LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 376.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Dameme, PARIS (13e) (ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

Téléphone : GOBelins 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ —	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ 2 ՄԱՅԻՍ
MARDI 2 Mai 1939

ԺԵ ՏԱՐԻ — 15e Année No. 4029 Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ՕՐՈՒԱՅ ԽՕՍՔ

ՆՈՐ ՄՏԱՀՈԳՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Շաբաթը կը բացուի նոր մտահոգութիւններով, քանի որ դիւանագիտական ճակատամարտը մտած է իր ամէնէն վճռական փուլին մէջ։

Առաջին հրատապ հարցը լեհականն է, անշուշտ։ Հիթլէր վճռապէս դրած ըլլալով Տանցիկի հարցը, Լեհաստան հարկադրուած է պատասխանել անյապաղ։ Եւ պատասխանը պիտի տրուի ուրբաթ օր, — ճիշդ մէկ շաբաթ վերջը Գերմանիոյ Առաջնորդին ճառէն։

Դրակա՞ն պիտի ըլլայ պատասխանը թէ ժխտական։

Կը բաւէ կարդալ Վարշաւայի թերթերը, պաշտօնական թէ անպաշտօն, գուշակելու համար հարցումին պատասխանը։

Հիթլէր կ'ըսէր թէ Լեհաստան մերժած է իր այնքան «համեստ» պահանջները։ [illegible] դարձեալ պիտի մերժէ, պարզելով իրականութեան միւս երեսը։

Հակառակ այս ժխտական տրամադրութեան, դիւանագիտական մեքենան կը բանի, միջին ելք մը գտնելու համար։ Այս առթիւ իրազեկներ վճռական դեր մը կը վերապահեն Մուսոլինիի։ Իտալիոյ համար ձեռնտու չէ որ Գերմանիա [illegible] միջամտութեան մը բռնուի ցամաքի վրայ, Լեհաստանի հետ, ճիշդ այն պահուն երբ սուր հանգամանք առած է Միջերկրականի խնդիրը, [illegible] հարցին հետ։

Այլապէս փափուկ եւ բարդ հանգամանք մը կը ներկայացնէ բուն միացեալ ճակատի խնդիրը, արեւմուտքէն արեւելք։

Քաղաքական շրջանակներու մէջ կատարեալ գաղտնապահութիւն կը տիրէ երեք ծանրակշիռ բանակցութեանց մասին, — 1. Անգլիա եւ Խ. Միութիւն, — 2. Անգլիա եւ Թուրքիա, — 3. Խ. Միութիւն եւ Թուրքիա։ Մանաւանդ հիմա որ Անգարա կը գտնուի գերմանական նոր դեսպանը, իր կարգին բանակցութիւններ վարելու, այսինքն միւսները խանգարելու համար։

Ո՞ւր կրնայ յանգիլ ազդեցութեան, գերակշռութեան այս պայքարը, Պալքաններու եւ Մօտաւոր Արեւելքի մէջ։

Վերջին լուրերու համաձայն, արդէն իսկ հարթուած է ճամբան, քառեակ դաշնակցութիւն մը կազմելու համար, — Անգլիա, Ֆրանսա, Խ. Միութիւն եւ Թուրքիա։ Վերջին երկուքը գերագոյն ճիգեր կը թափեն, Պուլկարիան ալ իրենց օղակին կապելու կամ գոնէ անոր բարեացակամ չէզոքութիւնը ապահովելու համար։

Մինչ այս մինչ այն, Պերլին եւ Հռոմ անկարելին կը փորձեն, իրենց թաթին տակ պահելու համար Եուկոսլաւիան, Հունգարիան եւ Ռումանիան, մէկուն միջոցաւ ահաբեկելով միւսը։

Կարճ, — կացութիւնը անորոշ է տակաւին։ Եւ ճիշդ ատոր համար ալ, մինչ Մեծն Բրիտանիա կ'աճապարէ օր առաջ գլուխ հանել պարտաւորիչ զինուորութիւնը, Իտալիոյ եւ Գերմանիոյ սպարապետները խորհրդակցութիւններ կը կատարեն, պատրաստ գտնուելու համար որ եւ է պատահականութեան հանդէպ։

Շ.

Խ. Միութիւնը, Թուրքիա, Պուլկարիա եւ Միացեալ ճակատի խնդիրը

Անգարայէն կը հեռագրեն թէ կիրակի օր բանակցութիւններն սկսան Խ. Միութեան պատուիրակին եւ թրքական կառավարութեան միջեւ, միացեալ ճակատի մասին։ Պ. Փոթէմքին ունկնդրութեան ընդունուեցաւ Իսմէթ Ինէօնիի կողմէ եւ երկար տեսակցութիւն մը ունեցաւ անոր հետ։

Գերմանական նոր դեսպանն ալ, Ֆոն Փափէն, ունկնդրութեան ընդունուեցաւ, իր յանձնարարագիրները ներկայացնելով։

Քաղաքական շրջանակներու մէջ մեծ ուշադրութիւն գրաւած են Անգարայի բանակցութիւնները։ Մեծ գաղտնապահութիւն կը տիրէ Պ. Փոթէմքինի բուն նպատակներու մասին։ Նոյնիսկ կ'ըսուի թէ Մոսկուայի մէջ ալ անակնկալ մը կը նկատեն այս ճամբորդութիւնը, որ սերտ կապ ունի Ֆոն Փափէնի դեսպանութեան հետ։ Ամէն պարագայի մէջ, Խ. Միութիւնը եւ Թուրքիա հասարակաց շահեր ունենալով Սեւ ծովու մէջ, կ'ուզեն սերտ համաձայնութեան մը յանգիլ ամէն հարցի մասին։ Պ. Փոթէմքին Անգարայէն վերադարձին նորէն Սոֆիա պիտի հանդիպի, այս անգամ տեսակցելով Պուլկարիոյ թագաւորին հետ։ Մոսկուա եւ Անգարա կ'ուզեն ամէն կերպով սիրաշահիլ Պուլկարիան, ամուր օղակ մը կազմելու համար։

Պ. Փոթէմքին կարեւոր տեսակցութիւն մը ունեցաւ Անգարայի Ֆրանսական դեսպանին հետ։ Զօր. Վէկան, որ Թեհրան գացած էր Իրանի գահաժառանգին ամուսնութեան առթիւ, վերադարձին Անգարա հանդիպեցաւ։

Լոնտոնի խորհրդային դեսպանը նոր տեսակցութիւն մը ունեցաւ Անգլիոյ արտաքին նախարարին հետ։ Անգլիական կառավարութիւնը կը շարունակէ քննել Մոսկուայի հակառաջարկները, որոնք ներկայացուած են 10 օր առաջ։ Վերջնական որոշում մը կը սպասուի այս շաբթու։

*** Խորհրդային իշխանութիւնը կարեւոր փոփոխութիւններ կատարեց բանակին եւ նաւատորմին հրամանատարութեան մէջ։

ՊՈՒԼԿԱՐԻԱՆ ԻՐ ՀՈՂԵՐԸ ԿԸ ՊԱՀԱՆՋԷ

Պուլկարական մամուլը ազատօրէն արտայայտուելու իրաւունք ստացած ըլլալով, սկսած է բուռն պայքար մղել Պուլկարիոյ օրինաւոր պահանջներու համար։ Այսպէս, «Զօրա» կը յիշեցնէ Տոպրուճայի, Մակեդոնիոյ եւ դէպի ծով ելքի (Տէտէ Աղաճ — Գավալա) խնդիրները։ Կ'ըսուի թէ այս թելադրութիւնը եկած է Պերլինէն։

Մինչ այս մինչ այն, Մուսոլինի կը խորհի մասնաւոր պատուիրակութիւն մը ղրկել Անգարա, հեռացնելու համար Գերմանիոյ։ Հռոմի մէջ շատ կը վախցուի որ ընդհարում ծագի Գերմանիոյ եւ Լեհաստանի միջեւ, ուստի, Մուսոլինի երկար ծանուցագիր մը ղրկած է Վարշաւա, առաջարկելով անձամբ միջնորդել, համաձայնութիւն գոյացնելու համար երկու երկիրներուն միջեւ։ Իտալիա կ'ուզէ որ Տանցիկը Գերմանիոյ յանձնուի, փոխարէն երաշխաւորութիւն տանելով Լեհաստանի սահմաններուն համար։ Քաղաքական շրջանակներու մէջ կը կարծեն թէ Իտալիա կը վախնայ որ մինակ մնայ Միջերկրականի եւ Հիւս. Ափրիկէի մէջ, եթէ ընդհարում ծագի Գերմանիոյ եւ Լեհաստանի միջեւ։

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՏԱՆՑԻԿԻ ԽՆԴԻՐԸ ԿԸ ԾԱՆՐԱՆԱՅ

15 ՕՐ ՊԱՅՄԱՆԱԺԱՄ ԼԵՀԱՍՏԱՆԻ ?

Հիթլէրի ճառէն վերջը, օրուան հրատապ խնդիրը դարձած է Տանցիկի վէճը։ Լեհաստանի արտաքին նախարարը պիտի պատասխանէ այս ճառին, ուրբաթ օր։ Մինչ այդ, լեհական թերթերը բուռն պայքար մը բացած են, մերժելով գերմանական տեսակէտը եւ շեշտելով թէ Լեհաստան պիտի պաշտպանէ իր իրաւունքները։

« Տէյլի Մէյլ » կ'իմանայ թէ Հիթլէր 15 օր պայմանաժամ պիտի տայ Լեհաստանի, ընդունելու համար իր առաջարկները Տանցիկի մասին։ Եթէ, 15 օր վերջը, Լեհաստան տեղի չտայ, այն ատեն Հիթլէր աւելի ծանր պահանջներ պիտի դնէ, սպառնալիքներ ալ կցելով։ Կը կարծուի թէ այս առթիւ խլրտումներ պիտի սարքուին Լեհաստանի գերման փոքրամասնութեանց եւ մասնաւորապէս Ուկրայնայի շրջանին մէջ (Հարաւային Լեհաստան)։

Գերմանական թերթերն ալ իրենց կարգին ազդարարութիւններ կ'ուղղեն Լեհաստանի, որպէսզի ըմբռնէ կացութիւնը եւ աւելի չծանրացնէ բանավէճը։ « Գերմանիոյ առաջարկները միանգամ ընդ միշտ պիտի կանոնաւորեն երկու երկիրներուն յարաբերութիւնները։ Չափազանց համեստ են այդ առաջարկները եւ պարկեշտ»։ Իրազեկներու կարծիքով, Գերմանիա Տանցիկի վերադարձէն զատ, կը պահանջէ 25 քիլոմեթր լայնութեամբ անցք մը՝ լեհական Նրբանցքին մէջ, բայց կրնայ ի վերջոյ 10 քիլոմեթրի իջեցնել այդ տարածութիւնը։

Քաղաքական շրջանակներու մէջ կը հաւատեն թէ անգլիական կառավարութիւնը ծանուցագիր մը ուղղած է Լեհաստանի, յիշեցնելով թէ լեհական կառավարութեան կ'իյնայ վճռել սա խնդիրը, — Գերմանիոյ պահանջները կը վնասե՞ն թէ ոչ Լեհաստանի անկախութեան։ Ուրիշ խօսքով, եթէ Լեհաստան իր անկախութիւնը վտանգուած նկատէ Տանցիկի պատճառով, Անգլիա պիտի օգնէ, այլապէս չէզոք պիտի մնայ։

*** Կ'ըսուի թէ Տանցիկի նացի վարիչը Հիթլէրի մօտ կանչուած է, խորհրդակցելու համար կացութեան մասին։ Լեհաստանի մէջ կը գտնուին մէկ միլիոն 200 հազար Գերմաններ, այնպէս որ միշտ կը վախցուի խռովութիւններէ, ինչպէս եղաւ Չեխոսլովաքիոյ մէջ։

ՍԼՈՎԱՔԻԱՆ ՀՈՒՆԳԱՐԻ՞ՈՅ ՊԻՏԻ ԿՑՈՒԻ

Կիրակի գիշեր թռուցիկներ փակցուեցան Սլովաքիոյ պատերուն վրայ, պահանջելով այդ երկիրը կցել Հունգարիոյ։ Շատ մը վայրերու մէջ Սլովաքները պատռեցին այս թռուցիկները։ Զրոյցի մը համաձայն, Հունգարիոյ վարչապետը եւ արտաքին նախարարը, որոնք Հռոմ գացեր էին, յաջողեր են համոզել Մուսոլինին թէ ժամանակը եկած է Սլովաքիան միացնելու Հունգարիոյ։ Այս պահանջը դրած են նաեւ Պերլինի մէջ։

Միւս կողմէ, Փարիզի արմատական թերթին քաղաքական աշխատակիցը կը գրէ թէ Հունգարիոյ ներկայացուցիչները հաւանած են Գերմանիոյ թեւարկութեան տակ դնել իրենց երկիրը։ Պերլին եւ Հռոմ քանի մը շաբաթէ ի վեր կը խորհրդակցէին այս մասին եւ այժմ համաձայնութիւն գոյացած է որ թեւարկութիւն հաստատուի, [illegible] Սլովաքիոյ։ Քանի մը ամիս պայմանաժամ սահմանուած է, որպէսզի մասնագէտներ լրացնեն թեւարկութեան մանրամասնութիւնները։ Այդ պարագային, եթէ պատերազմ ծագի կամ Գերմանիա եւ Իտալիա պէտք զգան հունգարական բանակը շարժել Ռումանիոյ եւ Եուկոսլաւիոյ դէմ, ամէն բան պատրաստ պիտի ըլլայ։

Նոյն աղբիւրին համաձայն, Հունգարիոյ վարչապետը եւ արտաքին նախարարը հաւանած են որ իրենց բանակը եւ ոստիկանութիւնը կատարեալ վերակազմութեան մը ենթարկուին, այլապէս դէպքեր կրնան ծագիլ։ Պերլինի մէջ շատ գոհ են այս կարգադրութենէն, քանի որ Հունգարիա երկու միլիոնի բանակ մը ապահովելով, պիտի դառնայ թումբ — պետութիւն մը Գերմանիոյ եւ Կեդր. Եւրոպայի ու Պալքաններու միջեւ։

ՄԱՅԻՍ 1ը անշուք անցաւ այս տարի, քանի որ Աշխատանքի Դաշնակցութիւնը պատուիրած էր շարունակել աշխատանքը, իբրեւ հետեւանք ընդհանուր կացութեան։ Բայց զանազան թափօրներ կազմուեցան եւ ճառեր խօսուեցան շաբաթ օր։ — Մոսկուա Մայիս 1ի առթիւ հրատարակած կոչին մէջ կը հրաւիրէր Անգլիան, Ֆրանսան եւ Ամերիկան օգնել Սպանիոյ հանրապետականներուն, ինչպէս եւ Չեխոսլովաքիոյ, Ալպանիոյ, Եթովպիոյ եւ Աւստրիոյ հայրենասէրներուն, զանոնք փրկելու համար օտար լուծէն։

ՌՈՒՄԱՆԻՈՅ արտաքին նախարարը, որ յաջորդաբար այցելած էր Վարշաւա, Պերլին, Պրիւքսէլ, Լոնտոն եւ Փարիզ, գնաց Հռոմ, տեսակցելու համար Մուսոլինիի հետ։

ԻՏԱԼԻՈՅ հակահրէական օրէնքին հետեւանքով, մարտ 12էն առաջ հեռացած են 3720 Հրեաներ։ 3190 օտարահպատակ Հրեաներ դիմում կատարած էին մնալու համար, բայց 120ը միայն արտօնութիւն ստացան։

ԳԵՐՄԱՆԱԿԱՆ ԲԱՆԱԿԻՆ սպարապետը Հռոմ գնաց, եւ առաջին առթիւ երկար տեսակցութիւն մը ունեցաւ Մուսոլինիի հետ։ Պիտի այցելէ նաեւ Լիբիա (Ափրիկեան Տրիպոլիս)։ Կ'ըսուի թէ երկու պետութեանց սպայակոյտները ընդարձակ ծրագիր մը մշակած են, ի նախատեսութիւն պատերազմի։

ՏԱՐԱԳԻՐ ՉԵԽԵՐԸ ԵՒ ՍԼՈՎԱՔՆԵՐԸ ընդհ. ժողով մը գումարեցին Փարիզի մէջ, եւ այս առթիւ որոշեցին մարտնչիլ իրենց հայրենիքին ազատութեան համար, որքան թոյլ կուտան հիւրընկալ երկրին պայմանները։

« ՓԱՐԻ » շոգենաւին հրկիզման առթիւ կասկածներ կը ծանրանան գերման կնոջ մը վրայ, որ անհետացած է։ Կ'ըսուի թէ Գերմանուհին երկու օտարականներու հետ նշմարուած է Հավրի քարափին վրայ, հրդեհին նախընթաց գիշերը։ Գերմանուհին երկու ամիս առաջ ամուսնացած էր Ֆրանսացի նաւազի մը հետ։

ՄՈՍԿՈՒԱ — ՆԻՒ ԵՈՐՔ թռիչք մը կատարեց ռուս զօր. Քոքինաքի, բայց օդանաւը ճախճախուտի մը մէջ ինկաւ Քանատայի շրջակաները եւ օդաչուն վիրաւորուեցաւ։

ՀԻԹԼԷՐԻ ՊԱՏԱՍԽԱՆԸ ՌՈԶՎԵԼԹԻ ԿՈՉԻՆ

Կ'ուզէ ապացուցանել թէ Գերմանիա մեղք չունի

ԽՄԲ. — Կիրակի օր ամփոփեր էինք Հիթլէրի ապրիլ 28ի ճառին գլխաւոր մասերը։ Ահաւասիկ ամփոփումը Ռոզվելթի վերաբերեալ մասին, իբրեւ պատասխան 21 հիմնական կէտերու. —

1. Պ. Ռոզվէլթ կը կարծէ թէ ես ալ կ'ըմբռնեմ որ բովանդակ աշխարհի մէջ հարիւրաւոր միլիոններով մարդկային էակներ կ'ապրին նոր պատերազմի մը, աւելին՝ շարք մը պատերազմներու տեւական երկիւղին տակ։ Ասոր նախ կարելի է պատասխանել թէ պատերազմներու այդ վախը միշտ ալ համակած է մարդկութիւնը եւ իրաւամբ։ Այսպէս, Վերսայլի հաշտութեան կնքումէն ի վեր, 1919էն 1938, տեղի ունեցած են 14 պատերազմներ որոնց չէ մասնակցած Գերմանիա որ եւ է պարագայի մէջ, եւ ընդհակառակն մասնակցած են արեւմտեան կիսագունդին պետութիւնները, որոնց անունով ալ կը խօսի Պ. Ռոզվէլթ։ Ասոր վրայ աւելցուցէք նաեւ 26 բռնի միջամտութիւններ եւ զինեալ տնօրինութիւններ, որոնց նմանապէս չէ մասնակցած Գերմանիա։ Միայն Մ. Նահանգները 1918էն ի վեր վեց անգամ դիմած են զինուորական միջամտութեանց։ Խորհրդային Ռուսաստանը 1918էն ի վեր կատարած է տասը պատերազմներ եւ զինուորական գործողութիւններ, արիւնահեղութեամբ։ Գերմանիա ոչ մէկ մասնակցութիւն ունեցած է ասոնց մէջ, ոչ ալ պատճառ եղած այս գործողութեանց որ եւ է մէկուն։ (Հիթլէր պատերազմի վախը կը վերագրէ լրագրական գրգռութեանց եւ արհեստական խուճապներու)։

2. Պ. Ռոզվէլթ իր հեռագրին մէջ այն կարծիքը կը յայտնէ թէ ամէն մեծ պատերազմ, նոյնիսկ եթէ սահմանափակուի ուրիշ ցամաքներու վրայ, շատ ծանր հակազդեցութիւններ պիտի ունենայ իր տեւողութեան ընթացքին եւ նոյնիսկ ամբողջ սերունդներու կեանքին մէջ։

Իբրեւ պատասխան, Հիթլէր կը յիշէ Գերմանիոյ պարագան, բացատրելով թէ Վերսայլի դաշնագրով պարտադրուած բեռները կարելի չէ հատուցանել նոյնիսկ հարիւր տարիէն։ «Բայց ես չեմ հաւատար թէ ամէն ընդհարում աղէտալի հետեւանքներ պիտի ունենայ բոլոր շրջակայ երկիրներուն, այսինքն ամբողջ երկրագունդին համար, պայմանաւ որ ամբողջ աշխարհը արհեստականօրէն չքաշուի այդպիսի ընդհարումներու մէջ, դաշնագիրներէ բխած յանձնառութիւններու ցանցի մը միջոցաւ»։

3. Պ. Ռոզվէլթ կը յայտարարէ թէ նախապէս ալ դիմած է ինծի, թելադրելով խաղաղօրէն կարգադրել քաղաքական, տնտեսական եւ ընկերային խնդիրներ։ Ես ինքս ալ միշտ այդ կարծիքն ունեցած եմ եւ ինչպէս կ'ապացուցանէ պատմութիւնը, քաղաքական, տնտեսական եւ ընկերային [illegible] խնդիրներ կարգադրած՝ առանց զէնքի դիմելու։ Դժբախտաբար, այս խաղաղ կարգադրութիւնը բարդացած է քաղաքագէտներու, դիւանագէտներու եւ մամուլի ներկայացուցիչներու յարուցած բանավէճերով եւ գրգռութիւններով։

4. Պ. Ռոզվէլթ կը կարծէ թէ դէպքերու ընթացքը իր հետ բերած է զէնքի սպառնալիքը եւ եթէ շարունակուի այդ սպառնալիքը, աշխարհի մէկ մեծ մասը պիտի դատապարտուի կործանման։

ՊԱՏԱՍԽԱՆ. — Ինչ կը վերաբերի Գերմանիոյ, ես չեմ գիտեր այդպիսի սպառնալիք ուրիշ ազգերու հանդէպ։ (Այս առթիւ կը մեղադրէ ժողովրդավար երկիրներու մամուլը թէ սուտ լուրեր կը տարածէ)։

5. Պ. Ռոզվէլթի կարծիքով, նոր պատերազմի մը պարագային բոլոր ազգերը պիտի տուժեն, յաղթական ըլլան թէ պարտեալ կամ չէզոք։

— Ես ալ միշտ այդ համոզումն ունեցած եմ ամբողջ քսան տարի, իբրեւ քաղաքական գործիչ (այստեղ մեղադրանք մըն ալ Ամերիկայի վարիչներուն կ'ուղղէ, յիշելով անոնց մասնակցութիւնը Մեծ Պատերազմին)։

6. Պ. Ռոզվէլթի համոզումով, մեծ ազգերու վարիչներուն կ'իյնայ իրենց ժողովուրդները փրկել վերահաս աղէտէն։

— Եթէ ճիշդ է այս, ուրեմն պատիժի արժանի զանցառութիւն մըն է, չգործածելու համար աւելի ծանր բառ մը, երբ այդ ազգերուն վարիչները չեն սանձեր իրենց ռազմաշունչ մամուլը, եւ, փոխանակ բարեկամական յարաբերութիւններ մշակելու պետութեանց միջեւ, աւելի կը դժուարացնեն զանոնք եւ կը խանգարեն, դեսպաններ ետ կանչելով եւն.։

7. Պ. Ռոզվէլթ կը յայտարարէ թէ երեք անկախ ազգեր Եւրոպայի մէջ, մէկ հատ ալ Ափրիկէի մէջ կորսնցուցին իրենց անկախութիւնը։

ՊԱՏԱՍԽԱՆ — Չեմ գիտեր որո՞նք են Եւրոպայի երեք ազգերը։ Եթէ խօսքը կը վերաբերի նորէն Գերմանիոյ կցուած նահանգներուն, ստիպուած եմ Պ. Ռոզվէլթի ուշադրութիւնը հրաւիրել պատմական սխալի մը վրայ։ Հիմա չէ որ այդ ազգերը կորսնցուցին իրենց անկախ գոյութիւնը, այլ 1918ին, երբ, հակառակ այնքան հանդիսաւոր խոստումներու, անոնք խլուեցան իրենց հասարակութենէն եւ կցուեցան ուրիշ ազգերու, հակառակ իրենց կամքին։ Գալով Ափրիկէի ազգին, նորէն սխալ. որովհետեւ միայն մէկ ազգ մը չէ որ իր անկախութիւնը կորսնցուցած է Ափրիկէի մէջ, այլ այդ ցամաքամասին գրեթէ բոլոր հին բնակիչները ուրիշ ժողովուրդներու գերիշխանութեան ենթարկուած եւ իրենց ազատութիւնը կորսնցուցած են արիւնալի վայրագութեամբ։ Մարոքցիներ, Պէրպէրներ, Արաբներ, Սեւամորթներ եւն. բոլորն ալ զոհերը եղած են օտար ուժի մը, որուն սուրերուն եւ ռումբերուն վրայ գրուած է ոչ թէ «Գերմանիոյ մէջ շինուած», այլ «ժողովրդապետութեանց կողմէ շինուած»։

8. Այս կէտը կը վերաբերի այն զրոյցներուն որոնց համաձայն նոր յարձակումներ կը ծրագրուին տակաւին անկախ պետութեանց դէմ։ Հիթլէր այս կարգի փափուքները յանցապարտ արարք համարելով աշխարհի խաղաղութեան դէմ, կը խնդրէ որ Պ. Ռոզվէլթ յիշէ վտանգուած պետութիւնները եւ անոնց սպառնացողները։

9. Պ. Ռոզվէլթ լուրջ վախեր յայտնած ըլլալով նոր պատերազմի մը մասին, Հիթլէր կը յայտարարէ թէ նախ՝ ինք որ եւ է պատերազմ չէ վարած, երկրորդ տարիներով իր խորշանքը յայտնած է պատերազմին դէմ, երրորդ՝ «չեմ գիտեր թէ ի՞նչ նպատակով պատերազմ պիտի հռչակեմ»։ Այս առթիւ եւս լուսաբանութիւններ կը խնդրէ։

10—11 — Հիթլէր նորէն կը մեղադրէ Ամերիկայի մասնակցութիւնը Մեծ Պատերազմին, որ հետեւանք էր «տարամերժօրէն դրամատիրական շարժառիթներու» եւ յանգեցաւ «մարդկութեան ամենամեծ աղէտին, Վերսայլի վճիռին»։

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ԻՆՉ Կ'ԸՍԷՆ ԿԸ ԴԱՌՆԱՅ ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՄԷՋ

ԽՈՒԺԱՊ ԵՒ ՅՈՒՍԱԲԵԿՈՒՄ

ԹՈՒՐՔԵՐԸ ԿԸ ԿԱՐԾԵՆ ԹԷ ԵԿԱԾ Է ԱՇԽԱՐՀԱԿԱԼԱԿԱՆ ՎՏԱՆԳԸ

Անվարան կարելի է ըսել թէ ոչ մէկ երկիր այնքան դող ելաւ Չեխիոյ կործանումէն, որքան Թուրքիա։ Ոչ իսկ Ռումանիան, որ իր դուռներուն առջեւ կը տեսնէ արտաքին վտանգը։

Արդարեւ, Թուրքը գիտէ թէ իր հողը ամէնէն ցանկալիներէն է, քաղաքական թէ տնտեսական տեսակէտով։ Եթէ ուրիշներու վրայ մէկ աչք կայ, իրեն վրայ արդէն կան բազմաթիւ աչքեր, մէկը միւսէն չար ու [illegible]։

Հակառակ իր կարմիր պատմուճանին, Մոսկուան հին «Ճերմակ Արջն» է եւ ախորժակը միշտ սրած կը պահէ Թրքական հողին վրայ։

Ասդին՝ Պուլկարը կ'երազէ խորնէն եւ արեւելեան Թրակիան, Հասնելու համար Զաթալճա ուր ժամանակին ելաւ պուլկար յաղթական բանակը, առաջնորդութեամբ զօր. Սավովի։

Հելլէնն անգամ, հակառակ զինակցի իր նոր հանգամանքին, միշտ վառ կը պահէ դարաւոր վրէժը, պատեհ առիթին գոհացնելու յոյսով։

Հապա «բարբարոսնե՞րը», անոնք որ կը կոչուին Գերման եւ Իտալացի։ Առաջինը կը ձգտի մինչեւ Կովկաս երկննալու, իսկ երկրորդը վրան զարկած է արեւմտեան Անատոլուի դէմը՝ Երկոտասան Կղզիներու մէջ։

Թուրքը գիտէ ոչ միայն այս բոլորը, այլ եւ այն դժբախտ մասնայատկութիւնը որ մինչ ուրիշներ կրնան բերքով գոհացնել օտար անօթիները, ինք ստիպուած է արդէն հողը տալ։ Արդարեւ աղքատ է, չունի տրամադրելիք ուրիշ բան։ Օրինակ՝ բախտակից Ռումանիան կրնայ ցորենով ու քարիւղով փակել հաշիւը, մինչ դեռ ինքը ոչ մէկը ունի։ Հողը պիտի տայ, որպէսզի ուրիշներ քարիւղ ալ հանեն անկէ, ցորեն ալ...

Ահա թէ ինչո՞ւ կրկնապատիկ է վախը։

Անտարակոյս, վախը կար երէկ ալ, դեռ 1926ին։ Բայց փոխարէնն ալ կային լուրջ երաշխիքներ։

Նախ՝ դիմացինները անպատրաստ էին։ Գերմանիա կաշկանդուած էր Վերսայլի դաշնագրով, իսկ Իտալիա՝ վերակազմութեամբ զբաղած։ Այնպէս որ, երբ 1926ին զրոյց եղաւ իտալական յարձակումի մը հաւանականութեան մասին, Թուրք մամուլը մասնաւոր գոհունակութեամբ արձանագրեց իտալացի վարիչի մը յայտարարութիւնը՝ թէ իրենք նաւ անգամ չունին զինուոր փոխադրելու, եթէ նոյնիսկ ունեցած ըլլան նման ծրագիր մը։

Արդէն, դեռ այդ թուականին, Մ. Քէմալ Իտալիա ղրկեց զօրավար Խմիբը, գաղտնի քննելու համար կացութիւնը։ Զօրավարն ալ տեղեկագրեց թէ փաշիստական բանակը ի վիճակի չէ ու եւ է գործողութիւն կատարելու, ինչպէս վերջերս խոստովանեցաւ նոյն զօրավարը՝ «Սօն Փօսթա»յի մէջ։

Երկրորդ, երբ Մուսոլինի 1934ին ըրաւ իր ցնցող յայտարարութիւնը Ափրիկէի եւ Ասիոյ մասին, Թուրքիա կնքեց Պալքանեան համաձայնութիւնը, առաւելապէս իտալական վտանգը դիմագրաւելու համար։

Եւ վերջապէս կար ժողովրդավար կոչուած ճակատին (Անգլիա, Ֆրանսա, Ռուսիա եւ Ամերիկա) յոյսը։

Անցեալ Մարտին, Աւստրիոյ քայքայումէն վերջ, Թուրքերէն «Թան» թերթը կը մատնանշէր իրենց սպառնացող վտանգը եւ փրկութեան ուրիշ միջոց չէր գտներ, եթէ ոչ ապաստանել այդ ճակատին։

Ու այնքան [illegible] ձեւով մատնանշեց այս միջոցը, որ «Ճումհուրիէթ» գիտել տուաւ թէ տակաւ պիտի նշանակէր օտար հոգատարութեան ենթարկուիլ. բան մը որուն եթէ կը հանդուժէր Օսմանեան կայսրութիւնը, նոր Թուրքիան բնաւ պիտի չհանդուրժէ։

Հիմա՝ վերէն վար փոխուած է կացութիւնը։

Գերմանիա՝ հինէն աւելի ուժեղ։ Իտալիա՝ տէր ոչ միայն ահարկու բանակի մը, այլեւ 35,000 թոննոց հսկայ զրահաւորներու։

Ասոր փոխարէն՝ պաշտպանութեան բոլոր ամբարտակները խորտակուած։

Պալքանեան Համաձայնութիւնը, որուն այնքան յոյսեր կապած էին, եղիմ (փուճ) դուրս եկաւ։ Հակառակ բոլոր փորձերուն, Ցուկոսլաւիա եւ Ռումանիա յանձն չառին Թուրքիան պաշտպանել դուրսէն յարձակումի մը դէմ, այլ միայն խոստացան պուլկարական վտանգը փարատել։

Անգարա նորէն չյուսահատեցաւ եւ իր մամուլին միջոցաւ շարունակ պահանջեց իրական զինակցութեան մը վերածել այդ խմբակը կազմելով 70 միլիոննոց մեծ պետութիւն մը։

Երեսփոխան Հիւսէյին Ճահիտ որ ամիսէ մը ի վեր ամէնէն իրաւասու գրիչը դարձած է վերջերս, գտաւ նաեւ խմբակին տրուելիք անունը. «Պալքան Բամբլոկը» (3 Մարտ 1939)։

Առով ալ չգոհանալով, յաջորդ օրը առաջարկեց կազմել «Մերձաւոր Արեւելքի կայսրութիւն» մը։

Նպատա՞կը։ Ես չըսեմ, թող ինքը ըսէ.

— «Ամբողջ աշխարհի խաղաղասէրները ջերմօրէն պիտի ողջունեն նոյն նորածին ուժը։ Դժգոհ կրնան ըլլալ միայն աշխարհակալ եւ յարձակող երկիրները, որ գրաւման երազներ կը սնուցանեն։ Արդէն, ԲՈՒՆ ՆՊԱՏԱԿՆ Է ԱՆՈՆՑ ՑՈՅՑԵՐԸ ԿՈՏՐԵԼ ԵՒ ՀԱՆԳԻՍՏ ՆՍՏԵԼՈՒ ՍՏԻՊԵԼ ԶԱՆՈՆՔ։ Մոռնալու չէ որ, համաձայն ներկայ միջազգային յարաբերութեանց, քաղաքակալ աշխարհի սկզբունքներուն, ԵՐԲ ՄԵԾ ՊԵՏՈՒԹԻՒՆ մը ՔՈՎԻԿԸ ՏԵՍՆԷ ԱՆՈՐ ԺԱՆԸ ԳՐԳՌՈՂ ՏԿԱՐ ՈՐՍ ՄԸ, ՉԻ ԿՐՆԱՐ ԴԻՄԱՆԱԼ ԹԱԹԸ ԵՐԿԱՐԵԼՈՒ ՓՈՐՁՈՒԹԵԱՆ։ Բայց եթէ գիտնայ թէ թաթը պիտի զարնուի պողպատէ զանգուածի մը եւ պիտի կոտրի, ուզէ չուզէ խաղաղութեան կողմնակից կ'ըլլայ (Ենի Սապահ, 4 Մարտ 1939)։

Կ'ուզէ՞ք որ թարգմանեմ։ Թուրք խմբագրապետը ըսել կ'ուզէ.

— Պալքանեան եւ այլ փոքրեր, եթէ մնան այնպէս բաժան բաժան, գերմանական եւ իտալական թաթերը պիտի երկարին եւ մէկիկ մէկիկ պիտի որսան։ Իսկ եթէ միանանք, կը դառնանք պողպատ, եւ մարդ չի համարձակիր յարձակիլ մեր վրայ...

Արդ, այս կոչը — այնքան յուզիչ ու ուրիշ կոչերու կարգին — մնաց ձայն բարբառոյ յանապատի։ Արդարեւ — լաւ միտք դրէք — Հիւսէյին Ճահիտի յղումը հրատարակուեցաւ Պալքանեան Խորհրդաժողովէն վերջ։

Այլ խօսքով, այդ ժողովը, որուն վրայ այնքան յոյսեր դրուած էին, մերժեց զինակցելու, «պողպատէ զանգուած» մը կազմելու առաջարկը։

Աւելցուցէք որ, քաղաքական խորհրդաժողովի կարգին, Պուքրէշի մէջ միաժամանակ գումարուեցաւ Պալքանեան մամուլի խորհրդաժողովը եւ Թուրքիա հոն ղրկեց իր ամէնէն ականաւոր խմբագրապետները եւ ի մէջ այլոց Հիւսէյին Ճահիտը։

Հիմա, ամիս մը յետոյ, Ճահիտ մեզի կը յայտնէ թէ ի՞նչ ըսած է այդ ատեն.

— Պուքրէշի մամուլի վերջին խորհրդաժողովին ատեն, հացկերոյթի մը առթիւ, ըսի. «ՎՏԱՆԳԸ ՄԵԾ Է, ՊԱՐԱՊ (պօշ) ԽՕՍՔԵՐՈՎ ԿՈՐՍՆՑՆԵԼԻՔ ԺԱՄԱՆԱԿ ՉՈՒՆԻՆՔ»։ Այս խօսքերը ըսած ատեն, չէի ենթադրեր թէ շատ մօտ ատենէն իրականանալիք գուշակութիւն մը կ'ընեմ (Ենի Սաբահ, 21 Մարտ 1939)։

Կացութիւնը պարզ է, ուրեմն։ Ցանձին իր դիւանագէտներուն եւ խմբագրապետներուն, Անգարա դեռ փետրուար 20ին շատ լեզու թափեց Պուքրէշի մէջ, բայց չյաջողեցաւ կազմել «պողպատէ զանգուածը», որ իրենց տեղը հանդարտ նստելու պիտի հարկադրէր «աշխարհակալները»։

Կը նշանակէ թէ, համաձայն Ճահիտի բնորոշումին, «ախորժակ գրգռող տկար որսերը», որոնց կարգին է նաեւ Թուրքիան, կը մնան նախկին վիճակին մէջ, այսինքն կը ստիպեն աշխարհակալները «թաթ երկարել» իրենց...

Այսպէս է որ, նոյն խմբագիրը՝ ամիս մը առաջ կ'ըսէր թէ «ՎՏԱՆԳԸ ՄԵԾ Է», այսինքն միայն ԳԱԼԻՔԻՆ խօսքը կ'ընէր, մինչդեռ հիմա կը յայտնէ թէ այդ գուշակութիւնը իրականացած է, այսինքն ՎՏԱՆԳԸ ԵԿԱԾ Է ԱՐԴԷՆ, մարմին առած ու փառուած դրան առջեւ։

Ահա թէ ինչո՞ւ խուճապը ծայր առած է Թուրք ժողովուրդին մէջ եւ անցած մամուլին, հակառակ բան մը չգրելու մասին տրուած խիստ հրահանգներուն։ Երբ յուզումը չափէն աւելի է, քիթէն ու աչքէն իսկ կը պոռթկայ, որքան ալ ամրապէս կղպուած ըլլայ բերանը։

ԴԻՏ

ՄԻՏՔԵՐ ԿԻՆԵՐՈՒ ՄԱՍԻՆ

Կիները իրենց նկատողութեանց մէջ խորութիւն, ոչ ալ իրենց գաղափարներուն մէջ հաստատամտութիւն ունենալու համար՝ հանճար չեն կրնար ունենալ։ — Տիկին Տը Սթալ

** Կիները ժամացոյցներ են որ 25 տարեկնէն վերջ կը սկսին ետ մնալ։ — Շարլ Կոչիէ

** Կիները կը ժպտին յօժարակամ, երբ աղուոր ակռայ ունին։ — Ժօբէ

ՄԱՀՈՒԱՆ ՃԱՄԲԷՆ

Խարբերդէն մօտ 7 քիլոմեթր հեռաւորութեան ունէր մեր գիւղը, Հողէ, 500 ընտանիք, շրջապատուած՝ գեղեցիկ այգիներով եւ մրգաստաններով, նշանաւոր իր ցորենով, բամպակով եւ քաղցր ձմերուկով։

Սահմանադրութենէն առաջ, երիտասարդութեան մեծագոյն մասը, զինուորութենէ խուսափելու, քիչ մըն ալ նիւթական միջոցներ գտնելու համար, ձգած իր օճախը՝ պանդխտութեան գացած էր դէպի Նոր Աշխարհ, որպէսզի վերադառնար քանի մը տարի վերջ պզտիկ խնայողութեամբ մը, եւ չէնցնէր իր օճախը՝ գնելով զոյգ մը եզ, արօր մը, մէկ քանի կտոր արտ, ուրիշի կարօտ չմնալու համար։ Մեր գիւղացիները, ապրելով ազատ միջավայրի մէջ, զգալով ազատութեան քաղցրութիւնը, նոր նոր գաղափարներով տոգորուած, գիւղ վերադարձին՝ եռանդով փարած էին ազգային կազմակերպութեան։ Իրենց առաջին գործը եղաւ դպրոցը ազատել եկեղեցիէն եւ քահանաներու ազդեցութենէն, երիտասարդ ուսուցիչներ բերուած էին քաղաքէն, շինուած էր երեք յարկանի գեղեցիկ դպրոց մը Նորաշէն եկեղեցիին կողքին։ Կարճ շրջանի մը մէջ բոլորովին կերպարանափոխուած էր ազատութեան խաւարին մէջ թաղուած մեր գիւղը, կազմուած էին Ուսումնասիրաց Ընկերութիւն, Կարմիր Խաչ, Դաշնակցական եւ Հնչակեան կազմակերպութիւններ, ակումբներ, ուր ժողովներ կ'ըլլային, հանդէս, բանախօսութիւն։ Մեր գիւղը արթնցած էր իր քունէն եւ ետ մնացողի աճապարանքով քանի մը տարուան մէջ մեծ յեղաշրջում յառաջ բերած։ Աշակերտներուն կը սորվեցնէին զինուորական մարզանքներ, ազգային երգեր, հայրենաշունչ արտասանութիւններ, երիտասարդներուն՝ նշանառութեան դասեր, Թուրքերը չվախցնելու ստիպման։ Բարենորոգումներու ծրագրին յաջողութիւնը չափազանց ոգեւորած էր մեր երիտասարդութիւնը, այնքան որ չափազանցութեան կը տանէին ու կը գրգռէին Թուրքերու թշնամութիւնը։

Դժբախտաբար շատ չտեւեց խանդավառութեան շրջանը։ Պատերազմը պայթեցաւ, պայթեցնելով նաեւ Հայերու բոլոր յոյսերը։ Ընդհանուր զօրակոչ։ Զինահաւաքում։ Մեծ, եղունգները աքցանով քաշել։ Ցդայ մարդոց հաւաքում եւ ջարդ։ Այս բոլորը կատարուեցան իրարու ետեւէ, արագ։ Երբեմնի շէն ու զուարթ գիւղը սգաւոր դարձած էր։ Մահ եւ սարսափ ամէն կողմ։ Կիներու, կոյր եւ անկար ծեր մարդոց եւ երեխաներուն կարաւանն ալ երեք ամիս առաջ քշուած անծանօթ ուղղութեամբ։ Գացողներէն ոչ մէկ լուր։ Գիւղացիներու մէկ մասը ձգուած էր այդ տարուան հունձքերը հնձելու, գալիք տարուան համար ցանքը կատարելու համար։ Աշնան վերջին օրերն էին, դաշտի աշխատանքները գրեթէ լրացած, երբ առտու մը գիւղացիները կը հաւաքեն ոմանք արտի ճամբէն իրենց մաճայով, ուրիշներ սերմնացանի գոգնոցով, կիներ իրենց կուժերով, առանց ձգելու որ տուն երթան բան մը վերցնելու, եւ կը լեցնեն Մլքիկեանենց տունը։ Ժանտարմաները գիւղը շղթայի մէջ առած էին։ Ու դեռ ոմանք ալ մահիճներէ կը հանէին, ուրիշներ՝ իրենց անկան աշխատանքներէն կ'առնէին կը տանէին, մէկուկէս օր հաւաքեցին մեզ։ Արգիլուած էր որ եւ է առարկայ վերցնել։ Կը բերուէին կիսամերկ, անական հագուստներով, շատերու գլուխները կորսուած, ոմանց մայրերը կամ զաւակները։ Լաց կոծ, աղօթք իրար խառնուած։ Իսկ ինչ որ տեսան գիւղացիները այդ տանը մէջ, այդ գիշերը, կարելի չէ պատմել, Թուրքը կրնայ միայն երեւակայել։ Յաջորդ օրը, առանց դրամի, առանց հագուստի եւ ուտելիքի, ճամբայ հանեցին կարաւանը պապենական օճախէն դէպի անծանօթ վայրեր մահ փնտռելու անլուր տառապանքներով։ Անցան շաբաթներ, դեռ մենք կը շարունակէինք մեր ճամբան։ Մեզմէ շատեր, չդիմանալով անօթութեան, ցուրտին եւ ճանապարհի դժուարութեանց, ինկան ճամբու մէջ։

Տաժանելի էր մեր ճանապարհը, մինչեւ Երզնկա առանց հանգիստի՝ քշած էին կարաւանը լեռնային դժուարանցանց ճամբաներէ։ Հաւաքած մեր ամբողջ ուժը, կը քալէինք շարունակ տեղացող անձրեւին տակ, կարաւանէն ետ չմնալու համար։ Գիտէինք ետ մնացողին ահաւոր բախտը, յետապահ ժանտարման անոր գլուխը կը դնէր քարի մը վրայ եւ խոշոր քար մը գլխուն։ Այդ վիճակով կը ձգէր կ'երթար, մեռած թէ կիսամեռ, միեւնոյն հաշիւն էր, կը բաւէր որ չէր առողջանար ապրողը,— այդ օրուան զոհերը շատ էին....

Կը քալէինք անբան կենդանիներու պէս համակերպած մեր ճակատագրին, անտրտունջ, առանց բողոքի։ Աշխարհը ստեղծուելէն ի վեր կարծես կը քալէինք այսպէս եւ դեռ պիտի քալէինք։ Ոչ մէկ յիշատակ մնացած էր մեր միտքերուն մէջ, դեռ քանի մը ամիս առաջուան բախտաւոր օրերէն։ Կապը խզած էինք աշխարհի եւ մարդկութեան հետ, մոռցած էինք ամէն ինչ, տուն, զաւակ, ազգական, մենք մեզ անգամ չէինք ճանչնար։

Իրիկուան անձրեւը դադրած էր եւ սկսած աշնան ցրտաշունչ քամին, որ ծակելով թաց ցնցոտիներով պատսպարուած մեր կիսամերկ մարմինները, կը ցամքեցնէր արիւննիս։ Փայտէ կամուրջէ մը կ'անցնէինք։ Գանկեր ոսկորներ եւ դեռ թարմ դիակներ կամուրջին տակ։ Կը նշմարենք որ գիւղի մը մօտերը կը գտնուինք։ Երազով մը կազդուրուած վերջին ուժերնիս ալ կը բարձրանանք։ Մութը կոխած էր, երբ բլուրին գլուխը քարաշինակ գիւղ մը հասանք։ Մեզ լեցուցին գոմի մը մէջ առանց լուսանցքի։ Գոմը փոքր էր, ստիպուած էինք իրարու վրայ դիզուիլ։ Անձրեւէն թրջուած, քամիէն սառած, երբ գոմին մէջ մտանք հարիւրաւոր շունչերէն գոլը խեղդիչ դժոխային հոտի վերածուեցաւ, առաստաղէն աղտոտ ջուրը սկսաւ կաթկթիլ։ Մոռցած անօթութիւնը, ծարաւէն կը պապակէինք։ Թրջուած հագուստներս ծծելով կը թրջէինք մեր չորցած շրթունքները։ Գիշերը ուշ ժամանակ գոմին փայտէ հսկայ դուռը կը բացուի։ Կրակոտ կարաւանին մէջէն ստուեր մը կ'անցնի։ Հանոյքը աղուէս ժռռած էր։

Ճրագը կը վառեն հինգ-վեց Քիւրտեր, թիերով եւ դանակներով զինուած, երկու ժանտարմաներու հետ կը մտնեն ներս։ Նշմարելով մեզ՝ 9էն վեր տարիք ունեցող տղաքը կը հաւաքեն։ Քիւրտ մը կը մօտենայ մեր կողքին պառկած Էլմաս Պաճիին, զայն մէկդի հրելով տակէն դուրս կը քաշէ հազիւ 9 տարեկան զանգրահեր սիրուն Հայկազը։ Մայրը դահիճին ոտքերուն կը փաթթուի, որդուն կեանքը կը խնդրէ, բայց բիրտ հարուածներու տակ կը մարի։ Անոր թուլցած թեւերէն քաշելով Հայկազը քարի պէս կը նետեն դրան քով սպասող դահիճին։ Դուրսը, խաւարին մէջ, ցուրտ հովին դիմացը, բաղնիքէն դուրս ելլող Հայորդիներու սրտաճմլիկ աղաղակները քարերը կը պայթեցնէին։ «Մամա՛, զիս կը տանին, մի թողուր ...»։

Առտուն երբ կարաւանը դուրս հանեցին գոմէն՝ գաւազանի հարուածներով, շատերու անշնչացած դիակները մնացին այնտեղ։

Կարաւանին ճամբուն վրայ, գիւղէն քիչ հեռու, ձգուած էին 20—25 երեխաներու մերկ յօշոտուած դիակները։ Կին մը դիակներու մէջէն իր սիրասուն զաւկին անճանաչելի դիակը գրկած՝ երգելով կուլար ու մազերը կը փետէր։ Ժանտարման վրայ հասնելով՝ հրացանի կոթի հարուածներու տակ մօր ձեռքէն դիակը քաշեց նետեց ձորին մէջ, զինքը կարաւանին խառնեց։ Էլմաս Պաճին կորսնցուցած էր իր անսպառ համբերութիւնը, ամուսինը, երեք աղջիկները, մնացած էր միայն մէկ տղան, ան ալ ձեռքէն խլեցին։ Ցաւէն չդիմացաւ խենթեցաւ խեղճ մայրը։ Բայց կարաւանը շարունակեց իր ճամբան ամէն օրուան պէս։

Ա. ՔԷՕՍԷՅԵԱՆ

«ԱՐՄԻՆԷ»Ն

(Բ. Եւ վերջին մաս)

Իմ տարագրութեան օրերուս մէջ այդ օրը երբեք չեմ կրնար մոռնալ։ Ըստ իմ ամենօրեայ սովորութեանս, որը կը կարծեմ թէ պատճառներէն մէկը եղաւ իմ կարենալ դիմանալուս, այդ օրն ալ կը քալէի կարաւանին հետ, սակայն ես միտքով ու հոգիով հոն չէի, անցեալի անուշ յուշեր, իմ գիւղի ու դպրոցի կեանքէս ինծի փոխադրած էին այս այնքան մօտիկ ու այնքան հեռու երանելի ու երջանիկ օրերուն ու ես այլեւս բնաւ չէի զգար ոչ անօթութիւնը եւ ոչ ալ ճամբու դժուարութիւնը։ Ի՞նչ լաւ էր այդպէս, հեռու ըլլալ այդ սարսափելի դժոխքէն։

— Վարժապե՛տ, վարժապե՛տ...

Ձայնը ճանչցայ, անմիջապէս արթնցայ իմ անոյշ երազէս, ինկայ բիրտ իրականութեան մէջ եւ նայեցայ ձայնին եկած կողմը, եւ երկար մտածումի պէտքը չունեցայ մէկ անգամէն հասկնալու համար ամէն բան։ Կարաւանէն 50 քայլի չափ դուրս Արմինէն էր կանգնած, քաղաքացի մայրը ու վայելուչ ձեւով հագուած սիրուն երիտասարդի մը հետ, որուն միայն գլխարկը կը յայտնէր թէ Քիւրտ կամ Արաբ էր։ Կանգնած էի շուարած ու վախցած, մի՞թէ ի՞նչ է այդ աղջիկը, պիտի երթա՞ր թող երթար, զիս կանչելու, իմ գոյութիւնս զգալի ընելու ինչ պէտք ունէր։

Այս անգամ երիտասարդը շատ շնորհալի կերպով, որ հազուագիւտ է այդ կիսավայրենի ժողովուրդին համար եւ Թուրքերէն զուտ գրական լեզուով,— «էֆէնտի», ըսաւ, կը հաճի՞ք մէկ վայրկեան այստեղ շնորհ բերել»։ Վախս անցաւ եւ վստահու...

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (80)

ԳԷՈՐԳ ՄԱՐԶՊԵՏՈՒՆԻ

(ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՎԷՊ)

Գրեց՝ ՄՈՒՐԱՑԱՆ

Վեհափառի այցելութիւնն ուրախացրել էր Գառնեցիներին. ժողովուրդը ցնծութեան մէջ էր։ Բայց դղեակում, ընդհակառակը, տխրել էին ամէնքը։

Կաթողիկոսը յայտնել էր Թագուհուն իր գալստեան պատճառը։ Ոստիկանի Դուին հասնելու լուրը տարածուել էր դղեակի մէջ։ Ամէնքն ընկնել էին վախենալ եւ այս ու այն անկիւնը ժողվուած խորհրդածութիւններ անել։ Իշխանուհիներին յուսադրում եւ սիրտ էր տալիս Գոռ իշխանիկը։ Եւ նրա խօսքերը, արդարեւ, հանգստացնում էին թէ՛ հասակաւոր Տիկնանց եւ թէ՛ դեռատի Օրիորդներին։

— Գառնին չեն կարող գրաւել ոչ միայն Նսրի, այլ եւ Ամիրապետի [illegible] թէ մեր պահակ զնդերը չկռուեն անգամ, դարձեալ Գառնոյ ամրութիւնը կը մնայ անխախտ։ Թշնամին չի կարող վնասել նրա ժայռերին. իսկ Տրդատաշէն պարիսպներն ու աշտարակները կը դիմադրեն թէ քարանետներին եւ թէ բաղխարի ռումբերին։

Վահրամ բերդակալը, սակայն, աւելորդ համարեց կանանց զրոյցներին մասնակցել։ Նա մինչեւ անգամ կաթողիկոսի մօտ չմնաց, թէպէտեւ կը ցանկար ամբողջ ժամերով կանգնել նրա առաջ եւ Հայրապետի սուրբ խօսքերը լսել... Այդ, արդարեւ, մի մեծ բաղդաւորութիւն կը լինէր նրա համար։ Բայց եւ պարտաճանաչ մարդ էր եւ գիտէր, որ իրաւունք չունի իր պաշտօնը զուարճութեան զոհելու։ Այդ պատճառով հէնց որ նա Վեհափառին [illegible] շուտով դէպի զօրանոցները դարձաւ եւ առանց մի վայրկեան դանդաղելու՝ սկսաւ ամրոցը պաշտպանելու մասին հարկ եղած կարգադրութիւններն անել։

Նա ռազմագէտ մարդ էր, եւ բազմամեայ փորձառութիւնից գիտէր, որ թշնամին հասնում է շատ անգամ այնպիսի ժամանակ, երբ ոչ ոք չէ սպասում նրան։ Այդ պատճառով ցանկանում էր պատրաստել զօրքը ժամ առաջ, որպէսզի յանկարծակի գալով վտանգի չենթարկէ ամրոցը, որին ապաստանած էին այդ միջոցին Հայոց երկրի ամենաթանկագին գլուխները — Թագուհին եւ Կաթողիկոսը։

Նա զննութեց բոլոր զօրքը. բաժանեց նրանց զանազան խմբերի, որոնցից ոմանք պատնէշների, ոմանք աշտարակների եւ ոմանք պարիսպների վրայ պիտի հսկէին կամ կռուէին։ Կազմել տուեց մի քանի կէտերում ռմբային քարակոյտեր, որով պէտք է պարիսպների վրայ բարձրացող զօրքը հարուածէին կամ նրանց սանդուխները ջարդջրէին։ Պատրաստեց մեծ [illegible] նաւթ եւ ուրիշ դիւրավառ նիւթեր, որոնցով պէտք է պաշարողների վրայ կրակ թափէին։ Միով բանիւ հոգաց այն ամէնը, ինչ որ կարեւոր էր յանկարծահաս թշնամուն դիմադրելու կամ ամրոցի սահմաններից նրան հալածելու համար։

Բայց անցաւ երկու օր եւ ոստիկանի թշնամու յարձակման մասին լուր չեկաւ բերդակալին։ Այդ հանգամանքը սակայն չթուլացրեց նրա եռանդը։ Գիշեր ցերեկ նա զօրքի հետ էր եւ շարունակում էր իր պաշտպանողական պատրաստութիւնները։

Եւ ահա մի երեկոյ նա նկատեց մի խումբ հեծեալներ, որոնք իջնում էին Գեղայ լերան բարձրութիւններից։ Այդ նորութիւնը երկիւղ պատճառեց նրան։

— «Թշնամին, ուրեմն, մի քանի կէտերից է կամենում յարձակուել ամրոցի վրայ», մտածեց նա եւ մարդիկ ուղարկեց շրջակաները լրտեսելու։

Բայց անցաւ բաւական ժամանակ եւ երեւացող հեծելախմբերին [illegible] [illegible] գաւի ձորը եւ խաղացին դէպի Գառնի։

Որքան մեծ եղաւ բերդակալի ուրախութիւնը, երբ նա այդ խմբի մէջ ճանաչեց իշխան Մարզպետունուն։ Մի երկնային զօրութիւն օգնութեան հասաւ իրան ծանր ճգնաժամի վայրկեանին։

Իսկոյն լուր տարան Թագուհուն իշխանի գալստեան մասին։

Հեծելախումբը, որի առաջնորդներն էին Մարզպետունին ու Վահրամ Սեպուհն էին, կազմուած էր մի քանի տասնեակ Վանանդացիներից, որոնք Սեպուհի հետ միասին գնացել էին Աղստեւ՝ Թագաւորին օգնելու համար։ Գէորգ իշխանը թողեց նրանց բերդակալի մօտ եւ ինքը Սեպուհի հետ միասին գնաց Թագուհուն ներկայանալու։

Բայց իշխանի գալստեան լուրը Թագուհուն ոչ թէ ուրախութիւն, այլ յուզմունք պատճառեց։ Մի քանի օր առաջ նա, արդարեւ, սպասում էր նրան սրտի անձկութեամբ։ Նա ժամերով նստած էր Տրդատայ Հովանոցում եւ դիտում այն ճանապարհը, որով պիտի վերադառնար իշխան Մարզպետունին։ Նա կամենում էր յանձնել նրան իւր սիրտը եւ [illegible] խնդրել նրանից իւր վշտերի համար, որովհետեւ այդ իշխանի մէջ էր տեսնում արքայական ընտանիքի միակ հաւատարմին։

Բայց այժմ, քանի որ Սեպուհ պատմել էր նրան ամէն բան, քանի որ իմացել էր թէ՝ Մարզպետունին վաղուց ծանօթ է եղել իւր վշտերին եւ սակայն նրանց մասին ոչինչ չէ յայտնել իրան, այժմ այլեւս չէր կամենում հանդիպել նրան իբրեւ մտերմի։ Նա մտածում էր թէ՝ այդ իշխանն էլ անշուշտ ծիծաղել է մի օր իւր միամտութեան վրայ, ինչպէս այդ արել էին իւր պալատի կանայքն ու նաժիշտները. եւ այդ միտքը ճնշում, նսեմացնում էր իրան՝ իւր իսկ աչքում։

— «Ի՞նչ, միթէ նա այժմ պիտի ներկայանայ ինձ՝ իբրեւ իւր Թագաւորի կնո՞ջը... իբրեւ իւր Թագաւորի մտերմո՞ւհուն... միթէ՞ նա չգիտէ, որ ես իրաւունք չունեմ այլեւս այդ անունը կրելու, քանի որ Թագաւորն անարգել, արհամարհել է ինձ...», մտածում էր ինքն իրան Թագուհին եւ փափագում, որ իշխանը չներկայանայ իրան, չերեւայ բնաւ իւր աչքին։

(Շար.)

…մոռցայ իրենց։ Առաջին անգամ … նայեցայ Արմինէին եւ հասկցայ … Այնի Արմինէն չէր մնացեր … թէեւ գեղեցկութեան հմայքը … սակայն ան մէկ ամսուան … կեանքը արդէն իր ահաւոր … դրոշմած էր անոր մարմինին … ցուրտը խածած ծաղիկի պէս։ … հարցական ակնարկիս.

— «Վարժապետ, ըսաւ, նայէ այս … ինչ կ'ըսէ»։

… հասկցայ որ թարգմանութեան համար կանչուած էի. ու ես մօտեցայ … հինգ վայրկեան մօտիկ ըլլի այդ … գրգռացականին շատ գեղեցիկ … համախոհութիւնը։

… ցաւ յայտնեց կատարուած … համար, որուն … պատասխանատուները, ըստ իրեն … մը տասնեակ սրիկաներ, ան … ուշ կանուխ իրենց պատիժը … ստանան. Թէ ինք ու իր պէս … անողները չափազանց վրդովուած …, բայց մէ՛ղք որ իրենց ձեռքէն … մը չի գար, եւ ահա այս աղջիկը … քանի մը օրէն աւելի չի դիմանար, … ինչո՞ւ չազատէ ինքզինքը։ … այս վրայ խօսք կուտամ իրեն … կը ստանիմ զինքը քրոջս տունը եւ … իր յօժար կամքով եթէ կամենայ …, իբրեւ իմ օրինաւոր ու միակ … կ'ընդունիմ զինքը։ Մեղք է իր … երիտասարդ ու գեղեցիկ կեանքը։

… ի հեւ, դասը գոց սորված աշակերտի պէս լրացուց իր խօսքերը։ … եւ նայեցայ Արմինէին բացատրելու համար մարդուն խօսքերը, … զգացի որ անիկա ամէն բան … էր։

— «Վարժապետ, ըսէ այս էֆէնտիին որ ուրեմն բանի չառնէր զիս։

— Թող լեցի, ըսաւ երիտասարդը, … չցուցնէ որ այդքան սոսկալ …։

— Ուրեմն ըսէ իրեն որ շատ շնորհակալ եմ, ես չեմ ուզեր իրեն հետ …։

— Սակայն մէկ երկու օրէն պիտի …, մեղք չէ՞ այդ մատաղ կեանքը։

— Թող ըլլայ ինչ որ գրուած է …։

Արմինէն սկսաւ յառաջանալ դէպի կարաւանը, կարծես աշխուժացած քայլերով, Քիւրտին ապուշ կտրած նայուածքին առջեւ։

… ուր յանկարծ մտածումը … ունեցայ կանչելու իր …։

— Բայց օրիորդ, էֆէնտիին բամբը ճիշդ է. քանի պատեհութիւն … ինչո՞ւ չազատիս այս դժոխքէն։

Արմինէն ետին դարձաւ եւ նայեցաւ …։ Ա՛խ, այդ արհամարհոտ նայուածքը, որ մինչեւ հիմակ դեռ կը … զիս։

— Վարժապետ, ըսաւ, դո՞ւն ալ … պէս պիտի ըսես, մեղք քեզի։

… կարմրած՝ չնայեցայ այլեւս … հերոսուհի աղջկան որ խառնուեցաւ կարաւանին։

… երիտասարդին հետ նայեցանք իրարու, ան զարմացած, իսկ ես … թշուառացած։

— «Բարեկամ, ըսաւ, խելք չհասնելիք բան է այս. մե՛ղք որ քեզի ալ … է բան չեմ կրնար ընել։ Երթաս …։ Աստուած հետդ ըլլայ։

Արմինէին այդ վերջին նայուածքը … ինծի որ ըսէի գոնէ այդ … թէ կրնար ինծի մօտակայ … քիչ մը հաց ճարել եւ կամ քիչ մը դրամ տալ ինծի, պատառ մը հաց գնելու համար։ Երանի որ այդ վայրկեանին այդ տարբերացուցիչ (?) քայլը չառնէի, որքան ուրախ եմ հիմա որ սրտիս վրայ այդ անպատուութեան բեռը չկայ։

Այնուհետեւ Արմինէին հետ այլեւս չտեսանք իրար, աւելի ճիշդը չուզեցինք տեսնել։ Ցայտնի էր որ իրարմէ խոյս կուտայինք։ Ցետոյ բոլորովին նոր անակնկալը այս անգամ դարձեալ ինծի մոռցնել տուաւ Արմինէն։ Իրիկուան վերջալոյսին Մուսուլի մըզկիթներու մինարէներ երեւցան մեր աչքերուն եւ մենք մնացածներս մեր վերակենդանացած կեանքը տեսանք այդ քաղաքի պատկերին մէջ։ Ուրեմն դեռ պիտի ապրէինք, ուրեմն այլեւս սպաննուելու սպառնալիքը կամաց կամաց կը հեռանար մեր վրայէն, ուրեմն — ուրեմն… Կեանքի արիւնն էր որ կը սկսէր դանդաղօրէն հոսիլ մեր երակներուն մէջ։ Դարձեալ նոր յոյսեր, ապագայի երազներ, վերջապէս կեանք, անոյշ կեանք լիաշեղեցիկ հեռանկարներով։

Եւ օր մըն ալ տասնապատիկ կատուրակուած, մեր տարաբախտ կարաւանը մտաւ Մուսուլ ու ինքն իր վրայ փլաւ Եօնուս փէյղամպէր գիւղին խանի մը մէջ, ըստ աւանդութեան այնտեղ ուր Յովնան մարգարէն քարոզած էր Նինուէացիներուն։ Քանի մը օր վերջ երբ այլեւս բաւական մը ինքզինքս գտած էի, տեսայ տարեց կին մը, ճանչցայ Արմինէին ճամբու ամէնօրեայ ընկերներէն մէկը եւ իմ առաջին մտածումս եղաւ տեղեկութիւն առնել Արմինէին մասին։ Կինը տխուր ժպիտով մը նայեցաւ ինծի ու,

— «Խեղճ աղջիկը Մուսուլ մտնելէ երեք օր առաջ ալ չկրցաւ քալել, ոտքերը ուռեցած էին, առաջ օրէ ի վեր մեր բերանը պատառ մը բան չէինք դրած։

— Ուրեմն ողջ, ողջ ճամբա՞ն մնաց, ըսի սարսափած։

— Չէ, Օղուլ, չէ երանի թէ տեսնէիր, մեռաւ, մեռաւ, հոգւոյն մեղք ըլլաւ,

— Ի՞նչ հոգի, ի՞նչ մեղք։

— Ի՞նչ ըսեմ, խմ օղուլ, այնչափ տառապեց իրեն հետ ճամբայ քալեցի՝ ինծի ալ չըսաւ թէ քովը պահած դեղ ունի եղեր։ Գիտես, այն առտուն երբ քիչ մը ուշ ճամբայ ելանք, «մայրիկ, ըսաւ, մինչեւ հիմակ շատ աշխատեցայ որ ապրիմ, ալ այսօր կարողութիւն չունիմ քալելու, ողջ մնալ չեմ ուզեր, ի՞նչ ընենք, իմ ճակատագիրս ալ այս է եղեր, բարեւ ըրէ բոլոր ինծի ճանչցողներուն»։ Եւ ափին մէջ պահուած այդ պուտ մը բանը դրաւ բերանը ու կլլեց։ Հասկցայ, օղուլ, հասկցայ, բայց ուշ էր, ու այնտեղ իմ աչքերուս առջեւ մեղքի մէջ մեռաւ այդ հրեշտակի պէս աղջիկը։ Ա՛խ, խեղճ աղջիկ, ինչո՞ւ հոգւոյդ մեղք ըրիր»։

Ալ մտիկ չըրի կնոջ պատմութիւնը։ Հոգիս պղծառացած էր Արմինէին հերոսական մահովը։

Այսպէս գացին հազարաւոր Արմինէներ մահը արհամարհելով եւ մենք ապրեցանք սողալով ու մուրալով եւ այսօր այս նուիրական ժամին, իբրեւ գերագոյն ու սրբազան պարտականութիւն երբ խունկ ունինք ծխելու մեր սիրելիներու տառապած հոգիներուն համար, մեր խնկամաններուն մէջ պտղունց մը խունկ աւելի դնենք Արմինէին ու բոլոր Արմինէներուն «[illegible]» հոգիներուն համար։

Գ. ԿԻՐԼԵԱՆ

ՓԱՐԻԶ ԵՒ ԱՐՈՒԱՐՁԱՆՆԵՐ

ԱՊՐԻԼ 11Ը

ՇԱՎԻԼ.— Ինչպէս քանի տարիներէ ի վեր, այս անգամ եւս գաղութս կատարեց իր «Սուգի օրը», մասնակցութեամբ չորս կազմակերպութեանց, վերջինս նորոգուած իր մատուռ-դպրոցի սրահին մէջ։

Կը նախագահէր հոգեւոր հովիւ Նշխունեան քահանայ, որ պատշաճ խօսքերով օրհնեց մեր նահատակներու յիշատակը եւ յորդորեց չմոռնալ զանոնք, ակնարկելով սրահին պատին այն վերատառութեան որ պատուած է տարաբախտ Ա. Ահարոնեանէ, — «Այնքան չարիք թէ մոռնան մեր որդիք, թող ողջ աշխարհ հայուն կարդայ նախատինք»։ Ցետոյ խօսեցաւ ըլլալ միշտ սիրով եւ միաբան։

Բեմը յարդարուած էր պատշաճօրէն եւ մեր մեծ մտաւորականներու զոհերու փոքր նկարներով։ «Րաֆֆի» Գեղ. խումբը սկսաւ հայկական մահերգը, Գ. Դուրեանի «Եթէ մեռնիմ»-ով։ Ապա հրաւիրուեցաւ օրուան բանախօսը, Վ. Իշխանեան, որ մօտ մէկ ժամ լարուած պահեց ներկաներուն ուշադրութիւնը։

— «Պէտք չէ միայն լանք ու ողբանք, ծունկի գալով ու «Տէր ողորմեա»ներ արտասանելով մեր մեծ մեռելներու եւ զոհերու յիշատակին։ Պէտք է նաեւ դասեր առնենք պատմութենէն, որպէսզի չկրկնուին նոր Ապրիլ 11ներ։ Չվստահինք բնաւ շողոքորթ քաղաքականութեան դլխարկով Թուրքին, կամ օտարին մտադրութիւններուն ու խաղերուն, այլ վստահինք մեր ուժերուն, մեր ներքին համերաշխութեան, մեր հաւատքին, մեր ճակատին… Այս ժողովուրդը որ իր երեք միլիոնէն մէկ միլիոնը զոհ տուաւ այդ ահաւոր օրերուն, քիչ անդին անկախ հայրենիք մը կը հիմնէր 1918 Մայիս 28ին, Արարատի ստորոտը, հայրենիք մը փոքր բայց ինքնուրոյն, սակայն ափսոս որ այսօր անոր զաւակները փոխանակ սեփական անցագիր ունենալու իրենց գրպանը, դարձած են աշխարհաքաղաքացի հայմաթլըս, ինչպէս կը կոչեն մեզ հեգնելով։ Այս ժողովուրդը Վարդաններու, Տիգրաններու շառաւիղը, կրնայ վերստեղծել իր Հայաստանը, իր սեփական դրօշով, եւ շահիլ իր դատը, եթէ ըլլայ արթուն եւ միակամ… բայց բաւական չէ ըլլալ բանկայի ազգասէրներ, պարէկ մը ալիւրով աղքատներու կամ մոմ մը ժամուն համար, այլ իրական հայրենասիրութիւնն է կարեւոր, ուժով եւ կորովի ծառայութիւն տրամադրելու ի գին ամէն զոհողութեան որ կը պահանջուի մեզմէ յանուն մեր երկրին եւ իր գերագոյն դատին։

Մենք զոհեր տուինք, ջարդուեցանք ոչ թէ իբրեւ անդամ որ եւ է կուսակցութեան, այլ իբրեւ Հայեր։ Աշխատինք այդ անունը միշտ բարձր բռնել եւ հետեւիլ նահատակներու գաղափարին ու նպատակին իրագործման»։

Մէջ ընդ մէջ եղան մեներգներ Տիկ. Գ. Խակինեանէ, Տիկին Ս. Սարգիսեանէ եւ Օր. Զ. Տէմիրճեանէ։ Արտասանութիւններ՝ Գ. Գ. Ա. Թուրիկեանէ, Գ. Փափազեանէ, Ա. Գալթաեանէ, Օր. Օր. Բ. Մինասեանէ եւ Թ. Օհանեանէ։

Ցետոյ ներկայացուեցաւ կենդանի պատկեր մը ուր՝ Ալիշան (Գ. Գ. Կոչկարեան) եւ Րաֆֆի (Գ. Խ. Գոչեան) իրենց գերեզմանի խորէն կ'ողբան Հայաստանի վիճակը (հեղինակութիւն Ա. Երկաթ), մինչ կոչնակը հեռուէն կը հնչէ մեղմօրէն եւ գերեզմաննոցի լռութեան մէջ մեներգն է կը լսուի Տիկին Ս. Սարգիսեանի «Իմ սիրելի զաւակունք» փոքրիկ մը իր ծունկին։

«Յառաջ նահատակ»ով կը մեկնին անոնք որ եկած էին իրենց յարգանքը բերելու այդ գիշեր։

Այս առթիւ, ինչպէս ամէն տեղ, հոս ալ, զգալի էր բացակայութիւնը շատերու, երիտասարդ թէ տարեց, ոմանց կոյր յամառութեամբ, ուրիշներու անտարբերութեամբ։

Շա՞տ է քիչ մը գիտակցութիւն եւ քիչ մըն ալ սիրտ պահանջել այդպիսիներէն…

Մ. Ս.

ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԻ ՆՈՐ ՊԱՏՐԻԱՐՔԸ

Ինչպէս հաղորդած էինք, Ապրիլ 19ին միաձայնութեամբ եւ ձեռամբարձ քուէարկութեամբ Երուսաղէմի պատրիարք ընտրուեցաւ տեղապահը, Մեսրոպ արք. Նշանեան։

Նորընտիր պատրիարքը ծնած է Պոլիս, 1872ին եւ 1887ին միաբանութեան անդամ ընտրուեցաւ։ Այդ թուականէն ասդին, միայն երկու տարի բացակայելով, Միաբանութեան մաս կազմեց։

Քսան տարի Առաւօտարանական վարժարանի տեսչութեան պաշտօնը վարեց, միեւնոյն ատեն ստանձնելով հայ գրականութեան եւ ձեռագիրներու գրչապահի պաշտօնը։ Երբ Մաթէոս արք. Իզմիրլեան Սուլթան Աբտիւլ Համիտի կողմէ Երուսաղէմ աքսորուեցաւ, նախապատրաստուած հայկական ջարդերու դէմ բողոքած ըլլալուն համար, Մեսրոպ վարդապետ անոր քարտուղարը եղաւ եւ երբ Իզմիրլեան արք. Ամենայն Հայոց կաթողիկոս ընտրուեցաւ, Մեսրոպ վարդապետ անոր հետեւեցաւ դէպի Էջմիածին։

Մեսրոպ վարդապետ, պատերազմէն առաջ Երուսաղէմ վերադառնալով, իր պաշտօնը վերստանձնեց, Թրքական Մէճլիսը Իտարէի մօտ Երուսաղէմի գաւառին հայ գաղութին ներկայացուցիչը եղաւ եւ 1924ին եպիսկոպոս օծուեցաւ։ Դուրեան պատրիարքի մահէն վերջ, 1931—1932 Մեսրոպ արք. պատր. տեղապահ եղաւ։ Նոյն պաշտօնը ստանձնեց նաեւ այս տարի փետրուարին։

Մեսրոպ արք. եկեղեցական եւ պատմական բանասիրութիւններ հրատարակած է եւ կրօնական յօդուածներ ստորագրած է։

Նոր պատրիարքը 52 տարիէ ի վեր Երուսաղէմ կը բնակի։ 1924ին եպիսկոպոս ձեռնադրուեցաւ եւ 20 տարի Ժառանգաւորաց տեսչութիւնը վարեց եւ 17 տարի լուսարարապետ եղաւ։

ՁԱՅՆԸ ԳԱՒԱՌԻՆ

ԱՊՐԻԼ 11Ը ԳՈՄՈՒՆԻ ՄԷՋ

ԳՈՄՈՒՆ, (Մարսէյլ) 25 Ապրիլ.— Ընդհ. Նահատակներու 25րդ տարեդարձը մեր արուարձանն ալ տօնեց արտասովոր կերպով, նախաձեռնութեամբ Հ. Յ. Դ. «Զաւարեան» ենթակոմիտէի։ Բեմին մէջտեղը զետեղուած էր սեւերով ծածկուած սեղան մը՝ դալար ծաղկեփունջով։ Օրուան նախագահ ընկեր Յ. Նիկողոսեան պատգամը բացուած յայտարարեց ջութակահար Գ. Սարգիս Զէօրէքեանի նուագով (Դ. Դուրեանի «Հայու հոգին»)։ Ապա, նախագահին հրաւէրով ներկաները յոտնկայս յարգեցին բիւրաւոր զոհերու յիշատակը, ընկեր Նիկողոսեան իր բացման խօսքին մէջ գեղեցկօրէն պատկերացուց մեր պատմական հայրենիքին աշխարհագրական դիրքը։ «Մենք Արեւելքի մէջ առաջին քրիստոնեայ եւ քաղաքակրթուած ժողովուրդն ենք եղած, սակայն մեզ շրջապատող վայրենի եւ բարբարոս ազգերը չեն հանդուրժելով մեր գոյութեան, մեզ բնաջնջելու համար միջոցներու մէջ խտրութիւն չըրին»։

Գեղարուեստական բաժնին մէջ արտասանեցին Գ. Վ. Տէրտէրեան, «Վերադարձը», փոքրիկն Գասպարեան շատ զգայուն շեշտերով, արտասանեց Սիամանթոյի «Ախ մը մոխիր»։ Ընկեր Վաղ. Տ. Վարդանեան արտասանեց ընտիր կտոր մը։ Նուագեց Գ. Զէօրէքեան (Արիս ու Գալէ)։ Ապա խօսքը տրուեցաւ Գ. Փայլակ Սանասարի, որ կուռ բանախօսութեամբ թուեց հայկական զանազան ողբերգութեանց շրջանները, Շահ Աբբասէն մինչեւ Մեծ Եղեռնը։ Մանրացաւ մանաւանդ ներկայ տագնապալի շրջանին վրայ ու ջերմապէս թելադրեց մոռնալ ներքին սին վէճերը, եւ համազգային միացեալ ճակատ կազմել։ «Վաղը անակնկալներով լի է, որպէսզի նոր ապրիլեան ողբերգութեան մը առջեւ չգտնուինք, այսօր աւելի քան երբեք անհրաժեշտ է միացեալ ճակատը, դիմագրաւելու համար մեր գոյութեան սպառնացող վտանգները, մեզ պատահած դժբախտութիւնները յաճախ կ'ուզենք քաղաքական կուսակցութեանց վզին փաթթել, շատ սխալ է այս։ Հայ ժողովուրդը քանիցս բռնադաղթի ենթարկուած է, եւ բռնակալ պետութեանց հետեւած ամարդի քաղաքականութիւնն էր որ ծնունդ տուաւ քաղաքական կուսակցութեանց»։

Նախագահը իր փակման խօսքին մէջ, անգամ մը եւս շեշտելով համազգային միացեալ ճակատի անհրաժեշտութիւնը, գնահատեց յիշատակարանի մը կառուցումը Անթիլիասի մէջ։ Այս առթիւ կոչ ուղղեց ներկաներուն աջակցիլ նիւթապէս։

Ներկայ մը

** Կինը պարտի երէկ մարդէն քիչ մը աւելի գիտնալ։

Կինը ընտանիքին մէջ անիմանալի փիլիսոփայութիւնն է, իսկ զաւակը՝ անոր հանգրուանը։

Կնոջ սիրտը անդունդ մըն է, որուն խորը ոչ ոք կը ճանչնայ։—Շամփոռ

** Կինը շնորհալի անասուն մըն է, անյագ է համբոյրի, ինչպէս այծը աղի։— Սիւլլի Փրիւտոմ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ

Երեւանէն կը հաղորդեն թէ Խ. Հայաստանի «Երիտասարդ Գիտուններու Բրիգատը» կը շարունակէ իր աշխատանքը՝ լրացնելու համար Հայաստանի պատմութեան լայնածաւալ գործը, որ պիտի ընդգրկէ 2000 տարի առաջուընէ սկսեալ մինչեւ մեր օրերը։

Այս մեծ գործը, որ օժտուած է զանազան քարտէսներով, պիտի տայ նաեւ Հռոմէական, Յունական, Թաթարական եւ Օսմ. կայսրութեանց շրջանները, պատմութեան այս գիրքը դասագիրքի ձեւով է պատրաստուած եւ բարձրագոյն վարժարաններու դասաւանդութեանց յատուկ է։

Այս գործը յառաջիկայ Մայիսի վերջը պիտի յանձնուի Պետհրատին տպագրուելու համար հայերէն եւ ռուսերէն լեզուներով։ Այնպէս որ կարելի պիտի ըլլայ գիրքը հասցնել յառաջիկայ դպրոցական տարեշրջանին։

ՀԱՅՐԵՆԱԿՑԱԿԱՆ

ՏԻԳՐԱՆԱԿԵՐՏՑԻՆԵՐՈՒ ՀԱՆԴԷՍԸ

Տիգրանակերտի եւ Շրջանի Հայր. Միութեան կազմակերպած ներկայացում – պարահանդէսը տեղի ունեցաւ 23 Ապրիլ կիրակի օր «Փըթի Ժուրնալ»ի ընդարձակ սրահին մէջ։

Բացումը կատարեց հայրենակից Տ. Գահվէճեան։ Ցետոյ դերասան Գըմբէթեանի ղեկավարութեամբ եւ մասնակցութեամբ փարիզահայ դերասաններու լաւ խաղարկութեամբ ներկայացուեցաւ «Ղարաբաղի մելիքներ»։ Երաժշտութիւնը կը վարէր Մ. Աղնաւուրեան, մասնակցութեամբ Օր. Ալյոայի (դաշնակ), Գ. Փափազեանի (ջութակ)։

Այս հայկական ուրախ ու զուարթ ներկայացումը քաջալերելու եկած էր հոծ բազմութիւն մը։

Սիփան Կոմիտաս երգչախումբը՝ ղեկավարութեամբ Գ. Արա Պարթեւեանի՝ երգեց քանի մը հայկական երգեր, «Ալագեազ», «Յառաջ նահատակ», եւայլն։ Ցետոյ սկսան պարերը ղեկավարութեամբ Կարլօ Գանթէի։ Մէջընդմէջ պարեց Օր. Կոստանեան։ Տեղի ունեցան նաեւ հայկական պարեր։ Դադարին յայտնի պարուհի Օր. Adelia Romano պարեց քանի մը սպանիական պարեր։ Քովընտի սրահին մէջ՝ կ'երգէին ու կը պարէին ընկերակցութեամբ թառի ու դափի։ Պիւֆէն կը բանէր անընդհատ։ Պիւֆէի ծանր գործին լծուած էին տիկիններ Ս. Տընկճեան, Լ. Աչճեան, Թ. Խորչահ, Ա. Գահվէճեան, Օրիորդներ Աչճեան, Գահվէճեան եւայլն, Գ. Գ. Ժ. Հաքիմ, Գ. Յարութիւնեան, Հ. Թիւֆէնկճեան, Ճ. Խորչահ, Գ. Գազալեան, Ն. Տընկճեան, Տ. Գահվէճեան, Մ. Հալվէճեան, Յ. Զըրգճեան։ Ժողովուրդը մինչեւ կէս գիշեր զուարճացաւ եւ հանդէսը վերջացաւ ուրախ տրամադրութեամբ։

Թ. Թ. Նալպանտեան

** Կինը խորը կը տեսնէ. մարդը՝ հեռուն։ Մարդուն համար աշխարհը սիրտն է, կնոջ համար՝ սիրտն է աշխարհը։— Կրապէ

ՅԱՌԱՋԻ ԹԵՐԹՕՆԸ (12)

ԻՆՆՍՈՒՆ ԵՐԵՔ

Հեղինակ՝ ՎԻԿԹՈՐ ՀԻՒԿՕ — Թարգմ. Ս. Զ.

… մըն է որ իր տաքցած ճակատը … կը քանդէ … ի նկատի ու … որ այս բարանը երկաթէ չէ … է, իսկ պատը փայտէ։ Բնութ… տարերքը, իր շղթաներէն … որ ան յաւիտեան … այժմ վրէժ կը լուծէ։ Կարծես … թիւնը, որ կը գտնուի անշուշտ … անտեսանուած բաներուն … այժմ յանկարծ կը պայթի եւ … կը ժայթքէ։ Անիկա կը նմանի … որ ան այլեւս կորսնցուցած … համբերութիւնը եւ կը պատրաստ… եւ տարօրինակ վրէժ… թեան մը։ Անշուշտ տարրական … յարութիւն, ասկէ աւելի անողորմ … չարիք կա՞յ արդեօք։ Այս … զանգուածը՝ յովազի ոստ… ունի, բայց փիղի ծանրութիւն ունի. … քերծաշարժ է, բայց … անմիտ է եւ խեմ։

… ալիքներու նման յանկարծակի կը բարձրանայ եւ կը գոռայ, կայծակի նման կը հարուածէ, բայց համր է ու խուլ, ինչպէս գերեզմանը։ Այս տասը հազար ֆունտանոց զանգուածը կը ցատկռտէ, ինչպէս փոքրիկ գնդակ մը երախայի ձեռքին մէջ. իր յախուռն շրջանները կատարած ատեն՝ յանկարծակի մէկ կողմ կը ծռի, ուղիղ անկիւններ գծելով։ Ի՞նչպէս յաղթել անոր։ Փոթորիկը կը դադրի, մրրիկը կ'անցնի, ծովը կը հանդարտի, կոտրուած կայմը նորէն կը շինուի, ջուրի հոսանքը կը դադրի, հրդեհը կը մարի։ Բայց ի՞նչպէս վարուիլ այս պղնձէ զանգուածին հետ, ի՞նչպէս դիմադրել անոր։ Կարելի է զսպել կատաղած շունը, կարելի է ընկճել ցուլը, դիւթել օձը, սարսափեցնել վագրը կամ զսպել առիւծը, բայց այս հրանօթին արձակուած թնդանօթին, այս հրէշին դէմ ի՞նչ կարելի է ընել, սպաննել,— սպաննե՞լ, սակայն անիկա արդէն մեռած է, բայց միանգամայն կ'ապրի, կ'ապրի այն աղետաբեր կեանքով, զոր անհունութիւնը շնորհած է անոր։ Տախտակամածը տակէն կ'օրօրէ զայն, ծովի ալիքները կը շարժեն նաւը եւ տախտակամածը, իսկ հովը կը շարժէ ծովի ալիքները. այս կործանիչ հրէշը խաղալիկ մըն է ալիքներուն, երամին ձեռքը։ Ահա թէ ո՛ւրտեղէն կը ներշնչուի անոր այդ սարսափելի կեանքը։ Ի՞նչպէս վարուիլ այս փոխադրած սարսափելի օրօրումներուն հետ, ի՞նչպէս սանձահարել ալեկոծութեան այս ահաւոր մեքենան, ի՞նչպէս նախատեսել այս երթեւեկը, այս շրջանները, այս ընդհատուած դադարումները, այս հարուածները, ի՞նչպէս նախագուշակել անոր այս տատանումները։ Նաւին կողերուն ուղղուած այս սարսափելի հարուածներէն ամէն մէկը կարող է խորտակել զայն. Թնդանօթը արձակուած՝ կենդանի զանգուած մըն է, որ շուտ-շուտ կանգ կ'առնէ, կարծես թէ որոշ նպատակ մը ունի, բայց միեւնոյն ժամանակ վայրկեան առ վայրկեան կը փոխէ իր ուղղութիւնը։ Ի՞նչպէս դադրեցնել զայն՝ երբ այդ դադարը կրնար կորստաբեր ըլլալ, երբ, հետեւաբար, պէտք էր խուսափիլ անկէ։ Ահաւոր թնդանօթը կ'օրօրուի, կը յառաջանայ, ետ ետ կուգայ, աջ ու ձախ անխնայ կը հարուածէ, կը փախչի, կ'անցնի, կը մոլորեցնէ զինք զսպել փորձողները, կը փշրէ ամէն հանդիպած արգելք եւ մարդիկները ճանճի նման կը ճզմէ։ Նաւի տախտակամածին շարժունութիւնն է այս սարսափելի դրութեան պատճառը. ի՞նչպէս կռուիլ թեք մակարդակի կամայականութիւններու դէմ, որպիսին է այս տախտակամածը։ Կարելի է ըսել, նաւը իր ծոցին մէջ շղթայուած կը պահէ կայծակը, որ կ'աշխատի ազատ աշխարհ դուրս գալ եւ այդ ձայները՝ որոտումն են՝ ընկերացած երկրաշարժի ցնցումներու հետ։

Վայրկեան մը մէջ ամբողջ նաւազօրքը ոտքի ելած էր։ Մեղաւորը այստեղ այդ թնդանօթի պետն էր, որ անհոգ եղած էր եւ ամուր չէր սեղմեր անոր շղթայակապի պտուտակը եւ իրենց տեղը չէր ամրացներ անոր չորս անիւները՝ այնպէս որ անոր … կը շարժէին. այդ շարժումներէն կոտրուած էր պարանը եւ իր սայլակին վրայ ամրացած թնդանօթը արձակուած էր այլեւս իր կապանքներէն։ Այդ ժամանակ դեռ գործածութեան մէջ չէին մտած ամբարիճ պարանները, որոնք կ'արգիլեն թնդանօթները իրենց տեղէն ելլելէ։ Երբ խոշոր ալիք մը ուժգին հարուածեց նաւակը, թոյլ կապուած թնդանօթը տեղէն խախտեցաւ, խորտակեց շղթան եւ սկսաւ իր սարսափելի աւերումները նաւին միջնայարկին մէջ։

Երեւակայեցէք կաթիլ մը ջուր՝ ապակիին երեսին վրայ սահած ատեն, այս տարօրինակ սահումը պարզ ըմբռնելու համար։

Այդ վայրկեանին, երբ շղթայէ կապը կորսուեցաւ, թնդանօթաձիգները կը գտնուէին մարտկոցներուն մէջ, ոմանք խումբ խումբ հաւաքուած, ուրիշները՝ ցրուած, բայց բոլորը զբաղած ծովային աշխատութիւններով, նման այն ծովային զինուորներուն, որոնք պատերազմը նախատեսելով՝ անոր համար կը պատրաստուին։ Կապերը կտրած թնդանօթը նախ իր կայնութեամբ օրօրուեցաւ՝ դէպի առաջ նետուելով. նաւաստիներուն այս խումբերուն մէջէն իրեն համար ճամբայ բացաւ, առաջին հարուածով չորսը փլեց, յետոյ յանկարծ դառնալով եւ կողերուն օրօրուելու ուղղութեամբ ձգուելով՝ հինգերորդ դժբախտ մը մէջտեղէն կտրեց, յետոյ նաւին ձախակողմը զետեղուած մարտկոցի մէկ թնդանօթին զարնուելով՝ խորտակեց զայն։ Այդ ժամանակն էր որ լսուեցաւ այդ աղիողորմ ճիչը։ Բոլորը խելոյն աճապարեցին դէպի սանդուխները վեր բարձրանալ եւ վայրկեանէ մը ամբողջ մարտկոցին մէջ ո՛չ ոք չմնաց։

Ահագին թնդանօթը մնացած էր միայնակ եւ ինքն իր կամքին թողուած, եւ ոչ թէ միայն իր տէրը, այլ եւ նաւին տէրը դարձած էր, այնպէս կ'ընէր՝ ինչ որ կ'ուզէր։ Նաւազօրքը, որ պատերազմի կրակին մէջ կը ծիծաղէր, այժմ կը դողար։ Անկարելի էր արտայայտել այդ սոսկումը։

(Շար.)

12.— Ռուզվէլթի համոզումով, կարելի է միջազգային բոլոր խնդիրները լուծել դիւանագիտական սեղանի մը շուրջը:

Հիթլէր անսականօրէն ճիշդ գտնելով այս պարագան, գիտել կուտայ թէ բոլոր ժամանակներու ամենամեծ խորհրդաժողովն եղաւ Ազգերու Դաշնակցութիւնը, համաձայն Ամերիկայի նախագահին առաջարկութեան, եւ սակայն առաջին պետութիւնը որ խուսափեցաւ խորհրդակցութեան սեղանէն, ամերիկեան կառավարութիւնն էր: Եւ ամբողջ քսան տարի այդ Ազգաժողովը չկրցաւ լուծել մէկ հատիկ միջազգային վճռական խնդիր: Ցետոյ, Գերմանիա տարիներով զրկուեցաւ անոր մասնակցելու իրաւունքէն: Ի վերջոյ, հակառակ ամենադառն փորձառութեանց, գերմանական կառավարութիւն մը մասնակցեցաւ: « Տարիներով անպատասխան մասնակցութիւն մը ունենալէ վերջն էր որ ես վճռեցի հետեւիլ Ամերիկայի օրինակին եւ քաշուեցայ աշխարհի ամենամեծ խորհրդաժողովէն: Անկէ ի վեր ես լուծեցի իմ ժողովուրդիս վերաբերեալ խնդիրներ, առանց պատերազմի դիմելու, որ եւ է պարագայի մէջ: Եթէ, Պ. Ռուզվէլթ, ճիշդ է որ ամէն խնդիր կրնայ լուծուիլ խորհրդակցութեան սեղանի մը շուրջը, այն ատեն բոլոր ազգերը, մէջն ըլլալով Մ. Նահանգները, վերջին 700—800 տարիներու ընթացքին առաջնորդուած են կոյրերու կամ ոճրագործներու կողմէ, որովհետեւ անոնք բոլորն ալ, մէջն ըլլալով մասնաւորապէս Մ. Նահանգները եւ անոր ամէնէն մեծ դէմքերը, իրենց պատմութեան գլխաւոր մասը կերտեցին ոչ թէ խորհրդակցութեան սեղաններու վրայ, այլ իրենց ժողովուրդի ուժին աջակցութեամբ»: (Կը յիշէ Ամերիկայի մղած պատերազմները եւն.):

13.— Նախագահ Ռուզվէլթ անհրաժեշտ կը գտնէր որ զէնքերը վար դրուին, երբ կը ձեռնարկուի խաղաղ միջոցներով լուծել խնդիրները: Հիթլէր կը պատասխանէ թէ մէկ երկիր կար որ այդպէս ըրաւ,— Գերմանիան, զէնքերը վար դնելով եւ վստահելով նախագահ Ուիլսընի հանդիսաւոր հաւաստիքներուն: « Եւ սակայն գերման ազգը ոչ իսկ ժողովի հրաւիրուեցաւ, եւ, առաւել մը չինուեցաւ ամէնէն անողորմ դաշնագիրը, գերման պատուիրակները նախատուեցան եւ քարկոծուեցան ամբոխին կողմէ, եւ իբրեւ կալանաւորներ, քաշքշուեցան ոչ թէ դէպի խորհրդաժողովի սեղանը, այլ յաղթականներու առանձին առջեւ, եւ հոն, ատրճանակին ծայրով, բռնադատուեցան ենթարկուելու ամէնէն ամօթալի հպատակութեան եւ կողոպուտին զոր երբեք տեսած ըլլար աշխարհ: Թոյլ տուէք յայտարարել ձեզի, Պ. Ռուզվէլթ, թէ ես հաստատապէս վճռած եմ այնպէս կարգադրել որ, ոչ միայն այսօր, այլ եւ ընդ միշտ ո եւ է Գերման անպաշտպան չմտնէ խորհրդաժողովի մը սրահը, այլ գերման ժողովուրդին միացեալ ուժը ամէն ատեն եւ յաւիտեան զօրացնէ իւրաքանչիւր գերման բանակցողի կռնակը, եւ այդպէս ալ պիտի ըլլայ, Աստուծոյ օգնութեամբ »:

14.— Մ. Նահանգներու նախագահին կարծիքով, խորհրդաժողովին ինչպէս դատական ատեանին մէջ պէտք է մտնել ուղղամտօրէն, այն համոզումով թէ իրապէս արդարութիւն պիտի ըլլայ իւրաքանչիւրին համար:

ՊԱՏԱՍԽԱՆ.— Գերմանիոյ ներկայացուցիչները այլեւս երբեք պիտի չերթան խորհրդաժողովի մը որ իրենց համար պիտի ըլլար դատական ատեան մը, որովհետեւ, ո՞վ պիտի ըլլայ դատաւորը: Խորհրդաժողովի մը մէջ ոչ ամբաստանեալ կայ, ոչ ալ ամբաստանող, այլ միայն երկու կողմեր: Եւ եթէ անոնք համաձայնութեան մը չյանգին իրենց ողջմտութեամբ, երբեք անձնատուր պիտի չըլլան ոչ - շահակից պետութեանց վճիռին:

15.— Պ. Ռուզվէլթ կը կարծէ թէ համաշխարհային խաղաղութեան դատը մեծ քայլ մը առած պիտի ըլլայ, եթէ ազգերը սրտաբաց յայտարարութիւն մը ընեն իրենց ներկայ եւ ապագայ քաղաքականութեան մասին:

ՊԱՏԱՍԽԱՆ.— Այդպէս եմ ըրած ես անհամար հրապարակային ճառերով, եւ այսօր ալ նոյնը կ'ընեմ խորհրդարանին մէջ, որքան հնար է երկու ժամուան ընթացքին: Բայց ես ստիպուած եմ այդպիսի յայտարարութիւն մերժել ուրիշ ո եւ է մէկուն բաց ի այն ժողովուրդէն որուն գոյութեան եւ կեանքին պատասխանատու եմ ես եւ որ միայն իրաւունք ունի հաշիւ պահանջելու ինձմէ: Բայց եւ այնպէս, ես Գերմանիոյ քաղաքականութեան նպատակները այնքան բացէն կը յայտնեմ որ ամբողջ աշխարհ կրնայ իմանալ:

16.— Մ. Նահանգները խառնուած չըլլալով Եւրոպայի վէճերուն, Ռուզվէլթ կը կարծէ թէ Հիթլէր պարտաւոր է այդպիսի յայտարարութիւն մը ընել: Հիթլէր կը մերժէ այս տեսակէտը, քանի որ միւս պետութիւններն ալ հրաւիրուած չեն այդպիսի յայտարարութիւն մը ընել իրենց քաղաքականութեան մասին: Ցետոյ, գիտել կուտայ թէ քանի որ Ամերիկան այնքան հեռու է Եւրոպայէն, Գերմանիան եւ Իտալիան ալ իրենց կարգին իրաւունք ունին հարցնել Ռուզվէլթի թէ ի՞նչ են Ամերիկայի արտաքին քաղաքականութեան նպատակները, օրինակ՝ հարաւային եւ կեդրոնական Ամերիկայի պետութեանց հանդէպ: « Անշուշտ Պ. Ռուզվէլթ Մընրոյի վարդապետութիւնը պիտի յիշեցնէ — եւ իրաւամբ — մերժելով խառնուիլ ամերիկեան գործերուն: Լաւ ուրեմն, մենք Գերմաններս ալ միեւնոյն վարդապետութիւնն ունինք Եւրոպայի մասին, ամէն պարագայի մէջ Մեծն Գերմանիոյ ազդեցութեան շրջանակին եւ շահերուն մասին»:

17 — 18.— Այս կէտերը կը վերաբերին իրրեւ թէ սպառնալիքի ենթարկուած պետութեանց վերաբերեալ հարցումներուն (30երկիրներ): Հիթլէր կը պատասխանէ թէ ինք հարցումներ ուղղած է յիշեալ պետութեանց եւ պատասխանը եղած է «ոչ»: Այս առթիւ կ'ըսէ թէ կարելի չէ եղած հարցումները ուղղել բոլոր պետութեանց եւ ազգերուն, որովհետեւ կան որ «ազատութիւն չեն վայելեր — օրինակ՝ Սուրիա — այլ ժողովրդավար պետութեանց զինուորական գրաւման տակ են եւ զրկուած իրենց իրաւունքներէն»: Այսպէս Իրլանտայի եւ Պաղեստինի խնդիրներն ալ յիշելէ վերջ, Հիթլէր կ'ըսէ թէ պատրաստ է 30 պետութիւններէն իւրաքանչիւրին առանձին ապահովութիւն տալ, եթէ կ'ուզեն եւ ուղղակի կը դիմեն Գերմանիոյ, բացարձակապէս փոխադարձ ապահովութիւն ստանալու պայմանով:

19.— Նախագահ Ռուզվէլթ իր հեռագրին մէջ ամէնէն կարեւոր խնդիրը նկատած էր գտնել ամէնէն ազդու եւ արագ մեթոդը, ժողովուրդները ազատելու համար սպառազինութեանց ջախջախիչ բեռէն:

Հիթլէր իբրեւ պատասխան կ'ըսէ թէ Գերմանիա բոլորովին զինաթափ եղած էր 1919էն 1923: Այս առթիւ կը յիշէ այն ահռելի զինամթերքը որ ոչնչացաւ դաշնակիցներու ձեռքով, 59000 թնդանօթ, 130 հազար գնդացիր, 6,007,000 հրացան, 28 հազար թնդանօթակիր կառք, 38,750,000 ռումբ, 16,550,000 ձեռնառումբ եւ անհամար ռազմանիւթ, 15714 օդանաւ, 26 զրահաւոր, 19 յածանաւ, 83 թորփիլանաւ, 315 սուզանաւ եւն. եւն.: Ցետոյ գիտել կուտայ թէ Վերսայլի դաշնագրով միւսներն ալ պարտաւոր էին զինաթափ ըլլալ, բայց խաբեցին Գերմանիան: Եւ կը յիշէ իր երկու ծրագիրները սպառազինութեանց կրճատման համար,— 1. Առ առաւելն 200 հազար զինուոր պահել ամէն երկրի մէջ, ոչնչացնելով յարձակման սահմանուած բոլոր զէնքերը, ռմբաձիգ օդանաւ, քիմիական պատերազմ եւն.: 2.— Առ առաւելն 300 հազար զինուոր պահել (1934): «Այս բոլոր առաջարկները մերժուելէ վերջն էր որ ես հրամայեցի հիմնովին վերազինել Գերմանիան »:

20.— Գաղթային խնդիրներու առթիւ, Հիթլէր կ'ըսէ թէ միլիոններ կորզուեցան Գերմանիայէն, իբրեւ հաւուցում, թէ Գերմանիա իբր երեք միլիոն քառ. քիլոմեթր հող կորսնցուց Եւրոպայի մէջ եւ Եւրոպայէն դուրս եւն.:

21.— Ու վերջապէս եզրակացնելով, Հիթլէր կը յիշեցնէ Ռուզվէլթի թէ իրրեւ տէրը մեծ կայսրութեան մը եւ ահագին հարստութեանց, ինք (Ռուզվէլթ) անշուշտ պատասխանատու է բովանդակ աշխարհի պատմութեան եւ ժողովուրդներու ճակատագրին առջեւ: «Դուք, Պ. Ռուզվէլթ, ունիք 130 միլիոն բնակիչ 9ուկէս քառ. քիլոմեթր տարածութեան վրայ: Դուք ունիք երկիր մը որուն հողը կրնայ 500 միլիոն մարդ ապրեցնել եւ անոնց հայթել ամէն ինչ որ անհրաժեշտ է: Ես կը կառավարեմ երկիր մը ուր կ'ապրին ոչ թէ 15 բնակիչ իւրաքանչիւր քառ. քիլոմեթրի վրայ, ինչպէս Ամերիկայի մէջ, այլ իբր 140 հոգի: Մեր երկրին բարեբերութիւնը չի կրնար բաղդատուիլ ձեր երկրին բեղնաւորութեան հետ: Մենք չունինք այն ստորերկրեայ անհամար հարստութիւնները զոր բնութիւնը դրած է ձեր տրամադրութեան տակ: Մեր ձեռքէն առին այն միլիոններով խնայողութիւնը որ դիզուած էր տարիներու ընթացքին: 1933ին իմ երկրիս մէջ կային 7 միլիոն անգործներ, քանի մը միլիոն բանուորներ ալ՝ կրճատեալ աշխատանքով, միլիոնաւոր գիւղացիներ՝ աղքատացած, ճարտարարուեստութիւնը փճացած, առեւտուրը կործանած, մէկ խօսքով՝ ընդհանուր քաոս»: Ցետոյ կրկին պարզելով իր կատարած գործերը, «իբրեւ պարզ բանուոր եւ զինուոր», կը յիշեցնէ թէ շատ նեղ է Գերմանիոյ տարածութիւնը, ապրեցնելու համար ժողովուրդ մը որ աւելի քան մէկ երրորդն է Մ. Նահանգներու բնակչութեան:

Նիւ Եորքի ցուցահանդէսին բացումը

Նախագահ Ռուզվէլթ կիրակի օր հանդիսաւորապէս բացաւ Նիւ Եորքի համաշխարհային ցուցահանդէսը: Արարողութեանց ներկայ էին աւելի քան 600 հազար հոգի: Նախագահը այս առթիւ ճառ մը խօսելով, շեշտեց թէ Մ. Նահանգները այսօր կը կազմեն «կատարելապէս միատարր ազգ մը, յարեւմտեան՝ քաղաքակրթութեամբ, ծովափէ ծովափ»: Ցետոյ խաղաղութեան կոչ մը ուղղեց ամբողջ աշխարհի:

Ցուցահանդէսին կը մասնակցին 60 ազգեր:

ՊԱՆ ՑՈՒՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԹՈՒՐՔ ժամուլը խանդավառութեամբ ողջունեց պարտաւորիչ զինուորութեան հաստատումը Անգլիոյ մէջ, իբրեւ ապացոյց մը տրուած երաշխաւորութիւնները արժեցնելու: Այս առթիւ թերթերը կ'ըսեն թէ Անգլիոյ որոշումը պիտի խրախուսէ անոնք որ մինչեւ հիմա կը վարանէին մտնել խաղաղութեան ճակատին:

ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ՊԱՏՈՒԻՐԱԿՈՒԹԻՒՆ ՄԸ պիտի երթայ Պուքրէշ, մայիս 10ին, նախագահութեամբ Զօր. Վէկանի: Ֆրանսական կառավարութիւնը Պատուոյ Լեգէոնի մեծ խաչը նուիրեց Ռումանիոյ արտաքին նախարարին:

Le Gerant : H. STEPHAN

Imprimerie A-DER (AGOPIAN) 17, Rue Dameame Paris (13)

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 376.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN

Rédaction et Administration

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e) (ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

Téléphone : GOBelins 15 - 70

Chèque Postal Paris 1678 - 63

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ —	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ՆՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Այլ երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ 3 ՄԱՅԻՍ

MERCREDI 3 Mai 1939

ԺԶ ՏԱՐԻ — 15e Année No. 4030

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔ

ԽՈՐՀՈՒՐԴ ԽՈՐԻՆ...

Թող չյուզուին բարեպաշտները: Հարցը կը վերաբերի այն բանակցութեանց որ կը կատարուին Լոնտոնի, Փարիզի, Մոսկուայի եւ Անգարայի մէջ, ի խնդիր միացեալ ճակատի: Բանակցութիւններ, որոնց խորհրդաւորութիւնը աւելի կը թանձրանայ, քանի որ ամէնէն իրազեկ շրջանակներն անգամ կիսկատար տեղեկութիւններ կը հաղորդեն: Եւ կամ կը նախընտրեն լռութիւն պահել:

Այդ բանակցութիւնները սարքուած են այսպէս.—

1. Մոսկուայի եւ Լոնտոնի միջեւ, ժամանակցութեամբ Փարիզի.

2. Լոնտոնի եւ Անգարայի միջեւ, միշտ համախորհուրդ Փարիզի հետ :

3. Մոսկուայի եւ Անգարայի միջեւ: Այս առթիւ յատկապէս Թուրքիա գացած է Խ. Միութեան արտաքին փոխ-գործավարը, Փոթէմքին :

Միեւնոյն ատեն Թուրքիա կը շարունակէ իր բանակցութիւնները պալքանեան պետութեանց հետ, որոնք արդէն կը զգան միացեալ պետութեանց ճնշումը, իրենց կողերուն վրայ: Այն աստիճան որ, Պալքանեան Համաձայնութեան անդամներէն Եուկոսլաւիա սեւակ մը անելի մատնուած է, իսկ չէզոք Պուլկարիան փուշի պատուրութիւնը կը գործէ, իր հողային պահանջներով: «Հողերս վերադարձուցէք, յետոյ կը մտածեմ անդամակցութեան մասին»:

Երբեք այս ճամբուն վրայ լուրջ դժուարութեանց հանդիպած է Թուրքիան, որ միջնորդի դեր կատարել կ'ուզէր: Եւ հիմա իրեն օգնութեան կը հասնի Խ. Միութիւնը, երկու անգամ Սոֆիա ղրկելով Փոթէմքինը :

Վերջին լուրերու համաձայն, գրեթէ վերջացած, համաձայնութեան մը յանգած են Անգլիոյ եւ Թուրքիոյ միջեւ կատարուած բանակցութիւնները: Նոյնքան յաջող կը համարուին անգլեւռուս բանակցութիւնները, եւ Պ. Չէյմպըլէն կը յուսայ յայտարարութիւն մը ընել այս մասին, մինչեւ շաբաթ :

Եթէ ճիշդ են այս տեղեկութիւնները, ինքնին յաջողած կ'ըլլայ նաեւ Թուրքեւխորհրդային բանակցութիւնը, քանի որ երկու երկիրները սերտ բարեկամութեամբ, նոյնիսկ զինակցութեամբ կապուած են, 1918էն ի վեր:

Ի՞նչ կը հետեւի այս համաձայնութիւններէն: Ի՞նչ լոյս կրնայ ծագիլ :

Ամէնէն առաջ՝ զօրացումը խաղաղութեան ճակատին: Երաշխաւորութեան ցանց մը, որ կ'երկարի արեւմուտքէն արեւելք,— Անգլիա, Ֆրանսա, Լեհաստան, Ռումանիա, Յունաստան, Թուրքիա, Խ. Միութիւն :

Տրուած հաւաստիքներուն համաձայն, այս ցանցին պաշտպանութիւնը պիտի վայելեն չէզոք երկիրները,— Պելճիա, Հոլանտա եւ Զուիցերիա, ինչպէս եւ Էսթոնիա, Լիթուանիա եւ Ֆինլանտա, եթէ ընդունուած է ռուսական տեսակէտը :

Ոչ միայն խաղաղութեան, այլ եւ ազատութեան ճակատ կը կոչուի այս խմբակցութիւնը, իր պաշտպանութեան տակ առնելով փոքր պետութիւնները :

Այս առաջադրութեան մասին լեզու կը թափեն մանաւանդ Մոսկուա եւ Անգարա, իրենց հրատարակութիւններով եւ ճառերով: Դեռ երկու օր առաջ էր որ, Մայիս 1ի առթիւ, մարաջախտ Վորոշիլով կը յայտարարէր Լէնինի դամբարանին առջեւ.

— «Խ. Միութիւնը պատրաստ է պաշտպանելու այն ազգերը որ զոհ կը դառնան յարձակումներու եւ կը մարտնչին իրենց անկախութեան համար»:

Նոյն աւետաբեր հաւաստիքները՝ Թուրքիոյ կողմէ: Թուրք թերթերը սոխա՜կ են դարձեր, պաշտպանելու համար փոքր ժողովուրդներու անկախութիւնը :

«Լաւագոյն բարեգործութիւնը տունէն, ինքն իրմէ կը սկսի», — պիտի ըսէր Ֆրանսացին:

Բայց չմեղադրենք: Երբ ամբողջ քաղաքակիրթ Եւրոպան, դիւրին ըլլալով Անգլիան ու Ֆրանսան, իրենց համար պատիւ կը սեպեն ապահովել մանաւանդ Անգարայի եւ Մոսկուայի զինակցութիւնը, փոխադարձ երաշխաւորութեամբ, այլեւս աւելորդ է զարմանալ:

Եւ մենք շատոնց կորսնցուցած ենք զարմանալու ընդունակութիւնը :

Ահա տեսէք,— ոչ մէկը բառ մը կ'արտասանէ, յիշեցնելու համար թէ այլապէս հարստահարուած, յարձակման ենթարկուած, մինչեւ անգամ ջարդուած ժողովուրդներ կան : ժողովուրդներ որ ոչ թէ «կենսական տարածութիւն» կը պահանջեն, գերմանական հասկացողութեամբ, այլ կենսականին կենսականը,— ափ մը հող եւ ազատութիւն: Այն ալ ոչ թէ պատերազմի գնով, այլ դիւանագիտական բանակցութիւններով, կլոր սեղանի մը շուրջը, ինչպէս կ'առաջարկէր նախագահ Րուզվէլթ :

Ի՞նչ միամտութիւն: Տակաւին ծանօթ չենք «խորհուրդ խորին»ի բոլոր մանրամասնութիւններուն, բայց ինչ որ կ'իմանանք անուղղակի, արդէն բաւական է ցնցելու ամէնէն լաւատեսն ալ :

Արդարեւ, ինչպէս կը տեղեկանանք իրազեկ աղբիւրէ մը, Անգարայի համաձայնութեան բարեբաստի՜կ հետեւանքներէն մէկը պիտի ըլլայ Սանճաքին վերջնական յանձնումը, կցումը Թուրքիոյ, ատրիճանաբար, ինչպէս տեղի ունեցաւ անոր թրքացումը: Եւ արդէն կը խօսին ժողովուրդի տեղափոխութեան մասին: Գործողութիւն մը որ նորէն եւ նորէն կը յիշեցնէ Կիլիկիոյ պատմութիւնը, հակառակ բոլոր հերքումներուն:

Ամէն պարագայի մէջ, ոչ մէկ լուսաւոր հեռանկար այդ խորհուրդներէն, հայկական տեսակէտով :

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԱՆԳԼԻՈՅ ՀԱՄԱՁԱՅՆՈՒԹԻՒՆԸ ԹՈՒՐՔԻՈՅ ԵՒ Խ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՀԵՏ

ՄՕՏ ԵՐԵՔ ԺԱՄ ԺՈՂՈՎ

Անգլիոյ Նախարարական խորհուրդը բացառիկ նիստ մը գումարեց երկուշաբթի օր, աւելի քան երկուքուկէս ժամ խորհրդակցելով միջազգային կացութեան մասին: Օրակարգի հարցերն էին լեհեւգերմանական վէճը եւ Թուրքիոյ ու Խ. Միութեան հետ կատարուած բանակցութիւնները:

Առաջին հարցի մասին նախարարները քննեցին սա խնդիրը թէ ինչ հետեւանքներ կրնայ ունենալ գերմանեւլեհ դաշնագրին խզումը՝ Գերմանիոյ կողմէ, եւ մանաւանդ Տանցիկի հարցը: Արտաքին նախարարը, որ ընդարձակ տեղեկագիր մը ստացած էր Վարշաւայի բրիտանական դեսպանէն, լուսաբանութիւններ հաղորդեց կացութեան մասին: Տեղեկագիրը կը յայտնէր թէ դեսպանը տեսակցութիւն մը ունեցած է Լեհաստանի արտաքին նախարարին հետ, մասնաւորապէս Տանցիկի վէճի մասին: Իրազեկներու կարծիքով, նախարարական խորհուրդը այն եզրակացութեան յանգած է թէ Անգլիա նոր յանձնառութիւններ ստանձնելու պէտք չունի, քանի որ երաշխաւորութեան դաշնագիր մը կնքուած էր քանի մը շաբաթ առաջ :

Արտաքին նախարարը տեղեկութիւններ հաղորդեց նաեւ խորհրդային դեսպանին հետ ունեցած տեսակցութեանց մասին: Մոսկուա կ'առաջարկէ եռեակ համաձայնութիւն մը կնքել Ֆրանսայի եւ Խ. Միութեան հետ, փոխադարձաբար պաշտպանելու համար ոչ միայն երեք երկիրները, այլեւ Լեհաստանը, Ռումանիան եւ Յունաստանը, որոնց հողային ամբողջութեան մասին երաշխաւորութիւն խոստացած են Անգլիա եւ Ֆրանսա: Մոսկուա կ'ուզէ նաեւ որ փոխադարձ պաշտպանութեան տակ առնուին չէզոք երկիրները,— Հոլանտա, Զուիցերիա, Լիթուանիա, Էսթոնիա եւ Ֆինլանտա: Խ. Միութիւնը իրեն համար կենսական կը նկատէ վերջին երեք երկիրներուն անկախութիւնը :

Կը յուսացուի թէ անգլեւռուսական համաձայնութիւնը աւելի ճշգրիտ ձեւ մը ստացած պիտի ըլլայ այս շաբթուան ընթացքին, քանի որ Լեհաստան այլ եւս չի խորշիր Մոսկուայի զինակցութենէն, Հիթլէրի վերջին ճառէն ի վեր:

Գալով Թուրքիոյ հետ կատարուած բանակցութեանց, լաւատեղեակ աղբիւրէ կը հաւաստեն թէ գրեթէ համաձայնութիւն գոյացած է: Միեւնոյն աղբիւրին համաձայն, Թուրքիոյ եւ Խ. Միութեան միջեւ կատարուած բանակցութիւններն ալ նպաստաւոր եղած են: Պ. Փոթէմքին նոր տեսակցութիւն մը ունեցաւ Նախագահ Իսմէթ Ինէօնիւի հետ: Խօսակցութիւնը, որուն ներկայ էր նաեւ Թուրքիոյ արտաքին նախարարը, մասնաւորապէս կապ ունէր երկու երկիրները հաւասարապէս շահագրգռող հարցերու հետ:

Թուրքիա միեւնոյն ատեն բանակցութիւնները կը շարունակէ պալքանեան պետութեանց հետ :

Պ. Չէյմպըլէն յայտարարեց թէ կառավարութիւնը մեծ կարեւորութիւն կ'ընծայէ պալքանեան միութեան եւ թէ անհրաժեշտ է բանակցութիւններ կատարել, խաղաղութեամբ լուծելու համար Ռումանիոյ, Պուլկարիոյ եւ Յունաստանի միջեւ եղած խնդիրներ :

*** Անգլիոյ քաղաքական շրջանակներուն մէջ կը հաւաստեն թէ Լեհաստանի տրուած երաշխաւորութիւնը անփոփոխ կը մնայ: Եթէ Լեհաստան վտանգուած զգայ իր անկախութիւնը եւ որոշէ պատերազմիլ զայն պաշտպանելու համար, Մեծն Բրիտանիա օգնութեան պիտի հասնի :

*** Լոնտոնի թերթերը քննելով Տանցիկի խնդիրը, կը յանձնարարեն որ Լեհաստան անհաշտ դիրք մը չբռնէ. մանաւանդ որ, արեւմտեան պետութեանց երաշխաւորութիւնը ստացած ըլլալով, կրնայ բանակցութիւններ վարել ոչ թէ իբրեւ տկար կողմ, այլ իբրեւ աւելի զօրաւոր: «Թայմզ» կը հերքէ այն զրոյցը թէ անգլիական կառավարութիւնը ծանուցագիր մը ուղղած է Լեհաստանի, հասկցնելով թէ «Անգլիոյ երաշխաւորութիւնը տրուած չէ անհաշտ ընթացք մը քաջալերելու համար»:

ՊԱՐՏԱԴԻՐ ԶԻՆՈՒՈՐՈՒԹԵԱՆ ՕՐԷՆՔԸ ԱՆԳԼԻՈՅ ՄԷՋ

Անգլիական կառավարութիւնը խորհրդարանին յանձնեց երկու օրինագիծներ, որոնք հիմնովին պիտի յեղաշրջեն այդ երկրին պաշտպանողական դրութիւնը: Օրինագիծներէն մին կը վերաբերի պարտաւորիչ զինուորութեան, միւսը՝ պաշտօնի զօրաշարժի, որոնց երկուքին ալ սկզբունքը քուէարկուած էր անցեալ շաբթու :

Առաջին օրինագծով, պարտաւորիչ զինուորութեան ենթակայ են 20 — 21 տարեկան բոլոր Անգլիացիները: Բացառութիւն կը համարուին միայն հետեւեալները .—

1. Անոնք որ խղճով հակառակ են զինուորութեան (դատարանը պիտի ճշդէ այս պարագան):

2. Անոնք որ արձանագրուած են կանոնաւոր բանակին մէջ :

3. Անոնք որ 17 տարեկան ըլլալէ վերջ, վեց ամիս ծառայած են ազգ. պաշտպանութեան մէջ:

4. Օդանաւային եւ ծովային ուժերու անդամները :

5. Անոնք որ Ապրիլ 27էն առաջ մտած էին պահեստի կամ օժանդակ զօրամասերու մէջ :

6. Անոնք որ կը մարզուին իբրեւ սպաներ :

Պարտաւորիչ զինուորութեան ենթակաները պիտի կոչուին քաղաքապահ (միլիս): Մարզանքը պիտի տեւէ վեց ամիս, բայց տարեկան դասը, զոր 200 հազար կը հաշուեն, պիտի կանչուի մաս մաս, եռամսեայ շրջաններով: Կամաւորները եւ միւս օժանդակ ուժերն ալ հաշուելով, կը յուսան որ ամադրելի ունենալ մէկ միլիոն զինուոր, կարճ ատենի մը մէջ:

Երկրորդ օրինագծով կառավարութիւնը մասնաւոր իրաւասութիւններ կը պահանջէ զինուորական կարգադրութեանց համար: Թէեւ երեք տարի պայմանաժամ սահմանուած է այս իրաւասութեանց համար, բայց կը կարծուի թէ տեւական պիտի ըլլայ նոր օրէնքը. ուրիշ խօսքով, Անգլիա միանգամ ընդ միշտ

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

«ՄԵՆՔ Ո՞Ր ՃԱԿԱՏԻՆ ՎՐԱՅ ԵՆՔ...»

Ամէն օր կը կարդաք, խոշոր տառերով.

— Անգլեւֆրանսական ճակատ, գերմանեւիտալական ճակատ, պալքանեան ճակատ, խաղաղութեան ճակատ, պատերազմի ճակատ :

Աջէն ճակատ, ձախէն ճակատ: Նաեւ ճակատ՝ ծովու եւ ցամաքի վրայ, ինչպէս եւ օդին մէջ:

Կատարեալ ճակատամարտ:

Իսկ հայկակա՞նը: Մենք ալ չունի՞նք ճակատ: Եւ կամ, քանի որ ուրիշները գործի ձեռնարկած են արդէն, «մենք ո՞ր ճակատին վրայ կը գտնուինք»:

Պէյրութի «Զարթօնք»ը «պոյով-պոս»ով խմբագրականի մէջ կը լուսաբանէ այս հրատապ հարցը :

Խմբագրականը «բարեբախտութիւն մը» կը տեսնէ օրուան կացութեան մէջ,— պատերազմի մը պարագային, «Հայութիւնը, թէ իր բնաշխարհին մէջ եւ թէ Սփիւռքի վրայ՝ իր մեծագոյն մասով՝ պիտի գտնուի ռամկավարական պետութեանց ճակատին վրայ»:

— «Որովհետեւ, այսպէս դասաւորուած են, գէթ առ այժմ, քաղաքական պայմանները: Միւս ճակատին վրայ, որ Պերլին — Հռոմ — Թոքիօ առանցքն է, հայ ժողովուրդին թիւը չնչին է»:

Եւ կը յայտարարէ, արտառոց լրջութեամբ.

— «Կը հետեւի նաեւ որ, եթէ հնարաւոր ըլլար ռամկավարական երկիրներու ճակատին վրայ կռուելու կոչուած բոլոր Հայերը միացնել եւ անոնցմէ կազմել բանակ մը, պիտի կրնայինք մտածել որ այդ բանակը կրնայ կռուիլ, ի հարկին, հայ դատին յաջողութեան տանող ռազմաճակատի մը վրայ, ինչպէս եղաւ վերջին պատերազմին ընթացքին, երբ կովկասեան եւ կիլիկեան ճակատներու վրայ ունեցանք հայ կամաւորական խումբեր: Վերջերս Ֆրանսայի մէջ հակաֆաշիստ Գերմաններ եւ Իտալացիներ, որոնք վերադարձած էին սպանիական ճակատէն, դիմում ըրած են, զինուորագրուելու համար Ֆրանսական դրօշին տակ, եւ Փարիզէն առնուած լուրի մը նայելով՝ Ֆրանս. կառավարութիւնը կը մտածէ անոնցմէ կազմել «ազատական» զօրախումբեր, անշուշտ ֆրանս. սպաներու «քադր»ով մը: Ֆրանսայի մէջ ունինք 60 հազար Հայեր, որոնք պիտի կրնան մինչեւ 6000 զինուոր հայթայթել: Սուրիոյ եւ Լիբանանի մէջ ապրող Հայերը այդ թիւն եռապատիկն են գրեթէ եւ կրնան գոնէ զօրաբաժին մը տալ, Ֆրանսայի հայոց հետ միասին: Ամերիկայի, Եգիպտոսի, Իրաքի, Իրանի, Յունաստանի, Ռումանիոյ Հայերը՝ միասին՝ պիտի կրնան տալ զօրաբաժին մը, թէեւ տարբեր սպաներու «քադր»ով մը: Կը կարծենք թէ երկու զօրաբաժին մեծ բան մը պիտի չըլլայ, եւրոպական ճակատներու վրայ, բայց, Ասիոյ մէջ, օրինակ, Սուրիոյ սահմանագլուխին վրայ, պիտի կրնայ դեր մը կատարել, ինչպէս շատ աւելի քիչ թիւով հայկական բանակ մը, Կովկասի ճակատին վրայ, այնքան ճակատագրական դեր մը խաղաց, դեր՝ որուն արժէքը չեւշտեց նոյնիսկ Լիման Ֆօն Զանտէրս, դաշնակիցներու յաղթանակին համար»: (20 ապրիլ):

Այս յո՞յժ ազգասիրական եւ ռազմագիտական տեսութեան մէջ մէկ բանի խելքս չպառկեցաւ:

Ռամկավար խմբագիրը կ'ըսէ թէ այդ հայկական բանակը «կրնայ կռուիլ, ի հարկին, հայ դատին յաջողութեան տանող ռազմաճակատի մը վրայ»:

Գինդ ազէկ, բայց ո՞րն է այդ ռազմաճակատը: Չէ՞ որ ռամկավարական պետութեանց վարիչները կը բանակցին պաշտպանելու համար ոչ միայն Թուրքիոյ, այլեւ Խ. Միութեան անկախութիւնը եւ հողային ամբողջութիւնը: Եւ ատոր համար ալ, յանձն առած են Մուսա լեռն անգամ շնորհել Թուրքիոյ, իբրեւ պախշիշ...

Արդ, նորէն ծախու հանելով մեր երիտասարդներուն արիւնը, ո՞ւր պիտի ստանանք ափ մը հողը :

Տանցիկի՞, Թունուզի թէ Քամէրունի մէջ:

ՎԱՀԷ

ԱՆԹԻԼԻԱՍԻ ՆԱՀԱՏԱԿՆԵՐՈՒ ԹԻՇԱՏԱԿԻՆ

Ե. Տոնկայեան (Լա Լանտ)	50
Տէր եւ Տիկ. Նիկողոսեան	50
Տէր եւ Տիկ. Դերձակեան	20
Եակոբ Կօչկարեան (իր ողբացեալ տիկնոջ յիշատակին)	100
Գումար՝	220
Մարտ 31ի գումարը	1770
Ընդհ. գումար՝	1990

ՇԱՀՄՈՒՐԱՏԵԱՆԻ ՀԱՄԱՐ

Յ. Կ. Խաչի Ս. Անթուանի մասն.	50
Փետր. 9ի գումարը	1066
Ընդհ. գումար՝	1116

ԽՈՐՀՐԴԱԿՑՈՒԹԻՒՆ ՏԱՐԱԳԻՐՆԵՐՈՒ ՄԱՍԻՆ

Երկուշաբթի օր Լոնտոնէն Փարիզ եկած էր Պ. Կիւլման, տարագիրներու միջազգային գրասենեակին փոխ — վերատեսուչը: Այս առթիւ խորհրդակցութիւն մը ունեցաւ Բարեգործականի եւ երկու Սփիւռներու ներկայացուցիչներուն հետ, հայ գաղթականներու իրաւական եւ նիւթական կացութեան մասին: Խորհրդակցութիւնը տեւեց երկու ժամ: Կը մասնակցէին Պ. Պ. Ա. Խատիսեան, Լ. Բաշալեան, Լ. Կէբոան, Վ. Մալէզեան: Քննուած հարցերու մասին յուշագիր մը պիտի ներկայացուի ընդհ. վերատեսուչին, Լոնտոն :

*** Պ. Խատիսեան քանի մը օր առաջ Ժընեւա իշխանութեան դիմելով, նորէն ուշադրութեան յանձնած է հայ աշխատաւորներու, արհեստաւորներու եւ զինուորներու վերաբերեալ խնդիրներ: Ժընեւա իշխանութիւնը խոստացած է իր կարգին աշխատանքի նախարարութեան յիշեցնել կարգ մը պարագաներ: Գալով հայ զինուորներու հպատակութեան հարցին, հաւաստած են թէ բարեացակամութիւնը չէ որ կը պակսի, այլ հպատակութեան խնդրագիրները դիզուած են (մինչեւ 80,000 կը հաշուեն, ամէն ազգէ) եւ 12 պաշտօնեաներ հազիւ կրնան գոհացնել զանոնք: Ուրեմն ժամանակի խնդիր է, ոչ թէ չկամութեան :

Լեհաստան զինուոր կը հաւաքէ

Իբրեւ պատասխան Գերմանիոյ կողմէ լեհեւգերմանական դաշինքին խզումին՝ Լեհաստան զէնքի տակ կանչեց նոր զինուորներ: Վերջին 48 ժամուան ընթացքին զինուորական տենդագին շարժումներ կատարուած են: Կը հաղորդուի սակայն թէ Լեհաստան նոր պահեստները զէնքի տակ կանչած է պարզապէս Մարտին զէնքի տակ առած պահեստները փոխարինելու համար, որոնք պիտի արձակուին :

Արտաքին նախարար գնդապետ Պէք երկար խորհրդակցութիւններ ունեցաւ մարաջախտ Սմիկլի Ռիծի եւ նախագահ Մոսիցքիի հետ: Որոշուեցաւ խորհրդարանը նիստի հրաւիրել :

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ ԵՒ ՄԵՐ ՀԱՐԵՒԱՆՆԵՐԸ

Քաղաքական աշխարհը ապրում է աննախընթաց ծանրակշիռ օրեր ։

Ամէն մի վայրկեան կարող է պայթել նոր համաշխարհային պատերազմ, հակառակ խաղաղութեան համար թափուած ջանքերին եւ այն անկարագրելի սարսափին, որ ներշնչում է ապագայ պատերազմը իր ահաւոր աւերածութեան սպառնալիքով ։

Եւ ազգերն ու պետութիւնները՝ մեծ թէ փոքր, հեւ ի հեւ պատրաստւում են այդ սեւ օրւան համար, մեծ ազգերն ու պետութիւնները յաղթանակի յոյսով եւ ազգային ու քաղաքական գերակայութիւն ձեռք բերելու անզուսպ տենչանքով տարուած, փոքր ազգերից նրանք որ ունին անկախ պետականութիւն, ամէն գնով պաշտպանելու զայն, իսկ նրանք որ հեծում են ուրիշ պետութիւնների լծի տակ, ազատագրուելու նպատակով ։

Այսպէս թէ այնպէս, ամէնքը լարուած աշխատանքների մէջ են ։ Ամէն տեղ ծանր մտահոգութիւններ, տքնութիւն ու պատրաստակամութիւն իրենց կեանքի ու գոյքի զոհաբերութեան գնով ապահովելու իրենց շահերը, գոյութիւնն եւ ազատութիւնը ։

Շարժման մէջ են մանաւորապէս ռուս տարագիրները իրենց բոլոր հոսանքներով ու խմբակցութիւններով, յետոյ Ուկրայնացիներն եւ Ղազախները, ինչպէս եւ մեր կովկասեան հարեւանները՝ Վրացիները, Ազէրիները եւ Լեռնականները, որովհետեւ տիրում է այն համոզումը, թէ համաշխարհային պատերազմի ընթացքին անխուսափելի է նոր կարգուսարքի հաստատումը Խ. Միութեան մէջ ։

Բոլորն ալ մշակում են իրենց քաղաքական ծրագիրները, ձեւակերպում ու հիմնաւորում իրենց տեսակէտներն ու պահանջները, բանակցութիւնների մէջ մտնում մեծ ու փոքր ազգերի քաղաքական ազդեցիկ շրջանակների հետ, փնտռելով բարեկամներ ու զինակիցներ ։ Իրենց մամուլի օրգաններով, գրքոյկներով, հրապարակային ելոյթներով, խորհրդակցական ժողովներով ջանք չեն խնայում ամէնից առաջ նախապատրաստելու իրենց ժողովուրդների հանրային կարծիքը եւ ապա ուժեղ պրոպագանդ մղելով ձեռք բերելու եւրոպական մեծ ու փոքր պետութիւնների քաղաքական շրջանակների համակրանքն ու հնարաւոր օժանդակութիւնը, երբ վրայ հասնի պատմական բախտորոշ պահը ։

Այս ազգային - քաղաքական շարժումները առաջին նշանակութիւն ունին մեզ՝ Հայերիս համար, մեր քաղաքական ձգտումների յաջող իրականացման տեսակէտից ։

Մենք քաղաքականապէս բախտակից ենք այս ժողովուրդների հետ, սերտ եւ խորապէս շահագրգռուած նրանց քաղաքական շարժումների ծանօթութեամբ ։

Մենք պիտի պարզենք մեզ համար, թէ ռուս տարագրութեան, եւ թէ Ուկրայնացիների, Ղազախների, Վրացիների, Ազէրիների եւ Լեռնականների մէջ գործող հոսանքներից ու խմբակցութիւններից իւրաքանչիւրը ի՞նչ ոյժ է ներկայացնում իրենից, ուրիշ խօսքով՝ նա ի՞նչ քաղաքական տեսակարար կշիռ ունի, ի՞նչ նպատակների է հետամուտ, ի՞նչ ծրագիր ու գործելակերպ ունի, ընկերային ի՞նչ կազմ ունի, ունի՞ լուրջ հող Ռուսաստանի իրականութեան մէջ իրագործելու իր հետապնդած նպատակները, ի՞նչ կապ կայ նրանց միջեւ եւ, վերջապէս, ի՞նչ վերաբերմունք ունին դէպի մեզ՝ Հայերս ու դէպի մեր ազգային քաղաքական բաղձանքները, որի՞ հետ կարող ենք միեւնոյն քաղաքական ճամբով գնալ եւ որի՞ դէմ պիտի պայքարինք ։

Մեր մամուլը շատ քիչ է զբաղւում այս խնդիրներով եւ գաղութները, նոյնիսկ իրենց վերին, մտաւորական խաւերում, շատ քիչ ծանօթութիւն եւ շատ աղօտ գաղափար ունին յիշեալ ազգերի քաղաքական շարժումների մասին ։ Նոյնքան անծանօթ եւ անտեղեակ են վերջիններս մեր մասին՝ մեր քաղաքական ձգտումների, մեր կեանքի պայմանների ու մեր գործունէութեան մասին ։ (ԽՄԲ.— Մասամբ միայն ճիշդ են այս երկու դիտողութիւնները) ։

Արդ, եթէ ընդունում ենք, որ մեր հայրենիքի ապագան սերտօրէն կապուած է Ռուսաստանի ճակատագրին հետ, ապա թոյլատրելի՞ է, որ շարունակուի այս փոխադարձ անծանօթութիւնն եւ առանձնացումը իրարից ։ Արդեօ՞ք միանգամայն վնասակար ու նաեւ վտանգաւոր չէ մեր ազգային - քաղաքական ամենակենսական շահերի համար մեր ներկայ «շքեղ կղզիացումը» յիշեալ քաղաքական ոյժերից ։

Երկու պատասխան չունին այս հարցումները ։

Ահա թէ ինչու մեր մամուլի քաղաքական օրգանները, մեր քաղաքական կազմակերպութիւններն ու մարմինները պարտաւոր են օր առաջ եռանդուն աշխատանքների լծուել, հաստատելու գաղափարական ու բարոյական սերտ կապ զանազան հոսանքների հետ ։ Եւ առաջին հերթին մեր մամուլը լայն տեղ պիտի տայ իր էջերում բազմակողմանի ծանօթութեան յիշեալ ազգային շարժումների մասին, թէ զետեղելով ինքնուրոյն յօդուածներ, ուսումնասիրութիւններ, եւ թէ արտատպելով նրանց մամուլից կարեւոր յօդուածներ ու տեղեկութիւններ նրանց վարած աշխատանքների մասին ։

Երբ Գերմանիայի ու Լեհաստանի նման մեծ պետութիւններն իրենց արտաքին գործավարութեան միջոցով լուրջ ուշադրութեան են առած սպիտակ Ռուսների, Ուկրայնացիների եւ Կովկասեան փոքր ազգերի քաղաքական շարժումները եւ ամէն կերպ ոյժ են տալիս այդ շարժումներին, ջանալով օգտագործել իրենց պետական շահերի համաձայն, ապա ինչպէ՞ս կարող ենք մենք շարունակել մնալ մեր առանձնացման մէջ եւ անգիտանալ այդ շարժումներն ու նրանց վարող կազմակերպութիւնների գործունէութիւնը ։

Միայն փոխադարձ լայն ծանօթութիւնը կարող է կողմերին օգնել ճշգրիտ ուղղութիւն տալու իրենց քաղաքական քայլերին, ազատ պահել հնարաւոր սխալներից, փոխադարձ անհասկացողութիւններից ու թիւրիմացութիւններից ։ Եւ կրկին մինչեւ այդ դէպքում կարելի է յուսալ, որ վճռական պահուն առաջ չեն գայ բարդութիւններ ու դժուարութիւններ մեր քաղաքական բաղձանքների իրագործման ճամբուն վրայ ։

Բայց կայ եւ մի այլ կարեւոր հանգամանք. դա՝ գաղութների հանրային կարծիքի կազմակերպութեան ու հոգեբանական նախապատրաստութեան խնդիրն է ։

Ժամանակները շատ են փոխուել եւ անցել է դարը, խոշոր ու ծաւալուն ժողովրդական շարժումներ յառաջ բերելու համար գործել մանր ու գաղտնի խմբակներով, այսպէս ասած մաֆիական մեթոտներով ։

Պէտք է, որ մեր տարագիր հասարակութիւնը, մեր ժողովրդական լայն զանգուածները, մի խօսքով գաղութների հանրային կարծիքը պատրաստուած լինի հաւաքականօրէն ու համերաշխօրէն գործելու բախտակից ազգերի հետ, պէտք է, որ մեր ժողովուրդը ապագայ իր անելիքների պահուն, երբ կը զարնէ պատմական պատասխանատու ժամը, ընդունակ լինի այն մեծ զոհաբերութիւններին, որոնք պահանջուելու են նրանից ։

Այսօրուան «խաղաղ» միջավայրը կարող է դեռ ամիսներ տեւել, քանզի քաղաքական կացութիւնը շատ անկայուն է ու երերուն ...

Արդ, գործի պիտի անցնել առանց ժամանակ կորցնելու ։

Օգտուելով առիթից, կ'ուզէի մատնանշել մի գրքոյկ, որի հայերէնի թարգմանութիւնն ու հրատարակութիւնը շատ յանձնարարելի եմ գտնում ։

Դա՝ Լոնտոնում վերջերս լոյս տեսած E. Sabline «Russian Unity» (Սաբլին՝ «Ռուսաստանի Միութիւն») գրքոյկն է ։

Այդ գրքոյկի վրայ համակրանքով է խօսում Ալ. Կերէնսքու օրգան «Նովըյէ Ռօսիա» (No. 63) ։ Այս հանգամանքը եւս յատկանշական է եւ արժանի ուշադրութեան ։

Հեղինակը ռուս դիւանագիտական նախկին ներկայացուցիչներից է եւ իր գրքոյկը ուղարկել է անգլիացի քաղաքական ականաւոր գործիչներին ։

Գ. Սաբլինը իր աշխատասիրութեան մէջ ապացուցանում է, որ Ռուսաստանի ապագայ պետական կազմը պիտի կառուցուի ֆեդերատիվ (դաշնակցային) հիմքի վրայ, պիտի լինի ինքնավար ազգերի միութիւն ։ Հեղինակը համոզուած է, որ միայն այս դէպքում կարելի կը լինի ստեղծել բնական եւ հաստատուն միջազգային յարաբերութիւններ, եւ ընդհակառակը, եթէ Ռուսաստանը բաժան - բաժան լինի առանձին ազգային անկախ պետութիւնների, ուրիշ խօսքով, եթէ Ռուսաստանում ստեղծուին նոր Բալկաններ, կը լինի միանգամայն կորստաբեր թէ Ռուսաստանի եւ Ռուսների, եւ թէ Ռուսաստանի պետական կազմի մէջ գտնուող բոլոր փոքր ազգերի համար ։

ՅՈՎՍԷՓ ԹԱԴԷՈՍԵԱՆ

ԱՆՑԻՑ ԱՆՑԵԼՈՑ...

«ՀԱՅԸ ՈՒԺԻՄ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴ ՄԸՆ Է»

Այս չակերտուած նախադասութիւնը կը պատկանի մարաջախտ Ֆրանշէ տ'Էսփերէի, որ արտասանեց զայն Զինադադարի առաջին տարին, Պոլիս, Բերայի մէջ, հանդէսի մը առթիւ, որուն մեծ չափով կը մասնակցէին նաեւ Հայեր ։ Հայ օրիորդ մը ծաղկեփունջով ողջունեց յաղթական մարաջախտը, որ Դաշնակիցներուն արեւելեան ճակատին ազատարարի հանգամանքով մուտք գործած էր Թուրքիոյ մայրաքաղաքը, ուր, լեղապատառ, ծակամուտ եղած էին վաշխն ու փաշան, պէյն ու աղան, պարտութենէն աւելի հայկական խժդժութիւններէն ամօթահար, մանաւանդ պատասխանատուութեան պատուհասէն խուճապահար ։

Մարաջախտը, յանկարծ ազդուած, յայտնապէս յիշողութեան մը մղումէն, հայ աղջնակին ի տես, առաջին տեղը տուաւ հայուն հանդէպ համակիր զգացումի մը ։ Ըսաւ, գրեթէ բառ առ բառ.— Հռոմի Փրանսական դեսպան Պ. Պարէռ խօսած էր ինծի այս ժողովուրդին վրայ, զոր արդէն ես ալ կը ճանչնայի եւ կը ճանչնամ ։ Ան ըսաւ ինծի, «Հայը ուժիմ ժողովուրդ մըն է, ջանացէք ճանչնալ անոր իրաւունքը» ։

Մարաջախտին այդ խօսքը նոր ըմփոփանք մը եղաւ մեզի համար ։ Մանաւանդ այն առեն, երբ ամէն Հայ կը սպասէր թէ ահա հնչեց ազատագրութեան ժամը, եւ դաշնակից բանակներուն Պոլիս մտնելով, ոչ միայն Օսմանեան կայսրութեան ճակատագիրը կը վճռուէր, այլ— ինչ որ անշուշտ աւելի կը հետաքրքրէր մեզ— հայկական անկախութիւնը ի ձայն փողոյ եւ թնդանօթի պիտի հռչակուէր ի լուր համօրէն աշխարհի ։ Ասոր վրայ կասկածիլը կը նշանակէր ուրանալ արեւուն լոյսը ։ Թերահաւատ չկար, ամէն ոք իրաւունքով եւ արդարութեամբ խանդավառուած էր ։ Նոյն իսկ այս տողերուն արուեստագէտ գրիչը, թէեւ ազգայնական— եւ այս իսկ պատճառով թերեւս երկչոտ պահպանողական մը ցայն վայր, մինչեւ այն վայրկեանը, — դեռ յատուկ մոլեգնութեամբ մը ունեցածը չունեցածը կը վտանէր, պատերազմի միջոցին թրքական վայրագութիւններուն հեղինակները մատնանշելով յատուկ օրկանի մը մէջ ։ Թերահաւատն անգամ հաւատաց արդարութեան, միջազգային արդարադատութեան այնքան արիւնոտ յառաջագոյն խաբկանքներէ վերջ, ինչպէս հաւատացած էր հայ ժողովուրդն ամբողջութեան՝ իր ազգային պայքարին մէջ ։ Թերահաւատը անգամ սկսաւ ճանչնալ եւ ընդունիլ, թէ Լոյտ Ճորճեր, Չըրչիլներ, Սէսիլներ եւ փաղանգը— բանակին մէկ կողմը միայն հաշուելով— խղճահարութեան նշոյլ մը պիտի բանուին վերջապէս, գէթ չափով մը այնպէս՝ ինչպէս կան միշտ յիմարութեան եզրը կացողներ ի տես անպատմելի թշուառութեան՝ որուն ենթարկուեցաւ Հայութիւնը՝ յանուն քաղաքակրթութեան ։ Տեսակ մը պողպատ ամէնէն վառ հնոցին մէջ ձուլուած եւ ամէնէն պինդ քարին վրայ յեսանուած ։ Ու ամէնքս պոռացինք.— «Փա՛ռք զօրութեան քոյ, Տէ՛ր ։»

Փառքի եւ ցնծութեան այս պատգամներուն մէջ էր ահա յաղթապանծ բարի մարաջախտին ժամանումը Մեծին Կոստանդիանոսի քաղաքին պարիսպներէն ներս ։ Ու թիւրաւոր գրադումներու թոհուբոհին մէջ ան անոր կը դոչէր.

— «Հայը ուժիմ ժողովուրդ մըն է», մանաւորապէս զովեստով յանձնարարած է ինծի զայն Պ. Պարէռ » ։

Այս բարեդէպ եւ յուսածաղիկ յաղթարարութեան վրայ, յաջորդ կիրակին Հայ եկեղեցիներուն մէջ աւելի զօր զօղանջեցին պատարագին ծնծղաները, Հայ խմբագիրը աւելի խորունկ փորեց թուղթին փոփիկները...։

Անցի՛ց անցելոց ։ Ի՞նչ անոյշ է յիշատակաց ակնարկը յոյսերուն հին ծալքին եւ ծիծաղներուն հաղորդիչ Փիլմազգի Նարօտին երկայնքէն ։ Այն անսութեամբ մանաւանդ որ յոյսերու խաբկանքը ընդունայն չէ միայն, ծիծաղներուն հրթիռը խաբուսիկ չէ լոկ, այլ յաճախ հին պատրանքը կամ յուսախաբութիւնը աւելի կը ջրդեղեն հաւատքը՝ որուն ծնունդն է յոյսը, աւելի կը զօրացնեն քաջութիւնը՝ որուն յաջողութենէն կը բխի ծիծաղը ։ Անցից անցելոց ծամծմուած ուղիները գլխապտոյտ հարթ պողոտաներ կը դառնան ժամանակին հետ ։ Վա՛յ յամառ անհամբերներուն, որոնք ճամբուն վրայ, անհոգ ու յուսահատ, կը լքեն գործիք ու նախիր, ու թիրտ հողին վրայ աշխատանքէն՝ որ դէպի լոյս պիտի տանի՝ կը նախընտրեն մոռացումի եւ լքումի անզգայութիւնը՝ որ կը տանի դէպի կորուստ, մարմինով ու հոգիով....։

***

ԵՓՐԱՏԻՆ ԱՂԱՂԱԿԸ...

Հայոց վարդավառ երկիրը կը նըմանէր դրախտի մը եւ այդ չքնաղ երկրէն ներս մտնողը, անպատճառ սիրոյ եւ նախանձի ցաւէն կը տառապէր...

Հայոց երկիրը նման էր, կարմիր-ճերմակ-դեղին վարդերով լեցուն վարդաստանի մը որ Ապրիլի եւ Մայիսի ամիսներուն իր արբեցնող բուրմունքով կը խեղդէր, ժրաջան եւ ստեղծագործ ժողովուրդը Հայոց ։

Քաջերը հզօր էին, եւ առիւծի վեհանձնութեամբ խումբ - խումբ շրջան կ'ընէին վարդաստանին մէջ, հոտուըտալով կարմիր ճերմակ վարդերը ։ Ըմբոշխնելով երգերը անհաման ու գեղեցիկ սոխակներուն, որ Հայոց Աշխարհին անբաժան սիրահարները դարձած էին ։

Աղջիկները, սիրոյ բոցավառ կրակէն այրուած, անմեղ թռչուններու լեզուով ու անուշ գեղգեղանքով կը վազվզէին թթենիներու եւ մշտանջենապէս գլխահակ, բայց փիլիսոփայ ուռենիներուն շուքերուն շուրջ ։

Հայոց մայրերը կը ցնծային, կը ժպտէին, ինչպէս՝ սոխակները ։

Ապրիլի առաւօտներուն ինչպէս վարդերը Մասիսի արշալոյսին ։

Կ'երկնասարդանային, ի տես իրենց ձագուկներուն որ երկնային հրեշտակներու պէս կը թրթռային անհունապէս հրաշալի ծառերուն հովանիներուն տակ ։

Մայրերը իմ հրաշափառ երկրիս, իրենց ձագուկները կը ծծցնէին իրենց մայրական մաքուր կաթով, երեք տարի երեք ամիս, ինչպէս կորիւնը իր ձագուկները— տալով անոնց արիւնը իրենց արիւնէն, սրբութիւնը իրենց սրբութենէն ։

Ահա՛ թէ ինչու համար, մեր աշխարհի կորիւնները մանաւոր պաշտամունքն ու բարի երկիւղածութիւնը կ'ունենային դէպի իրենց հարազատ մայրը, մանաւանդ անոր անգին կաթը ։

Մայրերը իմ գեղեցիկ երկրիս մանիշակներ էին, հրաշքի անապատ աղբիւր էին, ինչպէս լոյս եղանակները հզօր բնութեան ։

— Երկիր ի՛մ, ի՞նչ օրհնութիւն էր դուն, որ թափառական կռունկներն անգամ, քու մաքուր ոլորտներուդ մէջ թռչելով, կեանքին գեղեցկութիւնը, կեանքին անմահութիւնը կ'երգէին, ինչպէս սիրահարները իրենց յաւիտենական երազը...։

Բայց Հայոց վարդավա՜ռ երկիրը, ուրիշ Արքայ մը ունէր, մշտավառ եւ կատարեալ ։ Անոր վարքը, ո՛չ մէկ մարդկային հանճար, ո՛չ մէկ աստուած կրցեր էր կերտել,— Եփրատը, Եփրատին վճիտը ։

Օ՜հ, տեսնել, տեսնել պէտք էր, Լուսինը Եփրատին ծոցը, Եփրատին լուսնին մէջ, մէկը միւսին յաւիտենական եարերն էին ։

Ո՞վ կը համարձակէր մօտենալ այն անհաման ու հզօր արքային ։

Ո՞վ սիրտ կ'ունենար, իր կատաղութեան պահուն լողանք առնել իր ծոցին մէջ ։

Կ'ըսէին, որ իր միակ ու անբաժան սիրահարները եղած էին Հայոց աշխարհի քաջերն ու կոյսերը, որոնք լուսնի լոյսին տակ իրենց գիշերային լողանքը կ'առնէին, իբրեւ թագաւորներ ու թագուհիներ ։

Աւա՜ղ, արիւնաթաթախ ինկաւ իմ վարդավառ երկիրս ։

Կարմիր ու ճերմակ վարդերուն վըրայ, կարմի՜ր արցունքներ երեցան ։ Սոխակները կուլային, ողբալով վարդավառ աշխարհին արիւնոտ վարդենիներուն կսկիծը, կսկիծը Հայոց Աշխարհին....։

Թափառական կռունկներուն զինուորական թեւածումը դադրած էր, կեանքը դարձած է դժոխք ։

Եփրա՜տը, Հայոց երբեմնի հզօր Աշխարհին այդ անվախ ու արընթաց Արտաւազդը, փրփուր կտրած, իր թեւերը կը բարձրացնէր մինչեւ երկինք, ժայթքելով ամէն կողմ ։ Կատղած էր Հայոց Արքան ։

Վասնզի, իր ժողովուրդը, իր գեղատարաղ սիրահարները, հազարներո՜վ հազարներով, մանուկնե՜ր ու ծերեր, վարդաժպիտ կոյսե՜ր եւ հարսեր, արիւնլուայ իր ծոցը նետուած էին...

Եփրա՛տ Եփրա՛տ, իմ հզօր Արքայ, լսէ՛ եթէ սիրտ ունիս, ձայնը հեռաւոր ցեղին ։

— Օտար ափերէն, անծանօթ՝ բայց մեր աշխարհը տեսած կռունկ մը, մեր վարդավառ երկիրը պիտի գայ ։

Երբ այդ անծանօթ կռունկը վար իջնէ, մօտէն դիտելու համար մեր անհաման լեռներն ու դաշտերը, հողն ու քարը, ծառերն ու վարդենիները, պահ մը հանգարտէ, հրաշք իմ Եփրատ ։

Թո՛ղ տուր որ Անծանօթ կռունկը ճիւ՛ղ մը փրցնէ հայրենի երկրէն, հող չէ թէ կտրած կամ վիրաւոր, փրցնէ եւ բերէ քու տարագիր զաւակներուդ ։

Երբ անծանօթ կռունկը մօտենայ, լսէ՛ մեր ձայնը, մշտագոռ Արքայ իմ ։

Ս. ՀՐԱՅՐ

« ՅԱՌԱՋ » ԿԱՐԴԱ ՈՉ ՄԻԱՅՆ ԶԱՐԳԱՆԱԼՈՒ, ՕՐՈՒԱՆ ԼՈՒՐԵՐՈՒՆ ՀԵՏԵՒԵԼՈՒ, ԱՅԼԵՒ ՔՈՒ ԱՆՁՆԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔԻԴ ՀԵՏ ԿԱՊՈՒԱԾ ՕՐԷՆՔՆԵՐՈՒՆ ԾԱՆՕԹԱՆԱԼՈՒ ՀԱՄԱՐ ։

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (81)

ԳԷՈՐԳ ՄԱՐԶՊԵՏՈՒՆԻ

(ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՎԷՊ)

Գրեց՝ ՄՈՒՐԱՑԱՆ

Բայց մի՞թէ այդ հնարաւոր էր ։ Չէ՞ որ ինքը մինչեւ այն վայրկեաններն էր հաւատում թէ՝ ի՞նչ արդեօք լուր կը սպասէր իրան Ռստոմից. չէ՞ որ նա ցանկանում էր եւ պարտաւոր էր իմանալ թէ՝ ի՞նչ հետեւանք ունեցաւ Արքայի արշաւանքը. յաղթե՞ց նա արդեօք, թէ յաղթուեցաւ ։ Երկու դէպքումն էլ եւ շահ ունէր իր անձի համար. մէկում՝ իբրեւ թագուհի. միւսում՝ իբրեւ ամուսին...։

Երբ սենեկապան սպասուհին յայտնեց Թագուհուն թէ Մարզպետունի իշխանը եւ Վահրամ Սեպուհը թոյլտուութիւն են խնդրում իրան ներկայանալու, նա շփոթուեցաւ եւ չգիտէր թէ՝ որի՞ն արդեօք ընդունել ։

— «Թող գան», ասաց սպասուհուն ։ Բայց հէ՞նց որ վերջինս կամեցաւ հեռանալ՝

— «Չէ՛, չէ՛. Թող միայն իշխանը ներկայանայ», հրամայեց նա նորէն եւ սպասուհին դուրս գնաց Մարզպետունուն հրաւիրելու ։

Թագուհու սիրտը սկսաւ տրոփել. մի ներքին անհանգստութիւն պաշարեց նրան եւ դէմքի խաղաղ արտայայտութիւնը անհետացաւ ։

Նա վեր կացաւ տեղից, նայեց արծաթի յղկուած հայելուն եւ տեսաւ թէ ինչպէ՞ս այլայլուել է ինքը ։ Նրա շրթունքները դալկացել, այտերը գունատուել եւ աչքերը խռովուել էին ։

— «Ի՞նչ պատահեց ինձ...», հարցրեց ինքն իրան եւ սակայն իր հարցին պատասխանել չկարողացաւ ։ Նրա մէջ այդ բոպէին զարթել էին երկու հակառակ, իրար դէմ մրցող եւ իրար ճնշող զգացմունքներ— [illegible] թագուհու պատուասիրութիւնը եւ ամուսնու անձնասիրութիւնն էին, երկուսն էլ իրաւատէր, երկուսն էլ զօրաւոր... Հարկաւ, դրանցից մինը պիտի յաղթանակէր, բայց դեռ մինչեւ այդ՝ ո՞րչափ յուզմունք, որչա՞փ այլեկոծութիւն պիտի խռովէին նրա հոգւոյ ծովը...։

— «Ի՞նչ լուր կը բերէ ինձ արդեօք իշխանը...», մտածում էր նա. եւ այս մտածմունքը թունդ էր հանում նրա սիրտը ։ Նա կամենում էր, այո՛, լսել թէ՝ Թագաւորը յաղթեց, թէ Ամրամի ապստամբութիւնը ճնշուեցաւ, թէ արքայի զօրքերը նորէն Ռստոմին եւ Սեւորդեաց աշխարհը գրաւեցին... Այդ լուրը կը գգուէր իր դժխոյական պատուասիրութիւնը, որովհետեւ այդ յաղթութեամբ Թագաւորը կը զօրանար, նրա անունը կը փառաւորուէր, Հայոց զօրքը կը քաջալերուէր, թշնամիները յետ կը քշուէին ։ Այդ յաղթութիւնը կը ժողվէր նորէն արքայի շուրջը վհատեալ իշխաններին, սիրտ, հոգի կը ներշնչէր նրանց. գրաւած Ոստիկանի դէմ այժմ կը կազմուէր, որով նորէն Դուինը կը վրայէին, [illegible] մէջին...

Այդ բոլորը ճիշդ էր ։

Բայց երբ նա յանկարծ մտաբերում էր թէ՝ ի՞նչ պատճառից էր առաջացել Ամրամի ապստամբութիւնը, երբ մտածում էր որ Թագաւորն այս յաղթութեամբ աւելի եւս պիտի յամառի իւր մոլորութեան մէջ եւ Սեւորդեաց երկիրը նորէն գրաւելով յաճախ պիտի այցելէ Աստղիկ իշխանուհուն, եւ, հետեւապէս, բոլորովին կ'ոգնէ, լքանէ իրան... այն ժամանակ ցանկանում, ի սրտէ փափաքում էր, որ Մարզպետունին յայտնէ իրան, թէ Թագաւորը յաղթուեցաւ, թէ արքայական զօրքերը ջարդուեցան, թէ Ցլիկ - Ամրամը վերջնականապէս տիրապետեց Ռստոմին ու Սեւորդեաց ձորը, ուր այլեւս Աշոտ Երկաթը չի կարող իւր ոտքը դնել, իւր սիրեցեալ Աստղիկին այցելել...

— Օ՛, գուցէ այդ զոհաբերութեան գնով՝ ես նորէն գտնեմ իմ անգին կորուստը... գուցէ նա մտածէ՝ թէ իւր յանցաւոր սիրոյ համար պատժեց իրան Աստուած, եւ խղճահարուելով վերադառնայ նորէն դէպի ինձ, դէպի իւր ամուսինն ու Թագուհին. դէպի այն սիրտը, որ այնքան ջերմագին [illegible] սով...։

Այս մտածմունքների մէջ էր Թագուհին, երբ սենեկապանը նրա առանձնարանը մտնելով յայտնեց թէ իշխանն սպասում է իրան ։

Թագուհին դուրս գնաց դահլիճ առանց նաժիշտների ընկերակցութեան ։

Գէորգ իշխանը, որ կանգնած էր մուտքի առաջ, տեսնելով Թագուհուն՝ ողջունեց նրան խորը գլուխ տալով եւ ապա եկաւ ձեռքը համբուրելու ։

Իշխանի լուրջ եւ խաղաղ դէմքը հանգստացնող ազդեցութիւն արաւ Թագուհու վրայ ։

— Երկա՜ր սպասեցինք քեզ, իշխան. անշուշտ մեզ համար ուրախ լուր ես բերել, ասաց նա սառը ժպտալով եւ աթոռի վրայ բազմելով ։

— Ուրախ լո՞ւր... այո՛, կը ցանկայի բօթաբեր չլինել. բայց Աստուած...

— Ի՞նչ պիտի գուժես, հարցրեց Թագուհին անհանգստութեամբ, աչքերն իշխանի վրայ սեւեռելով ։

— Թագաւորն ազատուած է. պէտք է փառք տանք Աստուծուն ։

— Ի՞նչ կը նշանակէ այդ, իշխան՝ [illegible] գուեցա՞ն ։ Ամրամը յաղթանակե՞ց...

— Նա չյաղթանակեց, բայց մեծ ամօթալի պարտութիւն կրեցինք ։

— Չեմ հասկանում քեզ ։

— Ամրամը մեզ պաշարեց մի կիրճի մէջ ։ Թագաւորը փախչելով ազատուեցաւ. իսկ զօրքերի մէջ կոտորած ընկաւ ։

— Պատմի՛ր աւելի մանրամասնօրէն, հրամայեց Թագուհին ։

Եւ իշխանը սկսաւ մի առ մի պատմել թէ՛ իւր դիմումների եւ թէ՛ արքայի սպառազինման ու անյաջող ընդհարման բոլոր պատմութիւնը, ծածկելով ի հարկէ այն ամէնը, ինչ որ ինքը կարեւոր չէր համարում յայտնել նրան՝ թէ՛ իբրեւ Թագուհու եւ թէ իբրեւ ամուսնոյ ։

Երբ նա վերջացրեց, Թագուհին շունչ առաւ եւ կարծես գոհ իշխանի պատմութիւնից՝ ասաց.

— Ուրեմն արիւն չթափուեցաւ... եւ սակայն Թագաւորը փախաւ, գլխակո՞ր... ամօթահա՞ր... այնպէս չէ՞ ։ Փառք ամենակալ Աստծուն. նա դատում է արդարութեամբ....

Եւ Թագուհու դէմքի վրայ փայլեց գոհունակութեան մի փոքր ժպիտ, որից սակայն [illegible] կսկիծը ։

(Շար.)

ԳԵՂԵՑԻԿ ՁԵՌՆԱՐԿ ՄԸ

ԺԸՆԵՒ, 27 ապրիլ.— Լաւ է ուշ քան երբեք: Հայը հայ պահելու նըպատակով ջղացումէն մղուած, Ժընեւի հայ գաղութը օրինակելի համերաշխութեամբ մը, երէկ իրիկուն հիմնադրեց «Ժընեւի Հայ Մշակութային Միութեան»: Ոգեւորիչ մթնոլորտ մը ստեղծուած էր, հասուն եւ ...անդամներու ու երիտասարդ, ...ուժերու համախմբումովը: ...էին ամէնքը,— Փրոֆ. Շէրիտանեան, Գ. Բ. Կոտէլը (Ֆօլքժի ...), զուիցերիացի մեր լաւագոյն ...բարեկամը ու հիացողը մեր մշակոյթին, Գ. Մ. Փափազեան, ինչպէս եւ ...երիտասարդութիւնը ...ցանկութիւններովը: ...ապաւոր, մեր այս ճիգերն ու ...թիւնները, անոնց, որ փոքր ազգ ...կը սրբեն, կը տրորեն իրենց ...կարճակալութեան ճգնումներու:

...Միութեան պատուոյ նախագահ ...ընտրուեցաւ Գ. Շէրիտանեանը, իսկ ...Միութեան անդամներն են.— Գ. Բ. Կոտէլ, Մ. Փափազեան, Գ. ...եան, Վիգէն Գարմէն, Ա. Կո...եան: Յաջողութիւն իրենց ...ձեռնարկներուն:

Ի. ԳԱՐՄԷՆ

ԵՐԿՐՈՐԴ ՓԱՐԱՒՈՆԻՆ ԴԱՄԲԱՆԸ ԳՏՆՈՒԱԾ

...հիրէէն դէպի հարաւ, 40 մղոն ...ու, Սաքարիայի մէջ անգլիացի ...Ուոլթըր Էմրի գտաւ եգիպտական առաջին Հարստութեան (մեր ...ականէն 5000 տարի առաջ) երկրորդ փարաւոնին դամբանը, որ կը ...առաջին փարաւոն Մենէսի ...դամբանին մօտ: Մէնէսի դամբանը ...ած էր նոյնպէս Գ. Էմրի, 1938 ...տարին:

Երկրորդ դամբանին առաստաղը ...ուած է խորհրդաւոր հրդեհէ մը, ...պատճառով փճացած են դամբարանին գլխաւոր սենեակին մէջ գտնուած ...առարկաները: Սենեակին մէկ անկիւնը ...մնացած են միայն փայտեայ մեծ ...ապը եւ քանի մը ալապաստրէ ու ...ապակեայ մակոյկներ: Կ'երեւայ թէ ...հրը շատ զօրաւոր եղած է, որովհետեւ դամբանին պատերու քարերը ...ուած են ու թրծուած աղիւսի ձեւ ...ած: Միւս երեք սենեակները մնացած են անեղծ: Գտնուած են եգիպտական առաջին հարստութեան պատմական առարկաներ, որոնցմէ շատ ...գտնուած է ցարդ: Կը կարծուի ...առաստաղը այրելէ ետք փլածէ եւ ...խորտակումին հետեւանքով ալ ...մարած է: Դամբանին մէկ ...սենեակին մէջ կան փայտէ անկողիններ ու աթոռներ, պղնձեայ զէնքեր, ...ներ ու ամաններ: Գտնուած է ...մը լեցուն դանակ, սուր եւ ...աղօթելու աղօթներ, անեղծ վիճակի մէջ, ճիշդ այնպէս ինչպէս դըրուած են հոն 5000 տարի առաջ: Կը ...կարծուի թէ այս աղօթները կը գործածէին նաեւ քարեր կտրելու համար: Գտնուած գործիքները հնագիտութեան տեսակէտէ մեծ արժէք կը ...ներկայացնեն:

Երկրորդ սենեակին մէջ գտած են ...ներ, հարիւրաւոր նուրբ ա...ներ, պղինձէ ու փղոսկրէ ապա...ններ, ինչպէս նաեւ քանդակագործուած բաճաքէ մը, չորս ոտքերով, ցուլի գլուխով նկարազարդուած: Գ. Էմրի գտած է նաեւ գինիի փարչեր, որոնց բերանը գոցուած է ցեխ-կնիքով: Այս կնիքներուն վրայ կը կարդացուի Ազէր անունը:

Շատ խորհրդաւոր է, թէ ինչպէս եղած է որ այրած է այս դամբանի առաստաղը, թէեւ առաջին անգամը չէ, որ կը տեսնենք թէ եգիպտական փարաւոններու գերեզմանները աւերուած են: Հնագէտ Գ. Մորկըն կը կարծէ, որ այրելը հին եգիպտական կրօնական արարողութիւն մըն էր, բայց շատ աւելի հաւանական է, որ արկածով կրակ ծագած է կամ գողերը փորձած են այրել ու իրենց հետքը ծածկել: Ամէն պարագայի՝ այս առաջին դամբանն է, որ այրուած վիճակի մէջ կը գտնուի:

Վ. ՍՐՈՒԱՆՁՏԵԱՆՑ

Պոսթընի մէջ երգահանդէս մը տըրուած է ի նպաստ երաժշտագէտ Գ. Վաղարշակ Սրուանձտեանցի, որ հիւանդ է եւ օգնութեան պէտք ունի:

Վ. Սրուանձտեանց իր կրթութիւնը ստացած է Պոլիս, Ֆրանսական գըպրոցի մը մէջ: Դպրոցական կեանքի այդ օրերուն իսկ Սրուանձ նկատելի կ'ընէ երաժշտական մասնաւոր ընդունակութիւններ, կը նուագէ փլիւթ գպրոցի նուագախումբին մէջ եւ քիչ ատենէն խումբին ղեկավարը կը դառնայ: Աւարտելէ յետոյ կը կազմակերպէ Պոլսոյ առաջին «Բնար» նուագախումբը, որ տարիներու ընթացքին կ'ունենայ շատ յաջող գործունէութիւն մը:

Երբ Կոմիտաս վարդապետ, Պերլինի ու Փարիզի համերգներէն ու իր հրատարակած հայ երգերէն գտած մեծ ընդունելութենէն խանդավառուած, կուգայ Պոլիս, կը նկատէ Սրուանձի երաժշտական ձիրքերը, զայն կ'ընդունի իբրեւ սան եւ կուտայ երաժշտական լաւ դաստիարակութիւն մը:

Երբ Կոմիտասի հիւանդութեան պատճառով իր ձեռնարկները կը խանգարուին, սաները անտէր կը մնան: Բայց Սրուանձ չի յուսահատիր: Կ'երթայ Պերլին եւ Ներդաշնակութեան ու երգահանութեան ամբողջ հիւղերուն կը հետեւի, այնտեղի երաժշտանոցներէն մէկուն մէջ:

Աւարտելէ յետոյ, Փարիզի եւ Գահիրէի մէջ համերգներ կուտայ մեծ յաջողութեամբ եւ օր մըն ալ կը հասնի Ամերիկա:

Սրուանձ եղած է աշխատասէր, լուրջ եւ արտադրող երգահան մը:

Երաժշտագէտին ամենալաւ գործերը տակաւին չեն հրատարակուած: Ունի 200էն աւելի չտպուած կտորներ եւ երկու օփերէթներ:

Սրուանձ այժմ հիւանդ է եւ բըժիշկները արգիլած են մտային ու ֆիզիքական ո եւ է աշխատանք:

Հ.

ԿՐՆԱՍ ԱՌՏՈՒ ԻՐԻԿՈՒՆ ՕՏԱՐ ԹԵՐԹ ԱՌՆԵԼ, ԲԱՅՑ ԴԺՈՒԱՐ ԹԷ ԿԱՐԵՆԱՍ ԳԻՏԱԿՑՕՐԷՆ ՀԵՏԵՒԻԼ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԱՆՑՈՒԴԱՐՁԻՆ, ԱՌԱՆՑ «ՅԱՌԱՋ»Ի, ՈՐ ՏԱՍՆԵԱԿՆԵՐՈՎ ԹԵՐԹԵՐ ԿԸ ՊՐՊՏԷ ԱՄԷՆ ՕՐ:

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

ՃՇԴՈՒՄ ՄԸ

ՆԻՒ ԵՈՐՔ.— Կարդացի մարտ 16 թիւ «Յառաջ»ի «Օրը Օրին»ը ուր կ'իւրիմացութեամբ ըսուած էր թէ աղջիկս՝ Օր. Աստղիկ «հարսն է սպանացի տապիտի մը, եւ այժմ կը կոչուի Տիկին Օթէրօ»:

Արդ, ամէն կարգի թիւրիմացութիւն բառնալու համար, փութամ հաղորդել թէ աղջիկս ոչ ամուսնացած է, ոչ սպանիացիի հարս է, եւ ոչ ալ կը կոչուի Տիկին Օթէրօ:

«Օթէրօ» անունն է այն ակադեմիին որ կը գտնուի Սէվիլյա եւ ուր պարի իր ուսումը կատարելագործեց աղջիկս:

Զապէլ Արամ

ԹՈՒՐՔԻԱ

«ՃՇՃԿՈՒԹԻՒՆ» ԵՒ ՈՒՐԻՇ ԲԱՆԵՐ...

Թուրք մամուլը կը շարունակէ իր պայքարը թշնամի պետութեանց դէմ: Յօդուածագիր մը կը գրէ թուրքերէն «Թան»ի մէջ.

— «Մենք պատմութեան ընթացքին մեր թշնամիներուն երբեւ պատռնալիք չենք ըսած այն որ պիտի չընենք: Ամէն անգամ որ հայս գործը մի ընէք, այս սխալը մի գործէք, թէ ոչ հոգինիդ կը վառենք ըսեր ենք, անպայման յարգած ենք մեր խօսքը եւ մեր ազատարարութեան համաձայն շարժած ենք: Ըսել կ'ուզեմ որ սպառնալիքը ոչ թէ ուժէն այլ մտահոգութենէն կը ծնի:

Միթէ իրաւո՞ւնք չունինք խնդալու, քրքջալու, լիահագագ խնդալու իտալական թերթերուն մեզի կատարած սպառնալիքներուն առջեւ: Մենք այս իրաւունքով լիահագագ խնդացինք: Սակայն խորհեցանք նաեւ որ մեր ճակատագիրը վարողները հաշուած են թէ շահուած յաղթանակներէն գինովցած մեր բարեկամներուն գինովութիւնը մինչեւ ո՞ւր կրնայ երթալ եւ անհրաժեշտ միջոցներ ձեռք առած են:

Մենք Թուրքերս, որ ոչ ոքի այգիին աչք չունինք, մեր այգիէն ողկոյզ մը խաղող գողնալ ուզողներուն աչքը հանելու ուժին տէրն ենք: Այս ճշմարտութիւնը չգիտցողները եթէ օր մը գըզջան, մեղքը մերը պիտի չըլլայ:

*** «Ճիւմհուրիյէթ»ի մէջ Փէյամի Սաֆա այս խորագրին տակ կը գրէ.—

«Աշխարհի քարտէսը մարդոց ստոյին տակ փռուած գորգ մը չէ որ մարդ ուզածին պէս փոխէ: Պատմութեան տեղական անձերը գիտեն աս կա: Ամէնէն տաղ ազգ մը պէտք է իր պատմութիւնը ունենայ: Տասը տարիէ ի վեր աշխարհի քարտէզէն ջնջուողները, ամէնքն ալ պատմութեան գիտակցութիւնը չեն ունեցած, իրենց պատմութիւնը չեն չինած: Թուրք ազգը կը խնդայ Թուրք ազգն ալ այդ ազգերուն կարգը տեսնողներուն գործած էշէկութեան, որովհետեւ սաանկ խօսք մը զուլէ սարքութիւն չունի, որովհետեւ աշխարհի ամէնէն մեծ պատմութիւնը կերտած, որովհետեւ էն մեծ հոսանքներուն դէմ դրած է:

Թուրքերը ունին իրենց գլուխը հերոսներուն հերոսը պետ մը եւ անոր նաեւ Ճենկիզի, Թաթիհի եւ Աթաթիւրքի զաւակներէն կազմուած բանակ մը:

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ՀՊԱՏԱԿՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ ԴԻՄՈՒՄ ԵԳԻՊՏՈՍԻ ՄԷՋ

Գահիրէէ Առաջն. Փոխանորդ Սամբրէ եպիսկ. ընկերակցութեամբ թեմական ժողովի ատենապետ Գ. Զանիկ Զաքըրի, այցելեց ներքին գործոց նախարար՝ Մոհամէտ Ցահմի էլ Նոքրաշի փաշայի, Եգիպտոս հաստատուած Հայոց հպատակութեան խնդրոյն առթիւ:

Նախարարը շատ բարեացակամ եւ սիրալիր ընդունելութիւն ընելով, յայտարարեց թէ օրէնքի պայմանները լրացնող բոլոր դիմումները անպայման նկատի պիտի առնուին:

*** Այն հայրենակիցները, որոնք օրէնքով սահմանուած պայմանաժամի ընթացքին, այսինքն 11 Մարտ 1930 թուականէն առաջ դիմում ըրած են եգիպտահպատակութիւն ընդունելու համար եւ ամբողջացուցած են իրենց թղթածրարը բայց տակաւին չեն ստացած եգիպտահպատակութեան իրենց տոմսերը, արձանագրուելու համար կը հրաւիրուին ազգ. առաջնորդարան:

ՆՇՄԱՐՆԵՐ

Կանաչ կարմիր քո վրան՝
Նրման ես կտրած նըռան,
Հիանում եմ քեզանով,
Երբ կանգնած ես ձեր դըռան:

Նահապետ Քուչակ

**Կնոջ մը ուժը կը կայանայ իր գեղեցկութեան մէջ, մարդուն գեղեցկութիւնը կը կայանայ իր ուժին մէջ:

Արաբական առած

** Կնոջ մը համար լաւագոյն բանն է՝ ոչ լաւ եւ ոչ ալ գէշ խօսեցնել իր վրայ:— Պէրիկլէս

ՍԱՄՈՒԼ

ԵՐՈՒՍԱՂԷՄ

Ցուսաբեր հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ խմբագրականի մը մէջ, Երուսաղէմի նոր պատրիարքին ընտրութեան առթիւ (20 ապրիլ).

— «Մեծորդ արք. Նշանեանի ընտրութեամբ, Երուսաղէմի պատրիարքութեան Թափուր գահը կ'ունենայ իր արժանաւոր գահակալը. առւղը, մնալով հանդերձ գրագէտ զոյգ պատրիարքներու անձերուն կորուստին կապուած, կը ժեղմանայ այսպէս: Վանքը կ'ունենայ իր վարիչը, պատասխանատու եւ ղեկավար բազուկը, որ կոչուած է պահ մը ընդհատուած գործունէութիւնը շարունակելու, նոր թափով եւ նոր ծրագիրներով:

Կասկած չունինք, որ այս գործունէութիւնը պիտի ըլլայ արժանաւոր, տրուած ըլլալով գահակալին անցեալ գործունէութիւնը, իր գործակիցներուն բոլորանուէր աջակցութիւնը եւ արդէն իսկ զոյգ պատրիարքներու կողմէ բացուած աշխատանքի հունը:

Սովորական ժամանակներու մէջ, թերեւս նոյն նշանակութիւնը չունենար պատրիարքի մը ընտրութիւնը, ինչ որ ունի այսօր:

Դարձեալ, սովորական ժամանակներու մէջ, երբ հայութիւնը իր հայրենիքին մէջ նստած էր եւ ազգային եռուն կեանք եւ գործունէութեան լայն դաշտեր ու կազմածներ կային, Երուսաղէմի վանքը զարաւոր, հոգեւորական կեդրոն մըն էր միայն:

Այսօր, փոխուած են պայմանները, ցրուած ու հայրենազուրկ դարձած հայութիւնը, Թափառական ու անտէր, փչրուած իր երազներէն շատերը, եւ խորտակուած իր ազգային ղեկավար օրկաններէն մեծագոյն մասը:

Երուսաղէմը, ինքն իր մէջ թանկագին մնացորդ մը համազգային այս հաստատութեանց շարքէն, նոր պայմաններու հարկադրանքով, դարձած է Հայոց հոգեւոր ու մշակութային կեդրոններէն մեծագոյնը, եթէ ոչ միակը: Ան է որ էապէս, աջակից ունենալով նաեւ Անթիլիասը, երիտասարդ եւ ազգային աւանդութիւններով եւ ծառայութեան ոգիով տոգորուած եկեղեցականութիւն պիտի հասցնէ. ան է որ կենդանի պիտի պահէ սրտատահմանի հոգմացրիւ հայութեան մէջ հայ եկեղեցիին վերապահուած հոգեւոր կեանքը եւ յարակից ազգային ոգին ու ազգապահպանման գործը: Երուսաղէմը պիտի ըլլայ այս բոլորը եւ ատոնց հետ մանաւանդ պիտի դառնայ հայ մտքին ու մշակոյթին զարգացման ու ճառագայթումին կեդրոններէն մէկը: Հայ Երուսաղէմը, իբրեւ եկեղեցի, իբրեւ դպրոց, իբրեւ դպրութիւն եւ մինչեւ իսկ իբրեւ ազգային տնտեսութիւն ու իրաւունք, բացառիկ նշանակութիւն մը ունի միջազգային այն բարդ աշխարհին մէջ, որ Երուսաղէմը կը ներկայացնէ: Եւ արդար է որ, այդ բացառիկ ներկայացուցչութիւնը յաւհմանափակուի թեմերու մէջ ու ընդլայնէ գործունէութեան իր ծիրը, աշխարհագրական որոշեալ սահմանէ մը դուրս, սահմանելով բացառիկ առաքելութիւններ հայ ժողովուրդի հանդէպ: Ինչպէս հին դարերուն, հայ պատմութեան ծանր ու մթին ժամանակներուն, մեր օրերուն ալ հայ վանքերուն վերապահուած է հոգեւորականէն դուրս, թէեւ յարակից՝ գործունէութեան մարզեր: Վերջին երկու տասնամեակին Երուսաղէմը ձեռնարկեց իր առաքելութեան, դուրս գալով իր մեկուսացումէն եւ ծառայելով իր բուն կոչումին,— հոգեւոր ու մշակութային զարգացման: Գիտի յուսահատի՞նք, անոր համար որ կաղնիներ ինկան այս գործունէութեան ճամբաներուն վրայ: Կը կարծենք թէ՝ ոչ. որովհետեւ նախ՝ նոր կաղնիներ կը հասնին եւ յետոյ՝ գործը, հոգեկան ու մտաւոր շարժումները, վեր են անհատներէն, եթէ կան հաւաքական ջանքեր ու լաւագոյն տրամադրութիւններ: Զենք կասկածիր այս բոլորի գոյութեան մասին: Ոյժերը չեն պակսիր վանքէն ներս ալ, դուրսն ալ, որոնցմէ կարելի է օգտուիլ: Ունինք դէմքեր, աշխարհական եւ հոգեւորական, որոնք գուցէ իրենց կեանքի վերջին տասնամեակը կ'ապրին, չըսելու համար՝ տարիները: Ինչո՞ւ գործի չլծել զանոնք, ինչպէս փորձեցին եւ մասամբ ալ իրականացուցին վերջին երկու մեծ պատրիարքները:

Մեծութիւնները կը չափուին գործերով եւ ձեռք բերուած արդիւնքներով: Ոչ ոք կ'արգիլէ պատասխանատու անձերը մեծ ըլլալէ եթէ անոնք ըմբռնեն վայրկեանը եւ ունենան տըրամադրութիւնը ծրագիրներ մշակելու եւ իրականացնելու զանոնք, յամառ ու հաւատաւոր գործունէութեամբ մը:

Նորընտիր պատրիարքը ծանօթ է ոչ միայն իբրեւ վարչական անձ, իբրեւ նախանձախնդիր ազգային իրաւունքներու եւ աւանդութեանց պահպանման համար, այլեւ իբրեւ սրտագին աշխատող եւ արդիւնաւոր մշակ հայ մտքի ու մշակոյթի անդաստանէն ներս: Բացուած է շաւիղը գործունէութեան եւ շրջապատուած լաւագոյն տրամադրութիւններով: Հայ ժողովուրդը իրաւունք չունի՞ սպասելու իրմէ, որ ոչ միայն շարունակէ անսասանկալօրէն ընդմիջուած գործը, այլ եւ ցաւագինօրէն խզուած շղթան մեծամեծ պատրիարքներուն:

Անհուն մտահոգութիւններ կը պաշարեն մեր ժողովուրդը եւ կը նաւարկենք ալեկոծ ջուրերու վրայէն:

Ուր էր թէ Երուսաղէմը սփիւռքի կայաններէն մէկն ըլլար հայութեան, յառաջիկայ տարիներուն, եւ հայ՝ հոգիի, հայ մտքի ու մշակոյթի լուսարձակ փարոսներէն»:

ԱՍՈՐԻՆԵՐԸ ԵՒ ՀԱՅԵՐԸ

Թաւրիզէն կը գրեն Թեհրանի «Ալիք»ին:

Համատանի նեստորական Ասորիները, բազմաստորագիր մի համախոսականով, դիմել էին Ներսէս արք.ի, խնդրելով, որ իրենց համայնքի համար քահանայ ձեռնադրէ ասորի մի ուխտացու.

Սրբազան Հայրը սիրով կատարեց Ասորիների ցանկութիւնը եւ նրանց ուղարկած աշխատացուին փետրուար 19ին ձեռնադրեց քահանայ Յովէլ անունով:

ԶՈՒԻՑԵՐԻՈՅ կառավարութիւնը պաշտօնական շրջաբերական մը ուղղելով ժողովուրդին, կը յանձնարարէ կարգ մը ուտելիքներ ամբարել, ի նախատեսութիւն պատերազմի: Շրջաբերականը կը բացատրէ թէ պատերազմի պարագային մէկ-երկու ամիս պիտի անցնի, մինչեւ որ վերջնապէս կազմակերպուի պարէնաւորումը: Այդ միջանկեալ շրջանին համար պարտաւորիչ է ամբարել կարգ մը նիւթեր որոնք հաւանաբար պիտի չճարուին, ինչպէս ալիւր, շաքար, բրինձ, աղ, չոր բանջարեղէն, մաքարոնի եւն.: Շրջաբերականը հրատարակուեցաւ ֆրանսերէն, գերմաներէն, իտալերէն լեզուներով եւ երկու գաւառաբարբառներով:

ՊԷՅՐՈՒԹԷՆ կը հեռագրեն թէ փառաւոր ցոյցեր կատարուեցան, փառաբանելով Լիբանանի եւ Սուրիոյ բարեկամութիւնը Ֆրանսայի հանդէպ: Այս առթիւ խօսեցան բոլշեւիկներ, չէյխ Հասան, հակաֆաշական միութեան նախագահը եւն.: Բազմութիւնը «անկցի»ներ կ'արձակէր Իտալիոյ եւ Գերմանիոյ վարիչներուն դէմ:

ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (13)

ԻՆՆՍՈՒՆ ԵՐԵՔ

Հեղինակ՝ ՎԻԿԹՈՐ ՀԻՒԿՕ — Թարգմ. Ս. Զ.

...Նահապետ Գուսպէրդըլօ եւ իր տեղակալ Վիէօվիլ, թէեւ շատ անվեհեր հոգիի տէր մարդիկ, սակայն ...կուղի վերեւ կանգնած, անշարժ, ...գոյն, մոլորուած, կը նայէին նաւամուրջէ մատէն դէպի ներսը: ...մը արմուկով անոնց մէջէն ...բայ բացաւ եւ վար իջաւ:

...Տէրն իրենց ճամբորդն էր, գիւղացին, որու մասին քիչ մը առաջ ...կը խօսէին:

...Նաւամուրջէն վար իջնելէ յետոյ՝ ա...կանգ առաւ:

Ե.

VIS ET VIR

Թնդանօթը նաւին միջնայարկին մէջ կ'երթար կուգար, կարծես Ապոկալիփսի կենդանի կառքը ըլլար: Նաւին լապտերը, որ իր դողդոջուն լոյսը սփռած էր մարտկոցի առաջակողմի գերանի տակը, իր լոյսի եւ խաւարի մէջ տատանուող երերումներուն տակ ամփոփած էր այս խելացնոր տեսարանը: Իր սարսափելի արագութեան մէջ թնդանօթը բոլորովին կորսնցուցած էր իր ձեւը. երբեմն, լոյս տեղ դուրս գալուն պէս, կ'երեւար իբրեւ սեւ զանգուած մը, իսկ երբեմն մթութեան մէջ սպիտակ նշոյլներ կ'արձակէր:

Դեռ կը շարունակէր իր սարսափելի աւերումը, արդէն խորտակած էր չորս ուրիշ թնդանօթներ, իսկ նաւին կողերուն վրայ երկու ճեղքեր բացած էր: Այս ճեղքերը բարեբախտաբար վեր կը գտնուէին ալիքներու մակերեւոյթէն, բայց եթէ յանկարծ մրրիկ մը պատահէր, ջուրը անպատճառ ներս կը խուժէր: Անիկա խելայար յարձակումներով կը ծեծէր նաւին կողերը, որոնց գերանները՝ իրենց զարմանալի ամրութեան շնորհիւ կը դիմանային, որովհետեւ կարածեւ փայտը դիմացկունութիւն ունի, բայց այս աղէտաւոր ժեծութեամբ լախտը ամէն տեղ կը հասնէր եւ կը ծեծէր միանգամայն ամէն կողմէ:

Եթէ կապարէ հատիկը ձգէին շիշի մէջ եւ ցնցէին ամբողջ ուժով, այսպէս արագ, այդպէս խելացնոր շարժումներ չէր կատարեր: Նաւակողի գերանները ծանր ծանր կը ճնշէին, իսկ թնդանօթի չորս անիւները խոլական շրջաններ կը կատարէին այդ հինգ դիակներու վրայէն, զանոնք կը կտրտէին, կը քայքայէին, կը մանրէին: Հինգ դիակները, քառն կտորի վերածուած, կը գլորուէին մարտկոցի բացուածքներուն մէջ: Անկենդան գլուխները կարծես թէ օգնութիւն կը կանչէին. արեան առուակները նաւի կողերուն օրօրման ուղղութեամբ կը հոսէին տախտակամածի վրայ. նաւին ներքեւի մասերը քանի մը տեղերէ վնասուած, կը սկսէին բացուիլ. հրէշային աղմուկ մը լեցուցած էր ամբողջ մարմինները:

Նաւապետը վայրկեան մը չփոթած, նորէն ուշաբերեցաւ եւ հրամայեց սանդուղի գլխէն տախտակամածին վրայ նետել ամէն ինչ, որ կրնար զսպել եւ խեղդել թնդանօթի անսանձ արշաւանքը: Կը ձգէին անկողինները, նաւային առկախ մահճակալները, փոխ-առագաստները, գլանաձեւ ոլորուած պարաններու կոյտերը, նաւաստիներու պարկերը, կը ձգէին կեղծ թղթադրամներու հակերը, որոնք մարտանաւին մէջ ամբողջ բեռ մը կը կազմէին: Այսպիսի ստորնաքարշ կեղծիքը անգլիացիները ազնիւ միջոց կը համարէին պատերազմի մէջ:

Բայց ի՞նչ կրնային ընել այս քուրջի կտորները:

Ոչ ոք չէր համարձակեր վար իջնել, որպէսզի զանոնք պէտք եղածին պէս զետեղէ թնդանօթի դիմացը: Քանի մը վայրկեան յետոյ բոլոր այդ առարկաները բուրդի պէս դզուեցան:

Ծիրը այդ վայրկեանին ծովն ալ իր կողմէն կ'օգնէր այս դժբախտութեանը՝ զայն կատարեալ դարձնելու համար: Փոթորիկը այս պահուն բարիք մը կրնար ըլլալ նաւին համար. գուցէ գլխիվայր ընէր թնդանօթը, եւ երբ թէ վայրկեան մը անոր անիւները վեր ցցուէին՝ այն ժամանակ անիկա արդէն ընկճուած կ'ըլլար:

Աւերումները երթալով աւելի մեծ չափեր կը ստանային: Կայմերը, որոնք հաստատուած էին տախտակներով պատած նաւին ողնափայտին մէջ, եւ մեծ ու կլոր սիւներու ձեւով կ'անցնէին նաւին յարկերուն մէջէն ու վեր կը բարձրանային, այժմ կա՛մ խախտած էին տեղերէն, կամ մինչեւ անգամ փշրուած: Թնդանօթի ահաւոր հարուածներու տակ նաւին առաջակողմը արդէն ճեղքեր բացուած էին. մինչեւ անգամ մեծ կայմը կոտրած էր. թնդանօթային մարտկոցը սկսած էր տեղէն խախտիլ եւ երեսուն թնդանօթէն տասը պատերազմի համար արդէն անպէտ էին դարձած. նաւի կողերուն ճեղքերը երթալով կը շատնային եւ ջուրը կը սկսէր ներս լեցուիլ:

Ծերունի ճամբորդը իջած էր արդէն նաւին միջնայարկը. մնացեր, սանդուղին տակ կայնած, երկաթէ մարդու մը պաղարիւնութիւնը կ'ընէր, խիստ նայուածքներ կը ձգէր կատարուած այս աւերումներուն վրայ, անշարժ մնացած էր ան, կարծես ան ... հնարին ըլլար քայլ մը առնել դէպի մարտկոցը:

Իր շղթաներէն արձակուած թնդանօթի ամէն մէկ շրջանը կը պատրաստէր նաւին մօտալուտ խորտակումը. քանի մը վայրկեան եւս նաւաբեկութիւնը անխուսափելի կը դառնար:

Կը մնար երկուքէն մէկը, կա՛մ առջեւի առաջքը խափանել, կամ թէ կորչիլ: Պէտք էր ատոնցմէ մէկը ընտրել անպատճառ, բայց ո՞րը:

Աղէտին առաջքը առնել. բայց ո՞վ էր աղէտին պատճառը— այդ հրէշային թնդանօթը:

Կարելի՞ է միթէ դադրեցնել մոլեգին խելագարը:

Կարելի՞ է սանձահարել կայծակը:

Կարելի՞ է յաղթահարել որոտումը:

Գուսպէրդըլօ դարձաւ Վիէօվիլին.

— Դուք կը հաւատա՞ք Աստուծոյ:

— Այո՛, գուցէ ոչ, կը հաւատամ երբեմն:

— Ո՞րը, փոթորկի՞ ժամանակ:

— Այո՛, այսպիսի վայրկեաններու մէջ:

— Եւ ճշմարիտ է, յարեց Գուսպէրդըլօ, Աստուած միայն կրնայ մեզ այս դժբախտութենէն ազատել:

(Շար.)

մէկզի դրած պիտի ըլլայ հին դրութիւնը։ Վարչապետը յայտարարեց թէ կառավարութիւնը անմիջապէս պիտի գործադրէ նոր իրաւասութիւնները, եթէ շարունակուի միջազգային տագնապը։ Ուրեմն կրնայ անմիջապէս գրօշի տակ առնել պահեստիները եւ օժանդակները, մէկ խօսքով՝ զօրաշարժ։

Դիւանագիտական ճակատամարտը

Անգլիական դահլիճը նիստ գումարեց երկուշաբթի առաւօտ եւ գլխաւորաբար զբաղեցաւ եւրոպական ապահովութեան ցանցի, մասնաւորաբար Ռուսիան ներս առնելու խնդրով։ Կ՚ըսուի թէ Մոսկուայի անգլիական դեսպանին պէտք եղած նոր հրահանգները տրուած են, մտնելու համար վերջնական բանակցութեան մէջ արտաքին գործավար Լիթվինովի հետ։ Կը կարծուի թէ Անգլիա կը հաւանի, որ զինուորական դաշինք մը կնքուի Անգլիոյ, Ֆրանսայի եւ Խ. Միութեան միջեւ, որով ապահովութեան ցանցին մէջ առնուի Արեւելքը՝ մէջն ըլլալով Պալթիկեան պետութիւնները եւ արեւմուտքէն Զուիցերիան, Հոլանտան, Պելճիքան եւ Փորթուկալը։ Կ՚ենթադրուի նաեւ թէ այս ծրագրին դէմ Լեհաստանի ընդդիմութիւնը վերջ գտած է, Հիթլէրի ճառէն վերջ։ Անգլիոյ, Ֆրանսայի եւ Լեհաստանի սպայակոյտերու միջեւ տեղի կ՚ունենան խորհրդակցութիւններ։ Լիթուանիոյ բանակին հրամանատարն ալ այցելեց Վարշաւա։

Պաղեստինի հարցը

Գահիրէի մէջ Պաղեստինի Արաբներու եւ միւս արաբական պետութիւններու ներկայացուցիչներու ժողով մը գումարուեցաւ։ Այս ժողովին առաջին անգամ ըլլալով մասնակցած են նաեւ Հնդկաստանի Իսլամներու ներկայացուցիչները։ Ժողովին նախագահած են Եգիպտոսի վարչապետը եւ արքունի դիւանապետը։ Նախագահը յայտարարած է թէ արաբական առաջարկները ղրկուած են անգլիական կառավարութեան։ Կը կարծուի թէ այս առաջարկներու գլխաւոր կէտերը հետեւեալներն են.—

1. Պաղեստինի մէջ խաղաղութիւնը վերահաստատուելուն պէս կազմել կառավարութիւն մը, որուն պետերը ըլլան Պաղեստինցի Արաբներ, ունենալով անգլիացի խորհրդականներ։

2. Ամենուրեք հողի վաճառումը հսկակշիռի տակ առնել։

3. Յառաջիկայ հինգ տարիներուն թոյլ տալ միայն 75.000 Հրեաներու մուտքը Պաղեստին, պայմանով որ ո եւ է ժամանակ հրէական բնակչութիւնը երկրին ընդհանուր բնակչութեան մէկ երրորդը չանցնի։

4. Երեք տարիէն գումարել խորհրդարան մը, որ մշակէ երկրին սահմանադրութիւնը։

Ժողովը որոշեց նաեւ որ արաբ պատուիրակները խորհրդակցին Պաղեստինի մեծ միւֆթիին հետ, որ կը գտնուի Պէյրութի մէջ։ Պատուիրակները մեկնեցան օդանաւով։ Եթէ միւֆթին մերժէ այս առաջարկները, արաբական երկիրները պիտի դադրեցնեն իրենց աջակցութիւնը։ Եթէ անգլիական կառավարութիւնը մերժէ, այն ատեն արաբական երկիրները պիտի չկրնան ո եւ է ազդեցութիւն գործել Պաղեստինի Արաբներուն վրայ, որպէսզի դադրեցնեն պայքարը։

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

700 ՕԴԱՆԱՒԵՐ մասնակցեցան Մայիս 1ի զօրահանդէսին, Մոսկուայի մէջ։ Այս առթիւ Սթալին աչքէ անցուց 45.000 զինուորներ, խորհրդային բանակին բոլոր զօրամասերէն։ Մարաջախտ Վորոշիլով ճառ մը խօսելով, ըսաւ թէ անհրաժեշտ է բանուորներու միացեալ ճակատ կազմել «աշխարհակալութեան երկրորդ պատերազմին հանդէպ որ սկսած է արդէն։ Կարմիր բանակը խաղաղութեան եւ պաշտպանութեան ճշմարիտ բանակն է եւ կը սպառնայ միայն անոնց որ կը համարձակին անցնիլ մեկուն տան սեմէն»։ Նշանակալից է որ այս տարի շատ սակաւաթիւ էին զօրահանդէսին մասնակցող զինուորները։

ՀԻԹԼԷՐ երկու նոր ճառեր խօսեցաւ առջի օր, տօնակատարութեան մը առթիւ, եւ նորէն յիշեցնելով «կենսական տարածութեան» պահանջը, յայտարարեց թէ Գերմանիա պիտի շարունակէ իր ճամբան։ «Ազգերու Դաշնակցութիւնը լաւ բան էր, բայց Զիկֆրիտի գիծը աւելի լաւ է», (Գերմանիոյ Մաժինոյի գիծը)։ Ճառ մըն ալ մարաջախտ Կէօրինկ խօսեցաւ, միութիւն քարոզելով։ «Երբ Գերմանները միացած են, անպարտելի են։ Աշխարհի մէջ ոչ եւ է պետութիւն չի կրնար կործանել Գերմանիան»։

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ԵՒ ԻՏԱԼԻՈՅ գաղտնի բանակցութեանց մասին զրոյցներ լրջած ըլլալով, Աժանս Հավաս հերքում մը հրատարակեց։

ՀՈՒՆԳԱՐԻՈՅ վարչապետին եւ արտաքին նախարարին Պերլին այցելութեան առթիւ, սիրալիր բաժակաճառեր փոխանակուեցան Գերմանիոյ արտաքին նախարարին հետ։ Վարչապետը յայտարարեց թէ Հունգարիա պիտի շարունակէ «վստահալից միութեան քաղաքականութիւնը Առանցքին պետութեանց հետ»։

Մ. ՆԱՀԱՆԳՆԵՐՈՒ արտաքին նախարարը ստացած ըլլալով Հիթլէրի ճառին պատճէնը, յայտարարեց թէ այդ ճառը չի կրնար պատասխան համարուիլ նախագահ Րուզվէլթի կոչին։

ՌՈՒՄԱՆԻՈՅ վարչապետը ճառ մը խօսելով, հերքեց այն զրոյցը թէ պետութիւն մը թելադրած է հողային զիջումներ կատարել իր դրացիներուն։ «Ռումանիա միշտ պիտի պաշտպանէ իր սահմանները։ Ոչ թէ ներկայ կամ նախորդ դահլիճին քաղաքականութիւն է այս, այլ մեր ազգային քաղաքականութիւնը»։

ՆԱԽԿԻՆ ՆԱԽԱՐԱՐ Չըրչիլ ձայնասփիւռ ճառ մը խօսեցաւ եւ յայտարարեց, թէ Եւրոպայի մէջ կազմուելիք դաշնակցութեան նպատակը Գերմանիոյ վրայ յարձակիլ չէ։ Բայց Մեծն Բրիտանիա պիտի պատերազմի ազատութեան համար, եթէ հարկադրուի։

ՍՊԱՆԻՈՅ կառավարութիւնը որոշեց, որ Մայիս 15ին Մատրիտի մէջ տեղի ունենալիք «յաղթական թափօրին» իտալական եւ գերման զինուորական ուժերը մասնակցին նուազագոյն քանակով։ Կառավարութիւնը որոշեց նաեւ որ օտար ուժերու մեկնումը արագանայ։ Արդէն մեկնած են 4000 իտալացի զինուորներ։

ՄԱՀԱՊԱՏԻԺԻ ԵՆԹԱՐԿՈՒԵՑԱՒ Սելանիկի մէջ, Վազգէն Արսէն Տէր Ստեփանեան, 29 տարեկան, որ 1937 յուլիս 17ին վայրագօրէն սպաննած էր նպարավաճառ մը, Նուաքիմ Քանթօփուլօ։ Մարդասպանը զոհին մարմինը երկուքի բաժնելով նետած էր քարայրի մը մէջ։

ԱԼՊԱՆԻՈՅ թագուհին Պոլիս գնաց առջի օր, իր հետեւորդներուն հետ։ Կ՚ըսուի թէ հոն պիտի հաստատուի։

ԱԶԳ. ՊԱՐԳԵՒԱԽԱՂԻ 8րդ շարքին վիճակահանութիւնը տեղի պիտի ունենայ մայիս 19ին, Ֆոնթենէպլոյի մէջ, պարգեւախաղի հաստատման 4րդ տարեդարձին առթիւ։

ԾԱՆՐ ԴԷՊՔԵՐ պատահեցան Սոֆիայի մէջ, Մայիս 1ի առթիւ։ Երբ աւանդական թափօրը կ՚անցնէր փողոցներէն, բոլշեւիկները խռովայոյզ կանչեր արձակեցին։ Ոստիկանութիւնը բազմաթիւ ձերբակալութիւններ կատարեց։ Շատեր վիրաւորուեցան, մէկը ոստիկան։

ՅՈՐԵԼԵԱԿԱՆ ՀԱՆԴԷՍ ԱԶԳ. ԵՐԳԻՉ Ա. ՃԱՀՄՈՒՐԱՏԵԱՆԻ

7 ՄԱՅԻՍ, ԿԻՐԱԿԻ ԿԷՍՕՐԷ ՎԵՐՋ ԺԱՄԸ 3ԻՆ Salle Gaveauի ՄԷՋ 45-47, Rue La Boëtie, Մէթրօ Miromesnil

Յարգանքի կարճ ուղերձներ պիտի կատարեն — ԳԵՐ. ՀԱՅՐ Ս. ՏԷՐ ՄՈՎՍԷՍԵԱՆ, ՕՐ. Մ. ԲԱԲԱՅԵԱՆ, Գ. Գ. ԱՐՇԱԿ ՉՕՊԱՆԵԱՆ, ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ, ՕՆՆԻԿ ՊԵՐԳԵՐԵԱՆ, ՀՐԱՉ ԶԱՐԴԱՐԵԱՆ, Հ. ՊԱԼՈՒԵԱՆ։

Գեղարուեստական բաժին, մասնակցութեամբ՝ ՕՐ. Գ. ՂԱԶԱՐՈՍԵԱՆԻ, Գ. Ժ. ՆԱԶԱՐԵԱՆԻ (դաշնակ), Օրիորդներ ԱՐՈՒՍԵԱԿ ԱԼՊԱՆ, ԻՐԻՍ ԳԻՒԼՊԻՒԼԵԱՆ, Գ. Ա. ՔԷՉԷՃԵԱՆ (երգ), Գ. ՖԻԼԻՊ ԱՂԱԶԱՐԵԱՆ (ջութակ), ՍԻՓԱՆ-ԿՈՄԻՏԱՍ երգչախումբ ղեկավարութեամբ Գ. ԱՐԱ ՊԱՐԹԵՒԵԱՆԻ, բարձրախօսի օժանդակութեամբ Ա. ՃԱՀՄՈՒՐԱՏԵԱՆԻ հայ եկեղեցական ժողովրդական երգերուն սկաւառակները (տիսք)։

Մուտքի գիները — 5, 10, 15 եւ 20 ֆրանք։ Տոմսերը կը ծախուին Յառաջ եւ Աղաքայի խմբագրատուները, Հ. Սամուէլ գրատուն, Գ. Թ. Նալպանտեան 43 Rue Richer եւ Գ. Ե. Յարութիւնեանի մօտ, 13 Rue d'Orsel։

ՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱՑ ԸՆԿԵՐ.

Յառաջիկայ դասախօսութիւնը տեղի կ՚ունենայ 3 Մայիս, Չորեքշաբթի իրիկուն ժամը ճիշդ 21ին. Միութեան կեդրոնը 8 Ռիւ Պոսիւէ, Փարիզ։ Կը դասախօսէ Գ. ՉՕՊԱՆԵԱՆ։ Նիւթ՝ «Արտաշէս Յարութիւնեան, քննադատ եւ հրապարակագիր»։ Ընթերցումներ անդամներու կողմէ։

ՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱՑ Մ.ՈՒԹԻՒՆ — ՓԱՐԻԶ

Յառաջիկայ դասախօսութիւնը 4 Մայիս, Հինգշաբթի երեկոյեան ժամը 9ին, 8 Ռիւ Պոսիւէ. Փարիզ. Կը դասախօսէ՝ ՇԱՀՆՈՒՐ. Նիւթ «Սայ, տարապատի ճակատամարտը»։

ՅԵՐԵԿՈՅԹ-ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

Կազմակերպուած ՔՈՅՐ ՄԻՈՒԹԵԱՆ եւ ՇՐՋԱՆԻ Յ. Կ. ԽԱՉԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ, Յ. Կ. Խաչի տասնամեակին եւ Մասնաճիւղին տարեդարձին առթիւ

7 Մայիս, կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3էն մինչեւ կէս գիշեր

Salle des Douchesի մէջ, Rue Jules Ferry. Ժանթիյի

ԿԸ ԽՕՍԻ ՏԻԿԻՆ ԷԼԼԷՆ ԲԻՒԶԱՆԴ

Գեղարուեստական բաժին.— Ամբերգ, երգ, արտասանութիւն, կը ներկայացուի երգախառն զաւեշտ մը (2 արար) տան-սանուհիներու կողմէ։

Կը նուագէ Թափիտ ԱԲԳԱՐ։ Խնամուած պիւֆէ ժողովրդական գիներով։ Մուտք 5 ֆրանք, փոքրերու 3 ֆրանք։

ՀԱՂ. ՄԻՋՈՑ.— Մէթրօ փորթ տը Շուազի։

ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ

Ingénieurs Civilsի սրահին մէջ, 17, Rue Blanche (Մէթրօ Blanche)

7 ՄԱՅԻՍ. ԿԻՐԱԿԻ ԵՐԵԿՈՅ ԺԱՄԸ 9ԻՆ

Հովանաւորութեամբ ՅԱԿՈԲ ԱՂԱ ԻՆՃԻՃԵԱՆԻ

կը ներկայացուի ծանօթ երգիծաբան ՎԱՀԱՆ ՓԱՓԱԶԵԱՆԻ

ՍԵԼՕՆԻ ՕՋԸ (կատակերգութիւն 3 արար)

Կը մասնակցին Տիկ. ՍԷՋԷՃԵԱՆ. Օ. ԹՈՎՄԱՍԵԱՆ. Տիկ. ԱԼՔՍԱՆԵԱՆ. Գ.Գ. Ա. ՄԱՐԱՃԵԱՆ, Ա. ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆ, Գ. ԿԱՐԱԳԵՏԵԱՆ. ՄԷՏԷՃԵԱՆ ԹԱԹՕՒԼ. ՊԵՏԻԿ, ԱՒՔՍԱՆԵԱՆ.

Գիները՝ 15, 10 եւ 7,50 ֆրանք

Տոմսերը կը ծախուին Լիբլայի ճաշարանը. 24 rue Mr le Prince եւ Ֆաւուէլ գրատունը. 51 rue Mr le Prince եւ «եգիպտատունը» Mr Hhecatrgatian. 50 rue St. Georges

ՍԷՆՖՈՆԻՔ ՆՈՒԱԳԱՀԱՆԴԷՍ ՇԱՐՕ ՊԵՐԹԵԻՒԵԱՆԻ

ՅՈՒՆԻՍ 17ԻՆ

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ «ՆՈՐ ՄԱՏԵՆԱՇԱՐ»Ի Ա. ԹԻՒԸ

Ա. ԳԻՒԼԽԱՆԴԱՆԵԱՆԻ

«Ազգային շարժումների դրդապատճառները 19րդ դարում»

Գին՝ Ֆրանսա եւ գաղութները 5 ֆր., ուրիշ երկիրներ 7 ֆրանք։

Ստանալու համար դիմել՝ Տիկ. Հ. Գիւլխանդանեանի, 30 Rue Lucien Perquel, Montmorency (S. et O.), M. Barsamianի, 46 Rue Richer, Paris, կը ծախուի նաեւ «Յառաջ»ի խմբագրատունը։

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

ԱՆԻՆԵՈՆԻ «Մուրատ» Ենթակոմիտէի եւ Շաքէ խումբի բոլոր ընկերները եւ ընկերուհիները խորին ցաւակցութիւն կը յայտնեն ընկեր Քաջին, Թագւոր եւ Աղապար Մատոսեաններուն եւ պարագաներուն՝ իրենց մօր եւ ազգականին մահուան առթիւ։

Այս առթիւ ցաւակցութիւն կը յայտնեն նաեւ Ալֆորվիլի Համազգայինի Մասնաճիւղը։

ՆՈՒԻՐԱՏՈՒՈՒԹԻՒՆ

Այրի Տիկին Թագուհի Մուրատեանի մահուան առթիւ որ տեղի ունեցաւ Պիյան-Շավ-Նոզի մէջ, կը նուիրեն՝ Արտաշէս Մատոսեան 150 ֆր., Տիկին Թագուհի Քէլլէթճեան 50 ֆր., Այրի Տիկին Սոֆիայ Ազատեան 50 ֆր.։ Այս գումարէն կը յատկացնեն 150 ֆր. Յ. Կարմիր Խաչի Կեդր. Վարչութեան, 100 ֆր. Հ. Յ. Դ. Թանգարանին։

Ստանալ Յառաջի վարչութենէն

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Տր. Կ. Խաչի Փարիզի Մասնաճիւղի վարչութիւնը իր խորին շնորհակալութիւնները կը յայտնէ հետեւեալ անձնաւորութեանց, որոնք բարի եղան իրենց նուիրատւութեամբ աջակցութիւնը բերելու Կ. Խաչի օր ւայ (2 մայիս) ֆոնդէնին.— Պ. Պ. Կիւլպէնկեան Գ. Շատանեանի միջոցաւ 500, Գ. Մարմարեան 500, Հայուհեաց Միութիւն 100, Հ. Սպայից Միութիւն 100, Տիկ. Արուսեակ Դաւիթեան 50, Գ. Երջանիկ Պալեան 70, Գ. Վարդազարեան 50, Գ. Վարդեան 50, Տիկ. Թորգոմեան 50, Տիկ. Իզմիրլեան 50, Տիկ. Քոլոլեան 30, Գ. Ե. Քաղէոսեան 25, Գ. Ճաճիխաթունի 20, Գ. Մաթոսեան 50, Գ. Ճիէքճեան 50 ֆրանք։

Մասնաւոր շնորհակալութիւն կը յայտնէ նաեւ Ֆորիա ճաշ․ րանին, Restaurant des Diamantairesի. Pera ճաշարանին, Սալոնեան եղբարց, Տիկ. Չէրչեանի, Երիցուհի Տիկ. Արսլանեանի, Տիկ. Դանիէլեանի եւ բոլոր անդամուհիներուն, որոնք իրենց նուէրներով նպաստեցին պիւֆէին եւ վիճակահանութեան իրերը։

ՑՈՒՑԱՏԵՍ

ՍԷՆ ՇԱՐԼԻ (Մարսէյլ) շաքարի գործարանին փակման պատճառով, անգործութեան դատապարտուած բոլոր հայ գործաւորները ժողովի կը հրաւիրուին յառաջիկայ Շաբաթ օր, 6 Մայիս, կէսօրէ ետք ժամը 2ին, Գ. Եղիայի սրճարանը, 22 Rue d'Aix։ Օրակարգ՝ խորհրդակցութիւն աշխատանք վերստանալու միջոցներու մասին։

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Ռոստոմ խումբի պարգեւախաղէն չահած են հետեւեալ թիւերը.— 55, 182, 159, 137, 148, 143, 205։

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

Մանուկ Ղազարեան կը փնտռէ իր անհետացած՝ Միսաք Գօյաճեան, Գասթէմունիի Թաշքէօփրիէն, հօր անունն՝ Գրիգոր։ Կը կարծուի իր Ֆրանսա գտնուիլը։ Իր հասցէն իմացնել՝ Gazarian Krikor. Lieu de la Mouche, St. Gines Laval, (Rhône).

Le Gerant : H. STEPHAN
Imprimerie A-DER (AGOPIAN)
17, Rue Dameseure .. Paris (13)

Հ. Մ. Ը. Մ. ՔՍԱՆԱՄԵԱԿԸ

Կը տօնուի 21 Մայիս Կիրակի օր

ՍՕՐՄՕՆԻ ՄԵԾ ԱՄՖԻԹԱՏՐՈՆԻՆ ՄԷՋ ՃՈԽ ՅԱՅՏԱԳՐՈՎ.

Նկատի ունենալ այդ թուականը։

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 376.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : GOBelins 15 - 78
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ —	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ 4 ՄԱՅԻՍ
JEUDI 4 Mai 1939

ԺԵ ՏԱՐԻ — 15e Année No. 4031 — Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ — ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔ

ԵՐԿՈՒՆՔ

Նորէն ծանր երկունքի մը բռնուած է Արեւմտեան Եւրոպան: Հնարք մը գտնել, եթէ ոչ պատերազմը խափանելու, գոնէ յետաձգելու համար :

Երէկ պարզեր էինք այդ երկունքին մէկ երեսը,— բանակցութիւններ Թուրքիոյ հետ, նախ Անգլիոյ, յետոյ Ս. Միութեան կողմէ,— երկու պարագաներուն մէջ ալ համախորհուրդ՝ Ֆրանսայի հետ :

Նոր լուր չունինք այս ճակատէն: Թերթերը կը շարունակեն գրել թէ բանակցութիւնները յաջող ելքի մը յանգած են արդէն, եւ կը մնան կարգ մը մանրամասնութիւններ:

Այս բանակցութեանց գլխաւոր նիւթը կը կազմէ Նեղուցներու ... վտանգի պահուն, որպէսզի անգլիական եւ ֆրանսական նաւատորմերը կարենան Սեւ ծով մտնել, կամ ռուսական նաւերը Միջերկրական իջնել: Երեք պետութիւններն ալ չափազանց կենսական համարելով այս պարագան, տրամադիր են ամէն գոհացում տալու Անգարայի, որ անմրցելի վարպետ մըն է, պատեհութիւններէն օգտուելու համար:

Իր պահանջներէն մէկը գոհացում ստացած է արդէն,— չարաբաստիկ Սանճաքին կցումը, ինչպէս կը հաստատեն իրաւասու շրջանակներ :

Փակագիծ մը, այս առթիւ :

Ծերակուսական Գ. Կոթրօ, որ օդանաւով Սուրիա գացած էր Փօլ տիւ Վէօրի հետ, քննական պտոյտ մը կատարելու համար Ալեքսանտրէթի շրջանին մէջ (Սանճաք), հետեւեալ յայտարարութիւնն ըրած է արաբական թերթերուն .

— «Սանճաքը պիտի մնայ Ֆրանսայի հոգատարութեան տակ եւ եռագոյնը պիտի ծածանի այդ շրջանին վրայ: Ֆրանսա թիզ մը հող պիտի չզիջի, եթէ սակայն միջազգային բոլորովին բացառիկ պարագաներ մեզ չհարկադրեն ընել այդ բանը: Արդէն Կիլիկիոյ դէպք, որ 1920ի դաշինքի շրջանակին մէջ կ'իյնայ, բոյլ տուաւ մեզի դարմանել այս աղէտը: Նախանցի շրջանը փակուած է »:

Անշուշտ կ'ըմբռնենք այս յայտարարութեան տակ ծածկուած մտահոգութիւնը :

Նախկին ռազմիկ, այժմ ծերակուսական, Գ. Կոթրօ մէկն է այն սակաւաթիւ Ֆրանսացիներէն որ անկարելին փորձեցին իրենց կառավարութեան հեղինակութեան եւ Միջերկրականի կոմիտէին մէջ, փրկելու համար Սանճաքը: Կորովի ծերակուսականը, թէեւ ..., յանձն առաւ անձամբ ալ երթալ քննել կացութիւնը, եւ ... ջերմ ընդունելութեան մը, Գ. Փօլ տիւ Վէօրի հետ:

Արդ, Գ. Կոթրօ պնդելով հանդերձ թէ թիզ մը հող պիտի չզիջին, կը սահեցնէ վերապահում մը խորապէս չարաշուք ·

— «Եթէ սակայն միջազգային բոլորովին բացառիկ պարագաներ չհարկադրեն մեզ ընել այդ բանը »:

Անոնք որ Սանճաքը Թուրքիոյ բաշխելու որոշումը տուած են, այս պատճառաբանութեամբ կ'արդարացնեն իրենց այնքան ... զիջումը:

Եւ այս՝ գիտնալով հանդերձ որ եթէ ոչ Անտիոքը կամ Մուսա լեռը, գէթ Ալեքսանտրէթը շատ աւելի կենսական է Ֆրանսայի քան Թուրքիոյ համար, ռազմագիտական տեսակէտով ···

Անցնի՛նք: Երկունքին երկրորդ երեսը կը ներկայացնէ Մոսկուայի հետ կատարուած բանակցութիւնը, որ կը քաշքշուի երկու շաբաթէ ի վեր, իբրեւ հետեւանք իր բարդ հանգամանքին :

Հակառակ պաշտօնական շրջանակներու պահած լռութեան, կը հաստատուի թէ լայն անջրպետ բացուած է անգլօ-ֆրանսական հասկացողութեան եւ Մոսկուայի տեսակէտներուն միջեւ :

Այսպէս, իրազեկներու կարծիքով, Մոսկուայի բանաձեւը կը պահանջէ անյապաղ կնքել զինակցութիւն մը՝ Մեծն Բրիտանիոյ, Ֆրանսայի եւ Ս. Միութեան միջեւ, հետեւեալ առաջադրութեամբ.—

1. Փոխադարձաբար երաշխաւորել երեք պետութեանց պաշտպանութիւնը :
2. Այս երաշխաւորութիւնն ընծայել արեւելեան Եւրոպայի բոլոր պետութեանց, Ֆինլանտայէն մինչեւ Սեւ ծով:
3. Ցետոյ այս երաշխաւորութեան ցանցին տակ առնել արեւմտեան Եւրոպայի փոքր պետութիւնները (Պելճիա, Հոլանտա, Զուիցերիա եւն.) :

Զինակցութեան եւ երաշխաւորութեան այս չափազանց լայն ծրագրին փոխարէն, Անգլիա եւ Ֆրանսա կը նախընտրեն սահմանափակ երաշխաւորութիւն մը:

Ուրիշ խօսքով, Ս. Միութիւնը օգնութեան պիտի կանչուի, արեւելեան Եւրոպայի մէջ, եթէ.

1. Վտանգուած երկիրը ինք աջակցութիւն խնդրէ:
2. Անգլիա եւ Ֆրանսա իրենք հարկ դատեն օգնութեան հասնիլ վտանգուած պետութեան :

Խորհրդային բանաձեւով, հաւաքական ապահովութեան ընդարձակ ծրագիր մըն է որ մէջտեղ կը դրուի, մեքենաբար գործադրելի: Իսկ անգլօ-ֆրանսական ծրագրին գործադրութիւնը կախում ունի պարագաներէն, եւ երկու պետութեանց վճիռէն :

Ահա թէ ինչո՛ւ կը քաշքշուին բանակցութիւնները, եւ Անգլիոյ վարչապետը խուսափողական պատասխաններ կուտայ ընդդիմադիրներուն :

Հաւանելի է. հակառակ Հիթլէրի այնքան անպատշաճ ճառին, Լոնտոն չուզեր խորտակել բոլոր կամուրջները, պաշարողական ճակատ մը կազմելով Գերմանիոյ դէմ: Մինչեւ անգամ կարծողներ կան թէ Անգլիա վճռական դեր մը պիտի կատարէ, խաղաղութեամբ լուծելու համար Տանցիկի վէճը:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԲԱՆԱՎԷՃԸ ԿԸ ՍԱՍՏԿԱՆԱՅ ԼԵՀԱՍՏԱՆԻ ԵՒ ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ ՄԻՋԵՒ

ԼԵՀԵՐԸ ՊԻՏԻ ԳՐԱՒԵ՞Ն ՏԱՆՑԻԿԸ

Վաղը, ուրբաթ, Լեհաստանի արտաքին նախարարը պիտի պատասխանէ Հիթլէրի ճառին, խորհրդարանի բեմէն: Սպասելով այդ պատասխանին, լրագրական ճակատամարտը կը սաստկանայ մէկ օրէն միւսը: Վարշաւայի կիսապաշտօնական օրկանը գրել կուտայ թէ Գերմանիա կ'ուզէ Լեհաստանը կտրել Պալթիկ ծովէն: «Բայց Լեհաստան այնքան կենսական շահեր ունի որ, այժմ կը պահանջէ աւելի ընդարձակել իր իրաւունքները Տանցիկի ազատ քաղաքին մէջ: Վերջին քանի տարիներու ընթացքին Լեհաստան Տանցիկի մէջ ծախսած է առ նուազն 100 միլիոն անգլ. ոսկի, ինչպէս եւ կառուցած է նաւահանգիստ, երկաթուղի, նաւաշինարան, ճարտարարուեստ եւն.: Լեհաստան չի կրնար զիջիլ լքել այս բոլորը »:

Քաղաքական շրջանակներու մէջ հետեւեալ տեսակէտները կը յայտնեն կացութեան մասին .—

1. Եթէ Լեհաստանի արտաքին նախարարը յայտարարէ թէ լեհական թեւարկութիւն պիտի հաստատուի Տանցիկի վրայ, փոխան Ազգաժողովի թեւարկութեան, ինչպէս կը թելադրեն թերթերը, այն ատեն գերմանական զօրքը պիտի շարժի եւ արագօրէն: Ինչպէս Չեխոսլովաքիոյ պարագային, Պերլինի մէջ չեն կարծեր որ Լեհաստան վճռական դիմադրութիւն մը ցուցնէ:

2. Եթէ պատասխանը անհաշտ ըլլայ, Տանցիկի գրաւման խօսք չընելով հանդերձ, այն ատեն Գերմանիա խաղեր պիտի սարքէ, փոթորիկը ներսէն պայթեցնելու համար, ինչպէս ըրաւ Չեխոսլովաքիոյ մէջ:

3. Կրնայ ըլլալ որ Լեհաստան տրամադրութիւն յայտնէ բանակցելու, բայց խնդիր է թէ Հիթլէր այս անգամ պիտի գոհանա՞յ իր նախորդ պայմաններով :

Արդարեւ, գերմանական մամուլը շատ աւելի սուր լեզու մը կը գործածէ, քանի մը օրէ ի վեր: Երկու ամիս առաջ, երբ հակագերման ցոյցեր կատարուեցան Լեհաստանի մէջ, գերմանական մամուլը վերապահ դիրք մը բռնեց: Այժմ ամէնէն մանր դէպքն ալ կ'օգտագործէ, յայտարարելով թէ Լեհաստան գործիք դարձած է անգլօ-բոլշեւիկեան դաւադրութեան՝ ընդդէմ Գերմանիոյ: Բոլոր թերթերն ալ յայտնապէս կը մեղադրեն Անգլիան, «որ կը ջանայ բոլշեւիկութեան յանձնել Եւրոպան»: Անոնք խաղաղութեան թշնամի կը հռչակեն Չէմպըրլէնը եւ իր արտաքին նախարարը: Այս առթիւ կը մեղադրեն նաեւ Պերլինի լեհական դեսպանը, որ ներկայ չէր եղած Հիթլէրի ճառին, իբրեւ տեսակ մը ցոյց, մինչդեռ ան առաջին օտար դեսպանն էր որ իր ներկայութեամբ պատուեց Նիւրընպէրկի կուսակցական համագումարը: (Միջանկեալ ըսենք թէ Պերլինի անգլիական դեսպանն ալ դեռ նոր, իր ժամանումէն մէկ շաբաթ վերջը ընդունուեցաւ Ֆոն Ռիպպէնթրոփի կողմէ, այն ալ իբրեւ առօրեական այցելութիւն) :

Գերմանական թերթերը ծանր խորագիրներ կը գործածեն, Լեհաստանի մասին խօսած ատեն,— «յիմարութիւն», «անամօթ խաղեր» եւն.: Պերլինի կուսակցական պաշտօնաթերթը կը գրէ թէ «Լեհաստան անդարմանելի կերպով գործիք դարձած է անոնց որ պատերազմ կ'ուզեն»: Ուրիշ թերթ մը կ'աղաղակէ թէ «Տանցիկը գերմանական քաղաք է եւ կ'ուզէ Գերմանիոյ վերադառնալ: Վիճելու բան չկայ այս մասին»:

Իտալական թերթերն ալ ուժգնօրէն կը պաշտպանեն գերմանական տեսակէտը, միեւնոյն ատեն յիշեցնելով թէ Մուսոլինիի միջամտութեան շնորհիւ էր որ Լեհաստան կրցաւ իր առնել Չեխոսլովաքիոյ կցուած հողերը :

*** Լեհաստանի Հանրապետութեան նախագահը բացառիկ լիազօրութիւններ ստացաւ, իբրեւ հետեւանք նոր կացութեան: Այս առթիւ հրատարակուած հրամանագրով մը, չորս շաբաթէն վեր բարձրացաւ պահեստի սպաներու մարզանքի շրջանը :

*** Մէմէլի վերջնական կցման առթիւ, գերման պաշտօնատար մը կը գրէ կիսապաշտօնական թերթի մը մէջ.

— «Մէմէլը պիտի դառնայ Գերմանիոյ այցետոմսը արեւելքի մէջ եւ արեւելեան Փրուսիոյ երկրորդ քաղաքը »:

Անգլօ-խորհրդային բանակցութիւնները

Անգլիական կառավարութիւնը կը շարունակէ քննել Մոսկուայի ծրագիրը, միջին ճամբայ մը գտնելու եւ զինակցութիւն կնքելու համար Անգլիոյ, Ս. Միութեան եւ Ֆրանսայի միջեւ :

Անգլիոյ կառավարական շրջանակներուն մէջ կ'առարկեն թէ ռուսական ծրագիրը կրնայ աւելի գրգռել Գերմանիան, ինչպէս եւ բոլորովին հեռացնել Ճափոնը, վտանգելով Ծայր. Արեւելքի բրիտանական շահերը: Ուստի կ'ուզեն միջին բանաձեւ մը գտնել: Ֆրանսական կառավարութիւնն ալ այս մասին համաձայն է Անգլիոյ :

Անգլիական ծրագրին համաձայն, խորհրդային կառավարութիւնը պարտաւոր պիտի ըլլայ շարժելու նախայարձակման որոշ պարագաներու մէջ, եթէ Անգլիա եւ Ֆրանսա բացորոշապէս յայտնեն թէ պիտի օգնեն վտանգուած երկրին: Ցետոյ, ծրագիրը կը ձգտի փարատել կարգ մը պետութեանց մտավախութիւնները՝ Մոսկուայի զինուորական օգնութեան մասին:

Անգլիոյ ընդդիմադիրները կը տրտնջան թէ կառավարութիւնը դանդաղ կը շարժի, Ս. Միութեան հետ համաձայնելու համար: Այս առթիւ հարցումներ եղան երեսփ. ժողովին մէջ, բայց Գ. Չէմպըրլէն խուսափեցաւ վերջնական յայտարարութենէ մը :

— Կառավարութիւնը իսկապէս կ'ուզէ՞ համաձայնութիւն մը կնքել, հարցուց աշխատաւորական երեսփոխան մը:

— Անշուշտ, պատասխանեց վարչապետը, բայց պէտք է քննենք խնդիրը: Առաջարկներ ստացած ենք Մոսկուայէն եւ խորհրդակցութիւնները կը շարունակուին: Դժուար է մանրամասնութեանց մէջ մտնել: Պարզ խնդիր մը չէ այս, այլ հարց մը որուն համար պէտք է խորհրդակցիլ նաեւ միւս կառավարութեանց հետ :

Ուրիշ երեսփոխան մը հարցուց թէ ե՞րբ ստացած են Մոսկուայի առաջարկները: Գ. Չէմպըրլէն «անպատշաճ» գտաւ այս հարցումը :

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՑԱՆՈՒՐ ԱՇԽԱՐՀԻ ԽԱՂԱՂՈՒԹԵԱՆ

Անցեալները կը կարդայի փրոֆ. Թէշուէյրի մէկ գիրքը, բժշկա-հոգեբանական ուսումնասիրութիւն մը կեանքի մասին: Փրոֆ. Թէշուէյր տեսուչն է Ռէնսի բժշկական վարժարանին, եւ այն եզակագիտ մտաւորականներէն՝ որոնք — այն շրջանին, երբ բժիշկը միայն րէչէթա գրել գիտէր, երբ առեւտրականը միայն դրամ հաշուել գիտէր, երբ կղերականը միայն իր ծուխին եկամուտը համրել գիտէր,— իրենց հմտութեան բազմազան երեսներով հիացում կը պատճառէին գրոց-բրոց շրջանակներու մէջ: Կարդալ Փրոֆ. Թէշուէյրի այս գիրքը համազօր է բերնին մէջ քամելու արեւափառ ողկոյզ մը խաղողի: Գրական, փիլիսոփայական ու բժշկագիտական ի՜նչ հրաշալի խորաչափութիւն, շրթներս կը խածնեմ հիացումէս :

Իր այդ գրքին մէջ է, որ Փրոֆ. Թէշուէյր կը պատմէ .—

Ցանկարծ մութ ամպեր դիզուեցան Ողիմպոսի վրայ, ուր կը բնակէին աստուածները, երջանիկ եւ հոգեհանդարտ: Ողիմպոսէն վար, մարդը, որու տիրապետութեան յանձներ էին, անխոհեմաբար, երկիրը ծագէ ծագ, կենդանիները բազմազգի, բուսականութիւնը յորդաշռայլ, ան կը սպառնար աստուածներու տիրապետութեան: Ան կ'ապրէր միճակ, կը հրամայէր անասուններուն եւ բոյսերուն, ամէն օր կը կատարէր նոր նուաճում մը, իրեն հպատակեցուցած էր բնական ուժերը եւ երկինքէն կորզած՝ հուրը յաւիտենական: Աստուածները վախի մէջ էին, մղձաւանջ մը կը հալածէր զիրենք,— օր մը չէ օր մը, մարդը պիտի տապալէր Ողիմպոսն ալ, ու պիտի գահազրկէր աստուածները:

Ի՞նչ ընէին, ի՞նչ չընէին:

Չէին կրնար յիմարացնել մարդը՝ եւ խլելով այն իմացական շնորհները, որոնք տրուած էին աշխարհի ստեղծումին օրը: Այդ պարագային, մարդկային հանճարը, նոր գիւտով մը, նոր նուաճումով մը, կրնար յանկարծ անպէտ խլեակներու վերածել զիրենք՝ աստուածները: Խորհեցան միջոց մը գտնել չեզոքելու, տարբեր ուղղութեան մը վրայ նետելու մարդկային հանճարին ուժը: Թող երթար գրաւէր նոր հորիզոններ, բայց հանգիստ ձգէր Ողիմպոսի յաւիտենական եւ [illegible] բնակիչները :

Նստեր էին ամպերու մարզին վրայ եւ խորհուրդ կ'ընէին: Աստուածուհի մը բարձրացուց իր մատիկը, որ արեւի շողի կը նմանէր, եւ խօսք ուզեց: Արամազդ, միշտ խոժոռ, հրամայեց որ խօսի: Եւ աստուածուհին խօսեցաւ առուակներու լեզուով, թռչուններու գեղգեղանքով, կարմիր-կանաչ բառերով: Ըսաւ թէ մարդուն պէտք է ընկեր տալ կին մը, օժտուած՝ աննման գեղեցկութեամբ: Մարդը, հաճելի դառնալու համար աստուածաշնորհ այդ արարածին, դադար տալով իր մտքին սատանայական գործունէութեան, իր բոլո՛ր ուշադրութիւնը, իր բոլո՛ր ճիգերը, վերջապէս իր ամբո՛ղջ հանճարը պիտի նուիրէր կնոջ նուաճումին: Այլեւս պիտի չկարենար տապալել աստուածները :

Ցարմոր եւ խելացի գտան խորհուրդը: Եւ աստուածները ընկեր տուին մարդուն, թակարդը ձգելու համար զայն, կին մը խենթեցնող գեղեցկութեամբ: Այդ օրէն ասդին՝ Ողիմպոս կը քնանայ խաղաղ :

Մարդը, որ, ինչպէս կը պատմէ Աստուածաշունչը, հողէ շինուած էր, չկրցաւ այլեւս աստուածանալ ու դարձաւ հող նորէն, (Ադամ, որ եբրայերէնի մէջ կը նշանակէ մարդ, կը ծագի *ադամահ* բառէն, որ կը նշանակէ հող, ինչպէս լատիներէն **homo** բառը (մարդ) կը ծագի **humus**էն, որ կը նշանակէ հող):

Եւ հիմա, երբ Եւրոպայի խաղաղութիւնը վտանգուած է, չէ՞ք կարծեր որ նոյն խորհուրդը կրնայ օգտակար ըլլալ նաեւ այս պահուս :

Եւայի՛ թոռներ, օ՛ն ի գործ :

ԱՐԱԶ

ԿԱՐԵՒՈՐ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԵԱՆՑ ՕՐԷՆՔԻ ԳՈՐԾԱԴՐՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ

Փարիզի ռուսական օրաթերթը, «Պոսլէտնիա Նովոստի», հետեւեալ տեղեկութիւնները կը հաղորդէ ընկերակցութեանց օրէնքին գործադրութեան մասին, քաղելով «բացարձակապէս վստահելի աղբիւրներէ» .—

Նախ եւ առաջ նկատի ունենալու է, որ նոր հրամանագրին մէջ նշանակուած մէկ ամիս պայմանաժամը կը սկսի ոչ թէ ապրիլ 12էն, որ հրամանագրին ստորագրութեան թուականն է, այլ անոր հրատարակութեան օրէն, այսինքն ապրիլ 16էն, երբ լոյս տեսաւ պաշտօնաթերթին մէջ: Ուրեմն խնդրագիր ներկայացնելու համար վերջին օրը Մայիս 16ն է :

Բոլոր դիմումները արտօնութիւն առնելու եւ միութեան մը գործունէութիւնը շարունակելու համար, պէտք է ուղղուին ներքին նախարարին եւ յղուին Փարիզի ոստիկանական վերատեսչութեան՝ Սէնի նահանգին համար, կամ համապատասխան նահանգապետութեանց : Խնդրագիրները պէտք է գրուած ըլլան վեց ֆրանքնոց դրոշմաւոր թուղթերու վրայ (փափիէ թէմպրէ):

Այն ընկերակցութիւնները որ կը գտնուին Փարիզի մէջ եւ չունին մասնաճիւղեր գաւառի մէջ, կամ իրենց մասնաճիւղերը կը գտնուին միայն Սէնի նահանգին մէջ, պէտք է տան միայն մէկ խնդրագիր եւ յղեն Փարիզի ոստիկանական վերատեսչութեան :

Այն ընկերակցութիւնները որոնց կեդրոնը կը գտնուի Փարիզի մէջ, իսկ մասնաճիւղերը Սէնի նահանգէն դուրս, կամ ընդհակառակը եթէ կեդրոնները մէկ նահանգի մէջ են, իսկ մասնաճիւղերը ուրիշ, պարտաւոր են, թէ կեդրոնը եւ թէ մասնաճիւղերը, խնդրագիրներ ներկայացնել զատ-զատ, իրենց համապատասխան նահանգապետութեանց: Մասնաճիւղերը իրենց խնդրագիրներուն մէջ պէտք է յայտնեն թէ մաս կը կազմեն կեդրոնական կազմակերպութեան եւ թէ իրենց կեդրոնն ալ համապատասխան դիմումը կատարած է իր կողմէ, իր շրջանի նահանգապետութեան:

Խնդրագրին մէջ յիշուած պիտի ըլլան՝ անունը, մականունը, հասցէն, ծննդեան թուականը, վայրը, արհեստը, հպատակութիւնը, ինքնութեան թուղթի թիւը ընկերակցութեան նախագահին, ընդհ. քարտուղարին կամ անոնց, որոնք ընկերակցութեան անունով դիմում կը կատարեն: Խնդրագիր ներկայացնողները պարտաւոր են յիշել թէ իրենք կը խնդրեն, համաձայն 1939 ապրիլ 12ի հրամանագիր-օրէնքին, «արտօնել իրենց ընկերակցութեան շարունակելու իր գործունէութիւնը»: Խնդրագրին մէջ պէտք է յայտնել նաեւ կեդրոնի հասցէն (Siège Social), ինչպէս եւ թիւը եւ ժամանակը այն արձանագրութեան որ կատարուած է ոստիկանութեան կողմէ :

Խնդրագրին մէջ, կամ զատ թուղթի մը վրայ (պարզ թուղթ) պէտք է ներկայացնել ցանկը վարչութեան (bureau du conseil d'administration). ցանկին մէջ պէտք է յայտնել վարչութեան անդամներու մասին նոյն տեղեկութիւնները ինչ որ կեդրոնի անդամներու (անուն, մականուն եւն.):

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ԹՈՒՐՔԻԱՆ ԻՐ ՀՈԳԵՐՈՎ ՈՒ ՓՈՐՁԵՐՈՎ

ԴԷՊՔԵՐՈՒ ԸՆԹԱՑՔԸ

Քաղաքական դէպքերը այնպէս մը ճառալեցան, որ, յանկարծ, Պալքանները դարձան պայքարի ասպարէզ մը։ Փոքր Համաձայնութեան քայքայումէն վերջ Պալքանեան Ուխտը առաջին ու վերջին պատուարը կը մընայ, զոր Առանցքը կ'ուզէ քանդել՝ իյնելու համար երկու նեցուկներուն վրայ։ Ռումանիոյ հետ կնքուած առեւտրական համաձայնութիւնը, Ալպանիոյ գրաւումն ու Եուկոսլաւիոյ օղակումը արդէն իսկ խախտեցին այդ պատուարը։

Եւ որովհետեւ էջքը այդ կերպով արագացաւ, ժողովրդական ճակատը լծուեցաւ գործի։ Եւ մէջտեղ դրուեցաւ, կրկին, «հաւաքական ապահովութեան» սկզբունքը, այս անգամ նոր որակումով մը,— «ժողովրդապետական ճակատ»։ Ճակատ մը, որ պէտք էր ընդգրկէր, Անգլիայէն ու Ֆրանսայէն զատ, նաեւ, Լեհաստանը, Ռումանիան, Յունաստանը, Թուրքիան ու Խ. Ռուսիան։ Այս շարժումը, սակայն, առեղծեց իր տրամաբանական հակազդեցութիւնը։ Ու Առանցքը, իր կարգին, երկարեց իր կարկինին սլաքները՝ գծելու համար իր շրջագիծը,— Պուտափէշտ, Պուքրէշ, Սոֆիա, Պելկրատ։ Մինչ այդ՝ «մթնոլորտը թանձրացած էր արդէն», ու՝ վարակիչ դարձող տրամադրութեամբ մը՝ աշխարհ կը սպասէր Ապրիլ 28ին։ Անշուշտ, երկու կողմերը դեռ կ'աշխատին իրենց շրջագիծերը ապահովել, բայց երկուքն ալ դեռ յաջողած ու լրացուցած չեն։

Այս բոլոր ճիգերուն մէջ, քաղաքական դէպքերը թէեւ մնացին Պալքաններուն մէջ, բայց պայքարին ծանրութեան կեդրոնը յանկարծ փոխադրուեցաւ Անգարա։

Դէպքերու ընթացքին հետեւողներուն համար երբեք անակնկալ մը չէր այս պարագան։ Ջէր, որովհետեւ վերջին երեք տարուան իրողութիւնները ցոյց կուտային թէ Թուրքիա ոչ միայն անմասն չէ, այլեւ, ընդհակառակն, մասնակից է եւ, շատ յաճախ, ազդակ մը՝ քաղաքական դասաւորումներու։ Իր այս ընթացքը արդիւնքն է, բնականաբար, իր աշխարհագրական դիրքին, որ իր վրայ կ'ընէ նպաստաւոր ու միանգամայն աննպաստ անդրադարձումներ։

Հրաժարինք, սակայն, խորհրդածութիւններ ընելէ, եւ թողունք, նախ, վերջին տարիներու այն իրողութիւնները, որոնց ակնարկեցինք վերը։

Այսպէս, Անգլիոյ եւ Ռուսիոյ ծրագրով Մոնթրէօյի խորհրդաժողովը Թուրքիոյ իրաւունք տուաւ Նեղուցները ապառազինելու։ Իտալիա որոշ ատեն չվաւերացուց այդ որոշումը։ Սպանիական ներքին պատերազմի ամբողջ տեւողութեան, Թուրքիա ոչ միայն ջերմօրէն համակիր մնաց հանրապետականներուն, այլեւ չէզոքութեան կերպով հակակիր էր Ֆրանքոյին։ Միջերկրականի ալեկոծութեան օրերուն, Նիոնի խորհրդաժողովին առիթով, Թուրքիա յայտնեց թէ Անգլիոյ հետ է— նաեւ ընդհարումի մը պարագային,— Իտալիոյ դէմ։ Անչլուսի առիթով, ամբողջ Թուրք մամուլը այնքան դժգոհ ու մտահոգ էր, որքան հակահիթլէրական Աւստրիացիները։ Սեւ Ծովեան Ուխտի մը ծրագիրը յառաջ քշուեցաւ Թուրքիոյ կողմէ, թէեւ ապարդիւն։ Պալքանեան 70 միլիոննոց ճակատի մը առեղծումին առաջարկը եկաւ կրկին Անգարայէն։ Իսկ աւելի առաջ, Անգլիա սերտ կերպով գործակցեցաւ Թուրքիոյ՝ անոր ապառազինումին համար։ Այս բոլորին վրայ բարդեցէք Սանճաքի պարագան, ու եզրակացութիւնը կ'ըլլայ այն՝ ինչ որ ըսինք վերը։ Կամ՝ ինչ որ կատարուեցաւ վերջերս,— ծանրութեան կեդրոնին փոխադրութիւնը՝ Անգարա։

Արդ, այս իրողութիւնը, կը խորհին շատեր, «այս անգամ ալ կը փրկէ Թուրքիան», երբ մանաւանդ Ֆրանսայի ու Անգլիոյ նման հզօր պետութիւններ կը դառնան իր զինակիցները։

Այս տեսակէտը, եթէ ճիշդ ալ ըլլայ, արագ հասուած եզրակացութիւն մըն է, անշուշտ, ու կը կարօտի կարգ մը ճշդումներու։

Այսպէս, Թուրքիոյ երաշխաւորումը դեռ վաւերական չէ։ Ըսել կ'ուզենք թէ՝ արեւմտեան մեծ պետութիւններ դեռ երաշխաւորած չեն անոր ամբողջականութիւնը։ Թուրքիան, մինչ իր աշխարհագրական դիրքին բերումով, ու ինչ անոր համար որ օգուտ է բուռն յաճախ, իբրեւ դաշնակիր կողմ Խ. Ռուսիոյ, Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի հետ առանձին համաձայնութեան մը պատեհութիւնը չունեցաւ։ Ու իր սպասելիք երաշխաւորութիւնը, հակառակ իր կամքին, պայմանաւորուեցաւ երկու իրողութիւններով.— առաջին՝ ժողովրդապետական ճակատին համար նախատեսուած ուրիշ պետութիւններու՝ Լեհաստանի եւ Ռումանիոյ հաւանութիւնը՝ Ռուսիան եւս այդ ճակատին միացնելու մասին։ Եւ, երկրորդ, Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի հաւանութիւնը՝ այդ ճակատին մասնակցելու համար Խ. Ռուսիոյ կողմէ դրուած հակառաջարկներուն։

Այս պայմաններէն առաջինին արգիլքը պարզ է,— թէ Լեհաստան եւ թէ Ռումանիա, գոնէ մինչեւ այժմ, դէմ են իրենց ամբողջականութիւնը ապահովուած տեսնելու կարմիր բանակի խուժումովը իրենց հողերէն ներս։ Միւս կողմէ, Անգլիա եւ Ֆրանսա դեռ լրացուցած չեն իրենց բանակցութիւնները Մոսկուայի հետ։

Ասիկա չի նշանակեր, սակայն, որ եթէ,— նոյնիսկ այս պայմաններուն մէջ,— Իտալիա ի վիճակի գտնայ ինքզինքը Էկրոսի, Հռոդոսի եւ Լիբիոյ ուժերը քշելու Թուրքիոյ վրայ, Անգլիա, Ֆրանսա եւ Ռուսիա պիտի չօժանդակեն անոր պաշտպանողական ճիգերուն։

Գոնէ առ այժմ, սակայն, Իտալիոյ կողմէ այդպիսի քայլ մը կանխահաս կը նկատուի։ Կամ ծրագիր մը, որ կը սպասէ իր նպաստաւոր պայմաններուն։ Մասնաւորապէս Ռուսիա, եթէ նոյնիսկ ձգտուած ըլլան իր յարաբերութիւնները Թուրքիոյ հետ, ռազմանիւթի ու օդանաւի առատ օժանդակութիւն մը պիտի ընծայէ Թուրքիոյ։ Որովհետեւ, այդպիսի յարձակում մը կը վտանգէ իր՝ Թուրքիոյ հետ իրերու բարեկամ, թէ՝ թշնամի՝ բանի ուժով Կարմիր ծով իջնելու ծրագրերը, ինչպէս նաեւ իր առջեւ պիտի փակէ առ հասարակ այդ ծովուն միջոցաւ առեւտրական ու քաղաքական հաղորդակցութեանց ճամբան։

Անգլիա ու Ֆրանսա, իրենց կարգին, պիտի ջանան — եթէ նոյնիսկ խոյս տան պաշտօնապէս կռիւին մասնակցելէ,— կարելի ձեւերով ի դերեւ հանելու Հռոմի յարձակումը՝ միանգամայն յողնեցնելու համար զայն։

Ասիկա, սակայն, ներկայ պարագաներուն յատուկ եզրակացութիւն մը կրնայ ըլլալ միայն։

Վասն զի, այսօրուան կացութիւնը տակաւին, «ի լինելութեան» կամ փոխանցումի շրջան մըն է, քանի տակաւին իրենց վերջնական ձեւերուն չեն հասած երեք պարագաներ.—

Առաջին.— Ժողովրդապետական ճակատին կազմութիւնը՝ Ռուսիոյ մասնակցութեամբ։

Երկրորդ,— Առանցքին հետապնդած հակադիր ճակատին յաջողութիւնը կամ անյաջողութիւնը։

Եւ, երրորդ,— Ինչ որ աւելի բաղձալի է եւ որուն ի նպաստ բաց դուռ մը թողուց Հիթլէր՝ ապրիլ 28ի իր ճառով,— փոխադարձ համաձայնութեամբ ու մեծերուն միջեւ վիճելի հարցերը լուծելու տեսակէտին ձեւաւորումը կամ վերջնական լքումը։

Պարագաներ, անհաւասիկ, որոնց վրայ կ'արժէ որ անդրադառնանք առանձին։

Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ

ՕՐՈՒԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԻՆ ՀԵՏ

ԹՈՒՆՈՒԶ

Թունուզ, որուն բնակչութեան ինը տասներորդը արաբ իսլամներ են, Իտալիոյ կողմէ Ալպանիոյ գրաւման լուրը առաւ տարօրինակ տաքարիւն մը օրը։ Տարի մը առաջ, Ապրիլ 9ին, Նէօ–Տէսթուր կուսակցութիւնը, որուն կը մասնակցէին Թունուզի ազգայնական զանգուածները, ցոյց էր կատարած արաբական քաղաքին մէջ եւ յետոյ ալ ֆրանսական նահանգապետին պաշտօնատան առջեւ։

Ցոյցարարները, միացած ամբոխին, պոռչտուքներ արձակեցին եւ քարեր նետեցին։ Անմիջապէս հրատարակուեցաւ պաշարման վիճակ. բաւական թիւով մարդիկ սպաննուեցան, եւ քանի մը օրուան մէջ Նէօ–Տէսթուր կազմակերպութեան բոլոր վարիչները ձերբակալուեցան ու նետուեցան բանտ։ Մինչեւ այժմ ալ բանտարկուած կը մնան 60 հոգի, առանց դատի։

Ուստի, եթէ կար արաբ-իսլամական աշխարհի մէջ անկիւն մը, ուր Իտալիա կրնար գտնել իրեն համար արգաւանդ հող մը, Թունուզն էր։

Եւ իրաւ ալ, Իտալիա ձեռքը դրաւ արօրին։ Անցեալ Ջատկին Կիրակի, Տրիպոլիսոյ ձայնասփիւռը կոչ ըրաւ, որ Թունուզի ազգայնականները ցոյց կատարեն այս տարի եւս։ Ազգայնական ղեկավարները կը հիւծէին բանտին մէջ... Նէօ-Տէսթուրը տակաւին ունէր 70,000 անդամնոց գաղտնի կազմակերպութիւն մը. արաբ մտաւորականութեան եւ ազատ դասի մեծ մասը անոր կ'անդամակցէր. զանգուածները կը համակրէին։

Բայց ոչինչ պատահեցաւ։ Ճիշդ է, քաղաքը լեցուն էր զօրքով, կարմիր ֆէսաւոր զուաւներով եւ մախրադոյն ապարօշաւոր սփահիներով, որոնք բերուած էին հարաւի ամրոցներէն, ինչպէս նաեւ ոստիկանութիւնը պատրաստ էր ամէն պատահականութեան։ Բայց ոչինչ պատահեցաւ, որովհետեւ Ֆրանսայի դէմ ցոյց կատարելու բաղձանք չկար։ Եթէ չհաշուենք Գաղտնի առանձնայատուկ պարագան, տակէ աւելի վճռական փաստ կարելի չէ գտնել, ցոյց տալու թէ ինչպէս Արաբները դառնացած են այն պատերազմին հանդէպ, որ ըսկսաւ առաջ Ալպանիա եւ «խաղաղութիւն եւ կարգ» պարգեւեց Ալպանիոյ, Ջատկի Կիրակի օրը։

Մուսոլինիի հարուածը ամրացուց Թունուզի Արաբները, որոնց թիւն է 2,250,000 իրենց կասկածներուն մէջ Իտալիոյ հանդէպ։ Այն 23,000 Տրիպոլսեան Արաբները, որոնք կը գտնուին Թունուզի մէջ եւ որոնցմէ շատերը քաղաքական փախստականներ են, բաւական են ցոյց տալու կերպարանքը «իսլամութեան պաշտպանին» (Մուսոլինի)։

Մինչեւ պատերազմի մը ծագիլը կամ որքան ատեն որ պատերազմի մը հաւանականութիւնը մեծ չէ, Թունուզի մէջ արաբական խառնակութեան մը վտանգը չկայ։ Արդէն ազատամարդիկը առնուած են անկանոն զօրամասերու մէջ՝ «կում», ֆրանսական սպաներու ղեկավարութեան տակ, եւ տիրող զգացումն է յաղթականօրէն մտնել Տրիպոլիս, եթէ յարձակում գործէ Իտալիա Ֆրանսայի կամ իր դաշնակիցներուն վրայ։

Միւս երկու միլիոն Թունուզցիներուն աչքին Ֆրանսայի դիրքը աւելի ամուր է քան Իտալիոյ։ Ջատկին, ես կը շրջագայէի համէջական ու փիւնիկեան Կարթագոնի մէջ, յետոյ հետիոտն ուղղուեցայ դէպի Լա Մարսայի անգլիական հիւպատոսին բընակարանը։ Ճամբան, ինծ հանդիպեցաւ ծերունի Արաբ մը, որ կը ճամբորդէր նստած իր էշուն վրայ, եւ առեւտուրի ձգած քուռակը։ Ինծի պէս քիչ մը Ֆրանսերէն կը թոթովէր։ Ինչո՞ւ համար, հարցուց, Ֆրանսացիները չեն արտաքսեր այս երկրէն Իտալացիները եւ անոնց գործերը մեզի՝ Արաբներուս չեն տար։ Անշուշտ ես չէի կրնար պատասխանել, թէ Իտալացիները այստեղ շատ ծանր կ'աշխատին եւ անոնց մեծ մասը օրինապահ է։

Բայց ծերուկը մատնանշած էր իրողութիւն մը, որ ինծի մտածել տուաւ։ Արաբներու կռիւը Իտալացիներու հետ ինչպէս քաղաքական, նոյնպէս անտեսական հիմք ունի։ Իտալացիները կը մրցին Արաբներուն հետ, ապրելով կեանքի նոյն մակարդակին վրայ եւ թերեւս նոյնիսկ քիչ մը աւելի գործ արտադրելու կարողութեամբ։ Ֆրանսացիները կը կազմեն երկրին ընտրանին եւ չեն ըներ այն գործերը, զոր Իտալացիները իրենք կը փափաքին կատարել, բացի «պաշտօնեայի» վերաբերեալ աշխատանքներէն։ Այստեղ ալ առաւելութիւնը Ֆրանսացիներու կողմն է։

Իսկ Իտալացինե՞րը։ Ինչ պիտի ընէ Ֆրանսան անոնց հետ, եթէ պատերազմ ծագի։

Ըստ 1936ի վիճակագրութեան, 1938ին վերստուգուած, Թունուզի մէջ կան 108,000 Ֆրանսացիներ եւ 98,000 Իտալացիներ։ Թունուզի իտալական հիւպատոսը կը մերժէ այս թիւերը, ան կ'ըսէ, թէ Թունուզի մէջ կան 127 հազար Իտալացիներ, առանց հաշուելու այն 16,000 Իտալացիները, որոնք ընդունած են տարիներու ընթացքին ֆրանսական հպատակութիւնը։ Անշուշտ ինծ նման անցորդ թղթակից մը հնարաւորութիւն չունի ստուգելու այս թիւերը, բայց անգլիական հիւպատոսին կարծիքը այն է, թէ ֆրանսական մարդահամարը անաչառ է ու վստահելի։

Ցուցմունքէն ի վեր, երբ վարչապետ Տալատիէ այստեղ այցելեց եւ Գերմաններուն Փրակա մտնելէն ասդին, Ֆրանսացիները լրջօրէն ուշադրութեան չեն ուզեր առնել Իտալացիներու պահանջները Թունուզի հանդէպ եւ կը դժկամակին ընդարձակել Թունուզաբնակ Իտալացիներու իրաւունքները։ Անոնք նկատի առած են միայն, թէ պատերազմի մը պարագային Իտալացիները ինչքան վնասակար կրնան ըլլալ, եւ ըստ այնմ ալ միջոցներ ձեռք առած են հակազդելու համար։

Իտալիա զօրաւոր է Թունուզի մէջ երեք տեսակէտներէ։ Իտալացիներու թիւը աւելի մեծ է Ֆրանսացիներու թիւէն Թունուզի, Կրոմպալիայի, Ֆազվանի եւ Լը Քէֆի մէջ։ Ասոնց առաջին երեքը այգեգործական շըրջաններ են Քափ Պոնի թերակղզին մէջ։ Երկրորդ՝ Թունուզի մէջ, կարեւոր ճարտարարուեստական ճիւղերու մէջ, ինչպէս երկաթուղի, քարիւղի պահեստներ, լոյս եւ ելեկտրական ոյժ եւն., աշխատաւորները եւ մեքենագէտները Իտալացիներ են։ Երրորդ՝ Քէֆի հանքերուն մէջ գործող ճերմակներու մեծամասնութիւնը Իտալացիներ են։

Ասոնց հակակշռելու համար, Ֆրանսացիները պաշտպանութեան գործնական միջոցներ ձեռք առած են։ Թունուզէն մինչեւ Մարէթի գիծը, Լիբիական սահմանագլուխի վըրայ, Քափ Պոն թերակղզիին վերի կողմը, ուրկէ կ'անցնի հաղորդակցութեան գլխաւոր ճամբան, երկաթուղիի բոլոր կամուրջները զինուորական պաշտպանութեան տակ առնուած են։

Ֆրանսացիները մասնաւոր պատրաստութիւն տեսած են նաեւ ցամաքէն զինուոր հանելու հաւանականութեան մը դէմ։ Իտալացիները ջրօդանաւով իջեցնելու փորձն զօրք հանել՝ 1935ին Սիկիլիոյ մէջ իրենց կատարած փորձերու եւ Ալպանիոյ մէջ վերջերս գործադրած մեթոտներու օրինակով։ Այս հաւանականութեան դէմ Ֆրանսացիները Թունուզի ամբողջ ծոցը երկաթէ ցանցով պատած են, ինչպէս նաեւ զետեղած են հրետանիի եւ արագահարուածի կայաններ։ Նոյնը՝ Համմամէթ ծոցին մէջ։

Կարթագինէի ծոցերն ու խորշերը, ուր Աննիբալ պատրաստեց իր մեծ արշաւանքը դէպի Հռոմ եւ ուր Սբ. Մոնիքա լացաւ, որպէսզի թոյլ տըրուի մեկնիլ իր Օկիւսթին որդւոյն հետ, այժմ կը պսպղան պողպատեայ ցանցերով։ Սքանչելի Համմամէթ ծոցը այլեւս նախկին անգլիական փլաժը չէ. այնտեղ զետեղուած են թնդանօթներ՝ ծաղիկներու եւ թուփերու տակ ծածկուած։ Նոյնը միւս ծովեզերեայ ափերու համար, ուր երբեմն բարբարոս ծովահէններ ցամաք կը հանէին իրենց քրիստոնեայ գերիները։ Սֆաքսի մէջ ամէն գիշեր պատերազմական վիճակ է. արեւմուտքէն ետք ամէն լոյս կը մարի եւ միայն օդանաւային կայաններու կապոյտ լոյսը վառ կը պահուի։

Ֆրանսացիները միջոցներ ձեռք առած են նաեւ հսկողութեան տակ պահելու Թունուզի իտալական աշխատաւորութիւնը։ Սինեօր Սփատա, որ ֆաշական գաղտնի ոստիկանութեան պետը կը համարուէր, արտաքսուած է. իսկ նահանգապետը պատուիրած է կարեւոր ճարտարարուեստներուն, ինչպէս Սթանտարտ Օյլ ընկերութեան, Փէօժօ եւն., որ դուրս հանեն կասկածելի Իտալացիները եւ անոնց տեղ առնեն Ֆրանսացիներ։ Նոյնը Լը Քէֆի մէջ։

Մէկ խօսքով՝ Ֆրանսացիները կը կարծեն, թէ Թունուզի Իտալացի ազգաբնակութեան 20 առ հարիւրը, այսինքն 20,000 Իտալացիներ միայն ֆաշական են, ասոնց ալ 5–6,000ը կուսակցական կազմակերպիչներ։ Մնացեալ մեծամասնութիւնը Սիկիլիացիներ են, որոնք երեք չորս սերունդներէ ի վեր կ'ապրին այստեղ խաղաղօրէն։ Պատերազմի մը պարագային, շատ հաւանաբար Ֆրանսացիները հանդիստ պիտի ձգեն զանոնք, թէեւ պիտի հսկեն անոնց վրայ՝ հանքերու եւն.ի մէջ աշխատանքի ընթացքին։ Իսկ գործօն խառնակիչները պիտի հաւաքուին, պիտի քշուին՝ պատերազմ ծագելու պարագային կամ անկէ առաջ։ Արդէն իտալական գաղութին ցրուումը սկսած է։ Իտալիա վերադարձած են 300 ընտանիքներ։

ՃՈՐՃ ՍԹԻՒ

(Տէյլի Թէլէկրաֆ)

ՍԳԱՏՕՆԸ ՊԵՐԼԻՆԻ ՄԷՋ

ՊԵՐԼԻՆ.— Ապրիլ 24ին երեկոյեան ժամը 9-30ին Պերլինի գաղութը հաւաքուած էր Landwehr Kasinoի շէնքին մէջ, իր սրբազան պարտքը կատարելու Ազգային Մեծ Սուգին հանդէպ։ Կը նախագահէր Գ. Դ. Դաւիթխանեան, որ իր բացման ճառին մէջ ըսաւ.

— «24 տարի առաջ Պոլսոյ հայ մըտաւորականութիւնը կը ձերբակալուէր Թալէաթի եւ Էնվէրի հրամանով, որոնք գիտէին թէ ժողովուրդ մը ոչնչացնելու համար առաջին հերթին պէտք է կտրել անոր գլուխը, գլխատել անոր մտաւորականութիւնը։ Այնուհետեւ սկսաւ տեղահանումը մեր ժողովուրդին բուն իսկ կառավարութեան հրահանգով։ Թուրքերը կը մեղադրէին թէ՝ Հայերը անվստահելի տարր էին իրենց ապրած վայրերուն մէջ, ուր կը մղուէր պատերազմը— Եթէ այդպէս ըլլայ, 1) Պէտք չկար անզգահան ընելու կիները եւ մանուկները, որոնք ոչ մէկ ոյժ կը ներկայացնէին։ 2) Տեղահանուած ժողովուրդը ապահով կը հասցնէին այն շրջաններ, որոնք հեռու էին պատերազմի դաշտերէն։ 3) Պէտք չունէին ձերբակալութիւններ կատարելու Պոլիս եւ այլուր, ռազմաճակատէն հեռու, քաղաքներու մէջ։ Իրականութիւնը այն է որ պատերազմը առիթ էր իրականացնելու Թուրքիոյ վաղեմի ցանկութիւնները՝ ոչնչացնել հայ ժողովուրդը։ Ապացոյց՝ այն շրջաբերականը՝ զոր «Երիտասարդ Թուրքերու կեդ. կոմիտէն» ուղարկած էր բոլոր շրջաններուն։ Այդ շրջաբերականը որոշապէս կը բացատրէ թէ Թուրքերը պատերազմին կը մասնակցին միմիայն առեն իրականացնելու համար իրենց իտէալը,— [illegible]

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (82)

ԳԷՈՐԳ ՄԱՐԶՊԵՏՈՒՆԻ

(ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՎԷՊ)

Գրեց՝ ՄՈՒՐԱՑԱՆ

— Մեծափառ Տիկին, դու ինձ ապշեցնում ես։ Միթէ՞ արքայի պարտութիւնը ուրախութիւն է պատճառում քեզ, հարցրեց Մարզպետունին Թագուհու խօսքերից բոլորովին շփոթուած։

— Այո՛, Մարզպետունի իշխան։

— Բայց այս պարտութեան նախասկիզբը վերաբերում է արքայական գահին եւ....

— Եւ Թագուհուն, այնպէս չէ՞. այդ չէ՞ր ուզում ասել։

— Այո՛, Մեծափառ Տիկին։

— Թագուհին այլեւս հետամուտ չէ փառքի, այլ հոգւոյ հանգստութեան ... Անցան այն ժամանակները, երբ իմ իղձերի լրումը Աշոտի յաղթութիւններն էին կազմում. երբ իմ հոգին սաւառնում էր նրա յաղթական դրօշի շուրջը... Այդ ժամանակ, այո, փառքի մէջ էի որոնում իմ երջանկութիւնը, որովհետեւ երիտասարդ էի եւ անփորձ։ Իսկ այժմ այդ փառքն ատելի է դարձել ինձ, որովհետեւ նրա շնորհիւ իմ ամենաթանկագին երջանկութիւնը կորցրի։

— Մի՞թէ մի դժբաղդութիւն է հասել իմ Թագուհուն, հարցրեց Մարզպետունին տարակուսելով։

— Դժբաղդութի՞ւն... Ոչ. ես շատ երջանիկ եմ. այդ գիտես դու. գիտէ Մարզպետունի իշխանուհին, գիտեն իմ պալատի կանայքը, իմ նաժիշտները... Այո՛, դուք ամէնքդ գիտէք, բայց կամենում էիք որ ես չիմանամ ... Այնպէս չէ՞, Տէր Մարզպետունի, հարցրեց Թագուհին հեգնաբար ժպտալով։

— Ես... չգիտեմ... Մեծափառ Տիկին. ինչի՞ մասին է խօսքը։

Թագուհին սեւեռեց իւր աչքերը իշխանի վրայ եւ մի վայրկեան լուռ նայելուց յետ՝ մեղմ ձայնով ասաց.

— Ուշ է արդէն, իշխան, մի՛ հոգար այլեւս իմ սրտի անդորրութեան մասին։ Ես կարող էի տանել իմ վիշտը, եթէ իմանայի թէ նա անյայտ է աշխարհին։ Բայց քանի որ աշխարհն ինձանից առաջ է ծանօթացել նրան, ծածկելն այլեւս օգուտ չի բերել։ Դու մի՛ զարմանար, որ քո բերած լուրն ինձ ուրախացրեց։ Այդ ուրախութիւնը խաւարող յուսոյ վերջին ճառագայթն էր, որ փայլեց իմ երեսին, գուցէ, վերջին անգամ...

— Յուսա՞յ... ի՞նչ յոյս ունիս դու անյաջողութեան վրայ, Մեծափառ Տիկին, հետաքրքրութեամբ հարցրեց իշխանը։

— Ինչ յո՞յս, լսի՛ր, քեզ կ'ասեմ։ Մինչեւ այժմ իմ ամուսնոյ մէջ ես Թագաւորն էի որոնում. նրա յաջողութիւններով ուրախանում, նրա փառքերով պարծենում... Կարծում էի թէ դրանք են միայն, որ երջանկութիւն պիտի բերեն ինձ։ Բայց այժմ... այժմ տեսնում եմ թէ ո՛րքան խաբուած եմ եղել ես, թէ ի՛նչպէս յաղթանակների աղմուկը, դափնիների փայլը, դահոյքի շուքը, արքայական պերճութիւնները հասել, ցամաքեցրել են իմ երջանկութեան աղբիւրը. թէ ինչպէ՞ս այդ ամէնի մէջ ես կորցրել եմ իմ ամուսնուն, համայն աշխարհի մէջ միակ սիրածս Աշոտին ... Եւ այժմ, երբ տեսնում եմ թէ՝ բաղդը երես է դարձրել նրանից, երբ տեսնում եմ թէ յանցաւոր սիրոյ պատճառով Աստուած նախատինք է ղրկում նրան, ես ուրախանում եմ, որովհետեւ հաւատում եմ թէ՝ գուցէ յաղթուած թագաւորի, անարգուած գահակալի մէջ գտնեմ վերջապէս իմ կորցրած ամուսնուն, զարթեցնեմ նըրա մէջ խիղճը... շունչ տամ, թեթեւ, նրա մեռած սիրուն...։

— Երբեք, Մեծափառ Տիկին, ես երբեք չէի յուսալ, թէ մեր ընդհանուր դժբաղդութեան միջոցին դու քո վէրքերը կը յիշէիր... նկատեց Մարզպետունին, ցանկանալով Թագուհու տխուր զրոյցն ընդհատել։

— Օ՛, դու զարմանում ես, ուրեմն, սիրելի իշխան, որ ընդհանուր դժբաղդութեան ժամանակ ես իմ անձն եմ տեսնում եւ իմ թշուառութի՞ւնը ողբում։ Զարմանո՞ւմ ես որ Թագաւորի պարտութեամբ հայրենիքին հասանելիք վտանգը ինձ չէ սարսափեցնում, որ անձկութեան մասնաւոր ժողովրդի թշուառութիւնն իմ սիրտը չէ յուզում... Մի՛ զարմանար, անձնական ոչինչ կայ այստեղ։ Ես մի սիրտ ունէի, որ նուիրուած էր Աշոտ դիւցազնին։ Նա այդ սիրտը ջախջախեց՝ իմ աչքը զաւածանելով։ Այդ դէպքից յետոյ ես դարձայ անզգայ. իմ կրծքի տակ, սրտի փոխարէն, թաղնուած է այժմ մի դիակ. միթէ կարելի՞ է պահանջել, որ դիակը շընչէ, կամ զգայ... Ես, այո՛, սիրում էի իմ ժողովուրդը, սիրում էի իմ հայրենիքը ջերմ, անսահման սիրով. պատրաստ էի զոհել նրան ամէնը, ինչ որ ունէի թանկագին եւ անփոխարինելի, պատրաստ էի զոհել նրան նոյնիսկ իմ կեանքը... Բայց այդ ժամանակ Աշոտն ինձ հետ էր. նրա շունչը բոցավառում էր դէպի հայրենիքն ուղղած իմ սէրը. նրա հոգին թեւապարում էր իմ շուրջը եւ մարմնաւորում իմ լաւագոյն մտածմունքները... Այժմ նա չկայ, Աշոտը մեռաւ ինձ համար եւ նրա հետ միասին կործանուեց այն աշխարհը, փլեց այն երկինքը, որ ամփոփում էի ես այդ դիւցազնի մէջ... Օ՛, մի՛ մեղադրէք ինձ, մի՛ նախատէք իմ թշուառութիւնը եւ մանաւանդ թէ՝ խնայեցէք... Ոչինչ, ոչինչ մի՛ պահանջէք մի թշուառ, լքեալ եւ նուաստացեալ կնոջից...։

Այս խօսքերի վրայ Թագուհին յանկարծ փղձկեցաւ եւ թաշկինակն աչքերին սեղմելով սկսաւ արտասուել։

Իշխանը նայում էր նրան լուռ եւ տխուր. զգում էր խեղճ կնոջ վշտի մեծութիւնը, նրա ներքին, հոգեկան տանջանքները եւ սակայն չէր կարողանում նրան մխիթարել։

Երկար լուռ սպասելուց յետ նա վերջապէս յիշեց, որ Վահրամ Սեպուհը սպասում է իրան եւ որ ինքն ու նա խորհուրդ ունէին Թագուհուն յայտնելու։ Ընդհի կարեւորութիւնը եւ ժամանակի սղութիւնը չէին ներում իրան Թագուհու վշտերով երկար զբաղուելու. ուստի նա մի քայլ առաջ անցաւ եւ համարձակ ձեւով սկսաւ խօսել.

— Քո վշտերն, Մեծափառ Թագուհի, վաղուց յայտնի էին ինձ. բայց դրանց մասին քեզ հետ խօսել չէի համարձակւում, որովհետեւ ինձ արգելում էին նախ՝ պաշտօնական օրէնքը եւ երկրորդ այն միտքը թէ՝ խօսելով ես մի շահ չպիտի բերեմ իմ Տիրուհուն։ Եթէ այս մտածութիւնը մի յանցանք է եղել, ապա հրամայիր պատժել, իսկ եթէ ոչ, լսի՛ր քո ծառայի խոնարհ խորհրդին...

(Շար.)

...կերհան հասցնել մինչեւ իր բնա–
...ռամանները, ուր ամփոփուած
...յ ըլլան Թուրք բոլոր ցեղակից –
...ի գործադրութիւն այս նպա –
...մեր զարաւոր Թշնամին ոչն–
...Հայ ժողովուրդը՝ միանալու
...ր իր ցեղակիցներուն՝ Անդր –
...եւ Անդր – Կասպեան երկրի
...ներւնք, որ Թուրքը Ջարդեց մեզ
...ից կուսակցական խտրութեան ։
...եւս պէտք է վանենք կուսակցա–
...եւ դասանական տարբերութիւն –
...բոլոր Հայերս ռամկավար
...Դաշնակցական, Հնչակեան Թէ
...ռամկացական մէկ ճակատ կազ –
...մէջս յիշելով մեր անմահ Պէ –
...եանի գժայլելի խօսքերը —
...պիր ենք մենք, որ մերկաւ էինք
...ռուած, ընդ աստեղօք ինչ կայ սի–
...քան զանձեալի եղբայր անուն»։
...ակատ՝ այս է օրուան հրամա –
...պահանջը եւ այն ժամանակ
...յարգած կ'ըլլանք մենք մեր
...ելի նահատակները»։

...նախագահն առաջարկեց յո –
...յարգել նահատակներու յի –
...մինչ դաշնամուրը կը նուա–
...Շոփէնի մահերգը ։

...ան բանախօսն էր Պ. Հայկ Օ –
...անեան ։

...«Սուգը տարբեր ժողովուրդ –
...մէջ իր տարբեր արտայայտու–
...ները ունի, ազգերը տարբեր ձե–
...կը յարգեցնեն իրենց նահա –
...ները յիշատակը ։

...Հայք, մայրաքաղաքներու մէջ կը
...յ յաղթանական կրակը ի յի –
...անծանօթ զինուորներու, ո –
...սաղեւ գլուխ կը խոնարհեն վե–
...ները։ Իսկ մե՞նք... Մեր են
...ները մեր նահատակներուն ,
...յարգժական կրակը անոնց յի–
...։ Այդ կրակը կը ծխայ հա–
...ան սիրտին մէջ մինչեւ այն ժա–
...երբ մենք կը ժողվենք նըշ –
...ները մեր Թանկագին նահատակ –
...եւ Արարատի լանջերուն վրայ
...դրեցինք կրակը մեր սրտէն, որ
...բր բարձրացնէ դէպի Հայու
...երկինքը։ Մենք մեր սգա–
...պետք յաւմնութիւնը վհատ եւ
..., այլ միայն ու միայն մէկ
...կցութեամբ,— բանակալու–
...փորձեց բնաջնջել հայ ժողո –
..., բայց չկրցաւ մեռցնել անոր
...Այլախոհակալները մէկ
...կը ծգաղրէին՝ Հայաստանը ու –
...անոնց Հայերու։ Մենք միայն
...քաղաքական վերագնահա –
...պարտաւոր ենք ժոտենալ մեր
...աղէտին։ Մեր մէջ կան ան–
..., որ կը փնտռեն պատճառը,
...այս սարսափներուն, —
...ողբերգութիւն — անոնք այդ
...կը գտնեն Հայերու անհամ–
...թեան, անզգուշութեան, ըմբոս–
...մէջ։ Այս է որ կ'անուանենք
...կոտորած, աւելի վատթար
...քան բուն կոտորածը։
...Ջարդերը ունին աւելի խոր
...քան հայկական զար –
..., կամաւորական կամ յեղափո–
...շարժումները։ Դիմենք օտար
...աղբիւրներու, հեղինակա –
...ժամագէտներու, Մակկօլ, Պր –
..., Տիլի (Անգլիա), Կրին (Ամե–
...մէջ), Ժորէս (Ֆրանսա), եւ
...Ժակմէն (Պելժիա), Լեփսիուս
...(Գերմանիա)— անոնք միաձայն
...ցին Թէ հայկական կոտո –
...ու բուն պատճառները Թըքա –
...կառավարութեան գիտակցօրէն

ընչուած վախն էր,— նուազեցնել Հայերու Թիւը Հայաստանի մէջ։ Եւ այս քրոնիկ Ջարդարարութիւնը՝ շնկաւ մեզմով.—

1840ին՝ Ջարդ քրիստոնեաներու, Սուրիոյ մէջ, 1850ին՝ Նեստորականներու եւ Հայերու Քիւրտիստանի մէջ, 1860ին՝ Մարօնիներու, Լիբանանի մէջ, 1876ին՝ պուլկարական կոտորում, 1882ին՝ 50,000 Յոյներու կոտորած, 1894ին՝ Սասունի Ջարդ։ Այս հալածանքները ապացոյց չե՞ն Թէ ուր կը գտնուին պատճառները»։

Բանախօսը յետոյ պարզելով 1908ի սահմանադրական շրջանի անցուդարձը, ներքին վէճերը եւ ուրիշ պարագաներ, եզրակացուց Թէ այսօր ալ սԹափած չենք տակաւին ։ «Այսօր հայութիւնը նոյնպէս ճակատներու է բաժանուած եւ իր քաղաքական կեանքը ճիշդ նախապատերազմեան վիճակի մէջ է»։

Բանախօսութիւնը վերջացաւ ջերմ կոչով մը, ուղղուած երիտասարդութեան ։

Բանախօսութենէն վերջ Շ. Ցարութիւնեան կարդաց հատուած մը Ա. Ահարոնեանէ — «Հոգիս խորտ է ձեզ համար»։ Տիկին Օ. Մուրատեան եւ Գ. Գ. Ֆերմանեան երգեցին «Մայր Արաքսի» եւ Ահարոնեանի «Քնիր իմ բալիկը»։ Ցեռոյ նախագահը կարդաց Ռաժակի նամակը, գրած՝ իր նահատակման նախօրեակին։ Բոլորն ալ մեծ տպաւորութիւն Թողուցին հանդիսականներու վրայ։ Սգատօնը վերջացաւ Շոփէնի մահերգով եւ «Մեր Հայրենիք»ով։

Ցաջորդ օրը, ապրիլ 25ին, ի պատիւ մեր նահատակներու «Հայ Երիտասարդաց Միութիւնը Թարմ ծաղիկներով հիւսուած եւ եռագոյնով զարդարուած պսակ մը դրաւ գերման «ԱնծանօԹ զինուորի» դամբարանին վրայ։ Արարողութեան ներկայ էին նաեւ բազմաԹիւ հայրենակիցներ եւ Գերմանացիներ ։ Պահակ զինուորները զինուորական պատիւով ճամբայ սուին հայկական խումբին ։

Ց. ՇԱՒԱՐՇ

ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՅ ԲԺՇԿԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԻՒՆԸ

Հայ Բժշկական Միութեան վերջին ժողովը կրնանք ըսել Թէ եզական եղաւ, որովհետեւ առաջին անգամն էր որ կին մը կը գրաւէր անոր ամպիոնը։

Տիկին Թէսիէ Տիւ Կրօ, Տոքթ. Գօլօլեանի շնորհալի աղջիկը որ քիչ ատենէն գրականութեան տոքթորայի վկայական պիտի ունենայ, գեղեցիկ դասախօսութիւն մը ըրաւ, նիւԹ ունենալով «Գուշակութիւնը»։

Միութեանս այս հաւաքոյԹին կը նախագահէր բացառաբար ծանօԹ պատմաբան եւ Փարիզի բժշկական համալսարանի ուսուցիչ Պ. Լէնեէլ Լավասթին որ հայ բազմութեան մը առջեւ Հայ բժշկական Միութեան գործունէութիւնը գովելով, ներկայացուց օրուան բանախօսուհին եւ խօսք տուաւ անոր ։

Տիկին Թէսիէ Տիւ Կրօ, մէկ ժամէ աւելի, մանրամասն բացատրութիւններ տուաւ «գուշակութեան» մասին։

Գիտենք որ շատ հին ատեններէ ի վեր մարդիկ աստղերու նայելով կամ կենդանիներու այսինչ կամ այնինչ շարժումներու վրայ յենլով զանազան գուշակութիւններ կատարել կ'երեւակայէին։ Եղած է ժամանակ որ այդպիսիները մեծ համբաւ շահած էին։ Սակայն պէտք է խոստովանիլ Թէ տակաւ բոլորովին զուրկ էին գիտական ծանօԹութիւններէ։ Այսպէս ծնունդ առած են ձեռնահմայութիւնը, եղջերահմայութիւնը, ջրահմայութիւնը, դրամահմայութիւնը, եւ մինչեւ այսօր դեռ գոյութիւն ունին գուշակական այս արուեստները, եԹէ կարելի է ուեստ բառով որակել զանոնք։

Տիկին դասախօսը այս բոլորին վըրայ մանրամասն տեղեկութիւններ տալէ վերջ, ուզեց անոնց բնագիտական կարեւորութիւնները վեր հանել, սակայն խոստովանեցաւ որ տակաւին յայտնի եւ որոշ բան մը չկայ։ Դասախօսութենէն վերջ Փրոֆ. Լէնեէլ-Լավասթին խօսք առնելով գովեց դասախօսին աշխատութիւնը, սակայն ըսաւ նաեւ Թէ այդ հին գուշակութիւնները Թէեւ գիտական տուեալներէն զուրկ են, բայց արդի բժշկական գիտութիւնը կրցած է անոնց մէջ տեսնել կարգ մը գիտական ակզբունքներու սաղմնային վիճակներ, որոնք ներկայիս փորձառական հիմերու վրայ հաստատուած են։ Այսպէս արդի բըժշկութիւնը կրնայ եղունգներու կամ մատներուն նայելով հիւանդի մը Թոքային վիճակին վրայ դատողութիւն ընել, դէմքի գիծերուն նայելով զատել կարգ մը ջղային հիւանդութիւններ, նոյնպէս գիրերու ձեւէն կըրնայ հասկցուիլ մարդոց բնաւորութիւնները, կիրքերը, կարողութիւնները եւ նոյնիսկ ի՞նչ հիւանդութենէ տառապելնին ։

Փրոֆ. Լէնեէլ – ԼավասԹին խիստ համառօտ բայց շատ գեղեցիկ կերպով բացատրեց եւ իր խօսքը ներկաներուն ուղղելով ուզեց գիտնալ Թէ ուրիշներ ալ կ'ուզէին խօսիլ այս նիւԹին վրայ։

Ծանօթ վիրաբոյժ Տոքթ. Տը Մարթէլ, որ ներկայ էր ժողովին, կարճ տեսողութեամբ մը համաժիտ գտնըւեցաւ նախագահին, ինչպէս նաեւ Տոքթ. Վէնշօն, որ Ֆրանս. Բժշկ. Պատմական ընկերութեան կարեւոր անդամներէն է։ Ուրիշ խօսողներ ալ եղան, որոնց կարգին Պ. Լեւոն Կ. Կէլրոան։ Մեր հայրենակիցը Հարաւային Ամերիկա կատարած ճամբորդութեան մը միջոցին պատահած է ինքնագոյն Գրաֆիլիացի գուշակի մը որ կըցեր է իր ներկայութեան զարմանալի կերպով ճիշդ գուշակութիւններ կատարել։ Ըստ իրեն գուշակութիւնը՝ բոլորովին վերացական կամ կախարդական գիտութիւն մը սեպելու չէ։

Բժ. Գօլօլեանի հրաւէրով ներկաները շամփանեայով պատուասիրուեցան ։

Ա.

Կիները սրտանց կը գովեն զանոնք, որ կը հիանան իրենց վրայ։—

Ժան Ժաք Ռուսօ

•• Կնոջ սէրը օվկիանոսի կը նմանի, որուն մէջ կը բաղձայ, բայց չուտով իր հորիզոնը ձգել ու հեռանալ ։

Կեանքը անապատ մըն է, մարդը ուղեւոր, իսկ կինը... ովազ մը։

Կիները միայն չէ ստրկացնէին զանոնք՝ գիտեն։— Իտալական առած

Կիներուն լռութիւնը մանաւոր վայելչութիւն կուտայ իրենց։—

Ա. Իսահակեան

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ԳՐՈՑ ԳԻՒՏԻ ՏՕՆԸ ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

ԼԻՈՆ.— Մեր մեծատաղանդին երկու անմահ ճարտարապետներուն՝ Ս. Սահակի եւ Ս. Մեսրոպի յիշատակին նըւիրուած այս երեկոյԹը, որ կազմակերպուած է նորահաստատ «Ցեմենտելի» երիտասարդական երկսեռ միութեան կողմէ, անցաւ ընդհանուր խանդավառութեամբ եւ կատարեալ յաջողութեամբ։ Պ. Թաղապետարանի սրահը պարապ տեղ չէր մնացած, բազմութիւն մը ժողովուրդի բոլոր խաւերէն, առանց ոեւէ կուսակցական կամ կրօնական դաւանանքի խտրութեան։

Օրուան նախագահը, Պ. Ցակոբեան, հանդէսին բացումը կատարեց քաջալերական խօսքերով։ Ցայտնութիւն մը եղաւ վերոյիշեալ միութեան 30 հոգինոց երկսեռ երգչախումբը, որ ըսկիզբէն վերջ, ողեւորեց հանդիսականները, մանաւանդ, «Ով Մեծասքանչ դու լեզու ծով», որ ժողովուրդին անվերջ ծափերուն վրայ կրկնուեցաւ։ Մէջ ընդ մէջ տեղի ունեցան արձակ եւ ոտանաւոր արտասանութիւններ Միութեան անդամներուն կողմէ։

Օրուան բանախօսն էր պատուելի Խայիկեան։ Անոր մէկ ժամէ աւելի տեւող դասախօսութիւնը լարուած հետաքրքրութեամբ ունկնդրուեցաւ ներկաներուն կողմէ։ Երկար պիտի ըլլար այդ խմաստալից ճառը իր ամբողջութեամբ հաղորդել։

Բանախօսութիւնը կը պանծացնէր մեր ամէնէն նուիրական տօներէն՝ կրերու գիւտի տարագարձներուն անմահ յիշատակը, կը փառաւորէր այդ անզուգական գիրերու ստեղծիչ անմոռանալի Ս. Սահակն ու Ս. Մեսրոպը։ Անոնց պատմականը ընելէ վերջ, բանախօսը Թելադրեց վտարանդի հայութեան, իրենց սրտերուն մէջ զանձի պէս պահել այդ երկու հսկաներու սեզի պարգեւած անգերազանցելի նըւէրը, «Հայ տառերը», հայ լեզուն։ Անոնցմով միայն մենք կրցանք ստեղծել մեր գրական ծաղկաստանը, որ հակառակ դարաւոր տառապանքներուն եւ փորձութիւններուն, բարոյական անյաղԹ բանակը հանդիսացաւ մեր ազգային գոյութեան։ Ցանձնարարեց մասնաւորապէս ծնողներուն սիրցնել հայ լեզուն՝ իրենց զաւակներուն, ինչպէս նաեւ վառ պահել ազգային նուիրական բոլոր զգացումները ։ Ցիշեց օտարներուն կողմէ եղած դնահատականը հայ լեզուին համար, մանաւանդ ի մասին Աստուածաշունչի հայերէն Թարգմանութեան, զոր կոչած են Թագուհի ամենայն թարգմանութեանց.

Ծանրացաւ նաեւ քրիստոնէական հաւատքին վրայ, շեշտելով Թէ այդ հաւատքն ալ գլխաւոր ազդակներէն մէկը եղաւ մեր ժողովուրդի տոկունութեան եւ յարատեւութեան, եւ այդ անշէջ հաւատքին զօրութեամբ իսկ էր որ Ս. Մեսրոպ ու Ս. Սահակ հետամուտ եղան տիրանալ իրենց հոյակապ գիւտին։ Գովեց հիւսեց հայ աւանդական ընտանիքին եւ խնդրեց պահել նոյնը այս օտար մԹնոլորտին ւռակ։

Հանդէսը վերջացաւ Լիոնի Հոգեւոր Հովիւ Գեր. քահանայի «Պահպանիչ»ով, զոր յատկապէս խնդրեց նախագահը, եւ երգչախումբին կողմէ «Հայր մեր ծով»։

Զօրս հարիւրէ աւելի ներկաները մեկնեցան կրկնապէս տոգորուած ազգային եւ քրիստոնէական հաւատքով ։

Գեղամ Աղաւնուր

ԱՊՐԻԼ 11Ը ՍԷՆ ԼՈՒԻ ՄԷՋ

ՍԷՆ ԼՈՒԻ, (Մարսէյլ).— Այս տարի հանդիսաւորապէս տօնուեցաւ ապրիլ 11ը, նախաձեռնութեամբ Թաղ. Խորհուրդին։ Ապրիլ 23ին առտուն գիւղի մատուռին մէջ կատարուեցաւ հոգեհանգիստ, մէկ միլիոն զոհերու յիշատակին։ Արարողութեանց կը մասնակցէին Թաղիս պատանիներ, եւ սանուհիներու միութիւնները, ղեկավարութեամբ Պ. Լ. Համբարձումեանի ։

Կէս օրէն վերջ ժամը 3ին եկեղեցին լեցուած էր հանդիսականներով ։ Իրենց մասնակցութիւնը բերած էին Թաղիս միութիւնները։

Հանդէսը բացուեցաւ պատանիներու եւ սանուհիներու երգչախումբի «Մեր Հայրենիք»ով, որ ունկնդրուեցաւ յոտնկայս։ Թաղականութեան կողմէ Ց. Մովսէսեան դրաւոր կարդաց բացման խօսքը եւ իր կողմէ նահատակներու յիշատակին ձօնուած գեղեցիկ ուղերձ մը։

Արտասանեցին Օր. Մ. Գաբրիէլեան (Թաղաղութիւն ձեզ), Պ. Պ. Ս. Վէտիճեան (Մօր մը երազը), Հ. Զուգուրեան (Նզովքը), եւ Պ. Հաճեան (Ջօն նահատակներուն).

Երգչախումբին կողմէ յաջորդաբար երգուեցան «Լռեց ամպերը», եւ «Տէր կեցո դու զՀայս»։ Այս առԹիւ ըսենք որ մեծ պակաս մը կը լրացնէ երգչախումբը, շնորհիւ Տոքթ. Լ. Համբարձումեանի, որ իր կարգին ոգեկոչեց մեր նահատակներու յիշատակը ։

Թելադրեց հայ մեծցնել մեր զաւակները եւ անոնց ներշնչել ազգային ոգի ։

Վերջին ձայնը տրուեցաւ Հ. Ց. Դ. ներկայացուցիչ Պ. Մ. Թաչճեանի, որ պարզեց հայ ժողովուրդի կրած տառապանքները եւ անոնց պատճառները։ Եզրակացնելով, բանախօսը շեշտեց միացեալ ճակատի անհրաժեշտութիւնը։ «Ամէն Հայու պարտականութիւնն է մտածել այս ուղղութեամբ, Հայ ծնիլը բաւական չէ, անհրաժեշտ է զայն արժեցնել եւ պահպանել մանաւանդ ներկայ պայմաններուն մէջ»։

Հանդէսը փակուեցաւ «Մեր Հայրենիք»ով որ երգուեցաւ յոտնկայս, բոլոր հանդիսականներու մասնակցութեամբ։ Ժողովուրդը մեկնեցաւ խոր տպաւորութեամբ ։

Աձանու Ա

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ԱՄԵՐԻԿԵԱՆ ԱՆԹԵԼԸ ԱՄԵՐԻԿԱՀԱՅՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ

Մ. Նահանգներու անԹելի կրթական բաժինը՝ որ «բոլորս ալ Ամերիկացի ենք, բոլորս ալ գաղԹական »ի մասին ռատիոյով տեղեկութիւններ կըհաղորդէ, իր մէկ ժամը յատկացուց Արեւելքի ժողովուրդներէն Հայերուն, Ցոյներուն եւ Սուրիացիներուն կողմէ Մ. Նահանգներու մատուցած ծառայութիւններուն։ Տրամախօսութեան ձեւով ներկայացուեցաւ մասնաւորապէս տոքթ. Գազանճեանի կատարած վիրաբուժական հրաշագործ դերը՝ համաշխարհային պատերազմի ընԹացքին վիրաւորուած զինուորներու վրայ, որով խորտակուած ծնօտներ իսկ իրենց բնական վիճակին վերածուեցան։ Պարտ ու պատշաճ կերպով յիշուեցաւ նաեւ Հայերու օգտակար դերը գործագործութեան ու գորգավաճառութեան մէջ։ Ամէն հայ պարծանքով լսեց իր անուան պարկեշտ մակդիրը։ Ամերիկայի մէջ օգտակար հանդիսացողներու կարգին յիշուեցան անունները ռեժի ԷչԽան Լոսաքելեանի, նկարիչ Փուշմանի, բժշկապետ Սամուշեանի, ջլախտաբոյժ Կրէկըրիի, արձանագործ Հայկ Բագիկեանի, փրոֆ. Տատուրեանի եւ աշխարհիկ հաւաքոյԹ Ցակոբեանի։

ՆՈՒՊԱՐԵԱՆ ՄՐՑԱՆԱԿՆԵՐ

Բարեգործականի գրասենեակէն ըստացանք հետեւեալ զեկուցումը.—

Միութեանս Կեդր. Վարչութիւնը բացառապէս հաստատած է Նուպարեան չորս մրցանակներ, իւրաքանչիւրը 20 անգլ. ոսկի, որ պիտի յատկացուին ներկայ 1939 տարւոյն ընԹացքին լոյս տեսած հայագիտական (պատմական եւ բանասիրական), գեղական (արձակ), բանաստեղծական (ոտանաւոր), ինչպէս նաեւ դպրոցական (նախակրԹարանի տարրական դասընԹացքի յատուկ) յաջողագոյն դասուած գիրքի հեղինակներուն ։

Հեղինակները կը հրաւիրուին մինչեւ յառաջիկայ 31 Հոկտեմբեր իրենց հրատարակած գիրքէն տպեալ երկու օրինակ ղրկել Մելգոնեան Հրատարակչական Ցանձնաժողովին, Միութեանս Նուպարեան Մատենադարանին հասցէով.— (Bibliothèque Nubar, 11 Square Alboni, Paris):

Աւելէ զատ, 70անգլ. ոսկի դրամական մրցանակներ պիտի յատկացուին նաեւ Մելգոնեան կրթական հաստատութենէն, Սելանիկի ԱղաԹօնկրԹարանէն, ինչպէս նաեւ Միութեան նըպաստընկալ վարժարաններէն այս տարի շրջանաւարտ եղած յաջողագոյն ուսանողներուն (մէջը ըլլալով Փարիզի հայերէնի դասընԹացքները եւս):

Այս առԹիւ, կը յայտնենք նաեւ Թէ Մելգոնեան Հրատ. Ցանձնաժողովը շիչ օրէն հրապարակաւ պիտի ծանուցանէ Թէ ի՞նչ կարգի գործեր նախընտրաբար պիտի հրատարակէ այս տարուան ընԹացքին, որպէսզի ըստ այնմ հեղինակները գիտակցաբար ժամանակին սոյն յանձնաժողովին ուղղեն իրենց ձեռագիրները ։

Ինչպէս արդէն յայտարարուեցաւ, հայագիտական, պատմական եւ գրական մեծարժէք հրատարակութեանց համար Միութեանս Կեդր. Վարչութիւնը 1000 անգլ. ոսկիի վարկ մը տրամադրած է յանձնաժողովին ։

•• Կանացի աչքը վէհի մը վրայ բացուող լուսամուտի մը տպաւորութիւնը կ'ընէ միշտ։— Գ. Զօհրապ

•• Կինը սիրողին չէ, կշտացնողինն է ։

ԿԱՐԴԱՑԷՔ ԵՒ ՏԱՐԱԾԵՑԷՔ «ՅԱՌԱՋ»Ը

«ՅԱՌԱՋ»ի ԹԵՐԹՕՆԸ (14)

ԻՆՆՍՈՒՆ ԵՐԵՔ

Գրեց՝ ՎԻՔԹՈՐ ՀԻՒԿՕ — Թարգմ. Ս. Զ.

...ները լուռ էին, միայն Թնդանօ –
...սոսկալի շառաչիւններով կը շա –
...ակէր իր աւերը, իսկ զուրսէն ա–
...ները կը ծեծէին նաւին կողերը ։
...Թնդանօթներու հարուածնե –
...ծովը դուրսէն կը պատասխա –
...իր հռհակներու բախումով ։
...մուրճեր, մէկը դուրսէն, միւ–
...ներսէն կը ծեծէին փոխադարձա –
...։

...այս անմերձենալի կրկէսին մէջ ,
...Թնդանօթը ազատ համարձակ ոս–
...մներ կը կատարէր, յանկարծ
...մը երեւալ՝ երկաԹեայ ձողը
...բռնած։ Այս սարսափելի աղէ–
...հեղինակն էր ան, Թնդանօթի պե–
...ան զանցառու մեղաւորը, այս
...պատահութեան պատճառը, այն հը–
...նօթի տէրը։ Այսպիսի անպախտու–
...ներ ընելէ յետոյ այժմ ան կ'ուզէր
...ել իր սխալը։ Մէկ ձեռքին մէջ

բռնած էր հաստ երկաԹէ ձողը, ծայրին լծակ մը ամրացուցած, իսկ միւսին մէջ հանգուցաւոր պարան մը։

Սանդուխի գլխէն կեցրանը ցատկեց ։

Այդ ժամանակ երեւան եկաւ կատաղի տեսարան մը, տիտանական պայքար մը, Թնդանօթին եւ Թնդանօթաձիգին միջեւ կռիւ մը, պատերազմ բնութեան տարերքի եւ իմացական էակի, մեծամարտ անշունչ առարկայի եւ մարդու միջեւ։

Մարդը, ձողը մէկ ձեռքին եւ պարանը միւսին մէջ սեղմած՝ կանգնած էր անկիւնը, կռնակը երկաԹէ գերաններու տուած, իր երկար սրունքներով, ոյոնք, կարծես երկու պողպատէ սիւներ ըլլային, գետնի վրայ ամրացած՝ իրբեւ յատակի մէջէն բուսած, ինքը՝ կապարագոյն, հանդարտ, ողբերգական կը սպասէր։

Կը սպասէր որ Թնդանօթը զայ իր մօտէն անցնելու։

ԹնդանօԹաձիգը կը ճանչնար իր Թնդանօթը եւ կը սպասէր որ Թնդանօթն ալ փոխադարձաբար զինքը ճանչնայ, որովհետեւ երկար ժամանակ անոր հետ էր ապրած։ Մըշտապէս անգամ ան իր ձեռները մտցուցած էր անոր աչաւոր բերնին մէջ։ Թնդանօթը անոր համար ընտելացած հրէշ էր։ ԹնդանօԹաձիգը սկսաւ խօսիլ իր հաւատարիմ Թնդանօթին, ինչպէս իր շան հետ ։

— Ե՛ն, կ'ըսէր անոր։

Գուցէ կը սիրէր զայն եւ կը սպասէր որ իրօք ան կը լսէ իր ձայնը եւ կուգայ։

Բայց դէպի անոր գա՛լը... ան կը նշանակէր անոր վրայ գալ։ Այն ժամանակ անոր մուխը արդէն մարած էր, որովհետեւ կարո՞ղ էր ան այդ բոպէին Ջարդուիլու ըլլալէ ազատիլ. ահա այս էր խնդիրը։ Բոլորը՝ ահարեկ, սարսափահար, շունչը կուրծքի մէջ սեղմած, կը դիտէին ։ Միակ ազատ շնչողը գուցէ ծերունի ճամբորդն ըլլար, որ միայնակ կանգնած էր նաւին միջնայարկը, իբրեւ շարագուշակ վկայ այդ երկու մենամարտիկներու։ Անշարժ կանգնած էր ծերունին, Թէեւ Թնդանօթը ամէն վայրկեան կարող էր փշուր փշուր ընել զայն։

Իսկ ալիքները անոնց տակը օրօրուելով, կուրօրէն կ'ուղղէին այդ կըռիւը.

Այն ահաւոր բոպէին, երբ ԹնդանօԹաձիգը՝ երես առ երես եկած Թընդանօթի դէմը՝ կռուի կը հրաւիրէր զայն, ծովի ալիքներուն օրօրումէն Թնդանօթը դիպուածաբար բոպէ մը անշարժ մնաց, կարծես ապուշ կըտրած ։

Իսկ մարդը կը կրկնէր. «Ե՛ն, եկուր»։ Կարծես Թնդանօթը կը լսէր անոր ձայնը։

Ցանկարծ Թնդանօթը իր աերոզ վըրայ ցատկեց, բայց սէրը հարուածէն խուսափեցաւ։

Պայքարը սկսաւ, աներեւակայելի պայքար։ Դիւրաբեկ մարմինը կը փորձէր զսպել անխոցելի զանգուածը։ Մսեղէն կազմուածքը կը յարձակէր արոյրէ զազանին վրայ. մէկ կողմէ՝ ոյժ, միւս կողմէ՝ հոգի։

Այս բոլորը կը կատարուէր մայլլուսաւորութեան մը մէջ եւ կարծես հրաշքի մը անորոշ յայտնութիւնը ըլլար։

Տարօրինակ բան՝ հոգի... Կարծես Թէ այդ Թնդանօթն ալ հոգի ունէր, բայց վրէժի, կատաղութեան հոգի ։ Այդ կոյր մարմինը կարծես աչքեր ունէր. այդ հրէշը կարծես ուշի ուշով կը հետեւէր մարդուն։ Կարելի էր հաւատալ, կարելի էր մինչեւ անգամ ըսել, որ այդ զանգուածը ունէր խորամանկութիւն, որովհետեւ մարդու նման յարմար բոպէները կ'ընտրէր։ Զգետնե երկաԹեայ ի՞նչ հսկայական միջատ էր, բայց դեւի նման ալ կամակոր էր։ Այս վիԹխարի մախոխը երբեմն կը ցցուէր դէպի մարտկոցի ցած առաստաղը, յետոյ նորէն կ'իյնար իր չորս անիւներուն վրայ, ինչպէս վագրը իր չորս ԹաԹերուն վրայ, եւ նորէն կը վազէր դէպի մարդը։ Իսկ մարդը՝ դիւրաԹեք, արագաշարժ, ճարպիկ օձի նման կը զալարուէր կայծակի նման արագ կատարուող այս շարժումներուն շուրջը։ Ան կը խուսափէր հանդիպիլ անոնց, բայց հարուածները, որոնցմէ ան կ'ազատէր, Ըիյնային նաւին վըրայ եւ կը շարունակէին իրենց աւերումները։

Կտրուած շղԹային մէկ ծայրը կապուած մնացած էր Թնդանօթին վրայ։ Այս կտորը, յայտնի չէ Թէ ի՞նչ կերպով ոլորուած էր Թնդանօթի ներքին մասին ամրացուած պտուտակին վըրայ։ Եւ այսպէս շղԹային մէկ ծայրը ամրացած Թնդանօթի անիւին մէջ, իսկ միւսը արձակուած, Թնդանօթին շուրջը մոլեգնած շրջաններ կը կատարէր եւ աւելի կը կատղեցնէր անոր ցնցումները։ Պտուտակը ամուր բըռնած, կարծես իր ձեռքերուն մէջ սեղմած էր այս շղԹան, որ իր կողմէն կը հարուածէր իրբեւ մտրակ, երբ Թընդանօթը կը զարնէր իբրեւ բռունցք, ՇղԹան սարսափելի փոԹորիկի մը մէջ կը գալարուէր Թնդանօթին շուրջը, երկաԹէ մտրակ մըն էր՝ սեղմուած արոյրէ բռունցքի մը մէջ, այսպէս կռիւը աւելի դաժան դարձուցած էր ան։

Մարդը սակայն կը շարունակէր կռուիլ։ Երբեմն այնքան առաջ կ'երԹար, որ կը փորձէր յարձակիլ Թընդանօթին վրայ։ Նաւին վրայ սողալով՝ կը յառաջանար երկաԹէ ձողը եւ պարանը ձեռքը։ ԹնդանօԹը, կարծես կը հասկնար այդ եւ երբ կը տեսնէր Թէ իրեն համար Թակարդ է պատրաստուած, կը փախչէր։ Մարդը կատղած՝ անոր ետեւէն կ'իյնար։

(Շար.)

Պայմանն չէ ներկայացնել ընկերակցութեան անդամներու ցանկը:

ԽՄԲ.— Ինչպէս ուրիշ առթիւ ալ բացատրած ենք, անհրկելու բան չկայ: Կը բաւէ ուշադրութեամբ գործադրել այս կանոնները, օր առաջ խնդրագիր ներկայացնելով:

ԲԱՐԲԱՐՈՍՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՍԱՆՃԱՔԻՆ ՄԷՋ

Սաստիկ գանակոծուած են բազմաթիւ Հայեր

Գրած էինք թէ Սանճաքի Թուրք ոստիկանները ձերբակալած ու բանտարկած են 20 Հայեր, ոճիր նկատելով անոնց համակրական անմեղ արտայայտու- թիւնները հանդէպ Ծերակուտական Կօթըրոյի եւ յանձին անոր Ֆրանսական ազգին: «Ազգակ» հետեւեալ քստմնելի մանրամասնութիւնները կը հաղորդէ.

— Ապրիլ 16ին, Պ. Պ. Կօթըրօ եւ Փօլ տիւ Վէու այցելեցին Քէսապ եւ Ճէպէլ Մուսա: Աւելորդ է ըսել թէ յատկապէս ղրկուած Թրքական գաղտնի ոստիկանները կը վխտային ամէն կողմ, քննելով Հայերու ոչ միայն քայլերը, այլեւ դէմքի արտայայտութիւնները.

Այս խստութեանց հետեւանքով, Քէսապի դիմաւորութիւնը պատրուակ չտուաւ Թրքական հալածանքներու: Բայց Ճէպէլ Մուսացիները չկրցան զսպել իրենց զգացումը, եւ ծաղկեփունջերով դիմաւորեցին Ֆրանսայի ներկայա- ցուցիչները, որոնցմէ Փօլ տիւ Վէու այնքան յուզիչ տողերով պանծացուցած է մեր հայրենակիցներուն հերոսութիւնը:

Հիւրերը այցելեցին գիւղերը եւ Խտըր Պէկ, ամէն կողմ գտնելով նոյն խաղաղ այլ սրտագին ընդունելութիւնը: Ճաշեցին Քափուչիններու վանքը եւ գիշերեցին մուխթար Ճապրա Արամեանի տունը:

Իրենց յայտնած փափաքին վրայ, հիւրերը լուսանկարուեցան գիւղացի- ներուն հետ եւ այս առթիւ համակրական խօսքեր ուղղեցին, փոխադարձաբար ընդունելով շատ գեղուն արտայայտութիւններ: Ի տես այս տեսարանին, «Ալեքսանտրէթի աղէտ»ին զգայուն հեղինակը ժամերով լացաւ ...

Թուրք ոստիկանները բնաւ չմիջամտեցին, որովհետեւ միջամտելիք ո- չինչ կար: Տառապած ժողովուրդ մըն էր որ կը յայտնէր իր երախտագիտու- թիւնը, խաղաղ այլ գեղուն շարժումներով: Բայց հիւրերու մեկնումէն վերջ, սկսաւ խիստ հետապնդումը: Ձերբակալուածներէն ոմանք արձակուած են, բայց 7ը բանտարկուած կը մնան տակաւին: Բոլորն ալ սաստիկ գանակոծուած են, այն աստիճան որ, հակառակ չորս օր անցած ըլլալուն, անոնց մարմնին ու դէմքերուն վրայ դեռ կը մնան զաւազանի արիւնոտ հետքերը:

Միւս կողմէ, պաշտօնանկ ըրին մուխթար Արամեանը, որուն տունը հիւ- րընկալած էին Ֆրանսացի հիւրերը: Եւ վերջապէս, պաշտօնանկ ըրին Ճէպէլ Մուսայի միւտիւր Պ. Սերոբ Շէրպէթճեանը եւ տեղը բերին Հայատուն Թա- դէոս մը, որ պարզապէս Թրքական լրտես մըն է:

Ահա թէ Թուրքերը ինչպէս կը շարժին հողամասի մը մէջ, ուր տակաւին կը ծածանի Ֆրանսական դրօշը ...

*** Մասնաւոր աղբիւրէ մը առնուած տեղեկութեանց համաձայն, Սան- ճաքի թուրք կառավարութիւնը աւելի խստացուցած է Ճէպէլ Մուսայի հայու- թեան հանդէպ սկսած ճնշումը: Պատրաստուած է ցանկը «կասկածելի»ներու որոնք հետապնդումի ենթակայ են:

Նոյնիսկ երեսփոխան մը՝ Բահմի, պահանջած է կառավարութենէն խիստ միջոցներու դիմել Ճէպէլ Մուսայի եւ Քէսապի Հայերուն դէմ:

Միւտիւրէն եւ մուխթարէն վերջ պաշտօնանկ եղած են Ճէպէլ Մուսայի եւ Քէսապի շրջանին պետական ուսուցիչներն ալ:

ԱՆԳԼԻԱ ԿԸ ՎՏԱՐԷ ԿԱՍԿԱԾԵԼԻ ԳԵՐՄԱՆԱՑԻՆԵՐԸ

Անգլիոյ ապահովութեան տեսչութիւնը սկսած է հետապնդել կասկածելի Գերմանացիները: Արդէն իսկ արտաքսման հրաման ստացած են աւելի քան 40 հիթլէրականներ, իբրեւ գործակալ կամ լրտես:

Գերմանական կառավարութիւնն ալ իր կարգին միջոցներ ձեռք առած է, բազմաթիւ անգլիացի առեւտրականներ արտաքսելու համար: Գերմանիոյ գաղտնի ոստիկանութիւնը սկսած է ցանկեր պատրաստել, ինչ որ մեծ տպա- ւորութիւն գործեց Լոնտոնի մէջ:

Թերթերը կը գրեն թէ Անգլիոյ մէջ կատարուած հետապնդումը տեղի տուած է բազմաթիւ մատնութիւններու: Ամէն օր Գերմանացիներ կը մատնա- նշուին իբրեւ լրտես: Վտարուած Գերմանացիներուն մէջ կը գտնուին թղթա- կիցներ ալ, ինչպէս եւ գերման աղնուականուհի մը, որ մեծ համբաւ կը վա- յելէր Լոնտոնի բարձր շրջանակներուն մէջ:

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ՆԱԽԱԳԱՀԻՆ երկրորդ շրջանը կը սկսի մայիս 10ին. Այս առթիւ իշխանութեան փոխանցում պիտի կատարուի, ձեւականօրէն, եւ դահլիճն ալ իր հրաժարականը պիտի ներկայացնէ, ինչ որ պիտի մերժուի: Նախագահին պատգամագիրը պիտի կարդացուի մայիս 11ին:

ՃԱՓՈՆԱԿԱՆ ԱՊՐԱՆՔՆԵՐՈՒ ներածումը արգիլուեցաւ Ֆրանսայի մէջ, մասնաւոր հրամանագրով մը:

ՌՈՒՄԱՆԻԱ հինգ միլիոն ոսկիի փոխառութիւն մը պիտի ստանայ Անգ- լիայէն, 6 առ հարիւր տոկոսով եւ հինգ տարի պայմանաժամով: Այս գու- մարը պիտի յատկացուի զէնք եւ ռազմանիւթ գնելու եւ պիտի հատուցուի նախանիւթերով, 1940էն սկսեալ: Անգլիական պատուիրակութիւնը Աթէնք մեկնեցաւ:

ԻՐԼԱՆՏԱՅԻ վարչապետը ճառ մը խօսելով, բողոքեց Անգլիոյ պարտաւո- րիչ զինուորութեան օրէնքին դէմ, «իբրեւ յարձակում իրլանտական ցեղին հանդէպ: Ամբողջ Իրլանտան ազգային հող է եւ Անգլիա իրաւունք չունի զին- ուորագրելու Իրլանտացիները, (վեց նահանգներու մէջ, որ կը մնան անգլիա- կան իշխանութեան տակ):

5000 ՍՊԱՆԻԱՑԻ ՓԱԽՍՏԱԿԱՆՆԵՐ Ալպեան շրջանը փոխադրուեցան, ճամբաներ շինելու համար, նկատելով որ Զօր. Ֆրանքօ օրական հազիւ քանի մը հարիւր հոգի ներս կ'առնէ եւ 300.000 փախստականներ բեռ եղած են Ֆրանսայի վրայ:

ԹՐՔ. ԵՕԹԸ ՕԴԱՆԱՒԸՐ Թէհրան գացած էին, գահաժառանգին ամուս- նութեան առթիւ: Այդ օդանաւերէն երկուքը իրարու զարնուելով խորտակ- ուեցան, վերադարձած ատեն: Իւրաքանչիւրին մէջ մէկ մէկ հոգի մեռան, իսկ չորս հոգի ալ վիրաւորուեցան: Միւս օդանաւերը, հաւանաբար փոթորի- կի բռնուելով, ստիպուեցան իջնել, մէկը Տիարպէքիր, երկուքը՝ Թաւրիզ եւ մէկն ալ՝ Արտապիլ:

ԱՆԴՐՅՈՐԴԱՆԱՆԻ էմիրին գահաժառանգը, էմիր Նաիֆ Անգարա գնաց, զինուորական ուսումը ստանալու համար Թրքական բանակին մէջ: Գահաժա- ռանգին մեկնումի պահուն հայրը ըսաւ իրեն.— «Այս վայրկեանէն սկսեալ դու իմ որդիս չես, այլ Իսմէթ Ինէօնիւի որդին»:

ՊԵԼԺԻՈՅ կառավարութիւնը հրահանգեց, որ խիստ քննութիւն կատար- ուի Լիէժի շրջանին մէջ, Նացիներու գործունէութեան մասին:

ԱՆԳԼՈ-ԹՈՒՐՔ բանակցութիւնները կը շարունակուին յաջողութեամբ, համաձայն վերջին լուրերու: Պ. Փոթէմքին Անգարայէն վե- րադարձին պիտի հանդիպի ոչ միայն Սոֆիա, այլեւ Պուքրէշ, (չաբաթ օր):

ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ օդանաւ մը ջախջախուեցաւ Մարոքի մէջ: Ինը հոգի մեռան: ՄԷՑԻ շրջանին մէջ հաստատուած 20.000 Իտալացիներէն 430ը Իտալիա վերադարձան:

ԿԻՒՄԻՒՇՃԵԱՆ ԸՆՏԱՆԻՔԸ, սրտի դառն կսկիծով կը ծա- նուցանէ իրենց սիրասուն հօր եւ ազգականին,

ՏԻԱՐ ՄԿՐՏԻՉ ԿԻՒՄԻՒՇՃԵԱՆԻ

մահուան գոյժը, որ տեղի ունեցաւ Լոնտոն, 30 ապրիլ, 1939:

Թաղման արարողութիւ ի Ս. Սարգիս եկեղեցի, Լոնտոն, 4 Մայիս, 1939:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ընկ. Յակոբ Կօշկակարեան եւ զաւակները իրենց շնորհակալութիւնն- րը կը յայտնեն բոլոր անոնց, որ անձամբ, նամակով եւ ծաղկեպսակներով ցաւակցութիւն յայտնեցին ողբացեալ Տկն. ԳԱՄԵԼԻԱ ԿՕՇԿԱԿԱՐԵԱՆԻ մահուան առթիւ (10 Ապրիլ 1939, Վալանս):

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ԱՆԱՀԻՏ. ԱՄՍԱԳԻՐ

Ամսագրին ապրիլի թիւը (4) յաւելուածական ութը էջերով եւ հետեւեալ բովանդակութեամբ:

ԽՄԲ.՝ Երէկ եւ այսօր, ԱՇՈՒՂ ՋԻՒԱՆԻ՝ Կուզան ու կ'երթան եւ իր կեն- սագրութիւնը, ԱՐՏ. ԱԲԵՂԵԱՆ՝ Հ. Գ. Բ. Մատենաշարը, ՌՈՒԲԷՆ ՍԵՒԱԿ՝ Կռունկը, ՊՐՈՖ. Տ. Կ. ԼԻՒԼԷՃԵԱՆ՝ Մանօին ուլը եւ կենս. նօթեր, ԱՐՇ. ԽԱՆԷՏԱՆԵԱՆ՝ Արեւմտահայ թատրոնը, ՅՈՎՀ. ԹՈՒՄԱՆԵԱՆ՝ Սասունցի Դաւիթը, Փ. ՍԱՆԱՍԱՐ՝ Համաստեղի Սրբազան կատակերգութիւնը, ՕՏԵԱՆ՝ Ատոմ Եարճանեան, Գիրքեր եւ դէմքեր: Նկարներ՝ պրոֆ. Տ. Կ. Լիւ- լէճեանի եւ Համաստեղի:

Մ. ՊԱՐՍԱՄԵԱՆ. 46. Rue Richer, Paris (9):

Բաժանորդագրութիւն Ֆրանսա 40, արտասահման՝ 50 ֆրանք:

Le Gérant : H. STEPHAN

Imprimerie A-DER (AGOPIAN) 17. Rue Damesme .. Paris (13)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 376.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Dameme, PARIS (13e)

Téléphone : GOBelins 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ —	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40ֆր.
Եգիպտոս եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	315 ֆրանք	110 ֆրանք	

ՈՒՐԲԱԹ 5 ՄԱՅԻՍ
VENDREDI 5 Mai 1939

ԺԵ ՏԱՐԻ — 15e Année No. 4032

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՐԻ ԽՕՍՔ

ԿԱՑՈՒԹԵԱՆ ԵԼԵՒԷՋՆԵՐԸ

Կը թուի թէ այս շաբաթն ալ պիտի փակուի անորոշութեան մէջ: Մանաւանդ անոր համար որ տակաւին ելքի մը չյանգեցան անգլեւռուս բանակցութիւնները:

Նոր պարագայ մը. Լիթվինովի հրաժարումը, անգամ մը եւս կը ծանրացնէ կացութիւնը:

Դեռ լուսաբանուած չեն հրաժարման պատճառները. Բայց, մարգարէ ըլլալու պէտք չկայ, ըմբռնելու համար թէ Մոսկուայի վարիչներն ալ տագնապի մատնուած են, այդ բանակցութեանց առթիւ:

Այսպէս, բոլոր երեւոյթներն ալ կը ցուցնեն թէ Սթալին գոհ չէ Լիթվինովի վարած քաղաքականութենէն, եւ կ'ուզէ ինք անձամբ տնօրինել ամէն բան:

Արդարեւ, Լիթվինովի յաջորդը, վարչապետ Մոլոթով աւելի հաւատարիմ է քան Սթալինի կամ կուսակցութեան տեսակէտներուն: Հետեւաբար, անառարկելի Առաջնորդին կամքն է որ պիտի գործադրէ, հոգ չէ թէ առաջուան պաշտօնի կոչուած ըլլայ:

Լիթվինովի հրաժարումը զուգադիպելով անգլեւռուս բանակցութեանց ամէնէն տագնապալի շրջանին, կ'ապացուցանէ թէ խնդիրներ բաներ մը անդրադարձած են Մոսկուայի մէջ: Եթէ հաւատանք լրջած շրջաններուն, Վոլոդիմի, այժմ պաշտպանութեան գործավարը ինք պահանջած է անոր հրաժարումը, իբրեւ անկարող:

Այդ նոյն շրջաններուն համաձայն, Լիթվինով կ'ամբաստանուի թէ ոչ միայն անորոշ դիրք մը բռնած է անգլեւխորհրդային բանակցութեանց մէջ, այլեւ խախտած է Խ. Միութեան դիրքը Մօտաւոր Արեւելքի, մասնաւորապէս Թուրքիոյ մէջ:

Ինչ որ ալ ըլլայ հրաժարման բուն պատճառը, կը գտնուինք նոր անակնկալի մը առջեւ: Եւ քանի որ Անգլիոյ մէջ ալ վերապահ դիրք մը բռնած են, անհնար ինքնին պիտի վիժի հաւաքական ապահովութեան կամ խաղաղութեան ճակատի ծրագիրը:

Ահա թէ ինչու Խ. Միութեան արտաքին գործավարին հրաժարումը գոհունակութիւն պատճառած է Պերլինի մէջ, ուր շողոքորթող կը բանի դիւանագիտական մեքենան, ուրիշ ցանց մը կազմելու համար, Առանցքին ծանրութիւնը կեդրոնացնելով Հարաւ-արեւելեան Եւրոպայի եւ Մօտաւոր Արեւելքի վրայ:

Մինչ այս մինչ այն, Տանցիկի խնդիրը կը պահէ իր հրատապ հանգամանքը: Կացութիւնը պիտի պարզուի այսօր, Լեհաստանի արտաքին նախարարին ճառով, որուն համար կ'ըսեն թէ վճռական ըլլալով հանդերձ, պիտի չփակէ դուռները: Եւ այս՝ անոր համար որ, ոչ միայն Իտալիա, այլեւ Անգլիա չափաւորութիւն յանձնարարած են: Երկուքին համար ալ ձեռնտու չէ փոթորիկ մը՝ օրուան այս ժամուն:

Կացութեան ուրիշ մէկ բանալին կը գտնուի Հռոմի մէջ, ուր փութացած են մէկ մը գերմանական պատուիրակութիւններ, զինուորականէն մինչեւ տնտեսականը: Անոնց ետեւէն ահա կը հասնի Գերմանիոյ արտաքին նախարարը, համանուն առաքելութեամբ:

Թուրքիոյ հետ կատարուած բանակցութիւնները

Անգլիոյ վարչապետը ի պատասխան հարցումի մը յայտարարեց թէ բանակցութիւնները յաջողութեամբ կը շարունակուին Թուրքիոյ հետ:

Իրազեկ աղբիւրէ կը հաւաստեն թէ ծրագրուած համաձայնութիւնը կը պարունակէ զինուորական տրամադրութիւններ՝ ցամաքային, ծովային եւ օդանաւային գործակցութեան եւ փոխադարձ օգնութեան համար եւ պիտի ստորագրուի մօտ օրէն:

*** «Կարմիր Աստղ», համանուն շրջանին բոլշեւիկեան պաշտօնաթերթը, կը գրէ թէ խորհրդային տորմիղը մեծ ռազմափորձեր կատարած է Սեւ Ծովու մէջ, Թրքական ափերուն դիմաց: Ռազմափորձերուն մասնակցած են յածանաւեր, սուզանաւեր, թորփիլանաւեր, եզերապահներ եւ օդանաւեր: Հրամանատարը, ծովակալ Օկտիաբրսկի կառավարական պահանջովութիւն յայտնելով տորմիղի նաւաստիներուն ռազմական կարողութեան մասին, յայտարարած է թէ պատրաստ են ամէն պատահականութեան հանդէպ:

Իտալիա եւ Գերմանիա անընդհատ կը խորհրդակցին

Գերմանիոյ արտաքին նախարարը Հռոմ գնաց անակնկալ կերպով, տեսակցելու համար Կոմս Չիանոյի հետ: Կ'ըսուի թէ այս վերջինը միջոցներ կը փորձէ, խաղաղութեամբ կարգադրելու համար Տանցիկի խնդիրը: Մինչեւ անգամ կը կարծուի թէ Հռոմ. Ամերիկայի պետութիւններէն մէկուն պիտի դիմէ, իբրեւ միջնորդ:

Իտալիոյ դիրքը փափուկ է այս հարցին մէջ, որովհետեւ Կոմս Չիանօ վերջերս Վարշաւա գնաց եւ մէկ շաբաթ մնալով, ամրապնդեց երկու երկիրներուն սերտ յարաբերութիւնները: Միւս կողմէ, Իտալիա չուզեր որ եւ է կերպով թուլցնել Առանցքը:

*** Այս միջոցին Իտալիա կը գտնուին գերմանական տասնըմէկ պատուիրակութիւններ, գլուխն ըլլալով զինուորականը, հրամանատարութեամբ զօրավարին: Ցետոյ կան պատուիրակութիւնները աշխատանքի նախարարութեան, հեծելազօրքի, ոստիկանութեան, ոճրաբանական հաստատութեանց, ուսումնական վարչութեան, երկաթուղիներու, հանքերու եւն.:

*** Հիւսիսային չորս պետութեանց առաջարկուած ոչ-յարձակման դաշինքէն զատ, Հիթլէր կը խորհի նոյն ծրագիրը ներկայացնել ուրիշ 11 պետութեանց, մէջն ըլլալով Պալքանեան երկիրները եւ Հարաւային-արեւելեան Եւրոպայի կարգ մը պետութիւնները: Ուրեմն ճակատ ճակատի դէմ, ամէնէն առաջ կզզիացնելու համար Լեհաստանը: Միեւնոյն ատեն կը շարունակուի լրագրական ճակատամարտը: Նշանակալից պարագայ մը,— Վատիկանի պաշտօնաթերթն ալ խմբագրական մը գրելով Տանցիկի մասին, գիտել կու տայ թէ Մեծն Ֆրետերիքի եւ Պիզմարքի օրերէն ի վեր Վիսթուլայի գետաբերանին տիրապետութիւնը համազօր նկատուած է Լեհաստանի եւ անոր միջոցաւ՝ արեւելեան Եւրոպայի տիրապետութեան, Պալթիկէն Սեւ Ծով:

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԼԻԹՎԻՆՈՎ ՀՐԱԺԱՐԵՑԱՒ

ԱՆԳԼԵՒԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ԲԱՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ԱՆԵԼԻ ՄԱՏՆՈՒԱԾ

Մինչ կը կարծուէր թէ այս շաբթու վերջնական ելքի մը պիտի յանգին անգլեւխորհրդային բանակցութիւնները՝ փոխադարձ աջակցութեան մասին, ահա նոր տագնապ մը կը ծագի: Մաքսիմ Լիթվինով, Խ. Միութեան արտաքին գործավարը (նախարար) 1929էն ի վեր, հրաժարեցաւ եւ իրեն յաջորդեց Վ. Մոլոթով, որ միեւնոյն ատեն պիտի շարունակէ վարչապետութիւնը:

Մոսկուայի մէջ կատարեալ գաղտնապահութիւն կը տիրէ Լիթվինովի հրաժարման մասին: Լիթվինով 63 տարեկան է եւ ֆիզիքապէս տկար, բայց սխալ պիտի ըլլար այդ կացութեան վերագրել իր հրաժարումը: Կան ուրիշ պատճառներ որոնք լուսաբանութեան կը կարօտին:

Լիթվինով Չիչերինի յաջորդած էր 1929ին եւ Խ. Միութեան լաւագոյն դիւանագէտը կը համարուէր: 1934էն ի վեր, երբ Մոսկուան ալ անդամագրուեցաւ Ազգերու Դաշնակցութեան, իր վարած քաղաքականութիւնը կը ձգտէր Խ. Միութիւնը դուրս հանել քաղաքական կղզիացումէն եւ գործակցութիւն հաստատել եւրոպական երկիրներու, մասնաւորապէս արեւմտեան պետութեանց հետ: Լիթվինով ջերմ պաշտպան մըն էր Ազգամողովին հաւաքական ապահովութեան ծրագրին, որ պիտի զօրանար փոխադարձ օգնութեան դաշինքներով, ինչպէս եղաւ Ֆրանսայի եւ Չեխոսլովաքիոյ միջեւ: Ընդհանուր կարծիքն այն է թէ սրտանց համաձայն էր Չէմպըրլէնի խաղաղութեան ճակատի քաղաքականութեան, բայց կ'ուզէր որ Անգլիան եւ Ֆրանսան ալ փոխադարձաբար երաշխաւորութիւն տանձնեն Խ. Միութեան հանդէպ, իր աջակցութեան փոխարէն

Վլաչեսլաւ Մոլոթով, որ առ այժմ յաջորդած է Լիթվինովի, վարչապետ է 1930էն ի վեր: Երբեք երկրէն դուրս չէ ելած եւ դիւանագիտութեան հետ իր միակ կապը այն է որ պարբերաբար զեկուցումներ կու տար Մոսկուայի արտաքին քաղաքականութեան մասին, կուսակցական համագումարներու մէջ:

Մոսկուայի օտար շրջանակներուն մէջ Լիթվինովի հրաժարման առթիւ գիտել կու տան թէ անգլեւխորհրդային բանակցութեանց ձգձգման պատասխանատուն Խ. Միութիւնը չէ: Մոսկուա սկիզբէն ի վեր այն տեսակէտն ունեցած է թէ փոխադարձ աջակցութեան ճակատը պէտք է կազմուի հաւասար իրաւունքներով եւ հաւասար պարտաւորութիւններով, հիմնուած հաստատուն երաշխաւորութեանց վրայ: Երբ արեւմտեան պետութիւնները մերժեցին նկատի առնել միջազգային խորհրդաժողովի մը առաջարկը՝ անցեալ սեպտեմբերի տագնապին ատեն, Մոսկուա այն տեսակէտն ունեցած է թէ հաւաքական ապահովութեան որ եւ է ցանցի խարիսխը պէտք է ըլլայ Խ. Միութեան, Ֆրանսայի եւ Անգլիոյ սերտ գործակցութիւնը: Մոսկուայի տեսակէտով, անգլեւխորհրդային բանակցութեանց դանդաղութեան պատճառը այն է որ Անգլիա կը դժկամակի ընդունիլ այս բանաձեւը եւ կը ջանայ խաղաղութեան ճակատը կազմել երաշխաւորութիւններ ընծայելով փոքր պետութեանց որոնք կը մերժեն Ռուսաստանի աջակցութիւնը:

Այսպէս կամ այնպէս, Լիթվինովի հրաժարումը մեծ զարմանք պատճառեց օտար մայրաքաղաքներու մէջ, միեւնոյն ատեն ուրախացնելով Գերմանիան:

Կասկած չկայ թէ անգլեւխորհրդային բանակցութիւնները անելի մը յանգած են, քանի որ Մոսկուա միշտ կը պնդէ խաղաղութեան ճակատը վերածել հաւաքական ապահովութեան ցանցի մը, բոլորուելով անգլեւֆրանքեւխորհրդային զինակցութեան շուրջը։ Եւ որովհետեւ Անգլիոյ պատասխանը ուշացաւ, դիւանագիտական շրջանակներու մէջ կը կարծեն թէ Լիթվինովի հրաժարման պատճառն է վերջ տալ այս անել կացութեան:

Վարշաւայի մէջ ալ այս տեսակէտն ունին եւ Լիթվինովի հրաժարումը կը վերագրեն կարմիր բանակի եւ կուսակցութեան ճնշումին: Նոյն աղբիւրին համաձայն, բանակը եւ կուսակցութիւնը կ'ուզեն ամէն կարելի աջակցութիւն ընծայել Լեհաստանի, ընդդէմ Գերմանիոյ: Իսկ Պերլինի մէջ Լիթվինովի հրաժարումը կը նկատեն «ծանր հարուած մը պաշարողական քաղաքականութեան»: Խորհրդային վարիչներու մեծ մասը այն կարծիքն ունի թէ Լիթվինով շատ յառաջ գացած է, խրելով եւրոպական գործերու մէջ որոնք ուղղակի կապ չունին Խ. Միութեան հետ:

ԱՆԳԼԻԱ ԻՆՉ՞Ո ԿԸ ՁԳՁԳԷ

Անգլիոյ երեսփ. ժողովին չորեքշաբթի օրուան նիստին մէջ նորէն հարցումներ ուղղուեցան, անգլեւռուս բանակցութիւններու ձգձգման մասին: Վարչապետը կրկնեց թէ նոր ըսելիք չունի: Ընդդիմադիրները կը պնդեն թէ Հիթլէր նորէն ձեռք առած է դիւանագիտական գործունէութեան տիրապետութիւնը, վլատելով Լոնտոնը եւ Փարիզը եւ ոչ-յարձակման դաշինք առաջարկելով հիւսիսային պետութեանց,— Շուէտ, Նորվեկիա, Տանըմարքա եւ Ֆինլանտա: Գերմանիա կը ձգտի չէզոքացնել այդ պետութիւնները, պատերազմի ատեն, մասնաւորապէս երկաթ ապահովելու համար Շուէտէն:

Անգլիական կառավարութիւնը տակաւին կ'ընդդիմանայ ռուսական ծրագրին, անգլեւֆրանքեւխորհրդային զինակցութեան մը մասին, իբրեւ խարիսխ հաւաքական ապահովութեան: Անգլիական պատասխանը, որ քննուեցաւ նախարարական խորհուրդին կողմէ եւ որ Մոսկուա պիտի ղրկուի մինչեւ կիրակի, կ'առաջարկէ գոհանալ երաշխաւորութիւն ընծայելով յարձակման զոհերուն: Այս ծրագրին համաձայն, Մոսկուայի աջակցութեան ձեւը եւ չափը պիտի ճշդուի նախայարձակման պահուն, պայմանաւ որ ենթակաները իրենք զէնքի դիմեն եւ օգնութիւն խնդրեն:

Նախկին նախարար Իտըն ճառ մը խօսելով պահանջեց փութացնել Մոսկուայի հետ կատարուած բանակցութիւնները: «Կիսամիջոցները ոչ միայն անօգուտ են, այլեւ վնասակար: Որքան զօրաւոր կազմուի խաղաղութեան ճակատը, այնքան աւելի պիտի ըլլայ: Խաղաղութիւնը մեծապէս պիտի շահի, եթէ համաձայնութիւն մը գոյանայ Անգլիոյ, Ֆրանսայի եւ Խ. Միութեան միջեւ: Եւ որքան շուտ այնքան լաւ»:

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՄԵՂԱՑԱԿԱՆ

Հինգշաբթի երեկոյ, մայրամուտին, մենարան կը դառնայի խմբագրատունէն, քիթս վեր բռնած՝ քիչ մը վերջալոյս փնտռելով երկնքին վրայ, Սայիտեան օդով:

Ցանկարծ, փողոցին անկիւնը հանդիպեցայ գեղուհիի մը: Է՞հ, ըսի մտովի, եթէ վերջալոյսը տեսնելու արժանի չեղայ, ահա արշալոյս մը քեզի, դիտէ՛, կշտացի՛ր: Արդարեւ, հրեշտականման եւ մանկամարդ աղջիկ մըն էր, որու գեղեցկութիւնը նկարագրելու չափ բանաստեղծութիւն գիտել սորված չըլլալուս՝ այսքանը միայն կրնամ ըսել, որ գեղեցիկ էր՝ սուտ խօսելու, երթ մահացու մեղքեր գործելու, խելք թռցնելու, մաղայ արտասանելու ընդունակ դարձնելու աստիճան:

Տեսէք թէ ի՞նչպէս մեղայ արտասանել տուաւ ինծի:

— Ա՞յ բարիծաղիկ, ըսաւ, ո՞ւր կ'երթաս այսպէս՝ քիթդ վեր բռնած: Աղէկ հանդիպեցանք, եկո՛ւր, ըսելիք ունիմ:

Եւ սրճարան մը մտաւ, սրճարան մը «Ակուա» բռչունին անունով:

— Արա՛գ, ըսի ես ինծի, այսօր բախտդ, գահաւորակի մը վրայ բազմած, գլխուն ամպհովանի, շուրջը քրմուհիներ, կը յածի Եղիսեան դաշտին մէջ, ի՞նչ փառք, ի՞նչ փառք:

Նստանք բաւշապատ նստարաններու վրայ,— երջանիկ զոյգս բազմապատկուեցաւ հայելիներուն մէջ, ուր գեղուհիին աչքերը աստղերու պէս շատցան եւ տարտղնեցան: Ես երանութեամբ կը դիտէի, որ գեղուհիին գլուխը, անթիւ ծովամայրերու պէս, կը լողար ու կը սուզէր հայելիներու կապոյտ ծովին մէջ, ու չէի կրնար որոշել թէ ո՞րը դիտեմ այդ ծովամայրերէն:

— Ինծի՛ նայէ, ըսաւ յանկարծ:

Ու կարծես *կոհակներ*, որ կը կարմրէր ըմպանակիս մէջ, արագ շարժումով մը թափեցին դէմքիս վրայ: Գեղուհիին աչքերը, որոնք նման էին սպիտակ բաժակներու, դառն թոյնով մը լեցուն էին հիմա,— սարսռացի:

— Ինծի՛ նայէ, շարունակեց, կարդացի երէկուան տոմսդ եւ զայրացայ սաստիկ: Ի՞նչ, ուրեմն կը կարծես թէ կինը այնքան չար է, որ կրնայ անհրօրէն պատժել ինչ որ չեն կրցած պատժել աստուածները անգամ: Ուրեմն կը կարծես թէ կինը այնքան չարաչար է, որ կը մարէ այր մարդուն հանճարի շողերը: Ուրեմն կը կարծես թէ կինը այնքան վատ է, որ կը դաւաճանէ այր մարդուն՝ անոր նուաճումներու խոյանքին մէջ:

Է՞հ. մնաս բարո՛վ, համբո՛յր եւ ծոցբոյր, ըսի մտովի, մենք ի՞նչ յուսացինք եւ բախտը ի՞նչ տուաւ մեզի: Հարկ էր դիմել ինքնապաշտպանութեան:

— Ճօղի՛կ, ցօղի՛կ, չեմ գիտեր ի՞նչ անուն տամ քեզ վայել, ա՞յ խորոտ աղջիկ, ես տակաւին չպատմեցի քեզի հայկական հէքեաթը, ինչ որ պատմեցի՝ կը պատկանէր յունական դիցաբանութեան: Ես ինչո՞վ եմ յանցաւոր ...

— Մեղքդ մի՛ ձգեր ուրիշներու վրայ:

— Հաւատա՛, վարդի՛-չքնաղ, որ երէկուան պատմութիւնը քաղած էի օտար պարտէզներէ: Օտարները դեռ շատ աւելի յիմար բաներ ըսած են կնոջ մասին: Օրինակ՝ Գուրանը կ'ըսէ. «Կինը ուղտ մըն է, զոր բարին Աստուած տուաւ այր մարդուն, որ աւելի օգտակար դառնայ կեանքի կիրճէն անցքին ժամանակ»: Իսկ Աստուածաշունչը կ'ըսէ. (Գիրք Ծննդոց, Գլ. Բ. 23)— «Եւան, որ առեղծուեցաւ Ադամին կողէն, կոչուեցաւ կին» (եբրայերէն *իշշա*, բուրժերէն՝ *էշ*, որ կը նշանակէ ընկեր եւ ... ծանօթ անասունը):

— Ինծի նայէ՛, ըսաւ նորէն գեղուհին, դուն կը փորձես մեղանչել ուրիշներուն բերնով:

— Մոլիկ ըրէ, հիմա պիտի պատմեմ հայկական հէքեաթը.— Երբ Աստուած ուզեց որ Ադամն ալ կին մը ունենայ, կողը հատած էր արդէն: Քնացուց Ադամը եւ անոր կողոսկրէն կին մը շինեց: Ադամ չսիրեց իր կողակիցը, ուստի շարունակ կը հեռանար քովէն, եւ դրախտին մէջ, օրն ի բուն, կը լսուէր սա ձայնը միայն, «Կնո՛, կնո՛»: Աստուած առաջին Ադամ-Եւան կերպարանափոխեց կլոր թռչուններու, որոնք երբեք միասին չեն ապրիր, բոյն չեն շիներ, եւ էգը կ'ածէ օտար բոյնի մէջ եւ նիւղէ նոյն կը թռչի՝ Եւիայնը կանչելով:

Աստուած ստեղծեց նոր Ադամ-Եւա մը, նիշդ առաջինին հակապատկերը,— առանք իրարմէ չէին զատուեր, ի-րենց միակ զբաղումն էր կծկտիլ անկիւն մը եւ սնուցանել իրենց զաւակները: Բայց այնչափ յաղկան էին, որ Աստուած ձանձրացաւ եւ զանոնք կերպարանափոխեց կաքաւ թռչունեներու, որոնք շարունակ կուլան ձորերուն անկիւնը, թէ ձմեռը կը հասնի, կերը կը պակսի, բայց չեն փորձեր քիչ մը հեռու թռչիլ՝ սնունդ փնտռելու համար: Աւանդութիւնը պատմողը կ'ըսէ թէ Հայաստան աշխարհին մէջ այր ու կին նման են նիշդ այս... թռչուններուն:

— Գլուխ տարիր քու հէքեաթներովդ, ես կը պահանջեմ որ վաղը մեղայական մը գրես, սխալդ սրբագրես եւ յայտարարես թէ կինը ի ծնէ եւ ի բնէ բարի է եւ օրհնութիւն մը՝ այր մարդուն գլխուն:

— Սիրելի՛ ընթերցողներ, երէկուան եւ այսօրուան պատմութիւններուս մէջ էական-պակաս սխալներ կան, դուք սխալը սխալ ընդունեցէք եւ շիտակը՝ շիտակ:

ԱՐԱԶ

ԱՆԹԻԼԻԱՍԻ ՀԱՄԱՐ

Կըընօպլէն, ապրիլ 11ի առթիւ	125
Լիոնէն, ապրիլ 11ի առթիւ	255
Գումար՝	380
Մայիս 3ի գումարը	1990
Ընդհ. գումար	2370

ԾԱՆՕԹ.— Մանրամասնութիւնները տես Դ. էջ:

ՉԱՐԱՇՈՒՔ ԼՈՒՐԵՐ ՍԱՆՃԱՔԻ ՄԱՍԻՆ

Պէյրութի թերթերը կը հաղորդեն հետեւեալ չարաշուք տեղեկութիւնները.—

Պ. Փոնէ ընդունեց Թուրք դեսպանը եւ խորհրդակցեցաւ Սանճաքի խնդրին շուրջ: Կիսապաշտօնական կերպով հաստատուեցաւ թէ համաձայնութիւն գոյացած է Սանճաքի շուրջ եւ թէ մօտերս պաշտօնապէս պիտի յայտարարուին համաձայնութեան կէտերը:

«Տէյլի Սքէչ» կը գրէ թէ Անգլիա միջնորդի դեր կատարեց Թուրքիոյ եւ Ֆրանսայի միջեւ, լուծելու համար Սանճաքի խնդիրը: Անգլիոյ արտաքին նախարարը Ֆրանսական կառավարութեան ներկայացուց իր կառավարութեան տեսակէտը այդ հարցին շուրջ եւ գիտել տուաւ թէ ներկայ միջազգ. կացութեան բերումով անհրաժեշտ է վերջնապէս լուծել Սանճաքի խնդիրը:

*** «Սոն Փոստա» կը գրէ թէ Սանճաքը այլեւս ոչ Սուրիոյ հետ կապ ունի, ոչ ալ Ֆրանսայի: Նոր բանակցութիւններ պիտի սկսին մօտ օրէն՝ սահմանները վերաքննելու համար: Դահլիճը գումարուելով լսեց արտաքին նախարարին զեկուցումը՝ Ֆրանքեւթուրք բանակցութեանց մասին:

«ՔԱՆԴԵՆՔ ՄԵՐ ԼԱՑԻ ՊԱՏԸ»

(Բանախօսութիւն, արտասանուած Պուքրէշի մէջ)

Հրեաները Լացի պատ մը ունին։

Անոր առջեւ կուգան լալու աղէտը որ զգետնեց հրեայ ժողովուրդը դարեր առաջ։

Դարերով լացին Հրեաները այդ պատին առջեւ, բայց Երուսաղէմը չփրկուեցաւ։

Չփրկուեցաւ՝ որովհետեւ Հրեաները չկրցան լացի պատը փլցնել։

Լացին այդ պատին առջեւ, ու մեկնեցան սփռուած։

Մէ՛կը խելք չըրաւ լացի պատը փլցնել։

Լացի պատ մը հիւսեցինք մենք ալ։

Երբ զինադադարը եղաւ ու ամէն մէկս մեր մեռելը առուդեցինք, քով քովի եկանք ու հիւսեցինք այդ լացի պատը։

Այնքան թարմ էր կսկիծը մեր հոգիներուն մէջ, ու այնքան ընդհանուր էր սուգը՝ որ ամբողջ ազգ մը եկաւ չոքոտիլ սուգի պատին առջեւը.

Ու քսանըչորս տարի է այդ պատին առջեւ կը ժողվուինք տարին անգամ մը՝ մեր մեռելները ողբալու համար։

Ճիշդ է, շատերը արդէն մոռցան իրենց մեռելը, եւ սուգի պատին առջեւ լալու չեն գար ա՛լ, նոյնիսկ տարին անգամ մը։

Ոմանք ուրացան իրենց մեռելը, ուրիշներ մեռել բնաւ չունեցան. անոնք հեգնանքով կը դիտեն մեզ, ու կը ծաղրեն մեր արտասուքը։

Վերջին քառորդ դարը այնքան ապականեց հայ ժողովուրդը, որ շատ զաւակներ իրենց հայրը ուրացան։

Ուրիշներ գաղութներու մէջ աչքերնին բացին, ու անհաղորդ հայ ժողովուրդի մեծ տառապանքին՝ կը զարմանան մեր արցունքին վրայ։

Բայց անոնց մէջ ալ որ դեռ լացի պատին առջեւը կը ժողվուին տարին անգամ մը՝ անոնց մէջ ալ բան մը պակսած է. կարծես թէ վարժութիւն մը եղած ըլլար ա՛լ մեռել ողբալը՝ ձեւի համար է որ քով քովի կուգանք, փորձելով մեր աչքէն արցունք բերել։

Բայց վա՜յ այն ժողովուրդներուն որ լալ գիտեն միայն։

Անոնք վերջ ի վերջոյ կը մեռնին։ Արցունքով չեն կրնար ազգերը փրկուիլ։

Հայ ժողովուրդը ինքն ալ առանց լացի է ապրեր։

Հակառակ աղէտներուն՝ որոնք անթամ եղեր են իր պատմութենէն, ան միշտ փորձեր է ժպտիլ։

Զգեր է որ լալկան կնիկները երթան մեռելին ետեւէն։

Բացէք մեր Փաւստոսը, ու պիտի տեսնէք որ ինչպէս ճամբու կը դնեն եղեր մեր նախնիքը իրենց մեռելը։ Հարսնիք զրկածի պէս։

Մեռելի պաշտամունք ունի՛ հայ ժողովուրդը, բայց ոչ թէ ողբալու համար։ Ան իր սուգին մէջ անգամ կը ժպտի։

Քառորդ դարը բաւ է որպէսզի մեր արցունքը սրբենք ալ։

Քանդենք լացի պատը, ու փոխարէն ուխտի բագինը կանգնենք։

Մեռելներուն վրայ երթալ լալու տեղ՝ մեր ականջը դնենք ձայնին որ անոնց գերեզմանէն կուգայ։

Այո՛, դժբախտ են այն ժողովուրդները՝ որ գերեզման չունին։

Գերեզմաններն են որ մեզ մեր երէկուան կը կապեն, ու վաղը՝ մեզի։ Գերեզմաններն օղակն են դարերու միջեւ։

Ի՞նչ կ'ըսեն գերեզմանները մեզի։

Անոնք մեզ կը թելադրեն նախ պահ մը ետ նայիլ։ Քննել մեր երէկը, ու աղէտները որ ընդելուզուած են անոր։

Ինչո՞ւ այս աղէտը նախ։

Որովհետեւ հայ ժողովուրդը կոչուած էր պատմական առաքելութեան մը, եւ կը ձգտէր արեւուն տակ ազատ անկիւն մը։

Որովհետեւ Թուրքը խոչընդոտ մը կը նկատէր մեզ իր արշաւին առջեւ դէպի Թուրան։

Ապրիլ Քսանըչորսը մէկ օղակն է հայկական դատին։ Զէր ըլլար Ապրիլ Քսանըչորսը, եթէ հայ դատը չըլլար, ու եթէ հայ ժողովուրդը նախընտրէր յաւիտեան ստրուկ ապրիլ։ Եթէ հայ ժողովուրդը հոգեպէս բարձր չըլլար։ Եթէ չցանուէր Թուրանի ճամբուն վրայ...

Շատեր հարցուցած են ինծի.

— Փոթորիկը ինչո՞ւ չտեսան հայ ժողովուրդին ղեկավարները։

Տեսան։ Քայլ առ քայլ տեսան ճիւաղին գալը։ Գիտէին թէ հայաջինջ դաւը լարուած է վաղուց, երբ դեռ ոչ պատերազմ կար, ոչ ալ հայկական բարենորոգմանց խնդիր։ Երբ Էմմանուէլ Քարասօ Հրեան եւ Պէհաէտտին Շաքիր ու Տօքթ. Նազըմ հայ ժողովուրդի բնաջնջման յատակագիծը կը չինէին Իթթիհատի հրահանգով, ոչ մէկ պատրուակ չկար դեռ Թուրքերուն համար։ 1912ին

Վկա՛յ նախապատրաստութիւնները զորս Թուրքերը տեսեր էին վաղուց եւ զորս խոստովանեցան պատերազմէն յետոյ զանազան յուշերու մէջ։ Վկայ Թէշքիլաթը Մախսուսէն եւ Մուստաֆայի Միլլիէն որոնք կազմուեր էին պատերազմէն շատ առաջ եւ որոնք յետոյ ուրիշ բան չըրին բայց եթէ չէթէ կազմել ու զինել։

Շատեր հարցուցած են ինծի.

— Ինչո՞ւ չփախան՝ եթէ կը նախազգային փոթորիկը որ կը սպառնար պայթիլ։

Զուզեցի՛ն փախիլ։ Անոնք ուզեցին մնալ եւ մեռնիլ հայ ժողովուրդին հետ։ Այո՛, շատերդ կ'ըսէք թէ լաւ էր որ այսինչը կամ այնինչը փախած ըլլար։ Անոնք որ մեռելներուն յիշատակին անգամ կը պղծեն հիմա՝ ի՞նչ պիտի ըսէին հապա եթէ փախած ըլլար այս կամ այն մտաւորականը։ Ընդհակառակն անոնք որ Եւրոպա էին 1914ի ամրան, երբ արդէն թնդանօթը կը գոռար, Պոլիս դարձան, թիթեռնիկներու պէս զորս բոցը կը քաշէ։ Զաւակ, Սիամանթօ, Բարսեղ Շահպազ իրենց ոտքով ջարդուելու եկան այսպէս։

Շատեր հարցուցած են ինծի.

— Ինչո՞ւ զէնք չառին՝ երբ վտանգը հասաւ։

Որովհետեւ չուզեցին պատրուակ տալ Թուրքերուն ձեռքը։ Ինչ որ տեղի կ'ունենար սահմանին միւս կողմը՝ Թուրքիոյ մէջ մնացողներուն կամքովը չէր։ Հայ ժողովուրդի միւս հատուածն էր որ իր այնտեղի պարտքը կը կատարէր։ Ասոնք, ոչ մէկ խլրտում, երբ նոյնիսկ դահիճը եկաւ տապարը ձեռքը։ Ջարդուեցան առանց ճիչ հանելու։

Վանն ու Շապին Գարահիսարը, Մուսա Լեռն ու Եդեսիան անջատ պոռթկումներ էին միայն որ եկան քանի մը լուսաւոր էջեր նետելու հայ ժողովուրդի պատմութեան մէջ.

Գրուած էր որ այսպէս մեռնէին։ Այսպէ՛ս մոխրանար հայ ժողովուրդը։

Գիտէ՞ք փիւնիկ թռչունը։ Հէքեաթը կ'ըսէ թէ Արաբիոյ անապատներուն մէջ կ'ապրէր ան, ու կը դիմանար դարերով։ Ու օր մըն ալ թոյլ կուտար որ խարոյկի մը վրայ զինքը այրեն՝ որպէսզի իր աճիւնէն վերածնի կրկին, այս անգամ աւելի շքեղ ու աւելի հզօր։

Բացէք Հայոց պատմութիւնը ու տեսէք թէ Հայոց փիւնիկը քանի՛ անգամ է ինքզինքը այրել տուեր խարոյկին վրայ ու կրկին վերապրեցուցեր։ Լեցո՜ւն է Հայոց պատմութիւնը անկումներով ու վերելքներով։ Աճիւններով ու ընձիւղներով։

Հին հին դարերէն մինչեւ հիմա հայ հայրենիքը թատր է եղեր խարոյկներու ու վերածնութեանց։

331ին՝ կ'ըսէք՝ Հայաստանը ի սպառ չքացաւ։ Աղեքսանդր Մակեդոնացին է որ արեւելքը կը սանձէ, ու իր յաջորդները մեր վզին կը դնեն իրենց լուծը։ Բայց հայ ժողովուրդը իր բաշխը կը ցնցէ կրկին։ Արտաշէս ու Տիգրան փառքով կը լեցնեն Քրիստոսէ առջի երկու դարերը։

228ին Սասանեանք Հայաստան կը խուժեն, ու կը սկսին հայ ժողովուրդը ճզմել։ Խարոյկն է որ բռնկած է դարձեալ։ Ու յանկարծ Տրդատ մը կուգայ հայ գահուն վրայ, ու անոր հետ մէկտեղ Լուսաւորիչ մը։

367, Արշակ Բ. կը սպաննուի ու Շապուհ կ'աւերէ Հայաստանը։ Քանի՞ տարի պէտք եղաւ որպէսզի աճիւններուն մէջ նոր փիւնիկ մը խլրտի։ Քսան տարի չանցած Լուսաւորչի գահը կը նստի Սահակ Պարթեւ մը, ու հայ հոգիին նոր հորիզոն կը բանայ։

1079ին փիւնիկը դարձեալ կ'այրէ ինքզինքը խարոյկին վրայ։ Բագրատունեաց վերջին գահակալը չքացած է։ Ու հրա՜շք. տարի մը չանցնիր ու փիւնիկը կը յառնէ կրկին, այս անգամ բուն Հայաստանէն մղոններով հեռու բոյն մը գտած, Միջերկրականի ափերուն վրայ։

Անցան դարերը, ու 1915 Ապրիլ 24ին դարձեալ սկսաւ խարոյկը վառիլ, ու ամբողջ ժողովուրդ մը բոցը նետուեցաւ. երեք ամբողջ տարիներ ծաւալեցան բոցերը, ու մոխիր ըրին ամէն բան։ Բայց աճիւններուն մէջ դարձեալ սկսաւ խլրտիլ փիւնիկը։

Մայիս 28ը ի՞նչ էր հապա։ Փիւնիկն էր որ ծլեցաւ իր իսկ աճիւնէն։ Առանց Ապրիլ 24ին ըմբռնելի չէ Մայիս 28ը։ Կապ չկայ կարծէք երկուքին միջեւ. սխա՛լ, հայ ժողովուրդն էր որ իր բոցը ցնցեց՝ ոտքի ելլելու համար իր իսկ աճիւնին մէջէն։ Ազատութիւնը արիւնէն ծնաւ, ու Հայրենիքը Զոհէն։

Այդ զոհաբերութեան տօնն է այսօր

Ապրիլ 24ի զոհերը յարգելու համար՝ գուրգուրանք այդ հայրենիքին վրայ։

Փլցնենք լացի պատը, ու փոխարէն ուխտի բագինը կանգնենք։ Զգանք տարին անգամ մը մեր սուգը պատմելու համար իրարու, ու դուրս ելած տանն մեռելները մոռնալու համար կրկին, այլ գանք ուխտ ընելու գերեզմաններուն վրայ, ու այդ ուխտով զինուելու համար կեանքի մէջ, դուրսը։ Տօները այդ կերպով միայն իմաստ կ'առնեն։

Այսօր որ դարձեալ ժողվուեր ենք մեր մեռելները ողբալու համար՝ մեր ականջը տանք գերեզմաններէն եկող ձայնին։ Անոնց պատգամին մէջ ողբի հետք չկայ, ու անոնց կտակին մէջ յոռետես ոչ մէկ խորհուրդ։ Անոնք մեզ ուխտի կը կանչեն, որպէսզի աղէտներէն չյուսալքուինք, ու փորձութիւններէն չվախնանք։

— Ես երգելով կ'ուզեմ մեռնիլ, աղաղակեց Սիամանթօն, երբ հայ ընդվզումը կը չափուէր։

— Ազատութեան արշալոյսին ես ոտնաձայնը կ'առնեմ, շշնչաց մեզի Վարուժան, Զարդը երգած ատենն իսկ։

— Թող զաւակներս իմ ճամբէս երթան, կտակեց Զաւակ, երբ խաչելութեան կը տարուէր։

— Առանց մեծ զոհաբերութեան մեծ արդիւնք չկայ, պատգամեց մեզի Ակնունին ու ա՛յնպէս գնաց զոհուիլ եւ ինքը։

— Թող բորբոքի խարոյկը, աւելի ուժով, աւելի կատաղօրէն, պոռթկաց Զարդարեան։

Հրահրե՛նք այդ խարոյկը միշտ։

Ա՛յս է մեր մեռելներուն պատգամը մեզի։

Յ. Ճ. ՍԻՐՈՒՆԻ

ՅԻՇԱՏԱԿ ՄԸ
Հ. ՅՈՎՍԷՓ Վ. ՄԱՐԳԱՐԵԱՆԷ

Բազմարդիւն Հ. Սիմոն Վ. Երեմեանի գերեզմանը հազիւ թէ կնքուած, ահա կարկառուն դէմք մըն ալ ի սպառ կ'անհետանայ Վենետիկի Մխիթարեան Միաբանութեան ծոցէն, Հ. Յովսէփ Վ. Մարգարեանը, մեծ պարապ մը թողլով Ս. Ղազարի հայանուէր մենաստանին մէջ։

Հրաչ Քաջարենցի «Յառաջ»ի մէջ գծած զգայուն տողերը ոչ նուազ մեծ յուզումով կարդացած միջոցիս, փոխադրուեցայ յանկարծ 1923 թուականը, (այդ տարին Վենետիկ էի). ու կ'երեւակայէի գտնուիլ Ս. Ղազարի եկեղեցին, աչքիս առջեւ ունենալով Հ. Յովսէփը, փառաւորապէս զգեստաւորուած. ձախ ձեռքը գաւազան, աջը խաչ մը, ձիւնաթեղ ալիքը կուրծքէն ի վար, ակնոցակիր հայեացքը անքթիթ, դէմքը պատկառազդու, երկու քովերն ալ մէկ մէկ սարկաւագ, որ կը յառաջանայ յամրաքայլ դէպի սեղան՝ պատարագ մատուցանելու ի յիշատակ բազմերախտ Աբբահայր Մեծանուն Գիւրեղեան Արքեպիսկոպոսին, որու ձեռնադրած վարդապետներուն երիցագոյնն էր Հ. Յովսէփ

Այդ յիշատակի պատարագին ներկայ եղած եմ, եւ արարողութեան ամբողջ տեւողութեանը, ինծ այնպէս կը թուէր՝ թէ պատարագիչը կը գտնուէր իսկապէս արտասովոր վերացումի մը մէջ...

Չեմ կրնար մոռնալ այն գթաւէտ, հմայիչ տեսարանը, երբ շարական լոյսերու ողողումը եւ խնկաբոյր սրբազան մթնոլորտէ մը շրջապատ, Հ. Յովսէփ մերթ բազկատարած եւ մերթ ծնրադիր կ'աղօթէր, ականջիս կը հնչէ դեռ իր դողդոջ ձայնը, որով կը բաշխէր «խաղաղութիւն ամենեցուն»ը, քաղցրերգակ դպիրներու մեղեդիներուն ձայնակցութեամբ։

Յակճիռս կը հետեւէինք արարողութիւններուն ես ու շատեր եւ Ավետիք Իսահակեան՝ քովս կանգնած, եւ խորապէս կը զգածուէինք Հ. Յովսէփի այդ շա՜տ խորհրդաւոր պատարագէն։

Իր կոչումին ճշմարտապէս նուիրուած պատուական եկեղեցական մըն էր Հ. Յովսէփ վարդապետ եւ իր Միաբանութեան յարգ պատուաբեր։

Հ. Յովսէփ Վ. Մարգարեան՝ բացի իր բազմակողմանի հմտութենէն, զոր կ'ոլելի համեստութեամբ միշտ կը քօղարկէր, բացի թարգմանչական քաջ կարողութիւնէն, որով մեր հայ գրականութիւնը օժտեց երկու երեք օտար հեղինակներու կարեւոր գործերը հայացնելով, էր նաեւ տաղանդաւոր նկարիչ։ Նկարչութիւնը իր ամենասիրելի զբաղումն էր, եւ ունէր այս մասին մեծ ճարտարութիւն, որով իր սենեակը (չըսեմ ճգնարանը) զարդարած էր հիանալի նկարներով, ակնապարար տեսարաններով, բոլորն ալ արդիւնք իր վրձինին։

1923էն ի վեր պատիւ ունեցած էի ծանօթանալ այս ընտիր Մխիթարեանին եւ եղած էինք իրարու մտերիմ բարեկամ։ Ամէն անգամ որ առիթ կ'ունենայի ուղեւորիլ Իտալիա, չէի կրնար Փարիզ վերադառնալ առանց ուխտի երթալու Ս. Ղազար, համբուրելու Մեծն անմահ Մխիթարի քարանը եւ ապա այցի երթալու Հայր Յովսէփի։

Այսպէս՝ 1927ին երբ դարձեալ բախտ ունեցայ Վենետիկ ուղեւորելու եւ Լիտօ կղզին մէջ քանի մը օրեր անցընելու, յատկապէս առաւօտ գացի Փատովա՝ տեսնելու Հ. Յովսէփ վարդապետը, ինչպէս նաեւ վաղեմի բարեկամս, ողբացեալ Հ. Սիմոն Երեմեանը, որոնք նախկին Մուրատեան վարժարանի կը բնակէին՝ ծաղկաւէտ բրահար — ծաղկամշակ Հ. Սրբատակէս Գասքանտիլեանի եւ մեծ տնտեսագէտ Հ. Փիլիպպոս Եսաւեանի հետ։

Հ. Յովսէփ զիս իր սենեակը ընդունեց, երեսս համբուրեց եւ առաջին խօսքը զոր ինծ ուղղեց, ուրախալից շնորհաւորութիւնն էր, թէ Ֆրանսական կառավարութիւնը զիս պատուած էր Légion d'Honneur-ով, չթողուց որ մեկնէի շուտ, այլ ստիպեց մնալ ցորեկուան ճաշին։

Զմերժեցի հրաւէրը, եւ ամբողջ օրը հետը անցուցի երկար ու երկար խօսակցութիւններով, եւ մեր նիւթերն էին՝ հայ գրականութիւնը, ազգային պատմութիւնը, Հայերու ցիրուցանութիւնը, մանաւանդ՝ մանաւանդ կ'ըսեմ Հայաստանը, որուն սպայծառ երկինքին տակ ծնած էր ինք. եւ որուն անունը արտասանած պահուն, կը դիտէի՝ որ այտերը կը կարմրէին եւ կրած ակնոցը արցունքի կաթիլներով կը ծածկուէր։

Սակայն մեր խօսակցութիւնը յանկարծ ընդմիջեց Հ. Յովսէփ եւ հարցուց ինծ թէ՝ «կրնայի՞ երկու երեք օր մնալ Փատովա, աւելի տեսնուելու համար» — «Այո՛ կը մնամ» պատասխանեցի. «սրախ իմ» ըսաւ, ու սուրհանդակի մը պէս արագապէս հեռացաւ, ձեռքս ուժգին սեղմելով։

Յաջորդ օրերուն մէջ երբ կրկին գիւղը կ'երթայի, չէի կրնար տեսնել Հ. Յովսէփը, ու Հ. Սիմոն կ'ըսէր թէ զբաղած է. բայց երբ մեկնելու օրս հասաւ եւ յայտնեցի Հ. Սիմոնին, խնդրեց՝ որ գէթ մէկ օր աւելի մնայի Փատովա, զի Հ. Յովսէփ անպայման կ'ուզէր զիս տեսնել։

Համակերպեցայ ու մեկնելու առաւօտը տեսայ՝ որ Հ. Յովսէփ պատրաստ էր եկած, ձեռքն ալ ծրար մը։ «Քանի օրէ իվեր անտես ի մարդկանէ ապրեցայ» ըսաւ, «որպէս զի արժանի նուէրս պատրաստեմ քեզի համար» ու բացաւ ծրարը։ Ի՜նչ տեսնեմ, Արարատ լեռը պլիտակաւոր, չըքնաղատուած զալարագեղ զարդերով, իրմէ նկարուած գեղեցիկ արուեստագիտական ճարտարութեամբ

— «Երկու օրուան մէջ գծեցի, իմ յիշատակս թող ըլլայ քեզի» ըսաւ, եւ համբոյրներու փոխանակութեամբ բաժնուեցանք։

Տասներկու տարի անցած է, գուրգուրանքով կը պահեմ Հ. Յովսէփի գծած այդ նուէր – Արարատը, որուն ետեւը իր մարգարտանման գիրերով տողած է ձօնը, 8 ապրիլ 1927ին։

Կը յուսամ թէ «Բազմավէպ»ի մօտակայ թիւին մէջ Հ. Յովսէփի մանրամասն կենսագրութիւնը կը կարդանք, ինչպէս նաեւ Հ. Սիմոն Երեմեանի, որ հեղինակած է գրական ընտիր հատորներ, ու հաստատած է Որբունի, Գեղունի թերթերը եւ «Բազմավէպ»ին ալ խմբագիրը եղած է երկար ատեն։

ՏՈՔԹ. ՎԱՀՐԱՄ Յ. ԹՈՐԳՈՄԵԱՆ

ՓԼԱՍ ՏԸ ԼԱ ՆԱՍԻՈՆ

(ՑԵՂԱՓՈԽՈՒԹԵԱՆ 150ԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻՒ)

Փարիզի ամէնէն ժողովրդական հրապարակն է Փլաս տը լա Նասիոնը։ Այս հրապարակը բացուած է 1660ին, յաւերժացնելու համար Արեւ – Արքային իշխանութիւնը։ Հրապարակին վրայ կառուցուեցաւ, իբրեւ խորհրդանշան միապետութեան, հրակայ գահ մը եւ հրապարակը նախ կոչուեցաւ Փլաս տիւ Թրոն։

Երկու հարիւր երեսուն տարի վերջ 1899ին, հրապարակին վրայ կառուցուեցաւ Հանրապետութեան Յաղթանակի յուշարձանը, — ամէն հրապարակը առաւ նոր անուն մը, Փլաս տը լա Նասիոն, այսինքն թէ հրապարակին վրայ եկաւ բազմիլ, միապետին տեղ, ազգը։ Բայց մինչեւ այդ փոփոխութիւնը, ինչե՜ր տեսաւ այդ հրապարակը։

1660ին, Գասթիլի հին բերդին կողքին, Սէն – Թ'Անթուանի Դուռէն կը սկսէր մայրաքաղաքը։ Այդ դռնէն դուրս կը տարածուէր աշխատաւոր հոծ բնակչութեամբ արուարձան մը որու մէջէն կ'անցնէր Վէնսէնի ճամբան։ Ճամբուն կէսը հասած՝ կ'երկէր ամայութիւն մը, — այդ ամայութեան վրայ էր որ բացուեցաւ Փլաս տիւ Թրոնը։ Այդ անունով կոչուեցաւ հրապարակը, մեծարելու համար Թագաւորը, որ, 22 տարեկան ամուսնանալով Մարի – Թէրէզի հետ, այդ ճամբով հանդիսաւոր մուտք գործեց մայրաքաղաքէն ներս, ընկերակցութեամբ նոր թագուհիին Լուդովիկոս ԺԴ. չափազանց գոհ մնաց այդ մեծարանքէն, եւ որոշեց պահել կառուցուած գահը, վրան բարձրացնելով յաղթական կամար մը։

Անմիջապէս կանգնեցին երկու սիւները, որոնց մէջտեղը պիտի դրուէր յաղթութեան կամարը։ Ճարտարապետ Փէրօ գծագրեց նախ գանձ յիշատակարանը, յետոյ սակայն Թագաւորը, Վէրսայլի բարեզարդութեամբ տարուած, լքեց բուն յիշատակարա–

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (83)

ԳԷՈՐԳ ՄԱՐԶՊԵՏՈՒՆԻ

(ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՎԷՊ)

Գրեց՝ ՄՈՒՐԱՑԱՆ

— Ի՞նչ ես կամենում ասել, Հայր — հարցրեց Թագուհին թաշկինակը արտասուաթոր աչքերից հեռացնելով։

— Վշտերի մասին յիշելն ու տրտմելն աւելորդ է այլեւս, Մեծափառ Տիկին։ Ով որ կարողանում է արիաբար համբերել, նա էլ ընկճում է բաղդի կամակորութիւնը։ Անցեալն անդարձ է, այդ դու գիտես, այժմ ապագայի մասին պիտի հոգանք...

— Ի՞նչ, դու կարծում ես թէ նորէն պիտի կարողանա՞ս արքային իւր ընտանիքի գիրկը դարձնել, ընդհատեց յանկարծ Թագուհին.

— Իւր ընտանիքի գի՞րկը. այո՛։

— Ի՞նչ ձեւով, ի՞նչ եղանակով. նա ինձ չէ սիրում...։

Իշխանը կանգ առաւ եւ սկսաւ սարակուսական հայեացքով դիտել Թագուհուն.

— Գուցէ դու մի ուրիշ բան գիտես. [illegible] որ զզւում է արքէն. գուցէ... ասա, իշխան, ասա՛, ոչինչ մի ծածկիր ինձանից։

— Մենք միմեանց չհասկացանք, Մեծափառ Թագուհի։

— Ի՞նչպէս, արքայի մասին չէ՞ր խօսքը։

Այո՛։

Ուրե՞մն...

— Ես ասացի թէ՝ ապագայի մասին պիտի հոգանք. դու ինձ ընդհատեցիր, ապա կամենում էի յարել թէ՝ այժմ մեծ ցաւեր ունինք, նրանց հոգը պիտի քաշենք։

— Ասացիր՝ արքային իւր ընտանիքի գիրկը պիտի դարձնես...

— Այո՛. Մեծափառ Տիկին, այդպէս ասացի. բայց չէ՞ որ Աստուած նրա ընտանիքի սահմանն ընդլայնել է շատ. Արքայի ընտանիքը համայն ազգն է կազմում։ Նրա գիրկը պիտի դառնայ նա։

Թագուհին մի անհանգիստ շարժում արաւ եւ աթոռի մէջ ուղղուելով դժգոհ եղանակով հարցրեց.

— Մի՞թէ Թագաւորն այդ ընտանիքի գրկում չէ գտնւում այժմ։

— Ոչ։

— Ինչպէ՞ս. չասացի՞ր թէ Ամրամի հետապնդութիւններից փախչելով նստել է Կաքաւաբերդ եւ նստել այնտեղ։

— Այդպէս ասացի։

— Է՛, Կաքաւաբերդը Սիւնիքում չէ՞. Սիւնիքը Հայաստանի նահանգը չէ՞։

— Այդպէս է, Մեծափառ Տիկին. բայց Թագաւորը չէ կամենում այլեւս վերադառնալ Ոստան. նա քաշուել է Կաքաւաբերդ՝ այդտեղից երբեք չելնելու պայմանով։

— Ի՞նչ նորութիւն է այդ, չեմ հասկանում։

— Թագաւորը յուսահատած է սաստիկ. Ամրամի երեսից փախուստ տալը ամօթահար է արել նրան. «Այսուհետեւ, ասում է, ես ոչ ոքի կը հանեմ, ոչ գահոյք կը բարձրանամ. իմ իշխանները ամօթապարտ կացուցին ինձ աշխարհի առաջ, թո՛ղ նրանք ուրեմն պատասխանատու լինեն իմ երկրի աւերման»։

— Իշխանները... մի՞թէ իշխանները ամօթապարտ կացուցին նրան, զարմանութեամբ հարցրեց Թագուհին։

— Հապա էլ ո՞վ... Եթէ նրանք միաբան լինէին Թագաւորի հետ, Ցլիկ-Ամրամը չէր համարձակուիլ ապստամբել, Ափխազցիք չէին միանալ նրա հետ...

— Ինչպէ՞ս մոռացկոտ ես դու, իշխան, ընդհատեց Թագուհին. մի՞թէ չե՞ս յիշում մօտիկ անցեալը։ Չէ՞ որ երկու ամիս առաջ ամէնքն արդէն արքայի հետ էին։ Արաս տագրը ու Աշոտ սպարապետը հաշտուած էին, նախարարները բարեկամ էին. եւ այդ ընդհանուր միութեան շնորհիւ էր, որ Թագաւորը կրկին Դուինն առաւ եւ Հագարացիներին այդտեղից հալածեց։ Դուք մինչեւ անգամ յաղթութեան տօներ կատարեցիք Դուինում։ Եւ սակայն Ամրամը հէնց այս յաղթութեան ժամանակ ապստամբեց... ի՞նչ էր պատճառը։

Մարզպետունին լուռ նայում էր գետնին։

— Դու չե՞ս կամենում պատասխանել։ Ես կ'ասեմ — պատճառն այն էր, որ իմ եւ քո Թագաւորը հեռացել էր արդէն առաքինութեան ճանապարհից, որ նա անխղճաբար կործանել էր իւր եւ ընկերոջ ընտանիքը, եւ Աստուած պատժեց նրան հէնց այն ժամանակ, երբ նա կարծում էր թէ՝ ինքն արդէն ամենազօր է եւ թշնամիներից ապահովուած, թէ նա կարող է գործել ամէն չարիք եւ մնալ անպատիժ։

«Նոյնիսկ այն միջոցին, երբ բաղդը յաջողեց նրան մայրաքաղաքն այլազգիներից թափելու, նա, փոխանակ Աստծուն գոհութեան պատարագ մատուցանելու, փոխանակ դէպի Երազգաւորս, իւր ընտանիքի գիրկը վերադառնալու եւ այս թշուառ, խոցոտեալ սիրտը մի փոքր մխիթարելու, նա դարձեալ դիմում էր դէպի Ուտիք, որպէսզի Դուինոյ մէջ ունեցած յաջողութեան խրախճանքին մասնակից անէ Ցլիկ-Ամրամի կնոջը, Սեւորդեաց Ասպրամին... Եւ ահա՛ հէնց այդտեղ Աստուծոյ ձեռը ծանրացաւ նրա վրայ. դեռ Ուտիքին չհասած՝ լսեց որ Ամրամն ապստամբել է իրանից... Այդ գործը նրան չվախեցրեց. նա հպարտ հոգին Աստուծոյ առաջ չխոնարհեց. նա դիմեց Եգերացիներին եւ զէնքի ուժով կամեցաւ վանել այն Արդար Ձեռքը, որ պատիժ էր չափում իրան... բայց սխալուեցաւ. Նա չէր կարող կռուել Աստուծոյ հետ։

Եւ այդ էր պատճառը, որ վերջ ի վերջոյ ընկճուեց եւ ամօթահար փախաւ իւր իսկ զօրքերի ձեռքից։ Այժմ, ասում ես, Կաքաւաքար նստած՝ միայնակ է կարդում իւր իշխաններին դէմ։ Բայց ի զուր։ Նա իրաւունք չունի մեղադրել ուրիշներին. նա ինքն է թէ՛ իւր եւ թէ մեր դժբաղդութեան պատճառը... Եւ անշուշտ ինքն էլ խոստովանում է այդ եւ, երեւի, զգում, որ Աստուած այլեւս չպիտի յաջողէ իւր ոչ մի ձեռնարկութիւնը. այդ պատճառով ինքն իրան դատապարտել է անգործութեան...*)

---

*) Եւ յայնմ օրէ հետէ եւ անդր (յետ փախստեան յերեսաց Ցլկան – Ամրամայ) ոչ յաջողեցան ձեռնարկք արքային եւ [illegible] Աշոտի որպէս յերկին եւ [illegible]։ Թուի ինձ երէ գոզցախն[illegible] թիւն զայն, զոր նախն էր սատագեալ, փախստական բզկնութիւն փախուստ կեալ եւ զհաղորդութիւն պաշտաման Աստուծոյ յանձնէ ի բաց վարատեալ եւ բաղ օրինակի փարխանելոյն զամ– եւ բաշուալ կամս կամեցուցեալ իւր, վասն այնորիկ թերեւս դատապարտեալ անկանէր՝ ոչ ժամանեալ ի կատարս փրկութեան իւրոյ։

Պատմ. Յովհ. Կաթ. Եր. 175

…ցեղասպանութեան հանրա… …ներ եւ կայսրութիւն, որոնք կ'ու… …յապարակը կոչել Իշխան – Խօ… …քաղաքի: Առժամեայ լիչատա… …ներ կը բաղկանար մեծազան – …ած յաղթական կամարէ, աղբիւրէ …ր իբրեւ յիշատակարան ունէր …հրապարակ մը, վրան՝ աստուա… …ի մը, իսկ անոնց շուրջը սիւնե – …շարք մը շրջանակ կազմած:

…երորդ Հանրապետութիւնը հրա – …ւ տուաւ Փլաս տը լա Նա – …անունը, զոր կը կրէ մինչեւ …ւոյ 899էն, Տալու այնտեղ կանգ… յիշատակարան մը, որ կը խորհր… …ւէ Հանրապետութեան յաղթանա… …9 Նոյեմբերին կատարուեցաւ …ւմը ի ներկայութեան Հանրա – …ութեան Նախագահին, էմիլ Լու – …ւ եւ վարչապետին, Վալտէք–Ռու – …երբ պրոլետարները թափօր կազ… …յին. յեղափոխականները կարմիր …պարզեցին, իսկ անիշխանական – …ւ սեւ դրօշ:

ԿԱՐԴԱՑԷՔ ԵՒ ՏԱՐԱԾԵՑԷՔ «ՅԱՌԱՋ»Ը

ԱՂԲԻՒԼԵԱՆ ՍԳԱՑՕՆԸ ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

Կազմակերպուած Զ. Ո. Միութեան կողմէ եւ մասնակցութեամբ Երիտասարդական կազմակերպութեանց, ապրիլ 30ին, կիրակի, Սալ Կավոյի մէջ տօնուեցաւ մէկուկէս միլիոն նահատակներու տարեդարձը.

Կարգապահութեան կը հսկէին հայ սկաուտները:

Հակառակ օրուան ծանր տագնապներուն, այս տարի եւս հոծ բազմութիւն մը փութացած էր յարգելու յիշատակը իր սիրելի մեռելներուն:

Կազմակերպիչները որ եւ է զոհողութիւն խնայած չէին՝ աւելի հանդիսաւոր եւ տպաւորիչ դարձնելու համար Նահատակներու ոգեկոչման օրը: Գեղարուեստական անթերի յայտագիր մը, մասնակցութեամբ տաղանդաւոր արուեստագէտներու, — վստահաբար մեր մէջ տակաւին վարժութիւն չդարձաւ նման կարգը, այսինքն յայտագրին հետեւիլ: Բեմը պէտք է միշտ մնայ արուեստագէտին եւ բանախօսին, որոնք իրարու պիտի յաջորդեն ըստ յայտագրի որոշած կարգին, մինչդեռ մեր ժողովուրդը կ'ուզէ որ բեմէն մէկը յայտարարէ թէ «հիմա պարոն…ը պիտի նուագէ» կամ «հիմա օրիորդ.ը պիտի երգէ»: Այս հին սովորութիւններուն վերջ տալու համար, Զ. Ո. Միութիւնը ամէն տարի կը կազմէ գեղարուեստական տպագրութեամբ յայտագիրներ.

Այդպիսի ճաշակաւոր յայտագիր մը ունէր Ապրիլ Տասներմէկի այս հանդէսը եւս:

Տիրան վարդապետ, որ պիտի նախագահէր, հիւանդանոց փոխադրուած ըլլալով, բացումը կատարեց, յանուն Զ. Ո. Միութեան, Տ. Նարդունի, որ դատապարտեց բոլոր անոնք որ կը բացակային նահատակներու ոգին յաւերժացնող այս համազգային հանդէսէն, — օրինակ՝ ժամուն մարդիկը, որոնք «հայր մեր» մը դոց գիտնալուն եւ համբիչ չարժելուն մէջ կը սահմանափակեն իրենց ազգային պարտականութիւնները, կամ ձի ու մօէլ բուծանելով բայց ազգային հանդէսներու համեստ տոմսերը մերժելով՝ դեռ կը զարմանան որ երգիք ու հայրենիք չունի այս ժողովուրդը:

Ցեղասպանութեան բանախօսը անհրաժեշտ գտաւ թարմացնել ազգային ղեկավարութիւնը, թելադրեց չյուսահատիլ այն համոզումով որ, ինչպէս ափ մը խմոր կը խմորէ ամբողջ տաշտ մը ալիւրը, ինչպէս ալ բուռ մը հարազատ մտաւորականներ կրնան ազգային գիտակցութեամբ խմորել նոր սերունդները: Ու դառնութիւն յայտնելով Եւրոպայի դէմ, որ ոչլոտ եւ գիր չունեցող ժողովուրդներու հայրենիքն իսկ կ'երաշխաւորէ, բայց կը զլանայ պաշտպանել մեզ, հող տալ մեզի, այն տաղանդաւոր ժողովուրդին, որ քարերն իսկ կրնայ ծաղկեցնել, որու արուեստը կը ճառագայթէ մինչեւ Եւրոպա:

Գ. Մկրտիչ Գարսամեան նախ ակնարկ մը նետեց օրուան տագնապին վրայ, յետոյ յոյսի եւ հաւատքի ասպացոյցներ գտաւ մեր պատմութեան մէջ, յիշատակեց մեր պատմութեան սայթաք եւ մութ օրերը, Ե. դարէն մինչեւ ժամանակակից շրջան, ու ցոյց տուաւ թէ ինչպէս հայ միտքը կրցաւ ապրիլ եւ ստեղծագործել հակառակ դժնդակ պայմաններուն եւ յոյս յայտնեց թէ այս անառոյգ օրերուն կը յաջորդեն բախտաւոր օրեր:

Գ. Ֆրէտէրիք Ֆէյոլ, Փրանսացի երիտասարդ մատուրականը, որ հայերէն քերականութեան գիրք մըն ալ գրած է ի պէտս օտարներուն, իր հաւատքն յայտնեց հայութեան ապագային, օրինակներ բերաւ մեր պատմութենէն՝ հաստատելու համար թէ ինչպէս Հայը կրցած է ստեղծել ազգային կամ մշակութային անկախ կեանք մը: Եւ իր խօսքը վերջացուց յայտնելով որ Հայաստան պիտի վերածնի դարձեալ, եւ հայ մշակոյթը, որ հիացում կը պատճառէ ամէնուն պիտի բարգաւաճի յաւիտենականութեան ճամբուն մէջ:

Վերջին խօսողն եղաւ Վազգէն Անդրէասեան, որ յանուն Փարիզի շրջանի Երիտասարդական կազմակերպութեանց՝ հրաւէր կարդաց միութեան, ուժերու համախմբումի:

Գեղարուեստական բաժնին սիրայօժար կը մասնակցէր մեր տաղանդաւոր երիտասարդ դաշնակահարը, Գ. Ժ. Նազարեան, որ վարպետի մատներով նուագեց քանի մը կտորներ Բրամէ եւ միջազգային վարպետներէ.

Ցեռոյ երգեց նորահաս ու շնորհալի երգչուհի մը, Օր. Գըլանդըճեան, «Տէր կեցո'» (դաշնաւորուած Ա. Քէչէճեանի կողմէ) եւ «Հայրիկ, հայրիկ» (Կոմիտաս վարդապետ): Իրեն յաջորդեց հռչակաւոր ջութակահար Օր. Լիտի Տէմիրճեան, որ նուագեց քանի մը կտորներ ժողական ճաշակով մը:

Օր. Ալպան, որ ծանօթ է արդէն մեր հանդէսներուն եւ «Ցառաջ»ի ընթերցողներուն, երգեց չարական մը Եկմալեանէն, եւ Կոմիտասի «Տէր Ողորմիա»ն, ընկերակցութեամբ երգեհոնի, զոր կը նուագէր ապանիացի տաղանդաւոր նուագահար մը: Կրօնական այս երկու երգերը երկիւղած մթնոլորտ մը ստեղծեցին:

Երիտասարդ երգիչ Գ. Ժ. Վարդանեան իր բամբ ձայնով երգեց երկու կտոր, մէկը Գ. Ալէմշահէն, միւսը Կոմիտասէն (Կռունկ):

Երկու գեղեցիկ արտասանութիւններ ըրին դերասան Գմբէթեան եւ բանաստեղծ Ռ. Զարդարեան:

Ֆրանսական Կարմիր Խաչի ընկերութեան կողմէ հիւանդապահուհիներ միջնարարին հանգանակութիւն կատարեցին:

Առանց այլեւայլի, կարելի է ըսել թէ Ապրիլ Տասներմէկի հանդէսը տարուան ամէնէն լաւ պատրաստուած հանդէսներէն մէկն է անպայման:

ՎԱՐՄԱՆԻ

…ղրուշի համար ցայց տրուած այդ փութկոտութիւնը, տես «Ժիւմհուրիյէթ» (Ապրիլ 22) որ խմբագրականով մը նոյն բանը կը խոստովանի:

Հաստատելու համար թէ եղածը անկարեւոր բան մըն է, Թուրք թերթը կ'ըսէ թէ ժողովուրդը քաշեց միայն 8 միլիոն ոսկի, ինչ որ շատ չնչին է, «ուղղակի ականջին համեմատութիւնը՝ անոր մարմնին հետ» (տէվէյէ պուլաք):

ՆՈՐ ՎՏԱՆԳ՝ ՊԱԼՔԱՆՆԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ

Թուրքերէն «Թան»ի խմբագրապետ Զէքէրիա Սէրթէլ գիտել կուտայ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (20 ապրիլ) —

Թող պալքանեան պետութիւնները աշխատին աւելի լայն հիմերու վրայ դնել իրենց զինակցութիւնը, եւ Անգլիան ալ ջանայ մէկ ճակատի վրայ խմբել պալքանեան պետութիւնները: Միւս կողմէ, միահեծան պետութիւնները եւս չեն կենար ծուղակներ լարելէ, Պալքանները կտոր կտոր ընելու եւ ամէնէն վերջը մէկիկ մէկիկ սրբալու համար զանոնք:

Հեռագիրը կը հաղորդէր թէ Իտալիա ձեռնարկած է խմբակ մը կազմելու՝ մասնակցութեամբ Հունգարիոյ, Եուկոսլավիոյ եւ Պուլկարիոյ: Ակներեւ էր որ, Իտալիա միայն Ալպանիան ձեռք անցընելու համար յանձն չառաւ գրաւման ձանձրոյթը: Աթէ առաջին նպատակն է իտալական լիճի մը վերածել Ադրիականը, երկրորդն ալ է թափանցել Պալքանները եւ սատանալ իր բաժինը:

Համատիրական պետութիւնները պաշարողական շարժումով մը կը ուզեն փ–քր պետութիւնները փճացընելու քաղաքականութեան: Ալպանիոյ գրաւումով, Եուկոսլավիա պաշարուած է գրեթէ եւ միայն երկու ճամբով կրնայ օգնութիւն ստանալ, եթէ յարի խաղաղասիրական ճակատին: Բայց այդ ճամբաներէն ալ դժուար է օգնութիւն փութացնել: Ահա թէ ինչու Անգլիա եւ Ֆրանսա չհամաձայնեցան երաշխաւորել Եուկոսլավիան:

Նկատելով որ Պուլկարիա տիրական դիրք մը կը գրաւէ Եուկոսլավիոյ կացութեան մէջ, Անգլիա կը ջանայ կազմել պալքանեան խմբակցութիւն մը որուն մասնակցի նաեւ Սոֆիան: Բայց այս ձեռնարկը դեռ դրական արդիւնք մը չտուած, ահա գործի անցած է Հռոմ – Պերլին առանցքը: Հետեւաբար, Պալքանները կը գտնըւին նոր վտանգի մը առջեւ: Եթէ Իտալիա յաջողի այս ձեռնարկին մէջ, Պալքանները պիտի անդամատուին: Իսկ Պալքաններու անդամատումով՝ մէկիկ մէկիկ պիտի վտանգուին ամբողջ Պալքանները:

Մէկ խօսքով, Պալքանները հիմակուընէ թատր հանդիսացած են քաղաքական ընդհարումի մը, որմէ վերջ յայտնի պիտի ըլլայ անոնց ճակատագիրը:

Թուրք թերթը յետոյ կը կրկնէ ծանօթ յանկերգը.— Պալքանները պէտք է մէկ ճակատ կազմեն, հարթելով իրենց մանր տարակարծութիւնները: «Տակաւին ամբողջովին չէ անցած ժամանակը՝ այս տեսակ խմբաւորումի մը համար»:

ԹՈՒՐՔԻԱ

8 ՄԻԼԻՈՆ ՈՍԿԻ ՔԱՇԱԾ ԵՆ

Գրած էինք թէ եւմտական ծանր խուճապ մը առաջ եկած է Պոլսոյ մէջ եւ ժողովուրդը դրամատուներէ խուժած է, քաշելու համար իր աւանդ գումարները: Խուճապը մասնաւորաբար շատ եղած է Իշ դրամատան վրայ, որու մասին լուրջ կասկածներ կան թէ շատոնց սնանկացած է:

Անգարայի խիստ հրամանին վրայ, թերթերը ո եւ է բան չգրեցին այդ խուճապի մասին: Բայց ինչպէս միշտ, այս անգամ ալ անուղղակի հասկացուցին: Այսպէս, «Թան»էն եւ «Սօն Փօսթա»էն յետոյ, այսպանեցին քանի մը…

ԿՐՆԱՅ ԱՅՏՈՒ ԻՐԻԿՈՒՆ ՕՏԱՐ ԹԵՐԹ ԱՌՆԵԼ, ԲԱՅՑ ԴԺՈՒԱՐ ԹԷ ԿԱՐԵՆԱՅ ԳԻՏԱԿՑՕՐԷՆ ՀԵՏԵՒԻԼ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԱՆՑՈՒԴԱՐՁԻՆ, ԱՌԱՆՑ «ՅԱՌԱՋ»Ի, ՈՐ ՏԱՍՆԵԱԿՆԵՐՈՎ ԹԵՐԹԵՐ ԿԸ ՊՐՊՏԷ ԱՄԷՆ ՕՐ.

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ԱՊՐԻԼ 11Ը ՎԱԼԱՆՍԻ ՄԷՋ

ՎԱԼԱՆՍ, (յապաղած).— Այս տարի եւս Զաւահաա որբերու միութեան մասնաճիւղը տօնեց մեծ եղեռնի 24րդ տարեդարձը, վայել շուքով:

Որբերը պատրաստած էին գեղեցիկ մահարձան մը, որուն վրայ մեծատառ՝ կը կարդացուէր «Ցարգանք հայ նահատակներուն», շրջապատուած Հայաստանի զինանշանով եւ Ֆրանսական եւ հայկական դրօշներով: Հանդէսը տեղի ունեցաւ պետական թատրոնի սրահին մէջ:

Օրուան նախագահ՝ ընկեր Խալէբեան իր բացման խօսքին մէջ ըսաւ. — «Որքան ատեն որ հայկական կառավարութիւնը կամ էջմիածինը նախաձեռնարկ չեն ըլլար ապրիլեան սգատօնին, մենք, Զմերս պիտի շարունակենք տօնել մեր հայրերու նահատակութեան սգատօնը, որ աւելի շատ մեր իրաւունքն է, իբրեւ ժառանգորդ»: «Զօմի Արաքս» երգչախումբի բացման երգէն վերջ՝ «Մեր հայրենիք», ղեկավարութեամբ Գ. Յ. Զօրթեանի, արտասանեցին, փոքրիկն Ալիս Գալուստեան՝ «հայրենի կարօտ», Միհրան Աւագեան «Նրանց» Ա. Ահարոնեանի, Օր. Արաչեան. երգեցին՝ Տիկին Վ. Մարգարեան, Օր. Նպիկեան, բոլորն ալ յաջող:

Երգչախումբը մէջ ընդ մէջ երգեց ազգային եւ գեղջկական պատշաճ երգեր: Նախագահը բեմ հրաւիրեց՝ օրուան բանախօսը ընկեր Վ. Իշխանեանը, որ գեղեցիկ եւ յուզիչ ճառով մը պարզեց ապրիլ 11ի իմաստը: Զանազան յուսատու երեւոյթներ նշելէ վերջ, բանախօսը թելադրեց երիտասարդներուն հաւատալ եւ աշխատիլ, միանալ եւ ներդաշնակել հանրային աշխատանքները:

Բանախօսութենէն վերջ՝ ներկայ երիտասարդները, ընկերները եւ Զոմունք հաւաքուեցան «Սիամանթօ ակումբը, ուր մտերիմ խօսակցութիւններ եւ հարցումներ եղան, որոնց հանութեամբ պատասխանեց ընկեր Իշխանեան:

Շ. Սեւան

Օր. ԷԼԻԶ Գ. ԳԱՐԱԳԱՇԵԱՆ

եւ

ՄԱՔՍՈՒՏ Ա. ԹՈՒԼՈՒՄՊԱՃԵԱՆ

Ամուսնացած

Գուպրէչ, 30 ապրիլ 1939

ՍԿԱՈՒՏՆԵՐՈՒ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄԸ

ՎԻԷՆ.— Հ. Մ. Ը. Մ.ի սկաուտները 23 ապրիլ կիրակի կէսօրէ վերջ, Սէրգէլը Կաթոլիկի սրահին մէջ, յաջողութեամբ ներկայացուցին «Անմահ բոցը»: Դերակատարներն էին սկաուտները իրենք, բոլորն ալ 15 — 19 տարեկան տղաքներ եւ օրիորդներ.— Գ. Գ. Գեղամ Գարոնեան, Աւետիս Նաճարեան, Կիւլպէնկ Զարդարեան, Րաֆֆի Ուզունեան, Ղեւոնդ Տէր–աէքեան, Օրիորդներ Մարի Գարոնեան, Գրլանդին Զարդարեան եւ Մարի Նաճարեան: Թէեւ բոլորն ալ առաջին անգամ կ'երեւային բեմի վրայ, բայց յաջողութեամբ կատարեցին իրենց դերերը, յուզելով բոլոր հանդիսականները: Ներկայացումէն վերջ, պարոններ Րաֆֆի Ուզունեան, Ահարոն Գալայճեան, Կիւլպէնկ Զարդարեան, եւ Օր. Մարիցա Մուրատեան ներկայացուցին զուարճալի կատակերգութիւն մը: «Մէկ աղջկան երկու փեսացուն»:

Դիտողութիւն մը այս առթիւ.— Բոլոր ազգերը կը պարծին իրենց երիտասարդներով եւ կը քաջալերեն նիւթապէս թէ բարոյապէս, իսկ մենք երբ կը տեսնենք որ մեր երիտասարդները ինքնաբերաբար յանձն առած են ամէն զոհողութիւն եւ կը կազմակերպեն համաձայն իրենց կարողութեան, մեր բարոյական քաջալերութիւննանգամ կը զլանանք:

Ապրիք, երիտասարդներ, որ այդ տարիքին մէջ յաջողած էիք գլուխ հանել յաջող գործ մը: Հոգ չէ թէ շատեր բացակայ գտնուեցան, շարունակեցէք առանց ընկրկելու եւ պիտի յաղթէք ամէն չկամութեան:

Կէտ

Սանճաքի մէջ կատարուած խժդժութիւնները

Դամասկոսի թերթերը լայնօրէն արձագանգ տուին Սանճաքի վերջին խժդժութեանց: «Քրոնիկ»էն վերջ, «Լէ գ'Էքօ տը Սիրի»ն ալ լայն արտատպումներ կ'ընէ, միաժամանակ հրատարակելով «Հայ մը» ստորագրութեամբ յօդուած մը, ուր կը ծաղկուի Թրքական վայրագութիւնը:

Ցօդուածագիրը այսպէս կ'եզրակացնէ.

— «Բայց տակաւին Սանճաք կը գտնուի Ֆրանսան, տէրը ազգերու պաշտպանը: Դարձեալ, բարեբախտութիւն է որ ծերակուտական Կոթըռոյի եւ Փօլ տիւ Վէօոյի նման անձեր պիտի չդադրին պայքարելէ մեր դատին համար»:

*** Մեր առած տեղեկութեանց համաձայն, դէպքը խոր վրդովում առաջ բերած է Ֆրանսական շրջանակներու մէջ, իբրեւ ուղղակի Ֆրանսական ազդեցութեան դէմ ուղղուած բիրտ հարուած մը: Մանաւանդ որ, Թրքական իշխանութիւնը բանտարկութեամբ չէ գոհացած, այլեւ հետապնդումի ձեռնարկած է բազմաթիւ Հայերու դէմ, ի հարկէ տարբեր պատրուակներ առաջ քշելով:

Միւս կողմէ, գաղտնի ոստիկանները աւելի խստացուցած են հսկողութիւնը եւ շուքի նման կը հետեւին նոյն իսկ այն Հայերուն որոնք պաշտօնի վրայ դրուած են Թրքական իշխանութեան կարգադրութեամբ:

»»» • «««

ԵԳԻՊՏՈՍԻ թերթերը կը գրեն թէ 80.000 իտալացի զինուորներ պատրաստ են կռուելու Թունուզի սահմանին վրայ, իսկ 55.000 հոգի ալ կը գտնուին Եգիպտոսի սահմանին մօտ: Եթովպիոյ իտալական ոպայակոյտը խորհրդակցութիւն մը կատարած է Լիբիոյ ոպայակոյտին հետ, զինուորական գործողութեանց մասին:

ՅԱՌԱՋԻ ԹԵՐԹՕՆԸ (15)

ԻՆՆՍՈՒՆ ԵՐԵՔ

…ի՝ ՎԻՔԹՈՐ ՀԻՒԿՕ

Թարգմ. Ս. Զ.

…դրութիւնը երկար չէր կարող …ել կարծես Թնդանօթը ինքնիրեն …ր. է՛հ, սկսինք, պէտք է վերջ …սար: Իրօք, խելոյն դադրեցաւ: …ւար որ վճռական բոպէն կը մօ… Թնդանօթը, որ այդպէս ա – …ւելի կերպով կանգնեցաւ, կար… …իբրեւ բռկական կենդանի էակ …նախամտածում մը ունենար. եւ …արեւ յանակարծակի յարձակե – …Թնդանօթաձիգին վրայ, որ մէկ …կենալով անոր ճամբայ տուաւ …նելու եւ ծիծաղելով ըսաւ՝ կան… …. սպա, նորէն»: Թնդանօթը իր …ութիւնը թափեց նաւին ձա – …ով մը զետեղուած ուրիշ Թնդա – …թի մը վրայ եւ փշրեց զայն: Ցե – …պարսաքարի նման արագ եւ ան… …յարձակեցաւ մարդուն վրայ. …Մարդը շտապով փախաւ. անոր …խորտակուեցան երեք Թնդանօթ…

ներ: Այն ժամանակ Թնդանօթը կուրցած եւ այլեւս չգիտնալով թէ ի՛նչ կ'ընէ, կռնակը մարդուն դարձուց եւ նաւուն կողմէն սկսաւ գլորուիլ. քանդեց նաւին առաջամասի գերանը եւ պարնուելով ցռուկի կողքերուն, ճեղքեց զանոնք: Մարդը ապաստանած էր սանդուղի կողքին տակ, այս աստիճաններէն վեր ծերուկէն քանի մը քայլ հեռու, իր ձեռքին մէջ պատրաստ բռնած երկաթէ ձողը: Թնդանօթը, կարծես զայն տեսաւ եւ առանց նեղութիւն քաշելու, յետընթաց գլորելով կայծակի նման անշեղ նետուեցաւ մարդուն վրայ: Մարդը, նեղըրւած նաւի եզերքին, կորած էր: Նաւաստիները միաձայն ճիչ մը արձակեցին:

Բայց ծերունի ճամբորդը, մինչեւ այդ բոպէին անշարժ, վրան յարձակեցաւ եւ Թնդանօթէն անհամեմատ աւելի արագ շարժումով բոլոր կեղծ խղճաղրամներու կապոցը, եւ ջանալով որ կրնար կտոր կտոր ըլլալ, մտնեցաւ Թնդանօթին եւ ձգեց այդ կապոցը անոր անիւներուն տակ: Այս կորստաբեր, բայց վճռական գործողութիւնը այնպիսի ճշգութեամբ եւ այնպիսի ճարտարութեամբ կատարուած էր, որ անոր նմանը ոչ մէկ մարդ ըրած էր երբեք.ինչպէս ալ եփուած ըլլար զինուորական այն բոլոր վարժութիւններու մէջ, որոնք նկարագրուած են Տիւրոսէլի «Ծովային թնդանօթներու վարժութիւններ» գիրքին մէջ:

Կապոցը երկաթուղիի արգելակի ազդեցութիւնը ունեցաւ:

Երբեմն խճաքար մը բաւական է ժայռի զառիվայր գլորուող կոճղը կանգնեցնելու: Երբեմն ոստ մը ճիւղ մը կը դադրեցնէ ձեան ամբողջ հիւսը: Թնդանօթը սայթաքեցաւ, Թնդանօթաձիգն ալ իր կողմէն հանելով բոլոր այդ ահռելի զանգուածը եւ իր երկաթէ ձողը անցուց անոր ետեւի անիւներէն մէկուն շառերներուն մէջ: Թնդանօթը կանգ առաւ, բայց դեռ կը կռուէր: Մարդը իր ձողի ծայրին ամբարձուած լծակի շարժումով մը զայն

տարաւ բերաւ, եւ ծանրամարմին զանգուածը աղաղին դղրդալով, իր կախուած տեղէն վար իյնող զանգակի մը պէս գետին տապալեցաւ: Իսկ մարդը՝ քրտնաթաթախ՝ յուսահատաբար յարձակեցաւ Թնդանօթին վրայ եւ պարանի լարուած հանգոյցները անցուց այդ տապալուած հրէշին վիզը:

Վերջապէս մարդը յաղթեց. մըրջիւնը յաղթահարած էր փիղին, թըզուկը սանձահարած էր հսկան: Զինուորները եւ նաւաստիները ծափահարեցին. բոլորը միասին նետուեցան դէպի պարաններն ու շղթաները եւ ակնթարթի մը մէջ Թնդանօթը կապեցին:

Թնդանօթաձիգը, երախտագիտական զգացումով դարձաւ ծերունի ճամբորդին եւ ըսաւ անոր.

— Պարո՛ն, դուք փրկեցիք իմ կեանքս:

Ծերունին դարձեալ բռնած էր իր անշարժ դիրքը. չպատասխանեց:

Զ.

ԿՇԻՌՔԻ ԵՐԿՈՒ ՆԺԱՐԸ

Մարդը յաղթական էր. յաղթա–

նակած միեւնոյն ժամանակ Թնդանօթը: Անմիջական նաւաբեկութեան առաջքը առնուած էր, բայց մարտանաւը չէր կարելի երբեք ազատուած համարել: Նաւին մէջ կատարուած աւերումները անդարմանելի էին: Միայն նաւակողին մէջ հինգ ճեղքուածքներ կային, որոնցմէ մէկը, ցռուկին մօտ, շատ մեծ էր: Երեսուն Թնդանօթներէն քսանը՝ անգործածելի ըլլալով ինկած էին իրենց շրջանակներուն մէջ. իսկ Թնդանօթը, իր աւերումներէն յոգնած եւ այժմ շղթայուած, ինքն ալ անպէտ դարձած էր: Անոր ներքեւի պատուակը փճացած էր, հետեւաբար այլեւս անկարելի էր նշան առնել: Մարտակոցին մէջ մնացած էին ինը Թնդանօթ միայն: Նաւայատակը ջուր կը լեցուէր, անհրաժեշտ էր իսկոյն միջոցներ ձեռք առնել վնասուած մասերու դէմ. հարկաւոր էր ջրհանները գործածել:

Նաւին միջնայարկը այժմ, երբ կարելի էր անվախ նայիլ, սոսկափելի պատկեր մը կը ներկայացնէր. անիկա աւելի քարուքանդ եղած էր, քան թէ կատղած փիղի մը վանդակը:

Մարտանաւուն անհետանելի անդին– ը՝ որչափ ալ կարեւոր պայման ըլ–

լար անոր յաջողութեան համար, սակայն աւելի սարսափական պէտք մը մոռցնել կուտար առաջինը. անիկա նաեւ անմիջական փրկութեան խնդիրն էր. նաւին կողերուն վրայ հոս ու հոն կախեցին լապտերներ՝ նաւակամուրջը լուսաւորելու համար, թէեւ անիկա երբեք ցանկալի չէր:

Սակայն երբ նաւին ներսը կը կատարուէր այս օրհասական կռիւը, երբ ամբողջ նաւազօրքը, լուռ արձանացած կեանքի եւ մահուան մէջ կը տարուբերէր, ոչ ոք չէր գիտեր թէ ի՛նչ կը կատարուէր դուրսը: Մառախուղը խտացած էր, եղանակը փոխուած, իսկ քամին ուզած կամայականութիւնները կը հանէր նաւի գլխին: Շիտակ ճամբան թողած՝ նաւը կը գտնուէր Ճէրսիի եւ Կէրնսէյի առջեւը, — աւելի հարաւ որչափ հարկաւոր չէր. ծովը ալեկոծուած էր այդտեղ. փրփրադէզ ալիքները բարձրանալով համբոյրներ կուտային բացուած վէրքերուն. ահաւոր էին այդ համբոյրները: Ծովը սպառնալից կը ցնցէր նաւը. հովիկը հողմի էր փոխուած. փոթորիկը կը պատրաստուէր, գուցէ եւ մրրիկ. չորս քայլ հեռու ալ ինչ կարելի չէր տեսնել:

(Շար.)

Իտալիա եւ Ռումանիա

Ռումանիոյ արտաքին նախարար Գ. Գաֆէնքուի Հռոմ այցելութեան առթիւ, քաղաքական շրջանակները կը կարծեն թէ ռումէնեւիտալական գաշնագիրը պիտի վերանորոգուի։ Կ'ըսուի թէ Իտալիա առաջարկած է երաշխիք տալ, թէ Հունգարիա պիտի չխանգարէ Ռումանիոյ հողային ամբողջութիւնը, ինչպէս նաեւ պիտի ապահովէ Գերմանիոյ ոտնձգութիւններուն դէմ։ Իտալիա կը պնդէ թէ կեդրոնական Եւրոպայի մէջ Իտալիոյ եւ Ռումանիոյ շահերը համանման են։ Եթէ Ռումանիա կռթնի Իտալիոյ, այն ատեն կը մնայ միայն Պուլկարիոյ հողային պահանջը։ Այս հարցին մէջ ալ Հռոմ կը խոստանայ օգտակար ըլլալ, ճնշում բանեցնելով որ Սոֆիա իր բաղձանքներու գոհացումը գտնէ հարաւի մէջ, ոչ թէ Ռումանիայէն հող առնելով։ Գ. Գաֆէնքու ըսած է, թէ բաղձալի կը գտնէ իտալեւռումէն բարեկամութիւնը, բայց երկու արգելք կը տեսնէ.— առաջին՝ Առանցքին քաղաքականութիւնը եւ երկրորդ՝ հակաբոլշեւիկ ուխտը։ Ռումանիա երկուքին ալ չուզեր մասնակցիլ, որովհետեւ չի կրնար անտեսել թէ Ռուսիա իր անմիջական դրացին է։

Օտար ուսանողներու անձնագիրը

Ոստիկանական վերատեսչութիւնը հետեւեալ զեկոյցը հրատարակեց.—

Համաձայն 1938 նոյեմբեր 12ի եւ 1939 փետրուար 2ի հրամանագիրներուն տրամադրութեանց, այն օտարականները որ կը բնակին Փարիզ կամ Սէնի նահանգին զանազան համայնքներու մէջ եւ ունին անձնագիրներ կանոնական տեւողութեամբ (3 տարի), եւ իբրեւ ուսանողական կամ ճարտարագործ (էն-տիւսթրիէլ) հաստատուած են 1938 նոյեմբեր 12էն առաջ, բայց իրենց անձնագիրը տրուած է իբրեւ «առանց արհեստի» (սան փրոֆէսիոն), պէտք է ներկայանան ոստիկանական վերատեսչութեան օտարականներու բաժնին, հիւսիսային արեւելեան սրահ, մուտք F. անկիւնէն, ուսանողական ամանակ անձնագիր խնդրելու համար։

Այդ անձնագիրները պիտի տրուին ձրիաբար, իրենց կացութիւնը քննուելէ վերջ։ Շատ երկար չսպասելու համար, այս կարգի օտարականները պէտք է ներկայանան հետեւեալ կարգով եւ թուականներով, համաձայն իրենց մականունի առաջին տառին.—

Մայիս 8էն 16.— A—B, 17—24.— C—F, Մայիս 25էն յունիս 3.— G—K, Յունիս 5էն 12.— L—O, Յունիս 13—20.— P—S, Յունիս 21էն 28.— T—Z:

Խնդրարկուները պարտաւոր են միասին տանիլ, իրենց անձնագրին հետ. 1.— Երկու լուսանկարներ, ձախ կողմէն քաշուած, ականջը բաց։ 2.— Իրենց ուսանողական արձանագրութեան յայտարարութիւնը (ռէժիսթր քոմէրսիալ)։ 3.— Ուսանողական կամ ճարտարագործական տուրքի ընկալագիրները կամ ապացոյցը 1938ի համար, կամ ուրիշ տուրքի թուղթեր։ 4.— Իրենց ուսանողական արտօնագիրը։

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԼԵՀԱՍՏԱՆԻ արտաքին նախարարը իր պատասխան — ճառը պիտի խօսի այսօր, ուրբաթ, ժամը 11.30ին եւ ձայնասփիւռով պիտի լսուի Ֆրանսայի մէջ։— Լեհաստան խանդավառութեամբ տօնեց 1791 մայիս 3ի սահմանադրութեան տարեդարձը։ Այս առթիւ մեծ գումարներ տրամադրուեցան աշխ. պաշտպանութեան։ Քրաքովիոյ չեխական հիւպատոսարանն ալ, որ տակաւին յանձնուած չէ Գերմանիոյ, 500 զլոտի նուիրեց լեհական օդատորմիղին։

ՎԵՑ ՄԻԼԻԱՌ ՖՐԱՆՔԻ փոխառութիւն մը հրապարակ պիտի հանուի մայիս 15ին, 5 առ հարիւր տոկոսով, վճարելի 40 տարիէն։

ՎՏԱՐՈՒՄՆԵՐԸ ԿԸ ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԻՆ Անգլիոյ եւ Գերմանիոյ մէջ, փոխադարձաբար։ Պերլինի մէջ վեց Անգլիացիներ հրաման ստացան հեռանալու մինչեւ մայիս 24։

35,000 ԹՈՆ տարողութեամբ նոր զրահաւոր մը ծովը իջեցուցին Անգլիոյ մէջ։ Արժած է 8 միլիոն ոսկի։ Ուրիշ երեք զրահաւորներ ալ կը շինուին, որոնց աւարտումէն վերջ պիտի կառուցուին երկու հատ, իւրաքանչիւրը 40,000 թոն տարողութեամբ։

ԻՏԱԼԻՈՅ գլխաւոր քաղաքներուն մէջ խռովութիւններ ծագած են, կը գրէ Փարիզի արմատական օրկանը, «Լ'Էօվռ», մանրամասնութիւններ ալ հաղորդելով։

ԶՕՐ. ՎԷԿԱՆ, որ Անգարա հանդիպած էր Թէհրանէն վերադարձին, մեծ պատիւներու արժանացաւ։ Մայիս 3ին մեկնեցաւ Պոլիս, ուրկէ պիտի երթայ Պուքրէշ։

ԹՈՒՐՔ մամուլը քննելով «կենսական տարածութեան» խնդիրը, բացատրութիւն կը պահանջէ Գերմանիայէն։ Հիւսէյին Ճահիտ կը հարցնէ թէ Պալքանները եւ Թուրքիան ալ մաս կը կազմե՞ն Գերմանիոյ կենսական տարածութեան։

ԳԵՐՄԱՆԱԿԱՆ կառավարութիւնը արագօրէն կ'ամրացնէ Մէմէլը, դարձնելու համար զայն զինուորական ամուր կայան մը։ Քաղաքութեանց նախաբար Տոքթ. Կէօպէլս արգիլեց այն բացիկները (քարթ-փոսթալ) որոնց վրայ կը գտնուին Չէյմպըլէնի եւ Հիթլէրի նկարները՝ Կոտսպէրկի աւերակներուն առջեւ։

ՊԵԼՃԻՔԱՅԻ կառավարութիւնը որոշեց արտաքսել գերման աշխատաւորական ճակատի վարիչը։

ԱՆԳԼԻՈՅ ներքին գործերու նախարար Սըր Սամուէլ Հոր յայտարարեց, թէ ուժգնօրէն հակառակ է ու եւ է գրաքննութեան՝ մամուլի վրայ։ Պատերազմի ժամանակ ալ տեղեկատու գրասենեակ մը հաստատել—ինչպէս եղաւ 1914ին—անգործնական է։ Պէտք է ազատ ձգել մամուլը եւ ի հարկին պետական աջակցութիւն ընծայել անոր։ Կը բաւէ միայն պարբերաբար յարաբերութեան մտնել մամուլի վարիչներուն հետ եւ տեղեակ պահել զանոնք կացութեան։

*** Ապրիլի ընթացքին Անգլիոյ երկրապահ բանակին միացած են 88,000 կամաւորներ։

Մ. ՆԱՀԱՆԳՆԵՐՈՒ կառավարութիւնը որոշեց 400,000ի բարձրացնել բանակին թիւը, իսկ 6000ի՝ ռազմական օդանաւերը, 37,088,000 անգլ. ոսկի սահմանուած է օդանաւային պաշտպանութեան համար։

ԻՐԱՔԻ ՄԱՆՈՒԿ ԹԱԳԱՒՈՐԸ, Ֆէյսալ Բ., չորս տարեկան եղաւ եւ արդէն կը խօսի անգլերէն, արաբերէն եւ թուրքերէն։ Անգլիացի վարժուհի մը կը դաստիարակէ մանուկ արքան, որ երբեմն կ'երեւայ հանդէսներու մէջ, ապայի համազգեստով։

ՊԱԼՔԱՆԵԱՆ պետութեանց արտաքին նախարարները բացառիկ ժողով մը պիտի գումարեն մայիս 24ին, Պուքրէշի մէջ, քննելու համար ընդհանուր կացութիւնը։

Տէր եւ Տիկին Նուպար Ամիրխանեան եւ պարագաները սրտի խորունկ կսկիծով կը ծանուցանեն իրենց սիրասուն եւ անմոռանալի զաւկին՝

ԱՐՄԱՆ ԱՄԻՐԽԱՆԵԱՆԻ

վաղաժամ եւ դառնակսկիծ մահը, 11 տարեկան մատաղ հասակին։

Յուղարկաւորութիւնը տեղի պիտի ունենայ, այսօր, 5 Մայիս, Ուրբաթ կէսօրէ վերջ ժամը 2ին, Փարիզի Հայոց եկեղեցիին մէջ, 15 րիւ Ժան Կուժոն, ուրկէ մարմինը պիտի փոխադրուի Սէնթ Ուէնի գերեզմանատունը։

ԾԱՆՕԹ.— Մասնաւոր մահագդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայս իբր այն նկատել։

ՅՈՒԲԵԼԵՆԱԿԱՆ ՀԱՆԴԷՍ ԱԶԳ. ԵՐԳԻՉ Ա. ՇԱՀՄՈՒՐԱՏԵԱՆԻ

7 ՄԱՅԻՍ, ԿԻՐԱԿԻ ԿԷՍՕՐԷ ՎԵՐՋ ԺԱՄԸ 2,30ԻՆ Salle Gaveauի ՄԷՋ 45-47, Rue La Boétie, Մէթրօ Miromesnil

ՊԱՏՈՒՈՅ ՆԱԽԱԳԱՀՈՒԹԵԱՄԲ ՏԻԿ. Ն. ՊՕՂՕՍԵԱՆԻ

Յարգանքի խօսք ըսելու պիտի խօսին — ԳԵՐ. ՀԱՅՐ Ս. ՏԷՐ ՄՈՎՍԷՍԵԱՆ, ՕՐ. Մ. ԲԱԲԱՅԵԱՆ, Գ. Գ. ԱՐՇԱԿ ՉՕՊԱՆԵԱՆ, ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ, ՕՆՆԻԿ ՊԷՐՊԷՐԵԱՆ, ՀՐԱՉ ԶԱՐԴԱՐԵԱՆ, Հ. ԲԱԼՈՒԵԱՆ։

Գեղարուեստական բաժին, մասնակցութեամբ՝ ՕՐ. Գ. ՂԱԶԱՐՈՍԵԱՆի, Գ. Ժ. ՆԱԶԱՐԵԱՆի (դաշնակ), Օրիորդներ ԱՐՈՒՍԵԱԿ ԱԼԳԱՆ, ԻՐԻՍ ՊԻՐԼԵԱՆ, Գ. Ա. ՔԷՉԷՃԵԱՆ (երգ), Գ. ՖԻԼԻՔ ԱՂԱԶԱՐԵԱՆ (ջութակ), ՍԻՓԱՆ-ԿՈՄԻՏԱՍ երգչախումբ ղեկավարութեամբ Գ. ԱՐԱ ՊԱՐԹԵՒԵԱՆի Գ. Ն. ՄԱՐԳԱՐԵԱՆ (Արտաս.)։ Բարձրախօսի օժանդակութեամբ Ա. ՇԱՀՄՈՒՐԱՏԵԱՆի հայ եկեղեցական ժողովրդական երգերուն սկաւառակները (տեղ

Նուէրները ղրկել Կարգադիր Յանձնախումբի հասցէին.— Mr Zartarion, 44, rue Dunkerque, Paris 10e.

Մուտքի գիները — 5, 10, 15 եւ 20 ֆրանք։ Տոմսերը կը ծախուին Յառաջի. Արագածի խմբագրատուները, Հ. Սամուէլ գրատուն, Գ. Թ. Նալպանտեան 43 Rue Richer եւ Գ. Ն. Յարութիւնեանի մօտ, 13 Rue d'Orsel։

ՄԱՅԻՍ 28 ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

ՆԱԽԱՁԵՌՆՈՒԹԵԱՄԲ Հ. Հ. ՊԱՏՈՒԻՐԱԿՈՒԹԵԱՆ

27 Մայիս, Շաբաթ երեկոյ

Այց Օհան-Կարօի գերեզմանին

ԻՐ ՄԱՀՈՒԱՆ ՎԵՑԱՄԵԱԿԻ ԱՌԹԻՒ

Այս Կիրակի Մայիս 7ին, առաւօտեան ժամը 10ին, ժամադրավայր՝ Մէթրօ Porte d'Italieի ելքը։ Կը հրաւիրուին հանգուցեալին յիշատակը յարգող ընկերներն ու համակիրները։

ՑԵՐԵԿՈՅԹ-ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

Կազմակերպուած ՓՈՔՐ Ս'ԻՒՔԱԼԻԻ եւ ՇՐՋԱՆԻ Ֆ. Կ. ԽԱՉԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ, Ֆ. Կ. Խաչի տասնամեակին եւ Մասնաճիւղին տարեդարձին առթիւ

7 Մայիս, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3էն մինչեւ կէս գիշեր

Salle des Douchesի մէջ, Rue Jules Ferry, Ivry

ԿԸ ԽՕՍԻ ՏԻԿԻՆ ԷԼԼԷՆ ԲՈՒԶԱՆԴ

Գեղարուեստական բաժին — Խմբերգ, երգ, արտասանութիւն, կը ներկայացուի երգախառն զաւեշտ մը (2 արար) սան-սանուհիներու կողմէ։

Կը նուագէ Թառիստ ԱԲԳԱՐ։ Խնամուած պիւֆէ ժողովրդական գիներով։ Մուտք 5 ֆրանք, փոքրերու 3 ֆրանք։ Եւրոպական պար

ՀԱՂ. ՄԻՋՈՑ.— Մէթրօ փորթ տը Շուազի։

Կ. ԽԱՉԻ ՕՐԸ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ Ֆ. Կ. ԽԱՉԻ ԿՈՂՄԷ

14 ՄԱՅԻՍ. ԿԻՐԱԿԻ ԿԷՍՕՐԷ ՎԵՐՋ ԺԱՄԸ 3ԻՆ

Colliséeի սրահին մէջ

ԿԸ ԽՕՍԻ Պ. Վ. ՔՂԻՒՍԵԱՆ

Գեղարուեստական բաժին իրենց մասնակցութիւնը կը բերեն՝ Օր. Գ. ԳԷՈՐԳԵԱՆ Մարսէյլի Conservatoireէն (մեներգ), Mlle ARNAUD (դաշնակ), յայտնի Prof. LACOUR (ջութակ)։

Կ. Խաչի սանուհիները ղեկավարութեամբ Օր. Զ. ՄՈՒՇԿԱՆՊԱՐԵԱՆի կը ներկայացնեն «ՀԻՆ ԱՍՏՈՒԱԾՆԵՐԷՆ» տեսարան մը։

Օր. ՄՈՒՇԿԱՆՊԱՐԵԱՆ, Գ.Գ. Վ. ՔԷՉԷՃԵԱՆ, Վ. ՏԷՐՏԷՐԵԱՆ, Ս. ՊՕՂՈՍԵԱՆ կը ներկայացնեն «ՀՕՐ ԹՈՒԱԾ ՄԱՐԴԸ» զաւեշտը։

Մուտք 5 ֆր.։

Կը խնդրուի երեխայ չբերել։

ԲԱՐԵՐԱՐՆԵՐՈՒ ՀԱՆԴԷՍ

ՄԵԽԻԹԱՐԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ, ՅՈՒՆԻՍ 4ԻՆ

Նկատի ունենալ այդ թուականը եւ չխաչաձեւել։

Cité Universitaire

ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ ՀԱՅԿ. ՀԻՄՆԱՐԿՈՒԹԵԱՆ

Այս Կիրակի, 7 Մայիս ժամը 13,30—24

Maison Internationaleի սրահին մէջ, 19, Bd. Jourdain, Paris 14e (Porte d'Orléans. Մուտք 15 ֆր., ուսանողներու 12 ֆր.

ՍՏԻՊՈՂԱԲԱՐ

կ'ուզուի վարժ եւ կարող Ափփէաէօր մը գործատեղիի մէջ աշխատելու համար։ Դիմել՝ Maison GRÉGOIRE, 4, Boulevard Clichy, Մէթրօ Pigalle.

ԱՆԹԻԼԻԱՍԻ ՆԱՀԱՏԱԿՆԵՐՈՒ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

Կրընոպլի հանգանակութեան ցանկը.—

Ե. Տէրվիշեան, Յ. Օնպաշեան 20ական ֆրանք։ Խ. Արապեան, Ա. Իւտէնճեան, Լ. Աւաւեան, Հ. Մկրտիչեան, Ս. Կիւմիւշեան 10ական։ Գ. Երանոսեան, Ն. Քիւրէճեան, Կ. Թորոսեան, Տիկին Սալավանեան, Շ. Ճակրրեան 5ական ֆրանք։ Ի. Խաչատուրեան 10 ֆր.։ Գումար՝ 125 ֆր.։

Լիոնի հանգանակութեան ցանկը —

Հ. Յ. Դ. կոմիտէ 25 ֆրանք։ Բ. Հայկի Հայր. Միութիւն, Համազգային, Ֆ. Կ. Խաչ, Լեգէոնական Միութիւն 20ական ֆրանք։ Մեծ-Նոր-Գիւղի Հայր. Միութիւն, Ագ-Շէհիրի Հայր. Վերաշինաց 10ական։ Գ. Ներսէս Մոմճեան 30, Աւետիս Սիմոնեան 25, Տօնապետեան 10, Ռմն 20, Մկրտիչ Դերձակեան, Յակոբ Այտընեան 10ական։ Գրիգոր Մէհճանեան, Մ. Նաճարեան, Խաչիկ Գալուստեան, Գուրգէն Յովհաննէսեան, Ն. Սիմոնեան 5ական ֆրանք։ Գումար՝ 255։

ԽՄԲ.— Տես «Յառաջ» 5 մայիս։

ՆՈՒԻՐԱՏՈՒՈՒԹԻՒՆ

Ֆ. Կ. Խաչի Շրջ. Վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է ի նպաստ ապքատիկ տղոց օգնութեան կայանին, Գ. Գ. Մնչնիկեանէ (Սթուտիօ Փարամունթ) 500 ֆր., Գ. Ս. Շահխաթունիի միջոցաւ

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Դպրոցասէր տիկնանց ընկերութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուէրները (10 Յունուարէն 30 Ապրիլ 1939).—

Կարապետ Մելքոնեան (Պաղտատ) 500 ֆր. փոխան ծաղկեպսակի Օր. Թ. Պալթազարեանի մահուան առթիւ, Գ. Տիգրանեան (Ամերիկա) 200 ֆր. փոխան ծաղկեպսակի Գ. Ա. Կոստանեանի մահուան առթիւ, Տիկին Ճանիկ Զագըր (Եգիպտոս) 250 ֆր., Լ. Թուղլաճեան 200 ֆր., Տիկին Ա. Էգնայեան 50 ֆր., Գ. Լ. Բանիկեան 30 ֆր., Գ. Քարթալեան 2 տոլար, Տիկին Սարգիսեան 1 տոլար, Տիկ. Ա. Թերզեան 1 ակիար մատաղցու. Տոքթ. Ճենճեան հատեղէններ։

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ «Թաթուլ» խումբը իր ցաւակցութիւնը կը յայտնէ ընկ. Հայրապետ Մեծատանի եւ պարագաներուն՝ իրենց փոքրիկին մահուան առթիւ։

ՑՈՒՑԱՏԵՏՐ

Ֆ. Կ. ԽԱՉԻ Փարիզի Մասնաճիւղի ընդհ. ժողովը 6 Մայիս, Շաբաթ կէսօրէ վերջ ժամը 4ին Բարեգործականի տան մէջ, 8 րիւ Գոթիէ։

Կարեւոր օրակարգ։ Բոլոր ընկերուհիներու ներկայութիւնը անհրաժեշտ է։

ԹԷՅ ՏԵՐԱԿԱՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ

Ingénieurs Civilsի սրահին մէջ, 17, Rue Blanche (Մէթրօ Blanche

7 ՄԱՅԻՍ. ԿԻՐԱԿԻ ԵՐԵԿՈՅ ԺԱՄԸ 9ԻՆ

Հովանաւորութեամբ ՅԱԿՈԲ ԱՂԱ ԻՆՃԻՃԵԱՆԻ

կը ներկայացուի ծանօթ երգիծաբան ՎԱՀԱՆ ՓԱՓԱԶԵԱՆԻ

ՍԱԼՕՆԻ ՕՁԸ (կատակերգութիւն 3 արար)

Կը մասնակցին Տիկ. ՍԷՏԷՖԵԱՆ, Օր. ԹՈՎՄԱՍԵԱՆ, Տիկ. ԱԼԻՔՍԵԱՆ, Գ.Գ. Ա. ՍԱՐԱՖԵԱՆ, Ա. ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆ, Գ. ԿԱՐԱԳԷՏԵԱՆ, ՕՐ. ՏԷՖԵԱՆ ԹԱԹՈՒԼ, ՊԵՏԻԿ, ԱՌԱՔԵԼԵԱՆ.

Գիները՝ 15, 10 եւ 7.50 ֆրանք

Տոմսերը կը ծախուին Լիլայի ճաշարանը, 34 րիւ Սէն Լազար, Հրանտ Սամուէլ գրատունը, 51 rue Mr le Prince եւ կեդրոնատեղին Mr Hhecatrgatian, 50 rue St. Georges:

ՄԱՅՐԵ՛Ր

փրկեցէք ձեր տղոց ակռաները փտութենէ

Մաքրել տուէք ամէն գիշեր պառկելէ առաջ իրենց ակռաները DOLINE ALCALINE ակռայի փոշիով (պատրաստուած Տոքթ. Արամ Ճիհանեանի formuleին վրայ):

Doline Alcalineի

կանոնաւոր գործածութիւնը կ'արգիլէ ակռաներու փտութիւնը (caries) մասնաւորապէս կրազրկութեան (décalcification) ենթականերու մօտ

ՊԱՀԱՆՋԵՑԷՔ

Դեղարաններէն Doline alcaline ակռայի փոշին, մանաւանդ ձեր տղոց համար, ան է որ կ'արգիլէ լինտերու ցաւը զգայնութիւնը եւ բերնի թթուներու կազմութիւնը:

ԿԸ ԾԱԽՈՒԻ · ԴԵՂԱՐԱՆՆԵՐԸ

Կեդրոնատեղի O. C. P. եւ Ph. BAILLY, 15, Rue de Rome, Ph. CANONNE, 49, Rue Reaumur եւ 88, Bld. Sebastopol, Ph. du NORD, 132, Rue Lafayette, Ph. de la PORTE d'ORLEANS, 4 Place de la Porte d'Orléans, Pharmacie de l'EST, 12, Rue de Strasbourg :

ՏՈՔԹ. ԳՈՒՐԳԷՆ ՄԵԾԱՏՈՒՐԵԱՆ

ՄԱՍՆԱԳԷՏ ՆԵՐՔԻՆ, ԿԱՆԱՆՑ ԵՒ ԵՐԱԽԱՆԵՐՈՒ ՀԻՒԱՆԴՈՒԹԵԱՆՑ

Կ'ընդունի, ամէն օր ժամը 14—17 եւ ժամադրութեամբ

230 Avenue du Maine, Paris (14), Métro, Alésia - Tél. Suffren 01—64

Autobus 8—28—AE—CB—123

Դ. ԶԱՐԴԱՐԵԱՆ

ՎԻՐԱԲՈՅԺ - ԱՏԱՄՆԱԲՈՅԺ

44 Rue Dunkerque (ՄԷԹՐՕ [illegible])

Tél. Trudaine [illegible]

Կ'ընդունի ամէն օր ժամը 14—20։

Առաւօտները ժամադրութեամբ։

ՅԱԿՈԲ ԶԱՔԲԵԱՆ

FABRIQUE DE PARFUMS

14 RUE CARLE-HEBERT, Courbevoie, Seine. Tél. Défense 10—55

Օ ՏԸ ՔՈԼՈՆԵԸ ԵՒ ԱՆՈՒՇԱՀՈՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

TCHAKER ՎԱՃԱՌԱՆԻՇՈՎ

Կը ծախուին՝ Թոսւա Քաղբէ, Պանմաշէ, Բրէնթան, Կաղբէ Լաֆայէթ վաճառատուներու եւ 42 Bld. de Strasbourg։

Մէկ լիտրը՝ 75, ½ լիտրը՝ 40, ¼ լիտրը՝ 25 եւ 1/8 լիտրը՝ 15 ֆր.։

ՀԱՅԵՐՈՒ ԺԱՄԱԴՐԱՎԱՅՐԸ

Ճաշարան ՖԼՕՐԻԱ

61, Rue Monsieur le Prince, Paris (6e)

Մէթրօ՝ Օտէօն եւ Սէն Միշէլ

Արեւելեան եւ եւրոպական խնամուած կերակուրներ։

ՀԱՍՑԷԻ ՓՈՓՈԽՈՒԹԻՒՆ

ԻՐԱՒԱԳԷՏ - ԽՈՐՀՐԴԱԿԱՆ

ՎԱՀԱՆ ԵԱՐՃԱՆԵԱՆԻ

Գրասենեակը փոխադրուած է

21, RUE BAUDIN, PARIS (9e)

Tél. Tru: 29 - 39

(Մէթրօ Cadet, Սգուաո Մոնթոլոնի եւ րիւ Լաֆայէթի անկիւնը)

Ընդունելութիւն ամէն օր 9էն 11 եւ 5էն 7 եւ ժամադրութեամբ

Le Gerant : H. STEPHAN

Imprimerie A-DER (AGOPIAN) 17, Rue Dameme .. Paris (13)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 376.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : GOBelins 15-70
Chèque Postal Paris 1678-63
«ՅԱՌԱՋ»Ի ՀԱՄԱՐ Métro : TOLBIAC

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ —	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40ֆր
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Այլ երկիրներ	315 ֆրանք	110 ֆրանք	

ՇԱԲԱԹ 6 ՄԱՅԻՍ SAMEDI 6 Mai 1939

ԺԵ ՏԱՐԻ — 15e Année No. 4033 — Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ — ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ՕՐՒԱՅ ԽՈՍՔ

ԹՈՒՐՔԻԱՆ ՄԻՇՏ ԿԱՍԿԱԾՈՏ

Որքան որ եւ է տեսութիւն կամ տեղեկութիւն այնքան յստակօրէն պիտի ...րնէր Թուրքիոյ խոր անձկութիւնը, քան Թուրք մամուլի լեզուն, իր ամէն ...նկունակութեան մէջ ... ոգեւորութեամբ .

...րոպական տագնապին ծանրացումէն եւ մանաւանդ Ալպանիոյ գրաւու... վեր, Թուրք թերթերը սիւնակներով տեսութիւններ, խմբագրականներ ...ասնաւորութիւններ կը հրատարակեն, որոնց մէջ, տող ընդ մէջ, աչքի ...րնէ սուր մտահոգութիւն մը՝ Պալքաններու եւ Մոտաւոր Արեւելքի մա...

...րդար ըլլալու համար, պէտք է ըսել որ Թուրք խմբագիրները շատ ալ ...ծածկեր բառերը, միշտ արթուն պահելու համար հանրային կարծիքը՝ ...նաւանդ հիմա որ երկու ճակատները, անգլօ-ֆրանքօ-խորհրդային ու ի...տալօ-գերմանականը գերագոյն ճիգեր կը թափեն, բարեկամներ եւ զինակից...ներ ...ահելու համար ։

...րբեւ առաջին ճշմարտութիւն, Թրքական բոլոր թերթերն ալ կը խոստո...վանին թէ վտանգը Պալքաններուն դուռը հասած է, Ալպանիոյ գրաւումէն ի վեր ։

...սպէս, Հիւսէյին Ճահիտ, որ երեք ամիս առաջ կրակ կը տեղար Իտա...լիոյ «ժմենդ» կոչելով զայն, կ'ողբա՛ր Ալպանիոյ գրաւումէն վերջը.

«Զինուորական կայքը Ալպանիան ... ճիշդը խօսելով, երկու խա...ղաղ ...իրապէս արժանի յանդգնութեամբ կը կլլեն փոքր ազգերը ։ Տրա...մաբանութիւնը կ'ըսէ թէ Ալպանիոյ մէջ Իտալիա մը՝ Պալքանեան մարմնին ...խրուած փուշ մըն է ։ Մինչեւ հիմա Պալքանները համեմատաբար ապահով ...կ'ապրէին իրենց երկիրներուն մէջ ։ Հիմա՝ իրենց պարտէզին մէկ ...անկիւնը կը տեղաւորուի ներգաղթիչ հարեւան մը, որ ուժէն ուրիշ բան չի ճանչնար» ։ (Եէնի Սապահ, 8 ապրիլ) ։

«Այսօր Ալպանիա տեղաւորուած ուժերը յառաջապահներն են գրաւ...ման բանակներուն, որոնք վաղը պիտի ջանան մէկ մէկ ատուկի (քէօլէ) վե...րածել Պալքանները» ։ (9 ապրիլ) ։

Երկրորդ ճշմարտութիւն մը,— Թուրքիա իր բարեկամներուն ալ շատ չի վստահիր ։

Հրապարակագիր Թրքուհի մը, Սապիհա Զէքէրիա Սէրթէլ, որ իր ա...մուսնին հետ կը վարէ Թուրքերէն «Թան»ը, գիտել կուտայ որ Թուրքիա եթէ ...յաղթական ալ ելլէր երէկ, «դատապարտուած էր յաղթանակը զոհելու իր ...բարեկամներուն» ։ Եւ այսօր ալ նոյն մտահոգութիւնը կը յայտնէ, նախընտրե...լով չէզոք մնալ ։

Ուրիշ հրապարակագիր մը, Մահմուտ Պիրկէն, նախկին Իթթիհատա...կան կը յայտարարէ .

— «Գերմանիոյ վերջին մէկ ամսուան ընթացքին հետեւած քաղաքակա...նութիւնը դժբախտաբար մեր հաւանութեան արժանանալիք ուղղութեամբ չընթացաւ ։

«... Այն Գերմանիան որ Ռումանիան տնտեսական անկախութենէ զրկեց, ...վիան երբեք կողմէն պաշտպանել վերջ անոր հետ խօսիլ սկսաւ, մեզի ...մար կը նմանի այն ձիաւորին որ իր հեծած աշխոյժ ձին իր ձեռքի սանձովը ...պայ զսպել եւ միշտ խթանով հարուածներ կուտայ անոր փորին» ։

Եւ դարձեալ Հիւսէյին Ճահիտն է որ հրապարակաւ կը հարցնէ թէ Պալ...քանները եւ Թուրքիան ալ մաս կը կազմե՞ն Գերմանիոյ «կենսական տարածու...թեան» բանաձեւին . .

Այս յարաճուն անձկութեան ուրիշ մէկ երեսը կը ներկայացնէ ժողովուր...դին ...՝ հոն քաշելու համար իր աւանդ դումարները ։ Թուրք թերթեր ...են որ կը հաստատեն թէ բազմութիւնը ժամերով սպասած է դրամա...տուներուն առջեւ, թէ ութ միլիոն ոսկի քաշած է հոն ...

ԿՈՐԹՈՒԻ ԲԱՆՆԱՁԵՒ ՄԸ ՍԱՆՃԱՔԻ ՄԱՍԻՆ

Հանրապետական Դաշնակցութեան խորհրդարանական խմբակցութիւնը ...լի օր ժողով գումարելով նախագահութեամբ Պ. Լուի Մառէնի, անգամ մը ...ւս շեշտեց սուրիական հարցին կենսական կարեւորութիւնը եւ պնդեց թէ ...պարձակապէս անհրաժեշտ է վճռական քաղաքականութիւն մը վարել Մո...տաւոր Արեւելքի մէջ, համաձայն Ֆրանսայի դարաւոր աւանդութեան ։ Ժո...ղովը հաստատեց թէ Ալեքսանտրէթի Սանճաքին, ինչպէս Սուրիոյ այն եւ է շր...ջանի ամենադոյզն լքումը պիտի համարուի տկարութեան ապացոյց, եւ, ներ...կայ պարագաներու տակ, ամէնէն աւարկու հակազդեցութիւնը պիտի ունենայ ...միայն Արեւելքի, այլեւ ամբողջ Միջերկրականի աւազանին եւ բովանդակ ...Եւրոպայի մէջ ։ Կուսակցութիւնը ֆրանսական կայսրութեան մասը համարե...լով Սուրիան, որ դրուած է Ֆրանսայի հոգատարութեան տակ, կը յիշեցնէ թէ Ֆրանսացի ժողովուրդը չի կրնար զոհել այդ իրաւունքները, համաձայն ...հրապետին հանդիսաւոր յանձնառութեան,— ոչ մէկ թիզ հող, ոչ ալ մէկ ...մասնիկ իրաւունք .

Հանրապետական խմբակցութիւնը կը յայտարարէ թէ «երկրին գերագոյն ...շահերը եւ Սուրիոյ պաշտպանութեան անհրաժեշտութիւնները կը պահանջեն ...որ ֆրանքօ-սուրիական դաշնագիրը ֆրանսական ուժերու պահպանումով ա...պահովէ Ֆրանսայի ներկայացուցիչներուն իրական հսկողութիւնը եւ իրաւարա...րութիւնը, խղճի ազատութիւնը, բացարձակ հաւասարութիւնը օրէնքին առ...ջեւ, կրօնական փոքրամասնութեանց պաշտպանութիւնը, իրական ինքնավա...րութիւն մը ցեղային փոքրամասնութեանց եւ լուրջ երաշխաւորութիւններ ...Ֆրանսերէնի պաշտօնական հանգամանքին, ուսուցման ինչպէս եւ զանազան ...իրաւունքներու եւ արդարադատութեան մէջ» ։

Վերջապէս, կուսակցութիւնը ըմբռնելով այս բոլոր միջոցներուն բացար...ձակ անհրաժեշտութիւնը եւ ներկայ դէպքերուն ծանրութիւնը, կը յիշեցնէ իր ...յանձնարարի յանձնառութիւնը Սուրիոյ եւ մանաւանդ Սանճաքի մասին ...եւ կը յայտարարէ թէ այլեւս մէկ հատիկ քուէ պիտի չտայ կառավարութեան ...մը որ չը տկարանայ այս կէտերէն ո եւ է մէկուն վրայ ։

*** Պ. Մարսէլ Հոմէ, որ քաջածանօթ է Մոտաւոր Արեւելքի գործերուն ...վերջերս գիրք մը գրեց ֆրանքօ-սուրիական դաշնագրի մասին, «Լ'Էնֆոր...մասիոն Քոլոնիալ»ի մէջ, հրատարակուած գրութեամբ մը կը մերկացնէ ...Թուրքիոյ սարքած դաւերը՝ Սանճաքին տիրացման համար ։ Մանրամաս...նութիւնները յաջորդով ։

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԼԻԹՎԻՆՈՎԻ ՀՐԱԺԱՐՈՒՄԷՆ ՎԵՐՋ

ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ ՊԻՏԻ ՓՈԽՈՒԻ՞

Քաղաքական շրջանակներու մէջ անձկութեամբ կը հետեւին Լիթվինովի հրաժարման հետեւանքներուն ։ Լոնտոնի պաշտօնական շրջանակները կը մերժեն կարծիք յայտնել, բայց մամուլը չի ծածկեր տիրող մտահոգութիւնը ։ Կը կարծուի թէ Անգլիա պիտի շարունակէ իր բանակցութիւնները ։ Մոսկուայի մէջ ալ կը հաւաստեն թէ խորհրդային քաղաքականութիւնը անձերու հետ կապուած չէ, որպէսզի փոխուի մէկ օրէն միւսը

Բայց եւ այնպէս, Լոնտոնի մէջ կը վախնան որ Մոսկուա փոխէ իր ուղեգիծը, եթէ անգլիական կառավարութիւնը չընդունի ռուսական ծրագիրը՝ եռրեակ զինակցութեան մը մասին (Անգլիա, Ֆրանսա եւ Խ. Միութիւն) ։ Անգլիա կը շարունակէ կառչած մնալ համեստ ծրագրի մը, որուն գլխաւոր տրամադրութիւնները բացատրած ենք արդէն .

Լուրի մը համաձայն, Մոսկուա կ'ուզէ որ Թուրքիան ալ մաս կազմէ զինակցութեան ընդհանուր ցանցի մը ։ Բայց Անգլիացիները կը նախընտրեն որ Թուրքիա առուր նակատ մը կազմէ Պալքանեան երկիրներուն հետ, ուր ամէնէն աւելի կենսական են իր շահերը ։

Անգլեւռուս բանակցութիւնները կը քաշքշուին վեց շաբաթէ ի վեր եւ տեսակ մը դադար յառաջ եկած է, իբրեւ հետեւանք Լիթվինովի հրաժարման ։

*** Պարտաւորիչ զինուորագրութեան օրինագծին քննութեան առթիւ, Պ. Չէմպըրլէն յայտարարեց թէ կը յուսան 800,000 նոր զինուոր ճարել երեք տարուան ընթացքին ։ 1919ին ծնած նորագիրներու դասը պիտի բաղկանայ 200,000 զինուորներէ, բայց յաջորդ երկու դասերը աւելի բազմաթիւ պիտի ... Ժողովին մէջ փոթորիկ մը ծագեցաւ, երբ վարչապետը հաստատեց թէ պար... ... զինուորութիւնը պիտի չգործադրուի Իրլանտա ...

Պ. Փաթէնթրին Անդրաւայէն մէկնեցաւ երէկ, ...շրջանակներու մէջ կը կարծեն թէ անհամաձայնութիւններ ծագած են Լիթվինովի եւ իր օգնականին՝ Փոթէմքինի միջեւ, անոր առաքելութեան մասին

Պերլինի մէջ ձախողած կը նկատեն անգլօ-ֆրանքօ-խորհրդային զինակցութեան ծրագիրը ։

*** Ինչպէս գրած էինք, Խ. Միութեան արտաքին գործավար Լիթվինով ազատ արձակուեցաւ իր պաշտօնէն «իր իսկ խնդրանքով» ։ Լիթվինով արտաքին գործավարութիւնը կը վարէր 1930էն ի վեր, անկէ առաջ ալ, Չիչերինի օրով, երկու տարի եղաւ փոխ-գործավար ։ 63 տարեկան է ։ 1930ին Սթալին երկար վարանած է մինչեւ որ նշանակած է զայն արտաքին գործավար ։ Հրեայ է ։ Իր գործակցութիւնը Սթալինի հետ սկսած է ցարական շրջանին, Կովկասի մէջ ։ Եւ Թիֆլիզէն յաջողած է փախցնել, 1907ին, 750,000 րուպլիի գումար մը արտասահման, զոր Սթալին եւ ընկերները կողոպտած էին պետական դրամատունէն ։ Մինչեւ 1918 կ'ապրէր Անգլիոյ մէջ ։ Կինը անգլուհի մըն է ։

ՏԱՆՑԻԿԻ ԽՆԴԻՐԸ ԵՒ ՖՐԱՆՍԱ

Գնդ. Պէք, Լեհաստանի արտաքին նախարար, երէկ խօսեցաւ իր ճառը, որպէս պատասխան Հիթլէրի յայտարարութեանց ։ Ճառը վտանգաւոր չեշտ մը ունէր, բայց չի փակեր բանակցութեան դուռները ։

Ջանալով փոյթներ շրջած ըլլալով Ֆրանսայի դիրքը մասին, Պ. Տալատիէ յայտարարութիւն մը ուղղեց մամուլին եւ շեշտեց թէ Ֆրանսա պիտի օգնէ Լեհաստանի, եթէ ան յարձակման ենթարկուի ։ Այս յայտարարութիւնը տեսակ մը պատասխան էր նախկին ընկերվարական Մարսէլ Տէայի մէկ յօդուածին, որ գիտել կուտար թէ չափազանցութիւն է ... ... Տանցիկի համար եւ թէ «Ֆրանսայի գիւղացին չուզեր մեռնիլ ... ... համար» (Լէհեր) ։

Վարչապետը յայտարարեց .

— «Ֆրանսայի դիրքը, այնպէս ինչպէս ճշդեցի մարտ 29ի ձայնասփիւռ ճառով, չէ փոխուած եւ պիտի չփոխուի ։ Արտաքին դէպքերը բացորոշապէս կը հաստատեն մեր արթնութեան եւ վճռականութեան օրինաւորութիւնը եւ անհրաժեշտութիւնը ։ Միջազգային կացութիւնը հասած է կէտի մը ուր, դըլխաւոր հարցերու այլազանութեան եւ բարդութեան մէջ, մէկ խնդիր կը մնայ միջնադը.— Տիրապետութեան կամ գործակցութեան խնդիրը ։ Հետեւաբար, Ֆրանսայի ապահովութիւնը, ինչպէս եւ քաղաքակրթութեան ապագան է խնդրոյ առարկայ, եւ մենք վճռած ենք պաշտպանել զանոնք, աշխարհի ատեւր մեծամասնութեան հետ ։ Ես պարզապէս կ'ուզէի յիշեցնել այս պարագան, ներկայ հանգամանքներուն մէջ» ։

*** Արտաքին նախարարն ալ իր կարգին հաւաստիքներ ընծայեց Փարիզի կացութիւնը, քանի որ Լեհաստան չի պահանջեր գրաւել Տանցիկը կամ լեհական կառավարութիւնը վտանգուած նկատէ իր կենսական շահերը ։ Դեսպանն ալ իր կարգին հաւաստեց թէ գնդ. Պէքի ճառը պիտի չծանրացնէ միջազգային կացութիւնը, քանի որ Լեհաստան չի պահանջեր գրաւել Տանցիկը կամ լեհական զինուոր տեղաւորել Տանցիկի մէջ, այլ պարզապէս կը պնդէ իր օրինական իրաւունքներուն վրայ ։

Արտաքին նախարարը տեսակցեցաւ նաեւ Փարիզի խորհրդային դեսպանին հետ, որ հաւաստեց թէ Լիթվինովի հրաժարումը չի նշանակեր քաղաքականութեան փոփոխութիւն ։ Դեսպանին կարծիքով, Լիթվինով իսկապէս, ... չափազանց կառչած էր հաւաքական ապահովութեան ։ Բայց եւ այնպէս Փարիզի պաշտօնական շրջանակները սկեպտիկ են ։

Մոլոթով կը ջնջէ գրաքննութիւնը

Պ. Մոլոթով, Խ. Միութեան վարչապետը, որ առժամապէս կը վարէ նաեւ արտաքին նախարարութիւնը, ջնջեց օտար մամուլի գրաքննութիւնը, իբրեւ առաջին գործ ։ Այսուհետեւ օտար թղթակիցները իրենք պատասխանատու պիտի ըլլան իրենց հաղորդած լուրերուն ճշդութեան ։ Անոնք որ սուտ լուրեր կամ ծուռ եւ թշնամական տեսութիւններ կը հաղորդեն, պիտի վտարուին Մոսկուայէն ։ Թղթակիցները դիտել տուին թէ գործնական փոփոխութիւն մը կրած չըլլար գրաքննութիւնը Խ. Ռուսիոյ արտաքին նախարարութիւնը մինչեւ հիմա գրաքննութեան կ'ենթարկէր հեռագիրները, ազատ ձգելով հեռաձայնով խօսակցութիւնը, յետոյ ստուգում կատարելու համար ։ Այժմ կը ջնջուի հեռագրի գրաքննութիւնը, բայց կացութիւնը չի փոխուիր հեռաձայնով հաղորդուած լուրերու մասին ։ Ուրիշ կաշկանդումներ ալ անփոփոխ կը մնան ։

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԱՌ ՈՐ ԱՆԿ Է

— Խնդրագիր գրեցի՞ք ։
— Ի՞նչ խնդրագիր ։
— Ձեր Միութեան վաւերացման համար ։
— Մեր Միութիւնը շատոնց վաւերացուած է ։
— Ի՞նչպէս ։
— Մենք ժամանակին լուր տուած ենք ոստիկանութեան ։
— Ուրեմն բան չէք հասկցեր 1939 ապրիլ 12ի հրամանագիր-օրէնքէն ։
— Ի՞նչ գիտնամ, իմ խելքս չի հասնիր, մեր ատենապետը այդպէս ըսաւ
— Բարեւ ըրէք ձեր ատենապետին եւ պահանջեցէք որ նորէն կարդայ օրէնքը եւ անոր բացատրութիւնները ։ Ժամանակը շատ կարճ է ։
— Հապա մեզի ըսին թէ անոնք որ ժամանակին արձանագրուած են, վաւերացուած կը համարուին ։
— Սխալ, սխա՛լ, մինչեւ հիմա կ'արձանագրէին ի տեղեկութիւն, գիտնալու համար թէ այսինչ Միութիւնը գոյութիւն ունի այսինչ քաղաքին կամ թաղին մէջ ։ Այդ արձանագրութիւնը չի նշանակեր թէ կառավարութիւնը կը ճանչնայ անոր օրինաւորութիւնը ։ Նոր է որ պիտի կատարուի այդ գործողութիւնը,— օրինական վաւերացում՝ բառին իսկ ներքին զօրութեամբ,— եթէ յարմար դատէ ։
— Ուրեմն ամէն բան ծայրէն պիտի սկսինք ։
— Շուարելու բան չկայ ։ Դրոշմաթուղթ մը կ'առնէք եւ խնդրագիր մը կ'ուղղէք Ներքին նախարարին, որ կը յանձնէ ոստիկանական վերատեսչութեան (Սէնի նահանգին մէջ), օրինական ձեւակերպութիւնները կատարելու համար ։ Խնդրագիրը կրնայ ստորագրել նախագահը, ընդհ. քարտուղարը կամ ամբողջ վարչութիւնը ։ Ամէն պարագայի մէջ, անհրաժեշտ է ճիշդ ու ճիշդ նշանակել նախագահին, ընդհ. քարտուղարին եւ կեդր. վարչութեան անդամներուն անունը, մականունը, հասցէն, ծննդեան թուականը, վայրը, արհեստը, հպատակութիւնը, ինքնութեան թուղթի թիւը, կեդրոնի հասցէն, ինչպէս եւ այս օրէնքէն առաջ հաստատուած արձանագրութեան թուականը եւ թուահամարը ։ Անշուշտ պէտք է բացատրել նաեւ Միութեան նպատակը ։
— Կ'ըսեն թէ հարկ է ներկայացնել նաեւ բոլոր անդամներուն անունը ։ Այդպէս ըրած է Հայր. Միութիւն մը ։
— Թիւրիմացութիւն է ։ Ձեռնհաս իշխանութեան համար էական պահանջուածը վարչութիւնն է, ի հարկին ստուգումներ եւ հետապնդումներ կատարելու համար ։ Մնացեալը մանրամասնութիւն է ։ Պէտք չունիք շարք-շարք ցանկեր կազմելու ։ Ցեւս, առ հասարակ բարեխղճութիւնը կը վայելեն այն հաստատութիւնները որ ծանօթ են իրենց հանրօգուտ գործունէութեամբ ։
— Այս բոլոր բացատրութիւնները կարդացած ենք Յառաջի մէջ, ինչո՞ւ նորէն կը յիշեցնէք ։
— Որպէսզի յիշեցնենք — չյիշեցնենք չըսէք, իրար անցնելով, տեղական գործերը կատարելով կամ ամէն բան քախտին ձգելով, մինչեւ մայիս 16 ։

ՎԱՀԷ

ՏԵՆԳԱԳԻՆ ԳՈՐԾՈՒՆԷՈՒԹԻՒՆ ՀՌՈՄԻ ԵՒ ՊԵՐԼԻՆԻ ՄԷՋ

Առանցքը զինակցութեա՞ն պիտի վերածուի

Գերմանիոյ արտաքին նախարարէն վերջը, Իտալիա գնաց նաեւ մարաջախտ Կէօրինկ, հեռաձայնով խօսակցութիւն մը ունենալէ վերջ Մուսոլինիի հետ ։ Այս միջոցին երեք գերման նախարարներ կը գտնուին Իտալիա,— արտաքին նախարարը, աշխատանքի նախարարը եւ օդանաւային զինուորը՝ Կէօրինկ, առանց հաշուելու ապարապետը եւ իր օգնականը, ինչպէս եւ ուրիշ շարք մը պաշտօնատարներ ։ Կ'ըսուի թէ միայն Կէօրինկ պիտի տեսակցի Մուսոլինիի հետ

Լաւատեղեակ շրջանակներ կը հաւաստեն թէ Իտալիոյ եւ Գերմանիոյ վարիչները կ'ուզեն վերաքննել եւ աւելի ամրապնդել իրենց գործակցութիւնը, զայն վերածելով իրական զինակցութեան մը՝ Իտալիոյ, Գերմանիոյ եւ Ճափոնի միջեւ ։ Մասնագէտները արդէն իսկ ծրագիր մը մշակած են այս մասին ։ Ճափոնի կայսրն ալ համաձայն է զինակցութեան ։

Պերլինի մէջ տակաւին չեն հաւատար թէ Լեհաստան բոլորովին միացած է անգլօ-ֆրանսական պաշտպանողական ցանցին ։ Տոքթ. Կէօպէլս, որ այս անգամ իր շաբաթական յօդուածը մէկ օր առաջ հրատարակել տուաւ,— ուրբաթ, փոխանակ շաբաթի, գնդ. Պէքի ճառէն առաջ — դիտել կուտայ թէ Գերմանիա եւ Լեհաստան կրնային համաձայնիլ, եթէ միջամտած չըլլային Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի ազմկարարները ։ «Գնդ. Պէք ծանր պատասխանատուութիւն մը պիտի ստանձնէ այս առտու, Լեհաստանի եւ Եւրոպայի հանդէպ ։ Աշխարհ Լեհաստանի յառած է աչքերը եւ կը հարցնէ անձկութեամբ.— «Ո՞ւր երթաս, Լեհաստան» ։

Դարձեալ, նշանակալից է որ գնդ. Պէքի ճառէն առաջ Պերլինի պաշտօնական գործակալութիւնը հաղորդեց թէ Լաթվիայի եւ Էսթոնիայի հետ ծրագրուած երաշխաւորութեան դաշինքները ստորագրուելու վրայ են ։

*** Անգլիական կառավարութիւնը օրը օրին կը հետեւի Գերմանիոյ եւ Լեհաստանի միջեւ կատարուած խօսակցութեանց ։ Միւս կողմէ իտալական մամուլը կը շարունակէ չափաւորութեան խրատներ տալ Լեհաստանի ։ Լոնտոնի մէջ ալ կը հաւատան թէ Մուսոլինի մեծ դեր կրնայ կատարել, Տանցիկի վէճը խաղաղութեամբ լուծելու համար ։

Յեղափոխութեան 150 ամեակը

Ֆրանսական յեղափոխութեան 150ամեակի առաջին պաշտօնական տօնակատարութիւնը տեղի ունեցաւ երէկ, ուրբաթ, Վերսայլի մէջ, ճիշդ այնտեղ ուր գումարուեցաւ 1789 մայիս 5ի ընդհ. ժողովը ։ Հանրապետութեան նախագահը այս առթիւ բազմած էր այն գահին վրայ ուր կը նստէր Լուի ԺԶ. ։ Ճառեր խօսեցան նախագահը եւ Պ. Էռիօ, իսկ բուն բանախօսն էր կրթական նախարարը ։

Երէկուան տօնակատարութիւնը առաջինն էր վեց ազգային հանդէսներու, որոնք պիտի կատարուին այս տարուան ընթացքին, մինչեւ Սեպտ. 21 ։ Կառավարութիւնը 15 միլիոն ֆրանք սահմանած է այս տօնակատարութեանց, բայց միայն հինգ միլիոնը պիտի ծախսուի, մնացեալը վերադարձնելով պետական գանձին ։

*** Ֆրանսայի կիներու դաշնակցութիւնը նամակ մը ուղղեց Հանրապետութեանց նախագահին, յեղափոխութեան 150ամեակին առթիւ, բողոքելով թէ Ֆրանսուհիները տակաւին զրկուած կը մնան քաղաքական իրաւունքներէ ։ 150 տարի առաջ ալ, կիներուն արգիլուած էր մանել ընդհ. ժողովին մէջ, եւ մինչեւ այսօր ոչինչ փոխուած է ։

(Շարունակութիւնը 4րդ էջ)

ԱՓՐԻԿԵԱՆ ԱՐԵՒԻՆ ՏԱԿ

Ց.— ՀԱՅԵՐԸ ՀԻՒՍ. ԱՓՐԻԿԷԻ ՄԷՋ, ՍԿԻԶԲԷՆ ՄԻՆՉԵՒ ՄԵՐ ՕՐԵՐԸ (*)

Գիտէ՞ք զարմանան չատեր, երբ կարդան որ հայկական արիւնը բաբախած է Ափրիկէի մէջ, Քրիստոսէ առաջ։

Տարիներ առաջ, երաժշտութեան պատմութեան գրքի մը մէջ, որ ձեռքըս անցած էր պատահաբար՝ առանց կողքի, բազմաթիւ էջեր պակաս,— ահա թէ ինչու չկրցայ սառւգել հեղինակը— կարդացի զարմանալի նախադասութիւն մը, թէ Մաւրիտանացիները, որոնք ժամանակ մը դարձած էին Հռոմայեցիներուն սարսափը Ափրիկէի մէջ, ծնունդ են հայեւմարական եւ լիբիակ. անկողիններու։ Այնուհետեւ պատ Չէլլիկմանը որ նոյնպէս կը հաստատէր թէ հայկական արիւնը, որ անցած է Ափրիկէէն, իբրեւ մէշտակ ձգած է այնտեղ իր յատկանշական քիթը։ Չէլլիկման, որ հեղինակութիւն մըն է, կը գրէ(**) թէ սըխալ է հրէական քիթ կոչել «արծուեքիթը» որովհետեւ սեմական կազմախօսութիւնը օտար է այդ ցեղանիշին,— արծուեքիթը Հիթիթեան ժառանգ մըն է, որ կը յաւերժանայ Հայոց մէջ, այսինքն՝ արդի Հիթիթներուն մէջ։ Եւ եթէ Ափրիկէի մէջ տակաւին հիմա արծուեքիթ կը տեսնենք, պատճառն այն է, կը շարունակէ, որ հայկական արիւնը անցած է Ափրիկէէն, խառնուած տեղացի ժողովուրդներու արեան եւ ստեղծած, իբրեւ արդիւնք այդ métissageին, հայակերպ (arménoïde) տիպար մը նաեւ Ափրիկէի մէջ։

Ի՞նչ կ'ըսէ պատմութիւնը, այս մասին։ Թէ Հայու կրունկներ կոխած են Ափրիկեան տաք հողին վրայ, թէ հայ քաջեր կռուած են Ափրիկեան անապատներու եզերքը՝ կանակը հռչակաւոր Կարքեդոնին, որու մէկ ահարկու դէմքը, Աննիբալ, ըստ աւանդութեան, Հայաստան է ապաստանած ժամանակ մը՝ այնտեղ կառուցանել տալու համար բերդաքաղաք մը, կը հաստատեն երկու հին մատենագիրներ։ Առաջինն է Սալլուստիոս, լատին պատմագիրը, որ գրած է Յուգուրթայի կեանքը եւ Կատիլինայի դաւակցութիւնը գիրքերը, Քրիստոսէ առաջ,— Ֆրանսերէնի թարգմանուած ըլլալով՝ կրցայ օգտուիլ այս հեղինակէն(***)։ Երկրորդը՝ Պրոկոպիոս, բիւզանդական պատմագիր Ե. դարու, որ փառաբանած է Յուստինիանոսը ու իր վարքը եւ գաղտնօրէն գրուած պատմութեամբ մը վրէժ լուծած նոյն Յուստինիանոսէն, (այս մասին կ'արժէ կարդալ Թէնանի խորհրդածութիւնները), թարգմանուած չէ ֆրանսերէնի,— Ս. Ժընըվիէվի մատենադարանին մէջ կայ յունարէն հին տիպ ու տառով օրինակ մը, գծուարընթեռնլի, որու կողքին վրայ կը տեսնուի նաեւ հայ Ներսէհ զօրավարին պատկերը։ Հարկադրուած, օգտուե-

ցայ Ալզաքի եւ Ճանոցքի աշխատութիւններէն,— այս երկու պատմագիրները մազած են ամբողջ Պրոկոպիոսը

×

Շատ սիրեցի Սալլուստիոսը, հակառակ այն թշնամութեան՝ որով Քուինտիլիանոս եւ Գրոս կը յարձակին վրան ու կ'աշխատին նսեմացնել արժէքը։ Քուինտիլիանոս անհամասարակշիռ է,— ոճարան եւ խառնըզան՝ վարպետ մըն է երբ անկեղծ է, սակայն կը կորսնցնէ ինքզինք վէճերի մէջ (իր զաւակներուն մահը) եւ շահախնդրութեան համար (անարժան կնոջ մը համար իր խնկարկութիւնը)։ Իր հեռաւորութենէն նախընտրելի է ինծի Սալլուստիոսի թողուն գիրքը, ամէն բան յաւերժութեան տալու նախանձախնդրութիւնը, տաք լեզուով մը եւ նահապետական ակրով մը, ուր կը հաւաքէ զրոյցները եւ աւանդութիւնները, կը հիւսէ իր ատոյց ծանօթութիւններուն եւ վաւերական տեղեկութիւններուն։ Տեսակէտով մը կը նմանի մեր Խորենացիին։

Երբ Ափրիկէի պատմութիւնը գրելու կը ձեռնարկէ, կը դիմէ Հեմպսալ Թագաւորին, որ փիւնիկեան գիրքերէ քաղելով՝ իրեն կուտայ աւանդական տեղեկութիւններ։ Սալլուստիոսի համար նորութիւններ են այդ աւանդութիւնները, ծանօթ եւ ընդունուած կարծիքներէ բոլորովին տարբեր։ Ու խղճամիտ պատմագիր, կ'արձանագրէ զանոնք՝ պատասխանատուութիւնը թողլով Հեմպսալ Թագաւորին եւ փիւնիկեան գիւտագիրքերու վըրայ (*)։

Ըստ փիւնիկեան այդ աւանդութեանց, սկիզբները Ափրիկէի մէջ կը բնակէին Գետուղացիներ եւ Լիբիացիներ,— երկու բարբարոս ժողովուրդներ, որոնք կը սնանէին վայրի կենդանիներու միսով եւ, հօտերու պէս, կը ճարակէին դաշտերու խոտով։

Եւ ահա Արեւելքէն Ափրիկէ կ'արշաւէ Հերակլէս,— փիւնիկեան դիցաբանութեան այսպէս կ'անուանեն այդ ահարկու աշխարհակալը, որ կը յիշեցնէ Նաբուգոդոնոսորեան կամ Սաղմանասարեան տիպար մը։ Կարծես վիթխարի Ասիան է որ կը թափի Ափրիկէի վրայ,— աշխարհակալին բանակը կազմուած է բազմաթիւ ժողովուրդներու զինուորեալ երիտասարդութենէն։ Մարախի նման կը ծածկեն Հիւս. Ափրիկէն, Նեղոսի բերնէն մինչեւ Կարքեդոն եւ մինչեւ հոն ուր Ափրիկէ չըթունք կ'երկարէ Եւրոպայի։ Աշխարհակալը կ'անապարէ, նաւեր չինել կուտայ եւ բանակը կ'անցընէ Եւրոպա Սպանիոյ վրայով, դէպի հիւսիս բարձրացած ժամանակ, կը մեռնի աշխարհակալը։ Եւ տարական ազգերու վիթխարի բանակը կը կազմալուծուի նոյնհետայն, կը սկսի նահանջը։

Մարդկային անօրինակ այդ հեղեղին մէջէն՝ կը զատուին հայկական, մարական եւ պարսկական բանակները, կ'իջնեն Սպանիոյ ծովեզերքը, նաւ կը նստին ու կ'անցնին Ափրիկէ։

Պահ մը կը հաստատուին Հիւս. Ափրիկէի մէջ, երկար ծովեզերեայ ժապաւէնի մը վրայ։ Ժամանակ մը վերջ Պարսիկները կը հեռանան դէպի ափ բեւմուտք, դէպի Ովկէանոս։ Անապատ էր դարձեր երկիրը, որեւէ նիւթ չկար՝ խրճիթ չինելու, եւ Պարսիկները, շրջելով իրենց նաւերը, խրճիթ չինեցին իրենց ու բնակեցան անոնց ներքեւ։ Ամուսնացան Գետուղացիներու հետ, որովհետեւ կին չկար իրենց հետ, բոլորն ալ այրեր էին։ Այս միութենէն առաջ եկան Նումիդիացիները, նոր ժողովուրդ մը, որ արօտավայր գտնելու նպատակով՝ սկսան թափառիլ, (Նումիդիացի կը նշանակէ խաշնարած)։ Ու Նումիդիացիները սկսան արշաւել դրացի ժողովուրդներու վրայ, գրաւել անոնց երկիրը, հոն տնկելու համար իրենց մապալները,— նումիդիական խըրճիթներ, որոնք իրենց չրջուած տաշտի պէս երկար ձեւով ու կամարաւոր տանիքով կը յիշեցնեն հին նաւերը, որոնցմով Եւրոպայէն անցան Ափրիկէ։

Իսկ Հայերը, Մարերուն հետ, մընալով Հիւս. Ափրիկէի ծովեզերեայ երկար գօտիին վրայ, ամուսնութիւն կնքեցին Լիբիացիներու հետ։ Ծովուն եզերքը հաստատուած ըլլալով՝ առեւտրական նաւերով Սպանիայէն բերել տուին անհրաժեշտ նիւթերը եւ քաղաքներ չինեցին։ Լիբիացիները, բարբարոս ժողովուրդ, թէ՛ Հայերուն եւ թէ Մարերու տուին Մաւր անունը, փոխանակ արտասանելու հայկական հնչումով եւ ըսելու Մար։ (Այս Մաւրերը, սակայն, ոչ մէկ կապ ունին Հիւս. Ափրիկէի արդի Մաւրերուն հետ,—հիմա Ալճերիոյ մէջ maure կը կոչեն գրեթէ անխտիր բոլոր այն ժողովուրդները, որոնք կը տեսնուին խափշիկեան մորթով, արաբեւթրքական բարքերով)։

Պարսիկները հետզհետէ զօրացան, բազմացան եւ սկսան տարածուիլ մինչեւ Կարքեդոն, Միջերկրականի եզերքը։ Ահա թէ ինչո՛ւ Նումիդիա կը կոչուի հիմա այդ հողամասը։ Յետոյ միացան Լիբիացիներուն եւ իրենց հպատակ դարձուցին ամբողջ Հիւս. Ափրիկէն, բայց որովհետեւ Լիբիացիները այնքան ռազմունակ չէին որքան Նումիդիացիները, պատմութիւնը այս վերջիններուն փառքն է միայն որ կ'երգէ։

Ահա այն ծանօթութիւնները, զորս Սալլուստիոս կուտայ աւանդաբար, Լիբիացիներու մասին ընդարձակ տեղեկութիւններ կան նաեւ Հերոդոտոսի պատմութեան մէջ։ Այդ տեղեկութիւնները զանց կ'առնեմ ու միայն նարկ կը գտնեմ աւելցնել որ Հերոդոտոս ոչ մէկ ակնարկ կ'ընէ այն աւանդութիւններուն, զորս Սալլուստիոս կը քաղէ փիւնիկեան եւ ափրիկեան դիւանաթուղթերէ։

Յաջորդով կուտանք Պրոկոպիոսի վկայութիւնը, աւելի վաւերական, Ե. դարու պատմութենէն։

Շ. ՆԱՐԴՈՒՆԻ

(*) Կամէ՞է անկախ պատճառներով, անցեալ Հոկտեմբերէն ասդին ընդհատուած էր այս յօդուածաշարքը, որու վերջին հատուածը հրատարակուած է Հոկտեմբեր 23ին։

(**) Les Races de l'Afrique, էջ 16։

(*) Վենետիկեան Մխիթարեաններու գրացուցակին մէջ տեսայ, որ Հ. Աբրահամ Ճարեան եւս թարգմանած է այդ գործերը։

(*) Œuvres complètes de Salluste, Թրգմ. Nisard, 1850, էջ 75։

** Կինը, գրական բացատրութեամբ, պայծառ այլաբանութիւն մըն է, որքան ալ անթափանցելի պայտի մէջ բնակի։

Կ'ըսեն թէ Յունուար ամսուան ծնող աղջիկ մը տնտեսագէտ ու տակաւախօս կ'ըլլայ, երկուքէն մին ալ ըլլայ կը բաւէ։— Յ. Պարոնեան

** Կնոջական բոլոր հոգին բերովի կը փթթի, երբ կը հաւատայ իր գեղեցկութեան։— Վ. Հիւկօ

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ԱԹԷՆՔԷՆ

ՄԵՐ ԴՊՐՈՑՆԵՐԸ

Հիմա, որ դպրոցական տարին լրանալու մօտ է, կ'արժէ անդրադառնալ, անցնող շրջանին (1938–1939) վրայ, պարզելու համար այն պայմանները որոնց տակ ապրեցան մեր կրթական հաստատութիւնները։

Նախ՝ վիճակագրական համառօտ ցուցակ մը, Աթէնքի հայկական դպրոցներու մասին։

Սկսինք՝ Քօքինիայէն, հայաշատ կեդրոն մը, Աթէնքէն մօտաւորապէս կէս ժամ ինքնաշարժով։ Ունի՝ չորս դպրոց։ Աւելի անցեալ շրջանին ունէր 5 դպրոց։ Առաջինը Զաւարեան վարժարանը, ունի 250 երկսեռ աշակերտ, երկու բաժիններու մէջ, նախակրթարան եւ մանկապարտէզ։ Վարժարանին պիւտճէն կը հոգայ— կարեւոր բաժինով մը— Ամերիկայի Հ. Կ. Խաչի կեդրոնը։ Ազգային օգտակար կըրթարան մըն է, տեսչութեամբ՝ յայտնի դաստիարակ – ուսուցիչ Գ. Արսէն Գալեանի, որ իրեն ունի աջակից երիտասարդ ուժեր, նախակրթարանին կամ մանկապարտէզի բաժնին մէջ։

Զաւարեան վարժարանի շէնքը կը ծառայէ նաեւ, իբրեւ հաւաքատեղի եկեղեցասարդութեան։ Այս վարժարանին, ինչպէս բոլոր Աթէնահայ եւ յունահայ կրթական յարկերուն մէջ, տարուէ տարի, եւ անցնող այս շըրջանին քիչ մը աւելի թիւով հելլէն ուսուցիչներ կը պաշտօնավարեն, դործադրելու համար պետական ծրագիրը։ Այս ուսուցիչները կը վճարուին պետական սակով եւ հայկական դըպրոցներու խնամակալութեան կողմէ։ Հայերէն լեզուով կ'աւանդուին միայն լեզու, պատմութիւն եւ կրօնք, այն ալ սահմանափակ պահերով։

Քօքինիոյ մէջ կան նաեւ, ազգային, բողոքական եւ կաթոլիկ համայնքութեան դպրոցները։ Ազգ. վարժարանը ունի 350 – 400 աշակերտ։ Պիւտճէն կը հայթայթուի հայամթլաս Հայոց խեղճուկ միջոցներով։ Բարեգործականը կ'օժանդակէ, գոցելով բացերը բոլոր ազգային վարժարաններուն։ Ինչ որ արձանագրեցի պետական ծրագրի եւ սակացոյցի մասին, վերը, Զաւարեանի համար, կը վերաբերի բոլոր հայկական դպրոցներուն։

Բողոքականներու վարժարանը ունի 200 աշակերտ։ Պիւտճէն կը հոգայ Ամերիկեան ընկերութիւնը։ Կաթոլիկ դպրոցը ունի 150 աշակերտ։ Բոլոր դպրոցներն ալ ունին թէ նախակրթարանի եւ թէ՛ մանկապարտէզի բաժին։ Ժամանակը չէ տակաւին գրել այս դպրոցներուն հունձքին մասին, քանի որ տարին չէ լրացած։ Բայց, պարտականութիւն է արձանագրել, որ ամենուրեք, հայ ուսուցչութիւնը խորապէս գիտակից իր կոչումին եւ պարտաւորութեանց, կը մնայ պատնէշին վրայ, հակառակ բազմապիսի դժուարութեանց եւ զըրկանքներու։

Լիփազման՝ ունի մէկ դպրոց։ (Անցեալ տարի ունէր երկու)։ Այս շըրջանին կայ միայն ազգային դպրոցը, որ ունի 250 երկսեռ աշակերտ եւ փորձուած ու խանդավառ երիտասարդ ուժեր։

Սինկրուն՝ նմանապէս մէկ կրթական հաստատութիւն ունի, տակաւին աշակերտներով եւ համապատասխան պիւտճէով։ Հայութեան թիւը՝ հազիւ 1800ի կը հասնի։

Քօքինիան ունի 6000, իսկ Լիբազման՝ 2500 հայ բնակիչ։

Ֆիխ՝ ունի 6000 հայութիւն եւ երեք դպրոց։ Ազգային, կաթոլիկ եւ բողոքական դպրոցներ։ Երբ կաթոլիկ եւ բողոքական կ'ըսեմ, չի նշանակեր թէ այս դպրոցներուն մէջ կ'ուսանին միայն այդ համայնքներուն պատկանող աշակերտներ։ Ընդհակառակն, համայնուն դաւանութեանց սատկանողներուն թիւը չափազանց քիչ է։ Մեծ մասով Հայ եկեղեցւոյ զաւակներ են վերջինները, որոնք փոքրը մնացած պիտի ըլլային եթէ գոյութիւն չունենային այդ յարկերը։

Աթէնքի շատ մօտիկ այս հայնոցին ազգային վարժարանը ունի մօտաւորապէս 500 երկսեռ աշակերտ։ Եւ բաւական թիւով հայ ուսուցիչներ, որոնցմէ կ'ուզէի յիշել Գ. Գ. Յովհաննէս Մարեանն ու Զ. Զաքարեանը, Արժանակ Տէր Յակոբեանն ու խումբ մը տիկիններ եւ օրիորդներ, որոնք գիտակից իրենց ուսերուն ծանրացող պարտականութեանց, ոգի ի բոյն կ'աշխատին։

Դպրոցին պիւտճէն կը հոգայ, ինչպէս ամենուրեք, ժողովուրդը, հանգէսներով եւ օժանդակութեամբ Բարեգործականի, բողոքականներու վարժարանը ունի՝ մօտ 200 աշակերտութիւն եւ երիտասարդ մասւորականի մը, Գ. Վահրամ Գալուստեանի, իբրեւ տնօրէն։ Իր կարգին պէտք է արձանագրեմ, թէ բոլոր դպրոցներուն տնօրէնները, յաչս պետութեան հելլէն ուսուցիչ կամ ուսուցչուհիներ են։

Ֆիխի կաթոլիկներու վարժարանը, որ կը կոչուի Ս. Գր. Լուսաւորիչ վարժարան, ունի՝ 500 աշակերտ, ունի պայծառ շէնք եւ դպրոցական կազմած։ Իբրեւ կրթական յարմարութիւն ունեցող շէնքեր կարելի է յիշել միայն Զաւարեանը, Քօքինիոյ բողոքականներու կրթարանը եւ Ֆիքսի կաթոլիկներու դպրոցները։ Այս վերջինին մէջ կը պաշտօնավարեն բանաստեղծներ՝ Գէորգ Կարափարենց իբրեւ տնօրէն եւ Մանուկ Ա. Մանուկեան, իբրեւ ներքին ուսուցիչ եւ ընդհ. հըսկող։ Կը դասախօսէ նաեւ՝ Կամսարական վարդապետը, որ ծանօթ իր խորհմութեամբը՝ աշխարհագրութեան, գիտութեան եւ պատմութեան ճիւղերուն մէջ։ Այս վարժարանը ունի նաեւ երիտասարդ եւ ուժեղ հայ ուսուցչուհիներ՝ նախակրթարանին եւ մանկապարտէզին մէջ։

Ինչ կը վերաբերի շէնքին, ինչպէս Զաւարեանը, նոյնպէս եւ այս յարկը տեսակ մը ակումբի դեր կը կատարեն։ Հոն են՝ Հ. Մ. Ը. Մ.ը, Հ. Մարի Տունը, երիտասարդ եւ երիտասարդուհիներու խումբերը, երգչախումբն ու դրական երեկոներն ու հաւաքոյթները։

Կան նաեւ Փէրէաբէրիի եւ Մօսխաթոյի ծաղկոցները, որոնցմէ՝ առաջինին մէջ կը գործէ ծանօթ կրթական մշակ Գ. Անէմեան, իսկ՝ երկրորդին մէջ, Տիկին Խաչատուրեան։ Վերջին այս երկու վարժարանները ունին՝ 40–50ական աշակերտ։ Ունէինք նաեւ Ա. ս. ուրի. Բի ի խ. ոյի, ինչպէս նաեւ Քալամաթայի ծաղկոցները, որոնք փակուած են կամ փակուելու վրայ։

Աթէնքի դպրոցներու գոյութեան հարցով անհրաժեշտ է որ գաղութը թիւ աշակերտներով եւ համապատասխան պիւտճէով ...

Յաջորդով տեղեկութիւններ գաղութի համրային կեանքէն։

ԹՂԹԱԿԻՑ

Ի ՊԷՏՍ ՁԱՐԳԱՑԵԼՈՑ

Սիրելի Արազ.— Հայ մամուլին թարգմանածոյ մասին ուշադիր ըլլալով, գիւրին է համոզուիլ, թէ ոչ միայն պէտք եղած, այլ բնաւ ոչ մէկ ջանք կը տարուի օտար բառերուն ու մանիչ հայերէնները տալու։ Երբեմն մինչեւ իսկ այնքան դէչ թարգմանութիւններ կ'ըլլան պարզ լուրերու, որ կը մղուիս ողբալ թարգմանիչներուն տգիտութիւնը ի մասին իրենց մայրենի լեզուի։ Այսօր նմոյշ մը տամ արդի թերութեան։ Քաղաքական լուրի մը թարգմանութեան մէջ fléchissement ֆրանսերէն բառը թարգմանուած է... տեղատուութիւն, հոն՝ ուր ... մոկընթացութեան խօսք կայ, ոչ մակընթացութեան. ... թարգմանողը գոնէ փակագիծի մէջ ֆրանսերէն բառը դրած ըլլար, իր մըտքի չէր թերեւս, բայց մեծ գիտելով ըրածի պէս փութացեր է տեղատուութեան քով փակագծել ֆրանսերէնը մինչ պէտք էր թարգմանէր ... ծունկի գալ, խոնարհիլ, յաղթահարուիլ, ընկճուիլ։ Եւ տակաւին ինչեր ...

Բայց փութանք հասնիլ սթափումի մը, եւ այն ալ անշուշտ... բանասիրութեան միջոցաւ.— Եղիշէի գրաբար դերբուխը այնքան չատ ծանր բերաւ մեզ, որ կ'արժէ երբեմն սթափում որոնել բանասիրական գիտութ մէջ, մեր դասարանն ալ կ'ախորժի ասկէց։ Այսպէս՝ կայ վհատիլ բուն մօտն ալ ներհակաբար վստահիլ, Արդեօք արմատապէս նոյն չե՞ն այս երկուքը — ըլլայ վեհ, ըլլայ վատ արմատն է ահ։ Վատահիլը անհրկիւղ ըլլալն է։ Ուրիշ առթիւ ըսած ենք թէ ստ մասնիկը հականիշ է, եղծել, ստեղծել, երխել՝ ստերխել (չինականք ճամբայ, ծուռ ճամբայ), թերեւս քստահիլը (վ տառին ներկայութիւնը ոչինչ կ'ապացուցանէ, կ'ուզեմ մէջ կուզմ կը տանիս իբրեւ չունչ — ստ չուչել, հնչել, փնչել, յնչել, մինչ իսկ խնչել — միեւնոյն արմատական (ունչ, ուչք ածանցուած)։ Արեմն բաղաձայնը կրնայ կամ բոլորովին իյնալ ինչպէս՝ վստահիլին մէջ կամ փոխուիլ ուրիշ տառի մը ինչպէս՝ վերի հոմանիշներուն մէջ, որոնց նշանակութիւնը հետզհետէ կը ստուգանայ։ Կայ նաեւ տածել, ստածել նոյնանիշ, երկրորդը ս թարմատարով, որ կը նշանակէ աւելորդ։ Այս կարգէն է նաեւ տար, օտար վերջինը օ թարմատարով։ Պաղափարի միեւնոյն գիծին վրայ նոյնը չե՞ն միթէ հաւ, լաւ (զաւակ), յաւ (յաւիտենական) արմատականը, անշուշտ, առանց ո եւ է թարմատարի՝ ու ինչպէս նաեւ եւ, հետ, յետ, զետ (զետակ)։

Դէչ ունակութիւն մը եղած է լեզուական մակբայը գրել հոս, որ յոյլն է միայն։ Հող հին գրական ձանդրն է, հետեւաբար գ, ինչպէս կ ըսուի անդենական, ոչ թէ անտենական, մինչ աստ եղած է հոս եւ կ'ըսուի աստենական, եթէ հարկ ըլլայ, ինչպէս կայ անդստին եւ աստստին (հին ատենէն, սկսեալ)։ Կը տեսնէք որ մեր նախնիք ամէն ինչ կանոնաւոր ու կոկիկ կազմելով կարգելով աւանդած են մեզի, ոչ միայն դիւցազնական միանական ուժերով, համբաւելիս եւ ստիպողական միջոցներով ...

ԳԷՈՐԳ ՄԱՐԶՊԵՏՈՒՆԻ

(ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՎԷՊ)

Գրեց՝ ՄՈՒՐԱՑԱՆ

— Այդ բոլորը ճիշդ է, Մեծափառ Տիկին. բայց ի՞նչ անենք այժմ, ձեռքներիս ծալած նստե՞նք։ Չէ՞ որ երկիրը տագնապի մէջ է։

— Արէք, ինչ որ կարող էք։

— Կ'անենք, բայց դու մեզ պիտի օգնես։

— Ե՞ս։

— Այո՛, Մեծափառ Թագուհի։

— Ի՞նչ կարող եմ անել։ Քեզ ասացի թէ մի թշուառ կին եմ ես, ոչինչ մի պահանջէք ինձանից։

—Իսկ ես միայնակ կարո՞ղ եմ գործել։ Թագաւորն անչարժ նստած է Վաղարշապատում. Աշոտ սպարապետն ամրացել է Բագարանում. Աբաս արքայեղբայրը քաշուել է Երազգաւորս. Մոզաց Տէրն եւ Անձեւացեաց նահանգապետը պաշտպանում են միայն իրանց լեռները. Գագիկ Արծրունին Վասպուրականից դուրս հայութիւն չի ճանաչում. կաթողիկոսը փոխանակ միջնորդ լինելու եւ իշխանները համախմբելու, եկել, ապաստանել է Գառնի. դու էլ ահա՛ հրաժարւում ես գործակցութիւնից. իսկ այս ընդհանուր անշարժութեան ժամանակ Նըսըը եկել, գրաւել է Դուինը եւ իր ապաստանները սփռել ամէն կողմ... էլ ի՞նչ ունինք մտածելու. կործանենք ուրեմն Արքայական գահը եւ գնանք խոնարհենք Արաբական դրօշակի առաջ...

Մարզպետունին իր խօսքերն արտասանեց այնպիսի մի բացականչութեամբ, որ Թագուհին ցնցուեցաւ։

— Ի՞նչ է իմ անելիքը, իշխան, հարցրեց նա ճնշուած ձայնով։

— Գործելու օրինակ տալ նրանց, որոնք նստած են անգործ։

— Իմ սիրտն այնքան յուզուած եւ միտքս այնպէս խռոված է, որ ոչինչ գուշակել չեմ կարող։ Ասա՛ պարզ՝ ի՞նչ է իմ անելիքը։

— Ես վերադարձել եմ այստեղ Գարդմանայ բերդակալ Վահրամ Սեպուհի հետ։ Մեզ հաւատարիմ մնացող իշխանների մէջ դա ամէնից անձնուէրն է. աչքի առաջ ունենալով մեր արդի ճգնաժամը, մենք որոշեցինք Սեպուհի հետ միասին դիմել ամբողջ ցանակ իշխաններին եւ ամէն մէկից մի կամ երկու գունդ զօրք առնելով՝ բանակ կազմել եւ դաշտ իջնել։ Ինչպէս գիտես, բերդի մէջ եղողներն ապահով են թշնամու յարձակումից, բայց անամրոց քաղաքները, գիւղերն ու աւանները մնացել են անպաշտպան. երկրի ժողովուրդը գտնւում է ուղղակի մերկ սրի առաջ. պէտք է շտապել օգնութեան հասնելու նրան։

— Ես չեմ խանգարում ձեզ. գնացէք, Աստուած թող օրհնէ ձեր ճանապարհը։

— Աստուած կ'օրհնէ. նա մեզ կ'աջակցէ. բայց ամէնից առաջ Թագուհին պիտի զրկուի իւր մի քանի վաշտերից։

— Ի՞նչ, դու կամենում ես Գառնին իւր պահակներից զրկե՞լ։

— Քանի որ մեր բանակի նպատակն է թշնամու ուշադրութիւնը իւր վրայ դարձնել, Գառնին կամ միւս բերդերը պաշտպանութեան մեծ կարիք չեն ունենալ։

— Թշնամու զօրութիւնը մեծ է. նա կարող է միաժամանակ թէ ձեզ հետ կռուել եւ թէ բերդերը պաշարել։

— Նա այդ չի կարող անել. մենք թոյլ չենք տալ նրան, պատասխանեց իշխանը վստահաբար։

Թագուհին լռեց եւ սկսաւ մտածել՝ «հաստատե՞լ արդեօք իշխանի խնդիրը թէ ոչ»։

Մի քանի վայրկեանից յետ նա հարցրեց.

— Ուրիշ ումի՞ց յոյս ունիս զօրք առնելու։

— Սպարապետից, Աբասից, Սիւնեաց Տէրերից, Անձեւացիներից...

— Իսկ եթէ նրանք մերժե՞ն։

— Եթէ Թագուհին առաջին օրինակը չտայ, ոչ ոք չի համարձակիլ։

— Ես չեմ մերժում. դատարկիր թէկուզ բոլոր Գառնին, վճռաբար պատասխանեց Թագուհին։

Իշխանը խոր գլուխ տալով շնորհակալութիւն յայտնեց նրան։

Ապա իրաւունք խնդրելով՝ հրաւիրեց դահլիճ Վահրամ Սեպուհին, որին Թագուհին ընդունեց սիրով ու քաղցրութեամբ։ Նրանք երեքը միասին սկսան խորհուրդ անել ապագայ ձեռնարկութեան համար եւ գործելու եղանակը որոշել։

Տակաւին խորհրդակցութեան մէջ էին նրանք, երբ սենեկապան սպասուհին ներս մտնելով՝ յայտնեց Թագուհուն թէ կաթողիկոսը կամենում է ներկայանալ իրան։

— Թող շնորհ բերէ, ասաց Թագուհին եւ ապա իշխաններին դառնալով աւելացրեց.— անշուշտ վեհափառն էլ կ'օգնէ մեզ մի խորհրդով։

— Անշուշտ, յարեց Վահրամ Սեպուհը։

Բայց Մարզպետունին չպատասխանեց։ Նա նկատել էր որ սպասուհին ներս մտաւ դահլիճ այլայլուած դէմքով եւ այդպէս էլ դուրս գնաց։ Երեւի կաթողիկոսը գալիս էր յայտնելու մի տխուր նորութիւն, որ յայտնի էր արդէն դրսում եղողներին։ Նա սկսաւ անհանգստանալ։ Բայց այդ անհանգստութիւնը ոչ թէ իւր, այլ Թագուհու համար էր։ Նա վախենում էր, թէ մի գուցէ Վեհափառը յայտնէ Տիկնոջը այնպիսի մի նորութիւն, որ խիստ պէտ պիտի ծածկուէր նրանից։

— Հրամայի՛ր մեզ, Տիրուհի, ընդառաջել Հայրապետին, ասաց Գէորգ իշխանը տեղից վեր կենալով։ Նա կամենում էր շտապել եւ մի վայրկեան առաջ տեսնուել կաթողիկոսի հետ։

— Ընդառաջեցէք, ասաց Թագուհին։

Բայց հազիւ թէ իշխանն ու Սեպուհը հասան դահլիճի դրանը եւ ահա՛ ներս մտան Վեհափառի դասապաններ, ապա կիրը, աւագ սարկաւագները, ապա ինքը կաթողիկոսը։ Դրան եպիսկոպոս Սահակն եւ մի քանի ուրիշ վարդապետներ։ Դրանց հետ միասին գալիս էր եւ մի անապատական՝ դէմքն ու ձեռները արիւնոտ, վիրակապներով փաթթած եւ վէրքերն ու քուրձը պատառոտած։ Նրա տխուր, գունատ թափ դէմքը ծանր տպաւորութիւն էր անում տեսնողի վրայ։

— Այս ի՞նչ է, բացագանչեց Մարզպետունին եւ առաջ անցաւ, կարծես կամենալով անապատականի մասին հարցնել։

(Շար.)

ենք ի մասին ցեղային անկա– ման, այլ նաեւ ի մասին լեզուա– թեան: Ո եւ է պատր– անկախութեան: նոյնիսկ արտասահմանի սա ով, անհանդուրժելի պարագանե– ն ցոյց տրուած անտարբերու– ն թուլամորթութիւնը չարդա– ը բնաւ: Ահա մեր գրիչին տակ նի օրինակ մըն ալ — Թայլ, Ծայլ, իբրեւ քաղուած հին դասերուն, ահ՝ եղկ, մեղկ, հեղուկ, մղձուկ, հեղձուկ Ասոնք իբրեւ ապացոյց, թէ բաղա– իրերը անգամ — ձայնաւորնե– պէս— կը նահատակուին ի պէտս ին ճոխութեան: Այս ճոխու– ն հիմը կը պարտաւորէ մեզ կը– լ արմատացած տգիտու– ր անոնց, որ կը յաւակնին «հա– չին» չփոթել իրարու հետ: հառաչելն է, Հաջել չունին անոնցն է: Երանի թէ բնաւ չունենայինք մեր հակառա– վայրահաջ, ընդվայրահաջ խնդիրը սակայն այն է, թէ է, այդ տխուր պարագային նել է, ոչ թէ չ: Երկու բաղա– րուն թանձրութեան առաջնա– անաս, նշանակութիւնն ալ : Եթէ մարդոց վրայ ըլլայ — բայց ցաւած կամ վիրա– մարդոց վրայ — կ'ըսուի հառաչել, իսկ երբ կենդանիին անոցը նմանցնող մարդոց խաղը, կ'ըսուի հաջել: Կ'ըս– ոնոտ շան լսելի եղեւ, իսկ վիրա որ անեկայ հաչէր մե– կաղկղգին: Այսքան լուսա– մբրու մը մէջ գէա ի խաւարի կամ խարխափել..

մարդի, կանոնի միանգամայն ներ– ութեան հայարտաութ պար– մէջ սա գծնիկները տեսնելով պիտի գգար.— կանդնման, գլ– պյաւորյու գէալք, դարրնման, սպա– ն. եւն. եւն.: Բայց աւելի ուածները կան. տեղա գիջեցի, թիւն (sic), անդօրէն, (ե– աթական ըլլայ, կարելի է մէջապէս գնել «օրէն», ապա թէ ոչ նուազն ծիծաղելի կ'ըլլայ օրէնը Բեառյ, չկրցանք տակա– ել թէ յետոյ մակբայ է մի– կամ après, այս վերջինը ա– կը գործածուի յաճախ մակբայ ոչ թէ իբրեւ նախա– եւ պէտք է առանձին գոր– Միայլ է իրմէ յետոյ, պէտք իրմէ վերջ կամ ետքը պարփառապար, խեցիներով մա– կաղմուիր: Պիտի տեսնենք:

ՏԱՐԱԶ

Գ ՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ՂՑՏԻ ԳԱՂԹԱԿԱՅԱՆԸ ԿԸ ՔԱՆԴՈՒԻ

րութի «Զարթօնք»էն կ'իմա– թէ Իրաքի կառավարութիւնը ո– է քանդել Պաղտատի գաղթա– ը, մայիս 1էն սկսեալ, յանուն քին բարեզարդութեան:

ժէր էլ Արման»ը — այս է իր ն— սանդուած էր քանակ մը իններ առաջ, օրուան բարեխնամ ութեանց միջոցաւ, ապաստա– մը շնորհելու համար այն ամահագար հայ գաղթականներուն տեղահանութեանց միջոցին ութիւնը կ'ունենային որոշ առողջ հասնելու մինչեւ հոս, եւ եթէ յաջողաբար հասնող այլ ազգու– թեանց համար եւս ապաստանարան մը դարձաւ լեռը, սակայն մինչեւ այսօր պահեց իր անունը, երբեւ Հա– յոց վրանաքաղաք:

Հոս բնակող Հայերը, ամէնքն ալ համեստ դասակարգէ պատկանող ազ– գակիցներ, շնորհիւ իրենց ձեռներէ– ցութեան հետզհետէ կրցան ոչ միայն իրենց օրապահիկը հայթայթելով ո եւ է մէկուն վրայ բեռ չըլլալ, այլեւ շատեր մինչեւ իսկ իրենց վրանները փոխեցին հողաշէն տնակներու, ու– րիշներ ունեցան իրենց սեփական շէն– քերը եւ շատերն ալ ժեկնեցան:

Այնուհետեւ մշակուեցաւ ուրիշ ծը– րագիր մը, Առամիայի բարեկեցիկ խաղին կից, Տիգրիսի ափին վրայ, ստեղծումը հայկական «Կարտըն Սի– թի»ի մը, հոն հաստատելու համար քէմբի Հայերը: Կարելի եղաւ քիչ ժա– մանակի մը մէջ գնել ընդարձակ հո– ղամաս մը եւ իրագործել այս օգտա– շատ ծրագիրը:

Այժմ, ամէն անոնք որ ի վիճակի չէին հաստատուիլ այդ վայրին մէջ, անմիջապէս հեռացան քէմբէն, բայց մեծամասնութիւնը, որ իրապէս չքա– ւոր է, եւ կամ հազիւ իր օրապահիկը հայթայթող, չկրցաւ մինչեւ հիմա հե– ռանալ քէմբէն:

Թիւով 500 տուն են քէմբի հայ բը– նակիչները, իրենցմէ 125 ընտանիք– ներ հող գնած, բայց միջոցներու չգոյութեան պատճառով չեն կրցած իրենց սեփական շէնքերը ունենալ. մնացեալ 371 տուներէն 160ը միայն ի վիճակի են համեստ վարձքը վճարե– լով այլուր փոխադրուելու. կը մնան 211 ընտանիքներ որոնք բացարձակա– պէս ի վիճակի չեն վարձք վճարելու:

ԹՈՒՐՔԻԱ

ԺՈՂՈՎՈՒՐԴԸ ԺԱՄԵՐՈՎ ՍՊԱՍԱԾ Է...

«Սոն Փոստա»յի խմբագրապետ եւ երեսփոխան Մուհիտտին Պիրկէն կը գրէ խմբագրականի մը մէջ (20 ապ– րիլ).

— «Վերջին տագնապի ընթացքին, ընդհանուր յուզում եւ իրարանցում տիրեց ամբողջ աշխարհի մէջ: Ժողո– վրդական զանգուածները խուճապի մատնուած են ամէն կողմ: Դժբախ– տաբար, հիմա կ'իմանամ թէ մեր մէջ ալ գտնուած են մարդիկ, որոնք չեն կրցած ազատիլ խուճապի հոգեբա– նութենէն: Մեր մօտն ալ ժողովուր– դին մէկ մասը ժամերով կարգի սպա– սած է դրամատուներու կիշէներուն առջեւ եւ ձեռնարկած իր դրամը ետ առնելու:

Քանի մը օրէ ի վեր Եւրոպայէն ե– կած լուրերը աւելի խաղաղ են եւ այս պատճառով այս իրարանցումը ներ– կայիս դադրած կը թուի, բայց մինչ այդ դրամատուները վճարած են, վճարած են եւ ձայն չեն հանած:

Եւրոպայի կարգ մը երկիրներուն համար որոշ չափերով հասկնալի է այս յուզումը. բայց անկարելի է հասկնալ մեր երկրին համար: Հետե– ւաբար, կարելի չէ զարմանալ անխել– քութեան այն մարդոց, որոնք ժամե– րով կարգի սպասած են դրամատու– ներու դուռներուն առջեւ: Բայց ոչ միայն իրենց անխելքութեան, այլ եւ իրենց զգացումի տկարութեանն ալ զարմանալու է: Այնպէս որ, անհրա– ժեշտ կը դառնայ թէ այդ մարդիկը, մանաւորաբար ամէնէն աւելի իրա– րանցումի մատնուած Պոլսոյ մէջ, հարազատ Թուրք զաւակները չեն: Ո– րովհետեւ, մարդուն հոգին չի նեղ– ուիր, երբ իր երկուքուկէս ամիսնոց հարատուութեան համար այս աստիճան իրարանցում ցուցնէ: Լրվանթէնը, որ վախկոտ է եւ անտեղեակ ինչպէս աշ– խարհի, նոյնպէս ալ Թուրքիոյ կա– ցութեան: Բայց երբ այդ խումբին մէջ գտնուին նաեւ աերեւ Թուրքիոյ հարազատ Թուրքերը, անկարելի է սրտի ճմլում չունենալ՝ ի տես այս միամտութեան կամ զգացումի տկա– րութեան»:

Երեսփոխան խմբագրապետը յետոյ իրապաշտ խօսքեր կ'ընէ, գրելով՝ ըսելով թէ Թուրքիա ուժեղ է եւ ամէն տեսակէտով ապահով:

—«Մեր զօրքը քիչ է գերման, իտալա– կան, ֆրանսական կամ ռուսական զօրքէն: Մեր զէնքերը տկար են անոնց զէնքերէն: Ձեռ անգիտանար տանք: Բայց գիտեմ քանի մը բաներ, որոնք շատ մեծ ուժեր են»:

Գալով այդ «մեծ բաներ»ուն, երեք են անոնք, համաձայն Թուրք երես– փոխանին: Նախ՝ Թուրքիա միացած է ներքնապէս, ինչ որ չունի ո եւ է ազգ: Երկրորդ՝ ունի աշխարհագրա– կան հրաշալի դիրք մը, որ հաւասար է բազմաթիւ բանակներու, բազմա– թիւ մարտանաւերու եւ «մեծաքանակ դրամի»: Երրորդ՝ ունի Իսմէթ Ինէօ– նիւի նման կարող ու փորձառու պետ մը:

ԹՈՒՐՔԻԱՅ ԲԵՐԱՆԸ ԱՑՐԱԾ Է...

Թուրք ծանօթ հրապարակագիր Տի– կին Սաբիհա Զէքէրիա Սէրթէլ կը գրէ «Թան»ի մէջ (20 ապրիլ).

— «Հիւանդ մարդը, զոր 1914ի պատերազմը երկարեց գործողութեան սեղանին վրայ՝ կուրծքին կախած «հիւանդ» նշանատախտակը, մեծ պետութեան մը դերը կը կատարէ այսօրուան միջազգային համաձայ– նութեանց մէջ:

Հռոմի մեծ կայսրութիւնը հիմնելու ձեռնարկած ժամանակ, կեսար ըսած էր. «Նեղուցներուն տիրացող ազգը՝ աշխարհին կը տիրանայ»: Նեղուցնե– րուն տիրանալով, Թուրքիա տէրը չէ աշխարհին, չունի այս տեսակ պա– հանջ մը. բայց մէջքէն կախած է խա– ղաղութեան բանալին կամ վաղուան պատերազմին ամէնէն անհրաժեշտ անցքին կողպէքը:

Բայց Թուրքիան ալ խօսք մը ունի ըսելիք սա աշխարհին, որ պահ մը իր վրայ խոյացաւ՝ ընդհանուր քէնով ու կատաղութեամբ: Երէկ, աշխարհի բաժան– ման քաղաքականութեան առթիւ, ան– խտիր բոլոր պետութիւնները միացան Թուրքիան բաժնելու քաղաքականու– թեան մէջ: Պատերազմէն պարտուած Թուրքիան միայն անդամատուելով չմնաց, ենթարկուեցաւ նաեւ իր ան– կախութիւնը կորսնցնելու վտանգին: Աշխարհակալ պետութեանց գծած այս քարտէսն է որ Անատոլուի մէջ անկախութեան պայքարի մղեց Աթա– թիւրքը, ընկերները եւ ամբողջ ազ– գը:

Այսօր նորէն Թուրքիոյ տեղը գծ– ուած է այն պետութեանց քարտէսին մէջ, որոնք գործնապէս դէր առանձ– նած են աշխարհակալական քաղաքա– կանութեան մէջ: Թուրքիա երէկ գի– տէր թէ՝ եթէ յաղթական ալ ըլլէր, դատապարտուած էր գաղթավայրը դառնալու իր բարեկամներուն: Հի– տուաքար, կ'ուզէ ապահով ըլլալ որ, եթէ այսօր ալ միանայ որ եւ է բա– րեկամ ճակատի, նոյն վտանգին առ– ջեւ պիտի չգտնուի:

Եթէ կարելիութիւն կայ, Թուրքիա մինչեւ վերջը պիտի պահէ իր ներկայ չէզոքութիւնը: Հակառակ պարագա– յին, իրաւունք ունի վճռական հաւա– տիք ստանալու բարեկամ խմբակցու– թենէն որուն պիտի միանայ: Երբ մէ– կուն բերանը կ'այրի ապուրէն, մա– ծունը փչելով կ'ուտէ:

Թուրքիա փակած է աշխարհակա– լական քաղաքականութեան տետրակ– ները: Մտադիր չէ իյնալու գրաւման ծրագրի սխալներուն մէջ, որոնց մէջ ինկաւ Օսմանեան սուլթանութիւնը: Բայց կայ Թուրքիա մը որ վճռած է յաւիտենապէս անկախ ապրիլ: Այս ան– կախութեան պաշտպանութեան հա– մար անհրաժեշտ բոլոր տարրերն ալ ունի: Միայն՝ աշխարհակալութիւնը սահման չի ճանչնար: Ձեռնոցովաքիա Երկիր մըն էր՝ բարձր ճարտարար– ուեստով, բարձր մշակոյթով, բարձր քաղաքակրթութեամբ: Քաղաքակր– թութիւն բերելու նպատակով արշա– ւելու ո եւ է պատճառ ալ չունէին, ինչպէս ըրին Հապէշներուն եւ Ալ– պաններուն համար: Աշխարհակալ– ներուն նպատակն է ոչ թէ մշակոյթ եւ քաղաքակրթութիւն բերել, այլ մշակոյթի անուան տակ յառաջապահ բանակը զրկել, անկէ յետոյ ալ զին– ուորներ բերել այն երկիրները, զոր կ'ուզեն գաղթավայրի վերածել:

Թուրքիա, որ ամէն տեսակէտով վտանգը կը նախատեսէ, իւրաքան– չիւր բարեկամի ձեռքը սեղմած ա– տեն, նախ այս անկախութեան կա– րանթին (երաշխաւորութիւն) կ'ուզէ: Ամէն պետութենէ առաջ, իր բարե– կամն է Թուրքիան: Եթէ քիչ մը կաս– կածանքով վարուի ամէն բարեկամի հետ, ասիկա պէտք է վերագրել ոչ թէ Թուրքիոյ թերահաւատութեան, այլ աշխարհակալութեան անհաւատար– մութեանը:

Մենք Նեղուցներուն տէրն ենք: Մեր մէջքէն կախուած է խաղաղու– թեան բանալին, ռազմական անցքին կղպանքը: Ներկայ պատմական դերին մէջ, զոր կը խաղայ ընդհանուր քա– ղաքականութեան տեսակէտով, Թուրքիա ամէն բանէ առաջ կը դրա– նուի իր պատմութեան առջեւ, կ'ուզէ ամէն բանէ առաջ ապահովել իր ան– կախութիւնը: Եթէ չէզոք մնայ՝ ասոր համար պիտի մնայ: Եթէ պատերազ– մի մասնակցի՝ դարձեալ ասոր համար պիտի մասնակցի»:

***«Թօլէվիչէր Պէօպախտէր»,որ նա– ցի կեդրոնական օրկանն է, խմբա– գրական մը գրելով՝ կ'ըսէ թէ Ֆոն Փափէնի յաջողութիւնը ապահով է, որովհետեւ ան Թուրքիան լաւ կը ճանչնայ, պատերազմի միջոցին գտ– նուած ըլլալով այդ երկրին մէջ:

Թրքական «Վագըթ» թերթն ալ, պատասխանելով գերմանական թեր– թին, կ'ըսէ թէ մեծ տարբերութիւն մը կայ Ֆոն Փափէնի ճանչցած Թուր– քիոյ եւ արդի Թուրքիոյ միջեւ:«Մենք կը թելադրենք դեսպանին՝ որ եթէ կ'ուզէ յաջողիլ իր դեսպանական պաշ– տօնին մէջ, պէտք է հասկնայ թէ Թուրքիա ոչ գաղթավայր կ'ուզէ, ոչ ալ կ'ուզէ գաղթավայր դառնալ»:

** Կիները իրենց թերութիւններուն մեծագոյն մասը այրերուն կը պար– տին, մինչդեռ մենք մեր լաւագոյն ձիրքերէն շատերը կիներուն կը պար– տինք:— Չարլս Լիմէտ

ՀԱՅ ԱՐԻՆԵՐՈՒ ՑԵՐԵԿՈՅԹԸ

Հակառակ տիրող աննպաստ պայ– մաններու, Հայ Արիներու Միութեան Փարիզի շրջանի 14րդ տարեկան ցե– րեկոյթը տեղի ունեցաւ խանդավառ մթնոլորտի մէջ: Ընդարձակ սրահը լեցուն էր: Նոյնիսկ հեռաւոր ար– ուարձաններէ ծնողներ փութացած է– ին քաջալերելու իրենց զաւակները: Ներկաներուն մէջ կը նշմարուէին [illegible] օտար սկաուտներու ներկայացուցիչ– ներ եւ հայ ծանօթ անձեր:

«Երփնաթ»խումբը կը նուագէ«Մար– սէյյէզ»ը եւ «Մեր հայրենիք»ը, ներ– կաները յարգանքով ոտքի վրայ են, տողանցքը կը սկսի առաջնորդուած հայկական եռագոյնով, տղաքը կայ– տառ եւ զուարթ կ'անցնին շարան շա– րան, գայլիկները իրենց ակնարկնե– րը ուղղած հայկական դրօշին՝ բնազ– դօրէն կը վերցնեն իրենց ձեռքերը, զայն ողջունելու համար: Քերովբէ Ծարչեան, [illegible] եւ կը յայտնէ շնորհակալութիւն ի– րենց քաջալերանքին համար:

Կը ներկայացուի «Անձրեւոտ գի– շեր մը» կատակերգութիւնը: Փա– նոս Փանոսեան իր ընկերներուն հետ կը խաղայ շատ յաջող: Յետոյ «Ա– [illegible] Մինաս Նալբանդեան իր գայլուկնե– րուն հետ կը տանի խաղը, ստեղծելով խանդավառութիւն: Ընդհանուր պետ՝ Բժ. Գուրգէն Մեծատուրեան երկու խօսքով կըբացատրէ Միութեան կրած զոհաբերութիւնները, — Ղեկա– վարները զինուորագրուեցան, մեծ դժուարութիւններ պէտք էին շարժումը պահելու համար պատշաճ բարձ– րութեան վրայ: Այժմ բացուած է նոր շրջան մը, ունեցանք խմբապետ մը, խումբերը թարմացան նոր պետերով են..: Թելադրեց ծնողները որ աւելի սիրով հետեւին այս գործին: Ցու– ցումով յիշեց Marc Sangnierի հայու– թեան այդ անկեղծ բարեկամին զաւ– կին՝ Paul Sangnierի եղերական մահը: Ներկաներու մեծ մասին ծանօթ էր Հայ Արիներու անձնուէր մտերիմ ըն– կերը որ Հայ Արի էր մինչեւ յետ ա– ռաւ, Borneilleի իր հօրենական կալ– ուածներուն մէջ հայ տղաքներուն հետ վրաններու տակ գիշերներ ան– ցուցած է, իր հայրիկին ճաշարանը եւ ննջարանները բացած է աշխա– կանօրէն բոլոր հայ ընտանիքներուն առջեւ: Վերջերս դարձած էր երկրա– խոյզ, կը համբուրէր հեռաւոր երկիր– ներ, վնաց մինչեւ Կուլաշա եւ հոն կատարեց մասնաւոր ուսումնասիրու– թիւն մը հնդկ. կորսուած ցեղի մը մասին, կուրծք տալով բոլոր վտանգ– ներուն: Ֆրանսայի ամէնէն երիտա– սարդ երկրախոյզն էր, եւ ահա քսան– եւ մէկ տարեկան հասակին մէջ կը բաժնուէր յաւէտ՝ զոհը դառնալով Տորտոնյէի Ջրանցքներու ալիքնե– րուն, Հայ Արիի գօտին իր մէջքին,ո– րուն վրայ գրուած«Միշտ պատրաստ», գտած են դիակը: Կարդաց Միջազգա– յին գրասենեակի ներկայացուցիչ Գ. Ուիլզոնի, Բօյի սկաուտական դպրո– ցի տեսչութեան, եւ Ֆրանսայի սկա– ուտական պետին շնորհաւորական հեռագիրները:

Նուագախումբի «Մայր Արաքսի»ն եւ «Ցանկամ տեսնել»ը ունկնդրուե– ցան հաճոյքով:

Ներկայացուեցաւ, Ֆրանսերէն, «Մոլանչենները», որուն մէջ Սեդ– րակ Կիւլիւմեան, գլխաւոր դերակա– տարը յաջողութեամբ տարաւ խաղը, իսկ հայերէն «Երկու հնակարկատ– ները»:

Օրուան նախագահ Կոմս Անրի Մարթի, անդամ սկաուտական մի– ջազգային կոմիտէին, խօսեցաւ գեղե– ցիկ ճառ մը, զոր առանձնաբար կը գրկեմ «Յառաջ»ի: Սրահը լարուած ուշադրութեամբ հետեւեցաւ անոր պատուաբեր խօսքերուն որոնք արժա– նացան ջերմ ծափերու:

Էմիլ Արզլանեան արտասանեց «Ես իմ անոյշ Հայաստանի»ն, իսկ Ս. Կիւ– լիւմեան «Հիմի՞ էլ լռենք»ը, Ֆրան– սերէն:

Բանակումի կրակի ներկայացումը կը կատարուի, խմբապետ Նուպար Պոյաճեան կը ղեկավարէ, երգ, ծի– ծաղ, պար իրարու կը յաջորդեն, Ա– րիները վրանի շուրջ, բնութեան գիր– կը ընկողմանած, կամ իրարու ուսին արթնած, զանազան վայրկեաններ ստեղ– ծած էին: Խաչիկ Զօթուեան եւ իր ընկերը կը ջութակահարեն «Անուշ»էն կտորներ, իսկ Անդրանիկ Շիրվանեան ոտմոնիքաով կ'եղանակէ շոգեկառ– քի, հանրակառքի գնացքի աղմուկ– ները եւ զանազան կտորներ: Վերջին սրահին սրահի բոլոր օտար սկաուտ– ները իրենց պետերով բեմի վրայ կը շարուին: Կոմս Անրի Մարթի հայ ա– րիներուն հետ ձեռք ձեռքի կը պարէ, կ'երգէ: Իսկապէս եղբայրական կեան– քի կենդանի պատկեր մը պարզուեցաւ մեր առջեւ, տարիքի, ցեղի եւ ազ– գութեան տարբերութիւնները չքա– ցած էին: Բեմին վարագոյրը կը գոց– ուէր, բայց մենք կը բաժնուէինք սրահէն, տպաւորուած գեղեցիկ տպա– ւորութիւններով:

Թղթակից

ՀԱՅԱՆՊԱՍՏ ՑՈՅՑՈՒՄՆԵՐ

Լիոնի «Ժէզուիթ Միսիոնէր» Փը– յատերէն պատկերազարդ ամսաթերթը, որուն մարտի թիւը նուիրուած էր հայ ժողովուրդին, իր մայիսի թիւին մէջ ունի հայանպաստ երկու նոր յօդուածներ:

Առաջինով, Հալէպի Հայերուն հետ միութեան տակ, Հայր Շոմէլ տուած է քաղուածքը Սուրիա գացող երիտա– սարդ միսիոնարի մը մէկ նամակին: Նամակագրին հեղինակը, որ անձամբ այցելած է Հալէպի հայկական գաղ– թականութեան մանկապարտէզը եւ Ս. Վարդան անուն ուրիշ դպրոց մը, ջերմօրէն կը գնահատէ հայ աշակերտ– ներուն ընդունակութիւնը, աշխատա– սիրութիւնը, յառաջդիմութեան կա– րողը եւ ազգային հաւատքի խոր ձգ– տումը:

Երկրորդը՝ Աւետիս Ահարոնեանի Մայրերը գրական կտորին թարգմա– նութիւնն է, զոր կատարած է «Յա– ռաջ»ի ընթերցողներուն ծանօթ հա– յագէտ Հայր Հիւէթ:

Այս վերջինին կցուած են Նիւթին գլխաւոր գիծերը ներկայացնող վեց նկարներ, գործ Նօէլ Տիֆուրի:

ՏԱՆԸՄԱՐՔԱՅԻ մէջ ծնաւ երախայ մը, որուն սիրտը կը գտնուէր մարմ– նին դուրսի կողմը:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (16)

ԻՆՆՍՈՒՆ ԵՐԵՔ

Գրեց՝ ՎԻԿԹՈՐ ՀԻՒԿՕ — Թարգմ. Ս. Զ.

ատիները փութանակի նաւին ւերումները թեթեւ կերպով կը դնէին, Ջուրի ծակերը կը էին եւ անվնաս մնացած անօթները մարտկոցներու վրայ րէին:

Այդ ժամանակ Ծերունի ճամբորդը կամուրջին վրայ բարձրացած թիկունքը մեծ կայմին տուած. կա նաւին մէջ կատարուած բա– չէր հետաքրքրուեր: Ապսպա վիլ ծովային հետեւակա– պատերազմական կարգով շա– էր մեծ կայմին երկու կողմը, եւ ւապայի ասւլոցին վրայ՝ բոլոր տիները, որոնք գրաւած էին կարգի դնելու, Թողուցին ամէն կարգով շարուեցան առաջա– ի մօտ.

Կոմս Պուապէրդըլօ մօտեցաւ ճամ– ին: Անոր ետեւէն կ'երթար մարդ մը, դէմքը շփոթած, շնչասպառ, պա– տառատուն զգեստներով, բայց գոհ արտայայտութեամբ.

Ասիկա Թնդանօթաձիգն էր, որ այնքան ճարպիկ կերպով զսպեր զըս– պել հրէշները. ան որ սանձահարած էր թնդանօթը:

Կոմսը զինուորական պատիւ տուաւ գեղջկական զգեստներ հագած ծերու– նիին եւ ըսաւ անոր.

— Ահա այն մարդը, պարոն զօրա– վար. Թնդանօթաձիգը աչքերը գետին ուղղած, հրաման ընդունելու սպաս– ղական դիրքով մէջ, անշարժ կանգնած էր:

— Զօրավար, յարեց կոմս Պուա– պէրդըլօ, նկատի ունենալով այն ա– մէնը, ինչ որ այս մարդը կատարեց, ի՞նչ կը կարծէք, արժանի չէ՞ իր պե– տերուն ուշադրութեան:

— Ես այնպէս կը կարծեմ, ըսաւ ծերունին:

— Բարեհաճեցէք ուրեմն հրամա– յել:

— Հրամայելը ձեզի կը պատկանի, որովհետեւ դուք էք նաւապետը:

— Բայց չէ՞ որ դուք ալ զօրավարն էք

Ծերունին նայուածք մը ձգեց Թնդ– անօթաձիգին վրայ:

— Մօտեցի՛ր, հրամայեց անոր:

Թնդանօթաձիգը քայլ մը առաւ:

Ծերունին դարձաւ դէպի Պուապէր– դըլօ, հանեց անոր վիզէն Սէն–Լուի խաչի շքանշանը եւ կապեց Թնդանօ– թաձիգի հաստ պարանոցէն.

— Հուռա՛, գոչեցին նաւաստիները. Ծովային զինուորները իրենց ուսին վրայ բարձրացուցին զէնքերը:

Իսկ ծերունի ճամբորդը՝ մատով ցոյց տալով ուրախութենէն շփոթած Թնդանօթաձիգը, յարեց.

— Այժմ հրացանի բռնեցէք սրիկ– կա:

Զօրքերու խանդավառութիւնը ապ– շութեան փոխուեցաւ:

Այդ գերեզմանական խոր լռութեան մէջ ծերունին ձայնը բարձրացուց.

— Զանցառութիւն մը այս նաւը վտանգեց. այս րոպէիս գուցէ, ան արդէն կորած է: Ծովի վրայ ըլլալը եւ թշնամիին առաջքը գտնուիլը մի– եւնոյնն է, որովհետեւ երբ նաւը բաց ծովու վրայ է, ան արդէն բանակ մըն է որ կը պատերազմի: Փոթորիկը կը ծածկուի, բայց երբեք չանհետա– նար — ծովը՝ թշնամիէն լարուած ամբողջ թակարդ մըն է: Մահուան պատիժ այն զանցառու մարդուն, որ թշնամիին ներկայութեան սխալներ կը կատարէ. որովհետեւ այդ բո– պէին կատարուած սխալը ապագային այլեւս անուղղելի է: Քաջութիւնը կ'արժէ վարձատրել, իսկ զանցառու– թիւնը հարկաւոր է պատժել:

Ծերունին կը խօսէր ծանր, առանց աճապարելու, պարզ առոգանու– թեամբ, այնպիսի անողոքելի շեշտով մը, որ կարծես կացինի հարուածներ կ'ուղղէր կաղնի ծառին վրայ:

Ծերունին նայեցաւ զինուորներուն եւ հրամայեց. «Ո՛ն ուրեմն, կատա– րեցէք»:

Թշուառը, որուն կրծքին վրայ կը փայլէր Սէն–Լուի խաչի շքանշանը, գլուխը ծռեց:

Կոմս Պուապէրդըլօ նշան մը ըրաւ, երկու նաւաստիներ իջան նաւին մէջ– նայարկը եւ ետ դարձան, իրենց հետ բերելով ծովայնապատանը՝ անկողնի մը մէջ դրած: Անոնց հետ վար կ'իջ– նէր նաւին քահանան, որ մեկնելու րոպէէն մինչեւ այժմ զինուորներու նաւարաժնին մէջ առանձնացած կ'ա– ղօթէր: Ցիանապետ մը շարքէն դուրս հանեց տասներկու զինուոր, զորս վեց վեց երկու կարգ շարեց: Թնդանօթա– ձիգը անձայն յառաջացաւ եւ կանգ– նեցաւ այդ երկու շարքերու մէջտեղը, քահանան, խաչը ձեռքը, մօտեցաւ եւ կանգնեցաւ անոր մօտ: «Յառա՛ջ», հրամայեց լիանապետը եւ զօրախմ– բակը քայլերը ուղղեց նաւին դէպի յառաջամասը: Երկու նաւաստի, պա– տանքի անկողինը վերցուցած, կը հետեւէին անոնց:

Մարտանաւին մէջ կը տիրէր խո– րին լռութիւն. Հեռուէն փոթորիկը կը մռնչէր.

Քանի մը վայրկեան վերջ խաւարի մէջէն լսուեցաւ հրացանի դղրդոցը, լոյս մը ցոլաց եւ իսկոյն ամէն ինչ լռեց, լսուեցաւ ալիքներու ճողփիւն մը, կարծես դիակ մը ձգեցին ծովը:

Ծերունի ճամբորդը, ձեռքերը սըր– տին խաչաձեւած եւ կռնակը մեծ կայ– մին տուած՝ դեռ կը շարունակէր մը– նալ կանգնած. կը մտածէր:

Պուապէրդըլօ դարձաւ դէպի Լա Վիէօվիլ եւ կամաց մը շշնջաց անոր ականջին, ցուցամատը դէպի ծերու– նին երկնցնելով.

— Վանտէի համար գլուխ մը կայ.

Է.

ԽԱՂ ՄԸՆ Է ԲԱԽՏԻՆ ՁԵՌՔԸ

Բայց ի՞նչ պիտի ըլլար մարտանա– ւին վիճակը.

Ամպերը, որոնք ամբողջ գիշերը պատած էին ալիքները, այժմ այնքան վար իջած էին, որ այլեւս հորիզոն չէր մնացած. կարծես ամբողջ ծովը հսկայական վերարկուի մը մէջ ծը– րարուած ըլլար: Մառախուղը սար– սափելի է. անոր ներկայութիւնը միշտ կորստաբեր է մինչեւ անգամ ամբակայ նաւի համար: Բաւական չէր մառախուղը, ալեկոծութիւնն ալ կը սկսէր.

(Շար.)

Տանցիկի վէճը եւ Վատիկանը

Վատիկանի պաշտօնաթերթը՝ «Օսսէրվադօրէ Ռօմանօ» հրատարակած է ընդարձակ յօդուած մը, որ կը վերլուծէ Գերմանիոյ եւ Լեհաստանի միջեւ մղուած պայքարը։ Յօդուածագիրը, կ՚ըսէ թէ խնդիրը աւելի բարդ է եւ չի սահմանափակուիր միայն Առանցքի եւ Նրբանցքի վէճին մէջ։ Այս վէճը կարելի էր խաղաղութեամբ կարգադրել, բայց ատով չի փակուիր հարցը։ Վիլհէլմեան իշխել միշտ ալ նշանակած է տիրապետել Լեհաստանին, արեւելեան Եւրոպային եւ Հիւսիսէն Հարաւ տարածուող մեծ ճամբաներուն։ Եթէ Լեհաստան կորսնցնէ Տանցիկը, այլեւս Գերմանիոյ առջեւ ո՛եւ է խոչընդոտ չի մնար իրականացնելու այս տիրապետութիւնը։ Այսպէս՝ Տանցիկի հարցը կը տարածուի հարաւ-արեւելեան Եւրոպա, նոյնիսկ արեւմտեան Եւրոպա եւ մինչեւ իսկ Իտալիա, որ այժմ Ալպանիոյ մէջ տեղաւորուած է։ Այն իրողութիւնը, թէ Իտալիա Առանցքին մէկ թեւն է, արգելք չի կրնար ըլլալ, որ մեծ թեւը չճնշէ եւ հաւասարակշռութեան խնդիր չծագի Գերմանիոյ ու Իտալիոյ միջեւ։ Առանցքին ո՛եւ է մէկ թեւին գերակայութիւնը նոյնքան վտանգաւոր է բարեկամի մը, որքան թշնամիի մը։ Եթէ լեհական խոչընդոտը տապալի, ոչ ոք, ոչ Ռումանիա, ոչ Եուկոսլաւիա եւ ոչ մէկ ուրիշ այժ պիտի կրնան կասեցնել գերմանական հոսանքը։

*** Տանցիկի սահմանին վրայ Գերմանիա մեծ ուժեր կը կեդրոնացնէ, պատրաստ գտնուելու համար այն պարագային, երբ Լեհաստան հովանաւորութիւն հռչակէ Տանցիկի վրայ եւ գրաւէ զայն։

Գերմանիա եւ հիւսիսային պետութիւնները

Ինչպէս գրած էինք, Գերմանիա առաջարկած է հիւսիսային պետութիւններուն կնքել ոչ-յարձակման դաշինքներ, փոխադարձ երաշխաւորութիւններով։ Այս առթիւ հետեւեալ ենթադրութիւնները կ՚ըլլան քաղաքական շրջանակներու մէջ.

Նորվեկիա չի կրնար ընդունիլ առաջարկը, որովհետեւ կը նախընտրէ պահել բացարձակ չէզոքութիւն։

Շուէտ.— Պիտի մերժէ. շատեր կը մտածեն թէ Գերմանիոյ նպատակն է այս կերպով պատերազմի ժամանակ նախանիւթեր եւ մանաւանդ երկաթ ստանալ Պալթեան երկիրներէն։

Ֆինլանտա — Կ՚ուզէ խիստ չէզոքութիւն պահել։

Տանիմարքա.— Տակաւին որոշած չէ իր պատասխանը։ Այստեղ կը թելադրեն որ Գերմանիա իր առաջարկը ուղղէ նաեւ Էսթոնիայի եւ Լաթվիայի։

Պալթեան չորս պետութիւններու արտաքին նախարարները խորհրդաժողով մը պիտի գումարեն Սթոքհոլմի մէջ, երեքշաբթի օր, ձեւակերպելու համար իրենց պատասխանը Գերմանիոյ։

*** Հիթլէր ոչ-յարձակման դաշինք առաջարկած է նաեւ Ռումանիոյ եւ ուրիշ պետութեանց։

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

«ԿԱՎԿԱԶ» ծի խմբագիր-հրատարակիչ Հայտոր Գամատ, որուն վարած քաղաքականութիւնը ծանօթ է մեր ընթերցողներուն, դադրեցուցած է իր թերթին հրատարակութիւնը, ռուսերէն, ֆրանսերէն թէ հայերէն։ (Այս վերջինէն լոյս տեսած միայն երկու թիւեր)։

ՀԱԿԱՖԱՇԻՍԱԿԱՆ ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐ ՄԸ սարքուած է Պէյրութի մէջ, իբրեւ գլխաւոր օրակարգ ունենալով «պայքար՝ ֆաշական ոտնձգութիւններու դէմ, Սուրիոյ եւ Լիբանանի մէջ»։ Շարժումը ուղղուած է Իտալիոյ եւ Գերմանիոյ դէմ։

ՀՈՒՆԳԱՐԻՈՅ խորհրդարանը լուծուեցաւ մայիս 4ին։ Առաջին ուշադրաւ դէպքն է որ կը կատարուի Փէշթայի մէջ, Հունգարիոյ վարչապետին եւ արտաքին նախարարին Պերլին այցելութենէն ի վեր։ Լուծումէն առաջ, խորհրդարանը քուէարկել ցեղային (հակահրէական) օրէնքը։ Այն Հրեաները որ քրիստոնեայ դարձած են 1919էն առաջ, արիական պիտի համարուին, պայմանաւ որ իրենց ծնողները եւ նախածնողները Հունգարիա ծնած ըլլան 1849էն առաջ։ Հրեաները միայն 6 առ հարիւր համեմատութեամբ պիտի կրնան մասնակցիլ Հունգարիոյ ազատական ասպարէզներուն, 12 առ հարիւր՝ ճարտարարուեստութեան եւ առեւտուրի մէջ։ Այս օրէնքը պիտի ազդէ 500,000 Հրեաներու վրայ, թիւ մը որ կրնայ փոխուիլ գործադրութեան ատեն։

ՍՊԱՆԻԱ մեծ աշխատանք կը թափէ Մարոքի սպանիական գօտին ամրացնելու, Գերմաններու գործակցութեամբ։ Ամէն շաբաթ օդանաւերով թէ՛ թուան կը հասնին գերման փորձագէտներ. Սպանիական Մարոքի մէջ համախմբուած են այժմ 30 — 40 հազար զօրք։

Խ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ Մայիս 1ի զինուորական ցոյցերուն մասնակցած են ընդամէնը 2,300 ռազմական օդանաւեր, որոնցմէ 603ը Մոսկուայի մէջ։ Մանրամասնութիւնները յաջորդով։

«ՀԱՅԱՍՏԱՆ»Ի 4ՐԴ ԹԻՒԸ ԼՈՅՍ ԿԸ ՏԵՍՆԷ ԱՅՍՕՐ, ԱՄԲՈՂՋՈՎԻՆ ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ 1915 ԱՊՐԻԼ ՏԱՍՆԸՄԷԿԻ ՏԱՐԵԴԱՐՁԻՆ ԵՒ ՊԱՏԿԵՐԱԶԱՐԴ։

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

Le Gérant : H. STEPHAN
Imprimerie ARDER (AGOPIAN)
17, Rue Damrémont .. Paris (18e)

14 Մայիս, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին
Mutualité-ի մեծ սրահին մէջ
24 Rue St.Victor — métro: Maubert Mutualité
ԻՍԱՀԱԿԵԱՆԻ

...ԻՇԱՀԻ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 376.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Dameame, PARIS (13e)

Téléphone : GOBelins 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ —

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	285 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ԿԻՐԱԿԻ 7 ՄԱՅԻՍ
DIMANCHE 7 Mai 1939

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

ԺԵ ՏԱՐԻ — 15e Année No. 4034

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔ

«ԳՆԱՑ ԳԱՐՈՒՆ, ԵԿԱՒ ԱՇՈՒՆ...»

Սրճ էր Ուրբաթ, լուս ի Շաբաթ
Փըփիկ մ'եկաւ Ջըզըրու Բաղէն

Կը յիշա՞յ երգը, մերթ յամր ու անուշ, ինչպէս հէքեաթ մը, հետզհետէ աճող եւ յաղթական, ինչպէս ողբագին աղաղակ մը.

Տէց կարդաց, Բաղցրիկ լեզուէն ...
Երուաւ սրտիկ, կոտրաւ Մաղդէն ,
Թաշուաւ կարմիր գոյն երեսէն :

Ամբողջ սրահը թաթախուած սրբազան անձկութեամբ, աչք ու ականջ լարած դէպի ուղղուած երգիչին, կ'ունկնդրէ անդոհագին տառապանքով մը .

— Հազա՜ր ափսոս Մոկաց Միրզէն ...

Իր հեծկլտագին պոռթկումներուն մէջ անգամ այս երգը չունի միւսներուն յուսահատ եւ յաճախ արհեստական եղանակը: Ողբերգ մըն է քան ողբ մը: Ցաւ եւ առնական տրտունջք մը որ կը խոցոտէ, բայց եւ կը փոթորկէ ու կայծ կը թափէ սիրտերու մէջ:

Եւ առա միւսը, ամբողջ ժողովուրդի ընդերքէն ելած աղաղակը .

— Հայաստա՜ն, երկիր դրախտավայր .

Բայց պէտք էր լսել Շահ-Մուրատեանը, ա՛յն օրը, «Փըթի Ժուռնալ»ի սրահին մէջ:

Ու պէտք էր ականջ տալ, մանաւանդ, իւրաքանչիւր ունկնդիրի սրտին, զգալու համար ամբողջ հմայքն ու խորութիւնը այդ մէ՛կ բառին, «Հայաստան»: Ուրացող կամ ներկող, թթու ազգայնական, քարացած քաղքենի կամ ստահակ չխնական, բոլորը, բոլո՛րը անձնատուր՝ նոյն կախարդանքին, կը զգային իրենց լեզուները, պոռալու համար ամէնէն ուժգին «կեցցէ»ն :

×

Այս տողերը հրատարակուած են 1927 Նոյեմբեր 6ին, այս էջին վրայ, այն օրուան երբ մենք, իբրեւ նորեկ «մուհաճիրներ», առաջին անգամ կը լսէինք Շահմուրատեանը, Փարիզի մէջ:

Յետագային ուրիշ առիթներ ալ ունեցանք լսելու նոյն երգերը եւ ուրիշներ: Մանաւանդ «Արօր — Տատրակ»ը.

Արօրն առաց տատրակ հաւքուն.
« Ինչի՞ կուլաս կուց կուց արուն ,
Նրբայ լցուի բարակ առուն » :

Եւ, առտու մը, եթէ չենք սխալիր 1931ին, երբ դարձեալ «Մոկաց Միրզէ»ն պիտի երգէր «Փըթի Ժուռնալ»ի բեմէն, յանկարծ կասեցաւ.— Շուարեցաւ, թէ մոռցաւ ...

Ամէն պարագայի մէջ, զգալապէս մարած էր կայծը: Դէմքը ճանկեր էին վիշտն, ինչպէս ձայնալարերը :

Եւ հիմա,— « Գնաց գարուն, եկաւ աշուն .— Կտրաւ ջրիկ աղբիւրներուն»: Ցամքե՞ր է աղբիւրը կարկաչահոս, եւ մենք յորդեան ենք սարքեր աւերակի առջեւ ...

Սոխակ մը չի կրնար հնչեցնել, այլեւս, ոչ այս ժողովուրդին մանկունակ եռանդն ու անսեթեւեթ սերը, ոչ անոր անուշ օրօրն ու անհաղթունչ ռազմերգը ոչ ալ վճիտ սէրն ու աշխատանքի տենդը:

Եւ սակայն, չմոռնանք որ անապատ մը պիտի դառնար մեր կեանքը, առանց Շահմուրատեաններու տաք շունչին:

Մեր ձեռքն է անզգալի դարձնել իր տառապանքը: Շ.

ԱՆԳԼԻԱ ԿԸ ՄԵՐԺԷ ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ ԾՐԱԳԻՐԸ

Վերջին լուրերու համաձայն, անգլիական կառավարութիւնը Մոսկուա ղրկած է յուշագիր մը, որ պարզապէս կը մերժէ խորհրդային ծրագիրը՝ եռակ զինակցութեան մը մասին:

Ռուսական ծրագրին համաձայն, Անգլիա, Ֆրանսա եւ Խ. Միութիւնը զինակցութեան դաշնագիր մը կնքելով, իրենց շուրջը պիտի համախմբէին փոքր պետութիւնները, հակազդելու համար գերմանա-իտալական ճակատին: Խորհրդային կառավարութիւնը կուզէր երաշխաւորութիւն եւ զինուորական օգնութիւն առանձնել Լիթուանիոյ, Էսթոնիոյ, Լաթվիայի եւ Ֆինլանտայի համար, այնպէս ինչպէս Լեհաստանի, Ռումանիոյ եւ Յունաստանի համար: Այս դուռը չփակելու համար, կ'առաջարկէ որ Խ. Միութիւնը գործակցի Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի հետ, միակողմանի աջակցութիւն խոստանալով Լեհաստանի, Ռումանիոյ կամ ուրիշ վտանգուած պետութեանց՝ արեւելեան Եւրոպայի մէջ :

Անգլիական կառավարութիւնը այս որոշումը տուաւ երկու ժամուան խորհրդակցութենէ մը վերջը, Ֆրանսայի կարծիքն ալ առնելով: Անգլիա առ այժմ կը խուսափի Մոսկուայի զինակցութենէն, վախնալով որ այդպիսի դաշինք մը դէշ կ'ազդէ Ճափոնի, Սպանիոյ, Փորթուկալի, Լեհաստանի, Ռումանիոյ եւ ուրիշ պետութեանց վրայ որոնք յայտնապէս հակաբոլշեւիկ են, ինչպէս նաեւ Ամերիկայի պետութեանց մեծ մասը: Անգլիա չուզեր վտանգել իր յարաբերութիւնները կամ նոր պատրուակներ ստեղծել Հռոմ — Պերլին — Թոքիօ առանցքին համար :

*** Անգլիոյ երեսփ. ժողովին մէջ նորէն հարցումներ ուղղուեցան Մոսկուայի հետ կատարուած բանակցութեանց մասին: Աշխատաւորական մը հարցուց թէ կառավարութիւնը հարկ չէ՞ դատեր ընդունիլ Խ. Միութեան գործակցութիւնը, ներկայ տագնապին մէջ :

— Ոչ, պատասխանեց Չէյմպըրլէն: Մենք չենք կրնար բոլորովին մէկդի դնել մեր սեփական տեսակէտը եւ առանց առարկութեան ընդունիլ ուրիշ որ եւ է կառավարութեան տեսակէտները: Մենք պարտաւոր ենք նկատի առնել մեր բոլոր շահերը, ինչպէս եւ ուրիշ բազմաթիւ ազդակներ: Պատճառ չունիմ ենթադրելու թէ դոհացուցիչ ելքի մը պիտի չհասնինք»:

Վարչապետը այս առթիւ հերքեց այն վերագրումը թէ կառավարութիւնը ձգձգած է բանակցութիւնները: Միւս բոլշեւիկ երեսփոխանը պահանջեց որ Պ. Չէյմպըրլէն անձամբ յարաբերութեան մէջ մտնէ, իմանալու համար Ստալինի տեսակէտները: Չէյմպըրլէն պատասխանեց տեսակ մը հեգնութեամբ.

— « Ցարգելի երեսփոխանը կը հաճի՞ ըսել թէ որո՛ւ հետ անձնական յարաբերութիւն պիտի հաստատեմ, քանի որ մարդիկը արագօրէն կը փոխուին իր պաշտօնի ... »:

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԼԵՀԱՍՏԱՆԻ ՊԱՏԱՍԽԱՆԸ ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ

«ՁԵՌՔ ՈՒԺԵՐ ՔՇՈՒԻԼ ՊԱԼԹԻԿԷՆ»

Ինչպէս հաղորդած էինք, Լեհաստանի արտաքին նախարարը, գնդ. Պէք, ուրբաթ օր խօսեցաւ իր այնքան անհամբերութեամբ սպասուած ճառը, իբրեւ պատասխան Հիթլէրի ապրիլ 28ի յայտարարութեան: Ճառը վճռական շեշտ մը ունէր, բայց խմբագրուած էր չափաւոր, դիւանագիտօրէն, այնպէս որ դուռը բաց կը մնայ նոր բանակցութեանց համար :

Հիթլէր իր ճառախօսութեան մէջ կը յայտնէր թէ հետեւեալ առաջարկները ներկայացուցած է Լեհաստանի, Տանցիկի հարցին լուծման համար.—

1. Տանցիկը մնալով հանդերձ Ազատ Քաղաք, պէտք է մտնէ գերմանական պետութեան մէջ, իբրեւ գերմանական հող :

2. Լեհաստան պէտք է Գերմանիոյ տրամադրէ ինքնաշարժի ճամբայ մը եւ երկաթուղի մը Լեհական Նրբանցքին մէջէն, Գերմանիոյ գերիշխանութեան տակ:

3. Գերմանիա պիտի յարգէ Լեհաստանի իրաւունքները Տանցիկի մէջ, տրամադրելով ազատ նաւահանգիստ մը Պալթիկ ծովուն վրայ .

4. Գերմանիա կ'երաշխաւորէ Լեհաստանի ներկայ սահմանները եւ յանձն կ'առնէ ոչ — յարձակման դաշինք մը կնքել 25 տարուան համար:

5. Լեհաստան պէտք է երաշխաւորէ Սլովաքիոյ անկախութիւնը եւ հողային ամբողջութիւնը, Գերմանիոյ եւ Հունգարիոյ հետ :

Ահաւասիկ Լեհաստանի պատասխանը, գնդ. Պէքի բերնով .—

1. Լեհաստան կը պահէ իր բոլոր իրաւունքները Տանցիկի մէջ, բայց կը հաւանի որ Լեհաստան եւ Գերմանիա միասնաբար երաշխաւորեն Ազատ Քաղաքին կարգուսարքը

2. Լեհաստան պատրաստ է ամէն կերպով դիւրացնել արեւմտեան եւ արեւելեան Փրուսիոյ հաղորդակցութիւնները, բայց չի կրնար հրաժարիլ իր գերիշխանութենէն Լեհական Նրբանցքին որ եւ է մէկ մասին վրայ

3. Լեհաստան կը մերժէ որ եւ է ծրագիր որ ի վերջոյ պիտի յանգի երկիրը անջատելու Պալթիկ ծովէն :

4. Սահմաններու երաշխաւորութիւնը նիւթական պէտք չէր պարտադրեր Լեհաստանի: Քսանըհինգ տարուան ոչ — յարձակման դաշինքը երբեք որոշ ձեւով առաջարկուած չէ լեհ-գերմանական բանակցութեանց առեն (1939 մարտ) եւ Լեհաստան զայն առաջին անգամ իմացաւ Հիթլէրի ճառէն:

5. Լեհաստան չի հասկնար թէ ինչպէս կրնայ միանալ Սլովաքիոյ երաշխաւորութեան, քանի որ Գերմանիա քաղաքական եւ զինուորական թեւարկութիւն մը հաստատած է այդ պետութեան վրայ :

*** Գնդ. Պէք իր ճառը խօսեցաւ խորհրդարանի բացառիկ նիստին մէջ, ջերմապէս գնահատուելով ներկայ երեսփոխաններէն եւ ծերակուտականներէն: Ճառախօսութենէն անմիջապէս վերջը Պերլին ղրկուեցաւ յուշագիր մը, որ կը ներկայացնէ Լեհաստանի տեսակէտները :

Նախարարը իր ճառը սկսաւ պարզելով միջազգային կացութեան ծանրակշիռ փոփոխութիւնները՝ վերջին ամիսներու ընթացքին: Այս առթիւ, առաջին անգամ յիշեց Անգլիոյ հետ կատարուած բանակցութիւնները :

— « Դիւանագիտական կրկնակի չփումներէ վերջ, Լոնտոն այցելութեանս առթիւ յանգեցանք ուղղակի համաձայնութեան մը փոխադարձ օգնութեան սկզբունքին վրայ, եթէ ուղղակի կամ անուղղակի վտանգ ծագէր երկու երկիրներուն անկախութեան դէմ: Այդ համաձայնութեան բանաձեւին ծանօթ էք, Չէյմպըրլէնի յայտարարութեամբ (6 ապրիլ): Պարտականութիւն կը սեպեմ աւելցնել թէ Լոնտոնի մէջ կատարուած խօսակցութեանց եղանակը եւ հանգամանքը մասնաւոր արժէք մը կ'ընծայեն այս համաձայնութեան: Կարելի եղաւ լեհ-անգլիական գործակցութեան սկզբունքը հաստատել նախ եւ առաջ անոր համար որ երկու կառավարութիւններն ալ համաձայն էին Եւրոպայի հիմնական հարցերու մասին: Երկրորդ, ոչ Լեհաստան, ոչ ալ Մեծն Բրիտանիա որ եւ է յարձակողական դիտում ունին, բայց վճռած են պաշտպանել կարգ մը հիմնական սկզբունքներ՝ միջազգային կեանքի մէջ: Ֆրանսայի վարիչներուն զուգընթաց յայտարարութիւնները կը հաստատեն թէ Փարիզ եւ Վարշաւա ալ համաձայն են: Լեհ-ֆրանսական համաձայնութիւնը պատրուակ ծառայած է Գերմանիոյ վարչապետին՝ չեղեալ հռչակելու 1934ի դաշնագիրը, միակողմանի յայտարարութեամբ: Այդ համաձայնութիւնը մեծ դէպք մըն էր այն ատեն, իբրեւ փորձ մը՝ աւելի նպաստաւոր ընթացք մը տալու երկու երկիրներու յարաբերութեանց: Ամէն համաձայնութիւն կ'արժէ այնքան որքան իր հետեւանքները, եւ երբ կազմերէն մէկուն քաղաքականութիւնը եւ գործելու եղանակը կը հեռանան համաձայնութեան սկզբունքէն, մենք պատճառ չունինք սուգ պահելու անոր ակարացման կամ նոյնիսկ անհետացման համար: 1934ի դաշնագիրը փոխադարձ յարգանքի եւ բարի դրացինութեան համաձայնութիւն մըն էր. բայց կորսնցուց իր բուն հանգամանքը, երբ ձգտումներ երեւցան զայն մեկնելու իբրեւ կաշկանդում մեր քաղաքականութեան ազատութեան, եւ կամ իբրեւ առիթ մը միակողմանի եւ մեր կենսական շահերուն հակառակ զիջումներ պահանջելու մեզմէ: Գերմանիա 1934ի դաշինքը խզելու առիթ մը նկատեց լեհ-անգլիական համաձայնութիւնը: Եւ սակայն, Լոնտոնէն վերադառնալէ անմիջապէս վերջը, ես տրամադրութիւն յայտնեցի ընդունելու Վարշաւայի գերմանական դեսպանը, որ մինչեւ այսօր հարկ չդատեց օգտուիլ այս պատեհութենէն: Եթէ, հակառակ իր նախընթաց յայտարարութեանց, գերմանական կառավարութիւնը 1934ի ոչ-յարձակման յայտարարութիւնը կը նկատէր միջոց մը չէզոքացնելու Լեհաստանը եւ անկարելի դարձնելու մեր բնական եւ բարեկամական գործակցութիւնը արեւմտեան երկիրներու հետ, մենք միշտ պիտի մերժէինք այդպիսի մեկնութիւն մը»:

Դաշնագրին իրաւագիտական հանգամանքն ալ պարզելէ վերջ, գնդ. Պէք անցաւ Տանցիկի հարցին .

— « Տանցիկի Ազատ Քաղաքը Վերսայլի դաշնագրով չհնարուեցաւ : Ան գոյութիւն ունի դարերէ ի վեր, իբրեւ հետեւանք լեհական եւ գերմանական շահերու դրական խաչաձեւումին: Տանցիկի գերման վաճառականները կ'ապահովէին այդ քաղաքին զարգացումը եւ բարգաւաճումը, շնորհիւ Լեհաստանի անզբծովեայ առեւտուրին: Այդ քաղաքին ոչ միայն զարգացումը, այլ

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ԱՐՄԵՆԱԿ ՇԱՀՄՈՒՐԱՏԵԱՆ

ՈՐՈՒՆ Ի ՊԱՏԻՒ

ՄԵԾԱՐԱՆՔԻ ՀԱՆԴԷՍ ՄԸ

ՏԱՐՔՈՒԱԾ Է ԱՅՍՕՐ,

ՍԱԼ ԳԱՎՈՅԻ ՄԷՋ.

(Նկարը կը ներկայացնէ

Գ. Փանոս Թէրլէմէզեանի մէկ ուրուագիծը)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՄՇՈՅ ՍՈԽԱԿԸ

Ֆրանսացի սիրուած գրագիտուհի մը, Քոլէթ, շատ սիրուն հէքեաթ մը ունի, զոր կ'ամփոփեմ յիշողութեամբ ու կցուտով.—

Սկիզբները սոխակը չէր երգեր գիշերները: Արշալոյսին կ'արթննար բոլոր թռչուններուն հետ, կը թօթվուէր եւ յետոյ կ'արձակէր իր հրաշալի ձայնը, արթնցնելով ջերմակները՝ որոնք կը քնանային եղրեւանի տերեւներուն փակած :

Ու կը շարունակէր իր մեղեդին, օրն համբուն, ինչպէս առուակը՝ իր շաղփաղփը բլուրներն ի վար, առանց յոգնելու, եւ դադար առնելու :

Գիշերները կը թառէր վարդատաղաներու կամ այգետաններու մէջ, ու կը քնանար գլխիկը ծռած, կտուցը թեւերուն տակ:

Գիշեր մը, այսպէս, կը քնանար այգիի մը մէջ, սարփինայի մը վրայ: Հունձկան ելեր էր արդէն ու վերէն կը դիտէր զարնան պզտոր տեսարանը: Արթուն էր նաեւ խաղողի տունկը, որ աւիշ կը պատրաստէր շարունակ եւ որթաճանկերը (vrille) կ'աճէին, կը սլրկուէին ու կ'ոլորուէին: Այսպէս որթաճանկ մը փաթթուեցաւ սոխակին ոտքերուն: Առտուն, երբ արթնցաւ սոխակը, տեսաւ որ կապուած են ոտքերը,— թափահարեց թեւերը, պրկեց ոտքերը, թռչիլ փորձեց, ի զո՜ւր: Սկսաւ հեծկլտալ, կոծկոծել, մղկտալ: Յուսահատ, լացաւ այն վախով որ պիտի չորնայ որթատունկին վրայ, պիտի մեռնի արեւահար կամ անօթութ: Գալարեց մարմինը անգամ մը եւս եւ, յանկա՛րծ, փրթաւ որթաճանկը: Սոխակը թռա՛ւ, սրտիկը վախէն տակաւին բաբախուն :

Եւ երդում ըրաւ որ, այնուհետեւ, պիտի երբեք չքնանայ գիշերները, այլ պիտի երգէ անընդհատ: Ահա թէ ինչո՛ւ սոխակները հիմա կ'երգեն գիշերը :

×

Մշոյ սոխակ սիրելի՝ Շահմուրատեան, ո՞ր դեւն էր որ իր ճանկը մխեց կանկիդ մէջ, պղտորեց «սուկեղէն ձայնիդ» ակունքը, սեղմեց աստուածաշնորհ ձայնալարերիդ լարերը, ու դուն, դժբա՜խտ, միւս սոխակին պէս, կը կոծկոծես գիշերուան մէջ:

Պրկէ՛, պրկէ՛ հոգւոյդ լարերը, փրթէ՛ դեւին ճանկերը եւ թող ձայնդ դարձեալ հոսի՜ սեղուսի պէս քնքոյշ, ճառագայթի պէս տաք, Վահէվանեան մեհեաններու սիւներուն պէս հաղմածուն, որ սարսռացնէ մեզ եւ մեծցնէ, որպէսզի մեր վրայէն անտեսնք գաղթականի քուրձերը, ոտքի կանգնինք իբրեւ պերճանուն զաւակները Հայաստանի, երկի՜ր դրախտավայր:

Սոխա՛կ, Մշոյ Սոխակ, երգէ՛, նորէ՛ն երգէ :

ԱՐԱՁ

Ի՞նչ պիտի ընէ Գերմանիա

Այս ճառը գոհունակութեամբ ընդունուեցաւ Ֆրանսայի, Անգլիոյ, Ամերիկայի եւ ուրիշ երկիրներու մէջ: Գերմանական թերթերը առաջին օրը անտեսեցին ճառը, սաստկացնելով իրենց յարձակումները Լեհաստանի դէմ : Պաշտօնական շրջանակներու կարծիքով, կացութիւնը կը մնայ անփոփոխ: Կ'ըսուի թէ Գերմանիա հանրաքուէ պիտի առաջարկէ: Ուրիշ հեռագրի մը համաձայն, Պապը մասնաւոր նուիրակ մը ղրկած է որ 90 վայրկեան խօսակցեր է Հիթլէրի հետ, Միւնիխի մէջ, հաշտարար ելք մը գտնելու համար:

Գերմանական թերթերը կը շարունակեն յուզումնալից պատմութիւններ հրատարակել Տանցիկի Գերմաններու կացութեան մասին, վայրագութիւններ վերագրելով լեհական իշխանութեանց:

Գերմանիոյ արտաքին նախարարը երկար տեսակցութիւն մը ունեցաւ Հիթլէրի հետ: Այս առթիւ կրկին կ'արծարծուի ազգերու ինքնորոշման խնդիրը: Յետոյ գնաց Միլան, տեսակցելու համար Կոմս Չիանոյի հետ :

Իտալական թերթերն ալ ջերմապէս կը պաշտպանեն գերմանական տեսակէտը: Կը կարծուի թէ կարելի պիտի ըլլայ միջոց մը գտնել, բանակցութիւնները վերսկսելու համար :

*** Հռոմի մամուլը կ'ըսէ, թէ Քոմոյի մէջ արտաքին նախարարներ Ռիպէնթրոփի եւ Չիանոյի տեսակցութիւնը կ'ապացուցանէ որ Առանցքը միացեալ է աւելի քան երբեք: Պ. Կայտա «Ճիօռնալէ տ'Իթալիա»յի մէջ կը գրէ .— « Քոմոյի հանդիպումը պիտի ճշդէ աւելի յստակօրէն Առանցքի պետութեանց դիրքը հանդէպ օդակումի քաղաքականութեան, զոր կը փորձեն այժմ Եւրոպայի երկու աշխարհակալ ժողովրդապետութիւնները՝ Բոլշեւիզմի աջակցութեամբ: Դիւրին է Լոնտոնի ու Փարիզի մէջ յայտարարել թէ այս օդակումին նպատակը յարձակողական չէ, բայց շատ մը նշաններ ցոյց կուտան, թէ սխալ է այդ:

Պաշտօնական շրջանակներու մէջ կը հաստատուի այն զրոյցը, թէ Խմբանուէլ Թագաւորը նամակ մը գրած է Եգիպտոսի Ֆարուք Թագաւորին եւ ապահովցուցած է զայն, թէ Իտալիա որ եւ է մտադրութիւն չունի խանգարելու Եգիպտոսի հողային ամբողջութիւնը : Կ'ըսուի թէ Զօր. Պալպօ եւս այդ հաւաստիքը պիտի ընծայէ, Եգիպտոս այցելելով :

ԱՐՄԵՆԱԿ ՇԱՀՄՈՒՐԱՏԵԱՆ

Այսօր փարիզեան ամէնէն շքեղ սըրահներէն մէկուն մէջ, վայելուչ կերպով կը տօնուի, ազգային երգիչ Ար. Շահ–Մուրատեանի յոբելեանը։

Ցարգանքի այսպիսի մեծարանքներ մեր մէջ առիթներ եղած են, նիւթական համեստ միջոց մը ընծեռելով, յոբելեարները մղելու ա՛լ աւելի ըստեղծագործ աշխատանքներու։ Դըժբախտաբար ներկայիս կը գտնուինք բոլորովին տարբեր արդիւնքի մը դիմաց։ Այսօր կը տօնենք աշխատանք մը, որ, ափսոս, իր վերջակէտն է առեր. եւ եթէ պիտի գոյանայ պզտիկ գումար մը, այդ ալ պիտի օժանդակէ Շահ–Մուրատեանի հիւանդութեան ծանր ծախքերը թեթեւցնելու, եւ ա՛յնքան։

Ուրեմն իր յոբելեանը, կամ այդ առթիւ արտասանուելիք խօսքերը վերջնական եզրակացութիւններ են իր գործին մասին։ Աւելի ճիշդ, Շահ–Մուրատեան այլեւս մեզի տալիք ոչինչ ունի։ Ինչ որ պիտի գնահատենք, ցարդ իրմէ արտաբերուածին համադրումը պիտի ըլլայ։ Եթէ չոր չափանիշով մտնենք այդ արդիւնքին, նիւթականացած քանակը փնտռենք, կը մնան 10-15 սկաւառակներ՝ (disque) եւ ուրիշ ոչինչ։ Բայց անմիջապէս ըսենք թէ՝ Շահ–Մուրատեանի մեծութիւնը այս ճղճիմ, կոտորակուած մընացորդին մէջ չամփոփուիր, որ շատ հեռաւոր մէկ արձագանգն է իր երբեմնի անհեղագոռ գնացքին։ Անոր գործունէութեան ըրջագիծը կ'ընդգրկէ, կը գունաւորէ Կ. Պոլսոյ 1910էն 14ի գրական եւ գեղարուեստական նորաստեղծ վարդապետութեան մը ամբողջ նկարագիրը։ Կոմիտաս ինչ որ կերտեց, անոր տարածիչը հանդիսացաւ Շահ–Մուրատեանը։

Շահ–Մուրատեանի կեանքին եւ գործունէութեանը շուրջ կարելի էր յօդուածաշարք մը բանալ։ Անոր կարելիութիւնները այս պահուս կը պակսին ինծ։ Բայց միւս կողմէ, չեմ կրնար անտեսել կարգ մը էական երեւոյթներ, որոնց լուծումը, պարզացումը կ'երթան կապուիլ մեր այսօրուան յոբելեարին արժանիքներուն։ Ատանց մանրամասնութեանց մէջ մտնելու, սեղմ տողերով մատնանշենք կարգ մը արդիւնքներ։

Նախ, ինչպէս ըսինք, Շահ–Մուրատեան դրօշակիրը, տարածիչը հանդիսացաւ նորաստեղծ գրական եւ մշակութային վարդապետութեան մը։ Մեր ակնարկութիւնը կը վերաբերի 1910էն 14ի արուեստագէտ սերունդին եւ իրենց ձգտումներուն։ Այդ շարժումին հիմնադիրները եղան Դանիէլ Վարուժան, Կոմիտաս Վարդապետ, Փանոս Թէրլէմէզեան, Սիամանթօ, եւ ինչո՞ւ չէ, նոյնպէս Արմենակ Շահ–Մուրատեան։ Մին իր պերճապաշտ ոճն ու պատկերաւոր խոյանքը բերաւ. մէկ ուրիշը՝ իր վրձինով՝ հայրենի տեսարանները, Կոմիտաս Վարդապետ, հայ ազգային ժողովրդական երաժշտութեան ոճը, հետեւաբար գիւղն ու իր ձայնը. չորրորդ մը տարփողեց հայրենի դաշտերուն հրաւէրները։ Ճորքին մէջ շարժումը գրական քաղաքականութիւն մըն էր, իրեն ենթահող առնելով հայ բնաշխարհը։ Ուրեմն Շահ–Մուրատեան, երբ մինչեւ հեռաւոր Ամերիկաներն հայրենակարօտ շեշտերով, հայրենապաշտ թախծութեամբ Անտունի, Արօր Տատրակ, Հայրիկ–Հայրիկ, Զիմ Կիլիկիա կը հնչեցնէր, այդ բնութենապաշտ վարդապետութեան կանչերն էր որ կը ցանէր մարդոց հոգիներէն ներս. այլ բառով՝ հոգեղէն Հայաստան մը կ'անցնէր գաղթաշխարհի սրտէն ներս։

×

Անշուշտ Շահ–Մուրատեանի կոկորդը, բնութեան պարգեւած այս անգնահատելի կազմախօսական շնորհը, իր դերը կը կատարէր այդ առաջնորդութեան ընթացքին։ Շնորհիւ այդ խաւշանուշ, տարածուող, հմայիչ ձայնին, ան կրնար մարդոց հոգիները կախարդել։ Հոս գուցէ ճիշդ պիտի նկատուէր ֆրանսացի անուանի գրագէտ փիլիսոփայ Անրի Տըլաքրուայի այն պնդումը բացատրութիւնը թէ՝ «Երաժշտութիւնը կ'երաժշտականացնէ մեր զգացումները»։ Այո՛, Շահ–Մուրատեան իր երգով կ'երաժշտականացնէր մեր զգացումները, բայց միեւնոյն ատեն անբացատրելի յատկութեամբ մըն ալ կ'ազգայնացնէր մեր զգացումները։ Հոս արդէն Շահ–Մուրատեան կը կապուի, կը նոյնանայ հայ մշակոյթին դարերու ընթացքին ցուցադրած անբաղդատելի, ուրիշ ոչ մէկ ժողովուրդի մէջ տեսնուած արժանիքին հետ։ Այսինքն շնորհիւ մեր մշակոյթին ազգայնական նկարագրին, Հայը մնացած է Հայ։ Ի զուր այդ դերը մեր եկեղեցիին կը վերագրուի։ Մեր գեղարուեստին ամէն մէկ մանրամասնութիւնները պետական չըջուն խորհրդանիշեր են։ Շատ ճիշդ կը նկատէր Սորշովսկին, երբ մեր գմբէթին վերագրելով փիլիսոփայական խորք, անոր համապարփակող կազմախօսութեանը կուտար, տեսակ մը ազգապահպանման կեցուածք։ Նոյնը պիտի ըսենք Զուարթնոցի արծուաձեւ խոյակներուն համար, որոնք գոհացնելով զարդարուեստական պահանջներ, իրենց մէջ կը խտացնէին ազգային գիտակցութեան, խոյանքի, վեհութեան [illegible]։

Շահ–Մուրատեանի ձայնն ալ, ամէն գեղարուեստական արժանիքներէ առաջ, այդ առաքելութեամբ լեցուած էր։ Մոտիկ ըլէք մեր ժողովրդական երգերէն Արօր Տատրակը կամ Անտունին տարբեր տարբեր երգիչներու մօտ։ Անշուշտ բոլորն ալ, առաւել կամ նուազ տարբերութիւններով պիտի կրնային «երաժշտականացնել ձեր զգացումները», բայց ոչ ոք Շահ–Մուրատեանին պէս պիտի կրնայ «ազգայնացնել» ձեր զգացումները, եթէ կ'ուզէք ըսենք ձեր էութիւնն իսկ։

Շահ–Մուրատեանը տարբեր դիրքէ մըն ալ դիտուած՝ մեր ազգային հըպարտանքներէն մէկն էր, որ կը փայլէր Եւրոպայի ամէնէն պատուաբեր բեմերէն Փարիզի Օփէրային մէջ։ 1910ին Ֆաուստի ներկայացման, փարիզեան լուրջ քննադատներ կ'ըսէին. — «Հայազգի թէնոր Գ. Շահ–Մուրատեանը լսեցինք։ Անկարելի է երեւակայել աւելի կախարդիչ ձայն մը։ Ի՜նչ հաղուագիւտ դրոշմ մը ու ի՜նչ հմայք երանգներուն մէջ։ (Թոմփ–տիւս)։ Լա Փըթիթ Ռէփիւպլիք կը գրէր. — «Շահ–Մուրատեան շատ լաւ երգել գիտէ. ան ցոյց տուաւ թէ վարպետ երաժիշտ մըն է։ Իր գտած ընդունելութիւնը շատ ջերմ եղաւ»։ Իսկ Ռատիքալ կ'ըսէր. — «Օփերան շատ յաջող ընտրութիւն մը ըրած է յանձին Գ. Շահ–Մուրատեանի»։

Այս արտաքինէն մտնենք իր ներքին կեանքին մէջ։ Ձեռքի տակ ունինք բուն իսկ Շահ–Մուրատեանին կողմէ գրի առնուած երկարաշունչ ինքնակենսագրութիւն մը (չիբ. երկու տեսակ)։ Այդ Ֆաուստի ներկայացման ժամանակաշրջանին ակնարկելով կը գրէ. —

«Ուսանողական շրջանէս մինչեւ Օփերա մտնելս, շնորհիւ Մանթաշեանին, Էգնայեանին եւ Ներսէս Խան Ներսէսեանին, նիւթական ոչ մէկ նեղութիւն կրեցի։ Լիառատ կուտային նոյնիսկ ամառնային հանգիստի օրերուս դրամը»։

Ուրեմն փառք, նիւթական ճոխութիւն, պատիւ շռայլօրէն կը տրամադրէին իրեն՝ ամէն կողմէ։ Գիտենք թէ այս տեսակ պատեհութիւններով օժտուած արուեստագէտի մը համար դժուար չէր այլեւս փառքէ փառք գըլորիլ։ Բայց պատի՛ւ յոբելեարին. լեցուց այս փարթամութիւնը, զգաց իրեն վիճակուած դերը ու իջաւ Պոլիս՝ Կոմիտասին մօտ։ Ուրիշ խօսքով, հայկական շունչը, հայկական միջավայրը գերադաս համարեց, փարիզեան խորթ ծափերէն։

×

Այլեւս չենք անդրադառնար իր ըսկաւառակներուն վրայ։ Կա՞յ հայ անհատ մը որ լսած ու փղձկած չըլլայ իր անմահ Անտունիէն, Ալագեազէն, Խորհուրդ–Խորինէն։ Ասոնց ամէն մէկուն վրայ մանրամասն թափառումներ, մեզի հեռուները պիտի տանէին։ Բայց այսօրուան տօնակատարութեան առթիւ պիտի ուզէինք տարբեր դրուագ մըն ալ յիշատակել՝ եւ աւով փակել մեր յօդուածը։

1913 Նոյեմբեր 3ի Շաբաթ օրը Պոլսոյ Փըթի–Շան թատրոնին մէջ Շահ–Մուրատեան կուտար իր անմոռանալի նուագահանդէսը։ Քանի մը օր վերջ, Ազատամարտ օրաթերթը, կատարելով հանդէսին տեղեկատուութիւնը կը գրէր.

— «... Իսկ յայտագրէն դուրս երգուած Հայաստանը վերջացաւ խանդաղեղումի մը մէջ, մինչ Կոմիտաս Վարդապետ թեւանցուկ բեմ գալով Շահ–Մուրատեանի հետ՝ քանի մը զգածուած բառերէ ետք յանուն իր երգաչախումբին ոսկէ նրբակերտ խորհրդանշան մը նուիրեց»։

Նոյն նուագահանդէսին առթիւ Լա Թիւրքի, «Հայկական տօն մը» խորագիրով յօդուածի մը մէջ ի միջի այլոց կ'ըսէր. «... Ներկայ էր իշխան Ապտուլ Մէճիտ էֆէնտի։ Պէտք չյիշենք ներկայ հայ անուանի դէմքերուն անունները։ Կը բաւականանանք Եւրոպացիներունը յիշելով.— Սպանիական դեսպան Գ. Օրի, Տիկին Գոման Փաշա, Կոմսուհի Օսթրօրոկ, Օր. Բամպէն եւն., եւն.»։

Այս մէկ երկու փոքր մանրամասնութիւնները հոս արծարծելով, կ'ուզենք մատնանիշ ընել փարիզահայ հասարակութեան, թէ Շահ–Մուրատեան փառքի ի՜նչ բարձունքներէն իջեր է ներկայիս ֆիզիքական եւ հոգեկան քայքայման։ Երբ գահաժառանգ իշխաններ կը պատուէին զինքը, երբ Կոմիտաս պատիւ կը սեպէր իրեն, թեւանցուկ Շահ–Մուրատեանը առաջնորդել բեմ, այսօր արդար է եւ անհրաժեշտ որ համախումբ ներկայ գտնուինք իր յոբելենական հանդէսին, լիաբուռն տալու համար մեր վերջին ծափերը՝ արդիւնաշատ եւ տաղանդաւոր յոբելեարին։

Միեւնոյն ատեն, կը տեղեկանանք թէ, Շահ–Մուրատեան, շրջապատուած իր ընտանիքին անդամներովն ու բժիշկով մը, միայն քանի մը րոպէով ներկայ պիտի ըլլայ հանդիսութեան։ Ուրեմն, ցոյց տանք թէ միշտ ընդունակ ենք իրական արժէքները գործնապէս գնահատելու։

ՀՐԱՆԴ ԲԱԼՈՒԵԱՆ

ՇԱՀՄՈՒՐԱՏԵԱՆԻ ԻՆՔՆԱԿԵՆՍԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ

ԽՄԲ.— Այս ինքնակենսագրութիւնը, Շահմուրատեանի ձեռագիր ստորագրութեամբ, հրատարակուած է Թէոդիկի «Ամէնուն Տարեցոյցը»ին մէջ, 1912ին։ Թուականը՝ 1911 Մայիս 1։ Ուրեմն անկատար։

Բնիկ Մշեցի եմ, Շահ–Մուրատենց ցեղէն Արգոյի ազան— ինչպէս կ'անուանեն զիս քաղաքացիները։ Ծննդեանս ճիշդ օրը յայտնի չէ, բայց ծնողացս պատմածին նայելով՝ վերջին Ռուս եւ Թուրք պատերազմին զաւակ։ Նախնական կրթութիւնս առած եմ՝ նախ թաղիս տարրական կրթարանը, յետոյ տեղւոյս Միացեալ բարձրագոյն նախակրթարանը։ Բընութիւնը զիս օժտած լինելով գեղեցիկ ձայնով, տղայ հասակէս, բացառիկ հակամիտութիւն մը ցոյց տուի դէպի երգեցողութիւն։ Ութ տարեկան հասակումս իսկ՝ ճանչցուած երգիչ մըն էի.... Տղայ էի երբ հայրս կորսնցուցի՝ թշուառ վիճակի մը մատնուած։ Ներսէս Ծ. Վ. Խարախանեան Մշոյ առաջնորդը որդեգրեց զիս ու իր սեպհական ծախքով ղրկեց Էջմիածնայ Գէորգեան Ճեմարանը։ Այստեղ երկու ու կէս տարի աշակերտութիւն ըրի։ Կ. Կոստանեանի տեսչութեանը օրով՝ խռովութիւն կը ծագի ճեմարանում, եւ Երեմեան Հայրիկ Տաճկաստանցի բոլոր աշակերտները ղրկեց Թիֆլիս՝ Ներսիսեան վարժարան։ Այլեւս գիշերօթիկ կեանքէ զզուած, յաջողեցայ հանդուցեալ Ծոցէն Եպս. Սաթիանէի պաշտպանութիւնը վայելելով դպրոցէն դուրս ապրիլ։ Մտանկցեցայ Մ. Եկմալեանի համբաւաւոր խումբին, նախ իբր մեներգող, յետոյ իբր խմբապետ։ Սոյն պաշտօնս շարունակեցի շըջանաւարտ ըլլալէս ետքն ալ, մօտ չորս ամիս։ Թէեւ ընդամէնը 3 տարի Թիֆլիս ապրեցայ, բայց երաժշտական կրթութեան տեսակէտով՝ շատ օգտակար եղաւ ինծ համար։ Ձայնիս եւ Եկմալեանի շնորհիւ շատ մը երաժիշտ անձնաւորութեանց հետ ծանօթացայ. միւս կողմէ՝ Թատրոն ու օփերա անուղղակի դպրոց մը եղան ինծ։ Այստեղ է որ անհուն սէր մը կը ծագի իմ մէջ՝ դէպի եւրոպական երաժշտութիւն։ Սակայն նոր դժբախտութիւն մը արգելք պիտի ըլլար ինծ՝ տարիներու փայփայած երազս իրագործելու։ Կը բանտարկուիմ Ռուսական կառավարութենէն, իբր յեղափոխական, 3 ամիս ետք կ'աքսորուիմ Տաճկաստան։ Ձմեռուան բուքին ու ցուրտին, հետիոտն, բանտէ բանտ Կարս կը փոխադրուիմ, ուր կը մնամ ութ ամիս, մինչեւ որ Կարէ եղած պաշտօնական բանակցութիւնները կը կատարուին եւ Թուրք ընդհանուր հիւպատոս Ֆուատ պէյ (զարգացեալ ազատամիտ անձ մը որուն կեանքս կը պարտիմ) պէտք եղած նպաստաւոր տեղեկութիւնները կը ստանայ Մշոյ տեղական կառավարութենէն ու ճամբայ կը հանէ զիս դէպի ծննդավայրս։ Կարէն Մուշ փոխադրութիւնս եղաւ, զարմնալ հետիոտն բանտէ բանտ, 3 ամիս։ Մուշ հասնելէս մի քանի օր ետք, երաշխաւորութեամբ ազատ արձակուեցայ։ Ցաւալիքեայ ուսուցչական տարեշրջանին համար, Ս. Կարապետի ժառանգաւորաց վարժարանին մէջ դասախօսելու հրաւէր առայ, ուր երկու տարի կեցայ բարեբախտաբար....։ 1900 Թուականին Կարին կը հրաւիրուիմ՝ ազգ. երկսեռ բարձրագոյն վարժարանաց մէջ դասախօսելու եւ եկեղեցւոյ դպրապետութիւնը ստանձնելու։ Այնտեղ, 4 տարուան ընդուն պաշտօնավարութիւն մը ունեցայ, մասնաւորապէս վայելելով առաջնորդ Զաւէն Վրդ. Եղիաեանի հովանաւորութիւնները։ Իմ օրով, առաջին անգամ պարտաւորիչ կը դառնայ հայկական եկեղեցական ձայնագրութեան ուսուցումը, որով կը յաջողիմ հիմը դնել հեռահետ խմբական (երկձայն – եռաձայն) երգեցողութեան, ինչպէս եւ Եկմալեանի եռաձայն պատարագի. կանոնաւոր երգեցողութեան սկզբնաւորութիւնը եկեղեցւոյն մէջ։— Բայց իմ նպատակս չէր Տաճկաստան մնալ։ Կարինոյ մէջ յաջողեցայ հազար ու մէկ զըրկանքներով համեստ գումար մը տընտեսել, որուն մեծ մասը կը յատկացնեմ մօրս, այրի քրոջս ու իր երեք որբերու ապրուստին, մնացեալ մասովը կը յաջողիմ անցագիր մը առնել, Գէյլբութ Երթալու պատրուակին տակ։ Տրապիզոն հասած ֆրանսական շոգենաւ մը կը նստիմ եւ Մարսիլիոյ վրայով Փարիզ կը հասնիմ վերջապէս, յարմար առնելով Մանթաշեանի ծախքով կառուցուած նորաշէն եկեղեցւոյն օծումը պիտի կատարուէր, ճիշդ շաբաթ մը վերջ։ Նպատակս էր՝ առանց մէկու մը գլուխը ցաւցնելու՝ մասնակցիլ օծման, ուրկէ ետք հաստատուած էի թէ եկեղեցւոյ հոգաբարձութիւնը զիս վար կը դնէր, անոր համար՝ հակառակ վխտացող տիրացուներու.... Այսպէս ալ եղաւ։ Եկեղեցւոյն հոգաբարձութեան ատենապետն էր՝ համեստ ամսական մը առաջարկեց ինծ դպրապետութեան պաշտօնին համար. ստիպուած էի ընդունիլ, եւ հետս բերած փոքրիկ գումարէն քիչ քիչ ամսականներուս վրայ բարդելով սկսայ ապրիլ, միւս կողմէն ձեռնարկեցի վերջապէս տարիներով փայփայած գործիս։ Կ'ուզէի անպայման Conservatoire մտնել . . . սակայն գրեթէ անյաղթելի դժուարութեանց առջեւ կը գտնէի ինքզինքս. Ֆրանսերէն բառ մը իսկ չէի գիտեր, ոչ ալ գիտակցութիւն ունէի եւրոպական երաժշտութեան, մինչդեռ հոն մըրցումներուն մասնակցող մը ահագին պատրաստութիւն ունենալու է երաժշտութեան եւ երգերու [illegible] մէջ....։— Հարկ էր պատրաստուիլ. երկու տարի հարկ եղաւ անոր համար, մանաւանդ վերջին տարին պէտք զգացի մտնել՝ Scola Cantorum կոչուած երաժշտական մասնաւոր վարժարանը՝ նշանաւոր երգահան Վէնսան տ'Էնտիի հսկողութեան տակ։ Առով ալ չգոհացայ. պարզ նամակով մը դիմեցի՝ անցեալ տարի հանգուցեալ՝ աշխարհահռչակ երգչուհի Տիկին Պօլին Վիառտոյի որ քննեց ձայնս, շատ հաւնեցաւ ու ձրի դաս տալու յանձնառութիւնն ունեցաւ եւ որ ոչ մի ջանք, ո՛չ մի բարոյական աջակցութիւն ինծ խնայեց. իր տան դուռները բաց էին ինծ համար ամէն ատեն. միշտ խրախուսեց զիս ու գուրգուրաց վրաս՝ մօր մը խանդաղատանքով։ Երկու տարուան անխոնջ աշխատութեան շնորհիւ յաջողեցայ մրցումներուն մասնակցիլ ու մտնել Քոնսէրվաթուար իբր աշակերտ. հոն էր որ առիթ ունեցայ պահ մը հեռանալ արեւելեան երաժշտութեան ազդեցիկ տպաւորութիւններէն, որ այնքան սուղի նստած էր ինծ՝ եւրոպական երգերու արուեստին տեսակէտով, եւ անոր վերջնական կայանը. Ներքին ազատիլ։ Անոր համար ալ հրաժեշտ էր եկեղեցին ձգել։ — Թողունք որ դպրոցին կանոնագիրն ալ կ'արգիլէր երգել աշակերտաց՝ դպրոցէն դուրս երգելը.— [illegible] մուտքս այնպիսի [illegible] աղաւաղութիւն մը յառաջ բերած էր տեղւոյս հայ գաղութին վրայ, որ դիւրութիւն տուաւ ինծ նիւթական միջոցներ գտնել, շատ հեշտութեամբ, նոյնիսկ շատերն իսկ մերժելով (այսպէս Մանթաշեան, Էգնայեան՝ Scola Cantorum մտնելս ի վեր) եւ Ներսէսեան Ներսէսեան իրենց կարողութեան չափով ինծ օգնեցին այնչափ [illegible] թեամբ՝ ուսանողական շրջանիս բովանդակ ընթացքին մէջ։ Անցեալ տարի աւարտեցի Քոնսէրվաթուարը չորս տարուան դասընթացքէ, տանելով հետեւեալ մրցանակները.— I prix Opéraի, II prix Opéra-Comiqueի, Chantի, II Médaille Solfègeի։ Նոյեմբերին սկսայ Opéraի պաշտօնութիւնը զիս պաշտօնի կոչեց երկու տարուան համար. իսկ Յունուարի 27ին երկրորդ անգամ ըլլալով, debute ըրի Gounodի Faustին նշանաւոր եւ պատասխանատու դերին մէջ։

Փարիզ, 1 Մայիս 1911

ԱՐՄԵՆԱԿ Ս. ՇԱՀ–ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ

Ա. Շահմուրատեանի յոբելեանին առթիւ

Այսօր կիրակի, մեր հասարակութեանը առիթ կը տրուի իր արժէքաւոր զաւակներէն մէկին — Արմենակ Շահմուրատեանի — յոբելեանը տօնելու եւ պէտք է յուսալ որ, [illegible] աւելի ունենալով նրա անցեալը, [illegible] ձայնը եւ յիշատակը, [illegible] մեր հայրենակիցները պիտի ուզեն պատուել արուեստագէտը՝ որ ձայնը այնքան հիացում պատճառած է ժամանակին։

Մեր երիտասարդ համակրելի նախաձեռնողը, որ կը մեծնայ [illegible] ջանալ [illegible], ինչ սիրուն առիթ պիտի ունենայ ունկնդրելու այդ ձայնը [illegible] disqueերի միջոցաւ եւ լսէ մեր [illegible] մահ եկեղեցական եղանակները [illegible] մեղեդիները այդպիսի ճշգրիտ [illegible] մանութեամբ եւ յիշատակ [illegible] Շահմուրատեանի հոյակապ ձայնի։

ՄԱՐԳԱՐԻՏ ԲԱԲԱՅԵԱՆ

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (85)

ԳԷՈՐԳ ՄԱՐԶՊԵՏՈՒՆԻ

(ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՎԷՊ)

Գրեց՝ ՄՈՒՐԱՑԱՆ

— Թող դրան, իշխան, թող որ թագուհին մեր թշուառութիւնը տեսնէ, արգահատական ձայնով խօսեց կաթողիկոսը։

— Այդ ի՞նչ է, առաջ գալով բացականչեց թագուհին։

— Գազան Հագարացիները Այրիվանքը քանդել, աւերել եւ միաբաններին զարհուրելի տանջանքներով նահատակել են։ Միայն սրան՝ այս ապաբախտ վարդապետին թողել են կենդանի, որ թէ՛ իւր վէրքերի ցաւից տանջուի եւ թէ՛ լուր բերելով մեր սիրտը կսկծեցնէ, խղճալի ձայնով յայտնեց կաթողիկոսը եւ աջը համբուրել տալով թագուհուն եւ իշխաններին, բազմեց նախագահ աթոռի վրայ։

— Ի՞նչպէս պատահեց այդ, ինչո՞ւ [illegible] Այրիվանքի վրայ է յարձակուել, շտապաւ հարցրեց Մարզպետունին։

Կաթողիկոսը չպատասխանեց. նայում էր թագուհուն, կարծես յուսալով թէ վերջինս աւելի անմեղ հարց կ'անէ իրան։

— Ի՞նչպէս պատահեց այդ բոլորը, պատմի՛ր, դիմեց թագուհին վիրաւոր անապատականին։

— Պատմի՛ր, Մովսէս վարդապետ, պատմի՛ր Մեծափառ Թագուհուն գազանների բոլոր արարքը, հրամայեց կաթողիկոսը, անհանգիստ շունչ քաշելով։

Մովսէս վարդապետն առաջ անցաւ եւ հնայելով իւր վիրաւոր եւ անկար վիճակին, սկսաւ իրան յատուկ աշխուժով՝ պատմել Հագարացիների յարձակման եւ իւր ընկերների նահատակութեան բոլոր պատմութիւնը, չմոռանալով մինչեւ անգամ այդ նահատակների մահուան ժամում արտասանած վերջին խօսքերը, որոնք յուզեցին բոլոր լսողներին։

Երբ վարդապետը իւր պատմութիւնն աւարտեց, Գէորգ իշխանը մօտենալով կաթողիկոսի յայտնեց՝ թէ առանձին խօսելիք ունի, ուստի եւ խնդրեց նրան հեռացնել դահլիճից բոլոր սպասաւորներին, բացի Դրան եպիսկոպոս Սահակ [illegible] եւ Մովսէս վարդապետից։

Վեհափառ կատարեց իշխանի խնդիրը

Երբ աւելորդ անձինքը հեռացան, Գէորգ իշխանը վեր կացաւ տեղից եւ թոյլտուութիւն խնդրելով թագուհուց ու կաթողիկոսից՝ հետեւեալը խօսեց.

— Այս հոգեւոր հայրերը կատարել են այնպիսի մի գործ, որ մեզանից ոչ ոք իրաւունք չունէր նրանցից պահանջելու։ Նրանք խմբովին մատնուել են թշնամու սրին, իրանց եղբայրց կեանքն ու Այրիվանքի սրբութիւնները պահպանելու համար։ Այս անդէն հոգեւորականները ցոյց են տուել աշխարհին քաղաքականեր անձնազոհութեան մի օրինակ, ապացուցելով թէ՝ քաջ հովիւներ են եւ գիտեն «դնել զանձինս ի վերայ ոչխարաց...»։ Այսպիսով նրանք բարձրացրել են հայ եկեղեցւոյ փառքն ու պատիւը, եւ հետեւելով Ղեւոնդեանց շաւղին, դարձել են մեզ համար պարծանաց առարկայ... Այս բոլորը լաւ. բայց մենք ի՞նչ ենք անում. մե՛նք, ժողովրդեան առաջնորդներս. մե՛նք, որոնց ձեռքը Աստուած սուր է տուել եւ կառավարելու ու պաշտպանելու իրաւունք։

Իշխանը նայեց կաթողիկոսին եւ ապա թագուհուն. Նրանք երկուսն էլ յառած էին աչքերը իւր վրայ։

— Մենք ոչինչ չենք անում, շարունակեց նա եռանդով. կամ անում ենք այն, ինչ որ ամօթ եւ նախատինք է բերում հայ անուանը։ Մենք քաշուել նստել ենք մեր բերդերում, շրջապատել ենք մեզ պահակ գնդերով, ապահովել ենք թշնամու յարձակումից, իսկ ժողովուրդն ու եկեղեցիները թողել անտէրունչ, անպաշտպան, կամ աւելի ճիշդն ասած, մատնել նրանց թշնամու սրին...։ Ա՞յս է արդեօք առաջնորդի իրաւունքը։

Իշխանն այս ասելով սեւեռեց աչքերը կաթողիկոսի վրայ։

Վերջինս համաձայնելով նրա հայեացքի նշանակութիւնը, շտապաւ հարցրեց.

— Ո՞ւր է մեր թագաւորը. նա՛ պէտք է առաջնորդէ զօրքին։

— Ո՞ւր է թագաւո՞րը, վրդովուած բացականչեց Մարզպետունին. կ'առնեմ թէ ո՛ւր է նա։ Թագաւորը իւր իշխաններից թողուած, ազատանիներից հալածուած՝ նստած է Կաքաւաքար։ Նա այնտեղից դուրս չի գալ, նա էլ սուր չի մերկացնիլ, էլ դրօշ չի բարձրացնիլ. յուսահատութիւնն ընկճել, խոնարհել է նրան... Բայց ո՞ւր է կաթողիկոսը, Հայոց Հայրապետը, մեր հոգեւոր զինուորութեան հոգեւոր գլուխը...

— Իշխան... տեսնում եմ որ նա քո առջեւդ է... ծանրութեամբ, բայց ընկճուած ձայնով նկատեց կաթողիկոսը։

— Իմ առջեւ, այստե՛ղ, Գառնիում. այնպէս չէ՞... Բայց ինչո՞ւ համար...

— Ո՞ւր կը կամենայիր որ նա լինէր։

— Դուինում, մեր կաթողիկոսարանում։

— Բայց Ոստիկանը ծարաւ է իմ արեանը. Նա կամենում է ինձ սպանել։

— Նա հետեւում է քեզ միայն այն պատճառով, որ դու խոյս ես տալիս նրա երեսից. Նա քեզ չէր վնասի, թէ դու փառօք նստած լինէիր հայրապետական գահի վրայ, եւ, մինչեւ անգամ, միջնորդ հանդիսանայիր նրա եւ հալածուող ժողովրդի

Քո երկչոտ փախուստով դու գրգռեցիր նրա զայրոյթը եւ առիթ տուիր, որ նա յարձակման թոյնը թափէ անպաշտպան անապատականների վրայ

— Ես չէի կամենում հեռանալ [illegible] բովանդակից, բայց Աստուած ինձ հրամայեց։

— Աստուա՞ծ, զարմացած հարցրեց իշխանը։

— Այո՛, Աստուած, այդ [illegible] գիտէ եւ Թագուհին. ես պատմեցի նրան։

— Այո՛, իշխան, Աստուած հրամայեց, խօսեց Դրան եպիսկոպոսը. [illegible] սկսաւ պատմել կաթողիկոսի Այրիվանքից հեռանալու եւ [illegible] բոլոր պատմութիւնը։

(Շար.)

ԱՐՄԵՆԱԿ ՇԱՀՄՈՒՐԱՏԵԱՆ

[illegible]

ՀԱՅԿԱՆՈՒՇ ԹՈՐՈՍԵԱՆ

Նշխար մը Մշոյ Գեղամէն

ԽՄԲ. — 1913 Նոյեմբեր 3ի Շահմուրատեանի Ռուսաստանէն քանի մը օր վերջ, Մշոյ Գեղամը Պոլսոյ Ազատամարտ օրաթերթի 5 Նոյեմբերի թիւին մէջ տպագրած է հետեւեալ բաց նամակը՝ ուղղուած մեր այսօրուան յոբելեարին :

ՏԱՐՕՆԻ ՏԱՏՐԱԿ
ՇՆՈՐՀԱԼԻ Ա. ՇԱՀՄՈՒՐԱՏԵԱՆ

Ցարդելի Հայրենակից, Տատրակի գեղահնչիւն գայլայլը դեռ կ'արձագանգէ Թարօնի կամարներուն տակ ու մեր սրտերուն վերեւը :

Առջի օր, հրաշագեղ ու հմայիչ ձայնովդ հոգիներ թովեցիր ու զգացումներ յուզեցիր.

Միշտ ծափ ու ծաղիկով զօրանաս:

Ես արդէն ըմբոշխներ էի գայլայլներդ, երբ մանուկ էիր մասվարժ ու մատաղատի, երբ՝ տաճարի մեղեդիին, մատուռի սեղանին կը շաղէիր քու գեղգեղը սոխակի, կ'օրօրէիր, կը պրօրէիր սրտերն ու դարտերը :

Զօրակի ժամի պզտիկ խորանը՝ էն օրերէն արդէն նեղ կ'իգար քորոտ ու խորնկուն ձէնիդ, զոր գիտցար քաջապէս ընդնդել ու եղանակել՝ Մասեաց Վաղարշապատէն մինչեւ Ֆրանսայի մեծ ոստանը ու սովեցար երգերուն Լոյր՝ երաժշտական դժուարահաճ կաճառին, յուարթ փարիզցիներուն, առանց սակայն մոռնալու եւ պապենի երգերը — տաղն ու խաղը հովտաց հովիւին, Ծմակաց ծաղիկին ու աղբրանց արունին: Ապրի՛ս :

Քու երեւումը տատրակի գեղգեղներով, զարթօնքը բերաւ մեզի յիշատակներուն՝ հայրենի երաժշտական մարած հանճարներուն, — Աստղիկներուն, Խաչատուրներուն, Մկրտիչներուն, Ցակոբներուն ու նախնի մը քաղցրադրուցիկ խաղ-վէռներուն :

Առջի օր, երբ բուռերով ու բեռերով կը նուիրուէին քեզի ծափ ու ծաղիկներ ունկնդիր — համակիր երամէն, մենք ծաղիկներ չունէինք ու չկրցինք հասցնել: Ծաղկանց մեր աշխարհքը հեռուն ու խորուն էր :

Դափնիի այդ փնջակը հոն պէտք է առուի քեզի, — ծաղիկ ծիծեռանց, ջրջընկնուած Մոզ-Զորի աղբերակով — մայրիկիդ քաղածը, քուրիկիդ հիւսածը, — անթառամ ծղօնը անխարշամ Միրինկատարին ու ճշմարտայգեստանին Աստեղօնից խորհրդաւոր աւերակին :

Պատի՛ւ քեզի, որ հանճարի փառքերէն ես հեռաւոր ու յետամնաց ընդաշխարհին:

ԳԵՂԱՄ Տ. ԿԱՐԱՊԵՏԵԱՆ

« ՑԱՌԱՋ » ԿԱՐԴԱ ՈՉ ՄԻԱՅՆ ԶԱՐԳԱՆԱԼՈՒ, ՕՐՈՒԱՆ ԼՈՒՐԵՐՈՒՆ ՀԵՏԵՒԵԼՈՒ, ԱՅԼԵՒ ՔՈՒ ԱՆՁՆԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔԻԴ ՀԵՏ ԿԱՊՈՒԱԾ ՕՐԷՆՔՆԵՐՈՒՆ ԾԱՆՕԹԱՆԱԼՈՒ ՀԱՄԱՐ :

ՄԱՍՈՒՆՑԻ ԴԱՒԻԹ

Բ.

Հերոսական թափառումներ

Ա.

Դաւիթ դարձաւ ինկաւ սարեր.
Նարի նման այնպէ՛ս կ'անէր՝
Որ արկորին սրս չէր բաւեր.
Շարաշի չափ իմէ շատակեր :
Մինչ իմէ նոյնիսկ շաղգամ կրծէր՝
Ջէնով Օհան բուխս էր նստեր.
Ու բացնէր ռակի դիզել ·
Միակ շնորհ ձէնն շահարեր :

Բարի մարդիկ բայց, անպակաս
Կ'ըլլան յաճախ երբ որ իյնաս ·
Ժամանակին թէ՝ տուրքդ տաս՝
Եր ստանաս գէթ «Յարիւրին տասը...:

Այսպէս օր մը, տկլոր Նօթի՝
Դաւիթ եկաւ առանց ձեւի,
Հօտաղի մը նստաւ նոշի,
Որ ընկեր էր անցած տարի :
Ծրար բացաւ տղան բարի,
Պանիր ու սոխ, հաց կորեկի,
Ողջ բող մնայ գով ջուր ակի,
Պուրապ փորը շուտ կը լեցուի:

Շուտ կը լեցուի ու կ'արթենաս,
Անոր հուրին քով վերահաս՝
Օղի, գինի են անվնաս,
Որկորիդ մէջ այնպէս կ'ըզգաս՝
Դեւ մը մտեր դեւ պատուհաս,
Իրեն իշխել ուժդ է անհաս,
Վաչ ես իրեն գերի չըլլաս,
Ան քեզ կուտայ հնարք ու դաս:
— Դաւի՛թ, ըսաւ մրմռք սրտով
Իր ընկերը, — կա՛ց տղաքով,
Իջնեմ Սասուն, բերեմ շուտով,
Բազարք հացեր իւղով մեղրով :

Հոգ մի ըներ թէ՝ ըլլայ սով
Ցամաք երբեմ կը դառնամ ծով ·
Իրկուն չեղած կ'ուզամ քու քով ·
— Իրկօ՛ւն բսի՞ր, ըսաւ Դաւիթ
Ու Նոր բռնեց իր փորու խիթ
Տեղդ կեցիր. նայէ գործիդ
Պարապ չեմ գար կա՛ց միամիտ :

Անոր առջեւ սար ու հովիտ
Անհետացան անտառներ խիտ
Մեղրադէտը ինչպէս մի շիթ
Համբայ տուին քոյլերուն բիրտ :

Ու երբ թառաւ քաղքի գլխին՝
Ժամու դրան տեսաւ մի կին
Հերիսայի կաթսան կողքին,
Եւ ժամւորներ աղին անդին.
— Ըսա՛ւ հեզիկ — մայրի՛կ անգին,
Բաժին չըկա՞յ ձեր որբ Դաւթին :

Ցիրացու մը մասը բերնին,
Ժամկոչին ալ խորհուրդ խորին,
Աւել պակաս խրատ տուին :
«Մանր թրդէ կուշտ նօթիին »,
Ինք անռուազ, ընկերն անդին,
Սէկ բան միայն այդ վայրկեանին
Կը խորհէին պէտք է ապրին .
Ժամանակ շա՛տ կարգ կանոնին.
Սովորոյթ էր դարերով հին
Մեղքը գործել. անկէ բաժին
Հանել մատաղ, հէք աղքատին :

Հերիսան էր եփած վաղուց
Կաղնեփայտը կանթին անցուց
Ինչպէս կեռաս մը թռչնի կտուց
Խալկին շալկին առաւ փախցուց :
Ժամկոչն հազիւ մտաւ իր խուց,
Դաւիթ արդէն լեռն էր վաղուց
Կարծես լեռ չէր, այլ մանր կուռճ,
Խոշոր պղինձ թեթեւ մի խուրձ :
Երկու փայտէ դգալ ձեռքին՝
Նստաւ, որ նաշն ըսկսին ·
Բայց, հօտաղը լացով անդին,
Անէծք կուտար իր սեւ բախտին,
— Արեր, ըսաւ խաբ տխրագին —
Երբ, դուն գացիր, գզրգագին
Դեւեր եկան առին տարին
Եօթը ընտիր ցուլեր անգին:

Աշխարհ փուլ գար գլխիս վրան
Ինչպէ՞ս պիտի տամ պատասխան
Զաջ տիրոջս իմ հոգեհան ·
Եօթը ներմակ ցուլեր չը կա՛ն ...

— Քեզ կը վայլէ՞ լաց ողբաձայն
Ձըլլա՞յ ցուլերն առնել էտ գան,
Կը հեկեկաս տղու նման,
Անշուշտ վէգերդ միտքդ ինկան :

Դէպ ո՞ւր գացին, դուն ան ըսէ
Դեւն ալ մեզ պէս մարդ է մէ :
Հսկայ կողենին նախ պարզ բայս է :

Արցունքն երբեք փողը յուզէ՞,
Գողն հառնօցի հոտած կ'ուզէ :
Քու կորուստը ինձմէ ուզէ,
Եղբայր փոնեմ քանի լուս է :

Մեր լեռներէն անցա՞ն, ըսէ՛:
Լանջի նման Դաւիթ սուրաց,
Ու հետուէն երբ ան փռաց՝
Արձագանգեց բարձր Արագած :

Եօթը դեւերը յեղակարծ
Ցարձակեցան արիւնախանձ,
Բայց հերոսը աքիտբանց
Ուսի բարտին երբ առաւ ցած
Տուաւ սատնիկ եօթը հարուած :

Պատռեհաեց եօթն անվարան,
Ամէն մէկը բլուրի նըման
Հոն դիապատ իրար վրան
Հետզհետէ անշնչացան :

Ու իրէ մտաւ քարայրն անձայն,
Եօթը անկով ինչպէս նեման
Կաթսան տեսաւ մօտը դրան
Եօթը ցուլեր մէջ խաշ կ'ըլլան :

Առաւ զաննաէ դարձաւ կրկին
Անջրպետներ կտրեց ուժգին,
Որ ուրիշներ չի գրկուին,
Տուրօս լերան թէք բարձունքին
Արեւն իբր մի հին բազին
Անոր դիտէր դեռ ժպտագին :

Երբ կանգնելավ հսկայորդին
Լն հին ժամու դրան առջին
Գոռաց ձայնով երախային,
— Եօթն անգամ եօթ ցուլերու գին
Տիրոջն ըլլայ խոշոր խալկին .
Ու հաւասար ըրէք բաժին՝
Ժամտէ՛ր. տնուռ՛ր, խաշն ու կաշին.
Փոխարէնը հերիսային :

Ըըլլայ գրկէք հէք աղքատին
Ոչ տէրտէրին, ոչ ժամկոչին,
Լտիր չունիմ ես իմ սրտին :

ԽՈՍՐՈՎ ԱՐԱՄՆԻ

ՈՒԻԼԵԸՄ ՍԱՐՈՅԵԱՆ՝ ԹԱՏԵՐԱԳԻՐ

Նիւ Եորքի թեմական ներկայացումներու քննադատները սովորութիւն ունին քուէարկութեամբ որոշելու եղանակին ամէնէն յաջող թատերագիրը եւ պաշտօնական ճաշի հրաւիրելու զայն: Ապրիլ 29ին տեղի ունեցած է անոնց հաւաքոյթը, բայց ոչ մէկ թատերագիր չէ յաջողած շահիլ առնուազն 12 քուէ, որպէսզի հռչակուէր եղանակին լաւագոյն թատերագիրը : Քննադատներէն 6ը քուէարկած են Լիլեըն Հէլմէնին՝ «Փոքրիկ աղուէսները» գործին համար, 5ը՝ Ռապըրթ Շէրվուտին «Ա. Լինքըն Իլլինոյի մէջ» գործին համար եւ Շական քուէ տուած են Ուիլեըմ Սարոյեանի «My heart's in the Highlands» (Սիրտս իմ լեռներուն) գործին համար եւ ուրեմն թատերագիր մը:

ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

ԱՆԳՂԸ ԵՒ ԲԱԶԷՆ
(Լեհական առակ)

Անգղը թառեցաւ բազէին բոյնին քով եւ ըսաւ բնատիրոջ.

— Ցանուէն իրաւունքներուս՝ մտիկ ըրէ ինծի :

— Ի՞նչ կ'ուզես, հարցուց բազէն:

— Կ'ուզեմ սպաննել քեզ եւ յօշոտել մարմինդ :

— Ինչո՞ւ :

— Ի՛նչքան անխելք ես դուն, զարմացած ալ չունիս որ հասկնաս: Ոտքովհետեւ նեղ եկաւ բոյնս, ուստի կ'ուզեմ գրաւել քու բոյնդ ալ՝ անդաւորելու համար ձագերս: Եւ յետոյ անգղի յատուկ քաղաքականութիւն մը ունիմ, որ կ'ըսէ ինծի թէ քու ներկայութիւնդ նեղացուցիչ է ինծի համար: Վերջապէս դուն տարբեր լեզու մը կը գործածես եւ չես սիրեր:

— Ես կը խօսիմ այն լեզուն, զոր Աստուած շնորհեց ինծի: Գալով զգացումներուս, կրնա՞ս բացատրել թէ ի՛նչ հիմեր կան սիրելու քեզ:

— Հիմ-միմ կարեւորութիւն չունի, իմ գիտցածս այն է որ ես իրաւունք ունիմ սպաննելու եւ ուտելու զիս որ չեն սիրեր զիս :

— Ուրեմն դուն պիտի չսպաննե՞ս զիս՝ եթէ սիրեմ քեզ:

— Ատիկա խօ՞սք է, եթէ սիրես զիս, քու կամքովդ ձագերուս կը տրամադրես բոյնդ, ու թոյլ կու տաս, առանց ընդդիմանալու ինծի, որ ուտեմ քեզ, որպէսզի զիրնամ եւ մարմինս լեցուի :

— Կը նշանակէ թէ երբեք ազատում չունիմ :

— Կասկած չկայ, բայց երբ ինքնինքդ զոհես ինծի, ատիկա մեծ պատիւ մը կ'ըլլայ քեզի համար :

Վայրկեան մը լռութենէ վերջ, բազէն ըսաւ .

— Թող պատահի ինչ որ պիտի պատահի, բայց ըսէ ինծի, բարեկամ, ո՞վ քեզի սորվեցուց տրամաբանել այդպէս :

— Ձե՛ս գիտեր, երկու տարիէ ի վեր կ'ապրէի Պերլինի կենդանաբանական պարտէզին մէջ :

— Ա՛, ուրեմն յոյսս դնեմ Աստուծոյ եւ կառուցիս ուժին վրայ :

(Հէնրիք Սէնքիէվիչ այս առակը գրած է 1902ին):

ԲԱՌԱՐԱՆ ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ

Փարիզի հրատարակչական տուներէն մին ձեռնարկեց Ֆրանսական Գրականութեան Բառարանի մը տպագրութեան, հովանաւորութեամբ գրականութեան պատմութեան մասնագէտներու, — Ալպէր Փօֆիլէ, Լուի Փիշար, Ռօպէր Պառոււ, Մաքսիմ Կորս: Ամբողջ գործը պիտի բաղկանայ վեց հատորներէ, որոնք լոյս պիտի տեսնեն պարբերաբար : Լոյս տեսած է արդէն առաջին հատորը: Գործը կը բովանդակէ Ֆրանսական գրականութեան ամբողջական պատմութիւնը, սկիզբէն մինչեւ մեր օրերը: Միջին դարը խմբագրած է Ճօզէֆ Պետիէ, ԺԶ. դարը՝ Փիէր Շամփիոն, ԺԷ. դարը՝ Ապէլ Պոնար, ԺԸ. դարը՝ Մունէ-Պրէնթանօ, ԺԹ. դարը՝ Անտրէ Պէլսոր, ներկայ դարը՝ Անտրէ Շօմէ :

Օր. ԱՂԱՒՆԻ ՋԱՄԱՆԹԸԼԵԱՆ

եւ

ՅՈՎՀ. ՄԱՀՏԵՍԵԱՆ

Ամուսնացած

Գրիւսէլ, 1 Մայիս 1939

Գործին նորութիւնն այն է որ այբուբենական կարգով պիտի ներկայացուին գրականութեան պատմութեան բոլոր նիւթերը առարկայօրէն, — հեղինակները իրենց կենսագրութեամբ, անոնց գործերը իրենց բովանդակութեան համառօտագրութեամբ :

Գործադուլ... փարաւոններու օրով

Քլոտ էգլէ, Revue de Franceի մէջ կը գրէ թէ վերջերս Թէբէի գերեզմաններուն մէջէն գտնուած պապիրոսի մը արձանագրութեան համաձայն, բանուորական գործադուլ տեղի ունեցած է նաեւ փարաւոններու օրով, աւելի քան երեք հազար տարի առաջ:

Ռամզէս Գ.ի օրով էր, ուրեմն Քրիստոսէ 1200 տարի առաջ. Թէբէ, հազար դուռներով այս ոստանը, մեռելներու քաղաքը, կը տարածուէր Նեղոսի ձախ ափին վրայ, դէմ յանդիման ողջերու քաղաքին, որ կը տարածուէր Նեղոսի աջ ափին վրայ: Մեռելներու քաղաքին մէջ, Ռամզէս Գ.ի թագաւորութեան 29րդ տարուան Մէշիր (Դեկտեմբեր) ամսուն տասներորդ օրը, ըմբոստացան բանուորները եւ լքեցին իրենց աշխատանքը, առարկելով թէ անօթի են 18 օրէ ի վեր, ափ մը ցորեն անգամ տրուած չէ որ ուտեն: Եւ անցան մեռելաքաղաքին հինգ պարիսպներուն վրայէն, գիրք գրաւեցին Թութմէս Գ.ի մեհեանին ետեւը: Աշխատանքի վարիչները ի զուր փորձեցին աշխատանքի լծել զանոնք վերստին, հաւաստելով որ փարաւոնը ընդեղէն ղրկած է եւ ընդեղէնի տոպրակները հասած են: Զօրապետները եւս միջամտեցին, իբրեւ հաշտարար: Ըմբոստ բանուորները մերժեցին ամէն միջամտութիւն եւ առաջարկ:

Այսպէս ամիս մը երկարեցաւ գործադուլը, յետոյ ամէն աշխատաւոր ստացաւ իր օրապահիկը, նոյնիսկ իրենց չաշխատած, ու նախապէս օրապահիկ չստացած օրերու բաժինն ալ :

Պապիրոսին վրայ գրողը կ'աւելցնէ թէ բանուորական այս ըմբոստութեան պատճառը օրապահիկի յաւելման պահանջ չէր, ոչ ալ աշխատանքի տեւողութիւնը կրճատելու ցանկութիւն: Ապահովաբար աւելի խոր պատճառներ կային, ինչ որ կը վկայէ թէ մարդկային պատմութեան մէջ ընկերային անարդարութեանց դէմ բողոքի շարժումը նոր բան չէ, ընչազուրկները երբեմն յաջողած են իրենց ուժին ապաւէնը հասցնել մինչեւ ամենազօր թագաւորներու պալատը:

ԿՐՆԱՍ ԱՒՏՈՒ ԽՐԻԿՈՒՆ ՕՏԱՐ ԽԵՐԹ ԱՌՆԵԼ, ԲԱՅՑ ԴԺՈՒԱՐ ԹԷ ԿԱՐԵՆԱՍ ԳՒՏՆԵԼ ՅՈՐԷՆ ՀԵՏԵՒԻԼ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԱՆՑՈՒԴԱՐՁԻՆ ԱՌԱՆՑ «ՑԱՌԱՋ»Ի, ՈՐ ՏԱՍՆԵԱԿՆԵՐՈՎ ԹԵՐԹԵՐ ԿԸ ՊՐՊՏԷ ԱՄԷՆ ՕՐ:

ԱՀԱՐՈՆԻՆ ԵՐԿՐՈՐԴԸ ԿԱՄ ԵՐԿՐՈՐԴ ԱՀԱՐՈՆ

[illegible]

Վառուած՝ մըսած ձեռքիս համար:
Կարծես պզտիկ կըրակ մ'ըլլար,

Ինչո՞ւ կ'այրէր, երգն ի՞նչ ծուխ էր՝
Առաւօտեան կամարն ի վեր,
Ջուրին մէջ ո՞վ խարոյկ վառեց,
Որ ըրաւ գե՛տը մըշտահեծ :

Մատղաշ աղջիկն անուշադիր,
Բրնութեան մէջ խարուէկ բըրբիռ,
Կը նըւագէ, կուլայ լըռին,
Աչքը դէմի ծաղկած լեռին:

Կը մտնեմ, համբոյր յանկարծ
Կ'ընէ կըրակն իր բոցարծարծ ·
Հըրդե՛հ է. գետ չի կըրնար
Սահիլ երթալ սարերն ի վար :

Կըրակն ու երգն ինչո՞ւ գացին
Իւրեւուրդներուն մէջ այգածին ·
Գետը տեսայ, կաթիլ մ'էր լոկ՝
Աչքերուն մէջ կոյսին անոք:

Աղջիկ մ'էր ան խարտիշահեր,
Ու կ'որոնեմ անկէ ի վեր.
Ո՛, անգամ մ'ալ գըտնել ու լալ
Իր կիթառին ձայնով զուլալ :

(Մնացեալը յաջորդով)

ԵՏԱՆ

եւ գոյութեան իրաւունքը նախապէս հետեւանք էր սա վճռական իրողութեան թէ կը գտնուի մեր միակ մեծ դատին՝ Վիլնօյի քաղաքի բերանը, իսկ այսօր, եթէ դիւանագիտական ճամբով եւ գլխաւոր երկաթուղիով ան կ'ապահովէ մեր հաղորդակցութիւնը Պալթիկի հետ։ Ոչ եւ է նոր բանաձեւ չի կրնար որոշել այս ճշմարտութիւնը։ Մենք հաստատ կը մնանք միջերկրեայ եւ չափերուն վրայ՝ Տանցիկի մէջ։ Բայց ահա կ'իմանամ թէ կ'ուզեն Գերմանիոյ կցել Տանցիկը։ Հարկադրուած եմ հարցնել թէ ինչ ըսել կ'ուզեն. գերման ժողովուրդին ազատութիւնները, որ երբեք վտանգուած չեն, արժանապատուութեան խնդի՞ր, թէ Լեհաստանը Պալթիկէն զրկելու ծրագիր։ Արդ, Լեհաստան թոյլ պիտի չտայ որ Պալթիկէն զրկեն զինքը։ Պարագան նոյնն է Փոմերանիոյ նահանգի մասին։ Կը պնդեմ Փոմերանիոյ նահանգ բացատրութեան վրայ — «Նրբանցք» բառը չինծու է — որովհետեւ Փոմերանիան լեհական հին երկիր մըն է, սակաւաթիւ գերման գաղթականներով։ Մենք երկաթուղիի ամէն դիւրութիւն տուած ենք գերմանական պետութեան։ Մենք արտօնած ենք որ իր քաղաքացիները Գերմանիայէն արեւելեան Փրուսիա ճամբորդեն առանց անցագրի եւ մաքսային գործողութեանց։ Մենք տրամադրութիւն յայտնած ենք նոյն դիւրութիւններն ընծայելու ճամբու համար։ Նորէն կը հարցնեմ,— ի՞նչ է իրենց բուն նպատակը։ Գերմանական կառավարութիւնը միակողմանի ջնջումնե՞ր կը պահանջէ մեզմէ։ Ինքզինքը յարգող ազգ մը չի կրնար միակողմանի ջնջումներ կատարել։ Գերմանիոյ առաջարկները յստակ չեն»։

Արտաքին նախարարը ուրիշ քանի մը հարցեր ալ շօշափելէ վերջ, շեշտեց թէ Լեհաստան միշտ պատրաստ է խաղաղութեան համար աշխատելու, պայմանաւ որ յարգուին երկու հիմնական կէտեր — 1. Խաղաղասիրական տրամադրութիւններ — 2. Գործելու խաղաղ մեթոտներ։

— «Խաղաղութիւնը թանկագին բան է եւ ցանկալի։ Մեր սերունդը, որ արիւն քամեց շարք մը պատերազմներու մէջ, իսկապէս արժանի է խաղաղութեան շրջանի մը։ Բայց եւ այնպէս, խաղաղութիւնը, ինչպէս գրեթէ ամէն բան այս աշխարհին մէջ, գին մը ունի, բարձր սակայն ոչ անսահման։ Մեզի, Լեհերուս համար գոյութիւն չունի ամէն գնով խաղաղութեան ըմբռնում մը։ Մարդոց, ժողովուրդներու եւ պետութիւններու կեանքին մէջ մէկ բան կայ որ գին չունի,— պատիւը»։

Ճափոնի դիրքը Առանցքին հանդէպ

Ճափոնի կայսրը ունկնդրութեան ընդունեց արտաքին նախարար Արիթան, որ զեկոյց տուաւ դաշինքին մէջ տիրող տեսակէտներուն մասին։ Կայսրը հաւանութիւն յայտնեց որ Ճափոն զինակցի Գերմանիոյ եւ Իտալիոյ հետ, պայմանով որ զինակցութիւնը ուղղուած ըլլայ միմիայն Խ. Միութեան, եւ ոչ թէ արեւմտեան ժողովրդապետութեանց դէմ։ Կայսրը մերժեց եւրոպական պետութեանց դէմ զինակցելու առաջարկը, որ եղած էր Գերմանիոյ կողմէ։ Կ'ըսուի թէ նաւատորմիղը, նախարարապետը եւ երկրին ճարտարարուեստական շրջանակները հակառակ են անվերապահ զինակցութեան։

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՄՈՍԿՈՒԱՅԷՆ կը հեռագրեն թէ Գերագոյն Խորհուրդը նիստի հրաւիրուած է մայիս 25ին, քննելու համար միջազգային կացութիւնը։— Պ. Փօթէմքին Անգարայէն Պոլիս մեկնեցաւ, յետոյ Պուքրէշ երթալու համար։ Նախագահութիւնը «Լինթէրնասիոնալ»ը կը հնչեցնէր հրաժեշտի պահուն։

ԱՆԳԼԻՈՅ թագաւորը եւ թագուհին Գանատա մեկնեցան երէկ, շաբաթ, մասնաւոր շոգենաւով մը։ Պիտի ճամբորդեն 10,000 քիլոմեթր ծովու վրայ, 16,000 քիլոմեթր՝ երկաթուղիով. Պիտի հանդիպին նաեւ Ուաշինկթըն, երկու օր մնալով։ Մէկ օր ալ պիտի այցելեն Նիւ Եորքի ցուցահանդէսը։ Պիտի վերադառնան յունիս 20ին։

«ՓԱՐԻԶԻ ԿՈՄՍԸ», որ Ֆրանսայի գահաժառանգին որդին է, նամակ մը ուղղելով Հանրապետութեան նախագահին, կը խնդրէ իր ծառայութիւնը ընդունիլ բանակին մէջ։ «Երբ օտար մը կ'ընդունուի ծառայելու եռագոյնին տակ, արդա՞ր է որ ես զրկուիմ այդ պատիւէն, պատերազմի ընթացքին»։

ՓԱՐԻԶԻ քաղաքապետական խորհուրդին նախագահը կոչ մը ուղղելով ժողովուրդին, կը յանձնարարէ պայքարիլ գործերու ջլատման դէմ։ «Պակսեցնել գնումները, վարանիլ առեւտուրի մէջ, վախնալով զանազան պատահականութիւններէ՝ կը նշանակէ անգործութեան դատապարտել արհեստաւորները եւ բանուորները, սնանկացնել հաղարաւոր ձեռնարկներ, ցամքեցնել պետութեան եկամուտներուն աղբիւրները, խեղ քսել թշնամիներու հացին»։

ԵԼՄՏԱԿԱՆ նախարարը զեկուցում մը տալով Երեսփ. Ժողովի ելմտական յանձնախումբին առջեւ, յայտարարեց թէ կացութիւնը մեծապէս բարւոքած է։ 11 միլիառ Ֆրանքի ոսկի վերադարձած է երկիր եւ Ֆրանքը միշտ կը մնայ ամուր։

ՅՈՒԿՈՍԼԱՎԻՈՅ խնամակալ իշխանը մերժած է Խրուաթներու հետ կնքուած համաձայնութիւնը, ինչպէս կը գրեն Պելկրատի թերթերը։ Հեռագիր մը անճիշդ համարելով խմման լուրը, կ'ըսէ թէ զեկոյց մը պիտի հրատարակուի այս մասին։

ԱՆԳԼԵՒԹՈՒՐՔ բանակցութեանց մասին հասած վերջին լուրերը նպաստաւոր կ'երեւան։ Գերմանական մամուլը խօսելով այս բանակցութեանց մասին, կը զգուշացնէ Թուրքիան, որպէսզի չէզոք մնայ, «այլապէս աւելի պիտի ծանրանայ անապահովութիւնը»։

ՀՌՈՄԻ ՄԷՋ ստորագրուեցաւ ալպաննեւիտալական համաձայնագիր մը, որով Ալպանիա կը մտնէ Իտալիոյ մաքսային դրութեան մէջ։ Այսուհետեւ հրապարակէն պիտի վերցուին ալպանական դրամը եւ շրջանառութեան պիտի դրուի իտալական դրամը։

ԱՆԳԼԻՈՅ մէջ նորէն 9 ռումբեր պայթեցան, որոնց հետեւանքով մեռան երեք հոգի։ Դարձեալ կը մեղադրուին Իռլանտացիները։

ԵԳԻՊՏՈՍԻ կառավարութիւնը արգիլեց միջին Եւրոպայի երկիրներէն արուեստագէտներու եւ արուեստագիտուհիներու մուտքը Եգիպտոս, բազմաթիւ լրտեսական դէպքեր պատահած ըլլալով։

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

HAIASTAN

ԱՄՍԱԳՐԻ ԲԱՑԱՌԻԿ ԹԻՒԸ (ԹԻՒ 4), ԱՄԲՈՂՋՈՎԻՆ ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ ԱՊՐԻԼ ՏԱՍՆԸՄԷԿԻ ՏԱՐԵԴԱՐՁԻՆ, ՃՈԽ ԵՒ ՊԱՏԿԵՐԱԶԱՐԴ։

(Տասը նկարներ մօտաւորական զոհերու եւ խորհրդանշան մը՝ կողքին վրայ)։

Գլխաւոր յօդուածներէն զատ, այս թիւը կը պարունակէ քանի մը նահատակներու վերջին խօսքերը, ՀԱՅԵՐԷՆ։

Մանրամասնութիւնները յաջորդով։

Տարեկան բաժնեգին՝ Ֆրանսա եւ գաղութներ՝ 25 ֆրանք, Արտասահման 1 տոլար, հատը 2·50 ֆրանք։

Գտնել բոլոր այն կրպակներուն մէջ, ուր ՅԱՌԱՋ կը ծախուի։

Խմբագրական հասցէ — Armik Djamalian, 5, Villa Virginie, Paris (14e)

Վարչական հասցէ — H. Keusséyan. 51, Rue du Caire, Paris (2e)

ՅՈԲԵԼԻՆԱԿԱՆ ՀԱՆԴԷՍ ԱԶԳ. ԵՐԳԻՉ Ա. ՇԱՀՄՈՒՐԱՏԵԱՆԻ

7 ՄԱՅԻՍ, ԿԻՐԱԿԻ ԿԷՍՕՐԷ ՎԵՐՋ ԺԱՄԸ 2,30ԻՆ Salle Gaveauի ՄԷՋ 45-47, Rue La Boétie, մեթրօ Miromesnil

ՊԱՏՈՒՈՅ ՆԱԽԱԳԱՀՈՒԹԵԱՄԲ ՏԻԿ. Ն. ԳԸՖԸՄՃԵԱՆԻ

Յոբելեանի կազմ ուղերձներ պիտի կարդան — ԳԵՐ. ՀԱՅՐ Ս. ՏԷՐ ՄՈՎՍԷՍԵԱՆ, ՕՐ. Մ. ԲԱԲԱՅԵԱՆ, Պ. Պ. ԱՐՇԱԿ ՉՕՊԱՆԵԱՆ, ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ, ՕՆՆԻԿ ԳԼՐԳԼՐԵԱՆ, ՀՐԱՉ ԶԱՐԴԱՐԵԱՆ, Հ. ԲԱԼՈՒԵԱՆ։

Գեղարուեստական բաժին, մասնակցութեամբ՝ ՕՐ. Գ. ՂԱԶԱՐՈՍԵԱՆԻ, Պ. Ժ. ՆԱԶԱՐԵԱՆԻ (դաշնակ), Օրիորդներ ԱՐՈՒՍԵԱԿ ԱԼԳԱՆ, ԻՐԻՍ ԳԻՒԼԳԻՒԼԵԱՆ, Պ. Ա. ՔԷՉԷՃԵԱՆ (երգ), Պ. ՖԻԼԻՊ ԱՂԱԶԱՐԵԱՆ (ջութակ), ՍԻՓԱՆ-ԿՈՄԻՏԱՍ երգչախումբ ղեկավարութեամբ Պ. ՄՐԱ ՊԱՐԹԵՒԵԱՆԻ։ Պ. Ն. ՄԱՐԳԱՐԵԱՆ (Արտասան.)։ Բարձրախօսի օժանդակութեամբ Ա. ՇԱՀՄՈՒՐԱՏԵԱՆԻ հայ եկեղեցական ժողովրդական երգերուն ձայնապնակները (տխեզ,

Նուէրները ղրկել կարգադիր Յանձնախումբի հասցէին.— Mr Zartarian, 44, rue Dunkerque, Paris 10e. Մուտքի գիները — 5, 10, 15 եւ 20 Ֆրանք

ՄԱՆՕԹ. — Հանդէսը թէեւ յայտարարուած էր ժամը 3ին, սակայն յայտագրին ճոխութեան պատճառաւ ստիպուած ենք սկսիլ ճիշդ 2,30ին. Իրիկուան նոյն սրահին մէջ տեղի կ'ունենայ եւրոպական ուրիշ հանդէս մը։ Ուստի պարտաւորուած ենք սրահը պարպել ժամուն յանձնել։ Ուստի կը խնդրուի ըլլալ ճշդապահ։ Դռները բաց են ժամը 1.30էն սկսեալ։

ՅԱՐԳԱՆՔԻ ԵՐԵԿՈՅ

ԱՐԱՄԻ ՄԱՀՈՒԱՆ ՔՍԱՆԱՄԵԱԿԻ ԱՌԹԻՒ

կազմակերպուած ՐԱՖՖԻ խումբի կողմէ 19 Մայիս, Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8,30ին, Salle Le Journalի մէջ. 100 Rue Richelieu, métro Richelieu-Drouot. Մուտք 5 Ֆր.։

Այց Օհան-Կարօի գերեզմանին

ԻՐ ՄԱՀՈՒԱՆ ՎԵՑԱՄԵԱԿԻ ԱՌԹԻՒ

Այս կիրակի Մայիս 7ին, առաւօտեան ժամը 10ին, ժամադրավայր՝ մեթրօ Pont d'Italieի ելքը։ Կը հրաւիրուին համակրողներն ու հայրենակից յարգող ընկերներն ու համակիրները։

ՑԵՐԵԿՈՅԹ-ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

կազմակերպուած ՓՈՐԹ տ'ԻԹԱԼԻԻ եւ ՇՐՋԱՆԻ Յ. Կ. ԽԱՉԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ, Յ. Կ. Խաչի տասնամեակին եւ Մասնաճիւղին տարեդարձին առթիւ

7 Մայիս, կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3էն մինչեւ կէս գիշեր

Salle des Douchesի մէջ, Rue Jules Ferry, Ivry

ԿԸ ԽՕՍԻ ՏԻԿԻՆ ԷԼԼԷՆ ԲՈՒԶԱՆԴ

Գեղարուեստական բաժին — Մեներգ, երգ, արտասանութիւն, կը ներկայացուի երգախառն զաւեշտ մը (2 արար) սան-սանուհիներու կողմէ։

Կը նուագէ Թաւրիս ԱԲԳԱՐ։ Խնամուած պիւֆէ ժողովրդական գիներով։ Մուտք 5 Ֆրանք, փոքրերու 3 Ֆրանք։ Եւրոպական պար

ՀԱՂ. ՄԻՋՈՑ — Մեթրօ փորթ տը Շուազի։

Կ. ԽԱՉԻ ՕՐԸ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ Յ. Կ. ԽԱՉԻ ԿՈՂՄԷ

14 ՄԱՅԻՍ. ԿԻՐԱԿԻ ԿԷՍՕՐԷ ՎԵՐՋ ԺԱՄԸ 3ԻՆ

Coliséeի սրահին մէջ

ԿԸ ԽՕՍԻ Պ. Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ

Գեղարուեստական բաժնին իրենց մասնակցութիւնը կը բերեն՝ Օր. Պ. ԳԷՈՐԳԵԱՆ Մարսէյլի Conservatoireէն (մեներգ), Mlle ARNAUD (դաշնակ), յայտնի Prof. LACOUR (ջութակ)։

Կ. Խաչի սանուհիները ղեկավարութեամբ Օր. Զ. ՄՈՒՇԿԱՆՊԱՐԵԱՆԻ կը ներկայացնեն «ՀԻՆ ԱՍՏՈՒԱԾՆԵՐ»էն տեսարան մը։

Օր. ՄՈՒՇԿԱՆՊԱՐԵԱՆ, Պ.Պ. Վ. ՔԷՉԷՃԵԱՆ, Վ. ՖԷՐՖԷՐԵԱՆ, Մ. ՊՕՂՈՍԵԱՆ կը ներկայացնեն «ՇՓՈԹՈՒԱԾ ՏԱՌԵՐ» զաւեշտը։

Մուտք 5 Ֆր.։

Կը խնդրուի եղանակ չբերել։

ԹԷ ՏԵՐՆԱԿԱՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ

Ingénieurs Civilsի սրահին մէջ, 17, Rue Blanche (մեթրօ Blanche)

7 ՄԱՅԻՍ. ԿԻՐԱԿԻ ԵՐԵԿՈՅ ԺԱՄԸ 9ԻՆ

Հովանաւորութեամբ ՅԱԿՈԲ ԱՂԱ ԻՆՃԻՃԵԱՆԻ

կը ներկայացուի ծանօթ երգիծաբան ՎԱՀԱՆ ԹԷՔԷԵԱՆԻ

ՍԷԼՕՆԻ ՕՁԸ (կատակերգութիւն 3 արար)

Կը մասնակցին Տիկ. ՍԷՏԷՖԵԱՆ, Օր. ԹՈՎՄԱՍԵԱՆ, Տիկ. ԱԼԹՄԱՆԵԱՆ, Պ.Պ. Ա. ՄԱՐԱՇԵԱՆ, Ա. ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆ, Պ. ԿԱՐԱՊԵՏԵԱՆ, ՍԷՖԷՇԵԱՆ ԹԱԹՈՒԼ, ԳԵՏԻԿ, ԱՒՔՍԱՆԵԱՆ։

Գիները՝ 15, 10 եւ 7,50 Ֆրանք

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Այսօր կիրակի. Փարիզի հայոց եկեղեցիին մէջ. պատարագէն վերջ տեղի կ'ունենայ հոգեհանգիստ՝ հոգելոյս Տէր ՎԱՀԱՆ ԱՒԱԳ ՔՀՆ. ԽՕՅԵԱՆԻ մահուան քառասունքին առթիւ։

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆ

Հ. Մ. Ը. Մ.ի Մարսէյլի Մասնաճիւղի վարչութիւնը իր բոլոր անդամներու կողմէ իր խորին ցաւակցութիւնը կը յայտնէ Տիկին Ռէյմոնտ Պահչէճեանի, Պ. Պ. Կարապետ եւ Յակոբ Պահչէճեաններու եւ պարագաներուն իրենց սիրելի ամուսնոյն, որդւոյն եւ հօրեղբօրորդւոյն՝

ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ՊԱՀՉԷՃԵԱՆԻ

եղերական մահուան առթիւ։

Le Gérant : H. STEPHAN

Imprimerie A-DER (AGOPIAN) 17, Rue Damesme .. Paris (13)

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 376.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Dameame, PARIS (13e) (ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

Téléphone : GOBelins 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ — ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	315 ֆրանք	110 ֆրանք	

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ 9 ՄԱՅԻՍ
MARDI 9 Mai 1939

ԺԵ ՏԱՐԻ — 15e Année No. 4035
Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ
ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԴԻՊՔԵՐՈՒ ԸՆԹԱՑՔԸ

Փորձենք ամփոփել օրուան կացութիւնը, երբ շաբաթը նոր կը սկսի, շատ ...ուր անստոյգ հետանկար մը պարզելով :

Առաջին.— Իտալիոյ եւ Գերմանիոյ քաղաքական գործակցութիւնը աւելի ...ձեւ մը առնելով, պիտի վերածուի ճշմարիտ զինակցութեան մը։ Թէեւ ...կը պահուին Միլանի մէջ կատարուած խօսակցութիւնները, բայց այս ...ւմէ հրատարակուած պաշտօնական զեկոյցը եւ մամուլին հրատարակու- ...ները.— Օղակ օղակի վզէ. Ակն ընդական, եթէ ոչ ատամն ընդ ատաման :

Ուրեմն, Առանցքը հետեւողականօրէն կը շարունակէ իր քաղաքականու- ...թիւնը.— Օղակ օղակի վզէ : Ակն ընդ ական, եթէ ոչ ատամն ընդ ատաման :

Քաղաքական եւ զինուորական գործակցութեան այս նոր դաշինքը մեծ ...տպաւորութիւն չպիտի ընէ Փարիզի եւ Լոնտոնի մէջ, քանի որ ան պարզապէս ...կատարուած իրողութեան մը հանդիսաւոր նուիրագործումը կը ներկայացնէ, ...սպասելի պահու մը։ Միայն թէ, այս առթիւ անգամ մը եւս կը հաստատ- ...ուի որ Իտալիա եւ Գերմանիա ազդեցութեան շրջանակներու բաժնած են ...կեդրոնական – արեւելեան Եւրոպան, Պալքանները ու Միջերկրականը, իւրա- ...քանչիւրը ազատ ձգելով գործելու իր նախաձեռնութեամբ, եւ փոխադարձա- ...բար դիւրութիւններ ընծայելով :

Երկրորդ.— Տակաւին վերջնական ելքի մը չեն յանգած անգլօ-խորհրդա- ...յին, ինչպէս եւ անգլօ-թրքական բանակցութիւնները

Առաջին հարցը լուրջ դժուարութիւններ կը ներկայացնէ : Լոնտոն եւ Մոսկուա բոլորովին տարբեր տեսակէտներ ունին այս հարցի մասին։ Մինչ առաջինը կը պնդէ եռեակ զինակցութեան մը մասին (Անգլիա, Ֆրանսա եւ ...Միութիւն), Լոնտոն կանգ առած է սահմանափակ ծրագրի մը վրայ։ Այս ...տարբերութեան առջեւ, կասկած կայ որ բանակցութիւնները խզուին :

Վերջին լուրի մը համաձայն, Մոսկուայի բրիտանական դեսպանը նախ պիտի իմանայ թէ խորհրդային իշխանութիւնը տրամադի՞ր է փոխելու իր ...իրքը, այլապէս պիտի չյանձնէ նոր ծանուցագիրը։

Դալով անգլօ-թրքական բանակցութեանց, բոլոր աղբիւրները կը հաստատեն թէ համաձայնութիւն գոյացած է արդէն, փոխադարձ օգնութեան համար, բայց վերջնական ստորագրութիւնը կախում ունի անգլօ-խորհրդային բա- ...նակցութեանց ընթացքէն, քանի որ Թուրքիա չի կրնար անջատ համաձայնու- ...թիւններ կնքել, առանց Մոսկուայի հաւանութեան :

Երրորդ.— Տանցիկի խնդիրը կը մնայ առկախ։ Կը թուի թէ Մուսոլինի ...ամէն պիտի փորձէ, որպէսզի թէ Գերմանիա գոհացում ստանայ խա- ...ղաղօրէն, եւ թէ անվթար մնայ իտալեւլեհական բարեկամութիւնը։ Բարե- ...բախտաբար երկու կողմերն ալ տրամադիր են բանակցելու, հակառակ լրա- ...գրական ճակատամարտին :

Անգլիա եւ Թուրքիա, Անգլիա եւ Խ. Միութիւն

Շաբաթ օր անթելը կը ծանուցանէ՞ր թէ արդէն իսկ համաձայնութիւն գոյացած է Անգլիոյ եւ Թուրքիոյ միջեւ եւ երկուշաբթի օր (երէկ) պիտի ստո- ...րագրուի նոր դաշնագիրը։ Այս լուրը անմիջապէս հերքուեցաւ, իբրեւ կան- ...խահաս :

Պոլսոյ «Ակշամ» թերթը դաղարման դատապարտուեցաւ կիրակի օր, ծա- ...նուցած ըլլալով թէ բանակցութիւնները վերջացած են «կատարեալ համաձայ- ...նութեամբ» եւ թէ երկուշաբթի օր միաժամանակ յայտարարութիւններ պիտի ...ըլլան Անգլիոյ խորհրդարանին եւ Թուրքիոյ ազգ. մեծ ժողովին առջեւ :

«Թայմզ» կը գրէ անգլօ-թրքական բանակցութեանց առթիւ.

— «Չբոյց կը հիշեր թէ Անգլիոյ եւ Թուրքիոյ համաձայնութիւնը պիտի ծանուցուի այս շաբթու։ Քիչ մը կանխահաս է այս լուրը : Սկզբունքով համաձայնութիւն գոյացած է շատ կարեւոր դաշինքի մը մասին, որ կ'ընդգրկէ անգլօ-թրքական բոլոր շահերը Մօտաւոր Արեւելքի, Միջերկրականի, Պալքաններու եւ Սեւ Ծովու մէջ : Բայց այս դաշինքին վերջնական կնքումը կախում ունի անգլօ-խորհրդային բանակցութեանց ընթացքէն, քանի որ Թուրքիա, ինչպէս Լեհաստան կամ Ռումանիա, Ռուսիոյ արեւմտեան դրացիներէն մէկն է եւ իբրեւ այդպիսին ռուսական օգնութիւնը պիտի ստանայ, եթէ Մոսկուա միանայ Լոնտոնի եւ Փարիզի, իր կարգին երաշխաւորելով Պալքան- ...ներու անկախութիւնը, եթէ այս վերջինները վտանգի ենթարկուին »։

Պոլսէն հասած լուրերն ալ կը հաստատեն թէ գոյացած համաձայնու- ...թեամբ Անգլիա եւ Թուրքիա յանձն կ'առնեն սերտօրէն գործակցիլ, պահպա- ...նելու համար ազատութիւնը Միջերկրականի աւազանին մէջ :

*** Գ. Փոթէմքինի այցելութեան առթիւ, զեկոյց մը հրատարակուեցաւ Անգարայի մէջ։ Ահաւասիկ բովանդակութիւնը .

— «Երկու դրացի եւ բարեկամ պետութիւնները վճռած են ա՛լ աւելի ամ- ...րապնդել այն հաստատուն կապերը որ կը միացնեն զիրենք եւ որ թանկագին ...գրաւական մը կը կազմեն խաղաղութեան դատին համար։ Թրքական եւ խոր- ...հրդային կառավարութիւնները զուգահեռաբար պիտի շարունակեն իրենց ...ջանքերը, պահպանելու համար խաղաղութիւնը եւ ապահովութիւնը եւ շա- ...րունակ իրարու պիտի հաղորդեն ամէն քաղաքական տեղեկութիւն որ կապ ...ունի իրենց հասարակաց շահերուն հետ, ինչպէս ըրին Գ. Փոթէմքին այ- ...ցելութեան առեն »։

*** Գ. Փոթէմքին Անգարայէն վերադարձին Սոֆիա հանդիպելով, կարե- ...ւոր տեսակցութիւններ ունեցաւ Թագաւորին եւ վարչապետին հետ։ Ետքը ...գնաց Պուքրէշ, ուր նոյնպէս կարեւոր տեսակցութիւններ պիտի ունենայ :

Անգարայէն կը հեռագրեն թէ Ռումանիոյ արտաքին նախարարը, որ նոր վերադարձաւ Եւրոպայի ճամբորդութենէն, Անգարա պիտի երթայ մայիս 11ին, յետոյ պիտի հանդիպի Աթէնք, խորհրդակցելու համար կացութեան մասին :

*** Գալով անգլօ-խորհրդային բանակցութեանց, բրիտանական կառա- ...վարութիւնը Մոսկուայի դեսպանին հաղորդեց իր նոր առաջարկները։ Անգ- ...լիա առանց վճռապէս մերժելու ռուսական ծրագիրը, կը ջանայ Խ. Միութեան ...օժանդակութիւնը սահմանափակել Պալթեան եւ Պալքանեան պետութեանց վրայ, ...յարձակման պարագային ։ Եթէ Մոսկուա մերժէ միջին ճամբան, կը վախցուի որ ...բանակցութիւնները խզուին :

Ընդհանուր կարծիքն այն է թէ Մոսկուա կամ ամբողջական զինակցու- ...թիւն պիտի պահանջէ, կամ ոչինչ, մանաւանդ հիմա որ Լիթվինով քշուած է ...ասպարէզէն եւ Ստալին ինք անձամբ ձեռք առած է արտաքին քաղաքականու- ...թեան ղեկավարութիւնը, Մոլոթովի միջոցաւ :

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԶԻՆՈՒՈՐԱԿԱՆ ԴԱՇԻՆՔ ԻՏԱԼԻՈՅ ԵՒ ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ ՄԻՋԵՒ

ԱԶԴԵՑՈՒԹԵԱՆ ՇՐՋԱՆԱԿՆԵՐԸ ԲԱԺՆՈՒԱԾ ԵՆ

Միլանի տեսակցութիւնը՝ Գերմանիոյ եւ Իտալիոյ արտաքին նախա- ...րարներուն միջեւ՝ յանգեցաւ քաղաքական եւ զինուորական դաշինքի մը, որ պիտի ստորագրուի մօտերս .

Ինչպէս կը յիշուի, անցեալ շաբթու իրարու ետեւէ Իտալիա գացին Գեր- ...մանիոյ սպարապետը՝ իր խորհրդականներուն հետ, օդանաւային մարաջախտ Կէօրինկ, աշխատանքի նախարարը եւ արտաքին նախարարը՝ Ֆոն Ռիպպէն- ...թրոփ, առանց հաշուելու ուրիշ 8 — 10 մանաւոր պատուիրակութիւններ : Երկու պետութեանց արտաքին նախարարներուն տեսակցութենէն վերջը որ տեւեց երեք ժամ, կիրակի օր պաշտօնական զեկոյց մը հրատարակուեցաւ, իբրեւ եզրակացութիւն։ Զեկոյցը ամփոփելով Միլանի մէջ կատարուած բա- ...նակցութիւնները, կ'ըսէ թէ «ներկայ քաղաքական կացութիւնը մանրակրկիտ քննութեան ենթարկուեցաւ եւ անգամ մը եւս հաստատուեցաւ երկու կառա- ...վարութեանց տեսակէտներուն կատարեալ նոյնութիւնը։ Որոշուեցաւ վերջնա- ...պէս եւ հանդիսաւորապէս զինուորական եւ քաղաքական դաշինքի մը վերա- ...ծել Առանցքին երկու պետութեանց յարաբերութիւնները։ Այս կերպով Իտա- ...լիա եւ Գերմանիա կ'առաջադրեն արդիւնաւորապէս օժանդակել, ապահովե- ...լու համար Եւրոպայի խաղաղութիւնը »։

Այս զեկոյցը հրապարակուելէ վերջը, Ֆոն Ռիպպէնթրոփ եւ Կոմս Չիանօ լճափ գացին, ուր փառաւոր սեղան մը սարքուած էր։ Ճաշէն վերջը Կոմս Չիանօ յայտարարեց .

— « Մեր խօսակցութեանց գլխաւոր արդիւնքը պիտի ըլլայ աւելի զօրա- ...ցնել Առանցքը, նոյնիսկ զինուորական գործակցութեամբ »։

Հռոմի քաղաքական շրջանակներուն մէջ կը կարծեն թէ նոր դաշինքը հանդիսաւորապէս պիտի ստորագրուի մօտերս, հաւանաբար Պերլինի մէջ ։ Կարգադրուած է նաեւ որ Իտալիոյ թագաւորը Պերլին այցելէ, հաւանօրէն Մայիս 20ին .

Իտալական եւ գերմանական թերթերը խանդավառութեամբ կ'ողջունեն Միլանի տեսակցութիւնը, իբրեւ գործնական քայլ մը պաշտպողական քաղա- ...քականութեան դէմ եւ իբրեւ ամրոց մը խաղաղութեան հակառակ թերթ մը կը գրէ այս առթիւ.

— « Բնական է որ երկու երկիրներուն վարիչները կարծիքներ փոխանա- ...կեն ատեն – ատեն։ Պա՞ր լաւ ընտրուած է օրուան այս ժամուն, երբ շատ մեծ դէպքեր կը տիրապետեն քաղաքական կացութեան վրայ։ Պաշարման փորձերը կը շարունակուին, բայց այդ պարագան ոչինչ կը փոխէ կացութենէն, քանի որ Առանցքին պետութիւնները, վստահ՝ իրենց ուժին վրայ, հանդարտօրէն կը շարունակեն իրենց գործը, իրականացնելու համար լաւագոյն եւ խաղաղ ապագայ մը, հակառակ բոլոր դաւերուն »։

Իտալական թերթերն ալ նոյն լեզուն կը գործածեն, խոհեմութեան խրատ- ...ներ տալով Լեհաստանի եւ թելադրելով որ հանրաքուէ կատարուի Տանցիկի մէջ, գոհացում տալու համար Գերմանիոյ :

Քաղաքական շրջանակներու մէջ յոռետեսութեամբ կը դիտեն կացութիւ- ...նը, քանի որ Գերմանիա նոր դաշինքին շնորհիւ ապահոված ըլլալով Իտալիոյ զինուորական աջակցութիւնը, կրնայ խստացնել իր դիրքը Լեհաստանի հան- ...դէպ .

Այս առթիւ նշանակելի կը համարուի նաեւ ուրիշ պարագայ մը,— Մու- ...սոլինի որոշած է լայն պտոյտ մը կատարել Փիէմոնթէի շրջանին մէջ, Ֆրան- ...սական սահմանին մօտ, սկսելով Թորինոյէն։ Մուսոլինի նախապէս այսպիսի պտոյտներ կատարեց երկու անգամ, մէկը՝ Չեխոսլովաքիոյ աշխատանքին ա- ...տեն, անցեալ մարտին, միւսը՝ անցեալ սեպտեմբերի տագնապէն քիչ առաջ, որ յանգեցաւ Միւնիխի համաձայնութեան :

Զինուորական դաշինքին տրամադրութիւնները գաղտնի կը պահուին : Իտալական թերթերը կը փորձեն ապացուցանել թէ նոր բան մը չէ կատար- ...ուած : «Վայրկեանը յարմար չէ նոր նախաձեռնութեան մը համար։ Կացու- ...թիւնը արդէն չափէն աւելի պղտորած է Ֆրանսայի եւ Անգլիոյ բռնած ըն- ...թացքով »։

Բայց եւ այնպէս, քաղաքական շրջանակներու մէջ չեն ժխտեր գոյացած համաձայնութեան արժէքը եւ դիտել կուտան թէ Հիթլէր ինք պնդած է որ զինուորական յանձնառութիւններ կնքուին անյապաղ :

« Իլ Թէլէկրաֆօ », Կոմս Չիանոյի օրկանը, այս առթիւ կը բացատրէ թէ Առանցքին քաղաքականութիւնը կ'ընդունի իւրաքանչիւր կողմին գերակշիռ շահերը որոշ շրջաններու մէջ։ Իտալիոյ համար այդ շրջանը Միջերկրականն է, «ուր վճռական խօսքը մեզի կ'իյնայ»։ Իսկ Գերմանիոյ համար՝ Պալթեան պետութիւնները եւ կեդրոնական – արեւելեան Եւրոպան, «ուր ազգագրական խմբաւորումներ պէտք է պաշտպանուին եւ մշակութային ու տնտեսական գործեր կարգադրուին։ Բնականաբար իւրաքանչիւր ազգ իր նպատակները կը հետապնդէ բոլորովին անկախ, եւ միւս կողմը անպատճառ եարկադրուած չէ աջակցելու, այլ պարզապէս անոր գործը դիւրացնելու »։

Բայց եթէ հակառակորդները պաշարման փորձեր կատարեն կամ «դադա- ...փարական պատերազմ» հաչակեն Առանցքին դէմ, «այն ատեն երկու երկիրնե- ...րուն համերաշխութիւնը պիտի դառնայ վճռական եւ ամբողջական։ Այդ պա- ...րագային երկու երկիրները պիտի քալեն ուս ուսի, որովհետեւ երկուքն ալ գի- ...տեն որ մէկուն կազմալուծումը պիտի նշանակէ միւսին ալ քայքայումը»։

*** Լոնտոնի եւ Փարիզի մէջ տեղեկութիւններ կը ձեւանան Իտալիոյ եւ Գեր- ...մանիոյ զինուորական գործակցութեան հանդէպ, քանի որ երկուքն ալ արդէն զինակիցներ կը համարուէին երկար ատենէ ի վեր։ Բայց եւ այնպէս, կը շեշտեն թէ անհրաժեշտ է աւելի արթնութեամբ հետեւիլ դէպքերու ընթաց- ...քին։

ՆՈՐ ՀՐԱՄԱՆԱԳԻՐ-ՕՐԷՆՔ ՕՏԱՐ ԹԵՐԹԵՐՈՒ ՄԱՍԻՆ

ԽԻՍՏ ՊԱՏԻԺՆԵՐ ԱՆՍԱՍՏՈՂՆԵՐՈՒՆ

Պաշտօնաթերթը մայիս 7ին հրատարակեց եօթը նոր հրամանագիր – օրէնքներ, որոնց առաջինը կը վերաբերի օտար մամուլին։

Ահաւասիկ օրէնքին հիմնաւորումը (տեղեկագիր), ներկայացուած հան- ...րապետութեան նախագահին.—

Օտար մամուլին հսկողութիւնը կը կատարուի վարչական եղանակով մը, որ կը տրամադրէ, համաձայն 1881 յուլիս 29ի օրէնքին 14րդ յօդուածին, արգի- ...լել արտասահման հրատարակուած թերթերու կամ պարբերական գրուածքնե- ...րու վաճառումը եւ բաշխումը Ֆրանսայի մէջ :

1895 յուլիս 22ի օրէնքը այս տրամադրութիւնները գործադրելի դարձու- ...ցած է Ֆրանսայի մէջ օտար լեզուով եղած պարբերական հրատարակութիւն- ...ներու համար։

Արդ, այս կանոնագիրը ծանր պակասներ կը ներկայացնէ որոնց պատճա- ...ռով դժուար է ազդու կերպով դարմանել օտար մամուլին կողմէ մեր երկրին մէջ կատարուած խռովարարական քարոզութիւնը ։

Արդարեւ, մէկ կողմէ օրինապէս կարելի չէ որ եւ է վարչական տնօրինու- ...թիւն ալ – պարբերական օտար հրատարակութեանց հանդէպ որոնք սակայն կրնան նոյնքան լուրջ անպատեհութիւններ ներկայացնել հանրային բարեկար- ...գութեան համար, որքան պարբերական մամուլը ։

Միւս կողմէ 1881ի օրէնքը, օտար մամուլին հսկողութիւնը հրատարակու- ...թեան վայրին նշանակման վրայ հիմնելով հանդերձ, որ եւ է իրաւական սահ- ...մանում չի տար «գրուածքի մը հրատարակութիւն» բացատրութեան ։

Արդ, գրուածքի մը հրատարակութիւնը բարդ գործողութիւն մըն է որ միանգամայն կը բաղկանայ նիւթական տարրերէ (տպագրութիւն, բաշխում) եւ մտաւոր տարրերէ (տնօրէնութիւն, խմբագրութիւն)։

Այս կացութեան մէջ, յայտնապէս օտար խռովայոյզ հրատարակութիւն- ...ներ, որոնց տնօրէնութիւնը եւ խմբագրութիւնը մեր սահմաններէն դուրս հաստատուած են, 1881ի օրէնքին 14րդ յօդուածով նախատեսուած հսկողու- ...թենէն խուսափելու համար, Ֆրանսերէն լեզուով կը տպուին մեր հողին վրայ։

Կը հետեւի թէ այս խուսափողական խաղին հետեւանքով վարչական իշ- ...խանութիւնը օրինապէս չի կրնար ճշդել անոնց ազգութիւնը եւ հետեւաբար միջոցներ ձեռք առնել անոնց մասին։

Հանրային բարեկարգութեան եւ ազգ. պաշտպանութեան տեսակէտով բացարձակապէս անհրաժեշտ ըլլալով դարմանել այս անպատեհութիւնները, կառավարութիւնը յօրինած է ներկայ օրէնքը որ, իրաւական խառութեամբ մը զօրացնելով հանդերձ օտար հրատարակութեանց վերաբերեալ կարգ – կա- ...նոնը, ամբողջովին կը յարգէ 1881 յուլիս 29ի օրէնքով հաստատուած հիմնա- ...կան ազատութիւնը՝ Ֆրանսական մամուլին համար ։

ՀՐԱՄԱՆԱԳԻՐ – ՕՐԷՆՔԸ .—

1881 յուլիս 29ի օրէնքին (լրացած՝ 1895 յուլիս 22ի օրէնքով) 14րդ յօդ- ...ուածը փոփոխուած է հետեւեալ ձեւով .—

ՅՕԴ. 14.— Օտար լեզուով խմբագրուած թերթերու կամ պարբերական կամ ոչ – պարբերական գրուածքներու շրջաբերութիւնը, բաշխումը կամ վա- ...ճառումը Ֆրանսայի մէջ կրնայ արգիլուիլ ներքին նախարարին որոշումով ։

Այս արգելքը կրնայ հաստատուիլ նաեւ արտասահմանէն եկած, արտա- ...սահմանի կամ Ֆրանսայի մէջ տպուած Ֆրանսերէն գրուածքներու դէմ։

Երբ այս հրատարակութիւնները եղած են գիտակցօրէն, արգիլուած գրու- ...թեանց վաճառումը, բաշխումը կամ արտատպումը կը պատժուին վեց օրէն մինչեւ մէկ տարի բանտարկութեամբ եւ 500էն 5000 ֆրանք տուգանքով։

Պատիժ կը տնօրինուի նաեւ երբ արգիլուած հրատարակութիւնը կը վերսկսի տարբեր անունով։ Այդ պարագային տուգանքը կը բարձրանայ 1000- ...էն 10,000 ֆրանքի ։

Վարչական իշխանութիւնը կը գրաւէ արգիլուած գրութեանց օրինակ- ...ները եւ արտատպումները, ինչպէս եւ անոնք որ հրատարակութիւնը կը վեր- ...սկսին տարբեր անունով »։

ԳՈՐԾԱԶՐԿՈՒԹԵԱՆ ՆՊԱՍՏԻ ՆՈՐ ԿԱՆՈՆԱԳԻՐԸ

Պիտի օգտուին միայն օտար պետութեանց հպատակները, փոխադարձաբար

Պաշտօնաթերթը կիրակի օր հրատարակեց աշխատանքի նախարար Գ. Փոմարէի մշակած հրամանագիր – օրէնքը, որ կը փոխէ գործազրկութեան նպաստի կանոնները։ Այս հրամանագիրը կը խառցնէ գործազրկութեան նպաստի վերաբերեալ բոլոր օրէնքներն ու կանոնագիրները, որոնց թիւը 94ի կը հասնի ։

Այս առթիւ մանաւորապէս քննուած է օտար գործազուրկներու խնդիրը։ Նոր հրամանագրին տրամադրութեամբ, այսուհետեւ գործազրկութեան նպաստ պիտի տրուի միայն այն օտարականներուն որոնց պատկանած պետութիւնները փոխադարձաբար դաշնագիրներ կնքած են Ֆրանսայի հետ։

Ետքը, զանազան զեղծումներ խափանելու համար, հրամանագիրը կը տրամադրէ դադրեցնել գործազրկութեան նպաստի այն բոլոր մնացուկները որ կ'օգնեն ու տառուեն հինգ անգործներու։ Արդարեւ, բաւական թիւով փոքր համայնքներ գործազրկութեան նպաստի մնացուկներ հաստատած են անչափ թիւով գործազուրկներու համար։ Այդ համայնքները գիւղական շրջաններ ըլլալով, շարք մը դիւրութիւններ կը վայելեն, բաղդատմամբ քաղաքներու ։ Անկէ զատ, աշխատանքի նախարարը այսուհետեւ իրաւունք ունի իւրաքան- ...չիւր արհեստի համար առաւելագոյն տեւողութիւն մը որոշելու նպաստի վճարման համար, երբ տեղաւորման գրասենեակը շարունակ գործի առաջարկ- ...ներ կը ստանայ ։

Աշխատանքի նախարարը միեւնոյն ատեն մշակած է ծրագիր մը, աստի- ...ճանաբար նուազեցնելու համար գործազուրկներու թիւը ։

Այսպէս, ամէն գործազուրկ պարտաւոր է ընդունիլ իրեն առաջարկուած գործը, իր բնակավայրին մէջ թէ այլուր, պայմանաւ որ վճարումը կա- ...տարուի տուեալ արհեստին եւ շրջանին աշխատավարձի սովորական սակով։ Անոնք որ չեն համակերպիր, կը զրկուին գործազրկութեան նպաստի իրաւունքէն։ Երբ առաջարկուած գործը կը գտնուի գործազուրկին բնակած վայրէն ա-

(Կարդալ շարունակութիւնը կարգով Դ. էջ)

«ՈՉ, ՅՈՒՍԱՀԱՏՈՒԹԻՒՆԸ ԱՆՊԱՏԵՀ Է»

ԽՄԲ. — Ինչպէս հաղորդած էինք, Ապրիլեան սգահանդէսին առթիւ խաչքրէն ճառ մը կարդաց Պ. Ֆրէտէրիք Ֆէյտի, ֆրանսացի ազնիւ երիտասարդը որ Հայկականութիւն մը գրած է, խայծէն սորվեցնելու համար օտարներուն։

Մեր բարեկամը «Յառաջ»ի տրամադրած ըլլալով իր ձեռագիրը, կը հրատարակենք նոյնութեամբ.—

Հազար ինը հարիւր տասնուհինգ, Ապրիլ 11...

Այն օրը սկսաւ գրուիլ հայ ազգին պատմութեան ազալի նոր էջ մը։ Քանի մը ամիս առաջ՝ անբացատրելի յապաղումով՝ Արեւմտեան տէրութիւնները զրկած էին վերջապէս խոստացած իրենց ա՛յնչափ սպասուած հսկողները. բայց հիմա պատերազմը ծագեր էր եւ իշխանութիւնները հավիւ կրնային իրենք զիրենք պաշտպանել. վայրենի ջարդողները ազատ կը մնային. Թալաթին եւ Էնվէրին օրը հասած էր։

[illegible]

Բայց հայ ազգը Աստուծմէ շնորհք ստացած է. անմահութեան շնորհը։ Մինչդեռ Արեւելքի մէջ քանի ու քանի ժողովուրդներ որ ատենօք մեծ տէրութիւններ կը կազմէին, աներեւութացած են առանց սակայն այդպիսի ջարդերու ենթարկուելու, հայ ազգը տակաւին կենդանի եւ հաստատ գոյութիւն ունի։ Աստուծոյ շնորհն է եւ մխիթարութիւն եւ յոյս։ Ժողովուրդ մը որ անեղծ կը պահէ իր առաքինութիւնը եւ յոյսը՝ կրնայ տոկուր օրեր ապրիլ, բայց այս ցաւալի օրերը կ՚անցնին եւ երջանկութեան օրերը կը վերադառնան։

Ձեզի մխիթարիչ օրինակ մը պիտի բերեմ

Լեհաստանը անցեալ դարուն սկիզբը անհետացաւ. Հայաստանի պէս երեք մասի բաժնուեցաւ. երեք օտար տէրութիւններ մէյ մէկ կտոր առին. բայց այն ազգը համոզեալ եւ անխոնջ հայրենասէր մտաւորականներ ունէր մշակութային ամէն ճիւղին մէջ. Մխիթէվիչ բանաստեղծ, Շոփէնը — որուն «Polonaise en la bémol»ը ազգային բէ ողբերգութեան եւ թէ դիւցազներգութեան ամենազօրաւոր տեսիլքն է որ ցարդ գրուեցաւ — եւ ուրիշներ նուազ հռչակաւոր եւ նոյնչափ գոր[illegible]

[illegible]

Անիի անկումէն ետքը Հայաստանն անհետացած է. ալ ժողովուրդը նուաճուած է. ազատափորձ շարժում չկայ կարծես, բայց յանկարծակի հրաշք մը կ՚ըլլայ երկու դար ետքը. Հայաստան մը հողին տակէն կ՚ելլէ, կը բուսնի, կը ծաղկի. Ռուբէն Առաջին իշխանը նոր պետութիւն մը կը ստեղծէ որ հետեւեալ դարուն պաշտօնական թագաւորութիւն պիտի ըլլայ եւ այնչափ փայլուն որ Ֆրանք Խաչակիրները զինքը կը ճանչնան իբրեւ կարեւոր դաշնակից։ Այս թագաւորութիւնը պիտի տեւէ այնչափ ժամանակ որչափ եւրոպական թագաւո[illegible]

Հայաստանի անկախ հանրապետութիւնը մէկ տարի միայն անկախ մնաց եւ ոչ շատ ընդարձակ. բայց չյուսահատինք, որովհետեւ երբեք Հայաստան առանց մէկէն ի մէկ վերածնունդ չունեցաւ. Նախ կուսակալները օտար ազգի մը համար երկիրը մատակարարեցին, կարգի դրին, կազմակերպեցին եւ ապա իրենց տէրերուն անկախ դաշնակից եղած են եւ իրենց իշխանութիւնը տարածեցին եւ ընդլայնեցին....

Նոր շրջան մը սկսաւ, Մխիթարեանները մէկ կողմէն, Աբովեան եւ ապա Րաֆֆի միւս կողմէն, ազգային ոյժերութիւնն արթնցուցին. շարժումը սկսած է Հայերուն մէջ եւ մթնոլորտին պատրաստութիւնը կը յառաջանայ սահմաններէն դուրս. Ս. Սթէֆանոյ փոխորխութեան սկիզբը կը նշանակէ, Ապրիլ 11ը սարսափով կը բանայ նոր վճռական շրջանը որ յոյսով կը շարունակուի։

Եւ հիմա, ձեզի, սիրելի որբերուդ, կը յայտնեմ հաւատքս որ ձեր ծնողներու թանկագին արիւնը ի զուր չէ թափուած։

ՖՐԷՏԷՐԻՔ ՖԷՅՏԻ

(Ի Ս. Ղազարու Մխ. ճեմարանէն)
Փարիզ, 30 Ապրիլ 1939

ԿՐՆԱՍ ԱՌՏՈՒ ԻՐԻԿՈՒՆ ՕՏԱՐ ԹԵՐԹ ԱՌՆԵԼ, ԲԱՅՑ ԴԺՈՒԱՐ ԹԷ ԿԱՐԵՆԱՍ ԳԻՏԱԿՑՕՐԷՆ ՀԵՏԵՒԻԼ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԱՆՑՈՒԴԱՐՁԻՆ ԱՌԱՆՑ «ՅԱՌԱՋ»Ի, ՈՐ ՏԱՍՆԵԱԿՆԵՐՈՎ ԹԵՐԹԵՐ ԿԸ ՓՈԽԷ ԱՄԷՆ ՕՐ։

ԱՀԱՐՈՆԻՆ ԵՐԿՐՈՐԴԸ ԿԱՄ ԵՐԿՐՈՐԴ ԱՀԱՐՈՆ

(Թ. Խ. վերջին մաս)

Բարեբախտաբար գեղեցկագոյն էջերը անցած են Ահարոնին համար, ո՛չ լուսնկային, ոչ անձրեւոտ գիշերներուն, ան այլեւս անկարող է պահակութեան։ Ահարոն առաւօտուն մինչեւ ժամը մը կրնայ անդրադառնալ իր երազին։ Բայց, ափսո՛ս, որ երազ էր։ Սակայն դիտեցէ՛ք, բացի ոչ մէկ տարր կը պակսի գրուածքին մէջ, միայն թէ պատմուածքին կիզիչ ջերմութիւնը կը բարեխառնուի արուեստին պահանջումներով։ Ինչպէս բաժի «Մազագանթներու» ատիթով, ժամանակակից մեր քերթողներուն ո՛չ մէկը կրնայ մրցիլ այս մասին Ահարոնի հետ։ Գրականութեան մէջ անոր հանդիսաւոր մուտքը յայտնութիւն մը կ՚ըլլայ իր անյողդողդ ու ջերմեռանդ երկիւղածութեամբ հանդէպ լեզուին՝ որով կը սաղերգէ եւ հանդէպ զգացումներուն՝ զոր կը ցանկայ տալ իրենց բընամոյն, տարերային պարզութեամբ ու վճիտ արտայայտութեամբ։ [illegible]

[illegible] մէջ։ Արուեստին եւ բնութեան այդ անփոխարինելի յարակցութեամբն է որ մեր չարաճճին տեղ տեղ այնքան պահեստ եղած է, որ կը կակազէ, պարզ խօսքով՝ դնչու կ՚ըլլայ եւ, կարծես, հայ բառը իբրեւ զուտ ակնահմայ ու գրդռիչ շարժում մը կը հեղարկէ իր նշանաւոր Գոհեմականքին մէջ, որ իր կտրատուած շարադրով Օվանէսի Գետին երկինքի մէկ պատառիկը կը յիշեցնէ։ Աչքի անայլ խարկա՛նք մը օտարութեան գեղիններուն մէջ։ Կը տեսնես քան թէ կը կարդաս — ա՛յնքան կենդանի է լեզուն՝ որ գետի պէս կը յորդէ, թէ ի՛նչպէս Փրակայի երրեմնի ուսանողը հին յուշերը ծիւթի պէս կը ծամէ, առանց զգալի ընելու ծամելիքին թուլութիւնը։ Տե՛ս, թէ ի՛նչպէս կ՚առինքնէ Ահարոն.—

Դուն իմ վիշտիս ստափով օրօրուած
ս է՛ր անգլրաւ,
Ո՛վ չայցելուած գերեզման, ուր մի-
այն ծի՛ւնը տեղաց,

[illegible]

Այնքան վարազաքեւ է քերթուածը, որ այս տողերուն, այս սքանչելի եղերքին իմաստը կը տանիմ ես, իմ կարչին եւ իմ հայեցողութեամբ, բոլոր այն անտեսուած եւ չայցելուած գերեզմաններուն, ուր կ՚ամփոփուին ցեղիս զաւակներուն հրէշային սպանդին մնացորդները, զուգ մը ճարպի վերածուած կամ ափ մը աճիւն։ Ես կը փոխարկեմ զայն այն «բազաքակրթական» այլաբանութեան, որուն ո ժով կարելի է անխռով ու անզգած սկանատես ըլլալ անօրինակ խժդժութիւններու, նոյնիսկ քաղաքակրթութեան սպանդանոցին մէջ։ Թելքովս ես — ո՞վ կրնայ խափանել — այն իմաստը կուտամ, թէ հասկցար դուն հիմա աշխարհը եւ կառավարները։

Եւ այս հասկացողութիւնը, զաւք փոխանակ քեզ վհատեցնելու, պիտի յօտեղնէ, ընդհակառակն, ի խնդիր լուսաւոր ապագայիդ։ Բաւական է որ քերթողն ու անոր ինքնակոչ մեկնիչը սպանդանոցէն դուրս ունին ՆՈՐ ՍԵՐՈՒՆԴ կոչուած Հայաստան մը։

Զարմանալի զուգադիպութեամբ մը, երբ ձեռքս անցաւ «Գոհեմական»քը, յօդուած մը կը կարդայի Ֆրանսերէն, եւ ճիշդ այն մասին վրայ էի ուր կ՚ըսուէր — «Ազգ մը չի մեռնիր, քանի որ կ՚ապրի անոր լեզուն»։ Ու կը խորհրդածէի, դարտ ու չիւան չունեցող մարդու պէս, թէ ուրեմն այս է պատճառը որ մեր ժառանգաբար կամ «ազնուաբար» թշնամիները կ՚աշխատին նախ — եւ է միջոցով մեր լեզուն կտրել մեր բերնին մէջ, թլիփը քաշել հանել, ազգութիւնն ալ յետոյ կոճապելու, կեղեւելու համար։ Անանկ չէ՞ միթէ սակէց առաջ, ժողո՞վք միթէ հին Ասորիան, Թուրանիան, [illegible]

[illegible]

[illegible] Ըրո՛վ է տէրը, ինչ՛ն ուղեւոր, ճամբաներուն վրայ անյոյս։

Բայց ես կ՚ըսեմ Ահարոնին թոյլատուութեամբ — Չկայ ո եւ է ճամբայ որ անյոյս ըլլայ։ Եթէ մարդ կը պահէ միտքին վրայ աղամանդեայ քարը, որուն խօսքը կ՚ընէ Քերթողն Ահարոն, ան միշտ կազմ ու պատրաստ կը գտնէ ճամբայ մը, անոնց դերութիւններուն մէջէն իսկ, դէպի ազատագրական զուհ մը, բայց նաեւ դէպի լուսաւոր պողոտայ մը քաղաքակրթութեան Ջնարակէն ալ դուրս։

Այս տեսութեամբ, հոգեւոր ընթերցումն է Ահարոնի լայնշի ու լուսափայլ էջերով մատեանը, թէ իսկ ան առալապէս թովչայ տարփանքներով, որոնք սակայն մարմնական, աղյատ շրջապատէ մը անցնելով, կրնան տանիլ մեզ հոն որ մեր մազնիսական ոտքը է հինգ հարիւր տարիներէ ի վեր։

Ահա առոր համար Գոհեմականքն մըն ալ։

Մնացածը Նոր Սերունդը գիտէ։

ԾՍԱՆ

« ՅԱՌԱՋ » ԿԱՐԴԱ ՈՉ ՄԻԱՅՆ ԶԱՐԳԱՆԱԼՈՒ, ՕՐՈՒԱՆ ԼՈՒՐԵՐՈՒՆ ՀԵՏԵՒԵԼՈՒ, ԱՅԼԵՒ ՔՈՒ ԱՆՁՆԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔԻԴ ՀԵՏ ԿԱՊՈՒԱԾ ՕՐԷՆՔՆԵՐՈՒՆ ԾԱՆՕԹԱՆԱԼՈՒ ՀԱՄԱՐ։

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (86)

ԳԷՈՐԳ ՄԱՐԶՊԵՏՈՒՆԻ

(ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՎԷՊ)

Գրեց՝ ՄՈՒՐԱՑԱՆ

[illegible]

(Շար.)

Կեանքը Պալմիրոյ մէջ

Ապրիլ 30ին, Պալմիրոյ գաղթային ...թիւնը իր միամեայ պաշտօնա-...թեան բարոյական ու նիւթա-...ւորութիւնը բրաւ ներկա-...ցական ժողովին ընդհ. ժողո-...

...արաբիրական.— Այդ հաշուե-...թեան համաձայն, վարչութիւ-...րին իր կատարած անխոնջ ու ...ական աշխատանքին, յաջո-...է գաղութիս յարաբերական գոր-...գլուխ հանել գոհացուցիչ պայ-...րու մէջ։ Այդ յաջողութեան ...ին դեր ունեցած է անշուշտ տե-...եան կառավարութեան բարեացա-...րամադրութիւնը Հայերու հան-... Այս մարզին մէջ մասնաւոր ...թեան արժանի են վարչու-...ատենապետ՝ Տոքթ. Մուրատ-...անձնուէր ջանքերը։

...շակարարական.— Վարչութիւ-...իր նիւթական միջոցներուն ներած ...ով, օժանդակած է տեղիս կարօտ-...րուն։ Ցրուած բլլալով տեղա-...կրթօնները յաւելումը եւ միւս ...հասոյթներու. Նուաղումը, ...թեան դիմումին վրայ Ազգէ-...նպաստակցութեան Գաղթ. գրա-...կը 1000 դոլարեիրական փրան-...մը յատկացուցած է գա-...սնունդին։

...մակերպական.— Վարչութիւնը ...ու բարւոք յարաբերութիւններ ...է տեղական ազգային բոլոր ...կերպութեանց հետ։ Անոնցմէ ...ւոր Նաչը, որ միշտ իր Թանկա-...օժանդակութիւնը նուիրած է դա-... խնամատարական գործին, ...առաբար առժամապէս դադրե-...է իր օգտակար գործունէու-...։

...ութեան օժանդակ Տիկնանց ...կամ միութիւնը եռանդով լրծ-...է աշխատանքի, մասնաւորա-...հանդէսներու կազմակերպու-...մէջ։

...ալի Երիտասարդաց Միու-...իր խիստ օգտակար գործունէու-...մը ունեցած է հայ մշակոյթա-...մարզին մէջ։ Իր գրադարանական ...ւումը պարբերաբար կազմա-...է յանձնական դասախօսութիւն-...եւ յափահասներու համար հաս-...հայերէն լեզուի դասընթացք։ ...Միութիւնը նախաձեռնարկ ...է կազմակերպելու թատերական ...մը, որ իր անդրանիկ ...ացումը տուաւ անցնող մարտ ...ն, եւ հասոյթը յատկացուեցաւ ...թի սնունդին։ Վերջապէս, իր ...ձեռնութեամբ պատշաճ հանդէ-...կատարուեցաւ նաեւ Ապրիլ 11ի ...։

...րչութիւնը անցնող տարուան ըն-...կազմակերպած է երկու յո-...ական հանդէսներ, առաջինը ի ...բանաէր եւ պրիւսէլաբնակ ...Սարուխանի, եւ երկրորդը՝ ...գործիչ եւ բազմարդիւն գը-...Գ. Արշակ Չօպանեանի։

...յագէտ Գ. Վարդան Սարգս-...կառավարութեան տակ կազ-...է երգչախումբ մը, որ ստ-...կը դրաղի կրօնական երգեցո-...թեամբ։

...րական.— Փոքր տղոց հայերէն ...դասախօսութիւնները բստ ա-...կը շարունակուին չաբաթը ...մամ, Օր. Գովանճեանի ղե-...

Ի՛նչ կ՚անցնի կը դառնայ

ԱՆՆԱԽԸՆԹԱՑ ԿՐՕՆԱԿԱՆ ՑՈՅՑ ՄԸ ԱԼԺԷՐԻՈՅ ՄԷՋ

Նախագահութեամբ Փարիզի կարտինալ արքեպիսկոպոս Վէրտիէի, այս միջոցիս Ալժէի մէջ կը գումարուի կաթոլիկ հոգեւորական միութեան համաժողով մը։ Այս առթիւ աննախընթաց դէպք մը պատահեցաւ — այսինքն՝ Ալժէրիոյ բոլոր հոգեւոր ու կրօնական ընտանիքներուն միջեւ համերաշխութեան եւ եղբայրական գործակցութեան հանդիսաւոր յայտարարութիւն մը, որ բնականաբար մասնաւոր կարեւորութիւնը եւ նպատակը ունի ներկայ միջազգային քաղաքական խնդիրներուն համար։ Կարտինալ Վէրտիէ արքեպիսկոպոսարանին պալատին մէջ ընդունեց Ալժէի մեծ-միւֆթին՝ Համուտ Համտանէ, մեծ-մզկիթին իմամը Հաջճ Մուսա, ուրիշ մզկիթի մը իմամը Գաղա Էօ-մէր եւ Սաֆիր մզկիթին իմամը՝ Մէ-սէքճ Մուսթաֆա։ Մահմէտական կը-րօնի այս ներկայացուցիչներուն ուղղելով խօսքը, կարտինալը յայտարարեց.—

— «Ամէնքս միեւնոյն Աստուծոյ մը պաշտօնները ենք։ Կը հրճուիմ տեսնելով ձեզ, սիրելի բարեկամներ, որովհետեւ կը ճանչնամ ձեզ քաջալերող բարեպաշտիկ ոգին։ Գիտեմ որ դուք կ՚օժանդակէք պահպանելու այն հոգեւոր առաքինութիւնները՝ որոնց կը ձգտինք այսօր ամէնքս։ Ֆրանսական կառավարութեան պէտք իմացնեմ Ալժէրիոյ ժողովուրդին անթերի հաւատարմութիւնը, որով մենք մէկ եւ միեւնոյն ընտանիք կը կազմենք, եւ ամէնքս ալ միեւնոյն հայրենիքի մը զաւակներն ենք»։

Մեծ Միւֆթին երկար բարակ խոնարհութիւն ըրաւ, յետոյ ըսաւ. «Յորդապէս երախտագէտ ենք ձեզի որ մեզի կը բերէք ցեղերուն, դասակարգերուն, կրօնքներուն միութեան խորհրդանշանը»։

Այս միջոցին սրահ կը մտնէ Ալժէի բարունապետ Այղընպէթ, ընկերակցութեամբ Հրեայ կրօնական ժողովին նախագահին եւ կրօնական ու մշակութային իսրայէլեան ընկերութեան ներկայացուցիչներուն։ Ան ալ ճառ մը ուղղեց կաթոլիկ նուիրակին, ըսելով ի մէջ այլոց.

— «Օր մը դուք ըսիք, թէ Եկեղեցին կը պաշտպանէ մարդկային անձին հական իրաւունքները։ Ալժէրիոյ Իսրայէլացիները ձեզի հետ կը դաւանին, թէ մարդիկ հաւասար են, որովհետեւ մէկ հօր զաւակներ են, եւ մեր հեղինակաւոր դատողութեան համաձայն՝ կը խորհինք, թէ մարդոց, այսինքն առ հասարակ բոլոր մարդոց իրաւունքները անտեսելով, մոռնալով, նոյնիսկ արհամարհելով, պատճառ կը դառնանք հանրային դժբախտութիւններու, եւ կառավարութիւններու ապականութեան միակ պատ-կավարութեամբ։ Սակայն դժբախտաբար հայ ծնողքները պէտք եղած վերաբերումը ցոյց չեն տար տոհմային այս կենսական հարցին հանդէպ, որ փրկութեան իրական ազդակ մըն է կաղթաշխարհի մեր հայ մանուկներուն համար։

Հ. ՏԵՐՈՍԻ

ճառն ալ արդէն այդ միեւնոյն իրաւունքներուն անտեսումը, մոռացումը եւ արհամարհանքն է։ Մենք Իսրայէլացիներս շատ ուրախ ենք, որ մեր առջեւ կը հռչակէք թէ կաթոլիկ աւանդութիւնը երբեք համաձայն չէ այնպիսի վարդապետութիւններու, որոնք անհատներու իրաւունքները մոռնալով, կ՚աստուածացնեն Պետութիւնը, որոշ դատապարտելով որոշ ցեղ։ Ուրեմն, այս այսպէս ըլլալով, մի՛ զարմանաք որ մեր սիրտերն ալ ձեր սիրտին հետ կը բաբախեն»։

ՄԱՄՈՒԼԻ ԱԶԱՏՈՒԹԻՒՆԸ

Լիոնի Փռօկրէ թերթէն կը քաղենք հետեւեալ հատուածները ի մասին այն հրամանագիր – օրէնքին, որով մամուլի ինչ ինչ հրատարակութիւնները որոշ սեղմումներու կ՚ենթարկուին, ինչպէս արդէն բացատրեցինք անկէց առաջ.—

«Ճշմարտութիւնը կայ ու կը մնայ, եւ ճշմարտութիւնը հանրապետական կարգ ու սարքի վայելուչ ճշմարտութիւնն է։ Եւ այդ ճշմարտութիւնը արդէն 150 տարիէ ի վեր հռչակուած է մեր երկրին մէջ։ Մամուլի ազատութիւն կը կոչուի այդ ճշմարտութիւնը։ Մամուլը, նոյնիսկ իր զեղծումներով, իր ազատութեան չարաչար գործածութեամբ, մէկ դարման մի-այն ունի — այն ալ՝ կրկին Մամուլի Ազատութիւնը։ Կամ, ինչպէս կը գըրէր Լէոն Պլում, իշխանութեան գլուխ դալէ առաջ.— «Նախամեծար կը համարիմ մոլորած, ապականուած մամուլ մը քան թէ շղթայակապ մամուլը»։

Այո, կառավարութիւնը իրաւունք ունի, երբ Ֆրանսացին Ֆրանսացիի դէմ հանող ատելավառ պայքարները կը յիշէ, եւ այդ պայքարները իրբեւ մասնութիւն կը նկատէ։ Բայց հարկ է գգուշանալ միշտ բարոյական այնպիսի կարգադրութիւններէ, որոնք կառավարութիւններու համեմատ կը տարբերին։ Պէտք չէ որ տկարանայ ազգին բարոյականը։ Ո՞վ կրնայ հակառակիլ այս բանաձեւին։ Բայց ասիկա կրնայ այլափոխուիլ սա բանաձեւին — բարոյական կարգ մը, կարհադրութիւն մը տալ ազգին, այսինքն՝ ազգը պարտադրել խորհելու, դիտելու որոշ եղանակի մը, կարծիքի մը, ինչ որ վտանգ մըն է մամուլի ազատութեան։

Ազգային Պաշտպանութեան դէմ ալ վտանգ մըն է խորհելու այս ձեւը, այսինքն՝ որոշ կարգի մը պարտադրութիւնը։ Որովհետեւ արգելքի տակ դրուած հանրային կարծիքը աւելի վտանգաւոր ճամբաներէ կ՚երթայ, քանի որ արգելք կայ առջեւը եւ կ՚ըլլայ գաղտնի։ Այս տեսակ արգելքներով չի զօրանար երկրին միասնութիւնն ու կորովը, այլ ընդհակառակն։ Ասիկա վտանգ մըն է ժողովրդավարութեան համար։ Որովհետեւ ո եւ է նախահաստատ բարոյական կարգ ըստ բաւականին «բարոյական» չէ կառավարութեան համար։ Միշտ կան թերիներ եւ պատասուածքներ։ Եւ, այսպէս, կառավարութիւնը պէտք ուզէ միշտ դոցել խցել այդ պատկանները ու ճեղքերը, եւ ասոր վախճանը կ՚ըլլայ պարզապէս կամայականութիւն։

Անշուշտ, այս միջոցիս ժամանակը, պէտք է զսպել դրդումները, իրարու դէմ գրգռուած ատելութիւնները, մեծ ու պզտիկ մասնաւորութիւնները, Բայց պէտք է նաեւ գիտնալ թէ ժողովրդավար երկրի մը մէջ չի սահմանուիր մէկ ու միակ ճշմարիտ կարծիք, առանց բռնաբարելու վարչաձեւին հիմնական օրէնքը — կարծիքի եւ կարծիքը յայտնելու ազատութիւնը։ Մենք մեր ազգային ոյժն ու միասնութիւնը կրնանք պահել՝ միմիայն մնալով այնպէս ինչպէս ենք, հետեւելով հանրապետական մեծափառ աւանդութեան, որ մերն է»։

ՆԵՍՏՈՐԻ ՊԱԼԱՏԸ ԳՏՆՈՒԱԾ

Նավարինոյի պատմական ծոցին մէջ (Յունաստան), բլուրի մը վրայ, փրոֆ. Քարլ Ուէկլըմ Պլէկկէն երեւան հանած է 3000 տարուան հնութիւն ունեցող պալատ մը, որ կը կարծուի թէ իմաստուն Նեստոր թագաւորինն է, Հոմերոսի կողմէ անմահացած։

Փրոֆ. Պլէկկէն Սինսինաթիի (Ամերիկա) համալսարանի հնագիտութեան փրոֆէսոր է, որ երկար ժամանակէ ի վեր պեղումներ կը կատարէ Յունաստանի մէջ։

Աւելի կարեւորը այն է, որ փրոֆէսորը գտած է նաեւ 620 կտոր աղիւսներ, բոլորին վրայ ալ մեհենագրութիւններ, որոնք կը կարծուի թէ մեծ լոյս մը պիտի սփռեն Հոմերոսեան ժամանակաշրջանին վրայ։

Տակաւին այս պալատին սկզբնական հետքերն են որ լոյս աշխարհ հանուած են։ Երկու տարի պէտք է շարունակելու պեղումները եւ ամբողջութեամբ երեւան հանելու ինչ որ կայ պալատի բնակած տարածութեան տակ։ Այս տարածութեան մեծութիւնն է 170 × 80 հարստ։ Կը յուսացուի որ պալատը, որուն միայն պատերը եւ քանի մը սիւները գտնուած են այժմ, հնագիտական մեծ հարստութիւն պարունակէ։ Փրոֆէսորը 30 տարի զբաղած է այս շրջանին մէջ պեղումներ կատարելով, եւ բլուրին գլխէ վար 200 հարստ վրայ ալ գտած է այնպիսի դամբան մը, ուր նախնիք կը թաղէին իրենց թագաւորները։

Քարէ աղիւսները գտած է չորս ոտք խորութեան տակ, պատի մը վրայ շարուած այնպիսի ձեւով մը, որ կարծես մատենադարանի մը դարակներուն մէջ դրուած ըլլան։ Հողին տակէն հանած ատեն՝ աղիւսները խոնաւ էին. պէտք եղած է չորցնել զանոնք, իւրաքանչիւրին մեծութիւնն է 6 × 3 մատնաչափ, իսկ թանձրութիւնը՝ կէս մատնաչափ։

Աղիւսներուն վրայ կան 8 չարք մեհենագիր արձանագրութիւններ եւ նման են կրետացի նշանաւոր հնագէտ Սըր Արթըր Իվընզի Linear B. կոչուած տեսակին, որոնք ցարդ անընթեռնլի մնացած են։ Կը պատկանին Minoan գրութեանց։ Կը կարծուի թէ այս աղիւսներէն ոմանք, որոնց վրայ թըւանշաններ կան, թագաւոր Նեստորի արքունի թիւը ցոյց կուտան։

Անշուշտ վէճ պիտի ծագի, թէ այս պալատը Նեստորի՞նն է թէ ոչ։ Հոմերոս կը նկարագրէ Նեստորը իբրեւ «երախոս, քաղցրաբարբառ հռետոր մը, որուն լեզուէն խօսքը կը հոսէր աւելի քաղցր քան մեղրը»։ Սըրբազան Pylosի մէջ ծնած էր ու մեծցած ու երրորդ սերունդի թագաւորներէն էր, լավրիտոսի ամուսինն էր ան։ Հոմերոսի նկարագրութեան հետեւանքով՝ 2000 տարիներէ ի վեր Նեստոր անունը հոմանիշ դարձած է իմաստուն ու փորձառու ծերունագէտի։ Հոմերոս Ոդիսականի մէջ կը պատմէ, թէ ինչպէս Տելէմաք եկաւ Փիլոս հարցնելու Նեստորին, թէ ինչ եղած է իր հայրը՝ Ոդիսեւսը։ Երբ Տելէմաք եկաւ Փիլոս, տեսաւ թէ Նեստոր եւ իր բազմաթիւ զաւակները զբաղած էին ծովեզերքը իրենց ցուլեր ողջակիզելով։

Փրոֆ. Պլէկկէն յայտարարեց, այս գիւտին առթիւ.

«Նկայ այստեղ պեղումներ կատարելու Աթէնքի ազգային թանգարանին կարիչ տող. Քուրտուրիօթիսի հրաւէրով։ Տասը տարի առաջ նշմարեցի, թէ այս տեղը բան մը կայ. բայց անկէ ի վեր զբաղած էի Տրովադայի մէջ հնախուզական աշխատանքներով։ Այժմ, այս գիւտին առթիւ, չեմ կրնար վճռաբար ըսել թէ թագաւորը Նեստորին պալատն է որ գտած եմ։ Վստահաբար կրնամ ըսել սակայն, որ Միկէնեան պալատ մըն է ան, հաւանաբար 13 դարու (Ն. Ք. Քա.)։ Թերեւս երկու տարի ետքէ պեղումները լրացնելը։ Կարելի չէ նաեւ ըսել, թէ այս աղիւսներու վրայ գրողները Յոյնե՞ր էին։ Որովհետեւ անոնց վրայ կան այնպիսի նշաններ, որոնք չեն գըտնուիր ուրիշ Minoan ձեւերու մէջ։ Գիտի մեկնիմ շուտով Մ. Նահանգները եւ զարնան պիտի վերադառնամ շարունակելու պեղումները»։

Անգլիոյ Քէյմպրիճի համալսարանի հնագիտութեան փրոֆ. Ուէյս յայտարարեց այս առթիւ, թէ երեւան հանուած պալատը առաջնակարգ կարեւորութիւն ունի հնագիտական տեսակէտով, եւ ըստ ամենայնի հաւանական է որ թագաւոր Նեստորինը ըլլայ, ինչպէս կ՚ենթադրէ փրոֆ. Պլէկկէն։

ՎԱՍՊՈՒՐԱԿԱՆՑԻՆԵՐՈՒ ԹԷՅԱՍԵՂԱՆԸ

Ապրիլ 30ի կիրակին, Բարեգործականի սրահին մէջ տեղի ունեցաւ Փարիզեան շրջանի Վասպուրականցիներու ընտանեկան թէյասեղանը։

Փարիզէն, թէ արուարձաններէն, հոծ բազմութիւն մը պատասխանած էր հրաւէրին։ Սրահը ամբողջութեամբ լեցուած էր։

Բացումը կատարեց Հայրենակց. Միութեան նախագահ Մ. Ոսկերիչ-եան, որ բացատրելով թէ այս ընտանեկան հաւաքոյթը կը զուգադիպի մեր ապրիլեան հերոսամարտին, յիշեց Վասպուրականցիի հրապարակ բերած յանդգնութիւնը, հայրենասիրութիւնը եւ եղբայրակցութիւնը, այդ դաժան պայքարին մէջ։ Մատնանշեց նաեւ թէ ինչքան ի պատուի է այժմ, այդ նոյն օրերու թրքական սերածին կառավարութիւնը...

Յետոյ խօսք առաւ Վ. Փափազեան, որ յիշեց Վասպուրականի մայիս ամիսը իր կանանչաւէտ եւ բուրումնաւէտ լեռներով... Թելադրեց վառ պահել հիներու յիշատակը, ու ասիկա խարիսխ համարել, այսօրուան համազգային գործակցութեան։

Ա. Թէրզիպաշեան յիշեց պայքարին վերջին օրերը, մեկնող վերջին սուրհանդակը, Ճէվտէթի փախուստը, ու Վանեցի ռազմիկներու յանդուգն յաղթանակը։ Տ. Բաղտասարեան յիշեց պայքարի առաջին օրերը, ու թէ ինչ պայմաններու տակ պայթեցաւ առաջին դնդակը, որմէ յետոյ ամբողջ մէկ ամիս Վասպուրականի լեռներն ու ձորերը արձագանգեցին ահաւոր հա-մազարկերը։

Արտասանեցին Կարմիրմօրուքեան ու Դաւիթեան երկու փոքրիկ աղջնակներ։ Ինչպէս նաեւ Հրանտ Սըրուանձտեան եւ Եղիա Սերոբեան։

Օրուան ատաղը դարձաւ Տիկին Արշալոյս Սարգիսեան, որ յուզիչ կերպով պատմեց իր Վան մտնելը, ապա երգեց տրտմանոյշ քաղցրութեամբ։ Պատմեց նաեւ վանեցիական բարբառով փոքրիկ պատմութիւն մը, խնդացնելով ամբողջ սրահը։

Մէջ ընդ մէջ կ՚երգէր ու կը նուագէր Թաւխտը Միշան, որու ընկերացաւ վերջին րոպէին, նաեւ Թաւխտը Արգար։

Մինչեւ ուշ ատեն պար, երգ, հաւաքական մտերմութիւն եւ խանդավառութիւն մը, որմէ իրապէս դժուար եղաւ բաժնուիլ։

Վասպուրականցի

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՕՓԵՐԱՆ

«Մոսկուա Նիւզ» թատրոններու վերաբերեալ բաժնին մէջ կը խօսի Հայաստանի պետական Օփերայի վեցերորդ տարեդարձին մասին եւ կը յայտնէ թէ վեց տարուան մէջ 355.514 հոգի այցելած են Օփերա եւ 27 կտորներ բեմադրուած են, ուր բաժին տրամադրուած են հայերէն աւելի անձեր։

1923ին Օփերան սկսած է 400.000 ռուբլի պիւտճէով։ Անցեալ տարի արտադրուած են «Արշալոյս» օփերան, որուն երաժշտութիւնը յօրինած է Ճարոյ Սաեփանեան, ինչպէս նաեւ Գայլթներ, ձայնագրուած Ասայէֆի կողմէ։

Բեմադրուած են նաեւ ռուսական կտորներ։

Այս տարի պիտի բեմադրուին Ա. Տիգրանեանի ձայնագրած «Անուշ» եւ Սպենդիարեանի ձայնագրած «Ալմաստ» օփերաները։

ՍԽՐԱՆԱՑ ԼՃԻՆ ՋՈՒՐԸ

«Խ. Հայաստան» կը գրէ.— Սեւանայ լճի զեղծինքը ափին Գոյատակ գիւղին ոչ շատ հեռու կանգնած է ձկնաբուծարանին շէնքը։ Ահա 12 տարի է հոն կաշխատի Գրիգոր Զի-շէջեանը, մշակելով ձկնկիթը, հոկելով եւ խնամելով զայն, ամէն օր հազարաւոր ձկնիկներ արձակելով դէպի Սեւանայ լիճը։

Անցեալ տարի ձկնաբուծարանը 1.400.000 ձուկ աճեցնելու ծրագիր ունէր։ Աշխատանքի լաւ կազմակերպութեան հետեւանքով աճեցուց մօտ 3 միլիոն ձուկ։

Այս տարի ձկնաբուծութեան զարգացման աւելի մեծ կարեւորութիւն տրուած է։

ՇԱՔԱՐԻ ԳՈՐԾԱՐԱՆ

Հինգ տարի առաջ, Շիրակի դաշտին մէջ, ծովի մակերեւոյթէն մէկուկէս քիլոմեթր բարձրութեան վրայ, շաքարի ճակնդեղի ցանք կատարուած էր եւ ստացուած գոհացուցիչ արդիւնքներ։

Տարուէ տարի ընդարձակուելով ճակնդեղի ցանքերուն ընդարձակութիւնը անցած տարի հասած էր 1020 հեքթարի։ Այս տարի սկսած են ճակնդեղ մշակել Արթիկի, Դուզքանտի, Աղինի, Սպիտակի եւ Կիրովականի շրջաններուն մէջ։

Որոշուած է երրորդ հնգամեակին Հայաստանի մէջ կառուցել շաքարի գործարան։ Նախատեսուած է Համամլու գիւղին մէջ հաստատել այդ գործարանը, կը գրէ «Թ. Հայաստան» (4 ապրիլ)։

ԱՆԱՋԻ ԹԵՐԹՕՆԸ (17)

ԻՆՆՍՈՒՆ ԵՐԵՔ

Գրեց՝ ՎԻԳԹՕՐ ՀԻՒԿՕ

Թարգմ. Ս. Չ.

...ասաւորները անգործ նստած չէ-... ժամանակը օգտակար կերպով ...ծելով, անոնք զգալի չափով ...չացուցած էին նաւը, ծով նետե-... թնդանօթի ջարդուած իրերէն ...տէնը, ինչ որ կարելի էր վեր-... եւ ծփալ.— Ջարդուած թնդա-...ները, անոնց խորտակուած կառ-..., ջարդուած կամ քակուածները ... նաւակողերը, կտրած ... կամ երկաթի կտորները։ Նա-... թնդանօթի պատուհանները բա-... եւ դիակները, ջարդ ուփշուր ... անդամներու հետ միասին, ... կտաւի մէջ փաթթած, տախ-... վրայէն սահեցնելով, ծո-... ձգեցին։

...ել ծովը այնպէս եղած էր, որ ա-... վրայ մնալ այլեւս անհնարին էր, ... թէ անոր համար որ փոթորիկը վե-... վտանգ կը պատճառէր— ընդ-հակառակը հորիզոնին եռեւը մնացող մրրիկը զգալի կերպով կը պակսէր եւ ցամաքէն փչող քամին դէպի հիւսիս կը հեռանար— այլ անոր համար, որ ալիքները կը շարունակէին առաջուան պէս մռնչել եւ բարձրանալ։ Ասիկա ծովի համար շատ չարագուշակ նշան է, հիւանդ մարմնաւոր այնքան տոկունութիւն չունէր դիմադրելու ալիքներու ահեղ ցնցումներուն։ Մեծ ալիքները կարող էին անոր գործը վերջացնել։

Կաչուալ մտածկոտ կանգնած էր ղեկին առջեւ։

Հրամանատարները ծովի վրայ ազդեցութիւն ունին ղէշ բոպէներուն ուրախ դէմք ցոյց տալ եւ Վիէօվիլ, որ գիտէր ամէն տեսակ աղէտներու մէջ միշտ ուրախ մնալ, մօտեցաւ ղեկավարին:

— Այնպէս ուրեմն, ղեկավար, մրրիկը կատաղներ կ՚ընէ, կ՚ուզէ անդամ մը փռնչալ, բայց չի կրնար, մենք դուրս կ՚ելլենք, լաւ քամի կ՚ըլլայ եւ մեզի համար ալ ասիկա պէտք է։

— Եթէ քամի ըլլայ, ալիքները նորէն կը բարձրանան, պատասխանեց ղեկավարը, որ, ճշմարիտ նաւազի մը պէս, ոչ կը ծիծաղէր եւ ոչ ալ կը ժպտէր։

Պատասխանը միխիթարական չէր. նաւ մը, որու մէջ ջուր կը թափուի, փոթորիկին ժամանակ խակայն կը լեցուի ջուրով։ Կաչուալ ասիկա կը զուշակէր եւ չէչտած էր այդ կէտը, իր յօնքերը թեթեւ մը պռստելով։ Գուցէ Վիէօվիլ շատ կ՚անապարէր զուարճաբանել եւ մինչեւ անգամ թեթեւաբանել այդպէս շուտ, երբ թնդանօթի աղէտը դեռ նոր վերջացած էր։ Կան դժբախտութիւններ, որոնց ծանրութիւնը կը զգացուի միայն բաց ծովի վրայ։ Ծով— ասիկա գաղտնիք մըն է. անոր խորքերը անծանօթելի եւ անհասկնալի են. պէտք է զգոյշ ըլլալ։

Լա Վիէօվիլ՝ ղեկավարին պատասխանին վրայ զգաց որ պէտք է կատակը թողուլ։

— Այժմ ո՞ւր կը գտնուինք, ղեկավար, հարցուց։

— Մենք կը գտնուինք Աստուծոյ ձեռքին մէջ։

Ղեկավա՛ր, անիկա նաւատէրն է. ան պէտք է միշտ ազատ ըլլայ չարժելու եւ երբեմն ալ խօսելու. բայց այս տեսակ մարդիկ առհասարակ սակաւախօս են։ Վիէօվիլ անճարացած հեռացաւ։ Անիկա հարցում մը ըրած էր ղեկավարին. այդ հարցումին այժմ հորիզոնը կը պատասխանէր։

Մառախուղը, որ գրկախառնուած էր ալիքներու հետ, պատռուեցաւ. ծովը յանկարծ բացուեցաւ։ Արշալոյսի աղօտ լուսաւորութեան տակ կ՚երեւար ալիքներու անսահման չարք մը, որ փրփրալից եւեւէքներով կ՚օրօրուէր։

Ահա՛ թէ ինչ կը տեսնուէր.—

Երկինքը պատած էր ամպերու ծածկոցով մը, բայց այդ ծածկոցը այլեւս չէր դպչէր ծովին։ Արեւելքի կողմը հորիզոնը կը փայլէր սպիտակ նշոյլներու մէջ. ասիկա արեւածագն էր. իսկ արեւմուտքը տժգունած էր ցնդին շողերով։ լուսինը մայր կը մտնէր։ Այսպէս, երկու կողմէ, արեւելքէն եւ արեւմուտքէն, հորիզոնին վրայ այս երկու տժգոյն եւ սպիտակահատ լուսաւորութիւնները, ինչպէս երկու ժապաւէններ, իրարու դէմ փռուած, իրենց մէջ կը սեղմէին այդ մռայլ ծովը, եւ այս երկինքը։

Այս երկու լուսաւոր տարածութիւններու վրայ՝ կ՚ուրուագծուէին ուղիղ եւ անշարժ կանգնած սեւ սիլուէթներ։

Արեւմուտքի կողմը, լուսնի շողեւով ողողուած, որոշակի կը նշմարուէին երեք ժայռեր, կելտական արձաններու նման բարձր կանգնած։

Արեւելքի կողմը, առաւօտեան դողդոջուն շողերու տակ, հորիզոնին վըրայ ցցուած էին ութ առագաստանաւեր, մէկ կարգով շարուած եւ իրարմէ որոշ տարածութեամբ հեռու, բռնապանական դրութեան մը մէջ։

Այդ երեք ապառաժները խումբ մը կը ձեւացնէին, իսկ այդ ութ առագաստանաւերը նաւատորմ մը կը կազմէին։

Մորտանեւը պաշարուած էր. ետեւը՝ Մէնկիէ, այդ վտանգաւոր ապառաժը, առջեւը՝ Ֆրանսական յածանաւերը. արեւմուտքը՝ անդունդ, արեւելքը՝ արիւնահեղութիւն, նաւաբեկութիւն եւ պատերազմ կը ըս-պասէին անոր։ Ինչ ընել. դիմել դէպի խո՞ւթը, երբ նաւին մարմինը ծակծկուած էր, անոր սպառազինութիւնը խորտակուած էր, մեծ կայմը իր հիմէն ցնցուած էր. դիմել դէպի պատերա՞զմ, երբ մարտկոցին մէջի երեսուն թնդանօթներէն քսանեւմէկը արդէն անպէտ էին դարձած եւ ամենալաւ թնդանօթաձիգները այլեւս չկային։

Արշալոյսը դեռ նոր էր սկսած բացուիլ, այնպէս որ գիշերուան մութը դեռ բոլորովին փարատած չէր։ Այս մութը, որ աւելի շատ ամպերէն էր մնացած, քան թէ գիշերէն, կարող էր դեռ բաւական երկար շարունակել, երբ ամպերը՝ բարձր կանգնած, թանձր եւ խոր՝ կապարի նման ամրապնդուած էին վերը։

Իսկ նաւը, որ յաղթած ու ջարդուած՝ այլեւս չէր հնազանդեր իր ղեկին, աւելի առաջ կը գլորէր անդիմակայօրէն, քան թէ դիտակցաբար կը նաւարկէր եւ ալիքներու հարուածներուն տակ՝ թողած էր որ անոնք իրեն հետ ուզածը ընեն։

(Շար.)

ռելի քան 25 քիլոմեթր հեռու, գործադուլը կարգ մը առաւելութիւններ կը տանի։

Հրամանագիրը յետոյ կը նախատեսէ զանազան միջոցներ, արհեստագիտական դասընթացքներ հաստատելու, վարժ բանուորները աստիճանաբար յառաջ քշելու եւ՝ անոնց տեղ գործաւորներ վարձելու եւն. համար.

Կրաւորական պաշտպանութեան դասեր դպրոցներու մէջ

Կիրակի օր հրատարակուած հրամանագիրներէն մին պարտաւորիչ կը հռչակէ կրաւորական պաշտպանութեան դասերը բոլոր դպրոցներուն մէջ. հանրային թէ մասնաւոր։ Ուսուցումը պիտի բաղկանայ տարեկան 12 ժամէ։ Համաձայն հրամանագրին կցուած ցուցակներու, որոնք ուսուցման մանրամասնութիւնները կը սահմանեն, մանկապարտէզներէն եւ տարրական դպրոցներէն մինչեւ բարձրագոյն կրթարանները։

Կառավարութիւնը անհրաժեշտ գտած է այս դասաւանդութիւնը, որպէսզի նոր սերունդը կարենայ պաշտպանուիլ օդային կազերու, ռումբերու եւ ուրիշ վտանգներու դէմ։

Ազգ. վիճակահանութեան պարգեւները

Ազգ. պարգեւախաղի 7րդ շարքին վիճակահանութիւնը տեղի ունեցաւ շաբաթ գիշեր։ Հինգ միլիոնի մեծ պարգեւը շահեցաւ 312,452 թիւը։

Հետեւեալ չորս թիւերէն իւրաքանչիւրը շահեցաւ 1 միլիոն ֆրանք. — 873,528 326,627 147,940 1,026,877։

Հետեւեալ վեց թիւերէն իւրաքանչիւրը շահեցաւ 500,000 ֆրանք. — 337022 256302 888811 1150519 046245 245080.

Հետեւեալ վեց թիւերէն իւրաքանչիւրը շահեցաւ 200 հազար ֆրանք. — 657345 262454 998106 1314383 1246630 338179։

Հետեւեալ վեց թիւերէն իւրաքանչիւրը շահեցաւ 100 հազար ֆրանք. 14063 17034 10358 24054 61825 59573։

81952 51405 56181 51281 34053 եւ 94870 վերջացող թիւերը շահեցան 50 հազար ֆրանք։

9532 2914 1927 7523 8785 8466 վերջացող թիւերը շահեցան 20 հազար ֆր.։

208 վերջացող թիւերը շահեցան 10000 ֆրանք։

801 վերջացող թիւերը շահեցան 5000 ֆրանք։

980 վերջացող թիւերը շահեցան 2000 ֆրանք։

39 վերջացող թիւերը շահեցան 220 ֆրանք։

2 վերջացող թիւերը շահեցան 110 ֆրանք։

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

Պ. ՏԱԼԱՏԻԷ մօտերս հատոր մը պիտի հրատարակէ, ամփոփելով իր 13 ամսուան վարչապետութեան ընթացքին խօսած ճառերը։ Այս առթիւ յառաջաբանին մէջ պիտի բացատրէ թէ Ֆրանսայի քաղաքականութիւնը կը մնայ անփոփոխ։ «Վաղը, ինչպէս երէկ, մենք պիտի ջանանք յաղթահարել մեզի սպառնացող վտանգները, ապահովելով մարդկութեան եւ Ֆրանսայի ազատութիւնը եւ արժանապատուութիւնը։ Ճակատագիրը կախում ունի մեր վճռականութենէն, որ պէտք է մնայ միշտ արթուն եւ անվհատ»։

ԵՈՒՆԱՍՏԱՆԻ կառավարութիւնը դրօշի տակ հրաւիրեց կարգ մը օդանաւային սպաներ եւ ենթասպաներ, 60 օրուան մարզանքի մը համար։ Աթէնքի թերթերը կը հրատարակեն նաեւ ուրիշ հրամագիր մը, որուն համաձայն դրօշի տակ առնուած են 1932 - 1937ի դասերուն մասնագէտ հեռագրիչները կարգ մը շրջաններու, մանաւորապէս հիւսիսային գաւառներու եւ կղզիներու մէջ։

ՊՈՒԼԿԱՐԻՈՅ ՄԷՋ պատակարգ ցոյցեր կատարուեցան Ս. Գէորգի տօնին առթիւ, որ յաղթանակի եւ քաջութեան պատուանշանի տօնն է։ Սոֆիայի մէջ թագաւորը աչքէ անցուց պահակազօրքը։ Արարողութիւնը տեւեց քանի մը ժամ։ Զօրահանդէսէն վերջը սպաները եւ ժողովուրդը հնչեցուցին Տոպրուճայի քայլերգը, որ խորհրդանշանն է Պուլկարիոյ պահանջներուն։ Պատերազմական նախարարը ճառ մը խօսելով ըսաւ թէ պետութեանց քարտէսէն կը ջնջուին միայն այն երկիրները որ պատրաստ չեն պաշտպանելու իրենց ազատութիւնը։ «Ձի մեռնիր ժողովուրդ մը որ պատրաստ է ինքզինքը պաշտպանելու եւ մեռնելու»։

ԶՕՐ. ՎԷԿԱՆ փայլուն ընդունելութեան մը արժանացաւ Պուքրէշի մէջ, ուր գացած էր Անգարայէն։ Մարաջախտ Ֆօշի երբեմնի գործակիցը, որ բացարձակապէս գաղտնի կը պահէ իր քաղած տեղեկութիւնները, ջերմապէս կը գնահատէ Ռումանիոյ վերաբերումը, «որ ձեռնարկած է ամբողջովին կերպարանափոխելու երկիրը, հետեւողութեամբ Թուրքիոյ։ Լաւ կազմակերպուած բանակ մը ստեղծուած է, եւ կ'աշխատի բարելաւել արտադրութիւնը»։ Զօրավարը Փարիզ վերադարձաւ, լրացուցած ըլլալով իր առաքելութիւնը։

ԳԵՐԼԻՆԻ պապական նուիրակը երկար տեսակցութիւն մը ունեցաւ Հիթլէրի հետ։ Կը կարծուի թէ Վատիկան ալ կ'աշխատի ելք մը գտնել, խաղաղութեամբ լուծելու համար Տանցիկի խնդիրը։

ՃԱՓՈՆԻ զինուորական իշխանութիւնը երկար զեկոյց մը հրատարակեց, որ «ժամանակավրէպ» կոչելով օտար դեսպանութեանց գոյութիւնը Փէքինի մէջ, կ'արդարացնէ թէ օտար թաղամասերը «հակաճափոնական քարոզութեան գործօն բոյներ են» եւ եթէ չփոխեն իրենց ընթացքը, ճափոն անհրաժեշտ միջոցները ձեռք պիտի առնէ, բարեկարգութիւնը եւ խաղաղութիւնը պահպանելու համար։ — Միեւնոյն առեն պաշարման վիճակ հրատարակուեցաւ Թանթոնի շրջանին մէջ։

ՓԱՐԻԶԻ խորհրդային դեսպանատան նախորդ խորհրդականը, Հերշֆէլտ, որ Մոսկուա կանչուած էր եւ «ժուռնալ դը Մոսկուի» մէջ կ'աշխատէր, ձերբակալուած է, համաձայն Մոսկուայէն հասած հեռագրի մը։ Թերթն ալ դադրած է։

ԳԵՐՄԱՆԱԿԱՆ մարտանաւեր խարիսխ նետեցին Սպանիոյ հինգ նաւահանգիստներուն առջեւ, մասնակցելու համար ի պատիւ Զօր. Ֆրանքոյի սարքուած հանդէսներուն։

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

HAYASTAN

ԱՄՍԱԳՐԻ ԲԱՑԱՌԻԿ ԹԻՒԸ (ԹԻՒ 4), ԱՄԲՈՂՋՈՎԻՆ ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ ԱՊՐԻԼ ՏԱՍՆԸՄԷԿԻ ՏԱՐԵԴԱՐՁԻՆ, ՃՈԽ ԵՒ ՊԱՏԿԵՐԱԶԱՐԴ։

(Տասը նկարներ մասսայական ջարդերու եւ խորհրդանշան մը՝ կողքին վրայ)։

Գլխաւոր յօդուածներէն զատ, այս թիւը կը պարունակէ քանի մը նահատակներու վերջին խօսքերը, ՀԱՅԵՐԷՆ։

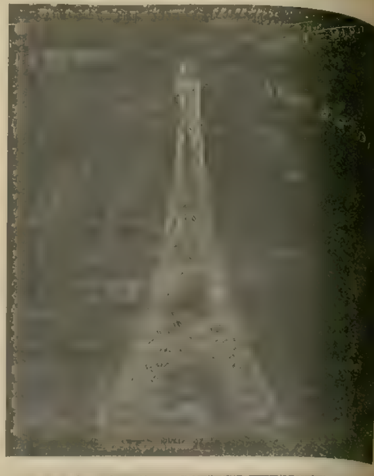
Բովանդակութիւն — ԽՄԲ.՝ Դասեր մեր անցեալէն. ՌՈՒԲԼԻՆԵԱՆ՝ Ոճիրին եւ կեանքին խաղը. A.՝ Երանի՜ թէ անոնց զոհողութիւնը զուր չանցնի. ՀԱՄԱՌՕՏ ԱԿՆԱՐԿ՝ 1915ի դէպքերուն մասին. ՆՈՒՊԱՐ ՆԻԿՈՂՈՍԵԱՆ՝ Ապրիլ 1915. ԲՕԼ ՏԷՇԱՆԷԼԻ եւ ԲՕԼ ՓԷՆԼԸՎԷԻ ճառերը. Դ. ՎԱՐՈՒԺԱՆ՝ Հայրենի լեռներ. ՑԻՌԱՄՍՆԹԸ Ես երգելով կ'ուզեմ մեռնիլ. Դասընթացք հայերէն լեզուի. Նահատակներու յուշարձանը. Ն. ՄՈՐԴՈՐԵԱՆ Եղեռնին. եւլն. եւլն.։

Տարեկան բաժնեգին՝ Ֆրանսա եւ գաղութներ՝ 25 ֆրանք, Արտասահման 1 տոլար, ձեռքէ հատը 2·50 ֆրանք։

Փնտռել բոլոր այն կրպակներուն մէջ, ուր ՅԱՌԱՋ կը ծախուի։

Խմբագրական հասցէ.— Armik Djamalian, 5, Villa Virginie, Paris (14e)

Վարչական հասցէ.— H. Keusséyan, 51, Rue du Caire, Paris (2e)

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

Վ. ՆԱՒԱՍԱՐԴԵԱՆԻ

ԱՇԽԱՐՀԻ ՆՈՐ ԲԱԺԱՆՈՒՄԸ

(Միւնիխի առիթով)

»»» · «««

Ընտիր թուղթ, մաքուր տպագրութիւն, էջ 323 (չորս քարտէսներով) տպ. «Յուսաբեր» 1939։ Գին 30 ֆրանք։ Արդիւնքը պիտի յատկացուի Հ. Յ. Դ. Թանգարանին։ Փարիզի մէջ դիմել ընկեր Լ. Գեւոնեանի «Յառաջ»ի խմբագրատունը, գաւառներու մէջ տեղական մարմիններուն։

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ԱՏՈՒԱԾԱՐԵԱԼ ՔԱՂԱՔ

(ՆՇԽԱՐՆԵՐ ԱՏԱՓԱԶԱՐԷՆ)

ԳՐԵՑ՝ ՎԱՐԴԱՆ ԵՂԻՇԷԵԱՆ

Ստուար հատոր մը 256 էջ։ Գին 15 ֆրանք, արտասահման 20 ֆրանք, Ամերիկա՝ 75 սէնթ։ Ստանալու համար դիմել՝ H. AGONAYAN

10, Sente des Economes, Romainville (Seine), France

Le Gerant : H. STEPHAN

Imprimerie A-DER (AGOPIAN) 17, Rue Damesme .. Paris (13)

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 376.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e) (ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

Téléphone : GOBelins 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ —	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Այլ երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ 10 ՄԱՅԻՍ
MERCREDI 10 Mai 1939

ԺԵ ՏԱՐԻ — 15e Année No. 4036

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԱՀԱՒՈՐ ՀԱՆԳՈՅՑԸ

Կատարեալ թնճուկի մը վերածուած է միջազգային կացութիւնը, եւ ...ութիւնը կը թանձրանայ օրէ օր :

Միշտ առկախ կը մնան օրուան հրատապ հարցերը,— 1. Տանցիկի խըն... — 2. Անգլօ-խորհրդային բանակցութիւններ.— 3. Անգլօ-Թուրք համա...ձայնութիւն :

Այս անորոշութեան դիմաց, միւսները, Իտալիա եւ Գերմանիա անընդհատ ...րդակցութիւններ կը կատարեն, նոր անակնկալներ սարքելու համար :

Կը թուի թէ այս անգամ ծանր փորձի մը ենթարկուած է նոյն ինքն Ա... ...ւերլէն , յաւաջնկալ գործունէութեան մասին :

Մինչեւ հիմա Առանցքին մէկ թեւը կը գործէր անշառ, իր սեփական նա...ձեռնութեամբ, եւ միւս կողմը բարեացակամ չէզոքութիւն կը պահէր , ...ոց գործնապէս աջակցելու :

Այսպէս եղաւ, երբ Գերմանիա խլեց Աւստրիան (1938 մարտ 12), ...ոյ Չեխոսլովաքիան (1939 մարտ 15), իսկ Իտալիան ալ՝ Ալպանիան (1939 ...պրիլ 7).

Կարգը նորէն եկած էր Գերմանիոյ, որ մինչեւ հիմա առիւծի բաժինը վա...ստ այս գործակցութեան շնորհիւ :

...ահա Տանցիկի խնդիրը :

...աղմներ կը կարծէին թէ Գերմանիա այս անգամ ալ պիտի գործէ իր սո...վորական մեթոտներով, կատարուած իրողութեան առջեւ դնելու համար քա...ղաքական աշխարհը :

Օրուան լուրերէն կը հետեւի թէ փոփոխութիւն մը կատարուած է այս ...մասին մէջ, եւ հիմա երկու միահեծան պետութիւնները պիտի գործեն ...միաժամանակ, տարբեր ճակատներու վրայ, բայց զուգընթաց : Այս առաջա...րկութեամբ ալ, արդէն մշակեր են քաղաքական եւ զինուորական դաշինք մը, ...ու բովանդակութիւնը գաղտնի կը մնայ տակաւին :

Եթէ ճիշդ են եկած հրատարակութիւնները, այս անգամ ձայնը պիտի ...տայ Միջերկրականէն, Հռոմի նախաձեռնութեամբ, իսկ Պերլին պիտի փորձէ ...իսալ մը սարքել ցամաքի վրայ, լեհական կամ պալքանեան ճակատէն :

Այժմ պարագայի մէջ, շատ բան կախում ունի Մոսկուայի բանակցու...թեանց ելքէն :

Օրուան լուրերը կը հաստատեն թէ Անգլիոյ վարչապետը ճշմարիտ անկե... ...ի մատնուած է ռուսական հարցին առթիւ, թէեւ բանակցութիւնները կը շա...րունակուին ընդհատ – ընդհատ : Իր վերջին յայտարարութիւնն ալ յոռետե...սութիւն կը բուրէ :

Եթէ համաձայնութեան մէկ ծայրը կ'երկարի Սեւ ծով եւ Միջերկրական, միւսը ...պէտք է հասնի մինչեւ Ծայր. Արեւելք, ուր Ճափոն լարուած ուշադրութեամբ ...կը հետեւի դէպքերու ընթացքին

ԱՆԳԼՕ-ՌՈՒՍ ԲԱՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ԵՒ ԹՈՒՐՔԻՈՅ ԴԻՐՔԸ

— oo —

Անգլիոյ երեսփ. ժողովին երկուշաբթի օրուան նիստին մէջ նորէն նոր... ...ներ հարցումներ ուղղուեցան անգլօ-խորհրդային բանակցութեանց մասին : ...Ընդդիմադիրները հարցուցին թէ ինչո՛ւ կը դանդաղին բանակցութիւնները : ...Չէմպըրլէն պատասխանեց.

— «Կառավարութիւնը պէտք ունի Ռուսաստանի, բայց չուզեր Ռուսաստանը... Առանց Ռուսաստանի երկու ելքեր կը մնան, եթէ կառավարութիւնը ...կատարել իր խոստումները,— կրնայ ըլլալ որ քանի մը օրէն կամ ...մը շաբաթէն կառավարութիւնը գտնուի աղէտի մը առջեւ, կամ գաղտա... դուրս հլլէ իր յանձնառութիւններէն, ինչպէս ըրած է անկէ առաջ» :

...րջակներ կը հաւաստեն թէ անգլիական կառավարութիւնը լուրջ մտա...հոգութեան մատնուած է, իմացած ըլլալով որ Հիթլէր այժմ շատ աւելի ծանր ...ուժեր ծրագրած է Լեհաստանի դէմ, քան ըրաւ ապրիլ 28ի ճառին մէջ : ...Լեհաստանի անձկութեան մատնած է մանաւանդ անոր համար որ լեհական սահ...մանը շատ աւելի ծանր է քան չեխականը, եւ Անգլիա աւելի մխրճուած է Տան...ցիկի հարցին քան չեխականին մէջ :

Երեսփ. ժողովի վիճաբանութեանց ընթացքին, վարչապետը հաստատեց ...թէ Մոսկուայի դեսպանին յանձնարարուած է կարգ մը թելադրութիւններ ուղ... ...խորհրդային կառավարութեան, եւ թէ չի կրնար աւելի բան ըսել, քանի ...բանակցութիւնները կը շարունակուին :

Պահպանողական երեսփոխան մը դիտել տուաւ թէ Անգլիոյ ժողովուրդին ...համաձայնութիւնը կ'ուզէ որ արագօրէն կնքուի անգլօ-ֆրանքօ-խորհրդային ...դաշինքը : Պ. Չէմպըրլէն նեղսրտելով պատասխանեց թէ ինք չի գիտեր որ ...անգլիացի ժողովուրդը այդպիսի կարծիք մը յայտնելու առիթ ունեցած է : ...Յարգելի երեսփոխանը ի՞նչ հեղինակութեան վրայ կը հիմնուի, այդպիսի ...յայտարարութիւն մը ընելու համար» :

*** Մոսկուայի անգլիական դեսպանը առաջին կարեւոր տեսակցութիւն ...ունեցաւ Պ. Մոլոթովի հետ, որ առժամապէս կը վարէ արտաքին գործերը : ...Մոլոթով հաւաստեց թէ Լիթվինովի հրաժարումը բան չէ փոխած իրենց ...արտաքին քաղաքականութեան մէջ :

*** Անգլօ-Թուրք համաձայնութիւնն ալ առկախ կը մնայ, իբրեւ հետե...ւանք անգլօ-խորհրդային բանակցութեանց ամլութեան :

Ինչպէս գրեցինք, Թրքական «Ագշամ» թերթը դադարման դատապար...տուեցաւ, անգլօ-թրքական համաձայնութեան լուրը տուած ըլլալով : Ըստ այդ ...աղբիւրին, համաձայնութեան գլխաւոր կէտերը եղած են հետեւեալները.—

Թուրքիա պատերազմի պարագային պիտի բանայ Նեղուցները Անգլիոյ եւ ...Ֆրանսայի առջեւ, ինչպէս նաեւ պիտի տրամադրէ անոնց 250.000նոց բանակ ...մը, կանոնաւորապէս սպառազինուած եւ իր օդատորմիղին մէկ մասը : Ասոր ...փոխարէն՝ արեւմտեան մեծ պետութիւնները յանձնառութիւն կը ստանձնեն ...պաշտպանելու Թուրքիոյ բոլոր ծովեզերքները, հողային ամբողջութիւնը եւ ...անկախութիւնը :

*** Սոֆիայի եւ Մոսկուայի մէջ բացարձակ գաղտնապահութիւն կը տի... ...Պ. Փոթեմքինի այցելութեան արդիւնքի մասին : Կը հաստատուի թէ Պ. ...Փոթեմքին մտնաւոր պաշտօն մը ստացած էր : Թերթերը կը գրեն թէ Ն. ...հանրութիւնը չուզեր որ Նեղուցները բացուին որ եւ է ազգի առջեւ, եւ թէ ...ան համար էր որ Փոթէմքին Անգարա գնաց, ճիշդ այն պահուն երբ Անգլիա ...կը բանակցէր Թուրքիոյ հետ :

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԱՆԳԼԻԱ Կ'ՈՒԶԷ ՄԻՋՆՈՐԴԵԼ ՏԱՆՑԻԿԻ ՎԷՃԸ ԼՈՒԾԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ

ՀՌՈՄ ԵՒ ՊԵՐԼԻՆ Կ'ԱՃԱՊԱՐԵՆ

Անգլիոյ երեսփ. ժողովին երկուշաբթի օրուան նիստին մէջ, արտաքին նախարարութեան խորհրդականը պատասխանելով հարցումի մը, յայտարարեց թէ կառավարութիւնը պատրաստ է իր բարեխօսութիւնը առաջարկելու գերմանեւլեհական ծանրակշիռ վէճին լուծման համար, եթէ երկու կողմերէն մէկը խնդրէ : Այս յայտարարութիւնը մեծ ուշադրութիւն գրաւեց, քանի որ Մեծն Բրիտանիա անցեալ տարի ալ միջնորդած էր Չեխոսլովաքիոյ հարցին առթիւ, Փրակա ղրկելով նախկին նախարար մը : Այս ձեռնարկին հետեւանքը եղաւ գերմանական ըլլանին կցումը, Միւնիխի համաձայնութեամբ, թէեւ ի վերջոյ Գերմանիա իր թեւարկութեան տակ առաւ ամբողջ Պոհեմիան եւ Մորավիան

Խորհրդականը բացատրելով թէ Տանցիկի կարգուսարքը վճռուած է Վերսայլի դաշնագրով, շարունակեց .

— «Որ եւ է փոփոխութիւն այդ կարգուսարքին մէջ ամէնէն առաջ կը վերաբերի այն երկու կողմերուն որ ուղղակի շահագրգռուած են այս հարցով : Անոնց կ'իյնայ համաձայնիլ գործադրուելիք մեթոտի մասին : Բազմիցս յայտարարուած է թէ Ն. Վեհափառութեան կառավարութիւնը միշտ կուսակից կը մնայ միջազգային վէճերը բարեկամական բանակցութիւններով, իրաւարարութեամբ կամ ուրիշ խաղաղ միջոցներով կարգադրելու քաղաքականութեան : Կառավարութիւնը միշտ պատրաստ եղած է իր բարեխօսութիւնը ընծայելու, եթէ շահակից կողմերը դիմում կատարեն» .

Վերջին լուրերու համաձայն, անգլիական կառավարութիւնը իր այս տրամադրութիւնը հաղորդած է լեհական կառավարութեան եւ պատասխանի կը սպասէ, գործի ձեռնարկելու համար : Երեսփ. ժողովին մէջ ուրիշ հարցումի մը պատասխանելով, Պ. Չէմպըրլէն յոյս յայտնեց թէ Լեհաստան կ'ըմբռնէ վէճին կարեւորութիւնը եւ Անգլիոյ բաղձանքը՝ խաղաղութեամբ կարգադրելու համար զայն :

*** Փարիզի արմատական պաշտօնաթերթին քաղաքական աշխատակիցը, Տիկին Ժընըվիէվ Թապուի, իր հերթական տեսակցութեան մէջ կը գրէ թէ Մուսոլինի ուրբաթ օր յուշագիր մը ուղղած է Հիթլէրի, Մայիս 14ին խօսելիք ճառի մասին : Այս յուշագրին կցուած է նամակ մը, որով Մուսոլինի կ'առաջարկէ գործի ձեռնարկել Միջերկրականի մէջ եւ Լեհաստանի դէմ միաժամանակ : Այս առաջարկին վրայ, Հիթլէր Պերլին հրաւիրած է սպարապետը, որ Իտալիա գացած էր : Նոյն աղբիւրին համաձայն, Մուսոլինի կ'աճապարէ , նկատելով որ գարունը աւելի նպաստաւոր է զինուորական գործողութիւններ կատարելու համար Միջերկրականի եւ Ափրիկէի մէջ, քան ամառը : Իտալիոյ ռազմական ճարտարագործութիւնը չի կրնար յաւիտենապէս լարուած մնալ, իսկ ժամանակը կը բանի ի նպաստ ժողովրդավար պետութեանց :

*** Իրազեկ աղբիւրէ կը հաւաստեն թէ Լեհաստան տրամադիր չէ հանդարտ ընդունելու Տանցիկի համար, առարկելով թէ այդպիսի տրամադրութիւն չկայ Վերսայլի դաշնագրին Տանցիկի սահմանադրութեան մէջ : Մինչ այս մինչ այն, Վատիկանի ներկայացուցիչները ամէն միջոց կը փորձեն, միջին ճամբայ մը գտնելու համար : Տանցիկի նացի գործիչները անհամբեր կը սպասեն Հիթլէրի հրահանգներուն :

*** Կոմս Չիանօ, Իտալիոյ արտաքին նախարարը, Գերմանիա պիտի երթայ յունիսին, ստորագրելու համար քաղաքական եւ զինուորական դաշինքը : Իտալական մամուլը կը շարունակէ ազդարարութիւններ ուղղել միւս պետութեանց . Այդ հրատարակութեանց լեզուէն կը հասկցուի թէ ի հարկին Հունգարիան եւ Եուկոսլավիան ալ պիտի հրաւիրուին միանալու իտալօ-գերման դաշինքին, նկատի առնելով իրենց աշխարհագրական եւ քաղաքական դիրքը : Եուկոսլավիոյ խնամակալ իշխանը Հռոմ գնաց, ընկերակցութեամբ արտաքին նախարարին : Հիթլէր եւ Մուսոլինի շարունակ հաղորդակցութեան մէջ են հեռաձայնով, ճշդելու համար զինուորական դաշինքին բոլոր մանրամասնու-թիւնները

ՃԱՓՈՆ ՊԻՏԻ ՄԻԱՆԱՅ ԶԻՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ

Ճափոնի պատերազմական նախարարը խօսելով իտալօ-գերման զինակցութեան մասին, յայտարարեց թէ անկարելի չէ որ Ճափոն զինուորական դաշնագիր մը ստորագրէ Իտալիոյ եւ Գերմանիոյ հետ, եթէ անոնք ուզեն : Անդրծովեայ գործերու նախարարը աւելի յառաջ երթալով, յայտարարեց թէ արդէն իսկ բանակցութիւններ կը կատարուին, զինակցութիւն մը կնքելու համար Գերմանիոյ եւ Իտալիոյ հետ : Այս առթիւ աւելցուց .

« Բանակցութեանց յաջողութիւնը ամբողջովին կախում պիտի ունենայ սա պարագայէն,— Իտալիա եւ Գերմանիա պէտք է կատարելապէս ըմբռնեն Ճափոնի դիրքը եւ ուժը Ծայր. Արեւելքի մէջ, ինչպէս եւ իրենց դիրքը Եւրոպայի մէջ : Երկու պետութեանց համար վտանգաւոր պիտի ըլլայ իրենց ազգային քաղաքականութիւնը գործադրել իրենց հակառակորդներու պաշտպանման ձեռնարկին առջեւ, առանց ապահովելու Ծայր. Արեւելքի ամենամեծ պետութեան՝ Ճափոնի գործակցութիւնը :

Արտաքին նախարարն ալ հետեւեալ յայտարարութիւնն ըրաւ .

— « Մեզի համար էականը այն է որ զօրանայ հակաբոլշեւիկ դաշինքը Ճափոնի, Գերմանիոյ եւ Իտալիոյ միջեւ, որպէսզի կարելի ըլլայ դիմագրաւել ներկայ կացութիւնը, համաձայն կառավարութեան տեսակէտներուն» :

Նախարարը աւելցուց թէ Ճափոն չի կրնար անգիտանալ Անգլիոյ կողմէ Խ. Միութեան եղած առաջարկները, հակառակ անոր որ Ծայր. Արեւելքը յատկապէս դուրս ձգուած է ծրագրուած որ եւ է դաշինքէ :

*** Ճափոնական զօրքը ուժգին յարձակողական մը ձեռնարկած է Զինաստանի մէջ : Օդանաւերը անընդհատ կը ռմբակոծեն չինական դիրքերը :

500 ՕԴԱՆԱՒՆԵՐ պիտի մասնակցին Մատրիտի մեծ զօրահանդէսին : Սպանիոյ ռազմական օդանաւերուն ընդհ. թիւն է 1100 :

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԻՆՉՊԷՍ ԿԸ ՍՏՈՐԱԳՐԷՐ ՄԻՆԱՍ ԷՖԷՆՏԻՆ

«Հայրենիք» ամսագրի Մարտի թիւին մէջ Երուանդ Տէր Անդրէասեան համով – հոտով յուշեր կը պատմէ ուսումնասիրութեան մը մէջ որ բռնած է ամսագրին 24 էջերը (*Հայ լրագրութիւնն ու հրապարակագրութիւնը Պոլսոյ մէջ*) :

Երբեմնի «Երուանդ էֆէնտին» ,— *Շառաչի* «Տարագ»ը —ներկայացնելով համիտեան գրաքննութեան տխուրօրն ու խեղկատակութիւնները, մասնաւորապէս կը յիշէ լուսահոգի Մինաս էֆէնտին :

Մենք խլէզներ էինք երբ հանդիպեցանք այդ փփխած մարդուն : Ձեռագիր թէ փորձ նորէն եւ նորէն կարդալ կուտար Մինաս էֆէնտին : Սանդուղներէն վար կ'իջնէր, բաւական ալ քալած կ'ըլլար մինչեւ փողոցին անկիւնը, յանկարծ կը տեսնէիր որ նորէն վեր ելեր է, կաղն ի կաղը, հեւալով :

Անպատճառ բան մը մոռցած կ'ըլլար :

Օր մը մինչեւ ուշ ատեն «Սուրհանդակ»ի խմբագրատան մէջ սպասելով Պատրիարքարանի լուրերուն, կարդացած, ստորագրած եւ մեկնած էր :

Կէս ժամ չանցած, գիշերուան ժամը ցին, Գեղամն ու ես ափ ի բերան մնացինք, մեր դիմացը տեսնելով Մինաս էֆէնտին, մտահոգ եւ շնչասպառ :

— Սա Մուշի լուրը նորէն կարդա :

« Մուշի լուր » կոչածը խեղճուկրակ երկտող մըն էր, — «Պատրիարքարանը նոր տեղեկագիր մը ստացած ըլլալով Մշոյ Առաջնորդարանէն, վիճակային գործոց մասին, պարտ ու պատշաճը տնօրինեց» :

Մինաս էֆէնտին երկու – երեք անգամ ձեռագիրը կարդալ տուած եւ փոխած էր այսպէս.— «Պատրիարքարանը տեղեկագիր մը ստացած ըլլալով Մշոյ Առաջնորդարանէն, վիճակային *կրթական* եւ *եկեղեցական* գործոց մասին, պարտ ու պատշաճը տնօրինեց» :

Սրբագրուած վիճակին մէջ ստորագրելէ վերջ մինչեւ Կամուրջ կ'երթայ, կասկած մը կ'իյնայ միտքը եւ կը վերադառնայ :

Նորէն գրաշարը կը բերէ Մուշի լուրը, Մինաս էֆէնտին չորրորդ անգամ կարդալ կուտայ, այս անգամ բլփաստում մը եւս կատարելով.

— Սա «վիճակային»ը հանէ. «կրթական եւ եկեղեցական»ը կը բաւէ : «Պարտ ու պատշաճը տնօրինեց»ն ալ վերցուր. «կարգաց » ըսէ, *վէսսէլամ* :

Մինաս էֆէնտին թմրեցնելու ամէնէն վարպետ ձեւը Արամ Անտոնեանը գիտէր :

Եթէ նկատէր որ գրաքննիչի յոդնածը քիչ մը ջուր կը վերցնէ, կը սկսէր հանած – վարած պատմութիւն մը պատմել :

Ապրած, օր-տեսած մարդ էր Մինաս էֆէնտին, եւ աչքերը կայծկլտուն, բերանը բաց կը լսէր :

— Է՞հ, *սօ՞նը, սօ՞նը*...

— *Սօնը, սօնը* աղջիկը *հապը* կլլեր է : Դեռ չվերջացաւ, Մինաս էֆէնտի, սա թուղթերը ստորագրէ որ շարունակեմ, գրաշարը կը սպասէ :

Եւ ստորագրութիւնը կը սահէր մեքենաբար :

Մինաս էֆէնտին մասնաւորապէս նախապաշարուած էր ինծի դէմ :Ամիսը , քանի մը ամիսը անգամ մը բաներ մը կը մրոտէի, «նիշեր» եւն. :

— *Պէն պու չօճու քատար ղորգարըմ*, Տիգրան էֆէնտի , *սէն պաք* : Ինծի նայէ , վաղուան ձգէ, թող Լեւոն էֆէնտին կարդայ (Բ. գրաքննիչը) :

Աւելի համով պատմութիւն մը, յաջորդով :

ՎԱՀԷ

ԱՆԹԻԼԻԱՍԻ ՆԱՀԱՏԱԿՆԵՐՈՒ ՑՈՒՑԱԿԻՆ

Հայ Կամաւորներու եւ Մարտիկներու Վիէնի մասնաճիւղին հանգանակութիւնը (մանրամասնութիւնները տես Դ. էջ) 615

Մայիս 5ի գումարը 2370

Ընդհ. գումար 2986

ԽՄԲ.— Բարերար մը առանձնած ըլլալով յիշատակարանին կառուցման ամբողջ ծախքը, բացումը կատարուած է հանդիսաւորապէս :

Գերմանիա պաշար կ'ամբարէ

Գերմանիոյ մէջ սկսած են մեծաքանակ միս ամբարել, իբրեւ «նախազգուշական» միջոց : Այս պատճառով շուկային մէջ մսի սով կը տիրէ : Վերջին քանի մը օրերը միս ճարել բոլորովին անհնարին է : Նոյնպէս կ'ամբարեն կանանչեղէն : Կանանչեղէնի ընդհանուր արտադրութեան 30 առ հարիւրը միայն շուկայ կը հանուի, մնացեալ 40 առ հարիւրը բանակին կը յատկացուի, իսկ 30 առ հարիւրը կ'ամբարուի : Կը տիրէ նաեւ հաւկիթի սով :

Կառավարութիւնը գրաւեց եւ Գերմանիա փոխադրեց ցորենի այն պահեստները, զորս չեխ կառավարութիւնը ամբարած էր ժամանակին Պոհեմիոյ եւ Մորավիոյ մէջ : Չեխոսլովաքիոյ մէջ գերման կառավարութեան ձեռք ձգած ոսկիի ու ռազմամթերքի արժէքը կը գնահատուի 300 միլիոն սթերլին, առանց հաշուելու ամբարութիւնները եւ անշարժ զինարանները : Այս բոլորը տարած են Գերմանիա : Չեխոսլովաքիոյ զինարանները այժմ կը գործեն գիշեր ցերեկ, գերման սպառազինման համար : Միւս կողմէ Գերմանները սկսած են Պոհեմիա եւ Մորավիա փոխադրել մեծաքանակ ռազմական մեքենաներ, ինքնաշարժ կառքեր, զրահապատ կառքեր եւն. : Չեխ. ամբարութիւնները կը գործածեն իբրեւ շտեմարաններ ուտեստեղէնի, քարիւղի, մեքենայի մասերու ամբարումին համար : Այնքան ընդարձակ են այս ամբարութիւնները եւ այնքան լայնատարած, որ Գերմանները կ'ըսեն թէ կրնան այնտեղ զետեղել Գերմանիոյ մէկ տարուան ուտելիքի եւ փոխադրական միջոցներու պահեստները :

Գերման կառավարութեան կարգադրութեամբ Պոհեմիայէն եւ Մորավիայէն աշխատաւորներ կը փոխադրուին Գերմանիոյ զանազան մասերը եւ անոնց աշխատանք կը ճարուի : Երկու-քուէկէս շաբթուան ընթացքին Գերմանիոյ մէջ գործի դրուած են 19,000 հոգի՝ Պոհեմիայէն եւ Մորավիայէն : Այս բանուորներու թիւը շուտով պիտի հասնի 32,000ի :

Լիթվինով ինչո՞ւ ինկաւ

Մոսկուայի համայնավարական ներքին շրջանակներուն մէջ որ եւ է տագնապ յառաջ բերած չէ Լիթվինովի հրաժարումը : Ռուսական հանրային կարծիքը նոյնիսկ նկատած չէ զայն ,իսկ օտար դիտողներ արդէն կը սպասէին սոսր ամիսներէ ի վեր : Լիթվինով որ եւ է ազդեցութիւն չունէր Խ. Միութեան մէջ, անիկա «մեծ» էր միայն օտարներուն համար, երբ անցաւ Ժընեւ, Լոնտոն ու Փարիզ : Մոսկուայի մէջ Լիթվինով կ'ապրէր արտաքին նախարարի լ... պաշտօնատան մէջ, կղզիացած , առանց ո եւ է շփում ունենալու Ռուսերու հետ : Ան նոյնիսկ տեղեակ չէր թէ ինչ կ'անցնի կը դառնայ Խ. Միութեան մէջ : Սթալին զինք կը նկատէր պարզապէս արբանեակ մը, որ պիտի կատարէ իր հրահանգները արտաքին ասպարէզին մէջ : Երբեք համակրած չէր անոր եւ, եթէ պաշտօնի կոչած էր, պարզապէս անոր համար էր Լիթվինով լայն ծանօ...

(Կարդալ շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ԹՈՒՐՔԻԱՆ ԻՐ ՀՈԳԵՐՈՎ ՈՒ ՓՈՐՁԵՐՈՎ

ԾԱՆՐՈՒԹԵԱՆ ԿԵԴՐՈՆԸ

Ի՞նչ է, իրապէս, պատճառը որ Թուրքիա, քաղաքական վերջին բանակցութիւններու եւ դէպքերու ընթացքին, դարձաւ ծանրութեան կեդրոնը։ Պարագայ մը, որ, խոստովանինք, կրկնարժէք դարձուց Թուրքիան ու հայեացքները ուղղել տուաւ դէպի Անգարա։ Անկէ,— Գերմանիան հոն ուղարկեց իր ամէնէն ճարպիկ դիւանագէտներէն մին, Ֆոն Փափէնը, իսկ Խ. Միութիւնը՝ իր արտաքին Բ. գործավարը։ Անկէ զատ, դրուեցաւ թէ Իտալիա կը խորհի պատուիրակութիւն մը ուղարկել, իսկ Անգլիա ու Ֆրանսա յաճախ բանակցութիւններ կը կատարեն Անգարայի հետ։

Պարզ է, որ Թուրքիոյ ընծայուած այս մեծ ուշադրութեան առաջին ու հիմնական պատճառը իր աշխարհագրական դիրքն է։ Այդ դիրքը, սակայն, ստեղծած է ու կրնայ ստեղծել պարագաներ, որոնք քաղաքական ու ռազմագիտական դեր ունին ու կրնան ունենալ։

Այսօր, Թուրքիոյ ընծայուած այդ մեծ ուշադրութեան մասին խօսուած առեն, հարկ է անտես չառնել զանոնք։ Որովհետեւ, դէպքերու ընթացքը,— որ պիտի շարունակուի խաղաղ կամ պախուրի ձեւին տակ— պիտի ունենայ իր հետեւանքները՝ մանաւանդ Թուրքիոյ համար։

Կասկած չկայ թէ Թուրքիոյ ամէնէն մեծ ուժը կը կայանայ ա՛յն իրողութեան մէջ, որ Նեղուցները կը գտնուին իր բացարձակ գերիշխանութեանը ներքեւ, Մոնթրէօի զայն օժտող իրաւասութեամբ մը, որ կրկնապատկեց Թուրքիոյ քաղաքական եւ զինուորական արժէքը։ Առանց Մոնթրէօյի՝ Թուրքիա տկար էր, հակառակ իր անժխտելի ռազմավարութեան։ Մոնթրէօյով՝ ան տէր եղաւ Նեղուցներուն։ Բայց, տէր ըլլալ Նեղուցներուն՝ կը նշանակէ Միջերկրականի ու Սեւ ծովերը բաժնել իրարմէ։

Արդ, ի՞նչ կը ներկայացնեն այս ծովերը՝ ոչ թէ իբրեւ առանձին առանձին աւազաններ, այլ՝ իբրեւ իրարու լրացուցիչ մասեր։ Լրացուցիչ՝ ի հարկէ՝ քաղաքական – ռազմագիտական տեսակէտէ։

Եթէ Աւստրիոյ կցումը եղած չըլլար, ու ջնջուած չըլլար նաեւ Չեխոսլովաքիան,— ուրեմն եւ՝ Գերմանիա եւ Իտալիա իրենց մեծազանգուած ուժը տարածած չըլլային Պալթիկ եւ Հիւսիսային ծովերէն մինչեւ Ադրիական, Միջերկրական ու գրեթէ Սեւ ծով, անշուշտ, ապագայի կռիւը ոչ միայն առաւելապէս Միջերկրականի փոխադրուած չէր ըլլար, այլ եւ նոյն այդ կռիւին ելքը գրեթէ ամբողջովին Միջերկրականէն կախուած չէր ըլլար։ Պատերազմէն վերջ, գերման մեծանուն զօրավար մը կ'ըսէր թէ՝ յապագայ պատերազմը պիտի մղուի առաւելապէս Միջերկրականի ափրիկեան ափերուն վրայ։ Դէպքերը եկան ապացուցանելու թէ ճշմարտութիւնը մեծ բաժին ունի այս նախատեսութեան մէջ։ Աւելին,— Միջերկրականը դարձաւ, ինչպէս ըսինք, պատերազմի մը ոչ միայն գլխաւոր թատերավայրը, այլեւ՝ պատճառը, եւ՝ վճռողը անոր ելքին։ Նախորդ պատերազմին, Միջերկրականը խաղաղ մնաց։ Ու ելքը վճռեցին հրաց ծովերը։ Գերմանիա նեղուեցաւ նիւթերէն եւ ստիպուեցաւ զէնքերը դնել վար։ Կը թուի թէ Առանցքը, այս անգամ, կ'ուզէ օգտուիլ անցեալի այդ փորձառութենէն, որ այնքան սուղ արժեց Վիլհելմեան Գերմանիոյ։

Այս պայմաններուն մէջ, ուրեմն, Առանցքին հակադիր ճակատը կը բաժնուի երկու մասերու՝ ընդհանրապէս Թուրքիոյ, եւ մասնաւորապէս Նեղուցներուն միջոցաւ։ Ու Թուրքիա, ինքը, իր դիրքով կը մնայ անոնց մէջտեղը։ Ուրեմն Թուրքիոյ աշխարհագրական դիրքին առաջին դերը — որ կրնայ թէ արժէք մը եւ թէ վտանգ մը ըլլալ իրեն համար — կը բխի, ներկայիս, այս իրողութենէն։

Ներկայիս, ըսինք, որովհետեւ սխալ պիտի ըլլար միշտ ու ամէն պարագայի միեւնոյն ձեւով ըմբռնել ու միեւնոյն ձեւով բացատրել այդ դիրքը։ Օրինակ, ընդհանուր պատերազմէն առաջ, Օսմանեան Կայսրութիւնը երկար ատեն իր գոյութիւնը կը պարտէր իր աշխարհագրական դիրքին, բայց, տարբեր դատողութեամբ մը։ Այսպէս, այն ատեն կար, ոչ միայն գերմանական Պ. Պ. Պ. (Պերլին–Պոլիս–Պաղտատ), այլ մանաւանդ ռուսական ձգտումը դէպի Պոլիս ու Միջերկրական։ Այդ ձգտումին դէմ էին Անգլիան մասնաւորապէս, ու երբեմն՝ իր միջերկրականեան գործակիցը՝ Իտալիան։ Այսօր, ճիշդ հակառակն է։ Թուրքիա իր աշխարհագրական դիրքին բերումով ոչ թէ հակամարտութեան թատրոն է Անգլիոյ եւ Ռուսիոյ, այլ, ընդհակառակն, տարածուն օղակն է անոնց միջեւ՝ ընդդէմ գերմանա-իտալական ձգտումներուն կամ ծրագիրներուն։

Այս հիմնական բնորոշումին հարկ է կցել, միշտ նոյն դիրքին ու Նեղուցներուն իր տիրակալութեան իբրեւ հետեւանք, կարգ մը ուրիշ կէտեր։

Սեւ ծովեան պետութիւններ են, Ռուսիայէն, Թուրքիայէն զատ, Ռումանիա եւ Պուլկարիա։ Գերմանական հակումը որոշ է դէպի ռումանական քարիւղը։ Արդ, Նեղուցները հոս ալ ունին շատ կարեւոր դեր մը։ Փակել զանոնք — իբրեւ բացարձակապէս չէզոք— թէ անգլեւֆրանսական եւ թէ Գերմանեւիտալական ուժերուն դէմ, պիտի նշանակէր ռումանական քարիւղը յանձնել Գերմանիոյ, առիթ չտալով որ Սեւ Ծով անցնին անգլեւֆրանսական ուժեր։ Միւս կողմէ, Լեհաստան զինակից է Ռումանիոյ։ Հիւսիսային ճակատէն՝ Տանցիկը ունի իբրեւ դուռ։ Իսկ այդ ազատ քաղաքը, պատերազմի առաջին շեղանին, կը դրաւուի արդէն։ Ու ամբողջ Լեհաստանի եւս կապը՝ իր զինակիցներուն — Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի հետ պէտք է կատարուի Նեղուցներով, առանց անտեսելու, անշուշտ, Միջերկրականի բազմաթիւ դժուարութիւններն ու վտանգները։

Թուրքիոյ դիրքին առաւելութիւններէն մէկն ալ այն է, որ իր Միջերկրականի ափունքը մեծ նպաստ կրնայ ընծայել այն կողմին, որուն հետ կ'ըլլայ ինք։ Դէպի արաբական ափերը տանող այդ մասին մէջ,— ուր Իտալիա եւ Գերմանիա պիտի ուզեն տիրակալութիւն մը հաստատել՝ թէ Ռուսիոյ, Ռումանիոյ եւ Լեհաստանի ճամբան փակելու, եւ թէ արաբական երկիրներուն հետ Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի ծովային կապը կտրելու համար (իսկ հոն կայ քարիւղի միւս ծորակը),— հսկայ դեր կրնայ կատարել իր քաղաքական ափունքը ու մեծ արգելք կրնայ ըլլալ Առանցքին, եթէ անգլեւֆրանսական ճակատին կայան կամ ապաստան ծառայէ։ Ասոր հակառակն ալ նոյնքան ճշմարիտ է, բնականաբար, երբ նկատի ունենանք որ ներկայիս, Միջերկրականի մէջ, ամենափոքր կղզին իսկ արժէք մը դարձած է, ու սխալ չէ թերեւս կարծել, որ Անգլիա կը կռուի Գորֆուի համար ...

Թուրքիան, Սեւ Ծովու ափէն մինչեւ Կարս ու Կովկաս՝ ունի ցամաքային դիրք մըն ալ, որ կրնայ — եթէ ոչ վճռական — գոնէ նկատելի դեր մը ընծայել իրեն՝ Ուկրայնայէն Կովկաս երկարող գերմանական ծրագրին ի նպաստ կամ դէմ՝ նայած թէ որ կողմին հետ կ'ըլլայ ինք։ Եթէ ծովէն իր Նեղուցներն ու իր ծովախորշերը զօրաւոր կը դարձնեն զինքը, ցամաքէն ալ ունի բանակային անժխտելի ուժ մը, եւ Կովկասի սահմանակից ըլլալու առաւելութիւնը։

Եւ, վերջապէս, Թուրքիա իր արեւելեան սահմաններէն եւս օգտագործելի ուժ մըն է, քանի որ Անգլիոյ քաջալերութեամբ ու իր նախաձեռնութեամբ կազմած է Սաադապադի ուխտը՝ Իրանի, Իրաքի եւ Աֆղանիստանի հետ։ Բայց, տակաւ արդէն ոչ միայն պատուարն է Հնդկաստանի առջեւ, այլեւ բարոյական ապահովութիւնը գրեթէ ամբողջ իսլամական աշխարհի։

Կասկած չկայ, որ եթէ Գերմանիա յաջողի որ եւ է ձեւով Ուկրայնա հասնիլ, Թուրքիան չի կրնար արգիլել անոր մուտքը Կովկաս, կամ անոր կարգադրութիւնը՝ Կովկասի մասին, ինչպէս նաեւ՝ անկէ վերջ ու առաջ իբրեւ հետեւանք՝ Սաադապադի Ուխտը վտանգօրէն կը փլի, ինչպէս փլաւ, Չեխիոյ եւ Ալպանիոյ գրաւումով, Պալքանեան Ուխտը։ Բայց, Թուրքիոյ հակումը՝ Առանցքին՝ կրնայ դիւրացնել գերմանական այդ ծրագրին իրականացումը, իսկ անոր հակումը՝ անգլեւֆրանսական ճակատին՝ կրնայ դժուարացնել, նոյնիսկ յապաղեցնել։

Ահա ուրեմն իրենց գլխաւոր գիծերուն մէջ, Թուրքիան ծանրութեան կեդրոն դարձնող պատճառները։

Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ

ԱՆՏԷՐ ԽԼԵԱԿՆԵՐ
ՓԱՐԻԶԻ ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑՆԵՐՈՒՆ ՄԷՋ

Եթէ կարենայինք այցելել Փարիզի չքաւոր հայ հիւանդներու ու մօտէն քննել անոնց հոգեկան վիճակը, շատ ցաւալի եւ աններեւակայելի պարագաներու առջեւ պիտի գտնուէինք։ Հոն դարմանուող հիւանդներուն մէկ մասը արտաքին աշխարհէն չէզոքացած, լքուած, զրկուած ընտանեկան մտերմիկ մթնոլորտէն, տղաքներէն, սովորութիւններէն, կ'ապրին բոլորովին նոր, բայց չափազանց տխուր եւ ճնշիչ մթնոլորտի մը մէջ։ Հոն ոչ մէկ ծանօթ կայ իրենց միտքը զբաղեցնող, իրենց ցաւերը վանող, ոչ մէկ ակնահաճոյ տեսարան, ոչ մէկ հաճելի ձայն ականջը մօրգող, բայց հիւանդներու հառաչանքներէն, Եւ երբ անոնք իրենց շուրջի միօրինակ, անհաճոյ ու տխուր տեսարանները դիտելէ ձանձրացած, կը փորձեն իրենց ակնարկը նետել աւելի հեռուները, ուրիշ նոր երեւոյթ մը փնտռելու, իրենց աչքերը պիտի հանդիպին կողքին մահճակալներու, անոնց մէջ պառկած պիտի գտնեն նոյն գալկադէմ հիւծուած դէմքերը, փոսացած աչքերուն մէջ մարած ցաւագին արտայայտութիւնները եւ թերեւս աւելի սրտաճմլիկ, անպատմելի տեսարաններու ականատես պիտի ըլլան։

Հոն, այդ սրահներուն մէջ աւելի զուարթ եւ ակնահաճոյ տեսարաններու ու քաջառողջ անձերու հանդիպիլ կարելի՞ էր սպասել, չէ՞ որ բոլորն ալ դժբախտութեան զոհեր են, հոն ինկած ակամայ, իրենց ցաւին դարմանը գտնելու։ Անշուշտ անոնց մէջ կը գտնուին աւելի կամ նուազ բախտաւորներ, անոնց պարագաները մի առ մի քննել անկարելի է։ Մեզ մասնաւորապէս հետաքրքրողը մեր դժբախտ ազգակիցներն են որոնք եկած խառնուած են այդ լաբիւրինթոսին մէջ, եւ, մեծերը ամէնէն անբախտներն են։ Անոնց ստացած խնամքին չէ որ կ'ակնարկեմ, հոն ամէնքը հաւասար են, առանց ցեղի եւ կրօնի խտրութեան, այլ կ'ուզեմ անոնց հոգեկան տառապանքներու մասին խօսիլ՝ քանի մը իրական օրինակներով, որոնց յաճախ ականատես կ'ըլլամ։

Առաջին հիւանդը,— որբուհի մը, սիրուն, երիտասարդ, ազնիւ եւ համակրելի Հայուհի մը, որ եօթը տարի է հոն կը գտնուի։ Թոքախտաւոր է եւ ոչ մէկը ունի իրեն այցելող։ Իր միակ եղբայրը սանատորիոմի մը մէջ կը դարմանուի։ Այդ խեղճ աղջնակը շատ նուրբ զգացիկ ստեղծագործութիւններ պատրաստած է, հիւանդ վիճակի մէջ, իր եղբայրը երկար ժամանակ դարմանող հիւանդապահուհիին նուիրելու համար, ի նշան երախտագիտութեան։ Հետուէն իսկ կը հոգայ եղբայրը, կարծես իր ցաւերը բաւական չըլլային։ Ինք իր բուժուելու յոյսը չունէր եւ դառնութեամբ արտայայտուեցաւ այդ մասին։ Բառարանի մը կարօտը կը քաշէր, ֆրանսերէնը յառաջ տանելու համար, քանի որ կը հաւատար թէ կեանքին մինչեւ վերջը հոն մնալու դատապարտուած էր։

Ահա կին մը ուրիշ սրահի մը անկիւնը, նոյն հիւանդանոցին մէջ։ Այս կինը կ'ապրէր իր չարաչար աշխատութեան արդիւնքովը, որ հազիւ չոր հացի մը դրամն էր։ Օր մը սնունդի պակասութենէն, աշխատութենէն մաշած, տկարացած, ուշաթափ կ'իյնայ փողոցին մէջ։ Ոստիկանները հիւանդանոց կը փոխադրեն խեղճը. հոն լքուած երեւոյթ մը ունի. այցելու չունի։ Ո՞վ կ'ըլլայ հիւանդին, աղքատին պաշտպանը. ո՛չ ոք։

Ասիսթանս փիւպլիքի Փարիզէն դուրս հիւանդանոցի մը մէջ կը գտնուին երկու հայ երիտասարդներ։ Մէկը հինգ տարի է ի վեր հոն կը դարմանուի- եւ ո՞վ գիտէ դեռ քանի տարի ալ հոն մնալու դատապարտուած է։ Կրթուած, զարգացած, ազնիւ տղայ մը, համակրելի սեւ բախտին։ Ոչ մէկ գանգատ կը յայտնէ իր տկար կեանքի մասին։

Երկրորդ հիւանդը երեւութապէս քաջառողջ կ'երեւի, բայց թոքերը տկար են. որբ մըն է, բոլորովին առանձին, բարեկամ հոգի մը եւ ազնիւ սիրտ մը կը կրէ։ Հիւանդանոցի կեանքը զինքը կը յուսահատեցնէ. այդ մթնոլորտը կը ճնշէ իր վրայ։ Կ'ուզէ դուրս ելլել եւ աշխատիլ. բայց ատոր համար անմիջական դրամի պէտք ունի։ Միջոցը գտած է խնայողութեամբ, համբերութեամբ եւ պզտիկ աշխատութեան մը փոխարէն պիտի ունենայ այդ փոքրիկ գումարը։ Որով ըսկսած է հիւանդներու թերթ, ծխախոտ, պտուղ գնել։ Այդ ծառայութեան փոխարէն իրեն կուտան երկու սուի նուէր մը։ Ահա այդ դրամը հաւաքելով է որ պիտի կրնայ իրագործել իր երազը,— գիւղ մը երթալ, դրամին մէկ մասը ճամբու ծախքի յատկացնելով եւ մնացեալով սենեակներու առջեւ շաքար ծախել։ Բնակութեան մասին չէր մտածեր, ամէն բանէ չի բաւեր մէկ ամսուան շահը,— հազիւ 30 ֆրանք, եթէ իրեն թոյլ տային մինչեւ մէկ ամիս։ Ուրիշ միջոց չունիմ, ես ազգին վրայ բեռ ըլլալ չեմ ուզեր, կ'ըսէր հպարտութեամբ։

Փարիզի դուռներուն մօտ, հիւանդանոցի մը մէջ պառկած քանի մը հայ հիւանդներու պարագան շատ աւելի յուզիչ է, թոքախտաւորներու թիւը աւելի շատ ըլլալով։ Գետնայարկի սրահի մը բաժանումներու մէկուն մէջ երկու տարի է կը դարմանուի մանկամարդ կին մը, հազիւ 20 տարեկան։ Ամուսինը զինուոր գացած է հեռաւոր վայր մը, ինքը, համակրելի է, բարեկիրթ է, իր շուրջը ամէն ինչ կոկիկ եւ յարդարուած, իր մահճակալի քովը պատկերներով զարդարած է։ Թէեւ շատ հիւանդ է, բայց լաւատես. ոչ մէկ տրտունջ իր կացութեան մասին։ Իր հիւծուած եւ գունատ անձեղ դէմքը, փոսացած աչքերուն տխուր արտայայտութիւնը զոր երբեմն տենդը միայն կը բոցավառէ թեթեւապէս, առողջ, երիտասարդ աղջկան մը պատրանքը կուտան, որ կը տեւէ պահ մը միայն։ Մարտիրոսացած սրբուհիի մը տպաւորութիւն կը թողու, այնքան սրտաճմլիկ է իր արտայայտութիւնը որ կարելի չէր վանել դիտողի աչքէն։

Նոյն շէնքին այլեւրու բաժնին մէջ, Բ. յարկը կը գտնուի երիտասարդ մը, որ ապաքինելու ճամբուն մէջ կը գտնուի բարեբախտաբար։ Իր ներկայ կացութիւնը մխիթարական չէ. հազիւ 6–7 ամիս է որ ամուսնացած եւ ընտանեկան բոյն մը կազմած, օրօրուած ապագայի փայլուն երազներով։ Հոն ալ չար բախտը կը միջամտէ, յանկարծ բոյնը ցիր ու ցան կ'ըլլայ, ամուսինը հիւանդանոց կը նետուի, անողոք հիւանդութեան մրճիրաններուն մէջ, իսկ կինը իր զաւկը երախան փրկելու յոյսով ծնողին վերադառնալու կը ստիպուի։ Այր եւ կին [illegible] զատուած են ակամայ։ Թշուառութիւնը եկած է դեգերիլ անոնց շուրջ։ Բարեբախտաբար ինքը ապաքինման շրջանին կ'երեւի եւ կը յուսայ թէ մօտերս պիտի կրնան վերահանդչել իրենց ընտանեկան բոյնը։

Երախաներու հիւանդանոցին մէջ տեսարանը աւելի զուարթ է եւ աղմկայոյզ, քանի որ երախաները անգիտակից են իրենց վիճակին ծանրութեան եւ տակաւին չեն զգար հոգեկան խորունկ տառապանքը եւ կը ճռուողեն թռչնիկներու նման։ Այն մանուկներու երամին մէջ ալ կայ հայ երախայ մը հազիւ 5 տարեկան որ մօտաւորապէս երկու տարիէ ի վեր հոն կը գտնուի։ Ոսկրի, արթուն եւ լալկան մը, այդ տժգոյն, նիհար տղեկը ոչ միայն զրկուած է իր առողջութենէն, այլ եւ մօր մը գուրգուրանքէն։ Մայրը իր ընտանեկան յարկը, իր երկու երախաները ձգած, հեռացած է տունէն, հայրը զինուոր է, փոքր քոյրը յանձնուած է Ֆրանսացի կրօնաւորներու։ Բարեբախտաբար ունի մեծ մայր մը, բարի, անձնուէր հայ ծերուկ մը։ Վիշտերու եւ աշխատութեան տակ ճնշուած, բայց իր կորովը պահած է դեռ։ Իր խնամքին պէտք ունին նաեւ ուրիշ երկու թոռնիկներ որոնց մայրը կորսուած է ամբողջ ընտանիքի մը հոգը իրեն յանձնուած, խեղճ կինը ժամանակ ալ կը գտնէ ամէն օր գիւղէն քաղաք իր հիւանդ թոռնիկին այցելելու։ Նիւթական անձուկ պայմաններով կը ջանայ փոքր նուէր մըն ալ տանիլ միասին։

Վերջին օրինակ մը.— Սէնի ձախ ափերուն վրայ, հիւանդանոցի մը մէջ կը գտնուին երեք հայ կիներ, որոնք միեւնոյն սրահին մէջ են։ Երկուքին մահճակալները իրարու կից զետեղուած են։ Պառաւական, ազնիւ, զարգացած հայուհիներ են եւ 3–4 տարի է որ հոն կը գտնուին, քրոջական անկեղծ զուրգուրանքով մը իրար կը հոգան։ Առաջինին աչքերը լաւ չեն տեսներ որով երկրորդը ստանձնած է անոր ընթերցումի եւ նամակագրութեան պաշտօնը։ Ընկերուհիին համար ալ մածուն կը պատրաստէ յաջողութեամբ։ Այդ ազնիւ հայուհիները որոնք անշարժութեան մատնուած են տարիներէ ի վեր, արուեստական գունագեղ ծաղիկներ շինած են եւ զարդարած են իրենց գտնուած սրահը, որ տխուր մթնոլորտին մէջ զուարթ տպաւորութիւն մը կուտայ։ Գալով երրորդին, որու մահճակալը զետեղուած է քիչ մը աւելի հեռուն, ինքն ալ չէ փափաքած իր ազնիւ ազգակիցներու հոգածութիւններէն եւ ներկայութիւններէն օգտուիլ, եւ նախընտրած է բոլորովին չէզոքացած ապրիլ, իր հաճոյքը փնտռելով ընթերցանութեան մէջ։ Դժբախտաբար ակնոց չունենալով այդ հաճոյքէն ալ զրկուած էր։ Իրեն տարած փոքր խոշորացոյցը առիթ եղաւ որ շարունակէ ընթերցումը։ Այս խեղճ կինն ալ կեանքին մինչեւ վերջը հոն մնալիքներու ցանկին մէջ է կարծեմ, իրմով հետաքրքրուող մը չունի։

Անշուշտ, միայն այս հիւանդները չեն որ կը դարմանուին Փարիզի քաղաքէ աւելի հիւանդանոցներուն մէջ անոնց թիւը կարծուածէն շատ աւելի է։ Անոնց մէջ կան մեծ թիւով ծերունիներ, երախաներ, կիներ եւայլն, շատերն ալ գործողութեան ենթարկուած, (մանաւանդ ստամոքսի) կան նաեւ արկածեալներ, անդամալոյծներ եւայլն։ Հայ հիւանդներու շատերը օտար լեզուին լաւ տեղեակ չըլլալով աւելի դժբախտ կացութեան մը մատնուած են, մանաւանդ անոնք որ մէկը չունին, որով չեն կրնար իրենց բոլոր զգացածը բացատրել դարմանողներուն։ Իսկ շատեր բժիշկին ըսածները բոլորովին սխալ մեկնելով կը տառապին, անդարմանելի հիւանդութեան մը ենթարկուած կարծելով։ Եւ կամ վիրաբուժական գործողութեան մը ենթարկուելու վախով։

ԶԱՐՈՒՀԻ ԳԱԼՖԱՅԵԱՆ

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (87)

ԳԷՈՐԳ ՄԱՐԶՊԵՏՈՒՆԻ
(ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՎԷՊ)

Գրեց՝ ՄՈՒՐԱՑԱՆ

Ո՛րքան մեծ եղաւ Թագուհու զարմանքը, երբ նա իմացաւ թէ կաթողիկոսը հեռանում է Սեւան։ Վահրամ Սեպուհը զայրոյթից մինչեւ անգամ ողջերթ մաղթելու չգնաց։ Իսկ Մարզպետունի իշխանը, որ Մուշեղ բերդապահի հետ միասին ճանապարհ դրաւ նրան մինչեւ Ազատի կամուրջը, շատացաւ միայն մի դիտողութեամբ։

— Դու որ այդքան հոգում ես քո անձի համար, ասաց նա կաթողիկոսին, կը փրկես միայն քեզ։ Իսկ կաթողիկոսական աթոռը ժառանգութիւն կը մնայ նրանց, որոնք կարող կը լինեն նրան պաշտպանել։

— Ես հեռանում եմ միայն այդ աթոռը պաշտպանելու համար, ասաց կաթողիկոսը։

— Չէ՛, Վեհափառ Տէր, այսուհետեւ քո պաշտպանածը կը լինի Յովհաննէս կաթողիկոսի՝ բայց երբեք Լուսաւորչի Աթոռը։ Դու կորցրիր նրան այն օրից, որ հեռացար Դուինից։

Կաթողիկոսն, ի հարկէ, չհաւատաց իշխանի գուշակութեան եւ իւր ճանապարհը շարունակեց։

Սեւանում ընդունեցին նրան մեծ ուրախութեամբ։

Բայց Գէորգ իշխանը վերադառնալով Գառնի, նորէն խորհուրդ կազմեց Թագուհու մօտ։ Երկրի ճգնաժամն անցնելու միակ ելքը բաժանուած իշխանները միացնելու մէջ էր գտնում. ուստի ինչ էլ որ լինէր՝ նա պէտք է գլուխ բերէր այդ գործը։ Կաթողիկոսի վարմունքը ոչ միայն չյուսահատեցրեց, այլ, ընդհակառակը, աւելի եւս պնդեցրեց նրան իւր մտադրութեան առաջ տանելու։

— Այժմ մենք պէտք է մեզ վրայ դնենք մեր յոյսը, ասաց նա իւր խորհրդակիցներին եւ որոշեց որ Թագուհին առաջուան նման մնայ Գառնիում, որպէսզի Արքունական տունը գոնէ համարուի Ոստանում։ Այդ անհրաժեշտ էր միութեան գործի համար։ Որովհետեւ եթէ իշխաններն իմանային թէ՝ Ոստանը, որ երկրի սիրտն էր, ամբողջապէս գտնւում է Հագարացոց ձեռքում, այն ժամանակ հազիւ թէ համարձակուէին միանալ նրանց դէմ։

Ինչ վերաբերում էր իրան ու Վահրամ Սեպուհին, որոշեցին՝ որ ինքը դիմէր Աբաս արքայեղբօրը եւ Աշոտ սպարապետին, իսկ Սեպուհը՝ Աղձնեաց ու Մոկաց իշխաններին։ Դրանց համաձայնութիւնն ստանալուց յետ՝ նրանք պիտի դիմէին նաեւ Վասպուրականի Տէրերին։

Կաթողիկոսի հեռանալուց մի օր յետոյ՝ դուրս եկան Գառնիից Մարզպետունի իշխանը եւ Վահրամ Սեպուհը, իւրաքանչիւրը թիկնապահներից մի փոքրիկ խմբով եւ դիմեցին դէպի իրանց առաքելութեան վայրերը։

Գ.

ՄԻ ԴԱԼԱՐ ԲՈՂԲՈՋ ՉՈՐԱՑԱԾ ԾԱՌԻ ՄՕՏ

Մարզպետունի իշխանի հեռանալուց յետոյ՝ Թագուհու վրայ մի տարօրինակ անտարբերութիւն եկաւ։ Նա որ մինչեւ այն աչալրջութեամբ հսկում էր ամրոցի պահպանութեան, անձամբ այցելում էր պահականոցները, ներկայ էր լինում զօրականի վարժութեանց կամ թէ դիտում էր պաշտպանութեան պատրաստութիւնները, յանկարծ հեռացաւ, քաշուեցաւ այդ բոլորից եւ էլ ուշադրութիւն չէր դարձնում ոչ մի բանի վրայ։

Բնակիչներն իշխանուհիները զարմանալով հարցնում էին իրար թէ՝ «ի՞նչ է պատահել արդեօք Թագուհուն»։

Եւ նրանք իրաւունք ունէին զարմանալու, որովհետեւ այդ կինը, որ այնքան շատ հոգում էր թէ՛ իւր եւ թէ՛ ամրոցականների պահպանութեան համար դեռ այն ժամանակ, երբ ո՛չ մի տեսակ վտանգ չէր սպառնում երկրին, կամ երբ Թագաւորը դեռ չէր հանդիպել ձախորդութեան, ինչո՞ւ ընդհանրական [illegible] էր թւում ամրոցը այն միջոցին, երբ Ոստիկանն արդէն նստած էր Դուինում եւ ամէն վայրկեան կարող էր յարձակուել իւր վրայ։

Պատճառը պարզ էր։ Ցաւահարութիւնն ընկճել էր նրա կանացի հոգին։

Մինչեւ այն, որքան էլ ծանր վշտերի մէջ, նա զարմանալ հոգում էր իւր եւ շրջապատողների վիճակի մասին, որովհետեւ նա սպասում էր Արքայի վերադարձին, որովհետեւ յոյս ունէր, թէ, գուցէ, Ամիրայի սպառնալիքը մի նոր եւ իւր համար շահաւոր փոփոխութիւն առաջ բերէ Թագաւորի մէջ... Բայց Մարզպետունու բերած լուրերը նրա յոյսերը փշրեցին։ Մանաւանդ Թագաւորի կամաւոր քաշուելը եւ երկիրը բաղդի կամքին թողնելը նրան աւելի վհատեցրեց։ Եթէ Աշոտ Երկաթը յուսահատուած եւ հեռացած էր, ո՛վ էր ինքը, որ համարձակուէր աւելի երկար տոկալու։ Նա նմանւում էր այժմ մի խեղդուող մարդու, որ ալիքների հետ երկար կռուելուց եւ ողորելուց յոգնած, յանձնում է իրան վերջապէս հոսանքի կամքին...։

Ճշմարիտ է, Մարզպետունու Գառնիում եղած ժամանակ նա համակերպուեց նրա խորհրդներին, ցանկութիւն յայտնեց գործակցել նրան, բայց այդ ամէնը նա արաւ առանց մի ինքն իրան հաշիւ տալու, առանց մի ներքին բնական համոզման առաջ մղուելու։ Կեանքը նրա աչքում կորցրել էր արդէն իւր նշանակութիւնը. եւ նրան այլեւս չէր հրապուրում։ Եւ ինչո՞ւ ուրեմն նոր հոգսերի ենթարկուէր, նոր ցաւերով բեռնաւորուէր։ Թող կատարուէր ինչ որ կատարուելու է, ինչ որ նախասահմանուած է... Մարդկային ձեռքը չի կարող ջնջել այն ճակատագիրը, որ գծագրել է Յաւիտենականի ձեռքը...

Այսպէս էր մտածում Թագուհին եւ մի տեսակ թմրութեան անձնատուր եղած՝ փակւում օրերով [illegible] սենեակներում եւ կամ միայնակ զբօսնում Տրդատայ հովանոցում։

Միւս կողմից սակայն Մուշեղ բերդակալն ու Գոռ իշխանիկը ծանր հոգսերի մէջ էին. պատրաստութիւններ էին տեսնում ապագայ յարձակմանց դիմադրելու համար. աւելացնում էին ամրոցի [illegible] ամրոցի պաշտպանութեան [illegible] տեսնում էին զօրքը։

(Շար.)

Ֆրանսա Մերձաւոր Արեւելքի մէջ

Information Coloniale-ի Ապրիլ թի-… մէջ, Մարսէլ Հոմէ յօդուածով մը … այն վտանգները, որոնք … Ֆրանսական շահերուն՝ … Արեւելքի մէջ: Այդ յօդուածին … ներածական տրուած է Ըստէք … հետեւեալ խօսքը. «… կը պահանջէ որ … Եւրոպան … Եկեղեցին հրաժա-… բոլոր առանձնաշնորհ-… որոնք ծանր ճնշած են մեր վը-… դարէ ի վեր»:

… յօդուածագիրը յետոյ կ'անդրա-… ծերակուտական Կօթըրոյի … որ յանուն Միջերկրա-… կոմիտէին՝ դրկուած է Ֆը-… արտաքին նախարարու-… յայտնելու համար թէ «համա-… թրքական թերթերու, Ալեքսան-… խորհրդարանը (!) կը պատ-… պահանջել որ Սանճաքը … Թուրքիոյ, թէ այդ կցումը … անդրադարձումներ պիտի ու-… Հիւս. Ափրիկէի մէջ»:

… յօդուածագիրը կ'աշ-… կարգել կացութիւնը Սուրիոյ …

… րէթի հարցը, կը գրէ, … Անոր ծագումը պէտք է փըն-… թուրք-ֆրանսական այն դաշ-… մէջ, որ կնքուած է … Անկէ ի վեր եւ տակաւին, … նոյն քաղաքականու-… որ կը շարունակուի: Ֆը-… պատուիրակը, Հենրի Պոլէ, … դրկուած հրահանգներու … Ալեքսանդրէթի խորհրդարա-… տուաւ Թուրք երեսփոխան-… աւելի շատ քան Արաբները … 22), եւ այս՝ Ֆրանսական … իշխանութեան ճնշու-… Ֆրանսական հոգատա-… համակիր ընտրողներն ալ … նպաստ Թուրքե-… հրաժարին քուէ տալէ:

… այսպէս կազմուեցաւ նոր պե-… մը (1), որ դէմ է Ֆրան-… պաշտպանութիւնը վայելող … տարրերու շահերուն, … Արեւելեան Միջերկրականի … տիրապետութեան, դէմ … շահերուն:

… Ալեքսանդրէթ, իր աշխարհա-… դիրքով, կը ներկայացնէ … արժէք, արժէք մը զոր … տեսած էին 1911ին, … ձեռք ձգել այս նա-… , ինչպէս եւ դէպի այս … երկարող երկաթու-… Ծանօթ է, նոյն-… , 1915ին, Լորտ Քիչնէր եւ … Տարբիժ տիւ Ֆուռնէ, նոյն … պաշտպանելով, կը յայ-… թէ Ալեքսանդրէթի գրա-… համար բաւական էր ցա-… 150 հազար զինուոր, … կրնային Պոլիսը … ռազմանաւերուն ճնշումը: … որ Մուտրոսի զինադադա-… կնքուած է 30 Հոկտեմբեր … Թրքական բանակներու նա-… վերջ. փութացուց Ալեքսանդրէ-… անձնատուութիւնը (3 …), որու յաջորդեց Գերմա-… անձնատուութիւնը (11 Նոյեմ-…

… Ալեքսանդրէթ, այսպէս, անկախ պետութիւն դարձաւ վերջերս: Իր նախագահն է Թայֆուր պէյ Սէօքմէն, ծնած Ատալիոյ մէջ որու բնակիչ (թրքական քաղաք), թէեւ որ եւ է կապ չունի Սանճաքին հետ:

Այս նոր պետութիւնը անմիջապէս ստացաւ Հաթայ թրքական անունը, ճշդեց իր սահմանները: Ու մինչ Հայերը, հալածեալ եւ հարստահարեալ, սկսան գանգուածովի հեռանալ ողբալի պայմաններու մէջ, խորհրդարանը որոշեց առաջին առթիւ 15 առ հարիւր մաքս գանձել Սուրիայէն եւ Լիբանանէն եկած ապրանքներէն, խիստ հակակշիռի ենթարկել այդ երկիրներու հպատակներուն մուտքը Սանճաքէն ներս: Ընդհակառակն, կը ջնջէր անցագրի դրութիւնը Թուրքիոյ եւ Սանճաքին միջեւ, եւ առատ գանգուածովի Ալեքսանդրէթ եւ Անտիոք կը խուժեն Թուրքերը, տուրքէ զերծ կը կացուցուին Ալեքսանդրէթէն Թուրքիա եւ Թուրքիայէն Ալեքսանդրէթ փոխադրուած վաճառքները:

Կը կազմակերպուի ոստիկանականութիւն մը, որ իրական բանակ մըն է: Ալեքսանդրէթի նաւահանգիստը, ուր ոչ մէկ Ֆրանսացի պաշտօնատար կամ սպայ իրաւունք ունի ոտք կոխելու, հետզհետէ կը դառնայ ծովային եւ օդային կայան մը: Վար կ'առնուի սուրիական դրօշը եւ տեղը կը բարձրացուի Թրքական դրօշը: Ամբողջովին կ'ընդունուին Թրքական օրէնսդրութիւնը եւ Թրքական դրոշմաթուղթերը:

Ասոնք պաշտօնական տնօրինութիւններ են, որոնք ծանօթ են բոլոր շահագրգռուող Ֆրանսացիներուն: Այսքանը արդէն սրտի մորմոք կը պատճառէ բաւական, բայց աւելի կսկծացուցիչը կայ.—

Էնկիւրիի հրամանով, նախագահ Թայֆուր պէյ հրապարակ դրաւ ծրագիր մը, որ երեք հանգրուան ունի.

1.— Նախ Սանճաքին, յետոյ Թուրքիոյ կցել Քիւրտ-Տաղի, Պայիր-Պուճաքի, Հիւս. Ճէզիրէի շրջանները:

2.— Կցել Հալէպը եւ Ճէզիրէի մնացեալ մասը:

3.— Կցել Սուրիան:

Այդ նպատակով, սկսած է գործադրել Կեստափոյին յատուկ մեթոտները, բովանդակ Սուրիոյ մէջ տարածած է Թրքական գործակալներ, որոնք տեղացի Քիւրտերու հետ կը համաձայնին եւ սարսափի կը մատնեն Ֆրանսական հոգատարութեան համակիր բնակչութիւնը:

Ցետոյ Հաթայի երեսփոխան Հիքմէթ Ճէլալ ձեռնարկած է զէնքի եւ դրամի մաքսանենգութեան մը, դրամ ու զէնք հասցնելով Հալէպի Նազըբ-Ուլէտի, որ Հալէպի մէջ հիմնած է ընկերութիւն մը, գետին պատրաստելու համար Սուրիոյ եւ Թուրքիոյ միացումին:

Քիւրտ-Տաղի մէջ, Թրքական սահմանին վրայ, աւելի եւս ծանր է կացութիւնը:

Իպրահիմ Խալիլ, հլու-հնազանդ գործիք մը Քիլիսի քայմաքամին ձեռքը, կը շարունակէ զինել Քիւրտերը ընդդէմ Ֆրանսայի, դրամ ու զէնք հայթայթելով անոնց:

Վերջերս արդէն անցած է զինեալ գործունէութեան: Քարս-Գաւր պահականոցը, որ կը գտնուի Թրքական սահմանագլուխին վրայ, հրկիզուեցաւ Մուրուսոի հրոսախումբերուն ձեռքով, Միքանիի հրահանգով, եւ այսպէս կորուեցաւ Աֆրինի հաղորդակցութիւնը Թաճանի հետ: Եւ դեռ կը սպառնայ Շոբրոր գիւղին եւ Հրատողայի կամուրջին:

Իսկ անդին, Դամասկոսի մէջ, Թուրքիոյ եւ Իտալիոյ հիւպատոսները բացէ ի բաց քարոզչութիւն կ'ընեն ընդդէմ Ֆրանսայի,— այդ քարոզչութեան հետեւանքներուն համար էր որ պատերազմական վիճակ յայտարարուեցաւ Դամասկոսի մէջ եւ Ֆրանսական բանակը ստիպուեցաւ գրաւել Սուրիոյ մայրաքաղաքին ռազմագիտական դիրքերը:

Իսկ աղդին Ֆրանսայի մէջ, Թուրքիոյ հետ ռազմական բարեկամութիւն կը հոլովէ Փարիզ:

1914ին ետ, Հոկտեմբերին Երբեակ համաձայնութիւնը բարեկամական բանակցութիւններ կը կատարէր Բարձր. Դրան հետ, որ քանի մը ամիս առաջ, 2 Օգոստոսին, գաղտնի զինակցութիւն կը կնքէր Գերմանիոյ հետ:

Պատմութիւնը դժբախտաբար դաս մը չեղաւ: Իբրալէս ի՞նչ պէտք ընէր Թուրքիա, պատերազմի պարագային: Ի՞նչ բախտ կը սպասէ այն Քրիստոնեաներուն, որոնք ներկայիս կը գտնուին Սուրիոյ մէջ: Ի՞նչ վիճակի պիտի հասնի Ֆրանսական ազդեցութիւնը Մերձ. Արեւելքի մէջ: Ի՞նչ պիտի ըլլան այն 15 միլիարները, որոնք վատնուեցան Սուրիոյ եւ Լիբանանի մէջ:

Ներողութի՛ւն, չընդունիլ դասեր կը տանեսին Փարիզի մէջ: Ժամանակ չկայ զբաղելու տասնի բաբակ բաներով:

ԻՐԱՆԱՀԱՅԵՐՈՒ ՀԱՐՍԱՆԵԿԱՆ ՆՈՒԷՐԸ

Գրած էինք թէ Իրանահայերը 800 հազար ֆրանք հաւաքած են, շքեղ նուէր մը մատուցանելու համար գահաժառանգ իշխանին ամուսնութեան առթիւ:

Թէհրանի «Ալիք»ը, որ բացառիկ թիւ մը հրատարակած է միեւնոյն առիթով (8 էջ), հետեւեալ տեղեկութիւնները կը հաղորդէ այդ նուէրի մասին.—

Իբրեւ հարսանեկան նուէր՝ պատրաստուեց մի ձուլածու սեղան՝ համակ ոսկուց եւ արծաթից, միայն նրբքեւի պատուանդանը ընկոյզի ընտիր եւ յղկուած փայտից: Սեղանի երեսը ներկայացնում է Իրանի, Իրաքի, Արաբական թերակղզու եւ Եգիպտոսի ցայտուն քարտէզը՝ արծաթից ձուլուած, քարտէզի վրայ նշուած է այն ճամբան, որով մեկնել է Ն. Կ. Բ. Գահաժառանգ իշխանը մինչեւ Եգիպտոս: Երեւում է Միջերկրական ծովի արեւելեան մասը, Սուէզի ջրանցքը, Կարմիր ծովը, Հնդկական ովկիանոսի մի մասը եւ Պարսից ծոցը, կապոյտ ասուակից: Սեղանի վերին, ճակատի վրայ զետեղուած է Ն. Կ. Բ. գահաժառանգ իշխանի եւ Ն. Ա. Մ. իշխանուհի Ֆեվզիեի նկարը յախճապակու վրայ, գոյնզգոյն եւ իւրաքանչիւր գեղեցիկ: Նկարը բոլորուած է ոսկէ թագակիր պսակով: Սեղանի բոլորը հայկական արուեստին յատուկ ոճով քանդակուած ոսկէ երիզ ունի:

Սեղանի երեսի եւ պատուանդանի մասը միացնող Իրանը ներկայացնում է մի ութանկիւնանի՝ ութ գեղեցիկ սիւներով, սիւների միջեւ, սեղանի իրանին փակցուած են ութ ընտիր եւ ոճաւորուած արձաններ՝ փոխնիփոխ եգիպտական եւ պարսկական, նիզակաւոր եւ աղեղաւոր ռազմիկներ, իրենց ազգային հագուստներով: Սեղանի պատուանդանի վրայ՝ նորէն ութ արձաններ, եգիպտական կառքեր՝ կառավարներով, սֆինքս եւ բուրգեր, տարազաւոր ռազմիկներ: Փոխնիփոխ նաեւ պարսկականը՝ թեւաւոր եզներ, առիւծ, սրբազան լեռ եւայլն:

Այս նուէր — սեղանը արուեստի, ոճի եւ պատմական իմաստի գլուխ գործոց է:

Սեղանը շինող վարպետն է՝ Եփրեմ Օհանեան, բնիկ Ղարաբաղցի, 46 տարեկան: Սովորել է Թիֆլիս, «Բրուկ» արհեստանոցում, աշխատել է նաեւ Ռուսաստանում եւ Թուրքեստանում: Այս համեստ վարպետն է պատրաստել նաեւ Ն. Կ. Բ. Գահաժառանգի ապագայական շքանշանները, ինչպէս Վզարաթը Ջանգի (պատերազմական նախարարութիւն) «Սէֆար» նշանները: Նա պատրաստել է նաեւ Մաջլէսի (Խորհրդարան) նուէրը՝ ոսկեձամակ օրէնքները, ու նաեւ զրադաշտականների նուէր՝ Թախտը Ջամշիդ:

Վարպետ Եփրեմը վեց տարի է որ աշխատում է Իրանում, ունի իր «Շէրգաթը մինաքարի Իրան» արհեստանոցը: Այս գործը գլուխ բերելու իր ձեռքի տակ աշխատեցրել է շուրջ 25 վարպետ — գործաւորներ, այժմ իր օժանդակներն են՝ ուստա Միհրան, որ Թիֆլիս է աշխատել, եւ Արդուլլա Հաւէյն, որ Թեհրանի արհեստաւոր է:

Համայնական Խորհրդի, յանձնախմբի եւ վարպետ Եփրեմի ջանքերով պատրաստուած իրանահայութեան նուէր՝ այս ընտիր սեղանը ապրիլ 22ին մատուցուած է Կայսերական հարսանեկան նուէրների ընդունարանը:

*** Թէհրանի հայ գաղութն ալ յաղթական կամար մը կանգնած էր մայրաքաղաքին մէջ: Այդ մասին ալ հետեւեալ տեղեկութիւնները կը հաղորդէ «Ալիք».

— «Հայկական կամարը Իրանի եգիպտական բարեկամութեան ու նրանից բխող ապագայ համագործակցութեան խորհրդանիշը կարելի է համարել: Մուտքը ներկայացնում է հին օրերի ուժեղ Իրանը՝ համապատասխան ոճով ու խորհրդանիշերով: Այդ խորհրդանիշերն են՝ կամարի աջ ու ահեակ կողմերի աղիւսաշէն պատուանդանների վրայ դրուած մարդկային գլխով թեւաւոր եզների բրոնզեգոյն երկու հսկայ արձանները եւ ճակատը զարդարող թեւաւոր Որմիզդը: Իսկ կամարի կէսը ոճի ու ճաշակի նոյնքան հարազատութեամբ ու ներդաշնութեամբ՝ պատկերացնում է պատմական Եգիպտոսը՝ աջ ու ահեակ կողմերում գահի վրայ բազմած փարաւոնի եւ իր կնոջ երկու հսկայ բրոնզեգոյն արձաններով եւ ճակատում փայլող եգիպտական խորհրդանիշով: Կամարի աջակողմեան պատի վրայ իրանական ոճով քանդակուած է գահի վրայ բազմած արքան՝ ներքեւում երկու շարք իր սպասարկուները: Ձախակողմեան պատը զարդանկարուած է եգիպտական նշանագիրներով: Իսկ կամարի երկու կողմերում ծփում ասպանները, գոյնզգոյն ծաղիկների մարգերը, ծածանւում այդ եգիպտական ու իրանեան միասքսէ դրօշները, չորս լուսարձակներն ու պողպատյա երկու կողմերի վրայ չինուած քառասուն սիւների վրայ վառւող ձէթի ջահերի խորհրդաւոր լուսաւորութիւնը լրացնում են ճաշակաւոր ու խնամուած այս գործի վեհութիւնն ու հմայիչ տպաւորութիւնը:

ԹՈՒՐՔԻԱ

«ԱՐԻՒՆԱՀՈՍ ԹԱԳԸ»

Երեսփոխան Հիւսէյին Ճահիտ Եալչըն խիստ խմբագրական մը ստորագրած է «Եէնի Սապահ»ի մէջ (18 ապրիլ), «Արիւնահոս Թագը» խորագրով:

Ահա գլխաւոր մասերը.

— «Ալպան պատուիրակութիւն մը Իտալիոյ Թագաւորին եւ Եթովպիոյ կայսեր կը մատուցանէ Ալպանիոյ Թագը: Բայց այս Թագին կը ծորի արիւնը ալպան ազգին, որ խողխողուեցաւ բարբարոսական յարձակումով մը ու ուժով մը: Ի՞նչպէս կարելի է կրել զայն եւ նման արատով մը ներկայանալ աշխարհի: Խեղճ Ալպանիոյ կորսուած Թագը արդեօք զա՞րդ մը պիտի կազմէ իտալական ազգի գլխուն վրայ: Ո՞վ այդ Թագը կուտայ Իտալիոյ: Արդեօք ատա՞ր մըն է, շահուած փառապանծ բանակի մը հերոսական այլքարին հետեւանքով, իբրեւ իրաւունքը յաղթանակին: Արեւելեան պատմութիւնը կը խօսի հարէմ ապասիներու մասին, որոնք կը խեղդէին օրօրոցի տղաքը: Ներկայ մարդիկը մազերու փչաքաղումով կը կարդան այս դաժան յիշատակները եւ վայրկեան մը անգամ իրենց միտքէն չեն անցըներ ընդունիլ թէ այդ ձեւով շարժողները պատուաւորներ բան մը կ'ընեն: Իտալիոյ հսկայ բանակը ճզմեց Ալպանիոյ անզօր պաշտպանութիւնը, գրեթէ առանց հրացան մը անգամ պայթեցնել տալու: Միթէ պիտի ծափահարե՞նք տակաւ:

Նայեցէք մեծութեանը ոտնակոխուած իրաւունքին, արհամարհուած հանրային կարծիքին եւ լռութեան դատապարտուած խղճի ձայնին, որ Ալպանիոյ արիւնահոս Թագը կրել ուզողներն անգամ բարոյական պարտաւորութիւն կը զգան կառավարութիւն մը սարքելու, այն տպաւորութիւնը տալու համար թէ որպէս թէ Ալպանիան ինքնաբերաբար կը մատուցանէ զայն:

Որո՞նք են Թագը մատուցանողները: Հինգ-տասը թշուառականներ եւ ստորին մարդիկ: Պատուախնդիր ամէն մարդ բարեւ չի տար այդ խայտառակ հայրենադաւներուն, եւ եթէ փողոցէն անցած ատեն հանդիպի անոնց, կը զգուշանայ անոնց քսուելէ: Ահագին իտալական ազգը զզուանք չի՞ զգար, երբ այդ Թագը կ'ընդունի մարդոցմէ, որոնք օտարի ուշադրութիւնը ընդունած են, պարզապէս 5 — 10 փարայի գծուծ շահի մը համար: Ասիկա ի՞նչպէս կրնայ հաշտեցնել պատուի ու մեծութեան ըմբռնումին հետ:

Ֆաշական Գերագոյն Խորհուրդը վաւերացուց Թագին ընդունումը եւ նղածը ողջունեց իբրեւ պատմական դէպք մը որ իրարու կը միացնէ իտալական եւ ալպան բարեկամ ազգերու ճակատագիրը:

Ափրիկէի ներսերը, կարգ մը վայրենի ցեղեր պարտականութիւն կը սեպեն խեղդել եւ ուտել իրենց ծերացած հայրն ու մայրը: Կ'երեւի թէ իտալացի քաղաքագէտներն ալ միջազգային կեանքին մէջ առնըծած են բարեկամները խեղդելով անհետացնելու սովորութիւնը: Եթէ բարեկամութեան դաշնաւոր կապեր կան Իտալիոյ եւ Ալպանիոյ միջեւ, ասիկա կը պահանջէ՞ միթէ յարձակիլ այդ երկրին վրայ եւ վերջ տալ անոր անկախութեան»:

ՏՈՔԹ. Գ. ՍԻՆԻ

Վերջերս Նիւ Եորքի մէջ մեռաւ Տօքթ. Գարեգին Հ. Սինի, խոր ծերութեան մէջ:

Տօքթ. Սինի բնիկ Սեբաստացի էր: Բժշկական ուսումը Նիւ Եորքի Գըլըմպիա Համալսարանին մէջ ստանալէ ետքը՝ վերադարձած էր հայրենիք եւ Սէյնթ Ամերիկեան Գոլէճին բժշկական ճիւղին եւ հիւանդանոցին պետ կարգուած էր (1879): Հանգուցեալ բժիշկը թէ այդ միջոցին եւ թէ անկէ ետքը մեծ համբաւ հանած էր իբրեւ ճարտար վիրահատ, ախտաբոյժ, ինչպէս նաեւ ակնաբոյժ: Մատուցած է նաեւ հանրային ծառայութիւններ: Սեբաստիոյ իր բնակարանը պետական, ազգային եւ մտաւորական ընտրանիին ժամադրավայրը եղած էր: Զինադադարի շրջանին՝ բռնագրաւուած հայ կալուածներու վերատացումին, Թուրք հարէմներէն հայ աղջիկներ ազատելու եւ անոնց հոգածութեան մասին մեծ օգտակարութիւն ունեցած էր: Իր բնակարանին մէջ խնամած է տասնեակ մը որբուհիներ:

Տօքթ. Սինի Բարեգործականի Սեբաստիոյ Մասնաճիւղի կազմութեան գործին նախաձեռնողներէն եղած է 1910ին, երբ դեռ նոր՝ իր կնոջ հետ՝ 400 ոսկիի հանգանակութիւն մը ըրած էր քաղաքին մէջ ի նպաստ Ատանայի աղէտին զոհերուն:

ՍՈՒԼԹԱՆ ՀԱՄԻՏ ԿԸ ՎԱԽՆԱՐ ՀԱՅ ՅԵՂԱՓՈԽԱԿԱՆՆԵՐԷՆ

Պուլկար յայտնի հրապարակագիր Ն. Պացարիս, «Ռենիվէքրուլէ»ի մէջ՝ Իրաքի Կապի Ա. Թագաւորին մահուան գրուած յօդուածով մը քանի մը յիշատակներ կը պատմէ Օսմ. կայսրութեան այն շրջանէն երբ յօդուածագիրը ինքն ալ դեր մը խաղացած է այդ կայսրութեան քաղաքական կեանքին մէջ, իբրեւ ծերակուտական եւ պահ մըն ալ հանրօգուտ շինութեանց նախարար:

Այս նախարարութեան գաղտնի դիւանաթուղթերուն մէջ կը գտնուէր, կ'ըսէ յօդուածագիրը, պայմանագրութիւն մը կնքուած Աբտիւլ Համիտի եւ ցարական Ռուսիոյ միջեւ: Ըստ այդ պայմանագրին, Թուրքիա յանձն առած էր ուէլ երկաթուղիի գիծ չշինել Ռուսիոյ ասիական սահմաններու մօտ առանց Ռուսիոյ կանխաւ հաւանութեանը, իսկ սա ալ իր կարգին յանձնառու եղած է արգիլել եւ ջնջել որ Թուրքիա մտնեն հայ յեղափոխականները որոնք ապաստանած էին Ռուսիա:

…Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (18)

ԻՆՆՍՈՒՆ ԵՐԵՔ

…՝ ՎԻԿԹՈՐ ՀԻՒԿՕ — Թարգմ. Ս. Չ.

… այդ աղետաբեր խութը … ժամանակ աւելի վտանգաւոր … ունէր, քան թէ այժմ, երբ ծո-… անվերջ շփմամբ՝ փշրած է այս … վրայ հաստատուած բեր-… ռազմաթիւ աշտարակները: Խու-… առաջին երեսը կը փոխուի. … տեղ չէ որ կոհակը եւ դանակը … անունն ունին (lame) ֆրան-… մէջ. Ձահիճը անգամ սղոցի … կը քերէ: Այն ժամանակ Մէն-… խութին դէչերը կը նշանակէր … մասնուիլ:

… յածանաւերուն՝ ատիկա … նաւատորմն էր, որ յետոյ … դարձաւ, երբ նաւապետ … որ Լէկինիօն կը կոչէր … աղբար», նշանակուեցաւ ա-… հրամանատար:

… կը գտնուէին էր: Երբ նորեր … էին չքմանքներէն արձակուած թնդանօթով, նաւը անգիտակցաբար շեղած էր իր ճամբէն եւ յառաջացած էր աւելի դէպի Գրանվիլ, քան դէպի Սէն-Մալօ: Մինչեւ անգամ եթէ այժմ կարելի ըլլար առագաստները բանալ եւ նաւարկել, նորէն անհնար էր փրկութիւնը, որովհետեւ Մէնկիէի խութերը կը փակէին անոր ճամբան դէպի ձեռնի վերադառնալու, իսկ յածանաւերը կ'արգիլէին Ֆրանսական ափին մօտենալ:

Փոթորիկը բոլորովին դադրած էր, թէեւ ալեկոծութիւն կար, ինչպէս ըսած էր ղեկավարը: Ծովը սաստիկ քամիի տակ դալարուելով եւ ալիքներով մաս մաս պատռուած վայրենի կերպարանք ստացած էր:

Ծովը կը լռէ, մի անգամէն չի յայտնուիր ինչ որ կը ցանկայ. անոր այդ ահաւոր անդունդներուն մէջ ամէն բան կայ պատրաստ, մինչեւ անգամ խարէութիւն: Կարելի է ըսել, որ ծովը իր առանձին վարուելու եղանակը ունի,— կը յառաջանայ, բայց տեղի տալու ատեն կ'առաջարկէ, բայց իսկոյն կը մերժէ. մրրիկ կը պատրաստէ, բայց իսկոյն կը թողու. իր անդունդներուն անունով սպառնալիք կը կարդայ, բայց չի գործադրեր. հիւսիսային հողմովը կը սարսափեցնէ, բայց հարաւայիններովը կը հարուածէ: Կլէյմօր մարտանաւը ամբողջ գիշերը պարուրուած էր մառախուղին մէջ եւ կը սոսկար մօտալուտ փոթորիկէն, բայց ծովը զայն հիասթափեց, թէեւ կատաղի եղանակով. ան ծրագրած էր փոթորիկ, բայց գործադրելու բոպէին թողած էր փոթորիկը եւ ընտրած խութը: Միեւնոյնն էր. ասիկա ալ նաւաբեկութիւն էր, միայն ուրիշ ձեւով:

Բաւական չէր ժայռերէն սպառնալող կորուստը, պատերազմն ալ իր կողմէն կը պատրաստուէր ոչնչացնելու մնացածը: Մէկ թշնամին հերիք չէր, միւսն ալ կուգար չարիքը կատարեալ դարձնելու: Լա Վիէօվիլ քրքիջ մը արձակեց եւ գոչեց.

— Այս կողմէն ալեկոծութիւն՝ այն կողմէն պատերազմ. երկու կողմէն ալ մեր ճակատագիրը չճռուած է:

Ը.

9 — 380

Մարտանաւը բոլորովին խանգարուած էր:

Այդ սփռուած տժգոյն լոյսերը, այդ մռայլ ամպերը, հորիզոնի այդ շարժուն խառնակութիւնը, ալիքներու այդ խորհրդաւոր շառաչումը,— այս բոլորին մէջ տեսակ մը մռայլ լռութիւն կար: Ամբողջ բնութիւնը լուռ էր, միայն հովը իր դաժան շունչովը կ'ոռնար: Կորստաբեր աղէտը կը յարձրանար ծովին անդունդներէն վեհափառ ծանրութեամբ մը: Ասիկա աւելի տեսիլքի մը նմանութիւն ունէր, քան թէ յարձակումի: Անշարժ էին ժայռերը, անշարժ էին նաւերը՝ խաղուած հսկայական լռութեան մէջ: Միթէ այստեղ, այս լռութեան մէջ, իրականութիւն կա՞յ. գուցէ երազ մըն է, որ կը կատարուի ծովին վրայ. բայց այսպիսի երեւակայական տեսիլքներուն կարելի է հանդիպել միայն տատասկներու մէջ. եւ մարտանաւին համար, այս տատասկներու համաձայն, խութը դեւ էր դարձած, իսկ նաւատորմը՝ ուրուական եւ ինքը՝ շրջապատուած անոնցմով:

Կոմս Պուապէրդըլօ կիսաձայն հրամաններ տուաւ. Լա Վիէօվիլին, որ իջաւ վար, մարտկոցը, իսկ նաւապետը վերցուց հեռադիտակը, եկաւ կանգնեցաւ նաւին յետնակողմը, ղեկավարին քով:

Ղեկավար Կաքուալ ամէն ջանք ի գործ կը դնէր նաւը ալիքներուն վրայ կանգուն պահելու, երբ ան, միանգամայն քամիէն և ալեկոծութենէն բռնուած, առանց այլեւայլութեան կարող էր ընկղմիլ:

— Ղեկավար, հարցուց նաւապետը, այժմ ո՞ւր կը գտնուինք:

— Մէնկիէի ապառաժներուն վրայ:

— Ապառաժներուն ո՞ր կողմը:

— Գէշ կողմը:

— Ի՞նչպէս է ծովին յատակը:

— Սուր սուր ցցուած ապառաժներով լեցուն է:

— Կարելի՞ է խարիսխ ձգել:

— Կարելի է մէկ բոպէ մահուան սպասել:

Նաւապետը իր հեռադիտակը ուղղեց դէպի արեւմուտք եւ քննեց Մէնկիէ խութը, յետոյ դարձուց դէպի արեւելք եւ զննեց երեւցող նաւերը:

Իսկ ղեկավարը այդ միջոցին դեռ կը շարունակէր կարծես ինքն իրեն խօսիլ. «Ասիկա կը կոչուի Մէնկիէ, այս ժայռերուն վրայ հանգիստ կ'առնէ ծովային ճայերուն սուրբը, երբ կը թռչի դէպի Հոլանտա, եւ նոյնպէս իր ետ վերադարձին մէջ փոթորկոտ մեծ տարմահաւը»:

Նաւապետը կը շարունակէր սակայն հետազննել եւ համրել նաւերը: Արդարեւ անոնց թիւը ութ էր. անոնք կարգաւ շարուած էին եւ ջուրէն դուրս ցցած էին իրենց ռազմական յուռեկները. կեդրոնին մէջ կը բարձրանար եռայարկ նաւին յաղթ հասակը:

— Կը ճանչնա՞ք այս նաւերը, հարցուց նաւապետը դէպի ղեկավարը դառնալով:

— Այո՛, պատասխանեց վերջինը:

— Ի՞նչ նաւեր են անոնք:

— Նաւատորմ է:

— Ֆրանսակա՞ն նաւատորմը:

— Այո՛, այդ սատանայականը:

— Միթէ բոլոր յածանաւերը այժմ այստե՞ղ կը գտնուին:

(Շար.)

թութիւններ ունէր արտաքին քաղաքականութեան մասին։ Լիթվինով գիտակից էր իր դիրքին, եւ երբեք փորձ ըրած չէ մտնելու Քրեմլինի ներքին շրջանակին մէջ։ Ան ունկնդրութիւն կը խնդրէր Սթալինէն, երբ պէտք զգար ո եւ է կարեւոր բան հաղորդելու, եւ կամ Քրեմլինէն կը կանչէին զինք, երբ ո եւ է կարեւոր հրահանգ ունէին հաղորդելիք։ Լիթվինովի նկարը կը հրատարակէին թերթերու մէջ շատ շատ տարին երկու անգամ։ Եւ միայն այսքան։ Կ'ըսուի թէ ծրագրուած էր Լիթվինովը հեռացնել իր պաշտօնէն մարտ 10ին, բայց Չեխոսլովաքիոյ գրաւումը Գերմաններու կողմէ պատճառ դարձաւ, որ Սթալին յետաձգէ իր որոշումը։ Լիթվինովի հրաժարումը զանազան մեկնութիւններու տեղի տուած է քաղաքական շրջանակներու մէջ, բայց իսկական շարժառիթը ոչ ոքի ծանօթ է։

Մոսկուայի առաջարկները Ռումանիոյ

Պուքրէշի քաղաքական շրջանակներէն քաղուած տեղեկութեանց համաձայն, Գ. Փոթէմքին հետեւեալ խնդիրները ներկայացուցած է ռումանական կառավարութեան.—

1. Ի՞նչ դիրք պիտի բռնէ Ռումանիան Գերմանիոյ հանդէպ, եթէ պատերազմ ծագի Եւրոպայի մէջ։

2. Խ. Միութիւնը պատրաստ է բացորոշ յայտարարութիւն մը ընելու, անմիջապէս դադրեցնելու համար Կոմինթէրնի գործունէութիւնը Ռումանիոյ մէջ։

3. Նոյնպէս Խ. Միութիւնը պատրաստ է հանդիսաւոր յայտարարութեամբ մը յայտնելու թէ այլեւս պահանջներ չունի Պեսարապիոյ մասին։

4. Ռումանիոյ դիրքը Սեւ ծովու պետութեանց փոխադարձ աջակցութեան դաշինքին հանդէպ, զոր առաջարկած է Թուրքիա։

5. Խ. Միութիւնը պատրաստ է անմիջապէս զէնքեր մը ղրկելու Պուքրէշ։

Ուրիշ աղբիւրի մը համաձայն, Փոթէմքին երկարօրէն տեսակցելով Պուլկարիոյ թագաւորին եւ վարչապետին հետ, առաջարկած է Սեւ ծովու դաշինք մը կնքել։

Զանազան ծուցիրներ

«Թայմզ»ի Հռոմի թղթակիցը կը գրէ, թէ Գերմանիա խոհեմութեամբ պիտի վարուի Լեհաստանի հանդէպ եւ պիտի ջանայ վէճը կարգադրել առանց արիւնահեղութեան։ Հիթլէրի փառասիրութիւնը եղած է գերման իրաւունքները ձեռք ձգել առանց կաթիլ մը արիւն թափելու։ Ուստի պիտի հետեւի այն գործելակերպին, որով տիրացաւ Աւստրիոյ եւ Չեխոսլովաքիոյ։ Բայց եթէ Լեհաստանի հետ ձախողի այս քաղաքականութիւնը, այն ատեն Հիթլէր պիտի փորձէ մերձենալ Ռուսիոյ։ Լաւատեղեակ շրջանակներու մէջ կը պնդեն, թէ Ռուսիոյ հետ մերձեցումի մը գաղափարը երբեք հեռացած չէ Հիթլէրի մտքէն, եւ այս առթիւ փաստ կը բերեն անոր մէկ ճառը, խօսուած 1930 Հոկտեմբեր 13ին, ուր ըսած է թէ պիտի խորտակէ Մեծն Բրիտանիան, Ռուսիոյ օգնութեամբ։

*** Լեհաստանի արտաքին նախարարը իր ուրբաթ օրուան ճառին մէջ խորհրդաւոր ակնարկութիւն մը ըրած էր Գերմանիոյ կողմէ եղած առաջարկի մը մասին։ Լեհական թերթերը կը գրեն թէ այդ ակնարկը կը վերաբերէր ռուսական Ուկրայնայի գրաւման։ Այս առաջարկը ըրած է մարաջախտ Կէօրինկ, երբ Վարշաւա կը գտնուէր եւ որսորդութեան մը ատեն գաղտնի խօսակցութիւններ ունեցաւ գնդ. Պէքի հետ։ Այս վերջինը լսած է առաջարկը, բայց չէ պատասխանած։

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՎԱՐՇԱՒԱՅԻ համար դեսպան մը նշանակեց խորհրդային իշխանութիւնը։ Այս պաշտօնը թափուր կը մնար 1937էն ի վեր, երբ ետ կանչուեցաւ դեսպանը, Գ. Դաւթեան։ Ուրեմն Մոսկուա կ'ուզէ բարելաւել իր յարաբերութիւնները Լեհաստանի հետ, մինչ այն պահուն երբ այդ երկիրը կը պայքարի Գերմանիոյ դէմ։ Փոթէմքին Վարշաւա հանդիպեցաւ, Պուքրէշէն մեկնելէ վերջ։

ԱՆԳԼԻՈՅ ՆԱԽՈՐԴ ԹԱԳԱՒՈՐԸ, այժմ Ուինտզըրի դուքս, ձայնասփիւռ ճառ մը խօսեցաւ Վէրտէօնի մէջ, «իբրեւ պարզ զինուոր մը վերջին պատերազմին», եւ 400 միլիոն ունկնդիրներ լսեցին իր խօսքը, Եւրոպայէն մինչեւ Ամերիկա։ Դուքսը խօսքը ուղղելով աշխարհի բոլոր քաղաքագէտներուն, պաղատագին խնդրեց որ գործեն իբրեւ «ամբողջ աշխարհի քաղաքացիները», մոռնան նախանձական շահերը եւ փրկեն խաղաղութիւնը։

* ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆԸ պիտի վերաբացուի վաղը, հինգշաբթի։ Կառավարութիւնը անմիջապէս վստահութեան խնդիր պիտի յարուցանէ, պարզելով արտաքին քաղաքականութիւնը։

ԺԱՆ Տ'ԱՐՔԻ մեծ յաղթանակին (ազատում Օրլէան քաղաքի) 510րդ տարեդարձին առթիւ մեծ հանդէսներ սարքուած ըլլալով, հանրապետութեան նախագահը Օրլէան գնաց եւ ճառ մը խօսեցաւ, կրթական նախարարին հետ։ Նախագահը «Օրլէանի Կոյսը» ներկայացուց իբրեւ տիպար Ֆրանսայի միութեան, զոհաբերութեան եւ հայրենասիրութեան, «որոնք անհրաժեշտ են պաշտպանելու համար հայրենիքը ներկայ անստուգութեան մէջ»։

3,070,000 ՊԱՐԿ ԱԻԱԶ բաշխուած է Սէնի նահանգին մէջ, հրձիգ ռումբերու դէմ։ Այս առթիւ ծախսուած է 6,539,000 ֆրանք, իւրաքանչիւր պարկը հաշուելով 21 ֆրանք։ Պարկերէն 1,400,000ը յատկացուած են Փարիզ քաղաքին, մնացեալը՝ Սէնի նահանգին միւս մասերուն։ Իւրաքանչիւր պարկին ծանրութիւնն է 25 քիլօ։

ՍՊԱՆԻԱ հրաժարեցաւ Ազգերու Դաշնակցութենէն։ Մատրիտի մեծ զօրահանդէսը պիտի կատարուի մայիս 19ին։ Յաջորդ շաբթու օտար կամաւորները պիտի հեռանան Սպանիայէն։

ԱԼՊԱՆԻՈՅ գրաւումը իտալական գանձին արժած է 3,300,000 սթերլին, համաձայն պաշտօնական տեղեկագրի մը։

109 ՍՊԱՆԻԱԿԱՆ նաւեր, որոնք Ֆրանսա ապաստանած էին, յանձնուեցան Զօր. Ֆրանքոյի կառավարութեան։ Փոխադարձաբար զօրավարը յանձն առաւ սահմանագլուխը բանալ, աւելի մեծ թիւով փախստականներ ընդունելու համար։

Այրի տիկին Էպրուք Աճէմեան, Օրիորդներ Թագուհի եւ Սիրարփի Աճէմեան, Գ. Աստուր Աճէմեան, Այրի Տիկին Լուսինեակ Աճէմեան (Պերլին), Գ. Գ. Մելքոն եւ Կարօ Աճէմեան, Տէր եւ Տիկին Եղիա Ֆուռճեան եւ զաւակունք (Պերլին), Այրի Երեցուհի Իսկուհի Ճամճեան եւ աղջիկը՝ Հրաչուհի (Սոֆիա), Տէր եւ Տիկին Մանուկ Թառաքեան (Սոֆիա), Տէր եւ Տիկին Կարպիս Երեմեան (Մարսէյլ), Գ. Աստուր Կիւրեղեան (Տէտէ Աղաճ), ինչպէս նաեւ բոլոր ազգականները սրտի խորունկ կսկիծով կը ծանուցանեն իրենց սիրելի որդւոյն, եղբօր, քեռորդւոյն, զարմիկին եւ ազգականին՝

ՄԵԼՔՈՆ ԱՃԷՄԵԱՆԻ

յանկարծական եւ դառնակսկիծ մահը։

Յուղարկաւորութիւնը տեղի պիտի ունենայ այսօր, 10 Մայիս, չորեքշաբթի առաւօտ ժամը 11ին Փարիզի Հայոց եկեղեցիին մէջ, ուրկէ հանգուցեալին մարմինը պիտի փոխադրուի Փանթէն Փարիզիէն գերեզմանատունը։

ԾԱՆՕԹ.— Մասնաւոր մահազդ դրկուած չըլլալով, կը խնդրուի ներկայս իբր այն նկատել։

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Խորին շնորհակալութիւններս կը յայտնեմ բոլոր ազգականներուս եւ բարեկամներուս որոնք իրենց վշտակցութիւնը եւ ցաւակցութիւնը յայտնեցին տիկնոջս՝

ՅԱՄԲԵՍՏՈՒՀԻ ԽԱՐԲՈՒՐԹԼԵԱՆԻ

մահուան առթիւ։

Պուլաքօյլնէն Ս. ԽԱՐԲՈՒՐԹԼԵԱՆ

×

Այրի Տիկին Ռէժինա Պահճէճեան եւ զաւակը եւ Գ. Կարապետ Պահճէճեան շնորհակալութիւն կը յայտնեն այն անոնց որոնք անձամբ, գրաւոր եւ հեռագրական ցաւակցութիւն յայտնեցին իրենց սիրելի ամուսնոյն, հօր եւ որդւոյն՝

ՀՈՎՀԱՆՆԷՍ ՊԱՀՃԷՃԵԱՆԻ

դառնագին մահուան առթիւ որ տեղի ունեցաւ ինքնաշարժի արկածի հետեւանքով։ Յուղարկաւորութիւնը տեղի ունեցաւ Մայիս 1ին, եւ մարմինը փոխադրուեցաւ Շամբալմանի (Նիէվրի նահանգ) գերեզմանատունը։

«ՐԵՖՖԻ» ԼՍԱՐԱՆ

Յառաջիկայ դասախօսութիւնը 11 Մայիս, Հինգշաբթի երեկոյ ժամը 9ին Cadet սրճարանին վերնայարկը, Մեթրօ Cadet։

Կը խօսի Գ. ՀՐԱՉ ՋԱՐԴԱՐԵԱՆ։ Նիւթ՝ «Զուգահեռական մը Ռուսոյի եւ Զաւարեանի միջեւ»։

Դասախօսութիւն

Ֆ. Կ. Խաչի Վարչութեան գործիչներու պատրաստութեան դասախօսութիւնը 20 Մայիս, Շաբաթ կէսօրէ վերջ ժամը 4ին Բարեգործականի շէնքին մէջ, 8 rue Copernic։ Կը դասախօսէ Գ. Ա. ԳԻՒԼԽԱՆԴԱՆԵԱՆ։ Նիւթ՝ «Կ. Խաչի պատմութիւնը»։

Կ. ԽԱՉԻ ՕՐԸ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ Ֆ. Կ. ԽԱՉԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

14 ՄԱՅԻՍ, ԿԻՐԱԿԻ ԿԷՍՕՐԷ ՎԵՐՋ ԺԱՄԸ 3ԻՆ

Coliséeի սրահին մէջ

ԿԸ ԽՕՍԻ Պ. Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ

Գեղարուեստական բաժնին իրենց մասնակցութիւնը կը բերեն՝ Օր. Գ. ԳԷՈՐԳԵԱՆ Մարսէյլի Conservatoireէ (ջութակ), Mlle ARNAUD (դաշնակ), Գ. ԼԵՒՈՆ ՂԵՒՈՆԴԵԱՆ (ջութակ)։

Կ. Խաչի սանուհիները ղեկավարութեամբ Օր. Զ. ՄՈՒՇԿԱՆՊԱՐԵԱՆի կը ներկայացնեն «ՀԻՆ ԱՍՏՈՒԱԾՆԵՐ»էն տեսարան մը։

Օր ՄՈՒՇԿԱՆՊԱՐԵԱՆ, Գ.Գ. Վ. ՔԷՉԷՃԵԱՆ, Վ. ՏԷՐՏԷՐԵԱՆ, Ս. ՊՕՂՈՍԵԱՆ կը ներկայացնեն «ՇԻՓՕՌԱԾ ՍԱՌԱՆ» զաւեշտը։

Մուտք 5 Ֆր.։

Կը խնդրուի երախայ չբերել։

Salle Erard, 13, Rue du Mail, (métro : Sentier)

24, Մայիս, Չորեքշաբթի երեկոյեան ժամը 9ին

ՆՈՒԱԳԱՀԱՆԴԷՍ

ՋՈՒԹԱԿԻ ՀԱՆՐԱԾԱՆՕԹ ՎԻՐԹՈՒՈԶ

ՖԻԼԻՊ ԱՂԱՋԱՐԵԱՆԻ

Մուտք 25, 20, 15 եւ 10 ֆրանք

Տոմսերը կը ծախուին Salle Erard, Maison Eschig, 48, rue de Rome եւ Ֆ. Աղաջարեանի մօտ՝ 11, rue Robert Planquette, Paris 18.

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ «ՆՈՐ ՄԱՏԵՆԱՇԱՐ»Ի Ա. ԹԻՒԸ

Ա. ԳԻՒԼԽԱՆԴԱՆԵԱՆԻ

«Ազգային շարժումների դրդապատճառները 19րդ դարում»

Գին՝ Ֆրանսա եւ գաղութները 5 Ֆր., ուրիշ երկիրներ 7 ֆրանք։

Ստանալու համար դիմել՝ Տիկ. Հ. Գիւլխանդանեանի, 30 Rue Lucien Perquel, Montmorency (S. et O.), M Barsamianի, 46 Rue Richer, Paris, կը ծախուի նաեւ «Յառաջ»ի խմբագրատունը։

ՆՈՒԻՐԱՏՈՒՈՒԹԻՒՆ

Տէր եւ Տիկին Թորգոմ Տօմպալեան 30 Ֆր. կը նուիրեն Ֆ. Կ. Խաչի օգնութեան կայանին, փոխան ծաղկեպսակի, փոքրիկ Արմէն Ամիրխանեանի մահուան առթիւ։

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Ֆր. Կ. Խաչի Փարիզի Մասնաճիւղը իր խորին ցաւակցութիւնը կը յայտնէ Տիկին Մառի Իփլիքճեանի եւ իր զաւակներուն, իրենց սիրելի ամուսնոյն եւ հօր՝ ՍՏԵՓԱՆ ԻՓԼԻՔՃԵԱՆի ցաւալի մահուան առթիւ։

«ՀԱՅՐԵՆԻՔ» ԱՄՍԱԳԻՐ ԿԸ ՆՈՒԻՐԵՆ

Նիւ Եորքէն բանտարկեալ ընկեր Տասթէօս Լէյլէկեան մէկ տարեկան «Հայրենիք» ամսագիր նուիրած է Գորտօ, Աթարօն Գէնտիրեանի եւ Լեւոն Կիրակոս Փափազեանի (Ճաւաշի)։ Այս երկուքն կը խնդրուի իրենց հասցէները գրկել ուղղակի «Հայրենիք»ին, 13-15 Shawmut St. Boston. (Mass.) ստանալու համար թերթը։

Le Gerant : H. STEPHAN

Imprimerie A-DER (AGOPIAN)

17. Rue Damesme . Paris (13)

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 376.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Dameme, PARIS (13e) (ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

Téléphone : GOBelins 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ —

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ 11 ՄԱՅԻՍ
JEUDI 11 Mai 1939

ՏԱՐԻ — 15e Année No. 4037 — Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ — ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԸ

ԴՐԱՑԻՆ, ԻՐ ԱՅԳԻՆ, ԻՐ ՁԻՆ

…առակ մը չէ որ կը փորձենք:

…անգամ որ միջազգային տագնապ մը կը ծագի, սեւ… ամպեր կը դիզուին քաղաքական հորիզոնին վրայ, մեր ջիղերը… կ'ըլլան: Եւ անձնատուր կ'ըլլանք զարմանազան… ,— աւելի կամ պակաս բանիմաց տեսութիւններ, …ութիւններ, գուշակութիւններ: Մինչեւ անգամ աւետաբեր կամ վայրերոտ կանչեր:

…ելած է օկիզբէն ի վեր,— այն օրէն որ լրագիր ունենք, քաղաքական լուրերը սեւնակ - սեւնակ փառեցան հայերութեան մէջ:

…չկայ ժողովուրդ մը որ այն աստիճան քաղաքականութեամբ փարակուած ըլլայ, որքան մենք,— եթէ չհաշուենք Պալքանի ու Մօտաւոր Արեւելքի միւս ժողովուրդները:

…երեր առաջ, չատ հեռու ըլլալով միջազգային պղտոր… մանաւանդ Արեւմուտքի լուսապայծա՛ռ ափերէն, հաւատք չատ մը միամտութիւններ:

…«…»ը գրեր է, «Թան»ը կը հաստատէ, «Ն. Ֆ. Փրէսս»ն …ութիւնը կը հաղորդէ.

…կարծէ՞ք թէ չատ բան փոխուած է այսօր, երբ արդէն Փարիզ, Լոնտոնը, Պերլինը եւ Հռոմը կամ Ուաշինկթընը այլեւս …մօտ դարձեր են մեզի համար: Երբ ամէն դիւրութիւն կը … օրը օրին, ժամը ժամին, նոյնիսկ վայրկեանը վայրկեանին … հաւար աշխարհի բաները,— լուր, բանաւոր և գրաւոր …, քաղաքական տեսութիւն, ծրագիր, … փաթերիկ, պատերազմ

…անդ, կրնա՞ք ըսել թէ բան մը փոխուած է մեր հոգեբանութեան, օրուան անցուդարձը դիտելու եւ դատելու մեր եղանակին մէջ.

…, անցեալ աւանդէն ի վեր արտակարգ ալեկոծութեան …ուած է ամբողջ աշխարհը, գլուխն ըլլալով այժմ Եւրոպ… Ալեկոծութիւն մը որ ամեն - ամեն կը մեղմանայ, յետոյ … սաստկանալու, պայթելու համար: Ամէն պարագայի մէջ … մը անհասկնալի եւ քամահելի, որ կրնայ ե՛ւ օրհնութիւն … ե՛ւ անէծք

…այս ալեկոծութեան հանդէպ, մէկ բանաձեւ, մէկ ազդանշան … ունին բոլոր պետութիւններն ու ժողովուրդները, «… …»: Եւ կամ ,— «Ներկայ»:

…, խօսքէն գործի անցնելով, բոլորն ալ կարեւին ու անկարելին փորձեն, թէ լաւագոյնը եւ թէ անոր իւղը ապահովելու, …ութեան, …ութեան մէջ … համար :

…մե՞նք: Մի՛ վախնաք. բաղդատութիւն մը չէ որ կը կատարենք մեր համբանքն ալ, սարօղութիւնն ալ : Մանաւանդ մեր ցիրուցան վիճակը, որ այնքան խորապէս կը ջլատէ … արդիւնաւորութիւն:

…, անմասնութիւն պիտի ըլլար չարաչար գործածել … պարագաները, չքմեղացնելու համար մեր անկեր… վիճակը :

…չմոռնանք տխուր իրողութիւն մը, որ ամէնէն մեծ … կը գործէ մեր հանրային կեանքին մէջ :

…համար անքակտելի սովորութիւն մը դարձած է ամէնէն … …:

…, իր այգին, իր ձին, իր չարժումները չատ աւելի կը … մեզ, քան մեր սեփական հոգերն ու պարտականութիւններ:

…ենք սովորական դիտողներ: Բան մըն ալ աւելի, բաղ… ուրիշ փոքր եւ բախտակից ժողովուրդներու հետ :

…ռակութեան հետեւանքով, բուն հայկական միջավայրը … է — կամ կը սպառնայ դառնալ — միջանկեալ բան մը: … մը փակայիծ, որ ոչ հրապոյր ունի, ոչ ալ որ եւ է պար… …ութիւն կը թելադրէ:

…մը կը վժայ մեր չուրջը: Դէպքերը իրար կը հրմշ… …ները ալեայ կը կրատեն փոխադարձաբար :

…փոյթ,— դիտե՛նք եւ կարծիքներ յայտնենք: Մըցինք … , երբեմն լաւագոյն բանդէար կամ պոլիտիկոսը:

…ին աւելի օր, երեքչաբթի, հրապարակային ժողով մը … ունեցաւ Փարիզի մեծագոյն սրահներէն մէկուն մէջ, նախագահութեամբ նոր կազմակերպութեան մը, «Բարեկամներ Ֆրանսական Հանրապետութեան»:

…ողովին կը նախագահէր նախկին վարչապետ մը, Փոլ Պոնքուր: …խօսեցան նախկին նախարարներ, երեսփոխաններ եւ …իկաններ, բոլորն ալ օտարականներու մասին: Նօսք առին … սաար ատրանիկներ,— չեխ, գերման, իտալացի, ամերիկացի, սպանիացի, լեհ, աւստրիացի, պարզելով իրենց տեսակէտ…

…Հայե՞րը: Ապահովաբար ոչ մէկ Հայ տեղեկութիւն ունէր … , բացի «…» …:

…այս պատահական օրինակ մըն է: Ուրիշ ի՛նչ անցքեր … մեր չուրջը, մեր աչքերուն առջեւ, առանց մեր … :

…ութեան իր ձին, իր խաղերը հանգիստ քաղմեր են մեր գըլ… Ժամանա՞կ ունինք այսպիսի մանրամասնութիւններով …

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՊԱՊԸ ԱԼ ԿԸ ՓՈՐՁԷ ՓՐԿԵԼ ԽԱՂԱՂՈՒԹԻՒՆԸ

ՀԻՆԳ ՊԵՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԺՈՂՈՎԻ՞ ՀՐԱՒԻՐՈՒԱԾ

Կը հաստատուի թէ Պապը իր նուիրակներուն միջոցաւ չօշափած է Անգլիոյ, Ֆրանսայի, Գերմանիոյ, Իտալիոյ եւ Լեհաստանի տրամադրութիւնները, խորհրդաժողով մը գումարելու եւ միջազգային վէճերը խաղաղութեամբ լուծելու համար: Լոնտոնի, Փարիզի, Պերլինի եւ Վարշաւայի պապական նուիրակները այցելելով այդ չորս պետութեանց վարչապետներուն, յայտնած են պապին բաղձանքը, առանց սակայն որոշ առաջարկներ ներկայացնելու :

Կը հաւաստեն թէ Գերմանիա պատասխանած է անմիջապէս, համակրանք բայց միեւնոյն ատեն թերահաւատութիւն յայտնելով: Այս առթիւ գրույց կը չրջի թէ Գերմանիոյ արտաքին նախարարը Վատիկան հրաւիրուած է, բայց պաշտօնական չրջանակներ չեն հաստատեր այս լուրը: (Նախարարը Միլանէն վերադառնալով, Հիթլէրի հաղորդեց Կոմս Չիանոյի հետ ունեցած խօսակցութիւնները):

Վատիկան այս առթիւ առաձգական ցեկոյց մը հրատարակեց, որ կը հերքէ խորհրդաժողովի մասին չրջած լուրերը, բայց կը հաստատէ թէ Պապը աւելի քան երբեք կը չահագրգռուի աշխարհի խաղաղութեան դատովս: Այս առաջադրութեամբ է որ պապական նուիրակները զանազան պետութեանց ներկայացուցիչներուն հաղորդած են Պապին բաղձանքները, խաղաղութեամբ լուծելու համար Եւրոպան յուզող հարցերը :

Վարչաւայի պապական նուիրակը նոր տեսակցութիւն մը ունեցաւ Լեհաստանի արտաքին նախարարին հետ: Երկրորդ տեսակցութիւնն է այս, երկու օրուան ընթացքին :

Գերմանիոյ պաշտօնական չրջանակներուն մէջ կասկածելի կը նկատեն պապական ձեռնարկին յաջողութիւնը, բացարձակապէս չմերժելով հանդերձ բարեխօսութեան արժէքը: Այս առթիւ նորէն կը չեշտեն թէ Գերմանիա չի հաւատար խորհրդաժողովներու եւ թէ լեհեւգերմանական վէճը կրնայ կարգադրուիլ միայն Գերմանիոյ պահանջներուն ամբողջական ընդունելութեամբ: Միւս կողմէ, դիտել կուտան թէ Վատիկան սխալ կ'ընէ իր հոգեւոր իրաւասութեանց սահմանը անցնելով եւ աշխարհական գործերու միջամտելով .

ԱՆԳԼԻԱ ԵՒ Խ. ՄԻՈՒԹԻՒՆԸ ՉԵՆ ՀԱՄԱՁԱՅՆԱԾ ՏԱԿԱՒԻՆ

Ժընեւի մէ՞ջ պիտի գտնեն բանաձեւը

Մոսկուայի հաղորդակցական գործակալութիւնը ցեկոյց մը հրատարակեց անգլեւխորհրդային բանակցութեանց մասին: Ցեկոյցը կ'ըսէ թէ անգլիական գործակալութեան մը տեղեկութեանց համաձայն, Անգլիա հետեւեալ պատասխանը տուած է Խ. Միութեան առաջարկին.—

"1. Խ. Միութիւնը պէտք է երաշխաւորէ սահմանակից պետութեանց իւրաքանչիւրին անկախութիւնը անջատօրէն :

2. Մեծն Բրիտանիա յանձն կ'առնէ իր աջակցութիւնն ընծայել Խ. Միութեան, եթէ այս վերջինը պատերազմի բռնուի, իր երաշխաւորութիւնները գործադրած ատեն:

Մոսկուայի գործակալութիւնը, հիմնուելով խորհրդային իրաւասու չրջանակներէ քաղուած տեղեկութեանց վրայ, կը յայտարարէ թէ այս տեղեկութիւնը ամբողջովին չի համապատասխաներ իրականութեան եւ կ'աւելցնէ

— « Արդարեւ, խորհրդային կառավարութիւնը Մայիս 8ին բրիտանական կառավարութենէն ստացած է հակառաջարկներ որոնց մասին տարակուսութիւն չունէր Ֆրանսական կառավարութիւնը: Այդ առաջարկները չեն ըսեր թէ խորհրդային կառավարութիւնը պարտի անջատօրէն երաշխաւորել իւրաքանչիւր սահմանակից պետութեան անկախութիւնը, այլ կը թելադրեն որ խորհրդային կառավարութիւնը անմիջական օգնութիւն ընծայէ Մեծն Բրիտանիոյ եւ Ֆրանսայի, եթէ այս վերջինները հարկադրուին զինուորական գործողութիւններ կատարել, գործադրելու համար իրենց յանձնառութիւնները Լեհաստանի եւ Ռումանիոյ հանդէպ: Սակայն բրիտանական հակառաջարկները բան չեն ըսեր որ եւ է աջակցութեան մասին զոր Խ. Միութիւնը պիտի ընդունի Մեծն Բրիտանիոյ եւ Ֆրանսայի կողմէ, փոխադարձ օգնութեան հիման վրայ, եթէ ան ալ զինուորական գործողութիւններ կատարելու հարկադրուի, գործադրելու համար իր յանձնառութիւնները սահմանամերձ պետութեանց կամ Արեւելեան Եւրոպայի ուրիշ պետութեանց հանդէպ »:

Մինչ այս մինչ այն, Անգլիա եւ Ֆրանսա կը չարունակեն իրենց փորձերը, Խ. Միութիւնը եւ Թուրքիան խաղաղութեան ճակատին կապելու համար: Լոնտոնի խորհրդային դեսպանը նոր տեսակցութիւն մը ունեցաւ Անգլիոյ արտաքին նախարարին հետ, անգլիական նոր առաջարկներու մասին :

Վերջին լուրերու համաձայն, անգլօ-թուրք բանակցութիւնները յառաջ կ'երթան յաջողութեամբ եւ կը յուսացուի համաձայնութիւնը ծանուցանել այս չաբթու, փոխադարձ օգնութեան հիման վրայ :

Գալով անգլեւխորհրդային բանակցութեանց, կը կարծուի թէ կարելի պիտի ըլլայ միջին բանաձեւ մը գտնել Ժընեւի մէջ, Ազգաժողովի Խորհուրդին գումարման առթիւ, որուն պիտի նախագահէ Պ. Փոթէմքին, Մոսկուայի արտաքին փոխ - գործավարը: Ժողովը պիտի բացուի երկուշաբթի օր: Այս առթիւ Անգլիոյ արտաքին նախարարը պիտի հանդիպի նաեւ Փարիզ, խորհրդակցելու համար Ֆրանսական կառավարութեան հետ :

Կ'ըսուի թէ Մոսկուա վերջին պահուն հաւանութիւն յայտնած է ընդունելու Անգլիոյ առաջարկները, պայմանաւ որ Անգլիոյ եւ Խ. Միութեան սպայակոյտները անմիջապէս խորհրդակցութիւն մը կատարեն: Մոսկուա կ'ուզէ նախապէս գիտնալ թէ Անգլիա ի՛նչ հիման վրայ աջակցութիւն պիտի ընծայէ Լեհաստանի եւ Ռումանիոյ, եթէ այդ երկու երկիրները յարձակման ենթարկուին :

(Շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

«ՁԱԽՄԱ՞Խ ՄԸ ՁԱԽԸՑՈՆ··· »

Ուրեմն բաւական ճանչցաք Մինաս Էֆէնտին

Առտու մը նորէն իրար անցած էր Պոլսոյ հայ թերթերու գլխաւոր գրասենեակը·

Տպագրական տեսուչը (Մաթպուաթ միւտիւրի), ամն Քէմալ պէյ, խաչած էր զինքը:

Կոպիտ մարդ, այս Քէմալը ոչ տարիքի կը նայէր, ոչ ալ աստիճանի :

Մինաս էֆէնտի բոլորովին զուռնաբափ, կը հեւար: Հազիւ կրցաւ կակազել·

— Միւտիւրը բաւ ,— Կաղէթայը լազմ, հէփինիզի թարտ: (Թերթը կը փակեմ - կը ջնջեմ, բոլորդ կ'աքսորեմ):

Ի՞նչ էր պատահած:

Ամիրաներու եւ պատրիարքներու դասական կենսագիրը, Աբրահամ Այվազեան, ազդ մը տպել տուած էր « Մանզումէի էֆքեարը» մէջ, Գուլիտան Լուսինեանի երկհատոր բառարանի մասին:

Լուսինեա՞ն, հայ իշխան, ուրեմն·· խռովարար: Եւ հայերէն թերթ մըն ալ կը համարձակէ՞ր անոր ծանուցումը հրատարակել ·

Քէմալ պէյ անմիջապէս կը կանչէ երեք հայ գրաքննիչները, գլուխն ըլլալով Մինաս էֆէնտին, եւ կը յանդիմանէ, զորս դու պատուիրեցիր:

Ցետոյ կը կանչէ թերթին արտօնատէրը, Յովհ. Գայսէրլեան: Կուռնը ու կլոր չուկացի մը, կեսարացի, որ ոչ հայերէն գրել գիտէր, ոչ կարդալ, ոչ ալ խօսիլ :

Լուր անգամ չունէր թերթին բովանդակութենէն :

Իր ամէնէն սովորական խօսքն էր·

— Ձախմա՞խ մը չախըյօն, իւրիւնի՞ մը խախըյոն ···

Տպագրական տեսուչը վերէն վար չափելով արտօնատէրը, կը սաստէ եւ թրքավարի հայհոյանքներ կը թափէ:

Խեղճը բոլորովին անտեղեակ՝ նոյն իսկ ծանուցումներէն, ոտքը ձեռքը կ'իյնայ, կը սողայ, կը աղաչէ, կը հեծկլտայ ·

— Աման էֆէնտիմ, ոտքիդ փոշին ըլլամ (բուն թուրքերէնը աւելի պատկերալից է, բայց գրի չառնուիր). պէն էրմէնիճէ պիլմէմ, Այվազեան էֆէնտի եազմըշ ···

Թուրք պաշտօնատարը արգահատելով քանի մը սաստ խօս կ'ուղղէ, եւ կը յայտարարէ, իր սովորական ամբարտաւանութեամբ.

— Ցանցանքը այսպիսի էշերուն չէ, այլ անանց որ թերթ հանելու իրաւունք տուեր են այս էշերուն··· (Արտասանեցէք թուրքերէն):

Հասկցողին շատ բարեւ :

ՎԱՀԷ

ԱՌԱՋԻՆ ԱՀԱԶԱՆԳԻՆ ՊԻՏԻ ՏՐԱՄԱԴՐՈՒԻՆ 2000 ՀԱՅ ՌԱԶՄԻԿՆԵՐ

Հայկական Լեգէոնի նախկին ռազմիկ Պ. Ժորժ Մարկոսեան, լեգէոնի անունով Լիբանանի վարչապետին յանձնեց նամակ մը, որուն մէջ յիչելէ վերջ թէ վերջերս լիբանանցի երեսփոխան մը ծրագրած է կազմել մօտ 5000 հոգիէ բաղկացեալ պահեստի գունդ մը, կ'աւելցնէ ·

— « Այդպիսի ծրագիր մը եթէ իրագործուի, կը կարօտի մօտ 500,000 սուրիական ոսկիի, որ անչուշտ պիտի տրամադրուի պետութեան գանձէն : Արդ, նկատի ունենալով որ ազգային պաշտպանութեան հարցը պէտք է հետաքրքրէ ամէն Լիբանանցի, առիթը ունեցայ արեւելեան բանակի սպայակոյտի փոխ - նախագահին հետ տեսակցելու եւ յայտնեցի իրեն, ընկերներուս անունով, թէ որոշած ենք, միջազգային պատերազմի մը պարագային, Ֆրանսայի կողքին պաշտպանել հովանաւորեալ երկիրները: Առաջին ահազանգին կրնամ հաւաքել 2000ի մօտ նախկին ռազմիկներ, որոնք ծառայած են օտար եւ հայկական լեգէոններուն, բոլորն ալ քաջ եւ փորձառու: Անհրաժեշտ պարագային, այս թիւը կարելի է բարձրացնել միայն Լիբանանի մէջ 4 — 5000ի :

«Հարկ չկայ անոնց մասին գովասանքներ ընելու, քանի որ Ֆրանսական բանակի պետերուն ծանօթ է անոնց արժէքը եւ նոյնիսկ մարաջախտ Ալէնպի վկայած է : Անոնք ցոյց տուին իրենց արժէքը 1918ի սեպտեմբեր 19ին, երբ Ֆրանսական բանակը մարձակողական մը նահանջի մատնեց թուրք բանակը: Անոնց արժէքը մատնանշուած է նաեւ 1918 հոկտեմբեր 10ին հրատարակուած պաշտօնական զեկոյցին մէջ :

Թոյլ տալու համար որ պետութիւնը ի հարկին կարենայ օգտագործել տրամադրելիք վերոյիշեալ պիւտճէն, չմարզուած կամաւորներ մարզելու համար, մենք, նախկին ռազմիկներս պատրաստ ենք մեր հայրենիքը պաշտպանելու »:

Այս նամակը հրատարակուեցաւ տեղական Ֆրանսերէն եւ արաբերէն թերթերու մէջ

ԺՈՂՈՎ ՄԸ ՕՏԱՐԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ՄԱՍԻՆ

Օտարականներու մասին հրապարակային ժողով մը գումարուեցաւ Միւթիւալիթէի մեծ սրահին մէջ, երեքշաբթի գիշեր, նախաձեռնութեամբ նոր միութեան մը, «Բարեկամներ Ֆրանսական Հանրապետութեան»: Կը նախագահէր նախկին վարչապետ Պ. Փոլ Պոնքուր: Բազմաթիւ ճառեր խօսեցան թէ Ֆրանսացիներ եւ թէ օտարականներ (Ամերիկացի, Չեխ, Իտալացի, Գերման եւայլն): Նախկին նախարար Պ. Լէօ Լակրանժ հաւաստիքներ ընծայեց աշխատանք ճարելու եւ հպատակութիւնը դիւրացնելու միջոցներու մասին: Ընդհ. պատուիրակը պարզելով նոր կազմակերպութեան նպատակը եւ օտարականներու պարտականութիւնները, պաշտպանեց նաեւ տարագիրներուն իրաւունքները :

Մասնաւոր թղթակից մը ղրկած ըլլալով այս ժողովին, մանրամասնութիւնները պիտի հրատարակենք առանձին :

Առանցքին զինակցութիւնը եւ Թուրքիա

Իտալեւգերման զինուորական ու քաղաքական դաշնակցութիւնը ո եւ է զարմանք չէ պատճառած Թուրքիոյ մէջ: Մամուլը կ'ըսէ, թէ առիկա վերահաստատումն է նախկին իտալեւգերման եւ աւստրեւհունգար զինակցութեան, քանի որ այժմ Գերմանիա գրաւած է նախկին աւստրիական կայսրութեան հողերը եւ Հունգարիան ալ կապուած է Առանցքին: Մամուլը կը յուսայ թէ այս զինակցութեան առջեւ ժողովրդավար պետութիւնները այժմ աւելի ուժով ու արագ պիտի չարժին: Թուրքերէն «Թան» կը գրէ — « Իտալիա ինքզինք կը կապէ հանդիսաւորապէս Գերմանիոյ ճակատագրին, պատերազմի մը պարագային. Իտալեւգերման զինակցութիւնը պատճառ պիտի չդառնա՞յ, որ ժողովրդավար պետութիւնները փութացնեն խաղաղութեան ճակատին կազմութիւնը, որ այնքան զանդաղ կ'ընթանայ »:

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ԻՐԱՆԷՆ

ԹԷՀՐԱՆԻ ՀԱՅ ՀԱՄԱՅՆՔԻՆ ՁԵՌՆԱՐԿՆԵՐԸ Գ.ՀԱԺԱՌԱՆԳԻՆ ԱՄՈՒՍՆՈՒԹԵԱՆ ԱՌԹԻՒ

ԹԵՀՐԱՆ, 25 Ապրիլ.— Ամիսներ առաջ, երբ յայտարարուեցաւ Իրանի գահաժառանգին ամուսնութեան ծրագիրը, Թեհրանի Հայոց Համայնական Խորհուրդը, որ հանդիսանում է Թեհրանի հայ համայնքի միակ ներկայացուցչական բարձր օրգանը, որոշեց պատրաստել մի թանկարժէք նուէր եւ մատուցանել այն Թագաժառանգին, հարսնիքի ժամանակ։

Նուէրի ծրագրին կազմութիւնը յանձնուեցաւ լեհ արուեստագէտ Գ. Գլաւինսկիի։ Թելադրուած էր միայն, որ նուէրը պիտի արտայայտէ Իրանի եւ Եգիպտոսի բարեկամական միութեան գաղափարը։

Գ. Գլաւինսկին այդ գաղափարը մարմնացնում է Իրանի եւ Եգիպտոսի միացեալ քարտէսի մէջ, որ պիտի քանդակուէր արծաթից ու ոսկուց եւ ամրացուէր չքեղ սեղանի մը վրայ։

Այս սեղան — քարտէսի առաջարկ — ծրագիրը գտնում է ընդհանուրի հաւանութիւնը, ուստի եւ անմիջապէս ընտրւում է յատուկ յանձնախումբ, որին յանձնւում է հոգալ թէ սեղան-քարտէսի պատրաստութեան գործը եւ թէ նիւթական միջոցները։

Այդ յանձնախումբին անդամներն էին՝ Գ. Գ. Մէջլիսի պատգամաւորներ Զիրայէլ Բուդաղեան եւ Զօրա Սագինեան, Համայնական Խորհուրդի նախագահ թժ. Վ. Յովհաննիսեան, դոկտ. Յար. Ստեփանեան, Յովս. Ղարախանեան, դոկտ. Ալէք Աղայեան, Արտաշէս Խօջամիրեան, ճարտ. Լեւոն Թադէոսեան, պրոֆ. դոկտ. Գ. Յակոբեան, Տիգրան Զոհրաբեան եւ Օննիկ Վարդապետեան։

Քարտէսին պատրաստութիւնը յանձնւում է հայ արծաթագործ վարպետ Նիկոլ Օհանեանին (Ղարադաղցի), որ եւ անմիջապէս փոխադրում է իր արհեստանոցը Հայկական Ակումբի շէնքը եւ այստեղ յանձնախումբի անդամներ Գ. Գ. Լեւոն Թադէոսեանի (ճարտարապետ) եւ Արտաշէս Խօջամիրեանցի անմիջական հսկողութեան ու ղեկավարութեան տակ գործի է անցնում, շրջապատուած իր հայ եւ մի պարսիկ գործակից — արհեստաւորներով, յիշենք Աբդուլլա Հոսէյին Էյվազին եւ ուստա Միհրանին որոնք եղել են նրա գլխաւոր օգնականները։

Եւ ահա՛ երեքուկէս ամսուան ժրաջան աշխատանքներից վերջ, սեղան-քարտէսը միանգամայն պատրաստ էր եւ ցուցադրուեցաւ Հայ Ակումբի սրահներից մէկում, ի տես հասարակութեան։

Հասարակութիւնը խուռներամ դիմում էր Հայ Ակումբը ու գոհունակութեամբ եւ հիացումով դիտում իր նուէրը Իրանի Թագաժառանգին։

Դժբախտաբար Հայ Ակումբի վարչութիւնը ժամանակից առաջ փակեց իր դռները հասարակութեան առջեւ (փոխանակ յայտարարուած վեց օրուան, հազիւ երեքուկէս օր տրամադրեց) եւ շատ շատերը զրկուեցան։

Սեղան — քարտէսը մի գեղարուեստական չքեղ գործ է։ Բոլորաձեւ է եւ ունի 1,04 մէթր երկայնութիւն եւ 85 սանթիմեթր լայնութիւն իր տրամագծի մէջ։ Քարտէսը շինուած է ամբողջովին արծաթից ու պատած ոսկիով եւ կիտուածով։

Քարտէսի վրայ քանդակուած են ամբողջ Իրանն ու Եգիպտոսը, Կասպից ծովի հարաւային մասը, Պարսից ծոցը, Հնդկական ովկիանոսի հիւսիսային մասը, Կարմիր ծովը, Սուէզի ջրանցքը, Միջերկրական ծովի արեւելեան մասը, ամբողջ Արաբիան, Սուրիան եւ Իրաքը. Ցամաքային մասերը արծաթից է ոսկիով պատած, իսկ ջուրերը՝ կապոյտ կիտուածով։

Միայն Իրանի եւ Եգիպտոսի քարտէսների վրայ են նշանակուած գետերն ու լիճերը, լեռներն ու բարձրաւանդակները, եւ ապա քաղաքների մեծ մասը։ Առանձնապէս ցոյց են տրուած Եգիպտոսի քարտէսի վրայ եգիպտական բուրգերը, իսկ Իրանի քարտէսի վրայ՝ Աբադանի նաւթային շրջանը.

Իրանն ու Եգիպտոսը միացած են օդային հաղորդակցութեան գծով, որի վրայ նշմարւում է ոսկուց շինած թռչող սաւառնակ։ Կարմիր ծովի, Հնդկական ովկիանոսի եւ Պարսից ծոցի վրայ լողում են Եգիպտոսից դէպի Իրան մեկնող արծաթից շինած շոգենաւեր։

Քարտէսի վերին մասում, ճակատին զետեղուած են Թագաժառանգի, Իշխանուհի Ֆովզիէի դունզգոյն ու շատ գեղեցիկ պատկերները կիտուածանկար։ Նկարուած են ոսկուց շինած դափնէ թագակիր պսակի մէջ։ Նկարը պատրաստուած է Բերլինում։

Քարտէսին շրջանակը, զարդանկարուած է հայկական ոճով։

Քարտէսի առջեւի կողքին, կապոյտ կիտուածի վրայ, մակագրուած է պարսկերէն լեզուով՝ «Ն. Կ. Բ. Իրանի Թագաժառանգ իշխան Մոհամադ Ռըզա Շահփուրին իր ամուսնութեան առթիւ՝ Իրանահայութեան կողմից»։

Սեղանը պատրաստել է Թեհրանում մեծ հռչակ ձեռք բերած ատաղձագործ Յարութիւն Իգմիրլեանը (Իգմիրլեան կաթողիկոսի մօտիկ ազգականներից), որ մեռաւ վերջերս։

Հանգուցեալը իր արհեստի մէջ մրցակից չունէր. իր հմտութեամբ, իր ճաշակով մի կատարեալ արուեստագէտ էր։ Իր արհեստանոցից դուրս բերուած կահ — կարասիները մի-մի գլուխ գործոցներ էին։ Աշխատում էր գլխաւորապէս արքունիքի, դեսպանների ու մեծահարուստ մարդոց ապարանքների վրայ։ Տէր էր դարձել նիւթական մեծ կարողութեան, որ ամբողջովին կտակել էր իր ընտանիքին, առանց մի գրօշ յատկացնելու ոչ մէկ բարեգործական նպատակի.... Մի երեւոյթ, որ միանգամայն անսպասելի էր եւ ծանր տպաւորութիւն թողեց Թեհրանի հայ հասարակութեան վրայ։ Ժառանգներն էլ՝ կինն ու աղջիկը, մինչեւ այսօր դեռ չեն արել որեւէ նուէր, յաւերժացնելու հանգուցեալի յիշատակը։

Սեղանը շինուած է ընկուզենուց եւ մի կլոր ութանկիւնանի հաստ ոտով ամրացուած ձուաձեւ պատուանդանի վրայ։ Սեղանի ոտը ամբողջովին պատած է արծաթից պատրաստուած ութ ցցուն արձաններով, իրարից բաժանուած ութ սիւներով։ Պատուանդանի վրայ եւս քանդակուած են ութ հատ արծաթէ ցցուն նկարներ, որոնց բովանդակութիւնը առնուած է Եգիպտոսի եւ Իրանի հին պատմութիւնից ինչպէս եւ բնութիւնից։ Եգիպտական բուրգեր եւ Իրանի Դէմաւէնդ [illegible] սարը, եգիպտական ու պարսկական նիզակաւոր զինուորներ, սֆինքս ու թեւաւոր եզ եւայլն,— զարդարում են սեղանի յիշեալ մասերը եւ իրենց նրբութեամբ ու հարազատութեամբ թողնում են շատ խոր տպաւորութիւն։

Այս չքեղ եւ իմաստալից նուէրը Ապրիլ 22ին արքունիքին մատուցին պատգամաւորներ Զիրը. Բուդաղեան, Զօրա Սագինեան եւ Համայնականի նախագահ թժ. Վ. Յովհաննիսեան։ Նուէրը գտել է հաւանութիւն թէ արքունիքում եւ թէ օտար բարձր շրջանակներում։

*** Թեհրանի հայ համայնքի երկրորդ ձեռնարկն է՝ յաղթական կամարի կառուցումը։

Այս գործը յանձնուած էր չորս հայ ճարտարապետներից բաղկացած մի յանձնախմբի, որի անդամներն էին՝ Խանիկեան Գուրգէն, Թադէոսեան Լեւոն, Թադէոսեան Քրիստափոր եւ Մէլիքեան Լեւոն։

Այս յանձնախմբի նուիրուած ու եռանդուն աշխատանքների շնորհիւ շատ կարճ ժամանակում գլուխ բերուեց այդ ձեռնարկը։

Կամարի յատակագիծը գծել է երիտասարդ ճարտարապետ Քրիստափոր Թադէոսեանը եւ արտայայտում է Իրանի եւ Եգիպտոսի բարեկամական միութեան գաղափարը։ (ԽՄԲ.— Երէկ հրատարակեր էինք այս կամարին նկարագրութիւնը)։

Երեկոները կամարը լուսաւորւում է լուսարձակներով՝ երբեմն կարմիր, երբեմն կանաչ եւ այլ գոյնի լոյսերով։ Բացի այդ լուսաւորւում է նաեւ փողոցի երկու կողմերում շինուած 32 սիւների վրայ վառուող ձէթի ջահերով, եւ այդ ժամանակ կամարը թողնում է խորհրդաւոր տպաւորութիւն։

Մայրաքաղաքի հայ եւ օտար հասարակութեան, ինչպէս եւ մամուլի («Journal de Teheran») ընդհանուր կարծիքն է, որ հայկական կամարը բազմաթիւ յաղթական կամարների մէջ լաւագոյններից մէկն է թէ իմաստով, թէ ոճի հարազատութեամբ եւ թէ իրագործումով։

Ապրիլ 16ին, Եգիպտոսի Թագուհու, իշխանների ու Իրանի Թագաժառանգի ժամանման օրը, հայ համայնքը մեծ յաղթութեամբ հաւաքուել էր իր կամարի շուրջ եւ ուրախութեան ջերմ ցոյցերով հանդիպեց արքայական թափորը։

*** Ապրիլ 22ին, Հայ Ակումբում տեղի ունեցաւ Թեհրանի հայ համայնքի երրորդ ձեռնարկը՝ շքեղ խնջոյք, Թեհրանի Հայոց Համայնական Խորհուրդի հովանաւորութեամբ եւ Թեհրանի Հայոց Կանանց Բարեգործական Ընկերութեան կազմակերպութեամբ։

Խնջոյքը հաւաքել էր մեծ բազմութիւն եւ անցաւ շատ ուրախ։

Համայնական Խորհուրդի անդամ, յայտնի գործիչ դոկտ. Յարութիւն Ստեփանեան բացաւ խնջոյքը, բացատրելով նպատակը. ապա առաջարկեց յոտնկայս խմել Իրանի Շահնշահի կենացը, որ ընդունուեց բուռն ծափերով։ Երկրորդ բաժակը պարպուեցաւ Իրանի Թագաժառանգի եւ Իշխանուհի Ֆովզիէի կենացները ջերմ յարեմաղթութիւններով. երրորդ կենացը նուիրուած էր Եգիպտոսի արքայական ընտանիքին։ Բոլոր կենացներից վերջ նուագախումբը նուագում էր պարսկական քայլերգը, իսկ հասարակութիւնը բուռն ծափերով պատասխանում։

Ամէնէն վերջը, Թեհրանի Հայ Կանանց Բարեգործական Ընկերութեան կողմից, հայ կանանց անունից, շնորհաւորական հեռագիր ուղարկուեցաւ Իշխանուհի Ֆովզիէին, լաւագոյն յարեմաղթութիւններով։

ԿՎԻՐԱՄ

Ազգային կեանքը Վառնայի մէջ

Ներկայ քաղաքական քաոսային կացութիւնը եւ անորոշ վիճակը ծանրապէս ազդած ըլլալով Պուլկարիոյ վրայ, գրեթէ անգործութեան մատնած է տնտեսական կեանքը։

Այս վիճակը շատ աւելի զգալի դարձած է միջակ եւ աղքատ գործաւոր դասակարգին եւ Հայերուն մէջ, ուր կեանքը կը դառնայ օրէ օր անտանելի։ Այս բոլորին վրայ աւելցնել նաեւ քաղաքին հանգամանքը, քանի որ Վառնան ծովեզերեայ օդափոխութեան վայր մը ըլլալով, առեւտուրը տրդին տկար է, խանութպանները իրենց ակռաները սեղմած կը սպասեն սեզոնի բացման։

Ցաւնալը կը սաստկանայ, գործ չկայ,— ահա օրուան կարգախօսը։ Ի՞նչ պիտի ըլլայ վաղը, ոչ ոք գիտէ, ընդհ. պատերազմի մը մղձաւանջը խորապէս կը ճնշէ ու ամլութեան կը մատնէ հանրային կեանքն ու աշխատանքը։

Գործ չկայ, շատեր իրենց աշխատաւորներուն ճամբայ կուտան, նոյն իսկ երկար տարի աշխատողներուն։ Երկու երեք տեղական գործարաններ, որոնց մէջ մեծ թիւով Հայեր կ'աշխատէին, կիսովին ճամբուած են խնայողութեան համար։

Բնականաբար այս ծով կարիքին առջեւ ունինք բարեսիրական հաստատութիւններ, ինչպէս Գթութեան Խաչը որը իր կարելին ըրած է ձմրան հագուստ եւ փայտ ճարելու հայ գործաւորներուն եւ աղքատներուն։

Օրիորդներու Միութիւնը որ ոգի ի բռին կ'աշխատի դպրոցին կից ձրի սեղանատան մէջ, ամէն օր, 90 աղքատ աշակերտներ կերակրել եւ նոյն իսկ Զատկի առթիւ զանոնք զգեստաւորեց պատշաճօրէն կեանք ու ժպիտ եւ ուրախութիւն տալով այդ չքաւոր տղոց։

Աղքատախնամը նոյնպէս մեծ զոհողութիւններով թէ նիւթապէս եւ թէ բարոյապէս օգնեց եւ մխիթարեց աղքատն ու տկարը, ծերն ու հիւանդը։

Այս բոլորէն վեր եւ գովելին կայ, ներկայիս եռանդուն հոգաբարձութիւնը, մեծահարուստ Բարթամեան հայր եւ որդիի ժրաջան աշխատութեամբ բարոյական եւ մանաւանդ նիւթական զոհաբերութեամբ օժտեցին եկեղեցին երկու մեծ բարբամ կառարաններով եւ արդիական բոլոր յարմարութիւններով, ձրի սեղանատունը նորոգեցին իրենց անձնական ծախքով։

Միջանկեալ ըսեմ որ մեր արտգաւ հայրենակիցը կը խորհի նոր գերեզմանատան մէջ շինել մատուռ մը, ինչ որ զգալի պակաս մը պիտի լրացնէ, Վառնայի 5000նոց գաղութին համար։

Անշուշտ մխիթարական են այս երեւոյթները ներկայ տագնապին մէջ։

Բարգէն – Սիւնի ընթերցարանը կայ ու կը մնայ, սակայն շատ բան պակսած է իր նախկին հմայքէն, ինչ որ ցաւ կը պատճառէ իր բարեկամներուն։

Հ. Մ. Ը. Մ.ը անունով միայն կայ, թղթի վրայ։ Սկաուտական շարժումը ինկած է եւ մնացած է գործը գայլիկներու եւ պարիկներու, որ տարին մէկ երկու անգամ թափորներու կը մասնակցին։

Ռոստոմ Թատերական միութիւնը սիրողներու, անունով միայն կայ, ունենք իրարու քով գալու, գործ մը արտադրելու կամքը չունին։ Առաջնորդի մը պէտքը կը զգան, ինչպէս դերասան Քոչարեան մը, Զափրաստ մը, Քէմանչեան Թուրէններ եկան եւ զիրենք աշխատանքի լծեցին։

Հոգ ոչ եւս է։

Բարեգործականը մէկ տարի է որ լռութեան մատնուած է, անունով միայն կայ։

«Կայծ» մարզական ակումբը երբեմն ընտանեկան հանդիպումներով իր գոյութիւնը կը զգացնէ, առանց մարզական կոչումին։

Գալով Ռամկավարութեան, բառն իսկ մոռցուած է։

Անցեալները Կարօ Սասունի ընկերակցութեամբ «Ազատ Խօսքին» խմբագրին ընկեր Օննիկ Մխիթարեանի Վառնա եկաւ երեք օրուան համար։ Իր ներկայութենէն օգտուելով, հաւաքեալ բանախօսութիւն մը սարքեցինք Հրեաներու ընդարձակ ակումբին մէջ, ուր հոծ բազմութիւն մը եկած էր զինքը լսելու, «Հայ ժողովուրդի ներկայ կացութիւնը եւ ապագան» նիւթին շուրջ։

Ատենապետ ընկեր Սեդրակ Ոսկեան բացումը կատարելով, երկու խօսքով հանրութեան ծանօթացուց օրուան բանախօսը, ընկեր Սասունի ամբողջ երկու ժամ տեւող ջերմ ու դիւրահասկնալի լեզուով մը, հետաքրքրական տեղեկութիւններ տուաւ հայ գաղթաշխարհի մասին, նախ պարզեց միջազգային ներկայ տագնապալի վիճակը, պետութիւններու հակամարտութիւնները, ապա ծանրացաւ հայ ժողովուրդի արդար դատին, պահանջներուն վրայ։

Իր փաստացի տեղեկութիւնները եւ համոզիչ դատումները, մեծապէս ներշնչող եւ յուսադրիչ, լարուած պահեցին ունկնդիրներուն ուշադրութիւնը։

Բանախօսը խօսեցաւ ներկայ Հայաստանի, հայութեան վրայ. մանրամասն եւ հետաքրքրական թուանշաններով, պարզեց այսօրուան Հայաստանի ծնունդներու թուական աճեցողութիւնները 3.5 առ հարիւր մեր դրացի երկիրներուն հետ, մանաւանդ յարի դրացի ժողովուրդին հետ 0,05 առ հարիւր։ Մնալով հանդերձ ապագայի համար լաւատես, նկատի առաւ նաեւ ներկայ քաղաքական ծանր դէպքերը, որոնք կրնան անդրադառնալ մեր հայրենիքին վրայ եւս։

Ընկերը թուեց այն պայմանները, որ կրնան ծառայել ի նպաստ հայ դատին, մեր ազգային բաղձանքներուն, եթէ երբեք գիտնանք եւ կարենանք օգտուիլ պատմութեան դասերէն։ Ետոյ կոչ ուղղեց բոլորին, անխտիր ամբողջ հայութեան, ներկայ տագնապալի շրջանին ըլլալ համերաշխ եւ միակամ, պատրաստ զոհաբերութեանց եւ նուիրումի, որպէսզի հայկական Դատին նուիրուած կազմակերպութիւնները, մանաւանդ Դաշնակցութիւնը, յաջողին իրենց դերին պատասխանատու կոչումին մէջ, ի խնդիր միացեալ եւ անկախ հայրենիքին։

ԹՂԹԱԿԻՑ

Նոր արհեստ կը սորվեցնեն գործազուրկներուն

Աշխատանքի նախարար Շարլ Փոմարէի նախագահութեան տակ վերջերս կատարուեցաւ, գործազուրկներուն նոր արհեստներ սորվեցնելու համար, արհեստանոցի մը բացումը Փարիզ, Ավընիւ Ֆիլիփ – Օկիւսթ։

Այս արհեստանոցը պիտի պատրաստէ մէկ տարուան մէջ 1500 բանուոր։

Աշխատանքի նախարարը իր բացման ճառին մէջ ըսաւ թէ սիրալիր կը պակսի բանուորին, այլ կարելիութիւնը եւ միջոցը։ Ահա այդ պակասն է որ կը լրացնէ այս արհեստանոցը. Գործազուրկները պիտի սորվին նոր արհեստներ, վերջ դնելու համար անգործութեան, որ բարոյապէս ու նիւթապէս կ'ընկճէր զիրենք։ Մասնաւորաբար մետաղագործութիւնն է որ աշխատանք պիտի հայթայթէ անոնց որոնք կ'աւարտեն այդ արհեստանոցին շրջանը։

Այս ձեւով, այլեւս վերջ կը դրուի «գործազրկութեան նախարար» բացատրութեան, որ կը տրուէր աշխատանքի նախարարին։ Եւ բանուորը իր նոր աշխատանքին մէջ գտնելով ուրախութիւնը, զոր կորսնցուցած էր անգործութեան տխուր օրերուն, կը դադրի բեռ ըլլալէ պետութեան վրայ։

Այս ձեռնարկին պատիւը կը պատկանի Ֆիլիփ Սէրի, որ տեսնելով գործազուրկներու թիւին աճումը եւ մետաղագործութեան պահանջը աշխատող ձեռքերու՝ խորհեցաւ «վերապարանափոխել» այդ աշխատաւորները, զանոնք դարձնել մետաղագործ բանուորներ։ Սկիզբները սուղի երեւաց այս ձեռնարկը։ Այն գործազուրկները, որոնք երբեւ վարպետ կահագործ կամ ծաղարար կրնային ուզանչելի աշխատանք մը կատարել իրենց ասպարէզին մէջ, այժմ պիտի ստիպուին 3 — 6 ամիս շրջան մը բոլորել՝ սորվելու համար մետաղագործութեան այս կամ այն աշխատանքը եւ ասոր համար պետութիւնը պիտի ստիպուի ծախսել 5 — 6000 ֆրանք։ Կառավարութիւնը կը վճարէ անոնց գործազրկութեան նպաստը, ինչպէս նաեւ արհեստանոց յաճախելու երթալիկ ծախքերը։ Սկիզբները այս ձեռնարկը քաջալերական արդիւնք մը չտուաւ։

Ձեռնարկը յետոյ մեծցուեցաւ, մետաղագործական ճարտարարուեստ ալ իր նիւթական օժանդակութիւնը բերաւ։ Միւս կողմէ կառավարութիւնը, 12 Նոյեմբեր հրովարտակ-օրէնքներով, բացառիկ վարկեր բացաւ (14,5 միլիոն ֆրանք)։

Ներկայիս նման արհեստանոցներ բացուած են՝ Փարիզի մէջ (2 հատ), Պորտոյի, Շաթօտէնի, Քլէրմօն-Ֆէրրանի, Շաթօռուի, Տրնէնի, [illegible], Հավրի, Գօժանսի, Լիլի, [illegible], Նանթի, Սէն – Քանթէնի մէջ։

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (88)

ԳԷՈՐԳ ՄԱՐԶՊԵՏՈՒՆԻ

(ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՎԷՊ)

Գրեց՝ ՄՈՒՐԱՑԱՆ

Այդ ամէնը տեսնում էր Թագուհին, նայում էր այդ աշխատութեանց վրայ սառն, անտարբեր աչքով եւ երբեմն հարցնում ինքն իրան թէ՝ «Ի՞նչու համար է այս ամէնը. ի՞նչու մարդիկ կամենում են երկար ապրել. քանի՞ օր կարող են նրանք բաղդաւոր լինել իրանց կեանքում... եւ մի՞թէ վերջ ի վերջոյ չպիտի՞ մեռնեն...»։

Մի լուսնկայ երեկոյ, երբ Թագուհին Տրդատայ Հովանոցում իւր սովորական բազմոցի վրայ նստած՝ հէնց այսպիսի մտքերով էր զբաղուած, յանկարծ Հովանոցի սատիճանների մօտից անցնող մի շշուկ իւր ուշադրութիւնը գրաւեց։ Նա բարձրացաւ բազմոցից եւ նայեց դէպի վար։

Այնտեղից մի նեղ կածան, որ փորուած էր ժայռերի մէջ, իջնում էր դէպի փոքրիկ, տափարակ դաշտաւանդ, որ տարուայ մեծ մասը ծածկուած էր լինում ձիւնով։ Նրա շուրջը գտնւում էին հնաւուրց ուռենիներ, որոնք արեւի ժամանակ գեղեցիկ հովանի էին անում նրա վրայ. իսկ դաշտաւանդի կողքից բխում էր մի վճիտ աղբիւր, որ հեզասահ ոռոգում էր ուռենիները եւ ապա քաղցրակարկաչ դէպի ժայռերը դահավիժելով՝ թափւում էր խորաձորում շառաչող Ազատի մէջ։ Այդ դաշտաւանդակը իւր գեղեցիկ դիրքի պատճառով վաղուց արժանացել էր հոգածու ձեռքերի խնամքին։ Ո՛վ գիտէ, գուցէ հէնց Հովանոցի անդրանիկ Տիրուհու՝ Հայոց Թագաւորին օրիորդ Խոսրովիդուխտի հրամանով յարդարուած էր նա իբրեւ զբօսանաց ճեմարան։ Գուցէ նա ինքն այնտեղ անցուցել էր մենաւոր մտածութեանց ժամեր, կուսական նուիրման յափշտակութեան վայրկեաններ, կամ, թերեւս, չարաբաստիկ սիրոյ տանջանաց օրեր... սիրոյ, որ դատապարտեց նրան յաւերժական կուսութեան...

Ինքը, Սահականոյշ Թագուհին, սիրում էր յաճախ նստել այդտեղ եւ զրոյց անել իշխանուհիների հետ կամ վայելել երբեմն մի բացօթեայ նախաճաշ։

Անցնող անձը, Հովանոցի ստորոտը քերելով, խոտորեց դէպի այդ դաշտաւանդը տանող ուղին։ Թագուհին զարմացաւ՝ տեսնելով որ դա մի նորատի աղջիկ է, անշուշտ Դղեակի բնակչուհիներից մինը ու այն՝ իշխանազուն օրիորդ, որովհետեւ ծածկած էր մետաքսեայ շղարշ եւ գլխին ունէր ասեղնագործած հիւսկէն, որի ծակոտիներից երեւում էր լուսնի առաջ փայլող նրա ոսկէ ծամակալը։ Բայց ո՞վ էր նա իսկապէս եւ ինչո՞ւ միայնակ դէպի ժայռերի դահաւանդն էր առաջանում, Թագուհին չիմացաւ, որովհետեւ նա անցաւ ինչպէս ստուեր եւ ինքը նրա դէմքը չնշմարեց։

— «Մի՛ գուցէ գաղանի վշտերից տանջւող թշուառների մէկն է, որ դէպի նում է իրան դէպի խորտորը գահավիժելու. անշուշտ ես չեմ աշխարհում միակ թշուառը»... մտածեց ինքն իրան Թագուհին եւ առաջացաւ դէպի Հովանոցի սատիճանները։ Նա կամեցաւ նախ կանչել սպասուհիներին, որոնք Հովանոցից հեռու սպասում էին իւր հրամանին, եւ ուղարկել նրանց հետիոտի ետեւից. բայց մէկ էլ մտածելով թէ՝ գուցէ այդպիսով ըշտապեցնէ վտանգը, որոշեց անձամբ հետեւել անցնողին։ Նա շտապ շտապ իջաւ սանդուխներից եւ կամացուկ քայլերով ուղղուեցաւ դէպի ժայռերի դահաւանդակը։

Ձնայելով որ աշնանավերջ էր, սակայն օրը մեղմ ու տաքուկ լինելով, ախորժելի էր կացուցել երեկոն։ Երկինքը պարզ էր եւ աստեղազարդ. լուսինը պայծառ շողերով լուսաւորում էր Գեղայ լանջերը եւ Գառնոյ ձորը, թոյլ չտալով որ սեպացած ժայռերն ու ամբարտակները թագցնեն ստուերի մէջ Ազատի հոսանքը։ Գիշերային տեսարանը գեղեցիկ էր եւ հրապուրիչ, բայց Թագուհին չէր հետաքրքրւում նրանով։ Այդ րոպէին իրան զբաղեցնողը խորհրդաւոր երիտասարդուհին էր, որ ստուերի նման անցաւ ժայռերի վրայից եւ ծածկուեց մթութեան մէջ։

Հազիւ հասել էր Թագուհին Նրբուղու կէսը եւ ահա՛ մի խօսակցութեան շշուկ հասաւ իւր ականջին։

— «Երեւի ժայռերից գահավիժելու չէր գնում անծանօթուհին», մըտածեց Թագուհին եւ քայլերը ծանրացրեց։ Պարզ էր, որ գաղտնի մի ժամադրութեան պիտի հանդիսատես լինէր ինքը։ «Բայց յառաջանա՞լ թէ վերադառնալ», մտածեց նա եւ կանգ առաւ մի վայրկեան։

— «Տեսնենք ո՞վքեր են եւ ի՞նչ են խօսում», շշնջաց Թագուհու ականջին «կնոջ հետաքրքրութիւնը» եւ նա առաջ անցաւ։ Բայց իւր քայլերն փոխում էր այնպէս, որ խօսակիցները ոչինչ չլսեն եւ մանաւանդ թէ՝ իրան չնշմարեն։

Երբ հասաւ հաստաբուն ուռենուն, որի խիտ ճիւղերը ծածկում էին իրան դահաւանդակի խօսակիցներից, նրստաւ նա ժայռի վրայ։

Որքա՛ն մեծ եղաւ Թագուհու զարմանքը, երբ խօսակիցների մէջ նա ճանաչեց երիտասարդ Գառ իշխանին եւ օրիորդ Շահանդուխտին։

Նրանք սիրում էին միմեանց. այդ գիտէր Թագուհին, գիտէին եւ Դղեակի միւս բնակիչները։ Բայց որ մենաւոր ճեմանոցում ժամադիր լինէին կամ Թագուհու տեսակցէին, այդպիսի բան չէր սպասում նրանցից Թագուհին։

Այդ հանգամանքը այն աստիճան զրգռեց տիկնոջ հետաքրքրութիւնը, որ նա որոշեց ականջել նրանց։

— «Երեւի կարեւոր գաղտնիք ունին միմեանց հաղորդելու», մտածեց Թագուհին եւ լռութիւնը լարեց։

Բայց մենք թողնենք նրան իւր ժայռի վրայ եւ ծանօթանանք օրիորդ Շահանդուխտի հետ։

Ո՞վ էր այդ աղջիկը, որի անունը մի անգամ միայն յիշեցինք մենք մեր պատմութեան սկզբում։

Դա արքայի հօրաքեռ թոռը, Սիւնեաց մեծ իշխան Վասակի դուստրն էր, որ հօր մահուանից յետոյ իւր իշխանուհի մօր հետ միասին ապրում էր արքունիքում։

Մի քանի տարի առաջ, Ամիրապետ Յուսուփ Ոստիկանին կալանաւորելով՝ վերակացու էր կարգել իւր մօտի հայկական գաւառներում Գարուգ անունով մէկին, որ իւր նախորդներից աւելի թոյլ եւ կաշառակեր մարդ էր։

(Շար.)

Այս պատրաստուած բանուորները, րեն, մետաղագործութեան ճամ– ով պիտի ծառայեն ազգ. պաշտպա– ութեան, բայց երբ վերադառնան ադաղ օրերը, գործաւորները պի– ի պատրաստութեան գոհացնելու հա– ար նաեւ տարբեր ասպարէզներու անները:

Բայց որպէսզի յետագային անգործ ան այն աշխատաւորները, որոնք ներն ալ կը պատրաստուին մետա– ագործութեան համար, ծրագրուած գործաւորներուն մէկ մասը պատրաստել տարբեր աշխատանքնե– համար: Փոր – Սիւր – Սոնի մէջ, ական նպատով անգործ բան– ները կ'աշխատցուին փայտածու– պատրաստութիւնը սորվեցնելու ամար անոնց: Լիոնի մէջ բեռնատար որ կառքերու համար մեքենավա– պակաս կենալով, անգործները մե– նավարութեան կը վարժեցուին: այսպէս ամէն կողմ կը փորձուի աշխատանքներու լծել գործա– րները:

ԱՆԳԱՐԱՅԻ ԲԱՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

ա բէհրէն Թան կը գրէ այս խո– գրին տակ —

– «Համաշխարհային կացութիւնը, գիլեթի կոչին եւ Հիթլէրի ճառին իւ վրդովիչ եւ ցլացրիչ ա մը անցընելէ վերջ, այսօր, ճիշդ ին առաջուան վիճակը կը պահէ: երկայն հատած հաւաքական ապահութեան մը համաձայնութեան առաջարկին, Պերլին պատասխա– թէ պիտի չլնդի իր մինչեւ հիմա արկած մեթոտէն:

Բոլ այս կացութիւնը այսպէս չա– նակալ Անգարայի եւ Մոսկուայի իւ, սա օրերս, տեղի կ'ունենան ումներ, որոնք կը պատշաճին եր– երկիրները իրարու մօտեցնող ութիւններուն եւ բարեկամու– թեան

Վերջին շաբաթներու ընթացքին, չորս մեծ պետութեանց միջեւ ութիւն ունեցող վէճերը արագօ– մեծցան ու խորացան, դիւանա– ական հրապարակներու վրայ ա– ջէն յառ փնտռուած արժէթուղթե– թեքական եւ խորհրդային բաժնե– թուղթերն էին: Բոլորին ուզածն է ա– նոր ձեռք ձգել եւ հաշիւը փակել: այց ինչ օգուտ որ, այս երկու պե– ութիւնները, իրենց սեփական այս ժնեթուղթերը աւելի կանուխ հա– ցնելով իրենց սակարաններուն մէջ պաշ գրին եւ միջազգային իրարան– ումը զսպեցին:

ախ, գրեթէ նոյն ատակութեամբ նուած բաժնեթուղթերուն տէրը ալու հանգամանքը, եւ յետոյ, ն Սեւ Ծովու եւ անոր դրան կամ որ շրջակայքը տեղի ունենալիք րժակումները կանխելու անհրա– շտութիւնը, երկու բարեկամ պե– ութիւնները մղած է որ հիմնական անկցութիւններ կատարեն: Ա. ութեան արտաքին փոխ գործավար ր Փոթեմքին այս պատճառով է Մոսկուայէն եկած պէտք է ըլլայ: Ազգաժողովի անդամակցու– ան օրէն ի վեր, մեր բարեկամն– ուն հետ, շատ կարեւոր հարցերու դ. ծանօթ է թէ զուգընթաց քաղա– քականութեան մը հետեւած ենք: Ինչ– ս օրինակ, «յարձակում գործող» ումը ճշդելու բացատրութեան, աքական խաղաղութեան բանա– ին, ապատական միջոցներուն» քաղաքականութեան մէջ:

Միայն սպանիական հարցին, այ– սինքն եւրոպական քաղաքականութեան վրայ վարդապետական տեսութեանց տիրապետել սկսելուն առընթեր է որ, մեր քաղաքականութեանց միջեւ կարգ մը տարբերութիւններ նշմարուած են, բայց այս տարբերութիւնները ոչ մէկ ատեն թշնամութեան չափին չեն հա– սած: Ինչպէս որ, այս տեսակէտէն, Թուրքեւսովիէթ բարեկամութիւնը հին ճակատի մը ընկերակցութենէն տարբերութիւն չունի, եւ ճակատի ընկերակցութիւն սասցուածքն ալ, կատարելապէս տեղին է: Ո՛չ մէկը մոռցած է որ, երկու երկիրներն ու երկու ազգերը, գրեթէ նոյն թուա– կաններուն ամէնէն թունդ պաշտպա– նողական շարժումն ունեցած են աշ– խարհակալութեան դէմ եւ զանոնք գլուխ հանած են: Սա պահուն երբ աշխարհակալութիւնը դարձեալ իր գլուխը ցցելու շրջանի մը մէջ մտած է. մեր բարեկամութեան մտանայա– կութիւնը վերյիշել, բնական է թէ օգտակար է:

Ուրեմն, այս անգամուան Անգարա– յի տեսակցութիւնները սախպումի եւ կամ արուեստական ազդակի մը տակ չէ որ տեղի կ'ունենան:

Այս բանակցութեանց արդիւնքը, բոլորը իրաւամբ հետաքրքրութեան մը կրնան մղել: Միայն թէ, անկեղծ խաղաղասէրները երբեք պէտք չէ մը– տահոգէ, որովհետեւ ոչ Թուրքիա, ոչ ալ (կատարուած պնդումներուն ամ– բողջութեանը հակառակ ըլլալով) Խ. Ռուսիա մինչեւ հիմա կռնակէն չեն դաշունահարած միջազգային խաղա– ղութիւնը: Իրենց խաղաղասիրու– թեան ուրիշ մէկ ապացոյցն ալ կը կազմէ, երկու երկիրներուն, իրենց ըմբռնումին համաձայն, նոր մարդ– կութիւն մը եւ նոր աշխարհ մը ըս– տեղծելու բաղձանքը: Բայց իրենց այս բաղձանքը երբեք պիտի չզոհեն այնպիսի արկածախնդրութեան մը որ զայն անմիջապէս վտանգի պիտի են– թարկէ կամ առնուազն պիտի ուշացնէ «նոր իրականացումը, ինչպէս նաեւ ընդհ. խաղաղութեան դէմ եղած յար– ձակումի մը, որ նոյն չափով պիտի վտանգէ իրենց խաղաղութիւնն ալ»:

ԹՈՒՐՔԻԱ

ՀՐԱՏԱՐԱԿՉ ԿԱՆ ՀԱՄԱԺՈՂՈՎԸ

Մայիս 2ին Անգարայի մէջ բաց– ուեցաւ Թուրքիոյ հրատարակչական համաժողովը: Վարչապետ Րէֆիք Սայտամ այս առթիւ ճառ մը խօսելով ըսաւ.

— «Իբր ուղղութիւն ընդունած եմ հիմնական ծրագրի մը համաձայն յա– ռաջ տանիլ աշխատանքը: Ընկերներս ալ համամիտ են այս մասին: Երկրին մէջ ազգ. գրադարան մը ստեղծե– ցինք: Այս համաժողովին ծրագիրը պիտի տրամադրէ այդ գրադարանը մինչեւ ամէնավերջին գիւղերը տանիլ եւ ընթերցումի հաճոյքը տեւական կերպով ճանչցնել: Ձեր գիտութենէն օգտուելով պիտի կազմենք այդ ծրա– գիրը: Եթէ զայն գործադրելու պատ– ուին արժանանանք, ապագային ալ արդիւնքները տեսնելու հրճուանքը պիտի ունենանք»:

Կրթական գործավար Հասան Ալի Եիւճէլ բացատրելով համաժողովին նպատակը, ըսաւ թէ ժողովը պիտի գրաւէ երկրին հրատարակչական գործունէութեան համար անհրաժեշտ պայմաններուն ուսումնասիրու– թեամբ: Տրուելիք որոշումները իբրեւ ծրագիր պիտի ընդունուին թէ պետա– կան եւ թէ անհատական հրատարակ– չական ձեռնարկներու մէջ, «Երկրատ– արդութեան համար ընդարձակ գրա– դարաններ պիտի կազմուին Արեւմտ– եան մշակոյթի գլուխ գործոցներուն թարգմանութիւններով, որպէս զի ու– սանողութիւնը դասերու տեղ չըլլա– նակէն դուրս կարենայ իր զարգացու– մին ուժ տալ:

Քաղաքակիրթ ազգի մը համար ան– հրաժեշտ է հանրագիտարան մը ու– նենալ, ինչպէս նաեւ գիտական ճիւ– ղերու վերաբերեալ մասնագիտական բառարաններ: Պէտք աշխատինք ժամ առաջ գոհացնել պակասը»:

*** Վարչապետը, անգլ. դեսպանին ցուցահանդէսը պտըտած ատեն, կը– յեական գործավար Եիւճէլի կողմէ հետեւեալ բացատրութիւնները տըր– ուած են.—

Ցուցահանդէսին մէջ տեսնուած վի– ճակագրութեան համաձայն, տառ– յու յեղաշրջումին սկիզբէն, այսինքն 1929էն մինչեւ 1933, հրատարակուած էն 6280 նոր գրքեր, 934ին՝ 1486, 935ին՝ 1618, 936ին՝ 1929, 937ին՝ 2223, 938ին՝ 2520, որոնց 10 տար– ուան մէջ, ընդհ. գումարը կը հասնի 0,080ի.

ԳԵՐՄԱՆԱԿԱՆ ԱԶԴԵՑՈՒԹԻՒՆԸ ՌՈՒՄԱՆԻՈՅ ՄԷՋ

«Թան»ի թղթակիցը կը գրէ Պուք– րէշէն (7 մայիս).

— Կեդր. եւ Արեւելեան Եւրոպայի երկիրներէն ներս թափանցելու հա– մար, Գերմանիոյ օգտագործած մե– թոտն է, նացի իշխանութեան առա– ջին օրէն սկսեալ, հակահրէական քա– րոզութիւնը, որ մեծադղորդ արձա– գանգ գտաւ հոն ուր Հրեաները մե– ծաքանակ փոքրամասնութիւն մը կը կազմեն եւ կ'ապրին՝ առանց երկ– րին ազգային կեանքին խառնուելու նոյն ընելու:

Հարաւ – արեւելեան Եւրոպայի հա– կասեմական կազմակերպութիւնները, որոնք կէս – քուն կէս – արթուն կեանք մը ունէին, արթնցան յանկարծ եւ ուզեցին գործել նացի կազմակեր– պութեան ձեւով:

Գերմանիա կը թափանցէ միշտ նոյն ձեւով,— երէկ Չեխոսլովաքիոյ եւ Հունգարիոյ մէջ, ներկայիս Եուկո– սլավիոյ, Ռումանիոյ, Պուլկարիոյ եւ Յունաստանի մէջ:

Այդ երկիրներուն մէջ Գերմանիա կը քաջալերէ հակահրէական քարո– զութիւնը, ամրացնելու համար իր տնտեսական եւ ճարտարարուեստա– կան ազդեցութիւնը:

Արդարեւ, այդ հողագործական եր– կիրներուն մէջ, ուր բնակչութեան մեծամասնութիւնը կը բաղկանայ հո– ղի աշխատաւորներէ եւ ուր մտաւո– րական ընտրանին կը զբաղի միայն պետական գործերով, անդին եկամտա– կան, առեւտրական եւ ճարտարար– ուեստական գործերը կը գտնուին գը– րեթէ ամբողջութեամբ Հրեաներուն ձեռքը, որոնք, մեծ քաղաքներու մէջ հաստատուած, արտասահմանի հետ միշտ յարաբերութիւն մշակելով, ծա– նօթ են ճարտարարուեստական նոր– ձեւումներուն եւ կրնան ճամբորդել դիւրութեամբ՝ անկախ ըլլալով իրենց աշխատանքին մէջ:

Բնիկ ժողովուրդը գիտէ է ան– շուշտ որ երկրին տնտեսական գոր– ծունէութեան ամէնէն շահաւոր աս– պարէզները կը գտնուին Հրեաներու ձեռքը: Նախանձով կը դիտէ անոնց հարստութիւնը, դրամ դիզելը:

Ահա հակահրէական քարոզութիւնը կ'օգտագործէ այդ զգացումը, որ ընդհանուր է Ռումանիոյ, Հունգա– րիոյ, Պուլկարիոյ, Սլովաքիոյ եւ Յունաստանի մէջ:

Գերմանիա կ'աշխատի հեռացնել հրէական տարրը, տարագրութեան մղել զայն, որպէսզի գրաւէ անոր տեղը, իր ձեռքն առնէ երկրին վաճա– ռականութիւնը եւ ճարտարարուես– տը, մօտենայ հողագործ ժողովուր– դին, գոհացնելու համար անոր ճար– տարարուեստական միջոցներու պա– կասը գերմանական արտադրութիւն– ներով:

Այսպէս, մինչ տեղական հակասե– մականութիւնը ուղղուած է անձերուն եւ ոչ թէ անոնց ձեռնարկներուն դէմ, Գերմանիոյ նպատակն է քանդել այդ ձեռնարկները՝ հալածել տալով այդ ձեռնարկներուն տէրերը: Անոնք, Գերմանացիները, մէկ հետանկար մի– այն կը հետապնդեն,— Կեդր. եւ ա– րեւելեան Եւրոպան վերածել հողա– գործական երկրի, փճացնել անոնց առնչուած ճարտարարուեստը, որ կը– նար արգիլք հանդիսանալ իրենց ար– տադրութեանց արտածումին, քայքա– յել ազատ առեւտուրը եւ տեղը հաս– տատել իրենց հակակշռուած առեւ– տուրը:

Այս նպատակին հասնելու համար լաւագոյն միջոցն է գործադրել ցեղա– պաշտ վարդապետութիւնը, որու ա– ռաջին արդիւնքը այն պիտի ըլլայ որ անգործութեան պիտի դատապար– տուին տեղական առեւտուրն ու ճար– տարարուեստը, որոնց վարիչները կը նային դիմադրել գերմանական ճարտարարուեստական եւ առեւտրա– կան գրոհին:

Ահա բուն պատճառները հակա– հրէական քարոզութեան, որ կը կա– տարուի Եւրոպայի այս մասին մէջ,— ցեղապաշտութիւն մը ի շահ գերմա– նական առեւտրական եւ ճարտարար– ուեստական գրոհին:

ՄՆԱՅՈՒՆ ԶՕՐԱՇԱՐԺԻՆ ԾԱՆՐ ՀԵՏԵՒԱՆՔԸ

«Ֆիկարօ», քննելով տնտեսական եւ բարոյական հետեւանքները մնայուն զօրաշարժին՝ որուն ենթարկուած են այս միջոցին Անգլիա եւ Ֆրանսա, միահեծան պետեր ունեցող երկիր– ներուն (Գերմանիա եւ Իտալիա) կող– մէ, կը յանգի սա եզրակացութեան.—

Պէտք չէ որ ծածկենք մենք մեզմէ, թէ նոյնիսկ առանց պատերազմի միա– հեծանները կը հասնին իրենց գլխա– ւոր նպատակներէն մէկուն, այսինքն իրենց հակառակորդները կը մաշեցը– նեն, մնայուն զօրաշարժներու բռնա– դատելով զանոնք: Այս տեսակ զօրա– հանութիւններու կրկնութիւնները եր– կարատեւ պատերազմի մը բնոյթը ու– նին: Դրամական եւ տնտեսական գետ– նի վրայ հոլովամաշ ըլլալ — որովհե– տեւ միահեծաններու վարչաձեւին մէջ գէնքի տակ կանչուած մարդ մը շատ աւելի քիչ սուղի կը նստի քան ազատ վարչաձեւի տակ ապրող զինուոր մը: Առեւտրականօրէն հոլովամաշ ըլլալ — քանի որ կանոնաւոր տնտեսական կազմակերպութիւն ունեցող պետու– թիւնները աւելի շուտ կը քայքայուին այս վիճակին շարունակուելովը՝ քան արդէն կերպով մը երկար ատենէ ի վեր տնտեսապէս անկազմակերպ նոյն ակնարկուած երկիրները: Հոգեբան– օրէն, բարոյապէս եւ քաղաքականօ– րէն հոլովամաշ ըլլալ — քանի որ միա– հեծան վարչաձեւին տակ կապուած են քաղաքացիներուն հակազդեցու– թիւնները, ինչպէս՝ անոնց բողոքելու իրաւունքները, քննադատութիւննե– րը, մինչ հասարակապետական կամ ժո– ղովրդավարական վարչաձեւին տակ պարագան բոլորովին տարբեր է:

Ահա այս տեսակ մը մաշումին կ'են– թարկուինք մենք, նոյնիսկ չխօսելով ուրիշ վտանգներու մասին՝ որոնք կը– նան ծագիլ յառաջիկայ ամիսներուն: Հետեւաբար, պաղարիւն հայրենասի– րութեամբ միայն կրնանք եւ պէտք է դիմաւորել այս անհաճոյ կացութիւ– նը, պայծառատես կերպով ցոյց տա– լով: Այս է մեր ապահովութեան վճ– ռական պայմանը:

ՄԱՄՈՒԼ

ԱՊՐԻԼ ՏԱՍՆԸՄԷԿ

«Յուսաբեր» հետեւեալ խորհրդա– ծութիւնները կ'ընէ հայազգի սար– սափներու տարեդարձին առթիւ, ապ– րիլ 24ի խմբագրականով.

— «Մէկ միլիոնի զոհ տուինք, բռ– նի ու ահաւոր մահով մը:

Ցաւ պիտի չզգայինք, եթէ պատե– րազմի մէջ ինկած ըլլային, ճակատ ճակատի, հաւասար հաւասար: Հայ– րենիքի համար, ազատութեան պաշտ– պանութեան համար տուած զոհերն ու զոհողութիւնները, որքան ալ մեծ ըլ– լան ու ծանր, վիշտ չեն պատճառեր: Կը դառնան թանկագին քար ու չի– րիմ, հայրենիքն ու ազատութիւնը ա– ւելի սիրելի եւ աւելի թանկ դարձնե– լու համար:

Որովհետեւ, թափուած արիւնը կը փոխարինուի հայրենիքի ազատու– թեամբ, անոր մեծութեամբ. կը վե– րածուի փառքի ու բարօրութեան:

Մեր նահատակութիւնը չեղաւ այս– պէս: բարբարոս ձեռք մը, դիւային ծրագրով՝ անզէն բազմութիւններ, անմեղ զանգուածներ անպատրաստ նետեց, ըրաւ բնաջինջ խաղաղ ու ըս– տեղծագործ ժողովուրդ մը, ամէն սարսափ ու դաժան անմարդկային մի– ջոցներով եւ անօրինակ բարբարոսու– թեամբ:

Սպանդ մը՝ որ անմոռանալի պիտի մնայ, դարեր ալ անցնին:

Բռնօրէն թափուած արիւն մը, որ պիտի չցամքի. պիտի չմոռցուի մեր կողմէ. պիտի չներուի ոչ միայն մեր դարաւոր, անարդ ոսոխին, այլ բո– վանդակ աշխարհին, այն աշխարհին մանաւանդ, որ «քաղաքակիրթ» կոչ– ուեցաւ եւ որուն աչքերուն առջեւ թափուեցաւ ան:

Ճիշդ է, չթափուեցաւ ան պատե– րազմի մէջ, ոչ ալ ճակատ ճակատի կռուի մը ընթացքին: Բայց, ոճիրի, դաւադրութեան մը արդիւնք այս ա– րիւնը, եղաւ նոյնքան նուիրական, որքան եթէ ռազմադաշտերուն վրայ թափուէր. աւելի նուիրական նոյնիսկ ու խորհուրդով մեծ, որովհետեւ ժո– ղովուրդի մը կռուող տարրը չէ մի– այն որ իր երակները բացաւ, այլ բո– լոր տարրերը, երիտասարդները ինչ– պէս ծերերը, կիները ինչպէս մա– նուկները, հայ ցեղի բովանդակ կազ– մածը, օրօրոցէն մինչեւ գերեզման երկարող շարքերով:

Կա՞յ աւելի մեծ, աւելի սրբազան, խորհրդաւոր ու սրտառուչ նահատա– կութիւն քան Հայունը, եւ այդ՝ յա– նուն հայութեան եւ հայրենիքի:

Պիտի ջարդուէ՞ր Հայը եթէ վախ չներշնչէր իր ոսոխին. եթէ հոգեպէս պարպուած, սրտէ ու միտքէ զուրկ ըլլար. չունենար բաղձանք ու յան– կութիւն. չունենար երազ ու զգա– ցում՝ հայրենիքի, ազատութեան ու արդարութեան: Չունենար դատ ու դատաստան, պայքարի կամք ու յաղ– թելու եւ անպատճառ յաջողելու վճ– ռականութիւն: Հայը ջարդել ուզե– ցին, իր դատը առանձնելու, իր կամքը խորտակելու, իր երազը փըշ– րելու համար:

Կոտորեցին Հայը, անխտիր, մեռ– ցնելու համար հայ ոգին, ջնջելու քարտէսէն հայ հայրենիքը, լռեցնե– լու հայ լեզուն ու խօսքը, կործանե– լու հայ դպրոցն ու եկեղեցին. Հայ տունն ու անունը:

Մեր մէկ միլիոնը նահատակ եղաւ այս բոլորին համար:

Նահատակուեցաւ ան, ու փրկեց այս բոլորը:

Վրիպեցաւ Թուրքը, Թուրք բովան– դակ ցեղը, որովհետեւ ցեղային պայ– քար էր մղուածը:

Կայ ու կ'ապրի Հայը, իր հայրենի– քովը եւ իր դատովը. կայ ու կը շնչէ հայ դատը, իր ոգիով, իր խօսքով, իր մշակոյթով, իր գրականութեամբ, իր դպրոցովն ու եկեղեցիովը:

Կ'ապրի Հայը՝ ցեղային բովանդակ իր երազովը, ապրելու կամքովը, ստեղծագործութեան տենդովն ու թափովը:

Զգիտցան եւ դեռ չեն գիտեր, թէ ազգ մը ինքզինք չի կրնար ըլլալ, բռ– նութեամբ ու արիւնով:

Ազգերը չեն սպաննուիր:

Պէտք է պոռալ այս ճշմարտութիւնը աշխարհի:

Չեն մեռցուիր ազգերը:

Ապրիլ 24ի դասն է այս. խորհուր– դը, ճշմարտութիւնը, պատմութեան անհերքելի վկայութիւնը:

Եթէ չեն մեռցուիր ազգերը, կրնան մեռնիլ անոնք. եթէ չեն սպաննուիր՝ կրնան անձնասպան ըլլալ:

Անձնասպան:

Մենք չսպաննուեցանք իբրեւ ազգ, բայց կրնանք ըլլալ անձնասպան:

Եթէ մարի մեր մէջ Ապրիլ 24ի յի– շատակը, անոր ներշնչած շեշտ ու ա– րիւնոտ խորհուրդը:

Եթէ մոռնանք հայ հողը՝ հերկող գիւղացին, հայ արհեստաւորը, հայ մայրը, հայ կինը, օճախին փարած, հայ երիտասարդը՝ պատրաստ կռուի, հայ կրօնաւորը՝ հաւատաւոր ու ազ– գաշունչ, հայ մտաւորականն ու գործիչը՝ պատրաստ զոհաբերու– թեան, եթէ մոռնանք այս բոլորը որ զոհ գացին, ու փշրուած ու կէս՝ մե– զի ձգեցին իրենց գործը, Հայրենիքի գաղափարը, ազատութեան համար պայքարի կտակը, հաշտ ու համե– րաշխ աշխատանքը՝ դէպի Հայուն նը– պատակներու իրականացումը:

Այն ատեն պարտուածներ ենք:

Հաշտ ու համերաշխ մեր նահա– տակներուն շուրջ, անոնց ձեռնարկ– ներուն ու աւանդներուն շուրջ եւ ա– նոնց խորտակուած ու լքուած երազ– ներուն շուրջ:

Կրցա՞նք, ոգեկոչումի այս օրուան մէջ, լեցուիլ անոնց յիշատակովը, անգամ մը եւս, եւ ուխտ ընել հաւա– տարմութեան:

Հաւատարմութիւն՝ ոչ միայն ա– նոնց յիշատակին, այլեւ անոնց գոր– ծերուն ու նպատակներուն:

Կրնանք յաղթական դառնալ»:

ՅԱՌԱՋԻ ԹԵՐԹՕՆԸ (19)

ԻՆՆՍՈՒՆ ԵՐԵՔ

Հեղինակ՝ ՎԻԿԹՈՐ ՀԻՒԿՕ — Թարգմ. Ս. Զ.

— Ոչ բոլորը:

Արդարեւ, Ապրիլ 2ին Վալազէ հա– սած էր Քօնվանսիոնին, որ ութը ֆրէկաթ եւ վեց մարտանաւեր կը կէին Մանշի վրայ. Նաւապետը յի– ց ատիկա:

— Այո՛, ճիշդ է, այստեղ միայն ու– ը նաւ կայ, մինչդեռ ամբողջ նաւա– մը բաղկացած է տասնեւվեց նա– ւէ.

— Մնացածը, յարեց Կաքուալ, կը ձեռագային եւ կը հսկեն ամբողջ ծո– րի վրայ:

Նաւապետը կը շարունակէր զննել դիտակով եւ կը մրմռար.

ննայարկ նաւ մը, երկու առաջին րգի, իսկ հինգ երկրորդ կարգի րէկատ:

— Ես ինքս ալ զանոնք զննեցի, մըր– նջեց ղեկավարը:

— Պատուական նաւեր են, ժամա– նակ մը ես այդ նաւերուն հրամանա– տարը եղած եմ:

— Իսկ ես, ըսաւ Կաքուալ, ես զա– նոնք շատ մօտէն տեսած եմ, այնպէս որ իրարու հետ չեմ շփոթեր: Իմ միտքս պահած եմ անոնց բոլոր նշան– ները:

Նաւապետը ղեկավարին տուաւ իր հեռադիտակը եւ ըսաւ.

— Նայեցէք, ղեկավար, կարո՞ղ էք որոշել այն նաւը, որ այնքան բարձր կողեր ունի:

— Այո՛, պարոն, անիկա Քօտ–տ'Օր կը կոչուի:

— Ինչպէ՞ս փոխեր են անոնց ա– նունները, կրկնեց նաւապետը, առաջ ատիկա կը կոչուէրընդտ տը Պուրկօյն: Բոլորովին նոր նաւ մըն է հարիւր քսան եւ ութը թնդանօթներով զին– ուած:

Այստեղ նաւապետը իր գրպանէն հանեց տետրակ մը եւ անոր մէջ գը– րեց 128 թիւը:

— Ղեկավար, ո՞րն է ձախակողմը կանգնած առաջին նաւը:

— Անիկա կը կոչուի Էնփէրիմանթ– րէ (փորձուած):

— Առաջին կարգի ֆրէկատ, յիսուն երկու թնդանօթով. երեք ամիս է որ Պրէսթի մէջ կը սպառազինէին զայն:

Նաւապետը իր տետրակին մէջ նը– շանակեց 52 թիւը:

— Հապա ձախակողմեան երկրորդ նա՞ւը, շարունակեց հարցնել նաւա– պետը:

— Լա Թրիտոն:

— Առաջին կարգի մարտանաւ, քա– ռասուն հատ տասնեւութ ֆունտանոց ռումբեր արձակող թնդանօթներով: պատերազմական տարեգրութիւննե– րու մէջ փառաւոր պատմութիւն մը ունի:

Եւ նաւապետը իր տետրակին մէջ միւս թիւերուն տակը գրեց 52 եւ 40 թուանշանները:

— Այժմ նայեցէք աջ կողմը, ըսաւ նաւապետը՝ գրելը վերջացնելէ յե– տոյ:

— Անոնք բոլորը, պարոն հրամա– նատար, երկրորդ կարգի ֆրէկատներ են, թիւով հինգ հատ:

— Ի՞նչպէս կը կոչուի անոնցմէ ա– ռաջինը, մեծ նաւին մօտ կանգնածը:

— Լա Ռէզօլի:

— Երեսուն երկու թնդանօթ, տասն– նեւութ ֆունտանոց ռումբերով. իսկ երկրո՞րդը:

— Լա Ռիշըմօն:

— Միեւնոյն ուժով. յետո՞յ:

— Աթէ (անաստուած):

— Զարմանալի՛ անուն, մանաւանդ նաւի մը համար, որ բաց ծով կուգայ. յետո՞յ:

— Քալիփսօ:

— Յետո՞յ:

— Լա Բրընէզ:

— Հինգ ֆրէկատ, ամէն մէկը երե– սուն երկու թնդանօթներով, ըսաւ նաւապետը եւ տետրակին մէջ միւս թիւերուն տակ գրեց 160 թուանշանը:

— Ղեկավար, ըսաւ անիկա, այդ նաւը լաւ կը ճանչնա՞ք:

— Իսկ դուք, պարոն հրամանա– տար, հարցուց Կաքուալ, դուք ալ լաւ կը ճանչնա՞ք, կ'երեւի թէ կը յիշէք. յիշելը լաւ է, բայց ճանչնալը աւելի լաւ է:

Նաւապետը աչքերը յառած էր տետրակին վրայ եւ շշնջելով կը համ– րէր.— Հարիւր քսան եւ ութը, յի– սուն երկու, քառասուն, հարիւր վաթսուն:

Այդ վայրկեանին Լա Վիէօվիլ դէ– պի նաւակամուրջը կը բարձրանար:

— Ասպետ, պոռաց անոր նաւապե– տը, մեր դէմը երեք հարիւր ութսուն հատ թնդանօթ ուղղուած է:

— Շատ լաւ, պատասխանեց Լա Վիէօվիլ:

— Դուք ամէն բան ուշի ուշով զըն– նեցիք, պարոն Լա Վիէօվիլ, ըսաւ ա– նոր հրամանատարը, ինչպէս պա– տերազմի պիտանի ո՞րքան թնդանօթ մնացած է:

— Ինը:

—Շատ լաւ պատասխանեց իր կար– գին Պուապէրդըլօ. յետոյ ղեկավա– րին ձեռքէն ետ առնելով հեռադիտա– կը՝ սկսաւ դիտել հորիզոնը:

Ութը մարտանաւերը, լուռ ու մը– ռայլ, կարծես անշարժ կանգնած էին, բայց եւ այնպէս հետզհետէ կը մեծ– նային, անոնք կը մօտենային անզ– գալի կերպով:

Լա Վիէօվիլ զինուորական պատիւ մը տալով դարձաւ դէպի նաւապետը:

— Պարոն հրամանատար, ըսաւ, ա– հա տեղեկագիրը, իմ կողմէ ես կը հրաժարէի յոյս դնել այս Քլէյմօր մարտանաւին վրայ. շատ դժուար է այսպէս յանկարծակի նաւարկել մէկ նաւով, որ չուզեր ոչ ճանչնալ ձեզ եւ ոչ սիրել: Անգլիական նաւը միշտ դա– ւաճանած է Ֆրանսացիներուն. օրի– նակ՝ այդ անիծուած թնդանօթը, ա– հա բնածին փայլուն ապացոյց: Ես զննեցի ամբողջ նաւը, լաւ խարիսխ– ներ ունի, որոնք շինուած են ոչ թէ սնամէջ երկաթէ, այլ երկաթեայ ձո– ղերէ, որոնք մուրճով լաւ մը դարբ– նուած եւ իրար միացած են. անոնց օղակները ամրապինդ են, պարաննե– րը՝ պատուական, հեշտութեամբ կ'արձակուին եւ պէտք եղած երկա– րութիւնն ալ ունին. այսինքն հարիւր քսան գրկաչափ: Ռազմամթերքն ալ, շա՜տ, կը բաւէ: Ամէն թնդանօթի հա– րիւր եօթանասուն հարուած կը մնայ:

— Պատճառը այն է որ միայն ինը թնդանօթ կը մնայ, մրմռաց նաւա– պետը, եւ հեռադիտակը նորէն ուղ– ղեց դէպի հեռու հորիզոնը:

Նաւատորմը կը շարունակէր ա– ռաջուան նման դանդաղ յառաջանալ:

(Շար.)

*** Անգլիոյ դահլիճը նիստ մը գումարեց երէկ, եւ զբաղեցաւ Մոսկուայի դեսպանէն ստացուած տեղեկագրով: Անգլիա միշտ կը խուսափի անգլօ-ֆրանքօ-խորհրդային զինակցութեան ծրագրէն, որուն կառչած է Մոսկուա, ակիզբէն ի վեր:

Ի՞նչպէս ողջունեցաւ Միլանի զին. դաշինքը

Գ. Կայտա, Մուսոլինիի բերանը, կը նկարագրէ, թէ ինչպէս Միլանի մէջ արտաքին նախարարներ կոմս Չիանօ եւ Ռիպպէնթրոփ յաջողեցան համաձայնիլ զինակցութեան մը շուրջ: Երկուքն ալ ներկայացուցին իրենց տեսակէտները միջազգային կացութեան շուրջ եւ քննեցին Գերմանիոյ եւ Իտալիոյ շահերը, եւ տեսան որ կատարեալ ներդաշնակութիւն կը տիրէ իրենց տեսակէտներուն միջեւ: Ասոր վրայ հեռաձայնով յարաբերութեան մտան իւրաքանչիւրը իր պետին հետ, կոմս Չիանօ՝ Մուսոլինիի հետ եւ Ռիպպէնթրոփ՝ Հիթլէրի հետ, որոնք հաւանութիւն յայտնեցին զինակցութեան մը կնքումին: Իտալացի հրապարակագիրը կը շարունակէ.

— «Գերմանօ-իտալական զինակցութիւնը յարմարագոյն պատասխանն է անգլօ-ֆրանսական խմբակցութեան, բայց պէտք չէ զայն մեկնել իբրեւ թշնամանքի գործիք մը, ընդհակառակն, այս զինակցութիւնը պիտի ծառայէ խաղաղութեան դատին»:

«Իլ Մէսաճէրօ» կը գրէ — «Այսպէս կը խորտակուի ժողովրդավար մամուլի յամառ, թշուառական, յոգնեցուցիչ պնդումը, թէ Առանցքին մէջ անկարութեան կէտեր կան եւ թէ Իտալիա ու Գերմանիա իրարմէ պիտի անջատուին:

«Իլ Թէվէրէ» կ'ըսէ — «Եւրոպական երկու մեծ պետութիւններ, որոնք Եւրոպան երկուքի կը բաժնեն հիւսիսէն հարաւ, կը քալեն իրարու հետ թիկունք թիկունքի: Անոնք պատրաստ են քալելու եւ ճզմելու քանի մը ժողովրդավարները իրենց ճամբուն վրայ, որոնք պատմութեան պարզ արկածներն են միայն: Վա՜յ անոր որ ուշադիր չի նայիր իր կոխած տեղին»:

«Իլ Լավօրօ Ֆաշիստա» կը գրէ — «150 միլիոննոց ժողովուրդներ կը կազմեն տիրական խմբակցութիւն մը Պալթիկէն Միջերկրական, եւ Ափրիկէէն Եգէական ծով ու Սպանիա: Այս խմբակցութիւնը միշտ ի վիճակի պիտի ըլլայ իր կամքը պարտադրելու»:

Միշտ կազմ եւ պատրաստ...

Անգլիոյ երեսփ. ժողովը երկրորդ ընթերցումով քուէարկեց պարտաւորիչ զինուորագրութեան օրինագիծը: Այս առթիւ պատերազմական նախարարն ալ խօսք առնելով, ազդարարեց թէ ներկայ տագնապին մէջ «ամբողջ ազգը պէտք է ըլլայ զինուորական պայուսակը գլխուն»: Նախարարը յայտնեց թէ բանակի, նաւատորմի եւ օդատորմիղի պահեստներէն, ինչպէս եւ հակօդային կամաւորութիւններէն կարեւոր զօրամասեր զէնքի տակ պիտի առնուին այս տարի, մասնաւոր մարզանքներ կատարելու համար մէկէն մինչեւ երեք ամիս: Կառավարութիւնը այս մասնակի զօրաշարժը պիտի կատարէ կարգով: Նախարարը բացարձակապէս անհրաժեշտ կը նկատէ այս տնօրինութիւնը, քանի որ պահեստի եւ երկրապահ զինուորները մեծ մասով ծանօթ չեն բազմաթիւ արդիական զէնքերու գործածութեան: «Հակօդային թնդանօթները պէտք է կազմ եւ պատրաստ մնան գիշեր – ցերեկ, ամբողջ երկրին մէջ»:

Մասնակի զօրաշարժի օրինագիծը քուէարկուեցաւ ձեռամբարձ, այս ճաշէն վերջը: Պ. Չէմպըրլէն պահանջեց որ զինուորագրութեան օրինագծին վերջնական քուէարկութիւնը կատարուի մայիս 18էն առաջ:

*** Տեղական թերթէ մը առնելով, երէկ Պ. Չէմպըրլէնի վերագրեր էինք Ա. Միութեան մասին եղած ակնարկը: Լոնտոնի թերթերէն սորվեցանք թէ այդ հեգնական խօսքը արտասանած է նախկին վարչապետը, Լոյտ Ճորճ, որ այս առթիւ ուժգնօրէն քննադատեց Չէմպըրլէնի ծփծփողական քաղաքականութիւնը:

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆԸ կը վերաբացուի այսօր, հինգշաբթի: Այս առթիւ պիտի կարդացուի Հանրապետութեան նախագահին յայտարարութիւնը, իր պաշտօնավարութեան Բ. շրջանին համար, որ սկսաւ երէկ, 10 մայիս: Վարչապետը պարզելով զանգւածին քաղաքականութիւնը, պատրաստակամութիւն պիտի յայտնէ լսելու հարցապնդումները:

ՌՈՒՄԱՆԻՈՅ Թագաւորը ճառ մը խօսելով Պուքրէշի մէջ, Կարոլ Ա.ի յուշարձանին բացման առթիւ, յայտարարեց թէ «Ռումանիա վճռապէս խաղաղասէր է, բայց պիտի պահպանէ իր անկախութիւնը եւ հողային ամբողջութիւնը»:

ԵՈՒԿՈՍԼԱՎԻՈՅ խնամակալ իշխանը, որ Հռոմ կը գտնուի այժմ, Պերլին ալ պիտի այցելէ, յունիս 2ին: Քաղաքական շրջանակներու մէջ մեծ կարեւորութիւն կ'ընծայեն այս այցելութեանց:

Մ. ՆԱՀԱՆԳՆԵՐՈՒ արտաքին նախարարը ճառ մը խօսելով, յայտարարեց թէ պատրաստ են աջակցելու խաղաղութեան համար: Այս առթիւ անհրաժեշտ գտաւ միջազգային խորհրդաժողով մը, ինչպէս առաջարկած էր նախագահ Րուզվէլթ:

ԼԷՕՆ ՊԼՈՒՄ օդանաւով Լոնտոն գնաց, ուր խորհրդակցութիւն մը պիտի ունենայ աշխատաւորական կուսակցութեան վարիչին հետ: Նախկին վարչապետը տեսակցութիւններ պիտի ունենայ նաեւ Պ. Չըրչիլի եւ Պ. Իտընի հետ:

ԻՏԱԼԻՈՅ կայսրութեան Գ. տարեդարձին առթիւ, ամբողջ երկիրը դրօշազարդուած էր մայիս 9ին: Հռոմի մէջ տեղի ունեցաւ զօրահանդէս մը որ տեւեց երկու ժամ: Մուսոլինի ճառ մը խօսելով, փառաբանեց Իտալիոյ զինուորական ուժը եւ մանաւանդ վճռականութիւնը: «Երբ ժամը հասնի, պիտի ապացուցանենք մեր մեծութիւնը»: Այս առթիւ ծերակոյտը հանդիսաւոր նիստ մը գումարեց: Մուսոլինի բազմած էր Կեսարի պատմական աթոռին վրայ:

ՇՈՒԷՏԻ, ՆՈՐՎԵԿԻՈՅ, ՏԱՆԻՄԱՐՔԱՅԻ ԵՒ ՖԻՆԼԱՆՏԱՅԻ արտաքին նախարարները ժողով մը գումարեցին Սթոքհոլմի մէջ, ճշդելու համար իրենց դիրքը՝ Գերմանիոյ առաջարկած ոչ – յարձակման դաշինքի մասին: Այս առթիւ հրատարակուած զեկոյցը կ'ըսէ թէ չորս նախարարները որոշեցին չէզոք մնալ որ եւ է պատերազմի պարագային, ինչպէս եւ ոչ – յարձակման դաշինքներու հանդէպ:

ԼԵՀԱՍՏԱՆԻ ԵՒ ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ յարաբերութիւնները կը մնան միշտ լարուած: Տանցիկի նացիները անհամբեր կը սպասեն Պերլինի ազդանշանին: Գերմանական ոստիկանութիւնը վտարեց 19 Լեհեր, սահմանամերձ շրջաններէն, բոլորն ալ անդամ լեհական միութեան: Արտաքսումները կը շարունակուին: Բազմաթիւ երիտասարդ Գերմաններ կը համախմբուին Տանցիկի մէջ:

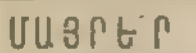
ՀԱՑԻՆ ԳԻՆԸ հինգ սանթիմ պիտի աւելնայ, 8 ֆրանք աւելցած ըլլալով ալիւրին գինը (316 ֆրանք):

ԶՕՐ. ՎԷԿԱՆ, որ Թէհրանէն վերադարձին Անգարա եւ Պուքրէշ ալ հանդիպած էր, մասնաւոր տեսակցութիւն մը ունեցաւ արտաքին նախարարին հետ: Պաշտօնական շրջանակներու մէջ կը հաւաստեն թէ Անգարայի եւ Պուքրէշի այցելութիւնները «շատ օգտակար եղած են»:

ՓԱՐԻԶԻ ոստիկանութիւնը ձերբակալեց Ռուս մը եւ իր երեք մեղսակիցները, որոնք ժամանակէ մը ի վեր կեղծ 100 տոլարնոց եւ 20 սթերլիննոց թղթադրամներ կը ցրէին.

Դասախօսութիւն

Ֆ. Կ. Խաչի Վարչութեան գործիչներու պատրաստութեան դասախօսութիւնը 20 Մայիս, Շաբաթ կէսօրէ վերջ ժամը 4ին Բարեգործականի շէնքին մէջ, 8 rue Pouchet, կը դասախօսէ Պ. Ա. ԳԻՒԼԵԱՆ-ԴԱՆԵԼԵԱՆ. Նիւթ՝ «Կ. Խաչի պատմութիւնը»:

ԱՆԹԻԼԻԱՍԻ
ՆԱՀԱՏԱԿՆԵՐՈՒ ՑՈՒՑԱԿԻՆ

Վրէժի Ֆ. Կ եւ Մ. Միութեան նախաձեռնութեամբ Ապրիլ 2ին կատարուած հանգանակութեան ցանկը.—

Յ. Մանուկեան 30 ֆր., Հ. Կ. եւ Մ. Միութիւն 25 ֆր., Պ. Մանուկեան, Յ. Կարապետեան, Յ. Մզոեան, Կ. Պերճ, Ն. Մուրատեան, Գ. Ալօեան 20ական ֆր., Մ. Կարապետեան, Մ. Նաճարեան 15ական ֆր., Մ. Մուրատեան, Օր. Վարդուհի, Ս. Արամեան, Կ. Մուրատեան, Մ Գալուստեան, Խ Արախնեան, ՈՒՌ. Կ. Մարգարեան, Պ. Յովհաննէսեան, Ս. Կարապետեան, Կ. Սապունճեան, Յ. Պապիկեան, Զ. Ղուկասեան, Խ. Զօպեան, Կ Անանեան Հ. Լուսարեան, Դ. Խրիմեան, Կ. Փայլունեան Յ. Գալունեան, Հ. Տէրտէրեան, Սապունճեան Յ Մկրեան, Ս. Դանիէլեան, Ե. Սուսեան, Պ. Բլըզեան, Յ. Չիլինկիրեան Ս. Ըստեփեան, Բ. Բարսեղեան, Կ Սուքիասեան 10ական ֆր. Թ. Խորիկեան 20 ֆր., Յ. Մալխասեան, ՈՒՌ. Յ. Մաթոսեան, Հ. Կ Տէրմոեան, Կ. Զարգարեան, Մ. Ճինաօեան Ա. Վարդանեան, Պ. Մելքոնեան, Իսքիեան, Մ. Մարգարեան, Ա. Յզուեան, ՈՒՌ, Գ. Հացագործեան, Մ. Աբգաւմանեան 5ական ֆր., Տօլմաճեան 4 ֆր., Ա. Պարոնեան 3 ֆր. Պ. Գալիկեան 2 ֆր., Իսաանպուլեան 1 ֆր. Զ. Զագարեան 10 ֆր.

Գումար 615 ֆր., ընդհ. գումարը (Տես Յառաջ 10 Մայիս):

Le Gerant : H. STEPHAN
Imprimerie A-DER (AGOPIAN) 17, Rue Dameame .. Paris (13)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 376.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e) (ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)
Téléphone : GOBelins 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ. ԳՐԱԿԱՆ

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ —	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ՈՒՐԲԱԹ 12 ՄԱՅԻՍ
VENDREDI 12 Mai 1939

ԺԵ ՏԱՐԻ — 15e Année No. 4038 — Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ — ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԱԿՍԻՆՔ ՏԱՐՐԱԿԱՆԷՆ

Կը հարցնեն մեզի,— ի՞նչ կ'ուզէք որ ընենք մենք ալ, այս յարաճուն ալեկոծութեան մէջ, որ խորունկ մտատանջութեան մը մատնած է ամբողջ Եւրոպան :

Նոր չէ որ կ'ուղղուի այս հարցումը։ Ոչ ալ նորութիւն մը պիտի ըլլայ մեր պատասխանը։

Միակ նորութիւնը այն է որ, այս աննախընթաց տագնապը ազդանշան մը կը կազմէ նաեւ մեզի համար :

Եւ որպէսզի ընդհանուր խօսքերու, վերացական գաղափարներու մէջ խրած չըլլանք, ահա նորէն գրի կ'առնենք այն պարտականութիւնները որ կը ծանրանան ամէնուս վրայ, այստեղ եւ ամէն տեղ :

ՆԵՐՔԻՆ ԿԵԱՆՔ.— Թերեւս ամէնէն անկերպարան, անիշխան կացութիւնը կը ներկայացնէ մեր գաղութը, հակառակ իր շողշողուն համբաւին եւ շնդալից յաւակնութիւններուն :

Արդարեւ, ի՞նչ ունինք հրապարակին վրայ, իբրեւ ազգային իշխանութիւն։

Ո եւ է սրտցաւ եւ պարկեշտ հայրենակից պիտի չկրնար համոզիչ պատասխան տալ այս հարցումին:

Իրականութիւնը այնքան ակներեւ է, որ զայն պարտկելու փորձը հաւասար պիտի ըլլար վրան - բաց կեղծիքի մը:

Եւ միայն մենք չենք որ անընդհատ կը մատնանշենք այս արտասելի պարագան :

Քանի մը շաբաթ առաջ, Մխիթարեան վարդապետ մը պարզած էր դասախօսութիւն մը սարքել, ապացուցանելու համար թէ անհրաժեշտ է Գերագոյն Խորհուրդ մը կազմել:

Դժբախտաբար վաւերական տեղեկութիւններ չունինք այս ծրագրի մասին: Բայց անոր ներկայացումն իսկ նշանակալից երեւոյթ մըն է, ինքնին :

Այս առաջարկէն առաջ — շուտով կը լրանայ տարին — Փարիզի Երիտ. Միութիւնները խորհրդակցութիւններ սարքեցին ի խնդիր ազգ. վարիչ մարմնի մը։ Ելքը յայտնի չէ տակաւին, զանազան դժուարութիւններ ծագած ըլլալով:

Երկու պարագաներուն մէջ ալ, ձեռնարկողները յաջողութեան առաջին պայմանը կը նկատեն քաղաքական կուսակցութեանց համաձայնութիւնը։ Միւս կողմէ, մինչ Մխիթարեանները անհրաժեշտ կը գտնեն երեք յարանուանութեանց մասնակցութիւնը, միւսները կը նախընտրեն երիտասարդական կազմակերպութիւնները :

Միւս կողմէ, կը թուի թէ մինչ Մխիթարեաններու ծրագիրը կ'ընդգրկէ ամբողջ գաղթաշխարհը — եթէ չենք սխալիր՝ տեսակ մը Ազգ. Բիւրօ — երիտասարդական ծրագիրը կ'ամփոփուի աւելի համեստ սահմանի մը մէջ.— Ֆրանսահայ գաղութ, սկսելով Փարիզէն :

Ինչո՞ւ կ'ուշանայ։ Արդեօք անո՞ր համար որ կացութիւնը բաւական ծանրացած, «կրիտիկական» հանգամանք առած չէ տակաւին, խօսքէն գործի անցնելու համար...

Խոստովանինք որ պետութենէ պետութիւն կատարուած դիւանագիտական բանակցութիւնները այնքան ձգձգուած, քաշքշուած չեն, որքան մեր տնավարի խօսակցութիւնները, կլոր կամ քառակուսի սեղանի մը շուրջը :

Կուսակցութիւննե՞րն են պատասխանատու :

Հ. Յ. Դաշնակցութեան դիրքը որ եւ է առարկութիւն չի վերցներ այս հարցին մէջ։ Կը կարծենք թէ Ռամկավարներն ալ տարբեր տեսակէտ չունին հարցին ստիպողութեան մասին, դոնէ այս գաղութին մէջ։

Անդին կը մնան Հնչակեաններն ու հայ բոլշեւիկները :

Դժբախտութիւն է որ առաջինները սկիզբէն ի վեր քանի մը մասերու բաժնուած, չունին միացեալ տեսակէտ եւ դիրք՝ ամէնէն տարրական հարցերուն հանդէպ : Իսկ միւսներու մասին աւելորդ է խօսիլ, քանի որ շատոնց լուծուած՝ տեղական Կոմկուսին մէջ, ոչ ինքնուրոյն դիմագիծ ունին, ոչ ալ գործելու ազատութիւն :

Օտարալեզու թութակները ի՞նչ դեր կրնան կատարել որ եւ է ազգ. կազմակերպութեան մէջ :

Երբ այս երկրին, Անգլիոյ կամ ուրիշ ժողովրդավար պետութեանց աշխատաւորական - ընկերվարական տարրերն անգամ չեն կրնար լեզու գտնել իրենց բոլշեւիկներուն հետ, մե՞նք ենք որ բացներ այս հարցին մէջ: Կը կարծենք թէ ռամկավարներն ալ տարցառութիւն պիտի կազմենք, մեր խեղճուկրակ «ավանգարդ»ներով:

Ուրեմն, բացառութեան չեն կարօտիր քաղաքական հոսանքներուն դիրքն ու վիճակը :

Արդ, ի՞նչ կը բռնեն միւս տարրերը,— անոնք որ կուսակցութեանց շուրջը կը յածին կամ բոլորովին անկախ՝ իրենց մասնաւոր տեսակէտներն ունին ազգային հարցերու մասին։ Ո՞ր օրուան կը սպասեն անոնք, արժեցնելու համար իրենց իմաստութիւնը:

Գաղտնիք չէ որ անպատճառ Գերագոյն Խորհուրդով սկըսինք: Թող մասնագէտներ որոճան այդ հարցին վրայ:

Սկսինք տարրականէն,— նախ գլուխ մը ապահովելով մեր գաղութին, այս փոթորկալի օրերուն, երբ ամէն օր կացութիւն կը փոխուի եւ անակնկալ անակնկալի վրայ կը բարդուի :

Երբ դուն սեփական Գլուխ չունիս, ի՞նչպէս կը յաւակնիս խօսիլ ընդհանուր ղեկավարութեան մասին:

Ինքնուրոյն, գործօն գլուխներու միացումով է որ պիտի կազմուի ընդհանրականը, բոլոր գաղութներուն համար :

Եւ այն ատեն է որ կարելի կ'ըլլայ խօսիլ նաեւ քաղաքական հարցերու մասին, որպէսզի նորէն բացը չմնանք, մեր ոտքերը գետնէն կտրած, թեւերը չորս հովերուն :

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԱՆԳԼԵՒԹՈՒՐՔ ՀԱՄԱՁԱՅՆՈՒԹԻՒՆԸ

ՉԷՅՄՊԸՐԼԷՆԻ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ԱՆԳԼԵԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ԲԱՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆՑ ՄԱՍԻՆ

Անգլիոյ վարչապետը չորեքշաբթի օր շատ կարեւոր յայտարարութիւններ ըրաւ անգլեւթուրք եւ անգլեւխորհրդային բանակցութեանց մասին:

Առաջին հարցի մասին ըսաւ թէ կը յուսայ այս շաբթուան վերջը կամ յառաջիկայ շաբթուան սկիզբը ծանուցանել Թուրքիոյ միացումը խաղաղութեան ճակատին, փոխադարձ աջակցութեան հիման վրայ, համախորհուրդ Ֆրանսայի հետ։ Այս առթիւ աւելցուց թէ կառավարութիւնը անհրաժեշտ չի նկատեր ուշացնել իր յայտարարութիւնը, սպասելով Մոսկուայի հետ կատարուած բանակցութեանց ելքին :

Վարչապետը աւելի երկար խօսեցաւ անգլեւխորհրդային բանակցութեանց մասին, իբրեւ պատասխան աշխատաւորականներու պետին հարցումներուն: Այս առթիւ մերժեց այն մեղադրանքը թէ կառավարութիւնը ձգձգողական քաղաքականութեան մը կը հետեւի, այլ ընդհակառակն շեշտեց թէ ինք եւ իր պաշտօնակիցները անկեղծօրէն կը բաղձան դրական արդիւնքի մը յանգիլ : Յետոյ բացատրեց թէ ապահովաբար թիւրիմացութիւն մը ծագած է Մոսկուայի մէջ, անգլիական ծրագրի մասին։ Յիշեցնելէ վերջ թէ կառավարութիւնը վերջերս որոշ յանձնառութիւններ ստանձնեց ի նպաստ Եւրոպայի խաղաղութեան, վարչապետը շարունակեց .

— « Կառավարութիւնը այդ յանձնառութիւններն ստանձնեց առանց հրաւիրելու Խ. Միութիւնը որ ուղղակի մասնակցի անոնց, որովհետեւ կարգ մը դժուարութիւններ պիտի ծագէին այդպիսի թելադրութենէ մը։ Հետեւաբար, կառավարութիւնը առաջարկեց Խ. Միութեան որ ինք յայտարարութիւն մը ընէ, յարեւման մեր յայտարարութեան, այսինքն թէ երբ Մեծն Բրիտանիա կամ Ֆրանսա պատերազմի բռնուին, իրենց ստանձնած պարտաւորութեանց հետեւանքով, խորհրդային իշխանութիւնն ալ իր կողմէ պատրաստ պիտի ըլլայ իր աջակցութիւնն ընծայելու, եթէ հարկ ըլլայ։ Գրեթէ միաժամանակ խորհրդային կառավարութիւնը մեզի ներկայացուց աւելի ընդարձակ եւ աւելի պիրկ ծրագիր մը։ Այդ ծրագիրը ինչ առաւելութիւններ ալ ներկայացնէ, անխուսափելի կերպով պիտի յարուցանէ դժուարութիւններ որոնցմէ խուսափելու կը ձգտէին մեր առաջարկները։ Հետեւաբար, մենք Մոսկուայի կառավարութեան ուշադրութիւնը հրաւիրեցինք այդ դժուարութեանց մասին։ Միեւնոյն ատեն, մենք բարեփոխումներ կատարեցինք մեր առաջարկներուն մէջ։ Բրիտանական կառավարութիւնը մասնաւորապէս եւ յստակօրէն յայտարարեց թէ չի պահանջեր որ Խ. Միութիւնը յանձն առնէ միջամտել, երբ Մեծն Բրիտանիա եւ Անգլիա արդէն հրաւիրուած չեն միջամտելու, համաձայն իրենց պարտաւորութեանց։ Կառավարութիւնը աւելցուց թէ եթէ խորհրդային կառավարութիւնը կ'ուզէ որ իր միջամտութիւնը կախում ունենայ Մեծն Բրիտանիոյ եւ Ֆրանսայի միջամտութենէն, մենք առարկութիւն չունինք»:

Պ. Չէյմպըրլէն պատմելով խորհրդային դեսպանին տեսակցութիւնը Լորտ Հալիֆաքսի հետ, շարունակեց .

— « Խորհրդային դեսպանը բացատրած է իր խօսակցին թէ իր կառավարութիւնը տակաւին յստակօրէն չըմբռներ սա պարագան,— անգլիական առաջարկներուն համաձայն, չե՞ն կրնար ծագիլ պարագաներ որոնց մէջ Խ. Միութիւնը հարկադրուի միջամտել, առանց Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի աջակցութեան։ Լորտ Հալիֆաքս հաւաստած է թէ անգլիական առաջարկները այդպիսի միտք չունին »:

Աշխատաւորական մը հարցուց թէ կառավարութիւնը հակառա՞կ է որ եւ է զինակցութեան Խ. Միութեան հետ։ Պ. Չէյմպըրլէն յայտարարեց.

— «Չեմ կրնար պատասխանել պարզ ենթադրութեան մը վրայ հիմնուած հարցումի մը։ Կը յուսանք թէ խորհրդակցութիւնները մօտերս պիտի յանգին գոհացուցիչ ելքի մը։ Մենք Մոսկուայի հետ կատարուած բանակցութիւնները կը նկատենք շատ կարեւոր եւ խիստ ստիպողական »:

Ուրիշ աշխատաւորական երեսփոխան մը առաջարկեց որ արտաքին նախարարը Մոսկուա զրկուի, ուղղակի բանակցելու համար Պ. Մոլոթովի հետ, որ յաջորդած է Պ. Լիթվինովի։ Վարչապետը պատասխանեց թէ «լաւագոյն է սպասել խորհրդային կառավարութեան պատասխանին, իմանալու համար թէ ի՛նչ նոր քայլեր պէտք է առնուին»:

*** Լոնտոնէն հասած ուրիշ տեղեկութիւններ ալ կը հաստատեն թէ անգլեւթուրք բանակցութիւնները շօշափելի համաձայնութեան մը յանգած են եւ թէ յայտարարութիւն մը պիտի հրատարակուի մօտ օրէն :

ԻՏԱԼԻԱ ԵՒ ԳԵՐՄԱՆԻԱ ԿԸ ՃՆՇԵՆ ԵՈՒԿՈՍԼԱՒԻՈՅ ՎՐԱՅ

Եուկոսլավիոյ խնամակալ իշխանը, որուն կ'ընկերանայ արտաքին նախարարը, բազմանդամ պատուիրակութեամբ մը, ջերմ ընդունելութեան մը արժանացաւ Հռոմի մէջ։ Մինչեւ կայարան դիմաւորելու գացած էին Իտալիոյ թագաւորն ու թագուհին, ինչպէս եւ Մուսոլինի եւ Կոմս Չիանօ։ Արարողութիւններէն վերջը Եուկոսլավիոյ արտաքին նախարարը տեսակցութիւն մը ունեցաւ Կոմս Չիանոյի եւ Մուսոլինիի հետ։

Քաղաքական շրջանակներու մէջ մեծ ուշադրութեամբ կը հետեւին այս այցելութեան, մանաւանդ որ Իտալիոյ եւ Գերմանիոյ արտաքին նախարարները դեռ նոր տեսակցեր էին, ճշդելով իրենց դիրքը Եուկոսլավիոյ հանդէպ : Իտալական կառավարութեան կողմէ հրատարակուած ցեկոյց մը կ'ըսէ .

— « Եուկոսլաւիա, որ երբեք վտանգուած չի նկատեր ինքզինքը ոչ Իտալիոյ, ոչ ալ Գերմանիոյ կողմէ, եւ որ մասնաւոր պահանջներ չունի, կը վարէ խաղաղասիրական քաղաքականութիւն մը, համաձայն Հռոմ — Պերլին առանցքին սկզբունքներուն »:

Ի պատիւ հիւրերուն սարքուած ճաշի ընթացքին, Իտալիոյ թագաւորը ջերմապէս փառաբանեց երկու երկիրներուն գործակցութիւնը։ Խնամակալ իշխանը պատասխանեց թէ «համակրանքի եւ բարեկամութեան այս արտայայ—

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԱՐՈՒԵՍՏ «ՃԱՄՊԱԶ»ՈՒԹԵԱՆ

Յուշերը, կ'ըսեն, շղթայի մը օղակներուն պէս, իրարու կապուած են։ Այդպէս է որ գրչիս տակ կուգայ յուշ մը եւս, միշտ մանկութեանս օրերէն. —

Դեռ ոչ իսկ պատանի, կ'երազէի « տուն – շինող » ըլլալ, ապագային : Մեր գեղը «խալֆա» կ'ըսէին «տուն – շինող»ներուն, կամ «տիւրկէր» Գրական լեզուով՝ ճարտարապետ : Տակաւին մինչեւ այսօր իմ հոգւոյս մէջ տաք է ճարտարապետի երազս, ու կը սիրեմ աշխատիլ տախտակի կամ ատաղձի վրայ, գործածել ուրագ ու սղոց, նորոգութիւններ ընել սենեակիս մէջ, ընդարձակել գրադարանս : Ընկերներս գիս յաճախ տեսած են Օթէլ տը Վիլի մեծ վաճառատունին ստորերկրեայ յարկին մէջ,— հոն ուր գնորդներուն տրամադրութեան տակ կը դրուին ամէն տեսակ գործիքներ, ու գնորդները, հասարակ գործաւորներու պէս, կը հանեն իրենց վերարկուն եւ կ'աշխատին. կը չափեն, կը ծեծեն, կը սղոցեն, կը տաշեն՝ համաձայն իրենց պահանջին: Ես ալ Այնտեղ կ'երթամ յաճախ աշխատիլ եւ ճարտարապետի շնորհներս ցուցնել.

Բայց ինծի կը թուի թէ ճարտարապետի իմ այս սէրս կը ծագի բարձրութեանց սէրէն :

Արդարեւ, պզտիկուց շատ կը նախանձէի ճարտարապետներուն վրայ, որոնք, ատաղձներու նման, կը պըտտէին երկնքի մէջ՝ գերաններու վրայ։ Ժամանակ մը միակ ցանկութիւնս էր երթալ բարձրանալ նորաշէն տունի մը վրայ, անմիջապէս որ լուր առնէի թէ նոր տուն մը կը շինուի գիւղին մէջ: Տակաւին սանդուխը չվերջացուած՝ սիւներն ի վեր շուլլելով կը բարձրանայի տունին կատարը։ Օ՜, երջանկութիւն, հոգիս կը լեցուէր առաւօտեան ճառագայթներով՝ քանի կը դիտէի մարդոց պզտիկնալը փողոցներուն մէջ եւ հորիզոնին ծովանալը բլուրներուն ետեւ :

Խոստովանիմ որ անմրցելի եմ ծառ մագլցելու մէջ: Տակաւին երախայ, գիս թութի կարմիրկ ծառերու վրայ կը գտնէ եղեր՝ որպէսզի հանգիստ արգիլեմ մայրս : Յետոյ կիրք մը դարձաւ ծառ մագլցիլս. այդ կիրքը վերածեցի... գիտութեան : Կը յիշեմ, ընկերներուս կ'ըսէի որ՝ երբ մեծնամ, գիրք մը պիտի գրեմ, «Ծառ մագլցելու գիտութիւնը» խորագրով : Հազար ձեւեր ունէի ծառ մագլցելու,.. ճիւղերէն կախուելով, ճիւղերուն չուան նետելով, բունն ի վեր շուլլուելով : Պտուղի ծառերու մէջքին վրայ, գողութիւնը արգիլելու համար, փուշ կը դնէին եւ ես գիտէի ծառը մագլցիլ առանց փուշին դպելու : Մեծ – մայրս, ամառները, ընկուզենի չէր «թօթվեր», մինչեւ որ չվերադառնայի քաղաքէն, դպրոցական արձակուրդին: Կը բարձրանայի ծառը եւ մէկ հատիկ ընկոյզ չէի ձգեր ծառին վրայ: Ըսկուկ մամաս, որ տասը քայլ հեռուն չէր տեսներ, այդ պատճառով՝ կը նստէր ծառին ճիշդ տակը, ես գիտէի ծառը մագլցիլ նստելէն, առանց իրեն իմացնելու եւ, իբր թէ հովէն, ընկոյզ մըն ալ իր գլխուն վրայ ձգելու։ Ու կը յիշեմ տակաւին սկիւռի պէս ծառէ ծառ ցատկելս,— ընկերոջս վահանին հետ, վարդապետներու գերեզմանին վրայ, կաղնիին ծառէն կ'անցնէինք ննջին կատարը եւ այնտեղ կծկըտած, կը սկսէինք լուսնի լոյսով երգել։ Մեր ձայնը կը տարածուէր գիւղին վրայ, կը զարնուէր վանքին պատերուն, — գիւղը կարծես կը լսէր՝ մտիկ ընելու համար մեզի.

Եւ սակայն ոչ ոք պիտի հաւատայ, երէ ըսեմ որ ծառէն վար իջնելու իմ ձեւս ունիմ,— գլուխս վար, ոտքերս վեր, ծառէն վար կ'իջնեմ՝ *առանց ձեռքերովս բռնելու*, կը բաւէ որ ծառը ուղիղ ըլլայ եւ ողորկ: Չէք հաւատար, բայց կը կրկնեմ,— ծառէն վար կ'իջնեմ գլուխս վար, ոտքերս վեր եւ երէ կ'ուզէք՝ ձեռքերուս մէջ գիրք մը բռնած, կարդալու համար :

Այս գրօսանքներուս համար ի՛նչ ծեծ կերած եմ մօրմէս, որ տխրած էր հագուստներս կարկտել, որպէսզի դարձեալ պատռէի յաջորդ օրը ծառերուն վրայ :

— *Ճամպա՞զ* ես, ի՞նչ ես, որ վար չես իջներ ծառերէն, կ'ըսէր տխրութեամբ ու ցասումով :

X

Ա՜հ, երանի թէ քիչ մը *ճամպազ* ըլլային մեր ազգին վարիչներն ալ, քաղաքական փոթորկաշունչ այս օրերուն :

ԱՐԱԶ

Իտալեւգերման Զինակցութիւնը

Գերմանիոյ արտաքին նախարար Ռիպպէնթրոփ յօդուած մը գրելով Հռոմի « Փոփոլօ տ'Իթալիա» թերթին մէջ, կը յայտարարէ .

— « Ես համոզուած եմ որ Գերմանիա եւ Իտալիա աւելի լաւ պատասխան մը չէին կրնար տալ Մուսոլինիի կողմէ վտարանդեալ անուանուած ժողովրդապետութեանց, որոնք միշտ ալ յարձակում մը կը վախնան եւ ամէն մարդու մէջ յարձակող մը կը տեսնեն։ Քոմոյի եւ Միլանի մէջ կոմս Չիանոյին եւ ինծի ցոյց տրուած ջերմ ընդունելութիւնը արդէն լաւագոյն պատասխան մըն էր այդ այլասերած ժողովրդապետութեանց։ Ինչ կը վերաբերի ապագային, ես կրնամ վստահեցնել թէ մեր երկու երկիրները պատճառները ունին անվրդով մնալու։ Մեր զինակցութեան մէջ ոչ մէկ նորութիւն կայ. բայց պէտք էր որ կէտերը «ի»երու վրայ դնէինք, որպէսզի այդ լրբուկ, ամէն բան մթագնող ու խծբծող դատաւորները գիտնային թէ ինչ են իրապէս մեր յարաբերութիւնները եւ թէ ի՛նչպէս սուտ են իրենց ենթադրութիւնները։ Այս զինակցութեան պէտք չկար իրապէս. բայց հարկ էր որ կնքուէր որ բոլոր համոզուէին թէ մենք միացած ենք այսօր ու վաղը եւ թէ մեր ճակատագիրը միեւնոյն է : Թող ժողովրդապետութիւնները գիտնան, թէ Մուսոլինի ու Հիթլէր եւ իրենց ժողովուրդները խաղաղութիւն կ'ուզեն, բայց եթէ մեզ հանգիստ չձգեն, թող գիտնան նաեւ որ Մուսոլինի եւ Հիթլէր եւ իրենց ժողովուրդները անպարտելի են»:

Տանցիկ, Լեհաստան եւ Խ. Միութիւնը

Պ. Փոթեմքին լրացնելով իր պաշտօնը Վարշաւայի մէջ, վերադարձաւ Մոսկուա։ Կը հաւաստեն թէ այցելութիւնը արդիւնաւոր եղած է, զգալապէս բարւոքելով երկու երկիրներուն յարաբերութիւնները։ Մոսկուայի ներկայացուցիչը մեկնելէ առաջ երկու ժամուան տեսակցութիւն մը ունեցաւ գնդ. Պէքի հետ, անոր հաղորդելով լաւագոյն տպաւորութիւններ՝ պալքանեան երկիրներէն

*** Տանցիկի վէճին լուծման համար, Վատիկան կը շարունակէ իր ձեռնարկները, թէեւ բոլորն ալ յոռետես են գործնական արդիւնքի մասին։ Վատիկանի շրջանակներուն մէջ ալ կը խոստովանին թէ պապական նուիրակներուն ձեռնարկները դրական եզրակացութեան մը չեն յանգած։ Եթէ փորձը բոլորովին ձախողի, Պապը այլեւս ուրիշ ձեռնարկ պիտի չկատարէ :

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ԼՈՆՏՈՆԷՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱՆԿԱԽՈՒԹԵԱՆ ՀԱՐՑԸ ՀԱՇՏՈՒԹԵԱՆ ԽՈՐՀՐԴԱԺՈՂՈՎԻՆ ԱՌՋԵՒ

(ԺԷ. եւ վերջին մաս)

«ԴԱՇՆԱԿԻՑՆԵՐՈՒ ՆԱՀԱՆՋԸ ՎԵՐԱԾՈՒԵՑԱՒ ԼԵՂԱՊԱՏԱՌ ՓԱԽՈՒՍՏԻ»

Երբեմնի վարչապետը վճռապէս կը յայտարարէ թէ Անգլիա պլըֆ չէր որ կ'ընէր Մ. Քէմալի դէմ՝ 1922ի ճակատագրական օրերուն: Ես որոշած էի կռուիլ ու վստահ էի թէ կը յաղթէինք, կը գրէ Լոյտ Ճորճ: Երբ Դաշնակիցները հոն մղէին Թուրքիոյ քարգուփշուր ու վհատած բանակներուն յառաջխաղացումը, այն ատեն աւելի դիւրին պիտի ըլլար «տանուիլ» իրեն հետ: Հելլէնական բանակը կոտորուած չէր դեռ, պալքանեան ու եւրոպական պատերազմներու վեթերան-ները ողջ էին տակաւին եւ բրիտանական ուժերուն աջակցութեամբ կրնային անկասկած պարտութեան մատնել Քէմալի ուժասպառ զինուորները: Եւ սակայն, կը խոստովանի Լոյտ Ճորճ, անգլիացի ժողովուրդը որ եւ է տրամադրութիւն չունէր նորէն կռուի դաշտը վերադառնալու: «Պահպանողականներու կուրծքին տակ դարձեալ բանկեցաւ այն հիացումը զոր Թուրքը, [illegible] ցեղերուն հետ վարուելու անոր վարպետորդի ձեւերը՝ կը ներշնչէին իրենց: Այս երեւոյթը անդիմադրելի խթան մը եղաւ պահպանողականներուն համար — որոնք յարանուն փափաք մը ունէին իրենց կուսակցութիւնը իշխանութեան գլուխ բերելու — տապալելու համար իմ կառավարութիւնս: Թէ ազատականները եւ թէ ընկերվարականները, որոնք տակաւին սթափած չէին վերջին ընտրութիւններուն մէջ կրած իրենց պարտութենէն, համակիր չէին օրուան խառն կառավարութեան եւ անոր գործելակերպին ու չկրցան զանազանել բարին եւ չարը: Զայրոյթը զոր անոնք նախապէս ըզգացեր էին Հայերուն եւ Յոյներուն դէմ գործուած խժդժութիւններուն առթիւ, մասն մը ծանրութիւնն ալ յաւելցաւ բաղդատմամբ այն նախանձին որ իրենց բաժին մնաց 1918ի ընտրութիւններուն... Կառավարութիւնը տապալեցաւ եւ իրեն հետ քըշեց տարաւ նաեւ Հայաստանի եւ Անատոլուի Յունաստանի ազատագրութեան մը ու յետոյ, հետզհետէ, Ազգերու Դաշնակցութիւնը եւ այն ծրագիրներ որոնք ապագայ խաղաղութիւնը պիտի վերահաստատէին համերաշխութեամբ: Մեր զինուորները նահանջեցին թըրքական բանակին աչքին առջեւ՝ Տարտանէլի ափերուն վրայ: Անձնատուութեան գաղափարը տարածուած էր այլեւս մարդոց մտքին մէջ: Անգլիոյ քաղաքականութիւնը ստիպեալաբար հետեւեցաւ նահանջի ճամբուն ու նահանջը հետզհետէ վերածուեցաւ լեղապատառ փախուստի»:

Լոյտ Ճորճ համոզուած է թէ առաջին ընկրկումը կատարուեցաւ Լոզանի նուաստացնող դաշնագրով, «որ անգամ մը եւս Թուրքիոյ բարեկամ հոգածութեամբ կը յանձնէր Փոքր Ասիոյ քրիստոնեայ ժողովուրդները»: Լորտ Քըրզըն ու Ֆրանսացիները մինչեւ վերջը պնդած էին Մեծ Հայաստանի մը ծրագրին վրայ— հակառակ Անգլիոյ վարչապետին «ատիպողական խորհուրդներուն» եւ ահա անոնք այդ երկիրը ամբողջութեամբ կը վերադարձնէին «Զարդարարներուն»: Յոյները կը վտարուէին այն հողերէն զորս մշակած ու արգասաւորած էին դարեր շարունակ՝ նախ քան Թրքական արշաւանքը: «Լոզանի դաշնագիրը առաջինն էր այն նուաստացուցիչ ու ազիտաբեր անձնատուութիւններու շարքին, որոնք վերջ ի վերջոյ քարուքանդ ըրին ինչ որ յաղթանակն էր պատերազմի զոհողութիւններուն յաջորդող Խաղաղութեան դաշնագիրներուն մէջ: Լոզանի բանակցողներն ու իրենց յաջորդները Յունաստանի Աղեքսանդր թագաւորը մեռցնող կապիկին հետ, պատասխանատու են աղէտին— հետեւանք քաղաքականութեան մը որ աստիճանաբար քանդեց ու քայքայեց միլիոնաւոր հերոսներու կանգնած շէնքը»:

X

Նախկին վարչապետը իր հատորին Հայաստանի վերաբերեալ բաժինը փակելէ առաջ երբեմնի «Հուսի բանքը» իր ընթերցողներուն կը հրամցնէ յօդուած մը զոր 1923ին ստորագրած էր ազատական օրաթերթի մը մէջ՝ [illegible] համար Լոզանի անփառունակ դաշնագրին դէմ: Ողբերգութենէն 15 տարի վերջ այդ յօդուածը արտատպելով, Լոյտ Ճորճ կ'ուզէ հաստատել թէ մինչեւ հիմա ալ չի հաւատար Թուրքերուն ո՛չ «քաղաքակրթութեան», ո՛չ ալ ճշմարտութեան: Շատ «փաղաքշական» խօսքեր արտասանած էր այդ օրերուն, եւ հիմա կարծես կը վերահաստատէ բոլորն ալ առանց վերապահութեան:

— «Թուրքը լաւ որսորդ մըն է, կը գրէր վարչապետը 1923ին. եթէ ան գիտնար կառավարել այնպէս ինչպէս գիտէ որսալ, այն ատեն Օսմանեան կայսրութիւնը պիտի ըլլար ամէնէն ուժաւորը աշխարհի մէջ: Դժբախտաբար, սակայն, ամէնէն յոռի կառավարողն էր ան. այնպէս որ եղաւ փորձանք մը թէ ինքնիրեն եւ թէ իրեն իշխանութեան տակ ապրողներուն համար»:

Երբեմնի վարչապետը յետոյ կը բացատրէ թէ Դաշնակիցները ինչ ծրագիրներ մշակած էին Թուրքիան «քաղաքակրթելու» համար: Ոչ-Թուրք ժողովուրդները անկախութիւն պիտի ստանային, Նեղուցները պիտի յանձնուէին Միջազգային վարչութեան մը, Յունաստանն ու Իտալիան պիտի գըրաւէին արեւմտեան Փոքր-Ասիան, [illegible] քաղաքակրթութիւնները վերակենդանացնելու համար այն հողերուն վրայ որոնք աւերակի վերածուած էին բարբարոս Թուրքին տիրապետութեան տակ: Մէկ խօսքով քաղաքակիրթ Եւրոպան թոյլ պիտի չտար որ Թուրքը յաւերժացնէր իր անիծեալ իշխանութիւնը օտար ցեղերուն վրայ՝ անասնօրէն ու [illegible]: Անատոլուի ընդարձակ [illegible] պիտի ծաղկէին [illegible] ժողովուրդներու աշխատանքով: Բարիք մը պիտի ըլլար բովանդակ մարդկութեան համար, եթէ պատեհութիւն տրուէր «ծրագրին ու խելացի» հայ ժողովուրդին եւ Յոյներուն արգասաւորելու համար Փոքր-Ասիոյ հողերը, կը շարունակէ Լոյտ Ճորճ: Բարբարոսական արշաւանքը, որ խոպան ամայութեան մը վերածեր էր երկիրը, հոն կը կենար Սեւրի դաշնագրով, մինչդեռ Լոզանի դաշնագիրը նոր տեղ կը բանար անոր առջեւ՝ Սեւ Ծովէն մինչեւ Միջերկրականի ափերը: Բայց ի՞նչ պէտք կար Լոզանին... «Ցաւագին պատմութիւնն է ան կարճատես, դատաճանակոյն, հատուածական ու փոքրոգի քաղաքականութեան մը: Աւելի քան ցաւագին, որովհետեւ ճակատագիրն ալ իր ամէնէն տխուր դերը կը կատարէր Թրքական հարցին կարգադրութեան մէջ: Նախ Ռուսական Յեղափոխութիւնը պատճառ եղաւ որ այդ հզօր երկիրը մեկուսանար [illegible] ծոց ու կեղեքող իշխանութեան կողմը: Միացեալ Նահանգները պիտի ստանձնէին Հայաստանի հոգատարութիւնը: Եթէ Նախագահ Ուիլսըն յաջողած ըլլար այդ ծրագրին մէջ, որքա՜ն տարբեր պիտի ըլլար պատմութիւնը այսօր»... Յետոյ, Ուիլսընի կառավարութեան տապալումով, ձախողեցաւ Փոքր-Ասիոյ մէջ [illegible] գաղթավայր մը հաստատելու ծրագիրը: Իսկ ամէնէն մեծ դժբախտութիւնը եղաւ Կիլիկիոյ պարպումը: Ֆրանսա «ձեռքի տակէ» դաշնագիր մը ստորագրեց Քէմալին հետ: «Այս քայլը խորտակեց Դաշնակիցներու միութիւնը որուն միջոցաւ միայն կարելի պիտի ըլլար ազդու կարգադրութիւն մը ընել Թուրքերուն հետ»: Այս ամօթալի քաղաքականութեան յաջորդեց Վէնիզէլոսի պարտութիւնը: Այս բոլորէն վերջ Դաշնակիցներուն կը մնար փրկել միայն «մեծ քաղաքականութեան մը մնացորդը», կը գրէ Լոյտ Ճորճ: Արեւմտեան քաղաքակրթութիւնը վերջին կռիւ մղեց 1922ին՝ արգիլելու համար ասիականութեան վերադարձը դէպի Եւրոպա: Բրիտանական բանակը, լքուած իր բարեկամներէն, տարաւ [illegible] աւելի [illegible] պիտի խուսափէր աղէտէն: Մուտանիոյ դաշնագիրը Սեւրի դաշնագիրը չէր, բայց եւ այնպէս աւելի լաւ էր քան Լոզանի համաձայնութիւնը: Սեւրէն Մուտանիա նահանջ մըն էր, իսկ Մուտանիայէն Լոզան՝ լեղապատառ փախուստ մը»:

Այսքա՞ն, կը հարցնէ Լոյտ Ճորճ: Լոզանը վերջաբան մը չէ, այլ հանգրուան մը. ո՛չ ոք կրնայ ըսել թէ այդ դաշնագիրը պատուաբեր հաշտութիւն մըն էր: Հէքեաթը թէ Թուրքը ճենթլմէն է, հետզհետէ կը մեռնի. այդ հէքեաթը յաճախ փրկած է Թուրքը երբ ան անդունդին եզերքը հասած է: Այդպէս եղաւ 1922ի Հոկտեմբերին երբ Անգլիոյ թրքասէրները փախցուցին երկրին քաղաքականութիւնը: Թուրքը հարիւր հազարաւոր Հայեր ջարդեց ու անպատուեց բիւրաւոր քրիստոնեայ կիներ որոնք իր պաշտպանութեան տակ ապրած էին: Եւ սակայն Թուրքը ճենթլմէն է... Իր ծուլութիւնը, անհոգութիւնը եւ տխմարութիւնը անապատի վերածեցին պարտէզ մը: Աւելի լա՞ւ [illegible] կ'ուզէք իր ճենթլմէնութեան... Գերմանացիներուն կաշառքով վաճառեց իր բարեկամները որոնք բազմաթիւ անգամներ փրկած էին իր կեանքը: Ի՞նչ փոյթ, Թուրքը ճենթլմէն է... Թուրքը հարիւրաւոր անգլիացի գերիներու կորուստին պատճառ եղաւ իր բարբարոսական միջոցներով. դարձեալ ճենթլմէն է ան... Թուրքը կը կողոպտէ, կը բռնաբարէ, կը բնաջնջէ ինքնապաշտպանութեան միջոցներէ զրկուածները. կը խաբէ, կը ստէ, կը դաւաճանէ ու նորէն ճենթլմէն է... Իրարանցում մը սարքուեցաւ, ճենճամիտ յամառութեամբ՝ փրկելու համար Արեւելքի այս ծերունազարդ էֆէնտին որուն կործանումը կը բաղձային շատեր. եւ ահա սեւ թուղթ որ ստորագրեց Լոզանի դաշնագիրը»:

Անգլիոյ նախկին վարչապետը այս հեգնոտ տողերով կը վերջացնէ «Հաշտութեան դաշնագիրները»ու Հայկական բաժինը: Քանի՞ հոգի կան որ իրեն պէս կը մտածեն այս երկրին մէջ, մանաւանդ հիմա երբ Թուրքիան եղած է «մեր սրտագին բարեկամը» եւ կարեւոր ազդակ մը Մերձաւոր Արեւելքի խաղաղութեան համար:

Անգլիոյ Թրքասէրներուն համրանքը տալու համար չէր որ քաղեցի այս [illegible]: Ընդհակառակն փորձ մը ըրի օտար, հեղինակաւոր դէմքի մը բերնով պատմելու համար կարգ մը ճշմարտութիւններ որոնք տարիներէ ի վեր կը վրիպին Հայոց [illegible]: Դէպքերը մանրամասնօրէն նկարագրուեցան այս սիւնակներուն մէջ: Ու բոլոր անոնք որ տրամադիր են եւ ընդունակ մոռնալու տարիներէ ի վեր կրկնուած չարամիտ խեղաթիւրումները, պիտի յանգին միեւնոյն եզրակացութեան— հայ ժողովուրդին բաղձանքները չիրականացան որովհետեւ [illegible] սխալներ գործեցին Թրքական հարցին մէջ եւ իրենց շարքին մէջ չպահեցին դաշնակիցները: Հայ ժողովուրդին Անկախութեան ծրագիրը ձախողեցաւ որովհետեւ Միացեալ Նահանգները մերժեցին հոգատարութիւնը, իսկ Մեծն Բրիտանիան ու Ֆրանսան վերջին պահուն սկսան հայ փնտռել հայկական նահանգներուն մէջ: Մենք պատրաստ էինք ամէն հնարաւոր ու տրամաբանական զոհողութիւն ընելու մեր առաւելագոյն իրաւունքներէն՝ արեւուն տակ ափ մը հող ունենալու համար, բայց երբ հաշուեյարդարի ատեանին ներկայացանք, տեսանք որ բարեկամ չէր մնացած մեր շուրջը:

Թերահաւատները թող նախ կարդան Հայէչիստանի, Աւստրիոյ, Չեխոսլովաքիոյ եւ Ալպանիոյ նորագոյն պատմութիւնները, փոխանակ մեր [illegible]:

ԺԻՐԱՅՐ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

The End

ԽՄԲ.— Mr. Lloyd George իր քարտուղարին միջոցաւ նամակ մը գրելով «Յառաջ»ի խմբագրութեան, խնդրած է իրեն ղրկել այս յօդուածաշարքը, պահելու համար իր գրադարանին մէջ, եւ ի հարկին թարգմանելու:

ԱՆՑԻՑ ԱՆՑԵԼՈՑ...

ՄԵՍՐՈՊ ԱՐՔ. ՆՇԱՆԵԱՆ

Նախապատերազմեան շրջանին, Օսմանեան Պատրիարքութեան օրերուն, Երուսաղէմի մեր Վանքին պայքարի նշանաւոր խնդիրը երկար ատեն Պոլսոյ Հայ Մամուլին մէջ օրուան մարդ դարձուցած է Մեսրոպ Վ. Նշանեանը: Հաշուեպահանջ եւ Հաշուեխոյս անունով մկրտուած երկու հատուածներու բաժնուած էր Վանքին Միաբանութիւնը: Առաջին հատուածին — հաշուեպահանջին — պետն ու առաջնորդն էր Մեսրոպ Վ. Նշանեան, գլխաւոր աջակից ունենալով Ընկ. Սկիւտարցի Մատթէոս Վ. Գալըճեանը, հոգեւորականներուն մէջ ամէնէն հասու կամ ստոյգ մարդը՝ զոր երբեք ճանչցած եմ: Հաշուեխոյսներուն պետը նոյն ինքն վանքին մատակարար, գանձապետ, գործակատար, ներկայացուցիչ անուններով ծանօթ նշանաւոր Ղեւոնդ Վ. Մաքսուտեանն էր: Պայքարը այնքան բուռն եւ անձնական հանգամանք առած էր որ երկու հատուածներուն գործունէութեան թափը փոխադրուեցաւ մամուլին մէջ: Գրաքննիչներուն աչքին լոյս եղաւ այս պայքարը: Մամուլին էջերը կը լեցուէին Երուսաղէմական յօդուածներով, երկարապատում վկայութիւններով՝ երկու բանակներէն մէկուն կամ միւսին ի նպաստ: Քաղաքական, գաւառական, ազգային — մշակութային խնդիրներու մասին յօդուածներ, խորհրդածութիւններ քիչ անգամ միայն կրնային [illegible] այդ պայքարին հետեւանքով, եւ ահա թէ ինչու զոհ էին [illegible], քանի որ նոյնիսկ [illegible] կը ստորագրէին յօդուածները, երբ վստահ կ'ըլլային թէ Նշանեան եւ Մաքսուտեան փաստերներուն գործին կը վերաբերէին այդ գրուածները: Զանազան ձեւերով ի գործ դրուած ազդեցութիւններու եւ յաճախ [illegible] բեռամբ՝ եղաւ որ Բիւզանդիոնի բերանը դարձաւ Նշանեանի կուսակցութեան եւ Մանզումէի Էֆքեար՝ Մաքսուտեան կուսակցութեան: Գրագատ Տիգրան Եէլլէնճեան (Նշանեանի ազգական) անխոնջ ախոյեանը հանդիսացաւ հաշուեպահանջներուն, եւ «Բիւզանդիոնի» էջերը կը լեցնէր պահ մը գրելէ ամէն օր:

Քէչեանի համար բաւական օժանդակութիւն մըն էր Եէլլէնճեանի գործակցութիւնը այս շատ շփոթ կացութեան մէջ, քանի որ պատասխանատուութեան գրական ու բարոյական մեծ բաժինը կը վիճակէր խմբագրութենէն դուրս իրապէս համարուած անձի մը: «Մանզումէի Էֆքեար»ի սկզբունքը այն էր որ հաշուեպահանջ կուսակցութիւնը ծայրայեղ եռանդ սկսած էր դնել իր պահանջումներուն մէջ այն ատեն միայն, երբ Մաքսուտեան գլուխ վեր առած՝ մենատիրութեան ձեւ տուած էր իրեն: Երբ երկար ատեն գործակից եւ կամակից էին բոլոր միաբանները, կերպով՝ Մաքսուտեան հաշուեխոյս չէր նկատուած, եւ այս պատճառաւ կը մտածուէր, թէ հաշուեպահանջները իրենց տարբեր հաշիւներն ալ ունէին, երբ յանկարծ սկսան դայթակղութիւն աղաղակել հրապարակին վրայ, տարիներով ի մթան գործողութենէ վերջ:

Բայց անցից անցելոց:

Այս կարճառօտ տողերը պատմութեան սիրոյն համար միայն: Մանաւանդ որ, վերջ ի վերջոյ, կարելի եղաւ, շնորհիւ երկու կողմերուն [illegible], թէ այս [illegible] պիտի ծառայէ միայն [illegible] Վանքին արտաքին թշնամիներուն [illegible] Նշանեան, տեսակ մը հաշտութիւն գոյացնել եւ բռնադատուած Գլուխ [illegible] կող Մաքսուտեան Վ. կրկին դարձաւ վանք, ուր խաղաղութեամբ փակեց աչքերը:

Այսքան մը յիշողութիւն [illegible] եթէ ոչ [illegible] երբեմնի կորովի հաշուեպահանջ [illegible] Վարդապետին արժանաւոր [illegible] պատրիարքական գահուն վրայ: Նոյնիսկ շատ երիտասարդ վարդապետ, ինք նկատուած էր [illegible] եւ պատշաճագոյն ընտրելին [illegible] Յարութիւն Պատրիարքին վերջին հիւանդագին օրերուն [illegible] իր մատաղ, պատանի [illegible] իսկ Վանքին պատկանած, վանքերու [illegible] բարոյականով [illegible] օժտուած, [illegible] իրեն վրայ հրաւիրած էր [illegible] հակողութեան եւ յանձնառութեան [illegible] երթալով կը ծանրանար:

Բայց իրեն նկատմամբ ամենածանր գնահատումը կը բխի Երկաթեայ Պատրիարքին Իզմիրլեանի Երուսաղէմի շրջանին, Նշանեան [illegible] ինչ գերութիւն որ կրնար, [illegible] ազգային վանական եւ երբեւ [illegible] պայմաններուն:

Այս գնահատումը [illegible] մեր ականջներով [illegible] թէնքն հայոց մէջ [illegible] Երբ Երիմեանի սիրտով երկրորդ հայրիկը Սկիւտար Ս. Խաչի [illegible] Եղիշէ Դուրեանի եւ հօր [illegible] մը առջեւ, Թագ. [illegible] մէջ յայտնեց դանի, իր ներկայութեան առաջ բերած խոր յուզմունքը [illegible] Մեծ [illegible] ներկաներուն մէջ, յաջող գրիչը [illegible] «Երուսաղէմի մէջ նոյն օրերու ամէնամեծ միաբանութիւնն էր Նշանեան Մեսրոպ վարդապետ, ինչպէս նաեւ ընթերցասէր Եղբօ Եօթնեակներուն, որոնց կը սպասէր ամէն չարիք». Եւ զարմ խօսքին միացնելով, անմոռանալի [illegible] սքանչելին [illegible] այսօր իր հետ [illegible] Ընդհանուրին մէջ այսպէս [illegible] միանշանակ պարզօրէն [illegible] գնահատական զգացումները նորընտիր գահակալին մասին՝ այսօր, աւելի քան երեք տասնեակ տարիներէ ի վեր, հրապարակելով, նպատակս է ի վեր հանել Նշանեան Արք.-ի բարեմասնութիւններ՝ որոնց անսասան վկան եղած է Հայկական Տառապանքի պատմութեան մէջ ականաւոր մէկ դէմքը. որ այնքան հեռուէն կը գուշակէր այսօր կատարուած իրողութիւնը, յանձին Նշանեանի տեսնել Երուսաղէմի Հայոց ապագայ Պատրիարքը:

Բայց այս կարեւոր իրողութիւնը այն ատեն միայն իր պայծառ ապացոյցներով պատմական արդար դատաստան մը պիտի ըլլայ, երբ — ընդհանուր յուսալից տրամադրութիւններուն համաձայն — Նորընտիր Պատրիարքը սկսի տալ հաւաստիքը !!

ԳԷՈՐԳ ՄԱՐԶՊԵՏՈՒՆԻ

(ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՎԷՊ)

Գրեց՝ ՄՈՒՐԱՑԱՆ

Դրա ժամանակ դեռ եւս Սիւնեաց նահանգի Գողթն գաւառը իւր Երնջակ ամրոցով գտնւում էր մի պարսիկ Ամիրայի ձեռքում: Յուսուֆ Ոստիկանն Սմբատ Թագաւորին նահատակելուց յետ՝ Երնջակ ամրոցը գրաւելով յանձնել էր այդ ամիրային՝ Գողթան գաւառի հետ միասին:

Արդ՝ երբ Յուսուֆի տեղ Ըսբուքը նշանակուեցաւ, Սիւնեաց իշխանները յարմար ժամանակ գտան հայրենի կալուածքը Ամիրայի ձեռքից ազատելու: Ուստի բոլոր չորս եղբայրները՝ Վասակ, Սահակ, Սմբատ և Բաբգէն միանալով զօրք ժողվեցին եւ յարձակուեցան Ամիրայի վրայ: Պատերազմի ժամանակ Սիւնիքի զօրքերը ջարդեցին Հագարացիներին: Բայց Վասակ իշխանի հետ եղող Սկիւթացի [illegible], որոնք իբր թէ Հայերին օգնելու եկած էին, բայց իսկապէս կաշառուած էին Ամիրայից, ետեւից զարկելով սպանեցին իշխանին, որ կռւում էր աննահանջ:

Երեք եղբայրները թողեցին իւրեանց ճակատը եւ քաջ ու աննման եղբօր մարմինն առնելով Գեղարքունիք դարձան եւ մեծ սուգ արին նրա վրայ:

Լսեցին այդ գոյժը Աշոտ Թագաւորն ու Սահականոյշ Թագուհին եւ լացին դառնապէս:

Բայց ինքն Արքան, որ իշխանի կենդանութեան ժամանակ անիրաւաբար յանդիմանել էր նրան Կայեան բերդում, ծանր վշտից զատ տանջւեցաւ նաեւ խղճից: Նա յիշեց Վասակ իշխանի արած բարիքները, իւր եւ Աշոտ-Բռնաւորի մէջ հաշտութեան բանակցելը, արքայական գահին ցուցած ծառայութիւնները եւ ի վերջոյ իւր նրան փոխարինած ապերախտութիւնը, եւ վշտացաւ: Նա որոշեց քաւել մի բանով իւր յանցանքը: Եւ այդ որոշման արդիւնքն եղաւ այն, որ նա որդեգրեց նրա զաւակ Շահանդուխտը, որին եւ իւր մօր՝ Մարիամ իշխանուհու հետ միասին առաւ իւր խնամոց ներքոյ:

Այնուհետեւ Օրիորդը ապրում էր արքունիքում իբրեւ Արքայադուստր: Նրան սիրում եւ փայփայում էին ինչպէս մի հարազատ զաւակի թէ՛ թագաւորը եւ թէ թագուհին: Նրան սիրում էին նոյնպէս իշխանուհիները:

Բայց այդ բոլոր սիրողների մէջ մէկը պաշտում էր նրան:

Այդ Գէորգ Մարզպետունու որդին՝ Գոռ իշխանիկն էր:

Ի՞նչպէս սկսուեցաւ նրանց սէրը, այդ ոչ ոք չգիտէր եւ նոյնիսկ իրանք չգիտէին: Գոռը առաջին անգամ պատահեց այդ սեւաչեայ, գանգրահեր, գեղեցկադէմ եւ աշխոյժ աղջկան Երազգաւորսի արքունիքում, երբ դեռ նոր էին բերել նրան Սիւնիքից եւ սիրեց նրան. բայց սիրեց ինչպէս մի քրոջ եւ առաջին անգամից էլ քոյր անւանեց նրան: Շահանդուխտը, որ եղբայր չունէր, հաճութեամբ լսեց այդ քաղցր անունը եւ Մարզպետունեաց միամօր ժառանգ դեղահասակ, գեղեցկադէմ եւ գեղաչեայ Գոռին եղբայր ընդունեց իրան: Այնուհետեւ նրանք քոյր եւ եղբայր էին եւ երկուսը միասին կազմում էին արքունիքի զարդը

Բայց որքան էլ սկզբնական այդ սէրը անմեղ էր ու մանկական, այսուամենայնիւ արքունիքում գուշակում էին, որ մի օր նրանք «քոյր» եւ «եղբայր» անուններից աւելի գորովալից ու անուշ անուն պիտի տան միմեանց: Այդ գուշակութիւնը ուրախացնում էր նրանց մայրերին, որովհետեւ ոչ Գոհար իշխանուհին կարող էր աւելի լաւ հարսնացու ընտրել իւր Գոռի համար եւ ոչ Սիւնեաց տիկինը՝ լաւագոյն փեսայ՝ իւր դստեր համար:

Բայց եւ այնպէս մայրերից ոչ մինը չէր ցանկանում, որ այդ խանդը վառուէր նրանց սրտում պատշաճաւոր տարիքին հասնելուց առաջ: Գէորգ իշխանը, մանաւանդ, շատ խիստ էր այդ մասում. Նա պահանջում էր, որ իւր Գոռը փեսացու լինելուց առաջ՝ լինի դեռ զինուոր, հայրենիքի ծառայ, հետեւապէս եւ օրինաւոր մարդ: Այդ պատճառաւ, բացի խիստ կրթութիւնից, որ տուել էր որդուն, Նա աշխատեցնում էր նըրան ծանր գործերի մէջ, ընկերացնում էր շատ անգամ հասարակ զինուորներին. իսկ իւր բացակայութեան միջոցին՝ յանձնում էր նրան կշիռ ունեցող պաշտօն, որպէսզի որդին չվարժուի անգործութեան, որ մայրն է ամէն չարեաց:

Գոռը կատարում էր իրան յանձնուած ամէն մի պաշտօն արիութեամբ, առանց տրտնջալու: Նա հըպատակում էր հօր հրամանին՝ ինչպէս իւր Աստուծոյ ձայնին: Հետեւապէս նա պարապ չէր մնում երբեք:

Բայց եւ այնպէս այդ բոլորն արգելք չեղան երիտասարդ սրտերին մօտենալու եւ մտերմանալու միմեանց այնքան, որ չիմանային թէ՛ իրանք ստեղծուած են իրար պաշտելու համար: Վաղուց նրանց հայեացքները դադարել էին «եղբօր ու քրոջ» հայեացքներ լինելուց. վաղուց նրանց աչքերում ցոլանում էին սիրոյ այն կայծերը, որոնք այրում, տոչորում էին սրտի թաքուն խորշերը... Սակայն արքունիքում դեռ չէին նշմարում այդ

Բայց երբ ձախողակ հանգամանքների շնորհիւ արքայական ընտանիքը տեղափոխուեց Գառնի եւ Գէորգ իշխանը գնաց դէպի Ուտիք, երիտասարդ զոյգի ազատութեան համար բացուեց լայն ասպարէզ եւ նրանց յարաբերութեան պայմանները փոխուեցան: Նրանք երկուսն էլ ապրում էին այժմ Դուինում եւ տեսակցում աւելի յաճախ: Ձմեռնելով որ Գոռը աւելի մեծ մասը գտնւում էր աշխատութեանց մէջ, բայց եւ այնպէս նա չէր զրկւում իրան եւ այն այցելութիւններից, որոնք միջոց էին տալիս իրան իւր սիրուհին տեսնելու կամ նրա հետ մի լուռ հայեացք փոխանակելու: Շատ անգամ նա այցելում էր Թագուհուն կամ Սիւնեաց տիկնոջը առանց կարեւոր պատճառի. Նրա նպատակն էր լինում պատահել Շահանդուխտին մէկի կամ միւսի մօտ. եւ երբ այդ չէր յաջողւում իրան, Նա սաստիկ տխրում էր, չկարողանալով հաղորդ անել նրանց իւր ներքին զգացմունքներին:

(Շար.

Սուրիոյ եւ Լիբանանի փոքրամասնութեանց իրաւական վիճակը

Թանի Գահիրէի թղթակիցը կը գրէ (…այիս) :—

Մերձ. արեւելքի մէջ, Հոգատար …տութեանց Հովանաւորութեան …ւոյ դրուած ժողովուրդներու ազա…տութեան հետեւանքով յարուցուած բոլոր հարցերուն մէջ ամէնէն …պուռ(?) խնդիրներէն մէկն է սիւննի …ծամասնութեան ծոցին մէջ համա…րուող դաւանական կամ ցեղային փոքրամասնութեանց անձնական ի…րաւական վիճակը: Անցած տարիներու ընթացքին յաջորդաբար փորձը…ւած են զանազան ձեւեր: Այսօր ալ …պայմանն. Մերձ. Արեւելքի մէջ բը…նակող զանազան աղանդներու եւ …տարբեր կրօնքներու պատկանող …փոքրամասնութեանց անձնական վիճակը ներկայացնէ մեծ դժուարութիւն … եւ կը նպաստէ աւելցնելու այն …խառնակութիւնը, որ կը տիրէ արաբական աշխարհի այս ցաւոտ մասին :

Հոգատար պետութիւնը, նոյնքան …փափաքող որ վերջ տրուի գրգռու…թեան նման պատճառներու, որ լայն … եւ պատասխանատուութեամբ դաշ…նաւորուած իր Հոգատարութեան …յանձնուած ժողովուրդներուն կրօնական պահանջներուն, որոնք ներկա…յացուած են իրեն, յամառօրէն, դաւանութեանց կողմէ, 1936…ի թուականին, եւ Դամասկոսի կառավարութեան հետ կատարելապէս համաձայն, օրէնսդրական կարեւոր նոր հրովարտակներ էր հրատարակած. Այդ օրէնքներուն նպատակն էր, կարելիութեան չափով, վերջ դնել … փոխրան, որոնք արտայայտուած են յաճախ Սուրիոյ քրիստոնեայ փոքրամասնութեանց կողմէ, … եւ այն դժուարութեանց, յա…ռաջ շատ մեծ, որոնք երեւան կուգային իբրեւ հետեւանք օրէնսդրութեան մը, որ Գուրանի կրօնական եւ իրաւական սկզբունքներէն ներշնչուած՝ կը կիրարկուէր նաեւ հանդէպ Հոգատարութեան ենթակայ երկիրներու ոչ-իսլամ տարրերուն: Այս օրէնքներով, Ֆրանսա, որ ստանձնած է արդարութեան եւ կարգապահութեան պահպանումը, կ'ուզէր հաւասար իրաւունքներ տալ բոլոր քաղաքացիներուն, Սուրիացի կամ Լիբանանցի, առանց խտրութեան ցեղի, կրօնքի եւ դաւանանքի: Երբ հրատարակուեցան այդ հրովարտակները, ժողովուրդը բողոքի ոչ մէկ արտայայտութիւն ըրաւ, ոչ ալ դաշինքը եւ սիւննի մեծամասնութիւնը: Ամիսներ վերջ միայն, երբ վարչապետ Ճէմիլ պէյ Մէրտէմ Փարիզէն վերադարձաւ Դամասկոս, ներքին եւ քաղաքական ծանր խառնակութիւններ պատահեցան, այնպէս որ սուրիական կառավարութիւնը, գերագրգիռ այդ տրամադրութիւնները չեզոքելու համար կրօնական հարցի վրայ, մէջտեղ դրաւ նոր հրովարտակները՝ պահանջելով անոնց յետաձգումը :

Մարդպանին նախաձեռնութեամբ, կազմուեցաւ յանձնախումբ մը, որու պաշտօն տրուեցաւ ճշդել այն փոփոխութիւնները, որոնք հարկ կը տեսնուէին մտցնել այդ հրովարտակներուն մէջ, որոնց գործադրութիւնը տեղի կուտար ցաւալի դէպքերու: Իր կարգին, սուրիական կառավարութիւնն ալ, նոյն նպատակով, նշանակեց յանձնախումբ մը, կազմուած՝ միայն սիւննի շէյխերէ, առանց փոքրամասնութեան պատկանող կրօնական պետերու մասնակցութեան: Երկու նիստը բաւական եղաւ յայտարարելու համար, թէ անգործադրելի եւ ապօրէն են Հոգատար պետութեան հրատարակած հրովարտակները: Ուստի պահանջեցին վերջնականապէս չեղեալ համարել զանոնք :

Բայց նոյն օրերուն, քաղաքական դրդուածութիւնները կը սաստկանային, — շուկաները կը փակուէին, իրարու ետեւէ կը հրաժարէին կառավարութեան անդամները, կարգապահութիւնը եւ խաղաղութիւնը անկարելի դարձած էր հաստատել, թշնամական քարոզութիւն կը կատարուէր ամէն առանձնաշնորհի դէմ, այնպէս որ երկրին առողջ տարրերուն մէջ խոր եւ արդար վախեր կը ծնէին :

Հրովարտակներուն յետաձգումը, — որ որոշուած էր մարդպանին կողմէ վերջ դնելու նպատակով ազգայնականներու յարուցած խռովութեանց, երբեք չնպաստեց կիրքերը խաղաղեցնելու: Գացութիւնը չպայթեցաւ(?) ոչ Դամասկոսի, ոչ ալ Համայի եւ Հալէպի մէջ: Ընդհակառակը, իսլամ մեծամասնութիւնը, խռովութեանց ղեկավարներուն մղումով, կրկնապատկեց իր թշնամական արտայայտութիւնները կեդրոնական քաղաքներուն մէջ: Միւս կողմէ, կրօնական փոքրամասնութիւնները, վնասուած նպաստաւոր տրամադրութեանց ջնջումէն, միացան արտայայտելու համար իրենց հանդիսաւոր բողոքը: Անգամ մը եւս այսպէս երեւան ելաւ իր մեծութեան մէջ այն յամառ ընդդիմադրութիւնը, որ ցոյց կուտայ, Մերձ. Արեւելքի մէջ, քաղաքային օրէնսդրութեան տրամադրութիւնը, Սահմանադրութեան ոգիով՝ սահմանուած սուրիական ամբողջ բնակչութեան համար, ինչպէս բացարձակապէս կրօնական նկարագիրը այն սկզբունքներուն, որոնք իսլամ մեծամասնութեան տեսակէտով պէտք է անհրաժեշտօրէն կազմեն իրաւական վիճակը երկրին, որ միութիւն մը կը կազմէ 1936ի դաշնագրով: Ըստ այդ սկզբունքներուն, ոչ մէկ իսլամ կրնայ արտօնուիլ որ հրաժարի մահմետականութենէն :

Վերջերս Պէյրութի մէջ գումարուեցաւ համաժողով մը, որու կը մասնակցէին քրիստոնեայ 39 կրօնական պետեր, — պատրիարք, արքեպիսկոպոս, եպիսկոպոս: Այս համաժողովէն վերջ Սուրիոյ եւ Լիբանանի քրիստոնեայ փոքրամասնութեանց պատասխանատու պետերուն կողմէ ստորագրուած յայտարարութիւն մը դրկուեցաւ Ֆրանսայի ներկայացուցիչին: Այս փաստաթուղթը, որու մէջ կը տեսնուի այն անքակտելի կապը, որ երկրին փոքրամասնութիւնը կը միացնէ Հոգատար պետութեան, կը կազմէ միեւնոյն ատեն յուզիչ կոչ մը Ֆրանսայի, պատասխան մը Լիբանանի եւ Սուրիոյ միւֆթիներուն եւ ուլէմաներուն յայտարարութեանց, չարայայտում մը սկզբունքներու, որոնք կը վարեն ոչ-իսլամ կրօնական զանազան համայնքներու պետերու աւանդական քաղաքականութիւնը :

(Մնացեալը յաջորդով)

…ութեան: Եւ կրնա՞յ արդեօք …է մէկը կասկածիլ, թէ այսպիսի …գործունէութեան մը առաջին պտուղը …պէտք է ըլլայ վանքին վրայ ծանրացած առասպելական պարտքին(?) թեթեւացումը: Իր երկու …որդները, այս մասին հոգածու …թեամբ հանդէպ — ըրին ինչ որ Ա…թոռին ու վանքին միանգամայն օգտակար գործ մըն էր — բարձրացնել մը…տաւորական մակարդակը այդ պատմական հաստատութեան, որ Գրիստոնէութեան կեդրոնին մէջ Հայ ա…զգին ու Հայ պատմութեան արժանաւոր դիրք մը գրաւելով՝ սատարած է այս տառապեալ ցեղին կարօտութիւններուն: Մտաւորական այդ …ը տուեալ եւ թերեւս աւելի սեղմ …ց անխախտ պայմաններու մէջ …ընդունելով հանդէպ — կրկնենք …եան Պատրիարքին պատմական …պարտը պէտք է կայանայ գլխաւորաբար այնպիսի գործունէութեան մը …որով թեթեւնայ այդ պարտքը, …այդ կերպով արդարեւ անտեսանելի(?) ժառանգութիւնը մնայ յաւէտ …ցեղին, իբրեւ կոթող տեսակ մը …յաւերժութեան եւս:

…ո՞վ աւելի լաւ եւ աւելի գիտակ …կ'իրագործէ այս իրողութիւնը …նորընտիր Արհին, որ գիտէ Վան…քի արժէքը անդին :

***

«Եօթը փորձանք»

(ԵՏԻ ՊԷԼԱ)

Փոքրերու կարգին, Թուրքիան ալ Գերմանիոյ հարցումին պատասխանեց թէ ինքզինք սպառնալիքի տակ չի զգար Գերմանիոյ կողմէ: Թուրք ծանօթ հրապարակագիրներէն Էրթուղրուլ Էքրէմ Թալու այս առթիւ կը գրէ Սոն Փոսթայի մէջ (26 ապրիլ), «Ինծմէ կը վախնա՞ս» վերնագրին տակ :

— Պատկերը կուգայ աչքիս առջեւ: Հսկայ մարդ մը (Հէրիֆ): Մէջքի արխալըխան գօտիի ամէն մէկ ծալքին մէջ՝ մէկ տեսակ դանակ: Աջ թեւին վար կը կախուի սալտըրմա մը, ձախ կողմէն՝ նաչան (հրացան) մը, ատխէն՝ փարապելում (ատրճանակ) ձեռքը՝ մտրակ :

Թաղին մէջ «Եօթ Պէլա» (եօթը փորձանք) կը կոչեն զայն: Մարդ չէ մնացած որուն հետ գործ ունեցած չըլլայ, ոչ ալ տուն՝ որ յարձակում կրած չըլլայ: Առաւօտ չըսէ մէկը ծուռ նայեցա՞ւ — առանց այլեւայլի կը մտրակէ: Միւս կողմէ կ'արձակէ ձայնը, եւ տղաքն ու կիները սաստիկ կը դողան :

Միսի տախտակի նման՝ ծոծրակ, երկու մեծ հաստ պեխերը երկնցած ուլածին չափ, ծաղկահար դէմք, աչքերը՝ արիւնի պնակներ: Բերնէն հյած շունչը՝ բաց մնացած փուռին կափարիչէն ժայթքող բոցերու նման, երբ քալ անցին կեցողին աչքը կ'այրէ :

Անպայման Մալթեփոյ լեռներէն իջած ըլլալու է: Վայրենի՝ որքան կ'ուզէք: Երբ խօսի ձայնը կարծես կուգայ երեք ընդլայնումով չոգեմեքենայէ մը: Լեզուին կոշտութիւնն ալ՝ դառ :

Արձակուրդէն վերջ տուն վերադարձող նախակրթարանի տղոց մէկը երկուքին ճամբան կը կտրէ, մզկիթին բակին մէջ կը ոտնէ զանոնք եւ կը հարցնէ .

— Սէօյլէյին (ըսէք կոչտ ձեւը), մօրի, կը վախնա՞ք ինծմէ :

Արծիւի ճիրաններուն մէջ ինկած անձագուկներու նման դողացող խեղճ ձագուկները չեն կրնար բերան բանալ եւ պատասխան մը տալ: Ան կը հարցնէ կրկին.

— Ինծմէ կը վախնա՞ք, ըսէ: Ըսէ՛ք (աչօյլէնի) ճիշդը :

Խեղճերը ի՞նչ ըսեն: Եթէ «այո, կը վախնանք» ըսեն, թերեւս գթութիւն ընէ իրենց: Եթէ հակառակը ըսեն, ասիկա պիտի նշանակէ տեսակ մը աղետք կարդալ: Վախկոտ նայուածքներով օգնութիւն կ'ուզեն իրարմէ, գոնէ կարծիք մը կը մուրան: Եւ զգալով որ վտանգը կ'աւելնայ ամէն երկվայրկեանին, անոնց փոքր սիրտերը աւելի արագօրէն կը բաբախեն: Եօթ Պէլան կը պնդէ .

— Հայտէ մօրի, կը վախնա՞ք ինծմէ :

Եւ ահա տղոցմէն մէկը, հաւաքելով ամբողջ քաջութիւնը, կ'ըսէ .

— Ոչ, ես չեմ վախնար: Ինչո՞ւ վախնամ: Կարելի՞ է վախնալ ձեզի նման գթասիրտ, խղճամիտ, խելացի, մարդու չդպչող, թաղին մէջ բոլորին յարգելի ընող մէկէ մը :

Հէրիֆը կը դառնայ ուրիշ տղու մը. — Դո՞ւն :

— Ես ալ չեմ վախնար, հօրեղբայր:

— Դո՞ւն, — Ես ալ նոյնպէս :

Եօթ Պէլան յանկարծ բարկութիւն կը կտրի եւ կը գոռայ.

— Նա, չէք վախնար: Այդ ձեր հայրը կոչուած հէրիֆը ի՞նչպէս գլուխ կը բանէ ինծի, մօրի: Ինչո՞ւ կը հարցնէ. «Մեր տղոց պիտի դպի՞ս», գեչութիւն պիտի ընե՞ս»: Հիմա ուտե՞մ բոլորդ :

Բարձրեալն Աստուած թող բոլոր թաղերը պահպանէ Եօթ Պէլաներու աչքէն, ամէն :

«ԱՌՋԻՆ ԼՐՏԵՍԸ ՀԱՅ ՔԱՀԱՆԱՅ ՄԸՆ ԷՐ»

Պոլսոյ թերթերէն «Թան» յօդուածաշարքով մը կը պարզէ զինադադարի շրջանի անցուդարձերը, ամէն ինչ հէքեաթի վերածելով: Վերջին թիւին մէջ (27 ապրիլ), վերը յիշուած խորագրի տակ կը հրատարակէ գրութիւն մը, որ պարզապէս Պոլսահայերը ահաբեկելու նպատակը ունի: Ահաւասիկ հիմնական մասերը :—

— « Հայոց պատրիարքարանի ժողովի անդամներէն Վահան քահանայ հետեւեալ սուտը կը հաղորդէ անգլիական տեղեկատու դիւանին :—

« Պոլսոյ իսլամները տենդագին կ'աշխատին՝ ձեզ ալ մեզ ալ ջարդելու զանգուածաբար: Ընդհանուր սպայակոյտի պետ Ճէվատ փաշա բրած է կազմակերպութիւն մը, որ ի հարկին կրնայ 15.000 հոգի զինել: Սնտուկներով զէնք ու ռազմամթերք ամբարուած է Այա Սոֆիայի մզկիթին մէջ: Գիշեր մը յանկարծ պիտի յարձակին Բերայի եւ յոյն ու հայ հոծ զանգուածներ ունեցող միւս թաղերուն վրայ եւ պիտի ջարդեն բոլոր քրիստոնեաները :

Այս լուրը պատմական կարեւորութիւն ունի, որովհետեւ Պոլսոյ իսլամներուն դէմ սարքուած եւ հաղորդուած առաջին տեղեկատուութիւնն է: Այլապէս ուշագրաւ եւ խրատական է այն պարագան, որ այս լուրով հայ քահանայ մը կը շահի ազերթախտութեան, լրտեսութեան (խափիէութեան) առաջին ախոյեանութիւնը :

Այդ գիշեր, Բանթիկեան անգլիական սպայի մը հետ կը խուզարկէ Այա Սոֆիայի մզկիթը, մզկիթի բակին թիւրպէները եւ նոյնիսկ մէջի սնտուկները: Խուզարկութեան ներկայ էին նաեւ Վահան քահանայ, բժշկական վարժարանի ուսանողներէն Գուժ Գարուշի(?) Նշան եւ արձակուած պահեստի սպաներէն Գառնիկ:

Մզկիթին եւ բակին մէջ չեն գտներ ոչ միայն զէնք, այլեւ անասելի կտոր մը: Ասոր վրայ լրտեսները կը յիշեն Թիւրպէհ Այա Սոֆիան: Եւ երբ հոն ալ բան մը չի գտնուիր, խաբեբայ աղբարները կը չուարին:

Անգլիացի սպան հասկցած էր թէ յերիւրածոյ է լուրը: Միայն թէ Նշան եւ Գառնիկ չեն ընդունիր իրենց սուտը: Լուրը իրենց հաղորդած էր երկաթագործ Արթին եւ կ'ուզեն որ ան ալ լսուի :

Կը գտնեն Արթինը՝ որ կ'ըսէ թէ լուրը առած է երկաթագործ Անդրանիկէն: Այս վերջինն ալ կը յայտնէ թէ իրեն պատմողը եալտըզցի Աւետիսն է, որ իր կարգին իմացած է փռչածը ըսպան Չէյնէլէն, որուն հետ քանի մը օր առաջ դուրս ելած էր յիմարանոցէն … :

Օր մը, Եոր Ճամիի բակը, արճարանի մը մէջ, իբրեւ պատասխան ուղղուած հարցումի մը, Չէյնէլ խենդուքը կը պատէ յօնքերը, կը կճրտացնէ ակռաները, կը սեղմէ բռունցքը եւ կ'ըսէ.

— Անշուշտ պիտի ջարդենք սա կեավուրները … :

Բնականաբար խենթը բաւական ծեծ կ'ուտէ: Կատարուած խուզարկութիւնները եւ հարցաքննութիւնները կը հաստատեն թէ այդ լուրին հեղինակներն են երկու խելագարներ եւ քանի մը վիժածներ: Բայց լուրը ինչ ահեղ վախ պատճառած էր վախկոտ գլուխներուն :

Դաշնակիցները կը վախնային որ Թուրք ազգը օր մը յանկարծ կը բռնկի հրաբուխի նման: Ասիկա լաւ գիտնալով, Հայկական Ակումբ կոչուած խառնակչութեան բոյնին վարիչները եւ սեւ ու արիւնոտ խղճով Ֆօմիթէնիները իրենց յերիւրած սուտերովը անդադար կը հրահրէին դաշնակիցները: Անգլիացիները բարկացնելու, իսլամներուն դէմ խիստ միջոցներու դիմելու համար, իրենց բոլոր միջոցներովը կ'աշխատէին »:

*** Թուրք թերթը յետոյ կը պատմէ թէ Բանթիկեան պալատ կ'երթայ եւ վարչապետ Տամատ Ֆէրիտ փաշայի հետ տեսակցելով՝ յանուն Տեղեկատու դիւանին պետ Հաթսընի կը յայտնէ թէ Թուրքերը ծրագրած են յեղափոխութիւն յարուցանել եւ բոլշեւիկութիւն հռչակել: Սուլթանվահիտէտին ալ վարագոյրին ետեւէն կը լսէր խօսակցութիւնը :

Միւս կողմէ, Բանթիկեան հասկցուցած է եղեր թէ Դաշնակիցները պիտի գրաւեն Պոլիսը, արգիլելու համար դաւադրութիւնը :

ԶՂՋԱՑՈՂՆԵՐԸ

Աթէնքի «Նոր Օր»ին մէջ կը կարդանք .—

Ապահովութեան փոխ-նախարարութիւնը հրատարակութեան տուած է զղջում յայտնող համայնավարներու ցանկ մը, որուն մէջ կը գտնուին Սէրէզի շրջանէն հետեւեալ չորս Հայերը :—

Ստեփան Թախտաճեան, ծխախոտի բանուոր, անդամ հայ համայնավար բջիջին: Նիւթապէս կ'օգնէր բանուորական օգնութեան ձեռուկին:

Մարտիրոս Փալեան, կօշկակար, անդամ Հայերու համայնավար բջիջին :

Թաշիկ Քալէջեան՝ թիթեղագործ, Թադոս Թադոսեան՝ ծխախոտի բանուոր, անդամ հայ համայնավար բջիջին :

ԲԱՆԿԱԼԹԻԻ ԳԵՐԵԶՄԱՆԱՑԱՆ ԽՆԴԻՐԸ

Անգարայէն Եղեռնադատ ատեանը ապրիլ 27ին շարունակեց Պոլսոյ նախկին կուսակալ Մուհիտտին Իւսթիւնդաղի եւ ընկերներուն դէմ բացուած դատը :

Առաջին դատն էր հանրակառքերու ցեղծումի(?) խնդիրը: Որոշուեցաւ ուրիշ վկայութիւններ ալ լսել :

Երկրորդ դատն էր Պոլսոյ արքիական գերեզմանատան գործը, որուն մէջ Մուհիտտին կը մեղադրուի թէ իր պաշտօնեաներէն մէկուն հողը գնած է շատ սուղ գիներով եւ հետեւաբար վնասած է պետական գանձին: Ընդհանուր դատախազը պատիժ պահանջեց :

Ցետոյ սկսաւ Ս. Ցակոբի (Պոլսոյ Բանկալթիի հայկական) գերեզմանատան դատը: Ամբաստանութիւնը այն է թէ՝ նախորդ կուսակալը իրաւախոհութեան եկած է Բերայի Հայոց Թաղականութեան հետ, հակառակ անոր որ Հայոց պատրիարքարանը կորսնցուց դատը եւ դատապարտուեցաւ 150,000 ոսկի հատուցում վճարելու: Ասոր փոխարէն, Մուհիտտին գերեզմանատան հող մը ապահոված է իր մտերիմներէն Սապուր Սամիի, մօտ 150,000 ոսկի արժողութեամբ :

Ամբաստանեալ Մուհիտտին հետեւեալ պատասխանը տուաւ .

— « Ես գերադասէս առած հրամանը գործադրեցի: Ասոր մէջ ո՞ւր է յանցանքը: Գերեզմանատան գործին մէջ խնդրոյ նիւթ եղաւ ներքին նախարարութեան իրաւարարութիւնը. Նախորդ ներքին նախարար Շիւքրիւ Քաեա մեզի հրամայեց համաձայնութեան մը գալ եւ նոյնիսկ 31 յուլիս 1936 թուակիր պաշտօնագրով ազդարարութիւն ուղղեց մեզի համաձայնութեան յապաղման համար: Ասոր վրայ խորհրդակցեցայ իրաւագէտ խորհրդականներու հետ եւ անոնց հաւանութեամբը շարժեցայ :

« Ես ալ գիտէի թէ դատարանը չեղեալ հռչակած է Հայոց Թաղականութեան ձեռքը գտնուող կալուածաթուղթը եւ թէ գերեզմանատունը լքեալ է, բայց ես չէ որ իրաւախոհութեան կողմնակից եղայ, այլ ներքին նախարարութիւնը »: Նախարարութիւնը, պայմանները գիտնալով հանդերձ, կրկնեց իրաւախոհութեան առաջարկը: Արդ երբ այս ձեւով բուն յանցաւորները միջտեղ են, արդարութիւն չէ ինծի նման անմեղ մը դատապարտել »:

ԽՄԲ.— Ցիշեցնենք թէ Սապուր Սամին, որուն համար կ'ըսուի թէ միջնորդի դեր կատարած է եւ իբրեւ փոխարինութիւն 150,000 ոսկի արժողութեամբ հողամաս մը առած է Հայոց վերապահուած հողերէն, մտերիմ գործակիցն էր նախորդ ներքին նախարար Շիւքրիւ Քայայի :

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (20)

ԻՆՆՍՈՒՆ ԵՐԵՔ

Գրեց՝ ՎԻԿԹՈՐ ՀԻՒԿՕ — Թարգմ. Ս. Զ.

Կորվէթի մէջի այս փոքրիկ թնդանօթները առաւելութիւն մը ունին. …մէկ մարդ բաւական է զանոնք գործելու համար. բայց ասոր փոխարէն անոնք ունին այն անյարմարութիւնը որ հեռուն զարնելու եւ լաւ …առնելու մէջ չեն կարող հաւասարիլ սովորական թնդանօթներուն, …ռմբով զինուած է թշնամին, ու… պէտք է թոյլ տալ նաւաստորմին …մօտենալ, որ ռումբը կարողանայ հասնիլ:

…նաւապետը ցած ձայնով իր հրամանները տուաւ եւ խիստ լռութիւնը …տիրեց նաւին մէջ. պատերազմի …պատրաստութեան զանգակները չի …հնչեցին, բայց ամէն բան իր տեղը …տարուեցաւ: Մարտանաւը ինչպէս …չէր կրնար ընդդիմադրել ալիքներուն, այնպէս ալ անկարող էր կռուիլ թշնամիին դէմ: Ինչ որ կարելի էր ընել մարտանաւին այս դժբախտ մնացորդին հետ, բոլորը կատարուած էր: Կայմի կաշեպատ հաստ պարաններուն մօտ հաւաքեցին նաւին պահեստի բոլոր չուանները եւ ճոպանները, որպէսզի հարկ եղած պարագային ամրացնեն կայմը: Վիրաւորներուն յատկացուած մահճակալները կարգի դրին եւ այն ժամանակի նաւային սովորութեանց համաձայն՝ նաւակամուրջը ցանցով պատեցին: Այս ցանցը կարող էր պաշտպանել միայն գնդակներէ, բայց ոչ ռումբերէ. ռմբաչափերը բերին, բայց արդէն ուշ էր չափերը ճշդելու. նաւին մէջ ոչ ոք չէր կարող ենթադրել այսպիսի աննպաստելի պատահարներ: Նաւաստիներէն իւրաքանչիւրը գնդակակալ մը եւ զոյգ մը ատրճանակ առաւ եւ դաշոյն մը խրեց գօտիին մէջ: Կախուած մահճակալները ծալլեցին. հրետանին ուղղեցին. հրացանները պատրաստեցին, կացինները ու նաւաճանկերը պատրաստ բռնեցին. ռազմամթերքի, ռումբերու եւ վառօդի շտեմարանները բացին, ամէն մարդ բռնեց իր տեղը եւ այս բոլորը կատարուեցաւ առանց բառ մը արտասանելու, այնպէս՝ ինչպէս ննջեցեալի մը սենեակին մէջ: Ամէն բան կատարուեցաւ արագ եւ լռելեայն:

Ցետոյ աջէն եւ ետեւէն կապեցին քորվէթը, որ, Ֆրէկատի մը պէս, վեց խարիսխներ ունէր:

Իննը թնդանօթները, որոնք ողջ էին մնացած, բոլորն ալ շարեցին մարտկոցներու վրայ նաւին միայն մէկ կողմը, այսինքն դէպի թշնամիին գտնուող կողմը:

Իսկ նաւապետը ինքն ալ նոյնպէս լուռ կատարած էր իր պատերազմական պատրաստութիւնները: Ուրեմն նաւերը կազմած էին կիսաշրջան մը, որուն յենակէտը կը կազմէին Մէնկիէի ապառաժները: Իսկ Կլէյմօր, փակուած այս կիսաշրջանակին մէջ եւ միւս կողմէն իր սեփական խարիսխներով ամուր պրկուած կանգնած էր կռնակը դէպի խութը՝ դէպի նաւաբեկութիւնը դարձուցած, կարծես շուներէ պաշարուած վարազ մը ըլլար, որ առանց ձայն հանելու, ատամները ցոյց կուտայ միայն :

Երկու կողմերն ալ կ'երեւար թէ իրարու կը սպասէին:

Կլէյմօրի թնդանօթաձիգները իրենց զէնքին մօտ պատրաստ կեցած էին:

— Դեռ կրակ չեմ բանար, ըսաւ Գուապէրդըլօ Լա Վիէօվիլին:

— Դուք քմահաճոյքներ ունիք, պատասխանեց Վիէօվիլ:

Թ.

ՄԷԿԸ ԳԼՈՒԽԸ Կ'ԱԶԱՏԷ

Ճամբորդը կը շարունակէր անշարժ կենալ նաւակամուրջին վրայ եւ կը դիտէր ամէն բան:

Գուապէրդըլօ մօտեցաւ անոր:

— Պարոն, ըսաւ, բոլոր պատրաստութիւնները տեսնուած են: Ահա մենք այժմ բեւեռուած ենք մեր գերեզմանին. [illegible] բռնուած ենք. ազատելու հնար չկայ. մենք կամ նաւաստորմին եւ կամ խութերուն գերին պիտի դառնանք. կը մնայ ընտրել երկուքէն մէկը, կա՛մ անձնատուր ըլլալ նաւատորմին, կամ թէ խութերուն ու խորտակուելով ծովի յատակը երթալ: Ինչպէս ալ ըլլայ, մեզ կը մնայ միջոց մը միայն,— մեռնիլ: Պատերազմը նաւաբեկութենէն լաւ է. ես աւելի կը սիրէի գնդակահար ըլլալ, քան թէ խեղդուիլ: Երբ մեր մահը վճռուած իրականութիւն է, ես կրակը ջուրէն կը նախապատուէի: Մեռնիլը,— ատիկա մեր բնական ճակատագիրն է, բայց ոչ ձերը: Դուք իշխաններու ընտրեալն էք, դուք մեծ կոչում մը ունիք,— ղեկավարել Վանտէի պատերազմը: Ձեր կորուստը՝ գուցէ կը նշանակէ միապետութեան կործանումը: Ուրեմն պէտք է որ դուք ապրիք: Եթէ մեր պատիւը այժմ կը պահանջէ, որ մենք անվեհեր այստեղ մնանք, ձերը ընդհակառակը, կը պահանջէ որ դուք դուրս ելլէք այստեղէն: Ուրեմն, պարոն զօրավար, դուք պէտք է թողուք նաւը: Ես ձեր տրամադրութեան տակ կը դնեմ մակոյկ մը եւ թիավար մը: Պէտք է շրջան մը կատարել եւ ցամաք ելլել. ասիկա կարելի է, որովհետեւ դեռ չէ լուսցած, ալիքները բարձր են եւ ծովը մութ. դուք անպատճառ կ'ազատիք: Կան պարտութիւններ, որ փառաւոր են(?) … որ հաւասար է յաղթութեան:

Ծերունին, ի նշան համաձայնութեան, իր խստադէմ գլուխը վեհութեամբ շարժեց:

Կոմս Գուապէրդըլօ ձայնը բարձրացնելով կանչեց.

— Զինուորնե՛ր, նաւաստինե՛ր,

Նաւին վրայ բոլոր շարժումները յանկարծ դադրեցան եւ ամէն կողմէ դէմքերը դէպի նաւապետը դարձան:

— Այս պարոնը, որ մեր մէջ կը գտնուի, շարունակեց նաւապետը, թագաւորին ներկայացուցիչն է: Զայն մեզի վստահած են, մենք ալ պարտաւոր ենք պահպանել: Ֆրանսական գահին համար անիկա անհրաժեշտ է: Այժմ, երբ կը պակսի հարազատ իշխան մը Վանտէի գլուխը անցնելու համար, այժմ ան է, որ պիտի փոխարինէ անոր, գոնէ այդպէս է մեր ակնկալութիւնը: Իբրեւ պատերազմիկ սպայ՝ ան շատ բարձր է կանգնած: Պէտք էր որ ան մեզ հետ միասին Ֆրանսական ցամաքը ելլէր, բայց այժմ հարկաւոր է, որ առանց մեզի դուրս ելլէ: Եթէ ան միայն իր գլուխը ազատէ, կը նշանակէ որ ամէն ինչ ազատուած է:

(Շար.)

ռութիւնները խոր արձագանգ պիտի գտնեն իր ժողովուրդին մէջ: Համակրանքի եւ յարգանքի այս փոխադարձ զգացումները լաւագոյն գրաւականն են երկու երկիրներուն միջեւ կնքուած համաձայնութեան ամրութեան:

*** Փարիզի արմատական օրկանին քաղաքական աշխատակիցը խորունկ մտահոգութիւն յայտնելով այս առթիւ, կ'ըսէ թէ այցելութիւնը թելադրուած է Պերլինի կողմէ: Իր կարծիքով, Իտալիա պիտի խօսի նաեւ յանուն Գերմանիոյ եւ պիտի հրաւիրէ Յուգոսլաւ իշխանը որ մտնէ Առանցքին մէջ, միաժամանակ հակաբոլշեւիկ ուխտին, քաշուի Ազգերու Դաշնակցութենէն, Իտալացի եւ գերման մարզիչներ ընդունի բանակին մէջ, քաշքշէ Խրուաթներու հետ կատարուած բանակցութիւնները եւ իր տնտեսութիւնը վերակազմէ գրեթէ միայն Իտալիոյ եւ Գերմանիոյ հետ փոխանակութիւններ կատարելու հիման վրայ: Կ'ըսուի թէ իշխանը տրամադիր է ընդունելու այս պայմանները, այլապէս Հռոմ եւ Պերլին ահարկու ճնշումի մը պիտի ենթարկեն Եուկոսլավիան, յառաջ քշելով ազգերու ինքնորոշման իրաւունքը: Ուրիշ խօսքով, Գերմանիա պիտի պահանջէ Սլովէնիան, Հունգարիա՝ Պանաթը, Իտալիա պիտի գրաւէ Տալմացիան, Պուլկարիան ալ պիտի փորձէ ետ առնել սերպիական Մակեդոնիան, իսկ Խրուաթիան պիտի անջատուի: Նոյն աղբիւրին համաձայն, Կոմս Չիանօ եւ Ֆոն Ռիպպէնթրոփ երկարօրէն քննած են այս հարցը, եւ Գերմանիոյ ներկայացուցիչը հաւանութիւն յայտնած է որ Իտալիա ընդարձակէ իր տիրապետութիւնը Ադրիականի վրայ: (ԽՄԲ.— Այս հարցի մասին շահեկան յօդուած մը պիտի հրատարակենք վաղը):

Ինչպէս գրած էինք, իշխանը պիտի այցելէ նաեւ Պերլին:

Պաղեստինի խնդիրը

Անգլիական կառավարութիւնը որոշեց երկու շաբթուան ընթացքին սպիտակ գիրքի ձեւով հրատարակել իր եզրակացութիւնները Պաղեստինի հարցի մասին: Այս խնդիրը քննուեցաւ դահլիճի վերջին նիստին մէջ եւ ճշդուեցան Պաղեստինի ծրագրին բոլոր կէտերը: Այս կէտերը տակաւին գաղտնի կը պահուին. բայց կը յիշուի որ Լոնտոնի մէջ խորհրդաժողով գումարեցին Արաբ եւ Հրեայ պատուիրակութիւնները վեց շաբաթ եւ ի վերջոյ մերժեցին ընդունիլ ծրագիրը. Այնուհետեւ Պաղեստինի ծրագիրը կարգ մը փոփոխութիւններու ենթարկուեցաւ, որոնք չափով մը կը գոհացնեն Արաբները, բայց Հրեաները շատ դժգոհ մնացած են: Այս անգամ անգլիական կառավարութիւնը ոչ թէ Պաղեստինի բնակիչներուն հաւանութիւնն է որ կը փնտռէ Պաղեստինեան ծրագրին, այլ պիտի գործադրէ զայն անկախ ու անվարան:

Կ'ըսուի թէ ըստ այս ծրագրին՝ յառաջիկայ հինգ տարիներու ընթացքին թոյլ պիտի տրուի որ Պաղեստին մտնեն միայն 75,000 Հրեաներ: Հինգ տարի վերջ Հրեաները եւ Արաբները կրնան բանակցութեամբ իրենց միջեւ ճշդել այնուհետեւ ներգաղթողներու թիւը: Տասը տարի վերջ Պաղեստինի մէջ պիտի հաստատուի անդական կառավարութիւն մը, եւ Անգլիա այլեւս գործադրած պիտի նկատէ Պալֆուրի հռչակաւոր խոստումը Հրեաներուն:

ՁԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆԸ վերաբացուեցաւ երէկ, եւ առաջին անգամ կարդացուեցաւ Հանրապետութեան նախագահին յայտարարութիւնը, իր Բ. եօթնամեակին առթիւ: Կառավարութիւնը աւելի լայն մեծամասնութիւն մը կը վայելէ այսօր, մանաւանդ որ նորէն պառակտում ծագած է ընկերվարական կուսակցութեան մէջ: Նախագահական Բ. շրջանին առթիւ, Պ. Լըպրէօն ստացաւ Պատուոյ Լեգէոնի մեծ շղթան, որ կը բաղկանայ 16 օղակներէ, իւրաքանչիւրին վրայ գրուած՝ նախագահին անունը:

ԼԻԲԱՆԱՆԻ երեսփ. ժողովը միաձայնութեամբ քուէարկեց երկու բանաձեւեր, որոնք ջերմ հաւատարմութիւն կը յայտնեն Ֆրանսայի հանդէպ: Երկու բանաձեւերն ալ կը շեշտեն թէ Լիբանանի ժողովուրդը բոլոր պարագաներուն մէջ եւ բոլոր միջոցներով պիտի պայքարի Ֆրանսայի կողքին, միրջնապէս անոր կապած բլլալով իր ճակատագիրը:

ՀԻԹԼԷՐ այս շաբթուան վերջը քննական պտոյտ մը պիտի կատարէ արեւմտեան սահմանագլուխի ամրութեանց մէջ:

ԹՈՒՐՔԻՈՅ Ազգային Մեծ ժողովը վաւերացուց առեւտրական այն համաձայնութիւնը, որ կնքուած էր Գերմանիոյ հետ անցեալ հոկտեմբերին, երբ Տոքթ. Ֆունք այցելեց Անգարա: Ըստ այս դաշնագրին՝ Թուրքիա ճարտարարուեստական ապրանքներ պիտի գնէ Գերմանիայէն, (որուն համար գերման կառավարութիւնը բացած է 12 միլիոն սթերլինի վարկ մը), փոխարէնը տալով թրքական արտադրութիւններ: Դաշնագրին տեւողութիւնն է 10 տարի:

Մ. ՆԱՀԱՆԳՆԵՐՈՒ կառավարութիւնը արտակարգ զգուշական միջոցներ ձեռք կ'առնէ, Անգլիոյ թագաւորին ու թագուհիին ապահովութեան համար, երբ անոնք այցելեն Նիւ Եորք եւ Ուաշինկթըն: 8 — 11,000 ոստիկաններ ու պահակներ պիտի հսկեն թագաւորական ամոլին անցած ճամբաներուն վրայ, որպէսզի որ եւ է անախորժ դէպք չպատահի: Արքայական զոյգը պիտի շրջագային բաց կառքի մէջ, պաշտպանուած այնպիսի ապակիներով, որոնցմէ գնդակ չանցնիր:

ԵԳԻՊՏՈՍԻ վարչապետին հետ տեսակցելէ վերջ, Լիբիա վերադարձաւ մարաջախտ Պալպօ: Կ'ըսուի թէ առաջարկած է որ բարեկամութեան դաշնագիր մը կնքուի Եգիպտոսի եւ Իտալիոյ միջեւ:

ՔՍԱՆ ՏԱՐԻ ԲԱՆՏԱՐԿՈՒԹԵԱՆ դատապարտուեցաւ գերման լրտես մը, իսկ ցկեանս բանտարկութեան՝ Ֆրանսացի մը, Նանսիի զինուորական ատեանին կողմէ: Անցեալ շաբթու ալ իտալացի լրտես մը մահուան դատապարտուած էր: - Պերլինի մէջ կացինով գլխատուեցան երկու լրտեսներ, մէկը 29, միւսը 57 տարեկան:

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ Ուաշինկթընի դեսպան նշանակեց Ումանսքին: Ամերիկան ալ փոխեց իր դեսպանը.

ԵԳԻՊՏԱԿԱՆ կառավարութիւնը հրահանգեց արտաքսել «Ֆոլքիշէր Պէօպախթէր»ի Գահիրէի թղթակիցը: Գերմանական կառավարութիւնը բողոքեց:

ՍՊԱՆԻՈՅ կառավարութեան վրայ ճնշում կը բանեցնեն Գերմանիա եւ Իտալիա, որպէսզի զինակցութիւն մը կնքէ Առանցքին հետ: Այս հարցը պիտի քննուի Մատրիտի մէջ, երբ հոն այցելեն մարաջախտ Կէօրինկ եւ Կոմս Չիանօ, յաղթանակի զօրահանդէսին առթիւ: Կ'ըսուի թէ Զօր. Ֆրանքօ Պերլին պիտի այցելէ յունիսին. մասնաւոր հրաւէրով:

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ՊՈՀԵՄԱԿԱՆՔ

(Քերթուածներ)

ԱՀԱՐՈՆ ՏԱՏՈՒՐԵԱՆ

Հեղինակին անտիպ քերթուած հատն երկրորդ եւ վերջին հատորը, գեղարուեստական տպագրութեամբ.

Գին՝ Ֆրանսա 20 Ֆր.
Արտասահման 25 Ֆր.

Նոյն հեղինակէն

ՄԱԴԱԼԱԹՆԵՐ (սպառելու մօտ)

Գին՝ Ֆրանսա 40 Ֆր.
Արտասահման [illegible] Ֆր.

Դիմել հեղինակին,

17, Rue Damesme, PARIS

ՄԱՅԻՍ 28 ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

ՆԱԽԱՁԵՌՆՈՒԹԵԱՄԲ Հ. Հ. ՊԱՏՈՒԻՐԱԿՈՒԹԵԱՆ

27 Մայիս, Շաբաթ երեկոյ, ժամը 8.30էն մինչեւ լոյս **Petit Journal**ի սրահին մէջ, 21, Rue Cadet, մեթրօ Cadet

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ Ա. ԽԱՏԻՍԵԱՆ

ՀԱՅ ԾԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱՑ ԱԿՈՒՄԲԸ

Յառաջիկայ դասախօսութիւնը տեղի կ'ունենայ 12 Մայիս, Ուրբաթ իրիկուն ժամը ճիշդ 21ին, Միութեան կեդրոնը 8 Ռիւ Գօսիւէ, Փարիզ: Կը դասախօսէ Վեր. Յ. ՍԱՀԱԿ Վրդ. ՏԷՐ ՄՈՎՍԷՍԵԱՆ: Նիւթ՝ «Հայկական բանակի կազմակերպութիւնը»:

Դասախօսութիւն

Ֆ. Կ. Խաչի Վարչութեան գործիչներու պատրաստութեան դասախօսութիւնը 20 Մայիս, Շաբաթ կէսօրէ վերջ ժամը 4ին Բարեգործականի շէնքին մէջ, 8 ռիւ Գօսիւէ: Կը դասախօսէ Պ. Ա. ԳԻՒԼԽԱՆԴԱՆԵԱՆ: Նիւթ «Կ. Խաչի պատմութիւնը»:

Կ. ԽԱՉԻ ՕՐԸ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ Ֆ. Կ. ԽԱՉԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

14 ՄԱՅԻՍ. ԿԻՐԱԿԻ ԿԷՍՕՐԷ ՎԵՐՋ ԺԱՄԸ 3ԻՆ

Coliséeի սրահին մէջ

ԿԸ ԽՕՍԻ Պ. Վ. ԽՇԽՈՆԵԱՆ

Գեղարուեստական բաժնին իրենց մասնակցութիւնը կը բերեն՝ Օր. Պ. ԳԷՈՐԳԵԱՆ Մարսէյլի Conservatoireէն (ջութակ), Mlle ARNAUD (դաշնակ), Պ. ԼԵՒՈՆ ՂԵՒՈՆԴԵԱՆ (ջութակ):

Կ. Խաչի սաներուհիները ղեկավարութեամբ Օր. Զ. ՄՈՒՇԿԱՆՊԱՐԵԱՆի կը ներկայացնեն «ՀԻՆ ԱՍՏՈՒԱԾՆԵՐ»էն տեսարան մը:

Օր. ՄՈՒՇԿԱՆՊԱՐԵԱՆ, Պ.Պ. Վ. ՔԷՉԷՃԵԱՆ, Վ. ՏԷՐՏԷՐԵԱՆ, Մ. ՊՕՂՈՍԵԱՆ կը ներկայացնեն «ՇՓՈԹՈՒԱԾ ՍԻՐՈՒՆ» զաւեշտը:

Մուտք 5 Ֆր.:

Կը խնդրուի երբ խաղ չբերել:

Salle Erard, 13, Rue du Mail, (métro : Sentier)

24, Մայիս, Չորեքշաբթի երեկոյեան ժամը 9ին

ՆՈՒԱԳԱՀԱՆԴԷՍ

ՋՈՒԹԱԿԻ ՀԱՆՐԱԾԱՆՕԹ ՎԻՐԹՈՒՕԶ

ՖԻԼԻՊ ԱՂԱՋԱՐԵԱՆԻ

Մուտք 25, 20, 15 եւ 10 Ֆրանք

Տոմսերը կը ծախուին Salle Erard, Maison Eschig, 48, rue de Rome եւ Յ. Աղազարեանի մօտ՝ 11, rue Robert Planquette, Paris 18.

ՊԱՐ, ՆԱՅԻԿ-ԹԷՅԵԿՈՅԹ

կազմակերպուած ԳԱՐԻՕ ԳԱՆԹԻի կողմէ

13 Մայիս, կէսօրէ վերջ ժամը 4էն մինչեւ կէս գիշեր Բարեգործականի տան մէջ, 8, Ռիւ Գօսիւէ, մեթրօ Փուասոնիէռ

կը մասնակցին՝ Mlle Adelita Romano (սպանիական պարեր) եւ ուրիշ [illegible]

Օրքէսթր՝ ԳԱՐԻՕ ԳԱՆԹԻ: Մուտք 7 Ֆր.:

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՆ Վ. ՆԱԽԱՍԱՐԴԵԱՆԻ

ԸՇԽԱՐՀԻ ՆՈՐ ԲԱԺԱՆՈՒՄԸ

(Միւնիխի առիթով)

»»» . «««

Ընտիր թուղթ, մաքուր տպագրութիւն, էջ 323 (չորս քարտէսներով) տպ. «Ցուսարեր» 1939: Գին 30 Ֆրանք: Արդիւնքը պիտի յատկացուի Հ. Յ. Դ. Թանգարանին: Փարիզի մէջ դիմել ընկեր Լ. Գեւոնեանի «Յառաջ»ի խմբագրատունը, դասանները մէջ տեղական մարմիններուն:

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ԱՍՏՈՒԱԾԱՐԵԱԼ ՔԱՂԱՔ

(ՆՇԽԱՐՆԵՐ ԱՍԱՓԱՋԱՐԷՆ)

ԳՐԵՑ՝ ՎԱՐԴԱՆ ԵՂԻՇԷԵԱՆ

Ստուար հատոր մը 256 էջ: Գին 15 Ֆրանք, արտասահման 20 Ֆրանք, Ամերիկա՝ 75 սէնթ: Ստանալու համար դիմել՝ H. AGONAYAN

10, Sente des Economes, Romainville (Seine), France

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

HAIASTAN

ԱՄՍԱԳԻՐ ԲԱՑԱՌԻԿ ԹԻՒԸ (ԹԻՒ 4), ԾՄԲՈՂՋՈՎԻՆ ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ ԱՊՐԻԼ ՏԱՍՆԸՄԷԿԻ ՏԱՐԵԴԱՐՁԻՆ, ՃՈԽ ԵՒ ՊԱՏԿԵՐԱԶԱՐԴ.

(Յաւել նկարներ մասնաւորական դահերու եւ խորհրդանշան մը՝ կողքին վրայ):

Գլխաւոր յօդուածներէն զատ, այս թիւը կը պարունակէ քանի մը նահատակներու վերջին խօսքերը, ՀԱՅԵՐԷՆ:

Բովանդակութիւն.— ԽՄԲ.՝ Դասեր մեր անցեալէն. ՌՈՒԲԷՆԵԱՆ՝ Ոճիրին եւ կեանքին խօսքը. A.՝ Ըսանք թէ անոնց գոհողութիւնը զուր չանցնի. ՀԱՄԱՌՕՏ ԱԿՆԱՐԿ՝ 1915ի դէպքերուն մասին. ՆՈՒԱՐ ՆԻԿՈՂՈՍԵԱՆ՝ Ապրիլ 1915. ՊՈԼ ՏԷՇԱՆԷԼԻ եւ ՊՈԼ ՓԷՆԼԸՎԷԻ ճառերը. Դ. ՎԱՐՈՒԺԱՆ՝ Հայրենի լեռներ. ՍԻԱՄԱՆԹՕ՝ Ես երգելով կ'ուզեմ մեռնիլ. Դասընթացք հայերէն լեզուի. Նահատակներու յուշարձանը. Ն. ՄԱՐԴԱՐԵԱՆ՝ Եկեղեցին եւլն եւլն.

Տարեկան բաժնեգին՝ Ֆրանսա եւ գաղութներ՝ 25 ֆրանք, Արտասահման 1 տոլար, ձեռքէ հատը 2-50 ֆրանք:

Փնտռել բոլոր այն կրպակներուն մէջ, ուր ՅԱՌԱՋ կը ծախուի:

Մեծաքանակի համար — Armik Dj[illegible], 5, Villa Virginie, Paris (14e)

Վաճառման համար — H. [illegible], 51, Rue du Caire, Paris (2e)

Le Gerant : H. STEPHAN

Imprimerie A-DER (AGOPIAN) 17, Rue Damesme .. Paris (13)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 376.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Dameсme, PARIS (13e) (ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

Téléphone : GOBelins 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ —	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ՇԱԲԱԹ 13 ՄԱՅԻՍ SAMEDI 13 Mai 1939

ԺԵ ՏԱՐԻ — 15e Année No. 4039

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՍԵՒ ԾՈՎԸ ԻԲՐԵՒ ՃԱԿԱՏ

Երկու քաղաքական ճառեր, մէկը Փարիզի մէջ, երեսփ. ժողովին առջեւ, միւսը՝ Լոնտոն, անգամ մը եւս կը հաստատեն կացութեան ծանրութիւնը։ Մանաւանդ որ, երկու ատենախօսներն ալ վարչապետներ են, վարժուած՝ բառերը կշռելու։

Պ. Տալատիէ գրաւոր կարդաց իր յայտարարութիւնը, որուն միաձայնութեամբ հաւանութիւն յայտնած էր դահլիճը։ Պ. Չէմպըրլէնի խօսածը հրապարակային ճառ մըն էր, 8000 պահպանողական կիներու առջեւ, բայց ատենախօսութիւն մը որ կրնայ բացառիկ համարուիլ, իր ուժգնութեամբ։

Անոր տարողութենէն բան մը չի պակսիր, խորհրդարանէն դուրս խօսուած ըլլալով։ Անգլիոյ մէջ, ինչպէս այստեղ, սովորութիւն է խօսքը ուղղել բուն ժողովուրդին կամ վարիչ կուսակցութեանց անդամներուն, տագնապալի օրերու մէջ։

Ինչպէս կը հաստատեն երկու վարչապետներն ալ, տագնապը առած է սուր աստիճանի մը, եւ բռնութեան որ եւ է նոր փորձ պիտի յանգի ընդհանուր պատերազմի մը։

— « Եթէ միւս կողմը արդար եւ հաւասար խաղաղութիւն մը կ'ուզէ, մենք պատրաստ ենք խաղաղութեան։ Եթէ կ'ուզէ հարուածի խաղաղութիւնը, պիտի զգայ մեր զէնքերուն ծանրութիւնը» (Տալատիէ)։

— « Եթէ որ եւ է փորձ կատարուի կացութիւնը փոխելու բռնութեամբ, սպառնալով Լեհաստանի անկախութեան, այն ատեն անխուսափելի կերպով պիտի ծագի ընդհանուր բռնկում մը որուն պիտի մասնակցի այս երկիրը. (Չէմպըրլէն)։

Անշուշտ սխալ պիտի ըլլար սպառնալիք պատերազմի սպառնալիքներ համարել այս յայտարարութիւնները։

Անոնք ամէն բանէ առաջ սահմանուած են ապացուցանելու Ֆրանսայի եւ Անգլիոյ վճռականութիւնը՝ նոր անակնկալներու հանդէպ։

Երկու վարչապետները բանալ կ'ուզեն թէ մինչեւ հիմա համոզեցինք չարք մը բռնութեանց, բայց այլեւս չափը կ'անցնի։ Երիչ խօսքով, Գերմանիա եւ Իտալիա պարտաւոր են վերջ տալ իրենց յանդուգն աշխարհակալութեանց, եթէ իսկապէս խաղաղութիւն կ'ուզեն։

Մինչ այս մինչ այն, դիւանագիտական մեքենան կը բանի գիշեր-ցերեկ, երկու ճակատներուն վրայ։ Թերեւս աւելի արագ՝ միացի կողմէն (Հռոմ-Պերլին)։

Այս վերջին երկուքը այժմ իրենց ամբողջ ծանրութիւնը թափած են Եուկոսլավիոյ վրայ, որուն խնամակալ իշխանը Հռոմէն յետոյ Պերլին ալ պիտի այցելէ, Հիթլէրի մասնաւոր հրաւէրով։

Ասդին, Անգլիա եւ Ֆրանսա բաւական ճամբայ կտրած են արդէն, զօրացնելու համար իրենց ճակատը, որ կը կոչուի խաղաղութեան ճակատ։

Երկու պետութիւններն ալ հանդիսաւոր յանձնառութիւններ ստանձնած են Լեհաստանի, Ռումանիոյ եւ Յունաստանի հանդէպ, ինչպէս յայտարարուեցաւ անգամ մը եւս։

Երկու պետութիւններէն Ֆրանսա 1935էն ի վեր դաշնագիր մը ունի Խ. Միութեան հետ, իսկ Մեծն Բրիտանիա բանակցութիւններ կը կատարէ անցեալ ապրիլ 6էն ի վեր, մասնակի համաձայնութեան մը համար։

Այս վերջին հարցը լուրջ դժուարութեանց հանդիպեցաւ անոր համար որ Մոսկուա փոխադարձ օգնութիւն կը պահանջէ, իր կարգին, ընդունելու համար բրիտանական առաջարկը։ Խորհրդային տեսակէտը այս անգամ յայնօրէն պարզած է կառավարական պաշտօնաթերթը, «Իզվեստիա», ինչպէս պիտի կարդաք լուրերու բաժնին մէջ։

Կը յուսացուէր թէ կարելի պիտի ըլլայ միջին ելք մը գտնել Ժընեւի մէջ, երկուշաբթի օր, Ազգաժողովին գումարման առթիւ։ Բայց Մոսկուա խնդրեց յետաձգել ժողովը, մինչեւ Մայիս 22, որպէսզի կարենայ ուսումնասիրել նոր կացութիւնը։

Բաղդատաբար աւելի յաջող ընթացան անգլօ-թուրք բանակցութիւնները։ Համաձայնութիւն գոյացած է արդէն, ինչպէս կ'ակնարկէին երկու վարչապետները, իրենց ճառերուն մէջ, եւ Պ. Չէմպըրլէն պաշտօնական յայտարարութիւն մը պիտի ընէր երէկ, ուրբաթ, երեսփ. ժողովին առջեւ։ Այդ յայտարարութենէն վերջը, անշուշտ պիտի հրատարակուին նաեւ գլխաւոր պայմանները, եթէ ոչ բոլոր տրամադրութիւնները։

Ամէն պարագայի մէջ, Անգլիա եւ Ֆրանսա շատ ուրախ են որ իրենց նոր զինակից մը ճարել արեւելեան Միջերկրականի մէջ։

Արդարեւ, ռազմագիտական տեսակէտով թանկագին առաւելութիւններ կը ներկայացնէ Թուրքիան, իբրեւ տէրն ու տիրականը երկու պատմական Նեղուցներուն, Տարտանէլ եւ Վոսփոր։

Ուրեմն, զինակիցները իրենց տրամադրութեան տակ պիտի ունենան երկու Նեղուցները, ի հարկին օգնութեան հասնելու համար Ռումանիոյ եւ Լեհաստանի, ինչպէս եւ Խ. Միութեան, եթէ յաջող ելքի մը յանգին անգլօ-խորհրդային բանակցութիւններն յաջող ելքի մը յանգին անգլօ-խորհրդային բանակցութիւնները։

Այսպէս կամ այնպէս, ահաւասիկ Սեւ ծովը նորէն կը դառնայ խարիսխ, եթէ ոչ ռազմական ճակատ, բոլորովին տարբեր ուղղութեամբ։

Քսանըհինգ տարի առաջ, 1914ին, Նեղուցները եւ Սեւ ծովը կը կազմէին ամէնէն թանկագին խարիսխը՝ Գերմանիոյ եւ իր զինակիցներուն համար, ընդդէմ անգլօ-ֆրանքօ-ռուսական ճակատին։ Այսօր անոնք պիտի ծառայեն Գերմանիան եւ Իտալիան ջլատելու, ընդ հովանեաւ Մեծն Բրիտանիոյ եւ Ֆրանսայի։

Շատ հեռուները գացած պիտի ըլլայինք, խօսելով մնացեալին։

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՖՐԱՆՍԱ ՊԱՏՐԱՍՏ Է ԿՌՈՒԵԼՈՒ ԽԱՂԱՂՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

ՎԱՐՉԱՊԵՏԻՆ ԱԶԴՈՒ ԽՕՍՔԵՐԸ ԵՐԵՍՓ. ԺՈՂՈՎԻՆ ԱՌՋԵՒ

ՀԱՄԱՁԱՅՆՈՒԹԻՒՆ ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՀԵՏ

Երեսփ. ժողովին վերաբացման առթիւ, հանրապետութեան նախագահին պատգամագիրէն վերջ, վարչապետ Պ. Տալատիէ կարդաց ընդարձակ եւ ազդու յայտարարութիւն մը, պարզելով Ֆրանսայի քաղաքականութիւնը։ Իր կարուկ յայտարարութիւնները ջերմապէս ծափահարուեցան երեսփոխաններուն կողմէ, եւ մեծ գոհունակութիւն պատճառեցին Անգլիոյ, Պելժիոյ, Լեհաստանի, Ամերիկայի եւ ուրիշ բարեկամ երկիրներու մէջ։

Վարչապետը ջերմապէս գնահատելով ժողովուրդին հայրենասիրական ոգին, յայտարարեց.

— « Ֆրանսան ընդարձակ աշխատանոց մըն է ուր միլիոնաւոր քաղաքացիներ անդուլ անդադար կը բանին, ապահովելու համար ազգային պաշտպանութիւնը։ Մեր պարտականութիւնն է մտածել միայն հայրենիքի մասին։ Մեր պարտականութիւնն է տալ եւ պահել այն առնական որոշումները զոր կը պահանջէ իր փրկութիւնը։ Ինչ որ ալ ըլլան միջազգային խնդիրներու այլազանութիւնը եւ բարդութիւնը, միայն մէկ հարց կայ մէջտեղը,— տիրապետութեան կամ գործակցութեան խնդիր։ »

Այս առթիւ յիշելով վերջին դէպքերը,— յանձնառութեանց դրժում, համաձայնութեանց խզում եւ ուրիշ տագնապներ, Պ. Տալատիէ բացատրեց թէ կառավարութիւնը վճռած է պաշտպանել խաղաղութիւնը, ի հարկին զինու զօրութեամբ.

— « Ֆրանսա ատելութիւն չունի։ Ան անկեղծ համակրանք մը կը տածէ բոլոր ժողովուրդներուն հանդէպ։ Ան երկար փորձառութեամբ գիտէ որ պատերազմը պիտի չկրնայ լուծել ներկայ խնդիրներէն որ եւ է մէկը. թէ ընդհակառակն աւելի դժուարին եւ կործանարար պիտի դարձնէ անոնց լուծումը։ Ան կը խորհի թէ աշխարհի մը մէջ ուր բնական հարստութիւնները տասնապատկուած են գիտութեան շնորհիւ, ամէն ազգ կրնայ դիւրութեամբ ստանալ իրջանկութեան, բարօրութեան եւ ազատութեան իր բաժինը։ Ժողովուրդները գիտեն թէ Ֆրանսա չի սպառնար իրենց, թէ կ'ուզէ գործակցիլ բոլորին հետ։ Մենք յարձակողական որ եւ է դիտում չունինք։ Ֆրանսա չատոնց խաղաղութիւն հռչակած է աշխարհի։ Մեր քաղաքականութիւնը միայն եւ միայն կը ձգտի համախմբել մարդիկը եւ ազգերը, պաշտպանելու համար խաղաղութիւնը։ Այս գաղափարներով տոգորուած են մեր բանակցութիւնները վերջին շաբաթներու ընթացքին։ Մեծն Բրիտանիոյ եւ Ֆրանսայի համերաշխութիւնը սերտ է եւ վստահալից աւելի քան երբեք։ Ան կը կազմէ ֆրանսական քաղաքականութեան հիմը եւ մենք թոյլ պիտի չտանք որ տկարանայ ոչ դաւադրական խաղերով, ոչ ալ դարչելի եւ ստայօդ քարոզութիւններով։ Այն պահուն երբ, պայծառատես եւ յօժարակամ ճիգով մը, բրիտանական ժողովուրդը խզելով դարաւոր աւանդութիւն մը, ազատօրէն ինքն իրեն կը պարտադրէ պարտաւորիչ զինուորութիւն, ֆրանսացի ժողովուրդը կը վերանորոգէ իր եղբայրական ողջոյնը։ Ահա թէ ինչու ճշգրիտ, պարզ եւ յստակ յանձնառութիւններ կնքեցինք այն ազգերուն հետ որ կ'ուզեն գործակցիլ մեզի, իրենց եւ մեր կենսական շահերուն պաշտպանութեան համար։ Եւրոպայի տարբեր շրջաններուն մէջ մենք, համախորհուրդ Մեծն Բրիտանիոյ հետ, կարգ մը երկիրներու ընծայեցինք ինքնաբեր եւ միակողմանի երաշխաւորութիւն։ Ուրիշ բանակցութիւններ կը շարունակուին դեռ, տոգորուած միեւնոյն մտահոգութեամբ։ Կը կրկնեմ թէ բոլոր խաղաղասէր ազգերը հրաւիրուած են այս գործակցութեան։

ՌՈՒՄԱՆԻԱ, ԼԵՀԱՍՏԱՆ, ԹՈՒՐՔԻԱ

— « Այսպէս, մարտ 20ին մենք նախաձեռնութիւնն ստանձնեցինք իմացնելու Ռումանիոյ թէ անմիջապէս օգնութեան պիտի հասնինք, եթէ յարձակման ենթարկուի։ Նոյն անմիջական աջակցութիւնը ապահովեցինք Յունաստանի, յարձակման պարագային։ Միւս կողմէ, իբրեւ հետեւանք գնդ. Պէքի Լոնտոն այցելութեան եւ Անգլիոյ ու Լեհաստանի միջեւ կնքուած փոխադարձ երաշխաւորութեան յանձնառութեանց, մենք, կատարելապէս համախորհուրդ՝ այդ ազնիւ եւ քաջ ազգին հետ, անհրաժեշտ միջոցները ձեռք առինք, անմիջապէս եւ ուղղակի գործադրելու համար մեր զինակցութեան դաշնագիրը։

Թուրքիոյ հետ ալ կը շարունակենք մեր բանակցութիւնները, կնքելու համար երաշխաւորութեան համաձայնութիւն մը, որ սահմանուած է պահպանելու խաղաղութիւնը արեւելեան Միջերկրականի մէջ, ուր համերաշխ են մեր շահերը։ Կ'ուզենք նաեւ ամենաբարեկամական տրամադրութեամբ կարգադրել խնդիր մը որ տակաւին կը մնայ երկար ատենէ ի վեր. (ԽՄԲ. — Կ'ակնարկէ Սանճաքի հարցին)։ Այն այցելութիւնը զոր Թուրքիոյ մէջ կատարեց զօր. Վէկան, հաստատած է թէ որքան խոր է երկու երկիրներուն փոխադարձ համակրանքը։

Վերջապէս, մենք հաւէտ բաղձալի կը նկատենք Խ. Միութեան մասնակցութիւնը փոխադարձ աջակցութեան այս գործին մէջ։ 1935ին կնքուած ֆրանքօ-խորհրդային դաշինքը, որ կը մնայ միշտ ի զօրու, կ'ապացուցանէ թէ այդ մասնակցութեան ապահովումը եւ պահպանումը հաւասարութեան եւ փոխադարձութեան հիման վրայ, կը կազմեն մեր դիւանագիտական գործունէութեան էական տուեալներէն մէկը։ Եթէ տակաւին կարգ մը տարակարծութիւններ կան անգլիական, ռուսական եւ ֆրանսական կառավարութեանց միջեւ, գործադրութեան եղանակներու մասին, հիմնական սկզբունքի մասին համաձայնութիւնը հաստատուած է բանակցութեանց առաջին օրէն,— համա-

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՉԷՄՊԸՐԼԷՆ Կ'ԱԶԴԱՐԱՐԷ—
«ՈՐ ԵՒ Է ԲՌՆՈՒԹԻՒՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄ ԿԸ ՆՇԱՆԱԿԷ»

Նոյն օրը ճառ մըն ալ Պ. Չէմպըրլէն խօսեցաւ, ազդարարելով թէ որ եւ է բռնութիւն Լեհաստանի դէմ պիտի յանգի ընդհանուր պատերազմի մը որուն պիտի խառնուի նաեւ Մեծն Բրիտանիա։ Երկար ատենէ ի վեր Անգլիոյ վարչապետը այսքան ուժեղ լեզու մը գործածած չէր։ Ճառը խօսեցաւ պահպանողական կուսակցութեան 8000 անդամուհիներուն առջեւ, Լոնտոնի մէջ։

Պարզելով միջազգային կացութիւնը, Պ. Չէմպըրլէն յայտարարեց.

— « Շատ մը միտքերու մէջ այսօր Եւրոպայի վտանգի կեդրոնը կը համարուի Տանցիկը։ Ցաւակ են մեր տուած հաւաստիքները Լեհաստանի հանդէպ։ Թէեւ ուրախ պիտի ըլլանք եթէ Լեհաստանի եւ Գերմանիոյ միջեւ ծագած վէճը կարգադրուի բարեկամաբար, թէեւ կը խորհինք թէ կրնան եւ պէտք է որ այդպէս կարգադրեն, բայց եթէ որ եւ է փորձ կատարուի բռնի ուժով փոխելու կացութիւնը, սպառնալով Լեհաստանի անկախութեան, այն ատեն անխուսափելի կերպով պիտի ծագի ընդհանուր բանակռիւ մը որուն պիտի խառնուի այս երկիրը »։

Վարչապետը դիտել տուաւ թէ այս օրերս դարձած է նշանակէտ «հոտած հաւկիթներու», բայց հոգը չէ, որովհետեւ կը հաւատամ թէ կը վայելեմ այս երկրին կիներուն աջակցութիւնը ».

— « Դուք տեսաք հին հովանոցը որ կը տատանի եւ կը հաւատամ թէ կը գնահատէք մեր ճիգերը, Եւրոպան փրկելու համար պատերազմէն։ Մենք սովորութիւն չունինք խառնուելու ուրիշներուն գործերուն։ Եւ սակայն, երբ Գերմանիա կցեց Պոհեմիոյ եւ Մորավիոյ չեխական շրջանները, ընդհանուր կասկած մը ծագեցաւ թէ դեռ առաջին քայլն է այդ քաղաքականութեան մը որ կը ձգտի իրարու ետեւէ կլլել պետութիւնները, ի վերջոյ տիրապետելու համար աշխարհին։ Կրնայ ըլլալ որ նացի վարիչները այդպիսի փառասիրութիւն չունենան։ Եթէ այդպէս է, այն ատեն Գերմանիա վախնալիք բան մը չունի բրիտանական քաղաքականութենէն։ Երբեք մեր միտքէն չէ անցած կղզիացնել Գերմանիան կամ խափանել անոր տնտեսական ծաւալման բնական եւ օրինաւոր ճամբան Կեդր. եւ Հարաւային Արեւելեան Եւրոպայի մէջ, աւելի պակաս՝ խմբակցութիւն մը սարքել անոր դէմ, պատերազմ հռչակելու համար։ Եթէ այս երեւակայական բաները կ'ըլլան քարոզչական նպատակներով, ոչ ոք պիտի հաւատայ անոնց, Գերմանիայէն դուրս»։

Պ. Չէմպըրլէն յետոյ յիշեց Հիթլէրի յայտարարութիւնը՝ անգլօ-գերման նաւային համաձայնութեան խզման մասին։ Հիթլէր ըսած էր թէ նորէն չի հաւատար որ պատերազմ ծագի Անգլիոյ եւ Գերմանիոյ միջեւ։ Լոնտոնի մէջ այժմ խախտած է այդ համոզումը։ «Շատ ծանրակշիռ հարց մըն է այս», յայտարարեց Պ. Չէմպըրլէն։ Ցետոյ բացատրեց թէ Անգլիոյ համար խախտած չէ նաւային համաձայնութեան հիմը, ընդհակառակն, այդ համաձայնութիւնը կրնայ խորհրդանշան մը համարուիլ երկու ժողովուրդներուն կամեցողութեան՝ երբեք պատերազմի չդառնալու։

Վարչապետը խօսեցաւ նաեւ սպառազինութեանց մասին, ըսելով թէ ոչ այդ ասպարէզին, ոչ ալ տնտեսական խնդիրներու մէջ Անգլիա կատաղի մըրցակցութիւն մը պիտի կատարէ Գերմանիոյ հետ։

— « Բայց կ'ուզեմ բացորոշապէս յայտարարել նաեւ թէ մենք տրամադիր չենք անչարժ դիտելու այս կամ այն երկրին կործանումը։ Ատոր համար էր որ երաշխաւորութիւններ ընծայեցինք Լեհաստանի, Ռումանիոյ եւ Յունաստանի։ Միեւնոյն նպատակով է որ բանակցութիւններ սկսանք ուրիշ երկիրներու եւ մասնաւորապէս Խ. Միութեան եւ Թուրքիոյ հետ։ Գիտէք թէ ոչինչ կրնայ պատերազմի մղել մեզ, եթէ համոզուած չըլլանք թէ կարելի չէ խուսափիլ պատերազմէն, առանց զոհելու մեր ազատութիւնները »։

Եզրակացնելով, Պ. Չէմպըրլէն շեշտեց թէ Անգլիան որքան զօրաւոր եւ պատրաստ ըլլայ, այնքան կը պակսին պատերազմին վախերը։

ԱԶԳԱԺՈՂՈՎԸ ՅԵՏԱՁԳՈՒԵՑԱՒ

Խ. Միութեան առաջարկով Մայիս 22ին յետաձգուեցաւ Ազգերու Դաշնակցութեան խորհուրդին գումարումը, որ տեղի պիտի ունենար մայիս 15ին։ Յետաձգման պատճառը այն է որ Պ. Փոթէմքին նոր վերադարձած է իր վերջին պտոյտէն, եւ Մոսկուա կ'ուզէ լայնօրէն ծանօթանալ անոր կատարած աշխատանքներուն, վերջնապէս ճշդելու համար իր դիրքը անգլօ-խորհրդային բանակցութեանց առթիւ։

*** «Իզվեստիա», Մոսկուայի կառավարական պաշտօնաթերթը, երկարօրէն քննելով Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի հետ կատարուած բանակցութիւնները, երկու հիմնական պայմաններ կը ներկայացնէ, երեք պետութեանց գործակցութեան համար.—

1. Համաձայնութիւնը պէտք է ըլլայ փոխադարձ, առանց այլեւ այլի։

2. Պէտք է երաշխաւորութիւններ ընծայել Պալթեան պետութեանց, ինչպէս Լեհաստանի եւ Ռումանիոյ, քանի որ առաջին երկիրներուն ապահովութիւնը կենսական է Խ. Միութեան եւ միւս երկու պետութեանց համար, որոնց հանդէպ երաշխաւորութիւններ ստանձնած են Անգլիա եւ Ֆրանսա։

Խորհրդային պաշտօնաթերթը այս առթիւ կը բացատրէ թէ նախայարձակման դէմ միակ ազդու պատուարը կրնայ հանդիսանալ փոխադարձ աջակցութեան դաշինք մը Անգլիոյ, Ֆրանսայի, Խ. Միութեան եւ Լեհաստանի, կամ գոնէ առաջին երեքին միջեւ։ Թերթը շատ յոռետես է Եւրոպայի կացութեան մասին, եւ սոփեստական կը գտնէ այսպիսի ճակատի մը կազմութիւնը, մերժելով անգլիական առաջարկը, որ միակողմանի աջակցութիւն կը տրամադրէ։ Եւ դիտել կու տայ թէ Անգլիա եւ Ֆրանսա պաշտպանելով Լեհաստանը եւ Ռումանիան, իրենք զիրենք պաշտպանած կ'ըլլան եւ ոչ թէ Խ. Միութեան արեւմտեան սահմանը, որուն ամէնէն խոցելի մասը կը կազմեն Պալթեան պետութիւնները։ Լեհաստան պիտի օգնէ Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի. Ռումանիա պիտի օգնէ Լեհաստանի, իսկ Խ. Միութենէն կը խնդրեն օգնել այդ երկու երկիրներուն, առանց փոխադարձ աջակցութեան ...

ՆԵՂՈՒՑՆԵՐԸ ՊԻՏԻ ԲԱՑՈՒԻՆ

Փարիզի եւ Լոնտոնի թերթերը կը գրեն թէ վերջացած են անգլօ-թուրք բանակցութիւնները։ Համաձայնութիւնը պիտի յայտարարուէր երէկ։

Իրազեկներու կարծիքով, Թուրքիա յանձն առած է Նեղուցները բանալ անգլիական տորմիղին առջեւ, եթէ հարկ ըլլայ օգնութեան հասնիլ Ռումանիոյ կամ Թուրքիոյ։ Համաձայնութիւնը կը տրամադրէ փոխադարձ աջակցութիւն Անգլիոյ, Ֆրանսայի եւ Թուրքիոյ միջեւ։

ԱՓՐԻԿԵԱՆ ԱՐԵՒԻՆ ՏԱԿ

Ց.— ՀԱՅԵՐԸ ՀԻՒՍ. ԱՓՐԻԿԷԻ ՄԷՋ, ՍԿԻԶԲԷՆ ՄԻՆՉԵՒ ՄԵՐ ՕՐԵՐԸ (Բ.)

Այն աւանդութիւնը, ըստ Սալլուստիոսի, թէ Հայերը եւ Մարերը, ամուսնանալով Լիբիացիներու հետ, գոյութեան տուին նոր ցեղ մը, հին Մաւրերը (այսպէս կոչուած՝ աղաւաղելով հայկական անուանակոչութիւնը, որով ծանօթ են Մեդացիները մեր գրականութեան մէջ), չի հաստատուիր ուրիշ աղբիւրով մը, ոչ ալ Հայոց անունը կը յիշատակուի այլեւս մինչեւ Զ. դարու վերջերը: Այդ պալատային, հայկական քիթը ե՞րբ մտաւ Ափրիկէ, ե՞րբ թրծուեցաւ հայկերպ տիպարը (Զէյլիկմանն) Ափրիկեան հողին վրայ:

Բիւզանդական տիրապետութեան շրջանի՞ն:

Արդարեւ, բիւզանդական պատմագրութիւնը կը յիշատակէ բազմաթիւ հայ զօրավարներ, որոնք պատերազմած են Ափրիկէի մէջ կամ իշխած իբրեւ զինուորական կառավարիչ: Գլխաւորաբար Պրոկոպիոսն է որ վկայութիւն կուտայ:

Այս յոյն մատենագիրը, որ ծնած է Պաղեստինի մէջ բայց մեծցած՝ Պոլսոյ մէջ (մեռած՝ 562էն վերջ), ունի երկու աշխատութիւններ, Յուստինիանոսի պատերազմները (ութ հատոր), Յուստինիանոսի շինութիւնները (վեց հատոր): Գրած է նաեւ Գաղտնի պատմութիւն մը, որու մէջ վրէժ կը լուծէ Բիւզանդիոնի կայսր Յուստինիանոսէն՝ պատմելով ճշմարտութիւնը զոր վախցած էր գրել իր միւս աշխատութիւններուն մէջ: Պրոկոպիոս կը ճանչցուի նաեւ իբր քարտուղարը Բելիսարի, որ նուաճեց Ափրիկէն եւ փրկեց բիւզանդական կայսրութեան պատիւը,— Պրոկոպիոս վրէժ կը լուծէ նոյնպէս Բելիսարէն, որու փառաբանութիւնը կատարած էր եւ որու հրամանին տակ, Ափրիկէի մէջ, կը կռուէին հայ զօրավարներ:

Առաջին Հայը, զոր կը յիշէ Պրոկոպիոս կը կոչուի Արտաւան, Արշակունեաց ցեղէն:

545 թուականին է: Բիւզանդիոն վախ կայ, որ կորսնցնէ Կարքեդոնը: Կայսրը Ափրիկէ կը ղրկէ Թերակուհեան Արիոբինդոսը, վարելու համար պատերազմը ապստամբ Մաւրիտանացիներուն դէմ: Սակայն Գոնթարիս կը սպաննէ կայսեր ներկայացուցիչը, կը համաձայնի Մաւրիտանացիներուն հետ եւ տէր ու տիրական կը դառնայ երկրին: Գոնթարիսի իշխանութիւնը կը տեւէ 36 օր միայն,— Արտաւան, իր հայ զինուորներով, կը յարձակի եւ կը սպաննէ ապստամբը: Բիւզանդիոնի կայսրը, վարձատրելու համար զայն, Արտաւանը կը կարգէ ընդհ. հրամանատար Ափրիկէի բիւզանդական բանակներուն: Եւ սակայն Արտաւան կը խնդրէ վերադառնալ Բիւզանդիոն, ուր կը կանչէր սէրը: Յուստինիանոսի զարմուհին, գեղանին Պրէյէկտա, ամուսնացած էր Արիոբինդոսի հետ,— կ'ըսեն թէ Գոնթարիս Արիոբինդոսի դէմ ելաւ եւ սպաննեց զայն՝ տիրանալու համար Պրէյէկտային: Հայն ալ սիրահարած էր գեղուհիին, եւ իր կարգին սպաննեց Գոնթարիսը եւ խնդրեց վերադառնալ Բիւզանդիոն, ուր ամուսնացաւ Պրէյէկտային հետ եւ միաժամանակ նշանակուեցաւ հրամանատար կայսեր անձնապահ գունդին:

603ին ամբողջ Ափրիկէի վրայ կ'իշխէր կոմս Հերակլիոս, Հայ մը, իր եղբօր Գրիգորիոսին հետ, որ կը փոխանորդէր իրեն: Բնիկ Եդեսիացի Հայեր: Այդ շրջանին Բիւզանդիոնի գահին վրայ կը գտնուէր բռնակալ Փոկասը: Երկու եղբայրները կը խորհին տապալել կայսրը, եւ Հերակլիոս իր Հերակլիոս անուն տղուն կը յանձնէ զօրաւոր նաւատորմ մը, իսկ Գրիգորիոս իր Նիկիտաս անուն տղուն կը յանձնէ բանակ մը, ու կը ղրկեն Բիւզանդիոն: Հերակլիոս Պոլիս կը հասնի 4 Հոկտեմբեր 610ին: Յաջորդ օրն իսկ կը սպաննէ Փոկասը եւ ինք կը յայտարարուի կայսր:

Զարմանալի է, որ Հ. Կարապետ Տէր-Սահակեանի արժէքաւոր աշխատութեան մէջ (ԲԻՒԶԱՆԴԻՈՆԻ ՀԱՅ ԿԱՅՍԵՐՔ, 2 հատոր) չի յիշատակուիր այս հայ կայսրը, որ փառաւոր դէմք մըն է, առարկայ դարձած այլապէս հետաքրքրական ուսումնասիրութիւններու,— Փրոֆ. Լէնեէլ-Լավասթին, հոգե-ախտաբանական արոգ նշմարի մը մէջ (ՀԱՅ - ԲՈՅԺ, Բիւ. 20), կը ներկայացնէ անոր նկարագիրը:

Հերակլիոս 36 տարեկան էր, երբ Պոլիս անցաւ եւ սպաննեց կայսրը: Բռնակալը տապալելէ վերջ՝ ուզեց անմիջապէս վերադառնալ հօրը քով, Ափրիկէ: Բայց Բիւզանդացիները արգելք եղան եւ կայսր հռչակեցին զինք:

Ակամայ կայսրը հոգեկան տագնապներ ունէր,— երբեմն խոր մելամաղձութեան մը մէջ կը թաղուէր, յանկարծ կը փոխուէր տրամադրութիւնը, կը դառնար խանդավառ եւ աշխոյժ: Սկիզբները, մելամաղձոտ, դուրս չէր ելլեր պալատէն, չէր հետաքրքրուեր պետութեան գործերով, մինչ թշնամին սկսեր էր արշաւել կայսրութեան սահմաններէն ներս: Ի զուր պատրիարքը կը խրախուսէ զինք,— կայսրը անտարբեր է, տխուր եւ կորովազուրկ: Հոգեկան այս վիճակին մէջ յանկարծ կ'որոշէ ամուսնանալ, եւ, հակառակ պատրիարքին ընդդիմութեան ու գայթակղութեան, կին կ'առնէ մայրը: Բայց աւելի եւս կ'ենթարկուի հոգեբեկութեան, մինչ թշնամին կը հասնի Բիւզանդիոնի դուռները: Եւ ահա կ'ազդուորուի, նոր կորով ու նոր ուժ կը ստանայ: Կը կազմակերպէ բանակը եւ կ'առաջնորդէ յաղթանակէ յաղթանակ, կը վերագրաւէ Փոքր Ասիան, Հայաստանը, իր գերիշխանութիւնը կը հաստատէ Միջագետքի եւ Եգիպտոսի վրայ: Յաղթութեան ու փառքի այս շրջանին՝ յանկարծ նորէն կը մատնուի տագնապի,— տխուր է, մելամաղձոտ, անտարբեր, յուսահատ: Կը կարծէ թէ մեղանչած է կրօնական ներքին օրէնքներու դէմ: Թշնամին գլուխ կը ցցէ նորէն, կայսրը կը փախչի, Անտիոք կ'ապաստանի, կաթողիկէին մէջ կ'աղօթէ բազկատարած եւ ժողովուրդին կը յայտարարէ թէ մեղաւոր է: Նկարագիրը կը փոխուի նորէն, երբեմնի վեհանձն կայսրը կը դառնայ անգութ, կը չարչարէ զաւակը, որուն ոտքերն ու ձեռքերը կտրել կուտայ: Կայսրութեան եւ բանակին ղեկավարութիւնը կը յանձնէ ուրիշին, կ'ուզէ վերադառնալ Բիւզանդիոն. բայց ի՞նչպէս,— կը վախնայ ծովէն: Ուստի, երբ պիտի անցնէր Հելլեսպոնտոսը, կը հրամայէ նաւերով շինել հսկայ կամուրջ մը, որուն եզերքները ծառ տնկել կուտայ, որպէսզի կարծէ անցնիլ ծառուղիի մը մէջէն, իբրեւ թէ ցամաքի վրայ, առանց երբեք ծով տեսնելու: Կը մեռնի 66 տարեկան:

Պրոկոպիոսի յիշատակած հայ նշանաւոր զօրավարներէն մէկն ալ կը կոչուի Յովհան Հայկազն, որ իբրեւ հրամանատար յառաջապահ բանակին՝ փառաւոր ճակատամարտ մը կը մղէ բարբարոսներուն դէմ, Կարքեդոնի առջեւ, երբ Բելիսար, տակաւին նոր ցամաք ելած, կը յառաջանար դէպի բիւզանդական Ափրիկէի մայրաքաղաքը: Բարբարոսներու բանակին կը հրամայէր Ամմատաս, որ, իբրական դիւցազն մը, տասներկու զինուոր սպաննեց իր ձեռքով եւ հերոսաբար դիմադրեց Յովհան Հայկազնի, բայց ի վերջոյ ինկաւ՝ երբ նիզակ մը ծակեց սիրտը: Իրենց հրամանատարին մահը տեսնելով, բարբարոսները չդիմադրեցին այլեւս, փախան նահանջել, իսկ Յովհան Հայկազն, առանց հանգիստ առնելու, շարունակեց հետապնդել զանոնք, եւ այնքան մարդ ջարդեց, որ դաշտը անանցանելի դարձաւ, կ'ըսէ Պրոկոպիոս:

Բայց կ'արժէ որ այս քաջարի Հային մղած ճակատամարտները նկարագրենք քիչ մը աւելի մանրամասն, ուրեմն առանձին յօդուածով մը, յաջորդով:

Տ. ՆԱՐԴՈՒՆԻ

ՕՐՈՒԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԻՆ ՀԵՏ

ԵՈՒԿՈՍԼԱՒԻԱ ԵՐԿՈՒ ՍՈՒՐԻ ՄԻՋԵՒ

Եուկոսլաւիոյ կացութիւնը այժմ Եւրոպայի մէջ շատ դժուարին է, քանի որ երեք կողմէ շրջապատուած է Հռոմ-Պերլին առանցքը կազմող եւ հակաբոլշեւիկ ուխտը ստորագրող պետութիւններէ: Ինքը անդամ է Պալքանեան Դաշնակցութեան (Ռումանիոյ, Յունաստանի եւ Թուրքիոյ հետ միասին), որ կազմուեցաւ 1934ին, իբրեւ լրացուցիչը Փոքր Համաձայնութեան (Չեխոսլովաքիա, Ռումանիա եւ Եուկոսլաւիա): Այս երկու դաշնակցութիւնները կը կազմէին ապահովութեան այն դրութիւնը, որ ստեղծուած էր, Ֆրանսայի հովանաւորութեան տակ, պահպանելու գոյավիճակը կեդրոնական եւ հարաւ-արեւելեան Եւրոպայի մէջ, այնպէս ինչպէս նախադծած էին Հաշտութեան դաշնագիրները,— մասնաւորապէս Թրիանոնի դաշնագիրը Հունգարիոյ հետ եւ Նէօյիի դաշնագիրը Պուլկարիոյ հետ: Թէ Հունգարիա եւ թէ Պուլկարիա ունին հողային պահանջներ Եուկոսլաւիայէն. Հունգարիա՝ Սաւպոթիցայի շրջանին մէջ, ուր կայ հունգարական նկատելի փոքրամասնութիւն մը, եւ Պուլկարիա՝ Մակեդոնիոյ եւ Սթրումիցայի շրջանին մէջ: Սլովէնիայի մէջ, Մեծն Գերմանիոյ սահմաններուն վրայ, կայ գերման փոքրամասնութիւն մը, որուն թիւը կը հաշուեն 450–700,000, եւ ուր կը մղուի գերմանական գործօն քարոզչութիւն մը, ճիշդ ինչպէս գերման քարոզութիւն տեղի ունեցաւ Ջուտէթիայի մէջ եւ յաջողութեամբ պսակուեցաւ: Առնցմէ զատ՝ Իտալիա սահմանակից է Տալմացիոյ ծովեզրքին, ուր կան օրանչելի նաւամատոյցներ եւ որոնք ատենով կը կազմէին Վենետիկեան կայսրութեան մասերը:

Այն ճնշումը, զոր կը բանեցնեն Եուկոսլաւիոյ վրայ Առանցքի պետութիւնները, եւ որ սաստկացած է Ալպանիոյ գրաւումէն ասդին Իտալիոյ կողմէ, նոր չէ: Վերջին տարիներուն բազմաթիւ փորձեր կատարուած են անջատելու Եուկոսլաւիան Պալքանեան եւ Փոքր Համաձայնական ուխտերէն եւ կապելու զայն Պերլին-Հռոմ Առանցքին: Եւ նախորդ վարչապետ Սթոյատինովիչի քաղաքականութիւնը կարծես թէ կը հակէր այս ուղղութեան, թէեւ այժմ իր յաջորդները նուազ համակիր են Առանցքին:

1934էն առաջ, իտալական ազդեցութիւնը հարաւ-արեւելեան Եւրոպայի մէջ աւելի ուժեղ էր քան գերմանականը. բայց ան կորսնցուց զայն Եթովպիոյ պատերազմին եւ պատժարկութեանց հետեւանքով: Նոյնիսկ անկէ առաջ գերման թափանցումը Պալքաններու մէջ մտահոգութիւն կը պատճառէր Իտալիոյ, այնպէս որ Հռոմ փորձեց կազմել հակագերման առեւտրական խմբակցութիւն մը, երբ Հռոմի պայմանագիրները ստորագրեց Հունգարիոյ եւ Աւստրիոյ հետ: 1935էն ի վեր, սակայն, Իտալիա երբեք չյաջողեցաւ վերանուաճել քաղաքական ու առեւտրական այն ազդեցութիւնը, զոր ունէր աշխարհի այդ մասին մէջ:

Գերմանիոյ փոխանակութեան դրութիւնը, զոր հաստատեց Պալքաններու հետ 1933ին եւ 1934ին, իրեն տուաւ գերակայութեան դիրք մը առեւտուրի մէջ: Ճիշդ է որ 1936ին Պալքանեան երկիրները բոլորն ալ մեծաւ մնացորդներ ունէին Գերմանիոյ մէջ իրենց ղրկած ապրանքներու հաշուէն անառնելի մնացած, բայց տոքթ. Շախթ, այցելելով այդ երկիրները, կրցաւ այնպէս կարգադրել, որ Գերմանիա անոնց տայ ռազմական պիտոյքներ ու ճարտարարուեստական ապրանքներ եւ փակէ այդ առնելիքներու հաշիւը:

Հարաւ-արեւելեան Եւրոպայի երկիրներու հետ առեւտրական փոխանակութիւնը դարձաւ կենսական անհրաժեշտութիւն Գերմանիոյ համար, որ կը պայքարէր ինքնաբաւ դառնալու, եւ յաջողեցաւ, իր փոխանակութեան համաձայնութիւններով, տանիլ այդ երկիրներու արտադրութիւնները, օրինակ՝ ռումանական քարիւղը: Այս տեսակէտէն՝ Եուկոսլաւիա խիստ կարեւոր է Գերմանիոյ համար, քանի որ կրնայ հայթայթել անոր թէ՛ երկրագործական արտադրութիւններ ու անասուն եւ թէ ունի ջրային ուժ ու հանքային հարստութիւններ, ինչպէս պղինձ, մանկանէզ, կապար, զինկ եւ պողպատ, որոնց բոլորին ալ Գերմանիա պէտք ունի իր սպառազինման կարիքներուն համար: Աւստրիոյ կցումը, Չեխոսլովաքիոյ նուաճումը Գերմանիան դարձուցին սահմանակից Եուկոսլաւիոյ եւ մեծապէս զօրացուցին անոր դիրքը Պալքաններու մէջ՝ ի հաշիւ Իտալիոյ: Միւնիխի համաձայնագրէն անմիջապէս վերջ գերման տնտեսութեան նախարար Տոքթ. Ֆունք այցելեց պալքանեան երկիրներու մայրաքաղաքները, եւ Եուկոսլաւիոյ հետ կնքեց նոր առեւտրական դաշինք մը, որով Գերմանիա յանձնառու կ'ըլլայ գնելու Եուկոսլաւիոյ բովանդակ արտադրութեանց կէսը, փոխարէնը տալով մեքենաներ եւ դրամագլուխ՝ զարգացնելու համար իր հանքային ճարտարարուեստը: Իրաւ է, տակաւին այս համաձայնագրին կէտերը լրիւ իրագործուած չեն, բայց Գերմանիա ի վիճակի է միշտ իր կամքը քալեցնելու՝ ի հարկին սպառնալով փակել իր սահմանագլուխը եուկոսլաւ ներածման դէմ:

Այս տարի յունուարին էր որ Իտալիա լուրջ ջանքեր օգտաւ գործ դնել կասեցնելու իր առեւտուրին անկումը հարաւ-արեւելեան Եւրոպայի մէջ: Այդ առթիւ՝ կոմս Չիանօ այցելեց վարչապետ Սթոյատինովիչին, նոր առեւտրական դաշնագիր մը կնքելու առաջադրութեամբ: 1934էն 1937 Իտալիոյ բաժինը Եուկոսլաւ արտածումներէն ինկած էր 20,5 առհարիւրէն 9,4 առ հարիւրի, իսկ ներածումներէն 15,6 առհարիւրէն 8,2 առհարիւրի: Մինչ նոյն ժամանակաշրջանին՝ Գերմանիոյ բաժինը բարձրացած էր Եուկոսլաւ ներածումներէն 15,4 առ հարիւրէն 21,7 առ հարիւրի եւ ներածումներէն 13,1 առ հարիւրէն 32,4 առ հարիւրի: Իսկ Աւստրիոյ կցումէն եւ Չեխոսլովաքիոյ գրաւումէն ասդին Գերմանիա ձեռք ձգած է Եուկոսլաւիոյ ամբողջ առեւտուրին 50 առ հարիւրը: Կոմս Չիանոյի այցելութեան մէկ ուրիշ նպատակն էր բարւոքել յարաբերութիւնները Հունգարիոյ եւ Եուկոսլաւիոյ միջեւ, անջատել Եուկոսլաւիան Ռումանիայէն եւ այսպէսով խորտակել Պալքանեան Համաձայնութիւնը: Կոմսը յաջողեցաւ կնքել առեւտրական դաշնագիր մը, որով Իտալիա ձեռք ձգեց քանի մը երկաթուղիներու եւ ուրիշ փոխադրական միջոցներու պայմանագիրը, փոխարէնը Իտալիոյ մէջ ճարտարարուեստական ապրանքներու վարկ բանալով Եուկոսլաւիոյ: Երկրորդ առաջարկին՝ Եուկոսլաւիա վճռապէս պատասխանեց, թէ կը բաղձայ բարեկամական սերտ յարաբերութիւններ մշակել Հունգարիոյ հետ, բայց տրամադիր չէ ո եւ է հող զիջելու անոր, ինչպէս նաեւ չի հրաժարիր Ռումանիոյ հետ իր դաշինքէն:

Զատկի դէպքերը (Ալպանիոյ գրաւումը) այնքան տկարացուցած են Եուկոսլաւիոյ դիրքը, որ դժուար թէ կարենայ այլեւս դիմադրել իտալական ճնշումին: Իտալիա, Օթրանթոյի ջրանցքին տէր ըլլալով, կրնայ ամէն վայրկեան փակել Ադրիականը Եուկոսլաւիոյ առջեւ, այսպէս հարկադրելով որ ան ծով ելլէ միմիայն Սէլանիկի յունական նաւահանգիստին վրայով: Միւս կողմէն՝ Պելկրատի կառավարութիւնը ճնշումի տակ է խրուաթական հարցին պատճառով: Ալպանիոյ գրաւումը մասամբ բարելաւեց յարաբերութիւնները Սերպերու եւ Խրուաթներու միջեւ, բայց խրուաթ փոքրամասնութեան ղեկավար տոքթ. Մաչէք կը պնդէ, որ իրենց պահանջները ընդունուին անյապաղ: Ասկէ զատ՝ կարելիութիւն կայ որ անոնք հետեւին Սլովաքիոյ օրինակին եւ օգնութեան կանչեն Գերմանիան՝ զիրենք ազատագրելու Սերպերէն: Այսպիսի քայլի մը պարագային, նոյնիսկ առանց այդ քայլին ալ, Եուկոսլաւիոյ բաժանումը անհաւանական չէ: Այդ պարագային՝ Գերմանիա պիտի տիրանայ Սլովէնիայի եւ Խրուաթիայի գոհացնելով Հունգարիոյ փոքրամասնութեան պահանջը, Իտալիա՝ Տալմացիոյ, եւ Սերպիան պիտի մնայ իր 1914ի սահմաններուն մէջ: Այսպիսի փորձ մը ի հարկէ ծայրայեղ ուժով դիմադրութեան պիտի բախի Եուկոսլաւներու եւ թերեւս ալ միւս պետութիւններու կողմէ: Ուրիշ պատճառ մըն ալ կայ, որ այս հաւանականութիւնը իրականութիւն չդառնայ, այն է՝ Եուկոսլաւիա դարձած մըն է Առանցքի պետութեանց մրցակցութեան, թէ առեւտրական եւ թէ ռազմագիտական տեսակէտներէ: Եթէ Գերմանիա տիրանայ Սլովէնիոյ, այն ատեն ձեռք կը ձգէ Շուշաքի նաւահանգիստը Ադրիականի վրայ, ինչ որ երբեք բաղձալի չէ Իտալիոյ համար որ ունի նախկին աւստրիական Թրիէսթէն Ադրիականի վրայ. Այսուհանդերձ՝ շատ մեծ արժէք ընծայելու չէ Գերմանիոյ եւ Իտալիոյ միջեւ այս տեսակ տարակարծութեանց:

Կոմս Չիանօ վերջերս Վենետիկի մէջ տեսակցեցաւ արտաքին նախարար տոքթ. Մարքովիչի հետ եւ երկուքը գործ դրաւ, որ Եուկոսլաւիա խուսափի իր կապերը Պալքանեան Դաշնակցութենէն եւ միանայ հակաբոլշեւիկ ուխտին: Ապրիլ 22ին «Թայմզ» կը գրէր, թէ Առանցքը ծրագրած է Պալքաններու մէջ իր ճնշումը սաստկացնել փորձելով կազմել Հարաւային սլաւական դաշնակցութիւն մը, բաղկացեալ Եուկոսլաւիայէն եւ Պուլկարիայէն, Պալքանեան միւս պետութեանց դէմ: Եթէ այսպիսի դաշնակցութիւն մը կազմուի, Պուլկարիա ջնջելու պիտի դառնէ որ տիրանայ իր հողային պահանջներուն Ռումանիայէն եւ Յունաստանէն, իսկ Եուկոսլաւիա՝ Սէլանիկի, եւ Եգէականի վրայ ելք մը գտնէ ծով: Դժուար է յստակել, թէ ինչպէս կրնայ յաջողիլ այսպիսի ծրագիր մը, քանի որ Անգլիա եւ Ֆրանսա երաշխիք տուած են Ռումանիոյ եւ Յունաստանի, իսկ Իտալիա ալ՝ Յունաստանի: Դժուար է հաւատալ թէ Եուկոսլաւիա հաւանի այսպիսի վտանգաւոր ծրագրի մը.

ԽՄԲ.— Այս կարեւոր տեղեկութիւնը քաղած ենք անգլիական հանդէսէ մը

Ի ՊԷՏՍ [illegible]

Սիրելի Արամ.— Ինչպէս մարդկային ցեղերը ընդհանուր խառնարանի մը անցնելով՝ հետզհետէ առանձին խումբեր եղան, խառնուածքով, նկարագրով եւ նոյնիսկ, իբրեւ արդիւնք տարանջատութեան, դիմագիծերու տարբերութեամբ, իրենց լեզուներն ալ, հակառակ արմատական իրական կամ առերեւոյթ նոյնութեան, առանձին դիմայեղծութեամբ մասնաւոր անհատականութիւններ եղան: Իրենց զրոյցը ստացան, վերջնական կազմաւորումը ծուլուեցաւ: Կաղապար մը սակայն որ կրնայ յաւէտ պատռուիլ բանաւոր, բանական նոր ձեւերու. կամայականութիւն, քմահաճութիւն, անհարկի յանդգնութիւն — այս մոլութիւնները չեն կրնար խախտել կաղապարին բնոյթը, ճիշդ ինչպէս ո եւ է յախուռն ձայն չի կրնար խախտել թռչնազգիներուն յատուկ ձայնեղանակը, գեղգեղը, չըւըլրտուքը, կարկաչը կամ ո եւ է առանձնայատուկ կանչը, մլաւոց, կառանչը:

Բայց, ո՞ն, ի գործ: Ու անոր յառաջ, ինչպէս պէտք է ըլլայ մեր նախ...

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (90)

ԳԷՈՐԳ ՄԱՐԶՊԵՏՈՒՆԻ

(ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՎԷՊ)

Գրեց՝ ՄՈՒՐԱՑԱՆ

Այդ ամէնը տեսնում էր Թագուհին եւ լուռ զուարճանում: Երբեմն նա կատակով յիշեցնում էր երիտասարդին Շահանդուխտի անունը: Գոռը շառագունում եւ գլուխը կախում էր, ինչպէս մի ամօթխած աղջիկ: Նա չէր համարձակւում իւր սէրը խոստովանել, որովհետեւ այդ սէրը ուրիշ բնաւորութիւն ունէր այժմ եւ իրան թւում էր թէ՝ այլեւս իրաւունք չունի նրա մասին խօսելու:

Այս էր ահա պատճառը, որ Թագուհին զարմացաւ, երբ դահւանդակին հասնելով, լսեց նրանց զրոյցը: Այդ դէպքն այնքան տարօրինակ եւ անակնկալ էր իւր համար, որ նա չկարողացաւ հետաքրքրութիւնը զսպել եւ չլսել նրանց:

Բայց ի՞նչ էին խօսում ժամադիր սիրահարները:

— Ծնկներս արդէն դողում են, ի՞նչպէս պիտի վերադառնամ,— ասում էր Գոռին Շահանդուխտը,— առաջին անգամն է, որ պաշարւում է ինձ այսպիսի երկիւղ:

— Երկի՞ւղ. ինչո՞ւ համար. միթէ՞ յանցանք գործեցիր:

— Անշո՛ւշտ. չէ՞ որ ամէն մի գործ, որ կատարւում է գաղտուկ, յանցանք է ըստ ինքեան: Ես կամեցայ անցնել Հովանոցի մօտով այնպէս, որ մայր-Թագուհին ինձ չտեսնէ:

— Թագուհի՞ն. միթէ՞ նա հովանոցումն էր:

— Այո՛, նա դեռ նստած էր իւր բազմոցի վրայ տխուր, մտախոհ... ինչո՞ւ այդքան տխրամած է նրա դէմքը: Գոռ, սիրտս ճմլւում է ամէն անգամ, երբ տեսնում եմ նրան:

— [illegible] վիշտ ունի. եւ այդ վիշտը ծածկում են մեզանից:

— Ծածկո՞ւմ են. ոչ ոք աշխարհ չէ ծածկում. ուրիշ ի՞նչ վիշտ կարող է դառնագոյն լինել, քան հօր եւ եղբօր կորուստը, քան վշտահար մօր մահը...

— Անշուշտ չկայ դառնագոյնը:

— Եւ չի կարող լինել. այդ ամէնից սարսափելին է:

— «Չի կարող լինե՞լ»... Օ՛, ի՞նչպէս անմեղ, ի՞նչպէս երջանիկ էք դուք, սիրասուն զաւակներ. երանի՛ թէ երբեք էլ այդ վիշտը չզգաք, այդ դառնութիւնը չճաշակէք...», շշնջաց ինքն իրան Թագուհին եւ ձեռքը սեղմեց կրծքին, որ ալիքի պէս եռում ու եփւում էր:

— Քո դիմաւորումը լցրեց իմ սիրտը բերկրութեամբ, շարունակեց Գոռը. աշխարհի ամենամեծ փառքերը չէին կարող բերել ինձ այն ուրախութիւնը, որ ճաշակեցի ես այս վայրկեանում: Բայց եթէ այդ շնորհն ինձ անելու պատճառով քո սիրտն անհանգստացել է մի վայրկեան, ես կը ցանկանայի որ դու չհանդիպէիր ինձ այստեղ:

— Զղջացի՞ր... Միթէ՞ կարող էի. միթէ՞ համբերութիւն կ'ունենայի... Այն օրից ի վեր, որ դու պաշտկանոյներից հեռացել եւ աշխատում ես կրճերում, ես գրեթէ այլեւս չեմ տեսնում քեզ: Դու առաւօտը վաղ հեռանում ես դղեակից, ամբողջ օրը յոգնում եւ վաստակում ես դրսում եւ երեկոյեան ուշ վերադառնալով՝ հազիւ խոնջացած մարմինդ հանգիստ ես տալիս: Էլ ե՞րբ եւ ո՞ւր տեսնեմ քեզ... Ամէն օր բարձրանում եմ դղեակի աշտարակը եւ ժամերով կանգնած նայում եմ կրճերին, ուր զօրականի հետ միասին աշխատում ես դու: Լարում եմ տեսութեանս այժմը, աշխատում եմ քեզ տեսնել... սակայն հազիւ նշմարում եմ քո սաղաւարտի ցցունքը եւ արծաթէ զարդամանակը, որ փայլում է արեւի առաջ: Օ՛, ի՞նչպէս այդ վայրկեանին կամենում եմ թռչել դէպի քեզ, կամենում եմ գալ եւ նայել միայն քեզ վրայ, կամ... սրբել իմ ձեռքով քո քրտնաթոր ճակատը... Եւ սակայն թռչում է միայն հոգիս, որ չի կարողանում բերել քեզ իմ սիրտը. նա մնում է աշտարակի մէջ փակուած, ինչպէս վանդակի թռչնիկը, որին թոյլ չեն տալիս օդի մէջ ճախրելու... Դժուար [illegible] է այդ. Գոռ, այդպէս չէ՞, խօսի՛ր, ինչու ես լռում...

— Խօսի՛ր դու, իմ անմահ Շահանդուխտ. խօսի՛ր միայն դու. քո ձայնը հնչում է աւելի քաղցր՝ քան այս առուի կարկաչը, քան գարնան սոխակի առաւօտեան մեղեդին...

— Այո՛, ես այլեւս չկարողացայ համբերել. տեսայ որ եթէ բաղդին կամքին յանձնւեմ, շատ պիտի չարչարւեմ, ուստի որոշեցի այս յանդուգն քայլն անել... Օ՛, ներիր ինձ, Գոռ, եթէ մեղանչեցի ես համեստութեան դէմ... չգիտես թէ որքա՛ն շատ տանջւել եմ ես:

— Ներե՞լ. միթէ՞ յանցանք է սիրելը. դու հնազանդել ես քո սրտին:

— Այո՛, իմ սրտին: Ահա՛ մի քանի օր է ինչ տեսնում եմ որ դու կրճերից վերադառնալով՝ բարձրանում ես մայրիդ եւ այս գահւանդակից անցնելով՝ քնում ես աշտարակի ստորոտը... Այդ ժամանակ ես արգելքն լինում եմ ննջարանում. պատուհանի նեղ անցքից տեսնում եմ քեզ...

— Տեսնում ես որ հոգնածս դէպի վեր սեւեռուած՝ անցնում եմ յամրաքայլ...

— Այո՛, եւ աշխատում ես ինձ տեսնել: Դժբաղդաբար դղեակի պատուհանները այնքան անձուկ են, որ նրանցից միջից գլուխ հանելն իսկ անկարելի է... եւ ահա՛ այդ պատճառով եւ այս յանդուգն միտքը յղացայ... բոլոր... գալ եւ սպասել այստեղ քո գալուն:

— Իսկ դղեակի սպասուհինե՞րը...

— Ոչ ոք ինձ չտեսաւ. ես խուսափեցի նրանց աչքերից...

— Եւ եկար ինձ դիմաւորելո՞ւ, այստե՞ղ... մենա՞կ... Օ՛, որքա՛ն լաւ, որքա՛ն սիրելի ես դու...

Այս ասելով Գոռը բացաւ իւր բազուկները եւ կամեցաւ գրկել սիրուհուն, բայց նա բռնեց երիտասարդի երկու ձեռներից եւ քնքշաբար հեռացնելով նրան՝ ասաց ժպտալով.

— Ո՛չ, սիրեցեալդ իմ Գոռ, նախարարուն երիտասարդները այդպէս չեն պաշտպանում բարձրակից օրիորդներին...

— Շահանդո՛ւխտ...

— Այո՛. մենք մենակ ենք. դու ինձ պիտի պաշտպանես քո դէմ:

— Օ՛, ինչպէ՜ս խիստ, ինչպէ՜ս անգութ ես դու:

(Շար.)

կըպէս, օրինակ, երգել, մնալ ;
ա տեսակ բայերէ եթէ հարկ ըլլայ
րդ կամ անանց կազմել, դժուար
— կ'ընենք, զոր օր. չմխող, մե–
ալ, եւ այլն ըստ կարգի :

Ապաշաւ (զղջում) կուգայ անշուշտ
ապաշխարհելէն (աշխար — ողբ, լաց) :
այսօր ընենք նաեւ որ մահու –
միացեալ ածականը կամ մակբա–
տակաւին գրող կայ զառ, մահու
կան որ ամբարտաւանութեամբ
շարունակեն, ուղիղ ձեւը գիտնա–
լով հանդերձ : Այս ոչ այնքան անհրա–
ժեշտ համարուած ծանօթութիւնները
կ'ընենք այն պատճառով, որ ալ–
բովանդակ արտասահմանի զա–
ղութ կողմերը ունինք ազնիւ հետե–
ւողներու դասակարգ մը, որ կը հա–
մակերպի բանաւոր դիտողութեան :

Ծաւիղ, որմէ չառաւիղ, որմէ նաեւ
ճառագայթ (ճառագայթ) : Ծաւիղէն կը–
ծագած ըլլալ նաեւ շեղ, շեղիլ :

Որքան շատ նմոյշներ ունինք բա–
ռերու փոփոխութեամբ նոյնանիշ
եւ նոյնարմատ բառերու : Ահա մեն–
ն մըն ալ — Թաւ — խաւ — Թաւիշ
(Ինտաքսի Թաւ Թելերէն) :

Այսուհետեւ բառ մը առ ապշանք, Ը, զոր տպուած տեսանք թերթի մը մէջ : Կ'երեւի, ապշանքէ բռնուած մոռցած է ապշութիւնը, որ կուգայ ապշիլ (արմատական ապշ, ապշիլ) բայէն : Միեւնոյն արմատէն ծնունդ են ապշիլ, ապշելու, նոյնիմաստ, որմէ կայ նաեւ ապշոտ, որ յանկարծ նոյ–ուածքին համար կը գործածուի, այսինքն՝ այնքան ալ կուտայ որ... կ'ապշի : Եւ իրաւ ալ, գիտենք որ պա–կաս չեն այսպիսի ապուշներ :

Բայց ապշանքի նոր նմոյշ մը ահա. — կը զայրանային դաշնագրերու բա–նաստեղծէն !!! Ի՞նչ ըսել է — այս Հայերէնին ոչինչ կը հասկցուի : Հա–տեղն է կրկնել, թէ թարգմանիչներ, ունին իրենց լեզուին, Ֆրանսերէն բայերուն խնդիրը կուտան Հայերէն բայերուն, որոնք տարբեր ձեւով խն–դիր կ'առնեն : Կ'ըսեն — ձեզի կը խոր–հիմ, անոր երթալուն կը խորհիմ, փոխանակ «վրայ» նախադրութեամբ ըսելու՝ ձեր վրայ, երթալուն վրայ, եւն. : Ցաւալի է այս եւ սաոր նման յանձախակի ձեւը :

Վտակին արմատն է վէտ, նաեւ վը–տառ (ջուրին մէջ վէտվէտուն ձուկե–րուն երամը) : Երկիւղածութեամբ կ'ը–սենք թէ վէտ – կէտ նոյն արմատա–կաններն են : Ինչպէս գիծ – բիծ : Քուժ–գուժ (խաժամուժ) : Արդեօք նոյնը չի՞ն յամր եւ համր :

Բայց շարն ընդ հուպ :

ՏԱՐԱՁ

Ի պատիւ Տարօնի սոխակին

Երեսնամեայ բազմարդիւն գոր–ծունէութիւն մը հազիւ կրցած էր լե–ցնել Կավոյի մեծ սրահը, ի յարգանս ազգ. երգիչ Ա. Շահ – Մուրատեանի, որ այնքան յարատեւօրէն պայծառա–ցուցած էր հայ հոգին իր տաղանդին ցոլքերով : Նորէն ժողովուրդն էր որ լեցուցած էր վերնայարկերը, իսկ օթ–եակնե՞րը...

Ողբերգական երգիչը չկայ հոն : Վերջին պահուն ուղած էին խնայել իր գլուրագդածութիւնը : Բայց ներկայ էր, ինքը, մեծ վարդապետին կենդա–նի ոգին, այդ երգի տաճարին կամար–ներուն տակ : Մենք զգացինք, լսե–ցինք զինքը, նոյնիսկ տեսանք մեր հո–գիի աչքերով «Մայր Արաքսի»ն, ար–ձագանգը հնաւուրց անցեալի մը դա–րերն եւ անուշ յիշատակներուն, ոգե–ղէն կամուրջը զարմաւ այդ սրտերու հաղորդակցութեան :

Ցարդանքի առաջին տուրքը վիճա–կած էր «Մխիթարեան վարժարանի ուսումնապետին՝ Հայր Ս. Տէր Մով–սէսեանի, որ հաճելի ոճով մը կեն–սագրականն ըրաւ մեծ երգիչին, վեր հանեց մեր արուեստագէտներուն կա–տարած բարերար դերը, ինչպէս եւ մեկենասներունը, իբրեւ գիտակից ո–գի, հայ տաղանդաւոր զաւակներու արուեստի զարգացման մէջ :

«Զուարթնոց»ի խմբագիրը, Գ. Հրանդ Բալուեան ոգեկոչեց այն երա–նելի շրջանը, երբ հայ գրագէտը, նը–կարիչն ու արուեստագէտը հիմը կը դնէին նորաստեղծ վարդապետու–թեան մը : Ա. Շահ – Մուրատեան մէկ դրօշակիրը կը հանդիսանար այդ շարժման, երբ իբրեւ ենթահող առ–նելով հայրենի բնաշխարհը, հոգեղէն Հայաստան մը կը կառուցանէր ատ–ագիր բազմութեանց սրտին մէջ :

Օր. Մ. Բարայեան, առաջնորդն եւ խրախուսիչը Շահ – Մուրատեանի ազգային քայլերուն, յուշեր պատ–մեց անոր ուսանողական շրջանէն, ա–պա կարդաց «Կոլուտ»ի, «Քոմէտաս»ի եւ «Փըթի – Փարիզիէն»ի գեղար–ուեստական աշխատակիցներուն գնա–հատականները, որոնք շատ պատուա–բեր էին մեր հայրենակիցին : Քննա–դատներէն մին նոյնիսկ «Ոսկեայ ձայն» մը կ'որակէր Շահ – Մու–րատեանի ձայնը :

Գ. Ա. Զօպանեան պատմեց իր առա–ջին հանդիպումը երգիչին հետ, մեծ գովեստով խօսեցաւ Շահ – Մուրատ–եանի կամքին եւ կորովին վրայ, զոր նկատեց իբրեւ գլխաւոր ազդակը իր յաջողութեան : Ցետոյ նկարագրեց իր մուտքը «Օփերա»ի մէջ, երկարատեւ, հետապնդ նախապատրաստութիւն–ներէ ետք : Մեծանուն երգիչը նախ քան բեմ բարձրանալը ոգեկոչած է Տարօնի հինաւուրց պաշտպանը՝ Սուրբ Կարապետը, բնաշխարհի հարազատ բարբառով : Եւ այնքան հանդարտ եւ սպառիչն եղած է խաղի ընթացքին, որ ճանչցած է իր բոլոր բարեկամնե–րը :

Շ. Միսաքեան իր սովորական կուռ եւ պատկերալից ոճով ներկայացուց երգին նախախնամական դերը, բայց մանաւանդ իր մոգական ազդեցութիւ–նը դիւցազն հոգիներու դարբնումին մէջ : Այս առթիւ տուաւ հրահանգիչ օրինակներ : Շահ – Մուրատեանը ըն–կատեց իբր գերազանցապէս հայրենի հողին եւ աւանդութիւններուն կապ–ուած արուեստագէտ մը : Առաջարկեց տեղծել մասնաւոր կազմակերպու–թիւն մը, տարածելու համար հայ–կական երգը տարագիր բազմութեանց մէջ, իբրեւ ազբիւր կենդանութեան : Եւ իր խօսքն աւարտեց ոչ թէ «երգե–լով մեռնելու», այլ «երգելով ապրե–լու» վճռական թելադրութեամբ :

Վերջին խօսողն եղաւ Գ. Հ. Զար–դարեան, որ մասնաւորապէս կանգ առաւ երգիչին ներկայ կեանքին վը–րայ : Ցեչեց թէ այս խելակորոյս վի–ճակին մէջ իսկ, դժբախտ արուեստա–գէտը գիշեր – ցերեկ կ'երգէ, այն ալ միայն հայերէն, մոռցած ամէն օտար երգ եւ բարբառ : Ցանձին Շահ – Մու–րատեանի պանծացուց իսկական հայ երգիչը որ ընականաբար կրնար զափիններ խլել եւրոպական բեմերու վրայ, բայց ինք նախընտրեց իր ազ–գակիցներուն միայն ծառայել, ամէն տեսակ զրկանքներու գնով :

Հատընտիր երաժիշտներու հոյլ մը, աւելի եւս բարձրացուց այս բոլոր սիրձախօս արտայայտութիւններուն հմայքը, յօժարակամ մասնակցու–թեամբ :

Օր. Գ. Ղազարոսեան, իբրեւ հեղի–նակ – դաշնակահարուհի մը, յատկա–նշական ճկունութեամբ մը նուագեց Նոմիտաս վրդ.ի «Շուշիկ»ին եւ «Տէր Աստուած ողորմեա»յին մէկ փոփոխակը, զոր ինքն իսկ դաշնաւորած էր այնքան ճարտարօրէն :

Իրեն յաջորդեց Օր. Ա. Ալպան, որ ընկերակցութեամբ տաւիղի, զգա–յուն չեշտերով երգեց «Միրանի ծա–ռը» եւ «Եկէք աղջիկ ասեն» : Նորա–հաս երգչուհին անցեալ տարուան վը–րայ մեծ յառաջդիմութիւն մը կ'ար–ձանագրէ :

Մեր արժէքաւոր ուժերէն Գ. Նուբ–հան Մարգարեան, Անկիէնի Փրանս. «Տրամաթիք» թատերախումբէն, զգա–ստիկան ապաւորիչ շունչով մը արտա–սանեց Գ. Միրիճանեանի «Հնչակ ու Ա. Շահ – Մուրատեանը եւ Ա. Զօ–պանեանի «Աստղերը» (Փրանսերէն) :

Համակրելի ջութակահար Գ. Յ. Ա–ղազարեան, դեռ նոր վերադարձած Եգիպտոսի եւ Մարսէյլի իր յաղթա–կան պտոյտէն, իր դիւթական ճպո–ւին սարսուռը պտտցուց մեր հոգիներ–ուն մէջ, հեզահեղ նուագելով Andanto de la symphonie espagnole (Լալօ), Bondella aragonesa (Կրանատոս), Berceuse (ինքնագիր) եւ Norak (Մոնսար–ժիւքի) :

Օր. Ի. Գիւլպիւլեան խոր զգայնու–թեամբ երգեց Կոմիտաս վրդ.ի «Ան–տունի»ն, Ալէմշահի «Իմ երգը», իսկ կրկնահրաւէրներու վրայ «Քէլէ քէ–լէ»ն, ընկերակցութեամբ Օր. Ալեթո–նի :

Դաշնակահար Գ. Ժ. Նազարեան Տեպիւսիի «Նախերգանք»ին, Շոփէնի «Ծայրագոյն»ին եւ «Սքերցօ»ին մէջ, անգամ մը եւս արտայայտեց իր կուռ արուեստին այլազան երանգները :

Եւ ահա, յանպատրաստ բեմ կը բարձրանայ Տիկին Ա. Գեւոնեան, Տարօնցի աղջկան զոյտր եւ զարդա–նակ շունչով երգելու համար ժողո–վրդական սիրերգ մը, «Նարինօ եա–րիմօ»ն, յետոյ «Արօր տատրակ»ը :

Բոլոր արուեստագէտներն ալ ծա–փահարուեցան ջերմապէս :

Դարձեալ Շահ – Մուրատեանի ձայ–նն է որ կ'արձագանգէ սրահին մէջ : Հեռահեռ կ'ունկնդրենք «Ալագեա–զ»ը, «Կիլիկիա»ն, «Անտունի»ն, «Քրիստոս պատարագեալ»ն ու «Հա–յաստանի» Բարձրախօսը եղծանած էր իր երգը, թերեւս սկաւառակներու հնութեան պատճառով, բայց հակա–ռակ այս բոլորին, երգիչին ձայնին մէջ կ'արտացոլար երբեմնի քաղցրու–թիւնը :

«Սիփան – Կոմիտաս» երգչա–խումբը՝ հուսկ բանքը կատարեց հան–դէսին երգելով «Լուսնակ գիշեր»ը, «Այ վարդն ու «Ծաղիկ»ն :

Այս յանկուն մեծարանքի հարկը, թէեւ խիստ ուշաւորիչ վաստակաւոր երգիչի մը գործը գնահատելու տեսա–կէտէն, դժբախտաբար սեղոյն էր իր նիւթական արդիւնքով : Հայ արուես–տագէտին վերապահուած եղերակա՞ն ճակատագիր :

ԱՐԱՄ ՓԵՏՐՈՍԵԱՆ

ՍՐՄԱԳ

Պերլինէն Համպուրկ մեկնող չոգե–կառքի մը մէջ, տոմսակավաճառը կը բանայ կառախուցը եւ, ըստ սովո–րութեան, «Հայլ Հիթլէր» կը պո–ռայ, տոմսակ կը պահանջէ : Կառա–խուցին մէջ մէկ հոգի միայն կար : Մարդը տոմսակը կ'երկարէ, բայց չի պատասխաներ :

Տոմսակավաճառը կը կրկնէ. — «Հա՛յլ Հիթլէր» : Լուռ է անծանօթը : Տոմսակավաճառը կը կրկնէ ողջոյնը երրորդ անգամ ըլլալով : Այն ատեն անծանօթը կը պատասխանէ թէ այդ ողջոյնը չի հետաքրքրեր զինք, որով–հետեւ Հոլանտացի է : Տոմսակավա–ճառը կ'ըսէ թէ այդպէս ըլլալով հան–դերձ պէտք էր պատասխանել իր ող–ջոյնին եւ կ'աւելցնէ.

— «Յորհեցէք որ օր մը Հիթլէր կը–նայ Հոլանտա մտնել» : Ճամբորդը հանդարտօրէն կը պատասխանէ.

— «Ատոր մէջ ի՞նչ կայ զարմա–նալիք. Վիլհէլմ Բ.ն ալ արդէն կը գտնուի հիմա Հոլանտայի մէջ» :

Սուրիոյ եւ Լիբանանի փոքրամասնութեանց իրաւական վիճակը

(Թ. եւ վերջին մաս)

Քրիստոնեայ փոքրամասնութեանց հոգեւոր պետերը, գիտակից այն դժ–ուարութեանց, որ կը ծագին հարցէ մը որմէ կախում ունի Արեւելքի խա–ղաղութիւնը, այսպէս ճշդեցին իրենց դիրքը — «Մենք շատ լաւ կը հաս–կնանք որ, երկրի մը մէջ, ուր կրօ–նական խմբակցութիւնները բազմա–թիւ են, խելացութիւն չէ կրօնական պահանջկոտութիւնը փոխադրել քա–ղաքական գետնի վրայ : Ու կ'ընդու–նինք որ քաղաքային իշխանութեան կը պատկանի ապահովել խաղաղ յա–րաբերութիւնները տարբեր դաւա–նանքի համայնքներու միջեւ, հրա–տարակել օրէնքներ, որոնց նպատակն է պահպանել կարգապահութիւնը : Ցետոյ յանուն Լիբանանի եւ Սուրիոյ քրիստոնեայ բնակչութեան՝ պահան–ջելով անհատական խղճի ազատու–թիւն, որ երաշխաւորուած է հօգա–տարութեան դաշինքով եւ սուրիական Սահմանադրութեամբ, հոգեւոր պե–տերը կը խնդրէին պահպանել փոք–րամասնութեանց իրաւական վիճակի օրէնսդրութիւնը յանուն հաւասարու–թեան, զոր պէտք է վայելեն նոյն հայրենիքին պատկանող բոլոր քաղա–քացիները, առանց ցեղի, կրօնքի եւ լեզուի խտրութեան :

Անոնք կ'աւելցնեն. «Մենք չենք կրնար ընդունիլ, որ չորս տարուան պատերազմէ մը վերջ, ինչպէս եւ քսան տարիներու յետպատերազմեան շրջանէ մը ետքը, ստեղծուի պետու–թիւն մը, ուր փոքրամասնութիւննե–րը քաղաքացիական ստորադասու–թեան մէջ դրուին եւ քրիստոնեայ փոքրամասնութիւնները յանձնուին իսլամ աստուածպետական իշխանու–թեան հօգատարութեան : Քանի որ հարցը կը վերաբերի ազգային հա–մակեցութիւն մը ստեղծելու մասին, կը պահանջենք հաւասարութիւն ի–րաւունքի եւ պարտականութեան բո–լոր քաղաքացիներուն համար անխը–տիր : Եւ կը փափաքինք որ մեր միջեւ տիրէ իրական եղբայրութեան, հա–մերաշխութեան եւ գործակցութեան ոգի մը, որովհետեւ առանց ատոր՝ անկարելի է ապրիլ միասին» :

Ինչպէս կը տեսնուի քրիստոնեայ փոքրամասնութեանց վարիչներու այս յուշիչ յայտարարութեան մէջ, իրա–ւական վիճակի հարցը ամբողջովին իրեն կը հպատակեցնէ քաղաքական հարցը, որ Դամասկոսի վարիչները կը ճակատեցնէ հօգատար պետու–թեան, ինչպէս նաեւ ցեղային եւ կրօ–նական զանազան խմբակցութեանց դէմ, ձէպել Տրիւզէն մինչեւ Վերին Ճէզիրէ, մինչեւ Ալեւիներու երկիրը, ի՞նչ կրնայ ըսել Ֆրանսա : Հարցը փափուկ է եւ մտահոգութիւն կը պատճառէ : Պիտի ուզէ՞ գոհացում տալ սիւննի վարիչներու պահանջնե–րուն՝ պահպանելու համար Լիբանանի եւ Սուրիոյ Արաբ տարրին բարեկա–մութիւնը, զոհել իր լաւագոյն բարե–կամները, Սուրիոյ քրիստոնեաները, զանոնք դնելով «երկրորդ կարգի» քաղաքացիութեան մէջ : Միւս կողմէ Սուրիոյ զանազան շրջաններուն մէջ կատարուած քննութիւնը ցոյց տուաւ որ Դամասկոսի հովտին, Որոնդէսի եզերքներուն եւ Հալէպի բնակչու–թեան կազմած սահմանափակ խում–բէն դուրս, երկրին իսլամ բնակչու–թեան մեծամասնութիւնը (չիի, տիւր–զի, ալեւի, քիւրտ եւայլն) համաձայն չէ ազգային պլոքին եւ Դամասկոսի վարիչներուն քաղաքականութեան : Ահա թէ ինչո՛ւ սուրիացի ազգայնա–կան քաղաքագէտներուն իսկ կարծի–քով, սուրիական հարցը լուծելու եւ փակուղիէն դուրս ելլելու միակ մի–ջոցն է կազմել դաշնակցային վարչա–ձեւ մը, մայրաքաղաք ունենալով Դամասկոսը, որ տիւրզի, ալեւի եւ Ճէզիրէցի ժողովուրդներուն պիտի տար լայն ինքնավարութիւն մը վար–չական, ելմտական եւ քաղաքական :

Դամասկոսի Ակադեմիային նախա–գահը, Շէքիպ Արսլան, որ արտօնու–թիւն ստացաւ Սուրիա վերադառնա–լու, յայտարարութեան մը մէջ վեր–ջերս կ'ընդունէր, որ Սուրիոյ խա–ղաղութեան համար անհրաժեշտ է քա–ղաքական եւ վարչական ապակեդրո–նացում մը ստեղծել : Այսպիսի վար–չաձեւ մը իրաւունք պիտի տար Տիւր–զիներուն եւ Ալեւիներուն ունենալ տիւրզի եւ ալեւի կառավարիչներ Սուէյտայի եւ Լաթաքիէի մէջ, ներ–քին վարչական պաշտօնէութիւնը եւս առնելով Տիւրզիներէն եւ Ալեւինե–րէն :

Գալով ելմտական ապակեդրոնա–ցումին, 1937ին հրատարակուած հրո–վարտակները ամէն երաշխիք կուտան որ պիտի գոհացուին տիւրզի եւ ալե–ւի բնակչութեան ցանկութիւնները :

Ցուսանք որ այս կարգադրութիւն–ներով կը հարթուի նաեւ քաղաքական պայքարը, որ դէմ դէմի կը հանէ Դամասկոսի անհաշտ ազգայնական–ները եւ Ճէպէլ Տրիւզի, Ալեւիներու լեռնաշխարհին, Վերին Ճէզիրէի բը–նակչութիւնը, որոնց եւս հաւասարա–պէս կը սպառնայ իրական վտանգ մը, որ կախուած է արեւելեան Մի–ջերկրականի եւ Մերձ. Արեւելքի վի–ճակէն :

ԺՈՐԺ ՄԷՑԷՐ

ՄԱՐԶԱԿԱՆ

Մ. Թ. Ն. ԱՇԱԿԵՐՏՆԵՐՈՒ ԽՈՒՄԲ

Մուրատ – Ռափայէլեան նախկին աշակերտներու ոտնագնդակի խումբը ազգային հանդէսներու առթիւ երեք շաբաթ դադարէ վերջ, անցեալ կիրա–կի հանդիպում մը ունեցաւ A.C.Bourget-ի հետ :

Ինչպէս գրած էի մէկ ամիս առաջ, Հայերը արդէն պարտութեան մատ–նած էին Պուրժէի ուրիշ մէկ խումբը «Electrodynamique de Bourget»ն :

Այս անգամ եւս Մ. Թ. Նախկին ա–շակերտները պատուաւոր յաղթու–թիւն մը տարին 1 — 0 : Խաղին կը մասնակցէին Հ. Մ. Ը. Մ.ի տղաքնե–րէն երկու հոգի, Արապեան եւ Զու–լալեան : Հայերը սկիզբէն մինչեւ վերջը, սակայն բազմաթիւ յարձակումներ ապարդիւն անցան : Ամէն հարուած ըստ սովո–րութեան կամ ձախէն կամ աջէն կամ վրայէն կ'անցնէր, մինչեւ որ Զուլալի հեռուէն զրկուած մէկ գեղեցիկ հար–ուածը իր նպատակին հասաւ բերդին մէջէն սահելով այս անգամ :

Այս հինգերորդ յաղթութիւնն է Մ. Թ. Ն. աշակերտներու խումբին վե–րակազմութենէն ի վեր : Վեցերորդ յաղթութիւնը գալ կիրակի :

Հ. Տ.

ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (21)

ԻՆՆՍՈՒՆ ԵՐԵՔ

Հեղինակ՝ ՎԻԿԹՈՐ ՀԻՒԿՕ — Թարգմ. Ս. Զ.

— Այո՛, այո՛, պոռաց միաձայն ամ–բողջ նաւազօրքը :

Նաւապետը շարունակեց.

— Անոր ալ, ինչպէս մեզ, յուղէ խանգներ կը սպառնան. գիւղին չէ ինչեւ ծովեզրը հասնիլ : Մակոյկը որքան մեծ պիտի ըլլայ, որ կարո–ղանայ ընդդիմանալ խոշոր ալիքնե–րուն, բայց միեւնոյն ժամանակ այն–քան փոքր, որ աննկատելի մնայ յա–ծանաւերէն. պէտք է ցամաք ելլել ծովափի մը, այնպիսի տեղ մը, որ ապահով ըլլայ : Ես կը կար–ծեմ որ Փուժէրի կողմը աւելի լաւ է, քան թէ Գուտանսէ : Այժմ հարկաւոր է ամբակայմ նաւաստի մը, որ կարո–ղանայ լաւ թիավարել եւ լաւ լողալ, նաւաստի մը, որ տեղացի ըլլայ եւ լաւ ճանչնայ ծովին անցքերը : Դեռ անցքան լոյս չէ. մակոյկը կարող է թըղնելէն այնպէս հեռանալ, որ թշ–նամին չնշմարէ. յետոյ շուտով կը սկսի կռիւը եւ թնդանօթի ծուխը ա–ւելի լաւ կը ծածկէ զայն : Մակոյկը փոքր է. ընդծովեայ ժայռերը անոր վտանգ մը չեն սպառնար : Աքիսը հեշ–տութեամբ կարող է պրծիլ այն թա–կարդէն, ուր յովազը չորս թաթերով կը բռնուի : Մակոյկը պիտի յառաջա–նայ միայն թիակներու օգնութեամբ. թշնամի նաւերը չեն կրնար զայն նշմարել : Առէք զատ, մենք ալ մեր կողմէ կը զբաղեցնենք թշնամին, մին–չեւ որ մակոյկը բոլորովին հեռանայ. այդպէս չէ՞ :

— Այո՛, այո՛, այո՛, գոչեց ծովա–գօրքը :

— Պէտք չէ րոպէ մը անգամ կորսն–ցնել, յարեց նաւապետը, ձեզմէ ո՞վ արիութիւն ունի այս գործը կատա–րելու :

Մթութեան մէջ նաւաստի մը չար–քերէն առաջ անցաւ եւ ըսաւ.

— Ե՛ս :

Ժ.

ԿԱՐԵԼԻ՞ Է ԱԶԱՏԻԼ

Քանի մը րոպէ յետոյ փոքրիկ մա–կոյկ մը, որ շինուած էր յատկապէս նաւապետներու տրամադրութեան տակ ըլլալու համար, բայց ծովի վրայ կը հեռանար զօրվէտէն : Անոր մէջ սեղ բռնած էին երկու հոգի, — ծե–րունի ճամբորդը՝ եւեւի մասին մէջ, իսկ «զորիութիւն ունեցող» նաւաս–տին՝ առջեւի մասին մէջ : Առաւօտը դեռ շատ մթին էր. նաւաստին կ'ար–ւարացնէր նաւապետին ըսած խօսքե–րը. ան իր հուժկու բազուկներով կը թիավարէր մակոյկը դէպի Մէնկիէի ապառաժները, եւ ուրիշ ուղղութիւն բռնել անհնարին էր : Մակոյկին մէջ կը գտնուէր քէշ մը պաշար, — չոր–ցած հացի տոպրակ մը, եզի ապխտած լեզու եւ փոքրիկ տակառ մը ջուր :

Այն վայրկեանին, երբ մակոյկը բաց ծովը ելած էր, Վիէօվիլ որ կը սիրէր վտանգի անդունդին առաջքը կանգնած կատակներ ընել, զօրվէտի ղեկին վրայ կեցած՝ մակոյկին հրա–ժեշտի ողջոյններ կուտար եւ հեգնե–լով կ'ըսէր.

— Ոչինչ, փախչելու համար լաւ մակոյկ է, բայց խեղդուելու համար աւելի լաւ, անշամ է :

— Պարո՛ն, պոռաց ղեկավարը, կա–տակները մէկ կողմ թողուցէք :

Մակոյկը արագութեամբ կոր շրջան մը կատարեց, այնպէս որ տարածու–թիւնը անոր եւ մարտանաւին մէջ բաւական մեծ էր : Հողմը եւ ալիքնե–րը կ'օգնէին թիավարին եւ փոքրիկ նաւակը արշալոյսի կիսաթոյց չոգե–րուն մէջէն լողալով, ծածկուած ա–լիքներու մեծ մեծ ծալքերուն տակ, արագութեամբ խոյս կու տար :

Ծովին վրայ կը տիրէր անորոշ ըս–պասողականութեան մռայլ նախա–զգացումը :

Ծովին այս լայնարձակ եւ եռուն մակերեւոյթի վեհ լռութեան մէջ բարձրացաւ յանկարծ ձայն մը, որ փողի օգնութեամբ աւելի ուժովցած՝ կարծես գերմարդկային ըլլար. նման էր հին ողբերգակներու ձայնին, որ կը հնչէր արոյրէ դիմակներու մէջէն :

Նաւապետ Պուապէրդըլօ էր որ կը ճառէր :

— Թագաւորի նաւաստիներ, գոչեց ան, սպիտակ դրօշակը մեծ կայմին վրայ բարձրացուցէք, ՚ես, ողջունենք մեր այս վերջին արեւածագը :

Եւ թնդանօթին ռումբը, որոտալով մարտանաւէն դուրս սլացաւ

— Կեցցէ՛ թագաւորը, աղաղակեց նաւազօրքը :

Այդ վայրկեանին հեռուէն, հորի–զոնին խորերէն լսուեցաւ ուրիշ գո–ռում մը, անվե՛րջ, հեռաւո՛ր. թէեւ խառնաշփոթ, սակայն որոշ :

— Կեցցէ՛ հանրապետութիւնը :

Եւ անմիջապէս յետոյ՝ ովկիանոսի խորութեան մէջ պայթեցաւ երեք հա–րիւր կայծակներու միացած ահեղ ո–րոտումը :

Կռիւը կը սկսէր :

Կրակը եւ ծուխը ծածկեցին ծովը, ռումբերը, իյնալով ծովին մէջ, ի–րենց առաջացուցած ջուրի ցայտում–ներով կը ծածկէին ալիքները :

Կլէյմօր բոցեր կը ժայթքէր ութ նաւերուն վրայ : Իսկ նաւատորմը, կիսալուսնի ձեւով Կլէյմօրի շուրջը շարուած, իր բոլոր մարտկոցներէն կրակ բացած էր : Հորիզոնը կը բոցա–վառէր. հրաբուխ մըն էր, որ ծովի խորքերէն դուրս կը ժայթքէր. հողմը կը գալարէր այդ ծիրանեգոյն բոցե–րը, եւ նաւերը, ուրուականներու նը–ման, կ'երեւային եւ իսկոյն կ'անհե–տանային : Ամէնէն առաջ մարտանա–ւին սեւ կմախքն էր որ կը ծրագրուէր այս կարմիր ֆոնին վրայ, իսկ անոր մեծ կայմին ծայրը կ'երեւէր շուշա–նաւոր սպիտակ դրօշը :

Մակոյկին մէջի մարդիկը լուռ էին :

Մէնկիէի եռանկիւնի ծանծաղուտ–ները, որոնք տեսակ մը ընդծովեայ թակարդներ են, աւելի ընդարձակ են քան ամբողջ Ճէրսի կղզին. ծովը կը ծածկէ զանոնք : Անոնց ամենաբարձր մասը կը կազմէ սարաւանդ մը, որ ջուրերէն միշտ վեր կը մնայ, մինչեւ անգամ ամենաբարձր մակընթացու–թիւններու ժամանակ :

Հիւսիս – արեւելեան կողմէն վեց հսկայական ապառաժներ կը բաժ–նուին անոնցմէ եւ ուղիղ գծով շար–ուած՝ կարծես կիսախախտ հըս–կայական պատ ըլլան : Միայն ամենա–թեթեւ մակոյկները կրնան անցնիլ այն նեղուցը, որ կը գտնուի այս սա–րաւանդին եւ վեց ապառաժներուն մէջ : Նեղուցին միւս կողմը ծովը լայն ու խոր է :

(Շար.)

ժայնութիւն՝ փրկելու խաղաղութեան գերագոյն շահերը հաւաքական գործունէութեամբ։ Այսպէս, առաջին անգամ ըլլալով, կեդրոնական Եւրոպայի եւ Մօտաւոր Արեւելքի մէջ իրականացած կ՚ըլլայ մէկը այն պայմաններէն զոր մենք միշտ անհրաժեշտ համարած ենք խաղաղութեան պահպանման համար,— Ֆրանսայի եւ Մեծն Բրիտանիոյ պարտաւորութեանց համերաշխութիւնը։ Հա՞րկ է աւելցնել թէ դիւանագիտական այս գործունէութիւնը ուրիշ նպատակ չունի եթէ ոչ ապահովել բոլոր ժողովուրդներուն ազատութիւնը եւ անկախութիւնը։ Մենք խաղաղութիւն կ՚ուզենք բոլոր իրաւունքները յարգելու պայմանով։ Բռնութիւնը կամ սպառնալիքը աղէտի մը պիտի առաջնորդեն Եւրոպան։ Համախորհուրդ բոլոր այն պետութեանց հետ որ կ՚ուզեն պատուով ապրիլ, մենք վճռած ենք ծառանալ բռնութեան եւ սպառնալիքին դէմ»։

Վարչապետը կրկին շեշտեց թէ ազգը պարտաւոր է ուժ տալ արթուն եւ վճռական քաղաքականութեան մը։ «Խաղաղութիւնը կը պահպանուի ամենօրեայ յամառ աշխատանքով, ամէն զոհողութեան պատրաստ ժողովուրդի մը վճռական կամեցողութեամբ։ Մնացեալը ճամարտակութիւն է։ Ազգային պաշտպանութիւնը ամբողջութիւն մը կը կազմէ, եւ ամէն բանէ առաջ զինուորական տնօրինութիւններ կը պահանջէ։ Մենք ձեռք առած ենք այդ միջոցները։ Մեր միտքէն չանցնիր կրճատել զանոնք, այլ զօրացնել, եթէ մեր սահմաններէն անդին կը պահուին կարգ մը զանգուածային զօրաշարժներ։

«Շատեր կ՚ուզեն Ֆրանսան յոգնեցնել, մաշեցնել առանց ճակատամարտի պատերազմով մը,— պատերազմ անստուգութեան, մշտանորոգ անձկութեան եւ յուսախաբութեան։ Մեր կամքը չէ թուլցած եւ պիտի չթուլնայ։ Մենք գիտենք թէ ստիպուած ենք պաշտպանել մեր երկիրը եւ մեր ազատութիւնները, մեր հաւատքը եւ մեր մարդկային արժանապատուութեան իտէալը։ Եթէ միւս կողմը արդար խաղաղութիւն մը կ՚ուզէ, մենք պատրաստ ենք խաղաղութեան։ Եթէ կ՚ուզէ հարուածել խաղաղութիւնը, պիտի զգայ մեր զէնքերուն ծանրութիւնը։ Եթէ ան կը փորձէ յոգնեցնել մեզ խաղաղութեան եւ պատերազմին միջեւ, մենք պիտի դիմանանք այնքան որքան պէտք է։ Ոչ բանի ուժը, ոչ ալ նենգութիւնը կրնան յաղթել Ֆրանսայի։ Ֆրանսա պատերազմական վիճակի մէջ է, միշտ կազմ եւ պատրաստ»։

Գ. Տալատիէ խօսեցաւ նաեւ ելմտական կարգադրութեանց մասին։ Ցետոյ պատրաստակամութիւն յայտնեց անմիջապէս լսելու հարցապնդումները։ Այս առթիւ միջադէպ մը ծագեցաւ աջերուն եւ ձախերուն միջեւ, եւ ժխորը այնքան սաստկացաւ որ նախագահը հարկադրուեցաւ դադրեցնել նիստը։

Ժողովը չարունակուեցաւ երէկ։ Կառավարութիւնը արդէն իսկ ապահոված էր ստուար մեծամասնութիւն մը։

*** Հանրապետութեան նախագահն ալ իր յայտարարութեան մէջ շեշտելով կացութեան ծանրութիւնը, կը կրկնէր թէ Ֆրանսա միշտ խաղաղասէր ըլլալով հանդերձ, վճռած է դիմադրել որ եւ է բռնութեան։ «Չկայ զոհողութիւն մը որուն պատրաստ չըլլայ Ֆրանսա»։

Սանճաքի խնդիրը փակուա՞ծ է

Գաբրիէլ Փուրս Էժիփսիէն ֆրանսերէն թերթը կը գրէ —

Լաւատեղեակ շրջանակներ կը յայտնեն թէ Աղեքսանտրէթի շրջանը վերջնապէս Թուրքիոյ կցուած է։

Այս կցումը սակայն ներկայիս պիտի չկրնան կատարել այն վախով թէ Իտալիա կրնայ ընդդիմանալ Միջերկրականի մէջ գոյավիճակին փոփոխման եւ առնչութիւն մը նկատել անգլօ-իտալական համաձայնութեան դէմ։

Այս պատճառով, Անգլիա Ֆրանսայէն խնդրած է յետաձգել իր համաձայնութիւնը Թուրքիոյ հետ, Աղեքսանտրէթի մասին։

Զրոյցներ, սակայն կը շարունակեն շրջիլ թէ սահմանային նորահներ, առաւելութիւններ եւ նոյն իսկ նոր հողամասեր տրուած են Թուրքիոյ, ի վնաս Սուրիոյ։

*** «Օէնի Կիւն» կը գրէ թէ Սանճաքի կառավարութիւնը որոշած է արգիլել հետեւեալ թերթերուն մուտքը.— Ազդակ, Զարթօնք, Հատիս (Պէյրութ)։ Արեւ, Ցուսաբեր (Եգիպտոս)։ Նոր Օր (Յունաստան)։ Էլ Նահտա, Վագըթ (Հալէպ)։ Էլ Հաքիմա (Դամասկոս) եւ արտասահմանի հրատարակուող կարգ մը թրքերէն թերթեր։

ԳԵՐՄԱՆԻԱ ԿԸ ՆԱՑԻԱՑՆԷ ՉԵԽԵՐԸ

10,000 հոգի ձերբակալուած ?

Պոհեմիոյ եւ Մորավիոյ հովանաւոր Գ. Ֆոն Նէօյրաթ խորհրդակցութիւններ կատարեց, ճշդելու համար այն պայմանները, որոնք պիտի գործադրուին Չեխերը նացիացնելու համար։ Չեխերը Գերմանիա եւ Գարմանները Փրակա ազատօրէն ճամբորդելու համար կարգադրութիւններ պիտի ըլլան։ Չեխ մանուկներուն համար պիտի հաստատուին ամառնային կայաններ Գերմանիոյ մէջ, ուր անոնց պիտի տրուի նացիական դաստիարակութիւն։ Նախագահ Հախա կը դժկամակի ընդառաջ երթալ անոնց որ կ՚ուզեն բուռն կերպով առաջ մղել հակահրէական օրէնքները։ Պաշտօնապէս հաղորդուեցաւ, թէ Փրակայի կեդրոնացման կայաններու մէջ այժմ կան 900 անձեր։ Նոր կեդրոնացման կայան մը պիտի բացուի Քարլսպատի մէջ։ Լոնտոնի թերթերը կը գրեն թէ Մորավիոյ եւ Պոհեմիոյ մէջ այժմ կան 10,000 կալանաւորներ։ Լեհական եւ չեխական սահմանագլուխը փակուած է խստօրէն։ Չեխ ժողովուրդը թշնամական տրամադրութիւններով լեցուած է Գերմանիոյ գրաւման բանակին դէմ։

Կէօրինկ Սպանիոյ մէջ

Մարաջախտ Կէօրինկ, որ Իտալիայէն մեկնեցաւ Վալենցիա եւ ներկայ պիտի ըլլայ Մատրիտի յաղթական թափօրին (19 մայիս), ըսաւ թէ շատ ուրախ պիտի ըլլայ, եթէ հանդիպում մը ունենայ Ֆրանքօ զեներալ մարաջախտ Փէթէնի հետ։ Ֆրանսական շրջանակներուն մէջ կը կարծեն թէ Կէօրինկ կարգադրութիւններ պիտի ընէ որ Սպանիոյ բանակին ղեկավարութիւնը յանձնուի Գերմաններուն, եւ գերման մարզիչներ հսկեն անոր մարզանքներուն վրայ։ Այսպէսով Գերմանիոյ ազդեցութիւնը մեծապէս պիտի աճի Սպանիոյ մէջ, մանաւանդ որ Սպանիացիները աւելի համակրանք ունին Գերմաններու քան Իտալացիներու հանդէպ։ Սպանիացիները կը դժգոհին թէ Ֆրանսա կը դանդաղեցնէ Պուրկոսի մէջ կնքուած սպանօ-ֆրանսական համաձայնութեան պայմաններու գործադրութիւնը։ Այս պատճառով ալ Զօր. Ֆրանքօ ցարդ մերժած է սպանիացի փախստականները — մօտ 400,000 հոգի— ամբողջութեամբ ներս ընդունիլ։ Ֆրանսան ալ իր կողմէ կը պահանջէ, որ այս փախստականներու վրայ կատարուած ծախքերը վճարէ Սպանիա։

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԻՏԱԼԻՈՑ թագաւորը հրովարտակով մը ներում շնորհեց Ալպանիոյ քաղաքական յանցաւորներուն։

ՅՈՒԿՈՍԼԱՎԻՈՅ խնամակալ իշխանը ներկայ եղաւ իտալական զօրքերուն ռազմափորձերուն, Նափոլիի աջեւ։ Այս առթիւ ալ մեծ պատիւներ եղան իշխանին։

ՓԱՐԻԶԻ թղթատարական վարչութեան մէջ նամակներ, ծրարներ եւ դրամ գողցուած ըլլալով, քանի հոգի ամբաստանութեան տակ առնուեցան։ Տասը անմիջապէս ձերբակալուեցան։

ԱՆԳԼԻՈ-ՌՈՒՄԱՆԱԿԱՆ առեւտրական բանակցութիւնները վերջացան մայիս 11ին։ Անգլիա 5,000,000 ոսկի պիտի տրամադրէ Ռումանիոյ, զէնք եւ ռազմանիւթ գնելու համար, եւ 200,000 թոն ցորենը պիտի գնէ Ռումանիոյ յառաջիկայ հունձքէն, եթէ տրամադրելի մնայ։ Չգնելու պարագային, ցորենի այդ պահեստը Գերմանիոյ պիտի ծախուի, աւելցնելով անոր մթերքը։

ՇՆՈՐՀԱՒՈՐՈՒԹԻՒՆ

Մեր սրտագին խնդակցութիւնները եւ շնորհաւորութիւնները կը յայտնենք հայրենակից եւ երիտասարդ մտաւորական՝ Պ. Յովհաննէս Մահտեսեանին իր ամուսնութեան առթիւ։

Տէր եւ Տիկին Մ. Տօնապետեան, Տէր եւ Տիկ. Միհրան Տօնապետեան, Տէր եւ Տիկ. Կ. Մարգարեան, Տէր եւ Տիկ. Ա. Մինասեան, Տէր եւ Տիկ. Կ. Արզարեան, Տէր եւ Տիկ. Գ. Նազարեան, Տէր եւ Տիկ. Հ. Թորոսեան

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Այրի Տիկին Եպրուկ Աճէմեան եւ զաւակները շնորհակալութիւն կը յայտնեն ամէն անոնց որոնք անձամբ, գրաւոր կամ ծաղկեպսակով ցաւակցութիւն յայտնեցին իրենց սիրելի որ զաւկն ու եղբօր՝ ՄԵԼՔՈՆ ԱՃԷՄԵԱՆԻ ոահուան առթիւ։

Դասախօսութիւն

Ֆ. Կ. Խաչի Վարչութեան գործիչներու պատրաստութեան դասախօսութիւնը 20 Մայիս, Շաբաթ կէսօրէ վերջ ժամը 4ին Բարեգործականի շէնքին մէջ, 8 ռիւ Պոսիւէ։ Կը դասախօսէ Գ. Ա. ԳՒԻԼԵԱՆ ԴԱՆԵԱՆ։ Նիւթ «Կ. Խաչի պատմութիւնը»։

Le Gerant : H. STEPHAN
Imprimerie A-DER (AGOPIAN) 17, Rue Damesme .. Paris (13)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN D'EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ. ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ. ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 376.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN

Rédaction et Administration

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : GOBelins 15 - 70

Chèque Postal Paris 1678 - 63

(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ —

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 փրանք	75 փրանք	40փր.
Անգլիա եւ Բելճիքա	265 փրանք	140 փրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 փրանք	110 փրանք	

ԿԻՐԱԿԻ 14 ՄԱՅԻՍ

DIMANCHE 14 Mai 1939

ԺԵ ՏԱՐԻ — 15e Année No. 4040

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԹՈՒՐՔԻԱՆ ՈՒՋԱՄԸ Կ'ԱՌՆԷ...

[illegible]

ԿԱՌ. ՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ ՎՍՏԱՀՈՒԹԻՒՆ ՍՏԱՑԱՒ ԱՐՏԱՔԻՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ

[illegible]

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԱՆԳԼԻԱ ԵՒ ԹՈՒՐՔԻԱ ՍՏՈՐԱԳՐԵՑԻՆ ՓՈԽԱԴԱՐՁ ՕԳՆՈՒԹԵԱՆ ԴԱՇՆԱԳԻՐԸ

ՖՐԱՆՍԱ ԵՒՍ ՊԻՏԻ ՍՏՈՐԱԳՐԷ

Անգլիոյ երեսփ. ժողովին ուրբաթ օրուան նիստին մէջ պ. Չէմպըրլէն պաշտօնապէս յայտարարեց անգլօ-թրքական օգնութեան դաշնագրին կնքումը: Միեւնոյն յայտարարութիւնն եղաւ նաեւ Թուրքիոյ Ազգ. Մեծ Ժողովին մէջ, վարչապետին կողմէ:

Դաշնագիրը թէեւ առժամեայ համաձայնութիւն մըն է, բայց կրնայ դառնալ վերջնական, իբրեւ առաջին քայլ մը Անգլիոյ նոր քաղաքականութեան: Ֆրանքօ-թրքական բանակցութիւններն ալ վերջանալու վրայ են, եւ կը յուսացուի մօտերս յայտարարել օգնութեան կնքումը, ձեւ մը գտնելով Աղեքսանդրէթի վէճին լուծման համար:

Քաղաքական շրջանակներու մէջ անգլօ-թրքական օգնութեան կնքումը կը համարուի ճակատագրական պարտութիւն մը Ֆոն Փափէնի համար, որ Անգարա հասած էր բանակցութեանց ամէնէն տաք շրջանին, զայն խափանելու համար:

[illegible]

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԻՆԸ ՊՈՉՈՎ ԿԱՏՈՒՆ ԿԱՄ ՏԻԿՆԱՅՔ ՓԱՓԿԱՍՈՒՆՔ

Ց. Պարոնեան ո՞ւր է. Անգլիոյ Ճանչցա՞ծ էր արդեօք, երբ կը գրէր, տարիներ առաջ.

— « Կնոջ սիրտը ծովուն յատակը գտնուող աւազի կը նմանի: Փնտռէ լեչքան կ'ուզես, պիտի չգտնես երբէք »:

Այս տողերը միտքս ինկան, կարդալով Լոնտոնի թերթերը, որոնք ճայնիսկ խմբագրականներ կը գրեն այս միջոցին, կնոջական ... ապուշութեան մը առթիւ:

Արդարեւ, բաւական յուզիչ է խնդիրը, սերտ կապ ունենալով հին օրէնքի մը հետ:

Այդ փոշեթաթախ օրէնքին տրամադրութեամբ, Անգլիոյ մէջ խաղաղանի կը բռնուին կարգ մը յանցաւորներ. — գող, աւազակ, աղջիկներ եւ մանուկներ մոլորեցնող եւն.:

Ցանցաւորը կը կապեն գերանի մը, եւ խաղաղանը, որ «ինը պոչով կատու» կը կոչուի, կ'իջնէ անխնայ:

Օրինապէս 15 հարուած պէտք է զարնել, բայց շատ քիչեր կը դիմանան: Նօթր — ուր խարազանէ վերջ, էրեցնեն ուշաթափ իյնալով, կը փոխադրուին հիւանդանոց:

Անցեալ տարի խումբ մը երիտասարդ չարագործներ այս բարբարոսութեան ենթարկուեցան Լոնտոնի մէջ:

... այն կարծիքը խորապէս ազդուած, երկու մասի բաժնուեցաւ, — պահե՞լ թէ խափանել այս միջնադարեան սովորութիւնը:

Վիճաբանութիւնները կը շարունակուին մինչեւ այսօր:

Ներքին Նախարարը, բուռն պաշտպանական, տրամադրութիւն յայտնած է վերցնելու այս վայրագութիւնը, հաստատելով ուրիշ պատժական տնօրինութիւններ:

Եւ ահա փոթորիկ մը «Լէյտի»ներու ու «միս»երու աշխարհին մէջ.

— Ո՛չ, ո՛չ, պէտք է պահել « ինը պոչով կատու »ն, պաշտպանելու համար մեր աղջիկները, տղաքը, մեր պատիւը:

Բողոքի այս շարժումին գլուխն անցած է Պահպանողական կիներու Միութիւնը, որ մասնաւոր ժողով մը գումարեց վերջերս: Կը մասնակցէին 3000 կիներ, իբրեւ ներկայացուցիչները 480 շրջաններու: Ուրիշ խօսքով, իբրեւ արտայայտիչները գրեթէ ամբողջ Անգլիոյ պահպանողական կիներու կարծիքին:

Ժողովը բանաձեւ մը քուէարկեց, որուն տրամադրութեան համաձայն դատարանները իրաւունք ունին սարմնական պատիժներ տնօրինելու բռնութեամբ կատարուած գողութեան, ինչպէս եւ կիներու եւ մանուկներու դէմ եղած ոճրային յարձակումներու համար:

Հազիւ քանի մը կիներ համարձակեցան հակառակիլ: Ամէնէն խիզախը, Լէյտի Ասթոր — երեսփոխան — անարգուեցաւ ներքին նախարարութեան լուրիրդականին հետ, երբ կը ջանար համոզել որ ցնցուի խարազանի պատիժը:

Ուրեմն, ինը պոչով կատուն տակաւին ի պատուի է Մեծն Բրիտանիոյ մէջ, հակառակ այնքան բարեփոխումներու:

Արդեօք անո՞ր համար որ կիները կրտսերազգի են, ինչպէս այրերը շնազգի..

ՎԱՀԷ

ԱՆԹԻԼԻԱՍԻ ՆԱՀԱՏԱԿՆԵՐՈՒ ՑԻՇԱՏԱԿԻՆ

Ս. Տէր Մամիկոնեան, Փամփըլոն ...	50
Մայիս 10ի գումար	2985
գումար՝	3035

Խ. ՄԻՈՒԹԻՒՆՆ ԱԼ ՊԻՏԻ ՄԻԱՆԱՅ

Աշխատաւորական երեսփոխան մը հարցուց թէ արդէն իսկ համաձայնութիւն մը գոյութիւն չունի Թուրքիոյ եւ Ռուսիոյ միջեւ, մարտանաւերու Սեւ ծովէն անցքի մասին եւ թէ այդպիսի համաձայնութիւն մը պիտի չվերածուի՞ վերջնական դաշնագրին մէջ:

Լորտ ...ը պատասխանեց

— « Ներկայիս չեմ գիտեր թէ ինչ պիտի դրուի վերջնական համաձայնութեան մէջ »:

Իրազեկներու կարծիքով, անգլօ-թրքական համաձայնութեան կնքումը պիտի փութացնէ անգլօ-խորհրդային բանակցութիւնները, միջին ճամբայ մը գտնելու եւ Մոսկուան ալ այս նոր դաշնակցութեան կապելու համար: Պ. Չէմպըրլէն իր յայտարարութեան մէջ թէեւ չյիշեց Խ. Միութեան անունը, բայց հասկցուց թէ վերջնական դաշնագրին կարգ մը կէտերը կախեալ կրնան ըլլալ այդ բանակցութեանց ելքէն:

**** Թուրքիոյ Ազգ. Մեծ Ժողովին մէջ, արտաքին գործոց նախարարը աւետելով համաձայնութեան կնքումը, ջերմ խօսքեր ուղղեց Անգլիոյ եւ Խ. Միութեան հանդէպ, բուռն ծափերու մէջ: Գործավարը կարճ յայտարարութիւններ բրաւ նաեւ Ֆրանսայի հետ կատարուած բանակցութեանց, ինչպէս նաեւ Պալքանեան համաձայնութեան մասին: Ժողովը միաձայնութեամբ հաւանութիւն յայտնեց կառավարութեան յայտարարութեանց: Այս առթիւ վարչապետը շեշտեց թէ Թուրքիա չի կրնար չէզոք եւ անտարբեր մնալ ամէն կողմ ծաւալած վէճերու մէջ:*

Ուրիշ մանրամասնութիւններ

«Թայմզ»ի քաղած տեղեկութեանց համաձայն, անգլօ-թրքական համաձայնութիւնը կը տրամադրէ Թուրքիոյ օգնութիւնը՝ Պալքաններու եւ Եգիպտոսի համար, եւ Անգլիոյ երաշխաւորութիւնը Թուրքիոյ հողային ամբողջութեան եւ անկախութեան մասին: Եթէ Թուրքիա յարձակման ենթարկուի, Անգլիա օգնութեան պիտի հասնի իր զօրքով: Իսկ եթէ Եգիպտոս եւ Պաղեստին յարձակման ենթարկուին, Թուրքիա անմիջապէս օգնութեան պիտի հասնի:

Գալով ֆրանքօ-թրքական բանակցութեանց, Ֆրանսա եւս փոխադարձ աջակցութեան այս ցանցին պիտի միանայ նոյն պայմաններով, թէեւ Սուրիոյ հողային ամբողջութիւնը երաշխաւորուած է արդէն, 1927ի ֆրանքօ-թրքական դաշնագրով:

Բայց այստեղ չեն սահմանափակուիր Թուրքիոյ հանդէպ կնքուած կամ կնքուելիք յանձնառութիւնները: Թուրքիա երաշխաւորած է Իրաքի հողային ամբողջութիւնը, Սաատապատի դաշնագրով, (Թուրքիա, Իրաք, Իրան եւ Աֆղանիստան):

Գալով բուն անգլօ-թրքական համաձայնութեան, անոր ամէնէն կարեւոր կէտը այն է որ Տարտանէլը եւ Վոսփորը պիտի բացուին անգլիական մարտանաւերուն առջեւ, համաձայն Մոնթրէօյի պայմանագրին 16րդ յօդուածին: Արդ. Խ. Միութիւնը եւ Ռումանիա արդէն իսկ համաձայնութիւններ կնքած ըլլալով Թուրքիոյ հետ, Ֆրանսան ալ պատրաստ ըլլալով կնքելու քանի մը

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ԲԱՆԱՍՏԵՂԾ ԱՀԱՐՈՆ ՏԱՏՈՒՐԵԱՆ

2.— «ՄԻՆԱԿ ԵՄ, ՅԱՐ, ԼՈՒՍՆԿԱՑԻՆ ՊԷՍ ՎԵՐԻ»

Je pense souvent à ces isolés … à ces silencieux … les meilleurs d'entre nous, sûrement. Jacques CHARDONNE.

— Թնճագտուութիւնդ ջիջիջ ձըր-լա՞յ, կ'ըսէր ինծ Ահարոն՝ մէկու մը պէս, որ կը վախնայ լոյսէն, կը սարսափի կեանքէն:

Իր այս խօսքին մէջ՝ Ահարոն կը մատնէ արուեստի փարզապետութիւն մը, որուն պատկերազարդումը կըկազմեն, արդէն, Մագաղաթները եւ Գոհմակաճքը։

Մութին ու մենութեան այս սիրահարը, որ կ'երթայ «զօղանջել ծովերուն խորը», որ «ցերեկը կը փնտռէ գերեզմանի հողին տակ», որ «կորստեան կարմիր գինին կ'ըմպէ», եւ որուն հոգւոյն յաճախանք է դարձեր

Ի՞նչ բարիք որ մշուշ է այսպէս,
Նրբթալ բաղուիլ շամաղդաղիճ մէջ աճոր,
Վրշտէդ կրակ վառիլ ձորիճ մէջ, ամտես,
Ու քըճամալ՝ ըդդառնլէճ ա՛լ ամգօր…

եւ վերջապէս այն որ, սիրոյ տառապանքէն հանապազ գինով, «փետաօրէն հագուած» եւ «օրերն ամբողջ հարս ըրած», կը սպասէ, «ուժովին ղօղանջելու համար», որ (տեսէ՛ք, ի՛նչ սիրուն է)

Մաճուկ մը գար քաշիլ չուտաճ ևիճ փոճգակիճ,

յանկարծ,— ի՛նչ եղերերգութիւն,— կ'ուզէ պահ մը լռեցնել նոյնիսկ իր «խժաձայն նուագարանը», (գիտէ՞ք արդեօք թէ ի՛նչ բանի կ'ակնարկէ այս երկու բառով,— կարդացէք Աճտաճօբ ձայճը խորագիրը կրող քերթուածը, որ գոհար մըն է)։ Մեր այս երկար եւ բազմատեղն պարբերութիւնը,— արձակի մէջ սէճփոճի կը կոչուի այս ձեւը,— քիչ մը պայծառացնելու համար՝ կրկնենք թէ Ահարոն, մենակեաց քուրմ, որ իր բարձին վրայ պակած հարսին կարօտն ունի, հակառակ բնանկարներու, գետերու, ձայներու մէջ կին մը տեսնելու յաճախանքին եւ անոր տառապանքին, կ'ուզէ փչրել ամէն զգայարանք, ցօղել իր փեղկերը աշխարհի վրայ,

Այճքաճ ճերփակուիլ, ճերաշխարհաճալ,
Որ չիրճաս դուճ քու դուռդ բաճալ:

Բայց կը նշմարէ, որ իր մէջ լոյս կուտայ անչէջ կանթեղ մը, կը պլպըլայ եւ կ'առկայծի։ Ահարոն, յոգնած եւ յուսահատ, կ'աղաչէ Աստուծմէ որ առէ՛ այդ լոյսը, մարէ զերթ արեգակ յաւիտենապէս վառող այդ «պատրոյգը»,

Մաճէս առաջ կ'ուզեմ տեսճել որ,
Տէ՛ր իմ,
Հաւատարիմ յուսարաճ այս տաճարիդ,
Նմարէ բոլոր մոմերճ յոյսիճ, շիթ առ շիթ,
Ձի կը վախճամ որ մաճէս վերջճ ալ վառիմ:

Կախարդական գեղեցկութիւն մը ունի այս քերթուածը, խորագիրը՝ Սէրը կ'եղերերգէ: Բայց աւելի եւս գեղեցիկ է վերջին տունին վերջին տողը

Բանիմաց ընթերցողը հասկցաւ անշուշտ թէ վեցերորդ զգայարանքն է, որ, այսպէս, կը ֆրէօյտանայ, sublimationի կ'ենթարկէ ներքին անձկանքները, յանուն որոնց կը խօսեցնէ լռութեան սիրահարը, կեանքին կը ըսէ մենութեան նուիրեալը, լոյսին կը քաշէ այս գիշերագնացը։ Եւ Ահարոն կը կենայ դիրքի մը վրայ, ուր գլուխը կը բաժնուի աղջամուղջէն։ Ահա թէ ինչո՛ւ իր առաջին քերթողագիրքը ձեւն ունի երկուարեակի մը, մէկը Գիշեր անուանեալ, միւսը՝ Լոյս։ Մագաղաթները diorama մըն է կարծես,— մթասաուերի մէջ կանգնած քերթողը յանկարծ կը ճախճանայ գոյներով ու բոլորովին տարբեր կերպարանափոխութեան մը հրաշքը կը պարզէ դիտող աչքերուն առջեւ։ Այլ խօսքով, ինչ որ կ'երգուի գիրքին ըսկիզբը քրմական լեզուով՝ կը կրկնուի գրքին վերջըաշխարհիկլեզուով։

Այս կրկներգէն վերջ (Մագաղաթներ), սիրոյ այս Նարեկէն վերջ, որ կը հեծեծէ «զնոյն ձայն կրկնակական եղերերգութեան լալեաց բազմութեան», Ահարոն փնտռելու կ'ելլէ եւ նկարչագեղ պոհեմական երկրին մէջ պատրանքը կ'ունենայ գտնելու յաւերժահարսը, որ կը լոգնայ իր տենչերու ակունքին մէջ, որ պահ մը կը ժպտի իրեն եւ կը խոստանայ լռեցնել իր զգայական անիշխանութիւնը պոհեմական կիրքի արփաճաճանչ ջրվէժի մը տակ, բայց ափսո՜ս որ կը չըքանայ պատրանքը եւ քերթողը դարձեալ կուլայ, դարձեալ կը հեծեծէ գիրջալոյսի մը տխրութեամբ (Պոհեմական)։

Մէկ զգայարանքով երգ մըն է այս ամբողջ բանաստեղծութիւնը,— ահա թէ ինչո՛ւ Ահարոն չատ կը նմանի դասական բանաստեղծներուն։ Արդի յանաստեղծները բազմակին են եւ կը գրեն ընդհատ ներշնչումներով։ Անոնք կանգ կ'առնեն հանդիպակաց պատուհանի մը մէջ ծաղկող կանացի կլուխի մը ի տես, յանկարծական սիրահարութեամբ մը եւ չուտ ցամքող ներշնչումով՝ հնչեակ մը կը ձօնեն անոր, յետոյ կը մոռնան ամէն բան՝ նոր պատուհանի մը առջեւ։ Ընդհակառակն, Տանթէներու եւ Փեթրարքներու յատուկ դասական ներշնչումը կը տարբերի անով որ յաւիտենական ժայթք ունի,— Տանթէ կ'երգէ իր Պէաթրիչէն եւ Փեթրարքա՝ իր Լաուրան, եւ այդ երգը մէկ զգայարանքով տրուած երկարաշունչ պօէմա մըն է։ Մենակեցութիւնը դեր մը ունի՞ այս երեւոյթին մէջ, չեմ գիտեր, բայց կարելի չէ ուրանալ, որ յարաշարժ կեանքը կը փչրէ սիրոյ միութիւնը։ Ճիշդ է թէ Տանթէ աղմկալից կեանք մը ապրեցաւ, զինուոր, քաղաքական տարագիր եւ քիչ մը ամէն բան, նոյնիսկ բժիշկ։ Բայց այնքան ինքն իր մէջ ամփոփուած էր եւ լռակեաց, որ Վերոնայի կիները զինք կ'անուանէին «դժոխքէն փախած», չփորուած հողի պէս լուռ, տխուր եւ գոց էր դէմքը։ Փեթրարքա, թէեւ գեղեցիկ երիտասարդ, իր բոլորովին սպիտակ հագուստներուն մէջ աւելի գեղեցկացած, կը սիրէր մենութիւնը ու չարունակ կ'առանձնանար վայրի բնութեան մէջ։

Ի՞նչն է որ առանձնութեան կ'առաջնորդէ բանաստեղծը,— Ցիմմէրման, ինչպէս եւ Խըլըրըճ, որ եւ է պատճառ չեն կրնար ցոյց տալ։ Սիրոյ ծարա՞ւն է, որ բաժակ կը խոստանայ, երազներու հեշտանքով լեցուն, որ աւելի կը քաղցրանայ մենութեան եւ լռութեան մէջ։ Արդարեւ Տանթէի բանաստեղծութիւնը ուրիշ լար չունի.

Tutti li miei pensier parlan d'amore.

«Իմ բոլոր մտածումներս սիրոյ մասին կը խօսին», կ'ըսէ Տանթէ։ Փեթրարքա նոյնպէս։ Բայց Տանթէի համար պատնէշ չունի սիրոյ անկողինը որպէսզի տարուէր երգելու զայն, (սխալ հասկցուած իրապաշտութեան մը վարժապետները կը կարծեն թէ բանաստեղծը իր ապրումներո՛ւն է որ կ'երգէ,— ո՛չ, ճշմարիտ արուեստագէտը, կ'երգէ ինչ որ չէ ապրած, ինչ որ անդին կ'իյնայ իրեն կարելի իրականութեան մը սահմաններէն)։ Ինծի կը թուի թէ մենասիրութեան կամ առանձնակեցութեան պատճառը կարելի է կարդալ այն ուսումնասիրութիւններուն մէջ, որոնք կատարուեցան, այս վերջին տարիներուն, schizoïdeի մասին,— խառնուածք մը, որ ենթական կը զատէ արտաքին աշխարհէն եւ զայն կը փակէ ինքն իր մէջ։ Schizoïdeը երազող մըն է, որ կ'արհամարհէ իրականութիւնը,— անոր անհրաժեշտ է քիչ մը մթութիւն կամ գիշերային լռութիւն, որպէսզի փակէ աչքերը եւ յանձնուի ներքին հեշտանքին։ Այսպիսի խառնուածքի տէր արուեստագէտները միսթիք կ'անուանուին յաճախ, ընդունելով որ անոնք սեռային թաքուն ցանկութիւններու sublimationը կը հետապնդեն նախընտրաբար աշխարհիկ վայելքէն։ Անշուշտ միսթիքականութիւնը կը հպատակի հոգեբանախօսական պայմաններու, բայց այլապէս հետաքրքրական են զանազան տեսութիւններ, (Գասթիռ, Մէն տը Պիրան, Ցիմմէրման, Խրնէսթ Սէյյէր, Փոլան, Պլոնտէլ, աբբայ տը Պրէմոն, Ժիւլ տը Կօթիէ)։

Կ'արժէ ներկայացնել Ահարոնի միսթիքականութիւնը, ի՛նչ փոյթ թէ Ահարոն կը պոռայ.

— Թլինիք չըլլա՜յ քննադատութիւնդ։

Բայց, եթէ արուեստը հիւանդութիւն մը չէ, քննադատը վարդապետ մըն է փիլիսոփայութեան, կամ եթէ կ'ուզէք՝ պարտիզպան մը հոգեկան ու մտային բնախօսութեան պարտէզին մէջ

Շ. ՆԱՐԴՈՒՆԻ

ՍՊԻՏԱԿ ԾԱՂԻԿԸ

Լուսնի լոյսով օծուած պատշգամի մը մէջ որ շրջանակուած էր ճենճողկուզակներով, նստած էինք խումբ մը բարեկամներ ու կը խօսակցէինք պատերազմի եւ խաղաղութեան մասին։

Ամէն ոք լռած էր կէս գիշերին մօտ. կը լսուէր միայն լուսնին բարախումը եւ ծաղիկներուն մեղմիկ շնչառութիւնը։ Պարտէզին մէջ իջած լուսնին լարերուն վրայ կը թրթռային խորհրդաւոր առուներ։

Հոգիները եղած էին անձկութեան կչիռ. կեանքը եւ մահը նժարներուն վրայ։

Ութսունամեայ մամիկ մը որ միայն ունկնդրած էր, շարժեցաւ իր թիկնաթոռին խորունկէն ու բսաւ.

— Հէքեաթ մը պատմեմ ձեզի։

Աթոռները շարժեցան։ Ծնլօքցած մանուկներու նման կազմեցինք կիսաբոլորակ մը մամիկին չուրջը, որուն աչքերուն մէջ կ'երեւային թաց կայծեր

— Սպիտակ ծաղիկին հէքեաթը։

✕

Ժամանակին երկու ծաղկեմշակներ կան եղեր։ Երկուքն ալ մէյմէկ խոշոր ու չատ աղուոր պարտէզի տէր են իրարու դրացի։ Առաջինը բարի մարդ է եղեր, երկրորդը նախանձոտ։ Երկուքն ալ վարպետ։ Երկուքին ալ պարտէզները մէկ մէկ դրախտ։ Գոյնզգոյն, բուրումնաւէտ, հազար տեսակ եւ ամենական ձեւով ծաղիկներ ունին եղեր, եղանակին համեմատ. Լուտասներ, հիրիկներ, ոսկեծաղիկներ, բեգոնիաներ, գեւորգիններ, փինակներ, նարգէսներ, կակաչներ, եղրեւանիներ, ոսկեշուշաններ, աստղածաղիկներ, հարսնուկներ, լեզուածաղիկներ, յակինթներ, հրանուկներ, պոյտեր, շահպրակներ, շահաքրամներ, շեփորուկներ, մեխակներ, վաղենիկներ, տանջածաղիկներ, շամբուկներ, տակկաներ, համասպրամներ, մակնոլիներ, մանուշակներ, յասմիկներ եւ ճախճանվարդեր ու հազրեվարդեր։

Կարծես մէկուն պարտէզին մէջ հըրեշտակները կ'աշխատէին՝ միւսին պարտէզին մէջ ալ աստուածները։ Անոնց ծաղիկներու անոյշ հոտէն՝ զըւարթուններուն եւ սաղայէլներուն քիթերը կ'իյնային։ Բանաստեղծները իրենց տաղերուն մէջ կ'երգէին եղեր այդ հրաշալի պարտէզները, ծաղիկները նմանցնելով իրենց սիրուհիներուն աչքերուն, այտերուն, շրթունքներուն, մորթին ու ծոցին եւ ծիծին։

Հիանալի խաղեր ու ձեւեր՝ կազմուած այդ ծաղիկներով։ Շէներ են, ծաղիկներով, շատրուաններ, ջրվէժներ, կամարներ, արձանկարներ, ալիւանոցներ, ձիւնակոյտեր, բուրգեր եւ նոյնիսկ վարդակազմ մեծանկար վարդեր։

Արշալոյսէն մինչեւ վերջալոյս— երբ երկինքը բացուած վարդաստանի մը կը վերածուի— երկու ծաղկեմշակները, իրենց աղջիկներով ու մանչերով, կ'աշխատին եղեր՝ խնամելով ծաղիկները, որոնք բնութեան քերթուածներն են։

Երկու ծաղկեմշակներն ալ հաւասարապէս կ'ունենան գերմարդկային տենդեր։ Երկուքն ալ օժտուած ստեղծագործական հրաշքով։ Առաջինը բարի հանճար ու երկրորդը չար հանճար։ Առաջինը կ'ուզէ եղեր նոր ծաղիկ մը, նոր բոյր մը նուիրել մարդկութեան։ Երկրորդը կը փափաքի եղեր նոր ծաղիկով մը աշխարհը վերածել բոցերու պարտէզի։

Բարի ծաղկեմշակը նոյնիսկ գիշեր ատեն, արթննալով քունէն, կ'իջնէ եղեր պարտէզ, ու գլուխը դնելով ծաղիկներուն վրայ՝ կը սկսի եղեր խօսիլ անոնց հետ, հոտոտելով եւ գգուելով։

Այս բարի ծաղկեմշակը, օր մը, գոհունակութեան մեծ ժպիտով մը լուսաւորած իր դէմքը, կը մօտենայ իր դրացիին ու կ'ըսէ.

— Տասը տարեկէ ի վեր կ'աշխատէի նոր հրաշալի ծաղիկ մը ստեղծել։ Վերջապէս յաջողեցայ։ Ահա նայէ, որքան ազնիւ ծաղիկ է եւ որքան նուրբ է իր բոյրը։ Ձեւն ճերմակ ալ է, ճիշդ ուղտծիս պէս։

Նախանձոտը մութ ձայնով մը կ'ըսէ.

— Իրաւ, ատիկա բոլորովին նոր տեսակ ծաղիկ մըն է։ Թագաւորը անգամ չունի իր պալատին մէջ։

—Անշուշտ պիտի չունենայ եւ մասնաւորապէս թագաւորը։ Ատիկա անոտղիտ է։ Անբծութեան, ազնուութեան ծաղիկն է։ Աւելի գեղեցիկ է քան շուշանը, աւելի բուրումնաւէտ քան այծտերեւին, աւելի քնքոյշ քան հովտաշուշանը, աւելի վսեմ քան սպիտակ վարդը, աւելի զգայուն քան մագնոլին եւ աւելի անոյշ քան յասմիկը։

Նախանձոտը կ'ըսէ.

— Պիտի չնորհաւորէի քեզ, եթէ ես պարապ նստած ըլլայի տարիներէ ի վեր։ Ես ալ նոր ծաղիկ մը ստեղծած եմ, սակայն, իմս կարմիր է։ Եկուր եւ ցոյց տամ։ Ահա ատիկա է։ Հրաշալի չէ՞։ Տե՛ս, կարծես բոց մը կը բարձրանայ իր ծոցէն, կարծես դըժոխքի կրակ մըն է ինքը։ Եւ ասոր համար ես տասը տարի յոգնած չեմ, այլ միայն հինգ տարի։ Այս ծաղիկս աւելի տիրապետող է քան կարմիր վարդը, չատ աւելի գգլիչ է քան կարմիր մեխակը, աւելի գունագեղ է քան կակաչը, աւելի ազնուական է քան բեգոնիան, աւելի ձեւագեղ քան գեւորգենին եւ տասն անգամ աւելի կարմիր քան փենունեան։

Ու նախանձոտը շունչ մը առնելէ վերջ կ'աւելցնէ խորհրդաւորութեամբ.

— Այս անզուգական ծաղիկս ունի մանաւանդ ուրիշ յատկութիւն մը։ Շնչողին կը պարգեւէ չարժում, մոլեգնութիւն, դիւցազնական աւիւն եւ տենդ մը տիրապետելու, հրամայելու։

Բարի ծաղկեմշակը որ խրտչած էր երկար նայելէ կարմիր ծաղիկին՝ կը հեռանայ դրացիին քովէն իր ձեռքի ճերմակ ծաղիկը հոտոտելով մտամոլորութեամբ։

Իսկ չար ծաղկեմշակը երբ մինակ կը մնայ՝ կ'ըսէ ինքնիրեն.

— Իմ կարմիր ծաղիկս աշխարհին մեծ պատերազմ մը ընծայելու յատկութիւնը ունի՝ քանի որ զայն հոտոտողը պիտի դառնայ կռուազան։ Բայց ահա աս ապուշ դրացիս յաջողեր է ստեղծել սպիտակ ծաղիկ մը որ խաղաղութիւն կրնայ պարգեւել աշխարհին, հակազդելով կարմիրիս։ Ուրեմն գործի, այս գիշեր իսկ…

Ու գիշերը՝ չար ծաղկեմշակը, գողի մը վախով եւ ոճրագործի մը քաջութիւնով, կը մտնէ իր բարի դրացիին պարտէզը, կը գտնէ սպիտակ ծաղիկին տունկը եւ կը սկսի քաշել…

Բոլոր ծաղիկները սիրտ կորած՝ կարծես ցաւի աղաղակներ կ'արձակեն։

Չարը արմատախիլ կ'ընէ սպիտակ ծաղիկին տունկը եւ ուրիշ բոյսերու վրայ կոխկրտելով կը հեռանայ, փճացնելու նորահրաշ արտադրութիւնը.

Ճիշդ այդ պահուն, քունին մէջ իսկ նախազգալով եղողութիւնը, բարի մարդը ընդոստ կ'արթննայ քունէն, կը վազէ պարտէզ, կը հասնի իր սպիտակ ծաղիկին տեղը ու կը գտնէ միայն փոսիկ մը։ Ծաղկեմշակը իր արցունքով կ'ողողէ այդ փոսիկը։

Հետեւեալ առաւօտ չար ծաղկեմշակը իր ստեղծած կարմիր ծաղիկէն — որուն վրայ դիւային բոց մը կը հեւար— ահագին փունջ մը կազմելով, նուէր կը դրկէ թագաւորին ու թագուհիին, որոնք զմայլած, կը հոտոտեն եւ անմիջապէս կը բռնուին կատաղութենէ։

Արքան այդ արենագոյն ծաղիկը հոտոտել կուտայ իր վարչապետին, սպարապետին, պալատականներուն եւ զօրավարներուն։ Անոնք ալ կ'ունենան սարսափելի մոլուցք մը։ Թագուհին, իր կարգին, հոտոտել կուտայ այդ ծաղիկը ազնուական տիկիններու եւ պերճազիճներու, որոնք կը փոխուին էգ վագրերու։

Չար ծաղկեմշակը կը սկսի հրապարակներու եւ ռմբակոծաններու մէջ խիստ աժանագին, վաճառել իր խելայեղութիւն տուող ծաղիկէն, զայն անուանելով մերթ «դահածաղիկ» մերթ «թագածաղիկ», մերթ «կռուածաղիկ» մերթ ալ «պատուոյ ծաղիկ»։ Ամէն ոք կը գնէ, կը հոտոտէ ու կը վարակուի կռուելու, կոտորելու, կողոպտելու եւ սպաննելու մոլուցքէն։

Ու կը կատարուի անխուսափելին — պատերա՜զմ։

Պէտք կա՞յ նկարագրելու պատերազմը։

Մարդոց դիւահարումն է ան
Դժոխքին անսանձութիւնը.
Մայրերու նշխարք արտերուն չերտաւորումը։
Երիտասարդութեան յաւիտենական գիշերը
Որբերու, այրիներու եւ աղակիր ծնողքներու բոլորապարն է, ամլուղներու եղերքը։
Ապագայ կոյսերու, մէջքերու, աղէտներու նախադուռն է։
Մարդուն տմարդութիւնն է։
Ու կը կործանի երկիր երկրի վրայ, մարդը մարդուն վրայ։
Հիւանդութիւնները, ագռաւներու նման, կը յարձակին ճակատէն հեռու գտնուող կիսամեռներուն վրայ։
Կը պղծուի լոյսը, Աստուծոյ հաւորդութիւնը։
Երկիրները մոխրակոյտներ կ'ըլլան։

Ու բարի ծաղկեմշակը, կիսախելագար, կը նստի իր աւերուած պարտէզին սեմին վրայ եւ կուլայ։ Իր զաւակները չատոնց խլուած են իրմէ ու զրկուած ճակատ եւ անոնցմէ խաբրիկ մը չունի։

Իսկ չարը եղած է զօրաբանակներու հայթայթիչը։ Կարմիր ծաղիկ կը հասցնէ զինուորներուն, անոնց մէջ վառ պահելու համար ոխի ջահերը։ Ու այսպէսով կը դիզէ ոսկիի բուրգեր։

Տարիներ կը յաջորդեն տարիներու։

Օր մը, բարի ծաղկեմշակին երէց տղան կը դառնայ կռիւէն, խեղանդամ։

Չար ծաղկեմշակին մեծ աղջիկը ալ սելով զինուորին վերադարձը, կուգայ տեսութեան եւ սպիտակ ծաղիկ մը ձեռքը, կ'ըսէ.

— Բարի ըլլայ գալուստդ, սիրելի նշանածս։ Հաւատարմութեանս անբիծ այս ծաղիկը ընդունէ։ Այն ծաղիկն է որուն հայրութիւնը հօրդ կը պատկանի։ Կը յիշե՞ս նոր տունկէն ինծի ճիւղ մը նուիրած էիր։ Տնկեցի զայն, խնամեցի ու ծաղկեցուցի։

ԳԷՈՐԳ ՄԱՐԶՊԵՏՈՒՆԻ

(ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՎԷՊ)

Գրեց՝ ՄՈՒՐԱՑԱՆ

— Ես եկայ միայն մի խօսք ասելու քեզ, որովհետեւ առանձին չենք պատահում միմեանց, իսկ երրորդի ներկայութեամբ ասել չեմ համարձակուում… Ես իսկոյն պիտի վերադառնամ.

— Ա՛խ, ինչպէ՜ս կը փափաքէի, որ քո ճանապարհի վրայ լեռներ բուսնէին այս վայրկեանին։

— Այո՛, միայն մի խօսք… Եկայ քեզ խնդրելու, որ երեկոները արեւի մուտքից գէթ մի ժամ առաջ վերադառնաս տուն… որպէսզի ամէն օր գոնէ պատշգամից կարենամ քեզ ողջունել եւ քո ողջոյնն առնել…։

— Միայն ա՞յդ։

— Այո՛, միայն այս. եւ այս արդէն չատ է ինձ համար, մինչեւ որ…

— Մինչեւ որ ի՞նչ։

— Մինչեւ որ դու քո աշխատութիւնները կ'աւարտես եւ կը վերադառնաս դղեակ։

— Օ՜, իմ աշխատութիւնները չպիտի աւարտին, քանի որ…

— Քանի որ ի՞նչ.

— Քանի որ Շահանդուխտը գտնուում է Գառնոյ ամրոցում։

— Ի՞նչ կը նշանակէ այդ։

— Այդ կը նշանակէ ա՛յն, որ ես դողդողում եմ քո անձի համար, քո ապահովութեան համար։

— Ինչպէս եւ այն բոլորի, որոնք գտնուում են այս ամրոցո՞ւմ։

— Ոչ. այդ բոլորի համար ես ուրիշ կերպ կը մտածէի։ Բայց քեզ համա՞ր… ի՞նչ ասեմ…

— Ասէ՛ր, ինչո՞ւ ես լռում։

— Այո՛, իմ անգին Օրիորդ, եթէ թշնամու հրոսակները Գառնին շրջապատելով՝ ոչ մի կռուան չգտնեն ժայռերի վրայ բարձրանալու, եթէ նրանց սանդուղքների ու փայտակերտ մարտկոցների տակ հողը փլչելով՝ վերէն վար կործանէ ամէնքին, եթէ կպրածիւթի կրակուած հեղեղները լափեն խիզախներին ոչ միայն պարիսպների տակ, այլեւ զառիվայր ճանապարհներում, եթէ Հազարապետը ամէններով չարունակ պաշարեն մեր բերդը եւ սակայն վերջին գիւղացուն չկարողանան իւր խորտակից զրկել, կամ իշխանուհիների սովորական ըղբօսանքը խանգարել, իմացիր որ այդ ամէնը լինում է քո չնորհիւ … որ Գառնին անպարտելի է դարձնում Սիւնեաց Օրիորդը, որ չատերն այստեղ իրանց կեանքը պարտական են մնում իմ հարսնացուին…

— Ի՞նչ կը նշանակէ այդ, Գոռ, ես քեզ չեմ հասկանում։

— Այդ կը նշանակէ այն, որ քանի դու Գառնիումն ես, Գոռը հանգստութիւն չունի։ Գեղամ նահապետի զըւարթ այս հեկրական ժայռերը փլփլուն են երեւում իմ աչքում. Տրդատայ կառուցած հաստահիմն պարիսպները՝ թւում են ինձ անզօր. մեր ըղջամառաւոր այս խորտակումը՝ երեւում եր իբրեւ հովիտ, գիւղամատոյց ամէնքին.. վերջապէս մեր զօրքերի բիւրը ես գտնում եմ նուազ. մարտիկների եռանդը՝ ոչ բաւական զիւրավառ. բերդակալի աչխոյժը՝ գրեթէ մարած… Այդ պատճառով ահա՛ դադար չունիմ օր ու գիշեր. աշխատում եմ ինքս, աշխատեցնում եմ զօրականին։ Այն միտքը, թէ Շահանդուխտը գտնուում է Գառնիում եւ թէ պէտք է նրա թանկագին կեանքը ապահովել, լցնում է իմ սիրտը արիութեամբ։ Երբ արշալուսին ելնում եմ գլխակից, զգում եմ իմ մէջ մի անպարտելի ոյժ, մի անսպառ զօրութիւն։ Ես հասնում եմ աշխատութեանց վայրը զօրականից չատ առաջ. դիտում, քննում, հետազօտում եմ այն բոլոր անցքերը, որոնք կարող են մատչելի լինել թշնամուն եւ աշխատում եմ, որ այդ բոլորը կորստեան գուբեր ու անդունդներ դարձնեմ նրա համար։ Կամենում եմ, որ Գառնոյ պարիսպները կրկնապատիկ ստուարացնեմ, որ բուրգերն ու աշտարակները կրկին չափով բարձրացնեմ, որ ամէն ինչ եւ ամէն վայր դառնայ անառիկ ու անմատչելի…։ Եթէ դու մի անգամ մեր ամրոցն ու պահականոցները չըջագայես, կը տեսնես թէ որքա՜ն չատ գործեր են կատարուել, որքա՜ն մեծ զօրութիւն է ամփոփուել նրանց չուրջը… Եւ այս բոլորը միայն քեզ համար… իմ անգին, իմ աննման Շահանդուխտ…։

Եւ այս ասելով երիտասարդը առաւ նազելի օրիորդի աջը եւ երկիւղածութեամբ սեղմեց իւր շրթունքներին։ Նա չընդդիմացաւ։

— «Միայն քեզ համար… աննման Շահանդուխտ… Օ՜, որքա՜ն երջանիկ էք դուք», չչնջաց դարձեալ թագուհին եւ արտասուքի կաթիլները գլորուեցան նրա դալկահար դէմքի վրայ։

— Բայց ինչո՞ւ միայն ինձ համար. չէ՞ որ դղեակում ապրում են թագուհին, քո եւ իմ մայրերը, ուրիշ իշխանազն տիկնայք ու օրիորդներ, եւ վերջապէս, չէ՞ որ Գառնին լիքն է ժողովրդով, նկատեց Օրիորդը ժպտալով։

— Այո՛, դրանց բոլորի կեանքը թանկ է ինձ համար. նոյնիսկ վերջին գեղջկուհին պիտի վայելէ իմ պաշտպանութիւնը, ինչպէս իմ հարազատ քոյրը. բայց ոչ մէկը դրանցից չէ ներշնչում իմ հոգւոյն այն քաջութիւնը, որով կարծում եմ, անպարտելի պիտի մնամ ես թշնամու առաջ. այն զօրութիւնը, որ հաստատում արարածին հերոս եւ անմահ զինուոր՝ դիւցազն է դարձնում… իմ թագուհու համար ես կարող էի լինել անձնուէր հպատակ. մեր մայրերի համար՝ անձնազոհ որդի. ժողովրդի եւ հայրենիքի համար՝ անբեկանելի զինուոր։ Բայց քեզ համա՜ր… չգիտեմ, ինչ անուն տամ ինձ… Քեզ համար չեմ գոհել իմ անձը… Բայց ի՞նչ եմ ասում, ի հարկէ կը զոհեմ. նոյնիսկ իմ հոգին կը մատնեմ գեհենին, եթէ այդ հարկաւոր է… Բայց ես չեմ մեռնիլ, որովհետեւ պիտի ապրեմ քեզ խնամելու եւ պաշտպանելու համար։ Ինձ թւում է, որ եթէ հազարաւորների ամբողջ բանակն անգամ յարձակուի ինձ դէմ՝ քեզ իմ գրկից հանելու համար՝ դարձեալ անզօր պիտի լինի ինձ յաղթահարելու։ Երբ մտածում եմ թէ Շահանդուխտը այստեղ, Գառնիումն է, եւ նա յոյս ունի իմ պաշտպանութեան վրայ, կարծես առիւծ է ծնւում իմ սրտի մէջ եւ բազուկներս դառնում են երկաթ։

(Շար.)

Բարի Ծաղկեփնջակը անոնց մօտենա-
... եւ անոնելով իր ատեղծած ու
...րատեւած ծաղիկը իր տղուն կուրծ-
...ն վրայ՝ ըի Հաւատար աչքերուն եւ
...ղումով բացատրութիւն կ'ուզէ։
Տղան կը խօսի ու կ'ըսէ.

— Հայրիկ, քենէ զաղտնի, մայրի-
...ն մահէն վերջ, մենք նշանուած
...նք իրարու հետ։ Եւ դարձեալ քենէ
...ղտնի, գարնան առաւօտ մը, քու
...ղծած տանելգ ճիւղ մը կտրելով
...իրեցի նշանածիս։ Ահա այդ ճիւղն
...ր նշանածս տնկեր է ու անոր վր-
...այ բացուած ճերմակ ծաղիկ մը կը
...իրէ ինծի։

...այրը ուրախութեան արցունքնե-
... յորդ իր աչքերը երկինք կ'ուղղէ
...ձեռամբարձ կ'աղաղակէ.

— Ո՜վ անիմանալի Աստուածս,
...ոց քեզ, այս սպիտակ ծաղիկը
...կած ըլլալուդ համար։ Անհասանե-
... է քու իմաստութիւնդ։ Աշխարհը
...մաքես ու գժոխքին վրայ կը թա-
..., սակայն գիտես մարգարիտը ա-
...ոց ներքեւ պահպանել։

... Երկրը միասին կ'երթան հրաշա-
...տունկին քով եւ կ'ուխտեն մշակել
...րայն սպիտակ ծաղիկը, զայն ան-
...անելով Հաղանեծաղիկ»։
...ժամանակ մը վերջը, ամբողջ պար-
...ը կը լեցուի այդ սպիտակ աղաւ-
...ծաղիկով

... Հոգին, աղաւնակերպ, կ'իջնէ
...ոց ծաղիկներուն վրայ ու բիւր բիւ-
...որ աղաւնիներ, աղաւնուլներ եւ
...տրակներ հանդէս կը սարքեն
...րտէզին վրայ, առնելով ձեւերը
...ի ղանդակատունի, գմբէթի եւ
...ոյլ մայր տաճարի մը։
...յդ սպիտակ ծաղիկով Բարին ծը-
...ծ էր աշխարհի վրայ, սակայն Զա-
...րթուն էր ու շատ զօրաւոր։

Թագաւորին մարդիկը կ'իմանան
...պրաբար աղաւնեծաղիկին ծագ-
...մը եւ հեռու տեղերէ ծաղկեմշա-
...ն ատանը կը խուժեն, փճացնելու
...մար սպիտակ ծաղիկը։
Աշխարհի բոլոր աղաւնիները օգ-
...թեան իր հասնին բարի ծաղկե-
...կին։ Բիւր բիւրաւոր աղաւնինե-
... պարտէզին շուրջը, կը ձեւացնեն
...րեր, պարիսպներ, պատնէշներ,
...տարակներ, ժայռեր։
Աշխարհի բոլոր աղաւնիները սա-
...ն մէկ պատերազմիկի դիմադրելու
...ւորող են։

Թագաւորին զօրքերը կը յարձակին
...տերամերկ ու աղաւնիներու խում-
... գոյացած լեռան մը նման կ'ելլէ
...նիւ ամպերը, սարսափի ճիչերով։
...աժանր կը մտնէ ներս ու կ'ոչնչա-
... ամէն բան։

...րաուի թէ հրեշտակ մը, առաջն-
...թեամբ, կ'իջնէ աշխարհի վերջին
...ոտին վրայ, հրեղէն սուրով, ու
... հաւաքէ սպիտակ ծաղիկներուն
...ները ու կը տանի երկինք։
...րաուի թէ այդ հրեշտակը ամէն
...ննող մարդու հոգիին մէջ այդ
...տակ ծաղիկին հունտէն հատ մը
...ցնէ։
...բեմն ամէն ոք կրնայ ունենալ ա-
...նեծաղիկը։
...րնայ ունենալ՝ եթէ ուզէ։
...երքին լոյսով մը կարելի է ծաղ-
...նել այդ ծաղիկը։
...յուշտ դիւրին գործ չէ այդ ծաղ-
...կութիւնը։ Նախ պէտք է պար-
... ունենալ մեր մէջ, հող, ու հոգե-
... մշակոյթ։
...էն մարդ ու ամէն ազգ պէտք է
...դի ինքնասիրութենէ։ Պէտք է ը-
...րդարութիւն։ Իր նմանին մէջ
... է ողջունէ եղբայր մը։
...նշտակները, աղաւնիներուն օ-
...կութեամբ, կը քննեն մեր գոր-
...ր որոնք ուրիշ բան չեն եթէ ոչ
...ղակող անարդարութիւններ։
...ր հաշտութեան ծաղիկը պիտի
...ղի այն ժամանակ միայն՝ երբ
...ի վրայ մնացած չէ անիրաւուած
...ղկուրդ։

X

...ոյ տատասպակոծ մամիկը լրացու-
... էր իր հէքեաթը։
...ուն մը առնելէ վերջ աւելցուց.
— Զաւկներս, ի՞նչ բանի ճեր-
... ծաղիկը, երբ ազգիս կէսը անա-
...ներու մէջ չարչարեցին ու միւս
...ր խեղճ ընին անիրաւութեան
...ին մէջ։ Վերը Աստուած կայ։
...եր նայեցայ...
...ւրինը նման էր աղաւնեծաղիկին։

ՆՇԱՆ ՓԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ

...ՈՂԱՅ ԱԹՏՈՒ ԻՐԻԿՈՒՆ ՕՏԱՐ
...ԻՐԹ ԱՌՆԵԼ, ՔԱՆԶԻ ԴԺՈՒԱՐ ԹԷ
...ԻՒՆԱՆ ԳՈՅԱԿՑՈՐԷՆ ՀԵՏԵՒԻԼ
...ԱՔԱԿԱՆ ԱՆՑՈՒԴԱՐՁԻՆ Ա-
...ՆՑ «ՅԱՌԱՋ»Ի, ՈՐ ՏԱՍՆԵԱԿՆԵ-
... ԹՂԹԱԹԵՐ ԿԸ ԿԱՐԴԱՅ ԱՄԷՆ ՕՐ։

ՊԱՏՄՈՒԱԾՔՆԵՐ ԵՒ ԵՐԳԵՐ ԱԼՊԱՆԻՈՅ Մ ՄԻՆ

1928ին էր որ Իտալացիները սկսան հաստատուիլ Թիրանայի մէջ։ Այդ թուականին իսկ, հասկցուեցաւ որ մինչեւ մինչեւ իրենց ծիսական փոխատութիւնները սաղմոսերգող մաւէզզիններուն ձայնը կը յաղթուէր Միլան — Թառիոյին միջոցաւ արձագանգուած կոչերէն, եւ այդ պահէն իսկ խորհեցան թէ Ալպանիոյ տիրապետելու դառը չահած են։ Բայց խնդիր է թէ յաղթահարեցի՞ն ցփերջ ալպանական նկարագիրն, որ կը թուի ան-վերածելի խոչընդոտ մը ըլլալ Իտալիոյ վճռական տիրապետութեան։ Այսուհանդերձ, այդ թուականէն ըսկսեալ Իտալացիները ջանացին Ալպանիան դարձնել յառաջդիմութեան նախապահեստ մը, եւ փոքր չափար բուրող լերան ճամբան աշխատեցան սաղմագիտական դիրքի մը փոխել, եւ բիրտ ոյժ տեղաւորել բնականէն մշ-կահոտ վայրերու մէջ։ Զօրին տեղի տուաւ ինքնաշարժին, եւ հոն ուր Օսմանցիներէն մնացած սայլը կը տիրէր եւ տակաւին երկաթուղի անգամ տեսնուած չէր, ահա յանկարծուստ սաւառնակը դանչեց, կոյս երկինքը ծակոտելով դանազան ուղղութեամբ։ Անոպայ գիւղէ մը — որ Թիրանան էր-մայրաքաղաք մը չինեցին, եւ մինչեւ իսկ պալատ եւ նախարարական պաշտօնատուներ կառուցին չքեններով ու կրպակներով ցուցիչ մեծաւոր սաղաւարթներ, Թիրանայէն զուրս փոքրիկ տարածութիւններու վրայ։ Սակայն, ոչ մէկ կարեւոր փոփոխութիւն։ Ալպանիան, լաբիրինթոսին տակ, կը մնար ամէն առեւտուան Ալպանիան։

Միւս կողմէ, պէտք է նկատի ունենալ թէ ժամանակը եւ դաղթագրելու ամբողջական միջոցները այլեւս Ալպանիոյ նոր տէրերուն ձգուած են, Պիտի շինուին նոր կամուրջներ, նոր այերակայաններ։ Թերեւս անթերեւ-թանան հազարամեայ սովորոյթներ։ Բայց մեծապէս տարակուսելի է որ նոր տէրերը յաջողին ջնջել իրենց նոր հպատակներուն գերագոյն զէնքը — ԱՆՈՒՆՑ ԼԵԶՈՒՆ։

Զէ՞ որ ճնշուած ժողովուրդները միշտ դիմադրած են ապստամբողին, շնորհիւ իրենց լեզուին, շնորհիւ բե-րան ու բերան ապրող աւանդութիւններուն, որոնք կը տարրանան ժողովրդական պատմուածքներու եւ երգերու մէջ(*)։

Ալպանական լեզուն — անստոյգ ծագումով — կը տոկայ ի հեճուկս բոլոր օտար տիրապետութիւններու, դարերու ընթացքին ճոխանալով հանդերձ սլաւ, յոյն կամ լատին բառերով ու ասութիւններով։

Սլաւական ազդեցութիւնը ամէնէն աւելի զգալի է հարաւային Ալպանիոյ մէջ, ուր ԺԵ. դարէն ի վեր ծիլ արձակած է ժողովրդային գրականութիւն մը, երբեւ ականակիտ աղբ-բակունք առհասական բանաստեղծութեան եւ հրաշապատումի։

Բնական, անսեթեւեթ պարզութիւն, բայց խուն ինչ չարաճճի խորհուրդով, համեմն է այս հատուածներուն, որոնք սերունդէ սերունդ կը փոխանցուին։

Ահա, զոր օր. սա պատմուածքը — Կեսուր եւ զոքանչ մայրերը։

Կար ու չկար, այր եւ կին մը կար։ Այրը մայր մը ունէր, կինն ալ նմանապէս։ Թողոր դեռակ մը կ'անցնէր իրենց պատուհաններուն առջեւէն։ Կինը չարունակ կ'ըսէր էրիկին.

— «Պառաւներէն մին զետը նետենք, ի՞նչ պէտք ունինք երկու խնամիի։ Բայց մայրդ նետենք, սիրելի ամուսինս, ոչ թէ իմինս, որովհետեւ իմինս աշխատող է»։

— «Լաւ, լաւ, կ'ըսէր ամուսինը։

Երբ կինը այս կերպով չարունակ թախանձեց եւ յոգնեցուց զայն, էրիկը ըսաւ իր ծոցը.— «Ինծի նայէ, մայր, այս գիշեր զոքանչիս տեղը սատկէ»։ Եւ այդպէս ալ ըրաւ պառաւը։ Եւ միւսը, կնոջ մայրը, տեսնելով որ իր ննջման իր տեղը պառկած է, ինք ալ գնաց անոր անկողինը մըտաւ։ Հիմա, ամուսինը ըսաւ կնոջը.
— «Օն ուրեմն, կնիկս, պառաւներէն մեկը դետը նետենք։ Ես պառաւ մը առնեմ ու դուն դտիր միւսը»։ Ու կինը գնաց առաւ իր մայրը եւ կը հասցնէ...

(*) Ֆրանսացի խմբագիրը կրճատ իր այս յօդ գնդեցին եւ ճշմարիտ Ճախաղաւորթեան վկայ եւ ապացոյց համար Հայ Ցեղը, որուն սլատմութիւնը պէտք է աւելի ծանօթ ըլլայ իրեն քան իւրաւոր Ալպանիոյ մանրամասնութիւնները։

Ծանօթ. ԹԱՐԳՄԱՆԻՉԻՆ

մէկը զետը նետենք»։ Եւ մութին մէջ կացին կնոջը մայրը բռնեցին ու ջուրը նետեցին, պատուհանէն վար։ Կինը անուշուշ կը խորհէր որ նետուածը կեսուրն է։ Եւ նետելէ վերջ սկսաւ ուրախ ըլլալ եւ երգել։

«Ո՜. կը վազէ գետն արագ, կը թաւալի վէտ ի վէտ, պառաւն առած կը տանի»։

Էրիկն ալ կ'երգէ իր կարգին. — «Կեցիր, կեցիր, սպասէ, վաղն առտուան սպասէ, կամ քուկինդ է կամ իմինս...»

— «Ըհէ՜, աղ ի՞նչ կ'ըսես, ամուսինս»։

— «Բայց, կնիկ, ոչինչ կ'ըսեմ ես, երգին բառերն այսպէս են»։ Անոր վըրայ պառկեցան եւ քնացան յուշիկ ու-նուշիկ.

Առտու որ եղաւ, գնաց զոքանչին մօտ, իբրեւ իր մօրը, եւ կանչեց ա-նոր, «Ել, մայրիկ, կը բաւէ քնանալդ»։ Եւ պառաւը ելաւ... Հարսը՝ երբ ճանչցաւ կեսուրը՝ սկսաւ լալ պոռալ, մազերը փետել, եւ ըսաւ էրիկին. «Ա՜խ, ա՜խ ի՞նչ ըրիր ինծի, մայրս զետը նետեր ես»։ Եւ պատասխանեց էրիկը, «Փնտռածդ գտար։ Եթէ քու մայրդ քեզի սիրելի է, իմինս ալ նմանապէս՝ ինծի։ Վերջացա՜ւ ա։

X

Ահա ուրիշ պատմուածք մը. «Շնապնկ չունեցող ծոյլը»։ Ասիկա պատմութիւնն է դատարկապորտ կնոջ մը, որուն իր էրիկը կը փափաքի լաւ դաս մը տալ։ Անպիտանը այնքան ծոյլ է որ չապիկ մըն ալ չէ հիւսած, Ծնունդի օրով եկեղեցի երթալու համար։

— «Ամուսինս, ըսաւ կինը, ի՞նչպէս պիտի երթամ եկեղեցի հաղորդութիւն առնելու»։

— «Հոգդ մի ըներ, քեզ կը դնեմ մէծկակ ամանի մը մէջ, շալակս կ'առնեմ, մինչեւ ժամ կը տանիմ, ուպէտզի փոփր հաղորդութիւն առնես քեզի. յետոյ կրկին հոս կը բերեմ»։

— «Բանիլն չկայ, լաւ, լաւ,» ըսաւ կինը։ Ցաչորդ առաւօտ, էրիկը ժամ գնաց, հաղորդուեցաւ, եւ խնդրեց փոփէն որ քիչ մը սպասէ։ — «Կինս պիտի բերեմ որպէսզի ան ալ հաղորդուի»։

Երբ եկեղեցիին մէջ մարդ չմնաց, էրիկը եկաւ, եւ կինիը ամանի մը մէջ դնելով շալկեց եկեղեցի տանելու համար։ Բայց տարած միջոցին ամանը ձեռքէն ձգեց։ Ամանը երեք հարիւր կտոր եղաւ...։ Կնիկը հոն մէջտեղը մնաց, բոլորովին մերկանդամ։ Փորը բռաւ.

— «Ի՞նչ վիճակ է սա, իշու կտոր»։

— «Որովհետեւ չեմ աշխատած», սէր հայր էֆէնտի։

— «Եւ ինչո՞ւ չես աշխատեր, իշու կտոր»։

— «Իլիկ չունիմ հիւսելու համար»։

— «Իլիկին տեղ փայտի կտոր մը գործածէիր, իշու կտոր»։

— «Իլիկի համար օղակ չունիմ, էֆէնտի»։

— «Եգիպտացորենի կոթ մը առնէիր, իշու կտոր»։

Կնիկը հեւ ի հեւ վազելով գնաց ծածկուեցաւ թուփի մը ետեւը։ Ցե-րեկ եղած էր, ի՞նչպէս կրնար մերկ վիճակով տուն դառնալ։ Թուփը միւ-նով ծածկուած էր։ Ահա փոքրիկ թռչուն մը եկաւ թառեցաւ ձիւնին վրայ։ Որովհետեւ հէք անասնակը տոտիկներովը կը փորէր, ձիւնը կ'իյնար կնոջ մարմինին վրայ։ Կինը գողդըղալով խօսք ուղղեց թռչնիկին.— «Անուշիկ թռչունս, պիտի մանեմ, պիտի մանեմ երեք կարժ գիշերը եւ երկու կարժ ցերեկը»։ Ամբողջ օրը հոն մնաց ձիւնին տակ, անդամները բթացան, սառեցաւ։ Եւ երբ գիշեր եղաւ, տուն վերադարձաւ։ Եւ նոյնիսկ այդ օրէն, հակառակ Ծնունդ ըլլալուն, սկսաւ աշխատիլ, ու եղաւ որ այդ երբեմնի ծոյլ կինը տանտիկիններէն ամէնէն աշխոյժը դարձաւ»։

Ցեխատակենք նաեւ սա պզտիկ պատմուածքը, որ կը յիշեցնէ Լա Ֆոնթէնի մէկ առակը։ Պատմուածքին վերնագիրն է. «Անմտածած ոճրագործը»։

«Օր մը, գայլ մը, աղուէս մը եւ էշ մը մէկտեղ պտոյտի ելած էին։ Տեղ բռնեցին մակոյկի մը մէջ ծովուն վրայ, ու երբ կը յառաջանային, յանկարծ փոթորիկէ բռնուեցան։ Սկսան իրարու ըսել — «Մեզմէ ո՞վ ամէնէն աւելի յանցաւոր է, որպէսզի ծովը նետենք զայն ու փրկուինք։ Պէտք է երեքս ալ խոստովանինք թէ մեզմէ իւրաքանչիւրը ինչ ըրած է...»

«Աղուէսը եւ գայլը իրենց յարմար բաներ մը կը պատմեն... Կարգը ե-կաւ մեր իշուն։ Ըսաւ անոնց. «Պարտիզպանի մը մօտ կ'աշխատէի, ամբողջ օրը պարտէզին մէջ կողովներով կը բեռնաւորէր զիս։ Քովէսի անցնելու ատեն, օր մը աղցանի ճիւղ մը փրցուցի եւ ճաշակեցի։ Ահա իմ բա-

ՄԻՏՔ ԵՒ ՄՐՈՒԵՍՏ

Երեմիա մարգարէին նամակները

Քանի մը ամիս առաջ, անգլիացի երկրախոյզ մը Թէլ-էլ-Տուվէյրի մէջ (Պաղեստին), պեղումներու ընթացքին, երեւան հանեց մօտ քսան նամակներ (Թուղթ՝ գրական լեզուով) որոնք գրուած էին աղիւսներու վրայ, Ք.Ա.-դարու եբրայերէնով։

Հնախօսները, առաջին քննութեամբ, եզրակացուցին թէ այդ նամակները կը պատկանին Երեմիա մարգարէին։

Ֆրանսացի ծանօթ գիտնական մը, Տիւսօ, որ քարտուղարն է Գեղարուեստից Ակադեմիային, այսպէս կը ներկայացնէ այդ նամակներուն արժէքը։

— Լաքիշի բերդաքաղաքին աւերակներէն հանուած այդ նամակները գրուած չեն Երեմիա մարգարէին ձեռքով, թէեւ կը կրեն Երեմիայի անգին։ Յիշել է որ այդ նամակները գրուած են 527 թուականին, Քրիստոսէ առաջ, ուրեմն Երուսաղէմի գրաւման մօտաւոր թուականի մը։ Հրեաները, ամէն կողմէ պաշարուած, դաւաճանական փորձեր կը կատարեն։ Անոնց վարիչները կը ջանան վիժեցնել դաւաճանութիւնը՝ գրելով նման նամակներ։ Այդ նամակներուն մէջ, կ'ակ-նարկուի մարգարէ մը, ու կը թելադրուի մահի չենել այդ մարգարէին։ Յիշել է որ Երեմիա ընդդիմադիր էր, համաձայն չէր Հրեայ մեծամասնու-

թեան, — ան կ'առաջարկէր համաձայնիլ Քաղդէացիներուն հետ։ Ընդհակառակն Լաքիշի նամակներուն հեղինակը կը թելադրէ չհամաձայնիլ Եգիպտացիներէն, նոյնիսկ կ'առաջարկէ ի հարկին փախչիլ Եգիպտոս, աջակցութիւն գտնելու համար անոր հետ։

Ինչ որ ալ ըլլայ, այս նամակները պատմական մեծ արժէք կը ներկայացնեն, լոյս կը սփռեն այն պայքարներուն վրայ, զորս Երեմիա կը մղէր ընդդէմ հրեայ քաղաքական ղեկավարութեան, նոյնիսկ ժողովուրդին, որոնց աչքերը յառած կը մնային դէպի Արեւմուտք, դէպի Եգիպտոս։ Վերջապէս այս նամակները ցոյց կուտան քաջութիւնը Երեմիայի, որ կը քարոզէր թէ արեւմուտքէն յոյս չկայ, թէ պէտք է համերաշխ ապրիլ մօտիկ դրացիին հետ, Արեւելքի մեծ ժողովուրդին՝ Քաղդէացիներուն հետ։

Երեմիա աւելի՞ խելացի քաղաքագիտութիւն մը կը վարէր դէպի արեւելք հակող իր քաղաքականութեամբ, չենք գիտեր, բայց թերեւս պատմութիւնը տարբեր ընթացք առնէր՝ երբ Հրեաները միանային Քաղդէացիներուն, ընդդէմ Եգիպտոսի։

Երեմիայի ժամանակակից շրջանին, հրեայ ժողովուրդին քաղաքական մըտահոգութիւնները մեծ չափով մեզի կը յիշեցնեն այն քննադատութիւններ, որոնք կատարուեցան վերջին տարիներուն, մեր տասնամեակներուն մասին, արեւելքի եւ արեւմուտքի մի-ջեւ.

ԿՈՊԵՌՆԻԿ ԼԵ՞Հ ԷՐ ԹԷ ԳԵՐՄԱՆ

1937ին, Փարիզի Միջազգային ցուցահանդէսին, լեհական տաղաւարին մէջ կանգնած էին Կոպեռնիկի արձանը։

Լեհերը այդ արձանով կ'ուզէին ըսել թէ մեծ աստղագէտը իրենց ազգային պարծանքն է։ Գերմանացիները բողոքեցին, պահանջեցին որ վերցուի արձանը լեհական տաղաւարէն, անոր համար որ Կոպեռնիկ գերմանացի է ծագումով։ Լեհերը կարեւորութիւն չտուին եւ վէճը շարունակուեցաւ երկար ատեն։

Վերջերս, Թորունի մէջ (Լեհաստան), գերմանացի մը պատկերազարդ քարթ-փոսթալներ շինեց, վրան դրաւ Կոպեռնիկի պատկերը եւ տակն ալ արձանագրեց. «Նիքոլա Կոպեռնիկ, հռչակաւոր ներկայացուցիչը Լեհաստանի գերմանական ցեղի խմբակցութեան»։ Ոստիկանութիւնը գրաւեց քարթերը, բայց Գերմանացին զիմեց դատարան։ Դատը կը շարունակուի։

Նոր չէ այս վէճը։ Անցեալին մէջ երկար բանավէճներ տեղի ունեցած են Կոպեռնիկի ծագման մասին։

Կոպեռնիկոս, ինչպէս մեծ աստղագէտը կ'անուանէր ինքզինք, ծնած է 1543ին, Թորնի մէջ, հացագործի զաւակ։ Իր ծննդեան թուականէն տասը տարի առաջ, ծննդավայրը կը կցուի Լեհաստանի։ Ուրեմն, ծնած է լեհական հողի վրայ, բայց վէճը հոգի մասին չէ, այլ ցեղի մասին։

Լեհե՞ր էին իր ծնողքը։ Թէ հայրը լեհ էր, ստոյգ է, բայց մօրը ազգութիւնը կը մնայ կասկածելի։ Ծնողքին մահուընէն վերջ կը յանձնուի մօրեղբօր, որ գերմանացի էր։ Այս պարագան պատճառ եղաւ, որ Գերմանացիները գերման համարին Կոպեռնիկոսը։ Փատովայի համալսարանը, սակայն, ուր Կոպեռնիկ ուսանող արձանագրուած էր իբրեւ Լեհ, ջնջեց գերմանական թէզը։

Բայց ահա այս վէճին կը խառնուի Չալթ ցեղախումբին պատկանող մըտաւորական մը, որ կը յայտարարէ թէ Կոպեռնիկոս լեհ արձանագրուած է Փատովայի համալսարանին մէջ, որովհետեւ լեհական քաղաքի մը մէջ ծնած ըլլալով՝ համալսարանը չէր ընդուներ տարբեր արձանագրութիւն, — արդարեւ մինչեւ 1918, եւրոպական կարգ մը համալսարաններու մէջ Ֆինլանտացին, Էսթոնացին կամ Լեթոնացին չէին կրնար արձանագրուիլ իրենց ազգութեան անունով, այլ բոլորը կ'ընդունուէին իբրեւ Ռուս։ Կոպեռնիկոս, լեհական հողի վրայ ծնած ըլլալով, արձանագրուած է լեհ, բայց լեհ չէ, այլ պալթեան։ Այս պալթ մըտաւորականը կ'աւելցնէ թէ «Փրուսիական ցեղը» ոչ գերմանական է, ոչ ալ սլաւական, այլ պալթեան, այսինքն քոյր՝ Լեթացիներու, Կուրերու, որոնք տակաւին մինչեւ այսօր կը խօսին հին լեզու մը։ Եթէ Կոպեռնիկոսի հայրը կէս-փրուսիական եւ կէս-լեհական ծագում ունէր, մայրը խառնական հուր մըն էր։ Ուրեմն, Կոպեռնիկոս կը պատկանի պալթեան ցեղախումբին, ինչպէս կը հաստատուի, կ'աւելցնէ, արկածախնդրութեան, մեծութեան եւ երաժշտութեան իր սիրով եւս (1)։

ՍԱՍՈՒՆՑԻ ԴԱՒԻԹ

Ժ.

ՀԵՐՈՍԱԿԱՆ ԹԱՓԱՌՈՒՄՆԵՐ

2.

Ուժով հարուստ, ու անտվոր,
Դաւթի սիրտն էր մարմնոյն խոտոր.
Իմէ անաչառ, հոգին անգորր.
Ասանգապակ անօթ տոչոր։
Ուրարտինեն ալոր մոլոր՝
Հոսող գետն էր Հայ սրտի խոր.
Ջորս ծագերէն տարբեր եկուոր՝
Երակ համեր յուրքի բոսոր,
Գետի ծոցին խորհրդաւոր։
Գիտի բոլէն անընդալսոր՝
Ս ալեգնօրէն ըմբոստ, եզօր՝
Ցամամ ժայթքող միակտոր,
Ժայռն էր Դաւիթ, այր բեղնաւոր։
Սակայն սիրտն էր մարմնոյն խոտոր.
Այծրունի զարմ՝ եի՛ն, դարաւոր...
Իր բարդաւոր ժոյիտ դէմքին՝
Տեսաւ իշխան Թորոս Քեռին,
Որ զարմանքով կեցած անդին՝
Զինք կը դիտէ երնուագին,
Կարծես սրտէն կ'ըսէ լռին՝
Ձի-ող տիրանան համեղ խաշին,
Միայն դառնան դրկեն իր դին,
Գովասանքէն համեստ բաժին,
Զէ՞ որ ինքն է Դաւթի Քեռին»,
Գնաց կեցաւ անոր կողքին,
Հոկայ մըն ալ ան իր կարգին.
Իրեն այնմէ՛ս կը նմանին՝
Երախտ Մանիս՝ Սիփան սարին։
— Ըսաւ Քեռի զանձեր անգին՝
Գտայ վերը մէջ քարայրին,
Ամբարած էր մեր բշնամին,
Կողոպտելով ազգին անդին.
Պաշտելի երսա մահէն ազգին։
Խաչի սանին ապիւծ, ուժգին
Դրոշմուած մեր նշանն եին
Դտայ քարտան ես այդ մթին։
Ու ի՞նչ զանձեր դեռ բանկագին,
Որ տեսած չեմ մէջ իմ կեանքին։
Քուռն քարի առ Տարօնեան
Ուժեղ ու վարժ անենք ըլլան,
Եւթանք բերենք կարուստ այնքան՝
Մեր ժառանգը պայծեցական։
... Երբ քարայրին՝ հեշտ մտնեցան
Թորոս Քեռին ափ ի բերան
— Ըսաւ, Դաւիթ բանակնե՞ր կան
Ի՞նչ պարիսպ է շուրջը դրան»,
Տեսաւ Քեռին, զարհուրելի,
Դիակ մը հոս սատկած դեւի,
Երեք կանգուն դեռ աւելի
Իսէ մէկ գլխով տասը հոգի,
Երախտ ու ամեհի։
Ոչիչ մը հոն, քաղմեդի
Դիրք է բաներ ձման բերդի,
Որուն զանկէն դեռ կը ժայթքի
Մուզ արիւնը պղտոր գետի։
Հատ մըն ալ անդին դեռ տուայտի՝
Բազկատարած խանձած կաղնի
Երախտապակ չորեքձանի։
Ջր համբերից իշխանն եերոս,
Կանչեց զարմին — ի՞նչ եկանք հոս,
Ա՛յ միամիտ պառառախօս,
Լաշը տարիր իր տեղ,— ափսո՛ս,
Որեք խորոված իրր արօս»։
Արձագանգ լեռ ու անխօս,
Դարան մտաւ հեռուն մի փոս,
Իրեն փորձառու իշխան եերոս
— Քեռի՛, քեռի՛ դուն մի վախնար
Ձեռքդ երկարէ հանգիստ վե՛ր առ
Ոտող ինկած խոչոր սալ քար,
Անոր տակը թէ չի գտար
Բիթ ու ականջ դաշունահար
Դարձիր գնա՛, հոս մի՛ մնար,
Կիս մի՛ ըներ ամօթահար
Հարպա՞ր ափսո՛ս, զիս չես ճանչնար։
Թորոս Քեռին ալ գուներին
Ցանկարծ եղաւ շատ «ողջամիտ»,
Քարայր մտան ալ աներկմիտ
Հին վիպային ու դեռ անտիպ։
Ու գչիններ ինչպէս հոսպիտ՝
Լոյսէն խրտչած գտան ատիթ
Որոնելու խաւար խորքիք։
Քաշին աչքերն էր յուսավառ
Հառագայթից այս մութ աշխարհ։
Մարմարակերտ մի երիվար
Ինչպէս ցրվէծ՝ կը խրխնջար
Երբ թափ կ'առնէ ժայռէն ի վար,
Ոսկի ձայնը մերթ յոյս կ'ըլլար,
Լոյս ու ձայնը գրկած իրար՝
Իրար կարօտ զոյգ սիրահար։
Շանթ ու կայծակ չորս դին ցայտր։
Մոռցաւ Դաւիթ ոսկի վայելք,
Խրոխտ կանգնած քարայրի եզէ,
Ու ներգին բաշը իր ձեռք։
Ծիրկաթինէն իջած իրեն
Լուսատողն ու կարմիր արեգ,
Հարազատ չեն այսպէս երբեք։
— Քեռի, Քեռի, քեզի առ բերք
Դուհար զանձեր ինչ գտանք մենք,
Քեզմէ կ'ուզեմ Քուռակն աշխէտ,
Տուր թէ կուտաս բոլոր սրտէդ
Թէ չէ կ'երթամ գնեբռան հետ...
— Այ անառակ Դաւիթ անգէտ
Ինչե՞ր կ'անցնին այդպէս մտքէդ։
Ես ի՞նչ ընեմ զանձերն ումպէտ
Քուռակն ալ քեզ զանձերն իր հետ,
Տէրն չգիկէ մեզ քու շղքէդ։

ԽՈՍՐՈՎ ԱՐԱԾԱՆԻ

օրէն, պատերազմի պարագային Նեղուցները պիտի բացուին այս բոլոր գի-նակից պետութեանց մարտանաւերուն առջեւ, եւ պիտի փակուին թշնամի պե-տութեանց առջեւ :

Սեւծովեան խմբակցութիւն մը կը կազմուի

Անգարայէն կը հեռագրեն Լոնտոնի թերթերուն.—

Ռումանիոյ արտաքին նախարար Գ. Գաֆէնքուի այցելութիւնը Անգա-րա, որ տեղի պիտի ունենար Մայիսի կէսին, յետաձգուած է Յունիսի կէ-սին։ Կ'ըսուի թէ անոր ժամանումը մեծապէս պիտի դիւրացնէ կազմութիւ-նը Սեւ ծովեան խմբակցութեան մը, որուն մէջ կուտայ Ռուսիա եւ որուն պիտի մասնակցին Պալքանեան բոլոր պետութիւնները, մէջն ըլլալով նաեւ Պուլկարիան : Կ'ըսուի նաեւ որ Թուրքիոյ միջնորդութեամբ՝ Յունաստան եւ Ռումանիա մասամբ պիտի գոհացնեն Պուլկարիոյ հողային պահանջները եւ զայն պիտի առնեն Պալքանեան խմբակցութենէն ներս։ Այս տեսութիւնը կը հաստատուի անով որ Խ. Միութեան արտաքին փոխ – գործավար Փո – թէմքին այցելեց վերջերս Անգարա, Սոֆիա եւ Պուքրէշ, իսկ Գ. Գաֆէն – քու Անգարայէն վերադարձին պիտի այցելէ նաեւ Աթէնք եւ Սոֆիա :

Լեհաստանական յարաբերութիւնները բարւոքած

Լեհաստանի արտաքին նախարար գնդ. Պէք եւ Խ. Միութեան արտա-քին փոխ – գործավար Փոթէմքին սիրալիր խորհրդակցութիւն մը ունեցան, որմէ ետք վերջինը մեկնեցաւ Մոսկուա։ Այս առթիւ հրատարակուեցաւ գե – կոյց մը, ուր կ'ըսուի թէ «երկու երկիրները առարկայական կերպով քննեցին կացութիւնը եւ Ռուսիա համակրութեամբ կ'ըմբռնէ Լեհաստանի դիրքը Լոն-տոնի ու Մոսկուայի միջեւ կատարուած բանակցութեանց հանդէպ»։ Լաւա – տեղեակ շրջանակներու մէջ կ'ըսուի, թէ լեհ-ռուսական յարաբերութիւնները սերտացած են եւ շուտով Մոսկուա պիտի այցելէ լեհ արտաքին փոխ – նախա-րար Արցիշէվսքի, որ հեղինակութիւն մըն է պալքանեան հարցերու մէջ :

Եուկոսլաւիա կը վարանի

Իտալական մամուլը երկար յօդուածներ կը գրէ Եուկոսլավիոյ խնամակալ իշխանին եւ արտաքին նախարարին Հռոմ այցելութեան առթիւ եւ կը պահան-ջէ, որ Եուկոսլավիա միանայ Պերլին – Հռոմ առանցքին, անդամակցելով հա-կաբոլշեւիկ ուխտին։ Եուկոսլավիոյ համար առիթ պիտի նշանակէր դիրք բռնել ժողովրդավար պետութեանց դէմ։ Կ'ըսուի թէ Պելկրատի կառավարու-թիւնը շատ ազդուած է այն իրողութենէն որ Թուրքիոյ յարաբերութիւնները ամրապնդուած են Ռուսիոյ եւ Պուլկարիոյ հետ, ինչպէս նաեւ Ռումանիա ու Լեհաստան կ'ամրապնդեն իրենց կապերը Ռուսիոյ հետ, իսկ Յունաստան ար-դէն ապահովութեան երաշխիք ստացած է Ֆրանսայէն ու Անգլիայէն։ Միւս կողմէ՝ Սկանտինաւեան պետութիւններն ալ մերժած են ընդունիլ Հիթլէրի ա-ռաջարկը՝ կնքելու ոչ – յարձակման փոխադարձ դաշինքներ։ Այս փաստերը վարանումի մատնած են Եուկոսլավիան, որ տակաւին կը փորձէ պահպանել իր չէզոքութեան քաղաքականութիւնը :

Գերմանեւսպանիական առեւտրական դաշինք

Բացի մարաջախտ Կէօրինկէն, որ այս օրերս կը հասնի Վալէնցիա, Պուր-կոս պիտի այցելէ նաեւ գերման տնտեսութեան նախարարութեան խորհրդա – կանը, Տոքթ. Վոլթութ, առեւտրական դաշնագիր մը կնքելու համար Սպա-նիոյ հետ։ Տոքթ. Վոլթութն էր որ կնքեց գերմանեւռումանական առեւտրա – կան ծանօթ դաշնագիրը։ Գերմանիա պիտի ստանձնէ Սպանիոյ վերակառուց – ման, զրկելով մեքենաներ ու տրամադրելով մասնագէտ ուժեր։

Գերմանական թերթերը կը շարունակեն յարձակիլ Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի վրայ ու կը պնդեն թէ անոնց տուած ապահովութիւնը Լեհաստանին անի – մաստ է։ Միւս կողմէ կը ծեծաղին այն ենթադրութեանց վրայ, թէ Իտալիա չափաւորութեան խորհուրդներ կուտայ Գերմանիոյ, Տանցիկի վէճին առթիւ։ Անոնք կ'ըսեն թէ Իտալիա այնպէս մը կապուած է գերմանական կառքին, որ ի վիճակի չէ նոյնիսկ ազդեցութիւն գործ դնելու անոր ընթացքին վրայ։ Իտալ – գերման զինակցութեան դաշինքը պիտի կնքուի Պերլինի մէջ, մայիս 20 — յունիս 10ի միջոցները։ Այս առթիւ Պերլին պիտի այցելեն Էմմանուէլ Թագա-ւորը եւ Կոմս Չիանօ :

Գերմանական ազդեցութիւնը Սպանիոյ մէջ հետզհետէ կ'աճի։ Մինչ իտա-լական մարտիկներէն մաս մը մեկնած է Իտալիա, ընդհակառակն, գերման կամաւորները, որոնց թիւը 10.000ի կը հասնի, ոչ միայն չեն մեկնած, այլեւ 750 նոր ուժեր հասած են, իբրեւ մասնագէտներ :

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՆՐԱԿԱՌՔԵՐԸ մայիս 18էն սկսեալ պիտի դադրեցնեն պար – տաւորիչ կայանի դրութիւնը։ Ով որ կ'ուզէ իջնել այս կամ այն կայանը, պէտք է հնչեցնէ զանգակը, կամ փողոցէն նշան ընէ, եթէ հանրակառք պիտի նստի։ 1934 մայիս 5ի հրամանով, երբ 15 առ հարիւր ջնջուեցան պարտաւորիչ կայանները, 3,650,000 ֆրանք խնայուեցաւ :

ԱՆՁՆԱՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆ փորձեցին երկու տարագիրներ։ Մէկը չեխ գործա-րանատէր մըն է, Օսկար Քաուֆման, որ շատ մը գործարաններ ունի Փրա – կայի մէջ։ Մարդը չէր կրցած նորոգել անձնագիրը եւ ինքզինքը մեթրոյին գծին վրայ նետելով ջախջախուեցաւ։ Միւսը Գերմանացի մըն է, նոյնպէս գոր-ծարանատէր, Քլաուս Փինքուս, որ Սէն գետը նետուած էր, բայց փրկուեցաւ։

ԵՐԿՈՒ ՌՈՒՍ ՕԴԱՉՈՒՆԵՐ, մէկը՝ հազարապետուհի, Փոլին Օսիփէնքօ, 32 տարեկան աւիոնեան մը, իսկ միւսը՝ հրամանատար Անատոլ Սերով, 29 տա-րեկան, ջախջախուեցան յանդուգն թռիչք մը կատարած ատեն։ Յուղարկաւո-րութիւնը պիտի կատարուի կառավարութեան ծախքով եւ երկու հերոսները պիտի թաղուին Կարմիր Հրապարակին վրայ։ Կին օդաչուն 1938 Սեպտեմբե-րին կոտրած էր կանացի մրցանիշը,— 5908 քիլոմեթր թռիչք ուղիղ գծով եւ առանց կանգ առնելու :

ՎԵՐԱՔՆՆԻՉ ատեանը հաստատեց ծանօթ ոճրագործներ Վայտմանի եւ Միլլոնի մահապատիժները :

ՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱՑ ՄԻՈՒԹԻՒՆ - ՓԱՐԻԶ

Յառաջիկայ դասախօսութիւնը 18 Մայիս, Հինգշաբթի երե-կոյեան ժամը 9ին, 8 Ռիւ Պոսիւէ, Փարիզ։ Կը դասախօսէ Պ. ՀԱՅԿԱԶՆ ՀԱԳԷՇԵԱՆ, Նիւթ՝ «Հայ մտաւորական կեանքը Փարիզի մէջ 1708-1870»։

Միութեան գրադարանը բաց է հասարակութեան Հինգշաբթի եւ Շաբաթ երեկոյները։

ՅՈՒՇԱՑԵՏՐ

Ֆ. Կ. Խաչի Ալֆորվիլի Մասնա-ճիւղը ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բո-լոր ընկերուհիները 15 Մայիս, Երկուշաբթի երեկոյ ժամը 8.30ին Հա-Ակումբին մէջ։ Օրակարգ՝ Կ. Խաչի տասնամեակի տօնակատարութիւն։

ՆՈՒԻՐԱՏՈՒՈՒԹԻՒՆ

Փավիյեան Սու Պուայէն Պ. Ս. Տէր Մաթէոսեան 50 Ֆր. կը նուիրէ Ֆ. Կապոյտ Խաչի օգաֆօխուժեան կայանին։

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

Կը փնտռեմ հօրեղբօրորդիս, Ցրաք Մինաս Վանլեան, Ցարս 1926ին էր Շապնշախ գիւղէն) որ ... Մարսէյլ, ուրկէ Vaucluse գիւղը (Ալփ-ը Հանդ) եւ կ'աշխատէր ... Մէկ Նավալի գործարանը ... տարի վերջ մեկնած է ... ջանք իր հասցէն իմացնել Vanlian, Bottier, 8 rue ... talie, Paris (13).

Le Gerant : H. STEPHAN
Imprimerie A-DER (AGOPIAN)
17, Rue Damesme .. Paris (13)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 376.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : GOBelins 15-76
Chèque Postal Paris 1678-63
(ՓՈԽԻՆԵՔ ՀԱՍՑԷ) Métro : TOLBIAC

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ —

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Այլ երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ 16 ՄԱՅԻՍ — MARDI 16 Mai 1939

ԺԵ ՏԱՐԻ — 15e Année No. 4041 — Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ — ԳԻՆ 30 ՍԱՆԹԻՄ

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔ

ԽԱՂԱՂՈՒԹԵԱՆ ԳԻՆԸ

Անգլեւ-թուրք համաձայնութիւնը ջախջախիչ պարտութիւն մը կը համարուի Գերմանիոյ եւ Իտալիոյ համար, քաղաքական շրջանակներու մէջ։

Ոչ միայն Փարիզի, այլեւ Լոնտոնի ամէնէն պաշարին թերթերն ալ մասնաւորապէս կը շեշտեն այս պարագան, դիտել տալով թէ միայն գերմանական [illegible] եւ իտալական դեսպանատան գործակատարը բացակայ էին, երբ Թուրքիոյ վարչապետը կ'աւետէր համաձայնութեան կնքումը, Ազգ. Մեծ Ժողովին մէջ։ Այս առթիւ զարմանալի պատմութիւններ ալ կը հրատարակեն, որոնց ստուգութիւնը դժուար է երաշխաւորել։

Ամէն պարագայի մէջ, անժխտելի է որ բրիտանական դիւանագիտութիւնը յաղթանակ մը շահեցաւ, լրջօրէն ջլատելով երկու միահեծան պետութիւնները։ Գերմանական թերթերն ալ անուղղակի կը հաստատեն այս պարագան, [illegible] սպառնական ծանուցումներ ուղղելով Թուրքիոյ, մինչեւ անգամ թշնամի հռչակելով զայն։

Անոնց կարծիքով, Թուրքիա երբեք պատճառ չունէր իրար անցնելու, եւ կարող էր չէզոք մնալ եւրոպական պատերազմի մը մէջ։ «Մինչդեռ խաբուեցաւ [illegible] քարոզութենէն եւ խոստումներէն։ Լոնտոն առիթ բռնեց՝ հրապուրել Թուրքիան, հողային ընդարձակման հեռանկար մը ցուցնելով Հիւսիսային Սուրիոյ մէջ, այսինքն ի վնաս Ֆրանսայի»։

Այս ակնարկը անշուշտ կը վերաբերի Սանճաքի չարաբաստիկ հարցին, որուն լուծման համար դեռ բանակցութիւններ կը կատարուին Փարիզի եւ Անգարայի միջեւ, թէեւ թուրք թերթերը արդէն վերջացած խնդիր կը նկատեն զայն, նոյնիսկ աւետիսներ տալով Իսմէթ Ինէօնիւի մօտաւոր այցելութեան մասին...

Գերմանական կարեւոր թերթ մը, «Համպուրկէր Ֆրէմտէնպլաթ», ապացուցանելու համար թէ Անգլիա եւ Ֆրանսա շատ սուղ գին մը վճարած են Թուրքիոյ զինակցութեան համար, կը գրէ թէ անոնք տրամադրած են 30 միլիոն անգլ. ոսկի, 500 օդանաւ, առեւտրական առաւելութիւններ եւ... Սուրիոյ մէկ մասը։

Փարիզի եւ Լոնտոնի թերթերն ալ կը հաստատեն գոնէ Սուրիոյ (Սանճաք) պարագան, առանց շատ բաց խօսելու։ Պարզապէս հաւաստելով թէ Ֆրանսա [illegible] է տեղի տալու այս հարցին մէջ, նկատի առնելով տագնապին [illegible]։

Այսպէս, Փէրթինաքս, հռչակաւոր քաղաքական քրոնիկագիրը, խոստովանելով հանդերձ թէ Թուրքերը «շատ ծանր գին մը» կը պահանջեն — Սանճաքին կցումը — իբրեւ Ալեքսանտրեթի կոտակը, կ'եզրակացնէ.

— «Սակայն եւ այնպէս, այսքան ծանրակշիռ խանգամանքի մը մէջ, մենք [illegible] ենք երբեք միեւնոյն ատիճանին վրայ չդնել երկրորդականը եւ էականը, որքան ալ կարեւոր ըլլայ երկրորդականը»։

Ուրիշ թերթեր ալ միեւնոյն եզրակացութեան կը յանգին, թէեւ ընդդիմադիրները եւ մասնաւորապէս Միջերկրականի կոմիտէն կը շարունակեն անկարելին փորձել, Սանճաքին գոնէ մէկ մասը փրկելու համար։

Ամէն պարագայի մէջ, այս շաբթու պիտի տրուի վերջնական որոշումը, [illegible] Ֆրանքօ-թուրք զինակցութեան։

Այս առթիւ, ուշագրաւ են Սուրիոյ մարզպանին յայտարարութիւնները։ Պ. Կ. Փիւօ, որ Փարիզ կը գտնուէր վերջերս, Պէյրութ վերադառնալէ անմիջապէս վերջը ձայնասփիւռ ճառ մը խօսեցաւ, հաւաստելով թէ այլեւս պիտի չուշանայ Սուրիոյ անկախութեան հռչակումը, իբրեւ հետեւանք անգլօ-ֆրանքօ-թուրք զինակցութեան։

Իր պարզած սկզբունքներուն համաձայն, Ֆրանսա պիտի մնայ զինուորական տէր Սուրիոյ, նաւային եւ օդանաւային խարիսխներով, որոնք անհրաժեշտ են, պաշտպանելու համար Սուէզի ջրանցքը, Մուսուլի նաւթահորերը, Տարտանէլը եւն.։ Միեւնոյն ատեն անգլօ-ֆրանսական գործակցութիւն մը պիտի հաստատուի Սուրիոյ եւ Պաղեստինի զինուորական իշխանութեանց միջեւ, արեւելեան Միջերկրականի պաշտպանութեան համար։

Լոնտոնի թերթերը ուրիշ բան մըն ալ կը պատմեն։ Պահպանողական մեծ օրգանը, «Տէյլի Թէլէկրաֆ», իր խմբագրականին մէջ պարզելով անգլեւ-թուրք զինակցութեան արժէքը, հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ.

— «Իբրեւ Թուրքիոյ գլխաւոր շարժառիթը մեզի հետ միջերկրականեան դաշինք մը կնքելու պատրաստակամութեան, բաւական է յիշել թէ Թուրքիա [illegible] անձկութեան մէջ էր այն օրէն ի վեր երբ Երկոտասան կղզիները ամրացուեցան Եգէականի իր ափերուն դիմաց, եւ մանաւանդ այն օրէն ի վեր, երբ 1934ին Մուսոլինի յայտարարեց, թէ «Իտալիոյ պատմական նպատակները կը գտնուին Ասիոյ եւ Ափրիկէի մէջ»։ Այս խօսքերուն Ափրիկէի վերաբերեալ մասը իրագործուեցաւ 1934էն վերջ. Ալպանիոյ գրաւումը սաստկացուց Թուրքիոյ մտահոգութիւնները։ Կասկած չկայ թէ Թուրքիոյ հետ կնքուած համաձայնութիւնը պիտի ծառայէ իբրեւ ամրապնդումի ազդակ բոլոր [illegible] Միջերկրականի մէջ։ Մանաւանդ որ, Թուրքիա ինչպէս Անգլիա, [illegible] դիւանագիտական յարաբերութեան մէջ է Ռուսիոյ հետ, եւ շատ հաւանական է որ անգլեւ-թրքական դաշնագրին վերջնական ձեւը կախում ունենայ Ռուսիոյ հետ զուգահեռաբար կատարուած բանակցութիւններու ելքէն։ Միւս կողմէ՝ Ֆրանսական խորհրդարանին վստահութեան քուէն ցոյց տուաւ թէ երկիրը միակամօրէն կանգնած է Տալատիէի քաղաքականութեան կողքին, այնպէս ինչպէս արտայայտեց վարչապետը իր հինգշաբթի օրուան ճառին մէջ, [illegible] կերպով՝ խաղաղութեան ճակատը գծայնապէս յառաջ կ'երթայ, եւ [illegible] այսօր աւելի ներզօր ազդակ մըն է յօգուտ խաղաղութեան քան կ'երեւայ արտաքնապէս»։

Ինչ կը հետեւի այս տեսութիւններէն։

Նորէն երկու աշխարհակալութիւններ են որ կը ճակատին իրարու դէմ,— ինչպէս 1914ին։ Այս օրուան Առանցքը երէկուան Գերմանիան է, դէպ ի Արեւելք տարածուելու առաջադրութեամբ, իր ետեւէն քաշելով Ֆաշական Իտալիան։ Միւս ճակատը կը վարէ Մեծն Բրիտանիան, խափանելու համար որ եւ է մրցակցութիւն կամ գերակշռութիւն՝ Միջերկրականի մէջ, այլ մանաւանդ Հնդկաստանի ճամբուն վրայ։

Երէկ արդարութիւն եւ ազատութիւն կը կոչուէր այս հինաւուրց պայքարը, յանուն փոքր ժողովուրդներու փրկութեան։ Այսօր ալ նշանախօսքերը ոչ թէ փոխուած, այլ դունաւորուած են։ Երկու կողմերը նորէն կը խօսին արդարութեան, ազատութեան եւ փոքր պետութեանց պաշտպանութեան մասին, թէեւ դիկտատուրաները մէջտեղ դրած են նոր ազդանշան մը,— «կենսական տարածութիւն», որ պիտի յանգի միեւնոյն ելքին,— աշխարհակալութիւն։ Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՄՈՒՍՈԼԻՆԻ ՉԱՓԱՒՈՐ ԽՕՍԵՑԱՒ

«ՊԱՏՃԱՌ ՉԿԱՅ ՊԱՏԵՐԱԶՄԵԼՈՒ ԵՒՐՈՊԱՅԻ ՄԷՋ, ԲԱՅՑ...»

Մուսոլինի քաղաքական ճառ մը խօսեցաւ կիրակի օր, Թորինոյի մէջ, ճառ մը որ մեծ տպաւորութիւն գործեց իր չափաւորութեամբ, մինչդեռ կը կանխատեսէին թէ բուռն խօսքեր պիտի արտասանէ, իբրեւ հետեւանք անգլեւ-թուրք զինակցութեան։

Առաջնորդը նախ փառաբանելով Իտալիոյ կատարած շինարար աշխատանքը եւ յաղթանակը, յիշեց թէ կռուեցան եւ յաղթեցին Ափրիկէի մէջ, կռուեցան եւ յաղթեցին Ազգերու Դաշնակցութեան պատժական անօրինութեանց դէմ, «Ազգաժողով մը որ այսուհետեւ թաղուած է առանց վիշտ պատճառելու, Լեմանի մարմարեայ դամբարանին մէջ»։ Յիշեց նաեւ թէ Իտալիա կռուեցաւ եւ յաղթեց Սպանիոյ մէջ, «Ֆրանքոյի հերոսական հետեւակազօրքին հետ, ընդդէմ ժողովրդապետութեան եւ համայնավարութեան խմբակցութեան որ տապալեցաւ ջախջախուեցաւ։ Այս եօթը տարիներու հաշուեկշիռը կը կազմէ կայսրութեան նուաճումը, Ալպանիոյ թագաւորութեան եւ Իտալիոյ միացումը, մեր ուժին յաւելումը բոլոր ասպարէզներուն մէջ»։ Ետքը շարունակեց.

— «Մինչ ձեզի կը խօսիմ այստեղ, միլիոնաւոր, թերեւս հարիւրաւոր միլիոններով մարդիկ աշխարհի բոլոր կէտերուն մէջ, տատանելով յուսահատութեան եւ լաւատեսութեան միջեւ, կը հարցնեն,— «Դէպի խաղաղութի՞ւն կ'երթանք թէ դէպ ի պատերազմ»։ Ծանրակշիռ հարցական մըն է այս բոլորին համար, բայց մասնաւորապէս անոնց համար որ պիտի ստանձնեն որոշման պատասխանատուութիւնը, պահը հասնելուն։ Արդ, ի պատասխան այդ հարցումին կը յայտարարեմ թէ՝ առարկայօրէն եւ սառնօրէն քննելով կացութիւնը, այժմ Եւրոպայի մէջ չկան այնպիսի խնդիրներ որոնց տարողութիւնը եւ սուր հանգամանքը կարենային արդարացնել պատերազմ մը, որ Եւրոպայէն սկսելով պիտի դառնար տիեզերական, դէպքերու տրամաբանական զարգացումով։ Հանգոյցներ կան եւրոպական քաղաքականութեան մէջ, բայց այդ հանգոյցները քակելու համար թերեւս անհրաժեշտ չէ սուրի դիմել։ Սակայն եւ այնպէս, պէտք է որ այդ հանգոյցները քակուին միանգամ ընդ միշտ, որովհետեւ, ինչ որ ալ ըլլայ, բիրտ իրականութիւն մը նախընտրելի է երկարատեւ անստուգութենէն»։

ԻՏԱԼԻԱ ԵՒ ԳԵՐՄԱՆԻԱ ՄԻՇՏ ՄԻԱՍԻՆ ԵՆ

— «Այսպէս կը մտածէ ոչ միայն Իտալիան, այլեւ Գերմանիան, հետեւաբար եւ Առանցքը։ (Ամբոխը կ'աղաղակէ — Հիթլէ՛ր), այն Առանցքը որ տարիներով երկու վարչաձեւերու եւ երկու յեղափոխութեանց զուգընթաց գործունէութիւնը կազմելէ վերջ, պիտի դառնայ երկու պետութեանց եւ երկու ժողովուրդներուն անբաժանելի ուխտը, Միլանի դաշինքով եւ զինակցութեամբ որ պիտի ստորագրուի յառաջիկայ ամսու, Պերլինի մէջ։ Անոնք որ ամէն առտու, թերեւս շրջուած հեռագիրներով, ճեղք մը կը փնտռէին, այժմ պիտի մնան շփոթահար եւ նուաստացեալ։ Թող ոչ ոք անձնատուր ըլլայ ծիծաղելի պատրանքներու, որովհետեւ ֆաշական վարդապետութիւնը յստակ է, եւ իմ կամքս նոյնքան աննկուն որքան առաջ, աւելի քան առաջ։ Մենք Գերմանիոյ հետ պիտի քալենք աւելի լաւ քան առաջ, Եւրոպային տալու համար այն արդար խաղաղութիւնը որ խորունկ բաղձանքն է բոլոր ժողովուրդներուն։ Մենք խաղաղութիւն կ'ուզենք ոչ թէ պարզապէս անոր համար որ աղետալիօրէն խախտէ մեր ներքին կացութիւնը։ Ան աղետալի է 17 տարիէ ի վեր, եւ մեր հակառակորդները ի զուր կը սպասեն հուժկուոր փլուզման եւ դեռ երկար պիտի սպասեն։ Ոչ ալ պատերազմին ֆիզիքական վախին համար է որ խաղաղութիւն կ'ուզենք, որովհետեւ վախը անծանօթ է մեզի։ Ահա թէ ինչո՛ւ այլանդակ են մօտակայ սահմանէն անդին, արձագանգներու կարգ մը ռազմագէտներուն ցնդաբանութիւնները, (ամբոխը կ'աղաղակէ.— «Նի՛ս, Սավուա՛, Թունու՛զ»): Ցնդաբանութիւններ որ դիւրին պտոյտներ կ'երեւակայեն Փոյի հովիտին մէջ։ Անցած է Ֆրանսուա Ա.-ի եւ Կարոլոս Ը.-ի ժամանակը։ Այլեւս կարելի չէ այդ կարգի պատերազմ մը։ Նոյնիսկ այն ատեն երբ Ալպեաններու ետին չկար 45 միլիոնի խիտ ժողովուրդ մը ինչպէս այսօր, օտար արշաւողները երկար բախտ չունեցան Իտալիոյ մէջ»։

Այստեղ Մուսոլինի պանծացնելով Փիէմոնթէի զինուորական փառքերը, կասկածելի հռչակեց ժողովրդավար պետութեանց խաղաղասիրութեան անկեղծութիւնը եւ շարունակեց.

— «Վերջին ժամանակներս փոփոխութիւն մը կրեց երեք ցամաքամասերու աշխարհագրական քարտէսը։ Բայց պէտք է դիտել որ ոչ Ճափոն, ոչ Գերմանիա, ոչ ալ Իտալիա մէկ քառակուսի մեթր հող, մէկ բնակիչ չխլեցին մեծ ժողովրդապետութիւններէն։ Ուրեմն ինչո՞վ կը բացատրէք իրենց կատաղութիւնը։ Արդեօք բարոյական խղճահարութի՞ւն մը։ Բայց մենք չե՞նք գիտեր այն բոլոր մեթոտները որոնց շնորհիւ կազմուեցան իրենց կայսրութիւնները, ինչպէս եւ այն մեթոտները որոնցմով պահուեցան։ Խնդիրը հողային չէ, այլ ուրիշ բան։ Վերսայլի մէջ շինուեցաւ դրութիւն մը որ առաջնակը կ'ուղղէր Գերմանիոյ եւ Իտալիոյ դէմ։ Այդ դրութիւնը քանդուեցաւ անդարձ։ Այն ատեն սկսան երաշխաւորութիւններ հաստատել, աւելի կամ պակաս բազմակողմանի։ Թէ մեծ ժողովրդապետութիւնները անկեղծօրէն փարած չեն խաղաղութեան դատին, անվիճելի կերպով կ'ապացուցուի այն իրողութեամբ որ անոնք արդէն սկսած են սպիտակ պատերազմը, այսինքն պատերազմ տնտեսական գետնի վրայ։ Անոնք մեզ տկարացնելու պատրանքներ կը սնուցանեն... Միայն ոսկիով չէ որ կը շահուին պատերազմները, այլ որովհետեւ կամքը աւելի կարեւոր է քան ոսկին, եւ քաջութիւնը շատ աւելի կարեւոր քան կամքը։ Հարիւր յիսուն միլիոնի ահարկու զանգուած մը, որուն թիւը կ'աճի արագօրէն եւ որ կը տարածուի Պալթիկ ծովէն մինչեւ Հնդկական ովկիանոս, պիտի չհանդուրժէ տիրապետութեան։ Ամէն յարձակում անօգուտ պիտի ըլլայ, եւ պիտի մղուի ամենամեծ վճռականութեամբ։ Եւ երաշխաւորութեանց դրութիւնը պիտի խորտակուի, ինչպէս խորտակուեցաւ սարքանակի դրութիւնը։ Բայց ֆաշականները սովորութիւն չունին ծայրայեղ կամ

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՎԱՐՉԱՊԵՏԻՆ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ԱՆԳԼԵՒ-ԹՈՒՐՔ ՀԱՄԱՁԱՅՆՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ

Տոքթ. Րէֆիք Սայտամ, Թուրքիոյ վարչապետը, ուրբաթ օր միաժամանակ ծանուցանելով անգլեւ-թուրք համաձայնութեան կնքումը, բացատրեց թէ մինչեւ հիմա կառավարութեան հետեւած հիմնական ուղեգիծն էր երկիրը կարելի եղածին չափ հեռու պահել սպառնալից դէպքերէ եւ չէզոք դիրք բռնել աշխարհի ամէն կողմը ծագած վէճերու հանդէպ։

— «Բայց, այն օրէն ի վեր որ այդպիսի դէպքեր անդրադարձումներ ունեցան պալքանեան շրջաններու վրայ եւ Միջերկրականի ապահովութեան խնդիրը նորէն իր ազդեցութիւնը կը գործէ մեր ազգային կեանքին վրայ, կառավարութիւնը հարկադրուեցաւ ընդունիլ թէ կը գտնուի հարցի մը առջեւ որ լուրջ կապ ունէր ազգային ապահովութեան հետ, թէ այլեւս կարելի չէր չէզոք եւ անտարբեր մնալ եւ թէ չէր կրնար համակերպիլ որ ծանրապէս վտանգուի այդ ապահովութիւնը։ Թուրքիա կը փափաքի որ Միջերկրականով շահագրգռուած բոլոր պետութիւնները այդ ծովը նկատեն իբրեւ հասարակաց սեփականութիւն մը։ Մեզի համար ազգային ապահովութեան խնդիր մըն է Միջերկրականի մէջ հաստատել կարգուսարք մը որ ոչ ոք զրկէ օրինաւոր առաւելութիւններէ, բայց եւ ազատ ասպարէզ չձգէ գերակայութեան կամքերուն առջեւ։ Այս պայմաններուն մէջ, պատերազմական աղէտէ մը խուսափելու ամէնէն ազդու միջոցն էր ընկերակցիլ այն ազգերուն որ կը միանան խաղաղութեան համար խաղաղ գործակցութեամբ, բայց պիտի չընկրկին նոյն իսկ պատերազմին առջեւ, եթէ հարկ ըլլայ։ Ահա թէ ինչու այսօր կը խնդրենք ազգին ներկայացուցիչներէն մեզի արտօնութիւն տալ Անգլիոյ կողքին դիրք բռնելու խաղաղութեան եւ ապահովութեան պաշտպանութեան ուխտի մը մէջ որ ուղղուած չէ ո եւ է երկրի դէմ, չի ձգտիր պաշարել ո եւ է մէկը կամ վնասել ոեւէ մէկուն, այլ կ'ուզէ ժողովուրդները ապահովել պատերազմի եղերական աղէտէն։ Եւրոպայի մէջ պատահած դէպքերուն սկիզբէն իսկ, դէպքեր որոնք իրարու յաջորդեցին այնքան արընթաց, անդրադարձումներ ունենալով մասնաւորապէս Պալքաններու մէջ, երկու կառավարութիւնները սկսան սիրալիր խորհրդակցութիւններ ունենալ եւ այն համոզման յանգեցան թէ՝ յանուն խաղաղութեան եւ ապահովութեան անհրաժեշտ է միացնել երկու երկիրներուն ճակատագիրը, աւելի խոր եւ աւելի տեւական գործակցութեան մը ձեւով»։

Վարչապետը այստեղ կարդաց անգլեւ-թուրք յայտարարութիւնը, զոր հաղորդեր էինք կիրակի օր, եւ նորէն շեշտեց թէ երկու զինակիցներուն քաղաքականութիւնը մէկ նպատակ ունի, ապահովութիւն եւ խաղաղութիւն։ «Ինչպէս անցեալին մէջ, մենք պիտի փնտռենք առիթներ՝ նորէն ապացուցանելու մեր խաղաղասիրութիւնը։ Բայց եթէ օր մը մեր իրաւունքները եւ շահերը վտանգուին, պիտի չվարանինք մենք մեզ պաշտպանել զինու զօրութեամբ, մեր իրաւունքին գիտակցութեան բոլոր ուժգնութեամբ»։

Վարչապետը յետոյ պատմեց թէ բանակցութիւններ կը կատարուին նաեւ Ֆրանսայի հետ, նմանօրինակ համաձայնութեան մը համար։ Իսկ Խ. Միութեան մասին ըսաւ.

— «Մենք պիտի շարունակենք ամենասերտ եւ սիրալիր յարաբերութիւնները պահպանել մեր հզօր եւ բարեկամ հարեւանին հետ։ Մեր տեսակէտներուն եւ շահերուն համերաշխութիւնը կ'ապացուցանէ թէ ո՛րքան սահմանական է գործակցութեան ճամբան որ կը բացուի մեր առջեւ։ Պ. Փոթեմքինի վերջին այցելութեան շնորհիւ անգամ մը եւս հաստատուեցաւ թէ մենք միացած ենք տեսակէտներու նոյնութեամբ եւ թէ մեր վաղուան քաղաքականութիւնը պիտի զարգանայ նոյն այս հիմերուն վրայ»։

Տոքթ. Րէֆիք ամէնէն վերջը խօսելով Պալքաններու մասին, մաղթեց որ աւելի ընդարձակուի այդ խմբակցութիւնը, աւելի բեղնաւոր գործ կատարելու համար։

Ճառը վերջացաւ բուռն ծափերու մէջ եւ ներկայ 353 երեսփոխանները միաձայնութեամբ հաւանութիւն յայտնեցին անգլեւ-թուրք համաձայնութեան։ Օտար դեսպաններն ալ ներկայ էին ժողովին, բաց ի գերմանական դեսպանէն (Ֆոն Փափէն) եւ իտալական դեսպանատան գործակատարէն։

ՊԵՐԼԻՆԻ ԱԶԴԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ԹՈՒՐՔԻՈՅ

Անգլեւ-թուրք համաձայնութեան յայտարարութենէն անմիջապէս վերջը գերմանական մամուլը սկսաւ կծու ազդարարութիւններ ուղղել Թուրքիոյ։ Այսպէս, արտաքին նախարարութեան օրկանը կը յիշեցնէ թէ Թուրքիա պէտք չէ երեւակայէ որ միայն Իտալիոյ հետ գործ պիտի ունենայ Միջերկրականի մէջ, եւ կամ միայն Գերմանիան պիտի գտնէ դիմացը՝ Պալքաններու մէջ։ «Իտալօ-գերման դաշինքը ի զօրու է Հիւսիսային ծովէն մինչեւ Միջերկրական»։

Գերմանական հեռագիր մը, որ միայն արտասահմանի յատուկ է, կ'ըսէ թէ Թուրքիոյ վարչապետին յայտարարութիւնը կ'ապացուցանէ թէ Թուրքիա մէկդի դրած է չէզոքութիւնը, ինչ որ մասնաւոր ուշադրութիւն գրաւած է Գերմանիոյ քաղաքական շրջանակներուն մէջ։ Հեռագիրը թշնամական արարք մը կը նկատէ Անգլիոյ երաշխաւորութեան քաղաքականութիւնը։ Հեռագիրը կ'աւելցնէ թէ եթէ Թուրքիա շարունակէ այս ճամբան, ինքն իր գլխուն դուրս պիտի ձգուի անկախ ազգերու շարքէն։

Ուրիշ թերթեր ալ գիտել կու տան թէ կնքուած զինակցութեամբ ոչ Թուրքիա ինք բան մը կը շահի, ոչ ալ խաղաղութիւնը։ Մէկ խօսքով Թուրքիան այլեւս թշնամի կը համարուի Գերմանիոյ մէջ։

Նոյն աղբիւրին համաձայն, Թուրքիոյ դիւանագէտները այժմ կը ջանան Պուլկարիան եւ Եուկոսլավիան ալ համոզել եւ կապել հակայարձակման ճակատին։ Եթէ յաջողին, նոր յայտարարութիւն մը եւս պիտի ըլլայ Պալքաններու մասին։ Հարցը այն է որ Պուլկարիա հրաժարած չէ իր հողային պահանջներէն՝ մասնաւորապէս Ռումանիոյ հանդէպ։

— • —

ԾԻՐԱԿՈՒՑԻՆ արտաքին գործերու յանձնաժողովը բացառիկ նիստ մը գումարելով, լսեց Պ. Կոթըրոյի մանրամասն զեկուցումը, Սանճաքի մասին, ուր գացած էր վերջերս, Պ. Փօլ տիւ Վէօսի հետ։ Որոշուեցաւ շարունակել Մօտաւոր Արեւելքի գործերու քննութիւնը, որ սկսած է 1937ին եւ յառաջիկայ նիստին հրաւիրել արտաքին նախարարը, լսելու համար անոր բացատրութիւնները։

ՀԱՑԻՆ ԳԻՆԸ 5 սանթիմ պիտի աւելնայ վաղը, չորեքշաբթի (3.10 փոխանակ 3.5ի)։

ԿԱՐՄԻՐ ԳԻԾԷՆ ՆԵՐՍ

ԼԻԹՎԻՆՈՎԻ ՀՐԱԺԱՐՄԱՆ ԱՌԹԻՒ

Անկասկած՝ վերջին շաբաթներու քաղաքական ամէնէն չանդալից դէպքը եղաւ Լիթվինովի հեռացումը Խ. Միութեան արտաքին գործավարութենէն:

Շանդալից՝ անոր համար որ Կրեմլը իր արտաքին պաշտօնատարը ապարէզէն քաշեց ճիշդ այն օրերուն, երբ խաղաղութեան ճակատին հետ բանակցութիւններ կը կատարուէին: Այսպէս, Լիթվինով երէկուան էր իր աթոռին վրայ՝ երկա՛ր ատենէ ի վեր:

Եւրոպական մամուլը դեռ չկրցաւ որոշ եզրակացութեան մը գալ այս մասին: Պարզուած կարծիքները երեք են: Այսպէս, կարգ մը թերթեր, Իւմանիթէի գլխաւորութեամբ, կ՚ըսեն թէ գործավարի փոփոխումը քաղաքականութեան փոփոխում չի նշանակեր: Անոնց պնդումով, ձեւի կամ գործելակերպի փոփոխում մըն է միայն կատարուածը:

Այս տեսակէտը ճիշդ է մասամբ: Արդարեւ, բոլոր դիկտատորական երկիրներու մէջ գործավարները անհատական քաղաքականութիւն չունին եւ չեն կրնար ունենալ: Բայց, գործավարի անձը նշանակութիւն ունի այն տեսակէտէն թէ ո՛ր պետութեան հետ կամ դէմ պէտք է ընթանայ երկրին քաղաքականութիւնը, եւ թէ՝ այդ անձը (գործավարը) ինչ նըպաստաւոր կամ աննպաստ վերաբերում կը գտնէ խնդրոյ առարկայ երկրին կամ երկիրներուն մօտ:

Մամուլին ուրիշ մաս մը կը խորհի թէ Սթալին ուզած է իր ձեռքը առնել արտաքին քաղաքականութեան ղեկը, ու հոն գետեղած է,— թէեւ առժամաբար— Մոլոթովը՝ իբրեւ աւելի վըստահելի անձ ու նաեւ աւելի կարուկ:

Եւ, վերջապէս, կայ երրորդ ենթադրութիւնը թէ՝ Կրեմլը այլեւս դժգոհ է Արեւմտեան Եւրոպայի երկու մեծ պետութիւններու քաղաքականութենէն, որ ձգձգուն է եւ կը չարժի պարագաներուն համեմատ:

Արդ, ո՞րքան ճշմարտութիւն կայ այս բոլորին մէջ, ու ո՞րքան հաւանականութիւն՝ պարզուած ենթադրութիւններուն մէջ:

Նախ քան այդ, սակայն, մատնանշենք պարագայ մը, որ, կը խորհինք, չափազանց կարեւոր է եւ կրնայ որոշ չափով օգնել մեզի՝ մեր եզրակացութեան մէջ:

Այսպէս, Լիթվինով, իբրեւ արտաքին գործավարը Խ. Միութեան, իր աթոռին վրայ մնաց միայն պարագաներու բերումով: Աւելի ճիշդ՝ այդ Ֆաղաֆականութեան համար, որուն ջերմ պաշտպանը եղաւ ինք՝ իբրեւ պատգամաբերը, անշուշտ, Կրեմլինի: Ժընեւ— հաւաքական ապահովութիւն— Լիթվինով— այս երեք բառերը ատեն մը չափազանց նոյնացած էին: Ազգերու Դաշնակցութեան քայքայումէն վերջ, Միւնիխը բոլորովին հարուածեց այդ քաղաքականութիւնը, եւ Մոսկուան մեկուսացուց Եւրոպայէն: Այնքան որ՝ պահ մը կարծուեցաւ նոյնիսկ թէ հակակոմինտերնեան ճակատը այլեւս Արեւելքի մէջ ալ ազատ կը գտնէ իր ձեռքերը եւ կը քալէ Ռուսիոյ վրայ: Մանաւանդ որ, այդ օրերուն Ուկրայնական հարցը օրակարգի վրայ էր եւ կը հրահրուէր Պերլինէն:

Ուրեմն, կը մնար որ Մոսկուա Յայն այդ շրջանին նետէր Լիթվինովը, «անոր» քաղաքականութեան այդքան սնտիպտունակ կերպով ձախողումէն վերջ:

Ասկէ զատ, Լիթվինով պետն էր Խ. Միութեան այն գործավարութեան, որուն գրեթէ ամբողջ բարձր պաշտօնատարութիւնը «զտուած» էր, եւ անողորմաբար պատժուած: Այսպէս, Գարախան եւ Քրէսթինսքի, մէկը արեւելքի ու միւսը արեւմուտքի մէջ ամէնէն աչքառու ներկայացուցիչները արտաքին գործավարութեան, գնդակահարուեցան իբրեւ «թշնամիներ»: Փարիզի դեսպան Ռաքովսքին աւելի առաջ քշուեր էր արդէն երկրին խորքը: Սոքոլնիքով, Դաւիթեան, Ռոզէնկոլց, Եուրենկո, Նուրիեւ, Բարմին, Բուտենկո, Կրեստովսկի, Սոֆիայի դեսպանը,— ու-րիշ խօսքով՝ գրեթէ բոլոր աչքառու պետպաններն եւ կանչուեցան և պատժուեցան կամ փախուստ տուին:

Այս իրողութեան առջեւ, Լիթվինով, որ գլուխն էր անոնց, ինչպէ՞ս կրնար պահել իր գլուխը: Պահեց, սակայն: Այսինքն՝ Կրեմլին անհրաժեշտ գտաւ ամբողջ մարմինը մաքրագործել, բայց գլուխը անվթար պահել:

Պատճա՞ռ:

Կամ այն էր որ Լիթվինով մեղքի բաժին չունէր եւ կամ այն՝ որ Սթալին որոշած ըլլալով հանդերձ զայն եւս նետել, հարկ գտաւ իր արտաքին դիմակը չփոխել մինչեւ որոշ ատեն մը եւս, անշուշտ անոր անձին հետ կապուած կամ անով բնորոշուող քաղաքականութիւն մը շարունակելու եւ կամ՝ անոր հակառակ բայց գաղտնի քաղաքականութիւն մը անով ծածկելու համար:

Այս երկու ենթադրութիւններէն մին ճշմարտութիւն է անշուշտ: Բայց, գոնէ առայժմ, անծանօթ:

Եթէ ճիշդ է Մոսկուայէն հասած լուր մը, Լիթվինով արդէն իսկ «ահաբեկուած է համեստ յարկաբաժինի մը»: Այսինքն՝ ունեցած է Զինովիեւի ճակատագիրը, գոնէ առայժմ, «պարագաներուն թելադրած» վախճանը ունենալու համար աւելի վերջը:

Աւելի էական է, անշուշտ, ընթացքը այն քաղաքականութեան որուն պիտի հետեւի, ասկէ վերջ, Խ. Միութիւնը:

Արդ, ո՞րքան հաւանական է առաջին ենթադրութիւնը,— խաղաղութեան ճակատին միացումը:

Այս տեսակէտին ուժ կուտան կարգ մը իրողութիւններ ու երեւոյթներ:

Նախ այն, անշուշտ, որ Անգլիա եւ Ֆրանսա անհրաժեշտ կը նկատեն Խ. Միութիւնը կրկին քաշել դէպի Եւրոպա, նկատի ունենալով անոր ուժը եւ կատարելիք դերը՝ ապագայ պատերազմի մը մէջ:

Հակառակ, սակայն, եղած հաւաստիքներուն, Չէմպըրլէն դեռ չկրցաւ յայտարարել թէ վերջացած են բանակցութիւնները եւ Ռուսիա կը գտնուի, այլեւս, խաղաղութեան ճակատին մէջ: Անշուշտ, շատ են դժուարութիւնները: Մանաւանդ որ՝ Խ. Միութիւնը, իր կարգին, դրած է որոշ առաջարկներ: Ըսպէս՝ խոր տարբերութիւն կայ՝ մէկ կողմէ Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի, ու՝ միւս կողմէ՝ Ռուսիոյ տեսակէտներուն միջեւ՝ երբեւէ համաձայնութեան մը կնքումին մասին: Մոսկուան գիտէ որ իրեն եղած առաջարկը կուգայ մանաւանդ այն Անգլիայէն, որ Միւնիխի մէջ ուզեց իսկ չքմեղ, երբ մեկուսացաւ ինք: Աւելին,— իր ու Ալպիոնի միջեւ յարաբերութիւնները միշտ եղած փոփոխական, ու ազնուական Բրիտանիան միշտ վերապահութիւն մը դըրաւ: Ճիշդ է, որ քաղաքականութեան մէջ տպաւորութիւններն ու զգացումները դեր չեն խաղար: Բայց, ճիշդ է նաեւ որ մանաւանդ Անգլիան իր քաղաքականութեան մէջ ոչ տրամադրութիւն կը գնէ եւ ոչ ալ զգացումէ կ՚առաջնորդուի: Որով՝ յարգ ունեցած իր վերապահութիւնը կը բխէր իր հիմնական Ֆաղաֆականութենէն՝ դէպի Խ. Միութիւնը: Ու հիմա եթէ կը ձգտենայ, կը վարէ ստիպողական քաղաքականութիւն մը միայն: Իբրեւ «ազգաւտ գրպանի» մը նայելու այս կերպը, որ նեղ պարագային միայն զայն յիշելու կը մղէ, բնականաբար չի կրնար հիմնաւոր ու նախընտրելի նկատուիլ Մոսկուայի կողմէ: Բացի այն պարագայէն, անշուշտ, երբ Կրեմլին իրապէս առիթ ունի կ՚ըլլայ, իր կարգին, երկարած ձեռքը սեղմելու՝ մօտեցող բուռնցքները կարենալ հարուածելու համար միասնաբար:

Այստեղ, այլեւս, խաղաղասէր ճակատին իր մասնակցութեան պարագան կը դառնայ իրական՝ յարձակողական խմբակցութեան դէմ:

Բայց, այստեղ կը ծագի ուրիշ հարցում մը, թէ՝ Խ. Միութիւնը — անկախ իր ներքին ու զինուորական պայմաններէն եւ կարելիութիւններէն — կողմնակի՞ց է երկու ճակատներու պատերազմին մասնակցելու՝ իբրեւ կողմ: Եւ այդպիսի մասնակցութենէ մը ի՞նչ կը սպասէ ինք:

Անժխտելի է, որ Խ. Միութիւնը առհասարակ որեւէ ճակատի վրայ կռուելու տրամադիր չէ: Ան ջերմապէս կը ցանկայ, սակայն, որ պատերազմներ ու մանաւանդ ճակատներու պատերազմ տեղի ունենայ՝ առանց իր մասնակցութեան:

Ահա ամէնէն հիմնական Ֆաղաֆականութիւնը Մոսկուայի, որ, չմոռնանք, միշտ կ՚առաջնորդուի իր հիմնական սկզբունքէն,— համաշխարհային յեղափոխութիւն: Այս պարագային, ուրեմն, խաղաղութեան ճակատին նաեւ իր մասնակցութիւնը— Ֆրանսա— պիտի ըլլայ, իր կարգին, պարագայական Ֆաղաֆականութիւն մը միայն:

Միւս կողմէ, չափազանց ուշագրաւ է, որ Մոսկուա Լիթվինովը նետեց ճիշդ այն օրերուն, երբ Փարիզ ու Լոնտոն իրենց պատասխանը պիտի խմբագրէին: Իսկ Փոթէմքին, աւելի ուշագրա՛ւ իրողութիւն, օրերով մընաց Անգարա: Եւ, իր ու Իսմէթի բանակցութիւնները կը մնան խստորէն գաղտնի. Ինչի՞ կը ձգտի այդ երկարատեւ այցելութիւնը: Հիմնական նըպատակի մը, անշուշտ: Եւ կը բխի այն իրողութենէն, որ Մոսկուա եւ Անգարա ուրիշ որեւէ պետութեան կամ պետութիւններու հետ որեւէ նոր դաշինք կնքելու համար պարտաւոր են ունենալ փոխադարձ համաձայնութիւն: Փոթէմքինին հետ Անգարա գընաց նաեւ Ֆոն Փափէն:

ՎԱՀՐԻՃ

«ՀԱՅԱՍՏԱՆ»

«Հայաստան» պարբերաթերթի հըրատարակութիւնը կը շարունակուի անխափան: Եթէ իր չորս թիւերը բաւական չեն ամբողջական կարծիք մը կազմելու համար, այժմէն կարելի է պնդել սակայն թէ ժամանակի պահանջի մը արդիւնքն էր այս ձեռնարկը, որ կ՚ամբողջացնէ ասպարէզը:

«Հայաստան»ի բաժեկամներէն ոչ մէկը անխառն հրճուանքով է որ նայած է այս ձեռնարկին վրայ, իբրեւ միջոց մը նոր սերունդի փրկութեան: Եւ եթէ հակառակ այս զգուշութեան, զինուեցան անհատներ եւ օրկաններ, որոնք աճապարեցին յայտնել իրենց չափազանցուած նախանձախնդրութիւնը մեր հրաշալի լեզուի մասին, դատապարտելով Ֆրանսերէն «Հայաստան»ի հրատարակութիւնը, անոնք առնուազն անփափկանկատութիւն ցոյց տուին բոլոր անոնց հանդէպ — որ իրենցմէ ոչ պակաս սիրտ են մաշեցուցեր ոչ միայն մեր լեզուին պահպանումի գործին, այլեւ անոր բիւրեղացման համար:

«Հայաստան»ի իւրաքանչիւր թիւին հրատարակութիւնը ապացոյց մըն է անոր անհրաժեշտութեան— այն բոլոր պատճառներով որ պարզուած են եւ այդ պարբերականի եւ այս թերթի խմբագրական սիւնակներէն:

Ես ալ մէկն եմ այդ անհրաժեշտութիւնը մատնանշողներէն, «Հայաստան»ի հրատարակութենէն առաջ, լէեւ հարցին կը մօտենայինք տեսականօրէն միայն: Այժմ աւելի ամրապնդուած եմ համոզումներուս մէջ, չորս թիւերու հրատարակութենէն վերջ:

Ինչո՞ւ, պիտի հարցնեն շատեր: Ըսեմ անմիջապէս:

Այն իրականութիւնը որուն մէջ կը հասնի հայ նոր սերունդը, կը կազմէ հանդոյցը բոլորիս մտահոգութիւններուն: Ինչո՞ւ այս իրականութիւնը-ւ-ն-ելորդ է քօղել յաւիտենապէս, ինչ որ կը մղէ շատերը ձեռքերը ծալլած ըսպալ եւ անիծել: Ի՞նչ ընել այս մըտայլ եւ անողոք իրականութեան առջեւ: Ի՞նչ ընել, չկրկնելու մեր նորերուն եւ մեր իսկ սխալները, ի՞նչ ընել որ անոնք տէր կանգնին հայրենի ժառանգութեան, այնքան արդար եւ նուիրական

Գէ՞տք է որ այս գիտակցութիւնը խորանայ նոր սերունդին մէջ:

Այո՛, անտարակոյս:

Ապա ուրեմն պէտք է ցոյց տանք միջոցները:

Այս միջոցներու ընտրութեան մէջ է, որ յաճախ կը բաժնուինք, երբեմն ալ կապելով,

Էականը հոս, միջոցը չէ, այլ նըպատակը

«Եան մը փոխուած է», երբեմն հարցական, երբեմն հաստատական ձեւով կը կրկնէ Շ. իր բաժնին մէջ: Հայոց լեռներու եւ հողին վրայ, ըմբոստային զէնքերով իր ազգին դատին նուիրուածսերունդին յաջորդած էսերունդ մը,— հեռու իր երկրէն— աքսորուած և թափառական: Այս սերունդին զէնքը չէր կրնար մնալ նախկինը: Եթէ նախորդին համար արդար էր իր զէնքին գործածութիւնը, ոչ ոք այդ իրաւունքը կրնայ մերժել նորին — իր նոր զէնքին.

Գործնական հաշիւ մըն ալ—

Վտանգի պարագային էական է ո՛չ միայն ապահովել կռուելու միջոցները, այլեւ գտնել համապատասխան ուժերը, այս կամ այն միջոցը օգտագործելու համար:

Ազգապահպանումի անհազանգը հընչեցնելով ազգը չի փրկուիր: Անհրաժեշտ է ազգը պնել իր պահպանումի միջոցներու կիրառման ասպարանքին մէջ:

Բազմատեսակ կրնան ըլլալ ատոնք, թէ իրենց ծաւալովը, թէ իրենց կարեւորութեամբը, բայց ամբողջութեան անհրաժեշտ մասերն են ատոնք, մէկը միւսէն կարեւոր:

«Հայաստան»ի Ֆրանսերէն հրատարակութիւնը, իր կարեւորութիւնը կը չեչտէ մանաւորաբար եւ այս տեսակէտէն:

Շատերը կան մեր նորերէն — խօսքը օտար դաստիարակութեամբ մեծցողներու մասին է անշուշտ, որ կը կորսուին իբրեւ հայ անհատ, առանց մեր մատնանշած միջոցին: Արդ, ինչո՞ւ չպայքարիլ այս կորուստին դէմ

Իր չորս թիւերովը, ինչպէս ըսի, ակիզբէն — դժուար է անշուշտ խորանալ այս կամ այն տեսակէտին մէջ: Հաստատելով ձեռնարկին անհրաժեշտութիւնը, զանազան անկիւններէն, մենք կը տեսնենք արդէն որոշ իրողութիւններ, որոնք յուսադրիչ են եւ սփոփարական.

ա) «Հայաստան»ի էջերը ասպրեձանաբար ժամադրավայր կը դառնան նոր ուժերու, անտեսուած ցարդ ու մոռցուած:

բ) «Հայաստան»ով նոր սերունդին մէջ կը ձեւաւորուի գործունէութեան ասպարէզ մը, որմէ կը խուսափէր մինչեւ հիմա:

գ) «Հայաստան» կը կազմէ կամուրջ մը մեր անցեալին եւ ներկային միջեւ, որու միջոցով նոր սերունդը «յաւիտենական լաց ու ողբի» ժառանգութենէն դուրս կը ծանօթանայ մեր ազգային մշակոյթին հարուստ եւ բազմաւոր, մեր ազատագրական պայքարին՝ իր խոյանքներով ու դիւցազնական դրուագներով:

դ) «Հայաստան»ով, հայերէնը չիմացողներ հետ չփոթող օտարախօս կամ օտար լեզուին միայն ծանօթ պատանին կ՚ընտելանայ իր մայրենի լեզուին:

Անշուշտ կան պակասներ, բայց այսքանն իսկ արդէն արժէք է եւ շահ մը, անհրաժեշտ տուրք մը, մեր ազգապահպանումի գործին:

Մեծ եւ յաճախ անիրագործելի ծըրագիրներու դէմ ընկճուած, պէտք չէ անտեսել այս կարգի համեստ ձեռնարկներն ու անոնց համեմատաբար համեստ արդիւնքները:

Անհրաժեշտ է արդիւնաւորել ամէն ինչ, ամէն ինչ, որ կը ծառայէ յանուն մեր մեծ գործին,— ազգապահպանման:

«Հայաստան»ը Հայաստանին համար է, հայութեան համար է: Ուժ տուր այս ձեռնարկին, քաջալերէ զայն:

Այս հոգեբանութեամբ է որ կրնանք որ մը հասնիլ հոն, ուրկէ այլեւս բոլորս միաբերան պիտի դատապարտենք օտար լեզուներով «Հայաստան»երու հրատարակութիւնը:

Ս. ՏԷՐ ԹՈՎՄԱՍԵԱՆ

«ՅԱՌԱՋ» ԿԱՐԴԱ ՈՉ ՄԻԱՅՆ ԶԱՐԳԱՆԱԼՈՒ, ՕՐՈՒԱՆ ԼՈՒՐԵՐՈՒՆ ՀԵՏԵՒԵԼՈՒ, ԱՅԼԵՒ ՔՈՒ ԱՆՁՆԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔԻԴ ՀԵՏ ԿԱՊՈՒԱԾ ՕՐԷՆՔՆԵՐՈՒՆ ԾԱՆՕԹԱՆԱԼՈՒ ՀԱՄԱՐ:

Ազգ. կեանքը Շումէնի մէջ

Շումէնը Պուլկարիոյ ամէնէն հին քաղաքներէն մէկն է, որ անունը Շումէն կամ Շումլա կ՚ենթադրուի առնուած ըլլալ հնդիկ խոյամ Թագուորի մը անունէն:

Նախապէս եղած է շատ փոքր գիւղ մը, սակայն Թուրքերը նկատելով անոր բնական դիրքը, շրջապատուած երեք կողմէն բլուրներով վերածեն անառիկ քաղաքի մը իր պատնէշներով: Չի յիշուիր որ որեւէ կռուի ժամանակ քաղաքը ինկած ըլլայ:

Կը պատմուի թէ 1827էն, Ռուսեւ Թուրքական պատերազմին, ռուսական բանակը պալքան անցնելով կը քալէ դէպի Հարաւ, Պոլիս, սակայն երբ Շումէնի մօտ Փրովատիա քաղաքը գրաւելով կը մօտենան Շումէնի եւ տեսնեն որ շատ դժուար է քաղաքին առումը, ուստի զայն կը պաշարեն, դիրք կը բռնեն քաղաքին ճիշդ դիմացը, բաց դաշտին մէջ, առաջնորդութեամբ հայ զօրավարի մը, զօր. Մադաթովի: Մէկ գիշերուան մէջ բերդ մը կը շինեն եւ երկար ատեն կը սպասեն, սակայն չեն յաջողիր ու կը նահանջեն: Այդ պատմական բերդը ցարդ գոյութիւն ունի եւ տեղացիները զայն կը կոչեն Ռուսական Բերդ. Այդ կռուին մէջ նաեւ կը մեռնի զօր. Մադաթով եւ կը թաղուի Փրովատիա Ս. Գէորգ եկեղեցին, յետագային փոխադրուելով Ռուսաստան:

Քաղաքին շրջականները կը գտնուին պատմական քաղաքի մը հնութիւններ, Մատարա գիւղին մօտ ժայռերուն վրայ կան դրեր, փորագրուած հեծեալ մը, որու տակին տակ պատկած է առիւծ մը: Կ՚ըսեն թէ Խան Քրումի ատեն, Խան Օմորթակ փորագրել տուած է զանոնք:

Փրէսլաւի շրջանին մէջ գտնուած են հնութիւններ եւ եկեղեցի մը որ մնացած է պուլկար քրիստոնեայ առաջին Թագաւորը:

Կան հայկական հետքեր ալ, քարերու վրայ եւ աղբիւրի վրայ հայկական գրերով գրութիւններ, որոնց թուականը անշուշտ անծանօթ է:

Թէեւ դերեզմանաքարերու եւ կոչնատակարաններու վրայ եղած թուականները, Շումէնի գաղութը կը տանին մինչեւ 250 տարի ետ, սակայն ուրիշ փաստեր աւելի հին գաղութ մը ըլլալը կը հաստատեն, ինչպէս Մխիթար Գօշի օրինակուած նամակներէն մէկուն մէջ (Երուսաղէմի մատենադարան) Շումէնի բնիկները կը համարուին Անիի գաղթականութեան մէկ մասը:

Մինչեւ 1836 Օսմանեան կայսրութեան կատարեալ տիրապետութեան հայերը եղած են արհեստաւոր, մեծ մասամբ բանողներ, կերպասագործ եւ կարողներ, սակայն պուլկարական տիրապետութեան տակ, հայկական կեանքը կը փոխուի հիմնովին Աւելի շատ շփում ունենալով Եւրոպացիներու եւ մանաւանդ Ռուսաստանի հետ, կ՚ընդօրինակեն անոնց վարքն ու բարքը ու կը դառնան արհեստաւորներ եւ առեւտրականներ:

1874էն գաղութը ունեցած է լաւ վարժարան մը, վրայ գրուած գիրքեր մը, պուլկարական օգտակար եղած է հայ մշակոյթին եւ տուած է արժանի զաւակներ, ինչպէս ուսուցիչ գրագէտ Տիգրան Աճէմեան, որ երկար ատեն Իբր-

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (92)

ԳԷՈՐԳ ՄԱՐՋՊԵՏՈՒՆԻ

(ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՎԷՊ)

Գրեց՝ ՄՈՒՐԱՑԱՆ

— Ինձ թւում է թէ՝ ամէն խոչ ու խութ պիտի կործանեմ, ժայռ ու ամբարտակ փշրեմ, տապալեմ, եթէ համարձակուին երբեւիցէ արգիլել ինձ քեզ պաշտպանելու... Այո՛, ուզում եմ ապրել միայն քեզ համար, եւ սիրում եմ ամէնքին՝ միայն քո պատճառով...

— Միայն իմ պատճառո՞վ... Օ՛, Գոռ, չէի կամենալ որ այդպէս խօսես դու... Միթէ՞ սինլքոր արարածին սէրը պիտի դառնայիր եթէ ես չլինէի...

— Ա՛խ, ոչ, այդ չէի կամենում ասել...

— Հապա ի՞նչ:

— Կամենում էի ասել, որ քո սէրը կրկնապատկում է իմ մէջ ամէն բան՝ եւ ապրելու իղձը, եւ հոգւոյ արիութիւնը եւ սրտի կորովը, եւ դէպի իմ [illegible] ցած սէրը... Քեզմով աշխարհը երեւում է իմ աչքին վարդալիր, արեւն՝ աւելի հրատապ, լուսինը՝ աւելի պայծառ... Դու ամէն ինչ ես ինձ համար՝ եւ կեանք, եւ գանձ, եւ զօրութիւն, եւ փառք...

«Օ՛հ, բաւական է, էլ ոչինչ չեմ ուզում լսել... Անշուշտ մի չարութեան ոգի առաջնորդեց ինձ այստեղ՝ իմ ծանր վէրքերը նորոգելու համար», մրմնջաց Թագուհին եւ բարձրանալով տեղից՝ յուշիկ քայլերով հեռացաւ դէպի Հովանոցը:

Այստեղից նա ուղղուեցաւ դղեակը միայնակ, առանց նաժիշտների ընկերակցութեան, ինչպէս անում էր նա երբեմն, եւ գնաց, փակուեցաւ իւր առանձնարանում:

Քիչ ժամանակից յետոյ բաժանուեցան նաեւ սիրահարները: Գոռը, [illegible] իր հարսնացուին կատարել նրա խնդիրը եւ ամէն երեկոյ վերադառնալ դղեակ արեւի մուտքից առաջ:

Բայց Թագուհու վրայ մեծ ազդեցութիւն արաւ այս դէպքը: Նրա վէրքերը, արդարեւ, նորոգուեցան: Սիրահարների զրոյցը դեռ հնչում էր նրա ականջին. նա կարծես տակաւին ունկնդիր մօտ նստած՝ լսում էր նրանց եւ մերթ ընդ մերթ արտասանում այն սիրալիր խօսքերը, որ արտասանել էին Գոռը կամ Շահանդուխտը:

— «Ապրեցէք, ապրեցէք միմեանց համար, երջանիկ արարածներ, ապրեցէք, դի սիրում էք կաթոգին, դի Աստուծոյ այգը հովանի է ձեր սիրոյն...», խօսում էր ինքն իրան Թագուհին:— Աւա՜ղ. ինձ թւում էր թէ այլեւս սէր չկայ ոչ մի տեղ. թէ նա ցամաքել, չորացել է ամէնի սրտում, ինչպէս հովտի այն ծառերը, որոնց զարնում է խորշակ, որոնց չի ջրում առուն, կամ ցօղ չէ տալիս երաշտի վիճերը... այդպէս եղաւ մեր սէրը. չորացաւ, ցամաքեց... ի՞նչ էր մընում մեզ անել, եթէ ոչ՝ «հառաչել զայն եւ փ հոգւ արտասնել...»: Բայց ահա՛ հենց այդ չորացած ծառի մօտ ես տեսնում եմ մի գալար բողբոջ ուռիներով ու տերեւով դալար հըրուն... ի՞նչ անել նրան. միթէ՞ չորի հետ միասին կտրել ու այրե՞լ... Օ՛հ, ոչ. թող նա ապրի, խնամուի, թող արեւը ջերմութիւն եւ առուն ջուր պարգեւէ. թող խորշակը իւր թունաւոր շունչով երբէք նրան չդպչէ. թող նա մեծանայ, ուռճանայ, դառնէ նորա հովանւոյն ներքոյ ապրեն ու սնանեն սիրոյ ուրիշ բողբոջներ...

Այո՛, սէրը չէ մեռել աշխարհում. նա կայ, նա ապրում է: Բայց էլ ինչո՞ւ ծաղրում են ինձ. ինչո՞ւ ամէնքը միացած կամենում են խեղդել այդ զգացմունքը իմ չարաբաղդ սրտում. ինչո՞ւ զարմանում են, որ ես նրա մասին աւելի եմ մտածում քան այն բոլորի՝ ինչ որ կատարւում է իմ շուրջը. ինչո՞ւ ինձ հեգնում են՝ երբ ես իմ կեանքն ու երկինքը նրա մէջ եմ տեսնում, նրա մէջ որոնում. ինչո՞ւ կամենում են, որ իմ աշխարհի այդ միակ արեւը խաւարի. չէ՞ որ այնուհետեւ յուսահատութիւնը պիտի ինձ սպէ...»:

— «Բայց ի՞նչ եմ ասում. նա արդէն ինձ սպել է... ահա՛ ես քաշուել, առանձնանալ եմ այս խորշերին. լռութիւնն ու միայնութիւնը դարձել են իմ միակ ընկերները, անզգածութիւնը՝ իմ միակ զբաղմունքը... ի՞նչ եմ անում ես, Տէր Աստուած. ոչինչ այլեւս ինձ չէ հետաքրքրում. ոչինչ իմ սիրտը չէ ջերմացնում... Թշնամին հասել, նստել է իմ դրան մօտ. բայց այդ էլ ինձ չէ տարափեցնում. աշխարհի վրայ նայում եմ կարծես զառածի միջից... Միթէ՞ ես ապրում եմ...»:

Եւ Թագուհին նայեց յանկարծ իւր շուրջը, տեսաւ իւր միայնութիւնը եւ խոր հառաչեց:

— «Այսպէս չէի ապրում ես. այսպէս չէր անցնում իմ կեանքը, քանի նա սիրում էր ինձ...», շշնջաց նա եւ լռեց:

Մի քանի վայրկեանից նրա հայեացքն ընկաւ առանձնարանի պատուհանին: Երեւացին Գեղայ լեռան լանջերը՝ լուսնի լուսով լուսաւորուած: Նորէն յիշեց Թագուհին սիրահար զոյգը, նրանց զրոյցները, Շահանդուխտի սիրախօսութիւնը, Գոռի ոգեւորութիւնը եւ ինքն էլ կարծես երիտասարդացաւ նրանց հետ (թէպէտ երիտասարդ էր եւ վշտերն էին միայն իւր սիրտը ծերացրել):

— «Ձէ՛, այսպէս չպէտք է լինի. չէ կարելի է ապրել. կամ, գոնէ, սրբիչներին տալացնել: Մենք իրասունք չունենք մեզ շրջապատող մարդիկ տաժանել ամէն տեղ, կամ ամէնքին մեզ հետ միասին մեռցնել իրաւունքով ես պիտի զրկեմ Շահանդուխտին սիրոյ անուշ վայրկեաններից կամ պատանի Գոռին՝ կեանքի բարիքներից: Ես տեսայ իմ աչքով, ականջով... նրանք սիրում են եւ երջանիկ են... ինչո՞ւ չօգնել նրանց, որ երկար, շատ երկար ապրեն երջանկաբար... Նրանք մեր սիրելիներն են, մեր որդիներն են, թէյ միթէ մենք մի, կամ երկո՞ւ որդի ունենք՝ քանի՞ քանի նմանօրինակ բազմաւորներ կան մեր աշխարհում, որոնք կամենում են ապրել, կեանքի բարիքները վայելել... ինչո՞ւ զրկել, ինչո՞ւ չօգնել նրանց ... Բայց մենք զրկում ենք, բարբարոսութիւն ենք անում. «մենք դժբաղդ ենք, դուք էլ դժբաղդ եղէք...», այսպէս ենք մտածում, այսպէս ենք մտածում.. մենք անձնական վշտերի պատճառով մենք ձեռքերնիս լուացել, յետ ենք քաշուել. Թագաւորը նստել է կաքաւերում, իսկ ես փակուել եմ այս դղեակում. թող նա հարուածէ, հալածէ, երկիրը ասպատակեն. մեզ ի՞նչ փոյթ. մենք հօ չենք ապրում... որդիներն էլ թող դժբաղդանան...»

(Շար.)

...մէջ գեղադրօրութեամբ զբաղէլէ ...րը, եկած է Վանէն եւ հոն ալ մեռ... Դպրոցը հիմնուած է Ցարու...ան ամիրա Պէզճեանի ջանքերով, ...պարի շրջանին :

...Ազգային սահմանադրութենէն վերջ ...եկեղեցին բաւական բարեկեցիկ եղած ...ունեցած է շատ մը հասութաբեր ...ածներ: Ամէնէն կարեւորն էր ...թանգայի կալուածը որ 300,000 ...տարեկան եկամուտ կը բերէր ե...կեղեցիին: Դժբախտաբար այդ օգ...տակար չէնքը Հնչակեաններու հոգա...բարձութեան օրով, 3—4 տարի առաջ ...ծախուած եւ Սոֆիա անոր փոխարէն ...առնուած է չէնք մը, որ 8 ամիսէ ի վեր ...վարձու տրուած չէ, որովհետեւ ...նող չկայ ցարդ :

...Այս ամբիկար քայլը առած ատեն ...ազգային կարծիքը հարցուցած են ...րին իշխանութեան, Թեմականին ...ն են: Ոչ մէկը ոչ միւսը, պար...զապէս սրանը ձգած, չուզին եռեւէն ...ցած են

...Նոյնն բարեբախտաբար, ունի ...րկայիս եգիպտարնակ բարերար ...Մէթէմէտեան, բնիկ Շումէնցի, ...ամէն տարի օգափոխութեան գա...ով գեղ ու դարման կ'ըլլայ չքաւոր ...ակարգին :

...Նոյնն եկեղեցին, որ խարխուլ ...ակ մը ունէր, այս բարերարին ...անդ ռակիի նուիրատուութեամբ ...ազգային հանգամանքութեամբ, նո...րոգուած եւ պարծանք մը դարձած է ...թեան համար :

...Գաղութը 800 հոգիէ կը բաղկանայ, ...մասով արհեստաւորներ ամէն ...ար համար: Հայութիւնը հոն ...քաղաքէն դուրս նստուած բը...րի մը վրայ, դժբախտաբար գնչու...ները թաղին կից եւ խնծի կը յիշեցնէ ...արուարձաններէն Սամաթիա, ...քաղքէն դուրս :

...Նոյնն ունի զանազան ակումբներ: ...Գուլկարացի ընթերցարանը ...գրքի տեսակէն աղքատ է, սա...կայն սրտով եւ գործքով հարուստ: ...երիտասարդութիւն մը կը ...ազգային սրբութեանց վրայ :

...Վիճակը մարզական միութիւնը, ե...րիտասարդներէ կազմուած է, կը ...շուէտական մարզանքով եւ ...արերով :

...Բարեգործականը գոյութիւն ունի ...անունով եւ փակ — ակումբով :

...Մ.-ը կը կոչայ, սկաուտ...ական չարժումը նոյնպէս :

...Քիչ չատ կան ու կ'ապրին Օր...իորդը, Դպրաց դասը, տեղական ...եկեղեցւոյ բարեգործականը (Աղքա...տախնամ), որոնք քաղաքին մէջ քա...ղաքացիներուն բոլոր խաւերէն :

...Նոյնն հայութիւնը անհատապէս ...բախտաւոր է քան Վառնան, եւ ...անգամ բարենպատակ գործ մը ի ...կ'ելլէ համերաշխ գործակցու...թեամբ:

...ալի է դժբախտաբար որ այս հա...յաշատ քաղաքին մէջ որ ունի իրենկա... դպրոցը, հայերէնի դաս չաւան...ելէ վերամուտէն ի վեր, որովհե...տեւ հայերէնի ուսուցիչը ծերուկ մը ...ըլլալով, ըստ պուլկարական օրէն...քին դասաւանդելու իրաւունք չունի: ...Նոյնն գաղութը ինչպէս կը համ...բերէ որ իր զաւակները հայերէնի ...զրկուին, անմխան դժուարու...թեան մը հետեւանքով :

ԱՆՑՈՐԴ

ԲԱՑԻ ԼՍԱՐԱՆ

ՄԵԾԱԳՈՅՆ ՀՈԳԸ

Րաֆֆի Լսարանի հերթական դասախօսութիւնը տեղի ունեցաւ հինգշաբթի երեկոյ: Դասախօսն էր Գ. Լ. Զօրմիսեան, որ նիւթ ընտրած էր «Մեր մտահոգութիւններու առանցքը», դասախօսը փոքրիկ նախաբանով մը սկսաւ իր դասախօսութիւնը:

—Առաջին անգամն է որ ձեր մէջ կը գտնուիմ, որով ճշգիւ չեմ գիտեր ձեր կազմակերպութիւնն ու տեսակէտները: Գաղափար մը կազմեցի ձեր մասին «Յառաջ»ի էջերէն ձեր դասախօսութիւններու ամփոփումները կարդալով, որով ինծի համար բաւական դժուար եղաւ նիւթ ընտրել: Առաջին բանը որ իմ ուշադրութիւնս գրաւեց ձեր մէջ, սորվելու մեծ փափաքն է: Բայց թերեւս այնքան ալ ճիշդ ու յստակ չէ, որովհետեւ սորվիլ ըսելով պէտք է նաեւ հասկնանք «սորվիլ ուզելը եւ ուղղութիւն տալ իր կեանքին» ու ձեւով որ կարելիէն աւելին քաղենք:

Երկրորդ տպաւորութիւն մը եւս կրած եմ ձեր միջավայրէն,— նիւթերու ընտրութիւնը, դուք կ'ուզէք մանաւանդ սորվիլ եւ հասկնալ հայ կեանքը անցեալ թէ ներկայ, շատ հասկնալի է որ ան ձեզ համար ունենայ մեծ կէտեր եւ անհասանելի թէ ինչու ես ընտրեցի այս նիւթը:

Հայութեան համար ներկայիս ամէնէն կենսական խնդիրը գոյութեան հարցն է: Վտանգ կը սպառնա՞յ Հայ ժողովուրդի գոյութեան: Ակնարկ մը նետելով ներկայ կացութեան վրայ, Գ. Դասախօսը գտաւ թէ արտասահմանի մէջ ո եւ է վտանգ չսպառնար մեր ֆիզիքական գոյութեան: Միակ վտանգը որ կրնայ գալ պատերազմի մը պարագային Հայութեան գլխուն, Սուրիոյ կամ Կովկասի մէջ կրնայ ըլլալ, եթէ երբեք պարագաներու բերումով այդ հողերը գրաւուին Հայութեան թշնամի պետութեան կողմէ: Ուրեմն ի՞նչ պէտք է ընել, այդպիսի վտանգի մը առաջքն առնելու համար:

Երբ մարդ կը գտնուի սպառնալիքի մը առջեւ, ինքնապաշտպանութեան բնազդը կը սկսի գործել: Նոյն է նաեւ ազգերու կեանքին մէջ,— ինքնապաշտպանութիւն: Կրնա՞նք պաշտպանուիլ, պէտք եղածին չափ ուժո՞վ ենք այս պաշտպանութեան համար: Ասոր համար պէտք չէ դուրս ծռել եւ ընդունիլ լուծը ինչպէս վեց դարեր չարունակ: Թերհինք թէ ի՞նչ կարելի է ընել այս վիճակէն դուրս ելլելու համար:

Գզտիկ ազգերու համար անկարելի է կապուիլ մէկու մը քաղաքականութեան, կառարելու վստահութեամբ: Տեսանք Զնխերը որոնց վստահութիւնը չարաչար գործածուեցաւ: Ամէն պարագայի մէջ, վստահութիւն պէտք է որ ունենան պզտիկ ժողովուրդներ իրարու մէջ, քաղաքական գետնի վրայ: Որո՞ւ վրայ կրնանք մեր վստահութիւնը դնել: Առաջին պայմանը շահերու նոյնութիւնն է եւ կամ շահերու հակառակութիւնը: Մենք չենք կրնար կէտ մը գտնել ըսելու համար թէ մեր շահերը Թուրքին հետ նմանութեան եզրեր ունին: Որով վստահութիւնը չի կրնար գոյութիւն ունենալ: Անցեալը մեզ չի թոյլատրեր այսպիսի արարք, կայ, նաեւ բնական վստահութիւնը: Օրինակի համար կ'ըսեն թէ Հայը ռուսասէր է, թէեւ պէտք չէ ռուսասէր ըլլանք, երբ նկատի ունենանք անցեալի մեր յուսախաբութիւնները: Մեր մտահոգութեան առանցքն է եւ պիտի մնայ, մեր ֆիզիքական գոյութեան խնդիրը, երբեւիցէ վտանգ ունենալով Թուրքը: Միւս խնդիրները երկրորդական են, այս խնդիրը չլուծուած անօգուտ եւ անկարելի է մարգարէութիւններ կատարել: Ասիկա վախու հարց չէ թէեւ շատ բնական է: Փորձը կատարեցին եւ համոզուեցան թէ այնքան ալ վախկոտ չէինք: Աշխատինք այս ուղղութեամբ, ազատելու համար այս մտահոգութենէն: Այս է կարեւորագոյն հոգը: Կրնանք ազատուիլ աշխատելով հաւաքականօրէն: Անհատապաշտութիւնը վնասակար է մեզի համար: Կարելի չէ անհատապէս ազատիլ:

Դասախօսութեան գործնական եզրակացութիւնն էր,— հոգեկան միութիւն, հաւաքական հոգեբանութիւն եւ կամք:

ՀՐԱՆՈՅՇ ԳԱԶԱԶԵԱՆ

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ԱՊՐԻԼ 11Ի ՅԻՇԱՏՕՆԸ ՊԵԼԿՐԱՏԻ ՄԷՋ

Եուկոսլավիոյ Հայոց Ազգային Միութեան նախաձեռնութեամբ, Պելկրատի գաղութը այս տարի եւս բացառիկ հանդիսութեամբ տօնեց Ապրիլ 11—24ը: Այս առթիւ Ալեքսանդր Նեւսքի եկեղեցիին մէջ տեղի ունեցաւ հոգեհանգստեան արարողութիւն, ի յիշատակ հայ նահատակներու :

Ապրիլ 23ի կիրակին, գաղութիս բոլոր անդամները արդէն հաւաքուած էին եկեղեցիին բակը : Վաճառական, բանուոր, մտաւորական եւ ուսանող, եկեղեցիին բակը փոքրիկ խումբեր կազմած, հազիւ լսելի ձայնով մը, հին օրերու արիւնոտ պատահարներէն դրուագներ կը պատմէին իրարու :

Ժամը ճիշդ 11.30ին կը սկսի հոգեհանգստեան արարողութիւնը «Ամենայն Սուրբ» շարականով, որ այնքան գեղեցիկ եւ յուզիչ ձայնով մը երգեց Տիկին Շաէֆ Մորթիկնամ, ընկերակցութեամբ խումբ մը երիտասարդներու: Մոմերու եւ խունկի ծուխերուն մէջէն հայ չարականի արձագանգը հիւրընկալ եւ եղբայրասէր սերբ եկեղեցիին մէջ, պահ մը անդուլ յուզում մը պատճառեց բոլոր ներկաներուն, որոնք տարիներէ ի վեր հայ եկեղեցիի եւ հայ չարականի կարօտն ունէին :

«Ամենայն Սուրբ»էն վերջ, Հայր Բոգոմանովիչի առաջնորդութեամբ տեղի ունեցաւ եկեղեցական արարողութիւնը, որուն վերջաւորութեան հայր Բոգոմանովիչ խօսեցաւ խիստ գեղեցիկ եւ յուզիչ քարոզ մը:

Թող լսեն բոլոր թերահաւատներն ու կասկածամիտները թէ ի՞նչ կը մտածէ օտար կղերական մը եւ ի՞նչ կը բնէլադրէ :

Քարոզէն վերջ «Տէր Ողորմեա»ն երգուեցաւ տիկին Շաէֆի կողմէ, այս անգամ արցունքներ խլելով բոլորի աչքերէն. մանաւանդ երբ կ'երգէր «Ննջեցելոց արքայութիւնը» :

ԱՊՐԻԼ 11Ը ՊԷՅՐՈՒԹԻ ՄԷՋ

Մեծ Եղեռնի տարեդարձը Պէյրութի մէջ տօնուեցաւ աննախընթաց շուքով: Բողոքական համայնքը սարքած էր յատուկ սգահանդէս, ուր խօսեցաւ պատ. Գօղոս Արիս: Յաջորդ օրը, ուրիշ սրահի մը մէջ սարքուեցաւ մեծ հաւաքոյթ մը, ուր խօսեցան ընկերներ Ն. Աղբալեան եւ Գ. Խիճեան, ինչպէս նաեւ գերապայծառ Նազլեան: Ս. Նշան եկեղեցիին մէջ կազմակերպուած ուրիշ սգահանդէսի մը մէջ խօսեցան Հնչակեան Ժամկոչեան, ռամկավար Սէքսէնեան եւ Դաշնակցական Յուսեփ Թիւթիւնճեան: Սգահանդէս մը սարքուած էր նաեւ Հայ Մշակոյթի Տան կողմէ, ուր խօսեցան Ֆրանսացի գրող «Շուշանիկ»ի հեղինակ Ռըպուա, Գ. Փաղճեան եւ Մանուկ Սալմեան :

Ճըրէֆիէի մէջ կազմակերպուած սգահանդէսին բանախօսեցին Վ. Սամուէլեան, Եզ. Տարօնեան եւ Տ. Խ. [illegible] Աճէմեան :

Հայ կաթոլիկ պատրիարքարանին կողմէ յուշարձան մը կանգնուած է ի յարգանս հայ նահատակներու: Այդ առթիւ պատարագեց պատրիարք Գրիգոր Պետրոս ԺԴ. : Դամբանական ճառ մը խօսեցաւ Ցիսուեանց Մեծաւորը. Ֆրանսերէն, հայ նահատակներու մասին: Պատարագէն վերջ տեղի ունեցաւ սգահանդէս, որուն մասնակցեցան վեց հազար հոգի: Խօսեցան միր. Մարեան, Արհ. Նազլեան, Գրանեան: Ապա կազմուեցաւ մեծ թափօր մը դէպի նորակառոյց յուշարձանը, ուր խօսեցան Արհ. Գաթանեան, արաբերէն եւ Ազաճանեան պատրիարքը :

ԱՆՎԵՐՋ ԲՌՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՍԱՆՃԱՔԻՆ ՄԷՋ

Պէյրութի «Զարթօնք»ը (ռամկավար) հետեւեալ տեղեկութիւնները կը հաղորդէ (2 Մայիս) —

Գրըգխանի Հայոց եկեղեցիի խորանին վարագոյրը մօտ ութը ամիսէ ի վեր կը գործածուի թրքական թատրոնին մէջ, բնականաբար հաւանութեամբ թաղականութեան: Կարգ մը Հայերու կողմէ վարժարանը Թուրք ժողովուրդի տրամադրութեան տակ դրուած է որպէս ներկայացման վայր, հոն Թուրքերը ներկայացումներ կուտան, ժողովներ կը կազմակերպեն եւ [illegible]ական փրոփականտ կ'ընեն :

Առաջին ներկայացումին իսկ, բոլոր դպրոցական գրասեղաններուն վրայ խոշոր թուանշաններով 58... գրելով մեկնած են բարեկիրթ Թուրքերը: Երեք նստարաններ եւ ութը պատուհաններու ապակիները կոտրուած են նոյն ներկայացումի ընթացքին :

Երկրորդ ներկայացում մըն ալ տեղի ունեցած է դպրոցին մէջ: Այս անգամ տեսչարանի սեղանին դարակը աղտոտուած էին: Այս անվայել եւ պղծալի արարքը մեծ աղմուկ հանեց, Գրըգխանի Հայերը յուզուեցան, խնդիրը հասաւ ոստիկանատուն: Բայց Հայանուն միջնորդներու բարեխօսութեամբ, խնդիրը փակուեցաւ :

Այս Թրքավայել գործերուն մէջ դժբախտաբար դեր ունի դպրոցի հոգաբարձութեան պատասխանատու անդամ մը: Այդ պարոնը մինչեւ մեր պիտի չարունակէ իր ազգավնաս գործունէութիւնը :

Հայ ընտանիք մը ութ ամիս չարունակ քարկոծուեցաւ գիշերները: Մէկէ աւելի անգամներ կառավարութեան դիմուեցաւ, բայց ի զուր: Վերջապէս, ընտանիքը ստիպուեցաւ Հալէպ փոխադրուիլ :

[illegible] քսանըհինգ գաղտնի ոստիկաններ կը շրջին Գրըգխանի նման փոքր գիւղաքաղաքի մը մէջ: Եւ ըսել թէ անոնց մէջ կը գտնուին նաեւ ազգաւ Հայեր :

ՓԱՐԻԶ ԵՒ ԱՐՈՒԱՐՁԱՆՆԵՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ ՅԱՍՆԱՄԵԱԿԸ

ԻՎՐԻ.— Անցեալ կիրակի Փորթ տ'Իվրիի եւ շրջանի Հայ Կ. Խաչի մասնաճիւղն ալ տօնեց Ֆրանսահայ Կ. Խաչի տասնամեակը, եւ իր կազմութեան տարեդարձը :

Իվրի քաղաքապետարանի ընդարձակ սրահը լեցուն էր հանդիսականներով: Ներկայ էին հայրենակիցներ, ոչ միայն մեր շրջանէն, այլեւ Իսիի, Ալֆորվիլի, Քաշանի եւ Շավիլի մասնաճիւղերու անդամները եւ բարեկամները

Ժամը 4ին Իթալիի, Ալֆորվիլի, Քաշանի, Իսիի եւ Շավիլի 70ի հասնող սան սանուհիներէ բաղկացած երգչախումբը՝ ղեկավարութեամբ Ս. Յովհաննէսեանի «Մեր հայրենիք»ով, բացաւ հանդէսը, որ ունկնդրուեցաւ յոտնկայս : Յանուն մասնաճիւղի վարչութեան Ս. Յովհաննէսեան գեղեցիկ ճառով մը ողջունեց Ֆրանսահայ Կ. Խաչի տասնամեակը, ինչպէս նաեւ իրենց տարեդարձը : Տուաւ պատկերը աշխատաւոր եւ ընտանեկան հոգերով ծանրաբեռն հայ կնոջ կատարած գործին, հրաւիրելով բոլորուիլ հայ կիներու մեծ կազմակերպութեան՝ Հայ Կ. Խաչի շուրջ, աւելի արդիւնաւէտ եւ օգտակար ձեռնարկներ կատարելու համար :

Գեղարուեստական բաժնին մէջ քաղցր ձայնով երգեցին օրիորդներ Ս. Մարգարեան (Կաքաւիկը), Ֆ. Գուրուեան (Ես սարէն կուգայի եւ Քէլէ քէլէ)ն, եւ Գ. Կ. Գայլէչեան (Հայաստան եւ Երբոր բացուին) :

Շատ յաջող կերպով արտասանեցին՝ Օր. Ա. Ֆըլըճեան (Աղթամար), Գ. Գ. Կ. Սահակեան (Հայաստանին) եւ Ե. Դանիէլեան՝ (Ես իմ անոյշը): Թառիստ Աբգարի ընկերակցութեամբ չնորհալի կերպով պարեցին Օր. Գ. Այտընեան եւ Գ. Հ. Ատենեան, երկու կովկասեան պարեր, իսկ Օր. Ա. Գապազեան ներկայացուց Գնչուի պարը «ճկուն եւ նոյնքան չնորհալի :

Յետոյ տեղի ունեցաւ երգախաղ ներկայացում մը, որ անցաւ շատ յաջող :

Մօտաւորապէս երկու ժամ տեւող գեղարուեստական բաժինը մի միայն սան սանուհիներով, գնահատուեցաւ հանդիսականներէ եւ բոլորն ալ ջերմապէս ծափահարուեցան: Շնորհաւորելի էր տիկին Ա. Հայրապետեան՝ որ ջանք չէր խնայած, անթերի խաղարկութիւն մը ապահովելու համար :

Ներկայացումէն վերջ բեմ հրաւիրուեցաւ օրուան բանախօսը, Տիկին Էլլէն Բիւզանդ, որ խօսեցաւ բովանդակալից ճառ մը, Ֆրանսահայ Կ. Խաչի տասնամեակի, եւ մասնաւորապէս հայ կնոջ արժանիքներու եւ պատմական առաքինութեանց մասին :

«Իր Մասիսին ու Արաքսին, Արագածին ու Հրազդանին համար հպարտօրէն ու քաջաբար պայքարող, եւ հազար անգամ օտարներէ խարուած ըլլալու հետեւանքով մոխրի ու աւերակի վրայ նստած հայ ժողովուրդը, շնորհիւ իր ապրելու եւ տեւելու հզօր կամքին, Փիւնիկի նման յարութիւն է առած այդ մոխիրներէն ու վերաշինած իր երկիրը :

Եւ ինչպէս անցեալին հայ կինն է եղած ներշնչողը ապրելու եւ տեւելու այդ հաւատքին, այսօր ալ կազմակերպուած հայ խաչուհին է որ գաղութէ գաղութ եւ շրջանէ շրջան նոյն հաւատքին արծարծող ազդակը կը հանդիսանայ իր այնքան օգտակար ձեռնարկներով» :

Տիկին Էլլէն Բիւզանդի ճառը մեծ տպաւորութիւն գործեց ունկնդիր հասարակութեան վրայ :

Կարճ դադարէ մը վերջ սկսան եւրոպական պարերը, տեւելով մինչեւ գիշերուան ժամը 11.30:

Կը յուսանք թէ հանդէսը իր բարոյական յաջողութեան հետ, ունեցած է նաեւ նիւթական շօշափելի հասոյթ:

Ամէն պարագայի մէջ մասնաճիւղին վարչութեան բոլոր ջանքերը զուր չանցան: Ապրիք, Հայ Խաչուհիներ:

Ներկայ մը

ԻՆՉ ԹՈՇԱԿ ԿԸ ՍՏԱՆԱՆ ԳՈՐԾԱՏԷՐԵՐԸ ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ ՄԷՋ

Ըստ պաշտօնական տեղեկագրի մը՝ անցեալ տարուան ընթացքին միայն երկու Ամերիկացիներ ստացած են աւելի քան 200,000 տոլարի տարեթոշակ: Միւս ամենաբարձր թոշակ ըստացողներու թոշակները այս գումարին չեն հասած: Այն երկու անձերը, որոնք ամենաբարձր վճարումը ստացած են, հետեւեալներն են.— առաջինը՝ Ամերիկեան հեռախօսի եւ հեռագրի ընկերութեան նախագահը՝ Ուոլթըր Կիֆորտ, որուն վճարուած է 209.350 տոլար, իսկ երկրորդը՝ Ինթերնէշընըլ Նիքէլ ընկերութեան նախագահ Րոպէրթ Սթէնլի, որուն վճարուած է 204,700 տոլար:

Եթէ այս երկուքին ստացած տարեվճարները միացնենք, դարձեալ աւելի պակաս է քան Կրէթա Կարպոյի ստացածը մէկ չարժանկարէ միայն: Մեծ գործատէրերէն չատերը, անտեսական տագնապին պատճառով, կըրճատած են իրենց տարեվճարները: Ասոնցմէ 19 հոգի ստացած են իւրաքանչիւրը տարեկան 100,000 տոլարէն աւելի, իսկ 65 հոգի՝ 50—100,000 տոլար :

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (22)

ԻՆՆՍՈՒՆ ԵՐԵՔ

Վէպ՝ ՎԻՔԹՈՐ ՀԻՒԿՕ — Թարգմ. Ս. Զ.

Նաւաստին, որուն յանձնուած էր ...նաւակի փրկութիւնը, ...ուղիղ դէպի Նեղուցը, այն... որ Մէնկիէնի ապառաժը այժմ կը գտնուէր նաւակի եւ պատերազմող ...ներու մէջտեղը: Ճարպիկութեամբ կը սահեցնէր մակոյկը այդ փոքրիկ ջրանցքին մէջէն, աշխատելով խուսափիլ աջ ու ձախ չարուած ընդլը... ...արածայր խութերէն: Այժմ ա...ռաժները կանգնած էին անոր դէմ... եւ թոյլ չէին տար տեսնելու պատերազմը: Որչափ որ անոնք կը հեռանային, այնքան ալ կը նուազէր հորիզոնին վրայ բոցավառող լոյսերն ու թնդանօթներու կատաղի դղրդիւնը, ...բայց հարուածներու անընդհատ ո...ոը կը յայտնէր որ մարտնաւը ...ութեամբ կը դիմադրէր եւ կ'ու... ...ամբողջ հարկեր ...մինչեւ ամէնավեր...ջինը: Քիչ մը անցնելէ յետոյ մակոյկը արդէն հասած էր բաց ծովը, առանց այլեւս թէ՛ խութերէն, թէ՛ պատերազմէն եւ թէ ռումբերէն:

Ծովի մռայլը հետզհետէ կը պարզուէր. անոր փայլուն երեսը, մինչեւ այժմ ընկղմած մթութեան մէջ, հետզհետէ կը լայննար: Փրփրադէզ ալիքները կը փշրուէին, փրփրալից ցայտումներով ողողելով իրենց շուրջը. ապիտակ շողերը կ'երեւային կոհակներու մակերեւոյթին վրայ: Ծագեցաւ արեգակը:

Նաւակը ազատ էր թշնամիի հետապնդումէն, բայց ամենադժուար գործը դեռ կը մնար: Մակոյկը փրկուած էր գնդակներէն, բայց ոչ նաւաբեկութենէն. փոքրիկ կճեպ մըն էր այդ, առանց նաւակամուրջի, առանց առագաստի, առանց կայմի, առանց կողմնացոյցի՝ միայնակ ձգուած ալեկոծ ծովի վրայ: Ովկիանոսի փոթորիկէն պաշտպանուելու համար ան միայն թիակներ ունէր, խեղճ հիւլէ մը՝ թողուած հսկայի կամայականութեան:

Այն ժամանակ ովկիանոսի այս անհուն լռութեան մէջ նաւի առաջամասին վրայ գտնուող մարդը վեր բարձրացուց իր դէմքը, ողողուած վաղորդեան աղօտ լոյսերով, չեշտակի կերպով նայեցաւ նաւին ետեւը նըստած մարդուն եւ ըսաւ անոր.

— Ես այն նաւաստիին եղբայրն եմ, զոր դուք հրացանի բռնել տուիք:

ԵՐՐՈՐԴ ԳԻՐՔ

ՀԱԼՄԱԼՕ

Ա.

ԽՕՍՔԸ ՀԱՒԱՍԱՐ Է ԳՈՐԾԻՆ

Ծերունին ծանր ծանր գլուխը վեր բարձրացուց:

Մարդը որ իրեն հետ կը խօսէր, մօտաւորապէս երեսուն տարեկան կար, ճակատը ծովային հողմէն խորշոմած, իսկ աչքերը տարօրինակ տեսք մը ունէին: Նաւաստիի թափանցող հայեացքը զետեղուած էր գիւղացիին հնդահայեաց բիբերուն մէջ. ջղոտ ձեռքերով թիերը սեղմած բըռունցքին մէջ՝ ան առաջ կը մղէր նաւակը:

Բնաւորութեամբ հեզ էր:

Դաշոյն մը, երկու ատրճանակ եւ համրիչ մը կախուած էին անոր գօտիէն:

— Դուք ո՞վ էք, հարցուց ծերունին:

— Հիմա՛ ըսի քեզ:

— Ինծմէ ի՞նչ կ'ուզէք:

Նաւաստին թիերը թողուց, ձեռքերը խաչաձեւ իրարու վրայ դրաւ եւ պատասխանեց.

— Կ'ուզեմ սպաննել ձեզ:

— Ինչպէս որ կ'ուզէք, պատասխանեց ծերուկը:

Մարդը ձայնը բարձրացուց:

— Պատրաստուեցէ՛ք:

— Ինչի՞:

— Մեռնելու:

— Ինչո՞ւ համար, հարցուց ծերունին:

Րոպէ մը լռութիւն տիրեց. կ'երեւար որ այս մարդը հարցումէն չփոթեցաւ:

— Ես ըսի որ կ'ուզեմ ձեզ սպաննել:

— Իսկ ես կը հարցնեմ թէ ինչո՞ւ համար:

Փայլակ մը ցոլաց նաւաստիին աչքերուն մէջ:

— Որովհետեւ դուք սպաննեցիք իմ եղբայրս:

Ծերունին հանդարտ ձայնով շարունակեց.

— Բայց չէ՞ որ ես նախ անոր կեանքը ազատեցի:

— Այդ ճիշդ է, դուք նախ ազատեցիք, բայց վերջը սպաննեցիք:

— Ես չեմ զայն սպաննողը:

— Ուրեմն ո՞վ է զայն սպաննողը:

— Իր սխալը:

Նաւաստին, զարմանքէն բերանը բացած, նայեցաւ ծերունիին, բայց շուտով անոր յօնքերը ընդունեցին իրենց կատաղի կիտումը:

— Ի՞նչպէս է ձեր անունը, ըսաւ ծերունին:

— Իմ անունը Հալմալօ է, բայց իմ ձեռքով սպաննուելու համար ի՞նչ պէտք կայ անունս գիտնալու:

Այդ րոպէին արեւը ծագեցաւ եւ ճառագայթներէն մէկը ցոլաց անոր ամբողջ երեսին վրայ, լուսաւորելով այդ վայրենի դէմքը: Իսկ ծերունին ուշի ուշով կը զննէր զայն:

Թնդանօթաձգութիւնը, որ անընդհատ կը շարունակուէր, այժմ, հոգեվարքի ցնցումներու մէջ, երբեմն կ'ընդհատուէր: Ծուխի լայն շերտեր դէպի հորիզոն կը խոնարհէին: Թիերն այլեւս չէին շարժեր նաւաստիին ձեռքերուն մէջ. մակոյկը ձգուած էր իր կամքին:

Նաւաստին իր աջ ձեռքով բռնեց գօտիէն կախուած ատրճանակը, իսկ ձախովը՝ համրիչը:

Ծերունին ոտքի ելաւ:

— Դուն կը հաւատա՞ս Աստուծոյ, հարցուց նաւաստիին:

— Հայր մեր, որ յերկինս ես, պատասխանեց վերջինը եւ խաչակնքեց երեք :

— Մայր ունի՞ս:

— Այո՛, ըսաւ ան, եւ երկրորդ անգամ խաչակնքեց երեսն ու յարեց.

— Այդպէս ուրեմն, ես քեզ րոպէ մը ժամանակ կու տամ, տէր իմ:

— Ինչո՞ւ դուն զիս կ'անուանես «տէր իմ»:

(Շար.)

անուն յոյսեր սնուցանելու. Հզօր ժողովուրդ մը ինչպէս իտալացի ժողովուրդը կը սիրէ ճշմարտութիւնը եւ իրականութիւնը. Ահա թէ ինչու կը զինուինք միշտ աւելի ուժով, որպէսզի կարենանք պաշտպանել մեր խաղաղութիւնը եւ ամէն անոր հա մղել որ եւ է յարձակում »:

Մուսոլինի վերջացնելով, յայտարարեց թէ Փաշական կարգուսարքը եւ ժողովուրդը կը կազմեն մէկ զանգուած եւ ազդարարեց.

— « Ընկերներ, ինչ որ ալ պատահի, կը յայտարարեմ ձեզի ամենայն ստուգութեամբ թէ մեր բոլոր նպատակներուն պիտի հասնինք »:

Ազգայինքմեծարանք Ժան տ'Արքի

Կիրակի օր, Ժան տ'Արքի մահուան 508ամեակին առթիւ, մեծարանքի հանդիսաւոր ցոյցեր կատարուեցան ամբողջ Ֆրանսայի, եւ մասնաւորապէս Փարիզի եւ Օրլէանի մէջ: Մեծարանքի այս ցոյցը բացառիկ հանգամանք ունէր այս տարի, նկատի առնելով միջազգային տագնապը:

Փարիզի մէջ, վարչապետը հազարաւոր քաղաքացիներու գլուխն անցած, ծաղիկներ դրաւ Ժան տ'Արքի արձանին վրայ, Փլաս տէ Փիրամիտ: Արարողութիւնը սկսաւ ժամը 10ին, երբ արդէն հարիւրաւոր ծաղկեպսակներ դիզուած էին արձանին առջեւ: Միւս երկու կարեւոր արարողութիւնները կատարուեցան Օրլէանի մէջ, որուն հերոսուհին է Ժան տ'Արք, եւ Ռուանի մէջ, ուր Անգլիացիները խարոյկի վրայ վառած էին հայրենասէր Կոյսը:

Փարիզի մէջ զօրահանդէս մըն ալ կատարուեցաւ, առաջնորդութեամբ Փարիզի զինուորական հրամանատարին: Ուրիշ հանդէս մը կատարուեցաւ Սէնթ Օկիւսթէնի հրապարակին վրայ, ուր կը գտնուի Ժան տ'Արքի երկրորդ արձանը:

Իտալիոյ եւ Գերմանիոյ զինակցութեան դաշնագիրը

« Մաթէն »ի եւ ուրիշ թերթերու քաղած տեղեկութեանց համաձայն, Հիթլէր հետեւեալ առաջարկները հաղորդած է Իտալիոյ, զինուորական եւ քաղաքական դաշինքի մասին.—

Զինուորական 1. Երբ զինեալ ընդհարում մը պատահի Եւրոպայի մէջ, Իտալիա եւ Գերմանիա անմիջապէս զինուորական խորհրդակցութիւններ պիտի կատարեն:

2. Երկու կողմերը յանձն կ'առնեն իրենց շահերը կապուած նկատել անքակտելի կերպով: Կը նշանակէ թէ պատերազմի մը պարագային երկու երկիրները պիտի կազմեն մէկ զինուորական ճակատ եւ անմիջապէս պիտի ձեռնարկեն իրենց հրամանատարութեան եւ ռազմագիտական գործունէութեան միացման: Ուրիշ խօսքով, դաշինքը բացորոշապէս պիտի հաստատէ թէ գոյութիւն ունի իտալօ-գերման բանակ մը, իբրեւ նոր ազդակ:

3. Երկու կողմերը յանձն կ'առնեն, եւրոպական պատերազմի մը պարագային, զէնքերը վար դնել միաժամանակ: Կը նշանակէ թէ չեն կրնար անջատ բանակցութիւն կամ հաշտութիւն կնքել:

Քաղաքական.— Այս համաձայնութեան հիմնական սկզբունքները ճշդուած են Հռոմ – Պերլին Առանցքով. բայց Գերմանիա կ'առաջարկէ աւելցնել սա երկու կէտերը.—

1. Երկու կողմերը յանձն կ'առնեն փոխադարձաբար յարգել իւրաքանչիւրին հաստատած բարեկամութիւնները:

2. Երկու կողմերը յանձն կ'առնեն որ եւ է նոր համաձայնութիւն չկնքել, առանց նախապէս խորհրդակցելու:

*** Իտալիոյ արտաքին նախարարութեան պաշտօնական օրկանը իր շաբաթական տեսութեան մէջ կ'ապացուցանէ թէ անպարտելի է իտալօ-գերման ճակատը, իր տրամադրութեան տակ ունենալով 25 միլիոն զինուոր: Այս առթիւ չնչտելով երկու պետութեանց օդանաւերուն արժէքը, կը յայտնէ թէ անոնց սուզանաւերը շատ աւելի գերազանց են քան արեւմտեան պետութեանց ունեցածները: « Իտալիոյ եւ Գերմանիոյ ժողովուրդները խաղաղութիւն կ'ուզեն, բայց զինուած են եւ համբերատար՝ որ եւ է յարձակման դէմ»:

*** Ճափոնի մէջ ալ խորհրդակցութիւններ կը կատարուին, միանալու համար իտալօ-գերման զինակցութեան: Դահլիճին մէկ մասը կ'ուզէ որ զինակցութիւն կնքուի միայն Խորհ. Արեւելքի համար, երբ Խ. Միութիւնը պատերազմի Գերմանիոյ եւ Իտալիոյ դէմ:

*** Լոնտոնի թերթերը ջերմապէս ողջունելով անգլօ-թուրք համաձայնութիւնը, զայն ծանր պարտութիւն մը կը նկատեն Ֆոն Փափէնի համար: Թերթ մը կը գրէ թէ անգլօ-թուրք համաձայնութեան պաշտօն. յայտարարութենէն երեք օր առաջ, գերմանական դեսպանը փորձած է համոզել Թուրքիան: «Ֆոն Փափէն խոստացած է որ՝ եթէ Թուրքիա բաժնուի ժողովրդավար պետութիւններէն, Իտալիա եւ Պուլկարիա պիտի միանան պալքանեան միութեան, որով կարելի պիտի ըլլայ պահպանել պալքաններու գոյավիճակը: Թուրքիա պատասխանած է թէ արդէն իսկ ստորագրած է համաձայնութիւնը եւ թէ գերմանական առաջարկները չեն շահագրգռեր զինքը: Այսպէս կը վերջանայ Ֆոն Փափէնի մասնաւոր առաքելութիւնը: Անգլօ-թուրք բանակցութիւնները շատ արագ ընթացած էին եւ հետեւանքը եղաւ առաջնակարգ պարտութեան մը Առանցքին պետութեանց համար »:

ՋԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՍՈՒՐԻՈՅ դահլիճը որոշեց հրաժարիլ, մարզպանին նոր յայտարարութիւնները համապատասխան չգտնելով իր ծրագրին: Հանրապետութեան նախագահը խնդրեց յետաձգել հրաժարումը, մինչեւ որ մարզպանը Դամասկոս հանդիպի եւ կարգ մը լուսաբանութիւններ տացուին:

ՊԱՇՏՕՆԱԹԵՐԹԸ կիրակի օր հրատարակեց օդաչուութեանց տուրքի (1 առ հարիւր) գործադրութեան հրամանագիրը, որ կը բաղկանայ 24 յօդուածներէ:

100 ՊԱՀԵՍՏԻ ՍՊԱՆԵՐ ԱՆԳԼԻԱ գացին նախագահութեամբ Զօր. Տիւ – Ֆիէոյի եւ արժանացան ջերմ ընդունելութեան մը: Այս առթիւ ճառ մը խօսելով, Զօր. Տիւֆիէօ յայտարարեց թէ պատմութեան մէջ երբեք այնքան սերտ գործակցութիւն մը տեսնուած չէ որքան անգլիական եւ ֆրանսական բանակներուն զինակցութիւնը մեծ պատերազմի ընթացքին, ինչպէս եւ երկու մեծ ազգերուն համերաշխութիւնը: Ֆրանսայի արտաքին նախարարն ալ Անգլիա երթալով, ճառ մը խօսեցաւ նոյն իմաստով:

ՍՈՖԻԱՅԷՆ ԵՒ ԱԹԷՆՔԷՆ վճռապէս կը հերքեն այն զրոյցը թէ արիւնալի կռիւ մը ծագած է սահմանագլուխին վրայ, յոյն եւ պուլկար զինուորներու միջեւ:

ՌՈՒՄԱՆԻՈՅ անտառներուն շահագործման համար համաձայնութիւն մը կնքուեցաւ Գերմանիոյ հետ, համաձայն մարտ 23ի առեւտրական դաշնագրին: Գերմանիա յանձն կ'առնէ հայթել բոլոր նիւթերը՝ անտառային ճամբաներ բանալու համար, ինչպէս եւ սերմնցու հայթայթել, մեքենայարժ սղոցարաններ եւ ատաղձագործարաններ հաստատել եւն.: Գերմանիա պիտի կրնայ գնել ամէն տեսակ փայտ, իր ուզած քանակութեամբ:

ՊՈՒԷՆՈՍ ԱՅՐԷՍԷՆ (Արժանթին) կը հեռագրեն թէ օրինագիծ մը յանձնուած է խորհրդարանին, արգիլելու եւ լուծելու համար օտար քաղաքական կուսակցութիւնները եւ ընկերակցութիւնները: Իտալական եւ գերմանական դեսպանները բացատրութիւն պահանջեցին:

ՕՏԱՐԱԿԱՆՆԵՐՈՒ հպատակութեան մասին օրինագիծ մը ներկայացուց երեսփոխան Տրուա, առաջարկելով որ թեկնածուին բնակավայրի քաղաքային դատարանը կատարէ անհրաժեշտ քննութիւնը եւ վճռէ ընդունիլ կամ մերժել:

ՊԵԼԿՐԱՏԻ համալսարանին ուսանողները գործադուլ հռչակեցին 48 ժամուան համար, բողոքելով խրուաթական հարցին ձգձգման դէմ: Ուրիշ համալսարաններու մէջ ալ նոյն ցոյցերը կը սպասուին:

ՄԱՅԻՍ 28 ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

ՆԱԽԱՁԵՌՆՈՒԹԵԱՄԲ Հ. Հ. ՊԱՏՈՒԻՐԱԿՈՒԹԵԱՆ

27 Մայիս, Շաբաթ երեկոյ, ժամը 8.30էն մինչեւ լոյս Petit Journalի սրահին մէջ, 21, Rue Cadet, մէթրօ Cadet

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ Ռ. ԽԱՏԻՍԵԱՆ

Կը խօսին ծերակուտական ԼԷՍ ԷՐԻ (Նախկին Նախարար), Ծերակուտական ԳՈԹԷՐՕ եւ Գ. Ա. ՑԱՕՔ (Union Française)

ՅԱՐԳԱՆՔԻ ԵՐԵԿՈՅ

ԱՐԱՄԻ ՄԱՀՈՒ'Ն ՔՍԱՆԱՄԵԱԿԻ ԱՌԹԻՒ

կազմակերպուած ՐԱՖՖԻ խումբի կողմէ 19 Մայիս, Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8,30ին, Salle Le Journalի մէջ, 100 Rue Richelieu métro Richelieu-Drouot

Կը խօսին՝ ընկերներ Վ. ՓԱՓԱԶԵԱՆ, Շ. ՄԻՍԱՔԵԱՆ, Ա. ՋԱՄԱԼԵԱՆ

Գ. ՇԱՀԽԱԹՈՒՆԻ կը պատմէ դրուագ մը Արամի կեանքէն

Կ'երգեն՝ Օր. Ա. ԱՌԱՔԵԼԵԱՆ եւ Գ. Ն. ՄԵՀԹԵՐԵԱՆ, կ'արտասանեն՝ Գ.Գ. Ռ ՉԱՐԴԱՐԵԱՆ եւ Ն. ՄԱՐԳԱՐԵԱՆ.

Մուտք 5 Ֆր.

Խնջոյք-թէյասեղան

Համբարձման օրուան առթիւ կազմակերպուած Ց. Կ. Խաչի Փարիզի Մասնաճիւղին կողմէ 18 Մայիս, Հինգշաբթի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին, 8 Ռիւ Գասիւէ, մէթրօ Փուասոնիէռ, տեղի կ'ունենայ աւանդական վիճակը եւ ապրեկան վիճակախաղը: Մասնակցութիւն 3 Ֆր.

ԲԺՇԿԱԿԱՆ ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՅ ԲԺՇԿ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ

23 Մայիս, երեքշաբթի երեկոյ ժամը 9ին Նուպարեան Մատենադարանին մէջ, 11 Square Alboni, Փարիզ:

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ ՓՐՈՖ. ԼԷՆԵԷԼ ԼԱՎԱՍԹԻՆ

Կը խօսի Տոքթ. Թ. ՏԷ ՄԱՐԹԻԼ, Վիրաբոյժը եւ ուրիշներ:

Մուտքը ազատ է:

Ց. Կ. Խաչի Մասնաճիւղերուն

Ց. Կապոյտ Խաչի Շրջ. Վարչութիւնը սրտագնաբար կը խնդրէ իր բոլոր Մասնաճիւղերէն, որ անմիջապէս պատասխանեն իրենց առաքած 10 Մայիս թուակիր նամակին, ուր նշանակուած է վերջին պայմանաժամը, եւ որ այնքան կարեւոր է:

Հ. Մ. Ը. Մ. ՔՍԱՆԱՄԵԱԿԸ

ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ ՍՈՐՊՕՆԻ ԱՄՓԻԹԱՏՐՈՆԻՆ ՄԷՋ

45, Rue des Ecoles, մէթրօ Սէն Միշէլ

21 ՄԱՅԻՍ, ԿԻՐԱԿԻ ԿԷՍՕՐԷ ՎԵՐՋ ԺԱՄԸ 2ԻՆ

ԲԱՐՁՐ ՀՈՎԱՆԱՒՈՐՈՒԹԵԱՄԲ ԿՐԹԱԿԱՆ ՆԱԽԱՐԱՐԻՆ

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ՝ ԺՈՐԷՖ ՊԷՅ ՆՈՒՊԱՐ

ԿԸ ԽՕՍԻՆ Պ.Պ. Ա. ՉՕՊԱՆԵԱՆ ԵՒ Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ

Իրենց սիրայօժար մասնակցութիւնը կը բերեն Փնար երգչախումբը ղեկավարութեամբ Ն. ՍԵՐԳՈՅԵԱՆԻ

Օր. ԼԻՏԻ ՏԷՄԻՐՃԵԱՆ (ջութակ), Օր. ՀԱՅԿԱՆՈՒՇ ԹՈՐՈՍԵԱՆ (երգ), Օր. ՋԱՌԱՓԵԱՆ (դաշնակ), Պ. Ս. ԻՍԱՀԱԿԵԱՆ (երգ), Պ. ՆՈՒՐՀԱՆ ՄԱՐԳԱՐԵԱՆ (արտասանութիւն): Մուտքը ազատ է:

Յոմսերը նախօրօք ապահովել «Յառաջ»ի եւ «Ապագայ»ի խմբագրութիւններէն, Զաւէն Յամուէլ գրատուն, 51, rue Mr le Prince, Յաշաբան Ֆառլօ, 34, rue St. Lazar, Նպարավաճառատուն Constantinople, rue Trevise, Փարիզի Հայոց եկեղեցի, 15, Ռիւ Ժան կուժոն, Բարեգործականի տուն, 8, rue Bossuet, Զագրեան փափազեան վաճառատուն, 80, rue d'Aboukir, Հ. Արելեան, 49, rue de Clery, Փարիզ, César, 9 Bld Bonne Nouvelle.

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ԱՏՈՒԱԾԱՐԵԱԼ ՔԱՂԱՔ

(ՆԿԱՐՆԵՐ ԱՏԱՓԱԶԱՐԷՆ)

ԳՐԵՑ՝ ՎԱՐԴԱՆ ԵՂԻՇԷԵԱՆ

Ստուար հատոր մը 256 էջ: Գին 15 Ֆրանք, արտասահման 20 Ֆրանք, Ամերիկա՝ 75 սէնթ: Ստանալու համար դիմել՝ H. AGONAYAN
10, Sente des Economes, Romainville (Seine), France

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆ

Ց. Հ. Կապոյտ Խաչի Անկէնի Մասնաճիւղը իր ջերմագին շնորհակալութիւնները կը յայտնէ Պ. եւ Տիկ. Ե. Պայքեճեանի, Պ. Պ. Կիւլպէնկեանի, Պ. եւ Տիկ Հ. Թագւորեանի եւ Օր. Մարի Մարկոսեանի՝ որոնք իրենց առատաձեռն նուիրատուութեամբ օժանդակեցին մեր Հանրանուէր Միութեան Օպերի 16ի հանդէսին Շնորհակալութիւն նաեւ պիտի ջէի թէ վիճակահանութեան նուէրատուներուն:

Փարիզի Կ. Խաչի Մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է Տիկին Ռուբինեանէ Իր մօր Տիկ. Սեդրակեանի մահուան քառասունքին առթիւ մէկ դեղերու պահարան եւ 50 Ֆր. թէեթիւր ո՛չ գնելու Տիկին Պողոսեանէ մէկ ալբօոմի լամբ:

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

Կը փնտռեմ հօրեղբօրորդիս, դերձակ Մինաս Վանլեան (Եոզղատի Շախշախ գիւղէն) որ 1928ին կը գտնուէր Մարսէյլ, ուրկէ մեկնեցաւ Vaucluse գիւղը (Ավինեոնի մօտերը) եւ կ'աշխատէր փափթեթի նավայի գործարանը: Մէկ երկու տարի վերջ մեկնած է Վիէնի շրջանը: Իր հասցէն իմացնել՝ Յովհ. Vanlian, Bottier, 8 rue d'Italie, Paris (13).

Le Gerant : H. STEPHAN
Imprimerie A-DER (AGOPIAN)
17. Rue Damesme .. Paris (13)

ՄԻԼԻՈՆԱՏԷՐ պարոն Լուի տը Ռոշիլտ, որ 14 ամիսէ ի վեր բանտարկուած էր Վիէննայի մէջ, հիթլերական իշխանութեան կողմէ, ազատ ձգուելով Փարիզ եկաւ: Անցեալ տարի կ'ըսուէր թէ 600,000 անգլ. ոսկի հատուցում պահանջուած է այս Կրեսոսէն, իբրեւ պատասխանատու Քրէտիթ Անշթալտ դրամատան սնանկութեան:

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 376.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Dameme, PARIS (13e) (ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

Téléphone : GOBelins 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ —	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ 17 ՄԱՅԻՍ
MERCREDI 17 Mai 1939

ԺԵ ՏԱՐԻ — 15e Année No. 4042

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԴԱՇԻՆՔՆԵՐՈՒ ՑԱՆՑԻՆ ՄԷՋ

Խորհրդաւոր լռութիւն մը կը տիրէ քաղաքական շրջանակներու մէջ, երկու կարեւոր դէպքերու՝ իտալօ-գերման զինակցութեան եւ անգլօ-թրքական դաշնակցութեան յայտարարութիւններէն ի վեր։ Լռութիւն մը որ թ՛ե բարենշան է՛ ւ չարաշուք համգամանք ունի։

Այս երկուքէն ո՞րն է բուն իրականութիւնը։ Կամ ո՞րը աւելի խոր կը կշռէ։

Խոստովանինք որ դժուար է որոշ պատասխան տալ այս վերջին հարցին։

Տարբեր պարագաներու մէջ կարելի էր քիչ-շատ լուսաբանել այսպիսի հարցեր, դառնալով դէպքերու ընթացքէն, կամ տրամաբանութեան փորձ մը կատարելով։

Արդ, երկու տարիէ ի վեր այնքան չնախատեսուած դէպքեր պատահեցան որ, տրամաբանութիւնն ալ դատալիք եղաւ կամ վանքերը պատսպարուեցաւ։

Արդարեւ, անակնկալ, հակասական, աննախընթաց վերիվայրումներու համայնապատկեր մըն է որ կը թուայ մեր աչքերուն առջեւ։ Հաստատուն սկզբունքները, տրամաբանութեան կանոնները, վերջապէս մեր գիտցած միջազգային սովորութիւնները շատոնց տեղի տուած են «անծանօթ»ին առջեւ։ Եւ ամէն առտու նոր դէպք մը կուգայ վերիվայր կը հրէ որ եւ է կացութիւն որ վերջնական կը համարուէր։

Ուրեմն, փորձենք վերլուծել, պարզել այն ինչ որ տեղի կ'ունենայ, ի խնդիր խաղաղութեան կամ «կենսական տարածութեան»։

Երկու նոր դէպքերը, իտալօ-գերման զինակցութիւն եւ անգլօ-թրքական դաշնակցութիւն, հետեւանք են Մեծն Բրիտանիոյ նոր քաղաքականութեան, որ սկսաւ Լեհաստանի, Յունաստանի եւ Ռումանիոյ ընծայուած երաշխաւորութեամբ։ Աննախընթաց դէպք մը՝ Անգլիոյ ժամանակից պատմութեան մէջ։

Մինչեւ այդ հանդիսաւոր յանձնառութեանց թուականը, Մեծն Բրիտանիա միշտ կը զգուշանար որ եւ է յանձնառութիւն ստանձնել ցամաքային Եւրոպայի վրայ, բաց ի Ֆրանսայէն։ Այս երկրին հետ կնքուած դաշինքն ալ զինակցութիւն մը չէր, բառին բուն իմաստով, այլ կը կոչուէր «սիրալիր համաձայնութիւն», եւ զինակցութեան վերածուեցաւ Մեծ Պատերազմի ընթացքին։

Կը նշանակէ թէ հիմնովին փոխուած է Եւրոպայի կացութիւնը։ Այն աստիճան որ, Մեծն Բրիտանիա հարկադրուեցաւ խզել ուրիշ հին աւանդութիւն մը եւ պարտաւորիչ զինուորութիւն հաստատել։

Այսպէս առաջին քայլը առնելէ վերջ, Լոնտոն ստիպուած էր իր նոր քաղաքականութիւնը հասցնել տրամաբանական վախճանին։

Եւ ահա նոր անակնկալը — զինակցութեան դաշինք Թուրքիոյ հետ, հակազդելու համար գերմանօ-իտալական ճնշումին, որ կը սպառնար դառնալ անդիմադրելի արշաւ մը։

Այս նոր զինակցութեան արժէքն իմանալու համար, կը բաւէ յիշել անգլիական թերթի մը կարծիքը, — Մեծ Պատերազմը քանի մը ամիսէն վերջացած կ'ըլլար, եթէ Լոնտոն այսպիսի զինակցութիւն մը, գոնէ համաձայնութիւն մը կնքած ըլլար 1914ին։ (Այն ատեն Թուրքիոյ հայ ժողովուրդն ալ անշուշտ ողջ մնացած կ'ըլլար...)։

Լոնտոն գործակցութեան, զինակցութեան այս բարդ քաղաքականութիւնը մշակեց միաժամանակ, Վարշաւայէն, Պուքրէշէն եւ Աթէնքէն անցնելով Անգարա եւ Մոսկուա։

Այս վերջինը չէ յաջողած տակաւին. բայց կը թուի թէ միջին եզր մը պիտի գտնեն, վերջին պահուն, Փարիզի կամ Ժընեւի մէջ։

Վերջին լուրերու համաձայն, Պ. Տալատիէ եւ Պ. Պոնէ գործնական բանաձեւ մը մշակած են արդէն, միջին ճամբայ մը գտնելու եւ իրականացնելու համար անգլօ-ֆրանքօ-խորհրդային գործակցութիւնը, եթէ ոչ զինակցութիւնը։

Ծանօթ է ռուսական ծրագիրը, — դաշինք մը կնքել Անգլիոյ, Ֆրանսայի եւ Խ. Միութեան միջեւ, փոխադարձ օգնութեան հիման վրայ, իրենց հաւաքական պաշտպանութեան տակ առնելով նաեւ Լեհաստանը, Ռումանիան եւ ուրիշ վտանգուած երկիրներ։

Արդ, Ֆրանսա արդէն դաշնագիր մը ունի Մոսկուայի հետ, իսկ Անգլիա չուզեր ամբողջական եւ փոխադարձ զինակցութիւն մը կնքել, իրեն յատուկ նկատումներով։ Ան պարզապէս կ'ուզէ որ Մոսկուան ալ աջակցի որոշ պարագաներու մէջ, երբ Լոնտոն եւ Փարիզ հարկ գտնեն միջամտել, գործադրելով իրենց յանձնառութիւնները։

Ահա այս վէճին մէջ է որ Ֆրանսա վճռական դեր մը պիտի կատարէ։ Եւ ընդհանուր կարծիքն այն է թէ պիտի յաջողի, քանի որ այլեւս կարելի չէ կէս ճամբան մնալ, այսքան յառաջ երթալէ վերջ։

Խաղաղութեան ճակատը կ'ամբողջանայ՞ թէ կը տկարանայ դաշնագիրներու այս ցանցով։

Պատմութիւնը կ'ըսէ թէ պատերազմները առ հասարակ անխուսափելի դարձած են, երբ արքաներ կամ պետութիւններ յայտնի կամ գաղտնի խմբակցութեանց կը վերածուին, ի խնդիր խաղաղութեան։ Այդպէս եղաւ, օրինակ, 1914ին։

Անշուշտ առած մը չէ այս պարագան։ Խմբակցութիւնները կրնան ծառայել նաեւ իրար հակակշռելու, հետեւաբար եւ կանխելու ընդհարումը, ճամբայ բանալով դիւանագիտական բանակցութեանց համար։

Այս երկու հեռանկարներէն ո՞րը աւելի հաւանական է, ներկայ պարագաներուն մէջ։

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՄՈՍԿՈՒԱ ԿԸ ՄԵՐԺԷ ԱՆԳԼԻՈՅ ԱՌԱՋԱՐԿՆԵՐԸ

ԿԸ ՊԱՀԱՆՋԷ ԿԱՏԱՐԵԱԼ ԶԻՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆ ՓՈԽԱԴԱՐՁ ԱՋԱԿՑՈՒԹԵԱՄԲ

Անգլիոյ եւ Խ. Միութեան միջեւ կատարուած բանակցութիւնները անելի մը յանգած են, իբրեւ հետեւանք Մոսկուայի նոր ծանուցագրին, որ կը մերժէ անգլիական առաջարկները եւ կը պահանջէ կատարեալ զինակցութիւն Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի հետ, հաւասարութեան եւ փոխադարձ աջակցութեան հիման վրայ։

Մոսկուայի անգլիական դեսպանը անմիջապէս Լոնտոն ղրկեց խորհրդային ծանուցագիրը, եւ այժմ խորհրդակցութիւններ կը կատարուին, ելք մը գտնելու համար։

Ինչպէս յայտնի է, Լոնտոն կ'առաջարկէր որ Խ. Միութիւնը յանձն առնէ օգնել Ռումանիոյ, Լեհաստանի եւ ուրիշ վտանգուած պետութեանց, եթէ Անգլիա եւ Ֆրանսա հարկ գտնեն գործադրել իրենց յանձնառութիւնները։ Մոսկուա կրկին կը մերժէ այս տեսակէտը, պնդելով իր ծրագրին վրայ, — երբեակ զինակցութիւն փոխադարձ աջակցութեամբ։ Խորհրդային տեսակէտը բացորոշապէս յայտնած էր «Իզվեստիա», կառավարական օրկանը։ Անգլիական դահլիճը այսօր պիտի քննէ այս հարցը, իր շաբաթական նիստին մէջ։ Միւս կողմէ կ'ըսուի թէ Ֆրանսա պիտի միջամտէ, միջին ճամբայ մը գտնելու համար։ Այս առթիւ մեծ յոյսեր դրուած են նաեւ Անգլիոյ արտաքին նախարարին եւ Պ. Փոթեմքինի տեսակցութեան մասին, որ տեղի պիտի ունենայ Ժընեւի մէջ, Ազգաց Ընկերութեան գումարման առթիւ։ Լորտ Հալիֆաքս Ժընեւ գացած ատեն Փարիզ հանդիպելով, պիտի տեսակցի Ֆրանսայի վարչապետին եւ արտաքին նախարարին հետ։

Խորհրդային ծանուցագրէն կը հետեւի թէ Մոսկուա լրջօրէն կը վախնայ յարձակումէ մը, Լիթուանիոյ, Լաթվիոյ, Էսթոնիոյ կամ Ֆինլանտայի ճամբով, մանաւանդ որ Անգլիա եւ Ֆրանսա մինչեւ այսօր երաշխաւորութեան տակ առած չեն այդ չորս պետութիւնները։ Մոսկուայի տեսակէտով, անհրաժեշտ է երաշխաւորութիւններ ստանձնել նաեւ այդ պետութեանց հանդէպ եւ յետոյ զինակցութիւն մը կնքել Անգլիոյ, Ֆրանսայի եւ Խ. Միութեան միջեւ։

ԻՏԱԼԵՒ-ԳԵՐՄԱՆ ԶԻՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՍՏՈՐԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ

Վերջին լուրերու համաձայն, Իտալիոյ եւ Գերմանիոյ միջեւ կնքուած զինակցութիւնը պիտի ստորագրուի յառաջիկայ շաբթու, Պերլինի մէջ։ Այս առթիւ Պերլին պիտի երթայ Իտալիոյ արտաքին նախարարը, Կոմս Չիանօ եւ պիտի մնայ չորս օր։ Կիրակի օր Պերլին հասնելով, Կոմս Չիանօ ճաշի պիտի հրաւիրուի Հիթլէրի կողմէ։

Գերմանիոյ առաջնորդը այս միջոցին քննական պտոյտ մը կը կատարէ Զիկֆրիտի ամրութեանց շրջանին մէջ, ֆրանսական եւ պելժիական սահմաններուն վրայ։ Կիրակի օր աչքէ անցուց բանուորները որոնք անընդհատ կ'աշխատին, լրացնելու համար կարգ մը ամրութիւններ որոնց շինութիւնը դեռ քանի մը ամիս առաջ սկսաւ։ Քննական պտոյտ մըն ալ պատերազմական նախարարը կը կատարէ, նոյն շրջանին մէջ։ Մասնագէտներու կարծիքով, այս երկու քննութեանց նպատակն է եզրակացութեան մը յանգիլ եւ վճռել թէ ո՛ւր պէտք է կեդրոնացնեն իրենց ջանքերը, լուծելու համար Տանցիկի խնդիրը։

Պերլինի մէջ մեծ պատրաստութիւններ կը տեսնուին Կոմս Չիանոյի այցելութեան առթիւ։ (Աւելի վերջը Պերլին պիտի այցելեն Իտալիոյ թագաւորը եւ թագուհին)։ Հիթլէրի սարքած ճաշին պիտի մասնակցին 200 զինուորական եւ կուսակցական վարիչներ։ Առաջնորդը քաղաքական ճառ մը պիտի խօսի այս այցելութեան առթիւ։

ԱՆԳԼԻԹՈՒՐՔ ԶԻՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՀԵՏԵՒԱՆՔՆԵՐԸ

Ֆօն Փափէն Պերլին կը կանչուի

Պերլինէն կը հեռագրեն թէ Ֆօն Փափէն, Անգարայի գերման դեսպանը, Պերլին կանչուած է, բացատրութիւններ տալու համար անգլօ-թրքական զինակցութեան մասին։ Կ'ըսուի թէ դեսպանին դիրքը խախտած է, այս պարտութեան հետեւանքով։

Պերլինի քաղաքական շրջանակներուն մէջ միջոցներ կը խորհին, հակազդելու համար անգլօ-թրքական զինակցութեան որ լուրջ վտանգ մը կը կազմէ Իտալիոյ համար, Միջերկրականի մէջ։

Փարիզի արմատական օրկանին քաղաքական աշխատակիցը խօսելով Ֆօն Փափէնի պարտութեան վրայ, կը յիշէ թէ Մեծ պատերազմին ատեն ալ, երբ ան Պոլիս կը գտնուէր, թանկագին փաստաթուղթեր կորսնցուց, որոնք Անգլիացիներուն ձեռքը անցան։ Նոյն աղբիւրին համաձայն, Ֆօն Փափէն Պերլին ղրկած տեղեկագրին մէջ իր պարտութիւնը կը վերագրէ ռուսական ազդեցութեան, եւ յետոյ Ալպանիոյ գրաւման, որ ծանր ազդեցութիւն գործած է Անգարայի մէջ։ Միւս կողմէ, իտալօ-գերման զինակցութեան կնքումէն ի վեր, այլեւս անկարելի էր որ եւ է մերձեցում Թուրքիոյ եւ Առանցքին միջեւ։ Նոյն իսկ այն թուրք ռազմիկները որ մասնակցեր էին Մեծ պատերազմին, հակառակ էին որ եւ է համաձայնութեան՝ Թուրքիոյ եւ Գերմանիոյ միջեւ։ Եւ վերջապէս, իբրեւ թէ Ֆօն Փափէն առաջարկեր է աւելցնել 150 միլիոն մարքի վարկը, բայց Թուրքիոյ Ազգ. Մեծ Ժողովը մերժած է, որ եւ է վստահութիւն չունենալով Գերմանիոյ վրայ։

*** Գերմանական թերթերը կը շարունակեն ազդարարութիւններ ուղղել Թուրքիոյ, անգլօ-թրքական զինակցութեան առթիւ։ Իսկ թուրք մամուլը պատասխանելով այդ յարձակումներուն, ջերմ գոհունակութիւն կը յայտնէ կնքուած համաձայնութեան համար։ «Ճիւմհուրիյէթ» կ'ըսէ թէ Թուրքիան որ —

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԲԱՌԱՐԱՆ... ՆԵՏԷ ՎԱՌԱՐԱՆ

Այն պահուն, երբ մեր Ս. Թաքուլը, (Խնդրեմ, չկարդաք Սուրբ Թաթուլ), «Յառաջ»ի խմբագրատան մէջ, իր « ամսական » բարկութիւնը կը թափէր նոր սերունդին դէմ, պահմ Հայվէշեան ինծի կ'երկարէր նոր գիրք մը, *Բառարան Մտածումի*, հեղինակ Ոսկան Մարտիկեան։

— Կարդա՛, կարդա՛, կ'ըսէր պոռալով, հիացումի եւ սքանչացումի բացագանչութիւններ խառնելով։ Ու կարծես վկայութիւն կուտար Ս. Թաքուլին, այսպիսի հարցումի մը վերլուծելով իր սքանչացումը.

— Դուք ի՞նչ տուիք, տես հիներուն գործը։

Գլուխս խոնարհած՝ կարդացի եւ սքանչացա՛յ ներկայացուած Բառարանին ... ոչնչութեան եւ անոր շնորհուած գնահատութեան վրայ։

Դուք ալ քննեցէք եւ կազմեցէք ձեր գաղափարը։

Գիրքը կազմուած է երկու մասէ.

Առաջին մասին մէջ, այբուբենական կարգով արձանագրուած են Հայկազեան լեզուին բառերը, որոնց դէմ՝ «իմաստի ընդլայնում, բաղդատութիւններ, փոխաբերումներ, զուարթ խօսեր, անկախ կարծիքներ»։

Երկրորդ մասին մէջ, դարձեալ այբուբենական կարգով արձանագրուած են անուններ, որոնց դէմ՝ «քննադատութիւններ, առաջարկներ, վերգնահատումներ, անցեալէն եւ հակիրճ յիշատակներ»։

Հիմա տանք քանի մը նմոյշներ. —

ԱԹՈՌ. — *Ցեղային ծառայելու դատապարտուած գերի, ունի նաեւ իր ազնուական տեսակը նոյն պաշտօնով որ կը կոչուի թիկնաթոռ։*

ԱԼԵԼՈՒԻԱ. — *Ո՞վ է որ կը կրկնէ ալէլուիա եւ ո՞վ է որ կ'ընէ լոլօ, սուտէն կուլայ։*

ԱԼԻՒՐ. — *Ցորենը կ'երթայ աղացք, պատռանէն կը հանուի կ'ըլլայ ալիւր, կինը կը հագուի կը շքուի կ'երթայ այլուր։*

ԱՊՈՒՐ. — *Ամէն ապուր չուտուիր, մանաւանդ երբ տաք ապուրին մէջը կ'աւելցուի պաղ ջուր։*

ԴԱՒԻԹ. — *Երբ չունի յաջողութիւն, դաւիթը կ'ըլլայ խելօք Դաւիթ։*

ԽԱՐ. — *Փնտռէ յար լաւ եար, որ չըլլայ խարա։*

ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ. — *Երազն է ըլլալ պատրիարք կամ կաթողիկոս։*

Այսպէս մէկը միւսէն աւելի փնտռցիկ եւ «հին սերնդական» մտածումներ կամ բառերու «իմաստի ընդլայնումներ»։ Չենք ուզեր խօսիլ տառասխալներու մասին, որոնք քիչ մը «նոր սերնդական» են։

Երկրորդ մասին մէջ շատ աւելի հազուագիւտ «մտածումներ» կան, — մանաւանդ թարգմանուած «իմաստի ընդլայնումներ»։

Հոյակա՛պ, հոյակա՛պ աշխատութիւն մը ահաւասիկ, որու հեղինակը եթէ քիչիկ մը հասկնար «մտածում» բառին իմաստը եւ արժէքը, պիտի չգործածէր զայն, եւ *ալաթուրքայն*ացնելու կամ անհամ բառախաղի իր փորձով պիտի կրնար փրկել ինքզինք ծիծաղելի դառնալէ։

Ափսո՛ս, այս ասխոսագրութիւնը պիտի ունենայ երկրորդ հատոր մըն ալ։

Գիրքը զարդարուած է նաեւ հեղինակին լուսանկարովը, — **c'est pas mal, tout à fait** նախարար։

Ու երբ իր աչքերուն մէջ կը նայիմ, կը խորհիմ իր այն հպարտութեան մասին, զոր նախարարի տիտղոսը կուտայ իրեն, եւ մեր արհամարհանքին մասին, զոր նոր օրերու ոգին կուտայ մեզի։ Բայց երբ կը խորհիմ նաեւ, որ հին սերունդը փառքեր շինեց այսպիսի կաւով եւ անոնց անունը աւանդելով մեզի՝ ուզեց յարգանք պարտադրել, ո՞րքան կը ցաւիմ, որ այս կարգի մարդիկը չխորհեցան ժառանգ ձգել մեզի բա՛ն մը, բա՛ն մը, արժէք մը վերջապէս։ Ի՞նչպէս չըսել, — փարա՞ ունէիր տպագրիչին տալու, նուէիր եւրոպական արժէքաւոր գործ մը թարգմանէիր։ Կամ ազգային հաստատութեան մը նուիրէիր տպագրութեան ծախքը։

Երեւա՞լ կ'ուզէիր, — մարդ Աստուծոյ, անա՛նկ մը երեւայիր գնէ, քիչ մը թարմ հոգիով ու սուր միտքով, որ չըսէինք թէ այս մարդը հարիւրը անցուցած է այլեւս։

ԱՐԱԶ

ՇԱՀՄՈՒՐԱՏԵԱՆԻ ՀԱՄԱՐ

Մարսէյլէն՝ Տիկին Եղիշէ քհնյ. Մխիթարեանի եւ Խաչիկ Յովհաննէսեանի միջոցաւ հաւաքուած	200
Բ. Զիլճեան ընտանիք, Մարսէյլ	50
Գումար	250
Մայիս 3 գումարը	1116
Ընդհ. գումար	1366

ԱՆԹԻԼԻԱՍԻ ՆԱՀԱՏԱԿՆԵՐՈՒ ՑԻՇԱՏԱԿԻՆ

Ստեփան Ալէքսանեան	25
Ա. Կապենց	20
Գումար	45
Մայիս 14ի գումարը	3035
Ընդհ. գումար	3080

ՍՈՒՐԻՈՅ ԵՒ ԼԻԲԱՆԱՆԻ ՀՊԱՏԱԿՆԵՐՈՒՆ

Ի պատասխան մեզի ուղղուած անհատական հարցումներու, կը յայտարարենք թէ բացարձակապէս ճիշդ է Սուրիոյ եւ Լիբանանի հպատակներուն համար հաստատուած նոր կանոնը, զոր հրատարակեր էինք ապրիլ 2ին եւ որուն տրամադրութեամբ այդ հպատակները կը համարուին «պաշտպանեալ» եւ անձնագրի համար պիտի վճարեն միայն 13 ֆրանք, փոխանակ 400ի։

Ներքին նախարարութիւնը այս հրահանգը շրջաբերականով հաղորդած է ոստիկանատուններուն, անցեալ փետրուարին, այնպէս որ պաշտօնաթերթին մէջ փնտռելու պէտք չկայ։ Այստեղ շատեր դիմած եւ օգտուած են։

Ի՞ՆՉ ՊԻՏԻ ԸԼԼԱՆ ՍԱՆՃԱՔԻՆ ՀԱՅԵՐԸ

« Թայմզ »ի դիւանագիտական խմբագիրը խօսելով անգլօ-թրքական համաձայնութեան եւ Պ. Ժորժ Պոնէի կատարած խորհրդակցութեանց մասին, կ'ըսէ թէ Ֆրանսացիները սրտանց շնորհաւորեցին Անգարայի համաձայնութիւնը, « թէեւ բնականաբար յուսախաբ եղած են որ վերջին պահուն ծագած կարգ մը մանրամասնութիւններ արգելք եղան միեւնոյն ժամուն իրենց դաշինքն ալ ծանուցանելու Թուրքիոյ հետ։ Բայց եւ այնպէս այս յայտարարութեան կը սպասուի քանի մը օրէն։ Թէ Ֆրանսացիները եւ թէ Թուրքերը կը յայտարարեն թէ համաձայնութիւն գոյացած է արդէն ընդհանուր գիծերով. տակաւին կը մնան միայն քանի մը կէտեր Ալեքսանտրէթի Սանճաքի մասին, որ շուտով պիտի յանձնուի Թուրքիոյ գերիշխանութեան։ Ֆրանսացիները ստիպուած են նկատի առնել Հայերու եւ ուրիշ փոքրամասնութեանց վերապահուած վիճակը։ Սահմանագլուխի թեթեւ սրբագրութեանց խնդիր մըն ալ կայ։ Այնուհետեւ համաձայնութիւնը պիտի յայտարարուի։ Զօր. Վէյկան Անգարայէն Փարիզ վերադառնալով, ջերմապէս գոված է թրքական բանակը եւ նաւատորմը եւ իր հիացումը յայտնած է Թուրքերու ազգային ոգիի մասին։

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԴԱՏԻՆ ՈՒՐԻՇ ՄԷԿ ԷՋԸ

ՄՕՏԱՒՈՐ ԱՐԵՒԵԼՔԻ ԲԱԺԱՆՈՒՄԸ

Ա.

ԽՄԲ.— Լոյս ծորքի յուշերուն առ-յթիւ հրատարակուած յօդուածաշար-քէր վերջ, տեւաւաւորի նոր շարք մը, — այս անգամ փրանսական— որ կը պարզէ այլապէս տխուր լուսաբանու-թիւններ, Հայկական Դատին ձախող-ման մասին.—

Քսան տարիէ ի վեր, տեղ տեղ յու-շեր եւ հատորներ հրատարակուեցան, պատերազմի պատճառներու եւ ըն-թացքի մասին, սակայն կը թուի թէ, դեռ շա՜տ գաղտնիքներ կան պահ-ուած։

Ժան Փիշօնի հրատարակած նոր գիրքը, «Le partage de Proche-Orient», որու մասին խօսած էր «Յառաջ», Նոր լոյս մը կը սփռէ մեծ պետու-թիւններու ցանկութիւններու եւ դաղտնի գործերուն վրայ։

Հեղինակը, խղճամիտ, փաստացի եւ խոր ուսումնասիրութիւն մը կը կատարէ Միջնաւոր Արեւելքի գործե-րու շուրջ, պարզելով բազմաթիւ բա-նակցութիւններ, դաշնագիրներ եւ մրցակցութեան բոլոր ծալքերն ու պատերը՝ հիւսուած այս հարցին շուրջ։

Անիկա յստակօրէն կը պարզէ նաեւ, Միջնաւոր Արեւելքի փոքր ազգու-թիւններու ճիգն ու բաղձանքները, որոնք աւա՜ղ, կը մնան անկատար, շնորհիւ այդ նոյն մեծ պետութեանց խաղարկութեան։

Գիրքը կը բաղկանայ մօտ 400 էջե-րէ, բաժնուած երկու մասի ու բազ-մաթիւ գլուխներու։ Կը պարունակէ նոյնպէս հինգ քարտէսներ։ Յառա-ջաբանը գրած է զօրավար Տիւֆիօ։ Ինք հեղինակն ալ զինուորական է, մասնակցած զանազան գործողու-թեանց, ու համակրելի մէկ անդամը Միջնէրկրականեան Կոմիտէին, միշտ ժօտէն հետեւող Միջնաւոր Արեւելքի Ներկայ իրադարձութիւններուն։

Նկատելով որ այս գործը մօտէն կը շահագրգռէ մեզ Հայերս, պիտի ջա-նամ ամփոփել ամբողջ գիրքին բո-վանդակութիւնը, յարգելի հեղինա-կին հաւանութեամբ։

ՉՈՐՍ ՏԱՐԻ ՊԱՏԵՐԱԶՄ

Սերպիոյ մէջ նետուած ռումբի կը-տորները, ինկան նաեւ Միջնաւոր Ա-րեւելքի մէջ, ու այնտեղի ժողո-վուրդներն ալ թաթխուեցան արեան ընդարձակ աւազանին մէջ։

Իթթիհատական կառավարութիւնը գաղտնի դաշնագիր մը կնքեց Գեր-մանիոյ հետ 1914 Օգոստոս 2ին։ Իսկ պաշտօնապէս պատերազմի մտաւ Գերմանիոյ կողքին Հոկտ. 31ին, Սեւ ծովի ռուսական նաւահանգիստներու ռմբակոծութեան պատրուակով։

Պեւլինի ընդհ. սպայակոյտը մեծ յոյսեր դրած էր Թրքական զինուած ուժերուն վրայ։ Գլխաւոր յատակա-գիծը հետեւեալն էր,— նախ ամուր տեղաւորուիլ Պարսից ծոցի շուրջ, փակել Պաղ – էլ – Մանտէպի եւ Սուէ-զի ջրանցքները։ Ծանդարել բրիտա-նական ծովային հաղորդակցութիւն-ները եւ Եւրոպան զրկել Հնդկաստանի աւարներէն։ Գերմանական ըն-դհ. սպայակոյտը կը նախատեսէր նաեւ խոշոր բանակով մը արգիլել բլլալ Կովկասի ռուսական բանակի յառաջ-խաղացման, ու Պարսկաստան – Աֆ-ղանիստան գծով խուժել Հնդկաս-տան։

13 Նոյ. 1914ին, Ջիհատ հրատա-րակուեցաւ. Գերմանները «սրբազան պատերազմ»ի անունով, ահագին դա-ւեր ու դրգռութիւններ ստեղծեցին իսլամական աշխարհին մէջ, իրենց ծրագրի յաջողութեան նպաստելու համար։ Ֆօն տէր Կոլց նշանակուե-ցաւ Թուրքեւիրանեան սահմանա-գլուխի ընդհ. հրամանատար, անկէ դուրս քշելու համար ռուս եւ անգլիա-կան զօրամասերը։

Սակայն, դէպքերը ցոյց տուին որ, այս ռազմական մեծ գործողութիւն-ները վեր էին թրքական բանակի կա-րողութենէն, եւ հետեւաբար անիրա-կանանալի...

Ու ջուրն ինկաւ այդ ամբողջ ծրա-գիրը

Անգլիացիները կրցան պահել Պար-սից ծոցի իրենց քարիւղային կեդրոն-ները։ Ինչպէս նաեւ Պաղ – էլ – Ման-տէպը, Ատէնը եւ Սուէզը։ Ռուսերը Ցունուարի մէջ տարին Սարիղամիշի յաղթանակը։ 1916ի Փետրուարին գը-րաւեցին Կարինը եւ զօր. Պարաթով կապուեցաւ Միջագետքի անգլիա-կան բանակին հետ։ Հակառակ Քութ-էլ–Ամարայի պարտութեան (28 Ապ-րիլ 1916), տարի մը վերջ Անգլիացի-ները գրաւեցին Պաղտատը։ Արաբնե-րը ըմբոստացան Թուրքիոյ դէմ։ Անգլիացիները Սինայէն անցնելով՝ Թուրքերը քշեցին մինչեւ Կազա։ Եւ այսպէս 1917ի գարնան կը թուէր թէ, արդէն խորտակուած է Գերմանիոյ արեւելեան երազը։

Ռուսական յեղափոխութիւնը, սա-կայն, տակն ու վրայ բրաւ ամէն ինչ։ Նախ 9 Մարտ 1917ին, ապա 7 Նոյեմբեր 1917ին Կերենսքիի անկու-մով, Ռուսաստան կը դառնար խոր-հրդային, եւ ռուս բանակը կը լքէր Կովկասեան ճակատը։

1917 Դեկտ. 7ին զինադադար կըն-քուեցաւ Ռուսաստանի եւ Թուրքիոյ միջեւ Բրեսդ Լիդովսկի Թուրքերուն տուաւ Կարսը, Արտահա-նը եւ Պաթումը։

Թուրքերը սակայն, բանակցու-թիւնները խզելով Կովկասեան Սէյ-մին հետ, կը սկսին յառաջ խաղալ Մարտ 26ին։ Կը գրաւեն Կարինը, Սա-րիղամիշը, Պաթումը եւ կը բռնեն 1877ի սահմանը։ Թուրքերը առանձին զինադադար մը կը կնքեն Ապրիլ 12ին, Վրաստանի եւ Ազրպէյճանի հետ։ «Հա-յաստանը փորձեց դիմադրել, բայց անյաջող», կ'ըսէ հեղինակը։ Եւ բա-նակցութիւն եղաւ Պաթումի մէջ, ստո-րագրել դաշինքը 4 Յունիս 1918ին։

Գինովցած այս յաջողութիւններէն, Թուրքիա աչք տնկեց Անդրկովկաս-եան քարիւղին եւ վերյիշեց համա-թուրանական երազը։ Սակայն այդ ցանկութիւններուն դէմ էր Գերմա-նիան, որ իր հերթին աչք տնկած էր Արեւելքի հում նիւթերուն, Կովկասի քարիւղին, Վրաստանի մանկանէզին եւ Ազրպէյճանի անասուններուն։

Գերմանիա իրականացնելու համար այս ծրագիրը, անմիջապէս ընդունեց Վրաստանի թեւարկութեան առաջար-կը։ Վրաստանը լքեց իր երկու դրօշի ակառութիւնները, ու գերման զօրա-վար Ֆոն Կրէս 3000 հոգիով Փոթի ցամաք ելաւ 25 Մայիս 1918ին։ Մայիս 28ին համաձայնագիր մը ստորա-գրուեցաւ Վրաստանի եւ Գերմանա-ցիներու միջեւ, որով կովկասեան բո-լոր երկաթուղիները կը դրուէին գեր-մանական զօրամասերու տրամադրու-թեան տակ։ Գերմանացիները մտան Թիֆլիս

Շատ բուռն պայքար մը սկսաւ Թուրքերու եւ Գերմաններու միջեւ։ Բայց ի վերջոյ միջին ճամբան գտան։ Թուրքերը համաձայնեցան Գերմանա-ցիներուն թողուլ Պաթում – Թիֆլիս գիծը, իսկ Գերմանիան, փայփայեց համաթուրանական գաղափարը։ Մը-տածելով թէ այսպէս, անգլիական մեծ ուժեր կը քաշէր դէպի Արեւելք, Ֆրանսական ճակատին վրայ վճռա-կան ճակատամարտը սկսելէ առաջ։

Շատ յանդուգն էր գերմանական ծրագիրը։ Ան կը նախատեսէր Թուր-քիստանի գրաւումը՝ երկու թեւով։ Հարաւէն՝ Թուրքերը պիտի օգտագոր-ծէին, պատերազմի սատն Հայաստա-նի եւ Իրանի մէջ Ռուսերու շինած եր-կաթուղիները, Թաւրիզ–Թէհրան գի-ծը, ուղղուելով Մէշէտի վրայ։ Հիւ-սիսէն՝ գերմանական զօրամասերը Օ-տեսայէն ու Սեւաստոպոլէն դալով, Պաթում – Բագու երկաթուղիով՝ Կասպեան երկիրներ, ու անկէ Թուր-քեստան կը մտնէին, ազատելով հոն կեդրոնացած 100,000 աւստրեւգեր-ման, պատերազմական գերիները։ Այնուհետեւ կը մտնէին Աֆղանիս-տան, ու հաւաքական ուժերով, կ'ար-շաւէին Հնդկաստան։

Դաշնակիցներու կողմէն, պաշտ-պանողական միջոցներ ձեռք առնելու հոգը յանձնուեցաւ Անգլիացիներուն։ 1918ի Յունուարին, Պաղտատէն դէպի Իրանի հիւսիսը մեկնեցաւ զօր. Տըն-սթըրվիլի արշաւախումբը, օգտագոր-ծելու եւ կազմակերպելու համար այդ վայրերու ազգայնական տարրերը, — հայ, ռուս, վրացի, ասորի եւն.։

Հեղինակը այստեղ կը յիշէ «Երե-ւանի շուրջ Նազարբէկովի, Ուրմիոյ շուրջ Աղա Պետրոսի վարած կռիւնե-րը»։ Սակայն ծրագիրը չի յաջողիր։ Սեպտ. 15ին, Տընսթըրվիլ կը պար-տաւորուի լքել Բագուն եւ քաշուիլ էն-զէլի։ Կովկասեան ճակատը բաց կը մնայ, բաց կը մնան նաեւ Թէհրան – Աֆղանիստան – Կասպեան – Թուրքես-տան ճամբաները։

Սակայն յանկարծ, մեծ դէպքեր կը պահամիժին։ Տօպրօփօլի մօտ կը ճեղ-քուի գերմանեւպուլկար ճակատը։ Ֆրանշէ տ'Էսփրէի զօրամասերը կը յառաջանան մէկ կողմէն դէպի Դա-նուբ, միւս կողմէն դէպի Պոլիս։ Զօր. Ալլենպին, Պաղեստինէն կը քշէ Թուր-քեւգերմանական բանակը եւ իր հե-ծելազօրը Դամասկոս կը մտնէ 30 Սեպտեմբերին, Հալէպ 5 Հոկտեմ-բերին։ Միջագետքի անգլիական բա-նակը կը յառաջանար դէպի Մուսուլ 23 Հոկտեմբերին։

Թուրքիան կորսնցուցած էր Սու-րիան, Միջագետքը։ Պոլիս սպառնա-լիքի տակ, պարտուած էր այլեւս։ Զինադադար Մուտրոսի մէջ, 30 Հոկտեմբերին, ստորագրեց զինադա-դարը Պուլկարիան զինադադարը ստորագրեց 29 Սեպտեմբերին, Աւս-տրօ–Հունգարիա 3 Նոյեմբերին, Գեր-մանիա 11 Նոյեմբերին)։

×

Անգլիա եւ Ռուսաստան, իրենց աշ-խարհագրական դիրքին բերումով ա-մենամեծ բաժինը բերին Միջնաւոր Արեւելքի ռազմական գործողութիւն-ներուն։

«Սակայն մենք ալ— կ'ըսէ Ժ. Փի-շօն— ներկայ եղանք կրակի գծին վը-րայ ամենուրեք։ Մեր երկու գործա-ծիները արիաբար կռուեցան Տար-տանէլի մէջ, տալով մեծամեծ զոհեր։ 7,000նոց զօրամաս մը, Պաղեստինի ճակատին վրայ, մասնակցեցաւ Ա-լէնպիի վերջնական յաղթանակին։ Հիճազի առաքելութիւնը, կարեւոր դեր խաղաց Արաբիոյ եւ Անդրյորդա-նանի մէջ (1916—1919)։ Ուրիշ առա-քելութիւն մը, մեծ աշխատանք կա-տարեց Կովկասի մէջ։ Ունեցանք ամ-պիւլանս մը Ուրմիոյ եւ հիւանդանոց մը Թիֆլիսի մէջ։ Ֆրանսական նա-ւատորմիղը, իր ազդու մասնակցու-թիւնը բերաւ Սուէզի, Կարմիր ծո-վու, Տարտանէլի գործողութիւննե-րուն, ինչպէս նաեւ Ճէպէլը Մուսայի 4000 Հայերու ազատագրման գոր-ծին»։

Նոյնը չեղաւ Իտալիոյ մասնակցու-թիւնը։ Իտալիա Թուրքիոյ դէմ պա-տերազմ յայտարարեց 20 Օգոստոս, 1915ին։ Ռազմային գործողութեանց, անոնշան մասնակցութեան բաժին բե-րաւ։ Հազիւ թէ 350 զինուոր ուղար-կեց Պաղեստին, կրօնական հաստա-տութեանց պահպանման համար։

«Թուրքիոյ դէմ տարուած պայքա-րին՝ Իտալիոյ բերած մասնակցու-թիւնը, համեմատական չէր իր ունե-ցած այն մեծ յաւակնութեանց հետ զոր հրապարակ բերաւ Հռոմի կառա-վարութիւնը, Միջնաւոր Արեւելքի սասին»։

Պատերազմը աւերակայտ վերածեց Թրքական Ասիան, կ'ըսէ հեղինակը։ Ու Թուրքերը լաւագոյն առիթը գտան իրենց ամբողջ հաշիւը մաքրելու զա-նազան ազգութեանց հետ։

Հեղինակը կուտայ հետեւեալ թի-ւերը.—

Մօտ **300,000** Յոյներ տեղահանուած եւ տարագրուած։ Ասոնցմէ շատերը կոտորուեցան ու մահացան։

Տարագրուեցան **8000** Հրեաներ, մասնաւորաբար Եաֆայի շրջանէն։

Մօտ մէկ միլիոն Հայեր ջարդուե-ցան Թուրքերու, Չերքէզներու եւ Քիւրտերու ձեռքով։

Բնաջնջուեցան մօտ **250,000** Ասորի-ներ եւ Քաղդէացիներ։

Մեծ կորուստներու ենթարկուեցան նաեւ Քիւրտերը, թէ պատերազմա-կան գործողութիւններու եւ թէ հա-մաճարակներու բերումով։

Լիբանանի եւ Սուրիոյ ազգաբնակ-չութիւնն ալ գերծ չմնաց ամէն տե-սակ զրկանքներէ եւ հալածանքնե-րէ, որոնց գլխաւոր հեղինակն ու գործադրողը հանդիսացաւ Ճէ-մալ փաշան։

Մօտ 200,000 Լիբանանցիներ մեռան սովամահութենէն ու թիֆիւսէն։

Ամէնէն քիչ տուժողներ հանդիսա-ցան արաբական երկիրները։

ՏԻԳՐԱՆ ԲԱՂԴԱՍԱՐԵԱՆ

ՊԱՐԶ ՀԵՏԵՒՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Երբ որ Ուիլսընեան սկզբունքները յայտնուեցան, պատերազմով խռով-ուած Եւրոպան՝ որ մայր էր եղած ընկերային զարգացումի զմեռներու մէջ հասած նետած քաղաքակրթու-թեան մը, չէր կրնար հաւնել կեն-դանութիւնը վարդապետութեան մը որ կը ձգտէր եղասիրութեան եւ ըն-բոզութեան վրայ հիմնուած մարդ-կային յառաջդիմութեան բնական, բաղդական չարժառիթներուն տեղ դնել բռնալիսք ըմբռնում մը, ար-ուեստական կարգէ, ինչպէս կրօնքը կամ օրէնքը։

Այնուհետեւ մինչեւ այսօր, նոր կե-նքիս մը նախօրեակին, բազմաթիւ ա-պացոյցներով հաստատուեցաւ որ ըն-կերութեանց ներկայ վիճակին մէջ պատերազմը կործանարար գործո-ղութիւն մըն է բոլորին համար։

Ուզեցին նաեւ սնանկ հռչակել կան-խողատութիւնը ուժին իբրեւ միակ ապահովութիւն կառավարութեանց կայունութեան։

Եւ սակայն կը թուի թէ ոչնչացած չէ տակաւին Մաքիավէլի դրած սկըզ-բունքը.— «Իշխանը պէտք է գիտնայ չյարգել իր խօսքը երբ ան հակառակ կը դառնայ իր շահերուն»։

Կառավարողներն ահա այս սկըզ-բունքով համակուած կը մնան դեռ։

Ու թերեւս իրենց ամէնէն ծանրա-կշիռ սխալը այն եղաւ որ այդ բանը չկրցան պարտկել։ Պատերազմական վիճակ հաստատուած չէ տակաւին, բայց արդէն կը տիրէ զինուորական վիճակ։ Հետզհետէ կը ծաւալի զին-ուորական շունչ մը, կը տիրակալէ զինուորականութեան ոգին։ Ու զին-ուորը արտաքի ճամբաներ չընդու-նիր։ Աչքի առջեւ ունենալով տառա-պանքն ու մահը ամէն վայրկեան, զինուորականը կ'արհամարհէ ամէն ինչ որ ճշմարիտ բարոյական ուժ մը չէ։ Ու մեզի համար կրկին նոյն հար-ցումը, ի՞նչ պիտի ընենք դուն ու ես. եւ ի՞նչ պայմաններու տակ։

Ֆրանսացին չի կրնար զանգատիլ անշուշտ տեսնելով որ երէկուան պա-տսպարապաշտ Հայը կը փարի այսօր ժողովրդապետութեանց դատին, տարբեր եւ խիստ իրապաշտ նկա-տումներով։ Ժողովրդապետութեանց կը մնայ յիշել այդ երէկը, եւ պաղա-փարապաշտ այս ազգը այդ օրերուն ինչ սէրեր չարթարթեցին անոնք մեր հոգիներուն մէջ։

Անոնցմէ ամէնէն անտարբերը, ա-մէնէն նուազ տեղեակն անգամ պի-տի չկրնար կարդալ համաշխարհային պատերազմի հայկական բաժինին պատմութիւնը, առանց երախտապի-տական զգացում մը ունենալու։

Անելի հետաքրքիրներուն համար, մեր վերջին կէս դարու պատմութիւնն ու գրականութիւնը որ մեր ամբողջ ոգիականը կ'երգէ, անհուազն պա-տիւի եւ արժանապատուութեան հա-յակալ գրաւական մըն է։

Կարելի չէ խօսիլ այդ գործերուն մասին քննադատի հանդամանքով, մուկի մը պէս որ Ապողոնի խորանին կերոնները եւ նուիրական մատեան-ներու էջերը կը կրծէ։ Անիկա նուաս-տացնել պիտի ըլլար մեր բոլոր նա-հատակ զոհերը, մարդկայնացնել պիտի ըլլար անոնց գործերուն պա-րունակութեան մէջ աստուածայինը՝ որ կը պսակէ Հայուն փաթած ճակա-տը։ Շնապրչամի Հերոսամարտն մինչեւ այսօր։

Անոնց գործը որոնք պիտի վերա-դառնայ թէ Հայը եւ թէ օտարը պատմութեան համար, կուտայ բա-նալին հայկական հարցին, Հայու-թեան ազգային ըմբռնողութեան զարգաց-ման։

Գիտենք թէ ամէն յեղափոխութիւն կ'արթնցնէ եւ զայրոյթ եւ յոյսեր. Ցոյսերը չեն պսակուիր ամէն անգամ. Օտարը չի կրնար ըմբռնել Հայուն ինքնամփոփ քէնը որ զինքը կը տար երբեմն հեգնանքի, ծայրայեղու-թեամբ իսկ իր զգայնութեան, եւ թէ նկատի չառնէ անոր պատմութեան երկարաբախտ ճակատագիրը եւ այն յայտարկ դրութիւնը որուն ենթար-կուած է ան այսօր։

Անշուշտ թէ Հայը իր վերապահում-ներն ունի։ Բայց մեզի կը մնայ վըր-տայ կուսակցական ամուլ վէճերու — դատն պատուղներ բռնապետական կարգուսարքէն մնացած։ Փորձառու-թիւններէն խելօքցած, կ'ուզենք փա-ստականօրէն մտնել արդիական աշխա-տանքի մեծ յարձանքներուն մէջ։ Միա-ցեալ ուժերու ցրուումէ, ուզեցինք ..ենեանալ, ինտրել գիտնալ ազատ կամ-քով եւ մեր բոլոր ուժերը ուղղել մէկ նշանակէտի, մեծագոյն արդիւնք ձեռք բերելու համար։

Մեծ պատերազմէն ի վերադարձ-ծուած ազգութեանց սկզբունքը ..-րուն ակնարկեցինք քիչ վերը, պար-բերական կենտրոններու առթիթ մը կ'ըր-լայ։ Փոխն ի փոխ Ներոգամու-թեամբ, Համակրանքով կամ Թշնա-մանքով նայող մեծերը կը պատմէ որ մերթ պաշտպանի մերթ հակառա-կորդի դերով բռն կուգան։ Միակ կա-րեւորը ներկայացումէն դոյանալիք հասոյթն է։ Եւ հանդիսատեսի իրա-ւունքն ալ որ յաւ տեղ կը գնուի, եւ դյոստեփ Եւրոպացիին։ Մեզի համար հասկնալի են կամաւոր եւ անխուսա-փանելի վարանումները փոքրերուն ա-ռոնք ո եւ է շահ չեն տեսներ նոր կեն-քիս մը մասնակից ըլլալու մէջ։

Եթէ, սահմաններու որոշադրու-թեանց պատրուակին տակ մեծերը աշխարհակալութեան ձգտումներ չէ հետապնդէին, ազգութիւններու ան-կախութեան հարց ալ գոյութիւն չէր ունենար։ Բայց պէտք է ընդունինք որ իրենք այնքան ալ պարզ ընթացք բռ-նին։ Կը զգացուին, կը փուշակաւե սակարկութիւններ, որոնցմէ դժուար է խուսափիլ թերեւս, բայց մանա-ւանդ դժբախտ արդիւնքի կը յանգի

Եւրոպայէն խանձի հոտ կուգայ, ինչպէս պիտի ըսէր Համլէթ, թերեւս Եւրոպայէն դուրս ալ։ Մութ ամպե-րու տակ փոթորիկը կը թաւալի իր ու համր։ Պուցէ որոտումն ու հեղեղը հեռու չեն։

Մեր դե՞րը...։ Նորէն ապասել որ ջուրերը խաղաղին։

Որպէսզի իրենց յատակութիւնը վե-րադարձնեն անոնք, անհրաժեշտ է որ իրենց մէջ առկախ անմաքուր ու կեղ-տոտ տարրերը վար դնեն յամրօրէն Բիչ քիչ պիտի տեսնենք որ բազմա-թիւններու թելադրականութիւնը թէ եւ իրենց անմիջական պահանջներուն կ'ուղէն է որ կը դառնայ, բայց մարդ-կային հաւաքականութիւնները առ-հասարակ գործի կը մղուին նուիրա-կան համարուած սկզբունքներուն ա-նով միայն, մինչդեռ անհատները ..ւելի դիւրաւ կ'ընդունին որ իրենց բնազդներուն կոչ ըլլայ։

Կառավարող մարդը, եթէ նոյնիսկ ազօթում էր նոյնպէս միաբանութեան հետ։ Թողնելով եկեղեցին, նա փո-խանակ վեհարան գառնալու, Սահակ եպիսկոպոսի հետ միասին բարձրա-ցաւ բլրի գագաթը։ Ձնայելով որ ցուրտն զգալի էր արդէն, այնուամե-նայնիւ նա ցանկացաւ դիտել այդտե-ղից արեւի ելքը, որ կրկու գեղեցիկ տեսարաններից մէկն էր կազմում։ Նա կանգ առաւ Սեւանայ անզգանիկ եկեղեցու, այն է՝ Ս. Յարութեան տաճարի առաջ, որ կառուցուած էր բլրի գագաթին եւ սկսաւ դէպի արե-ւելք նայել։ Կապուտակ ծովակը, որ պարփակուած էր կղզին, խաղաղ էր այդ վայրկեանին եւ միապաղաղ, ինչպէս բիւրեղ։ Միայն փոքրիկ մը-կանունքները դալիս կծում էին մայ-ռապատ եզերքը։ Համատարած կա-պուտակի վրայ ձգւում էին զանազան ուղղութեամբ սպիտակ ու երկնագոյն շերտեր, նման երկարաձիգ ժապա-ւէնների, որոնք տակաւ առ տակաւ փոխում էին իրանց գոյնն ու ձեւը, համակերպելով առաւօտեան շողե-րին։

Եւ ահա Այծեմնասարի ետեւից ծա-գեցին արեւի առաջին ճառագայթնե-րը, եւ հրափայլ սկաւառակը, ինչ-պէս մի հրահրեան անօթ, սկսաւ բարձրանալ երկնակամարի վրայ։ Նրա կենարար ճառագայթները ոսկե-զօծեցին ամենածիր լեռները, Սեւա-նայ բարձունքն ու ժայռերը եւ արե-ւմտեան կուսի կանաչազարդ դաշտե-րը։ Բայց ամենից գեղեցիկ եւ սքան-չելի տեսարանը ներկայացնում էր Նա-հապետի ծովակը։ Նրա մայր կապու-տակը փոխւում էր հետզհետէ բաց երկնագոյնի, ժապաւէնները նուա-զում կամ անհետանում էին. ծովակի մակերեւոյթը մի տեղ վառւում էր բաց–բոսորագոյն, մի ուրիշ տեղ վայլում գոյշ–արծաթագոյն, իսկ լիբրաւոր մկանունքները, որոնց փաքրիկ հովը հետզհետէ ալիքների էր փոխում, փայլփլում էին արեւի ա-ռաջ ինչպէս ադամանդ եւ կամ ջրա-ծին, շրջուն աստղիկներ։

Կաթողիկոսը նայում էր այդ բո-լորին. նայում էր եւ զմայլում։

— Ի՜նչպէս գեղեցիկ, ի՜նչպէս հը-րաշալի է մեր երկիրը, բացականչեց նա յանկարծ. ի՜նչու, ի՜նչու այն-կարողանում հանդիսա սրտով ապրել այստեղ. ի՜նչու անիրաւ ճակատագի-րը հալածում է մեզ...

(Շար.)

«ՅԱՌԱՋԻ ԹԵՐԹՕՆԸ» (93)

ԳԷՈՐԳ ՄԱՐԶՊԵՏՈՒՆԻ

(ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՎԷՊ)

Գրեց՝ ՄՈՒՐԱՑԱՆ

Այո՛, այդպէս ենք մտածում։ Բայց չէ՞ որ սա մի ոճիր, մի չարագործու-թիւն է, երկնային անէծքի արժա-նի...»։

Այս նորամիտ մտքերն այնպէս յու-զեցին Թագուհուն, որ ոչ միայն նրա վհատութիւնն անցաւ, այլ եւ մի նոր եւ մինչեւ այդ իրան անծանօթ ոգե-ւորութիւն եկաւ վրան։ Նա որոշեց ի-րական մասնակցութիւն ունենալ երկ-րի պաշտպանութեան գործում։ Բայց ի՞նչ պիտի անէր, դեռ չգիտէր. Նա մտածում էր դրա վրայ.

Յանկարծ նրա դէմքը պայծառա-ցաւ եւ դեղանի շրթունքների վրայ շողաց մի առոյգ ժպիտ։

— «Ես կ'երթամ Աշոտի մօտ. կ'առ-նեմ նրան նորից իմ գիրկը. կը ջերմացնեմ նրա սիրտը իմ հրեղէն շըն-չով... Կը յիշեցնեմ նրան մեր անց-եալը. Կ'ոգեւորեմ իր քաջութեան եւ փառքի նախկին յիշատակներով... Այո՛, կը հանեմ նրան Կաքաւաբեր-դից եւ կը դարձնեմ Ոստան... Նա նորէն կ'անցնի հայ քաջերի գլուխը, նորէն կ'արտայ ինչպէս մրրիկ եւ կ'ահաբեկէ իր թշնամիներին... Այն ժամանակ խաղաղութեան հովանու ներքոյ թող ծլեն, ծաղկեն սիրոյ բող-բոջները... Թող մեր աշխարհի երբեմ-նի սարգ արտերը վայելեն նրա անույշ պտուղները... Այո՛, որոշուած է. ես կ'երթամ։ Ոչ ոք ինձ չի խանգարիլ։

Ամէն մարդու առաջնորդում է մի միտք։ Մարզպետունի իշխանը ոգե-ւորւում է ընդհանուր հայրենիքի սի-րով. Նա աշխատում է նրա ամբող-ջութեան, գահի հաստատութեան եւ հանդստեան, ժողովրդի բարօրու-թեան համար։ Նրա որդին՝ Գոռը ո-գեւորւում է այդ ամէնով՝ միայն Շահանդուխտի համար. Թո՛ղ ուրեմն ինձ էլ ոգեւորէ Գոռի ու Շահանդուխ-տի բախտը. Թո՛ղ ես էլ աշխատեմ այն որդերի համար, որոնք սիրում են եւ ցանկանում են սիրողուած լինել...»։

Եւ Թագուհին վեր կենալով իսկոյն ձայն տուաւ նաժիշտներին։

Նրանք ներս եկան։

— Կանչեցէք այստեղ Սեդային, հրամայեց նա։

Մի քանի վայրկեանից ներս մտաւ դայեակը։

— Սեդա՛, պատրաստուիր. մենք վաղը եւեթ պիտի ճանապարհուենք։

— Ո՞ւր, Մեծափառ Տիկին, զար-մանալով հարցրեց դայեակը։

— Կաքաւաբերդ։

— Ինչո՞ւ, Տիրուհի։

— Ի՜նչպէս թէ ինչու. գնում եմ իմ ամուսնու եւ թագաւորի մօտ. միթէ՞ արտօրինակ ցանկութիւն է այս։

— Ոչ՛. Աստուած թող օրհնէ այդ ցանկութիւնը եւ քո ճանապար-հը... կամենում էի իմանալ թէ ին-չո՞ւ յանկարծ...

— Այսպիսի որոշումն ուրեմն...

— Այո՛։

— Դրա համար յետոյ խօսելու ժա-մանակ շատ ունենք։

— Իսկ այժմ ի՞նչ կը հրամայես։

— Կարգադրիր, որ վաղ առաւօտ-ուանից պատրաստ լինեն երկու պատ-գարակ, զոյգ ջորիներով։ Մեզ հետ կը լինեն երկու սպասուհի եւ երկու ծառայ։ Իմ պահնորդները թող ժամ առաջ ելնեն ամրոցից եւ սպասեն մեզ ճանապարհին։ Դղեակում լինելիք կարգադրութեանց մասին հարկ եղա-ծը կը յանձնարարեմ Գոհար իշխա-նուհուն։ Իսկ ամրոցում բերդակալից զատ ոչ ոք չպիտի իմանայ մեր հեռա-նալը։

Սեդան գլուխը խոնարհեց Թագու-հուն եւ դուրս գնաց։

Դ.

ԲԻՒՐԱԿԱՆԻ ԱՌՈՒՄԸ

Դեռ նոր արեւելքն սկսել էր շառա-գունել, երբ Սեւանայ վանուց միա-բանութիւնը առաւօտեան ժամերգու-թիւնն ու պատարագն աւարտելով, դուրս եկաւ Ս. Առաքելոց եկեղեցուց եւ ցրուեցաւ դէպի բլրակի խուցերը։

Ցավհաննէս Կաթողիկոսը, որ չոր-րորդ օրն էր ինչ գտնւում էր այնտեղ,

Հայ ազգին ոգեկան դերը

ԽՄԲ.— Այս գրութիւնը հրատա–րակուած է Հռոմի «Armenia» ամսա–գրին մէջ, եւ «Յառաջ»ի համար թարգմանուած մեր աշխատակցին՝ Գ. ...եանի կողմէ.—

...քաղաքակրթութեան յաղթական ...պանութիւնը գոր քալարու–...մը ամէն ճակատի վրայ կը կա–...ւ ֆաշականութիւնը եւ առանց ...ոմնելու զոհողութեան չափը, կը ...րաադրէ, բոլոր անոնց որ կ՚ու–...մնաբերեն քաղաքական խնդիրնե–... փնտռել թէ որ ժողովուրդները ...ակցած են ու դեռ կ՚աջակցին այդ ...քաղաքակրթութեան տարածման ու ...պաշտպանման։ Այդ ծանօթութիւնը ա–...ան պիտի հանէ կատարեալ լղթայ ...ժողովուրդներու ու առհմերու որ ...ութայի հիւսիսէն կ՚երկարին մին–... Միջերկրական, Փոքր Ասիա, եւ ...ասիի հեռուները, մինչեւ որքա–... Տիբրող ժարդոց, Արիականներու ...պիտի սպրուագծէ անջնջելի կաղ–...մբը քաղաքակրթութեան մը որ ...ուած ըլլալով Հռոմի ճակատա–...կան բախտին, կոչուած է վարե–...ւ անջնջելիապէս աշխարհի վիճակը։ ...քաղաքակրթութեան այս շղթա–... ժամանակագրապէս կարեւոր եւ գե–...անց մէկ մասն է հայ ազգը արիա–...կան քաղաքակրթութեան ու մշա–...յթին — արեւմտեան ու արեւելեան — ... մեծերուն միջեւ նետուած իբ–... գաղափարական կամուրջ մը։ Հա–...անիր այս պատմական դերը ...ալ միշտ կատարած է ծառայելով ...եւ կապ քաղաքակիրթ կեանքի ...ու աշխարհներուն միջեւ, այլեւ ...ագուցած ու մշակած է յառաջա–...ւթեան ծիլերը, բարիքները բաշ–...ով Փոքր Ասիոյ ու Արեւելքի ժո–...ովուրդներուն։ Մինչ աւոր համար է ...Հայերը կը սիրեն իրենց գիրենք ...կայացնել իբրեւ Հռոմի գաղա–...փարներ — այսինքն քաղաքակրթու–...ան ծուծը — տարածողներ այն ժո–...ղովուրդներու միջեւ, որոնց իրենց ...շրջանակ մէջ եղած են դարերու ...ընթացքին։

...երեւ արիական միտքի ղեղեցիկ ...մը, հայկական բարձրաւան–...ը, երկար ու տառապալից դարե–...րու քրիստոնէութեան եւ հնչերը–...ան հոգին վիճնարերը եղած է, ...առաջնորդ գիտնալով բարբարոս–...ու յարձակումներուն եւ քաղաքա–...ակրթութեան վառ լոյսով մեղմացնե–... յաւամնոց Արեւելքցիներու ցա–...ը։

...ընականութեան հոգեկան ժա–...ռանգութեան տարածման եւ պաշտ–...պանութեան այս հրաշալի գործին լծ–...ուած, Հայաստան իր պետական կազ–...մակերպութիւնը, ինքնուրոյն ու արիւ–...նով ըլլալ իբր քաղաքական կազմը,

...փախարարակ ըլլայ, չի կրնար ...գործել առանց ուժի վրայ կռթը–...ուելին, եւ դեռ շատ անգամ ալ ...ազատութիւնը կուգայ խորտակել ...ազգին սերունդներու բարոյական ...ժառանգը։

...որոշ(?) ուժը միշտ յաղթող ...էթ իր գործադրութեան ժամա–... անհետանալ պիտի էր հետեւիր թէ ճակա–... ոչ կայ է, թէ ցեղի մը գերա–...ի բնազդները լոյս աշխարհ պիտի ...ն։

ԱՐԱՄ ԱԶՆԱՒՈՐ

կարենցնելով իր ազգային անկախու–թիւնը։ Հայաստանի հանդէպ արիա–կանութիւնը հրախտագիտութեան ան–ստհման պարտք մը ունի։

Ոչնչացումի սողոյելական ծրա–գիրները, դեռ շատ մօտ անցեալին գաղանութեամբ եւ անգութ կերպով գործադրութեան դրուեցան, ոչինչի ծառայեցին, անօգուտ է խորհրդային կրունկին տակ ճզմել հայ ազգին մնա–ցած չնչին մը հողը։ Հայ ժողովուր–դին, քաղաքակրթութեան առած նը–պաստը այնքան շատ ու յարգի է, որ ազգը իրականօրէն կ՚ապրի իր անկոր–ծանելի հոգեկան ուժով, քաղաքակր–թութեան կեանքին մէջ ունեցած իր անհրաժեշտ դերով ու իր տեւական ներկայութեամբը։

Նոյնիսկ եթէ ուզենք անտեսել այն ճշմարտութիւնը — հայ մտքին մաս–նակցութիւնը Բիւզանդիոնի փառքին, հայ միտքին գործակցութիւնը ռուս եւ կովկասեան գեղարուեստին, ինչ–պէս նաեւ Թուրքիոյ քաղաքակիրթ կեանքի ճամբուն վրայ ձեռք բերած յառաջդիմութիւնը, հայկական մշա–կոյթին անմահ յիշատակները եւ այդ մշակոյթին ճակատագրական ազդե–ցան, արիական քաղաքակրթութեան իրականութիւնը ու յոյսը կը կազմեն եւ պիտի կազմեն ընդ միշտ։

Եթէ դիտենք հայկական ճարտարա–պետութիւնը, այնքան ազնուէ, հա–րուստ եւ արտայայտիչ, մենք անոր մէջ պիտի գտնենք հաստատումը ան–բաժանելի ցեղային միութեան մը որ հիւսիսէն կ՚իջնէ արեւմտեան Միջերկ–րականը, բարձրանալու համար Ասիոյ յստակ երկինքները։ Եթէ աւելի մօ–տէն քննենք հայ լեզուն, այդ բանաս–տեղծական ու բանասիրական գանձը, մենք երեւան պիտի հանենք թելադրիչ ու խորհրդաւոր նախապատմութիւնը ժողովուրդներու գաղթին, ցեղերու խառնումներուն, պայքարներուն, սը–րբութեան հանգստաւէտներուն, վերջապէս հոգիներու ու մարդոց տառապանքներուն, ո–րոնք ստեղծած են մարդկային նոր–կայ քաղաքակրթութիւնը։

Հայերու այս ոսկեղէն լեզուն, որ իր հնդեւրոպական բնոյթեամբ այն–քան յարմար է ամենադժուարին լե–զուները թարգմանելու, մեզ կը յայտնէ մշակութային նոր հարստու–թիւն մը որ թաղուած է, բայց մեռած չէ։ Ով գիտէ դեռ ի՜նչեր կարող է ը–սել այդ լեզուն, եթէ բանասիրական ու բաղդատական ուսումնասիրու–թիւն մը կատարուի, Հայոց եւ այն ժողովուրդներու լեզուներուն միջեւ, որոնք յարաբերութիւններ ունեցած են Հայերուն հետ։

Այսքանը անցեալին համար։ Բայց Հայերը գինաթափ չեն եղած եւ պիտի չըլլան։ Իրենց տուրքը կը պահէ իր անդին արժէքը, մանաւանդ շնորհիւ այն մօդական դարբնոցին, որ Վենե–տիկի ծովակին կղզիներէն մին գրա–ւած՝ կը շարունակէ աշխարհին ա–մէն կողմը տարագրուած Հայերուն տարածել, արեւմտեան եւ մանաւա–նդ իտալական մշակոյթին գան–ձերը, ի փոխարէն մեզի տալով ան–հաշուելի հարստութեամբ լի, բանա–սիրական, պատմական ու գեղար–ուեստական գործեր։ Ներկայիս, երբ Ֆաշականութիւնը առաջին շարքին վրայ դրած է ցեղային արժէքները, հայ ազգին ու ժողովուրդին — արիա–կանութեան այս հաւատարիմ զաւա–կին, ու յառաջապահ պահակին — մշակութային դերը աւելի համոզիչ կերպով կ՚ըմբռնուի։

LAURO MAINARDI

Պզտիկ Զուիցերիան եւ իր մեծ զոհողութիւնները

«Թան» կը գրէ (12 Մայիս)...

Հանդարտ բայց յամառ կերպով, իր ժողովուրդին միահամուռ աջակցու–թեամբ, Զուիցերիա կը շարունակէ զօրացնել ազգ. պաշտպանութեան մի–ջոցները։ Ան կը գործէ լռութեան մէջ, բայց ամէն օր արդէ տեղեկու–թիւններ կը հասնին իր կատարած հսկայ ճիգերուն մասին, որոնք ան–հրաժեշտ դարձած են զուիցերիական երկրապահ զօրքը ընդունակ դարձնե–լու ազգ. պաշտպանութեան գերա–գոյն պարտականութեան։

Գրուեցաւ որ դաշնակցային կառա–վարութիւնը որոշեց երեքէն չորսի բարձրացնել նորակոչ զինուորներու մարզանքի շրջանը։ Միւս կողմէ զին–ուորական նախարարութիւնը խնդ–րած է դաշնակցային կառավարութե–նէն, որ մայիս 15էն սկսեալ վերա–կազմուին սպայից վարժարանները։ Այդ բարեփոխութիւնները գործա–դրութեան պիտի դրուին գալ տարի հինգշաբթէն, օդանաւերու դէմ պաշտպանութեան եւ օդանաւորդու–թեան մէջ։

Այս բարեփոխութիւնները նոր ու ծանր պարտաւորութեանց առջեւ կը դնէ ժողովուրդը, որ արդէն անգամ մը ենթարկուեցաւ։ Այսպէս զինուորական վարժարաններու շրջանը այսուհետեւ պիտի տեւէ 116 օր, իսկ 130 օր՝ հե–ծելազօրաց համար։ 1874էն մինչեւ 1907, երբ կատարուեցաւ զինուորա–կան առաջին վերակազմութիւնը, հե–տեւակազօրաց դպրոցին շրջանը կը տեւէր 45 օր, յետոյ 65 օր։ Իսկ 1936–էն ի վեր՝ երեք ամիս։ Ենթասպան–րու վարժարանին շրջանը՝ 18 օր, սպայութեան թեկնածուներու վար–ժարանին շրջանը 53 — 102 օր։

Այսպէս, ուրեմն, զուիցերիական բանակը կարեւոր զոհողութիւններ յանձն առած է հիմա։ Զինուորական դպրոցի 116 օրերուն վրայ եթէ ա–ւելցնենք տարեկան մարզանքի ութ դասերը եւ պահեստի շրջանները, ա–մէն մէկ զինուոր տարուան մէջ զին–ուորական ծառայութեան համար կ՚ունենայ 300 օր։

Ահա թէ ի՛նչ զոհողութիւններ, ժա–մանակի եւ դրամի, կը կատարէ Զուի–ցերիա, իբրեւ հետեւանք քաղաքական դէպքերու ճնշումին։ Եւ ժողովուրդը կը տանի զանոնք առանց տրտնջալու։

Մեծ են այդ զոհողութիւնները ժողո–վուրդի մը համար, որ չորս միլիոնէն քիչ մը աւելի կը հաշուուի։ Սպառա–զինութեան այս արշաւին հետեւան–քով, Զուիցերիոյ քուէարկած բացա–ռիկ վարկերը կը հասնին աւելի քան մէկ միլիար զուիցերիական ֆրանքի, եւ դեռ վերջերս դաշնակցային խոր–հրդարանը 400 միլիոնի նոր վարկ մըն ալ բացաւ։ Այս ծախքերը պիտի ողողուին մասնաւոր տուրքով մը, որ պիտի կոչուի «ազգ. պաշտպանու–թեան տուրք»։ Այդ տուրքը պիտի բաշխուի տարիներու վրայ։ Անկէ զատ, դաշնակցային կառավարու–թեան ելմտական նախարարը, Վէթ–թէր, քանի մը օր առաջ յայտարարեց թէ անհրաժեշտ է տուրք դնել հարս–տութեան վրայ, համնելու համար այն ծախքերուն, որոնք անհրաժեշտ են երկրին պաշտպանութեան։

ՏԵՐԵՒ ՄԸՆ ԱԼ ԻՆԿԱՒ

«Յառաջ»ին իմացայ խիզախ հա–յորդի Յովհաննէս Պաղչէճեանի մա–հը։ Զաւակը Սեբաստացի Կարապետ Պաղչէճեանի, մանուկ Յովհաննէս իր սօրը, երկու եղբայրներուն եւ քոյրը հետ կը բռնէ աքսորի ճամբան։ Այն առեն հազիւ տասներկու տարեկան, կը տեսնէ սօրը, եղբայրներուն եւ քը–րոջը խողխողումը եւ հրաշքով միայն ազատելով խորքերից կը յանձնէ Սու–րիա դեռ յորդանքը։ Կը յաջողի անցնիլ միւս ափը եւ օրերով թափա–ռելէ վերջ, կ՚որդեգրուի բարի մարդ–մը կողմէ, դաշնակցի ալսատանք–ներու համար։ Իր մէկ հօրեղբայրը, Արշակ, որոյ էր թէքական բանակին մէջ (Պէլկէտա), իսկ հայրը՝ նախ սա–տիկան, Արշակ կը յաջողի գտնել պա–տանի Յովհաննէսը, եւ փոխադրել Պոլիս, իր եղբօրը՝ Մ. Ցակօբի հո–գածութեան յանձնելով. Այդ Չիսա–ղաղարին կը մտնէ Արմաշի գիւղատնտե–սական վարժարանը (ասոր համար էր որ իր բարեկամները եւ արհես–տակիցները «Արմաշ» կը կոչէին զին–քը)։

Շատ չանցած Արմաշի գիւղատնտե–սական վարժարանը կը փոխադրուէր Հայաստան։

Հայաստանի վերջին յեղաշրջումին Յովհաննէս քանի մը ընկերներով, կ՚անցնի Իրան, յետոյ Պոլիս եւ վեր–ջապէս Փարիզ։ Հոս յամառ աշխա–տանքով կը տիրանայ կօշկակարու–թեան հանճար արհեստին։ 1931ին հայրը Ամերիկայէն իր զաւկին ազդ ըլլալը լսելով կը հասնի Ֆրանսա եւկը հաստատուին Մարսէյլ, նիւթական բարւոք կացութեամբ։

Յովհաննէս հոգին եւ ջիղն էր Մար–սէյլի Հ. Մ. Ը. Մ.ին, որ շատ բան կը պարտի անոր։ Ան տարիներ շա–րունակ խղճմտօրէն վարեց անոր նա–խագահութիւնը։

Իր բախտը կապած էր Ֆրանսացի համեստ ընտանիքի մը աղջկան՝ Թէյ–մոնտի եւ երկու տարէ ի վեր նստ–տատուած էին Փարիզ։ Ունէին բարե–կեցիկ վիճակ մը։

Երկու կիրակի առաջ, կէս օրէ վերջ փափաքը կը յայտնէ կուսծնվիլ իր մէկ բարեկամին այցի երթալու, իր կնոջ հետ միասին ու մօթոյով ճամ–բայ կ՚ելլեն։ Սէն Տընիի մէջ փողոցէ մը դարձին, օթօ մը կը զարնէ Յով–հաննէսին, եւ կը զգետնէ։ Մահը կ՚ըլլայ վայրկենական, քանի որ ծանր հարուածը եկած էր գլխուն։

Յուղարկաւորութեան ներկայ էին արհեստակիցներ, ընկերներ եւ բարե–կամներ, գեղեցիկ ծաղկեպսակներով, յարգանք մատուցանելու։ Մարմինը իր կնոջ եւ պարագաներուն փափա–քին համաձայն փոխադրուեցաւ Հիէվռ նահանգի Շամբալըման գիւ–ղը, ամփոփուելու համար ընտանե–կան դամբարանին մէջ։

Հողը վրադ թեթեւ գայ, սիրելի Յովհաննէս։

Ողբացեալ երիտասարդը կը թողու անչափահաս զաւակ մը, Շարլը, եւ անմխիթար իր սիրելի Թէյմոնտը եւ իր ծեր հայրը։

Սեբաստացի

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ՀԱՅԵՐԸ ԹՈՒՄԱՆԻԱՅ ՄԷՋ

Ռումանիոյ Թեմական պատգ. ժո–ղովը միաձայնութեամբ քուէարկեց հետեւեալ բանաձեւը, իր նոր տարե–շրջանին բացման առթիւ.

— «Ռումանահայ Թեմ. պատգ. ժողովը անգամ մը եւս հաստատելով,

Ա.— Որ հայ տարրը, հետեւ որ եւ է ձեւի փոքրամասնութիւն կազմելէ երկրին մէջ, համդիսացած է եւ կը հանդիսանայ մէկը ամէն հայրենի–քին բաղկացուցիչ այն տարրերէն, ո–րոնց համար նուիրական է, ամէն բա–նէ առաջ, հայրենիքը իր անխոցելի սահմաններուն մէջ։

Բ.— Որ առաւար մասը հայութեան, այն որ դարեր առաջ եկաւ եւ իր մշա–կոյթով ամբողջովին նոյնացած է վաղուց ընիկ ժողովուրդին հետ, դա–րերու ընթացքին իր ազնուութիւնը խառնած է երկրին բարգաւաճման, եւ իր արեան տուրքը տուած ամէն հայրենիքին պաշտպանման եւ ամբող–ջացման համար։

Գ.— Որ նորեկ փոքրաթիւ հայու–թիւնը, այն որ ապաստան գտաւ այս ասպնջական հողին վրայ վերջին տաս–նեակ տարիներու ընթացքին, իր օրի–նապահ դիրքով եւ իր շինարար կեան–քով նոյնպէս կապուած է այս երկրին իբրեւ երկրորդ հայրենիքի մը, շա–րունակելով աւանդութիւնները իր նախնիքներուն, ու պատրաստ իր ան–վերապահ զոհաբերութիւնը ընծայե–լու ամէն հայրենիքին ամէն մէկ կո–չին։

ա) Անգամ մը եւս հանդիսաւորա–պէս կը յայտարարէ իր յարումը ռու–մէն հայրենիքին ինչպէս երէկ, նոյն–պէս այսօր եւ վաղը։

բ) Կը հռչակէ իր բոլորանուէր պատրաստակամութիւնը իր ազնու–թեան եւ զոհաբերութեան բաժինը բե–րելու երկրին բարգաւաճման համար։

գ) Կ՚օգտուի առիթէն իր անխառն յարգանքը արտայայտելու համար հանդէպ գահուն, հանդէպ պետու–թեան եւ գայն ամձնաւորող կառավա–րութեան»։

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԹԵՐԹ ՀՆԴԿԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

«Յառաջ» անունով եռամսեայ պարբերական մը սկսած է հրատա–րակուիլ Բիրմաստանի մայրաքաղաք Ռանկունի մէջ, խմբագրութեամբ Գ. Մելքոն Տէր Հ. Վարդանեանի։

Թերթի շահեկան մէկ բաժինն ալ հայերէն փոքրիկ դասընթացքներն են որոնք կրնան օգտակար հանդիսանալ հայերէն սորվողներու համար։

Աւելցնենք որ Հնդկաստանի մէջ 1892 — 1895ին հանդ. Յովսէփ Մելիք Բեկլարի խմբագրութեամբ լոյս է տեսած անգլիերէն լեզուով «Արաս» թերթը, նուիրուած հայ կեանքին, գրականութեան եւ պատմութեան։ Ցեխեալը որ կարեւոր ճարտարագէտ եւ հնագէտ անձնաւորութիւն մըն էր հնդկական կառավարութեան ծառա–յութեան մէջ, կը սերէր Ղարաբաղի Մելիքներու տոհմէն։

Նոյնպէս «Արմէնիա» շաբաթաթեր–թը 1906 — 1909 թուին կը վարէր հանգուցեալ Յովսէփ Բաբսեղեան, Նոր Ջուղայի Հայաւհեաց Բարեգոր–ծական ընկերութեան բազմերախտ հիմնադիրը։

Ի՞ՆՉ Կ՚ԸՍԷ ՀԱԹԱՅԻ ՆԱԽԱԳԱՀԸ

Հաթայի (Սանճաք) նախագահ Թայֆուր Սէօքմէն, որ վերջերս Ան–գարա գացած էր, հետեւեալ յայտա–րարութիւններն ըրաւ Թուրք մամու–լին.

— «Անգարա եկայ մայր հայրենի–քին մէկ երեսփոխանը ըլլալով, Ազգ. Մեծ Ժողովին առջեւ առվորական եր–դումը ընելու համար։ Ես թէեւ երե–սոյթով ու ձեւակերպութեամբ Հա–թայի պետութեան Նախագահն եմ, բայց իրականութեան մէջ յաւիտենա–կան պետին, Աթաթիւրքին եւ ազգա–յին պետ՝ Իսմէթ Ինէօնիւի բարձր հրամանները գործադրելու համար գրկուած պաշտօնեայ մըն եմ, ուրիշ բան մը չեմ։ Քաղաքական վարչական եւ ընկերային շատ դժուարութեանց մէջ, ինչ ամսուան կարճ միջոցի մը ընթացքին ձեռք բերուած գործերը գոհացուցիչ են։ Ասոնք արդիւնք են Քէմալիզմի սկզբունքներուն։ Հաթա–յի հանդէպ մայր հայրենիքին ցոյց տուած հոգածութիւնը զայն կապած է իրեն։ Մեր յաջողութեան ամէնէն մեծ ազդակը եղած է Հաթայի մէջ ներկայութիւնը Թուրք բանակին որ ամէն առաւելութիւն կը մարմնացնէ իր վրայ։ Մեր արտաքին քաղաքակա–նութիւնը մեծ ճարտարութեամբ կը վարէ Հաթայի մէջ մայր հայրենիքի ներկայացուցիչը, Ճէվատ Աչըգալըն։ Իսկ հպատակներու գործով Ֆէթհի եւ Ահմէտ։

«Հաթայի ժողովուրդը երախտագի–տական անդրդուելի զգացումով մը կապուած է յաւիտենական պետին՝ Աթաթիւրքին եւ ազգային ղեկավար Իսմէթ Ինէօնիւին, որոնց շնորհիւ Հաթայ կը վայելէ այս երջանիկ օրե–րը»։

ԿԱՐԴԱՑԷՔ ՆՈՒ ՏԱՐԱԾԵՑԷՔ «ՅԱՌԱՋ»Ը

Խ. Միութիւնը անգլեւթրքական դաշինքին հանդէպ

Մոսկուայէն կը հեռագրեն Լոնտոնի թերթերուն.—

Անգլեւթրքական համաձայնութեան լուրը, որ ուրախութեամբ պիտի ող–ջունուի խորհրդային շրջանակներու կողմէ, պիտի դիւրացնէ անգլեւռուսա–կան դաշինքին կնքումը։ Նկատի ունենալով ռուսական դիւրազգածութիւն–ները, Լոնտոն եւ Անգարա իմաստութիւնը ունեցան բաց թողլու խնդրին մէկ ուրիշ կողմը — Սեւ ծովու հարցը։ Խորհրդային մամուլը նոր բան չի գրեր ռուսեւանգլիական բանակցութեանց մասին, բացի «Իզվեստիա»յի ծանօթ յօդուածէն։ Այս յօդուածին ալ նպատակն էր ազդել Անգլիոյ վրայ, որպէսզի ընդ առաջ երթայ ռուսական տեսակէտներուն։ Ռուսական հանրային կարծիքը առաջին անգամ ըլլալով «Իզվեստիա»յէն իմացաւ, թէ Խ. կառավարութիւնը բանակցութեան մէջ է Անգլիոյ հետ։ Անգլիական դեսպանը պաշտօնապէս ցաւակցութիւն յայտնեց Մոլոթովի, ռուս երկու զինուորական օդաչուներու մահուան առթիւ։ Ուրիշ նորութիւն չկայ ցարդ։

ՅԱՌԱՋԻ ԹԵՐԹՕՆԸ (23)

ԻՆՆՍՈՒՆ ԵՐԵՔ

Գրեց՝ ՎԻԿԹՈՐ ՀԻՒԿՕ

Թարգմ. Ա. Չ.

— Որովհետեւ դուք տէր էք. առի–...կերեւայ։

— Իսկ դուն ալ տէր ունի՞ս։

— Այո՛, ունիմ եւ մեծ տէր, միթէ ...ւլի՞ է առանց տիրոջ ապրիլ։

— Ո՞ւր է անիկա։

— Չեմ գիտեր, անիկա մեկնած է ...երկրէն, անոր անունը մարքիզ ...ընաք է, դերկոմս տը Ֆոնդընէ, ...ն Պրըթանիի, Սէն Ֆորէի տէրն ...ես զայն երբեք տեսած չեմ, թէեւ ...իկա չարգիլեր որ ան իմ տէրս ըլ–...։

— Եւ եթէ դուն զայն տեսնէիր, ...պի՞ հնազանդէի՞ր։

— Անշուշտ, ես կապալուտ մը պի–...ըլլայի, եթէ անոր չհնազանդէի։ ...ն մարդ պարտաւոր է հնազանդիլ ...Աստուծոյ, յետոյ թագաւորին, ...Աստուծոյ փոխանորդն է, եւ ապա ...տիրոջը, որ թագաւորին փոխա–նորդն է։ Բայց բանը հոդ չէ. դուք սպաննած էք իմ եղբայրս, պէտք է որ ես ալ ձեզ սպաննեմ։

— Նախ որ, ես դէչ բան չըրի, ը–սաւ ծերունին, երբ քու եղբայրդ ըս–պաննեցի, այդպէս հարկաւոր էր։

Նաւաստին իր բռունցքին մէջ սեղ–մեց ատրճանակը։

— Է՛հ, ուրեմն պատրաստուէ, ը–սաւ ան։

— Շատ լաւ, պատասխանեց ծերու–նին եւ վեհ հանդարտութեամբ մը հարցուց.

— Բայց ո՞ւր է քահանան։

Նաւաստին զարմացած նայեցաւ ա–նոր։

— Քահանա՞ն։

— Այո՛, քահանան, ես քու եղբօրդ համար քահանայ մը նշանակեցի. դուն պարտաւոր ես այժմ միեւնոյնը ինծի չմերժել։

— Ո՞ւրտեղէն գտնեմ, միթէ կարե–լի՞ է բաց ծովի վրայ քահանայ ճա–րել։

Կռուի տարատիեցուցիչ որոտումնե–րու ձայները կը լսուէին դեռ եւ հետ–զհետէ կը մարէին հեռաւորութեան մէջ։

— Անոնք, յարեց ծերունին, որոնք այնտեղ կը մեռնին, քահանայ ունին։

— Այդ ճիշդ է, մրմռաց նաւաստին, նաւին քահանան անոնց մօտն է։

— Դուն իմ հոգիս կորուստին պատճառ կը դառնաս, շարունակեց ծերունին, եւ աս ծանր մեղք է, գոր դուն կը գործես։

Նաւաստին, մտածկոտ, գլուխը կախեց։

— Եւ իմ հոգին կորսնցնելով, յա–րեց ծերունին, դուն միեւնոյն ժամա–նակ կը կորսնցնես նաեւ քու հոգին, ես քեզ կը մեղքնամ, ըրէ՛, ինչ որ կ՚ուզես, միայն իմացիր, որ ես քիչ մը առաջ իմ պարտքս կատարեցի քու եղբօրդ նկատմամբ. նախ անոր կեան–քը ազատեցի եւ ապա այդ միեւնոյն կեանքը անկէ առի։ Միեւնոյն պարտ–քը կը կատարեմ ներկայ բոպէին, երբ կ՚աշխատիմ քու հոգիդ կորուստէն փրկել։ Լսէ՛, լաւ մտածէ. ինչ որ կ՚ը–նեմ, քե՛զ կը վերաբերի. այս վայր–կեանիս կը լսե՞ս թնդանօթի ձայնե–րը. այնտեղ մարդիկ կը մեռնին, այն–տեղ յուսահատուածներ կան, որոնք հոգեվարքի մէջ կը տանջուին. այն–տեղ ամուսիններ, որոնք այլեւս չեն տեսներ իրենց կիները. հայրեր կան, որոնք այլեւս չպիտի տեսնեն իրենց որդիները. եղբայրներ կան, որոնք, ինչպէս դուն, չպիտի տեսնեն այլեւս իրենց եղբայրը, եւ ո՞վ է մեղաւորը, — մեղաւորն է քու եղբայրդ։ Դուն կ՚ըսես թէ կը հաւատաս Աստուծոյ, այնպէս չէ՞, է՛հ, լսէ՛ ուրեմն, դուն գիտես, որ քու Աստուածդ այժմ կը չարչարուի։ Կը չարչարուի Աստուած, երբ իր որդին՝ մեր Ֆրանսայի ամե–նաքրիստոնեայ թագաւորը, որ մա–նուկ է դեռ, ինչպէս մանուկ Յիսու–սը, բայց Թամբլ աշտարակի բանտին մէջ կը հիւծի։ Կը չարչարուի Աստ–ուած, երբ իր եկեղեցին Պրըթանիի մէջ անտիրական կը մնայ։ Կը չար–չարուի Աստուած, երբ անոր մայր ե–կեղեցիները կը սրբապղծուին, երբ անոր աւետարանները կը պատռուին, երբ անոր աղօթատեղիները կը բըռ–նաբարուին։ Կը չարչարուի Աստուած, օրը կը սպաննեն անոր քահանաները։ Մենք ի՞նչ էինք որոշեր ընելու այդ նաւով, որ այս վայրկեանին մահ–ուան ու կեանքի յուսահատական կռի–ւը կը մղէ — մենք պիտի օգնէինք Աստուծոյ։ Եթէ քու եղբայրդ լաւ ծառայէր, եթէ ան, ինչպէս խելացի եւ օգտակար մարդ, բարեխիղճ կեր–պով կատարէր իր պարտականութիւ–նը, այն ժամանակ թնդանօթին դըժ–բախտութիւնը տեղի չէր ունենար, ցօրվէդը աւերմունքի չէր մատնուէր, իր ճամբէն ետ չէր մնար եւ այս կո–րստաբեր նաւատորմին ճանկը չէր իյնար։ Այժմ մենք Ֆրանսայի ցամա–քը եկած կ՚ըլլայինք. մենք բոլորս՝ պատերազմի մէջ եւ ծովի վրայ քաջ հանդիսացած զինուորներս, սուրը ձեռքերնիս, սպիտակ դրօշակը պար–զած, բազմաթիւ, գոհ սրտով, օգնու–թեան կը հասնէինք Վանդէյցի գիւ–ղացիներուն, որպէսզի փրկէինք Ֆը–րանսան, փրկէինք թագաւորը, փըր–կէինք Աստուած. ահա թէ ի՛նչ էինք որոշեր ընելու եւ անպատճառ կ՚ընէ–ինք. ահա թէ ի՛նչ պիտի կատարեմ այսուհետեւ ես՝ այսպէս միայնակ մնացած։ Բայց դուն ինծի թոյլ չես տար, կը հակառակիս։ Այս կռուին մէջ, երբ անզգամները կը մարտնչին քահանաներու դէմ, երբ արքայա–սպանները կը մարտնչին թագաւորին դէմ, երբ սատանան կը մարտնչի Աս–տուծոյ դէմ, այս կռուին մէջ դունա–տանային կողմը կը բռնես։ Թշնամար–րդ սատանայիատաքին օգնականըդար–ձար, այժմ դուն երկրորդը կը դառ–նաս. ան սկսաւ սատանային գործը, այժմ դուն կը վերջացնես։ Դուն կ՚օգ–նես արքայասպաններուն՝ գահի դէմ, դուն կ՚օգնես անկրօններուն՝ եկեղե–ցիի դէմ, դուն կը խլես Աստուծոյ ձեռքէն անոր փրկութեան վերջին մի–ջոցը։ Երբ չես թողուր ինծի — ես՝ որ թագաւորին ներկայացուցիչն եմ,— դուրս գալու այնտեղ, Վանդէ։ Գիւ–ղերը պիտի այրուին առաջուան պէս, ընտանիքները պիտի ողբան, քահա–նաները արիւնաներկ պիտի ըլլան, Պրըթանիը պիտի տանջուի, թագաւո–րը բանտին մէջ պիտի հիւծի եւ Յի–սուս Քրիստոսի հաւատքը վտանգի պիտի ենթարկուի եւ ո՞վ պիտի ըլլայ այս բոլորին պատճառը,— դո՛ւն պի–տի ըլլաս։ Գնա ըրէ՛, ինչ որ կը մը–տածես, ես կը հաւատայի որ դուն հակառակը պիտի ընես եւ չարաչար կը սխալիմ։

(Շար.)

հետական պետութիւն մը չէ, կլոր սեղանի մը շուրջը ստեղծուած ։ «Իր մեծ պատմութիւնը թոյլ չի տար ընդունիլ այն տեսութիւնը թէ ազգերը պէտք է պարտուին եւ գերի դառնան»։ «Աղջամ» ալ կը բացատրէ թէ Թուրքիա չի կրնար հանդուրժել որ Պալքանները շահագործուին, գոհացում տալու համար աշխարհակալներու փառասիրութեանց։ Թուրքերէն «Թան» կրկնելով թէ զինակցութեան նպատակն է պահպանել խաղաղութիւնը, ապահովութիւնը եւ ազատութիւնը Միջերկրականի մէջ, յոյս կը յայտնէ թէ ուրիշ դաշինքներ ալ պիտի կնքուին նոյն արամադրութեամբ։ Սօն Փոստայի կարծիքով, եթէ Թուրքիա յարմար դատած է միանալ ժողովրդավար պետութեանց, կը նշանակէ թէ խաղաղութիւնը լրջօրէն վտանգուած է եւ թէ բոլորին աջակցութիւնը անհրաժեշտ է, փրկելու համար զայն։ «Եէնի Սապահ» կը յիշեցնէ թէ ոչ մէկը կրնայ յարձակողական գիտումներ վերագրել Թուրքիոյ, ընդդէմ Իտալիոյ եւ Գերմանիոյ։ Հետեւաբար, իր բռնած դիրքը հետեւանք է միայն այդ երկու պետութեանց յարձակման վախին։ «Եթէ այս վախը անհիմն է, աւելի լաւ, եւ այն ատեն միահեծան պետութիւնները փոխանակ նեղսրտելու, կրնան գործքով փարատել զայն»։ «Ուլուս», Անգարայի պաշտօնաթերթը, «Պատմական որոշում» կոչելով զինակցութիւնը, կը գրէ թէ անգլիացի եւ թուրք ժողովուրդները նոր պարտականութիւններ եւ պատասխանատուութիւններ ստանձնած են ազնիւ իտէալի մը համար,— խաղաղութեան պահպանումը։

Անգարայի մէջ Մուսոլինիի ճառին չափաւորութիւնը կը վերագրեն անգլօ-թուրք զինակցութեան ։

Բոլոր թերթերն ալ կը շեշտեն թէ նոր համաձայնութիւնը աւելի վարկ պիտի տայ երկու երկիրներուն տնտեսական յարաբերութեանց ։

*** Անգլօ-թուրք զինակցութեան յայտարարութիւնը մեծ տպաւորութիւն գործեց Պալքաններուն մէջ, զուգադիպելով ճիշդ այն պահուն երբ Եուկոսլաւիա անորոշութեան մատնուած է ։ Ռումանիոյ մէջ բացարձակապէս անհրաժեշտ կը գտնեն որ Պուլկարիան ալ մտնէ պալքանեան համաձայնութեան մէջ, ազդելու համար Եուկոսլաւիոյ վրայ ։

ԹՈՒՐՔԻԱ ԵՐԵՍ ԿԸ ԴԱՐՁՆԷ ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ

Պոլսէն կը հեռագրեն Լոնտոնի թերթերուն.—

Թուրքիա 500,000 սթեռլինի նոր ապսպրանք մը տուաւ Անգլիոյ։ Միեւնոյն ատեն մերժեց ստորագրել այն 2,250,000 սթեռլինի պայմանագիրը, որով Գերմանիայէն ապրանք պիտի գնէր։ Անգլիական այս ապսպրանքով Թուրքիա պիտի ստանայ 300 վակոն եւ վայրաշարժ։ Ասկէ առաջ ալ Թուրքիա ապսպրանքներ տուած էր։ Ամբողջ ապսպրանքին գումարը այժմ կը հասնի 1,500,000 սթեռլինի։ Այս ապսպրանքը պիտի վճարուի 1938 մայիսին Անգլիոյ բացած 16 միլիոն սթեռլինի վարկէն ։

Գերմանական այն պայմանադրութիւնը, զոր Թուրքիա չէ ստորագրած, կը վերաբերի Մարմարա ծովուն վրայ Կէօլճիւքը նաւակայան դարձնելու աշխատանքներուն։ Անցեալ ամիս յայտարարուած էր, թէ այս նաւակայանը շինելու համար առեւտրական մրցակցութեան մտած էին անգլիական, հոլանտական եւ գերմանական տուներ, եւ վերջինը յաջողած էր ստանձնել պայմանադրութիւնը։ Կը կարծուի այժմ թէ այս պայմանագիրը չստորագրելը արդիւնք է քաղաքական կացութեան կամ անգլօ-թրքական համաձայնութեան ։ Ասկէ զատ՝ թերեւս ուրիշ պատճառ մըն է նաեւ այն իրողութիւնը, որ Թուրքերը գոհ չեն Գերմանիոյ տուած ապրանքներու որակէն։ Գերմանիա 12 միլիոն սթեռլինի վարկ բացած էր Թուրքիոյ, 1938ին։

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԶՕՐ. ՎԻԿԱՆ, ֆրանսական սպայակոյտի նախկին պետը, որ 100 պահեստի սպաներու հետ այցելած էր Անգլիա, մայիս 13ին Լոնտոն հասնելով, ներկայ եղաւ ի պատիւ իրեն սարքուած հացկերոյթի մը։ Զօրավարը այս առթիւ ջերմապէս փառաբանեց անգլօ-ֆրանսական զինակցութիւնը ։

« ԽԱՂԱՂՈՒԹԵԱՆ ՓՈԽԱՌՈՒԹԻՒՆԸ», վեց միլիառ ֆրանք, որ հրապարակ հանուած էր առջի օր, ստորագրուեցաւ քանի մը ժամուան մէջ։ Այս փայլուն յաջողութիւնը մեծ տպաւորութիւն գործեց Լոնտոնի մէջ, իբրեւ հետեւանք Ֆրանսայի զօրացման եւ հայրենասիրական գիտակցութեան։

ՍՈՒՐԻՈՅ դահլիճը հրաժարեցաւ, իբրեւ հետեւանք մարզպանին վերջին յայտարարութեանց որ չեն համապատասխաներ իր քաղաքականութեան ։

ԸՆԿԵՐՎԱՐԱԿԱՆ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ ծանր տագնապի մը մատնուած է, երկու թեւերու բաժնուած ըլլալով։ Մէկուն գլուխը կը գտնուի Լէոն Պլում, որ կուսակից է սաստկացնելու հակաֆաշական պայքարը, միւսին գլուխը՝ ընդհանուր քարտուղարը, Փոլ Ֆոռ, աւելի մեղմ, իր պարտաւորքի քուէ տուաւ վերջերս, իր մերժուած բանաձեւը գրաւորապէս հաղորդած ըլլալով մասնաճիւղերուն։ Լէոն Պլում կը մերժէ հրատարակել Փոլ Ֆոռի յօդուածները կուսակցութեան պաշտօնաթերթին՝ « Լը Փոփիւլէռ»ի մէջ։ Սէնի շրջանը ուժգնօրէն բողոքեց այս խտրութեան դէմ։ Տագնապը պիտի լուծուի յառաջիկայ ընդհ. ժողովին մէջ։ Լէոն Պլում թէեւ մեծամասնութիւն մը կը վայելէ, իր կողմն ունենալով հիւսիսային շրջանները, իսկ Փոլ Ֆոռի տեսակէտները կը պաշտպանեն հարաւային շրջանները, որոնք մասնաւորապէս հակառակ են որ եւ է գործակցութեան՝ բոլշեւիկներու հետ ։

ԱԼՊԱՆԻՈՅ թագաւորը, որ Պոլիս կը գտնուի այժմ, բողոքագիր մը ուղղեց Ազգերու Դաշնակցութեան, իր երկրին գրաւման դէմ։ Հաւանական է որ թագաւորը անձամբ ժընեւ երթայ, պաշտպանելու համար իր դատը, բայց Անդամողովը դժուար թէ կարենայ միջամտել, քանի որ Ալպանիա հրաժարած է այդ կազմակերպութենէն ։

ՍՈՒՐՃԸ սպառած ըլլալով Իտալիոյ մէջ, ֆաշական կուսակցութիւնը հրահրեց իր անդամները այլեւս չխմել կամ նուազագոյն չափին իջեցնել զայն։ Ճաշուարանները իրաւունք չունին 50 — 100 կրամէն աւելի ծախելու։ Այս նեղութեան պատճառը այն է որ Իտալիա չուզեր օտար դրամ ծախսել, իր պահեստը անվթար պահելու համար ։

ԵԳԻՊՏՈՍԻ մէջ ռազմափորձեր կը կատարուին անգլիական եւ եգիպտական բանակներուն կողմէ։ 36 ժամուան համար պատերազմական վիճակ յայտարարուեցաւ Գահիրէի շրջանին մէջ։ Հրամայուած է բոլոր լոյսերը մարել 400 քառակուսի մղոն տարածութեան մը վրայ։ Ոստիկանութիւնը հրձիգ ռումբեր պիտի վառէ ։

ՄՈՒՍՈԼԻՆԻ շարունակելով իր պտոյտները Թորինոյի մէջ, աչքէ անցուց 50.000 բանուորներ։ Այս առթիւ ալ ճառ մը խօսելով, յայտարարեց թէ «կարգ մը միջազգային խնդիրներ պէտք է լուծուին, քանի դեռ վտանգ մը դարձած չեն իրենց քրոնիկ հանգամանքով »։

ԼԵՀԱՍՏԱՆԻ պատերազմական նախարար Զօր. Քասփրցիքի Փարիզ եկաւ, ուրիշ մըն ալ Լոնտոն գնաց։ Այս այցելութեանց նպատակն է խորհրդակցիլ ֆրանսական զինուորական ղեկավարներու հետ, խառնուղերման զինակցութենէն ծագած խնդիրներուն վրայ, ինչպէս նաեւ սերտ համագործակցութիւն հաստատել լեհական, ֆրանսական եւ անգլիական բանակներուն միջեւ ։

ՎԻԷՆՆԱՅԷՆ կը հեռագրեն, թէ ըստ նոր հրամանագրի մը՝ կաթոլիկ եկեղեցիի կղերական պաշտօնէութեան մէջ ո եւ է փոփոխութիւն պէտք է վաւերացուի նացի կուսակցութեան կողմէ։ Այսուհետեւ կաթոլիկ եկեղեցի մը չի կրնար ո եւ է կղեր պաշտօնի կոչել առանց նացի կուսակցութեան հաւանութեան։ Նոյնպէս կուսակցութեան իրաւունքն է ճշդել, թէ ո եւ է անհատ կրնա՞յ մտնել աստուածաբանական դպրոց մը կամ ընդունիլ եկեղեցական կարգը։

ՄՕՏԵՐՍ ԼՈՅՍ ԿԸ ՏԵՍՆԷ

“Bonjour au Moussadagh„

ԳՐԵՑ՝ PAUL DE VÉOU

(Հեղինակին ճամբորդութիւնը Ալեքսանտրէթի Սանճագին մէջ, ծերակուտական Գ. Gautherotի հետ, 1939 Ապրիլին, քարտէսներով եւ լուսանկարներով). Հրատարակութիւն Միջերկրականի Կոմիտէին, Լափոնական թուղթի վրայ (թիւ 1—5, առաջին երեքը բաժանորդագրուած) 100 Ֆր.։

Հոլանտական թուղթի վրայ (թիւ 6—15, թիւ 6էն 10 բաժանորդագրուած) 76 Ֆր.։

Ուրիշ քնտիր թուղթի մը վրայ տպագրուած թիւ 16—35 (թիւ 16էն 19 բաժանորդագրուած։

Սովորական տպագրութեան գինն է 15 Ֆր.։

Փոխարժէքը չէքով ղրկել à l’ordre de Mademoiselle Andrée Gaudin, 78, Av. des Champs Elysées, Paris (8e).

Շգեց ապսպրութիւնները պիտի ստորագրուին հեղինակին կողմէ։

Ապսպրանքները անմիջապէս պիտի կատարուին։ Անուն, մականուն եւ հասցէ գրել յստակօրէն, գլխագիր։

Le Gerant : H. STEPHAN

Imprimerie A-DER (AGOPIAN) 17, Rue Dameame .. Paris (13)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 376.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN

Rédaction et Administration

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e) (ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

Téléphone : GOBelins 15 - 70

Chèque Postal Paris 1678 - 63

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԳԱՅՄԱՆՆԵՐ —

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Այլ երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ 18 ՄԱՅԻՍ JEUDI 18 Mai 1939

ԺԵ ՏԱՐԻ — 15e Année No. 4043

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՆՈՐԷՆ ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ԹՆՃՈՒԿԸ

Անցեալ շաբթու անցողակի յիշեր էինք թուրք մամուլին մտավախութիւնները՝ մասնաւորապէս Գերմանիոյ հետապնդած քաղաքականութեան առթիւ։

Բոլոր թերթերը եւ մասնաւորապէս «Եէնի Սապահ», Հիւսէյին Ճահիտի օրկանը, անձկութեամբ կը հարցնէին թէ ի վերջոյ ուր պիտի հասնի Գերմանիոյ կենսական տարածութիւնը։

— «Գերմանները ուզեցին Պաղտատի երկաթուղիով մինչեւ Պարսից Ծոցը երկարիլ։ Գերման կայսրութեան ծրագրած «կենսական տարածութիւնը» ամբողջ Օսմ. կայսրութիւնը պիտի ծածկէր եւ մինչեւ Պարսից ծովը հասնելու աստիճան լայն չափուած էր Յետոյ, տեսնելով որ այս իղձը պատառը ամբողջովին իրեն պիտի չկերցնեն, ընդհ. պատերազմի նախօրեակին, Օսմ. կայսրութեան հետ խիստ բարեկամ երեւցած մէկ շրջանին, գաղտնօրէն ուրիշ պետութեանց հետ բանակցութեանց ձեռնարկեցին եւ անոնց հետ համաձայնեցան Օսմ. կայսրութիւնը «ազդեցութեանց գօտիի» բաժնելու մասին։

.. Վարչաձեւերը կը փոխուին, բայց ազգերն ու քաղաքականութիւնները իրենց սովորութիւններէն, փառասիրութիւններէն չեն հրաժարիր։ Միթէ իրաւունք չունի՞նք հարցնելու թէ, Հիթլէրի դիտումնաւոր կերպով անորոշ թողած «կենսական տարածութեան» սահմանուած քին մէջ Պալքանները ու Թուրքիան ալ կը գտնուի՞ն թէ ոչ»։ (Եէնի Սապահ, 5 մայիս)։

Ուրիշ կարեւոր թերթ մը, Թուրքերէն «Թան», կը բացատրէր իր խմբագրականին մէջ (4 մայիս)։

— «Այո՛, Պալքաններու մէջ ահաբեկումով (թէրոր) քաղաքական գրաւում կատարելու ձեռնարկը — եթէ իսկապէս այսպիսի մտադրութիւն մը կայ — անել մըն է։ Այս ճամբուն պատուարով փակուած անել կողմը Թուրքիոյ սահմանն է։ Գերմանիա միայն կոյր ըլլալու է որ մինչեւ թուրք պատուարին հասնելուն միայն ըմբռնէ այն անելը, զոր կը կազմէ Թուրքին առնական կուրծքը որ զինուած է ամէն կարգի պատմական եւ քաղաքական անհրաժեշտութիւններուն։

... Քանի որ բարեկամաբար կը խօսինք, աւելի կարճ ըսենք. Գերմանիա եթէ Պալքաններու մէջ բարեկամ կը փնտռէ, պարտաւոր է գիտնալ թէ բարեկամութիւնը կարելի չէ զէնքի ուժով ձեռք բերել»։

Ուրիշ խմբագրականի մը մէջ (10 մայիս), Հիւսէյին Ճահիտ աւելի յստակ խօսելով, կ'աղաղակէր

— «Պալքաններու մէջ Գերմանիա մը մեզի, Թուրքերուս համար միայն եւ միայն վտանգ մը կրնայ ըլլալ, որովհետեւ Պալքանները այնքան փոքր են որ, չեն կրնար «վերջին նպատակակէտ» ըլլալ Գերմանիոյ համար։ Եթէ Գերմանիա Պալքանները արշաւէ, անիկա միայն «հանգրուան» մը պիտի կազմէ անոր առջեւ»։

Այդ օրերուն էր որ թուրք ուսանողները Պոլսոյ գերմանական դեսպանատան ցուցափեղկէն հանել տուին գերմանական քարտէս մը։ Անոր տեղ, ամբողջավար թերթ մը Հիթլէրը կը նմանցնէր «եօթը փորձանքի» (եոտի պէլա) «մէջքին գօտի, անոր ամէն մէկ ծալքին մէկ-մէկ դանակ, աջէն հրացան, ձախէն ատրճանակ, ձեռքը՝ ռումբ»։ (Սօն Փոստա, 26 ապրիլ)։

Ուրեմն մթնոլորտը վարպետօրէն պատրաստուած էր, յանգելու համար անգլօ-թուրք համաձայնութեան, որ վեր ի վայր կը խանգարէ Գերմանիոյ եւ Իտալիոյ հաշիւները։

Եւ հիմա շանթեր կը տեղայ գերմանական մամուլը, ձայնակցութեամբ իտալականին։ Շանթեր ոչ միայն Թուրքիոյ դէմ, որ իր շահերուն նպաստաւոր դիրք բռնած է երկու միահեծան պետութեանց հանդէպ, այլեւ Անգլիոյ դէմ, որ բուն վարիչն է այս նոր քաղաքականութեան։

Գերմանական պարտութեան ծանրութիւնը այնքան բացորոշ էր, Հիթլէր հարկ զգաց անմիջապէս Պերլին կանչել Ֆոն Փափէնը, լրացուցիչ լուսաբանութիւններ լսելու համար։ Կարծողներ կան թէ դեսպանը պիտի չվերադառնայ, իբրեւ տեսակ մը ցոյց Թուրքիոյ բռնած դիրքին դէմ։

Փարիզի եւ Լոնտոնի թերթերը զարմանազան պատմութիւններ կը հրատարակեն, բացատրելու համար Գերմանիոյ պարտութեան պատճառները եւ մանաւանդ հետեւանքները։

Այսպէս, Փարիզի արմատական պաշտօնաթերթին քաղաքական աշխատակիցը կը գրէ թէ Մուսոլինի չափազանց ջղագրգռուած է, անգլօ-թուրք համաձայնութեան յայտարարութենէն ի վեր «Մինչեւ վերջին վայրկեանը Մուսոլինի կը հաւատար թէ Թուրքիա պիտի չմիանայ ժողովրդավար պետութեանց պաշտպանողական ճակատին։ Գերմանիա ապահոված էր թէ Ֆոն Փափէն բոլոր զէնքեր ունի ձեռքին մէջ»։

Այստեղ տեղին քրոնիկագիրը կը խօսի Թուրքիոյ ներքին խլրտումներու եւ զինուորական շարժումներու մասին, քանի որ բազմաթիւ գերման մարզիչներ կան թրքական բանակին մէջ եւ մանաւանդ հօթը զօրավարներ։

Եւ հիմա բոլորին ուշադրութիւնը դարձած է Հռոմ եւ Պերլին, տեսնելու համար թէ ի՛նչ ձեռնարկներ պիտի փորձեն, իբրեւ հակազդեցութիւն։

Թէ Պերլինի եւ թէ Հռոմի մէջ խաղը վերջնապէս կորսուած կը սեպեն, ընդունելով հանդերձ թէ ահագին պատուար մը կը կանգնի իրենց առջեւ. մանաւանդ եթէ Մոսկուան ալ ընդունի անգլիական ծրագիրը։

Թէ Պերլին եւ թէ Հռոմ տակաւին յոյսեր կը սնուցանեն Եուկոսլաւիոյ եւ Պուլկարիոյ մասին, որոնց դիրքը միշտ կը մնայ անորոշ եւ երերուն, առաջինը վախնալով երկրին անդամատումէն, երկրորդը հողային պահանջներ ունենալով իր դրացիներէն։

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԱՆԳԼԻԱ ՊԻՏԻ ԸՆԴՈՒՆԻ՞ ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ ԾՐԱԳԻՐԸ

— ∞ —

ՓՈԹԷՄՔԻՆ ԺԸՆԵՒԻ ՉԵՐԹԱՐ

»»» · «««

Անգլիոյ նախարարական խորհուրդը բացառիկ նիստ մը գումարեց, աւելի քան երկու ժամ տեւողութեամբ, եւ զբաղեցաւ Մոսկուայի հետ կատարուած բանակցութիւններով։ Մանրամասնութիւնները գաղտնի կը պահուին, բայց լաւատեղեակ շրջանակներու կարծիքով, Պ. Չէմպըրլէն պնդած է որ ելք մը գտնուի անյապաղ, համաձայնութեան մը յանգելու համար։ Ժողովը հաւանութիւն յայտնած է նոր ծրագրի մը, որ անմիջապէս հեռագրուեցաւ Մոսկուա։ Այս նոր ծրագրին համաձայն, Անգլիա կ'ընդունի փոխադարձ աջակցութեան սկզբունքը, պայմանաւ որ Խ. Միութիւնը երաշխաւորէ Լեհաստանի, Ռումանիոյ եւ Թուրքիոյ, ինչպէս եւ Ֆինլանտայի, Էսթոնիոյ, Լաթվիոյ եւ Լիթուանիոյ պաշտպանութիւնը, պատերազմի պարագային։ Մոսկուայէն պիտի խնդրուի նաեւ միանալ Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի եւ ընդհանուր յայտարարութիւն մը հրատարակել գործակցութեան համար, եթէ յարձակում կատարուի որ եւ է վայրէ։ Այս յայտարարութիւնը կը վերաբերի նաեւ արեւմտեան Եւրոպայի, քանի որ Անգլիա եւ Ֆրանսա հիմնովին շահագրգռուած են Հոլանտայի, Պելճիոյ եւ Զուիցերիոյ հողային ամբողջութեան պահպանումով։

Լոնտոնի քաղաքական շրջանակներուն մէջ կը հաւատան թէ Անգլիոյ նոր առաջարկները քայլ մը աւելի յառաջ պիտի տանին բանակցութիւնները։ Եթէ Մոսկուա ընդունի այդ առաջարկները, այն ատեն կազմուած պիտի ըլլայ հաւաքական ապահովութեան ընդարձակ ճակատ մը, բաղկացած առ նուազն տասը պետութիւններէ։

Այս լուսաբանութեան վրայ պաղ ջուր թափեց Մոսկուայի վերջին որոշումը, որուն համաձայն Ազգերու Դաշնակցութեան յառաջիկայ ժողովին ներկայ պիտի ըլլայ ոչ թէ Պ. Փոթէմքին, արտաքին գործավարին օգնականը, այլ Պ. Մայսքի, Լոնտոնի դեսպանը։ Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի արտաքին նախարարները կ'ուզէին անձամբ տեսակցիլ Պ. Փոթէմքինի հետ, մանաւանդ անոր վերջին պտոյտներէն վերջը. եւ ասոր համար ալ մէկ շաբաթ յետաձգուած էր Ա. Դ. Խորհուրդին գումարումը։ Թէեւ այս փոփոխութիւնը կը վերագրուի Պ. Փոթէմքինի ֆիզիքական տկարութեան, բայց իրազեկներ կը կարծեն թէ Սթալին նոր խաղ մը սարքած է, ճնշելու համար Անգլիոյ վրայ։

Միւս կողմէ կը հաստատուի թէ ֆրանսական կառավարութիւնը միջին ծրագիր մը կազմած է, հաշտեցնելու համար անգլիական եւ խորհրդային տեսակէտները։ Այս առթիւ խորհրդակցութիւններ պիտի կատարուին Փարիզի մէջ, շաբաթ օր, երբ Անգլիոյ արտաքին նախարարը հոս հանդիպի, Ժընեւ դացած ատեն։ Ֆրանսա շատոնց կ'ուզէր միջնորդել, բայց յետաձգած էր, որպէսզի Լոնտոն եւ Մոսկուա կարենան համաձայնիլ ուղղակի։ Փարիզի մէջ բացարձակապէս անհրաժեշտ կը գտնեն անգլօ-խորհրդային համաձայնութիւնը, այլապէս Անգլիա եւ Ֆրանսա դժուարին կացութեան մը պիտի մատնուին, եթէ Գերմանիա գրաւէ Տանցիկը եւ իրենք հարկադրուին գործադրել իրենց երաշխաւորութիւնը Լեհաստանի հանդէպ։ 1914ին ալ Ֆրանսան էր որ միջնորդեց Անգլիոյ եւ ցարական Ռուսաստանի միջեւ, ապահովելու համար այս վերջին պետութեան գործակցութիւնը ընդդէմ Գերմանիոյ։ Եթէ Անգլիացիները ընդունին, ֆրանսական ծրագիրը երկուշաբթի օր պիտի ներկայացուի Պ. Մայսքիի, Ժընեւի մէջ. Կ'ըսուի թէ ֆրանսական ծրագիրը կը տրամադրէ եռեակ զինակցութիւն մը կնքել Անգլիոյ, Ֆրանսայի եւ Խ. Միութեան միջեւ, առանց յանձնառութիւն ստանձնելու Լաթվիոյ, Էսթոնիոյ, Ֆինլանտայի եւ Լիթուանիոյ հանդէպ։

ԻՏԱԼԻՈՅ ԵՒ ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ ԶԱՅՐՈՅԹԸ ԹՈՒՐՔԻՈՅ ԴԷՄ

Իտալական եւ գերմանական թերթերը կը շարունակեն ուժգնօրէն քննադատել անգլօ-թուրք զինակցութիւնը, յատկապէս Իտալիոյ դէմ ուղղուած համարելով զայն։ Գերմանական կարեւոր թերթ մը, «Բոթէ Էրտէ», անգլօ-թուրք զինակցութիւնը համարելով պաշտպանութեան միջոց մը Ռումանիոյ եւ Պալքաններու համար, կ'աղաղակէ թէ գերմանական բանակը աւելի արագ կը քալէ քան անգլիական մարտանաւերը կրնան հասնիլ Տարտանէլ։

— «Հռոմ — Պերլին Առանցքը կ'արձանագրէ պաշարման այս նոր ձեռնարկը եւ կը հանէ անոր տրամաբանական հետեւութիւնը։ Հաղուադէպ է որ դաշնագիր մը այնքան բացորոշապէս դառնայ յարձակման գործիք մը Իտալիոյ եւ Գերմանիոյ դէմ որքան անգլօ-թուրք զինակցութիւնը»։

∗∗∗ Ֆոն Փափէն, Անգարայի գերմանական դեսպանը, Պոլիս հասնելով ճամբայ ելաւ դէպ ի Պերլին, լուսաբանութիւններ հաղորդելու համար անգլօ-թուրք զինակցութեան մասին։ Թրքական մամուլն ալ ջղագրգռուած է, իբրեւ հետեւանք իտալական եւ գերմանական թերթերու յարձակումներուն։ Թուրք թերթերը մասնաւորապէս կը բողոքեն Իտալիոյ թշնամական դիրքին դէմ, մանաւանդ յիշելով Ռատիօ — Պարիի գնկուցումները, որոնք Իտալիոյ դէմ ուղղուած կը նկատեն անգլօ-թուրք զինակցութիւնը։

Աթէնքի թերթերը ջերմապէս կը գնահատեն անգլօ-թուրք զինակցութիւնը, իբրեւ ամրապնդում խաղաղութեան եւ ապահովութիւն ազգերու անկախութեան։ Այս առթիւ գիտել կու տան թէ զինակցութիւնը որ եւ է պետութեան դէմ ուղղուած չէ, այլ միայն կը ձգտի պահպանել խաղաղութիւնը։ «Ակրոպոլիս» կը գրէ — «Բնականաբար անգլօ-թուրք համաձայնութիւնը ուրախութեամբ կ'ընդունուի յոյն ժողովուրդին կողմէ, որ սերտ եւ սիրալիր բարեկամութեամբ կապուած ըլլալով Անգլիոյ եւ Թուրքիոյ հետ, զայն կը նկատէ իբրեւ նոր նպաստ մը խաղաղութեան դատին»։

∗∗∗ Գերմանական թերթերը այս համաձայնութեան առթիւ սուր սլաքներ կ'արձակեն նաեւ Անգլիոյ դէմ, ամբաստանելով զայն թէ կ'ուզէ գրգռել Գերմանիան եւ Իտալիան, կոչելով անոնց նախաձեռնութեան իրաւունքը «Գեր-

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԳԱՅԼԸ, ԱՂՈՒԷՍԸ ԵՒ ԷՇԸ

Կիրակի օրուան «Յառաջ»ի մէջ թարգմանութիւն մը երեւցաւ ալպանիական երգերու եւ առակներու մասին։

Ահաւասիկ ամէնէն պատկերալիցը.

— «Օր մը, գայլ մը, աղուէս մը եւ էշ մը մէկտեղ պտոյտի ելած էին։ Տեղ բռնեցին մակոյկի մը մէջ ծովուն վրայ, ու երբ կը յառաջանային, յանկարծ փոթորիկի բռնուեցան։ Սկսան իրարու ըսել.

— «Մեզմէ ո՞վ ամէնէն աւելի յանցաւոր է, որպէսզի ծովը նետենք զայն ու փրկուինք։ Պէտք է երեւա ալ խոստովանինք թէ մեզմէ իւրաքանչիւրը ի՛նչ ըրած է ...»

Աղուէսը եւ գայլը իրենց յարմար բաներ մը կը պատմեն... Կարգը եկաւ էշին։ Ըսաւ անոնց.

— «Պարտիզպանի մը մօտ կ'աշխատէի, ամբողջ օրը պարտէզին մէջ կոզակներով կը բեռնաւորէր զիս։ Քովնուի անցնելու ատեն, օր մը աղցանի ճիւղ մը փրցուցի եւ ծամեցի։ Ահա իմ բոլոր ըրածս»։

Միւս երկուքը խեղճին վրայ յարձակեցան եւ ըսին անոր.

— «Առանց քացախի՞, ըսէ, առանց քացախի՞ կերար աղցանը»։

— «Առանց քացախի, այո», պատասխանեց էշը։

Եւ այս ոճիրին համար գայլն ու աղուէսը բռնեցին զայն ու ծովը նետեցին»։

Չեմ գիտեր թէ Ալպանացին ի՛նչ կ'ուզէ հասկցնել, այս խորհուրդ խորհին պատմութեամբ։

Ինծի համար ան կը կազմէ տեսակ մը ուղեցոյց, իմանալու համար աշխարհի բաները, մանաւանդ քաղաքական անցուդարձը։

Քանի՜ քանի ժողովուրդներ ծովը ինկան — բանի նետուեցան — աղցանը առանց քացախի կերած ըլլալով։

Չեմ ուզեր վիրաւորել որ եւ է ազգային դիւրազգածութիւն։ Բայց եւ այնպէս, փաստը փաստ է, ինչպէս սիտի բսէր նորընծայ փաստաբան մը։

Ալպանական առակը չըսեր թէ աղուէսը եւ գայլը ինչ խոստովանեցան։

Ես կ'երաշխաւորեմ թէ բան մըն ալ խոստովանած չեն, այլապէս ոչ աղուէս կը մնար, ոչ ալ գայլ։

Այն ատեն ո՞վ պիտի վարէր ենթագութեան, բռնութեան, աշխարհակալութեան մակոյկը։

Մէկ բանի խելքս չհասաւ։

Մենք ծովը նետուեցանք թերեւս անոր համար որ աղցանը առանց քացախի կերեր էինք։

Հապա Աօրի՞ն, որ սոխ եւ սխտոր կ'ուտէր։ Հապա Քի՞ւրտը, որ արիւնի մէջ կը թաթխէր աղցանը։

Եւ դեռ Չինուաճիները, Հապէշը, Արաբը, Չեխը։

Իսկ Ալպանացի՞ն, որ տասու իրիկուն պօզա կը խմէր, խանչէրն ալ միշտ մէջքին ...

ՎԱՀԷ

ՀԱՆԳԱՆԱԿՈՒԹԻՒՆ «ՀԱՅՐԵՆԻՔ»Ի ՔԱՌԱՍՆԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻՒ

»»» · «««

«Հայրենիք» օրաթերթի քառասնամեակին առթիւ, որ լրացաւ անցեալ ապրիլին, հանգանակութիւն մը բացուած է, նոր խմբագրատան շինութեան համար։ (Ինչպէս կը յիշուի, «Հայրենիք»ի շէնքը այրեցաւ եօթը ամիս առաջ, եւ այժմ ձեռնարկած են նոր շէնքի մը շինութեան, աւելի ընդարձակ եւ գեղեցիկ)։

Հ. Յ. Դ. Ամերիկայի Կեդր. Կոմիտէն հանգանակութիւնը բացած է տրամադրելով 1000 (հազար) տոլար։ Խմբագրութեան եւ վարչութեան անդամները տրամադրած են մէկ-մէկ շաբաթական։ Հ. Յ. Դ. Ցեղակրօն ուխտերու վարչութիւնը նուիրած է 500 տոլար եւն.։

ՌՈՒՄԱՆԻՈՅ ՃԻԳԸ ԱԶԳ. ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

Նոր հրամանագրով մը, բոլոր ռումէն պատանիները, 7—18 տարեկան եւ բոլոր աղջիկները՝ 7 — 21 տարեկան, պարտաւոր են կոչուիլ ազգային ծառայութեան, «Հայրենիքի Պահակներ»ու կազմակերպութեան մէջ, որ այսուհետեւ պիտի փոխարինէ սկաուտական կազմակերպութիւնները։ Զօրաշարժի ժամանակ անոնք պիտի ծառայեն թեթեւ ճարտարարուեստի, երկրագործութեան եւ պետական պաշտօններու մէջ։ Այս օրէնքը կը վերաբերի նաեւ երկրին մէջ փոքրամասնութիւն կազմող ազգերուն՝ ինչպէս Հունգարներ, Գերմաններ եւն.։

Թագաւորը հինգ միլիոն լէյ նուիրեց իր անձնական գանձէն, ազգային պաշտպանութեան համար, իսկ գահաժառանգը՝ կէս միլիոն։ Ամէն խաւէ դրամ կը հոսի ազգային պաշտպանութեան սնտուկին մէջ։ Երկրին աշխատաւորները նուիրեցին իրենց մէկ օրական վաստակը։

ԻՏԱԼՕ-ԳԵՐՄԱՆ ԶԻՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ

Կը հաստատուի թէ Իտալիոյ եւ Գերմանիոյ քաղաքական եւ զինուորական գործակցութեան դաշինքը պիտի ստորագրուի երկուշաբթի օր, Պերլինի մէջ։ Կոմս Ճիանօ Հռոմէն պիտի մեկնի շաբաթ օր, եւ Պերլին պիտի հասնի կիրակի։ Թագաւորին այցելութիւնը յետաձգուած է առ այժմ։

Գերմանական թերթերը մէկ շաբաթ լռութիւն պահելէ վերջ, վերսկսան իրենց յարձակումները Լեհաստանի դէմ։ Այս առթիւ պատմութիւններ կը հրատարակեն զանազան բռնութեանց մասին։ Տանցիկի հիթլէրական հարուածային խումբերը թափօր մը կազմեցին քաղաքին մէջ, ի ներկայութեան ծերակոյտի նախագահին։ Գերմանիոյ աշխատանքի ճակատին վարիչը Տանցիկ պիտի այցելէ յունիս 3 — 8, շարք մը ժողովներ սարքելով որոնց ամէնէն կարեւորը տեղի պիտի ունենայ յունիս 5ին։

Իրազեկներ կը հաւատան թէ իտալօ-գերման դաշինքին ստորագրութեան առթիւ, Հիթլէր ճառ մը խօսելով պիտի յայտարարէ թէ Իտալիոյ եւ Գերմանիոյ զինուորական ուժերը միշտ միասին պիտի գործեն, արժեցնելու համար իրենց պահանջները։

∗∗∗ Երէկ սկսաւ Մեծագոյն Գերմանիոյ առաջին մարդահամարը, որ պիտի ընդգրկէ ամբողջ պետութիւնը, բացի Պոհեմիայէն եւ Մորավիայէն։ Այս առթիւ նշանակալից նորութիւններ ծրագրուած են։ Բոլոր քաղաքացիները պարտաւոր են բարեխղճօրէն պատասխանել հարցումներուն, այլապէս ծանր տուգանքներու պիտի դատապարտուին։ Հարցումներ կազմուած են նոյնիսկ կրօնական դաւանանքի եւ նախածնողներու մասին։

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԴԱՏԻՆ ՈՒՐԻՇ ՄԷԿ ԷՋԸ

ՄՕՏԱՒՈՐ ԱՐԵՒԵԼՔԻ ԲԱԺԱՆՈՒՄԸ

Ա.

ՊՈԼՍՈՅ ԵՒ ՆԵՂՈՒՑՆԵՐՈՒ ՀԱՐՑԸ

Յայտնի է ռուսական աւանդական քաղաքականութիւնը այս հարցի մասին: Սակայն կը թուի թէ Եռեակ Համաձայնութիւնը ամէն ջանք թափած է, որ Թուրքիան բացարձակապէս չէզոք մնայ, համաշխարհային այս պայքարին մէջ, խոստանալով անոր իշխանութեան եւ հողի անձեռնմխելիութիւնը: Սակայն Օտեսայի եւ Սեվաստապոլի ռմբակոծումէն վերջ, երբ Թուրքիան ալ սկսաւ թշնամութեանց, Ռուսերու պատերազմական գլխաւոր նպատակը եղաւ, իրենց տիրապետութիւնը հաստատել Պոլսոյ եւ Նեղուցներուն վրայ: Եւ շատ ճարպիկօրէն Սազանով ուղղակի խօսակցութիւններ սկսաւ ֆրանսական եւ անգլիական դեսպանատուներուն հետ:

Զարմանալի է, որ Անգլիացիները հակառակ իրենց աւանդական ընդդիմութեան, այս անգամ շուտով հաւանութիւն յայտնեցին Ռուսերուն ձգելու Պոլիսն ու Նեղուցները: Կը թուի թէ, անոր գլխաւոր փոխարինութիւնը՝ Անգլիան ստացած ըլլայ Իրանի մէջ:

Արդարեւ, 9 Նոյ. 1914ին Լոնտոնի ռուսական դեսպան կոմս Պէնքէնտորֆ կը տեղեկացնէ Սազանովին թէ «Էտուըրտ Կրէյ բոլորովին համաձայն է որ Պոլսոյ եւ Նեղուցներու հարցը վճռուի, համաձայն Ռուսաստանի շահերուն»: Քանի մը օր վերջ, Անգլիոյ Թագաւորը կը յայտնէր դեսպանին— «Պոլիսը ձերը պիտի ըլլայ»:

Մինչ այդ սակայն, Ֆրանսան ոչ մէկ տեղեկութիւն ունէր այս կարեւոր խօսակցութեան մասին: Թէեւ Նոյ. 21ին ցարը խօսելով ֆրանսական դեսպան Փալէօլոկին հետ, հետեւեալ ձեւով կը պատկերացնէր խնդիրը, իբրեւ թէ իր անձնական կարծիքը.

— «Փոքր Ասիոյ մէջ, ի հարկէ, պիտի զբաղիմ Հայերով: Արդարեւ պիտի չկրնամ զիրենք ձգել նորէն թրքական լուծին տակ: Արդեօք Հայաստանը Ռուսաստանի՞ն պիտի կցեմ: Ամէն պարագայի մէջ ատիկա պիտի ըլլայ իրենց խնդրանքով: Եթէ ոչ, անոնց պիտի տամ ինքնավարութիւն մը: Ու վերջապէս, իմ կայսրութեանս պիտի ապահովեմ Նեղուցներու ազատ անցքը»:

Սակայն բուն խնդիրը, դեռ սկզբունքի համաձայնութիւններէ անդին չէր անցած:

Անգլիացիներու եւ Ֆրանսացիներու յարձակումը Տարտանէլի վրայ, մտավախութիւն պատճառեց Ռուսերուն: Պետրոգրատի մէջ կասկած ծագեցաւ թէ այս գործողութեան բուն նպատակն է արգիլել Ռուսիան՝ Նեղուցներու տիրանալ:

Առիթէն օգտուելով, Գերմանիան կը փութայ անջատ հաշտութեան փորձեր կատարել Ռուսաստանի հետ, անոր խոստանալով Պոլիսն ու Նեղուցները:

Վտանգաւոր կացութիւն մը կը ստեղծուի Եռեակ Համաձայնութեան համար: Այդ շրջանին է որ կոմս Տըրուպէցկօ, Սազանովին կը յայտարարէր— «Նեղուցները մեզի պէտք է պատկանին: Լաւ է որ զանոնք ունենանք Անգլիացիներու եւ Ֆրանսացիներու հետ՝ Գերմանիոյ դէմ: Հակառակ պարագային պէտք է որ ունենանք Գերմանիոյ հետ՝ անոնց դէմ»:

Մարտ 4ին Սազանով պաշտօնապէս յուշագիր մը կը յանձնէր ֆրանսական եւ անգլիական դեսպաններուն, պարզելով Ռուսաստանի պահանջը Պոլսոյ եւ Նեղուցներու վրայ, արեւմուտքէն հասնելով մինչեւ Միտիա-Էնոս գիծը, իսկ արեւելքէն, մինչեւ Իզմիթի ծոցը եւ Մարմարայի կղզիները

Փարիզ եւ Լոնտոն հարկադրուած էին զիջիլ այլեւս:

Անգլիա աւելի շուտ փութաց իր համաձայնութիւնը յայտնել: Մարտ 6ին անգլիական դեսպանը Սազանովին յանձնեց համաձայնագիրը, որով Անգլիացիները կ'ընդունէին Ռուսաստանի պահանջները, պնդելով սակայն Յունաստանի աջակցութեան եւ անոր փոխարէն, Իզմիրը Յունաստանին յանձնելու պայմանին վրայ:

Երկու օր վերջ, Փալէօլոկ կը յանձնէ ֆրանսական պատասխանը, որ նորէն կը հաստատէ սկզբունքի համաձայնութիւնը:

Ու այնուհետեւ կը սկսի սակարկութիւնը երեք պետութիւններու միջեւ: Հեղինակը կուտայ բազմաթիւ հետաքրքրական մանրամասնութիւններ եւ իրենց միջեւ փոխանակուած յուշագրեր: Այս բանակցութիւններով, Անգլիա համաձայնութիւն կը ստանայ Իրանի չէզոք գօտին իւրացնելու: Իսկ Ֆրանսա համաձայնութիւն կը ստանայ իւրացնելու Սուրիան, Պաղեստինը, Կիլիկիան, մինչեւ Տաւրոսեան լեռնաշղթան:

Յետագային կը պարզուի սակայն, որ Ռուսերը ամբողջ սրտով չէ որ Կիլիկիան կը համարին ֆրանսական գօտի: Ռուսերու հրատարակած գաղտնի փաստաթուղթերուն մէջ կայ հետեւեալ զեկոյցը —

15 Մարտ 1915ին արտաքին նախարարութեան խորհրդականը կը հեռագրէ ընդհանուր բանակատեղին, իշխան Քուտաշեվին.

— «Խնդրեմ Նախարարին հաղորդել հետեւեալը: Ա. Ներադով կը կարծէ թէ, պէտք է Ֆրանսացիներուն հասկցնել, թէ Հայերը [illegible] ունին Սիսին եւ շրջակայ հայաբնակ վայրերու մասին: Արդ այդ շրջանի կցումը ֆրանսական գօտիին, կրնայ դժգոհ թողուլ Հայերը: Ֆրանսացիներու ուշադրութիւնը կ'ուզենք հրաւիրել այս կէտի մասին, որպէսզի յետոյ մեզ չմեղադրեն թէ ինչո՞ւ ժամանակին չհաղորդեցինք իրենց: Յամենայն դէպս, Ներադով համաձայն է յայտարարելու Ֆրանսացիներուն, թէ իրենք ոչ մէկ արգելք պիտի յարուցանեն, եթէ անոնք անհրաժեշտ գտնեն Սիսին կցումը»:

Այնուհետեւ Ռուսերը իրենց ամբողջական համաձայնութիւնը տալով, որոշ վերապահումներ կ'ընեն միայն Երուսաղէմի եւ սրբավայրերու ապագայ կարգաւորման մասին, կարեւոր իրաւունքներ ապահովելով:

Ի վերջոյ, Ֆրանսա վերջնական համաձայնութիւնը կուտայ 24 Մարտին (1915), իսկ Անգլիան 27 Մարտին: Կը ստորագրուին ռուսեւֆրանսական եւ ռուսեւանգլիական երկու համաձայնագիրներ:

Այսպէս ուրեմն, այս համաձայնագիրները կրնան մեկնակէտը համարուիլ Թուրքիոյ բաժանման փափուկ հարցին: Պարզ է մտանուորաբար որ Ֆրանսացիները դէմ էին այդպիսի գաղափարներու: Բայց ամէնէն զարմանալին այն փութկոտութիւնն է զոր Անգլիացիները ցոյց տուին Ռուսերը գոհացնելու, մինչդեռ բոլորը գիտեն թէ անոնք աւանդական թշնամիներ են եղած եւ տասնեակ տարիներ, ամէնամեծ խոչընդոտ հանդիսացած են Ռուսերուն, դէպի Միջերկրական իջնելուն.

Քանի մը ամիս վերջ, Անգլիացիները կ'անդրադառնան գործուած սխալին: Բայց ուշ էր արդէն: Ու շուտով սեղանի վրայ պիտի դրուէր «[illegible]» պաշտօնական բաժանման հարցը:

ՏԻԳՐԱՆ ԲԱՂԴԱՍԱՐԵԱՆ

ՕՐՈՒԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԻՆ ՀԵՏ

ԵՒՐ-ԱՍԻԱԿԱՆ ՄԻՋԱՆՑՔԸ

«Պարտեալներու յաղթանակը». — ահա անհաւատալի երեւոյթը որ կը բնորոշէ յետպատերազմեան շրջանը: Ասիկա սկսաւ թրքական վերելքով ու կը շարունակուի գերմանական սլացքով: Առանց կաթիլ մը արիւն թափելու Հիթլէր շահեցաւ քանի մը պատերազմ: Ու Վերսայլի [illegible] կը շարունակուի տակաւին:

Անշուշտ վճռական է անհատներու դերը պատմութեան մէջ. բայց անհատները ոչինչ կրնան ընել եթէ չեն համապատասխաներ միջավայրի մը պահանջներուն, բողոքի մը անհրաժեշտութեան: Հզօր անհատականութեանց մէջ է որ կը յայտնուին, գիտակցութեան կը բարձրանան երկրի մը կարելիութիւնները, ժողովուրդի մը օրկանական թափը:

Սխալ է ուրեմն ենթադրել թէ Գերմանիոյ նուաճողական քաղաքականութիւնը հետեւանք է միայն Հիթլէրի կամ իր կուսակիցներու քմահաճոյքին: Նոյնքան սխալ, որքան կարծել թէ Մուսոլինի մը բաւական է բացատրելու Իտալիոյ կայսերապաշտ [illegible]:

Երկրի մը քաղաքականութիւնը կը նախորոշուի երկու էական գործօններու ազդեցութեան տակ.— Նախ այդ երկրի աշխարհագրական դիրքը եւ երկրորդ, իր տնտեսական վիճակը:

Այս պայմաններուն տակ եթէ քննենք Գերմանիան, այն ժամանակ շատ աւելի հասկնալի կ'ըլլան ոչ միայն հիթլէրական վարչութեան ելոյթները, այլեւ քանի մը տասնեակ տարիներէ ի վեր գերման պետական քաղաքականութեան ուղեգիծը:

Այդ ուղեգիծը սլաք մըն է ուղղուած դէպի եւրոպական արեւելքը. մաշելու աստիճան յեղյեղուած ծանօթ կարգախօսը,— Drang nach Osten — Գրոհ դէպի Արեւելք:

Բայց ինչո՞ւ այդ յամառ եւ հետեւողական թափանցումի ճիգը, որ եղած է որքան քաղաքական նոյնքան տնտեսական, ու միանգամայն կրթական, մշակութային ուղղութեամբ:

Ասիկա կը բացատրուի մասամբ Գերմանիոյ աշխարհագրական դիրքով, բայց մանաւանդ իր տնտեսական պայմաններով:

Գերմանիա իր բնական հարստութիւններու բերումով եղած է առաւելապէս ճարտարարուեստական երկիր մը. բայց իր հում եւ յարաճուն ազգաբնակչութեան համար իրեն կը պակսի բաւարար քանակութեամբ [illegible] իսկ իր ճարտարարուեստութիւնը պէտք ունի շուկայի:

Արդ, գտնելու համար ցորեն, քարիւղ եւ առհասարակ հողագործական նախանիւթեր, Գերմանիա իր աչքը յառած է դէպի Պալքանեան թերակղզին, ու անկէ անդին, դէպի առաջաւոր Ասիան, մէկ խօսքով Մերձաւոր Արեւելքի այն երկիրները, որոնք առաւելապէս գիւղատնտեսական շրջաններ, կրնան լիուլի գոհացում տալ նախանիւթի իր բոլոր պէտքերուն:

Ըստ գերմանական տեսութեան կարելի է ստեղծել տնտեսական յարաբերութեանց ցանց մը որ պիտի ընդգրկէ տեւտոնեան միջին Եւրոպան, Պալքանեան թերակղզին, Փոքր Ասիան, Միջագետքը. այդ միջերկեան վիթխարի գօտին պիտի բոլորանայ տնտեսական նոր առանցքի մը շուրջը, որ կը ձգուի Հիւսիսային ծովէն մինչեւ Պարսից ծոցը, կամ Համպուրկէն մինչեւ Պաղտատ-Պասրա, 4000 քիլոմեթր երկարութեամբ գիծի մը վրայ:

Գերման տնտեսագէտները այդ գիծը կոչած են «Եւր-ասիական առանցք կամ միջանցք»: Ըստ իրենց այդ գծի երկայնքին գտնուող երկիրները կրնան կազմել տնտեսական ինքնաբաւ եւ բարդ միութիւն մը, ուր ամէն մէկ օրկան կոչուած է ծառայելու միւսներուն եւ օգտուելու ամբողջէն. մէկը ամէնուն համար, ամէնը՝ մէկուն համար: Գերմանիան պիտի ըլլայ բնականաբար ճարտարարուեստական մեծագոյն հայթայթիչը, իր տրամադրութեան տակ ունենալով ռումանական քարիւղը, ի հարկին նաեւ միջագետեան նաւթահորերը, մինչ մնացեալ երկիրները պիտի կազմեն բուսական – կենդանական – հանքային նախանիւթերու հայթայթիչ գօտիներ

Եւր-ասիական այս առանցքը խարիսխը պիտի կազմէ բնականաբար Գերմանիոյ տնտեսական գերիշխանութեան, ուր մնացեալ երկիրները, իբրեւ առեւտրական շուկայ, անմիջական սպառիչը պիտի ըլլան իր արտադրութիւններուն

Այս ծրագիրը,— քաղաքատնտեսական այս հսկայ նախագիծը,— իբրեւ յղացում կը նկատէ տակաւին ուկրայնական եւ կովկասեան երկրամասերու իւրացումը եւ շահագործումը:

Ընդհանուր պատերազմի հիմնական պատճառներէն մին ալ պէտք է փնտռել Գերմանիոյ Եւր-ասիական այդ առաջադրութեանց խորը: Որովհետեւ՝ պատերազմը ոչ այլ ինչ է, եթէ ոչ երկրի մը քաղաքականութիւնը, բայց մերկացած, բայց մերկ ու հատու փաստերով:

Կար ժամանակ ուր Գերմանիա դեռ գիտակից չէր իր այդ «պատմական կոչումին», ինչպէս կը սիրեն կոչել. Պիզմարք դեռ հետամուտ էր կռելու տեւտոններու կայսերական միութիւնը. ժամանակ մըն էր ուր ան կ'ըսէր. «Ամբողջ Արեւելեան Հարցը չարժեր մէկ Փոմերանացի զինուորի մը ոսկորները»:

Վիլհէլմ Բ. կայսրն էր որ իննսունական թուականներուն շռնդալից խօսքերով Գերմանիոյ առջեւ կը բանար համաշխարհիկ քաղաքականութեան մը (Վէլթ փոլիթիք) հեռանկարը:

Այդ քաղաքականութիւնը ձգտած է այն օրէն իսկ Արեւելքի ուղղութեամբ ու ամէնէն շօշափելի արդիւնքները տուաւ այդ ճամբուն վրայ: Ինչպէս կը յիշուի այդ քաղաքականութեան նախերգանքը եղաւ Վիլհելմ Բ.ի ճամբորդութիւնը դէպի Թուրքիա, դէպի Պաղեստին, ուր անիկա ինքզինքը կը հռչակէր մեծագոյն պաշտպանը իսլամական աշխարհի: Կարելի չէր Կարմիր Սուլթանին ընծայել աւելի դրական խրախոյս մը, քան այդ պատմական «ուխտագնացութիւնը»: Աւելորդ է ըսել Գերմանիոյ այդ քաղաքականութեան թէեւ անուղղակի, բայց առաջին զոհը պիտի ըլլար Հայկական Հարցը, որուն դժբախտ, եղերական փուլերը կը զուգադիպին Գերմանիոյ արեւելեան ասպարէզներուն.

Այդ եւր-ասիական ծաւալականութեան ամէնէն ուշագրաւ թուականներէն մէկն է 1899 Նոյեմբեր 20ը, երբ Գերմանիոյ կը յանձնուէր Գոնիա-Պաղտատ երկաթուղիին շինութեան մենաշնորհը:

Մեր սերունդի մարդիկ գիտեն բոլոր այն եղերական դրուագները որոնք այդ թուականէն ասդին յաջորդական փուլերը կը կազմեն Գերմանիոյ այդ քաղաքականութեան: Ամփոփելու համար զանոնք, հարկ պիտի ըլլար ակնարկել Միջին Եւրոպայի եւ Մերձաւոր Արեւելքի պատմութեան վերջին քառասնամեակը որ դեռ փակուած չէ:

Ու գերման քաղաքական միտքը միշտ ալ փնտռած է զանազան բանաձեւերու տակ խտացնել ու արդարացնել իր ձգտումները: Երէկ Mitteleurop – Միջնեւրոպա, այսօր Eurasie – Եւր-Ասիա, երէկ Արեւելք թափանցում, այսօր կենսական տարածութիւն, բայց միշտ նոյն սեւեռումը, նոյն սլաքը որ երբեմն իրականացաւ Պալքանեան գնացքի (Balkanzug) եւ Պաղտատեան գնացքի (Bagdadzug) անունին տակ:

Նացիականութիւնը նոր շպար մը տուաւ այդ աւանդական քաղաքականութեան, ցեղային ճիրանը. բայց նոր պիտակին տակ կը ծածկուի բնականաբար միշտ միեւնոյն պետական մտասեւեռումը, աւելի գործօն, աւելի յանդուգն:

Երեւոյթները կը ցուցնեն թէ գերման կազմակերպական տաղանդը ներկայիս իր նպատակը կը հետապնդէ քանի մը յաջորդական փուլերով:

Առաջինը գրաւումն է Դանուբեան գօտիին, որ իր առջեւ կը բանայ Ռումանիոյ ճանապարհը:

Երկրորդ փուլը տնտեսական թափանցումն է դէպի Պալքանեան երկիրները, զոր գլուխ հանած է մեծ մասամբ:

Այնուհետեւ կուգայ մեծագոյն ճիգը՝ ազդեցութեան շրջանակի ընդլայնումը դէպի Սեւ ծով, դէպի Փոքր Ասիա, թերեւս աւելի հեռուն ...

Կացութեան առեղծուածային հանգամանքը հոն է սակայն որ Գերմանիա իր այդ սլացքին մէջ կը բախի ոչ միայն արեւմտեան մեծ պետութեանց շահերուն, ոչ միայն պալքանեան փոքր ու կենսունակ ազգերու ազատութեան, այլ եւ որոշ չափով իր դաշնակցին, Իտալիոյ ալ «Մարէ Նոստրո»յին:

Բոլոր գիծերը իրար կը կտրեն Արեւելքի վրայ:

ՍԱՐԱ[...]

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ԱԹԷՆՔԷՆ

Մեր՝ ընդհանուր՝ կեանքը

Մինչեւ այս տողերը գրած օրս տակաւին Աթէնքը չունեցաւ իր կեդրոնական վարչութիւնը: Մինչ բազմաթիւ ազգային, կրթական, գաղթական եւ յարաբերական հարցեր կը հրմշտկեն, իրենց լուծումին սպասելով, անդին մեր շնորհունակ Առաջնորդը, աշխարհէն բոլորովին [illegible] չունեցողի նման (վրդովւում [illegible]) թագական եւ հոգաբարձու կը խաղցնէ, կոնակը տուած քանի մը կարծեցեալ եւ անվստահելի տարրերու. Այսօր Աթէնքը բոլորովին անգլուխ է եթէ չհաշուենք անշուշտ Մակեդոնիա կոչուած ճշմարտապէս [illegible] առաջնորդը: Ան բացում փորձեր կատարեց վարչութիւն մը կազմելու համար, բայց՝ չյաջողեցաւ: Նոյնպէս իր կուսակիցը, Գ. Ա. Գալփաքեան մերժեց վարչութիւն կազմելու կոչ [illegible] հրաւէրները: Միւս կողմէ, գաղթականական գործը կը շարունակէ մնալ հոն, ուր որ կը գտնուէր: Հիմա ալ ուրիշ խնդիր: Տուները շինուեցան, սակայն սեփականատիրութեան հարցը չէ կարգադրուած: Մինչդեռ կը կարծուէր թէ տուներուն բնակիչները պիտի կրնային սեփականատէր դառնալ, երեւան կուգայ, որ ամբողջ գործին տէրը, Նանսէնեան Օֆիսն է: Այժմ նոր աշխատանքներ կը թափուին, որպէսզի Բարեգործականին փոխանցուի սեփականատիրութիւնը. Իսկ մինչ այդ տնազուրկ եւ հեւ ի հեւ գետնեղման սպասող մեր հայրենակիցները, առեն մը եւս պիտի սպասեն Մեսիային .. Գալով դպրոցական հարցին, որուն համար ամէն աշխատանք պէտք էր սկսուած ըլլար արդէն, կը մնայ բոլորովին անորոշ վիճակին մէջ: Շատ պիտի ուզէինք որ զոնէ այս խնդրին առթիւ չիրականանային մեր յոռետես գուշակութիւնները: Շատ պիտի ուրախանայինք մանաւանդ, եթէ յանկարծ յայտնուէր թէ, Առաջնորդը, արդէն [illegible] միշտ բոլոր դիմումները կատարած, եւ դպրոցական հարցը, իր՝ ազգային եւ տնտեսական ամէն կողմերով, փափաքուած լուծումին հասցուած է:

*** Գաղութը, այս տարի դրեթէ համազգային չափանիշով յարգեց մեր մեծ մեռելներուն յիշատակը ամենուրեք սարքելով սգահանդէսներ Ապրիլ 24ի առթիւ: Մանաւանդ՝ արուարձաններու մեր երիտասարդ եւ երիտասարդուհիներու կազմակերպութիւնները սարքեցին արժանավայել հանդիսութիւններ: Դպրոցներ առանց բացառութեան, ազգային եւ [illegible], Աթէնքի բոլոր արուարձաններուն մէջ ալ, [illegible], աշակերտական հանդիսութիւններ կատարելէ վերջ, փակուեցան օրուան սուգին առթիւ:

*** «Հայ Միտքի Տուն»ի [illegible] վարչութիւնը, ի պատիւ «Արմենիա» [illegible] Թարգմանիչ բանաստեղծ Քուլիս Ալէփիսի, կազմակերպեց [illegible]

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (94)

ԳԷՈՐԳ ՄԱՐԶՊԵՏՈՒՆԻ

(ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՎԷՊ)

Գրեց՝ ՄՈՒՐԱՑԱՆ

Եւ նա հոգով սլացաւ դէպի հին դարերը, դէպի այն երջանիկ, անդրանիկ օրերը, երբ այդ տեղերին տիրում էին Գեղամը իւր թոռներով, անխառն ընդոծիններով երբ այնտեղ լսւում էր միայն հարազատի բարբառը, երբ մարդիկ այդտեղ անծանօթ էին օտարին, նրա լուծին եւ բռնութեան:

Նա յիշեց եւ այն բաղդաւոր ժամանակը, երբ հզօր Տրդատը հրամայում էր այդ երկրին. երբ Լուսաւորիչը խաչը ձեռին այցելեց այդ ծովակին. երբ քրիստոնէութեան նորընծայ զինուորները Սեւան ամրոցը մտնելով՝ հալածեցին այդտեղից քրմերի խումբը եւ Սիւնեաց տոհմական կրօնի տաճարը ճշմարիտ Աստուծոյ տան դարձնելով՝ «Սուրբ Յարութիւն» անունը տուին նրան: Նա պատկերացրեց իւր առաջ այն վայրկեանը, երբ Հայաստանեայց Լուսաւոր Քրիստոսի խաչը հինաւուրց կռատան բարձունքը հանելով՝ նրա հովանուն ու խնամքին յանձնեց Գեղամայ ծիծաղախիտ ծովակը՝ իւր համր ու խաղաղ բնակիչներով, իւր գեղազարդ ափերով....

Իսկ ա՞յժմ... Այո՛, այժմ էլ այդ ծովակն ու կղզին Սիւնեաց տէրերի կալուածն էին. նա գտնւում էր Հայոց թագաւորի հովանաւորութեան ներքոյ: Բայց եթէ յանկարծ Հագարացիք շրջապատէին նրան, եթէ Արաբացոց վայրենի եւ գազանաձեւ զօրքը խուժէր այդ կղզին, աւարի տանէր նրա սրբութիւնները, սրի անցնէր միաբանութիւնը, գերի վարէր իրան՝ կաթողիկոսին, ո՞վ արդեօք պիտի ազատէր նրանց....

Այս մտքերը յուզեցին կաթողիկոսի սիրտը եւ մի յանկարծական երկիւղ պաշարեց նրան:

— Միթէ՞ այստեղ ապահով ենք մենք թշնամու յարձակումից, հարցրեց նա Սահակ սպարապետին:

— Ապահով ենք, եթէ Աստուծոյ աջը հովանի է մեզ... պատասխանեց եպիսկոպոսը

— Բայց հովանի՞ է արդեօք:

— Մեզ մահկանացուներիս յայտնի չէ այդ: Կարելի է միայն յուսալ թէ այս բազմաթիւ միաբանութեան մէջ կը գտնուին սուրբ մարդիկ, որոնց շնորհիւ նա կ'ազատէ մեզ փորձանքից:

— Այո՛, «եթէ գտանիցի անդ տասն, ոչ կորուսից եւ վասն տասանցն», այդպէս ասաց Աստուծոյ հրեշտակը Աբրահամին՝ երբ գնում էր նա Սոդոմը կործանելու: Բայց կը գտնուի՞ն մեր մէջ տասն արդար մարդիկ:

Դեռ Վեհափառը չէր վերջացրել խօսքը, երբ նա նշմարեց մի լաստ, որ Ծամաքաբերդի կողմից յառաջանում էր դէպի կղզին:

— Ովքե՞ր են՝ հիւր գալիս մեզ, այսպէս առաւօտանց, հարցրեց կաթողիկոսը եպիսկոպոսին:

— Գուցէ ուխտաւորներ, պատասխանեց վերջինս:

Բայց Վեհափառը, որուն անհանգստացնում էր կղզուն վերաբերեալ ամէն ել ու մուտ, դարձաւ իսկոյն դէպի վեհարան եւ հրամայեց եպիսկոպոսին մարդ ուղարկել եւ եկողների ո՛վ լինելն իմանալ:

Կէս ժամից յետ, ներկայացաւ կաթողիկոսին Դւնոյ Կաթողիկոսարանի սպասաւոր Թէոդորոս սարկաւագը, որ կղզին ժամողներից գլխաւորն էր, եւ յայտնեց Վեհափառին՝ թէ Բէշիր զօրապետը պատրաստւում է մեծ զօրքով գալ Սեւան եւ պաշարել նրան կղզու մէջ:

Կաթողիկոսը գոյնը նետեց:

— Այստե՞ղ էլ հանգիստ չեն տալիս ինձ, բացագանչեց նա երկիւղածին, եւ ապա դիմելով Սահակ եպիսկոպոսին, ասաց.— Տեսա՞ր, սրբազան, ուրեմն տասն արդար էլ չկայ մեր մէջ:

— Գուցէ... բայց ինձ թւում է թէ՝ Աստուած «կորուսանէ զարդարն ընդ ամբարշտին», կրկնեց եպիսկոպոսը Աբրահամու խօսքերը:

— Ո՞վ է այդ ամբարիշտը, հարցրեց կաթողիկոսը:

— Ո՞վ գիտէ. գուցէ ես, գուցէ նա, որ իրան արդար է համարում, պատասխանեց սրբազանը.— անկարելի է որ այս չարիքները հասնում չլինեն ահա մի Յովնանի պատճառով...:

— Բայց ո՞վ է այդ Յովնանը. ո՞ւր է գտնւում նա, ասա՛, թող բռնենք եւ ծովը նետենք, գուցէ այդպիսով Աստուծոյ բարկութիւնն անցնի:

Եպիսկոպոսը չպատասխանեց:

— Ինչու լռել ես, սրբազան, հարցրեց կաթողիկոսը:

— Յովնանի տեղը ես չգիտեմ, իւրաքանչիւր մարդ կարող էր իւր գործերը քննելով ասել թէ՝ որքա՞ն հեռի է Յովնան լինելուց: Բայց ես մի բան գիտեմ. այդ այն է՝ որ Վեհափառը պիտի հեռանայ Սեւանից, որպէսզի այստեղի միաբանութիւնն էլ Այրիվանից հայրերի բաղդը չճաշակէ:

Կաթողիկոսը հասկացաւ Սահակ եպիսկոպոսի ակնարկութեանց նշանակութիւնը եւ խոր հառաչեց:

— Ուրեմն իմ երկրի մէջ չկայ մի անկիւն, ուր ես գլուխս դնել կարողանամ... ուր հանգչելու իրաւունք ունենամ... խօսեց ինքն իրան կաթողիկոսը եւ ապա դիմելով Թէոդորոս սարկաւագին հարցրեց.— Ինչ են խօսում իմ մասին Դուինում:

— Քո որոշումները, Վեհափառ Տէր, ոչ ոք անխորհուրդ չէ համարում, բայց ասում են որ եթէ դու [illegible] լինէիր, [illegible] չէր յանդգնիլ քեզ հալածել:

— Իմ աթոռավայրո՞ւմ... [illegible] ես երկու օրից այնտեղ կը լինէի [illegible], այնպէս չէ՞, սրբազան, [illegible] կաթողիկոսը եպիսկոպոսին

— Դուի՞ն:

— Ո՛չ, Բիւրական ամրոցը: Այդ [illegible] էլ իմ աթոռավայրն է [illegible] կաթողիկոս լինելով ես մօտ կը լինեմ [illegible] եկեղեցուն: Ռամիկանք [illegible] շուտ որ Բիւրականը իմ [illegible] կ[illegible] է, որ ես այնտեղ [illegible] կեցի [illegible] կառուցած եւ [illegible] մեծ մասն անցնում եմ այդ [illegible] ցում:

— Կարող ենք երկու օրից [illegible]

— Ուրեմն այսօր եւեթ ճանապարհ [illegible] ունենք: Թող մարդիկ լուր [illegible] Դուին, թէ կաթողիկոսը [illegible]: Թշնամին անշուշտ էլ չի [illegible] այստեղ:

Եւ նոյն աւուր երեկոյեան կաթողիկոսն իւր հետեւորդներով [illegible] ձիաւորներով ելաւ Սեւանից եւ [illegible] դարձաւ դէպի իւր ձեռակերտ [illegible] ը Բիւրական:

(Շար.)

«Հայերը Կովկասի Պուլկարներն են»

Այսպէս կ'ըսէր Գարապէքիր Քեազիմ 1918ին։

Յառաջ»ի մարտ 19ի թիւին մէջ [հրատարակ]ուած էր Գարապէքիրի կարծիքը [հան]րածանօթ Նախանձոր հայ զինուորներու մասին հետեւեալ բառերով.— Հայերը տղամարդու պէս չէին կռուիր։ Այժմ կը պատմեմ Գարապէքիրի կարծիքը նոյն հայ զինուորներու մասին, աւելի ուշ եղած դէպքերու առիթով։

Թաւրիզ երեք փաշա զօրավարներ ունէր, Ալի Իհսան, Գարապէքիր եւ [...]։ Առաջինը եկած էր կոտորելու Հայերը, ինչ որ չյաջողեցաւ, [Ս]արըք Թաղաժառանգի, կառավարութեան եւ ժողովուրդի բռնած պաշտօնական դիրքին հետեւանքով։ [...]ր երթալէն վերջ Թաւրիզ մտաւ Գարապէքիր, բոլորովին տարբեր նկարագրութիւն, առաջինէն աւելի [...], դէմքով հայկական (Նախորդը [...]), բարի, խոհուն։

Առաջին խնդիրը որ Հայոց առաջնորդը դրաւ անոր առջեւ, կատարեց անմիջապէս, առանց վարանման, այն է՝ չուղարկել երեք կուսակցականներ չէֆիր սպաննելու համար, հետեւեալ խօսքերը արտասանելով.

— Ես Վեդարին կը հաւատամ, [որու]ն մէջ շատ ծանօթներ ես ունեցայ, բոլորն ալ վստահելի անձնաւորութիւններ էին, մենք Հայերը կը [...]ինք, անոնք ալ մեզի միշտ [հաւ]ատարիմ էին եւ հաւատարիմ։ Դժբախտաբար վերջին 20 տարիներու ընթացքին կուսակցութիւնները ամէն [բան] տակն ու վրայ ըրին, իրենք տուժեցին, մենք ալ զրկուեցանք օգտակար տարրէ մը. Ձեզի կը հաւատամ, անմիջապէս հեռախօսով կը պատուիրեմ որ արձակեն։ Անշուշտ այստեղ [...] եւ է դէպք պիտի չպատահի ի վնաս մեր շահերուն։

Ըսաւ, հեռախօսին մօտեցաւ եւ հրամայեց որ երեքն ալ արձակեն եւ [...] Կարս ընդունակահարելու։

Անոր հետեւ սուրճ հրամցուց եւ ըսաւ.

— Հայերը քաջութեամբ կռուեցան Սարդարապատի եւ Ղարաքիլիսայի [...]ցյանին մէջ, Ղարաքիլիսայի մէջ մեր [...] զօրաբաժինը ոչնչացուցին, եւ [...]րմանացան իմաստութեամբ։ Հայերը Կովկասի Պուլկարներն են։

Ալեանատես

Անատոլու իտալ. սպառնալիքին տակ

Մորիս Նօէլ Սուրիայէն Թղթակցութիւն մը դրկելով «Ֆիկարօ»յի (10 մայիս), կը պատմէ իր տեսակցութիւնը Թուրք սպայի մը հետ, որ իրեն ընկերակցած էր Մծբինէն Մուսուլ ճամբորդութեան ընթացքին, յոգնելով։

— Իտալիա կը սպառնայ մեզի, կ'ըսէ Թուրք զինուորականը, մեծ թիւով զինուոր համախմբած է Հռոդոսի եւ Լերոսի մէջ։

Ու խօսակցութիւնը կը շարունակուի Թան խմելով եւ Թուրքին գիտցած քանի մը տասնեակ Ֆրանսերէն բառերուն օժանդակութեամբ։

Այդ սպառնալիքը ուղղուած է դէպի Անատոլու եւ մինչեւ Վոսփոր։ Զինուորական ահարկու կայաններ գարծած են Հռոդոսն ու Լերոսը։ Այս վերջին կղզին արգիլուած է գրօսաշրջիկներուն։ Թուրքերն ալ, իրենց կարգին, հակայ զօրանոցի մը վերածած են Իզմիրը՝ այնտեղ համախմբելով Թրքական բանակին ամէնէն ընտիր զինուորները եւ լաւագոյն սպառազինութիւնը։

Հռոդոս եւս ռազմունակ դէմք մը ունի, զինուորական բեռնատար կառքերը կ'երթեւեկեն անընդհատ եւ սպաներու յատուկ փոքրիկ ինքնաշարժները, որոնք «Գալիլէա» կը կոչուին, մաքոքի պէս կ'անցնին փողոցներէն։ Հռոդոսի նորաշէն քաղաքը լեցուն է ընդարձակ զօրանոցներով, իսկ օդանաւային կայանը մեծ գործունէութեան մէջ։ Անատոլուի եզերքներէն ամէն օր կարելի է տեսնել թէ ինչպէս, միջուատարի նման, օդանաւերը կը բարձրանան երկինք եւ փորձեր կ'ընեն։

Ոմանք կ'ըսեն թէ Իտալիա այդտեղ համախմբած է 30,000 զինուոր։ Ուրիշներ աւելի մեծ թիւ մը կուտան, մինչեւ 100,000, այսինքն այնքան որքան անհրաժեշտ է ձեռնարկելու համար զինուորական արշաւի մը։

Ալեքսանդրէթ գրաւումը աւելի եւս մեծցուց վախը։ Թուրքիոյ համար՝ Երկոտասան կղզին իր ամէնէն զգայուն կէտն է։ Այդ կղզիներուն մէջ է, Անատոլուի եզերքէն քանի մը քիլոմեթր հեռու, որ իտալական աշխարհակալութիւնը կը սպասէ դարանակալ։ Միւս սահմաններուն վրայ խաղաղութիւն կը տիրէ։ Նոյնիսկ սուրիական սահմանին վրայ, ուր, հակառակ Ալեքսանտրէթի վէճին, էնիւրի կը խորհի յաջորդել Ֆրանսական խլտանութեան։

Իզմիրի Թուրք վաճառականը վախով կը դիտէ բարձրանալը իտալական օդանաւերուն, որոնք հին յիշատակներ կ'արթնցնեն։ 1919 մարտին, իտալական զօրքը ցամաք ելաւ այդ կողմէն եւ գրաւեց Ատալիան, հասաւ մինչեւ Գոնիա, ինչ որ նախատեսուած չէր 1915ին Լոնտոնի դաշնագրով։ Յետոյ Իզմիրի մէջ սանձեցին նուաճման խարխափ մը, Իզմիրի գրաւումով պիտի փակուէր հաշիւը, երբ Վէնիզէլոս, Բրիտանիոյ զրդումով, հրապարակ իջաւ։

Իտալացիները հին յաւակնութիւններ ունին Անատոլուի այս շրջանին մասին, իտալացի հրապարակագիրները յաճախ ոգեկոչած են հռովմէական կայսրութեան իրենց ժառանգը։ Հռովմէական այդ կայսրութիւնը գծուած է քարտէսով մը, որ փորագրուած է Ֆորումի պատին վրայ։ Անոր վրայ Փոքր Ասիան կը ներկայացուի հռովմէական տիրապետութեան տակ։

Այն օրէն, երբ Ֆրանսական ուժը երեւցաւ Թունուզի մէջ, անգլիական ուժը Ճիպրալթարի մէջ, եւ Փիւնիկեան Նաւը քիթով պարծենցող լըվանթէնը կը կարծէ թէ Իտալացին իր ուշադրութիւնը դարձուցած է արեւմուտքէն արեւելք, ուր պիտի պայթի աշխարհակալութեան փոթորիկը։ Անատոլու երկրամաս մըն է որ արժէք կը ներկայացնէ ոչ միայն իբրեւ բնակելի հողամաս, այլեւ բամպակի մշակութեան դաշտ, ու ժամանակ, ընդհ. պատերազմի մը պարագային, ճամբայ մը դէպի Նեղուցները։

Յաւէ փորձութեանց մէջ իսկ, չմոռցաւ իր Աստուածը, եւ ոչ ալ թուլցուց իր ազգային խանդավառութիւնը։ Անխոնջ տարաւ ան խաչի ծանրութիւնը եւ Տիրոջը խաչին ուժովը յաղթահարեց անխաչները։

Նոյնպէս եւ հայ ազգը, իր ազատութեան համար պարտաւոր է, ազգային բոցավառ գիտակցութիւնը սարածել ժողովուրդի լայն խաւերուն մէջ, եւ միշտ վստահ եղէք Աստուծոյ ամենակարողութեան, որովհետեւ եթէ Աստուած ձեզ հետ է, ոչ ոք ձեզի ոչինչ կրնայ ընել։ Թող բոլոր աշխարհի ուժերը միացած ձեր դէմ ծառանան, պիտի չի կրնան ոչ մէկ վնաս հասցնել ձեզի, եթէ միայն Աստուծոյ մէկ մատը ձեր դատին զօրավիգ ըլլայ։

Դուք եղէք ազգային հպարտութեան օրինակը ձեր զաւակներուն քով, տաւուտէն մինչեւ իրիկուն եւ գիշերը անընդհատ յիշեցէք այն գաղափարը թէ անոնք օտար լուծի տակ հեծող հայ ցեղի պատուաւոր զաւակներն են։ Ամօթ չէ տարածել ազգայնական ոգին եւ պահպանութիւնը ազգային սովորութիւններու։ Ոչ թէ ամօթ, այլ առաքինութիւն մըն է այդ։ Հոգ չէ թէ ի նդան օտարները, բայց հոս, ձեր այդ ազգային սովորութիւններու մէջ է որ թաքնուած է ձեր ցեղին ամենամեծ ուժը։ Անգամ մըն ալ կը կրկնեմ. «Զարգացէք ձեր զաւակներու մէջ ազգայնական գիտակցութիւնը եւ պահպանեցէք ձեր ազգային սովորութիւնները»։ Այս թող ըլլայ սերտ հաւատոյ կտակական մը աւանդը ձեզի։ Աշխատեցէք որ ձեր զաւակները գիտնան իրենց մայրենի լեզուն։ Ասիկա շատ կարեւոր է։ Ու ես ձեզի կ'ըսեմ թէ ասիկա ձեր եռակոյլ քաղաքացութեան եւ ձեր քաղաքացիական բարձր անունին վնաս մը չի բերեր։ Երբ ձեր Ազգային Միութեան տունը կը մտնէք որոշելու համար ձեր ներքին խնդիրները, մէկդի չպրտեցէք քաղաքական ոեւէ վէճեր։ Ձեր առօրեայ կեանքի անցուդարձերու փոխին մի տանիք ձեր հաւաքական տունը։ Թող ան սուրբ վայր մը ըլլայ ձեզ համար։ Մի պղծէք անոր սրբութիւնը կեանքի աղտոտութիւններով։ Անշուշտ ձեր մէջ եւս քաղաքական տարակարծութիւններ ձեզ կը զանազանեն, բայց ատիկա արգելք թող չըլլայ ձեր ազգային զարգացման եւ ազգ. միութեան աշխատանքներուն։

Վերջաւորութեան, յանուն սերպ օրթոտոքս եկեղեցիին, անոր մէկ հաւատացեալ կղերականը ձեզմէ կը խնդրէ եւ եւ կ'ըսէ ձեզ բոլորիդ, որ ոչ մէկ անոն չխորտակէք ձեր հոգեկան կապերը ձեր սուրբ նախատիպներուն հետ։ Երբեմն մի հեռացնէք ձեր խորհուրդներէն ձեր զոհերը, թող անոնց փըշրուած եւ խողխողուած ոսկորները հանգիստ քնեն զերի հայրենիքի հողին վրայ։ «Հանգիստ անոնց ոսկորներուն»։ (Այս բառերը հայերէն արտասանեց)։ Պահեցէք անոնց յաւիտենական յիշատակը եւ անոնց հողակոյտերուն վրայ կերտեցէք լաւագոյն, գեղեցիկ եւ բախտաւոր ապագայ մը ձեր տանջուած ազգին։

Հայ ցեղի զոհերուն, եւ անոնց, որոնք դեռ կը հեծեն գերութեան մէջ, եւ անոնց, որ աշխարհի չորս ծագերը ցրիւ եկած են, կ'ուղարկեմ իմ ողջոյնները։»

ՍԵՐՈԲ ԱՂԲԻՒՐԻ ՄԸ ՃԱՌԸ ԱՊՐԻԼ 11Ի ԱՌԹԻՒ

ԽՄԲ.— Ինչպէս գրած էինք, Պըլկրատի գաղութը Ապրիլ 11ի տարեդարձը տօնած է սերպիական եկեղեցիի մը մէջ։ Այս առթիւ եպիսկոպոս մը, հայր Ռատովանովիչ (սերբ հոգեւորական մը, հայր Ռատովանովիչ (տկարցը խօսի մեր շատ մը «Հայրեր»ու եւ մանաւանդ «Սրբազան»ներուն որոնք իրենց ներկայութեամբ անգամ շատ կը սեւցնեն հայ ազգին սարսափներու տօնակատարութեանց ...)—

— «Ապրիլ 11 —24ը այն նուիրական մեծ տօնն է, որ երկրագունդին վրայ ցրիւ եկած հայ փտարանդի զանգուածները կը տօնեն։ Այսօր բոլոր Հայերը անսահման ցաւով մը կը տօնեն մեծ սուգի տօնը, ապագայի զօրաւոր յոյսովը եւ հաւատքովը։

Այսօր դուք կը տօնէք ձեր մեծ եւ արիւնոտ Գողգոթան, բայց գիտցէք թէ առանց Գողգոթայի յարութիւն չկայ։ Միայն այն ազգերը իրաւունք ունին ապրելու, որոնք կեանքի մեծ Գողգոթային խաչը մինչեւ գագաթը կը տանին առանց ընկրկելու, որ մը դիմաւորելու համար ազգային փառաւոր յարութիւնը։

Սերպ ժողովուրդը, որ ժամանակին ձեզի բախտակից եղած էր, հինգ հարիւր տարիներ գերութեան բանտին մէջ տուայտելով եւ ցաւերու մէջ գալարուելով անխաչ գիշերներ, իր հոգեկան ուժովը սակայն խորտակեց գերութեան շղթաները եւ փարատեց խաւարը քրիստոնէական հողեւունչ յոյսով։ Ու վերջապէս մօտալուտ ազատութեան արեւը փայլեցաւ։ Սերպ ազգը նոյնիսկ իր պատմութեան վճռական րոպէներուն եւ ամենաօտա-

ԿԱՐԴԱՑԷՔ ԵՒ ՏԱՐԱԾԵՑԷՔ «ՅԱՌԱՋ»Ը

ԴԻՄԱԿՆԵՐ ՆՈՅՆԻՍԿ ԵՐԱԽԱՆԵՐՈՒՆ

Վերջին հրովարտակ – օրէնքներով պարտադիր դարձած է դպրոցներու մէջ եւս ձեռք առնել ինքնապաշտպանութեան միջոցները ընդդէմ կազային պատերազմի։

Այսպէս չորս տարեկանէն սկսեալ ամէն մանուկ պարտաւոր է սորվիլ հակակազային դիմակի գործածութիւնը։ Աւելի վար տարիքի երախաներուն համար պատրաստուած են հակակազային պայուսակներ կամ օրօրոցներ.— այս պայուսակները կամ օրօրոցները շինուած են ծպախէժէ, ունին թափանցիկ նիւթէ շինուած պատուհան մը եւ օրօրոցին ագուցուած հակակազային խողովակ մը։ Երախան, երբ դրուի այս օրօրոցին մէջ, պատուհանէն կրնայ դիտել իր մայրը, մինչ հակակազային խողովակը, զոր մայրը կը բռնէ իր ձեռքին մէջ կամ զոր կարելի է կապել օրօրոցին, կը զտէ թունաւոր կազերը՝ մաքուր օդ հասցնելով երախային։

Օդանաւային յարձակումներու դէմ ինքնապաշտպանութեան գործը բոլոր կիզրները յանձնուած էր ներքին նախարարութեան,— 11 Յուլիս 1938ի հրովարտակով այդ գործը յանձնուեցաւ պատերազմական նախարարութեան։ Անցեալ աշնան տագնապալից օրերէն վերջ, Ֆրանսա հոկտեմբերին թափեց՝ պաշտպանելու համար գլխաւոր քաղաքները, որոնք անշուշտ նշանակէտ պիտի դառնան թշնամիին յարձակումներուն։ Այդ քաղաքներուն մէջ առաջին տեղը կը գրաւէ Փարիզը։ Ոստիկանական ընդհանուր տեսուչ Վանժըրոն այդ պատճառով բացառիկ միջոցներ ձեռք առաւ, ոստիկանական ընդհ. տեսչութեան կեդրոնէն դուրս ստեղծեց անկախ վարչութիւն մը, որու գլուխը դրաւ Փէրիէ։ Այս վարչութեան տրամադրութեան տակ դրուած են հարիւրաւոր միլիոններ, որպէսզի շինուին ստորերկրեայ ապաստաններ, զօրացուին մեծ շէնքերու նկուղները։ Միւս կողմէ, նոյն վարչութեան հսկողութեան տակ ամէն երեկոյ փորձեր կը կատարուին օգնութեան հասնելու օդանաւային յարձակումներու զոհերուն։ Վերջապէս այս մարմինն է, որ հակակազային դիմակներ կը բաշխէ Փարիզի բնակչութեան։ Փարիզի ութսուն թաղերէն 58 թաղ արդէն ընդունած են իրենց դիմակները։ Երախաներու յատուկ դիմակները, զորս վերը նկարագրեցինք, պատրաստութեան մէջ են եւ պիտի բաշխուին մօտաւորապէս։ Ծրագրուած են նոյնպէս անհրաժեշտ կարգադրութիւնները, արագօրէն Փարիզէն հեռացնելու համար երախաները այն ծնողքներուն, որոնք պիտի չկարենան հեռանալ մայրաքաղաքէն։ Այդ երախաները ընդունելու կոչուած պաշտօնէութիւնը եւս նշանակուած է։

Պէտք է աւելցնել, որ օդանաւային յարձակումները չեն կրնար դիւրութեամբ կատարուիլ, սահմանագլուխներուն, ինչպէս եւ մայրաքաղաքին սահմանին վրայ հաստատուած են հակօդանաւային թնդանօթներ, որոնք թոյլ պիտի չտան, միւս կողմէ օդանաւային տորմիղ մը պիտի կեցնէ թշնամին, եւ եթէ թշնամին, հակառակ այդ արգելքին, յաջողի անցնիլ թումբերէն, մայրաքաղաքի բնակչութիւնը պաշտպանուած պիտի ըլլայ ապաստաններու մէջ եւ դիմակներով։

Որքան ալ լաւ պաշտպանուած ըլլայ բնակչութիւնը, այսուհանդերձ կառավարութիւնը կը շարունակէ ամբողջացնել ինքնապաշտպանութեան միջոցները, ճիշդ ինչպէս կ'ըսէ առածը.— Եթէ խաղաղութիւն կ'ուզես, պատրաստուէ պատերազմի։

ՄԵԾԵՐՈՒ ՕԴԱՅԻՆ ՈՒԺԵՐԸ

Հեռագրական գործակալութիւն մը հետեւեալ կերպով կը պատկերացնէ մեծ պետութիւններու օդային ուժերը.—

Գերմանիա կրնայ տարեկան 52,000 օդանաւ շինել, բայց այժմ կ'արտադրէ միայն տարեկան 26,000, որովհետեւ իրեն կը պակսին նախանիւթեր, ինչպէս նաեւ օդանաւային կազմածները փոփոխական են։

Իտալիա այժմ կը շինէ տարեկան 2400 օդանաւ, թէեւ ունի այս թիւին եռապատիկը արտադրելու կարողութիւնը։

Անգլիա կը ձգտի իր արտադրութիւնը հասցնել տարեկան 12,000ի, այժմ կը շինէ 7200 օդանաւ, մինչ անցեալ ամառ կ'արտադրէր միայն 2400 հատ։

Ֆրանսա, որ անցեալ տարի կ'արտադրէր միայն տարեկան 720 օդանաւ, այժմ կը շինէ 7200 հատ։

Ռուսիոյ արտադրութեան քանակին մասին ստոյգ ոչինչ յայտնի է։ Բայց վստահօրէն կարելի է ըսել որ ան այժմ ունի 6000 օդանաւ։

Նոյնպէս անորոշ է Մ. Նահանգներու օդանաւերու թիւը, բայց կը կարծուի թէ ան ունի այժմ 6000 օդանաւ, որուն թիւը մինչեւ յունուար պիտի բարձրանայ 12,000ի։

Բաղդատական ցուցակ մը՝ մէկ կողմէն Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի, միւս կողմէն Գերմանիոյ եւ Իտալիոյ օդային ուժերուն մասին։ Միւնիխէն առաջ՝ Անգլիա եւ Ֆրանսա ունէին 7500 օդանաւ, Գերմանիա եւ Իտալիա՝ 14,000, ներկայիս Անգլիա եւ Ֆրանսա ունին 11,000, իսկ Գերմանիա եւ Իտալիա՝ 17,000։ Յառաջիկայ յունուարին՝ Անգլիա եւ Ֆրանսա պիտի ունենան 17,000, իսկ Գերմանիա եւ Իտալիա՝ 22,000 օդանաւ։

Խօսքը, ի հարկէ, ռազմական օդանաւերու մասին է։

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

ԱՌ ՈՐ ԱՆԿ Է

ՓՈՆ Տ'ՕՊՆԱ.—Ազգ. Միութիւնը, անցեալ մարտ 16ին, Փոն տ'Օպնայի հայ համայնքին անունով դիմեց Փարիզի զոյգ օֆիսներուն, որպէսզի Նանսէնեան Ֆոնտէն գոյացած գումարէն բաժին մը հանեն մեր գաղութին։ Որպէսզի պատասխան ստանանք, մէկ – մէկ դրոշմաթուղթ ներփակեցինք նամակներուն մէջ։

Դժբախտաբար, երկու ամսուան ընթացքին որ եւ է պատասխան չըստացանք Օֆիսներէն։

Ազգ. Միութիւնս որոշեց դիմել առ որ անկ է, որպէսզի մեր գաղութէն գոյացած Նանսէնեան Ֆոնտի մեր բաժինը վար դրուի, եւ այդ գումարը յատկացուի տեղւոյն հիւանդանոցին՝ որ հայ հիւանդներ կը խնամէ, տեղւոյս նպաստի սնտուկին՝ որմէ կ'օգտուին բազմաթիւ հայրենակիցներ...

Վարչութիւն

ւնկոյթ մը, որ անցաւ շատ գեղեցիկ, եղաւ տեսակ մը հելլէն եւ հայ [...]ներու եղբայրակցութեան առիթ։ [...] առաւ պատշաճի խօսքեր, [...]ոնց պատասխանեց Թարգմանիչ [...]ութեամբ, անգամ մը եւս իր հիացումը յայտնելով մեր քերթողական [...]ութեան հանդէպ։ Ընթերցումներ կատարեց «Արմենիքի Մուսա»յի հայ թարգմանիչներու գործերէն։ Յոյնք ալ [...] նաեւ ուրիշ հելլէն գրողներ։ [...] Հայ Մտքի Տունի կողմէ Գ. Ալէքսանեան նուիրուեցաւ իր հայ բանաստեղծներուն ուղղած քերթուածին — «Արմենիքի Մուսայի» առաջին քերթուածը — մազաղաթեայ պատճէնը, մէկ կողմը յունարէնը, միւս կողմն ալ հայերէնը։ Երեկոյթը տեւեց ժամերով եւ հելլէն հիւրերը մեկնեցան իրենց հիացումը յայտնելով հայ ժողովուրդին արժէքներուն մասին։

Կրկին «Հայ Մտքի Տունը» կազմակերպած էր վիճաբանական առաւօտ մը— ծնո՞ւնդ թէ դաստիարակութիւն — նիւթին շուրջ։ Այս առթիւ, իրենց մտածումները գրաւոր կերպով յայտնեցին՝ Գ. Գ. Հ. Դաւիթեան, Գ. Գըլըճեան, Ա. Գալճեան, Հ. Բամպուկեան, Մ. Ա. Մանուկեան, Գ. Կառավարենց, եւ Օր. Ա. Հայրապետեան։ Իւրաքանչիւրին գրածը պիտի հրատարակուի «Նոր Օր»ին մէջ։

«Հայ Մտքի Տունը» վերջերս լծուած է գովելի գործունէութեան մը։ Յունիս 4ին ունինք համերգ մը, որ կը պատրաստուի ամիսներէ ի վեր։

ԹՂԹԱԿԻՑ

ՅԱՌԱՋԻ ԹԵՐԹՕՆԸ (24)

ԻՆՆՍՈՒՆ ԵՐԵՔ

Հեղինակ՝ ՎԻՔԹՈՐ ՀԻՒԿՕ Թարգմ. Ս. Չ.

Այո՛, այդ ճիշդ է, դուն իրաւունք ունիս. ես սպաննեցի քու եղբայրդ։ Քու եղբայրդ նախ քաջութիւն ցոյց տուաւ, ես վարձատրեցի զայն. յետոյ ան յանցաւոր գտնուեցաւ, ես պատժեցի զայն. անիկա մոռցաւ իր պարտականութիւնը, բայց ես չմոռցայ իմս։ Պատժել պարտաւորութիւնը. ինչպէս որ ըրեր եմ, այնպէս ալ պիտի ընեմ։ Կ'երդնում մեծ սրբուհի Աննա տ'Օրէի անունով՝ որ այժմ մեզ կը տեսնէ, թէ այսպիսի պարագաներու մէջ ինչպէս հրացանի բռնել տուի եղբայրդ, այնպէս ալ անպատճառ հրացանի բռնել կուտամ իմ հարազատ որդիս։ Այժմ այժմ քու ձեռքդ է. որ, ինչ որ կ'ուզես, բայց ես քեզ չեմ կրող հասկնալ, երբ դուն նաւաստին տուած խոստումդ այդպէս յանձնառու կ'ըլլաս։ Դուն քրիստոնեայ ես, բայց հաւատարմութիւնդ դուն

Գրբթօն ես, բայց պատիւ չունիս։ Ես վստահեցայ քեզ, իբրեւ պարտաճանաչ մարդու, բայց դուն մատնութեամբ կը վարձատրես այդ վստահութիւնը։ Դուն խոստացար պահպանել իմ կեանքս անոնց համար, որոնք անհամբեր կը սպասեն. այժմ իմ կեանքիս տեղ դուն իմ մահս կ'առաջարկես անոնց։ Գիտե՞ս այստեղ մեզ մէ ո՛վ կը կորսուի, դո՛ւն։ Դուն թագաւորին ձեռքէն կը խլես իմ կեանքս, իսկ ատով ինքզինքդ դժոխքի անվերջ տանջանքներուն կը դատապարտես։ Գնա՛, գործադրէ այդ քու մտադրած ոճիրներդ. վնաս չունի, որ դուն այնչափ առժան գնով կը ծախես քու ապագայ արքայութիւնդ։ Ու քու շնորհիւդ սատանան պիտի յաղթանակէ, քու շնորհիւդ եկեղեցիները պիտի կործանին, քու շնորհիւդ անհաւատները պիտի շարունակեն եկեղեցիի զանգակներէն

ներէն թնդանօթներ ձուլել, եւ այդ հոգիի փրկութեան կոչնակները, մահաբեր գործիքներու վերածուած, գնդակներ պիտի տեղան մարդոց վըրայ։ Ներկայ րոպէին, երբ ես այստեղ կը խօսիմ, ուրիշ տեղ մը զուցէ, այն զանգակը, որով քու մկրտութիւնդ եղած էր, այսօր այդ զանգակը, թնդանօթ դարձած, կը սպաննէ քու մայրդ։ Սակայն դուն գնա օգնութեան հասիր սատանային, երթաք մի՛ վարանիր. Նորէն կը կրկնեմ, ես քու եղբայրդ մահուան դատապարտեցի, բայց իմացի՛ր, որ ես գործիք մըն եմ Աստուծոյ ձեռքին մէջ։ Օ՜հ, դուն քեզ թոյլ կուտաս քննադատե՞լ Աստուծոյ ըրածը, ուրեմն դուն կը համարձակիս դատե՞լ այն կայծակը, որ երկինքի մէջ կը թնդայ։ Թըշուառ արարած, չէ՞ որ ան պիտի դատէ քեզ։ Զգոյշ եղիր, իմացիր թէ ինչ կ'ընես։ Դուն գիտե՞ս, որ ես այժմ բոլորովին պատրաստ եմ մահուան և կ'արժանանամ Աստուծոյ ներողութեան։ Սակայն դուն բոլորովին անգամ ես, կարող ես ինծ եւ քեզ ալ ինծի հետ դժոխք տանիլ, մեր երկուքիս դատապարտութիւնը այժմ քու ձեռքդ մէջ է եւ Աստուծոյ դուն պիտի պատասխան տաս։ Ահա մենք անդունդին վրայ բոլորովին միայնակ իրարու դէմ կանգնած ենք, շարունակէ, վերջ տուր, ես ծերունի եմ, դուն երիտասարդ, ես անզէն եմ, դու զինուած, սպաննէ՛ զիս։

Երբ ծերունին, ոտքի կանգնած կ'արտասանէր այս խօսքերը այնպիսի բարձր ձայնով, որ կը խլացնէր ալիքներու աղմուկը, կոհակներու օրօրումները զայն երբեմն դէպի ներքեւ՝ ստուերին տակը կը տանէին, երբեմն դէպի վերեւ՝ լոյսին մէջ կը հանէին։ Նաւաստին կապուտցած էր. քրտինքի մեծ կաթիլները կը տեղէին անոր ճակատին վրայէն։ Տերեւի նման կը դողար ան եւ մերթընդմերթ կը համբուրէր իր համրիչը։

Երբ ծերունին խօսքը վերջացուց, ան ապշանակը մէկդի նետեց եւ ծունկ չոքեցաւ։

— Ողորմեցէ՛ք, տէր իմ, ներեցէ՛ք ինծ, պատաց, դուք Աստուծոյ պէս կը խօսիք, ես մեղաւոր եմ, եղբայրս ալ նոյնպէս մեղաւոր էր։ Ես ամէն բան պատրաստ եմ ընելու, միայն թէ քաւեմ անոր մեղքը. իշխեցէք իմ վրայ, հրամայեցէք ինծի, ես հնազանդ եմ։

— Ես կը ներեմ քեզ, բսաւ ծերունին։

Բ.

ԴԻՒՂԱՑԻԻՆ ԲԻՇՈՂՈՒԹԻՒՆԸ ՔՕՐԱՊԵՏԻՆ ԳԻՏՈՒԹԻՒՆԸ Կ'ԱՐԺԷ

Մակոյկին մէջ դրուած պաշարները գործածուեցան։

Երկու փախստականները ստիպուած ըլլալով ծովին վրայ երկայն պարծուածքներ կատարել, երեսուն – երեք ժամ յետոյ միայն կրցան ծովեզրը հասնիլ։ Ամբողջ գիշեր մը անոնք ծովի վրայ անցուցին, բայց այս գիշերը խաղաղ եւ գեղեցիկ էր, թէեւ պայծառ լուսինը այնքան ցանկալի չէր այդ մարդոց համար, որոնք կ'աշխատէին պահուըտիլ։

Առաջ անոնք ստիպուեցան հեռանալ Ֆրանսայէն եւ ուղղուելով դէպի Ճէրսի՝ բաց ծովը ելլել։

Հրաբորբոք Քորվէդին մայրմած անհեդ թնդանօթաձգութիւնը կը հասնէր անոնց ականջին, կարծես անտառին մէջ որսորդներէ սպաննուած առիւծի վերջին մռնչիւնը ըլլար։ Քիչ յետոյ կատարեալ լռութիւն թագաւորեց ծովին վրայ։

Լա Կլէյմօր Քորվէդը մեռաւ այնպէս, ինչպէս մեռաւ Լը Վանժէօր գրահաւորը, սակայն առանց փառքի, որովհետեւ իր հայրենիքին դէմ մարտնչողը երբեք հերոս չէ։

Հալմալօ հիանալի նաւաստի էր. հարպիկութեան եւ հնարագիտութեան հրաշքներ կատարեց։ Խութերու, ալիքներու եւ թշնամիի մէջէն այդպէս ճամբայ բանալը արդարեւ արժանի էր ամէն զարմանքի։ Հովը իջած էր եւ ծովը հանդարտած։

Հալմալօ խուսափեցաւ հանդիպելու Քօ տը Մէնկին։ Շօսէ օ Բէօի շուրջը շրջան կատարեց եւ այնտեղ ալ կանգ առաւ որպէսզի քանի մը ժամ հանգիստ ընեն այն փոքրիկ ծովախորշին մէջ, որ կը կազմուի անոր հիւսիսային կողմը, տեղատուութեան ժամանակ։ Հանգիստ ընելէ յետոյ դէպի հարաւ թիավարելով՝ այնպիսի հըմտութեամբ անցաւ Կրանվիլի եւ Շօզէ կղզիներու մէջէն, որ ոչ մէկուն եւ ոչ միւսին փարոսներէն ոչ ոք չնշմարեց զայն։ Յետոյ մակոյկը ուղղեց դէպի Սէն–Միշէլի ծովախորշը։ Այս քայլը շատ համարձակ էր, որովհետեւ Սէն–Միշէլ մօտ էր Սանկալին, ուր խարիսխ նետած էին ֆրանսական յածանաւերը։

(Շար.)

ման իա եւ Իտալիա կը շարունակեն հաւատարիմ մնալ իրենց տեսակէտներուն։ Անոնց Առաջնորդները կ՚ընեն ինչ որ արդար կը համարին եւ ոչ թէ ինչ որ իրենց ընել տալ կ՚ուզեն. Գերմանիա եւ Իտալիա իրենց կողմն ունին արդարութիւնը, ինչպէս եւ ուժը »։

*** Զրոյցի մը համաձայն, Իտալիա եւ Գերմանիա թաղօքագիր մը պիտի ուղղեն Թուրքիոյ, զինակցութեան դաշինքին ստորագրութենէն վերջը։ Նոյն իսկ հաւանական է որ խզուին դիւանագիտական յարաբերութիւնները ։

Ելմտական կացութեան բարւոքումը

Պաշտօնաթերթը երէկ հրատարակեց ելմտական նախարարին պաշտօնական տեղեկագիրը, հինգ ամսուան մէջ կատարուած բարեփոխութեանց մասին. Նախարարը, որ պաշտօնի ձեռնարկած էր 1938 նոյեմբեր 2ին, թուանշաններով կ՚ապացուցանէ թէ երկրին ելմտական եւ տնտեսական կացութիւնը զգալապէս բարւոքած է, շնորհիւ ձեռք առնուած միջոցներուն։ Արտադրութիւնը աւելցած է 12 առ հարիւր, ապրուստի գինը կը մնայ կայուն, ֆրանքը ամուր է միշտ, եւ վստահութիւնը վերահաստատուած ։ «Ճանուորը աւելի աշխատելով աւելցուց իր վաստակը եւ բարձրացուց իր կենցաղի մակարդակը ։ Հողագործը աւելի բարձր գիներ կը ստանայ իր արտադրութեանց մեծ մասին համար. Գետական պաշտօնէային թոշակը աւելցաւ, հասարակ օգտուեցաւ դրամագլուխի արժէքին յաւելման շնորհիւ»։ Մասնաւորապէս աւելցած է պողպատի արտադրութիւնը, 511,000 թոնէն բարձրանալով 668,000ի։ Գործազուրկներուն թիւը, որ 40,000 աւելի էր 1938 նոյեմբերին, բաղդատելով անցեալ տարուան հետ, 6800 պակասած էր այս տարի մարտ 31ին, բաղդատելով 1938ի հետ։ Գանք որ Ֆրանսի պահեստի գումարն ալ մեծապէս աւելցած է, արտասահման փախած հարստութիւնները կը վերադառնան, խնայողական տնտուկները աւելի շատ աւանդ կը ստանան եւն.։

Մատրիտի յաղթական թափօրը

Թուրկոսէն կը հաղորդեն, թէ Մատրիտի յաղթական թափօրը պիտի անցնի շատ շքեղ եւ շանդալից։ Տակաւին թափօրին ճիշդ օրը որոշուած չէ, բայց կը կարծուի թէ տեղի պիտի ունենայ ուրբաթ օր, Մայիս 19ին։ Այժմէն ամէն կողմէ զօրագունդեր կը համախմբուին Մատրիտ, մասնակցելու համար թափօրին ։

Ընդամէնը 160.000 զինուորներ պիտի մասնակցին թափօրին եւ վեց ժամ անընդհատ շքերթ պիտի կատարեն դրօշազարդուած փողոցներու մէջէն։ Այս 160.000ին մաս պիտի կազմեն 10.000 իտալական եւ 4500 գերմանական զինուորներ, առաջինը զօր. Կամպարայի եւ երկրորդը դնդ. Րիխթոֆէնի հրամանատարութեան տակ։ Զօր. Ֆրանքօ այս զօրամասերու ողջոյնները պիտի ընդունի, կանգնած պատուոյ առաջին տեղը։ Մօտ 1000 օդանաւեր թռիչքներ պիտի կատարեն։ Մուսոլինին կարգադրած է որ Իտալիայէն Մատրիտ մեկնի այս առթիւ այն 150 հոգինոց նուագախումբը, որ հեծեալներէ կը բաղկանայ եւ կը կոչուի Քարապինիէներու նուագախումբ։ Անոնց անդամները պիտի հագնին նափոլէոնեան շրջանի զինուորական տարազ ։

Թափօրէն անմիջապէս ետք իտալական եւ գերմանական զօրամասերը պիտի մեկնին իրենց երկիրները։ Գերման զինուորները նաւ պիտի նստին մայիս 22ին Վիկոյէն, իսկ Իտալացիները՝ Գատիքսէն եւ Ալիքանթէէն։

Հակապետական ցոյցեր Չեխիոյ մէջ

Լոնտոնի թերթերը կը գրեն թէ Պոհեմիոյ եւ Մորավիոյ զանազան մասերուն մէջ տեղի ունեցած են հակադիրման բուռն ցոյցեր։ Այս դէպքերուն լուրերը ուշ կը հասնին Փրակա, որովհետեւ խիստ գրաքննութիւնը կ՚արգիլէ ։ Այժմ արդէն անվիճելի է, որ մայիս 1ին բախումներ տեղի ունեցած են Պրնոյի մէջ։ Գերման զինուորները սուին գործածած են ցրուելու թշնամի ցուցարարները։ Պաշտօնանկ եղած են չեխ ոստիկանները եւ իրենց հրամանատարները։

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱԹԷՆՔԻ մէջ անգլիական առեւտրական պատուիրակութիւն մը բանակցութիւններ կը կատարէ յունական կառավարութեան հետ, կնքելու համար առեւտրական դաշնագիր մը։ Կ՚ըսուի թէ Անգլիացիները Յունաստանէն պիտի գնեն ծխախոտ եւ փոխարէնը պիտի տան ռազմական պիտոյքներ։ Մինչեւ հիմա Գերմանիա կը գնէր Յունաստանի ծխախոտի արտածման 50 առ հարիւրը։ Յոյները կ՚ուզեն աւելի մեծ քանակութեամբ ծխախոտ ծախել Անգլիոյ, որ 1914էն առաջ ամէնէն մեծ յաճախորդն էր Մակեդոնիոյ ծխախոտին։

ԱՆԳԼԻՈՅ ԹԱԳԱՒՈՐՆ ՈՒ ԹԱԳՈՒՀԻՆ Քէպէք (Գանատա) ցամաք ելան երէկ, տաժանելի ճամբորդութենէ մը վերջը։ Մշուշն ու սառնակոյտերը 24 ժամ ուշացուցած էին ժամանումը։ Արքայական հիւրերը արժանացան աննախընթաց ընդունելութեան մը։ Եկեղեցիներու զանգակները կը հնչէին, խաղողներ սարքուած էին, վերջապէս ամէն միջոց ձեռք առնուած էր, մեծարելու համար թագաւորն ու թագուհին ։

ԼԻԹՎԻՆՈՎԻ համար գերմանական թերթ մը կը գրէ թէ դարմանատուն մը փոխադրուած է, վիճակը ծանրացած ըլլալով։ Իր նախորդը, Զիչէրին եւս ատեն մը հիւանդանոց նետուեցաւ եւ հոն ալ մեռաւ, անշշուկ ։

ՊՈՒԼԿԱՐԻԱ 500.000 ոսկիի վարկ մը պիտի ստանայ Անգլիայէն, շոգեկառքի եւ ճամբաներու շինութեան յատուկ իրեղէններ գնելու համար։ Գերմանիան ալ մեծագումար վարկ մը առաջարկած ըլլալով Պուլկարիոյ, մրցակցութիւնը կը շարունակուի երկու երկիրներուն միջեւ ։

ՊԱՂԵՍՏԻՆԻ զինուորական իշխանութիւնը բացառիկ միջոցներ ձեռք առաւ, նոր խլրտումներ ծագած ըլլալով, իբրեւ հետեւանք անգլիական նոր ծրագրին։ Անգլիացի թղթակից մը սպաննուեցաւ Թէլ-Ավիվի մէջ ։

20—21 ՏԱՐԵԿԱՆ ԱՆԳԼԻԱՑԻՆԵՐԸ բժշկական քննութեան պիտի ենթարկուին յունիս 3էն սկսեալ, իբրեւ զինուորցու ։ Օրական սահմանուած է 1 շիլին 6 փէննի (13 Ֆր. 50)։ Ամուսնացածները պիտի ստանան շաբաթական 17 շիլին (152 ֆրանք)։

ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ մէջ ալ բժշկական քննութեան հրաւիրուեցան 1919ին եւ 1920ին ծնած երիտասարդները։ Ուրիշ դասեր ալ պիտի քննուին։

ԻՏԱԼԱԿԱՆ սրճարաններու եւ ճաշարաններու մէջ վերցուեցաւ սուրճի գործածութիւնը, թէեւ կը շարունակուի սուրճ չխմելու պայքարը ֆաշական կուսակցութեան կողմէ։ Եթովպական սուրճը կ՚արտածեն օտար երկիրներ, որպէսզի հնչուն դրամ ձեռք ձգեն ։

ԳԵՐՄԱՆ կառավարութիւնը որոշեց փոխադարձաբար միջոցներ ձեռք առնել, եթէ ո եւ է երկիր արտաքսէ ո եւ է Գերմանացի ։

ՍՊԱՆԻՈՅ միջազգային փոխառութիւն մը տրամադրելու համար, նախկին արշադիւտ Վան Զելանտ Փարիզ եկաւ եւ Մատրիտ պիտի երթայ։ Կը կարծուի թէ նոր Սպանիան միջազգային շուկային մէջ կ՚ուզէ կնքել 20 միլիոն ոսկիի փոխառութիւն մը, յառկացնելու համար երկրին վերակառուցման ։

ՀԱԿԱՀԻԹԼԷՐԱԿԱՆ ԳՐՔԻ մը հրատարակութեան առթիւ, երկու Գերմանացիներ Քալիֆորնիոյ մէջ առեւանգեցին յայանի հրատարակիչ Ճորճ Փուլթէմը։ Կարգ մը սպառնալիքներէ ետք առեւանգիչները 100 մղոն հեռու տեղ մը ձգած են զայն։ Պ. Փուլթմէն ամուսինն է նշանաւոր օդաւանորդուհիի Էմիլիա Էրհարթի, որ մէկ տարի առաջ կորսուեցաւ Խաղաղական ծովուն վրայ սաւառնելու ատեն ։

ՔԱՋ ՕԴԱՆԱՒՈՐԴՈՒՀԻ մը, Տիկին Օլկա Ժիրօ, ջարդուփշուր եղաւ, երբ փորձ մը կը կատարէր Բուլոմիէի մէջ։ 28 տարեկան էր եւ ախոյեան հանդիսացած ։

Այրի տիկին Սիրանոյշ Նազիկեան եւ զաւակը Փօլ, Տէր եւ Տիկին Լեւոն Փամպուքճեան եւ զաւակունք, Տէր եւ Տիկին Արտաշէս Փամփուքճեան, Տէր եւ Տիկին Կարապետ Փամպուքճեան, Տէր եւ Տիկին Գեղամ Փամպուքճեան (Թուլոն), Այրի Տիկին Զարուհի Փամպուքճեան, Տէր եւ Տիկին Վահէ Փամպուքճեան, Տէր եւ Տիկին Տիրան Փամպուքճեան (Փարիզ), Տէր եւ Տիկին Գրիգոր Փամպուքճեան (Պոլիս), Տէր եւ Տիկին Բարթող Պաթաքեան եւ զաւակունք (Մարսէյլ), Տէր եւ Տիկին Լեւոն Նազիկեան (Հայաստան) եւ ազգականները սրտի խորունկ կսկիծով կը ծանուցանեն իրենց սիրելի ամուսնոյն, հօր, եղբօր, եղբօրորդւոյն, փեսին եւ ազգականին՝

ԿԱՐԱՊԵՏ ՆԱԶԻԿԵԱՆԻ

դառնաղէտ մահը, որ տեղի ունեցաւ մայիս 15ին, 44 տարեկան հասակին։

Յուղարկաւորութիւնը տեղի պիտի ունենայ 18 մայիս, հինգշաբթի առտու ժամը 9ին։

Հաւաքավայր՝ Cimitière de Bagneux Parisienneի գլխաւոր դրան մուտքին առջեւ ։

ԾԱՆՕԹ.— Մասնաւոր մահազդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայս իբր այդ նկատել ։

Բնակարանի հասցէ՝ 13, Route Vaugirard, Bas Meudon, (S. et O.)։

ՄԱՅԻՍ 28 ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

ՆԱԽԱԳԱՀՈՒԹԵԱՄԲ Հ. Հ. ՊԱՏՈՒԻՐԱԿՈՒԹԵԱՆ

27 Մայիս, Շաբաթ երեկոյ, ժամը 8.30էն մինչեւ լոյս

Petit Journalի սրահին մէջ, 21, Rue Cadet, մէթրօ Cadet

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ Ա. ԽԱՏԻՍԵԱՆ

ԿԸ ԽՕՍԻՆ Ա. ՋԱՄԱԼԵԱՆ, ԾԵՐԱԿՈՒՏԱԿԱՆ ԼԷՄԷՐԻ (ՆԱԽԿԻՆ ՆԱԽԱՐԱՐ), ԾԵՐԱԿՈՒՏԱԿԱՆ ԳՕԹԷՐՕ ԵՒ Պ. Ա. ՖԱՅԷ (Union Française)

ՇԱՎԻԼԻ ՄԷՋ, 28 ՄԱՅԻՍ. ԿԻՐԱԿԻ ՅՈՐԵԿԷՆ ՄԻՆՉԵՒ ԿԷՍ ԳԻՇԵՐ

ՑՈՐԵՆՔԻ ԵՐԵԿՈՅ

ԱՐԱՄԻ ՄԱՀՈՒԱՆ ՔՍԱՆԱՄԵԱԿԻ ԱՌԹԻՒ

կազմակերպուած ՐԱՖՖԻ խումբի կողմէ 19 Մայիս, Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8,30ին, Salle Le Journalի մէջ. 100 Rue Richelieu métro Richelieu-Drouot

Կը խօսին՝ ընկերներ Վ. ՓԱՓԱԶԵԱՆ, Շ. ՄԻՍԱՔԵԱՆ

Պ. ՇԱՀԽԱԹՈՒՆԻ կը պատմէ դրուագ մը Արամի կեանքէն

Ծ՚երգեն՝ Օր. Ա. ԱՌԱՔԵԼԵԱՆ եւ Պ. Ն. ՄԷՀԹԵՐԵԱՆ, կ՚արտասանեն՝ Պ.Պ. Ռ. ՋՂՐԴԱՐԵԱՆ եւ Ն. ՄԱՐԳԱՐԵԱՆ.

Մուտք 5 Ֆր.։

Խնջոյք-պարահանդէս

Համբարձման օրուան առթիւ կազմակերպուած Ֆ. Կ. Խաչի Փարիզի Մասնաճիւղին կողմէ 18 Մայիս, Հինգշաբթի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին, 8 Ռիւ Գոռիւէ, մէթրօ Փուասոնիէռ, տեղի կ՚ունենայ աւանդական վիճակը եւ տարեկան վիճակախաղը։ Մասնակցութիւն 3 Ֆր.։

Հ. Մ. Ը. Մ. ՔՍԱՆԱՄԵԱԿԸ

ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ ՍՈՐՊՈՆԻ ԱՄՖԻԹԱՏՐՈՆԻՆ ՄԷՋ

45, Rue des Ecoles. մէթրօ Սէն Միշէլ

21 ՄԱՅԻՍ, ԿԻՐԱԿԻ ԿԷՍՕՐԷ ՎԵՐՋ ԺԱՄԸ 2ԻՆ

ԲԱՐՁՐ ՀՈՎԱՆԱՒՈՐՈՒԹԵԱՄԲ ԿՐԹԱԿԱՆ ՆԱԽԱՐԱՐԻՆ

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ ԶԱՐԵՀ ՊԷՅ ՆՈՒՊԱՐ

ԿԸ ԽՕՍԻՆ Պ.Պ. Ա. ՉՕՊԱՆԵԱՆ ԵՒ Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ

Իրենց սիրայօժար մասնակցութիւնը կը բերեն Քնար երգչախումբը ղեկավարութեամբ Ն. ՍԵՐԳՕՅԵԱՆԻ

Օր. ԼԻՏԻ ՏԷՄԻՐՃԵԱՆ (ջութակ) Օր. ՀԱՅԿԱՆՈՅՇ ԹՈՐՈՍԵԱՆ (եւգ). Օր. ԶՕՌԱՓԵԱՆ (դաշնակ). Պ. Մ. ԽՕԱՀԱԿԵԱՆ (երգ). Պ. ՆՈՒՐՀԱՆ ՄԱՐԳԱՐԵԱՆ (արտասանութիւն)։

Մուտքը ազատ է։

Յանկերը նախօրօք ապահովել «Յառաջ»ի եւ «Ապագայ»ի խմբագրատուններէն, Ձրօնտ Ցամուէլ գրատուն. 51, rue Mr le Prince, Ֆաշալեան Գաւոյ. 34, rue St. Lazar, Նպարավաճառատուն Constantinople. rue Trévise. Փարիզ՝ Հայոց եկեղեցի. 15, Ռիւ Ժան Կուժոն, Բարեգործականի տուն. 8, rue Bossuet, Ձագըեան փափազեան վաճառատուն, 30, rue d'Aboukir. Հ. Աբկեան. 49, rue de Clery, Փարիզ. César, 9 Bld Bonne Nouvelle.

Այս տօնակատարութեան առթիւ Ֆրանսայի շրջանի ակումբական գործադիր մարմինը կը հրաւիրէ Փարիզի եւ շրջաններու մէջ գտնուող նախկին ակումբականները հանդէսին մասնակցիլ համազգեստով։ Փափաքողները պէտք է ներկայ ըլլան Sorbonի գիմնազ գտնուող պարսկին մէջ, ժամը 1ին, որուն խմբապետին հրամանատարութեան տակ։

Բժշկական դասախօսութիւն եւ թէյասեղան

Կազմակերպուած Ֆ. Կ. Խաչի Ռոմէնվիլ-Մոնթրէօյի Մասնաճիւղին կողմէ 21 Մայիս, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3—7, **4 Place Jeanne d'Arc**ի սրահին մէջ, Noisy-le-Sec.

Կը խօսի Տքթ. Ս. ՊՕՂՈՍԵԱՆ.

Երգ, արտասանութիւն եւայլն։

ԲԱՐԵՐԱՐՆԵՐՈՒ ՀԱՆԴԷՍ

ՑԵԽԻՐԻ ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ, ՅՈՒՆԻՍ 4ԻՆ

Նկատի ունենալ այդ թուականը եւ չխաչաձեւել։

ՀԻՒՍԻՍԱՅԻՆ ԵՐԿԻՐՆԵՐԸ Պեռլին ղրկեցին իրենց պատասխանները, ոչ-յարձակման դաշինքի մասին։ Միայն Տանիմարքա տրամադիր կ՚երեւայ ընդունելու գերմանական առաջարկը։ Շուէտ, Նորվեկիա եւ Ֆինլանտա չմերժելով հանդերձ, կը նախընտրեն չէզոքութիւն պահել ։

Ֆ. Կ. Խաչի Մասնաճիւղերուն

Ֆ. Կ. Խաչի Շրջ. Վարչութիւնը սխալողաբար կը խնդրէ իր բոլոր Մասնաճիւղերէն, որ անմիջապէս պատասխանեն իրենց ստացած 10 Մայիս թուակիր նամակին, ուր նշանակուած է վերջին պայմանաժամը, եւ որ այնքան կարեւոր է։

ՊԱՐԱՆՑԻԿ ԵՐԵԿՈՅԹ

ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՅ ԵՐԻՏ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԱՄԱՌՆԱՅԻՆ ՊԱՐԱՆՑԻԿ ԵՐԵԿՈՅԹԸ

կազմակերպուած՝ ՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱՑ ԱԿՈՒՄԲԻՆ հետ տեղի կ՚ունենայ յառաջիկայ 20 Մայիս, Շաբաթ երեկոյ ժամը 9—1 Միութեան կեդրոնատեղին 8 rue Bossuet. Paris.

Մուտք՝ (թէյ եւ անուշեղէն միասին) 10 Ֆր.։ Ընտիր օրքեսթր

Պ. ՉՕՊԱՆԵԱՆԻ պարբերական դասախօսութիւնը՝ յառաջիկայ 2 Մայիս, Երեքշաբթի երեկոյ ժամը 9ին 8 rue Bossuet, Paris նիւթ «Նահապետ Քուչակ, խրատական եւ այլաբանական տաղեր»։

Le Gerant : H. STEPHAN

Imprimerie A-DER (AGOPIAN) 17, Rue Damesme .. Paris (13)

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 376.286

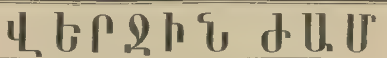
Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e) (ԽՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

Téléphone : GOBelins 16 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63

ՈՒՐԲԱԹ 19 ՄԱՅԻՍ — VENDREDI 19 Mai 1939

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ —	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ԺԵ ՏԱՐԻ — 15e Année No. 4044 — Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ — ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԼՈՆՏՈՆ ԵՒ ՄՈՍԿՈՒԱ ՉԵՆ ՀԱՄԱՁԱՅՆԱԾ ՏԱԿԱՒԻՆ

ԱՆԳԼԻՈՅ ՎԵՐՋԻՆ ԱՌԱՋԱՐԿՆԵՐԸ

Ինչպէս հաղորդած էինք երէկ, անգլիական կառավարութիւնը նոր առաջարկներ ներկայացուց խորհրդային կառավարութեան, իբրեւ պատասխան անոր հակառաջարկներուն։ Անգլիա տրամադիր է կարգ մը զիջումներ եւս կատարելու, բայց կը վարանի նոյնութեամբ ընդունիլ Մոսկուայի ծրագիրը, որ կը տրամադրէ բացարձակ զինակցութիւն Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի հետ, հաւասարութեան եւ փոխադարձ աջակցութեան սկզբունքով։

Այս տողերը գրուած ատեն երկու կողմերը դեռ չէին համաձայնած եւ կարգ մը շրջանակներու մէջ յոռետեսութիւն կը տիրէր վերջնական ելքի մասին։

Լաւատեղեակ աղբիւրէ կը հաղորդեն թէ Անգլիա հետեւեալ առաջարկները հաղորդած է Մոսկուայի դեսպանին միջոցաւ.

1. Հաւաքական յայտարարութիւն մը հրատարակել Անգլիոյ, Ֆրանսայի եւ Խ. Միութեան կողմէ, նախայարձակման դէմ։

2. Խ. Միութիւնը պէտք է երաշխաւորէ Պալթեան եւ Պալքանեան երկիրներու հողային ամբողջութիւնը։

3. Անգլիա եւ Ֆրանսա պիտի օգնեն Խ. Միութեան, եթէ այս վերջինը յարձակման ենթարկուի, առանց տեղի տալու եւ կամ իր յանձնառութիւնները գործադրած ատեն։

4. Երեք երկիրներու սպայակոյտները պիտի խորհրդակցին, ճշդելու համար իւրաքանչիւրին դիրքը, պատերազմի պարագային։

Անգլիա եւ Ֆրանսա տրամադիր կ՚երեւան գոհացում տալու ընդհանուր համաձայնութեան մը մասին, բայց կ՚ուզեն նախապէս Լեհաստանի եւ Ռումանիոյ հաւանութիւնը առնել։ Այդ երկու երկիրները միշտ կը խուսափին Մոսկուայի ամբողջական զինակցութենէն։

Ուրիշ աղբիւրի մը համաձայն, անգլիական կառավարութիւնը իր բանակցութեանց ընթացքին հարկադրուած է նկատի առնել հանրային կարծիքը եւ մամուլին դիրքը [illegible] աշխատաւորականները, ազատականները եւ [illegible] անհամբեր կը գտնեն Խ. Միութեան աջակցութիւնը, սակայն միջին դասը չատ ալ համաձայն չէ ամբողջական զինակցութեան։ Ցետոյ, կառավարութիւնը չուզեր վիրաւորել Ճափոնի, Սպանիոյ եւ Փորթուկալի դիւրազգածութիւնը։

Կ՚ըսուի թէ Լորտ Հալիֆաքս ի հարկին Մոսկուա պիտի երթայ, միջին ճամբայ մը գտնելու համար։ Իսկ ամէնէն կարեւոր խորհրդակցութիւնը պիտի կատարուի Փարիզի մէջ, այսօր, շաբաթ։ Անգլիոյ արտաքին նախարարը Փարիզ պիտի գայ օդանաւով, եւ ֆրանսական կառավարութեան հետ խորհրդակցելէ վերջ, Ժընեւ պիտի երթայ Գ. Ժոռժ Պոնէի հետ։

Մանչէսթըր Կարտիըն «Թրքական լաւատեղեակ աղբիւրէ մը» կ՚իմանայ թէ Թուրքիա անգլեւթուրք համաձայնութեան համար պայման դրած է որ Անգլիա Խ. Միութեան հետ ալ համաձայնութիւն մը կնքէ։ *Բիւչաք Արաս, Լոնտոնի Թրքական դեսպանը, Փարիզ հանդիպելէ վերջ, մասնաւոր տեսակցութիւն մը ունեցաւ Անգլիոյ արտաքին նախարարին հետ։*

ԹՈՒՐՔԵՐԸ ԿԸ ՊԱՀԱՆՋԵՆ ԱՆՄԻՋԱՊԷՍ ՅԱՆՁՆԵԼ ՍԱՆՃԱՔԸ...

Քաղաքական շրջանակները մեծ կարեւորութիւն կուտան այն խօսակցութեանց, որոնք տեղի պիտի ունենան վաղը, շաբաթ, Փարիզի մէջ արտաքին նախարարներ Հալիֆաքսի, Պոնէի եւ վարչապետ Տալատիէի միջեւ։ Այս խօսակցութեանց հաւանաբար մասնակցի նաեւ խորհրդային դեսպան Մայսքի։ Բայց անգլօ-ֆրանքօ-խորհրդային համաձայնութեան վերջնական կէտերը պիտի ճշդուին Ժընեւի մէջ։

Դժուարութիւն մըն ալ ծագած է ֆրանքօ-թուրք բանակցութեանց մէջ։ Թուրքերը կը պնդեն, որ Ալեքսանտրէթի Սանճաքը անմիջապէս յանձնուի իրենց, իսկ Ֆրանսա կը վարանի իր զօրքերը ետ քաշել Սուրիայի սահմաններէն, քանի որ անոր անկախութիւնը պաշտպանելու յանձնառութիւն ունի.

ՆՈՐ ՅԱՐՁԱԿՈՒՄՆԵՐ ԹՈՒՐՔԻՈՅ ԴԷՄ

Գերմանական թերթերը կը շարունակեն ազդարարութիւններ ուղղել Թուրքիոյ, անգլեւթուրք համաձայնութեան առթիւ, ձաղկելով անոր երկդիմի դիրքը։ Պերլինի սակարանի թերթը դիտել կուտայ թէ Թուրքիա փոխելով իր արտաքին քաղաքականութիւնը, ի շահ Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի, ինքզինքը վերջնապէս դուրս ձգած կ՚ըլլայ Պալքաններէն եւ հետեւաբար Եւրոպայէն։ «Ան մինչեւ հիմա ախոյեանը կը հանդիսանար սա սկզբունքին,— Պալքանները Պալքանցիներուն։ Եւ կը ջանար խաղաղութիւնը ապահովել այդ շրջանին մէջ, բարեկամութիւն մշակելով բոլոր մեծ պետութիւններուն հետ եւ հեռու մնալով անոնց վէճերէն։ Այժմ մէկդի դրած է այդ ուղեգիծը, Անգլիոյ ճնշումին տակ։ Եւ պալքանեան երկիրները այժմ կը գտնուին նոր կացութեան վտանգաւոր ծաւալման առջեւ։ Անոնք ստիպուած են թոյլ չտալ որ Պալքանները ենթարկուին բրիտանական տիրապետութեան, որովհետեւ այդ տիրապետութիւնը ճակատագրականօրէն զիրենք պիտի դնէ սա նուազն երկդիմի կացութեան մը մէջ, Առանցքին պետութեանց հանդէպ։ Միւս կողմէ, անոնք պէտք է հաշուի առնեն Ռուսիոյ երեւումը Պալքաններուն մէջ, թէ իբրեւ քաղաքական եւ թէ իբրեւ յեղափոխական ուժ։ Անգլիա երբեք չի խղճահարիր խորհրդային իշխանութեան յանձնել երկրամաս մը, ինչպէս տեսանք Սպանիոյ մէջ»։

Ուրիշ թերթ մը, «Լոքալ Անցայկէր» կ՚ազդարարէ թէ Անգլիոյ եւ Խ. Միութեան երաշխաւորութեան սպառնացած պետութիւնները դաստիարակուած են դառնալու Խ. Միութեան անդամները։

ԱՐԱՄ ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ (ՎԱՆԻ ԱՐԱՄ)
(Ծնած 1879ին, Շուշի, մեռած 1919 յունուարին, Երեւան)

[illegible] ամէնէն վճռական դերը կատարեց Հայաստանի հանրապետութեան հաստատման մէջ եւ որուն մահուան քսանամեակին առթիւ յարգանքի երեկոյ մը սարքուած է այսօր, ուրբաթ, նախաձեռնութեամբ Րաֆֆի խումբին։

[illegible] ԽՕՍՔ

ԱՐԱՄԸ ԵՒ ԱՐԱՄՆԵՐԸ

Անոնք որ մօտէն շփում ունեցած չեն Հ. Յ. Դաշնակցութեան հետ, քիչ մը [illegible] կ՚ըմբռնեն անոր հիմնական առաւելութիւններէն մէկը.— իր անհատներուն ընդունակութեանց ազատ զարգացումը

Այսպէս, կարծողներ կան թէ անգամ մը որ մէկը անդամագրուեցաւ կուսակցութեան, կը դառնայ պարզ մեքենայ մը։ Խամաճիկ մը անկամ եւ անոր, տարամերժօրէն ենթակայ քարացած կանոններու եւ իշխանաւոր հրամաններու։

Միւս է, երբ ս եւ է մէկը կ՚անդամագրուի կուսակցութեան մը, ի յառաջագոյն ուխտած կ՚ըլլայ հաւատարմութիւն՝ անոր ծրագիր – կանոնագրին։ Իր կազմակերպութիւնն ալ օրինակ առնէք, ուրիշ կերպ չի կրնար ըլլալ։

Կարելի՞ է որ եւ է կազմակերպութիւն ստեղծել կամ պահել, եթէ ամէն մէկը փորձէ իր խելքին փչածը յառաջ քշել։

Ահա տեսէք, Պ. Փօլ Ֆօռ, Ֆրանսայի ընկերվարական կուսակցութեան [illegible] քարտուղարը, որ Լէօն Պլումի աչքին լոյսն էր, վերջերս բանաձեւ մը առաջարկեց, որ մերժուեցաւ մեծամասնութեան կողմէ։ Ընդհ. քարտուղարը [illegible] մասնաճիւղերուն հաղորդեց բանաձեւին պատճէնը։

Հետեւա՞նքը,— կուսակցութեան դատական ատեանը բանաձեւ մը քուէարկեց, պարսաւելով Փօլ Ֆօռի ընթացքը, իսկ Լէօն Պլում, իբրեւ պատասխանատու տնօրէն, մերժեց հրատարակել անոր բացատրութիւնները պաշտօնաթերթին մէջ։

Անշուշտ ընդհ. քարտուղարը իրաւունք ունի դիմելու իր շրջանին եւ ամբողջ կուսակցութեան ընդհ. ժողովին, պաշտպանելու համար իր դատը։ Բայց մինչեւ այդ, պարտաւոր է ենթարկուիլ կարգապահութեան։

Այս մէկ հատիկ օրինակը բաւական է, հաստատելու համար թէ ամէն տեղ նոյն ընդհանուր ոգին է որ կը վարէ կազմակերպութիւնները։ Չենք ուզեր [illegible] բոլշեւիկեան կարգուսարքը, ուր իսկական բռնակալութիւն մըն է որ կը [illegible] ամէն բան, ի հարկին մինչեւ ընդդիմադիրները սպաննելով կամ աքսորելով։ Եւ խումբ – խումբ։

Ինչո՞ւ այս խորհրդածութիւնները, անձամբ Արամի յիշատակին սարքուած յարգանքին առթիւ։

Անոր համար որ, Արամը — եւ բոլոր Արամները — կը ներկայացնեն ամէնէն կենդանի արտայայտութիւնները՝ մեր յիշած իրողութեան, — ազատ զարգացում բոլոր ընդունակութեանց։

Աղքատի զաւակ — այնքան աղքատ որ տարրական կրթութեան մը ծախքն անգամ չէին կրնար հոգալ — Շուշեցի Արամը իր յեղափոխական ոգին կ՚արտայայտէ դպրոցէն իսկ։ Կը խլրտի, կը բողոքէ, եւ կը վտարուի։

Ըմբոստութեան ոգին կը զարգանայ զուգընթաց, ուրիշ բնածին յատկութեան մը հետ,— արթնցնել, խմորել, կազմակերպել։

Եւ երբ Երեւանի թեմական դպրոցը աւարտելով կ՚երթայ Բաքու, հայկական կալուածներու գրասենեակն ատեն — առաջինը կ՚ըլլայ դիմադրութիւն քարոզելու։ «Ինչպէս, կարելի՞ է դիմադրել ցարական իշխանութեան...»։ Բայց իր տեսակէտն է որ կը տիրապետէ, պսակուելով աննախընթաց յաջողութեամբ։

Եւ այսպէս մինչեւ Կարս, Վան, Պոլիս, կամ Սեւ ծովու ափերուն վրայ, Ուրմիա, ուր դացած էր իբրեւ անօրէն – ուսուցիչ։ Եւ վերջապէս Երեւան, ուր ամէնէն վճռական դերը կատարեց, Վանէն վերջը հիմը դնելով հայկական հանրապետութեան, մեր ժամանակակից պատմութեան ամէնէն եզակի [illegible] էջերէն։

Կը նշանակէ թէ կուսակցութիւնը առաջին օրէն գնահատելով իր ընդունակութիւնները եւ խառնուածքը, մղեց գործօն աշխատանքի։ Եւ Արամը զարգացաւ, համեստ աշխատաւորի դիրքէն բարձրացաւ մինչեւ Առաջնորդի աստիճանին, ազատ եւ անկաշկանդ։

Պիտի ունենա՞նք նոր Արամներ ...

Շ.

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՉԵՌՔ ԸՆԴ ՉԵՌԱՑ

Հիւանդ էր աջ ձեռքս, գրեթէ անդամալոյծ։ Փայտի կտորի մը պէս ինկեր էր կուրծքիս վրայ ու կը ճնշէր։

Տեսնէի՜ք ձախ ձեռքիս ուրախութիւնը,— մարդու կարգ էր անցեր, վերջապէս պարտականութիւններ ունէր՝ կը կատարէր, երբեմն կը հրամայէր աջ ձեռքիս թէ «քիչ մը այս կողմ ծռէ, քիչ մը այն կողմ ծռէ»։ Հեղինակաւոր ատելի համարձակութիւն ստանալով, առաւ մը ձախ ձեռքս բռնեց աջ ձեռքիս.

— Տեսա՞ր, աղբարի՛կ, մեծամոլութենէդ տարուած՝ վրաս նայած չունէիր։ Շունն իսկ օրը մէկ անգամ կը լզէ եւ կը փայլեցնէ իր պոչը, իսկ դուն ինծի քուրջի արժէք ալ չես տուած երբեք։ Մեծերուն հետ ձեռք սեղմել, աղջկան մը թուշը շոյել, ոսկեպատ գաւազան բռնել, մեծ գրամատէրի մը պէս չէք ստորագրել, գեղուհիներուն ոտնաւոր ծոցել, վերջապէս պատուական ամէն գործ առանձնաշնորհ դարձուցած էիր դուն քեզի։ Իսկ ես աղտոտի դարձած՝ ըռեխոտած էի, խռնահարար, տանիլ քու քմայքներդ։ Աւելորդ առարկա՞յ մը տուին քեզի, կուտաս ինծի ու կ՚ըսես արհամարհանքով. «Քիչ մը բռնէ՛ սա»։ Ցոզնեցա՞ր. «Ա՛ռ սա գաւազանը»։ Հաճոյ պատառները ծամելու ժամանակ, անունս տուած չունիս։ Կը խարուիմ, երբեմն կը փորձուիմ օգնութեան հասնիլ քեզի, կոշտ ու կոպիտ ձեւով մը ետ կը մղես զիս։ Զգացի՞ր որ քիչ մը վարժուիմ գրիչ բռնել կամ կերակուր կերցնել տիրոջս։ Թոյլ չտուիր որ բան մը սորվիմ ընել, հաշմանդամ դարձուցիր [illegible] պէտք կ՚ունենաս։ Որպէսզի ամէն բան դուն ընես եւ դուն կատարես, դիկտատոր դարձար գլխուս։ Եւ սակայն մեր ծնած օրէն՝ հաւասար իրաւունքներ ունէինք...

Կատղեցա՛ւ աջ ձեռքս, ցաւագին շարժումով մը ծռեցաւ ու նայեցաւ ձախ ձեռքիս։ Ցետոյ պոռաց.

— Խլլո՛տ, երկու օր ծառայեցիր ինծի եւ տեսիկա բաւական դարձաւ որ լեզուդ շարժես նորէն։ Ու քարոյական քարոզներ կարդաս։ Տակաւին չհասկցար թէ քու հաշմանդամութեանդ մասնաւոր պէտք է փնտռել ուրիշ տեղ։ Համարձակութեան, ձեռներէցութեան, խանդավառութեան պակասը, եթէ ոչ բոլորովին անդամալոյծ, անպայման հաշմանդամ կը դարձնէ մարդը։ Այդ պակասն էր որ քեզ դարձուց ջուրը – պակաս տունկ, ալ չանիր, այդ պակասն էր որ քեզ դարձուց պատուելի, որ բերանդ բանալու ժամանակ երկա՞ր կը մտածէ՝ ըսէ՞ թէ չըսէ։ Մարդուն ձախ կողմը միշտ այդ տրամադրութիւնն ունի, տեսե՞ր ես մարդ մը, որ իր ձախ աչքը գործածէ նշանառութեան համար։

— Վարժութեան խնդիր է, Նեմ – լութ սռանչելի նշանառու մըն էր՝ բայց ձախ աչքով, ինչպէս կ՚ըսէ Աստուածաշունչը։

— Լռէ՛, միշտ արհամարհուած է մարդուն ձախ կողմը, որովհետեւ պակաս։ Քայլ մը յառաջ նետելու ժամանակ, մանաւանդ վտանգի պահուն, մարդ իր աջ ոտքն է որ կը նետէ առաջին անգամ, վասնզի քաջութի՛ւնն է որ կը կանչէ աջ ոտքին, բայց չի կանչեր ձախին, որ միշտ ետ կը մնայ։ Ի՞նչ պիտի ըլլար մեր տիրոջ վիճակը, երբ դուն վարէիր իր գործերը, — պիտի պակսէր ձեռներէցութիւնը, խոյանքը, քաջութիւնը։ Պատուելիներու բառարանին մէջ, արդէն, ձեռներէցութիւն, խոյանք, քաջութիւն կը նշանակեն մեծամոլութիւն, մենատիրութիւն, դիկտատուրա։ Շա՞տ կը ցաւիս որ մեծ կը համարիմ ինքզինքս, աւագութիւն կու տամ ես ինծի, մինակս կը վարեմ ամէն գործ, — լա՛ւ, [illegible] իսկ մեծ փոքրիկը, կուգաս կը կծկըտիս ու կ՚ըսես.

— «Աղբարի՛կ, քա՛ջ աղբարիկ, դո՛ւն միայն կրնաս մեզ փրկել այս կացնէն»

ԱՐԱԶ

Գերմանիոյ ձեռնարկները Պուլկարիոյ մէջ

«Լ՚Էօվրի քաղաքական աշխատակիցը կը գրէ թէ անգլեւթուրք համաձայնութեան հակազդելու համար, Գերմանիա արտակարգ ճիգեր կը թափէ Պուլկարիոյ մէջ։ Նոր դեսպան մը նշանակուած է Սոֆիայի համար, Ֆօն Րիխթոֆէն, որ սերտ կապեր ունի Պուլկարիոյ հիթլերականներու վարիչին հետ։ Նոր դեսպանը կապեր ունի նաեւ Պերլինի պուլկարական նախորդ դեսպանին հետ, որ վճռապէս կուսակից է գերմանեւպուլկար զինակցութեան մը։

Գերմանիա ամէն բանէ առաջ կ՚ուզէ ապահովել Պուլկարիոյ չէզոքութիւնը, եւ յետոյ գործակցութիւնը, եթէ պատերազմ ծագի Ռումանիոյ եւ Թուրքիոյ դէմ։ Այս առթիւ, Գերմանիա կը խոստանայ իր եւ Իտալիոյ աջակցութիւնը տրամադրել, որպէսզի Պուլկարիա գոհացում ստանայ հետեւեալ պահանջներուն համար,— 1. Ելք դէպի ծով, ինչպէս նախատեսուած է դաշնագրով.— 2. Տոպրուճա եւ Ռումանիոյ փոքրամասնութիւնները.— 3. Թրակիոյ այն մասը որ Յունաստանի կցուեցաւ Վերսայլի դաշնագրով. 4. Սահմանագլուխի սրբագրութիւն Եուկոսլավիոյ հետ։

ԸՆԴՀ ԳՈՐԾԱԴՈՒԼ ՊԱՂԵՍՏԻՆԻ ՄԷՋ

Հրեաներու զայրոյթը բրիտ. նոր ծրագրին դէմ

Անգլիական կառավարութիւնը հրատարակեց իր նոր ծրագիրը, որ կը տրամադրէ Պաղեստինը «անկախ» պետութեան մը վերածել տասը տարուան համար, մասնաւոր դաշնագրով մը կապելով Մեծն Բրիտանիոյ հետ, անոր տնտեսական եւ քաղաքական շահերուն պաշտպանութեան համար։ Կառավարութիւնը իրեն կը վերապահէ յետաձգել վերջնական կարգուսարքը, եթէ, տասը տարի վերջը, պարագաները այդպէս պահանջեն։

Այս ծրագրին համաձայն, Պաղեստինի բրիտանական մարզպանը պիտի վայելէ դիկտատորական իրաւասութիւններ։ Ծրագիրը ոչ հրէական պետութիւն կ՚ընդունի, ոչ ալ արաբական, այլ պարզապէս Պաղեստինի պետութիւն, ուր երկու ժողովուրդները մասնակցութիւն պիտի ունենան կառավարութեան մէջ, համաձայն իրենց թիւին։ Հրեաներու ներգաղթը պիտի սահմանափակուի 75.000ով, յառաջիկայ հինգ տարիներու ընթացքին։ Այս կերպով Հրեաներու թիւը պիտի մնայ մէկ երրորդի վրայ։ Հինգ տարի վերջը, ներգաղթը պիտի դադրի, եթէ Արաբները հաւանութիւն չյայտնեն շարունակելու։ Սահմանափակուած է նաեւ Հրեաներու հող գնելու իրաւունքը։

Այս ծրագրին հրատարակութիւնը ընդհանուր վրդովում պատճառեց ամբողջ Պաղեստինի մէջ, մասնաւորապէս գրգռելով Հրեաները, որոնք անմիջապէս ընդհ. գործադուլ հռչակեցին երէկ, հինգշաբթի։ Այս առթիւ յայտարարութիւն մը հրատարակուեցաւ, որ կը մերժէ բրիտանական ծրագիրը եւ ամէն տեղ ժողովներ սարքուեցան։ Հրեաները չուզեցին լսել ձայնասփիւռը, երբ

(Նայեցէք շարունակութիւնը կարգալ Դ. էջ)

ԳԻԾԵՐ ԱՐԱՄԻ ԿԵԱՆՔԷՆ ԵՒ ԳՈՐԾԷՆ

(ՄԱՀՈՒԱՆ ՔՍԱՆԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻՒ)

Հարուստ յիշողութիւններուս մէջ անհրկեր եմ օրերէ ի վեր, քանի մը խերթ քով քովի դնելու համար, իբրեւ համեստ փունջ մը անոր յիշատակին նուիրած մեր երիտասարդ ընկերներու յարգանքի ցոյցին առթիւ։ Իր մեծութեան դպչելու վա՞խն է տկարութեանս պատճառը թէ իր անձնական ազդեցութիւնը, չեմ կրնար բնորոշել։ Գիտեմ բան մը միայն. որքան դժուարին է լուռ կենալ իր մասին— աւելի քան դժուար է մօտենալ անոր մեծ դէմքին— տալով քանի մը գիծեր։

Կը ճնշեմ վրաս, որովհետեւ կը հաւատամ, որ ան պիտի չխռովի, պիտի չվիրաւորուի, այլ ընդհակառակն պիտի օգնէ ինծի, ինչպէս կ'օգնէր, կը քաջալերէր միշտ բոլոր անոնց որ լաւին, գեղեցիկին կը ձգտէին։

×

Փորձած եմ յաճախ երկարօրէն ծանօթանալ, յստակ գիծերով տեսնել, Արամի իրական մեծութիւնը։ Փորձեր եմ խորանալ իր կեանքի զանազան շրջաններու մանրամասնութիւններուն մէջ, Շուշիէն Երեւան–Բագու–Կարս – Վասպուրական – Վիէննա, կրկին Վասպուրական – Պոլիս – Ժընեւ –Օրտու, նորէն Վասպուրական – Երեւան – Թիֆլիս – Թուասատան եւ վերջապէս Երեւան։ Եթէ այս ընդարձակ շրջանակին մէջ կան թուականներ, որոնց մէջէն հրեղէն սիւնի մը նման կը բարձրանայ Արամի դէմքը, իբրեւ կեդրոնական առանցքը պատմական անցքերուն— սխալ պիտի ըլլար այդ առիթներով միայն խօսիլ Արամի մեծութեան, իր իրական արժանիքներուն մասին։

1907—8 թուականներու Վանի Արամ փաշան— 1915ի Վասպուրականի հերոսամարտի ղեկավար Արամը— 1918ի Հայաստանի դիկտատորն ու հիմնադիրը Հայաստանի Հանրապետութեան, ճիշդ է թուականներ են — կապուած մեծ դէպքերու եւ անցքերուն հետ, հիւսուած անմիջականօրէն Արամի շուրջ, բայց ատոնք բոլորը իր մեծութիւնը արտայայտող արտաքին ցոլքերն են, տեսանելի բոլորին։

Այս ձեւով եւ միայն այս պայմաններու մէջ Արամի դէմքի ներկայացումը. կը խորհիմ. [illegible]

Ան մեծ էր բառին իրական առումով, մեծութիւն մը—ո՛չ միայն վերը յիշուած մեծ թուականներու գործերով— այլ այն բոլոր փոքր, յաճախ աննկատելի եւ անկարեւոր գործերով, զոր կը տանէր ան իր հետ ամէն տեղ, ամենափոքր գիւղերէն մինչեւ ամենախոշոր քաղաքները

Ինք իբրեւ մարդ, իբրեւ անհատականութիւն գեղեցիկ ամբողջութիւն մըն էր, եւ օժտուած բոլոր ստորոգելիներով, որոնց օգտագործումը գիտէր լիովին։

Զգալ ամէն ինչ, յստակօրէն ըմբռնել է առաջ՝ աղբիւրն էր իր աշխատելու անսպառ եռանդին։ Միաժամանակ ասով պէտք է բացատրել աշխատանքի մէջ սահմանաւորումի եւ հանգամանքի անտեսումը, որու պատճառով կը դատապարտուէր յաճախ, ծանր եւ կոպիտ։

1900—4 թուականներուն, Արամը զգացեր էր ռուսական աղէտը։ Թերեւս ո՛չ կատարելութեամբ հասկցած եւ ըմբռնած, այնպէս ինչպէս կ'ըմբռնէին հարցերը գիտականօրէն հետազօտելու, ուսումնասիրելու սահմանուած մասնագէտները։ Դէպքերը դիտելու այս եղանակին մէջ, բնականօրէն Արամը պիտի տարբերէր շատերէն, իրմէ մեծ, աւելի հասուն եւ փորձուած։ Արամի գործունէութեան ներշնչումը, իր ուղղութիւնը, ծնունդ կ'առնէին անմիջական անհրաժեշտութենէն, անտեսելով այն բազմաթիւ մանրամասնութիւնները, որոնք «կշռուած» մարդոց համար կը ներկայացնէին նախապայման։ Ռուսական աղէտը կար, այս աղէտի մասին պէտք էր տեղեակ ըլլար Հայը, Ղարաբաղի լեռներէն մինչեւ Կարսի սահմանամերձ շրջանի հայութիւնը։ Ան պիտի կռուէր այդ աղէտին դէմ, անմիջական վտանգին դէմ, իր անմիջական զէնքերովը, իր անմիջական հնարաւորութիւններովը։ Արամը կը հաւատար այս միջոցներով պայքարելու եւ չսխալեցաւ երբեք

Առանց 1900—4 թուականներու յեղափոխական դաշնակցական աշխատանքներուն,— որոնց մէջ իր բացառիկ տեղն ունի Արամը— եւ հայրենասիրական ընդհարումներուն, հայութիւնը հնարաւորութիւն պիտի չունենար յայտնաբերելու դիմադրական հոյակապ ճիգը։

Ըսինք քիչ վերը, որ Արամի համար աշխատանքի սահմանաւորում եւ հանգամանք գոյութիւն չունէին։ Այդ բոլորը ան կը լուծէր գործի անհրաժեշտութեան իր հաւատքին մէջ։ Հաւատքը, որ կը մարմնանար իր մէջ բնազդօրէն, իր ուղեցոյցն էր։ Իսկ այս ուղեցոյցով անոր համար անցանելի էին ո՛չ միայն մեր բոլոր ճանապարհները, այլ եւ բոլոր փակ դուռները։ Եւ ուր որ անգամ մը միայն կ'ըլլար ան, արդէն կը դադրէր այցելու մը ըլլալէ։

Հայ գիւղին մէջ ան համայնքին անդամ էր, բոլորին ծանօթ, բոլորին մտերիմ։ Դատաւոր էր, առաջնորդ էր, դպրոցական եւ եկեղեցական հարկահաւաք էր, ընտանեկան մտոնակի եւ ընդհանուր վէճերու կամատարարն էր։ Զգուշօրէն, աղքատին բնական խնամակալն էր ան, որ գիտէր օգնել, առանց օգնութեան խնդրանքին։ Թերեւս զարմանալի թուի շատերուն եթէ յիշենք նաեւ թէ Արամի համար անպատեհ չէր մօտենալու ընտանեկան մանրամասնութիւններուն։ Ան կը անօրինէր ամուսնութիւնը ասոր կամ անոր, կը փոխէր գիւղական ընտանիքի ներքին կենցաղն ու սովորութիւնները։

Թէ որքան հարազատ էին Արամի համար նմանօրինակ աշխատանքները, եւ որքան հայ գիւղացին բնական կը նկատէր Արամին ներկայացնել իր ամէնէն աննշան հոգերը, յիշեմ դէպք մը։

1914ի գարնան Շատախ եկած էր Արամը Յ. Ք.ի եւ տարաբախտ Բալաջանի հետ։ Մօտակայ արուարձաններէն՝ Թումիկ անունով բարի, միամիտ հայ գիւղացի մը կ'ուզէ ամէն գնով ներկայանալ Արամին։ Դժուար չէր ընթացք տալ իր խնդրանքին։ Արամ Թումիկի թեւը անցած կը լսէր ուշադրութեամբ։

Ծիծաղը զսպած տենդայարի ճիգով մը, Արամ Յ. Ք.ին դարձած կ'ըսէ.

– Թումի՛կ, մեր մեծաւորը հոն է, (Յ. Ք.ն մատնանշելով), պիտի խնդրեմ, որ այսօր իսկ ճար մը խորհի։ Դուն գնա հիմա հանգիստ։

— Բանը ինչո՞ւմն է, կը հարցնէ Յ. Ք.։

Արամ խնդալէն չհասպասա՝ կը խնդրէ տեղական կոմիտէի անդամներէն՝ Մ. Մ.էն որ յանձնարարէ Թումիկի դրացիին՝ քանի մը օր փականքի տակ պահել իր շունը, որ աւերներ գործեր է խնդրարկուի կորեկի արտին մէջ...

Կնճիռը լուծուած էր, Թումիկը գոհ էր պատմելով Արամին իր ցաւը, եւ վստահ էր թէ իր կորեկի արտը փրկուած էր դրացի շունին աւերներէն.

Գիւղին Արամը տարբեր մարդ չէր նաեւ քաղաքին մէջ։ Փոխելով պայմանները ու միջավայրը, նոյնն էր ան ամէն տեղի մէջ, եւ բոլորին հետ։ Եւ շնորհիւ իր այս խառնուածքին, ամենաժողովրդական գործիչներէն էր, որու համար անձնական ծանօթութիւնները առասպելական չափերու հասած էին։ Եւ միշտ այս պատճառով ալ Արամը այն բացառիկներէն էր, որ իր հակառակորդներու մէջ անգամ յարգուեցաւ եւ սիրուեցաւ միշտ։ Անհնար էր լրջօրէն ընդդիմանալ այս մարդուն,— արտայայտութիւնն էր իր մատնանշուած հակառակորդներէն շատերուն։ Այս արտայայտութիւնը ինքնին Արամի մեծութեան գաղտնիքն է։

Չեմ ուզեր վերջացնել այս թռուցիկ գիծը, առանց մատնանշելու եւ մէկ ուրիշ խիստ կարեւոր գիծերէն մէկը, որ Արամի նկարագրի գլխաւոր արժանիքներէն պիտի մնայ։

Այդ գիծը Արամի մարդիկը գործի մղելու, նոր ուժեր հրապարակ հանելու արտակարգ ընդունակութիւնն էր։ Մարդկային կարողութիւններն ու նախասիրութիւնները հեշտութեամբ ճշդելու իր սուր տեսողութիւնը կը մղէր զինքը լոյս աշխարհ հանել թաքուն ուժերը։ Իր գնահատութեան մէջ անսխալ, գիտէր համեստ արհեստաւոր մը բարձրացնել հանրային կարեւոր աշխատանք մը, ինքն իր մէջ ամփոփուած համեստ մտաւորականը [illegible]

Սերունդ մը ստեղծուեցաւ, Վասպուրականի մէջ մանաւորապէս, իբրեւ հետեւանք Արամի այս աշխատանքին։

Մարդոց, գործի մարդոց սովը, որ կը կրկնուի ներկայիս, որքան պիտի խռովէր Արամը, եթէ պահ մը միայն [illegible] ըլլար, հրաշքով մը գլուխը բարձրացուցած։

Բայց լաւ է վերջացնենք հոս - մեր ներկայ բարբերու ծանրութիւնը կը նայ անշնչելի դառնալ, երբ կը վազենք իր եռեւէն, մխրճուելու իր կեանքի մանրամասնութիւններուն մէջ։ Պայմաններն եւ ժամանակները կը փոխուին հաւանաբար օր մը։ Այդ պարագային կը հաւատամ թէ հնարաւորութիւն պիտի ունենանք ալ աւելի երկիւղածութեամբ մխրճուելու այս մեծ մարդու կեանքի դեռ այնքան անծանօթ ծալքերուն մէջ։ Իսկ մինչ այդ, եթէ Արամ անմիջականօրէն կը խանդավառէ ներկայ սերունդը, իբրեւ խորհուրդը Հայաստանի Հանրապետութիւնը կերտող դիւցազնական ուժին եւ կորովին, կրկնենք որ իր մեծութեան սահմանները աւելի ընդարձակ են, աւելի տարածուն։

Քսան տարուան ընթացքին, 1900—1919, կերտուած է, ձեւաւորուած Արամի իսկական արժէքը։

Քսան տարի անբաւական եղաւ վերարտադրելու քսան տարուան կեանքը. չթողունք ապարդիւն գալիք տարիները։

Այս ճիգը բաւական է զօրացնելու մեզ, մեր այն հաւատքին մէջ նաեւ, որով կը կարծենք հասնիլ հոն ուր մատնանշեցին մեզի Արամը եւ իր նման մեծութիւնները։

Ս. ՏԷՐ ԹՈՎՄԱՍԵԱՆ

ԱՆՄՈՌԱՆԱԼԻ ՕՐԵՐ

(ԱՐԱՄԻ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ)

1915 Մայիս 18ին (Հ. Տ.) Հայ կամաւորական Արարատեան ջոկատը, բաղկացած 3000 հոգուց, Խանասորայ Վարդանի հրամանատարութեամբ, երեք թեւով մօտեցել էր Վանին։ Այդ թեւերից մէկը կազմում էր Դրոյի գումարտակը, որ լեռնային ճամբով Վանի ուղղութեամբ յառաջանալով, հասել էր Հայկական Փողանց գիւղը։ Ինչպէս մեր ճամբին հանդիպած բոլոր գիւղերը, նոյնպէս եւ Փօղանցը աւերակ էր։ Այդ գիւղը բլրի վրայ է, որտեղից պարզ աչքով երեւում է Վանը իր շրջակայքով։ Քաղաքի վրայ թանձր ծուխ նշմարելով մեզ թուաց թէ թշնամին քաղաքի հայ բնակչութիւնը կոտորել, քաղաքը վառել եւ նահանջել է Բիթլիսի ուղղութեամբ։

Վան ինձ ծանօթ էր 1912էն, երբ ռուսական բանակը կոխելով 1911 Դեկտեմբերին, Թաւրիզը գրաւելու պատճառով, մի խումբ տարագիր ընկերներ, (Դուման, Սամսոն, «Թորոս», Փայլակ եւ ուրիշներ) ստիպուած եղանք Ատրպատականից անցնիլ Վան։

Փօղանց գիւղից դիտողը այն տպաւորութիւնն էր ստանում թէ Վանը աւերակոյտի մատնուած, մխում է։ Դժբախտաբար մեր հրամանատարութիւնը չաջողուեց Վանի պաշարուածների հետ կապ հաստատել եւ կամ որ եւ է միջոցով տեղեկութիւն հաւաքել իրենց կացութեան մասին։ Ճամբան մեզ հանդիպած մի քանի հայ գիւղացիներ, որոնք լեռների մէջ էին պատսպարուել, Վանի պաշարուածների մասին ստոյգ տեղեկութիւն չունէին։ Անգամ Կոտուց անապատը ապաստանած մօտ 6000ի չափ Հայերը, որոնց մասին երկու օր առաջ միայն տեղեկացանք, ինչ որ մեզ մեծ ոգեւորութիւն պատճառեց, որոնք եւս վերջին օրերը լուր չունէին Վանի անցուդարձի մասին։

Փօղանց հասնելու առաւօտ կանուխ, Դաշնակցական Աշոտ, մի խումբ ձիաւորներով հետախուզութեան նպատակով Վանի ուղղութեամբ յառաջացաւ։

Իրիկնադէմին էր որ Վանեցի սուրհանդակները մեզ աւետեցին թէ Վանի մէջ կան 50,000 Հայեր եւ թէ Թուրքերը փախած էին երկու օր առաջ։ Բնականաբար այս լուրը մեզ շատ [illegible] ու խանդավառեց

Դրօն անմիջապէս մի քանի ձիաւորներով շտապեց դէպի Վան, հրահանգելով մեզ գիշերել Փօղանցում եւ առաւօտեան շարժիլ դէպի քաղաք։

Իմ հարիւրեակի ռուս ուսանողներից մէկը (ինձ մօտ կային ութ ռուս կամաւորներ), [illegible] ձեռքս շնորհաւորեց Հ. Յ. Դաշնակցութեան տարած փայլուն յաղթանակի համար։

Մեր զինուորներից շատերը այդ յիշատակելի գիշերը լուսացուցին երգելով ու պարելով։ Լոյսը դեռ նոր էր բացուել, երբ չսպասելով հնչեցուեց արշաւանքի պատրաստուելու ազդանշանը։ Երբ որ մեր գումարտակը մօտեցաւ քաղաքին, որտեղից պարզ երեւում էր Շամիրամայ բերդի գլխին Հ. Յ. Դ. Կարմիր դրօշը, մեզ ընդառաջ եկաւ Դրօն իր ձիաւորներով եւ տեղացիներից մի պատգամաւորութիւն, 400ից աւելի սպառազինուած Վասպուրականցի կտրիճներով։ Կարճ ողջոյններից վերջ, մեզ առաջնորդեցին քաղաքամիջի եւ Այգեստանի միջեւ մէկ կանաչազարդ վայր, ուր հաւաք Վանի հերոսամարտի ղեկավար Արամը, պարզ քաղաքային տարազով, առանց շրախմբի, թմբկի ու քնարի։ Մենք դիմաւորեցինք զինուորական պատիւներով ու կեցցէներով։ Առաջնորդի բարձր տիտղոսին արժանի է Արամը, որին վիճակուեց Վանի, Սարդարապատի ու Բաշ – Ապարանի հերոսամարտերը վարել մեծ ձեռնհասութեամբ, ինչպէս նաեւ իրական հիմնադիրը հանդիսացաւ Հայաստանի Հանրապետական կառավարութեան, որի հիմքը փաստօրէն դրուել էր Վանում 1915 մայիսին, նոյնպէս Արամի անմիջական նախաձեռնութեամբ, բայց զինուորական ու քաղաքական աննպաստ շարժումների հետեւանքով, Վանի փորձը անյաջողութեան մատնուեցաւ... Բազմաթիւ ժողովրդի յուզումնալից բացականչութիւնների ու ծափերի տարափի տակ, մեր կրծքերը զարդարած Վանայ հրաշէկ ծաղիկներով, ռազմական երգեր երգելով մեր գումարտակը գլխաւոր պողոտայէն անցաւ Այգեստան, ուր տասնեակ տարիների ընթացքին հերոսական զինուած դիմադրութիւններ են տեղի ունեցել թուրքական կանոնաւոր զօրքի, ոստիկանութեան եւ թուրք ու քիւրտ ջարդարարների դէմ։

1915 մայիս 19ը անջնջելի կը մնայ բոլոր նրանց համար, որոնք այդ պատմական օրը ներկայ էին Վասպուրականցիների խանդավառութեանը, մի յուզիչ տեսարաններով։

ԲԵՆՕ

ՕՐՈՒԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԻՆ ՀԵՏ

ԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ԱԶԳԵՐՈՒ ԱՊԱԳԱՆ

ԽՄԲ.— Յօդուածագիրը ճամբորդած է Մերձաւոր եւ Միջին Ասիոյ երկիրները ու կը ճանչցուի իբրեւ ականաւոր ձեռնհասութիւն Վրաստանի եւ Կովկասի պատմութեան։ Գրած է Վրաց ժողովուրդի պատմութիւնը, ինչպէս նաեւ մասնակցած է խմբագրութեանը Գալթիկեան եւ կովկասեան պետութիւնները նկարագրող թեան։ Խմբագիրներէն մին է Georgica թերթին, որ կը զբաղի Կովկասի պատմութեամբ եւ ազգագրութեամբ գիտական ուսումնասիրութեամբ։ Եղած է հիւսիսային Իրլանտայէն պատգամաւոր բրիտանական խորհրդարանին մէջ։ Այս ուսումնասիրութիւնը հրատարակած է East Europe and Contemporary Russia (Արեւելեան Եւրոպա եւ Ժամանակակից Ռուսաստան) պարբերաթերթին մէջ, որ «հիմնուած է ու կը հրատարակուի զուտ անգլիական դրամով», ինչպէս կը կարդանք պարբերաթերթի ճակատին վրայ. —

Մինիխէն եւ Փրանսա — Փոքր Համաձայնութիւն— Ս. Միութիւն դաշնակցային դրութեան խորտակումէն ի վեր՝ արեւելեան Եւրոպայի եւ Մերձաւոր ու Միջին Արեւելքի մէջ պետական խմբակցութեանց վերադասաւորման հարցը դարձած է այժմէական։ Այսպիսի հարցեր յաճախադէպ են, հին ժամանակներէն մինչեւ մեր օրերը, [illegible] — քաղաքականութեանց պատմութեան մէջ։ Ինչ որ պատմութիւն կը կոչենք, առանցմով է կերտուած։ Հողային միախառնումներու վրայ հիմնուած պետական կառուցուածքներ կը քանդուին զանազան պատճառներով եւ յառաջ կուգայ գոյութիւն ունեցող հաւասարակշռութեանց խախտում։ 18րդ դարու քաղաքական եւ զինուորական պատմութիւնը ուրիշ բան չէ, եթէ ոչ սպանիական ու լեհական պետական— կայսերական դրութեանց քայքայումէն ծագած հարցեր։ 19րդ դարուն՝ աւստրիական եւ օսմանեան կայսրութեանց մօտալուտ փլուզումը առաջ բերաւ անթիւ տագնապներ եւ քանի մը մեծ պատերազմներ։ 1877 — 78ի ռուս–թրքական պատերազմէն ծագած բարդութիւնները ուղղակի առաջնորդեցին մարդկութիւնը 1914 — 18ի մեծ պատերազմին։ Ըսել՝ թէ պատերազմներն առաջ կուգան հողային վերադասաւորումներու եւ պետական կեդրոններու վայրերու փոփոխումի պարագաներէն, չի նշանակեր անտեսել պատերազմի աւելի խորունկ պատճառները — տնտեսական, ընկերային — քաղաքական եւ հոգեբանական։

Մինիխի համաձայնագիրը, որուն արդիւնքը եղաւ կեդրոնական եւ արեւելեան Եւրոպայի մէջ Փրանսական դրութեան իբրեւ կենսական մարմնոյ ծառայող Չեխոսլովաքիոյ ջնջումը, հրապարակ դրած է հրատապ [illegible] յարաբերութեանց հարցը ոչ միայն արեւելեան Եւրոպայի մէջ, մինչեւ Սեւ ծով, այլ Տնիէփերէն Թիէն – Շան եւ Սպիտակ ծովէն Պարսից ծոց տարածուող ընդարձակ կէս – ասիական, կէս – եւրոպական ցամաքամասին մէջ։ Առաջին խնդիր է այժմ թէ 16րդ դարէն ի վեր Մոսկուայէն ծաւալող ոյժը ի վիճակի՞ է վերապրելու եւ յարմարելու 20րդ դարու պայմաններուն, թէ պիտի փլի, յառաջ բերելով հողերու եւ իշխանութեան նոր բաշխումներ, ճիշդ ինչպէս եղաւ 18րդ դարու սպանիական, լեհական եւ շուէտական կայսրութիւններու եւ 19րդ ու 20րդ դարերուն օսմանեան ու աւստրիական կայսրութեանց անկումներով։ Երկրորդ, կայ նախկին ռուսական կայսրութեան հողամասերու հպատակ ազգութեանց ապագայի խնդիրը։

Ռուսական կայսրութիւնը, որ 18րդ դարուն բարձրացաւ Շուէտի եւ Լեհաստանի զինուորական – աւատա-

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (95)

ԳԷՈՐԳ ՄԱՐԶՊԵՏՈՒՆԻ

(ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՎԷՊ)

Գրեց՝ ՄՈՒՐԱՑԱՆ

Մի քանի օր յետոյ ներկայացան Նըրսին կաթողիկոսի նուիրակները Դրան եպիսկոպոսի առաջնորդութեամբ եւ յանձնեցին Ոստիկանին կաթողիկոսի ձեռագիր մի նամակը եւ դրա հետ միասին թանկագին ընծաներ։

Կաթողիկոսը իւր նամակով շնորհաւորում էր նախ Ոստիկանի գալուստը եւ աղօթում նրա յաջողութեանց համար եւ ապա իւր ընծաներն առաջարկելով՝ խնդրում էր նրանից ապահովութեան հրովարտակ՝ թէ՛ իւր անձի եւ թէ աթոռի համար։

Ոստիկանին դիմելու այս խորհուրդը տուել էին կաթողիկոսին Բիւրականում եղող իւր մերձաւորները։

Բէշիրը այնքան տագնապով հետեւում էր Հայրապետին, որ միայն Նըմրի միջնորդութիւնը կարող էր նրա հետապնդութեան առաջն առնել։ Այս պատճառով կաթողիկոսը չմերժեց մերձաւորների խորհուրդը, որ արդարեւ, բարերար հետեւանք ունեցաւ։

Ոստիկանը գրաւուելով ոչ այնքան կաթողիկոսի քաղաքավար նամակից, որքան նրա ղրկած ընծաներից, շնորհեց Հայրապետին ապահովութեան հրովարտակ. թոյլ տալով նրան ապրել՝ ուր որ ինքը ցանկանում էր։

Վեհափառը, ի հարկէ, իր ձեռակերտ Բիւրականը գերադասեց Դուինից։ Որովհետեւ գիտէր որ մահմետական իշխանաւորի խօսքն ու ստորագրութիւնը չէին կարող ապահովել իւր անձը մայրաքաղաքում, այդ պատճառով մնաց Բիւրականում մինչեւ որ տեսնէ թէ Տէրը ինչ է յաջողում Հայոց թագաւորին։

Բայց Բէշիրը կատաղեց, երբ Նըմրի հրամանը հասաւ, որով Ոստիկանը պատուիրում էր նրան հանգիստ թողնել Հայոց կաթողիկոսին։

Նա գիտէր որ, Ոստիկանը ստացել է արդէն նուէրների մի բաժին, եւ այդ է պատճառը որ բարեացակամ է կաթողիկոսի հետ։ Բայց չէ՞ որ ինքն էլ իւր պիտի ստանար. չէ՞ որ Այրիվանից ձեռնունայն վերադառնալով՝ նա որոշել էր իւր վրէժը Սեւանից առնել, իսկ եթէ այդ չյաջողէր՝ ապա Բիւրականից։

Բայց ահա ոստիկանը խանգարում էր նրան։ Ի՞նչ անել ուրեմն։

Նա դիմեց իսկոյն Դուին, մահմետական կրօնապետի օգնութեան։

Վերջինս որովհետեւ մեծ ազդեցութիւն ունէր ինչպէս իւր ժողովրդի, նոյնպէս եւ Ոստիկանի վրայ, ուստի խոստացաւ Բէշիրին՝ ոչնչացնել տալ Ոստիկանի հրովարտակը եւ նորէն կաթողիկոսին իւր վրէժխնդրութեան յանձնել։

Մինչդեռ Դուինում այս հոգսերով էին զբաղուած եւ Հայոց կաթողիկոսը անցընում էր իւր ժամերը խաղաղութեամբ, մեր երկու առաջնորդները, այն է՝ Վահրամ Սեպուհն ու Մարզպետունի իշխանը թափառում էին Հայոց մեծ ու փոքր իշխանների դռներում, մի բերդից անցնելով միւսը, մի ամրոցից՝ դէպի մի ուրիշը։

Բայց նրանց առաքելութիւնը անցնում էր ապարդիւն եւ խօսքն ու յորդորը պտուղ չէին բերում։

Աղձնեաց իշխանն, օրինակ, խոստանում էր միացնել իւր զօրքը արքայական բանակին, եթէ միացած կը տեսնէր նրան Աշոտ սպարապետի զօրքը եւ Արծրունի արքայեղբօր գնդերը։ Մոկաց իշխանը նոյն համաձայնութիւնն էր տալիս, եթէ յիշեալների հետ միասին կը գար պատերազմելու Վասպուրականի թագաւորը։ Աշոտ Բագրատունի խոստանում էր մտնել դաշնակցութեան մէջ, եթէ արքայական հրովարտակով իւր իշխանութեան կը յանձնուէին Արարատի հինգ գաւառները։ Արծրունի արքայեղբայրը ընդհակառակն, աւելորդ էր համարում կազմել մի դաշնակցութիւն, որ պիտի կռուէր Աշոտ Երկաթի դրօշի տակ։ Նրա կարծիքով, թագաւորն արդէն վհատուած ու հեռացած էր. պէտք էր ուրեմն թոյլ տալ նրան հանգստանալ մի ամրոցում, իսկ զօրքը յանձնել օրինաւոր ժառանգին, այն է՝ իրան։ «Այնուհետեւ, ասում էր, կարիք չի լինիլ, որ Գէորգ իշխանն ու Վահրամ Սեպուհը զօրք մուրան իշխաններից եւ կամ միութեան միջնորդ հանդիսանան, զի քաջ թագաւորին կը միանան միշտ քաջերը»։

Այս բանակցութիւններն ամիսներ տեւեցին։ Աշունն ու ձմեռը անցան եւ մտաւ Հայաստանի գեղեցիկ գարունը։

Եւ սակայն միջնորդ իշխանները ոչ մի միութիւն ստեղծել չկարողացան։

Բայց Դուինի Հագարացի կրօնապետը Բէշիրի զօրապետին արած իւր խոստումը կատարեց։ Որքան էլ Ոստիկանը յամառ էր ու ինքնակամ, այսուամենայնիւ դէնպետը կարողացաւ համոզել նրան՝ թէ նա մեծ նախատինք է հասցրել Մահմէտի կրօնքին, ապահովութեան գիր տալով Հայոց կաթողիկոսին։

— «Աստուած այդ սուրը տուել է քեզ նրա համար, որ դրանով մեր կրօնքը անհաւատների մէջ տարածես, ու Մահմէտի քարոզած ճշմարտութիւնն աշխարհին ծանօթացնես, որ այդ ճշմարտութեան հակառակորդներին փշրես ու ջախջախես։ Բայց դու, ընդհակառակն, խնամում ու հովանաւորում ես մեր կրօնի թշնամուն, Մահմէտի հայհոյիչին, սրբազան Ղուրանի անարգող մարդուն»։

Այս եւ սրանց նման գրգռիչ բարբառանք անում էր կրօնապետը, մինչեւ որ Ոստիկանը համոզուելուց թէ խոնարհանալուց հրաման տուաւ Բէշիրին՝ հետեւել նորէն կաթողիկոսին եւ դարձնել նրան Դուին։

Բէշիրի ցանկութիւնն էլ այդ էր։ Ամբողջ ձմեռը նա Դուինում մաշուել էր անգործութիւնից։ Այժմ ահա գարունն գեղեցիկ օրերի հետ, հասաւ իրան Ոստիկանի աւելի եւս գեղեցիկ հրամանը։ Ի՞նչ էր մնում նրան անել, եթէ ոչ զօրքերը հաւաքել եւ դիմել Բիւրական։

Այդպէս էլ նա արաւ։ Մի քանի օրուայ մէջ նա կազմեց, պատրաստեց իւր հզօր բանակը եւ հրաժեշտ տալով բարերար Ոստիկանին դիմեց դէպի ծերունի Արագածը։

(Շար.)

…ական կայսրութեանց աւերակնե… …ուն վրայ, միջնադարեան ռուս պե… …ութեանց եւրոպական նկարագիրը …ւնեցաւ գրեթէ: Նովկորոտ եւ Փըս… …վ առեւտրական ռազմաւարներու… …թիւններ էին, որոնք կրնային վերած… …ել Հանզայի քաղաքապետութեանց …նդամներուն …թագաւորութեանց … գրութեան մը Ուկրայնական …ւ աւելի քաղաքականբ Լեհաստան … կամ Հունգարիա մը դառնալու …րելիութիւնները ունէր, — բիւ… …նդական մշակոյթով մը փոխա… …ակ լատինականի: Բայց Մոսկովեան …ստանը շատ մը տեսակէտներով …րքէ — Ժենկոլեան կայսրութեանց …եւելեան Եւրոպային եւ 18րդ դա… …ուն մէջ միջոցառ մը եղաւ:

…ժամանակակից Արեւմուտքի մեծ …պետի բմբռնումը արդիականու… … պատրանքը … կառուց… …նքի մը, որ ինչպէս ասիական էր …ճանարիոթ» եւ «ենիչէրի» տարրեր …րմուծուեցան Պալթեան, Ժակոպէն …րիչ օտար արկածախնդիրներէ, …նք խումեցին ցարերուն ծառա… …թեան մէջ, եւ Պետրոս Ա.ի ու Կա… …րինէ Բ.ի ժամանակաշրջաններուն …գթանակի երկու մեծ ալիքները ան… …նպէս Մոսկովեան իշխանութեան …թարկեցին ստուարաթիւ եւրոպա… … ժողովուրդներ, Եւրոպայի խոր… …ժողովներուն մէջ մացնելով …մանածին Թագուհիներու կեդրո… …որ սիրելիները: Զուգահեռը կա… … է երկարել Մոսկովեան եւ օս… …եան ընկերութիւններու մէջ եւս:

…րդ դարուն Ռուսիոյ ազատական …րբեր աւելի յաջողութիւն չունե… … Մոսկովեան զինուորական պիւ… …ի «ասիականութեան» դէմ … անոնց Թրքական նախատիպերը … կայսրութեան մէջ, եւ Ալեք… …նդր Բ. Նուազ յաջողած բարենորո… … մը եղաւ քան Մահմուտ Բ., Թէեւ … վերջ պահակալած: 2 պետու… … կառուցուածքներն ալ, մոսկով… … եւ օսմանեան, չահագործուեցան …սմանեան Եւրոպայի մրցակից դրա… …նութիւններէն, երկու փուլերով, … Անգլիա Ֆրանսայի դէմ, յե… … Անգլիա եւ Ֆրանսա գերմանական …ութեանց դէմ: Երկու պետական …րքին ալ խառնուեցան Մեծ պա… …րազմին, եւ մինչ համաշխարհային … Լոնտոնի ու Փարիզի նպա… …ներուն, համխոյամութիւնն ու …մաթուրանականութիւնը կապուե… … Պերլինի ու Վիէննայի քաղաքա… …ութեանց: Մեծ պատերազմէն ետ… … օսմ. կայսրութեան հնամաշ չէն… … խորտակուեցաւ, մասերը բաժ… …նեցան, եւ ի դէպ, Անատոլուի …րձրաւանդակին վրայ առաջ եկաւ …րքական առողջ ազգային պետու… …ւն մը: Ռուսական կազմը, վե… …րուած խորհրդային ձեւի, դը… …ած եւրոպական ընդարձակ հողե… …, ինքզինքը փրկեց ամբողջական …մասնատուած մը՝ միջազգային դը… …մատիրական խումբերու անխա… … եւ հետեւողական աննպաստու… … չնորհիւ ու քաղաքական օգնու… …ամբը նախ Գերմանիոյ (Թափալլո… …ջան) եւ ապա Անգլիոյ ու Ֆրան… …ի (Ազգաժողովի շրջան):

…Մոսկովեան կայսրութեան հողա… …րը կազմող շրջաններու մեծա… … մասին մէջ ռուսական պետու… … վերահաստատումը, Մոսկուա …րրանով, հնարաւոր եղաւ բազմա… … ազգային փոքրամասնութիւննե… … եւ անջատական տարրերու հետ

դաժան պայքարներէ վերջ միայն: Լենին, նման իրմէ առաջուան երկու նախորդներուն, իր ժամանակակից համաձայնական պատերազմ մղող քաղաքագէտներուն եւ իրմէ ետքը եկող Հիթլէրին, արթնամտութիւնը ունեցաւ առաջ մղելու ազգայնականութեան ուժերը՝ յօգուտ իր իւրայատուկ քաղաքական նպատակներուն: Ան հոչակեց նախկին ռուսական կայսրութեան բաղկացուցիչ ազգային փոքրամասնութեանց ինքնորոշման իրաւունքը: 1922ին Պաքուի մէջ գումարուեցաւ Արեւելքի Ժողովուրդներու համագումար մը: Ընկերային յեղափոխութիւն եւ ազգայնականութիւն իրար խառնուեցան Չինաստանի, Հնդկաստանի եւ արեւելեան հնդկական կղզիներու մէջ՝ յառաջ քչելու քաղաքական նպատակները այն նոր խմբակին, որ կեդրոնացաւ Մոսկուայի մէջ եւ ինքզինքը անուանեց միջազգայնական: Կէս — եւրոպական,, կէս — ասիական ոգիի ամենայաղթ, ամենաքանդ թափառականութիւնը հիւանց բովանդակ աշխարհին տիրապետելու նոր երազներ: Ատրիայի եւ Ճինկիզի մէջ վառող կրակը բոցավառած էր Լենինի բոլորանուէր առաքելականութիւնը եւ Դուխաչեւսկիի խորտակել կայսերականութիւնը:

Ռուսական յեղափոխութեան հետեւանքով Մոսկուայի մէջ հաստատուած պետական քաղաքականութեան մեքենականութիւնը պարտաւորուեցաւ իրաւախոհութիւն հաստատել ազգայնականութեան ներքին ուժերուն հետ եւ չահագործել ազգայնականութեան առաջին ուժերը: 1920ական Թուականներու սկիզբներուն, Խ. Միութեան մէջ փոքրամասնութիւն կազմող ազգութիւնները, քաջալերուած 1917—20ի անկախութեան կարճատեւ շրջանէն եւ մնած՝ ներքին իրաւախոհութեան քաղաքականութենէն, զոր առաջին փառատիրութիւններ պարտադրեցին Մոսկուային, արագ զարգացումի հասաւորքներ առացան: Ուկրայնայի, Կովկասի եւ Թուրքեստանի մէջ արձակուեցան այն ուժերը, զորս յետոյ չատ դըժուար եղաւ զսպել: Զինեալ չարժումներ — Պասմաճիններու չարժումը Թուրքեստանի մէջ 1923 — 26ին առանձնապէս աչաւոր էր — երեցին նոր ազգայնական գաղափարաբանութեանց ուժն ու խորութիւնը:

1930ական Թուականներու սկիզբները համաշխարհային յեղափոխութեան տեսութենէն ժամանակաւոր հրաժարումը, ինչպէս նաեւ համայնավար խաչակրութեան ձախողանքը Չինաստանի մէջ, պատճառ դարձան որ խորհրդային ուժը ինքն իր վրայ դառնայ եւ ստանայ, ինքն իսկ, որոշ ազգայնական երանգ մը — համառուսական երանգը: Զափազանցութիւնը այլանդակութեան հասցնելու մասնագիտութիւն մը զարգացուցին Կովկասի եւ Թուրքիստանի մէջ — ազգային խմբաւորումները բաժնել հիւլէական ենթախմբաւորումներու: Այսօր ետեւեցաւ վրան բաց բռնութիւնը, որ վերջին երեք տարիներուն յանդգնցաւ տեղական ազգային համայնավար կազմակերպութեանց «զտումին»՝ իրենց ամէնէն գործօն ու ձեռնհաս տարրերէն: Բովանդակ Խորհրդային Միութեան մէջ, մէկ ծայրէն միւսը, այժմ կը մղուի «պաղ կռիւ» մը կեդրոնական — մեծ ռուսական — կառավարութեան եւ ազգային խմբաւորումներու միջեւ — սպիտակ ռուսական, փոքր ռուսական, քոզաքեան, կովկասեան եւ Թրքեստանեան: Մեծ ռուս ազգայնականութիւնը կը կռուի իր գերակայութեան համար ազգայնական փոքրամասնութիւններու վըրայ, ինչպէս նաեւ պահպանելու Մոսկուայի տիրապետութիւնը ամբողջ Սեւ ծովեան աւազանի, Կովկասի եւ Թուրքեստանի մէջ: Եթէ Մոսկուա կորսնցնէ այս պայքարին մէջ, եթէ Սիպերիէն հարաւ Մոսկուայի հակակչիռը խախտի, այն ատեն անխուսափելի պիտի դառնայ արեւմուտքէն արեւելք՝ Ռումինիայէն մինչեւ Սինքեանկ, բոլոր հողամասերու վրայ իշխանութեան վերադասաւորում մը:

Անցեալ տարի չատ արծարծուեցան Ուկրայնեան մեծ Ռուսիայէն անջատելու հարցը եւ անոր հետեւանքները: Գերման ազգերութեան շրջանակին մինչեւ Սեւ ծով տարածումը անչուշտ համաշխարհային նշանակութիւն ունեցող դէպք մը պիտի ըլլար, որ առաջ պիտի բերէր ուժերու հիմնական վերայարդարում մը: Այստեղ նպատակ չունինք քննելու այսպիսի պատահարի մը առաջ բերելիք ազդեցութիւնը սպիտակ Ասիոյ եւ քոզաքեան հողամասերու վրայ, Լեհաստանի եւ Պալթեան պետութիւններու դիրքին վրայ, Ֆինլանտական հակակշիռին ընդարձակման հաւանականութեան վրայ դէպի Սպիտակ ծովը (սկանտինաւեան կամ գերման օժանդակութեամբ մը), ոչ ալ կ'ուզենք խօսիլ հակազդեցութեանը մասին նոր ռուսական կարգուսարքին սահմանափակուած 17րդ դարու Մոսկուայի չուրջ — եւ ոչ ալ ի վերջոյ կազմութեանը մասին նոր ուկրայնական պետութեան մը՝ 40 միլիոն բնակչութեամբ՝ գերմանական աշխարհի եւ մեծ ռուսական պետութեան միջեւ: Այստեղ մեր նըպատակն է քննել Կովկասի եւ Թուրքեստանի շրջաններու յարաբերութիւնը այն կացութեան հետ, երբ Խ. Միութիւնը կազմալուծումի ընթացքի մը մէջ մտնէ, ծնունդ տալով զինք բաղկացնող ազգութեանց անջատումին:

(Մնացեալը յաջորդով)

ՊԵԼԺԻՈՅ ԳԱՂԹ. ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆԸ

ՊՐԻՒՍԷԼ, 15 Մայիս.— Պելժիոյ ներկայացուցչական ընդհ. ժողովը իր վերջին նիստին մէջ յանձ վերջ գաղթ. վարչութեան միամեայ հաշուետուութիւնը, իր գոհունակութիւնը յայտնեց կատարուած աշխատանքին համար, եւ ձեռնամբարձ քուէարկութեամբ վերստին պաշտօնի կոչեց նախկին վարչութիւնը, հետեւեալ կազմով — Տոքթ. Պ. Մուրատեան՝ ատենապետ, Ն. Զամքըրթէն՝ փոխատենապետ, Վ. Մարտիկեան՝ ատենադպիր, Կ. Տէվլէթեան՝ գանձապահ:

Խորհրդատու անդամներ.— Մ. Ղազիկեան, Վ. Սարգսեան, Յովակիմեան, Գարսամեան եւ Մրտիկեան:

Շնորհաւորելով վարչութեան անդամները, յաջողութիւն կը մաղթենք:

Հ. Տ.

ՍՏԱՑԱՆՔ

ԱՐՇԱԿ ՉՕՊԱՆԵԱՆ, իր գրական գործունէութեան 50ամեակին առթիւ: Գրեց՝ Տիրան Ե. Ալէքսանեան: Աբէնք, տպ. Պարթէնոն, 1939:

1400ՏՈԼԱՐ ՆՈՒԷՐ ՀԱՅ ՃԵՄԱՐԱՆԻՆ

Ամերիկա, Եունիըն Սիթիի մէջ յարգանքի ճաշկերոյթ մը սարքուած է Պ. Նշան Թըփանճեանի ծննդեան 50րդ տարեդարձին առթիւ: Բազմաթիւ բարեկամներ եւ ծանօթներ մասնակցած են սեղանին, ճառեր խօսելով:

Պ. Թըփանճեան Ամերիկա գացած է 1905ին Տիգրանակերտէն եւ մտած է գործարանի մը մէջ իբրեւ բանուոր ծանօթացած է գործի պայմաններուն: 1918ին բացած է սեփական գործարան մը քանի մը ընկերներու հետ, 1924ին կը հիմնէ Միաջամ ընկերութիւնը եւ տարիներու ընթացքին կ'ընդարձակէ գործը: Ներկայիս իր գործարանին մէջ կ'աշխատին 50 — 60 հայ գործաւորներ:

Ամենավերջին խօսքը եղած է Թըփանճեան եւ յայտարարած որ հաճոյքով պիտի չարունակէ օգնել իր ժողովուրդին:

Մայր Թըփանճեան այս առիթով 1000 տոլար խոստացած է Պէյրութի Ճեմարանին, իսկ Նարեան Եղբայրները 400 տոլար:

ՎԵՑ ՏԱՐԵԿԱՆ ԱՂՋԻԿ ՄԸ ՄԱՅՐ Կ'ԸԼԼԱՅ

Լիմայի մէջ (Փէրու, Հարաւ. Ամերիկա) վեց տարեկան աղջիկ մը մայիս 14ին ծնած է մանչ զաւակ մը, վիթխարի ծանրութեամբ: Հիւանդանոցապետները կ'ըսեն, թէ այս մանկամարդ մայրը կը պատկանի աղքատ ընտանիքի մը, որ բաղկացած է ծնողքէն զատ հինգ մանչերէ եւ չորս աղջիկներէ: Ծնողքը Հնդիկներ են: Բժիշկները մանրամասն քննութիւն կատարած են եւ հաստատած են, որ այս պզտիկ աղջիկը զարգացած կոնք եւ ոսկորներ ունի: Իսկ տղեկը աճած է անբնականոն կերպով: Թէ մայրը եւ թէ նորածինը քաջառողջ են:

ՆՈՐ ԳԻՒՏԵՐ ԴԵԼՓԻՍԻ ՄԷՋ

Աթէնքի Ֆրանսական հնագիտութեան կաճառը յաջողեցաւ Դելփիսի մէջ գտնել գեղարուեստական մեծարժէք առարկաներ: Անոնցմէ յայտնի կ'ըլլայ որ հին հելլէնները գիտէին ոսկի եւ փղոսկր գործածել արձանագործութեան մէջ դեռ Փիթիասէն առաջ, որ Ակրոպոլիսի մէջ զետեղեց իր համբաւաւոր արձանը: Այս առարկաները գտնուեցան փոքր հորի մը մէջ, Ապողոնի տաճարը տանող ճամբուն վրայ: Անոնց վրայ տփռուած էր փոշի, ինչ որ ցոյց կու տայ թէ հըրդեհ տեղի ունեցած է: Ֆրանսական կաճառի վարիչ Պ. Տըմանժէլ ըսաւ, թէ Դելփիսի մէջ առկային յոյս կայ գտնելու նոր գանձեր, որոնք ընդարձակ լոյս մը պիտի սփռեն հելլէնական վերածնունդի շրջանին վրայ: Ցարդ գտնուած գեղարուեստական առարկաներն են՝ արձան մը, արձանի ծածկոցներ՝ ոսկեզարդ, փղոսկրի բեկորներ, բազմաթիւ ոսկիէ ապարանջաններ ու օղեր, ինչպէս նաեւ 12 աղնձեայ տախտակներ, որոնց վրայ նկարուած են զանազան անասուններ:

«ՅԱՌԱՋ» «ԿԱՐԴԱ ՈՉ ՄԻԱՅՆ ԶԱՐԳԱՆԱԼՈՒ, ՕՐՈՒԱՆ ԼՈՒՐԵՐՈՒՆ ՀԵՏԵՒԵԼՈՒ, ԱՅԼԵՒ ՔՈՒ ԱՆՁՆԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔԻԴ ՀԵՏ ԿԱՊՈՒԱԾ ՕՐԷՆՔՆԵՐՈՒՆ ԾԱՆՕԹԱՆԱԼՈՒ ՀԱՄԱՐ:

ՄԱՄՈՒԼ

40ԱՄԵԱԿԻ ՄԸ ԱՌԹԻՒ

Վերջերս Ամերիկայի մէջ տօնուեցաւ Հ. Յ. Դ. կարգ մը կոմիտէներու 40—45ամեակը (Փրովիտէնս, Լօէլ, Ուստըր, Նիւ Եորք եւ Ուստըր): Այս առթիւ Հայրենիք ներմուծ խորհրդածութիւնները կ'ըթէ խմբագրականի մը մէջ (28 Ապրիլ).

— «Ի՞նչ էր Ուստրի Հ. Յ. Դ. կոմիտէի, ինչպէս եւ ուրիշ վայրերու Դաշնակցական կոմիտէներու յաջողութեան գաղտնիքը:

Ինչո՞ւ Հնչակեանները, որ աւելի 40 տարի առաջ կ'իշխէին Ամերիկայի մեր գաղութներուն մէջ, հեռզհետէ կորսնցուցին իրենց առաջնակարգ դիրքն ու ազդեցութիւնը եւ դարձան երկրորդական, երրորդական, չորրորդական ույժ մը, մինչ Դաշնակցութիւնը, որ աւելի ուշ հրապարակ եկաւ, յաջողեցաւ չուտով հրապարակը գրաւել եւ դառնալ Ատլանտեանի այս կողմը եւս հայ ազգային քաղաքական կեանքի գլխաւոր ազդակը, ինչպէս որ դարձաւ Ատլանտեանի միւս կողմը, ամէն տեղ, ուր բուռ մը հայ կ'ապրի:

Պատճառները մէկէ աւելի են:

Նախ եւ առաջ՝ Հնչակեանները ոչ մտաւորական եւ ոչ ալ մանաւանդ բարոյական տեսակէտով կը ներկայացնէին այն ույժը, որ կրնար տեւական կերպով առաջնորդող դեր կատարել հայ կեանքի մէջ: Անոնց կը պակսէին ներքին գաղափարական ներդաշնակութիւնը, բարոյական կուռ կապը, միաբանութիւնը, զոհաբերութեան ոգին, կարգապահութիւնը, որ անհրաժեշտ են քաղաքական կազմակերպութեան մը յարատեւման ազդեցութեան եւ տեւական առաջնորդութեան համար: Այդ յատկութիւններէն զուրկ ըլլալով՝ Հընչակեանները պառակտեցան եւ սկսան իրարու դէմ կռուիլ կատաղի կերպով՝ կանգ չառնելով նոյնիսկ իրենց լաւագոյն ընկերներու սպանութեան առջեւ:

Երկրորդ՝ ոչ միայն հայ գաղութներու, այլ եւ Երկրի մէջ Հնչակեանները չկրցին ընել մեր ժողովուրդին այնպիսի ծառայութիւններ, որոնց չնորհիւ կրնային տեւականօրէն իրենց հետ կապել հայ զանգուածները:

Երրորդ՝ Հնչակեանները չունեցան բաւականաչափ զօրաւոր նկարագրի տէր, գաղափարական, անկեղծ, նըւիրուած, անձնազոհ առաջնորդներ, որոնք անընկճելի հաւատք, անսպառ եռանդ, աննկուն կամք եւ անյաղթելի տոկունութիւն ունենային համբերատար գործակցութեամբ վարելու իրենց կազմակերպութիւնը եւ անոր միջոցով հայութիւնը:

Մինչդեռ՝ Դաշնակցութիւնը յաջողեցաւ իրականութեան մէջ տիրական ույժ մը դառնալ, որովհետեւ ան ունեցաւ փայլուն մտքի, զօրաւոր կամքի ու նկարագրի տէր նուիրուած ու անձնազոհ առաջնորդներու ամբողջ խումբ մը, որ չընկրկեցաւ ոչ մէկ արգելքի, ոչ մէկ դժուարութեան առջեւ եւ Ուստրի նման թշնամական անկիւնի մը մէջ անգամ բոյն դրաւ եւ յաջողեցաւ կազմել պատկառելի կոմիտէ մը, որուն գործօն անդամներու թիւը ատեն մը հասաւ 150ի եւ նոյնիսկ աւելիի:

Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը երբեք Հնչակեաններու նման չպառակտուեցաւ, երբեք իրարու հակամարտ, գիրար վարկաբեկող ու քայքայող խոչոր մասերու չբաժնուեցաւ: Ճիշդ է, Դաշնակցութենէն զանազան ժամանակներ հեռացողներ եղան, բայց անոնք սակաւաթիւ անհատներ էին միայն, որ երբեք չկրցին իրենց ետեւէն քաշել տալ կուսակցական զանգուածներ:

Հայ իրականութեան մէջ ոչ մէկ քաղաքական կազմակերպութիւն կըրցաւ այնքան կարգապահ ըլլալ եւ կարգապահութիւն սորվեցնել, որքան Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը: Ոչ մէկ հայ քաղաքական եւ ոչ-քաղաքական կազմակերպութիւն երբեւէ բերաւ գոհողութեան այն սքանչելի ոգին, որ երեւան բերաւ Դաշնակցութիւնը եւ որ բացառիկ է նոյնիսկ ուրիշ ազգերու կեանքին մէջ: Ոչ մէկ հայ քաղաքական եւ ոչ-քաղաքական կազմակերպութիւն կրցաւ Դաշնակցութեան նըման բարձր աստիճանի մը վրայ դնել եւ այնքան արդիւնաւոր դարձնել իր բանաւոր եւ գրաւոր պրոպականդը եւ մասնաւորապէս տարածել լսելի եւ յարգելի դարձնել իր մամուլը: Ոչ մէկ հայ քաղաքական եւ ոչ-քաղաքական կազմակերպութիւն Դաշնակցութեան նման կրցաւ Երկրի մէջ թէ զուրբը կատարել իրական առաջնորդի դերը հայ ժողովուրդի համար անոր կեանքի ամէնէն տագնապալի շրջաններու մէջ: Դաշնակցութիւնն էր, որ հնարաւոր դարձուց եւ վարեց հայկական հերոսամարտերը վերջին քառորդ դարու ընթացքին: Դաշնակցութիւնն էր, որ ստեղծեց Հայաստանի հանրապետութիւնը եւ հնարաւոր դարձուց ներկայ Խորհրդային Հայաստանի գոյութիւնը, իբր կորիզ հայ ազգային ապագայ պետութեան»:

Վճռական ճակատակ է Տանցիկի հանրաքուէին

Վարչաւայի կիսապաշտօնական օրկանը ուժգնօրէն կը յարձակի այն թելադրութեան վրայ, թէ Տանցիկի հարցը պէտք է լուծուի հանրաքուէի միջոցաւ: Ոչ ոք կ'ուրանայ, թէ Տանցիկի բնակչութեան մեծամասնութիւնը Գերմաններ են: Այս իրողութիւնը հաստատելու համար հանրաքուէի եւ կամ փողոցներու մէջ թափօրներ կազմելու պէտք չկայ: Այս իրողութիւնը միշտ ընդունած են լեհական կառավարութիւնները եւ այլն. Պէտք խոստովանեցաւ զայն մայիս 5ի իր ճառին մէջ: Լեհաստան, սակայն, կենսական չահեր ունի Տանցիկեան հողամասերուն մէջ, որոնք հաստատուած են միջազգային դաշնագրերով եւ լեհական կառավարութեան ու Տանցիկի ծերակոյտին միջեւ կնքուած համաձայնագրով: Այս իրաւունքները ճանչցած է նաեւ գերման կառավարութիւնը: Եթէ Գերմանիա փորձէ բռնի ուժով գրաւել Տանցիկը, լեհ բանակները արդէն կը մտնեն այնտեղ նախ քան գերման զօրքին հասնիլը արեւել. Փրուսիայէն: «Մեր չահերը Տանցիկի մէջ լաւ հիմնաւորուած են: Մենք չենք կրնար կորուսիլ Գալթիկէն»:

ՅԱՌԱՋԻ ԹԵՐԹՕՆԸ (25)

ԻՆՆՍՈՒՆ ԵՐԵՔ

Գրեց՝ ՎԻԿԹՈՐ ՀԻՒԿՕ — Թարգմ. Ս. Զ.

Երկրորդ օրը, իրիկուան, արեւին …ը մտնելէն ժամ մը առաջ, ան իր …ը Թողուց Սէն-Միշէլ լեռը եւ …ի ցամաք յառաջանալով՝ մտած ծովեզերքին այնպիսի մէկ տեղը, … ամայի է, որովհետեւ աւա… մէջ խրուելու վտանգ կայ:

…Երեխաաբար մակընթացու… …նը չատ բարձր էր:

Հալմալօ, բոլոր ուժովը, մակոյկը …ի առաջ՝ եզերքը մղեց, չօշափեց …ւտ յատակը, հասկցաւ որ հաս… …է, նաւակը անոր մէջ խրեց …ւնքը ծովեզերք ցատկեց: Անոր ե… …ւն դուրս ելաւ ծերունին ալ ու …նեց հորիզոնը:

— Տէ՛ր իմ, ըսաւ Հալմալօ, ահա …ք կը գտնուինք Կուէնօն գետաբե… …նին մօտ: Ահա Պօմուառը՝ ձախա… …ը, ահա Հիւին աջակողմը. իսկ … չիմացը քարաշարքին զանգակատունը, Արտըվօն է:

Ծերունին ծռեցաւ դէպի մակոյկը, առաւ չոր հաց մը, դրաւ իր գրպանը եւ Հալմալօին դառնալով ըսաւ.

— Վերցո՛ւր մնացածը:

Հալմալօ հաւաքեց մնացած միսը, չոր հացը լեցուց պարկի մը մէջ, պարկը ուսը առաւ եւ դառնալով ծերունիին.

— Տէր իմ, ըսաւ, ի՞նչ պէտք է ընեմ այժմ, առաջնորդե՞մ թէ հետեւիմ ձեզ:

— Ոչ մէկը, ոչ միւսը:

Հալմալօ ապուշ կտրած նայեցաւ ծերունիին:

— Մենք պէտք է այժմ բաժնուինք, Հալմալօ, մեր երկուքին միասին ըլլալը աղէկ չէ. պէտք է կա՛մ հազար հոգի ըլլալ կամ մէկ հոգի:

Այստեղ ծերունին լռեց եւ իր գըրպանէն կանաչ մետաքսէ գործուած ժապաւէն մը հանեց: Բաւական նման էր քօքարդի եւ կեդրոնը ասեղնագործուած էր չուշանի ոսկեայ ծաղկանկարը:

— Կարդալ գիտե՞ս:

— Ոչ:

— Աւելի լաւ. կարդալ գիտցողը անյարմար կ'ըլլայ: Ցիշողութիւնդ լա՞ւ է.

Այո՛:

— Շատ լաւ, լսէ ուրեմն, Հալմալօ: Դուն դէպի աջ կողմը կը բռնես, իսկ ես դէպի ձախը: Ես կ'երթամ Ֆուժէրի կողմէն, իսկ դուն Բազուժի կողմէն: Պահէ այդ պարկը, որ քեզի գիւղացիի կերպարանք կու տայ, ծածկէ զէնքերդ եւ ցանկապատի հանդիման առնեդ քեզի համար ձեռնափայտ մը կտրէ: Սողոսկէ բարձրահասակ վարսակներու արտերու մէջէն, սահէ պատերու ետեւէն, ցատկէ ցանկապատերու վրայէն եւ գնա դաշտերու մէջէն. հեռու կեցիր անցորդներէն, խուսափէ ճամբաներէ եւ կամուրջներէ, մի՛ մտներ Բօնթօրսօն. բայց չէ՞ որ դուն պիտի կտրես անցնիս Քէնօն գետը, ի՞նչպէս պիտի ընես:

— Լողալով կ'անցնիմ:

— Շատ լաւ, ապէ՛ զատ այդ գետին մէջ ծանծաղուտ մը կայ, գիտե՞ս ո՛ւր կը գտնուի:

— Այո՛, Անսէի եւ Վիէօ Վիէլի մէջ:

— Այո՛, այդպէս է, ճշմարիտ է որ դուն տեղացի ես:

— Բայց չուտով գիշեր կ'ըլլայ, ո՞ւր պիտի գիշերէք:

— Իմ մասին Թող որ ես մտածեմ, բայց դուն ո՞րտեղ պիտի գիշերես:

— Ատոր համար մացուտներ կան, եւ նաւաստի ըլլալէ առաջ գիւղացի եղած եմ:

— Մէկդի նետէ քու այդ նաւաստիի գլխարկդ, որ կրնայ քեզ մատնել, աւելի լաւ կ'ընես որ գիւղական գդակ մը գտնես:

— Օ՛հ, այդպիսի գդակներ ամէն տեղ կարելի է ճարել. առաջին հանդիպած ձկնորսէն կարելի է գնել:

— Շատ լաւ, լսէ՛ այժմ, դուն լաւ կը ճանչնա՞ս անտառները:

— Բոլորը:

— Ամբողջ երկրին մէ՞ջ:

— Այո՛, սկսած Նուարմուտիէէն մինչեւ Լավալ:

— Գիտե՞ս նոյնպէս անոնց անունները:

— Գիտեմ թէ՛ անտառները, թէ անոնց անունները, բոլորը գիտեմ:

— Ոչինչ չե՞ս մոռնար:

— Ոչինչ:

— Շատ լաւ, այժմ լսէ՛ ուշադրութեամբ: Օրական ո՞րչափ մղոն ճամբայ կրնաս անցնիլ:

— Տասը, տասնըհինգ, տասնըութ, եթէ միայն պէտք ըլլայ, մինչեւ անգամ քսան մղոն:

— Այո՛, կ'երեւի այդքան ալ պէտք կ'ըլլայ: Բառ մը մինչեւ անգամ չմոռնաս այն խօսքերէն, զոր այժմ պիտի ըսեմ քեզ: Դուն կ'երթաս Սէնդ-Օպէնի անտառը:

— Որ կը գտնուի Լամպալի մօտ:

— Ճիշդ այդ, այդտեղ Սէն-Ռիէօլի եւ Բլէդէլիաքի մէջտեղ բացուող ձորակին եզերքը կը գտնուի մեծ չագանակենի մը, դուն այնտեղ կանգ կ'առնես, բայց ոչ ոք չես տեսներ:

— Բայց ատիկա չարգիլեր որ այնտեղ որ եւ է մէկը պահուըտած ըլլայ, ես այդ գիտեմ:

— Դուն ձայնով նշան պիտի տաս. գիտե՞ս ինչպէս ձայնով նշան կուտան:

Հալմալօ իր թուշերը ուռեցուց, ծովին կողմը դարձաւ եւ բուի կո՛յկո՛յոցը հնչեցուց: Այդ վոյոցը այնքան նման էր եւ այնքան չարագուշակ որ, կարծես գիշերային խորութիւններէն դուրս կուգար:

— Շատ լաւ, դուն ատիկա լաւ գիտես. այս ըսելով ծերունին մետաքսէ ժապաւէնը Հալմալօին երկնցուց:

— Ա՛ռ, ահա քեզ իմ հրամանատարութեանս նշանը. պէտք է որ դեռ ոչ ոք չիմանայ իմ անունս, բայց այս ժապաւէնը բաւական է: Այդ չուշանի ոսկեայ ծաղկանկարը հիւսած է Թագուհին աղջիկը Թամբլի բանտին մէջ:

Հալմալօ ծունկը գետին դրաւ եւ դողդողալով ընդունեց չուշանանկար ժապաւէնը, մօտեցուց իր չրթունքներուն, բայց յանկարծ կանգ առաւ, սարսափելով զայն համբուրելէ:

— Կարո՞ղ եմ համբուրել, հարցուց:

— Կարող ես, չէ՞ որ դուն կը համբուրես խաչը:

Հալմալօ համբուրեց չուշանի ծաղկանկարը:

— Վեր ել, ըսաւ ծերունին:

Հալմալօ ելաւ եւ ժապաւէնը ծրարրեց ու ծոցը դրաւ:

(Շար.)

յայտարարութեան Թէ տեղեկութիւններ պիտի հաղորդուին նոր ծրագրի մասին: Զինուորական իշխանութիւնը արտակարգ միջոցներ ձեռք առաւ, բարեկարգութիւնը պահպանելու համար

Ընդհ. գործադուլի առթիւ հրատարակուած յայտարարութիւնը «պատերազմ» կը հռչակէ «զաւաճանութեան դէմ», պահանջելով ամէն զոհողութիւն ստանձնել, Հրէական Տան ծրագիրը գլուխ հանելու համար: Լոնտոնի հրէական գործակալութիւնը զեկոյց մը հրատարակեց, որ կը դանդատի Թէ նոր ծրագրով Պաղեստինը պիտի ենթարկուի արաբական մեծամասնութեան: Եւ կ'աւելցնէ.

— «Հրեաները երբեք պիտի չընդունէին որ Պաղեստինի դուռները փակուին իրենց առջեւ եւ իրենց ազգային տունը դառնայ հրէական Թաղ մը: Այն հրեայ ռահվիրաները որոնք վերջին երեք սերունդներու միջոցին ցոյց տուին իրենց ուժը, վերաշինելով լքուած երկիր մը, այսուհետեւ ալ պիտի ցուցնեն նոյն կորովը, պաշտպանելու համար հրէական ներգաղթը, հրէական տունը եւ հրէական ազատութիւնը»:

Տոքթ. Վայզման, սիոնական միութեան վարիչը, որ Երուսաղէմէն Լոնտոն գացած էր օդանաւով, Չէյմպըրլէնի ներկայացաւ եւ յայտարարեց Թէ Պաղեստինի Հրեաները երբեք պիտի չհամակերպին անգլիական նոր քաղաքականութեան:

Թէլ-Աւիվի մէջ հազարաւոր Հրեաներ ցոյց մը կատարելով, կրակի տուին պաշտօնական շէնքերը:

Ի՞նչ կը պահանջէ Իտալիա

Մուսոլինիի ճառին առթիւ, Փաշական ժամուլը կը պահանջէ, որ ժողովրդապետութիւնները վերաքննեն Եւրոպայի եւ գաղթավայրերու իրաւական վիճակը: Գ. Կայտա կը գրէ — «Առանցքը կը պահանջէ, որ այն եւրոպական պետութիւնները եւ անոնց կցած հողերը, որոնք հետեւանքն են Փրանքեւանգլիական յաղթանակներուն՝ բռնութեամբ ու ապառնալիքներով, պէտք է վերաքննութեան ենթարկուին խաղաղօրէն, այնպէս որ այլեւս չպատճառեն բռնութեան չմասնակցող ազգերու չարերուն եւ չյաւերժացնեն անարդարութիւնը: Ուստի, խաղաղութիւնը կախում չունի Առանցքի պետութիւններէն, այլ երկու ժողովրդապետական աշխարհակալներէն, որոնք կը մերժեն ո եւ է վերաքննութիւն, որպէսզի պահեն իրենց անցեալ բռնութեանց պտուղները: Շատ մը Թերթեր ալ մանաւորապէս կը չեշտեն Մուսոլինիի հետեւեալ խօսքերը.— «Ինչ որ ալ պատահի, եա կը յայտարարեմ ձեզի կատարեալ վստահութեամբ Թէ պիտի հասնինք մեր նպատակին...»: Ուրիշ Թերթ մըն ալ կը գրէ.— «Առանցքի պահանջները կը կոչուին Թունուզ, Սուէզ, Ճիպութի: Անոնք կը կոչուին գերման գաղթավայրեր»:

Գերմանիոյ մարդահամարը եւ փոքրամասնութիւնները

Մեծապոյն Գերմանիոյ մարդահամարը կը կատարուի մեծ ուշադրութեամբ: Թէեւ այս մարդահամարը ներքին արժէք ունի, բայց անոր արդիւնքը միջազգային անդրադարձում եւս պիտի ունենայ, որովհետեւ մանաւոր խնամք ցոյց կը տրուի ճշդելու փոքրամասնութիւնները: Ամէն անհատ պէտք է որ պատասխանէ հետեւեալ հարցումին,— Ո՞ր ժողովուրդին կը կարծես Թէ կը պատկանիս: Կը կարծուի Թէ փոքրամասնութեանց շատ մը անդամները պիտի պատասխանեն, Թէ «իրենք զիրենք գերման կը զգան»: Այսպէս պիտի հերքուի Լեհերու այն պնդումը Թէ Գերմանիոյ մէջ կան 1,500,000 Լեհեր: Կարգ մը փոքրամասնութիւններ ալ պիտի անհետանան, ինչպէս կեդրոնական Գերմանիոյ Սորպերը, որոնք իրենք զիրենք գերման պիտի յայտարարեն: Անոնց դպրոցները եւ Թերթերը արգիլուած են արդէն: Մարդահամարը պիտի ճշդէ նաեւ, առաջին անգամ ըլլալով, Գերմանիոյ մէջ ոչ-արիականներու Թիւը: Շատ մը սատրապաններ կը մերժեն պատասխանել ցեղային ծագման վերաբերեալ հարցումին: Մարդահամարին մէջ հարցումներ կան նաեւ իւրաքանչիւրի կրթութեան աստիճանին, մասնագիտական ուսումին եւն. մասին:

Հունգարիա կը ճնշէ նացիները

Բազմաթիւ նշաններ կան Թէ Հունգարիոյ կառավարութիւնը կը ձգտի կաշկանդել նացիներու գործունէութիւնը, ընդդիմանալով գերման միջամտութեան՝ իր ներքին գործերուն մէջ: Փետրուար 3ին նացիները ռումբ նետած էին հրէական սինակոկի մը վրայ: Դատարանը ցկեանս բանտարկութեան դատապարտեց յանցաւորներէն գլխաւորը եւ 10 տարի բանտարկութեան՝ անոր մեղսակիցը: Արտաքին նախարար կոմս Ցաքի այս առթիւ յայտարարեց.— «Մենք չենք կրնար ներել ո եւ է յմբոստութիւն: Ցորչափ Հունգարիա գոյութիւն ունենայ, Թոյլ պիտի չտայ որ հաստատուի դիկտատուրա մը: Ժողովրդապետութիւնը կրնայ Թերութիւններ ունենալ, բայց Հունգարիոյ կեանքի կենսական անհրաժեշտութիւնն է ան, եւ մենք պիտի չհրաժարինք անկէ»: Կառավարութիւնը հրահանգ տուաւ, որ մամուլը չյարձակի արեւմտեան մեծ պետութեանց վրայ:

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՍՊԱՆԻՈՅ կառավարութիւնը հրատարակեց հրովարտակ մը, որով 18—50 տարեկան բոլոր աղամարդիկ ենթակայ են «ազգային վերակառուցման» պարտաւորիչ աշխատանքներուն:

Խ. ՄԻՈՒԹԻՒՆԸ կը զօրացնէ իր նաւային ուժերը: Կառավարութիւնը հրատարակեց հրամանագիր մը, որով կարմիր նաւատորմիղի մէջ ծառայութեան տեւողութիւնը պէտք է ըլլայ այսուհետեւ հինգ տարի, փոխանակ չորսի:

ԻՏԱԼԻՈՅ պատերազմական փոխ-նախարար զօր. Փարիանի յայտարարեց Թէ երկիրը այժմ զէնքի տակ ունի 76 զօրաբաժին, մէկ միլիոն զինուորներով, առանց հաշուելու սեւ շապիկաւոր պահակները: Իտալիա 7000 հոգի կորսնցուցած է սպանիական պատերազմին մէջ:

ԶԻԿՖՐԻՏԻ գերմանական ամրութիւններուն վրայ անցեալ տարի աշխատած են 250,000 բանուորներ, 85,000 զինուորներ եւ Աշխատաւորական ճակատի 100,000 անդամներ, ընդամէնը 435 հազար հոգի: Այս ամրութիւնները մօտ են Փրանսական եւ պելժիական սահմաններուն:

ՀՐԵԱՆԵՐՈՒ ԴԷՄ նոր օրինագիծ մը ներկայացուեցաւ Իտալիոյ խորհրդարանին: Այս օրինագծով, լրագրողի եւ նոտարի պաշտօնները կ'արգիլուին Հրեաներուն համար, եւ սահմանափակումներ կը հաստատուին բժիշկի, դեղագործի, փաստաբանի, առեւտրականի, դայեակի, ճարտարապետի, հաշուապահի, հողաչափի եւն. ասպարէզներուն համար:

ԼԵՀԱՍՏԱՆԻ ապարապետ, մարաջախտ Սմիկլի, մօտերս պիտի այցելէ Պալթեան երեք երկիրները (Էսթոնիա, Լեթոնիա, Լիթուանիա): Լեթոն զօրավար մըն ալ Վարշաւա պիտի երթայ:

ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՆՐԱԿԱՌՔԵՐԸ երէկուընէ ի վեր կանգ չեն առներ, առանց զանգակ զարնելու կամ փողոցէն նշան ընելու:

ՊԱԼՔԱՆԵԱՆ համաձայնութեան տնտեսական խորհուրդը գումարուեցաւ Պուքրէշի մէջ, նախագահութեամբ Ռումանիոյ արտաքին նախարարին, որ իր բացման ճառին մէջ ըսաւ.— «Մենք չենք ուզեր պալքանեան որ եւ է ժողովուրդ դուրս ձգել այս կազմակերպութենէն: Կը ցաւինք որ պուլկար ժողովուրդը ներկայացուցիչ չունի այս ժողովին մէջ, բայց կը յուսանք ի վերջոյ համոզել Պուլկարիան Թէ իր մասնակցութիւնը չի կրնար վնասել ոչ իր ազգային, ոչ ալ շահերուն»:

ԱՆԳԼԻՈՅ Թագաւորը Քէպէք (Քանատա) ցամաք ելած ատեն, Փրանսական դպրոցներու 5000 աշակերտներ «Տէր պահէ Թագաւորը» երգեցին Փրանսերէն. Թագաւորն ալ Փրանսերէն ճառ մը խօսեցաւ:

Հ.Մ.Ը.Մ.Ի ՔՍԱՆԱՄԵԱԿԸ ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ ՍՈՐՊՈՆԻ ԱՄՓԻԹԱՏՐՈՆԻՆ ՄԷՋ

45, Rue des Ecoles. Մէթրօ Սէն Միշէլ. 21 ՄԱՅԻՍ, ԿԻՐԱԿԻ ԿԷՍՕՐԷ ՎԵՐՋ ԺԱՄԸ 2ԻՆ

ԲԱՐՁՐ ՀՈՎԱՆԱՒՈՐՈՒԹԵԱՄԲ ԿՐԹԱԿԱՆ ՆԱԽԱՐԱՐԻՆ

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ՝ ԶԱՐԵՀ ՊԷՅ ՆՈՒՊԱՐ

ԿԸ ԽՕՍԻՆ Պ.Պ. Ա. ՉՕՊԱՆԵԱՆ ԵՒ Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ

Իրենց սիրայօժար մասնակցութիւնը կը բերեն Փնար երգչախումբը ղեկավարութեամբ Ն. ՍԵՐԳՈՅԵԱՆԻ

Օր. ԼԻՏԻ ՏԷՄԻՐՃԵԱՆ (ջութակ), Օր. ՀԱՅԿԱՆՈՅՇ ԹՈՐՈՍԵԱՆ (երգ), Օր. ՁՈՒԱՓԵԱՆ (դաշնակ), Գ. Ս. ԻՍԱՀԱԿԵԱՆ (երգ), Գ. ՆՈՒՐՀԱՆ ՄԱՐԳԱՐԵԱՆ (արտասանութիւն):

Մուտքը ազատ է:

Յուսկերը նախօրօք ապահովել «Յառաջ»ի եւ «Ազգային»ի խմբագրատուններէն, Յովնան Քամալեանի գրատուն, 51, rue Mr le Prince, Խաչագան ...ի, 54, rue St. Lazar, Նպարավաճառատուն Constantinople, rue Trévise, Փարիզի Հայոց եկեղեցի, 15, Ռիւ Ժան Կուժօն, Բարեգործականի տուն, 8, rue Bossuet, Զագրեան-Փափազեան վաճառատուն, 30, rue d'Aboukir, Հ. Աքելեան, 49, rue de Clery, Փարիզ, César, 9 Bld Bonne Nouvelle.

Այս տօնակատարութեան առթիւ Յունաստանէն եկած Սկաուտական զօրախումբը ...ը կը հրաւիրէ Փարիզի եւ շրջաններու մէջ գտնուող նախկին սկաուտները հանդէսին մասնակցիլ համազգեստով: Փափաքողները պէտք է ներկայ ըլլան Sorbonի դիմաց գտնուող պարտէզին մէջ ժամը 1ին, օրուան խմբապետին տրամադրութեան տակ:

Տէր եւ Տիկին Գամեր Գավաֆեան եւ զաւակունք, Գ. Գ. Գարոյր, Շաւարշ, Գերճ եւ Կարապետ Գավաֆեան, Այրի Տիկին Արաքսի Գարբիսեան (Պոլիս), Գ. Յարութիւն Գարբիսեան, Տէր եւ Տիկին Արամ Յէքէնեան եւ զաւակը (Պոլիս), Տէր եւ Տիկին Մարտիկ Թաշճեան (Պոլիս), Տէր եւ Տիկին Գեղամ Թաշճեան եւ զաւակունք (Պոլիս), Գ. Կարապետ Թաշճեան, ինչպէս նաեւ բոլոր ազգականները սրտի խորունկ կսկիծով կը ծանուցանեն իրենց սիրելի հօր, եղբօր, մօրեղբօր եւ ազգականին՝

ԼԵՒՈՆ ԳԱՎԱՖԵԱՆԻ

(Պոլսոյ նախկին փաստաբաններէն)

դառնաղէտ մահը որ տեղի ունեցաւ Մայիս 15ին Cochinի հիւանդանոցին մէջ, 71 տարեկան հասակին:

Յուղարկաւորութիւնը տեղի պիտի ունենայ այսօր, 19 Մայիս, ուրբաթ կէսօրէ վերջ ժամը 1.45ին, Cochinի հիւանդանոցին մէջ: 12, Rue de la Santé. Փարիզ: Մէթրօ՝ St. Jacques:

Հանգուցեալին մարմինը պիտի ամփոփուի Plessis Robinsonի գերեզմանատունը:

ԾԱՆՕԹ.— Մահազդ դրկուած չըլլալով կը խնդրուի ներկայս իբր այն ընդունիլ:

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Այրի Տիկին Աղնիւ Դաւիտօֆ, Տէր եւ Տիկին Դաւիթ Դաւիթեան կը ծանուցանեն Թէ 21 Մայիս, Կիրակի օր, Փարիզի Հայոց եկեղեցին մէջ, 15 Ռիւ Ժան Կուժօն, տեղի պիտի ունենայ հոգեհանգիստ իրենց սիրելի ամուսնոյն, հօր եւ աներհօր ՍՏԵՓԱՆ ԴԱՒԻՏՕՖի յիշատակին.

Կը հրաւիրուին հանգուցեալին բարեկամները, ազգականները եւ յիշատակը յարգողները:

ՅՈՐԴԱՆՔԻ ԵՐԵԿՈՅ

ԱՐԱՄԻ ՄԱՀՈՒԱՆ ՔՍԱՆԱՄԵԱԿԻ ԱՌԹԻՒ

կազմակերպուած ՐԱՖՖԻ խումբի կողմէ 19 Մայիս, Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8,30ին, Salle Le Journalի մէջ, 100 Rue Richelieu métro Richelieu-Drouot

Կը խօսին՝ ընկերներ Վ. ՓԱՓԱԶԵԱՆ, Շ. ՄԻՍԱՔԵԱՆ

Գ. ՇԱՀԽԱԹՈՒՆԻ կը պատմէ դրուագ մը Արամի կեանքէն

Կ'երգեն՝ Օր. Ա. ԱՌԱՔԵԼԵԱՆ եւ Գ. Ն. ՄԵՀԹԵՐԵԱՆ, կ'արտասանեն՝ Գ.Գ. Ռ. ԶԱՐԴԱՐԵԱՆ եւ Ն. ՄԱՐԳԱՐԵԱՆ.

Մուտք 5 Ֆր.:

Salle Erard, 13, Rue du Mail, (métro : Sentier)

24, Մայիս. Չորեքշաբթի երեկոյեան ժամը 9ին

ՆՈՒԱԳԱՀԱՆԴԷՍ

ՋՈՒԹԱԿԻ ՀԱՆՐԱՄԱՆՕԹ ՎԻՐԹՈՒՕԶ

ՖԻԼԻՊ ԱՂԱՋԱՐԵԱՆԻ

Մուտք 25, 20, 15 եւ 10 Ֆրանք

Յոմսերը կը ծախուին Salle Erard, Maison Eschig, 48, rue de Rome եւ Տ. Աղազարեանի մօտ՝ 11, rue Robert Planquette, Paris 18.

Թատերական Ներկայացում

կազմակերպուած ԱՌՆՈՒՎԻԼ ԼԸ-ԿՌՆԷՅԻ «ԱՐԱՐԱՏ» ԵՐԿՍԵՌ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ

21 Մայիս, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը ճիշդ 3ին կալմանի սրահին մէջ

կը ներկայացուի ՊԵՏՐՈՍ ԴՈՒՐԵԱՆԻ

«ՍԵՒ ՀՈՂԵՐ»ը երգախառն ողբերգութիւն 3 արար

եւ «ԽԵՆՈՑԻՆ ԹՈՒՉԸ», (զաւեշտ)

Միութեան երգչախումբը Գ. ՎԱՀՐԱՄ ԷԼՄՕՃԵԱՆի ղեկավարութեամբ կ'երգէ քառաձայն ազգային երգեր:

Նախօրօք ճայթայթել տոմսերը, որոնք կը վաճառուին միութեանս անդամներուն մօտ: Մուտք Ա. կարգ 7.50, Բ. կարգ 5 Ֆր., տասը տարեկանէն վար տղոց 3 Ֆր.: Կը խնդրուի 5 տարեկանէն վար երեխայ չբերել:

ՄՕՏԵՐՍ ԼՈՅՍ ԿԸ ՏԵՍՆԷ

"Bonjour au Moussadagh„

ԳՐԵՑ՝ *PAUL DU VÉOU*

(Հեղինակին համբորդութիւնը Ալեքսանտրէթի Սանճաքին մէջ, Ծերակուտական Գ. Gautherotի հետ, 1939 Ապրիլին, քարտէսներով եւ լուսանկարներով). Հրատարակութիւն Միջերկրականի Կոմիտէին, ճախճախեղ թուղթի վրայ (Թիւ 1—5, առաջին երեքը թաժանորդագրուած) 100 Ֆր.:

Հոլանտական Թուղթի վրայ (Թիւ 6—15, Թիւ 6էն 10 բաժանորդագրուած) 76 Ֆր.:

Ուրիշ ընտիր Թուղթի մը վրայ տպագրուած Թիւ 16—35 (Թիւ 16էն 19 բաժանորդագրուած:

Սովորական տպագրութեան գինն է 15 Ֆր.:

Փոխադրէքը չէքով զրկել à l'ordre de Mademoiselle Andrée Gaudin, 78, Av. des Champs Elysées, Paris (8e).

Շքեղ տպագրութիւնները պիտի ստորագրուին հեղինակին կողմէ: Առաջուններն ամէնքէ աւելի պիտի կատարուին: Անուն, մականուն եւ հասցէ գրել յստակօրէն, գլխագիր:

Բժշկական դասախօսութիւն եւ թէյասեղան

կազմակերպուած Յ. Կ. Խաչի Ռոմէնվիլ-Մոնթրէօյի Մասնաճիւղին կողմէ 21 Մայիս, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3—7, **4 Place Jeanne d'Arc**ի սրահին մէջ, Noisy-le-Sec:

Կը խօսի Գ. ԳՕՂՈՍԵԱՆ.

Երգ, արտասանութիւն եւայլն:

ԲԱՐԵՍԻՐԱՑՆԵՐՈՒ ՀԱՆԴԷՍ

ՍԵՒՐԻ ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ, ՅՈՒՆԻՍ 4ԻՆ

Նկատի ունենալ այդ Թուականը եւ չխաչաձեւել:

ՊԱՐԱՆՑԻԿ ԵՐԵԿՈՅԹ

ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՅ ԵՐԻՏ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԱՄՍՕՐԵԱՅ ՊԱՐԱՆՑԻԿ ԵՐԵԿՈՅԹԸ

կազմակերպուած՝ ՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱՑ ԱԿՈՒՄԲԻՆ հետ

տեղի կ'ունենայ յառաջիկայ 20 Մայիս, Շաբաթ երեկոյ ժամը 8—12, Միութեան կեդրոնատեղին 8 rue Bossuet, Paris.

Մուտք (Թէյ եւ անուշեղէն միասին) 10 Ֆր.: Ընտիր օրքեսթր

Գ. ՉՕՊԱՆԵԱՆի պարբերական դասախօսութիւնը՝ յառաջիկայ 23 Մայիս, Երեքշաբթի երեկոյ ժամը 9ին 8 rue Bossuet, Paris. Նիւթ՝ «Նահապետ Քուչակ, Իրատական եւ այլաբանական տաղեր»:

ԻՐԱՒԱԳԷՏ - ԽՈՐՀՐԴԱԿԱՆ

Արտաւազդ Հանըմեան

122 Boulevard Murat (Paris 16e)

Մէթրօ Փօրթ տը Սէն Քլու, եւ Ավընիւ տը Վէրսայլ կողմէն: Դիմել իրեն վստահութեամբ ամէն կարգի դատի, առնելիքի եւ գործի համար:

10-12, 6.30-8, բացի երեքշաբթի եւ ուրբաթ առաւօտներէն: Թելէֆոն, Ժասմէն 52-69:

Հ. ԶԱՐԴԱՐԵԱՆ

ՎԻՐԱԲՈՅԺ - ԱՏԱՄՆԱԲՈՅԺ

44 Rue Dunkerque (ՄԷԹՐՕ ԿԱՌ ՏԻՒ ՆՈՌ)

Tél. Trudaine 42—69

Կ'ընդունի ամէն օր ժամը 14—20:

Առաւօտները ժամադրութեամբ:

ՀԱԳՈՒՍՏԵՂԷՆԻ ԵՒ ՈՒՏԵՍՏԵՂԷՆԻ ԿԱՊՈՅՑՆԵՐ ՌՈՒՍԱՍՏԱՆ ՂՐԿԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ

Լոնտոնէն, Փարիզէն եւ Փրակայէն կ'ուղարկենք՝ բրդեղէններ, կօշիկներ, ճերմակեղէններ, Թելերներ եւայլն, ամենաժամ գինով: Կը ստանձնենք նաեւ յաճախորդներու կողմէ գնուած ապրանքներու առաքումը: Փափաքողներուն կը զրկենք բրդեղէններու նմոյշները եւ մանրամասնութիւններ:

Կ'ուղարկենք գրամեքենայ (portatif) Underwood մեքենաներ: Ռուսական տառերով, ամենաժամ գիներով:

Դիմել՝ **American Lloyd, Paris (9). 7 rue Auber**

Tél. Opéra 67-77

ՀԱՍՑԷԻ ՓՈՓՈԽՈՒԹԻՒՆ

ԻՐԱՒԱԳԷՏ - ԽՈՐՀՐԴԱԿԱՆ

ՎԱՀԱՆ ԵԱՐՃԱՆԵԱՆԻ

Գրասենեակը փոխադրուած է

21, RUE BAUDIN, PARIS (9e) Tél. Tru: 29 - 39

(Մէթրօ Cadet, Սրբուհի Մոնթոլոնի եւ բիւ Լաֆայէթի անկիւնը)

Ընդունելութիւն ամէն օր 9էն 11 եւ 6էն 7 եւ ժամադրութեամբ

Maison DARON

Entreprise Générale de Bâtiments

PLOMBERIE - COUVERTURE

Eau, Gaz, appareils sanitaires, lavabo et tout à l'égout

TATOULIAN ARAKEL

Կը ստանձնէ նաեւ շէնքերու նորոգութիւնը եւ շինութիւնը:

ԿԸ ՀԱՅԹԱՅԹԷ ՓՈԽԱՌՈՒԹԻՒՆ ՇԻՆՈՒԹԵԱՆՑ ՀԱՄԱՐ:

Դիմել իր արհեստանոցը 32Rue Menilmontant, Paris (20)

Le Gerant : H. STEPHAN

Imprimerie A-DER (AGOPIAN) 17, Rue Damesme, Paris (13)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 376.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : GOBelins 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ —

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	[illegible] ֆրանք	140 ֆրանք	
Այլ երկիրներ	[illegible] ֆրանք	110 ֆրանք	

ՇԱԲԱԹ 20 ՄԱՅԻՍ
SAMEDI 20 Mai 1939

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

… ՏԱՐԻ — 15e Année No. 4045

ՕՐՈՒԱՅ ԽՕՍՔ

ԿԱՄԱՒՈՐԱԿԱՆ

Անցեալ շաբթու, Պէյրութի թերթերէն արտատպեր էինք լուր մը, որուն համաձայն Ծերուն Մարկոսեան անուն Հայ մը հաղորդեր է Լիբանանի վարչապետին թէ պատրաստ է մը պարապային կրնայ զօրագունդ մը կազմել 2000 [illegible] փորձառու ռազմիկներէ։ Հաւաստած է նոյն իսկ թէ կրնայ այս թիւը բարձրացնել 4 – 5000ի, միայն Լիբանանի մէջ։

Այս լուրին հրատարակութենէն վերջ, կարգ մը տեղեկութիւններ քաղեցինք նամակագրի մասին, մէկը միւսէն անհաւատ։

Ըսեն 1914ի պատմութիւնն է որ կը կրկնուի. Չէ՞ որ, այն ատեն ալ, [illegible] կանուխ աքթիւզար կամաւոր կը հաւաքէր կամ հաւատքներ կ'ընծայէր [illegible] համար այս կամ այն ճակատին վրայ։

Այստեղ կը ծագի պատասխանատուութեան հարց մը, որուն առջեւ պարտաւոր ենք լեզօրէն սրտաձայլ բոլորս ալ, ո՛ւր որ ալ գտնուինք։

Ըսեմ անփորձ բլլալով, շատ մը թեթեւութիւններ հասկնալի էին։ Օտարներու վառ երեւակայութեամբ, մեր ոտքերը գետնէն կը կտրէին, եւ գրիչը, լեզուն վարձողը կ'երգէր, աղաղակ մը կ'արձակէր։

Կը կարծէինք թէ բաւական բան սորված ենք այդ օրերէն ի վեր։ Մանաւանդ որ Եւրոպան թէ Ամերիկան մեր կառավարութենէն փոխուած են մեր աչքերուն առջեւ, եւ ամէն օր պատարանքներ, նոյնիսկ համոզումներ եւ հաւատամքներ կը փլին ուղղակիօրէն պէս։

Սուտ չհամենք։ Անշուշտ այս ժողովուրդն ալ, թէեւ ցիրուցան եւ ոտքակոխ, իր համակրանքներն ու մերժումներն ունի։ Եւ յետոյ ունի ալ անխուսափելի պարտականութիւններ, իր ապաստանած երկիրներուն հանդէպ։

Արդ, ինչու կը մոռնանք որ շատ մը բաներ փոխուած են մեր կացութեան մէջ, եւ կը փոխուին ամէն օր։

Ոչ միայն մեր տարագիր բազմութիւնները ցրուած են ի սփիւռս աշխարհի, այլեւ ենթակայ են իւրաքանչիւր երկրի օրէնքներուն։

Այսպէս, Ֆրանսայի մէջ արդէն զրօշի տակ են գինուորցու երիտասարդները, իսկ 20 – 48 տարեկանները ալ ենթակայ զինուորութեան կամ պարտադիր աշխատանքի, եթէ զօրաշարժ կատարուի։

Այսպէս եւ ուրիշ երկիրներու մէջ, — ուր որ արժէք մը կը ներկայացնենք, իբրեւ համրանք։

Առաջին, բան իսկ օրէնքին տրամադրութեամբ, մեզմէ շատ աւելին արդէն, քամած պիտի լլլան, բան պիտի կրնային տրամադրել մենք, իբրեւ կամաւոր։

Երկրորդ, եթէ պատրաստ ծառայել եւ կամաւորներ ալ պահանջուին, 18էն մինչեւ 55 տարեկան, անհամներ չեն որ պիտի լուծեն այս հարցը, այլ օրուան պայման իշխանութիւնը, յանուն ամբողջ գաղութին։

Այնպէս որ, աւելորդ են ցուցադրական մարդանքները, մանաւանդ երբ պատասխանատու մարդիկ են անոնց հեղինակները։

Կառմութիւնը ուրիշ դասն փորձառութիւն մը եւս կը յիշեցնէ մեզի, այս առթիւ։

Կովկասի ճակատին վրայ, եւ մանաւանդ Կիլիկիոյ մէջ առաջին առթիւ [illegible] հաւատքները ո՞րքան համապատասխանեցին իրականութեան։ [illegible] է որ ճակատագրական պահու մը, երբ ստիպողաբար 400 կամաւորներ պահանջուէին Մարաշի համար, հազիւ 40 հոգի կարելի եղաւ ճարել…

Եւ դեռ ուրիշ տխուր իրողութիւններ։

Մի մոռնաք որ Եւրոպա կը գտնուինք, եւ մարդիկ իրականութիւնը չեն շփոթեր սուտերին հետ, գիտեն համրել, հաշուել, եւ տրամաբանական եզրակացութեան յանգիլ։

Երբ կ'ըսենք 2000, 5000, մինչեւ անգամ տասը հազար — Փարիզի մէջ ալ լսած ենք այսպիսի աւետիսներ — պէտք է յիշենք թէ ասոնք բանաստեղծական բառեր չեն, այլ չոր ու ցամաք թուանշաններ։

Իրջութիւնը տարրական պայման մըն է, ամէնէն առաջ, նախկին ռազմիկներուն համար, որոնք ի՛ւ գինք տեսած են ի՛ւ արիւն։

Շ.

ՉԱՐԱՇՈՒՔ ԼՈՒՐԵՐ ՍԱՆՃԱՔԷՆ

Պէյրութի Ազդակը հետեւեալ վրդովիչ տեղեկութիւնները կը հաղորդէ Սանճաքի կացութեան մասին. —

Սանճաքէն եկող լուրերը օրէ օր կը դառնան աւելի վրդովիչ։ Ստեղծուած է կացութիւն մը, երկրին պարտադրուած է վիճակ մը՝ ուր, բառին իրական իմաստով, կարելի չէ շնչել։ Մասնաւորաբար տեղացի Թուրքերը իրենց յարաբերութիւններուն մէջ կ'առնեն այնպիսի անպատկառ ձեւեր, որոնց առջեւ անկարելի է որ տոկայ մարդկային արժանապատուութիւնը։

Քաղաքներու մէջ այլեւս գոյութիւն չունի մէկ հատիկ Հայ, որուն միակ ճանապարհութիւնը չըլլայ թողուլ հեռանալ։ Քաղաքները պարպուած են գրեթէ։ Աղեքսանտրէթի մէջ մնացած են հազիւ 60 – 80 հայ ընտանիքներ, Պրրդ – Պայասի մէջ՝ 100—120, Անտիոքի մէջ՝ միայն 30 ընտանիք։

Կը մնայ միայն լեռնային շրջանի հայութիւնը՝ Սուէտիա եւ Քէսապ։ Ու հիմա, հոն է որ ուղղուած է թրքական յայտնի ախորժակներուն եւ թաքուն ձգտումներուն բովանդակ ծանրութիւնը։

Կրկին յամառօրէն կը խօսուի շրջանը զինաթափելու մասին։ Հայանուն Թուրքերու միջոցով տենդային աշխատանք կը թափուի շրջանի ազդեցիկ կամ պատասխանատու անձերը կասկածելի ցոյց տալով հեռացնելու։ Պատճառը պարզ է։ Ամէն գնով պէտք է ճամբայ բանալ հայ գիւղերուն մէջ Հալք – Էվիներ հիմնելու։

Որոշ մարդիկ կը հետապնդուին… քանի տարի առաջ (1920ին) պատահած դէպքերու համար։

Լաթաքիոյ սահմաններուն մէջ ինկող Պէտրուսիէ կոչուած գիւղին Թուրք բնակիչները յաճախ զինուած… պտոյտի կ'ելլեն Գալատուրանի շրջականները՝ անշուշտ Հայերուն թանկագին սրտխօսութիւնը հարցնելու համար…

Քէսապի եւ Լաթաքիոյ միջեւ ինքնաշարժներուն երթեւեկը դադրեցուցած են։ Պատճա՞ռ — շարժավարները կասկածելի են…

Այս բոլորին վրայ՝ Թշուառութիւնը հասած է իր գագաթնակէտին։ «Նոր աշխարհ»ի բերքը, որ այս եղանակին հայ գիւղացիներու տնտեսութեան գլխաւոր մէկ աղբիւրն է, փճացած է ամբողջովին։

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԱՆԳԼԵՒՌՈՒՍ ԿՆՃԻՌԸ ՊԻՏԻ ԼՈՒԾՈՒԻ՞ ԱՅՍՕՐ, ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

--- oo ---

Փարիզի եւ Լոնտոնի թերթերը յուսոտ չեն երէկ, անգլեւխորհրդային բանակցութեանց ելքի մասին, չէշտելով թէ ամենալ կէտի մը յանգած են խօսակցութիւնները։ Համաձայնը անընդհատ կը բանի Լոնտոնի եւ Մոսկուայի միջեւ։ Իրազեկներու կարծիքով, Լոնտոնի խորհրդային դեսպանը հաղորդած է անգլիական կառավարութեան թէ անընդունելի են Անգլիոյ վերջին թելադրութիւնները, իբրեւ հիմ բանակցութեանց։ Միւս կողմէ, Լոնտոն ալ չուզեր աւելի յառաջ երթալ, որովհետեւ առաջարկուած դաշինքը բոլշեւիկեան ճակատ մը չդառնայ, հակաբոլշեւիկեան ուխտին դէմ։

Փարիզի արմատական օրկանին իրազեկ աշխատակիցը կը գրէ թէ պաղ ջուր հոսած է անգլեւխորհրդային բանակցութեանց վրայ։ Մինչեւ առջի օր ընդհանուր կարծիքը այն էր թէ համաձայնութիւնը պիտի կնքուի այս շաբաթ չլրացած, իսկ երէկ Լոնտոնի մէջ այլեւս չէին հաւատար այս բանին, խոստովանելով թէ բանակցութիւնները անելի մը յանգած են։ Այս առթիւ մեծ յոյսեր դրուած են Ֆրանսայի վրայ, մանաւանդ որ այսօր Փարիզ կը հասնի Անգլիոյ արտաքին նախարարը, խորհրդակցելու եւ յետոյ Ժընեւ երթալու համար։

Քաղաքական շրջանակներէ քաղուած տեղեկութեանց համաձայն, Մոսկուա բաւարար չի նկատեր անգլիական ծրագիրը, եւ միշտ կը պնդէ երրեակ զինակցութեան վրայ, բացարձակ հաւասարութեան եւ փոխադարձ աջակցութեան սկզբունքով։ Բանակցութեանց դժուարացման մէկ պատճառն ալ այն է որ անմիջական վտանգը առ այժմ փարատած է։ Այս վտանգին գիտակցութիւնն էր որ համաձայնութիւն գոյացուց անգլիական դահլիճին մէջ, ուր այլապէս տեսակէտներ կը տիրեն, մանաւանդ արտաքին քաղաքականութեան մասին։ Կարգ մը նախարարներու դիրքը անորոշութեան մատնած է Չէմպըրլէնը, որ նոր հարցադրումներու ենթարկուեցաւ երէկ, ընդդիմադիրներուն կողմէ։

ԱՐԻՒՆՈՏ ԴԷՊՔԵՐ ՊԱՂԵՍՏԻՆԻ ՄԷՋ

Բազմաթիւ Հրեաներ վիրաւորուած

Անգլիական նոր ծրագրին հրատարակութիւնը տեղի տուաւ արիւնալի ընդհարումներու, ամբողջ Պաղեստինի մէջ, ուր պաշարման վիճակ յայտարարուած է, սկսելով Երուսաղէմէն։ Անգլ. դրօշ պարզուած է բոլոր պաշտօնական շէնքերուն վրայ։ Թէլ – Ավիվի հրէական գաղութին մէջ ամբոխը վար առնելով պատռեց անգլիական դրօշը եւ անոր տեղ պարզեց սիոնական դրօշը։

Առաջին օրուան կռիւներու ընթացքին (հինգշաբթի) հիւանդանոց փոխադրուեցան 95 հրեայ վիրաւորներ։ Անգլիացի ոստիկանութ զինուորներ դիրք բռնած են հրէական եւ արաբական թաղերուն մէջ, Երուսաղէմ, Եաֆա, Հայֆա, Թէլ – Ավիվ եւ ուրիշ վայրեր։ Տեղ տեղ հրձիգ ռումբեր արձակուեցան, փճացնելով կառավարական դիւանաթուղթերը։ Հրեայ ոստիկան մը սպաննուեցաւ, երբ կը փորձէր կեցնել հրեայ ցուցարարները որոնք իրենց ազգային դրօշը պարզած էին։

« ԵԹԷ ՄՈՌԱՑԱՅ ԶՔԵԶ, ԵՐՈՒՍԱՂԷՄ… »

Երուսաղէմի մէջ վիրաւորուեցան 35 Հրեաներ, ընդհանուր գործադուլին. հետեւանքով հրէական թերթերը Պալֆուրի պատկերը կը հրատարակեն, յիշեցնելով անոր յայտարարութիւնը՝ հրէական տունի մասին, որուն կը հակասէ բրիտանական նոր ծրագիրը։ Երուսաղէմի բողոքի թափորին գլուխը անցած էր քաղաքապետը, ինչ որ աւելի հրահրեց շարժումը։ Միւս կողմէ բազմաթիւ Հրեաներ համախմբուեցան Լացի Պատին առջեւ, աղաղակելով «Տաճարին երկրորդ կործանումը»։

Բարունակետր 40.000 ունկնդիրներու առջեւ հանդիսաւորապէս պատռեց անգլիական նոր ծրագիրը (Ճերմակ Տետրակ) եւ ամէնքը միասին երգեցին 137րդ Սաղմոսին հետեւեալ տողերը

« Եթէ մոռացայց զքեզ, Երուսաղէմ, մոռասցի զիս աջ իմ. կցեսցի լեզու իմ ի քիմս իմ՝ եթէ ոչ յիշեցից զքեզ, եթէ ոչ նախ Երուսաղէմ յառաջ ձգեցից զքեզ… »

Այս առթիւ կրակոտ ճառեր խօսեցան սիոնական շարժման վեթերաները, որոնց առաջնորդը ազդարարեց, խօսքն ուղղելով Արաբներուն.

— « Չէմպըրլէնի կառավարութիւնը, որ դաւաճանեց Եթովպիոյ, Չեխոսլովաքիոյ, Աւստրիոյ եւ հրէական ազգին, անշուշտ ի վերջոյ պիտի դաւաճանէ նաեւ Արաբներուն »։

Հեռագրի մը համաձայն, 100.000 Հրեաներ մասնակցած են Թէլ – Ավիվի ցոյցին։ Անգլիական զօրքը յաճախ հրացան կը պարպէր ցուցարարներուն դէմ։ Զինուորները սպառազինուած են վահաններով եւ սաղաւարտներով եւ ալաքաչէն ձիեր կը գործածեն, պաշարելու համար ցուցարարները որոնք մեծ մասով երիտասարդներ են։ Երուսաղէմի բոլոր լոյսերը մարած են, ինչ որ ցուցարարներուն դիւրութիւն կուտայ տանիքներէն քարկոծելու զինուորները եւ ոստիկանները։ Միայն Երուսաղէմի ոստիկանական տեսչութեան շէնքին առջեւ վիրաւորուեցան 17 հոգի։ Զինական հիւպատոսարանի պաշտօնեաներէն մէկը երբ ինքնաշարժով կը ճեղքէր բազմութիւնը, ցուցարարները յարձակեցան եւ ծանրապէս վիրաւորեցին։

** *Տոքթ. Վայզման, սիոնական կազմակերպութեան նախագահը, ճառ մը խօսելով Լոնտոնի մէջ, ազդարարեց թէ Հրէական Տան հաստատումը կեանքի եւ մահու խնդիր է Հրեաներուն համար. Այս առթիւ ուժգնօրէն ձաղկեց անգլիական կառավարութեան դրժումը, այնքան հանդիսաւոր խոստումներէ վերջ։

Արաբական Գերագոյն Կոմիտէն ալ կը մերժէ անգլիական նոր ծրագիրը եւ մօտերս գեկոյց մը պիտի հրատարակէ, պնդելով իր պահանջներուն վրայ։

*** Պաղեստինի դէպքերը խոր տպաւորութիւն գործեցին Ֆրանսայի, Լեհաստանի, Մ. Նահանգներուն եւ ուրիշ երկիրներու մէջ։ Հրէական կամ

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԻՄԱՑՈՂԸ ԹՈՂ ՊԱՏՄԷ ՉԻՄԱՑՈՂԻՆ

Տեղական մամուլը աչք եւ ականջ կտրած է, « յայտնութիւններ » ճարելու համար օտարականներու մասին։

Կրնայի ըսել՝ մամուլին մեծ մասը, նկատի առնելով իւրաքանչիւրին վայելած դիրքը եւ մանաւանդ ապառման ճամբը։

Այս ուշադրութիւնը աւելի պարզուեցաւ այն օրէն ի վեր որ հրամանագիրներ օրէնքներ կը գիզեն իրարու վրայ, ենթակետ սեղմելով օղակները։

Ահա վերջին փաստը

« Մաթէն », որ սկիզբէն ի վեր բանգործ բռած է ուշադրութիւն հրաւիրել օտար խաժամուժին վրայ, երէկ խմբագրական մը հրատարակած էր գործադրելութեան նպատակ առնելով կատարուած գեղծումներու մասին։

Այս առթիւ, մասնաւորապէս կը յատկանշէր նպաստընկալներու երկրորդ դասը, — անոնք որ զինուած են հայրենիքէ եւ հպատակութենէ։ Եւ ցանկին գլուխը կը դնէր Հայերը։

Կը թարգմանեմ նոյնութեամբ.

— « Հայրենազուրկներու դասը կը պարունակէ մեծ թիւով ապխազ Ռուսեր եւ Հայեր, որոնց վրայ այժմ կ'աւելնան Աւստրիացիները եւ Չեխոսլովակները։ Արդ, կայ պարագայ մը զոր գործադրելութեան նպատակ կանոնադիրը, ի հարկէ մտքրնկ, երբեք նկատի չառներ, — անոնց ծննդավայրի կենցաղի մակարդակը։

Առնենք Հայերը, որոնք խիստ բազմաթիւ են հարաւային Ֆրանսայի մէջ։ Անոնք բազմածին բլլալով, իրենց ընտանեկան հոգերուն համար կը ստանան օրական 30 — 35 ֆրանք։ Վարժուած՝ ոչինչով ապրելու, անոնք հազիւ 5 — 6 ֆրանք կը ծախսեն, մանր – մունր առեւտուրներ կ'ընեն, թէեւ գործազուրկ են եւ մեծ շահեր կ'ապահովեն ի վնաս ֆրանսացի հարկատուին։

Օրինակ, հարցուցէք Վալանսի քաղաքապետին թէ ինչ կը մտածէ այս մասին։ Այդ քաղաքին մէջ կը գտնուի ամբողջ հայկական թաղ մը, ուր երբեք այնքան երանութիւն, վաղուան համար այնքան ապահովութիւն չեն ճանչցած որքան գործադրկութեան նպաստի հաստատումէն ի վեր։ Տեղին վրայ կատարուած արագ քննութիւն մը փաստերով կ'ապացուցանէ թէ այս հայ գործազուրկները տուներ կը շինեն շնորհիւ իրենց ստացած նպաստէն կատարուած խնայողութիւններու… Արդ՝ հետեւ, օրական 30 ֆրանքը քիչ է ֆրանսացի բազմանդամ ընտանիքի մը համար, իսկ Հայերուն համար ճշմարիտ հարստութիւն մը »

Թերթը նոյն դիտողութիւնը կ'ընէ նաեւ հիւսիսային Ափրիկէի բնիկներուն համար, որոնք մեծ թիւ մը կը կազմեն եւ իբրեւ նպաստ կը ստանան աւելի բարձր գումարներ քան կրնային շահիլ Ալճերիոյ մէջ, իբրեւ աշխատաւոր »։

Ինչ կ'ուզէիք որ աւելցնէի, այս բազմայայտ եւ ուղղակի մատնանշումէն վերջ։

— Ուշադրութիւն պէ՛ տանիմ, պիտի ըսէր Նիկոմիդիոյ երբեմնի առաջնորդը, Ցովակիմեան արքեպիսկոպոս։

Այո, ուշադրութիւն մանաւանդ այս օրերս, երբ օրէնք օրէնքի վրայ կը բարդուի։

Ուշադրութիւնը խաւթաւ չի նշանակեր անշուշտ։ Ոչ ալ սնոտի մտավախութիւն, որմէ այնքան վարակուած են շատերը, օրինակ, ընկերակցութեան օրէնքին գործադրութեան առթիւ։

Կը տեսնէք որ նոյնիսկ զինուորական ծառայութիւնը չօգնեց փոքրաւորեան «օտարականներ»ու նախապաշարումը եւ ամէնէն սրտոտ աչքերն ալ ծուռ կը տեսնեն շատ մը բաներ։

Իմացողը թող պատմէ չիմացողին, մինչ արթուն եւ օրինապահ մնալու համար։

ՎԱՀԷ

« ՅԱՌԱՋ »ի ՎԱՂՈՒԱՆ ԹԻՒԸ (ՊԱՏԿԵՐԱԶԱՐԴ), ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ Է Հ. Մ. Ը. Մ.-Ի ՔԱՌԱՄԵԱԿԻՆ, ՈՐ ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ ԿԻՐԱԿԻ, ՍՈՐՊՈՆԻ ԱՄՓԻԹԱՏՐՈՆԻՆ ՄԷՋ։

ՄՈՒՍՈԼԻՆԻ ՓՈԽԱ՞Ծ Է ՈՒՂԵԳԻԾԸ

»»» . «««

Նոյն աղբիւրին համաձայն, Մուսոլինի եւ իր փեսան, արտաքին նախարար Կոնթ Չիանօ մեծապէս ազդուած են անգլեւֆրանսական զինակցութեան զօրացումէն եւ հետզհետէ աւելի վարանոտ կը դառնան։ Այսպէս, Միջերկրականի մէջ ստեղծուած խաղաղութեան պատուարը կասեցուցած է Իտալիոյ զինուորական պատրաստութիւնները գոնէ երկու կէտերու վրայ, — Երկտասան կզզիներ՝ Թուրքիոյ դէմ եւ Լիբիա՝ Եգիպտոսի դէմ։ Իրազեկներու կարծիքով, Հռոդէս եւ Լէրոսի խտացուած զօրքը պիտի ծառայէր ... Եգիպտոսի դէմ, եւ խառնակիչ գործակալներ խռովութիւններ պիտի սարքէին Սուրիոյ եւ Պաղեստինի մէջ. Այս գործողութիւնը մաս կը կազմէր խաչեւդերման յարձակողական ծրագրի մը, որուն շնորհիւ Գերմանիա պիտի կրնար յանդուգն հարուած մը սարքել Տանցիկի մէջ, երբ Անգլիա եւ Ֆրանսա զբաղած բլլային Մօտաւոր Արեւելքի մէջ։

Իբրեւ թէ այս ծրագիրը մէկդի դրուած է այժմ, եւ սակայն քաղաքական շրջանակներու կասկածամտութիւնը չէ փարատած

Ամուրիներու տուրք Թուրքիոյ մէջ

Թուրքիոյ Ազգային Ժողովի նիւթական յանձնախումբը ներկայացուց օրինագիծ մը, որով կ'առաջարկուի ամուրիները ենթարկել մասնաւոր տուրքի մը։ Այս օրինագծին նպատակն է քաջալերել ամուսնութիւնները եւ բազմածնութիւնը. Վեց կամ աւելի զաւակ ունեցող ընտանիքներուն մասնաւոր պարգեւներ պիտի սահմանուին։ Մինչեւ վերջերս այս օրինագիծը մեծ ընդդիմութեան կը բախէր երեսփոխաններու կողմէ, որոնք գիտել կուտային թէ շատեր ամուրի կը մնան այն պատճառով որ նիւթապէս ի վիճակի չեն ընտանիք պահելու. Այժմ կացութիւնը փոխուած է, վճարումները աւելցած են, պաշտօնէութեան վաստակը բաւարար է, եւ ամուրի մնալու առարկութիւնները կորսնցուցած են իրենց ուժը։

Մայր եւ աղջիկ գնդակահարուած

Քիէվի շրջանի զինուորական ատեանին հրամանով երկու կիներ, մայր ու աղջիկ, գնդակահարուեցան իբրեւ «օտար ֆաշական պետութեան մը լրտեսները»։ Ասոնց մեղսակից կամ ասոնց կնոջական հրապոյրներէն մոլորած քանի մը սպաներ ալ ենթարկուեցան խիստ յանդիմանութեանց։ Լենինկրատի շրջանին մէջ ալ «երեւան հանուեցան» երեք լրտեսներ, ինչպէս կը գրէ Լենինկրատի Փրավտա թերթը։

ԱՖՐԻԿԵԱՆ ԱՐԵՒԻՆ ՏԱԿ

Ց.— ՀԱՅԵՐԸ ՀԻՒՍ ԱՖՐԻԿԷԻ ՄԷՋ, ՍԿԻԶԲԷՆ ՄԻՆՉԵՒ ՄԵՐ ՕՐԵՐԸ (Գ.)

Յովհան Հայկազն Ափրիկէ եկած էր Բելիսարի հետ, որ յանուն Յուստինիանոսի՝ կուգար գրաւել ապստամբ Ափրիկէն։ Մինա՞կ էր հայ զօրավարը, թէ հայ զինուորներ կային իր հրամանին տակ. Պրոկոպիոս տեղեկութիւն չի տար։ Գիտենք, սակայն, որ Բելիսարի արշաւախումբը կազմուած էր բազմազգի զինուորներէ,— այսպէս կային նոյնիսկ Հոներ իրենց ցեղապետներով։ Այն ատեն ինչո՞ւ մինակ ըլլայ Յովհան Հայկազն, մանաւանդ որ նոյն պատմիչը կը յիշատակէ թէ ուրիշ հայ զօրավար մը, Արտաւանը, Ափրիկէ կը գտնուէր հայկական զօրաբաժինով, այնքան ուժեղ որ համարձակեցաւ սպաննել Գոնթարիսը եւ հաստատել նոր իշխանութիւն մը

Երբ բիւզանդական նաւատորմը ցամաք կը հանէ Բելիսարի արշաւախումբը Ափրիկէի եզերքը, Կարքեդոնէն քանի մը հարիւր ասպարէզ հեռու, զօրքը անմիջապէս կը սկսի փորել հսկայ փոս մը, տեսակ մը խրամատ, ուր կը պատսպարուին գիշերը։ Յաջորդ օրը բանակը ճամբայ կ'իյնայ եւ կը գրաւէ Սիւլլեկտա քաղաքը, առանց կռուի։ Սիւլլեկտայէն վերջ այլեւս կը դժուարանար յառաջխաղացութիւնը։ Բելիսար պատերազմական ձեւ կուտայ բանակին, առջեւէն կ'երթային երկու յառաջապահ գունդեր,— առաջինը, աջակողմեան, կը վարէր հզօրապետ մը, որ համբաւ հանած էր իր ռազմավարութեամբ եւ քաջութեամբ, կը կոչուէր Յովհան Հայկազն. Ունէր 300 զինուոր։ Երկրորդը, ձախակողմեան, կազմուած էր Հոներէ։ Երկու յառաջապահ բանակները հրաման ստացած էին յառաջանալ իրարմէ քանի ասպարէզ հեռաւորութիւն մը պահելով։ Նաւատորմը պիտի հետեւէր յառաջապահ բանակին շարժումներուն։ Կեդրոնէն կը յառաջանար Բելիսար, ստանձնելով նաեւ յետապահ բանակին հրամանատարութիւնը։

Արշաւախումբը Գրաս հասաւ առանց միջադէպի. Արանչելի քաղաք մը, պալատներով, կարկաչուն աղբիւրներով եւ անհամար պարտէզներով ու մրգաստաններով. Բանակը փռուեցաւ պարտէզներուն մէջ, ուտելով կերան պտուղները որ հասած էին։ Յաջորդ օրը շարունակեց ճամբան դէպի Կարքեդոնի վրայ

Բարբարոսներու Թագաւորը, Գելիմեր, լսեց որ կը մօտենայ բիւզանդական բանակը, հրաման ղրկեց եղբօրը, Ամմատասի, որ կ'իշխէր Կարքեդոնի մէջ, ամէն գնով կասեցնել թշնամին։ Ով որ կրնար զէնք բռնել, զէնք առաւ եւ հսկայ բանակ մը կազմած՝ Ամմատաս ճամբայ ելաւ զարնելու համար թշնամին հոն ուր հանդիպէր Կարքեդոնէն եօթնասուն ասպարէզ հեռու, հանդ առաւ Դեկկիումի մէջ(*)։ Իր կարգին, Գելիմէր նոր բանակով մը բախելու կուգար Բելիսարի հետ։

Բարբարոսները ռազմավարական լաւ ծրագիր մը կազմած էին,— այն պահուն՝ երբ Ամմատաս ճակատէն պիտի յարձակէր Յ. Հայկազնի վրայ, Գելիմէր իր բանակը պիտի նետէր Բելիսարի կռնակին վրայ՝ ամէնէն ճգնաժամային պահուն։ Իսկ թիկունքէն պիտի զարնէր իր զարմիկը, Գիբամունդ։

Կէսօր էր երբ Ամմատաս հասաւ Դեկկիում, բայց Յովհան Հայկազնի զինուորները ժամանակ չձգեցին հանգստանալու. Պատերազմը սկսաւ եւ հակառակ Ամմատասի հերոսական ճիգերուն՝ վերջացաւ Յովհան Հայկազնի յաղթանակով։ Ամմատաս սպաննուեցաւ կռուի դաշտին վրայ, իսկ իր զինուորները սկսան նահանջել Յովհան Հայկազն շարունակեց հետապնդել՝ դաշտը լեցնելով անոնց դիակներով. Մինչ այդ՝ Բելիսար զգուշութեամբ կը մօտենար Դեկկիումի, խրամներ կը շինէր, գետինը կ'ուսումնասիրէր եւ կը պատրաստուէր մեծ ճակատամարտին, երբ իր ձիաւորները լուր բերին թէ Դեկկիումի դռներուն առջեւ կռիւ է տեղի ունեցած ու դաշտերը ծածկուած են դիակներով։ Նորաստի մատնուեցաւ բիւզանդական բանակը առաջին առթիւ՝ անցած դարձածէն անգիտակ, երբ յանկարծ Գելիմէր հասաւ իր բանակով։ Բարբարոսները անմիջապէս դիրք գրաւեցին մօտակայ բլուրի մը վրայ։ Ի զուր Բելիսար շարժման մէջ դրաւ հեծելազօրքը, որ պարտուեցաւ եւ նահանջեց, իր նահանջին մէջ եւս քշելով Ուլիարիսը, որ օգնութեան կը հասնէր ութ հարիւր հոգիով

Բայց Գելիմէր մեծ սխալ մը գործեց՝ իր առաջին յաղթանակէն վերջ անշարժ մնալով որոշ ժամանակ մը։ Կրնար հետապնդել նահանջողները եւ բիւզանդական բանակը մատնել անդարմանելի աղէտի մը։ Կրնար կռնակէն հետապնդել Յովհան Հայկազնը, որ, իր յաղթանակէն վերջ, առանց ետեւ նայելու կ'արշաւէր Կարքեդոնի վրայ։ Ընդհակառակն, դանդաղօրէն վար իջնելով բլուրէն, գնաց ռազմադաշտին վրայ փնտռելու իր եղբօր դիակը եւ լալու։ Բելիսար այդ պահուն կրցաւ կարգի դնել նահանջողները, յետոյ տեղեկանալով որ Յովհան Հայկազն փշրած էր բարբարոսներու բանակին մէկ թեւը, հրաման տուաւ յարձակման։ Գելիմէր յանկարծակիի եկաւ, չէր կարծեր որ նահանջէ մը անմիջապէս վերջ յարձակում պիտի սկսէր։ Պարտուեցաւ եւ նահանջեց դէպի Նումիդիոյ խորերը։

Իրիկուն, երբ խարոյկները սկսեր էին վառիլ, Յովհան Հայկազն վերադարձաւ իր յաղթական արշաւէն եւ բանակեց Դեկկիումի մէջ։

Յաջորդ օրը Բելիսարի բանակը կանգնած էր Կարքեդոնի պարիսպներուն առջեւ

Պիտի չպատմեմ Կարքեդոնի գրաւումը։ Բիւզանդական բանակը տիրանալէ վերջ այս հռչակաւոր մայրաքաղաքին, Բելիսար կը ձեռնարկէ քաղաքային ու ռազմագիտական շինութեանց, մինչ բարբարոսներու Թագաւորը կը շարունակէ նեղել բիւզանդական բանակը։ Գելիմէր կը յաջողի նոյնիսկ իրեն միացնել Ցազոնը, որ կ'իշխէր Սարտենիոյ վրայ,— երբ այս վերջինը բանակով մը կ'անցնի Ափրիկէ, Գելիմէր կ'որոշէ ծով թափել բիւզանդական բանակը. Բելիսար կ'ընդունի կռիւը, ու Յովհան Հայկազնի կը յանձնէ բանակին լաւագոյն տարրերը եւ դրօշը, կը հրամայէ երբեք չնահանջել։ Յովհան Հայկազնը ղրկելով իբրեւ յառաջապահ, Բելիսար եւս ճամբայ կ'ելլէ յաջորդ օրը։ Կարքեդոնէ 140 ասպարէզ հեռու դէպի հարաւ–արեւմուտք, Տրիկամարայի մէջ իրարու կը հանդիպին Յովհան Հայկազնի եւ Գելիմէրի բանակները.

Երկու բանակներուն միջեւ կը հոսէր գետակ մը։ Բիւզանդական բանակը խրամատներ կը փորէ եւ գիշերը կ'անցընէ՝ լրտեսելով թշնամին, որ նոյնպէս խրամատ կը շինէր եւ կը սպասէր գետին միւս կողմը. Յաջորդ առաւօտ կը հասնի Բելիսար եւ պատերազմական ձեւ կուտայ բանակին. Այս անգամ Յովհան Հայկազն իր զինուորներով կը գրաւէր կեդրոնը։ Գետակին դիմացի եզերքը, բարբարոսներու Թագաւորը ձիով կը շրջէր բանակին մէջ, հրամաններ կուտար, քաջութեան կոչեր կ'ընէր եւ կը յանձնարարէր չկռուիլ նետով, այլ սուրով

Այսպէս կազմ եւ պատրաստ՝ երկու բանակները ժամանակ մը իրար դիտելէ վերջ, յանկարծ կը տեսնուի որ Յովհան Հայկազն ախ մը հեծեալներով կ'անցնի գետակը։ Հայ քաջ զօրավարը հազիւ անցած էր ջուրը ու կը պատրաստուէր կռուի, երբ թշնամի բանակէն զատուեցաւ Ցազոն իր զինուորներով։ Սկսաւ ահեղ մարտ մը, բայց Յովհան Հայկազն չկրցաւ դիմադրել երկար ու նահանջեց։ Բարբարոսները չհամարձակեցան հետապնդել զանոնք եւ անցնիլ գետակը։ Յովհան Հայկազն, քիչ վերջ, նոր ուժեր առած, երկրորդ անգամ անցաւ գետակը, բայց եւ այնպէս դարձեալ ստիպուեցաւ նահանջել։ Երրորդ փորձ մը եւս կատարելով, Յովհան որոշեց այս անգամ չնահանջել երբեք։ Գետակը անցաւ աւելի մեծ ուժերով, դրօշն առնելով եւ բարձրաղաղակ աղաղակներ արձակելով քշեց բարբարոսներու բանակին վրայ. Սկսաւ կատաղի սուսերամարտ մը Սարերը, որ անտառ կազմած էր փայլէն արեւին տակ, շողշողալով Ներկուեցան արիւնով. Յովհան Հայկազն որոշած էր նահանջի հրաման չտալ երբեք այս անգամ. Անխնայ, անողորմ եւ անգութ կռիւ մըն էր որ կը շարունակուէր ժամերով,— ինկան ամէնէն ընտիր զինուորները երկու բանակէն. Ինկաւ նաեւ հրամանատար Ցազոն, որու մահը խուճապ դիր կատարեց. Հակառակ թշնամի բանակին կատաղի դիմադրութեան՝ Յովհան Հայկազն կը զարնէր շարունակ ու կը հրամայէր զարնել, մինչեւ որ ձիերու սմբակին տակ կոխկռտել բարբարոսները Թշնամին սակայն կը դիմադրէր անասելի, մինչեւ որ Ցազոնի մահը չփոթութիւն բերաւ։ Ճակատագրական այդ պահուն, Բելիսար հրամայեց ամբողջ բանակը անցնիլ գետէն. Այդ ժամուն արդէն սկսաւ խելակորոյս նահանջ մը Գելիմէրի բանակին մէջ։ Ութ հարիւր բարբարոսներ ինկած էին կռուի դաշտին վրայ. Յովհան Հայկազն կորսնցուցած էր միայն յիսուն զինուոր.

Բարբարոսներու Թագաւորը, Գելիմէր, ձին կը նետէ եւ կը փախչի դէպի Նումիդիոյ խորերը, բանակէն պաշտպանի պահելով փախուստը։ Ու մինչ բիւզանդական բանակը կը յարձակի չփոթահար բարբարոսներուն վրայ, շարունակելով, անոնց ընկերացած կիներու եւ աղջիկներու աղիողորմ ճիչերուն մէջ, անգթօրէն ջարդել, առանց դադար առնելու նոյն իսկ գիշերուան ընթացքին,— անդին Յովհան Հայկազն, երկու հարիւր ձիաւոր առնելով, արագաշարժ կը հետապնդէր բարբարոսներու Թագաւորը։

Յովհան Հայկազն որոշած էր կանգ չառնել ոչ գիշեր, ոչ ալ ցերեկ ու կը հետապնդէր փախստականները։ Բելիսար իր կարգին ճամբայ ելաւ, օժանդակելու համար Յովհան Հայկազնի, որ ողջ կամ մեռած՝ կ'ուզէր ձեռք ձգել Գելիմէրը

Հինգ օր հինգ գիշեր, Յովհան Հայկազն աշտանակեց ձին, արագ անցաւ Նումիդիայէն, հասաւ անապատին եզերքը Այլեւս ժամերու խնդիր էր բարբարոսներու Թագաւորին ձերբակալութիւնը.

Յովհան Հայկազնի հետ էր նաեւ Ուլիարիսը, որու անունը տուինք քիչ վերը. Քաջ սպայ մըն էր, բայց շատ կը սիրէր գինին Վեցերորդ օրը լուսցած գիշերը, օգտուելով ձիերուն քիչ մը հանգիստ տալու համար եղած կարգադրութենէ մը, Ուլիարիս կը խմէ այնքան, որ արշալոյսին չէր կրնար ոտքի վրայ շիտակ կանգնիլ

Առաւօտ էր. Երբ ձիերուն մօտ կը դանդաղէր, թռչուն մը տեսաւ ծառին վրայ,— նշան առաւ, որպէսզի համար քաջութեան Սակայն գինով, չկրցաւ նշան առնել եւ նետը թռաւ գնաց խրուեցաւ Յովհան Հայկազնի գլխուն

Զինուորները վազեցին օգնութեան։ Հայ քաջ զօրավարը վիրաւորուած էր մահացու կերպով Ի զուր անցան անոնց բոլոր ճիգերը՝ փրկելու համար իրենց հրամանատարին կեանքը Լացին յուսահատ զինուորները, որովհետեւ Յովհան Հայկազն սիրուած էր ոչ միայն իբրեւ քաջարի եւ հերոս զինուորական մը, այլեւ հրամանատար մը որ եղբօր պէս կը վարուէր իր զինուորներուն հետ.

Իր զինուորները այլեւս չհամարձակեցան հետապնդել Թագաւորը Վազեցին Ուլիարիսի ետեւէն՝ սպաննելու համար զայն, բայց անիկա ապաստանած այն վախճանէն, որ կը սպասէր իրեն, փախաւ ու մտաւ մօտակայ եկեղեցի մը.

Ուրիշ խումբ մը զինուորներ ճամբայ ելան, լուր տալու համար Բելիսարի, որ բանակը ձգելով՝ արագօրէն հասաւ Յովհան Հայկազնի մարմնին մօտ Երբ տեսաւ որ քաջերուն քաջը մեռած կը պառկի, չկրցաւ զսպել իր արցունքները եւ սկսաւ լալ Իր հետ լացին նաեւ բոլոր զինուորները Պրոկոպիոս կը պատմէ թէ Բիւզանդիոնի կայսրն իսկ խոր ցաւ զգաց երբ լսեց այս քաջ Հայուն մահը

Գինով էր եւ չէր գիտեր ըրածը Ու Լիարիս. բայց Յովհան Հայկազնի զինուորները բախն թէ քաջ զօրավարը, իր մահէն առաջ, խնդրած էր վրէժ չլուծել Ուլիարիսէն, որովհետեւ գինով էր եւ չէր գիտեր ըրածը Ու Բելիսար, որ երբեք ներել չէր գիտեր, յարգելու համար մեծ զինուորին յիշատակը, ազատ թողուց անյարգը Բայց հրամայեց փառաւոր գերեզման մը շինել Յովհան Հայկազնի վրայ, որ թաղուած է այժմ–եան Թունուզի եւ Ալճերիոյ հարաւային սահմաններուն վրայ, անապատին եզերքը

Այս դէպքերը տեղի կ'ունենային 534—535 թուականներուն։

Շ. ՆԱՐԴՈՒՆԻ

(*) Այժմ կը կոչուի Սուէֆարայի ա– ղի ծովը Կարքեդոնի հեռու գիւղերուն բլուրներուն ... [illegible] ... Այդ լիճերէն մէկն է Սու– ֆարայի աղեծովը, որ կը յիշուած է ... Արիանոսի ... [illegible] ... կը կոչուի ... [illegible].

ՕՐՈՒԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԻՆ ՀԵՏ

ԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ԱԶԳԵՐՈՒ ԱՊԱԳԱՆ

(Բ. եւ վերջին մաս)

Կովկասեան ազգութիւնները ունին կարեւորութիւն մը, որ համեմատական չէ իրենց քանակին հետ։ Ուկրայնայի 40 միլիոնին դէմ Վրացիներն ու Թաթարները կը կազմեն իւրաքանչիւրը երեք միլիոնէն քիչ մը պակաս. Թ. Միութեան մէջ Հայերու եւ Տաղստանի մէջ խոյամներու թիւն է իւրաքանչիւրը երկու միլիոնէն քիչ մը պակաս Եւ սակայն, ռազմագիտական տեսակէտէ, Կովկասի շրջանը աւելի մեծ կարեւորութիւն ունի քան ամբողջ Ուկրայնան Ով որ տիրէ Կովկասին ճարտարարուեստականացած Անդրկովկասին, իր հակակշիռին տակ կրնայ պահել, զինուորական առումով, նուազ զարգացած Թուրքիոյ, Իրանի եւ Թուրքեստանի ճանապարհները Կովկասեան պարանոցին կ'անցնի Սեւ ծովէն Կասպից ծով ու կեդրոնական Ասիա տանող ճամբան. Այս պարանոցին վրայ հաստատուած ուժ մը կրնայ սեղմել Վոլկայի մեծ երակը դէպի կեդրոնական Ռուսիա եւ իշխել ու եւս է ծայրաստ մեծ–ռուսական պետութեան. Միաժամանակ, այսպիսի ուժ մը շատ կը մօտենայ Պարսից ծոցին, Իրաքին եւ հարաւային Իրանի քարիւղի հորերուն Ոչ մէկ մեծ պետութիւն կրնայ հանդուրժել, որ նոր ամաշխարհային պետութիւն մը հաստատուի կովկասեան պարանոցին մէջ Այդ պարագային, տեղական պետութիւնները՝ Թուրքիա եւ Իրան ալ կը կորսնցնեն իրենց անկախութիւնը. Կովկասեան հարցը, փակուած Եան Բէմոյի մէջ մօտ երկու տասնեակ տարիներէ ի վեր, դարձեալ արդիականութիւն կը զգենու։

Թ Միութեան կազմալուծման պարագային՝ Կովկասեան ազգութիւնները, որոնց ազգայնական ու հակառուսական զգացումները աւելի վառ պահուած են քան Ուկրայնացիներունը, վստահօրէն ամէն ջանք պիտի թափեն եւ ամէն առիթ դաշնակից պիտի փնտռեն, արդէն յաջողին առնելու իրենց անկախութեան Արդէն առաջարկուած է Կովկասեան Դաշնակցութեան ծրագիրը, եւ եթէ ազգութիւնները՝ Վրացի, Հայ, Թաթար ու Տաղստանցի - յաջողին միութեամբ գործել, թերեւս իրականանայ կովկասեան պետութեան մը կազմութիւնը։ Բոլոր շահագրգռուած պետութիւններ՝ Թուրքիա, Իրան, Անգլիա, Ուկրայնա, Արեւմտեան երկիրներ, ծայրաստ Մեծ Ռուսիա՝ շատ կը պահանջէ որ այսպիսի Դաշնակցութիւն մը կազմուի եւ անոր անկախութիւնը։ Անշուշտ Կովկասեան Դաշնակցութիւնը կրնայ չէզոքացուիլ իբրեւ հետեւանք «համաշխարհային» կամ «տեղական» պետութեանց փոխադարձ համաձայնութեան, եւ կամ կրնայ նախընտրաբար զարգանալ Սաադապատի խմբակցութեան - Թուրքիա, Իրան, Աֆղանիստան եւ Իրաք եւ այս խմբակցութիւնը դարձեալ կրնայ իր հողային ամբողջականութեան պահպանման երաշխիքը տեսնել այն մեծ պետութիւններուն, որոնց ազդեցութեան շրջանակներուն միջեւ այսպիսի չէզոքացեալ խմբակցութիւն մը պիտի կազմէ պատուար մը այնքան ատեն որ այս խմբակին բաղկացուցիչ անդամներուն պետական կեանքը կը մնայ անկախ եւ ուժեղ.

Ուրիշ վտանգ մը կայ այն հաւանականութեան մէջ, թէ տագնապի եւ անորոշութեան շրջանին թերեւս կովկասեան ազգութիւնները մղուին այնպիսի անխոհեմ գործունէութեանց, որոնց հետեւանքը ըլլայ Կովկասեան Դաշնակցութեան գաղափարին քայքայումը։ Կեդրոնախոյս գործունէութեան օրինակ մը տեղի ունեցաւ 917–ին, երբ Վրացիները ապահովեցին գերմանական, Թաթարներն ու Տաղստանցիները թրքական եւ Հայերը Համաձայնականներու աջակցութիւնը, որուն հետեւանքը աղէտալի եղաւ այս չորս ազգային խմբաւորումներուն համար ալ Եթէ Վրացիները եւ Հայերը փորձեն գերակայութիւն ձեռք ձգել կովկասեան պարանոցին մէջ, գործակցելով հաւանօրէն Անգլիոյ պետութեան, եւ յետոյ ալ արծարծեն իրենց հողային պահանջները Մշակիթի եւ Ալաշկերտի հովիտին մէջ Թուրքիոյ հաշուոյն՝ այն ատեն Թուրքիա կը ստիպուի անմիջապէս իր պաշտպանութիւնն ու հաւասարակշռութիւնը փնտռել գրաւման մէջ արեւելեան Կովկասի, դաշնակցելով Ատրպէճանի Թաթարներուն եւ Տաղստանի լեռնային ցեղերուն հետ, այս վերջինները ըլլալով խոշոր ռազմական ազդակ մը կովկասեան շրջանին մէջ ու եւս է պատերազմի պարագային։ Թուրքիոյ համար այսպիսի շարժում մը — ծագած իր երկրին երեք կողմերուն վրայ Անդրկովկասեան պետութեանց ազդեցութեան տարածման խափանելու անհրաժեշտութիւնն — (Տաճկաստան – Եղէգնաձոր Արեւմուտքի մէջ, Ուկրայնա՝ Հիւսիսի մէջ, Կովկաս՝ Արեւելքի մէջ) — անհրաժեշտ իրեն պիտի դրաւէ առաջին գիծին վրայ եւ թերեւս ալ նոյնքան աջակցութիւնը արեւմտեան ծովային մեծ պետութեանց Միեւնոյն ատեն, հազիւ թէ Իրան կարենայ համաձայնութեամբ դիմել Թուրքիոյ 18րդ դարու գերակայութեան վերահաստատումը արեւելեան Կովկասի մէջ. Այսպէսով՝ կովկասեան ազգութեանց մէկ ճակատով ու միասնաբար, չզօրծելը յառաջ պիտի բերէ պառակտում մը Սաադապատի խմբակցութեան մէջ. եւ բոլորովին մէջ հին Ալեքսանդրի «բաժանէ», որ, կանգնած Սաադապատի գաղափարին վրայ, հաստատութիւն ունի պարզանալու իբրեւ ինքնապաշտ ու անկախ պետութեանց խմբաւորում մը, պիտի բաժնուի երկու մրցակից համաշխարհային պետական խմբակցութեանց միջեւ Ռուսիոյ եւ Համաձայնականները

Թ. Միութեան կազմալուծման եւ նպաստաւոր ազգերու իբրեւ քաղաքական ազդակներ վերահաստատման պարագային՝ կեդրոնական Ասիոյ թրքախօս ժողովուրդներու բաղդը կապ–

ԳԷՈՐԳ ՄԱՐԶՊԵՏՈՒՆԻ

(ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՎԷՊ)

Գրեց՝ ՄՈՒՐԱՑԱՆ

Գարնան սկիզբն էր։ Ձնային ... որ Արագածը, Արայի լեռը եւ նոյնիսկ ... տեղերը պատած էին դեռ ձիւնով, ... յաւիտենական Անկիբայն դաշտը ծածկուել էր կանաչով Նրա ստորոտները, ձորերը, սարահարթերը ու լեռնալանջերը զարդարուել էին բուսով ու գոյնզգոյն ծաղիկներով Աղբիւրները բազմացել, առուները յորդել եւ գետերը վարարել էին։ Թռչնորսները իրենց ձայնով թնդացնելով յորդառատ էին դէպի Արագածի լանջերը, որտեղ նրա հովասուն արօտներում իրանց հօտերն ու նախիրները արածացնեն

Արարատեան դաշտի վրայ դեռ խաղաղութիւն էր տիրում եւ գեղջուկն ու երկրագործը սկսել էին զբաղել դաշտային աշխատութիւններով.

Յանկարծ Ռստոմից լուր հասաւ թէ՝ Հագարացիք ստուար բանակով յառաջանում են դէպի Անբերդ։ Նորէն փախուստն ու թագաւոր սկսաւ։

Կաթողիկոսը սակայն դեռ հանգիստ նստած էր Բիւրականում, այլեւ զբաղուած իր դատաստանատան բարեկարգութիւններով Այն օրից ի վեր, որ նա Ռստոմից ստացել էր ապահովութեան հրովարտակ, բազմացել էին Բիւրականում ոչ միայն հոգեւոր կոչման տէր անձինք, այլեւ աշխարհական բնակիչներ, որոնք ապաստանել էին այդ տեղերն՝ ինչպէս կաթողիկոսի հովանաւորութիւնը վայելող մի ամրութեան։

Անեկի (Ամբէլ) գեղեցիկ առաւօտներից մինն էր։ Վեհափառը իւր դղեակի պատշգամբում բազմած դիտում էր այն փառաւոր ու ահագին լեռ սարերը, որ շրջապատում էր Բիւրականը։ Նրա հիւսիսային կողմից բարձրանում էր լայնադէր ու քառագագաթ Արագածը իւր ծաղկաւոր սարահարթերով, լեռնային լճակներով, եւ ձիւնապատ գագաթներով։ Հիւսիս–արեւելեան կողմից երեւում էր Արայի լեռը իւր կանաչազարդ լանջերով։ Արեւմտեան կողմից փակում էին Հորիզոնը Բաթողի ձիւնապատ կատարները. Իսկ հարաւից ձգւում էր մի դաշտանովիտ, որ Նախրուր լերան ստորոտը քերելով՝ համում էր մինչեւ Քասաղի խառնարանը եւ ապա դաշտանալով տարածւում մինչեւ Մասիս

Այդ դաշտաւորի վրայ ընկած էին բազմաթիւ գիւղեր ու աւաններ, որոնց իշխում էր յիշատակաց արժանի Օշականը, որ ամփոփում էր իւր մէջ Հայաստանեայց երկրորդ լուսաւորչի, այն է՝ սրբոյն Մեսրոպայ ճանկագին նշխարները։ Մի փոքր հեռու երեւում էր քաղաքամայր Վաղարշապատը, իսկ նրա մօտ Հայոց եկեղեցիների թագուհին՝ նախաթոռ Էջմիածինը, սուրբ Գայիանէի վանքը Մարիանէ կուսի Շողակաթը եւ վերջապէս Հզօր արքայի սէրն ու վէրքը ներմով՝ հրաշագեղ Հռիփսիմէի հոյակապ վկայարանը Այս բոլորից յետ ամբառնում էր վեհապանծ Մասիսի ալեխառն խարտեաշ կատարը, ծածկուած յաւիտենական ձիւնով ու սառոյցով, որ կարծես իշխում էր Արարատեան լայնածաւալ դաշտի վրայ իբրեւ հզօր ու անպարտելի միապետ։

Այս գեղեցիկ տեսարանները, որոնք գրեթէ ամէն օր գրաւում էին կաթողիկոսին եւ զբաղեցնում նրան վեհացական մտածութիւններով, այսօր, կարծես թէ, կորցրել էին իրանց հրապոյրը Նա զուարճանում էր, որ կարողացել էր իւր դատաստանատան համար ընտրել այսպիսի մի գեղավայր, եւ որոշում էր ընդարձակել նրան նորանոր շինութիւններով, ամրացնել մարտկոցներով եւ բազմացնել իւր մենարանի միաբանից թիւը։

Բայց ահա հէնց այդ ժամանակ գուժաւորը հասաւ Բիւրական. «Բեշիրը գալիս է» խօսքը կայծակի արագութեամբ տարածուեց բոլոր ամրոցում եւ ամէնքին սարսափահար արաւ։ Ամրոցի դռները ճռնչելով փակուեցան, պատրաստի եղած զօրքերը զինուեցան. ամրոցում գտնուող եւ զէնք կրել գիտցող մարդկանց զէնքեր բաժանուեցան, ի բաց չառնելով նաեւ եկեղեցական հոգեւորականները։

Բայց ինչ. միթէ՞ տկար ոյժերով պիտի կռուէին նրանք Հագարացիների դէմ. Ի հարկէ ոչ. Դա յուսահատ դիմադրութեան պատրաստութիւն էր։

Հետզհետէ հասնող լուրերը հաստատեցին, թէ Բեշիրը գալիս է ոչ թէ Բիւրականը գրաւելու, այլ կաթողիկոսին ձերբակալելու. Եւ ահա այդ պատճառով նորէն խնդիր ծագեց Վեհափառի փախստեան համար։ Նրա մերձաւորները, որոնք վախենում էին թէ՝ Բեշիրը կաթողիկոսին ձեռք ձգելուց յետ իրանց էլ պիտի կալանաւորէ, խորհուրդ տուին նրան Բիւրականից հեռանալ։ Բայց Սահակ եպիսկոպոս, Մովսէս վարդապետը եւ ուրիշ միաբանութեան գլխաւորները հակառակեցան այդ խորհրդին.

Չպէտք է մի անձի պատճառով շատերին զոհել, ասում էին նրանք. Կաթողիկոսի փախստեան համար տեղ չի պակասիլ. բայց նրա ամէն մի փախուստ բազմաթիւ զոհեր է տալիս Թշնամուն Եթէ Աստուած Վեհափառի համար մահ է որոշել, ապա նա պիտի վայելի այդ որոշման հետեւանքը ուր որ էլ փախչի, դարձեալ պատահարը կը հասնէ նրան. իսկ եթէ չէ որոշել, ապա Բեշիրի յարձակումը չի կարող վնասել նրան»։

Բայց այս զրոյցները չփարատեցին կաթողիկոսի եւ նրա մերձաւորների երկիւղը։ Կայացաւ մի գաղտնի խորհուրդ, որ որոշեց Բիւրականի յաղթը, այն է՝ համոզեց կաթողիկոսին հեռանալ շուտով դէպի Բագարան, Աշոտ սպարապետի մօտ, եւ ապաւինել իւր անձը վտանգից։ Սպարապետը ոչ միայն մեծ զօրք ու անառիկ ամրութիւններ ունէր, այլեւ վայելում էր Ռստոմի բարեկամութիւնը։ Հետեւապէս Վեհափառը կ'ապահովէր իրան, եթէ ապաւինէր այդ իշխանին։

Երբ կաթողիկոսը յայտնեց Սահակ եպիսկոպոսին իւր որոշումը եւ առաջարկեց նրան «խօսք տալ Աստուծոյ բարեկութիւնից» իւր հետ միասին, սրբազանը պատասխանեց.

— Ես կը մնամ իմ ժողովրդի հետ. Երբ նա կոտրէ, ես կ'աղօթեմ. երբ մեռնի, կը մեռնեմ նրա հետ միասին։

(Շար.)

...ուած պիտի ըլլայ անջատելի կեր – ...ով Կովկասի եւ Սատրապատի ուխ– ...ով բաղկացեալ խմբակցութեան հետ։ ...Հազիւ կէս դար անցած է այն օրէն, ...որ ռուս կայսերական իշխանութիւ– ...ը հաստատեց իր տիրապետութիւնը ...Արեւելեան Ասիոյ խոլամ խաներու ...։ Անդրկովկասի պատերազմակեր ...ղեռման ցեղերու վրայ։ Գուխաբա– ...ր պահէր սահմանափակ անկախու– ...թիւն մը՝ մինչեւ բոլշեւիկեան յաղթա– ...նակութիւնը։ Մահմետականութեան ...ը հրաբորբ կը վառէր Խիվայի եւ ...Բուխարայի, Թաշքէնդի եւ Սամար– ...ղանդի հռչակաւոր քաղաքներուն ...։ Եւ նոյնիսկ մեծ պատերազմէն ...։ Թրքական ազգայնականու– ...թեան նոր ոգին, քարոզուած ինչպէս ...Գանձէն ու Բագուէն, նոյնպէս ...Սամսունէն, սկսած էր իր ազդեցու– ...թիւնը գործել նոր սերունդներու վը– ...րայ, որոնք արդէն առինքնուած էին ...ռուսական քաղաքացումով յառաջ ...եկած ազատական ու ընկերվարա– ...կան տեսութիւններէն։ 1916ի Քըրկըզ– ...ներու ապստամբութիւնը, որ սոսկա– ...լի կերպով ճնշուեցաւ ցարական իշ– ...խանութեան կողմէ, քաղաքացիական ...մեծ պատերազմը, նոր խորհրդային ...իշխանութեան հակախոլամական արշաւը, եւ ...– 26ին Պասմաճիներու ապըս– ...տամբութեան յաջորդող երկարատեւ ...ռազմական կռիւները, որոնք քարու– ...թեան ըրին Թուրքեստանը,— այս բո– ...լոր դառնութիւնը խորացուցած եւ ...ազգութիւնը սրած են ռուսական ...իշխանութեան դէմ՝ կեդրոնական Ա– ...սիոյ խառն ազգաբնակչութեանց մէ– ...ջ։

...Խորհրդային իշխանութեան կազ– ...մալուծման պարագային՝ ազգային ...ոգեւորում մը Թուրքեստանի մէջ նոյն ...հետեւանքը պիտի ունենայ Իրանի ...եւ Աֆղանիստանի հետ, ինչ որ աղ– ...ջին յարձակումը Կովկասի մէջ՝ ...Թուրքիոյ եւ Իրանի հետ։ Անկերեւ է ...համաշխարհային ուժի մը ազդե– ...ցութեան տարածումը Ուկրայնայէն ...Կովկասի վրայով դէպի Թուրքեստան ...։ Միջին պիտի վտանգէ Սատրապատի ...խմբակցութեան երկու ամէնէն աւելի ...դէպի Արեւելք գտնուող անդամները։ ...Միաժամանակ, անգլիական համաշ– ...խարհային պետութիւնը հազիւ թէ ...անտարբերօրէն դիտէ Թուրքեստանի ...ու այն հողամասերու գոտիին, ...որ պիտի միացնէր Ուկրայնայի ...Կովկասի մէջ գերմանական ազդե– ...ցութեան շրջանակը ճափոնական ազ– ...դեցութեան շրջանակին հետ՝ երկու ...ովկիանոսներուն մէջ, հաւանաբար ...մինչեւ Սինքեանկ։

...նոյն ալ, դարձեալ Ե. Միու– ...թեան փլուզումին հետեւանքով հա– ...մաշխարհային պետութիւններու ...ազդեցութեանց գոտի– ...սահմանափակելու համար միակ ...այն պիտի ըլլար, որ կեդրոնա– ...կան Ասիոյ մէջ հաստատուէր անկախ ...պետութիւն մը եւ — Կովկասեան ...խմբակցութեան նման — առնուէր ...Սատրապատի խմբակցու– ...թեան ազգմնային կառուցուածքին ...։

...Քաղաքականապէս, անհրաժեշտ է ...հաստատուի միջին ասիական շըր– ...ջանի մէջ զօրաւոր եւ անկախ պե– ...տութիւններու խմբակցութիւն մը, ...ինչպէս բաղկանայ «տեղական» եւ ...ազգային շահերէ, եւ ի վիճակի ըլլայ ...ինչպէս բաժնելու կամ սահմա– ...նելու դրացի «համաշխարհա– ...յին» պետութիւններու ազդեցու– ...թեանց շրջանները կամ գործունէու–

Ի ՊԵՏ ՀԱՐԳՄԵԼՈՑ

Սիրելի Արազ.—Շատ խօսուած է Հայ լեզուին հնարաւորութիւններուն վրայ, իբրեւ հետեւանք անոր երկու հաւասարապէս օգտակար մատենագիտական յատկութիւններուն. Համադրական եւ Վերլուծական։ Երկու յատկութիւնները կը գործնեկարծեն մրցումով։ Այս մրցումի ազան– չելի խաղերուն լայնօրէն կրնանք հանդիպաբար ըլլալ մեր հին մատենագրութեան գլուխ–գործոցներուն մէջ։ Ոչ միայն Եղծնզարը, այլ Արծաթի դարաշրջանը ի.էն մինչեւԺԲ., առատօրէն կ'ընծայեն մեղմհամադրական եւ վերլուծական արտայայտութիւններուն շնորհը որ, հարկ է սակայն ըսել, աւելի լուսաւոր կը փայլի Ս. Գիրքին Թարգմանութեան մէջ։ Օտարներն են որ այդ Թարգմանութիւնը դրած են, խոր ուսումնասիրութիւններէ վերջ, Թագուհի ամենայն թարգմանութեանց։ Եւ ով որ աւելի կամ նուազ պարապոյ ժամերով մեր Ս. Գիրքը բաղդատած է ուրիշ Թարգմանութիւններու հետ, առանց ա եւ է երկմտութեան նոյն եզրակացութեան ժամանած է, բաւական է որ բաղդատուած լեզուներուն մասին համեմատական հմտութիւն մը ունենայ։ Ապացուցուած է որ, ոչ իսկ Հելլէնն ու լատինը համադրական – վերլուծական ըլլալով հանդերձ, Հայերէնին ռ.բազմալազ միանգամայն գիւրասահ ընթացքին չեն կրնար ի կլիռ գալ։ Այդ երկու Տիտանները Քերականութեան եւ Շարադրութեան (Բառագիտութեան եւ Համաձայնութեան) գանձեր պարգեւած են Հայկազնեան Բարբառին, որուն սակայն ինքնարուղխ, լիզօծին վայելչութիւնը մերթ կ'ընդոտնէ զանոնք երկուքը։

Այս այսպէս ըլլալով, մարդ արդարեւ արդահատելէ աւելի կը ցաւի կը տխրի, կարդալով թերթի մը մէջ խելացի տեղ դրուած գրագէտի մը սա խորհրդը, սափառուտ վճիռը, թէ մեր Ս. Գիրքին Թարգմանութիւնը չէ կարելի թագուհի անուանել, որովհետեւ Երուսաղէմի Սիոնական վարչապետ մը, որ Օքսֆորտ ալ կարդացեր է եղեր, յայտարարեր է թէ մեր թարգմանութեան մէջ այնքան սխալներ կան որ «թագուհին» չեն արդարացներ։ Կը տեսնէ՞ք վարդապետին կամէ դատափարակութիւնը։ Մինչեւ իսկ չունի ամփոփ տեսութիւն մը այն մասին, թէ բոլոր Ս. Գիրքերը, իրենց

աառանձնայատուկ տեսակ մը մեհեանական, տեսակ մը քրմադրօշմ արտայայտութիւններուն պատճառաւ՝ խորհրդաւորութեան, կաղտնիքի հանգամանքով կը ներկայանան տեղ տեղ, եւ ընդհանուր սովորութիւն դարձած է այդ յարակից մթութիւնները նոյնութեամբ տալ նաեւ Թարգմանուած լեզուին մէջ։ Անկէց զատ, բնական է, թէ Եբրայական համայնքը, որ ծընունդ տուած է Ս. Գիրքին, իրեն յատուկ առակաձեւ ասացուածքները ունի, որոնք բնականաբար դժուար կամ բնաւ չեն հասկցուիր միւսներուն կողմէ, բայց պէտք էր նոյնութեամբ Թարգմանուէին վերագոյն պարզուած տեսութեան համաձայն։ Հոս, ուրեմն, ի՞նչ կայ որ խափանէ բուն լեզուին գեղեցկութիւնը, որով Թարգմանութեան բոլոր շնորհները կ'արտափայլէ քերականական — համաձայնական անզուգական գնացքով, եւ Թագուհին ժխտէ Հայկական Թարգմանութեան Թագաւորին ծոցէն բառնալ զայն։ Պարզապէս անհամութիւն մը, զոր կ'ուզուի Օքսֆորտեան աղով ծածկել։ Քանի մը տասնեակ թերթեւ եւ նիւթէն դուրս անճշդութիւններ չեն կրնար նուազեցնել օտարներուն այդ անմահ դատաստանը։ Բաղդատէ, ով Թիւրակն, մեր Թարգմանութիւնը նոր լեզուներուն հետ, առաւ մերձեցուր դոյն մինչեւ իսկ Լութերի գերմաներէն սքանչելի Թարգմանութեան, եւ պիտի պարտաւորուիս, եթէ Զօյիլոս մը կոչուելու նախանձախնդրութիւնը չունիս, խոստովանիլ մերինին չքնաղութիւնը, պարզապէս,— ժամանակս ալ գերմաներէնն ալ Հայերէնի նման վերլուծական – համադրական ըլլալով, համեմատութիւնը աւելի տրամաբանական, աւելի հաւասարապատիւ կը համարուի։

Բաւական զարմանալի է որ Թորգոմ Պատրիարք այդ Սիոնականին լեզուն չէ սափրեր։ Բայց բաներ կան ամէնէն յայտնի եւ բացորոշ գիրքերու մէջ, որոնք յաւէտ դաղանի կը մնան կամ չեն մեկնուիր։ Անցից անցեալ։

Սիրելի Արազ, իրաւ որ գանձարան մըն է մեր լեզուն, որքան խորը Թաղուիս, բացառութեան ա եւ է մերձութիւն ծածկելու համար միշտ կրնաս փայլուն քարեր գտնել այդ գանձարանին մէջ։ Անցեալները բաւական բաներ պարզեցինք Խորենացիէն, այն միտքով, թէ այսօր իսկ կրնանք գործածել զանոնք։ Ահա հատ մըն ալ — «յոլովածին» (բազմածին), ճիշդ լա– տինական արմատով Ֆրանսերէն prolifique։ Մեր պատմահայրը կարծես գեռ երէկ մեզի հետ էր, մեզի քաջածանօթ բառեր կը գործածէ. կերեր ենք մէկ խոհանոցէ, արբեր ենք մէկ մառանէն։ Մանօթ Շարան կը նկարագրէ, որուն կուտայ «շատակեր» (մեր ամէն առեն գործածած) տիտղոսը, աւելցնելով նաեւ «յոլովածին»։ Նիրակի ամբարները հազիւ կը բաւէին մեր Շարային, առիկա գիտէիք, բայց չէք կարծեր որ այդ հաճոյատէր եւ որկորոտ Իշխանին, Նահապետին յոլովածին ըլլալը գուշակէիք։ Մեր նոր սերունդի պատուական աղաքը, տատր լեզու կարդալով, երբ բառերու եւ բացատրութիւններու տառատահապերու առջեւ կը գտնուին, չաւ կը յայտնեն, թէ մեր լեզուն ահա զուրկ է այս ճոխութիւններէն...։

Ով սիրասունդ մանկունք Հայկեան Զարմին, դուք գեռ ի՞նչը, ո՞րքանը տեսեր էք հայկականութեան։

Սպասեցէք, մինչեւ որ գայ օր Տեառն մեծ եւ երեւելի։

ՏԱՐԱԶ

...թիւնները։ Եթէ Ռուսիոյ մէջ տագնապի մը արդիւնքը այն ըլլայ, որ Կովկասի եւ Թուրքեստանի շրջանները միանան արդէն իսկ գոյութիւն ունեցող Թուրքիոյ, Իրանի եւ Աֆղանիստանի խմբակցութեան (Իրաքը թերեւս վերջը միանայ արաբական պետի մը հետ), այն ատեն միջին ասիական ժողովուրդներու դիրքը անհաւնօրէն պիտի զօրանայ եւ անոնց ազդեցութիւնը ասիական քաղաքականութեան մէջ մեծապէս պիտի շեշտուի։

Մշակութային տեսակէտէ՝ թէ՛ Կովկաս եւ թէ Թուրքեստան կը կազմեն մէկ մասը Իրանեան – Թուրանեան մեծ աշխարհին, որ կ'երկարի Բիէն – Շանէն մինչեւ Վոսփոր։ Կովկասի ազգաբնակութիւնը մասամբ Թրքական արիւն ունի եւ կրօնքով ալ կէսը գրեթէ իսլամ է, իսկ մշակութային տեսակէտէն շատ բան կը պարտի Իրանին։ Իրանեան եւ Թուրանեան արիւնները խառնուած են Թուրքեստանի ժողովուրդներուն մէջ. եւ եթէ ասոնք կը բաղձանային ունենալ ազգային, պարտաւոր են մշակոյթով ու քաղաքականապէս անանիլ Իրանէն ու Թուրքիայէն, իսկ տնտեսապէս ալ՝ Կովկասէն։ Կովկասի քրիստոնեայ ժողովուրդները — Հայերն ու Վրացիները — կը գտնուին աշխարհագրականօրէն Թուրանեան եւ Իրանեան աշխարհին մէջ։ Անոնք քիչ բան ի՛ր պարտին արեւմտեան աշխարհին եւ, ընդհակառակն, շատ տուած են անոր։ Քաղաքականապէս՝ անոնք չեն կրնար անկախ կեանք ապրիլ, եթէ սերտօրէն չգործակցին իրենց Թուրանեան ու իրանեան դրացիներուն հետ։ Իսկ եթէ այս գծէն շեղին կամ իրենց առանձին ճամբան երթան, թէ՛ իրենց եւ թէ իրենց այս դրացիներուն դառն վնաս կը պատճառեն։

W. E. D. ALLEN

Րաֆֆի Պետրոսեան

(Օտար մամուլի արձագանգը)

Պատանի Րաֆֆիկի վերջին նուագահանդէսին առթիւ ջերմ շնորհաւորականներ հրատարակուեցան տեղական մամուլին մէջ։

Փարիզի ռուսական երաժշտանոցի Փրոֆ. Փոլ կը գրէ «Վօզրօժդէնիէ» Թերթին մէջ.

— «Րաֆֆի Պետրոսեան առանց որ եւ է ճիգի նուագեց մեծ յայտագիր մը որու մէջ կային Շումանի «Էթիւտ Սէմֆոնիքները», Շոփէնի էական գործերը, Ֆորէի եւ Տըպիւսիի կտորները եւ վերջապէս դժուարագոյն Լիսթի «Սպանիական Ռափսոտի»ն։ Պատանի արուեստագէտի նուագի մէջ, կային վայրկեաններ, պատանեկութեան եւ ոչ միշտ հասուն բնազդի... Իր ապագան բաց է եւ կը հաւատանք որ իր ունեցած տաղանդներուն շնորհիւ, նաեւ նպաստաւոր պայմաններու մէջ ան շուտով կը դառնայ մեծ արուեստագէտ մը։

— «Վաղահաս տաղանդի մը հաստատութիւնը միշտ յուզող խորհուրդ մըն է։ Րաֆֆի Պետրոսեան մեզ կը ներշնչէ այդ հարցականը։ Ան կը վկայէ արդէն ճշդութիւնը ամէնէն որոշ տուեալներով։ «Էթիւտ սէմֆոնիքներու իր վերարտադրութիւնը յղկուած էր ամենանուրբ կերպով» (Stan Gulestan, «Le Figaro»)։

— «Այսօրուան յոյսը, վաղուան տաղն է։ Թերեւս, որովհետեւ, ակընթառութիւնը, հակառակ կարգ մը թերութիւններու խոստմնալից է։ Իր Շոփէնը չատղօրաւոր չէր բացի«Փոլոնէզ»էն։ Իր Շումանը լաւագոյն էր, իսկ Ֆորէն եւ Տըպիւսին գրեթէ կատարեալ։ Րաֆֆին ենթակայ մըն է ծայրայեղօրէն զգայուն եւ մինչեւ իր յաջորդ նուագահանդէսը վստահ ենք որ կը հարթէ իր փոքր թերիները։ Իր մէջէն պիտի ծնի մեծ դաշնակահար մը (է. Ս. «La Page Musicale»)։

— «Մարտ 25ին Շոփէն սրահին մէջ առիթը ունեցանք ունկնդրելու 13 տարեկան, կարճ տաբատով ռուս (?) արուեստագէտ, Րաֆֆի Պետրոսեանը։ Օժտուած մանչուկը արդէն հինգ տարեկանէն ի վեր կը նուագէր լաւ– ղութեամբ, իսկ տասը տարեկանէն սկսեալ ամէն տարի կուտայ իր անձնական նուագահանդէսը։ Իր արհեստագիտական կարողութիւնը արտակարգ է։ Մատներու Թափը եւ մանաւանդ ուժերունը կը հաւասարին չափահաս մարդու Թափին, զոր որոշ պահերուն պէտք է աւելի սանձահարէ պատանի արուեստագէտը։ Իր հնչիւնը (sonorité) խոր է։ Մաղթենք փոքրիկ արուեստագէտին առաւելագոյն կատարելագործութիւն եւ վըստահ ենք որ շնորհիւ իր բնածին տաղանդին, ինչպէս նաեւ լաւ ուսուցիչի մը առաջնորդութեամբ շատ շատ կարելի պիտի ըլլայ գինքը դասել ամէնէն փայլուն դաշնակահարներու շարքին մէջ։ (Յ. Գօլէտնիս Նովսատի)։

— «Պատանի Րաֆֆի Պետրոսեանը ոչ միայն տաղանդաւոր երաժիշտ մըն է, այլ եւ օժտուած է բացառիկ յատկութեամբ։ Իր հոգին կ'ընդգրկէ երաժշտական կտորին գաղափարը, դգալով իր ամբողջ խորութիւնը եւ երբեմն ալ տխուր կարօտը ու քնարականական քաղցրութիւնը։ Իր արտայայտութիւնը Շոփէնի կտորներու մէջ կենդանի էր, խիստ, որու մէջ չէր պակսեր նաեւ վեհութիւնը։ Նմանապէս Շումանի «Էթիւտ Սէմֆոնիք»ները որ նուագուեցան կենդանի գոյներով, եղան խիստ արտայայտիչ։ (M. Don, «Monde Musical»)։

Կը վերջացնենք այս յօդուածներու շարքը «l'Art Musical»ի քննադատին գնահատականով (ամփոփուած)։

— «Մեծագոյն հաճոյքը ունեցանք Փլէյէլի մէջ ունկնդրելու բոլորովին պատանի հրաշալիքը, Րաֆֆի Պետրոսեանը, հայ դաշնակահար։ Ան ունի շատ մեծ յատկութիւններ, բացառապէս օժտուած։ Բազմութիւնը ոգեւորուած եւ կրկնակի ծափերով կ'ողջունէր զինքը։ Իր յաջողութիւնը, որուն բոլոր ամենայնի արժանի է, եղաւ շատ փայլուն։ Այս կարճ տափառով եւ ճերմակ բաճկոնով արուեստագէտը ունի բնածին զգացողութիւն մը նրբերանգներու, ոճաւորման եւ ճըշգրտութեան։ Իր դաշնակահարութիւնը ի յայտ կը բերէ իմացականութիւն, ամբողջովին օծուած յայտնատեսութեամբ եւ սրտով։ Րաֆֆի Պետրոսեան ցուցադրեց հասկցողութիւն մը որուն տիրանալ պիտի բաղձային շատ մը «հասուն» դաշնակահարներ։ Իսկ իր techniqueը որ արդէն զմայլելի է կը յանէ զմայլելի կերպով իր ինքնատպութեան, արտայայտելու համար հնչական գաղափարներ, գեղջուկ քնարերգութիւններ, որոնք շփոթուած են երաժշտագէտներու երկերուն մէջ։ Թերեւս որոշ ճկնութեան դեռ պէտք կայ, մանաւանդ փայլուն passageներուն մէջ։

Րաֆֆի Պետրոսեան վիրտիոզ մըն է եւ զտարիւն արուեստագէտ մը»։

ՅՈՒՆԱՀԱՅ ԴՊՐՈՑՆԵՐԸ

Աթէնքի մէջ հայկական դպրոցներու մասին, կրթական նախարարութեան կատարուած դիմումի մը առիթով, ոչ – հելլենահպատակ հայ ուսուցիչներուն արտօնուած է առժամաբար այս տարի պաշտօնավարել։ Յառաջիկայ տարի արդէն պիտի գըտուի անոնց պաշտօնավարութեան։ Երկրորդ՝ մինչեւ այժմ քանի մը հայ դպրոցներու համար արտօնատէր ներկայացուած է։ Այսուհետեւ ամէն վարժարան պարտաւոր է ունենալ իր արտօնատէրը։

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ ԽՆՋՈՅՔԸ

ԼԻՈՆ. – Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Լիոնի մասնաճիւղը, խնջոյք մը սարքած էր մայիս 14ին, կիրակի կէսօրէ վերջ, Բարեգործականի սրահին մէջ։

Սեղանապետ ընտրուեցաւ Գ. Տայեան։ Իր բացման երկու խօսքին մէջ յիշելով հեռաւոր Ամերիկայի մէկ հողամասին վրայ գտնուող Ֆրանսական գաղութ մը, որ երկու հարիւր տարիէ ի վեր հեռացած իր հայրենիքէն եւ սակայն տակաւին կը պահէ իր գոյութիւնը եւ ազգային աւանդութիւնները, թելադրեց նմանիլ անոնց եւ պահել մեր ազգային բոլոր լաւագոյն յատկանիշները։

Եւ իրաւամբ հաճելի պահեր անցուցինք։ Լսեցինք ճառեր, արտասանութիւններ, ազգային եւ յեղափոխական երգեր ու զուարճախօսութիւններ։ Օրիորդ Մ. Միրզէ եւ ընկերներ հայկական շուրջպար մը կատարեցին եւ խարբերդի Թամզարան, նուագի ընկերակցութեամբ։

Խնջոյքը լաւ կազմակերպուած էր, եւ ամէն գնահատանքի արժանի էին մեր մայրերն ու քոյրերը, որոնք իրենց բնտանեկան եւ առօրեայ աշխատանքներէն զատ՝ սիրով յանձն կ'առնէին բարոյական պարտականութիւններ, վստահ ըլլալով անշուշտ որ իրենց այդ զոհողութիւնը ապարդիւն չէ։

Լիոնահայ գաղութը փութացած էր սրահը լեցնել, ի նշան համակրութեան եւ քաջալերութեան։ Ծարոված գանձուկ մը անուրջի դրուելով՝ քիչ ժամանակէն 140 ֆրանքի բարձրացաւ։

Փափաքելի է որ այսպիսի խնջոյքներ շատ յաճախ սարքուին, ապրելու համար հաճելի եւ մանաւանդ հայկական մթնոլորտ։

Յովհաննէս Հաբէշեան

ՍՏԱՑԱՆՔ

ՔՍԱՆԱՄԵԱՑ ՅՈՒՇԱՐՁԱՆ Հ. Մ. Ը. Մ.ի (1918 — 1938)։ Պատմական ծանօթութիւններ Հայ Մարմնակրթական շարժման շուրջ։ Հրատ. Հ. Մ. Ը. Մ.ի, Փարիզ, 1939։ Մեծադիր շըքեղ հատոր մը, 300 էջ, հարիւրի մօտ պատկերներով եւ լուսանկարներով։ Տպ. Տէր Յակոբեան։ Գին 40 ֆրանք, արտասահման 50 ֆրանք, Ամերիկա 1ուկէս տոլար։ Ապսպրանքները ուղղել.— K. Chahinian, 34, Rue St. Lazare, Paris (9)։

ՀԱՅ ԳԻՐ, հանդէս գրականութեան եւ գեղարուեստի, (ամսագիր), Ա. տարի, Թիւ 1, ապրիլ 1939։ Տնօրէն՝ Գէորգ Պաղճեան։ Տարեկան բաժնեգին 20 ֆրանք։ Առաջին Թիւը մեծ մասով նուիրուած է Մեծ Եղեռնի նահատակ գրագէտներու յիշատակին։ Հասցէ.— Rue St. Louis, Quartier Ste. Thérése, Achrafie, Beyrouth, (Liban)։

« ՅԱՌԱՋ » ԿԱՐԴԱ ՈՉ ՄԻԱՅՆ ՁԱՐԳԱՆԱԼՈՒ, ՕՐՈՒԱՆ ԼՈՒՐԵՐՈՒՆ ՀԵՏԵՒԵԼՈՒ, ԱՅԼԵՒ ՔՈՒ ԱՆՁՆԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔԻԴ ՀԵՏ ԿԱՊՈՒԱԾ ՕՐԷՆՔՆԵՐՈՒՆ ԾԱՆՕԹԱՆԱԼՈՒ ՀԱՄԱՐ։

...ԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (26)

ԻՆՆՍՈՒՆ ԵՐԵՔ

...ղիոն՝ ՎԻՔԹՈՐ ՀԻՒԿՕ

Թարգմ. Ս. Զ.

...եւ՝ ուշադրութեամբ, կրկնեց ...նին, տե՛ս քեզ իմ հրամանս, ...ի յայտնես անոնց,— աղբա– ...քէ՞ք, մի՛ խռայէք երբեք։ ...ինչպէս ուրեմն Սէնդ–Օպէնի եզերքին ձայնով նշան պիտի տաս. ...անգամ կը կանչես, երրորդ ...ելով մարդ մը գետնի տակէն ...դուրս կուգայ։ ...ես գիտեմ, ան դուրս կուգայ ...ի մը, որ կը գտնուի ծառերու

...այդ մարդուն անունը Գլանշըլօ ...ին կը կոչեն նաեւ «Թագաւորի ...» (Coeur de Roi). անոր ցոյց ...այս ծածկագիրը, ան իսկոյն կը ...նայ ամէն բան։ Յետոյ քու հը– ...ն ճամբաներով մեկնէ դէպի Ասանարը, այնտեղ դուն կը գըտ– ...նես ոտքերով մարդ մը, որուն ...անունն է Մուսքոն. ան ոչ ոքի ...

դայն կը սիրեմ եւ թէ իսկոյն շուտափոյթ ոտքի թող հանէ իր բոլոր թեմերու ամբողջ ազգաբնակութիւնը։ Յետոյ կը մեկնիս Քէկօնի անտառը, որ Բլորմէլէն մղոն մը հեռու է. այդտեղ դուն կը կանչես բուի նման եւ քու ձայնիդ վրայ մարդ մը ծակէ մը դուրս կուգայ, այդ պարոն Դիւօն է, անդամ եղած է Սահմանադիր ժողովին, բայց աջակողմեան կուսակցութեան կը պատկանի, լաւ մարդ է, դուն անոր կ'ըսես որ սպառազինէ Քէկօնի ամրոցը, որ այժմ Ֆրանսայէն տարագիր մարքիզ Կիւէրին կը պատկանի։ Այդտեղ շատ յարմար է պաշտպանուելու համար,— ամէն քայլափոխին ձորեր, փոքրիկ անտառներ եւ անհարթ գետին։ Իսկ պարոն Դիւօ շատ ուղղամիտ եւ խելացի մարդ է։ Այդտեղէն կը մեկնիս դէպի Սէն–Կինէն–լէ–Դուա եւ այնտեղ կը հանդիպիս Ժան – Շուանին. Վանտէի համար՝ ես զայն կը համարեմ արժանաւոր առաջնորդ։ Յետոյ կը մեկնիս Վիլ–Անկլօսի անտառը եւ այնտեղ կը տեսնես Կիդդէն. զայն կը կոչեն նոյնպէս Սէն–Մարդէն. անոր ըսէ որ հըսկէ Կուրմընիլի վրայ. ան ծերունի Կուբիլ տը Բրէֆէլնի փեսան է եւ Արժանդանի ծաքօպէններու առաջնորդը։ Այս բոլոր ըսածս լաւ յիշէ, ես ոչինչ չեմ գրեր, որովհետեւ այսպիսի ժամանակ ոչինչ պէտք չէ գրել։ Լա Ռուարի միայն թերթ մը բան գրեց, բայց այդ թերթը ամէն բան ջուրի տակ տարաւ։ Յետոյ դուն կը մեկնիս դէպի Ռուժըֆէօ անտառը. այնտեղ կը գտնես Միլէտին, որ երկար ձողերու վրայ յենած ձորերու վրայէն կը թռչի։

—Մենք ատիկա կ'անուանենք փէրդ (ferte)։

— Զայն գործածել գիտե՞ս։

— Ի՞նչպէս կարելի է Պրըթօն ըլլալ. ի՞նչպէս կարելի է գիւղացի ըլլալ եւ այդ փէրդը գործածել չգիտնալ. Փէրդը մեր ընկերն է, ան կը մեծցնէ մեր բազուկները եւ կ'երկարէ մեր ...րունքները։

— Այսինքն թէ ան կը փոքրցնէ թշնամին եւ կը կարճեցնէ ճամբան։

— Իմ Փէրդովս անգամ մը ես գիմադրեցի մաքսատան երեք վերակացուներուն, որոնք զինուած էին սուսերով։

— Ատիկա ե՞րբ եղաւ։

– Տասը տարի առաջ։

— Թագաւորին իշխանութեա՞ն ժամանակ։

— Այո՛։

— Ուրեմն դուն թագաւորին ժամանակ կռուա՞ծ ես։

— Այո՛։

— Որո՞ւ դէմ։

— Աստուած վկայ, չեմ գիտեր թէ որո՞ւ դէմ, ես աղի մաքսանենգ էի։

— Լաւ, ոչի՛նչ։

— Մեզի համար ատիկա կը նշանակէ կռուիլ աղի մաքսին դէմ. աղի տուրքը, միթէ միեւնոյն բա՞նն է, ինչ որ է թագաւորը։

— Այո՛, բայց ոչ. պէտք չէ որ դուն ամէն բան հասկնաս։

— Ներողութիւն կը խնդրեմ տիրոջմէս, որ ես անոր այդպիսի անհայնել հարցում մը ըրի։

— Շարունակենք, յարեց ծերունին, Դուրկը գիտե՞ս։

— Ի՞նչպէս չգիտնալ Դուրկը, չէ՞ որ ես այնտեղէն եմ։

— Ի՞նչպէս։

— Այո՛, որովհետեւ ես Բաղինիէէն եմ։

— Արդարեւ, Բաղինիէ Դուրկին դրացի է։

— Ի՞ս, չգիտնա՞մ Դուրկը, այն մեծ բոլորակ գղեակը, որ մեր տէրերուն տոհմական սեպհականութիւնն է։ Երկաթէ մեծ դուռ մը կայ, որ գղեակին հին մասը նորէն կը բաժնէ. եւ թնդանօթով անգամ անկարելի է եւ մըխել զայն։ Անոր նոր շինուած մասին մէջ կը գտնուի Սուրբ Բարթուղիմէոսի մասին գրուած հռչակաւոր գիրքը, զոր հետաքրքիր մարդիկ շարունակ տեսնելու կուգան։ Խոտը գորտերով լեցուն է, կը յիշեմ, որ փոքրիկ հասակիս մէջ այդ գորտերուն հետ խաղացած եմ։ Իսկ ստորերկրեայ ա՞նցքը։ Ես գիտեմ թէ որտեղ է ան։ Թուցէ ինծմէ զատ ուրիշ մարդ չգիտէ ատիկա։

— Ո՞ր ստորերկրեայ անցքը, չգիտեմ թէ ի՞նչ կ'ուզես ըսել։

— Այդ անցքը շինուած է առաջներ։ Այն ժամանակները, երբ Դուրկը կը պաշարուէր, ներսի բնակիչները կարող էին ազատիլ այդ ստորերկրեայ անցքին մէջէն, որու ծայրը անտառին մէջ կը բացուէր։

— Ճշմարիտ, այդպիսի ստորերկրեայ անցքեր կը գտնուին նաեւ Ժիւպէլյէրի գղեակին, ապա Հիւնօդէի գղեակին եւ Շամպէրնի աշտարակին տակ, բայց այդպիսի բան Դուրկի մէջ երբեք չկայ։

— Ընդհակառակը, տէր իմ, ես չեմ գիտեր այն ստորերկրեայ անցքերը, որոնց մասին իմ տէրս կը խօսի այժմ. գիտեմ միայն Դուրկի անցքը, որովհետեւ տեղացի եմ։ Եւ կարծեմ ինծմէ զատ ոչ ոք գիտէ այդ անցքը։ Արգիլուած էր անոր մասին խօսիլ, որովհետեւ այս անցքը պարոն տը Ռոանի պատերազմի ժամանակ մեծ ծառայութիւն մատուցած էր։ Հայրս գիտէր այս գաղտնի ճամբան եւ ինծի ցոյց տուաւ։ Ներս մտնելու եւ դուրս ելնելու գաղտնիքը, այնպէս որ ես կարող եմ անտառէն աշտարակը մտնել եւ աշտարակէն անտառը երթալ, առանց ուրիշէն դիտուելու։ Եւ եթէ թշնամին աշտարակը առնէ, մէջը ոչ ոք չի գտնուիր։ Ահա թէ ինչպիսի բերդ է այս Դուրկը. օ՛, ես զայն շատ լաւ կը ճանչնամ։

(Շար.)

հրէաներ շրջանակները խստօրէն կը մեղադրեն Անգլիան։ Եգիպտոսի կառա–վարութիւնը պաշտօնապէս հաղորդեց անգլիական դեսպանին թէ չի կրնար Արաբներուն յանձնարարել որ ընդունին անգլիական նոր ծրագիրը։ Արաբիա եւ Իրաք եւս հակառակ են այդ ծրագրին։

Փարիզի սիոնական եւ պաղեստինեան ընկերակցութիւնները որոշեցին բո–ղոքի ցոյց մը սարքել երկուշաբթի գիշեր, Միւթիւալիթէի մեծ սրահին մէջ։

Իտալական եւ գերմանական թերթերը անշուշտ ուրախ են որ Անգլիա նոր դժուարութեանց կը մատնուի։ Վերջին լուրերու համաձայն, Անգլիա վճռած է ամէն գնով գործադրել իր ծրագիրը։

ԱՆԳԼԵՒԹՈՒՐՔ ՀԱՄԱՁԱՅՆՈՒԹԻՒՆԸ ԹՈՒՐՔԻՈՅ ԱԶԳ. ՄԵԾ ԺՈՂՈՎԻՆ ՄԷՋ

»»» · «««

Պոլսոյ վերջին թղթարերը ուշագրաւ մանրամասնութիւններ կը հաղորդէ Թուրքիոյ Ազգ. Մեծ Ժողովի մայիս 12ի նիստի մասին, ուր վարչապետը յայ–տարարեց անգլեւթուրք համաձայնութեան կնքումը։ Այս առթիւ ճառեր խօ–սած են շատ մը երեսփոխներ։ Նախկին վարչապետ եւ Լոնտոնի նախկին դեսպան Ֆէթհի Օքեար շնորհաւորելով կառավարութիւնը, ըսած է ·

— « Ապահով եմ որ Միջերկրականի մէջ խաղաղութիւնը ասկէ յետոյ հաս–տատուած պիտի ըլլայ, որովհետեւ վերջ անգամ մը Թուրքիոյ զինուորական բա–նակին եւ նաւատորմին, անգլիական նաւատորմին եւ ուժերուն հետ միաժամա–նակ որ եւ է յարձակման դէմ գործողութեան լծուիլը։

Ոչ ոք իրաւունք ունի կասկածելու այս ընթացքին։ Ամէնուն յայտնի է Թուրք Հանրապետութեան ցարդ հետեւած քաղաքականութիւնը։ Ոչ ոք իրա–ւունք ունի կասկածելու այս մասին եւ այս կամ այն պետութեան դէմ թշնա–մական նկատելու եղածը։ Մեր նպատակն է ապահովել մեր սահմանագլուխ–ները։ Եւ պէտք կայ այս միջոցին։ Որովհետեւ մեծ պետութիւն մը զօրք հա–նած է պալքանեան թերակղզին եւ մեր սահմանագլուխներուն քիթին տակ գրա–ւելով շատ մը կղզիներ կ'ամրացնէ զանոնք։ Բնական է այս պայմաններուն մէջ կարելի չէր չէզոք մնալ։ Այսօր Անգլիա իսկ չէզոք չի մնար, որովհետեւ խնդրոյ առարկան ընդհ. խաղաղութիւնն է, եւ դէմ գնել՝ մէկ կամ երկու պե–տութեանց տիրապետութեան Եւրոպայի մէջ։ Այս տեսակէտէն մեր շահերը նոյնն են Անգլիոյ հետ։

Միջերկրականի մէջ ունինք խիստ երկար եզերք մը։ Միեւնոյն ատեն Թրակիոյ մէջ ալ ունինք սահմանագլուխ մը։ Անգլիոյ ալ շահը կը պահանջէ Թուրքիոյ ուժեղ կերպով տեղաւորուիլը իր ազգ. սահմաններուն մէջ։ Ուրեմն ի՞նչ աւելի բնական քան այս գործակցութիւնը։ Պալքաններու հետ խաղաղութեան ձեռնարկներէ ետ չկենալու մասին մեր վարչապետին հաւաստ–քը այլապէս կարգուրիչ է։ Պէտք է ջանալ Պուլկարիան ալ առնել խաղաղու–թեան մթնոլորտին մէջ, եւ կեցնելով զայն հողային պահանջներէ։ Ռ·Ռումանիոյ հետ մեր բարեկամական յարաբերութեանց անկեղծութիւնը կը հաւեցնենք Գ. Փոթէմքինի այցելութեան առթիւ հրատարակուած զեկոյցէն։ Այս ալ գո–հացուցիչ է։ Խաղաղութիւնը մեր էն մեծ նպատակն է։ Ան ամէն երկրի համար ալ մեծ բարիք է։ Հողային դրաւման տենչով ձեռք բերուած արդիւնքները 15րդական եւ 30րդական առաւելեան կարեւորութիւն ունին։ Եւրոպ ատոնց սի–րոյն՝ երկրի մը էն գեղեցիկ կտորները քանդուելու վտանգը կայ։ Ցեմ կարծեր թէ գտնուի ո եւ է պետական անձ որ պատասխանատուութիւն ստանձնէ աշ–խարհը բոնկցնելու։

Մենք շատ հող կորսնցուցինք, բայց մենք մեզ աւելի ուժեղ եւ երջանիկ կը տեսնենք։ Երբ շատ հողերու տէր էինք, մեզի հետ կը վարուէին իբր երկ–րորդական պետութիւն, բայց այսօր Անգլիա անկեղծ վերաբերում ցոյց կու տայ, հիմա որ մեր հողին մէկ կարեւոր մասը մեր ձեռքէն ելած է։ Բայց ըն–կերներ, հող կորսնցնելու ալ սահման մը ունի եւ ասկէ ետք ով որ մեզմէ կան–գուն մը հող առնել փորձէ, պիտի գտնէ իր դէմ ազգը եւ զինուած բանակը։ Մենք ապացուցինք ասիկա մեր անկախութեան պատերազմին։ Ասկէ յետոյ մեր սրտերուն մէջ կ'ապրի եւ պիտի ապրի անման եւ զինուորութիւնը ներկայա–ցնող Աթաթիւրքը, որուն էն կարող եւ կորովի ընկերը գործի գլուխ է այսօր։ Հետեւաբար երբեք չեմ հաւատար որ ո եւ է պետութիւն պիտի յանդգնի նման փորձի մը ենթարկել Թուրքիան։ Ապահով կրնանք նայիլ ապագային »։

Նոյն իմաստով խօսած է նաեւ պատերազմական նախարարը, յայտարա–րելով թէ «ամէն հաշիւ եղած է եւ խորհուած յարձակումը վանելու միջոցը»։

ՁԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱՆԳԱՐԱՅԻ գերման դեսպան Ֆոն Փափէն Սոֆիա հանդիպելով, յայտա–րարեց «Ուտրօ» թերթին թղթակցին, թէ Գերմանիա կը վերադառնայ երկու շաբթուան համար։ Այս առթիւ հերքեց այն զրոյցը, թէ տեսակցած է Գ. Փո–թէմքինի հետ, երբ այս վերջինը կը գտնուէր Անգարա։

ՊԱՊԸ հանդիսաւորապէս տիրացաւ Լատերանի մայր եկեղեցիին, ուր ո եւ է Պապ ոտք չէր կոխած 1870էն ի վեր։ Պետութեան հետ ծագած վէճին հե–տեւանքով, Պապերը «Վատիկանի բանտարկեալներ» կը համարուէին եւ դուրս չէին կրնար ելլել մինչեւ 1929, երբ դաշնագիր մը ստորագրուեցաւ երկու իշ–խանութեանց միջեւ։ 93 տարիէ ի վեր պապական արարողութիւն չէր կատար–ուած այդ տաճարին մէջ։ Նախապէս պապերը ջորիով կ'երթային հոն, այս անգամ 10 ինքնաշարժներ տրամադրուած էին։

ԻՏԱԼԻԱ որոշեց յաջորդ տասը տարուան ընթացքին շինել տարեկան 200 հազար թոն տարողութեամբ առեւտրական նաւեր։

ԳԵՐՄԱՆԱԿԱՆ պատուիրակութիւն մը այցելեց Կալաց (Ռումանիա), ուր քննութիւններ կը կատարէ՝ ազատ նաւահանգիստի մը եւ ցորենի ամբարներու շինութեան տեղերը որոշելու համար։

ՌՈՒՄԱՆԻՈՅ ելմտական նախարարը Հռոմ երթալով, յաջողեցաւ չօշա–փելի վարկեր ստանալ։ Ռումանիա այս վարկերը պիտի վճարէ ցորենով, քարիւղով եւ եղիպտացորենով։

ՀԻԹԼԷՐ գալ շաբաթ քննական այցելութիւն մը պիտի կատարէ արեւել–եան (լեհական) սահմանագլուխի ամրութիւններուն մէջ։ Կը կարծուի թէ պի–տի այցելէ նաեւ արեւելեան Փրուսիա։ Կիրակի օր Պերլին կը հասնի կոմս Չիանօ, ստորագրելու համար գերմանեւիտալական զինակցութեան դաշինքը։

ՆԻՒ ԵՈՐՔԻ մեծ ցուցահանդէսին մէջ ռուսական տաղաւարի բացումը տեղի ունեցած է մայիս 17ին։ Այս տաղաւարին շինութիւնը արժած է 1 մի–լիոն տոլարի։ Շէնքը մարմարակերտ է։ Մարմարները, որոնք երեք գոյն ու–նին՝ ճերմակ, գորշ եւ վարդագոյն, փոխադրուած են Ռուսիայէն։

ԱՒՍՏՐԻՈՅ նախկին վարչապետ Շուշնիկ ազատ արձակուած է Վիէննայի բանտէն եւ կը կարծուի թէ փոխադրուած է Գերմանիա։ Իր կինը ամէն օր կը գտնուի Վիէննա։ Նախապէս իրաւունք ունէր այցելութիւն տալու իր ամուս–նոյն, բայց վերջերս այս իրաւունքէն զրկուած էին զինքը։

ՌՈՒՍԻՈՅ ԻՆԿԹԸՆԻ խորհրդային նոր դեսպանը, Ումանսքի, ճառ մը խօսե–լով յայտարարեց թէ իր երկրին քաղաքականութիւնը չէ փոխուած եւ թէ պատրաստ են գործակցելու հաւասարութեան հիման վրայ, ի խնդիր խաղա–ղութեան։ «Մեր բանակը հզօր ուժ մըն է որ ոչ ոքի կը սպառնայ, բայց է ա–նոնցմէ որոնք պիտի համարձակին ներս մտնել մեր խորհրդային սահմանէն»։

Հ.Մ.Ը.Մ.Ի ՔՍԱՆԱՄԵԱԿԸ ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ ՍՈՐՊՈՆԻ ԱՄՓԻԹԱՏՐՈՆԻՆ ՄԷՋ

45, Rue des Ecoles, մեթրօ Սէն Միշել, 21 ՄԱՅԻՍ, ԿԻՐԱԿԻ ԿԷՍՕՐԷ ՎԵՐՋ ԺԱՄԸ 2ԻՆ

ԲԱՐՁՐ ՀՈՎԱՆԱՒՈՐՈՒԹԵԱՄԲ ԿՐԹԱԿԱՆ ՆԱԽԱՐԱՐԻՆ — ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ ՋԸՐԷՀ ՊԷՅ ՆՈՒՊԱՐ

ԿԸ ԽՕՍԻՆ Դ.Դ. Ա. ՉՕՊԱՆԵԱՆ ԵՒ Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ

Իրենց սիրայօժար մասնակցութիւնը կը բերեն Փնոր երգչախումբը ղեկավարութեամբ Ն. ՍԵՐԳՈՅԵԱՆԻ

Օր. ԼԻՏԻ ՏԷՄԻՐՃԵԱՆ (ջութակ), Օր. ՀԱՅԿԱՆՈՅՇ ԹԵՐՈՍԵԱՆ (երգ), Օր. ՋՈՒԱՓԵԱՆ (դաշնակ), Պ. Մ. ԽՈՒԱՃԱԿԵԱՆ (երգ), Պ. ՆՈՒՐՀԱՆ ՄԱՐԳԱՐԵԱՆ (արտասանութիւն)։ Մուտքը ազատ է։

Յոմսերը նախօրօք ապահովել «Յառաջ»ի եւ «Ապագայ»ի խմբագրատուններէն, Ֆրանս Յամուէլ գրատուն, 51, rue Mr le Prince. Թաշճեան հալէպ. 34, rue St. Lazar. Նպարավաճառատուն Constantinople. rue Trévise. Փարիզի Հայոց եկեղեցի. 15, Ռիւ Ժան Կուժօն. Բարեգոր–ծական տուն. 8. rue Bossuet. Յագբեան-Փափազեան վաճառատուն, 30, rue d'Aboukir. Հ. Արելեան. 49. rue de Clery, Փարիզ. César, 9 Bld. Bonne Nouvelle.

Այս տօնակատարութեան առթիւ Ֆրանսայի շրջանի սկաուտական զորախումբ մարմինը կը հրաւիրէ Փարիզի եւ շրջաններու մէջ գտնուող նախկին սկաուտները հանդէսին մասնակցիլ համազգեստով։ Փափաքողները պէտք է ներկայ ըլլան Sorbonի գիմաց գտնուող պարտէզին մէջ ժամը 1ին, որուն խմբապետին տրամադրութեան տակ։

ՊԱՐԱՆՑԻԿ ԵՐԵԿՈՅԹ

ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՅ ԵՐԻՏ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԱՄՍՕՐԵԱՅ ՊԱՐԱՆՑԻԿ ԵՐԵԿՈՅԹԸ

կազմակերպուած՝ ՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱՑ ԱԿՈՒՄԲԻՆ հետ

տեղի կ'ունենայ յառաջիկայ 20 Մայիս, Շաբաթ երեկոյ ժամը 9—12 Միութեան կեդրոնատեղին 8 rue Bossuet. Paris.

Մուտք (թէյ եւ անուշեղէն միասին) 10 Ֆր. Ընտիր օրքեսթր

Գ. ՉՕՊԱՆԵԱՆԻ պարբերական դասախօսութիւնը՝ յառաջիկայ 23 Մայիս, Երեքշաբթի երեկոյ ժամը 9ին 8 rue Bossuet. Paris. Նիւթ «Նահապետ Քուչակ, խրատական եւ այլաբանական տաղեր»։

ԲԱՐԵՐԱՐՆԵՐՈՒ ՀԱՆԴԷՍ

ՍԵՒՐԻ ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ, ՅՈՒՆԻՍ 4ԻՆ

Նկատի ունենալ այդ թուականը եւ չխաչաձեւել։

Բժշկական դասախօսութիւն եւ թէյասեղան

կազմակերպուած Տ. Կ. Խաչի Ռոմէնվիլ-Մոնթրէօյի Մասնաճիւղին կողմէ 21 Մայիս, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3—7, 4 Place Jeanne d'Arcի սրահին մէջ, Noisy-le-Sec։

Կը խօսի Գ. ՊՕՂՈՍԵԱՆ,

Երգ, արտասանութիւն եւայլն.

Թատերական ներկայացում

կազմակերպուած. ԱՌՆՈՒՎԻԼ-ԼԷ-ԿՈՆԷՍԻ «ԱՐԱՐԱՏ» ԵՐԿՍԵՌ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ

21 Մայիս, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամ. ճիշդ 3ին կալմանի սրահին մէջ

կը ներկայացուի ՊԵՏՐՈՍ ԴՈՒՐԵԱՆԻ

«ՄԵՐ ՀԱՐՍԵՐ»Ը նրգախառն ողբերգութիւն 3 արար

եւ «ԽԷՉՈՅԻՆ ԹՈՒՋԸ» (զաւեշտ)

Միութեան երգչախումբը Գ. ՎԱՀՐԱՄ ՔԸՄՕՃԵԱՆի ղեկավարու–թեամբ կ'երգէ զանազան ազգային երգեր։

Նախօրօք թալթալնել տոմսերը, որոնք կը վաճառուին միութեան անդամներուն մօտ։ Մուտք Ա. կարգ 7 50, Բ կարգ 5 Ֆր., տասը տարեկա–նէն վար տղոց 3 Ֆր.։ Կը խնդրուի 5 տարեկանէն վար երեխայ չբերել։

Salle Erard, 13, Rue du Mail, (métro : Sentier)

24, Մայիս, Չորեքշաբթի երեկոյեան ժամը 9ին

ՆՈՒԱԳԱՀԱՆԴԷՍ

ՋՈՒԹԱԿԻ ՀՌՉԱԿԱՒՈՐ ՎԻՐԹՈՒՈԶ

ՖԻԼԻՊ ԱՂԱՍԶԱՐԵԱՆԻ

Մուտք 25, 20, 15 եւ 10 Ֆրանք

Յոմսեր կը ծախուին Salle Erard, Maison Eschig. 48, rue de Rome եւ Յ Աղազարեանի մօտ՝ 11, rue Robert Planquette, Paris 18.

Salle Chopin, 8, Rue Daru (métro : Ternes)

25 Մայիս, Հինգշաբթի ժամը 21ին

ՆՈՒԱԳԱՀԱՆԴԷՍ

ՏԻԿՆՈՒՀԻ ՋԸՌՕՓԵԱՆԻ

Ցայտագիրը կը բաղկանայ դասական, ռոմանթիք եւ ֆրանսական ու սպանիական նորագոյն երաժշտութիւնէ, (Mozart, Chopin, Faure, Debussy, Rodrigo. Albeniz).

Յոմսերու գիներ (taxe et timbres compris)՝ 11.75, 21.75, 26.75։ Յոմսակներու համար դիմել Տ Ջռափեանի՝ 44, rue St. Placide, Paris 6ᵉ.

ՆՈՒԱԳԱՀԱՆԴԷՍ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

27 ՄԱՅԻՍ, ՇԱԲԱԹ ԵՐԵԿՈՅ ԺԱՄԸ ՃԻՇԴ 8.45ԻՆ

ՍԱԼ ՄԱԶԸՆՕ, 86 Ռիւ տ'Օպանյը

ՅԱԿՈԲ ՔԻՐՔՃԵԱՆ

(Լիոն Միւզիքալի ջութակի ուսուցիչ) կուտայ իր աշակերտներուն տարեկան ՆՈՒԱԳԱՀԱՆԴԷՍ.ՈՒՆԿՆԴՐՈՒԹԻՒՆԸ

Մասնակցութեամբ յայտնի դաշնակահարուհի Mme Emilie Soboulե

40Ի ՄՕՏ ՆՈՒԱԳՈՂՆԵՐ

Ցայտագրին մաս կը կազմեն դասական վարպետներէն ՌԱՄՕ, ԿԼՈՒՔ, ՄՕՑԱՐԴ, ՊԷԹՈՎԷՆ, ՇՈՒՊԵՐԹ, եւլն.

Յառաջացած աշակերտներէ կազմուած նուագախումբը պիտի նուագէ բազմաթիւ կտորներ. կոմիտաս ի,Սպենդիարեանի եւայլնի յաւագոյն գործերէն, գաշնակով եւ բազմաձայն։

Այս նուագահանդէսին ամփոփական խանդավառութիւնը սահղծե–լու համար ջանք չէ խնայուած։

Մուտքը ազատ է։ Մանուկներու մասնակցութեան համար յայտագրի մը գնումը պարտաւորիչ է. գին 3 Ֆր.։ Կը խնդրուի չխաչաձեւել։

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Ազգային բարերար Մկրտիչ Օանատարեանի, կտակակատար Ե. Եզեանցի, անոր աւանդիչներու եւ բոլոր նահատակ ռանճրու մահուան տարեդարձի հանդիսաւոր հոգեհան–գիստ, Կիրակի 21 Մայիս, Հայոց եկեղեցին։ Կը հրաւիրուին Սանա–սարեան սաները, եւ անոնք որ կը յարգեն անհետ յիշատակը։

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Հայ Կամ. եւ Մարտ. Միութեան Մարսիլիոյ Շրջ. Վարչութիւնը խո–րին ցաւակցութիւններ կը յայտնէ, իր թանկագին զինակից ընկերոջ՝ ԲԵՆԵԱՄԻՆ ՎԱՐԴԱՆԵԱՆի մահուան առթիւ։

Le Gerant : H. STEPHAN
Imprimerie A-DER (AGOPIAN)
17. Rue Damesme .. Paris (13)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMÉNIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 376.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Dameune, PARIS (13e) (ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

Téléphone : GOBelins 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ —

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ԿԻՐԱԿԻ 21 ՄԱՅԻՍ
DIMANCHE 21 Mai 1939

ԺԵ ՏԱՐԻ — 15e Année No. 4046

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

«ԶԱՐՔԱՇԱԿԱՆ»ԷՆ ՄԻՆՉԵՒ Հ. Մ. Ը. Մ.

Իր քսանամեակին առթիւ, որ կը տօնուի այսօր, Սորպոնի մեծ սրահին մէջ, Հ. Մ. Ը. Մ.ը հրատարակած է ընդարձակ եւ պատկերազարդ հատոր մը,— իր կազմութեան եւ գործունէութեան մանրամասն պատմութիւնը :

Ուրիշ յօդուածներ ալ, «Յառաջ»ի մէջ եւ այլուր, կրնան օգնել ամբողջական գաղափար մը տալու համար այս երիտասարդական ծաւալուն կազմակերպութեան մասին, որ լայն եւ ծաղկաւէտ ակօս մը բացաւ մեր ժամանակակից պատմութեան մէջ :

Ուրեմն, նոր բան չունինք ըսելիք, իբրեւ պատմութիւն :

Ջերմապէս ողջունելով քսանամեակը, եւ մաղթելով աւելի արգիւնաւոր քսանամեակներ — անշուշտ հայրենի հողերու վրայ — կ'ուզէինք ուշադրութեան յանձնել քանի մը կէտեր.—

Հ. Մ. Ը. Մ.ի հատորը արտատպած է համառօտ պատմութիւն մը՝ «Զարքաշական ընկերութեան» մասին։

Հիմնուած՝ 1870ին, Խասգիւղի Ներսէսեան վարժարանին մէջ (Պոլիս), այս ընկերութիւնը ա՛յն առնէն մշակած է կանոններ, որոնք արդիական կըրնան համարուիլ,—

1. Տախտակի վրայ պառկիլ :
2. Ջրօսանքի առնեն միայն մարմնամարզով զբաղիլ ,
3. Գոց ընել Գամառ Քաթիպայի երգերը :
4. Քալած, վազած, մարզած ատեն քար մը կապել իրենց մէջքին։
5. Իրենց կուրծքին վրայ կապել հմայեակ մը, որ կը պարունակէր հող՝ Չէյթունի ռազմադաշտէն :

Պատմութիւնը ուրիշ հրաշ մըն ալ կը ցուցնէ,— «Զարքաշականներէն առաջ, — Գոթուչանի (Մոյտոյիա) եւ ուրիշ քաղաքներու հայ պատանիներուն կազմակերպութիւնը, 1680ական թուականներէն մինչեւ 19րդ դարու սկիզբները: Այս կազմակերպութեան անդամները կը կոչուէին «Կարիճներ», որ անշուշտ մեր հնարած «արիւն» (սկաուտ) բառին իմաստն ունէր:

Ուրեմն, Հ. Մ. Ը. Մ.ը կը ներկայանայ իբրեւ ժառանգորդը առողջ եւ հայրենասիրական շարժումի մը, աւելի տարածուն եւ կատարելագործուած: Իսկ եւ իսկ հայկական շարժում, ոչ միայն իր առաջացրութիւններով, այլեւ անուրով,— Զարքաշական, կտրիճ եւն.:

Քսանամեակին առթիւ, մեր սրտագին բաղձանքը պիտի ըլլար Հ. Մ. Ը. Մ.ը տեսնել միշտ չարքաշ եւ կտրիճ, այլ մանաւանդ խորապէս թաթախուած՝ հայրենասիրութեամբ :

Առանց այս տարրական արժանիքին, անոր անդամները պիտի դառնային հիւծուած, կարգապահ մարմիններ՝ առանց հոգեկան կայծերու :

Երկրորդ, մենք պիտի ուզէինք որ այս քսանամեակը դառնար ոչ թէ վերջակէտ, այլ մեկնակէտը նոր եւ աւելի բազմակողմանի շարժումի մը։

Ի վերջոյ երիտասարդական արժանիք մը չէ միշտ անցեալը յիշել, պարծենալ եւ յօրանջել։ Մանաւանդ հիմա որ օրէ օր կը բարդանայ սերունդի փրկութեան հոգը :

Հ. Մ. Ը. Մ.ը իբրեւ նշանաբան ընտրած է երկու խօսք,— «Բարձրացի՛ր, բարձրացո՛ւր» :

Արդ, ինչո՞ւ անճրկիլ դանազան խոչընդոտներու առջեւ, փոխանակ խոյանալու, բարձրանալու անոնց դէմ, բարձրացնելով տարագիր երիտասարդութեան դիմադրական կորովը։

«Զարքաշականներ»ին հմայեակը իրենց օգնական ։

Շ.

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

Հ. Մ. Ը. Մ.

Երբեւ պիտի չըլլար յետպատերազմեան Հայոց պատմութիւնը, եթէ Հ. Մ. Ը. Մ.ը գանց առնուէր անկէ։ Շատերու համար թերեւս չափազանցուած թուի այս մտածումը :

Ծշգրի՛տ :

Կազմակերպութեան մը արժէքը միայն հոն չէ թէ ինչ կըրցած է ընել, այլեւ հո՛ն թէ՝ ի՛նչ կոչուած էր ընելու եւ ինչ կրնար ընել :

Այս տեսակէտէն, Հ. Մ. Ը. Մ.ը կանգառուի մեր շատ մը միութիւններէն ու կը գրաւէ առանձին տեղ մը։ Հ. Մ. Ը. Մ.ի երկրորդ արժանիքը այն կայանայ հոն որ իր քսանամեայ կեանքի ընթացքին գիտցաւ երբեք չըլլալ՝ իրեն համար գծուած համագային շրջագիծէն։ «Կողմ»ը տեղ չունեցաւ անոր մէջ, ու եթէ պատահեցաւ իսկ մասնակի շեղումներ — ամբողջութիւնը մնաց հաւատարիմ իր կոչումին։

Անկէ ծնաւ նաեւ իր պատմական մեծ արժէքը,— համահայկական երիտասարդական ընդհանուր կազմակերպութիւն :

Կազմակերպութիւն մը, որ դեռ անցեալ մեծ տարեկաններու կայտերուն եռեւէն բարձրանալ յանկարծ, եւ, իր մարզիկի համազգեստին ներքեւ, պատմական ակումբի կամ սկաուտական շրջագիծը կը վերածէր գաղափարական գետնի մը՝ «հայրենիքի» պրիսմակին մէջ դիտել հեռուները :

Յուզիչ ընդգծել այս պարագան, որովհետեւ 1918ի մեր պատմական անկախութեան, առաջինը դարձաւ Հ. Մ. Ը. Մ.ը եղաւ որ — իբրեւ ոչ-քաղաքական կազմակերպութիւն — իր ծրագրին մէջ դրաւ ուխտ մը,— «Ծառայել հայրենիքին»։ Եւ այդ ծառայութիւնը վերածեց հաւատամքի մը :

Շարք, փող, երամակ, դրօշի պարզում ու տողանցք,— մանրանկար հայրենիք մը՝ հայրենիքի սահմաններէն դուրս :

Առանց վրայ բարդելէ քաղաքական առաջադրութիւններ անոր, ու կը տեսնէք որ մեր կեանքին մէջ ինչքան մեծ դեր մը կատարելու կոչուած էր Հ. Մ. Ը. Մ.ը:

Յամառ հետեւողականութեամբ մը, — որ «մարզիկ»ի կամ «արի»ի իր յատկանիշն է արդէն,— Հ. Մ. Ը. Մ.ը մեր վայրավատին վիճակին մէջ իսկ շարունակեց ու կը շարունակէ իր կեանքը, որ այլեւս «ժառանգութեամբ» կ'արժեւորուի աւելի շատ՝ քան արդիւնաւորութեամբ, ինչպէս է պարագան մեր բոլոր կազմակերպութիւններուն :

Ազատ հայրենիքի մը մէջ, մենք ունեցած կ'ըլլայինք այսօր — իր քսանամեակին առթիւ — քսանամեայ դաստիարակութեան մը բովէն անցած երիտասարդներ՝ ստանձնած հաստատակամութիւն,— պիրկ, վարժուած՝ հրամանի մը համաձայն միակամ շարժելու, հայրենապաշտ, կարգավարժ ու կարգապահ, եւ պատրաստ՝ հայրենիքին ծառայելու :

Ու ահիկա — որ կոչումն էր ու կոչումը մնաց Հ. Մ. Ը. Մ.ին — կը դառնար ոչ միայն իր, այլեւ իր ու մեր հայրենիքին պարծանքն ու երաշխիքը...

ՍՕՍԵԱՑ ՏՂԱՆ

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԱՆԹԱՓԱՆՑԵԼԻ ՊԱՏ ՄԸ ԼՈՆՏՈՆԻ ԵՒ ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ ՄԻՋԵՒ

»»» · «««

ՉԷՅՄՊԸՐԼԷՆԻ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Անգլիոյ երեսփ. ժողովին ուրբաթ օրուան նիստին մէջ ընդդիմադիրները նեղը դրին կառավարութիւնը, անգլօ-խորհրդային բանակցութեանց առթիւ։ Առաջին անգամ խօսեցաւ Լոյտ Ճորճ, յոռետեսութեամբ արտայայտուելով Եւրոպայի կացութեան մասին։ Նախկին վարչապետը յայտարարեց թէ վերջին պատերազմը կորսուեցաւ առանց Ռուսաստանի, եւ եթէ անոր օգնութիւնը չապահովենք, պիտի կորսուի նաեւ յաջորդ պատերազմը։ Այս առթիւ գնահատելով կառավարութեան ջանքերը եւ մանաւորապէս անգլօ-թրքական համաձայնութիւնը, շեշտեց Թուրքիոյ ռազմագիտական կացութեան կարեւորութիւնը, թէ Միջերկրականի եւ թէ Պաղեստինի ու Եգիպտոսի համար եւ Եգրակացուց.

— «Ճշգրիւ չենք գիտեր թէ ինչ կ'ուզենք։ Մեծ բաղձանք մը կը տեսնուի զանց առնելու Ռուսիան, եթէ կարելի է։ Խորհրդային կառավարութիւնը իր գործակցութիւնը առաջարկած է ամիսներ առաջ։ Եւ մենք ամիսներէ ի վեր կը նայինք մեզի առաջարկուած այս «հզօր ձիուն բերանը»:

Յետոյ խօսեցաւ աշխատաւորականներուն վարիչը, ձաղկելով կառավարութեան ծիծաղական քաղաքականութիւնը եւ Խ. Միութեան ընակցութեան դէմ կատարուած թշնամական փորձերը :

Վարչապետը պատասխանելով այս յարձակումներուն, ուժգնօրէն պաշտպանեց իր ընդդիմութիւնը՝ ուղղակի դինակցութեան մը մասին։ Այս առթիւ ըսաւ թէ կառավարութիւնը երբեք նախապաշարուած չէ վարդապետական գաղափարներով, որովհետեւ ուղղակի շահագրգռուած է խաղաղութեան ճակատին կառուցումով :

— Կառավարութիւնը կ'ուզէ որ կազմուի այդ ճակատը։ Ան մեծ կարեւորութիւն կ'ընծայէ եւ հաճոյքով կ'ընդունի Ռուսաստանի գործակցութիւնը այս ճակատին։ Անհիմն են այն խօսքերը թէ կառավարութիւնը կ'արհամարհէ Խ. Միութեան օգնութիւնը։ Կը ցաւիմ որ խորհրդային կառավարութիւնը որոշած է ծրնեւ չըրկել Պ. Փոթէմքինը, մասնակցելու համար Ազգանոցին աշխատանքներուն։ Ձեզ կրնար ծանրել զգացումս թէ պատ մը կը գտնուի խորհրդային եւ բրիտանական կառավարութեանց միջեւ եւ թէ չափազանց դժուար է թափանցել այդ պատէն։ Եթէ միայն Պ. Փոթէմքին եւ Լորտ Հըլիֆաքս կարենային հանդիպիլ Ժընեւի մէջ, թերեւս կարելի ըլլար ձեռք երկարել իրարու, այսպէս բացուած ճեղքէն. Մենք երբեք չենք պահանջած որ եւ է բան զոր խորհրդային կառավարութիւնը ինք տրամադիր չէ յանձն առնելու ։ Մենք միշտ կ'ուզենք որ կարգադրութիւնը փոխադարձ ըլլայ։ Մեր կառավարութիւնը թելադրած է որ Խ. Միութիւնը յայտարարութիւն մը ընէ Լեհաստանի եւ Ռումանիոյ հողային ամբողջութեան մասին, յարեւնման Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի ըրած յայտարարութեանց։ Կը թուի թէ Խ. Միութիւնը փոխադարձ չի նկատեր այս առաջարկը։ Ցայտնապէս թիւրիմացութիւն մը կը տիրէ այս կէտի մասին։ Ինչ որ ալ ըսեն անգլիական առաջարկի մասին, կարելի չէ պնդել թէ անարդար է այն։ Բայց, քանի որ մեր առաջարկը ընդունելի չէ Մոսկուայի համար, մեր կառավարութիւնը նոր փորձ մը կատարեց, որովհետեւ ամէն բանէ առաջ արագ համաձայնութիւն մը կ'ուզէ։ Սակայն եւ այնպէս այս չի նշանակեր թէ մենք պարտաւոր ենք ընդունիլ ինչ որ կ'առաջարկէ մեզի հետ բանակցողը։ Եթէ անհաւասարութիւն մը կայ երկու պետութեանց միջեւ, մեր առաջարկներուն հետեւանքով, այդ անհաւասարութիւնը նպաստաւոր է Մոսկուայի։ Անհրաժեշտ է որոշ խոհեմութիւն »։

Այստեղ ընդդիմադիրները նոր լուսաբանութիւններ պահանջած ըլլալով, Պ. Չէյմպըլէն յայտարարեց ․

— « Ձեզ կրնար աւելի յառաջ երթալ։ Անհրաժեշտ է որ խոհեմութեամբ շարժիմ եւ պիտի չըսեմ որ եւ է բան որ կրնայ աւելցնել դժուարութիւնները ։ Չմոռնանք թէ մենք միայն ռուսական կառավարութիւնը նկատի առնելու չենք, այլեւ ուրիշ կառավարութեանց տեսակէտները։ Տակաւին հաստատուած չէ թէ Խ. Միութեան ուղղակի մասնակցութիւնը համաձայն պիտի ըլլայ կարգ մը պետութեանց բաղձանքին, պետութիւններ որոնց համար ձեռք առնուած են այս անօրինութիւնները (կ'ակնարկէ Լեհաստանի եւ Ռումանիոյ) ։ Մենք կ'ուզենք ապահովել բոլոր պետութեանց գործակցութիւնը եւ պէտք չէ որ պառակտում ծագի մեր միջեւ »:

Այստեղ ընդդիմադիրները նորէն աղմկեցին, ակնարկելով թէ Չէյմպըլէն նկատի ունի Գերմանիան եւ Իտալիան։ Վարչապետը յայտարարեց ․

— Որ եւ է պատասխան պիտի չտամ : Այս պարագան կրնայ կենսական ըլլալ Պ. Լոյտ Ճորճի համար, բայց ճակատագրական՝ բանակցութեանց համար։

Վերջացնելով, վարչապետը բացատրեց թէ անգլօ-ռուս բանակցութեանց մասին տարակարծութիւն չկայ Ֆրանսայի հետ եւ յոյս յայտնեց թէ Լորտ Հըլիֆաքսի տեսակցութիւնը պիտի օգնէ հարթելու համաձայնութեան խոչընդոտները. Գերմանիոյ մասին եղած հարցումի մըն ալ պատասխանելով, ըսաւ թէ կառավարութիւնը պատրաստ է ծրագիր մը ներկայացնելու, եթէ համոզուի որ Գերմանիա միայն չունի բռնութիւն եւ սպառնալիք փորձելու ուրիշ երկիրներու հանդէպ։ Յետոյ յայտարարեց թէ ինք անխուսափելի չի նկատեր պատերազմը, թէ կառավարութեան քաղաքականութիւնը չունի յարձակողական դիտումներ, այլ պարզապէս կը ձգտի զգուշութեան եւ ապահովութեան ։ Գերմանիոյ գաղթավայրերու մասին ալ խօսելով, հաստատեց թէ կառավարութիւնը տրամադիր է քննելու այս խնդիրը, պայմանաւ որ ամբողջութեամբ Եւրոպայի մթնոլորտը եւ բարեկամեցողութիւնը չպակսի։ «Բայց մենք տրամադիր չենք խաղաղութիւնը գնելու այնպիսի զիջումներով որոնք ուրիշ պահանջներ պիտի յարուցանեն»:

Ընդդիմադիրները գոհ չմնացին վարչապետին յայտարարութենէն։ Լոյտ Ճորճ բացագանչեց ,

— « Վարչապետին խօսքերէն չիմացայ որ եւ է բան որ լուսաբանէր կացութիւնը։ Կ'ըսեն թէ կարելի չէ վստահիլ խորհրդային կառավարութեան։ Բայց Մոսկուայի մէջ ալ կրնան հարցնել,— «Կրնա՞նք վստահիլ Չէյմպըլէնին»։ Իրողութիւնը այն է որ անելի մը յանգած ենք »:

ՍԿԱՈՒՏԱԿԱՆ ՇԵՓՈՐ

(Հ. Մ. Ը. Մ.ի քսանամեակին առթիւ, որ կը տօնուի այսօր, Սորպոնի մէջ)

Սանճաքը Թուրքիոյ կը տրուի

Անգարայէն կը հեռագրեն Լոնտոնի թերթերուն (մայիս 18).—

Անտիոքէն կը հաղորդեն , թէ Սուրիոյ բոլոր թերթերը յայտարարած են Հաթայի (նախկին Ալեքսանտրէթի Սանճաք) վերադարձը Թուրքիոյ։ Հաթայ, որ պատերազմէն առաջ թրքական հողամաս էր, 1922ին մտաւ Ֆրանսական հոգատարութեան տակ իբրեւ Սուրիոյ մաս եւ յետագային ալ դարձաւ կէս ինքնավար։ Հաթայի Թուրքիոյ վերադարձնելը հետեւանք է Փարիզի մէջ ֆրանքօ-թուրք բանակցութեան յաջող ելքին։ Շուտով Հաթայ պիտի մտնեն թրքական նոր զօրամասեր եւ կցումը պիտի իրականացնեն։ Հաթայի մէջ տեղի ունեցան Թուրքիան փառաբանող վիթխարի ցոյցեր։ Թէեւ թրքական պաշտօնական շրջանակներ լուռ են այս լուրին մասին, բայց քաղաքական շրջանակներու մէջ կը հաւատան թէ մօտալուտ է Հաթայի կցումը Թուրքիոյ ։

ԳՈՐԾԱԶՈՒՐԿ ՀԱՅԵՐԸ ԱԶՔԻ ՓՈՒՇ ՎԱԼԱՆՍԻ ՄԷՋ

Երէկ կարգ մը տեղեկութիւններ հաղորդած էինք Վալանսի նպաստընկալ Հայերու մասին, քաղելով «Մաթէն»էն։

Նոյն թերթը երէկ թղթակցութիւն մը հրատարակած էր Վալանսէն, հետեւեալ շնչալից խորագիրներուն տակ.—

ՎԱԼԱՆՍԻ ԳՈՐԾԱԶՈՒՐԿՆԵՐՈՒՆ ԿԷՍԸ ՀԱՅԵՐ ԵՆ.— ԵՒ ՇԱՏԵՐԸ, ՀԱՆԳՍՏՕՐԷՆ ՏԵՂԱՒՈՐՈՒԱԾ ԱՅՍ ՎՃԱՐԵԱԼ ԱՆԳՈՐԾՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ, ՅԱՋՈՂԱԾ ԵՆ ԴԱՌՆԱԼ ՍԵՓԱԿԱՆԱՏԷՐ :

Անհաւասիկ թղթակցութեան ամփոփումը (հեռաձայնով հաղորդուած, ինչպէս կը գրէ թերթը) —

Վալանս ունի իբր 36.000 բնակիչ։ Հայկական գաղութը կը ներկայացնէ բնակչութեան 10 առ հարիւրը, համեմատաբար ամէնէն մեծ թիւը Ֆրանսայի մէջ։ Հայ գործազուրկները տարիներէ ի վեր կը կազմեն տեղական գործազուրկներու ամբողջ թիւին կէսը։ Կը նշանակէ թէ ուրիշ որ եւ է վայրէ աւելի այստեղ սուր կերպով պահանջ ունի հայրենազուրկներու գործադրկութեան հարցը որուն լուծումը չէ տուած էր «Մաթէն», յանուն բարոյականի եւ տրամաբանութեան :

Վալանսի հայկական թաղը կը կազմէ քաղաք մը քաղաքի մէջ։ Քաղաքապետութեան մօտ, ռիւ Պուֆիէ, ռիւ Պէլ Իմաժ, ռիւ Բարթըլէ, կան 3500 Հայեր որոնք իրար կը հրմշտկեն, նոր - արեւելեան մթնոլորտ մը կ'ուրուագծեն, կը վերակազմեն համբերութեամբ, Ռոնի ափերուն վրայ :

Անոնք ունին իրենց նպարավաճառի խանութները պոռոտ գոյներով ներկուած ցուցափեղկերով որոնք կը ներկայացնեն հազար տարաշխարհիկ ուտելիքներ, ունին իրենց եկեղեցին, իրենց վարչութեան անդամները՝ ընտրուած գաղութին մտաւորականներէն։ Ամառը, Ռոնի երկայնքը անոնք կտաւներու վրայ կը չորցնեն խաշած ցորենի հատիկներ, յետոյ մանրելու եւ իրենց երկրին յատուկ խմորեղէններ պատրաստելու համար։ Անոնք հրապարակը բռնած են որթատունկի թարմ տերեւներով, չափազանց համեմուած լիցքեր (տոլմա) շինելու համար։ Եւ, քանի որ ցեղը շինարար հանճար եւ անշարժ կալուածի շատ բուռն ճաշակ ունի, շատերը սու առ սու դիզուած խնայողութեանց շնորհիւ, հողեր գնած են Վալանսի հարաւային արուարձանին մէջ, Ֆոնլոզիէ, եւ շինած են տնակներ ուր այս թափառականները կը վայելեն հանգստութեան եւ վաղուան ապահովութիւնը :

Ինչո՞ւ եւ ի՞նչպէս հայկական այսքան կարեւոր ցեղախումբ մը (թրիպիւ) կրցած է համախմբուիլ Տրոմի նահանգին մէջ, որ մեծ մասով հողագործական շրջան է, մինչ այս տարագիրները երբեք սիրած չեն դաշտային աշխատանքները :

Պատերազմէն վերջը, անոնք ուրիշ շատերու հետ կը գտնուէին Մարսէյլ, ուր կը ջանային գործ գտնել շաքարի եւ իւղի գործարաններուն մէջ, մեծ մասով ի զուր։ Մինչ այդ միջոց այն, մետաքսագործութեան ճախարակի եւ պատուաստի փոքր գործարաններ հաստատուեցան Տրոմի եւ Արտէշի մէջ եւ բանուորներ փնտռուեցան։ Նահանգային տեղաւորման գրասենեակները դիմեցին հայ բանուորներուն։ Մետաքսագործութեան տագնապին առթիւ, տասնեակ մը տարիներ առաջ, այս գործարանները գրեթէ ամբողջութեամբ գոցուեցան, եւ անգործութեան դատապարտուած Հայերը կուտակուեցան Վալանս, ամէնէն մօտ կեդրոնը։ Շատերը վարժուեցան ամէն տեսակ մանր արհեստներու, գարձան սափրիչ, դերձակ, կօշկակար, շրջուն վաճառորդ կամ պտղավաճառ, ուրիշներ գործ գտան մետաղագործութեան մէջ։ Բայց, կարեւոր մնացորդ մը չկրցաւ յարմարիլ նոր պայմաններուն եւ արձանագրուեցաւ գործազրկութեան նպաստի առարկաներուն մէջ։

Անոնք այժմ կը կազմեն իբր 200 ընտանիքի պետեր։ Հայ ընտանիքները բազմանդամ ըլլալով, այս թիւը կը նշանակէ մօտ հազար բերան — այն ատեն-

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ԶՐՈՅՑ Հ. Մ. Ը. Մ.Ի ՀԵՏ

Այսպէս, ուրեմն, այսօր ալ քի՛զ կը սօնենք: Քու՛ քսանամեակդ կը փառաբանենք:

Տօնե՛նք: Ու հպարտանանք անցեալիդ ոգեկոչումովը: Բայց, խոկանք Ներկայիդ վրայ: Եւ յուսադիր՝ ապագայիդ կառչինք:

Անշուշտ, կը յիշես դեռ երանելի օրերը հայկական վերածնունդին, մեր խանդավառ զարթօնքին եւ հեւասպառ վերելքին:

Ո՞վ պիտի կրնար մոռնալ այդ օրերը, որոնք անգամ մը եւ քառամեայ շրջան մը միայն լուսաւորեցին, ափսո՜ս, մեր տխուր կեանքը:

Տարաբախտ սերունդս, անկէ ի վեր, դեռ ակնդէտ անոնց հեռքին, կը բաղձայ որ դարձեալ անոնք այցելութեան գան իրեն:

Փա՜ռք Երկնքին: Անհաւատի՛ վերջապէս, կը լսէր ռումբերու աննդաղըստ որոտումը: Ու կը մարէր դժոխացած աշխարհին համայնակուլ հրդեհը:

Կ՚ամայանար ռազմադաշտը: Ու մարդիկ, յաղթական թէ պարտուած, իրենց տուները կը դառնային, անվերջանալի աւերակներու մէջէն եւ անհամար դիակներու վրայէն:

Կռնակները համատարած ոճիրին տուած եւ նշուլազարդ դէմքերը խաղաղութեան երկարած, մերթ նզովքի, մերթ օրհնութեան խեխրայալորդ բառերով, այդ խեղճերուն շրթունքները կը դողային

Ու կը վերականգնէր հայրենիքը, Հո՛ն, վերը, Արարատի ոտքերուն: Հրաշալի՛ յարութիւն: Ո՞վ կը յուսար:

Ասդին, վարը, Ոսկեղջիւրի ափունքին, Հայութիւնը կը խլրտէր: Կ՚անհետանար չորս տարիներու թմբիրը: Հայկական նոր կեանք մը կը խայտար: Օ՛, կը ծնէիր դուն ետ:

Այն ի՛նչ գորգեր գոյնզգոյն՝ Հայոց տարագիր պատրիարքին վերադարձի ճամբուն վրայ եւ կարեվէր ոտքերուն տակ:

Ու հիմա մենք, թիւր բիւր մնացորդները սուրբ զոհերուն: Տղեկներ էինք աքսորի տարին: Կը վերադառնայինք պատանի:

Արեւախանձ, աշխատանքի տաժանքովը թրծուած, տառապանքէն մէջ տանհալած, բայց անով ալ զօրացած, ո՞ւր կ՚երթայինք, ո՞ւր կուգայինք: Դո՞ւ ունէինք բախելու: Քանդեր էին մեր բոյները:

Ա՛զգը եղաւ մեզի տուն: Եղաւ ծնողք հողածու: Եղաւ դպրոց, արհեստանոց: Հ. Մ. Ը. Մ. դուն ալ եղար մկանունքի, նկարագրի եւ հաւատքի մարզարան:

Կը զգայինք դեռ խոր կսկիծը մեծ կորուստին: Բայց ունէինք մեր տենդագին աշխատանքը եւ յարատեւ ճիգերը: Պիտի լեցնէինք պարապը:

Հայրենիքը մեզ կը կանչէր: Ազգը մեզի պէտք ունէր: Այս չէ՞ր միթէ նպատակը բարոյական, ֆիզիքական քու դաստիարակութեան, ո՜վ եռանդուն Հ. Մ. Ը. Մ.:

Մերն էր կարծես աշխարհը: Թափեր էինք տրկութեան, վհատութեան օրերը: Իրականը մեզի խթան, երազներով թեւաւոր՝ մենք կ՚իջնէինք Հայու վաղուան, մենք կը վառէինք մեր ապագան:

Բայց, երէկ էր ատիկա: Հապա՞ այսօր: Կա՞ս: Հադիւ թէ քեզ զգալինք: Կը զգա՞ն միթէ ուրիշներ:

Գիտե՜մ, ցրտահար եւ դուն եւս Արեւմուտքի արեւէն: Ձի սնանիր բոյր եռանդիդ աւիշը: Ու կը չքէ չատ զանդաղ:

Քու սիրտդ ալ խոցուած է: Ու ուժերդ տամուկ են: Ցիրդ հազիւ լսելի: Վերջալոյսի չոգ կ՚արձակես:

Կը հանդուրժե՞ս այդ քունին: Օ՛ն, «բեմն, ցնցուէ՛: Թափահարէ՛ թեւերդ: Հայ պատանին քեզի կը կանչէ: Թող չսպասէ անտէրունչ:

Մեզի՛ դարձուր հին օրերու բոլորանուէր կորովդ: Տա՛ր մեզ կեանքին: Հրամայէ՛ մեր կուրծքերուն որ վերստին զուրս ցցուին: Հրամայէ՛ գլուխներուն որ վերստին բարձրանան:

Բոցավառէ՛ մեր աչքերը: Ու զրահէ՛ մեր մարմինը: Արտապնդէ՛ եւ պողպատէ՛ հայ պատանին: Մկանունքը սողաւորէ եւ զօրացուր: Կերտէ՛ Հայու նկարագիր:

Տուր մեզի կրկին մեր յաղթապանծ երգերը: Լուսնի լոյսով, դարձեա՛լ երգենք Բամ փորոտան, Մշոյ բաղուր, Ցառա՞յ, Ցառա՞յ:

Սալարկները թող դղրդան խրոխտ, ուժգին մեր քայլերուն տակ: Ո՞ւր մնացին արշաւանքի, յարձակումի, նուաճումի եւ յաղթութեան փորձերը: Երթա՛նք գրաւել սա բլուրը:

Ողիմպիականներուն փառքը կ՚ուզենք: «Վազէ՛ Ալոտս»:— Կոխէ՛ Վահէ: «Ա՛, քեզ տեսնեմ, խ՛ Մամիկոն»: Արձագանգը կը լսե՞ս:

Բազմահազար արիներուս հոգեպաշար տողանցքին կարօտն ունինք:

Կարօտն ունինք բանակիտողերուդ էւլենաւուց խարույկին, որուն շուրջը բոլորուած, եղբայրութեան համանըւումին ունենայիր՝ մենք ապրէինք, ապրէի՛նք:

Մենք ապրէինք մարդու կեանքով, Այլ մանաւանդ Հայու կեանքով:

Մայրենիքը ամէնուրեք հայ չրջնեցուն բարբառէր: Հայ պատանին իր չեղովը երջանկանար, հպարտանար:

Հոգիներու հայ հայրենիքը երթար հասնի Երկրին ծոցը: Հայրենիքը բարդաւաճէր, ծլէր, ծաղկէր: Դառնար պարտէզ եդեմական: Բուրաստան մը աննման:

Ամէն Հայու աշխատանքը երգ մը ըլլար: Երգը սիրոյ, գուրգուրանքի, գոհունակութեան, հայրենիքի պաշտամունքին:

Հայ մշակին արօրը յաւէտ ակօսէր մայր հողը: Հայ գրիչը ընդմիշտ երկնէր իմաստութեան մարգարիտներ:

Ու զարդանա՞ր հայ արուեստը: Եւ ա՛լ երբեք կանգ չառնէր: Ըլլար մեզի պատուաբեր:

Հայ մշակոյթը արար — աշխարհի ցոյց տայինք եւ հրճուագին երգէինք՝ ժողովուրդ մըն ենք շատ փոքրիկ, բայց մշակոյթով շատ բարձր: Ու յարգելի անզամը համամարդկային ընտանիքին

Հ. Մ. Ը. Մ. վաղը քեզմէ այդ կը սպասենք

ԱՐՇԱԻՐ ԽԱՆԷՅԱՆԵԱՆ

ՔՍԱՆԱՄԵԱՅ Հ. Մ. Ը. Մ.Ը

Շատ մեծ տարիք մը չէ, հանրային գործի մը համար, այս քսանամեակը: Նոյնիսկ կրնայ պատանեկան տարիքի հաւասար նկատուիլ ան:

Բայց եթէ նկատի առնուի անոր կտրած ճամբան՝ այդ կարճ ժամանակի մէջ, կ՚արժէ գնահատանքի ժամանակը անցընել անոր լամբակէն:

Երկար կ՚ըլլայ հոս, անոր պատմականը կրկնել՝ 1918 Նոյեմբերէն սկըսած.

Երեւոյթ մըն էր անոր ծնունդը, երբ հայութեան մնացորդը անապատներէն կը վերադառնար աճաւոր վիճակով մը եւ կանգ կ՚առնէր Պոլսոյ գուռներուն առջեւ, դատաստանի քաշուելու համար ոճրագործը:

Հ. Մ. Ը. Մ.ը քաղաքակերթ վրէժի պոռթկումն էր, անակնկալ եւ անժխտելի:

Հրաբուխի մը պէս դուրս եկաւ ան՝ Պոլսոյ մէջ:

Թափօրը որ տեղի ունեցաւ 14 Յուլիս 1918ին, Ֆրանսական Տօնին առթիւ, ցնցեց բոլորին հոգիները: Պէտք էր չփել աչքերը, հաւատալու համար հրաշքին իրականութեան:

Ուրկէ՞ այս բանակը հայ երիտասարդութեան, երբ թշնամին վստահ էր թէ՝ այլեւս չորցած է արմատը հայ ցեղին եւ մնացածները մուրացիկներ միայն կրնային ըլլալ...

Կը թնդային Բերայի մայթերը հայ երիտասարդութեան կրունկներուն տակ, կը հնչէր ազատութեան քայլերգը: Ջահակիր բազուկները լոյս ու լոյս կուտային բազմահազար հայութեան՝ ծախմուռ ընելով վատ թըշնամին:

Եւ այդ թափօրը կը մնայ Հ. Մ. Ը. Մ.ի եւ հայ պատմութեան մէջ գլխագիր, սպասելով դիւցազներգակ գրիչի մը եւ ճարտար վրձինի մը՝ անմահանալու համար...

Հ. Մ. Ը. Մ.: Պէտք չկայ այս չորս տառերով համառօտագրուած բառերը հասկնալ: Անոնք խորհրդանիշ են այլեւս հայ երիտասարդութեան հոգեկան եւ ֆիզիքական մերդաշնակութեան, կորովի, դիմադրական ուժի, ցեղին անընկճելի կորովին ու ապրելու կամքին...

Այս շարժումը որ ծնաւ հեռու արեւելքի մէջ, ընթացք առաւ, տարածուեցաւ Հայուն հետ բոլոր այն ափերուն վրայ ուր կանգ առին Հայուն յոգնած ոտքերը:

Տարագրութեան եւ բռնադաղթի մէջօցին, ամէն կողմ, պաշտպան հրեշտակի մը պէս կը ցցուէր անոր հասակը, լոյս ու քաջալերանք սփռելով իր շուրջը:

Կը սրբէր ընկճուածին արցունքը, կ՚ոգեւորէր որբը, վեր կ՚առնէր անոր ճակատը, կը սորվեցնէր անոր բըռունցքին արժէքը եւ ցեղային հպարտութիւնը:

Տեսա՞ծ էք դուք որբանոցներու ոգեւորութիւնը, երբ անապատներէն դարձած, վայրենի ձեռքերու տակ անգթօրէն տրորուած եւ տժգունած հայորդիները գունդագունդ կը գինուորագրուէին Հ. Մ. Ը. Մ.ի սկաուտական եւ մարզական բանակներու մէջ:

Անոնք հո՜ւսր հեր ունէին եւ աչքունքն էին արեղակունք»:

Ո՞ր ազգը իր պատմութեան մէջ արձանագրած է այդ տեսակ երեւոյթ մը, հրաշք մը որ նմանէր 1918ի հայ կեանքի այդ երեւոյթին:

Մոխիրներու տակէն հերոսական վերականգնում մը՝ առանց պետական աջակցութեան: Միմիայն հինգ — տասը երիտասարդներու կամքով յառաջ եկած գործ...

Եւ կարճ ժամանակի մը մէջ էր որ, այս շարժումը տարածուեցաւ Պոլսէն մինչեւ հեռաւոր Հնդկաստան, պարփակելով իր մէջ՝ հայ երիտասարդութեան բոլոր հատուածները:

Անկախ Հայաստանի մէջ, ան շատ լուրջ գործ տեսաւ, իր թեւերուն տակ առնելով ոչ միայն տասնեակ հազարներով որբեր, այլեւ ծնողաւոր պատանիներ ու երիտասարդներ:

Այսօր, Հայաստանի մէջ ծաղկած այս շարժումը— հոգ չէ թէ անունի թեթեւ փոփոխութիւնով մը, արդիւնք է Հ. Մ. Ը. Մ.ի ձեռնարկին ու ազդեցութեան, որուն լաւագոյն անկիւնաքարերէն մին եղաւ Նահատակ Վահան Չերազը:

Այսօր, ամէն գաղթավայրի որեւէ հայ թերթ, հոն կը գտնէ Հ. Մ. Ը. Մ.ի գործունէութեան արձագանգը:

Ան՝ իր ճիւղերն ու շրջանները ունի Միացեալ Նահանգներու, Արժանթինի, Պրազիլիոյ, Ուրուկուայի, Եգիպտոսի, Սուտանի, Յունաստանի, Պուլկարիոյ, Ֆրանսայի, Կիպրոսի, Սուրիոյ, Լիբանանի, Պաղեստինի, ինչպէս երբեմն Եթովպիոյ, Իրանի, Հնդկաստանի, Ճավայի, եւ կարծեմ Մեքսիկայի ու Քանատայի մէջ:

Դժուարութիւններ, խաչաձեւում — ներ ու հերձուածներ շատ ունեցաւ ան իր ճամբուն վրայ: Այս բոլորը սակայն, շնորհիւ իր համերաշխասէր կամքին անվնաս դարձան եւ այսօր հպարտութեամբ կը տօնէ իր Քսանամեակը՝ օտար երկնքի մը, մարդկային քաղաքակրթութեան կեդրոնին Փարիզի Սորպոնի ցմբէթին տակ, համաժողովրդական համախմբումի արտայայտութիւնով:

Այս Քսանամեակի տօնը անկիւնադարձ մը եւ առիթ մը պէտք է ըլլայ Հ. Մ. Ը. Մ.ի ներկայ վարիչներուն համար հիմնելու կեդրոնական Մարմին մը, կազմուած գործին խորունկ գիտակցութիւնը ունեցող անդամներէ եւ եւրոպական ձեւով կազմակերպուած գրասենեակով մը:

Հ. Մ. Ը. Մ.ի մեծագոյն խօսքը պէտք է ըլլայ, ոչ թէ օտար չլացնել մարզադաշտերու վրայ, այլ հաւատքով պատրաստուիլ այն օրուան, երբ սամը պիտի հնչէ մեր տեղը գրաւելու անկախ ազգերու շարքին մէջ:

Կ. ՊԵՏՈՒՇ

ԿՐՆԱՍ ԱՌՏՈՒ ԻՐԻԿՈՒՆ ՕՏԱՐ ԽԵՐԹ ԱՌՆԵԼ, ԲԱՅՑ ԴԺՈՒԱՐ ԹԷ ԿԱՐԵՆԱՍ ԳԻՏԱԿՑՕՐԷՆ ՀԵՏԵՒԻԼ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԱՆՑՈՒԴԱՐՁԻՆ ԱՌԱՆՑ «ՅԱՌԱՋ»Ի, ՈՐ ՏԱՍՆԵԱԿՆԵՐՈՎ ԹԵՐԹԵՐ ԿԸ ՊՐՊՏԷ ԱՄԷՆ ՕՐ:

ՔՍԱՆ ՏԱՐՈՒԱՆ ՎԱՍՏԱԿԸ

Այսօր, Կիրակի, ժամը 14.30ին Սորպոնի մեծ ամփիթատրոնին մէջ հանդիսաւորապէս պիտի տօնուի Հ. Մ. Ը. Մ.ի քսանամեակը:

Քսանամեակի Գործադիր Յանձնախումբը ջանք չէ խնայած սոյն հանդէսը չքեղ եւ վայելուչ կերպով տօնելու համար: Տարակոյս չունինք թէ հայ հասարակութիւնը, որ ծանօթ է Հ. Մ. Ը. Մ.ի կեանքին ու քսան տարուան բեղնաւոր գործունէութեան, խուռներամ պիտի փութայ Սորպոնի չքեղ սրահը լեցնելու:

Հ. Մ. Ը. Մ.ի երեւումը հայ իրականութեան մէջ սովորական կամ պատահական երեւոյթ մը չէ: Ան ծնունդ առած է մեր ժողովուրդի իղձական ու եզերական պատմութենէն: Ցինադադարի առաջին օրերուն, երբ հայ գաղթականութիւնը եւ մեր որբերը չարան չարան կը խուժէին Կ. Պոլիս, օրուան ազգային իշխանութիւնները մեծ դժուարութիւններու կ՚ենթարկուէին զանոնք խնամելու եւ պատսպարելու համար:

Պէտք էր ազգովին կազմակերպուիլ, կարենալ փրկելու համար մեր դժբախտ բեկորները:

Կոտորակուած ժողովուրդ մըն էինք, մէկ միլիոն զոհերէն վերջ մէկ անձի մը կորուստը մեզի համար մեծ նշանակութիւն ունէր:

Ահա այս պայմաններու տակ եւ անմիջական պահանջին առջեւ հիմնուեցաւ Հ. Մ. Ը. Մ.ը:

Գաղափարը նոր չէր: Ընդհանուր պատերազմէն առաջ ողբացեալ Շաւարշ Քրիսեան եւ իր քանի մը ընկերները համանման փորձեր կատարած էին հայ մարզական միութիւններու համադաշնակցութիւն, հայ մարմնամարզական ընդհանուր միութիւն անուան տակ, սակայն զանազան դժուարութիւններու պատճառով արդիւնաւոր ելքի մը չէր յանգած:

Ընդհանուր պատերազմէն վերջ, գրեթէ նոյն վարիչներն՝ որոնք կը ներկայացնէին Կ. Պոլսոյ զանազան մարզական միութիւններ, նկատելով անմիջական անհրաժեշտութիւնը հիմնեցին Հ. Մ. Ը. Մ.ը «Հայ Մարմնակրթական Ընդհանուր Միութիւն եւ Հայ սկաուտներ», ունենալով մէկ նըպատակ, փրկել ազգային գոյութիւնը:

Եւ ահա այսպէս Հ. Մ. Ը. Մ.ը հըրապարակ իջաւ որոշ ծրագրով ու որոշ նպատակով մը:

Առաջին առթիւ կազմուեցան սկաուտական խումբեր՝ որոնք մեծ խանդավառութիւն յառաջ բերին Կ. Պոլսոյ բոլոր խաւերուն մէջ: Շարժումը, սկաուտական գեղեցիկ վարդապետութեան շնորհիւ, կրցաւ սատարել ցեղին բարոյական բարձրացման, պատրաստել նոր սերունդը, առողջ, չարքաշ, ձեռներէց, կորովի, կարգապահ, հայրենասէր, ունենալ պարտականութեան գիտակցութիւն, պատիւի զգացում եւ իրերօգնութեան ոգի:

Լորտ Պէյտըն Փաուէլի հիմնած այս գեղեցիկ շարժումը, այն օրուան միակ միջոցը եղաւ մեր վերապրող բեկորները փրկելու:

Հ. Մ. Ը. Մ.ի վարիչներէն մին օր մը կ՚ըսէր.— «Եթէ սկաուտութիւնը գոյութիւն չունենար, մենք զայն պիտի ստեղծէինք»: Անշուշտ բնակ կը մնէր թէ օրուան պահանջին առջեւ հանմանման կազմակերպութիւն մը անպայման պիտի ստեղծէինք: Եւ խելամիտ սկաուտութիւնը կատարեց իր փրկարար դերը մեր ժառանգ սերունդին մէջ:

Կ. Պոլսոյ զանազան թաղերուն մէջ հիմնուեցան որբանոցներ՝ որոնք հետզհետէ կը լեցուէին դաւառներէն հասնող եւ թուրք տուներէն փրկուած որբերով:

Որբախնամ մարմինը, ազգային բոլոր իշխանութիւնները մէկ մասնաւոր միայն ունէին,— փրկել ազգին ապագայի կազմող այս մատաղ սերունդը: Որբանոցները արդէն իսկ սկաուտ էին կազմակերպութիւն: Պ. Յիրանեան Կ՚օղիսեան, իբրեւ Ազգ. Խնամատարութեան ընդհանուր Տնօրէն նախկին մարզիկ եւ Հ. Մ. Ը. Մ.ական, որոշեց պարտաւորիչ դարձնել սկաուտական դաստիարակութիւնը բոլոր որբանոցներէն ներս, եւ այս դժուարին հոգը ստանձնեց Հ. Մ. Ը. Մ.ը իր սկաուտ խմբապետներով, որոնք անձնուիրաբար տարին աշխատանքը:

Քանի մը ամիս վերջը, մեր որբուհիները, շնորհիւ սկաուտական գիտելիքի գիտցին, դարձեր էին տիպար սկաուտներ:

1920ին միջազգային սկաուտական Ճամբորին, ուրանք կը մասնակցէին զանազան ազգեր, Կ. Պոլսոյ միջազգային սկաուտներու ընդհ. պետ զնդապետ Մաքսուէլ, որ կը նախագահէր այս Ճամբորին, իբրեւ անկիւնքարածին ազգերու խումբերը քննելէ վերջ, երբ կը հասնէր մեր որբ սկաուտներու խումբերուն առջեւ, կանգ առնելով կ՚ըսէր.— «Իսկական սկաուտները ասոնք են»: Հայերը կը շահէին առաջնութիւնը:

Նոյն տարուան Յուլիսին Պաստր Դիւղի Ինէոն Քլիպի մէջ, Զաւէն Պատրիարքի նախագահութեամբ տեղի ունեցան Ընդհանուր Ողիմպիական մրցումներուն, ծովակալ Թէօփիլը, Անգլիացի ծովային սկաուտներու ընդհանուր պետը, երբ կը տեսնէր մեր տղոց ստեղծագործութիւնները ու ձեռներէցութեան ոգին, կ՚ըսէր.

— «Մենք Անգլիացիներս սկաուտութիւն հնարեցինք, Հայերը զայն կը կատարելագործեն»:

Հ. Մ. Ը. Մ.ի շարժումն ու անոր գործունէութեան ազդանշանը հասած էր Հայրենիք: Հանրապետական Հայաստանի կառավարութիւնը, կրթական նախարարութեան միջոցաւ կը խնդրէր Հ. Մ. Ը. Մ.էն մարզիկ ուսուցիչներ

Հ. Մ. Ը. Մ.ի Կեդր. Վարչութիւնը սիրայօժար առաջ երթալով սոյն խնդրանքին, անմիջապէս կը ղրկէր Հայաստան երեք մարզիկներ՝ որոնց կատարած աշխատանքը ամէնուն ծանօթ է: Այս մասին երկար մանրամասնութիւններ գրուած են Քսանամեակին նուիրուած յուշարձան հատորին մէջ:

Ո՛չ ոք կրնայ ուրանալ Հ. Մ. Ը. Մ.ի կատարած դերը 1918 — 1923.

ԱԿՆԱՐԿ ՄԸ ՄԱՐՄՆԱԿՐԹՈՒԹԵԱՆ ԸՆԴՀ. ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՎՐԱՅ

Կարծողներ կան թէ մարմնակրթութեան գաղափարը այնքան նոր է, որքան հին՝ մարզական խաղերու ծագումը: Բայց երբ պրպտենք հին ժողովուրդներու քաղաքակրթութեան պատմութիւնը՝ կը տեսնենք, որ այնքան հին է մարմնակրթութեան դասը, որքան մարմնամարզի առաջին փորձը:

Արդարեւ չինական քաղաքակրթութեան պատմութիւնը կ՚աւանդէ թէ Քրիստոսէ 2698 տարի առաջ, Հօանկ – Թիի թագաւորութեան օրով, Ցաօ – Ցէ քուրմերը մարզանքի ձեւեր ունէին՝ կանխարգիլելու, ինչպէս եւ դարմանելու համար զանազան հիւանդութիւններ, վերջապէս մարմինը պահելու համար աստուածներու հաճելի ներդաշնակութեան մը մէջ, ու մանաւանդ ունէին չնչառութեան դաս մը, որ այսօր իսկ տակաւին կը պահէ իր արժէքը: Կարելի է յիշատակել նաեւ քըրմական պարերը, որ կը կատարուէին եգիպտական մեհեաններու մէջ,— Տոքթ. Պուաժէ կը գրէ նոյնիսկ թէ պարերը աւելի հին են քան մեհեանները, անոնք ստեղծուեցան այն օրն իսկ, երբ այրը հանդիպեցաւ կնոջ: Ցեռազային, եթէ պարերը դարձան պաշտամունքի արտայայտութիւն՝ ի փառս աստուածներուն (Պիւթագորաս կ՚ըսէ թէ աստուած թիւ եւ ներդաշնակութիւն է, ուստի զայն պէտք է փառաբանել չափուած կշռոյթով), այդ շարժումներուն մէջ միաժամանակ դրսեւորուեցաւ հաճոյքին իմացումը: Այսպէս յունական ճօրօս բառը եթէ կը նշանակէ նուագապար, խնամութիւն մը ունի անդայման ճարա բառին հետ, որ կը նշանակէ ուրախութիւն: Ուրեմն, պէտք չէ միայն միսթիք զգացում մը փնտռել այն կայթառոններուն մէջ, զորս քուրմերը եւ քրմուհիները կը կատարէին՝ պարելով Ապիսի արձանին առջեւ (Եգիպտոս), Ներոմի արձանին առջեւ (Ասորեստան), Անահիտի արձանին առջեւ (Հայաստան), տապանակին առջեւ (Հրէաստան),— սովորութիւն մը որ շարունակուեցաւ քրիստոնէութեան առաջին օրերուն, երբ եպիսկոպոսները կը կոչուէին պրեսուլոս (պարապետ), որովհետեւ կը վարէին եկեղեցական պարերը, (մինչեւ վերջերս, հայ քահանաները եւս կը պարէին եկեղեցիներու առջեւ, ընկերակցութեամբ հաւատացեալներուն, այր թէ կին):

Բայց որպէսզի պարը հաճոյք պատճառէր աչքերուն, արտայայտէր դառնար ինչպէս երաժշտութիւնը, (ոմանք պարը կը սահմանեն «շարժումներու երաժշտութիւն» բացատրութեամբ), անհրաժեշտ էր կրթել մարմինը, ներդաշնակել շարժումները, զայն տանիլ նրբօրէն մշակուած զգացումներու իմաստին: Այս տեսակէտով մարմնակրթութեան բարձրագոյն եւ ազնուագոյն եղանա՛կն է պարը, որ, արդարեւ, օգտագործուած է ոչ միայն իբրեւ միջոց մը բարեձեւութիւն տալու համար մարդկային մարմինին, զարգացնելու համար ներքին գործարաններու բարւոք գործունէութիւնը, այլեւ դարմանելու համար կարգ մը հիւանդութիւններ:

Դժուար չէր գիտել հին Եգիպտացիներու եւ Հելլէններուն համար, սակայն, որ պարը, իր ճակատագրով, կ՚ընթանար դէպի տարբեր հանգրուան մը,— մարդկային մարմինը քանդակելու կնոջ պատկերով (efféminaton): Ահա թէ ինչո՛ւ ռազմապարերու փորձէն զատ, որ միայն կը հրահրէր կռիւի բնազդը՝ առանց պատրաստելու մարմինը, Հելլէնները եւ վերջէն Հռովմայեցիները ջանացին, քիչ շատ պետականացնելով մարմնակրթական շարժումը, մարդկային մարմինին տալ տոկունութիւն, ֆիզիքական առաւելագոյն ուժ, պայքարի վարժունակութիւն, վերջապէս զայն վերածել պատերազմական մեքենայ:

Հին Եգիպտոսի մէջ, ոչ միայն բանակը, այլ եւ երիտասարդութիւնը պարտաւոր էին կատարել տաժանելի մարզանքներ, որպէսզի կարենային տոկալ պատերազմական գործողութիւններու խստութեանց:

Իսկ Ելլադայի մէջ, Հոմերական շրջանին, երբ դեռ անծանօթ էր աշխարհակալութեան ցանկութիւնը, գրօսախաղերէ զատ ուրիշ բան չէին գիտեր երիտասարդները,— սկաւառակ նետել կամ կառքերու վազքով մրցիլ: Հոմերոս չի յիշատակեր իսկ մարմնամարզ բառը, ու կը թուի թէ, այդ շրջանին, երիտասարդները սովորութիւն չունէին մերկանալու, իրենց մարմինը բաց օդի մէջ մարզելու, մարձելու եւ օծելու: Պղատոն կը վկայէ թէ հին Հելլէնները, սկիւթները, ամօթ կը համարէին մերկանալ, այդ սովորութիւնը վայել նկատելով միայն բարբարոսներուն: Բայց յոյն առաջին բժիշկներուն եւ փիլիսոփաներուն ազդեցութեամբ՝ մարզանքի սէրը կը տարածուի երկրին մէջ,— Սոկրատ կ՚առաջարկէ մարզել ոչ միայն տղաքը, այլ եւ աղջիկները:

Արիստոտէլ կը թելադրէ երիտասարդութեան սորվեցնել «գեղեցիկ դպրութիւնք, երաժշտութիւն եւ մարմնամարզ»: Փիլոստրատոս մարմնամարզը կը համարէ բժշկութեան մէկ ճիւղը եւ կ՚առաջարկէ ոչ միայն մարզանքով դարմանել կարգ մը հիւանդութիւններ, այլեւ երիտասարդութեան պարտադրել մարմնամարզը իբրեւ վահան՝ հիւանդութեանց դէմ:

Եւ ահա երկրին մէջ ամէն կողմ կը բացուին մարզարաններ,— մարմինները կը մերկանան, գրօսախաղերը հանապազօրեայ գրաղում կը դառնան, այնքան որ Սողոն կը մղուի դատապարտելու կատարուած չափազանցութիւնները:

Մարզատուն յաճախողները մերկ էին բոլորը, օծարանին մէջ (aliptenum) իրենց մարմինը կ՚օծէին իւղերով եւ անմիջապէս կը սկսէին մարզանքի: Կը սնանէին անխմոր հացով,— խոշոր աղացուած ալիւրէ եւ թարմ պանիրով պատրաստուած (coliphium): Կ՚ուտէին տաւար միս, խորոված, որու վրայ կը ցանէին սամիթ:

Պիտի չթուեմ բոլոր խաղերը, զորս կը կատարէին մարզելու համար իրենց գնդերները: Կը բաւէ ըսել միայն, որ այս ամբողջ շարժումին նպատակն էր ուժ ամբարել մկաններուն մէջ, տոկունութիւն տալ ջիղերուն, աղարտական ոգի ներշնչել մարզիկներուն: Վերջապէս կը պատրաստուէր կռիւի գիտակից մեքենայ մը,— այդ մեքենան էր, որ, ետքէն, գործեց եւ հիմը դրաւ Հելլէն փառաւոր աշխարհակալութեան մը:

Հռովմայեցիները, ճիշդ է, ունէին ազգային մարզախաղեր, բայց երբ տիրեցին Հելլէններուն՝ իւրացուցին անոնց մարզախաղերը եւս: Մարմնակրթութեան պատմութեան, իբրեւ ինքնատպութիւն, անոնք տուին բաղնիքը,— ուր որ գացին, Փոքր Ասիա թէ Ափրիկէ, անոնք հիմնեցին բաղնիքներ, հսկայ չէնքեր՝ պաղ եւ տաք ջուրի առանձին աւազաններով, քրտնարանի բաժինով, որուն կից օծարանը, ուր կը շփէին մարմինը, կը մարձէին, մազերը կ՚ածիլէին ու կ՚օծէին անուշահոտ իւղերով, յետոյ բաղնիքին առջեւ զանազան գրօսախաղեր կը կատարէին: Բայց ինչպէս կը գրէ Տոքթ. Պէլէն տը Քոթօ, Հռովմայեցիները մարզախաղերուն մէջ աւելի հաճոյք կը փնտռէին քան օգտակար ձգտում մը, ահա թէ ինչո՛ւ պատասխանատու կը համարուին մարմնակրթական շարժման անկումին:

Աւելի ճիշդ է, սակայն, ամբաստանել քրիստոնէութիւնը, որ իր

ՎԱՐԻՉԻ ՍԿԱՈՒՏՆԵՐՈՒ ՏԱՐԵԿԱՆ ԲԱՆԱԿՈՒՄԸ 1929ԻՆ, ՍԹէլլա—Փլաժ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԱՐԶԻԿՆԵՐՈՒ ԹԱՓՈՐԸ

ՍԿԱՈՒՏԱԿԱՆ ԵՐԴՈՒՄԻ ԱՐԱՐՈՂՈՒԹԻՒՆ ՄԸ ՓԵՑՐՈՒԹԻ ՄԷՋ

…Պոլսոյ մէջ։ Դժբախտաբար քաղաքական պայմանները արգիլք հանդիսացան, կարենալ շարունակելու համար իր արդիւնաւոր գործունէութիւնը։

Եւ այսպէս մեր երիտասարդ սերունդը նկատի ունենալով ընդհանուր տնտեսական անհաւոր տառապանքներն ու տարաժամները, գաղթականի կեանքի մէջ ի ձեռին մնկնեցաւ Պոլսոյ առողջ նհաւոր անկիւններ, Հարաւային Ամերիկա, Հնդկաստան, Ճաւա, Սուրիա, Պալքաններ, Հիւս. Ամերիկա, Ֆրանսա եւ այլուր, եւ այն տեղ ուր հանդիպեցան իրենց քանի մը հայ շունչերու, առաջին գործը եղաւ հիմնել իրենց սրտին մօտիկ խօսող սիրելի Հ. Մ. Ը. Մ.ը։ Ու քանի տարի ցանցի մը պէս տարածուեցաւ այս միութիւնը աշխարհի չորս ծագերուն, կազմակերպելով մեր նոր սերունդը ֆիզիքապէս բարոյապէս ու ազգային շունչով։

Հ. Մ. Ը. Մ.ը ներկայիս ունի 8 շրջաններ 62 մասնաճիւղերով եւ տասնհազարէ աւելի անդամներով։ Շրջաններ կան՝ որոնք աւելի բախտաւոր են, ամէն դիւրութիւն վայելելով իրենց ապաստանած երկիրներուն մէջ, իսկ կան շրջաններ ալ ուր ստիպուած են գործել աւելի սահմանափակ պայմաններու տակ։ Հակառակ այս բոլոր դժուարութիւններուն, անոնք կը գործեն, ունենալով մէկ նպատակ,— պատրաստել վաղուան սերունդը համբերաշխ եւ ազգային գիտակցութեամբ։

Գաղութներու մէջ ուր մեր նոր սերունդը դատապարտուած է օտարացման, Հ. Մ. Ը. Մ.ը մեծ դեր ունի կատարելիք։ Հ. Մ. Ը. Մ.ի բուն գործը նոր կը սկսի։ Ահա թէ ինչո՛ւ իր ժողովուրդը պէտք է գուրգուրէ անոր վրայ եւ զօրավիգ հանդիսանայ, որպէսզի ան կարենայ արժանի իր վրայ դրուած յոյսերը։

Հ. ԱԲԻԼԵԱՆ

«ՅԱՌԱՋ» ԿԱՐԴԱ ՈՉ ՄԻԱՅՆ …ՈՒՆԱԼՈՒ, ՕՐՈՒԱՆ ԼՈՒՐԵ-ՐԸ ՀԵՏԵՒԵԼՈՒ, ԱՅԼԵՒ ՔՈՒ ԱԶԳԱՅԻՆ ԿԵԱՆՔԻԴ ՀԵՏ ԿԱՊ-ՈՒԱԾ ՕՐԷՆՔՆԵՐՈՒՆ ԾԱՆՕԹԱՆԱ-ԼՈՒ ՀԱՄԱՐ։

«Բարձրացի՛ր, Բարձրացո՛ւր»

(Շ. Քրիսեանի յիշատակին)

Զոյգ սկզբնատառերու մէջ խտացուած կազմակերպութիւնը, Հ. Մ. Ը. Մ., փրկարար դեր մը կատարեց մեր տարագիր ժողովուրդին որքան ֆիզիքական, նոյնքան եւ մտաւոր կեանքին մէջ։

Ան ամէնէն առաջ եղաւ միութիւն մը որ կը ձգտէր բոլոր հոսանքները համախմբել մէկ դրօշի տակ, իր խորքին մէջ հայրենասիրական եւ գործունէութեամբ վառվռուն, կամք եւ հոգի եւ արիւն ներարկելու իր անդամներու երակներուն մէջ։

Ցեղին ոգին է հպարտ եւ արի, որ կը խօսի իրենց դէմքերէն, քաջ եւ ուրթուն իրենց աչքերով հրավառ...

Հ. Մ. Ը. Մ.ը եղաւ «Ցորմիդ հրաբխը», միացման գիծ մը Վահագնեան օրերու Արամազդէն մինչեւ Սասունցի Դաւիթի տիպարներու եւ անոնց թոռանց թոռներուն՝ նոր հայորդիներու միջեւ։

Դեռ աչքիս առջեւ կը պատկերանան իրենց Ողիմպիականները, այնքան խուռն բազմութեան առջեւ եւ Վառ-փորի ափերուն վրայ։ Դեռ կը թնդայ ականջիս անոնց դափիւնը ալացիկ հասակներով, իրենց վաղքը խիզախ ուռած կուրծքերով, արշաւը քրտնաթոր եւ ոստումը ճարտար։ Եւ ի վերջոյ պսակումը առաջնութեան, յաղթանակի՜ն...

Հոս, ի՞նչպէս չյիշել այդ Միութեան մղիչ ազդակը, անոր ապագայ գործունէութեան սերմնացանը, անխոնջ մշակը, իր «Մարմնամարզ» թերթով ճամբայ բացող տարաբախտ Շաւարշ Քրիսեանը, բարեհամբոյր, համակրելի այդ երիտասարդը։

Մեր գիւղի՝ Պէշիկթաշի բարձունքին, Օխլամուրի լեռներուն վրայ կ'ըլլար մեր հանդիպումը իրարու, ո՛չ շատ հեռու Ըըլտըզի տխրահռչակ պալատէն։ Ինչ կը պատմէր իր ծրագիրներէն, ես օրերով կ'ունկնդրէի, տեսնելով իր մէջ մեծ ապագան։ Այնքան ջերմեռանդ հաւատացեալ մըն էր մարմնակրթութեան մեծ դերին, նոր սերունդին եւ ապագային համար։

Այդ ապագան քեզ ալ մլատ դըտնուեցաւ ու չթողուց որ տեսնէիր աշխատութեանդ պտուղը, շատերու պէս, ու դուն ալ քու ծաղիկ տարիքիդ, գացիր իյնալ հեւազին ճանկերուն մէջ, չենք գիտեր ո՛ր քարին տակ...

Փունջ մը միոզոթիս, քաղուած դաշտերու վրան, քու անյայտ աճիւնիդ նուէր ըլլան...

Եւ թող զարգանայ ու աճի գաղափարը որ ունեցար ներկայ, գալիք սերունդներուն համար։ Թող վառի հուրը անշէջ այս մարդին մէջ, ու նորէն հաւաքուին, սերմուին շարքերը կուռ։

Այս առիթով, ուխտեցէ՛ք դուք, միանալու Հ. Մ. Ը. Մ.ի ցրուած ուժերը, որ «մրրկաւ էիք զատուած» որ ունինք միեւնոյն դրօշը, մէկ սրբութիւն

Նոյն գուրգուրանքն ու վերաբերումը պէտք տայ ազգը հարկաւ, ինչպէս առաջ, նորէն այսօր, երբ տեսնէ որ կը քալէք դուք դալլ կամ դայլուկ, Գողթն ու Արին ի միասին...

Եւ իբրեւ «կամաւոր բանակ» ունենալով մէկ ճակատ, մէկ մարմին, ըլլաք «Մխիթար Գաստրատ», բարձրանալով ու բարձրացնելով ցեղը ձեզմով, դէպի յաղթանա՛կ, յաղթանա՛կ։

ՄԷՆ-ՍԷ

Կիներու մասին

Կիները գեղեցկութիւնն իբրեւ տաղանդ կ'ըմբռնեն, տգեղ բառին դէմ կը զայրանան, իսկ տգէտ բառին վըրայ միայն կը ծիծաղին։

Կիները աւելի հագուստով կը սնանին քան թէ հացով, իրենց բերանն իրենց կոնակն է, եւ շատ անգամ նախամեծար կը համարեն սեղանի վրայ գլխարկ մը տեսնել քան թէ պիֆթէկ մը, լաւանդա քան Պորտոյի գինի։

Կիներու համար ամէն օր բարեկենդան է որովհետեւ ամէն օր դիմակաւոր են։

Կիներն իրենց ամէն զարդարանքը տորղարացնելու համար մէյ մէկ փաստ կը գտնեն, իրենց երեսը կը ճերմկցնեն ալիւրով որպէսզի արեւէն չերի, արդէօք գիշերներն ալ լուսինէ՞ն եւ կամ անձրեւոտ օրերն ջուրէն չերելու համար կը ճերմկնան։

Կան կիներ որ եղինճին կը նմանին։ Անզգոյշ էրիկներն զանոնք ինչպէս բռնելու եղանակն չգիտնալով շատ անգամ կը խայթուին։

Կիներու պճնասէր ըլլալուն պատճառն մարդերն են, որ աւելի գեղեցկութեան կը սիրահարուին քան թէ համեստութեան, կիներն այս մասին բնաւ յանցանք չունին, եւ վաճառականի պէս կը վարուին, ամէնէն աւելի ջնջուող ապրանքէն բերել կուտան։

Կ'ուզե՞ս դէք մարդերը նեհարցնել, խօսք համենալ չուզող կին մը տուր անոնց։

Կիներու ոմանց պարկեշտութիւնը վատ զինուորներու զէնքին պէս է, որ կը կրեն ոչ թէ իրենք զիրենք պաշտպանելու կամ յաղթանակ տանելու այլ ընկերներուն նման ըլլալու համար։

Կարգ մը աղջիկներու համբաւն ասեղնագործ դերձաններու անուան կը նմանի։ Անունէն հրապուրուելով կը գնեն առանց զայն աչքէ անցունելու եւ անոր հեղինակին ծանօթութիւն առնելու, եւ երբ սկսիս կարդալ կը տեսնես որ ոչնչութիւն եւ ձանձրացուցիչ հրատարակութիւն մըն է։ Այս ճշմարտութենէն կը հետեւի, որ այդ աղջիկներն աւելի կը յոգնին բարի անուն գտնելու քան թէ իրօք բարի ըլլալու համար։

Կիներէն շատերն մեզ չգործած մեղայ կ'ըսեն, ինչպէս վաճառականներն որ կանխաւ ապահովել կուտան նաւերն, որոնց մէջ ապրանք կը դնեն։

Կիներն հագուստի մասին իրենց ունեցած ճաշակն ցուցնելու մէջ այնքան խոստապահանջ են, որ փառք տալու ենք եթէ կէս սուրբ նշանակող շըրջազգեստ իւր ճաշակին յարմար գտնող կինն իրեն մերձաւոր ազգականներէն մին չթունաւորէ։

Յ. Պարոնեան

ԹԵՐՄՈՓԻԼԷԻ ՃԱԿԱՏԱՄԱՐՏԻ ՎԱՅՐԸ ՃՇԴՈՒԱԾ

Ցունաստանի կրթութեան նախարարութեան կից հնագիտական բաժնի վարիչ Փրոֆ. Մարինաթոս յայտարարեց որ գտած է Թերմոփիլէի ճակատամարտի ճիշդ վայրը։ Այս ճակատամարտը մղուեցաւ 2500 տարիներ առաջ, 480 թուականին (Ն. Ք.), երբ Սպարդայի Լէոնիտաս թագաւորը իր 300 կորիճներով ճակատեցաւ Պարսից Քսերքսէս արքայի ուժերուն դէմ։ Այս մարտիկները բոլորն ալ նահատակուեցան Թերմոփիլէի կիրճին մէջ։ Այս մասին մանրամասն պատմած է Հերոդոտոս։ Ահա այդ ճակատամարտի ճիշդ վայրն է որ գտնուած է։ Այս վայրին վրայ կան ջերմուկներ։ Ճշդուած է նաեւ այն բլուրը, ուր ինկած են Լէոնիտաս ու իր ընկերները։ Այն դաշտին վրայ, ուր ճակատամարտը մղուած է, փրոֆ. Մարինաթոս գտած է բազմաթիւ աղեղներ, մինչեւ այժմ անեղծ մնացած։ Գտած է նաեւ կմախքներ, բայց կը կարծուի թէ անոնք Թերմոպիլէի հերոսներու աճիւնները չեն, այլ յետագային թաղուած են։ Փրոֆէսորը տակաւին կը փնտռէ եւ յոյս ունի գտնելու այն հաւաքական դամբանը, ուր թաղուած են Լէոնիտաս ու իր 300 հետեւորդները։

ՍԱՍՈՒՆՑԻ ԴԱՒԻԹ

ԺԱ.

ՀԵՐՈՍԱԿԱՆ ԹԱՓԱՌՈՒՄՆԵՐ

3.

Բախտը ժպտի ուզած անձին։
Երբ քաջ Դաւիթ հեծաւ իր ձին՝
Ցաղթ կաղնիներ, կնռած ցրդին,
Խայ ծործորներ, սարեր խրթին,
Հորիզոններ լայն կամ մթին,
Լազուարթ երկինք, կանանչ գետին՝
Իր շուրջ դարձան եղան հետին,
Հարթ հաւասար, մէկ գոյն առին,
Մոլոր պտոյտ՝ շուրջը լայսին։

Իր թռիչքէն վիշապ ու ցին՝
Բազէ, կաքաւ, օձն ու ոզնին,
Հոն կուչտ կշտի, իրենց լեղին
Իրար խառնած կուչտ կուլ տուին.
Ու քարացած ալ շունչ չառին,
Երբ հոլաթեւ, սիրտը սրտին
Ազատատենչ տէրն ու իր ձին՝
Թեւեր առին, թռիչք տուին։

Արբիկ էր Դաւիթ իմքնին,
Գոռ որոտում զարկը բազկին,
Ու պեգաս մը աշխէտ իր ձին,
Փոթորկաթեւ վահագնային։
Այդ խոյանքի դրոշմը հին՝
Հուր ծծոյցի պղպջատ լուսին,
Գանդակած է Հայոց երկրին
Խօնարհ փոսէն անմատչելին։

Զարմանագեղ արշաւանքին
Սասմայ գեղեր բարեւ տուին.
Ծովու փրփուր դարձած էր ձին,
Ճակտի աստղէն մինչեւ ագին։
Դաւիթ հսկան անոր քամկին՝
Արամազդն էր կարծես Արի՛ն,
Երէզաբաղձ՝ թռչած Անին
Իր պերճացեղ Ամրոցը հին։

Աչքը գոցեց եղաւ իրկուն,
Միտքը ինկաւ հեռուն իր բուն,
Դարձաւ գնաց Նանէի տուն.
Նանէն ուրախ գրկեց տղուն,
Որ կապոտավ սիրտն էր լեցուն,
— Ըսաւ «մատաղ ես քո հոգուն
Հալալ — Քուռկիդ եկած ճամբուն
Հրաբորբոք ու անձկուն։

Ցաւէրծ աշխոյժ եւ զուարթուն,
Նանէն պատմեց օրեր անքուն
Իրն դրուագներ սիրով լեցուն
Ինք հմայող ինչ՝ իր անուն։

— «Այդ Քուռակը որ բերիր դուն՝
Ուրիշ աշխարհի է ցեղը բուն։
Երամակներ քո մեծ պապուն
Կ'արածէին տատու իրկուն
Եփրատի մեծ շամբուտներուն։

Նուիրական գետէն բեղուն՝
Նազմուելով Գրգուռն անհուն
Ու անոր տակ ծիրանագոյն
Ոսկեճամուկ ու փողփողուն
Լօզարանն էր մեծ Աստրծուն
Աստղիկի, կոյս սիրով գեղուն,
Ուր սիրատենչ կուգար այգուն
Վիշապաքաղ Վահագն ի քուն։

Աչտաձակած կարմիր ձիուն,
Որուն ճակտի աստղը փայլուն՝
Լոյս լապտերն էր իրենց սիրոյն։
Իրենց շուրջը գոց յարանուն
Շղարշ կ'իջնէր մուժ ստուերուն։
Լազարանէն օր մը զարուն
Հրաշափառ բոսորագոյն
Նժոյգ մը դուրս ժայթքի իսկոյն
Գրգուռածին անոր հանգոյն։

Ինչպէս երկինք երկիր տմոյն
Վահագն Աստղիկ աստուածածնուն
Բեղմնաւորուած եղան անհուն,
Այնպէս յովատակը ծովուն,
Կը դարպասէ զամբիկներուն
Երամակէն, քու մեծ պապուն
Եփրատի մեծ թաւուտներուն,
Ջրարբի խոնջ թաքուր պահուն։

Ու կը ծնի դառն երկունքով
Հրաշք Քուռակը ճակատն աստղով
Անմրցելի ինչպէս մի եով,
Բոլոր սերունդն եղաւ իրմով,
Որ տիրացան անյաղ խանդով
Միայն պապերդ քաջակորով
Ջալալ Քուռկին անսանձ ուժով»։

Դաւիթ այսպէս Նանէի քով
Երկար օրեր միշտ անխռով
Վայլեց անվերջ սէր ու գորով։
Անթիւ գործեր տեսաւ շուտով
Հիմնեց վանքեր մեծ ապահով
Շինեց բերդեր քառսուն դռնով,
Բարձր Անտոնքէն Կեփենի քով
Իր յաղթ բազկի կամքի չափով։

ԽՈՍՐՈՎ ԱՐԱՃԱՆԻ

…դեցութեան տակ առած կեդրոններուն բերնով՝ հրամայել տալու …վերջ գտնեն մարզատօները, փակուին կրկէսները, որովհետեւ …կէսներու մէջ թափուած արիւնը ընդվզում կը պատճառէր Եկեղեցւոյն, եւ մարզարաններու մէջ ցուցադրուած մերկ մարմինը կը գայթակղեցնէր հաւատացեալները։

Ու մինչեւ Միջին-Դար տեւեց այս արգելքը։ Մարմնակրթական …ակեցութեան (հետեւիլ մաքնաւոր ու խիստ աննղտաւութեան, ֆի-…կական տաժանելի փորձերու) յաջորդեց միսթիքական ճգնակեցու-…թիւնը (մեռցնել մարմինը զրկանքով եւ առողջապահական օրէնքներու …նսուամով, «փրկելու համար հոգին»)։ Հակառակ կատարուած …ուղղ փորձերուն՝ վերակենդանացնելու համար հին մարզատօն-…երը, քրիստոնէութիւնը ամէն բան ըրաւ ու խափանեց՝ ներելով միայն …ուչաններուն ու ձեռնադրական խաղերուն,— առաջին զբօսախաղը …սիրելի էր ասպետներուն, իսկ երկրորդը՝ հասարակ ժողովուր-…դին։

…վերածնունդին, որուն չափով զարգացաւ մարմնակրթութիւնը։ …իշխներն են որ կ'անցնին շարժումին գլուխը։ Արդէն, Միջին-Դա-…րու վերջաւորութեան, արթնցեր էր «մարմնոյ սէրը»,— Թապլէ հե-…տաքրքրական տեղեկութիւններ կուտայ այդ շրջանի մարմնակրթա-…կան ըմբռնումներուն մասին։ Հոլանտացի աշխարհահռչակ բժիշկը, …Լըհաավէ, առողջապահութեան գլխաւոր պայման կը համարի …մարմնակրթութիւնը։ Եւ երբ կ'անցնինք ժամանակակից շրջան, ժան-…ժագ Ռուսօ ազդանշան կուտայ բնութեան պաշտամունքին, ներշն-…չելով, ինչպէս կը հաստատէ Տոքթ. Պարթիսոլ, բժշկական գրակա-…նութենէն։ Այնուհետեւ իրարու կը յաջորդեն Փեսթալոցցի եւ Լինկ, …որոնց համար ըսուեցաւ թէ իրենց մարմնակրթական տեսութիւնները …ծագած են Արեւելքի հին աւանդութիւններէն, (Տոքթ. Պուաժէ եր-…կրորդն ալ հարկաւոր կը համարի Ժան-Ժաք Ռուսոյի, նոյն տեսակէ-…տէն կը հաստատէ նաեւ Տոքթ. Պէրժըրոն, դէթ Փեսթալոցցիի կրած …ազդեցութեան մասին)։

Այնուհետեւ կուգան Ամորոս, Թրիա, Տէժընի, Լակրանժ եւ ու-…րիշներ, որոնք շարժումը կը հասցնեն մինչեւ մեր օրերը։

…Սկաուտական շարժումը պահ մը տարածուեցաւ երկրէ երկիր, …ու չզարգացաւ իբրեւ մեթոտ կամ դպրոց, եւ արդէն սկսած է անկ-…ման ընել։

Նոր առաքեալներ մեզի բերին օէրը մերկապաշտութեան, բացօթեայ կեանքին, արեւապաշտութեան, լեռնագնացութեան։

Այժմ մարմնակրթութեան շարժումը կը հետեւի նոր վարդապետութեան մը,— հելլենական վարդապետութիւնը կը թելադրէր ուժ տալ ֆիզիքական կաղապարին, ինչպէս կը մատնէ ծանօթ առածը. «Առողջ միտք՝ առողջ մարմինի մէջ»։ Այժմ շրջուած է վարդապետութիւնը, առողջ մի՛տքն է որ կը ստեղծէ առողջ մարմին,— ուստի կը թելադրուի նախ պատրաստել միտքը, հոգին, նկարագիրը։ Քանի մը տարիէ ի վեր, իրարու ետեւէ լոյս կը տեսնեն բժշկագիտական եւ հոգեբնախօսական աշխատութիւններ, որոնք կուգան հաստատել այն զօրաւոր ազդեցութիւնը, զոր հոգեկան ուժը կը թողու ֆիզիքական կազմախօսութեան վրայ։

×

Մեր մարմնակրթական շարժումին պատմութիւնը կուտայ Հ. Վ. Հացունի՝ երբ կը ներկայացնէ «Դաստիարակութիւնը հին Հայոց քով»։ Նոր շրջաններու մէջ՝ յիշատակելի պիտի մնան «Կարիճներու» ընկերութիւնը Լեհաստանի Հայոց եւ «Զարքաշական» ընկերութիւնը Պոլսոյ Հայոց մէջ։ Հայ Մարմնակրթական Ընդհ. Միութիւնը եւ սկաուտական կազմակերպութիւնը, որոնք ստեղծուեցան առաջին անգամ, պատերազմէն առաջ, եւ անօրինակ խանդավառութեամբ մը վերակազմուեցան, Զինադադարին, Պոլսոյ մէջ եւ յետոյ ցրիւ եկան գաղութէ գաղութ, չեն կրնար գոհացնել մեր ցանկութիւնները։ Դժբախտութիւն է, որ չկրցաւ պատմական արժէք գտնել այս շարժումը։

Մարմնակրթութիւնը, ըստ հելլէն փիլիսոփաներուն, մաս կը կազմէ բժշկութեան, այժմ պէտք է ըսել թէ մաս կը կազմէ հոգեբանութեան։ Այդ տեսակէտով՝ պէտք է նետել այլեւս մարմնակրթութիւն կամ սկաուտիզմ բառերը եւ ընդունիլ մարզական շարժում բացատրութիւնը, անոր տալով սա պարզ իմաստը.— Մարզել, արծարծել հոգեկան ու ֆիզիքական ներքին թաքուն ուժերը։ Ի՞նչ կ'արժեն դնդերապինդ եւ քաջալանջ սերունդները, եթէ տկար են մտքով։ Այստեղ միտք բառը չի նշանակեր հմտութիւն, այլ հոգեկան առողջ ռէֆլէքսներու համադրութիւն։ Ռէֆլէքսներու տեսակէտով, հայ միտքը շատ ետ կը մնայ եւրոպական ազգերու միտքէն, — մասամբ esprit d'escalier կոչելի է կոչել հայ միտքը, ինչպէս ցոյց կուտան կարգ մը testեր։ Օրինակ՝ յանկարծական հարցում մը ըրէք երիտասարդի մը եւ չափեցէք հարցումին եւ պատասխանին միջեւ սահած ժամանակը։ Հայ երիտասարդը ետ կը մնայ եւրոպացի երիտասարդներէն, այս փորձին մէջ։ Քննական ու վերլուծական ոգին եւս նուազ զարգացած է հայ երիտասարդին մէջ։ Եւ իր համադրական կարողութիւնը աւելի պակաս։

Հոգեկան ռէֆլէքսներու գիտութեան, անոր զարգացման եւ թեբութեան պատճառներուն, ցեղա-կենսաբանական պայմաններուն, հոգեբնախօսական ազդակներուն մասին կ'արժէ անդրադառնալ առանձին։

Այժմ, այս հանդիսական օրուան առթիւ, իմ բաղձանքս է աւելի ուժ տալ մարզական շարժումին, գիտական ծրագրով եւ ոչ թէ մանկավարժական մտահոգութեամբ,— ստեղծելու համար երիտասարդութիւն մը, որ պատմական պատասխանատուութեան գիտակցութիւնն ունենայ, արթուն միտք, սուր իմացականութիւն։

Այդ մասին, մենք մեր համգամանքը պիտի բանաձեւենք՝ երբ այստեղ բերենք ՅԱՌԱՋի հարցարանին եզրակացութիւնը երիտասարդութեան եւ ազգապահպանումի վերաբերեալ։

Շ. ՆԱՐԴՈՒՆԻ

ՍԷՐ ՈՒ ԲԵՐ

Գարուն սէրն էր՝
Դալար — օրերում շնգիացու սրտիս վերայ՝
Ամպեր — ամպեր ծալ ու քաշ.
Կեանքի եռն էր՝
Ամառ — ձորերում ագի ցաւ կըրծիս վերայ՝
Լուսին — լուսին հալ ու մաշ.
Աշուն բերն էր՝
Պտղիկն էր հոգում ծառերով՝
Սրտիս բակին նուշիկ — նուշիկ բարդերով.
Այն ձըմեռն էր՝
Ձիւնիկն իր գոգում սարերով՝
Կըրծիս տակին ուշիկ — ուշիկ գաթերով։

ԿՈՄԻՏԱՍ ՎՐԴ.

ճան որ առածի կարգ անցած է հետեւեալ խօսքը, քաղաքին մէջ.

— Իտալացին կ'ապրի մաքարօնիով, Ֆրանսացին՝ հացով, Հայը՝ իր գործադրկութեան նպաստի տոմսակով։

Երբ ըսենք թէ այս քաղաքապետական շրջանակին մէջ կան միայն 400 արձանագրուած գործազուրկներ, որոնք ամէն տարի 1,500,000 ֆրանքի կը նստին, շատ պարզ հաշիւով մը կը հասկցուի թէ Հայերը ներկայացնելով գործազուրկներուն 50 առ հարիւրը, եւ անշուշտ իրենց զաւակներուն բազմութեան պատճառաւ, 70 առ հարիւրը գործադրկութեան նպաստներով կշտանալիք սատմոքսներուն, ամէն տարի կը քամեն քաղաքապետութեան, նահանգին եւ պետութեան պիւտճէին մէկ միլիոնը։ Եւ առ նուազն տարօրինակ է որ այս գործազուրկներէն շատեր կրցած են միեւնոյն ատեն սեփականատէր դառնալ։

Ցիշել վերջ թէ հայ գործազուրկները ընտանիքի պատուական հայրեր են եւ գէշ չեն գտներ այս կացութիւնը, որ տանելի է սակաւապետ Արեւելքցիներուն համար, թերթը վկայութեան կը կանչէ քաղաքապետը, Գ. Փէշրոս։ (Այդ մասը յաջորդով)։

Փարիզի բանակցութիւններ

Անգլիոյ արտաքին նախարարը երէկ Փարիզ գալով, երկարօրէն խորհրդակցեցաւ Ֆրանսական կառավարութեան հետ, միջինրանաձեւ մը գտնելու համար։ Լոնտոնի խորհրդային դեսպանը առջի օր գիշերանց գնաց Անգլիոյ արտաքին գործերու պաշտօնատունը եւ նորէն յիշեցուց թէ իր կառավարութիւնը ուղղակի գինակցութիւն կը պահանջէ։ Այս առթիւ հասկցուց թէ աւելորդ է բանակցիլ բրիտանական նոր ծրագրին վրայ։ Ուրիշ տեսակցութիւններ ալ տեղի ունեցան այս մասին։ Միւս կողմէ, Վարշաւայի եւ Պուքրէշի անգլիական դեսպանները հրահանգ ստացան չօշափել Լեհաստանի եւ Ռումանիոյ տեսակէտները՝ ռուսական ծրագրի մասին։

Ֆրանսայի արտաքին նախարարը իր կարգին տեսակցութիւններ ունեցաւ խորհրդային եւ ուրիշ դեսպաններու հետ։ Կարծողներ կան թէ ի վերջոյ կարելի պիտի ըլլայ համաձայնութեան մը յանգիլ Ֆրանսական ծրագրին վրայ, որ աւելի սահմանաւոր է քան ռուսականը, բայց աւելի լայն քան անգլիականը։

Նոր պայմանաժամ ընկերակցութեանց համար

Ընկերակցութեանց օրէնքին գործադրութեան համար պայմանաժամ սահմանուած էր մինչեւ Մայիս 16։ Այս պայմանաժամը մէկ ամիս եւս յետաձգուած է։ Ուրեմն թող փութան օգտուիլ անոնք որ դիմում չեն կատարած տակաւին

Պերլինի եւ Հռոմի տեսակէտներ

Կոմս Չիանօ երկուշաբթի օր Պերլինի մէջ պիտի ստորագրէ գերմանեւիտալական գինակցութեան դաշինքը։ Կ'ըսուի թէ այսուհետեւ Առանցքի պետութեանց սեղանին վրայ կը մնան երկու հրատապ խնդիրներ,— Եուկոսլաւիոյ ներքին կացութիւնը եւ լեհական հարցը։ Իտալիա տակաւին այն տեսակէտին է, թէ լեհական հարցը պէտք է լուծուի խաղաղ միջոցներով։ Հռոմ կը պնդէ նաեւ որ Եուկոսլաւիոյ ներքին կացութիւնը բարելաւուի Սերպերու եւ Խրուաթներու միջեւ համաձայնութեամբ մը, եւ ոչ թէ դուրսէն գրգռում կատարուի։ Գերմանիա տրամադիր կ'երեւայ անհաշտ քաղաքականութիւն մը վարելու եւ երկու հարցերուն լուծման համար ալ բռնի միջոցներ կիրարկելու։

«Գաղթավայրերը պէտք են մեզի»

Գերման Զօր. Ֆրանց Ֆոն Էփ, ճառ մը խօսելով Վիէննայի մէջ, յայտարարեց թէ Աւստրիոյ, Սէմէնի, Պոհեմիոյ եւ Մորաւիոյ կցումը ոչ թէ նուազեցուցած, այլ մեծապէս աւելցուցած է գերման գաղթավայրերու վերադարձի անհրաժեշտութիւնը։ Կցուած հողամասերը շատ աւելի խիտ բնակչութիւն ունին քան նոյնինքն Գերմանիան, ինչ որ առաւել եւս պատճառ մըն է որ Գերմանիոյ վերադարձուին իր գաղթավայրերը։ «Այս ամէնէն վերջին, բայց ամէնէն կարեւոր պահանջը կը գինենք ծովերէ անդին մեր կենսական տարածութիւնները կողոպտողներուն, որպէսզի դարմանուի նաեւ գերման պատւոյն հանդէպ գործուած թշնամանքը։ Անգլիոյ կողմէ հնարուած յանձնարարութեան դրութիւնը պարպաղէս անկերեւ թշնամանք մըն է գերման ժողովուրդին հանդէպ»։ Զօր. Էփ յարձակեցաւ նաեւ ժողովրդավար պետութեանց Գերմանիան օղակելու քաղաքականութեան վրայ, եւ եզրակացուց․— «Մենք վստահ ենք որ կենսական տարածութեան այս հարցը պիտի լուծէ մեր Առաջնորդը»։

Ազգ. վիճակահանութեան պարգեւներ

Ազգ. պարգեւախաղի Յրդ շարքին վիճակահանութիւնը տեղի ունեցաւ ուրբաթ գիշեր, Ֆոնթէնէպլոյի մէջ։ Հինգ միլիոնի մեծ պարգեւը շահեցաւ 1,449,179 թիւը։

Հետեւեալ չորս թիւերէն իւրաքանչիւրը շահեցաւ մէկ միլիոն ֆրանք — 0,423,027, 0,607,649, 0,406,420, 0,331,710։

Հետեւեալ վեց թիւերէն իւրաքանչիւրը շահեցաւ 500,000 ֆրանք. — 515,151, 903,035, 995,251, 681,169, 391,443, 1,189,638։

Հետեւեալ վեց թիւերէն իւրաքանչիւրը շահեցաւ 200,000 ֆրանք. — 1,131,569, 1,004,620, 1,130,076, 675,406, 520,477, 546,695։

50,898, 56,890, 21,479, 79,872, 21,493 եւ 01,308 վերջացող թիւերը շահեցան 100,000 ֆրանք։

09,290, 16,021, 98,326, 28,536, 93,221 07,369 վերջացող թիւերը շահեցան 50,000 ֆրանք։

4291, 2594, 5859, 7697, 8884 եւ 9390 վերջացող թիւերը շահեցան 20,000 ֆրանք։

612 վերջացող թիւերը շահեցան 10,000 ֆրանք։

193 վերջացող թիւերը շահեցան 5000 ֆրանք։

639 վերջացող թիւերը շահեցան 2000 ֆրանք։

07 վերջացող թիւերը շահեցան 220 ֆրանք։

9 վերջացող թիւերը շահեցան 110 ֆրանք։

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՉԵԽԻՈՅ մէջ պատերուն փակցուած ազդերով Գերմանիա կը հրաւիրէ աշխատաւորներ, Գերմանիոյ մէջ աշխատելու համար։ Կը խոստանան բնակարան եւ դիւրացուցիչ միջոցներ։ Եթէ այս ձեւը արդիւնք չտայ, իշխանութիւնները պարտադիր պիտի հաշուեն աշխատանքը եւ իրենք պիտի կատարեն ընտրութիւնը, թէ ո՛վ պէտք է մեկնի։ Չեխական բանակը ամբողջովին ցրուած է։ Անոր կայանները եւ զօրանոցները կը փլցնեն ու տեղը բնակարաններ կը շինեն։

ՄԱՏՐԻՏԻ ՅԱՂԹԱԿԱՆ ԶՕՐԱՀԱՆԴԷՍԸ տեղի ունեցաւ ուրբաթ օր, մասնակցութեամբ 200,000 զինուորներու, որոնց մէջ կը գտնուէին 40,000 Իտալացիներ եւ 5000 Գերմանացիներ։ Զօրահանդէսը տեւեց հինգ ժամ։ Մասնաւոր միջոցներ ձեռք առնուած էին Զօր. Ֆրանքոյի պաշտպանութեան համար։ Զօրավարը ձայնասփիւռ ճառ մը խօսելով յայտարարեց. «Մեր յաղթանակը վերջ դրաւ մարքսեան բարբարոսութեան։ Մենք ամէն բանէ վեր կը դասենք մեր անկախութիւնը»։

ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԷՆ կը հեռագրեն թէ բարեկարգութիւնը վերահաստատուած է։ Անգլիացի հրամանատարը յայտարարութիւն մը ուղղելով ժողովուրդին, ազդարարեց թէ բռնութեան պիտի պատասխանեն բռնի ուժով։

ԱՆԳԼԻՈՅ ԹԱԳԱՒՈՐԻՆ դէմ դաւադրութիւն մը երեւան հանուած է Լօս Անճէլէսի մէջ, համաձայն ոչ — պաշտօնական հեռագրի մը։ Քննութիւնները կը շարունակուին։

Հ.Մ.Ը.Մ.Ի ՔՍԱՆԱՄԵԱԿԸ ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ ՍՈՐՊՈՆԻ ԱՄՓԻԹԱՏՐՈՆԻՆ ՄԷՋ

45, Rue des Ecoles, մեթրօ Սեն Միշէլ, 21 ՄԱՅԻՍ, ԿԻՐԱԿԻ ԿԷՍՕՐԷ ՎԵՐՋ ԺԱՄԸ 2ԻՆ

ԲԱՐՁՐ ՀՈՎԱՆԱՒՈՐՈՒԹԵԱՄԲ ԿՐԹԱԿԱՆ ՆԱԽԱՐԱՐԻՆ — ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ ՇԱՐԼ ՊԷՏ ՆՈՒՊԸՐ

ԿԸ ԽՕՍԻՆ Պ.Պ. Ա. ՉՕՊԱՆԵԱՆ ԵՒ Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ

Իրենց սիրայօժար մասնակցութիւնը կը բերեն Փնար երգչախումբը ղեկավարութեամբ Ն. ՍԵՐԳՈՅԵԱՆԻ

Օր. ԼԻՏԻ ՏԷՄԻՐՃԵԱՆ (ջութակ), Օր. ՀԱՅԿԱՆՈՒՇ ԹՈՐՈՍԵԱՆ (երգ), Օր. ԶԱՌԱՓԵԱՆ (դաշնակ), Պ. Յ. ԽԱՉԱՏՐԵԱՆ (երգ). Պ. ՆՈՒՐՀԱՆ ՄԱՐԳԱՐԵԱՆ (արտասանութիւն)։

Մուտքը ազատ է։

ՄԱՅԻՍ 28 ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

ՆԱԽԱՁԵՌՆՈՒԹԵԱՄԲ Է. Է. ՊԱՏՈՒԻՐԱԿՈՒԹԵԱՆ

27 Մայիս, Շաբաթ երեկոյ, ժամը 8.30էն մինչեւ լոյս

Petit Journalի սրահին մէջ. **21, Rue Cadet**, մեթրօ **Cadet**

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ Ե. ԽԱՏԻՍԵԱՆ

ԿԸ ԽՕՍԻՆ Ա. ՋԱՄԱԼԵԱՆ, ՏԵՐԱԿԱՒՏԱԿԱՆ ԼԷՄԷՐԻ (ՆԱԽԿԻՆ ՆԱԽԱՐԱՐ), ՏԵՐԱԿԱՒՏԱԿԱՆ ԴՈԹԷՐՕ ԵՒ Պ. Ա. ՖԱՅԷ (Union Française)

Կը խօսին՝ Կովկասեան ժողովուրդներու ներկայացուցիչները

Ուսերձներ հայ միութիւններու կողմէ։ կ'երգեն՝ Օր. Ա. ԱԼՊԱՆ եւ Պ. Պ. ՄԷՋԹԵՐԵԱՆ։ Խմբերգներ՝ ՍԻՓԱՆ-ԿԱՄԻՏԱՍ երգչախումբի կողմէ ղեկավարութեամբ Պ. Ա. ՊԱՐԹԵՒԵԱՆԻ։ Հայկական պարեր բեմի վրայ։ Պարահանդէս մինչեւ առաւօտ։ Ընտիր ջազ։ Ճոխ պիւֆէ։ Մուտք 7,50 Ֆր.

ՇԱՎԻԼԻ ՍԵՂ. 28 ՄԱՅԻՍ. ԿԻՐԱԿԻ ՑՈՐԵԿԷՆ ՄԻՆՉԵՒ ԿԷՍ ԳԻՇԵՐ

Բժշկական դասախօսութիւն եւ թէյասեղան

Կազմակերպուած Յ. Կ. Խաչի Ռոմէնվիլ-Մոնթրէօյի մասնաճիւղին կողմէ 21 Մայիս, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3-7, **4 Place Jeanne d'Arc**ի սրահին մէջ. Noisy-le-Sec։

Կը խօսի Պ. ՊՕՂՈՍԵԱՆ։

Երգ, արտասանութիւն եւայլն։

Salle Erard, 13, Rue du Mail, (métro : Sentier)

24, Մայիս, Չորեքշաբթի երեկոյեան ժամը 9ին

ՆՈՒԱԳԱՀԱՆԴԷՍ

ՋՈՒԹԱԿԻ ՀՌՉԱԿԱՒՈՐ ՎԻՐԹՈՒՕԶ

ՖԻԼԻՓ ԱՂԱՋԱՐԵԱՆԻ

Մուտք 25, 20, 15 եւ 10 ֆրանք

Տոմսեր կը ծախուին Salle Erard, Maison Eschig, 48, rue de Rome եւ Յ. Ադաջեանի մօտ՝ 11, rue Robert Planquette, Paris 18.

Salle Chopin, 8, Rue Daru (métro : Ternes)

25 Մայիս, Հինգշաբթի ժամը 21ին

ՆՈՒԱԳԱՀԱՆԴԷՍ

ՏԻՐՈՒՀԻ ՋԱՐՈՒՓԵԼ…Ի

Ծայրագոյն բարձրաձայն դասական, ռոմանթիկ եւ ֆրանսական ու սպանիական նորագոյն երաժշտութիւնէ, (Mozart, Chopin, Faure, Debussy, Rodrigo, Albeniz).

Տոմսերու գիներ (taxe et timbres compris) 11.75, 21.75, 26.75։ Տոմսակներու համար դիմել Չարավիանի՝ 44, rue St. Placide, Paris 6.

ԵՐԳԱՀԱՆԴԷՍ

ԻՐԻՍ ՊԻԼՊԻԼԵԱՆԻ

3 ՅՈՒՆԻՍ, ՇԱԲԱԹ ԵՐԵԿՈՅ ԺԱՄԸ 8,30ԻՆ

Salle Chopin, 8, Rue Daru, ՄԵԹՐՕ **Ternes**

Մասնակցութեամբ Paul Derenneի։ Դաշնակով կ'ընկերակցի Irène Altoff

Գիները՝ 25, 20, 15 եւ 10 ֆրանք։ Տոմսերը կը ծախուին Հրանտ Սամուէլ գրատան, Նաշաւեան Ֆլորիա, 61 rue Mr. le Prince եւ Salle Chopin

ՍԷՆՖՕՆԻՔ ՆՈՒԱԳԱՀԱՆԴԷՍ

ՕՐԲ ՊԱՐԹԵՒԵԱՆԻ

ՅՈՒՆԻՍ 17ԻՆ

Միջազգային փութպօլի բաժակ

«ԲԱԺԱԿԻ ՄՐՑՈՒՄ» **Coupe Campari**

Կազմակերպուած Փարիզի Իտալացիներու կողմէ, Կիրակի 28 եւ Երկուշաբթի 29 Մայիս «Stade Italia»ի մէջ ժամը 14ին

62 Bd. Carnot, Փարիզ (12)

Մասնակցութեամբ Air-Franceի, Հ. Մ. Ը. Մ.ի, A. S. Russeի եւ U. S. Italienneի առաջին խումբերուն։

Մուտք 5 եւ 3 Ֆր., զինուորներու 2 ֆրանք

Հաղորդակց. միջոց. — Métro Porte Dorée, Autobus PC, AU, AY.

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Հ. Մ. Ը. Մ. Փարիզի Ենթաճիւղի գործադիր Մարմինը, իր խորին ցաւակցութիւնը կը յայտնէ Տէր եւ Տիկ. Ն. Ամիրխանեանի իրենց որդւոյն, գոլկիփ ԱՐՄԱՆ ԱՄԻՐԽԱՆԵԱՆի մահուան առթիւ։ Նմանապէս Գործադիր Մարմինը ցաւը ունեցաւ ողբալու իր կարգ մը սկաուտներու ծնողներուն կորուստը, որոնք պատահեցան այս վերջին քանի մը շաբթուան ընթացքին, համակելով Հ. Մ. Ը. Մ.ական ընտանիքները զաւկ սուգի մէջ։

ԿԱՐԻ ԴԵՍԸՆԹԱՑՔ

Յ. Կ. Խաչի Փարիզի Մասնաճիւղի կարուձեւի դասընթացքը կը սկսի 22 Մայիս ժամը 9ին, գիշերը։ Հասցէ՝ 66 rue d'Hauteville, Paris 9. Տիկ Ռուբենեանի բնակարանը

ՀԱՅԵՐԷՆԻ ԴԱՍԵՐ

ԽՄԲԱԿԱՆ ԵՒ ՄԱՍՆԱՒՈՐ

Ռ. ՉԱՐԴԱՐԵԱՆ

55, Rue de la Sablière (Courbevoie)

Le Gerant : H. STEPHAN
Imprimerie A-DER (AGOPIAN)
17, Rue Damesme .. Paris (13)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 376.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e) (ԾՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

Téléphone : GOBelins 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԳԱՑՄԱՆՆԵՐ —	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՑ	ԵՌԱՄՍԵԱՑ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	315 ֆրանք	110 ֆրանք	

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ 23 ՄԱՅԻՍ MARDI 23 Mai 1939

ԺԵ ՏԱՐԻ — 15e Année No. 4047 — Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ — ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՆՊԱՍՏԸ ՁԵԶԻ, ԱՇԽԱՏԱՆՔ ՃԱՐԵՑԷՔ

Զարաչուչ ազդանշան մը կը ներկայացնէ «Մաթէն»ի բացած պայքարը՝ Վալանսի հայ գործաւորներու մասին։ Զարաչուչ մանաւանդ անոր համար որ, առջի օր Փարիզի անթելն ալ կը տարածէր նոյն պատմութիւնը,— Հայ գործաւորները տանտէր կը դառնան շնորհիւ իրենց ստացած նպաստին...

Փարիզեան թերթը երկար առնէ ի վեր կ'արծարծէ օտարականներու խնդիրը, միշտ յիշեցնելով թէ անոնք բեռ են եղած Ֆրանսայի վրայ, եւ լուրջ վտանգ մը կը ներկայացնեն հանրային առողջութեան համար։ Ան իրեն յատուկ բառեր ալ ունի,— «Միջազգային խաժամուժ», «օտար թափթփուքներ», «անբաղձալի ստանիճադանդը» եւն.։

Բայց, առաջին անգամ է որ մյաքան չեչտակի կը դնէ հայ տարագիրներու խնդիրը, երկդիմի բառեր գործածելով եւ ծուռ մեկնութիւններ տալով։ Եւ կը թուի թէ չարքը պիտի չվերջանայ Վալանսով։

Հայ գործաւորներուն մէջ ալ կրնան գտնուիլ ծոյլ կամ անոպայ տարրեր, որոնք բան-գործ ըրած ըլլան նպաստով ապրիլ, կամ չարաչար գործածել այդ հաց-պանիրի գինը։

Ֆրանսացիներուն մէջ պակա՞ս են այդպիսիները։ Իրենց թերթերը ամէն օր զարմանազան պատմութիւններ չե՞ն հրատարակեր ատարակ խաչագողներու, բախտախնդիրներու մասին, որոնք կեղծանուններ, նոյնիսկ ոճիրներ, գողութիւններ կը սարքեն, գործազրկութեան նպաստ ստանալով, Տակաւին առջի օր ոստիկանութիւնը ձերբակալեց երկու-երեք Ֆրանսացիներ, երբ «քէյֆ»ընէին առաջնակարգ գլանիկներ ծխելով։

Բսել կ'ուզենք թէ արատաւոր մարդիկ միշտ ալ կրնան գտնուիլ ոք եւ է ժողովուրդի մէջ։

Ուրիշ ճշմարտութիւն մը եւս,— մեր տարագիրները շատ մը նորութիւններ իւրացուցին այս յղփուն պղուտաններուն վրայ, կա՛մ պատեհ հասակ նետած ըլլալով, եւ կամ չփուելով կասկածելի բնակիններու հետ։

Գալով բուն Վալանսի, ստուգման կը կարօտի թէ քանի՛ հայ բանուորներ յաջողեր են տանտէր դառնալ, խնայելով իրենց ստացած գործազրկութեան նպաստէն։

«Մաթէն»ի թղթակիցը երկինքէն իջած մարդու մը տպաւորութիւնը կը գործէ, գրելով թէ Հայերը «վարժուած՝ ոչինչով ապրելու, հազիւ 5 — 6 ֆրանք կը ծախսեն»։ Ուրեմն Հայերը միայն ջուր կը խմեն, օդ կը ծծեն, եւ կամ խոտ կ'ուտեն...

Վալանսի քաղաքապետը, որ բարեխիղճ մարդու համբաւ կը վայելէ, աւելի խելօք բաներ կ'ըսէ, պարզապէս հաստատելով թէ անհանգիստ նիւթական կարողութենէն վեր է բաշխուած նպաստին չափը։ Եւ ատոր իբրեւ պատճառ կը ցուցնէ հայ գործաւորներու համախմբումը։

Կը նշանակէ թէ՝ հայ նպաստընկալները աչքի զարկած են, չափազանց համբանք մը կազմելով փոքր քաղաքի մը մէջ։

Հարցին այս ձեւակերպումը ինքնին ջուրը կը ձգէ «Մաթէն»ի խմբագրութեան կամ թղթակցին վերագրումները։

Բայց այս խնդիրը երկրորդական կը մնայ, բաղդատելով բուն հարցին հետ։

Հայ բանուորը, որ վարժուած է քարէն հաց հանելու եւ միշտ իր ճակտին քրտինքովը ապրելու, նոյնիսկ տուն շինելու շնորհիւ իր վաստակին, ինչո՞ւ յանկարծ դարձաւ գործազուրկ։ Ինչո՞ւ կը փիջանի նպաստ ստանալ, այո՛, նպաստով ապրիլ ամբողջ տարիներ։

«Մաթէն»ը եւ իր նմանները պարտաւոր են հրապարակաւ լուսաբանել այս խնդիրը, փոխանակ միտք պղտորելու, հեգնելու, եւ մեր տարագիր բազմութիւնները ներկայացնելու իբրեւ «ցեզարումը»։

Եկող-գացող կառավարութիւնները օրէնքներ հաստատեցին, սահմանափակելով օտարազգիներու աշխատանքի իրաւունքը։ Տասը առ հարիւրի օրէնքին վրայ աւելցան ուրիշ կաչկանդումներ, արհեստաւորներու, առեւտրականներու եւն. մասին։

Օտարականներէն անոնք որ երկիր ունէին, ձգեցին գացին։ Հակառակ այս մեկնումներուն եւ ուրիշ տնօրինութեանց, գործաւորներու թիւը կը մնայ գրեթէ անփոփոխ — 350,000 - 400,000, չհաշուելով միայն արձանագրուածները։

Կառավարութիւնը ձեռնարկեց հանրօգուտ շինութիւններու, մղում տուաւ ազգ. պաշտպանութեան ճարտարագործութեանց։ Բայց նախապատուութիւնը սահմանուած ըլլալով տեղացիներուն, հայ գործաւորները այս պատեհութենէն ալ չկրցան օգտուիլ։

Մէկ խօսքով, մենք միշտ մնացինք օտարականներուն ստաբախտը, հակառակ անոր որ զինուորական ծառայութիւն ալ կը կատարեն մեր երիտասարդները, աւելի քան երկու տարիէ ի վեր։

Նոյնիսկ զինուորներուն ընտանիքները զրկուեցան այնպիսի տարրական իրաւունքներէ, որ կը բխին այդ պարտականութենէն։

Մէկ խօսքով՝ կաշկանդում եւ խոչընդոտ ամէն քայլի վրայ։ Եւ մենք ալ ունեցանք նպաստընկալներու բազմութիւն մը։ Երեւոյթ մը, որ երբեք չի համապատասխաներ այս չարքաշ եւ շինարար ժողովուրդի նկարագրին. (բարեհաճեցէք համրել հայ աշխատաւորներու շինած հարիւրաւոր տուները, վերջին 15 տարիներու ընթացքին)։

Դարմա՞նը,— «Մաթէն»ները ամէնէն մարդկային, բուն ֆրանսական պարտականութիւնը կատարած կ'ըլլային, ոչ թէ վարկաբեկելով անճար աշխատաւորներ, այլ յիշեցնելով, յանձնարարելով որ իրաւասու իշխանութիւնը աւելի վեհանձնօրէն դատէ մեր կացութիւնը, եւ չկապէ մեր ոտքն ու ձեռքը։

Նպաստը ձեզի, աշխատանք ճարեցէք մեզի, բոնի ծուլութեան դատապարտուած հայ աշխատաւորներուն։ Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԵԹԷ ԱՆԳԼԻԱ ԸՆԴՈՒՆԻ ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ ԶԻՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ ԹՈՒՐՔԻԱՆ ԱԼ ՊԻՏԻ ՄԻԱՆԱՅ

— ✲ —

ՎԵՐՋՆԱԿԱՆ ՈՐՈՇՄԱՆ ԿԸ ՍՊԱՍՈՒԻ Վ'ՆԳԸ

Անգլիոյ արտաքին նախարարը շաբաթ օր Փարիզ հասնելով, երեք ժամուան տեսակցութիւն մը ունեցաւ արտաքին նախարար Պ. Պոնէի հետ եւ յետոյ Ժընեւ գնաց, Ազգաժողովին գումարման առթիւ։ Խօսակցութիւնները կը շարունակուին Ժընեւի մէջ, ուր կը գտնուի նաեւ Լոնտոնի խորհրդային դեսպանը, իբրեւ պատուիրակ Խ. Միութեան։

Վերջին լուրերու համաձայն, Անգլիա տրամադիր կ'երեւայ տեղի տալու, ընդունելով Մոսկուայի զինակցութեան ծրագիրը։ Լորտ Հըլիֆաքս կարեւոր տեսակցութիւն մը ունեցաւ խորհրդային պատուիրակին հետ եւ անոր հաղորդեց Փարիզի մէջ կատարուած խորհրդակցութիւնները։ Մոսկուա միշտ կը պնդէ եռեակ զինակցութեան վրայ (Անգլիա, Ֆրանսա եւ Խ. Միութիւն), երեք պետութեանց ապայակոյտներուն կողմէ մշակուած պայմանագրութեան մը հիման վրայ որ պիտի ճշդէ գործակցութեան եղանակները։ Անգլիական վերջին ծրագիրը կը տրամադրէ.—

1. Մեծն Բրիտանիա, Ֆրանսա եւ Խ. Միութիւնը կ'երաշխաւորեն Լեհաստանի եւ Ռումանիոյ անկախութիւնը, բայց Խ. Միութիւնը պարտաւոր չէ միջամտելու, եթէ Անգլիա եւ Ֆրանսա օգնութեան չհասնին Լեհաստանի եւ Ռումանիոյ։

2. Երեք ընդհ. ապայակոյտները պիտի ճշդեն երեք պետութեանց օգնութեան եղանակը։

3. Մեծն Բրիտանիա պատրաստ է յառաջիկային քննելու ուրիշ եւրոպական պետութեանց, օրինակ Պալթեան երկիրներու երաշխաւորութեան խնդիրը։

Լոնտոնի պաշտօնական շրջանակներուն մէջ կը հաւատան թէ Չէմպըրլէն հիմնովին փոխած է իր դիրքը եւ պատրաստ է ընդունելու պաշտպանողական զինակցութեան ծրագիրը, երեք պետութեանց միջեւ, որուն հաւանաբար պիտի միանայ նաեւ Թուրքիա։

Այս որոշման վրայ, յանձնարարուեցաւ Վարշաւայի եւ Պուքրէշի բրիտանական դեսպաններուն այդ կառավարութեանց հաղորդել զինակցութեան նոր բանաձեւը, որ ուղղակի կապ ունի Անգլիոյ խոստացած երաշխաւորութեան հետ։ Այս դիմումը անհրաժեշտ նկատուած է, որովհետեւ Լեհաստան եւ Ռումանիա կը գժկամակին ընդունիլ Խ. Միութեան ուղղակի մասնակցութիւնը։ Կը կարծուի թէ երկու պետութիւնները այժմ փոխած են իրենց ընթացքը, եւ հաճութեամբ պիտի ընդունին անգլօ-խորհրդային զինակցութիւն մը։ Ուրիշ լուրի մը համաձայն, անգլիական նոր ծրագրով, եռեակ զինակցութիւնը օգնութեան պիտի հասնի որ եւ է եւրոպական պետութեան որ յարձակման կ'ենթարկուի։

ՄԱՆՐ ԴԷՊՔԵՐ ՏԱՆՑԻԿԻ ՄԷՋ

Լեհական կառավարութիւնը պաշտօնական զեկոյց մը հրատարակեց, որ կ'ըսէ թէ մայիս 20ին ջղագրգիռ բազմութիւն մը յարձակեցաւ Տանցիկի լեհ մաքսային քննիչներու պահականոցին վրայ, առաջնորդութեամբ նացիներու որոնք համազգեստ հագած էին։ Պահականոցը քարկոծուեցաւ եւ ոստիկանութիւնը մերժած ըլլալով միջամտել, երեք մաքսային քննիչները հեռացան, իսկ շէնքը ամբողջովին աւերի արուեցաւ։ Ատոր վրայ դէպքին վայրը գնաց լեհական ներկայացուցիչը։ Ամբոխը կրակեց անոր կառքին վրայ, որուն վարիչը իր կարգին զէնք արձակեց, սպաննելով ցուցարարներէն մէկը։ Լեհաստանի ներկայացուցիչը անմիջապէս ազդու բողոքագիր մը ուղղեց։ Տանցիկի ծերակոյտը կը ջանայ թօթափել ամէն պատասխանատուութիւն։ Ծերակոյտին նախագահն ալ իր կարգին ծանուցագիր մը ուղղեց լեհական ներկայացուցչին, բողոքելով Տանցիկի հպատակներէն մէկուն սպանութեան դէմ։

Քաղաքական շրջանակներու կարծիքով, գիտակցաբար կը սարքուին այսպիսի դէպքեր, որպէսզի Լեհաստան ստիպուի զինուոր ղրկել Տանցիկ, եւ Գերմանիան ալ իր կարգին միջամտէ, իբրեւ նախայարձակ ամբաստանելով Լեհերը։ Հաստատուած կարգուսարքով, Տանցիկի ծերակոյտին կ'իյնայ պահպանել բարեկարգութիւնը, իսկ եթէ չկարենայ, լեհական կառավարութիւնը իրաւունք ունի միջամտելու։ Տանցիկի ծերակոյտը Գերմանացիներուն ձեռքն ըլլալով, երկդիմի դիրք բռնած է

*** Վարշաւայէն հասած հեռագիր մը կ'ըսէ թէ նոր դէպք մըն ալ պատահած է եւ թէ նացիները կը սպառնան արիւնալի վրէժխնդրութեանց դիմել, եթէ անմիջապէս Տանցիկի ոստիկանութեան չյանձնուին սպանութեան հեղինակները։

ԶԻՆՈՒՈՐՆԵՐՈՒ ՆՊԱՍՏԸ Կ'ԱՒԵԼՆԱՅ

Պաշտօնաթերթը եօթը նոր հրամանագիր-օրէնքներ հրատարակեց կիրակի օր։ Առաջին հրամանագիրը կը վերաբերի դրօշի տակ առնուած զինուորներու ընտանիքներուն յատկացուած նպաստին։ Մինչեւ հիմա այդ նպաստն էր Իւրաքանչիւր զաւկի համար յաւելման սակը նոյնն է երկու չարքերուն համար ցետոյ, որ եւ է տարբերութիւն չկար զանազան վայրերու միջեւ, թէեւ ապրուստի պայմանները տարբեր են մեծ քաղաքներու եւ գիւղական շրջաններու միջեւ։

Նոր հրամանագիրը կը սահմանէ հետեւեալ սակերը.— Գործօն բանակի համար՝ Սէնի նահանգին եւ Փարիզի մէջ՝ օրական 7 ֆրանք, գաւառի մէջ՝ 5 ֆրանք։ Պահեստիներու համար՝ Սէնի նահանգին եւ Փարիզի մէջ՝ 12 ֆրանք, 5000 բնակիչէ աւելի քաղաքներու մէջ՝ 8 ֆրանք, ուրիշ վայրեր՝ 7 ֆրանք։ Իւրաքանչիւր զաւկի համար յաւելման սակը նոյնն է երկու չարքերու համար ալ.— 5 ֆրանք 50 Փարիզի եւ Սէնի, 4,50 ֆրանք միւս նահանգներուն մէջ։

Պահեստիները երթուդարձի ձրի տոմսակ մըն ալ պիտի ստանան, մէկ անգամուան համար։

ԻՏԱԼԻՈՅ ԵՒ ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ ԶԻՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ ՍՏՈՐԱԳՐՈՒԵՑԱՒ ՊԵՐԼԻՆԻ ՄԷՋ

Դաշինքը յարձակողական կը նկատուի

Երէկ, երկուշաբթի, Պերլինի մէջ ստորագրուեցաւ Իտալիոյ եւ Գերմանիոյ զինակցութեան դաշինքը։ Այս առթիւ Պերլին գացած էր Կոմս Չիանօ, Իտալիոյ արտաքին նախարարը, որ Մուսոլինիի փեսան է։ Կառավարութիւնը փայլուն ընդունելութիւն մը սարքած էր զինակից պետութեան ներկայացուցիչին, որ Պերլին հասաւ կիրակի առտու։ Բազմաթիւ բարձր պաշտօնատարներ համախմբուած էին կայարանին մէջ, դիմաւորելու համար։ Պաշտօնական ընդունելութենէն վերջ, Կոմս Չիանօ տեսակցութիւն մը ունեցաւ Հիթլէրի հետ, որ նեղան մը սարքած էր, մասնակցութեամբ 220 հոչնականներու։

Զինակցութեան դաշինքը ստորագրուեցաւ երկուշաբթի առտու ժամը 11ին, Իտալիոյ եւ Գերմանիոյ արտաքին նախարարներուն կողմէ, ի ներկայութեան Հիթլէրի։ Այս դաշինքով, Հիթլէր իբրեւ Առաջնորդ Գերմանիոյ կամ Մուսոլինի իբրեւ Առաջնորդ Իտալիոյ, պիտի կրնան երկու ժողովուրդները պատերազմի առաջնորդել, եթէ անխուսափելի դառնայ ընդհարումը։ Երբ մէկ երկիրը պատերազմի բռնուի, միւսն ալ պիտի մասնակցի։ Արգիլուած է անջատ հաշտութիւն կնքել։

Դաշնագիրը կը տրամադրէ կազմել երեք յանձնաժողովներ, մէկը՝ զինուորական, երկրորդը՝ քաղաքական, երրորդը՝ տնտեսական։ Առաջին յանձնաժողովը պիտի վարէ ընդհ. ապայակոյտներու խորհրդակցութիւնները, վճռելով միացեալ ճակատի եւ հրամանատարութեան խնդիրը։ Երկրորդը պիտի վարէ դիւանագիտական յարաբերութիւնները, իսկ երրորդը պիտի կազմակերպէ ճարտարարուեստական եւ առեւտրական պատրաստութիւնները։ Այս տողերը գրուած ատեն բոլոր մանրամասնութիւնները ծանօթ չէին տակաւին, բայց կը հաւատան թէ դաշնագիրը կը բաղկանայ եօթը կէտերէ։

*** Ճափոնական կառավարութիւնն ալ տեղի տալով բանակի ճնշումին, կը պատրաստուի միանալու իտալօ-գերման զինակցութեան, պայմանաւ որ կայսրը հաւանութիւն յայտնէ։

Բուռն ճառ մը Գերմանիոյ պաշտպանման դէմ

Տոքթ. Կէօպէլս, Գերմանիոյ քարոզութեանց նախարարը, շատ բուռն ճառ մը խօսեցաւ Քէօլնի մէջ, օրուան կացութեան առթիւ։ Պերլինի պաշտօնական գործակալութիւնը յապաւած էր կարգ մը կէտեր, բայց Լոնտոնի թերթերը լայնօրէն կը ներկայացնեն զայն, մասնաւորապէս շեշտելով արտասանուած բառերուն ծանրութիւնը։ Ահաւասիկ քանի մը հատուածներ.

— «Այսօր Անգլիոյ մէջ կը ծաղրեն Գերմանիոյ քառամեայ ծրագիրը։ Աւելի լաւ կ'ըլլար որ նկատի առնէին թէ առանց անոր գերմանական կաթսան շատոնց պայթած պիտի ըլլար, իբրեւ հետեւանք նախանիւթերու նուազութեան։ Ժողովրդապետութեանց բռնած դիրքը ճակատագրականօրէն եւ շարունակաբար նոր ընդհարումներու պիտի առաջնորդէ, ընդհարումներ զոր մենք չենք յարուցաներ, այլ տրամաբանական հետեւանքն են կացութեան։ Այս կացութիւնը պիտի չքանայ Գերմանիոյ պաշարման փորձով, կամ Անգլիոյ պարտաւորիչ զինուորութեան հաստատումով եւ կամ սպառազինութեամբ։ Այսօր Գերմանիա բացարձակապէս ի վիճակի է ինքն ալ յաջողութեամբ անձնատուր ըլլալու որ եւ է զինարշաւի, եթէ իրապէս կ'ուզեն այդ զինարշաւը»։

Տոքթ. Կէօպէլս Տանցիկի մասին ալ խօսելէ վերջ, բացատրեց թէ Գերմանիա թեւարկութիւն հաստատելով Պոհեմիոյ եւ Մորավիոյ վրայ, «վերջնապէս ապահովեց խաղաղութիւնը կեդր. Եւրոպայի մէջ, առանց ուրանալու մեր ցեղային եւ ազգային գաղափարները»։ Ետոյ աւելցուց.

— «Գերման ժողովուրդը իր Առաջնորդին կը հետեւի կոյր վստահութեամբ եւ կը սպասէ գալիք դէպքերուն։ Վախի զգացումը բոլորովին անծանօթ է իրեն։ Գերման ժողովուրդը կը քնանայ գլուխը փամփշտակալին վրայ։ Ան վճռած է մինչեւ վերջին վայրկեանը պաշտպանել իր կեանքը եւ ազատութիւնը։ Առաջնորդը բարեկամ է խաղաղութեան։ Նուազագոյն բանականութեամբ մը կարելի է փրկել խաղաղութիւնը, արդար խաղաղութիւն մը։ Պատերազմի գրգռիչները աւելի դժբախտութիւն մը պիտի պայթեցնեն Եւրոպայի գլխուն եթէ ստիպեն Գերմանիան պաշտպանել իր գոյութիւնը։ Անոնք ամէնէն երջանիկ օրերուն պիտի առաջնորդեն Եւրոպան, եթէ գոհացում տան գերման ժողովուրդին ամէնէն կենսական պահանջներուն»։

Նախարարը մասնաւորապէս փրփրած էր Անգլիոյ դէմ, զոր ամբաստանեց թէ իր կայսրութիւնը աւելցուցած է «հողեր գողնալով ամբողջ աշխարհի մէջ»։ Ետոյ աւելցուց (համաձայն Լոնտոն հասած հեռագրի մը).

— «Գոռնիկները երբ ծերանան յաճախ ջերմեռանդ բարեպաշտներ կը դառնան»։

45 ՄԻԼԻՈՆ ԲՆԱԿԻՉ, 10 ՄԻԼԻՈՆ ԶԻՆՈՒՈՐ...

«Ի հարկին ժողովուրդը պիտի խօսի»

Մուսոլինի վերջացուց Փիէմոնթէի պտոյտը, փառաբանելով այդ շրջանին դարաւոր աւանդութիւնները, քաջութիւնը եւ չարքաշութիւնը, քաղաքացիական կարգապահութիւնը եւ մանաւանդ անոր վճռական դերը՝ հայրենիքին միութեան եւ անկախութեան համար։

— «Փիէմոնթէ ֆաշական է հարիւրին հարիւր։ Թող միանգամ ընդ միշտ բռնուի առիկա, փարատելու համար կարգ մը ծիծաղելի պատրանքներ։ Փիէմոնթէն կ'աշխատի վճռականօրէն եւ ճշգրտօրէն, ներշնչուած՝ ինքնաբաւութեան բանաձեւերէն։ Թուղթի գործարաններէն մինչեւ հիւսուածեղէնը եւ մետաղագործութիւնը, Փիէմոնթէ բոլորովին ինքնաբաւ է, եւ օրինակ կը հանդիսանայ ամբողջ Իտալիոյ։ Այստեղ ինքնաբաւութիւնը կը համարուի պայման մը մեր երկրին անկախութեան, ինչպէս մէկ դար առաջ կը հաւատային ազգին անկախութեան եւ միութեան։ Կիրակի օր Թորինոյի մէջ ծանուցի թէ զինակցութեան դաշինք մը պիտի կնքուի Գերմանիոյ եւ Իտալիոյ միջեւ։ Այդ դաշինքը պիտի ստորագրուի այս երկուշաբթի օր (երէկ)։ Այսպէս պիտի կազմուի 150 միլիոն հոգինոց զանգուած մը որուն դէմ ոչինչ կարելի է ընել։ Այդ զանգուածը, անպարտելի զէնքով ու զինուորով, խաղաղութիւն կ'ուզէ,

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ԱՆԹԱՓԱՆՑԵԼԻ ԽԱՂԵՐ

»»» · [redacted]

Խորհրդային Միութեան արտաքին գործավարի պաշտօնանկութեան պատճառները շարունակում են մնալ անլուծելի գաղտնիք հանրային կարծիքի համար: Դրամատիրական աշխարհի լրագրողները չատ ճիգ թափեցին որեւէ ճեղք բանալու համար Կրեմլի խորհրդաւոր ու անակնկալ որոշումը ծածկող շղարշի մէջ, բայց ապարդիւն.— Բոլոր սրամիտ ու յաճախ հակասական ենթադրութիւնները մնացին ոչ-համոզիչ եւ անարժէք: Եւ ուրիշ կերպ լինել չէր կարող, քանի որ նրանք հիմնւում էին մի ընդհանուր սխալի վրայ— Լիտվինովի անկումը բացատրում էին այնպէս, ինչպէս կը բացատրէին ժողովրդավար կառավարութիւններից մէկի արտաքին նախարարի հրաժարումը:

Անգլիացի թէ Ֆրանսացի հրապարակագիրները համոզում էին, թէ Ստալինեան կառավարութեան ներսում վէճեր են ծագել Խորհրդային Միութեան այսօրուան եւ վաղուան քաղաքականութեան ուղեգծի մասին եւ գործավարը հեռանում է, չյաջողելով չահել Մոլոտովի դահլիճի հաւանութիւնն իր որդեգրած տեսակէտներին:

Բայց կա՞յ արդեօք որեւէ նմանութիւն օրինակ Ֆրանսական նախարարի եւ խորհրդային ժողովրդական գործավարի միջեւ: Բնաւ: Կոմիսարը նախարար չէ, այլ ճիշդ այն, ինչ սահմանափակ իմաստով բնորոշում է հայերէն գործավար բառը: Սահմանադրական երկիրներում ոչ միայն վարչապետները, այլ եւ իրենց գործակիցներն առանձին առանձին պատասխանատու են խորհրդարանի, ուրեմն եւ ազգի առջեւ: Նախարարի հրաժարումը կարող է յառաջ բերել դահլիճի հրաժարում եւ երբեմն կառավարելու սկզբունքների նորոգում ու յեղաշրջում: Խորհրդային պետութեան մէջ այդպիսի բան անկարելի է, որովհետեւ ժողովրդական գործավարները պատասխանատու լինելով անպատասխանատու առաջնորդի առջեւ, չեն հրաժարւում, այլ միայն արձակւում են պաշտօնից եւ շատ անգամ իրենց օրը մթնեցնում են բանտում կամ գնդակի տակ: Կարծիքների տարբերութեան հրաշքը երբեք տեղի չի ունենում Մոսկուայի կոմիսարների միջեւ: Նրանք բոլորն, իբրեւ աղափառ համայնավարներ, պարտաւոր են համամիտ լինել նոյնիսկ վաղւայ եղանակի մասին:

Զնայած դրան, ո՛րքան յաճախ է նորոգւում ժողովրդական գործավարների կազմը. չաբաթ չի անցնում, որ մէկը կամ մի քանիսը դէն չշպրտւեն ու նորերը չնշանակուեն: Նրանց փոփոխում են ըստ առաջին ցանկութեան եւ ամենայն գիւրութեամբ, ինչպէս գրպանի թաշկինակը: Եւ չեն էլ հետաքրքրւում, թէ ինչո՞ւ. Իքան անյայտացաւ ու Իգրեկը եկաւ՝ այնքան բազմաթիւ են անունները: Եւրոպացիների ականջին խորթ է հնչում — ժողովրդական կոմիսար, մանաւանդ երբ նրանց երեւակայութեան մէջ փռւում է ցամաքի մէկվեցերորդի անծայր տարածութիւնն ու 170 միլիոն բազմութեան ծովը: Քիչերը գիտեն գիտեն, որ Մոսկուայի կամ խորհրդային այլ մայրաքաղաքների «նախարարները» պարզ հրամանակատարներ են միակ ղեկավար կամքի, աւելի զուրկ անկախութիւնից ու ինքնավստահութիւնից, քան իրենց երկիրների պաշտօնէութեան միջին խաւերը— գպրոցի տեսուչ, զաւառակի պետ, պետական տնտեսագէտ, ճարտարապետ եւայլն: Եթէ մի օրում քառասուն ժող. կոմիսարներ աթոռազուրկ լինեն, դրանից Ստալինի քաղաքական ծրագրի մէջ մի կէտ մ՚որքանկէտ չի փոխուիլ:

Տարօրինակ է կառավարութեան խորհրդային ձեւը, բայց հասկանալի. պէտք է գիտնալ միայն թէ ոչ մի դիկտատոր այնքան խորապէս ու լայնօրէն իր ձեռքը չի առած պետական ղեկավարութիւնը, ինչպէս Ստալին: Վարչական մեքենայի ամենափոքրիկ ատիճանի, պատուտակների ու զսպանակների շարժումը ենթակայ է ժողովուրդի առաջնորդի մշտական հըսկողութեան: Աննշան խնդիրներն իսկ ընկուզւում են նրան: Գետական պաշտպանութեան, տնտեսական կամ մշակութային ձեռնարկների ներկայացուցիչներին ընդունելիս՝ Ստալին շատ անգամ զարմացրել է նրանց արծարծած հարցերի այնպիսի մանրամասն ծանօթութեամբ, որպիսին մատչելի է միայն գործին մօտիկ կանգնած մասնագէտներին: Խորհրդային երկրում չի կարող տեղի ունենալ որեւէ որոչում, "լինի կառավարական ճանապարհով, թէ կուսակցական, առանց դիկտատորի գիտութեան ու համաձայնութեան: Գետական ու հանրային կեանքի՝ մանաւորապէս բարձրաստիճան վարիչների խառազոյն ենթակայական վիճակում Լիտվինով բացառութիւն չէր կազմում: Միծաղելի է կարդալ անգլիացի կամ ֆրանսացի լրագրական մարգարէների գուշակութիւնները, թէ նա հրաժարական է տուած, գտնելով ինքզինքութիւն իր բուռն հակադիրման կամ հակիրճական քաղաքականութեան: Կարծես Լիտվինով կարող էր ունենալ սեփական ուղեգիծ հանդէպ այս կամ այն պետութեան կամ պետութիւնների խմբաւորման: Նա կատարում էր միայն իր ստացած հրամանները. եթէ արանցից մէկը լինէր— Թուղթի՝ պաշտօնական Բերլինին, Լիտվինով, իբրեւ "Իմ" Ֆինկելշտէյն, ցոյց կուտար հրէահալած ֆաշականներին նոյնքան հաճելի դէմք, որքան ցոյց է տուել իրը թէ ժողովրդապետական ճակատի պետերին: Ուրեմն խորհրդային վարչաձեւի տակ ոչ մի նշանակութիւն չունի, թէ ո՛վ է անուանապէս արտաքին գործավարը, մանաւանդ երբ երկրի ղեկը գտնւում է Ստալինի նման դիկտատորի ձեռքում:

Նրանց համար, ովքեր օրը օրին հետեւում են խորհրդային կեանքին, Լիտվինովի անկումը չէր զարմանալի, այլ նրա այդքան երկարատեւ պաշտօնի վրայ մնալը: Ցիշենք միայն մի քանի փաստեր: Հոկտեմբերեան յեղափոխութիւնից ի վեր երկրորդ արտաքին գործավարի բոլոր կուսակցական հասակակիցները, այսպէս կոչուած «հին պահակազօրքից», չքացան հրապարակից եւ ոչ բնական մահով: «Դաւաճանութիւնների ու դաւաճանութիւնների» արիւնոտ փոթորիկն անցաւ Լիտվինովի կողքից առանց նրան հարուածելու, բայց գտաւ նրա տեղակալ օգնականներին— Կրեստինսկի, Ստոմոնեակով, Կարախան, Սոկոլնիկով: Արտաքին գործավարութիւնը ամէնից աւելի դաժանօրէն սրբուեցաւ Չեկայի կարմիր աւելով: Իր նըշանակած (ձեւականօրէն ենք տառւմ եւ ոչ թէ փաստօրէն) դեսպաններից ու պաշտօնեաներից շատերը գլխատուեցին: Նոյնն իսկ, մի անգլուհի, աքսորեցին զաւառական հեռաւոր մի քաղաք— Սվերդլովսկ: Արտաքին գործավարի կարեւոր դիրքեր գրաւող մարդուն, այն էլ Լենինի գործակից, ենթարկեցին ստորացուցիչ հսկողութեան կուսակցութեան մէջ: Հանդիսաւոր պարագաներին շատ քիչ անգամ քովը էին տալիս նրան երեւալ Առաջնորդի անմիջական աչխատակիցների չարքերում: Համոզուելու համար կը բաւէ աչքէ անցընել «Իզվեստիայի» Ստալինը յաւերժացնող լուսանկարները: Իսկ եթէ Լիտվինովի կլոր դէմքը, զարդարուած ակնոցներով, երբեմն երեւացել է թերթերում, այն էլ մի ինչ որ Շկիրեատովի կամ Բագիրովի թիկունքից: Լուսանկարները դիտելիս թւում էր զարմանալի ու անհասկնալի, որ Մոսկուայում այդքան երկրորդական նշանակութիւն ունեցող մէկի հետ Եւրոպայի վարիչները լուրջ կերպով խորհրդակցութեան են նստում Ժընեւում, վերապրելով նըրան իրենց հաւասար պետական գործիչի հեղինակութիւն եւ կչիռ:

Եթէ Ստալինեան դիկտատուրայի տակ գործավարի անհատականութիւնը կարեւորութիւն ունենար եւ Լիթվինովի հրաժարումը նախանշան լինէր արտաքին քաղաքականութեան փոփոխութեան, Մայիս 3ի յաջորդ օրն իսկ Կրեմլի յատակ վճիռը վերջ կուտար միջազգային կեանքի անորոշութեան: Բայց մենք տեսնում ենք նրա կողմից յետին միտքերի նոյն պատկերը, անփոփոխ տարիներից ի վեր, որի հետեւանքով Լոնտոն-Մոսկուա առաջարկ – հակառաջարկների պաւէտը ձգձգւում է տաղտկօրէն, սպառելով վարագոյրը ինքնելուծ բաւ տաղների համբերութիւնը:

ՀԱՅԿ ՍԱՐԳՍԵԱՆ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԴԱՏԻՆ ՈՒՐԻՇ ՄԷԿ ԷՋԸ

ՄՕՏԱԼՈՒՏ ԱՐԵՒԵԼՔԻ ԲԱԺԱՆՈՒՄԸ

Գ.

ԼՈՆՏՈՆԻ ԴԱՇՆԱԳԻՐԸ (26 Ապրիլ 1915)

Ինչպէս գիտենք, պատերազմի բռնկումէն ետքը Իտալիա իր չէզոքութիւնը յայտարարեց: Սակայն նըկատելով որ Աւստրիան յաջողութեան պարագային նոր փոփոխութեանց պիտի ենթարկէր Պալքանեան հաւասարակշռութիւնը, միւս կողմէ, Աւստրիոյ հետ սկսուած բանակցութիւնները անյաջողութեան մատնուած ըլլալով, Իտալիան հակեցաւ Եռեակ Համաձայնութեան:

Մարտ 4ին, 1915, Լոնտոնի իտալական դեսպան Փէքիալի, գաղտնի յուշագիր մը կը յանձնէ Էտ. Կրէյին, պարզելով Իտալիոյ ձգտումները, որոնք կը վերաբերէին Թրէնթինոյի, Ալպանիոյ եւ Ադրիականի: Առկէ զատ, Իտալիա կը պահանջէր որոշ սահմաններ Ափրիկէի մէջ, ու նաեւ Թըրքական հողերէն մաս մը, եթէ բաժանման ենթարկուէր Օսմ. կայսրութիւնը

Սակայն բաւական դժուարին եղաւ բանակցութիւնները: Իտալիոյ ցանկութիւնները Կիլիկիոյ եւ Իզմիրի վըրայ, հաշտ աչքով չէին դիտուեր Ֆրանսայի եւ Անգլիոյ կողմէ, ինչպէս նաեւ Ռուսաստանի կողմէ՝ Ադրիականի վրայ եղած ձգտումները: Ցետոյ Ռուսաստանը աւելորդ, կամ աւելի ճիշդ ուշ կը գտնէր այլեւս, Իտալիոյ մասնակցութիւնը:

Այս պատճառաւ իտալական յիշատակագիրը որոշ բարեփոխման ենթարկուեցաւ: Նկատի առնուեցաւ Միջերկրականի հաւասարակշռութիւնը: Ասիական Թուրքիոյ մասնակի կամ ամբողջական բաժանման պարագային Իտալիա պիտի ստանար Ատալիոյ վիլայէթի բաւարար մասը:

Այնուամենայնիւ Իտալացիները կը ձգձգէին իրենց մասնակցութիւնը, ինչ որ մանաւորապէս շատ դժգոհ կը թողէր Ռուսաստանը: Ապրիլ 21ին ցարը կը հանդուրժէր Փուանքարէին.

"Իտալիոյ" կռուի մասնակցութիւնը իմ աչքիս արժէք կը ստանար, եթէ ան, գործի անցնէր անմիջապէս: Շատ զարմանալի է որ գրեթէ իր բոլոր պահանջները ընդունելի ըլլալէ վերջ Իտալիան դեռ կը յամենայ գործողութեանց մասնակցիլ »:

Եւ սակայն 26 ապրիլ 1915ին Լոնտոնի մէջ, Էտ. Կրէյի, Փօլ Քամպօնի, Կոմս Պէնկէնտօրֆի եւ Մարքիզ Իմփէրիալիի միջեւ, կը ստորագրուի Իտալիոյ մասնակցութեան եւ միջամըտութեան դաշնագիրը, թէեւ Եռեակ Համաձայնութիւը Իտալիայէն գաղտնի պահեց Պոլսոյ եւ Թուրքիոյ շուրջ եղած համաձայնութիւնը:

Մայիս 4ին Իտալիա խզեց Եռեակ Զինակցութիւնը: Իսկ Մայիս 24ին պատերազմ յայտարարեց միմիայն Աւստրիոյ Հունգարիոյ, Թուրքիոյ հետ յարաբերութիւնները խզեց օգոստոս 20ին, իսկ Գերմանիոյ հետ 28 յունիս 1916ին, երբ Հռոմի կառավարութեան գլուխն անցաւ Սալանտրա:

Լոնտոնի համաձայնութենէն վերջ, Դաշնակիցները Ցունաստանին վերադարձնել ուզեցին Իզմիրը, պայմանաւ որ Քավալա տրուի Պուլկարիոյ՝ անոր մասնակցութիւնն ալ ապահովելու համար: Դաշնակիցները առաջարկեցին Ցունաստանին նոյնիսկ Կիպրոս եւ ամբողջ Իզմիրի վիլայէթը, անոր միջամտութեան համար: Սակայն Ցունաստանը մերժեց, ու տրիկա գլխաւոր պատրուակը դարձաւ, որ Իտալիան ն'րէն պահանջէ Իզմիրը:

ԱՆԳԼԵՒԱՐԱԲԱԿԱՆ

ԽՕՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ (1914–1915)

Արաբական երկիրները գտնուելով Սուէզի Ջրանցքի եւ Պարսկական ծոցի միջեւ, իրենց աշխարհագրական դիրքին շնորհիւ, միշտ ալ Անգլիոյ մասնաւոր ուշադրութիւնը հրաւիրած են իրենց վրայ

Դեռ 1912ին ու ապա 1914 յուլիսին, լորտ Քիչնէր առիթ ունեցած էր տեսնակցելու արաբ ղեկավարներուն հետ Իսկ պատերազմի ընթացքին Անգլիացիները ամէն միջոցի դիմեցին հրահրելու համար Արաբներու ապստամբութիւնը եւ ըմբոստացնելու թըրքական իշխանութեանց դէմ, խոստանալով իրենց երկիրներու անկախութեան եւ նոյնիսկ խալիֆայութեան վերահաստատումը:

Արաբական երկիրներու մէջ աչքի կը զարնէին երկու գլխաւոր պետեր, — մէկը՝ Նէճտի էմիր Իպն Սաուտ, իսկ միւսը Մէքքէի Շէրիֆը: Վերջինս երեք զաւակ ունէր, որոնց կրտսերը՝ Ֆէյսալ, յետագային կարեւոր քաղաքական դեր պիտի խաղար, արաբական գործերու մէջ: Բանակցութիւններու սկիզբէն իսկ, Շէրիֆը որոշ վերապահումներ ցոյց տուաւ, ու կը թուի թէ շատ խելացի կերպով, ան գիտցաւ գաղտնի յարաբերութիւններ պահել մէկ կողմէ Թուրքիոյ, իսկ միւս կողմէ Անգլիացիներու հետ, բարիկամ գտնելու համար ի վերջոյ՝ ամէնէն զօրաւորին:

Անգլիացիները ամէն գնով որոշած էին սիրաշահիլ Մէքքէի Շէրիֆը. Ռուսի համաձայնեցան կազմել արաբական համադաշնակցութիւն մը, անոր գլուխը ունենալով Շէրիֆ Հիւսէյին պէն Ալի: Անգլիացիները համաձայնեցան նոյնիսկ ժամանակաւորապէս անոր ձգել Պաղտատ եւ Պասրան: Շէրիֆին խոստացան առատ զէնք եւ ռազմամթերք, ու ամսական 20 հազար անգլիական ոսկի: Սակայն անսահման էին Արաբներուն ձգտումները: Շէրիֆը գրաւոր ներկայացուց իր պահանջները: Իր գծած սահմաններու մէջ կը մտնէին Հալէպ, Դամասկոս, Համա, Հոմս:

Ինչպէս կ'երեւայ, անգլեւարաբական այս բանակցութիւնները գաղտնի կը պահուէին եւ ի մնաս Ֆրանսայի: Որովհետեւ միշտ վախ կար, որ վերջին բոպէին Շէրիֆը կ'անցնի Թուրքիոյ կողմը: Լիման Ֆոն Զանտէրս իր յուշերուն մէջ կը պատմէ 21 հոկտեմբեր 1915ին, Ջէմալ փաշայի բռնած գաղտնի հեռագիրը ուղղուած Հնդկաստանի փոխարքային.— « Արաբները կը խաբխաբէին եւ կը վարանէին, անոնք հաւանաբար քայլեն Թուրքիոյ կողքին, եթէ մենք հրապուրիչ դերապանց միջոցներ չսպառենք »:

Ի՞նչ էին հրապուրիչ միջոցները, իշխանութեան եւ հողամասի խոստում, որոնց [illegible] ի մնաս Ֆըրանսայի: Ուստի Անգլիացիները դղալուցին Շէրիֆին թէ իրենք հարկադրուած են, ռազմագիտական տեսակէտէն, պահել Պաղտատ ու Պասրան Իսկ արաբական իշխանութեան կը ձգէին Սուրիոյ չորս գլխաւոր քաղաքները, ինչ որ արդէն մաս կը կազմէր Ֆրանսական ազդեցութեան գօտիին, համաձայն Լոնտոնի համաձայնագրին: Արաբները մինչեւ իսկ յաւակնութիւններ ունէին Մերսինի եւ Ատանայի վրայ: Սակայն Եգիպտոսի մարդպան Մաք Մահոնի ազդու միջամտութեան վրայ, Շէրիֆը կը հրամարի այդ վայրերը պահանջելէ, զանէ պատերազմի տեւողութեան ընթացքին, աւելի չարելու համար Ֆրանքեւանգլիական զինակցական յարաբերութիւնները:

Տ. ԲԱՂՏԱՍԱՐԵԱՆ

Ի՞նչ կ'ըսէ թուրք մամուլը անգլօ-թուրք դաշինքի մասին

Ինչպէս հաղորդած էինք, Թուրք մամուլը "Թրք դոհունակութեամբ" [illegible] գրեց անգլօ-թուրք համաձայնութեան կնքումը:

Հիւսէյին Ճահիտ կը գրէ «Եէնի Սապահ»ի մէջ (15 մայիս).

– « Թուրքիա եւ Անգլիա, [illegible] ի դէմ Միջերկրականի մէջ տեղի [illegible] նենալիք յարձակումի մը, փոխադարձ օգնութեան յանձնառութեան տակ կը մտնեն: Առկէ աւելի ընդ[illegible] նուր, աւելի տեւական եւ հիմնական համաձայնութեան մը նախապայման: Այն վաւերագիրը որ այսօր [illegible] Միջերկրականէն զատ յարձակումի [illegible] դէմ երկու պետութիւնները փոխադարձ օժանդակութեան յանձնառութեան տակ կը դնէ, վաղը նոյն [illegible] տութիւնը Պալքաններն ալ [illegible] ընդգրկէ եւ Թուրք հանրապետութեան ցամաքային թէ ծովային սահմաններուն անձեռնմխելիութիւնը [illegible] շախիքի տակ մտած պիտի ըլլայ.

Այս յանձնառութիւնը [illegible] ուած առէն մեր զգացած գոհունակութեան մէջ ոչ մէկ պետութեան [illegible] ու եւ է յարձակումի զգացում [illegible] ոչ ալ պարծանքի ու ապարդիւն [illegible] յաղթ փափաք: Մեր ժեծագոյն [illegible] հոնունակութիւնը առաջ կուգայ [illegible] րուհրդածութենէն թէ, այս նոր [illegible] ռանագիտական վաւերագիրը [illegible] ծառայէ համաշխարհային խաղաղութեան ամրապնդումին: Թուրքիոյ եւ Անգլիոյ գործակցութիւնը եթէ [illegible] Միջերկրականի կարգ մը [illegible] ներուն վրայ յարձակումի մը դիմաց [illegible] կռութիւն կայ, զայն յուսախաբ [illegible] նելու մնայուն ունի:

Թուրքիոյ բոլոր պետութեանց [illegible] յարաբերութիւնները մինչեւ [illegible] խիստ ազդամիտ եւ բարեկամական եղած են: Կասկած չկայ թէ ասկէ [illegible] ալ իր նոյն հանգամանքը պիտի պահէ: Կրնանք ենթադրել թէ, [illegible] կնքուած համաձայնութիւնը Առանցքի պետութեանց կողմէ [illegible] հանութեամբ պիտի դիմաւորուի [illegible] ալ դէշ կերպով պիտի մեկն[illegible] «Եթէ այսպէս ըլլայ, [illegible] պիտի ցաւինք »:

Թուրքիա Գերմանիոյ կամ Իտալիոյ դէմ ինչպիսի բաղձանք մը կրնայ ունենայ: Անկարելին ենթադրելով, եթէ յաջող մը ընդունինք թէ Գերմանիա եւ Իտալիա քայքայուեցան, ասկէ ինչ մը չափ օգուտ մը չվիճակէր Թուրքիոյ բաժնին: Հետեւաբար, ոչ Գերմանիա, ոչ Իտալիա տրամաբանօրէն հաւանական չեն կրնար նկատել թէ Թուրքիա իրենց դէմ ծրագրի մը մասնակցի, կամ նման ընթացք մը որդեգրել: Մենք միմիայն մեր պաշտպանութիւնը, մեր ապահովութիւնը կը խորհինք: Այս մասին մեր իրաւունքն ալ աշխարհի վրայ ոչ մէկը կրնայ ուրանալ:

Արդէն Առանցքի պետութիւնները զանազան առիթներով յայտարարած են մեզի հանդէպ իրենց բարեկամական զգացումները: Եթէ այս զգացումները անկեղծ են — եւ իրը [illegible] կեղծ կրնանք ընդունիլ — նոյն [illegible] ընկամութեան անգլիական եւ ֆրանսական պետութեանց ալ մասնակցութեան անոնց համար միայն գոհունակութեան առիթ մը պէտք է կազմէ »

ԳԷՈՐԳ ՄԱՐԶՊԵՏՈՒՆԻ

(ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՎԷՊ)

Գրեց՝ ՄՈՒՐԱՑԱՆ

Նոյն որոշումն արին կաթողիկոսի հետեւորդներից Մովսէս վարդապետը, Թէոդորոս սարկաւագը, երկու եղբայր՝ Մովսէս եւ Դաւիթ քահանաները իրանց աշխարհական եղբօր՝ Մարզսի հետ, եւ մի քանի ուրիշներ:

Բայց եւ այնպէս նոյն աւուր գիշերը կաթողիկոսը իւր երկչոտ միաբանութիւնը ժողովելով, նրանց հետ միասին խոյս տուաւ դէպի Բագարան:

Հետեւեալ առաւօտ մի քանի գունդ զինուորներ յառաջանում էին դէպի Բիւրական: Ամրոցականները հեռուից նրանց տեսնելով՝ կարծեցին թէ Բըլնեցւոց յառաջապահներն են եւ սկսան ապշած դէպի ամրոցները վազել: Բայց երբ այդ գնդերը մօտեցան, նըրանք զարմանալով նկատեցին Ռստանիների դրօշակները եւ եւ ուրախութեամբ լցուեցան: Եկողները ոչ թէ իշխանիններ, այլ հայ զօրքեր էին. բայց ո՞ր իշխանի զօրքերը, ոչ ոք գիտէր:

Երբ նրանք Բիւրականի պարիսպներին հասան, ամրոցականները զարմանալով տեսան, որ մի քանի հարիւր հոգուց բաղկացած այդ զօրագունդը ոչ պետ ունի, ոչ գլխաւոր, այլ մի ինչ որ խարազանագդեստ մարդ, խաչանիշ դրօշը ձեռքին, առաջնորդում է նրանց:

Երբ ամրոցի դռները բացին օգնութեան հասնող զօրքը ներս ընդունելու, Սահակ սրբազանը դէպի դրօշակիր առաջնորդը առաջանալով, ասաց.

— Այս ի՞նչ եմ տեսնում... Հայր Սոլոմոն ճգնաւորը զօրապե՞տ է դարձել...

— Այո՛, սրբազան. եկեղեցւոյ ազատութիւնը պաշտպանող զօրքին առաջնորդներ պիտի առաջնորդեն, պատասխանեց խարազնազգեստ հայրը եւ պատմեց նրան թէ ինչպէս էր ժողվել այդ զօրագունդը:

Սոլոմոն ճգնաւորը Սագաստան ազգաբուած մի հայ քահանայ էր, որ քաղդի բերմամբ ազատութիւն գտանելով՝ վերադարձել էր հայրենիք եւ իւր օրերը վանքերում անցնում էր աղօթութեամբ:

Լսելով Այրիվանքի կոտորածը եւ Հայոց կաթողիկոսի կրած հալածանքները, նրա մէջ վառուեց ազգակիցներին օգնելու նախկին եռանդը եւ նա սկսաւ թափառել չէներն ու աւանները եւ յորդորել ժողովրդին զէնքի դիմելու եւ իրանց պաշտպանելու, քանի որ իշխանները մերժում էին նրանց այդ պաշտպանութիւնը:

Ճգնաւորին ընկերացան մի քանի ազատ զինուորներ, որոնց շնորհիւ նա հեռահեռէ կազմակերպեց մի գունդ, որ օգնութեան էր հասնում յարձակման ենթարկուող գիւղացիներին: Երբ լուր տարածուեց թէ Բէչիրը դիմում է Բիւրական կաթողիկոսին ձերբակալելու, ճգնաւորը հրաւէր կարդաց իւր գնդին՝ գնալ Հայրապետին օգնութեան, որովհետեւ նա էլ նոյնչափ լքեալ ու անօգնական էր, որքան գեղջուկ ժողովուրդը:

Այս հրաւէրը սիրով ընդունուեցաւ գնդի կողմից:

Բացի այդ ճգնաւորի խմբին միացան նաեւ աւաններում գտնուող այլեւ ազատ զօրքեր, որոնք «մինչեւ այսօր երկրի իշխանների համար կըռուեցինք, այժմ էլ եկեղեցու իշխանի համար կռուենք» ասելով, յարել էին խաչանիշ դրօշին եւ դիմել Բիւրական:

Ճգնաւորի հետ եկած զօրքը վեհարանի շուրջը պատած սպասում էր, որ Վեհափառը ելնէ եւ օրհնէ իրանց: Այդ մի բնական եւ իրաւացի ցանկութիւն էր այն զօրականի համար, որ ինքնակամ եկել էր իւր եկեղեցին եւ նրա պետը պաշտպանելու: Բայց ո՛րքան մեծ եղաւ Սոլոմոն հօր ցաւը, երբ Դրան եպիսկոպոսը յայտնեց նըրան թէ՝ Վեհափառը խոյս է տուել Բագարան:

— Իմ զօրքերը կը ցրուեն, եթէ այդ իմանան, ասաց նա եպիսկոպոսին. նրանք եկել են այստեղ Վեհափառին պաշտպանելու. Իսկ եթէ նրանց յայտնուի թէ կաթողիկոսը ձգել է միաբանութիւնը իւր անձն ազատելու համար, նրանք զուցէ վերադառնան հէնց այս վայրկեանին:

— Ի՞նչ անենք ուրեմն. մենք կարօտ ենք այդ զօրքի օգնութեան, հարցրեց եպիսկոպոսը:

Փոքր մտածելուց յետ ճգնաւորը պատասխանեց.

— Պէտք է յայտնել նրանց թէ՝ Վեհափառը հիւանդ է եւ ելնել չէ կարող: Այս անմեղ սուտը օգուտ կը բերէ մեզ:

— Ջէ՛, հայր Սոլոմոն, չկայ մի սուտ, որ յանցանք չհամարուի, եւ չկայ մի յանցանք, որ անպատիժ մընայ, նկատեց եպիսկոպոսը. ես այդ սրբազէր զօրքին խաբել չեմ կարող: Աւելի լաւ է, յայտնենք նրան ճշմարտութիւնը. իսկ մեր պաշտպանութեան գործը թողնենք նրա խղճին:

— Այդ միեւնոյնն է՝ թէ մենք մեր ձեռքով Բիւրականը յանձնենք թշնամուն:

— Ի՞նչ անենք ուրեմն, հարցրեց եպիսկոպոսը տարակուսելով:

— Ուրիշ այլեւս անելու չունենք. մնում է որ ես ինքս գործեմ այդ յանցանքը, եթէ արդարեւ դա մի յանցանք է, ասաց ճգնաւորը: Ապա զուրս գալով վեհարանի բակը, յայտնեց զօրքին թէ՝ «Վեհափառը հիւանդ է եւ իմ բերանով ուղարկում է ձեզ իւր հայրական օրհնութիւնը»:

Զօրքը, ի հարկէ, հաւատաց ճգնաւորին եւ շատերը նրանցից եկան ու համոզման թէ՝ Թշնամու յարձակման լուրը վախեցրել է կաթողիկոսին:

Այս համոզումը, մինչեւ անգամ [illegible] բորբոքեց նրանց մէջ վրէժխնդրութեան կրակը:

Նոյն օրը եւեթ զօրքերը կարգաւորեցին: Թէ ամրոցում եղածները մի [illegible] էլ նորեկները բաժանեցին գունդ խմբերի, որոնց եւ կարգեցին գունդ գան տեղերում. այն է՝ ամրոցի պարիսպների տարակների մէջ, ամրոցի պարիսպների վրայ եւ մնացեալներին՝ գնեցին [illegible] առջ կամ գաղտնի ծածկարաններում:

Ընդհանուր հրամանատարութիւնը յանձն առան տեղական զօրքերի [illegible] բայ՝ Թէոդորոս սարկաւագը, որ [illegible] զինավարժ էր, իսկ եկւորների վրայ Սոլոմոն ճգնաւորը:

Արդէն ամէն ինչ պատրաստ էր, երբ թշնամին երեւաց, որ յառաջանում էր Վաղարշապատի կողմից:

(Շար.)

բովհետեւ, իրենց Թուրքիոյ դէմ յարձակելու բաղձանքներուն ուրիշ - ներու ալ համակրութիւնը, իրենց գաղափարած նպատակին աւելի զօրա - ւոր կը նշանակէ :

Եթէ տեսնենք որ հայրենիքին սահմանները պաշտպանելու վերաբեր - եալ Թուրքիոյ այս բացորոշ եւ ուղ - ղամիտ ընթացքը Արանգքի շրջանակ - ներուն մօտ դէշ մեկնաբանութեանց տեղի տայ կամ դժգոհութիւն առաջ բերէ, պիտի ըսենք թէ մեր ապահո - վութիւնը երաշխիքի տակ առնել չեն ուզեր եղեր : Անոնց դժգոհութիւնը ա-ռաջնակարգ ապացոյցը պիտի կազմէ թէ Թուրք կառավարութիւնը որքան ճիշդ տեսեր եւ ուղիղ շարժեր է :

Մեր կացութիւնը խիստ բացայայտ էր կեդր. Եւրոպայի վերջին կացու - թիւնը եւ Իտալիոյ Պալքաններ գալը ապացուցեց էր մեծ չափով այն ար - ուանցքին որ ամբողջ պալքանեան թե-րակղզին վրայ պիտի տարածուէր եւ Թուրքիան ալ շրջանակին մէջ պիտի առնէր. Այս պարագային, Թուրքիոյ համար պարտականութիւն մըն էր աշխատիլ որպէսզի ամէն միջոցի դի-մելով ինքզինքը պաշտպանելու կարե-լիութիւնները ձեռք բերէ. Ուրեմն մեր բրածը ամէնէն ճիշդ ընթացք մըն էր. Կամ Պալքաններու վրայ երեւցող այս վտանգը կասկածանքէ մը կը բաղկանայ, այդ պարագային, մենք, ու առաւելն, պարապ տեղը ձանձ - րոյթ մը յանձն առած կրնանք հա - ւասարիլ։ Այս ձանձրոյթը միայն մեզ կրնայ չահագրգռել. ուրիշներու վը - նաս չի պատճառեր որ մեր բարեկամ-ներէն մէկ մասը իրենց մօտ իրաւունք մը գտան ասոր համար գանգատելու :

Երբեք կասկած չկայ թէ, աւելի լաւ կ'ըլլար եթէ պետութիւնները, առանց իրարու հանդէպ զինակցութեանց եւ համաձայնութեանց նման յանձնա - ռութեանց տակ մտնելու, իրենց գըլ-խուն ապրէին։ Բայց ասոր համար անհրաժեշտ կ'ըլլար որ ամէն ազգի ա-պահովութիւնը ուրիշ միջոցի մը շը-նորհիւ երաշխիքի տակ առնուած ըլ - լար։ Ընկերային կեանքի մէջ ոստի - կանական ուժերուն կը վստահինք եւ մեր դրացիներուն հետ համաձայնու - թիւններ չենք կնքեր։ Իսկ միջազգա-յին կեանքի մէջ միմիայն պաշտ - պանութեան դրութիւններով է որ ազգերը իրենց զիրենք ապահովու - թեան մէջ կրնան գտնել։ Այս ընդհ. հոսանքին մէջ բացը մինակ մնալով՝ բացարձակ է որ փորձանք մը հրաւի-րած պիտի ըլլայինք մեր վրայ։ Մենք հաւանական յարձակում մը դիմադ-րելու եւ զայն կանխել ստիպուած ենք եւ այս հարկադրանքը մեզ մղեց Անգլիոյ, որուն հետ ոչ մէկ կէտի վրայ վէճ ունինք, որմէ հեռու-էն կամ մօտէն ոչ մէկ սպառնալիքի ենթակայ ենք եւ որուն խաղաղասի - րութեանը մասին ոչ մէկ կասկած ու-նինք :

Կառավարութիւնը լաւ գործ մը կա-տարեց »։

ԹՈՒՐՔԵՐՈՒ ԵՒ ՖՐԱՆՍԱՑԻՆԵՐՈՒ «ԴԱՐԱՒՈՐ» ԲԱՐԵԿԱՄՈՒԹԻՒՆԸ

Ֆրանսական թերթերը սկսան դը - րուատել պատմութիւնը, ցոյց տալու համար թէ Ֆրանսա չորս դարերու բա-րեկամութիւն մը ունի Թուրքիոյ հետ :

Այսպէս « Մաթէն » կը պատմէ թէ Ֆրանսուա Ա. դաշինք կնքած է Սուլ-թան Սիւլէյմանի հետ, բայց կը մոռ-նայ թէ այդ դաշինքը ի՛նչ դայթակ-ղութիւն ու զզուանք պատճառեց քը - րիստոնեայ Եւրոպայի մէջ :

Դարձեալ նոյն թերթն է, որ կը պատմէ թէ Ֆրանսա Թուրքիոյ ձեռք երկարած է ոչ թէ բան մը շնորհելու, այլ բան մը խնդրելու համար :

Հետաքրքրական է սակայն Թուր - քերուն տուած պատասխանը.

— « Մեր կրօնքը կ'արգիլէ մեզի դրամ փոխ տալ քրիստոնեաներուն, Օսմանցիները կ'օգնեն իրենց բարե - կամներուն զինուորական ուժով, բայց ոչ դրամով » :

Ատիկա պատճառ մը չէր, սակայն, որ Ֆրանսա շարունակէր Թուրքերու հետ բարեկամ մնալու քաղաքակա - նութիւնը եւ Հանրի Դ., Լուդովի - կոս ԺԴ. նոր նոր դաշինքներ կը կն-քին։ Երբ Քոլպէր կը դրկէ բանագնաց մը, որ յանուն Լուդովիկոս ԺԴ.ի ա-ռեւտրական դաշինք մը պիտի կնքէր Գոլսոյ Սուլթանին հետ, Թուրքը կը պարծենայ.— « Ինչպէս կ'ըլլայ որ ատանկ մեծ թագաւոր մը կը դրագի առեւտուրով»։ Ֆրանսական յեղափո-խութեան շրջանին եւս, մարդու եւ ի-րաւունքներու ազատութեան պայքա-րի օրերուն, Հանրապետութիւն եւ Բարձր. Դուռ ձեռք կ'երկարեն իրա - րու։ Եւ ահա Նափոլէոն, որ ընդունե-լով Օսմ. դեսպանը, կը յայտարարէ.

— Օսմանցիներուն կրած դժբախ - տութիւնը կամ ուրախութիւնը կը համարենք դժբախտութիւն կամ ու-րախութիւն Ֆրանսայի համար։

ԹՐՔԱԿԱՆ ՔԱՐՈԶՈՒԹԻՒՆԸ ՀԱԼԷՊԻ ՄԷՋ

Հալէպի «Էքլէր տիւ Նօրտ» թերթը կը գրէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (5 Մայիս).

— Յաճախ կը խօսուի Հալէպի մէջ աւեր գործող թրքական քարոզու - թեան մասին։ Եղելութիւնը անուրա-նալի է։ Բայց անորոշ է մղուած քա - րոզութեան բնոյթը, տարածութիւնը եւ ձեւը։

Լուսաբանելու համար այս կէտերը պտտիկ քննութիւն մը կատարեցինք եւ հասանք հետեւեալ եզրակացու - թեան.

1.— Ոչ ոք անկեղծօրէն կը ցանկայ Թուրքերու Հալէպ վերադարձը։ Եթէ կային կարգ մը չահաւէրներ, որոնք առանց չափելու հետեւանքները կողմ-նակից կ'երեւային Թուրքերու վերա - դարձին, Սանճաքի օրինակը փարա - տեց իրենց պատրանքները։ Հոն՝ Սան-ճաքի մէջ, տնտեսական բռնակալու - թիւնը, միացած քաղաքական անհա - լիկութեան, անտանելի դարձուցած է կեանքը ոչ միայն Արաբներու եւ քը - րիստոնեայ փոքրամասնութեանց, այլ նոյնիսկ Թուրքերուն, որոնցմէ չատեր նախընտրեցին լքել ամէն ինչ եւ ապաստանիլ Լիբանան։

2.— Անոնք որ ներկայիս Հալէպի մէջ ի նպաստ Թուրքիոյ քարոզութիւն կ'ընեն, համոզուած եւ անկեղծ թըր-քամէտներ չեն։ Անոնց այդ քայլին շարժառիթն է կամ շահը, կամ վախը եւ կամ ոխը։ Առաջիններու կարգին պէտք է դասել կենդանիներու վաճա-ռականները որոնք թրքական զօրքին կը քարոզեն պարզապէս Ամքքի հա - րուստ արօտավայրերու սիրոյն։ Ա - նոնց կարգին պէտք է դասել նաեւ ա-մէն տեսակ մաքսանենգները որոնք թրքասիրութիւն կը քարոզեն օգտը - ւելու համար քաղաքական ներկայ կացութենէն, որ դիւրութիւն կուտայ իրենց Սուրիոյ եւ Սանճաքի միջեւ երթեւեկելու եւ գործադրելու չահա-բեր «առուտուր»՝ Սանճաք փոխա-դրելով զանազան ապրանքներ կամ անկէ դուրս հանելով «արգիլուածներ»։

Գալով վախկոտներուն, ասոնք, կորսնցուցած են իրենց հաւատքը Ֆրանսայի հանդէպ (Կիլիկիոյ եւ Սանճաքի մէջ) կոյր գործակալներ դարձած են Թուրքիոյ ապագային ե - րաշխիք մը ապահովելու յոյսով։

Վերջինները քինախնդիրներն են, որոնք կ'օգնեն Թուրքերու, յաղթող տալու համար Ֆրանսայի հանդէպ ի-րենց ունեցած ատելութեան եւ վրէ - ժին։ Անոնց համար Ֆրանսան յանցա-ւոր է, որովհետեւ կորսնցնել տուաւ իրենց կարգի պնակը։ Այս ընթաց - քով անոնք կը յուսան որ ներուի ի - րենց յանցանքները, որ գործեցին 1936—1937ին Սանճաքի խնդրին մէջ։ Այս բոլոր քարոզիչները սակայն ան-նշան մեծամասնութիւն մը կը կազ - մեն :

Արդեօք Էնկիւրիի վարիչները տեղ-եակ չե՞ն Հալէպցիներու իրական մը-տայնութեան։ Եթէ շրջող զրոյցները համապատասխան են իրենց իսկական դիտաւորութեանց, պէտք է հաւատալ Թուրքերու անտեղեակութեան։ Այդ մոլորանքին մէջ դեր ունի փութկո - տութիւնը կարգ մը վարձկան գրիչ - ներու եւ գործակալներու։ Բայց ի - րական պատասխանատուներն են Սանճաքի Հէնչայնները (Սանճաքի տե-ղացի վարիչները) որոնց համար Հա-լէպի կցումը Սանճաքին միակ միջոցն է յաւերժացնելու համար այն շնորհ - ները զորս կը վայելեն այդ ժանկախ երկրին մէջ։ Անոնց համար Սանճաքի անշլուսը իրենց ոսկեդօրն երազնե - րուն վերջաբանն է։

ՆՈՐ ԽՍՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՄԷՋ

Թուրքիոյ Ազգ. Մեծ Ժողովին հե - տեւեալ երկու օրինագիծերը ներկա-յացուած են.—

1.— Քաղաքական նպատակով հա - ւաքուողները, քաղաքական կուսակ - ցութեանց մէջ մտնողները, քաղաքա-կան ցոյցերու, հաւաքոյթներու եւ ընտրութեանց մասնակցողներ, այս նպատակով բերանացի թելադրու - թիւն ընողներ, քաղաքական յօդուած գրողներ եւ այս նպատակով ճառ խօ - սողներ մինչեւ հինգ տարի բանտար - կութեան պատիժը կը կրեն :

2.— Պետութեան հիմնական կազ - մակերպութեան օրէնքին մէջ որոշ - ուած մայր հանգամանքներուն, կամ երկրին քաղաքական, տնտեսական, ընկերային, զինուորական որ եւ է օ - րէնքը աւրելու կամ ջնջելու նպատա - կով առանց դէմ եւ կամ օտար վարչա-ձեւերու եւ համայնավարութեան ի նպաստ բանակին, բանակին վերաբե-րող անձերուն, զինուորական գործա-րաններու եւ հաստատութեանց մէջ աշխատողներուն միջեւ ո եւ է կերպով փրոփականտ ընողներ, կամ ընելու ձեռնարկողներ պիտի պատժուին մինչեւ հինգ տարի ծանր բանտար - կութեամբ։ Եթէ այս փրոփականտին պատճառաւ կառավարութեան վնաս մը եկած է, յանցապարտը պիտի պատժուի նուազագոյն հինգ տարի բանտարկութեամբ :

Այս օրինագիծներուն տուն տուած են հետեւեալ պատճառները.—

« Վերջին տարիներս տեսնուած » է որ Թուրք պետութեան քաղաքական, իրաւական եւ տնտեսական, ինչպէս նաեւ հիմնական կազմակերպութեան օրէնքին մէջ որոշուած մայր հանգա - մանքներուն օրէնքները աւրելու եւ մասնաւորապէս ի նպաստ օտար վար-չաձեւերու, դուրսէն ծրագրեալ կեր-պով քարոզութիւն կատարուած է բա-նակին մէջ։

Այս կարգի դաւադրական գործերու մէջ գտնուողները խստիւ պատժուած են թէեւ, բայց վերջերս ամէն երկրի բանակներուն մէջ ծաւալիլ սկսած այդ կարգի քարոզութեան դէմ ան - հրաժեշտ նկատուած է ազդեցիկ ար-գամադրութիւններ աւելցնել զինուո-րական պատժական օրէնքին մէջ»։

ԱՍՏՈՒԾՈՅ ԱԹՈՌՆ ԻՍԿ ...

Հակաֆաշիստական թերթ մը կը պատմէ.—

Չորս վարչապետները — Չէյմպը - լէն, Մուսոլինի, Տալատիէ եւ Հիթլէր — Աստուծոյ կ'այցելեն :

Նախ ներս կը մտնէ, բնականաբար ամէնէն տարեցը՝ Չէյմպըլէն :

Հայր Աստուած ոտքի կ'ելլէ, յար - գալից ձեւով կ'առնէ բարեւը եւ ցոյց կուտայ աթոռ մը :

Յետոյ կուգայ Տալատիէ։ Նոյն ձե-ւով կ'ընդունի զայն եւս ու անոր ալ աթոռ մը կը հրամցնէ՝ մինչ ոտքի ե-լած :

Երրորդ մտնողը կ'ըլլայ Մուսոլի - նին։ Աստուած կէս մը ոտքի կ'ելլէ ա-նոր ալ եւ ժպտուն ցոյց կուտայ եր - րորդ աթոռ մը՝ Իտալիոյ Առաջնոր - դին :

Իսկ երբ կարգը կուգայ Հիթլէրի, Հայր Աստուած ոտքի չելլեր ու մի - այն ձեռքով ցոյց կուտայ չորրորդ ա-թոռը՝ հրամցնելով Ֆիւրէրը որ ան եւս նստի :

Այս պարագան ուշադրութիւն կը գրաւէ, սակայն, եւ Տալատիէ ծռելով Աստուծոյ, կ'ըսէ.

— Տէ՛ր իմ, մեզի երկուքնուս ալ աթոռ հրամցուցիք՝ ոտքի ելլելով։ Ի՞նչ էր պատճառը որ Հիթլէրը ըն - դունեցիք առանց շարժելու ձեր ա - թոռէն :

— Պա՛րզ է, կը պատասխանէ Հայր Աստուած, վախցայ որ եթէ ոտքի ել - լեմ... իմ աթոռս ալ կը գրաւէ։

ԼԵՀԱՍՏԱՆԻ գիւղացիական ղեկա - վար Վիթոս, որ երեք անգամ վար - չապետ եղած է եւ քանի մը տարիէ ի վեր աքսորուած էր, բայց վերջերս արտօնուեցաւ վերադառնալու Լեհաս-տան, ճառ մը խօսեցաւ մեծ հաւա - քոյթի մը առջեւ եւ յայտարարեց. — « Մենք պարտաւոր ենք պաշտպանել մեր երկիրը եւ յանձն առնել ամէն զո-հողութիւն։ Գերմանիա կը մղէ ջի - ղերու պատերազմ մը. բայց լեհ գիւ-ղացիները ունին երկաթէ ջիղեր. ա-նոնք անընկճելի են »։

ՄԱՄՈՒԼ

ԱՆՏԵՍՈՒԱԾՆԵՐԸ

Աբէնքի «Նոր Օր»ը հետեւեալ խոր-հրդածութիւնները կ'ընէ այս խորա-գրով խմբագրականի մը մէջ (12 Մա-յիս).

— «Անուրանալի է որ բոլոր գա - ղութներու մէջ ազգապահպանման շարժում մը գոյութիւն ունի։ Քաղա-քական, գրական, բարեսիրական, կը-րօնական, մարզական գետնի վրայ անսահման եռանդ կը պարզուի։

Արդար հպարտութեամբ կը խան - դավառինք, տեսնելով հայ կազ - մակերպութիւններու մեղուաջան աշ-խատանքը։ Ժողովուրդ մը որ ցրուած է աշխարհի չորս ծագերուն, զուրկ իր հայրենիքի պաշտպանութենէն ու օ - ժանդակութենէն, իր ունեցած հա - մեստ միջոցներով պետական գործ մըն է որ կը կատարէ, արծարծելով ազգային գիտակցութիւնը եւ հա - ւատքը զանգուածներուն մէջ։

Կատարուած այսքան գեղեցիկ աշ - խատանք մը եւ ձեռք բերուած ար - դիւնքը, դժբախտաբար սահմանա - փակուած է նեղ շրջանակներու մէջ։

Հետաքրքիր դիտող մը եւ ուսում - նասիրող մը, կրնայ առուգել թէ մեր գաղութին կէսը կորսուած է հայ կեանքէն։ Ֆրանսայի եւ Ամերիկայի մէջ այդ համեմատութիւնը աւելի բարձր է, մինչեւ հարիւրին եօթա - նասունի կը հասնի։ Կազմակերպու - թիւնները, քաղաքական եւ բարեսի - րական, կը գործեն ժողովուրդին հարիւրին երեսունին մէջ։ Մնացեա-լը անտեսուած է, իբրեւ անյոյս, կոր-սուած տարր :

Համրանքը, որ այս պայմաններուն տակ որակին չափ կարեւոր է, մոռա-ցութեան ենթարկուած է։ Ամէն քա - ղաքի եւ թաղի հայկական հանդէսնե-րուն, մուտքով կամ ձրի, պիտի տեսնէք նոյն դէմքերը, նոյն ընտա - նիքները, նոյն երիտասարդները։ Նը-ւիրահաւաքութիւն կատարուած պա - րագային, ցանկերու մէջ պիտի հան-դիպիք միեւնոյն անուններուն։

Գործունէութեան ընդարձակ դաշտ մը կայ որ անտեսուած է, առանց բա-ցառութեան, բոլոր հայ կազմակեր - պութիւններէն. Վերջինները փոխա - նակ իրար խաչաձեւելու, մէկը միւ - սէն նախանձելու, պէտք է ձեռք եր - կարեն խոպան դաշտերուն։ Հայ ըն - տանիքներ, երկսեռ երիտասարդներ, որոնք իրենց ազգութիւնը կը յիշեն տարին անգամ մը եկեղեցի երթալով եւ հեռու կը մնան հայ կեանքէն, պէտք է մեր կազմակերպութիւններու ուշադրութեան առարկան դառնան։

Թափուած այսքան ճիգ ու զոհողու-թիւն, երբ կը սահմանափակուի փոք-րամասնութեան մէջ, կը նշանակէ թէ ազգովին հաշտուած ենք պարտու - թեան գաղափարին հետ։ Մեր ժողո-վուրդին բացարձակ մեծամասնու - թիւնը, իրական համրանքը պէտք է հոգածութեան առարկայ դարձնել։ Թող մտնեն իրենց նախասիրած կազմակերպութեան, որոնց թիւը եւ տեսակը այնքան այլազան են ու գո - հացում կուտան բոլոր ճաշակներուն։ Կարեւորը հօտէն դուրս չմնալն է։

Մեր մեծ ու փոքր կազմակերպու - թիւններու ղեկավարները այս ուղ - ղութեամբ ծանր պատասխանատուու-թիւն մը ունին։ Կը գոհանան դիւրին աշխատանքներով։ Կ'արհամարհեն թրքախօսը եւ իրենցմէ հեռուն ապ - րող որեւէ տարր, փոխանակ փնտռե - լու եւ գտնելու մեծամասնութիւնը, որ գլխաւորապէս կարիք ունի հոգա - ծութեան, սրտցաւութեան, զանոնք առաջնորդելու եւ զօդելու հայ կեան-քին, քաղաքական, բարեսիրական ո - եւէ օղակով։

Ի՞նչ արժէք ունին Փարիզի, Նիւ Եորքի եւ ուրիշ քաղաքներու մէջ տարուած այնքան խանդավառ աշխա-տանքները, երբ կը սահմանափակ - ուինք ու կը գոհանանք փոքրամաս - նութիւնով ու անտարբեր կը գըտ - նուինք հոծ զանգուածներու հոգեկան աշխարհին հանդէպ, զանոնք նկատե-լով կորսուածներ»։

ԼՐԱՏՈՒ ԱՐՈՒԵՍՏԻ

Ա. ՇԱՀԽԱԹՈՒՆԻ

Le Journal de la Femme»ի մէկ աշխա-տակիցը մեծ գովեստով կը խօսի դե-րասանապետ Ա. Շահխաթունիի մա - սին, իբրեւ «աշխարհի առաջնակարգ դիմահարդարը» (maquilleur) : Եւ այս առթիւ, հրատարակելով Շահխաթու-նիի նկարը եւ նմոյշներ կատարած դիմահարդարումներէն, կը գրէ թէ Շահխաթունի հայ մեծ դերասան մըն էր, որ ժամանակ մը փայլեցաւ նաեւ Ֆրանսական համր ժապաւէններու մէջ (Michel Strogoff, L'Homme à l'Hispano), բայց խօսուն ժապաւէնին յաղթանա - կէն վերջ պարտուեցաւ ու շարունա - կեց մնալ համր, յաւուհանդերձ ծա-ռայելով իր յաղթականին, դիմահար-դարելով անոր դերասանները։ Եւ այսօր այնպիսի հռչակ հանած է իր արուես-տին մէջ, որ կը համարուի աշխարհի մեծագոյն դիմայարդարը :

ՍՏԱՑԱՆՔ

ԼՈՅՍ ԵՒ ՍՏՈՒԵՐ (բանաստեղծու-թիւններ)։ Գրեց՝ Վահրամ Սօֆեան։ Գեղեցիկ տպագրութեամբ, գունաւոր թուղթի վրայ։ 1939, Նիւ Եորք։ Գին 1.50 տոլար։ Ստանալու համար դի - մել.— Վ. Սօֆեան, 3750 Broadway, New York, City, U. S. A.

PARIS – LEVANT (Փարիզ – Արե - ւելք, բէյլա - առողջապահական ամ-սաթերթ)։ (Հայերէն եւ Ֆրանսե - րէն)։ Ա. տարի, թիւ 1, մայիս 1939։ Տնօրէն խմբագիր Տոքթ. Ալ - լահվէրտի Արդի, տարեկան բաժնեգին 100 ֆրանք, արտասահման 125 ֆր. Հասցէ.— 27, Ave. de Versailles, Paris (16).

ՀՌՈՄԻ «Լա Թրիպիւնա» թերթը զայրոյթ կը յայտնէ, որ Ֆրանսացի-ները Villa Medici անունը կը գրեն Villa medicis, վերջը աւելորդ s տառը կցելով։ Թերթը կ'ըսէ, թէ այս անու-նը այնքան իտալական է որքան Նիսը, Քորսիքան եւ Թունուզը եւ պէտք է գրուի ըստ իտալական ձեւի։

ՀԻԹԼԷՐ գալ ամսու սկիզբները ընդարձակ խորհրդակցութիւններ պիտի կատարէ Գերմանիոյ բանակի, ծովային ու օդային ուժերու վարիչներու հետ եւ անոնց պիտի բացատրէ գերմանօ-իտալական զինակցութեան դաշինքին նպատակներն ու կէտերը :

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (27)

ԻՆՆՍՈՒՆ ԵՐԵՔ

Հեղինակ՝ ՎԻՔԹՈՐ ՀԻՒԿՕ — Թարգմ. Ս. Զ.

Ծերունին պահ մը լուռ մնաց։

— Հաւանական է որ դուն կը սխա-լիս. եթէ այդպիսի գաղտնիք մը ըլ - լար, ես անպատճառ կը գիտնայի։

— Ես բոլորովին վստահ եմ, տէր իմ, այնտեղ քար մը կայ, որ մէկդի կ'առնուի եւ մուտքը կը բացուի։

— Է՛հ, լաւ, դուք գիւղացիներդ կը հաւատաք թէ քարեր կան՝ որոնք այդպէս կը բացուին, քարեր ալ կան՝ որոնք կ'երգեն, մի երրորդ տեսակի քարեր գիշերները կ'երթան մօտակայ առուակէն ջուր խմելու. ալ ի՛նչ ը - սեմ. հազարումէկ այսպիսի հէքիաթ-ներ։

— Բայց չէ՞ որ ես ինքս անձամբ այդ քարը մէկդի առեր եմ։

— Ճիշդ այնպէս, ինչպէս ուրիշ - ներն ալ անձամբ լսած են քարերուն երգելը։ Դուրկը ապահով եւ անառիկ ամրոց մըն է. զայն թշնամիին դէմ պաշտպանելը դիւրին է, բայց յոյս ընել ստորերկրեայ անցքի մը վրայ, ատիկա միամտութիւն կ'ըլլար։

— Սակայն, Տէր իմ...

Ծերունին ուսերը թօթուեց։

— Թող որ մեր գործերուն մասին խօսինք, պէտք չէ ժամանակը կորսն-ցնել։ Ծերուկը այնպիսի վճռական շեշտով արտասանեց այս խօսքը, որ կտրեց Հալմալոյի յամառութիւնը։

— Շարունակենք, յարեց ծերունին, Ռուժ-Ֆօէն դուն կ'երթաս Մօնշըվրիէ անտառ, ուր կը գտնուի Հայր Գինէ-տիւաէ՝ երկու տասնեակներու պե - տը. ան լաւ մարդ է, գիտէ «Հայր մեր»ը ըսել եւ միեւնոյն ժամանակ հը-րացանի բռնել տալ իր թշնամիները։ Այդպէս ալ պէտք է. պատերազմի ժամանակ պէտք չէ զգայուն դառնալ։ Մօնշըվրիէէն դուն կը մեկնիս...

Այստեղ ընդհատեց իր խօսակցու - թիւնը։

— Քիչ էր մնացեր որ դրամը մոռ-նայի։ Այս ըսելով՝ գրպանէն հանեց քսակ մը եւ թղթապանակ մը ու Հալ-մալոյի ձեռքը դրաւ։

— Ահա քեզ այդ թղթապանակին մէջ երեսուն հազար ֆրանքի թղթա - դրամ, մօտաւորապէս երեք լիրա եւ տաս սու հնչուն դրամ։ Պէտք է խոս-տովանիլ, որ թղթադրամները կեղծ են, բայց միեւնոյնն է. իսկականներն ալ աւելի չեն արժեր։ Իսկ այս քսա - կին մէջ, լսէ՛, հարիւր ոսկի լուի կայ, բոլորը, ինչ որ ունիմ, քեզ կուտամ, որովհետեւ ինծի այստեղ ո - չինչ պէտք չէ։ Բացի ատկէ, աւելի լաւ է որ իմ վրայ դրամ չգտնուի։ Այժմ շարունակենք մեր ընդհատուած խօսակցութիւնը։ Մօնշըվրիէէն դուն կ'երթաս դէպի Անտրէն, ուր կը տես-նես պարոն տը Ֆրոտէն. Անտրէնէն կ'երթաս Ժիւպէէլէր եւ այնտեղ կը տեսնես պարոն տը Ռօչըֆօրը։ Ժիւ - պէէլէրէն կ'երթաս Նուարիէօ, ուր կը տեսնես Աբբա — Բօդուէնը. կարո՞ղ ես այս բոլորը յիշել։

— Ինչպէս «Հայր մեր»ը։

— Յետոյ Սէն — Պրիս — ան — Կօգլի մէջ կը տեսնես պարոն Տիւպուա Գիյը, իսկ պարոն տը Թիւրպէնը կը տեսնես Մօրանի մէջ, որ ամրացած բերդա - քաղաք մըն է, իսկ իշխան տը Թալմօ-նը կը տեսնես Շաթօ-Գօնթիէի մէջ։

— Եւ միթէ իշխան մը պիտի զիջա-նի՞ ինծի հետ խօսիլ։

— Ես ինչպէ՞ս քեզի հետ կը խօ - սիմ :

Հալմալօ գլխարկը հանեց։

— Ամէնքը քեզ լա՛ւ պիտի ընդու - նին, միայն դուն անոնց ցոյց կուտաս այս շուշանի ծաղկանկարը՝ զոր - ծուած թագաւորի ազնուական մետաքս - ով։ Մի՛ մոռնար, որ դուն պէտք է երթաս այնպիսի տեղեր, ուր կը գը - տնուին լեռնականներ եւ հանրապետա - կան չունիք։ Այդպիսի տեղերու մէջ դուն պէտք է ծպտուած ճամբորդես։ Ատիկա շատ դիւրին է. այս հանրա - պետականները այնպիսի յիմար անա - սուններ են, որ բաւական է միայն հագնիլ կապոյտ շապիկը, գլուխը դը - նել գլխարկը իր երեք ցցուած եզ - րերներով եւ ճակտի վրայ փակցնել եռագոյն զօքարդը եւ ամէն տեղ կա - րելի է մտնել ելնել։ Անոնց մէջ ոչ գօրագունդ մնացած է այլեւս եւ ոչ համազգեստ. զօրամասերը թուա - համարներ չունին, ամէն մէկը ուզած ծը կը հագնի։

- Այդպէս ուրեմն, դուն կը մեկ - նիս դէպի Սէն-Մէրվէ, այնտեղ կը տեսնես Գօլէնի, զոր նոյնպէս կը կո - չեն Կրան-Բիէր։ Այնտեղէն կը մեկ - նիս Բաթնէի զօրաբանակը, ուր հա - ւաքուած են երեսները սեւցուցած մարդիկ. անոնք գնդակներու տեղ խճաքարերով լեցուցած են հրացան - ները եւ կրկին քանակութեամբ վա - ռօդ կը գործածեն, որպէսզի աղմու - կը աւելի ուժգին ըլլայ, եւ շատ լաւ կ'ընեն։ Բայց դուն յատկապէս պատ - ուիրէ սպաննե՛լ, սպաննե՛լ, սպան - նե՛լ։ Յետոյ դուն կ'երթաս դէպի Վաշ-Նուարի բանակատեղը, որ կը գտնուի բարձր դիրքի մը վրայ Շար - նի անտառին կեդրոնին մէջ։ Այդ կարգով կ'այցելես Ավուան, Կրան-Բօրդոժ, զոր նոյնպէս կը կոչեն Հօ - տիւ-Բրէ։ Այնտեղ կը բնակի այրի մը, որուն աղջիկը ամուսնացած է Գըր - թօնի, կամ ինչպէս կը կոչեն զայն, Անգլիացիի մը հետ։ Կրան-Բօրթաժը Քէլէնի ծուխին մէկ մասը կը կազմէ։ Յետոյ կ'այցելես էբինօ - լը - Շըվ - րէօյին, Սիլէ - լը - Գիյօմին, Պարա - մին եւ վերջապէս այն բոլոր մարդոց, որոնք ցրուած են բոլոր գիւղաներու մէջ։ Ամէն տեղ դուն բարեկամներ կը գտնես եւ զանոնք կը ճամբես դէպի Վերին եւ Ստորին Մէնի անտառները։ Դուն կը տեսնես Ժան-Դրըօէն, Վէ-ժի ծուխի մէջ, Սան-Թըկըէն՝ Պինիօ-նի մէջ, Շանպօրը՝ Գօնչանի մէջ, Քօրպէն եղբայրները՝ Մէզօնսէյի մէջ եւ լը Բըթի - Սան - Բէօրը՝ Սէն-Ժան -Սիւր-Էրվի մէջ. վերջինս նոյնպէս կը կոչուի Պուրտուասօ։ Երբ կատա - րես այս բոլոր յանձնարարութիւննե-րը, երբ հաղորդես իմ հրամանս «ա - պստամբեցէ՛ք, մի՛ խնայէք երբե՛ք», այն ժամանակ կուգաս կը գտնես մեծ բանակը՝ այնտեղ, ուրտեղ այն ժա - մանակ գտնուած կ'ըլլան։ Դուն կը տեսնես Գ. Գ. տ'էլպէն, տը Լէսկիւ - րը, տը լա Ռօշ Ժագըլէնը, եթէ մի - այն անոնք մինչեւ քու տեսնելը կեն - դանի մնացած ըլլան։ Ցոյց տուր ա - նոնց իմ հրամանատարական ժապա - ւէնս, անոնք կը հասկնան բոլորը։ Դուն հասարակ նաւաստի մըն ես, բայց ատիկա նշանակութիւն չունի։

(Շար.)

բայց պատրաստ է զայն պարտադրելու, երբ մեծ ժողովրդապետութիւնները խորհին կասեցնել մեր անդիմադրելի յառաջխաղացութիւնը: Ես բաց խօսեցայ Թորինոյի մէջ, եւ Գոնիի այս ճառը կրնայ համարուիլ իբրեւ յետ-գրութիւն մը: Եւ այժմ ես պիտի ամփոփուիմ լռութեան մէջ: Եթէ հարկ ըլլայ, ժողովուրդը պիտի խօսի: Այսօր, պատին վրայ կարդացի հետեւեալ նշանախօսքը, — «Քառասունըհինգ միլիոն Իտալացի, ութը միլիոն զինուոր, մէկ կամք» (ծափեր): Ձեր աղաղակը ինծի կ'ըսէ թէ իրօք այդպէս է»:

Իտալիա նորէն կը յիշեցնէ Լոնտոնի դաշնագիրը

Հռոմի կիսապաշտօնական շաբաթաթերթը, «Ռէլացիոնի Ինթէրնացիոնալէ», յարձակողական գրութիւն մը հրատարակած է վերջին թիւին մէջ, արեւմտեան պետութեանց դէմ, հասկցնելու համար թէ Իտալիոյ պահանջները չեն սահմանափակուիր պաշտօնապէս դրուած խնդիրներով, - Թունուզ, Ճիպութի եւ Սուէզ. Ահաւասիկ այդ յօդուածին ամփոփումը.

— «Որո՞նք են այն խնդիրները որ կրնան լուծուիլ բարեկամեցողութեամբ: Գերմանիոյ համար.— 1. Տանցիկ, որ պէտք է վերադառնայ իր հայրենիքին ծոցը.— 2. Գաղթավայրեր. գերման ժողովուրդը կը պահանջէ այն գաղթավայրերը որոնք իրեն կը պատկանէին արդէն:

Իտալիոյ համար.— Ուրիշ խնդիրներ ալ կան, բացի Թունուզէն, Ճիպութիէն եւ Սուէզէն: Բաց կը մնայ Լոնտոնի դաշնագրին 13րդ յօդուածը: Այս խնդիրներուն լուծումը հիմնական է իտալացի ժողովուրդին համար: Այդ լուծումը կրնայ յապաղիլ, բայց ոչ անսահման ժամանակով: Ժողովրդապետութեանց թշնամութիւնը այսօր բացայայտ է աւելի քան երբեք: Գ. Գ. Տալատիէի եւ Պոնէի ճառերը անցան ընկերային պատշաճութեան ամէն սահման եւ միջազգային յարգանքի ամէն չափ: Եթէ Առանցքին արդարութեան սկզբունքները լսեն, խաղաղութիւն կ'ունենանք: Եթէ ոչ, Եւրոպայի ճակատագիրը վճռուած է այժմէն»:

Թերթը մասնաւորապէս կը շեշտէ թէ որ եւ է առնչութիւն չկայ «Թունուզի, Ճիպութիի եւ Սուէզի հարցերուն եւ 1915ի դաշինքէն բխած իտալական իրաւունքներուն միջեւ»:

«Թան ջի Թըլէկրաֆ» հաղորդելով այս տեղեկութիւնները, գիտել կուտայ թէ Մուսոլինիի վերջին ճառը չի մեղմացներ Միջերկրականի տագնապը: Արդարեւ, Մուսոլինի խօսած ատեն, ունկնդիրները յաճախ կ'ընդմիջէին, աղաղակներ արձակելով արեւմտեան «պահպանողական եւ յետադիմական» պետութեանց դէմ եւ կ'աղաղակէին,

— Թունո՜ւզ, Քորսիքա, Թունո՜ւզ, Քորսիքա...

Վալանսի հայ գործազուրկներուն խնդիրը

ԽՄԲ.— Կիրակի օր հաղորդեր էինք Մաթէնի «յայտնութիւնները» Վալանսի հայ գործազուրկներու մասին: Ահաւասիկ նոյն թղթակցութեան վերջին մասը, որ կը պարզէ Վալանսի քաղաքապետին տեսակէտները.—

«Մաթէնի յիշած Հայրենադարձներու գործազրկութեան հարցը, ըսաւ Վալանսի քաղաքապետը, մեծ մտահոգութիւն կը պատճառէ մեզի: Պէտք է լուծել այս հարցը որքան կարելի է շուտ: Կառավարութեան կ'իյնայ զայն լուծելու հոգը: Հոս, Վալանսի մէջ այլեւս չենք կրնար տանիլ նիւթական այդ բեռը, եւ յետոյ այս հարցը տեղական միջոցներով լուծելու ոչ մէկ կարելիութիւն ունինք:

Այս ձմեռ, գործազրկութեան յանձնախումբը ծրագրած էր կրճատել նպաստը կէս առ կէս,— ընտանիքի պետին կը տրուի 8 ֆրանք, կնոջ՝ 4,50, եւ 4 ֆրանք՝ իւրաքանչիւր զաւկին, առաւելագոյն չափ 29 ֆրանք հինգ հոգինոց ընտանիքի մը համար, պայմանով որ տրուած նպաստը չանցնի կէս-ամսաթօշակի մը քանակէն, բազմանդամ ընտանիքներու տրուած նպաստին յաւելումով, կամ պայմանով որ չորս զաւակով ընտանիքի մը ստացած նպաստը չանցնի 44 ֆրանքը: Մարդկօրէն, մենք չկրցանք կատարել նպաստի այդ կրճատումը, որովհետեւ նկատեցինք որ բազմաթիւ հայ տղաքներ, որոնք կը յաճախեն Վալանսի դպրոցները, լաւ չեն սնանիր, այնպէս որ մենք կաթի բաշխում կատարեցինք իրապէս կարօտ տղոց՝ համաձայն բժշկական հրահանգներու:

Պէտք է խոստովանիլ որ Հայերը, ընդհանրապէս, շատ ազնիւ մարդիկ են:

Ինծի կը թուի թէ գլխաւոր դժուարութիւնը կուգայ անկէ որ Հայերը ձգտում մը ունին համախմբուելու, ապրելու իրական գաղութներ կազմած, ինչ որ պատճառ կը դառնայ գործազուրկ զանգուածներու կազմութեան, անմարսելի մէկ քաղաքի համար:

Հետեւաբար, թերեւս հարկ է ցրուել այս գործազուրկները, որպէսզի անոնք վարժուին ուրիշ կեանքի մը, օրինակ հողամշակութեան, կամ նոր ճարտարարուեստներու, եւ այս, թերեւս մօտիկ, բայց մեր տնտեսական կացութեան տեսակէտով հեռաւոր ապագայի մը, տակաւին հարցը չլուծուած ինքնաբերաբար, երբ մեր երկրին մէջ բնակող հայրենադարձներու զաւակները Ֆրանսացի դառնան օրէնքով:

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱՐՏԱՔԻՆ ՆԱԽԱՐԱՐ Գ. Ժորժ Պոնէ ճառ մը խօսելով, յայտարարեց թէ Ֆրանսա չի կրնար հանդուրժել բռնի գործողութեանց: «Մենք պիտի չընդունինք բռնութեան ստորճանական յաղթանակը արդարութեան եւ բանականութեան դէմ: Ֆրանսական կայսրութեան սահմանները ներկուած են մեր մեռելներուն արիւնով: Մենք պիտի պահպանենք այս ժառանգութիւնը: Ֆրանսա չի փորձեր պաշարել ո եւ է մէկը: Ան թշնամի չէ ո եւ է ժողովուրդի»: Այս առթիւ գոհունակութեամբ յիշեց նաեւ Թուրքիոյ հետ կատարուած բանակցութիւնները:

ՕՏԱՐ ԹԵՐԹԵՐԸ եւ մասնաւորապէս Ֆրանսականները հետզհետէ հազուագիւտ կը դառնան Պերլինի մէջ, նոյնիսկ անոնք որ արտօնուած են: Պատճառը այն է որ կառավարութիւնը չուզեր օտար դրամ դուրս հանել երկրէն:

ԱՄԵՐԻԿԱՑԻՆ ԵՒՐՈՊԱ ՕԴԱՅԻՆ ԹՂԹԱՏԱՐ հաստատելու առաջին փորձը կատարեց ամերիկեան ջրօդանաւ մը, «Եանքի Քլիփըր», որ Նիւ Եորքէն ճամբայ ելաւ դէպի Մարսէյլ, փոխադրելով աւելի քան 100,000 նամակներ եւ ուրիշ ասարկաներ: Ջրօդանաւը Մարսէյլ հասաւ երէկ, կանգ առնելով Լիզպոնա եւ Ասորեան կղզիները: Նամակներու փոխադրութեան գինն էր 12.50 ֆրանք (20 կրամ), մինչեւ Մարսէյլ: Տակաւին չորս փորձեր ալ պիտի կատարուին, եւ յետոյ կանոնաւոր երթեւեկ պիտի հաստատուի շաբաթը երկու անգամ, ճամբորդներ ալ առնելով: Արդէն իսկ դիմում կատարած են 700 ճամբորդներ:

ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԷՆ կը հեռագրեն թէ ցոյցերը վերսկսան կիրակի օր: Հրեաներու ծայրայեղ տարրերը կը ջանան նոր դէպքեր յարուցանել, իբրեւ բողոք անգլիական նոր ծրագրին դէմ որ կը թաղէ հրէական Տան խնդիրը: 70,000 Հրեաներ անդամագրուած են նոր կազմակերպութեան մը որ որոշած է կանոնիի մեթոտներուն հետեւիլ, մերժելով որ եւ է գործակցութիւն բրիտանական իշխանութեանց հետ:

ՎԵՑ ՊԱՆԴՈՒԿՆԵՐ կրակի տրուեցան Լոնտոնի եւ ուրիշ քաղաքներու մէջ, հրձիգ ռումբերով. Այս ահաբեկումն ալ կը վերագրուի իրլանտացի յեղափոխականներու:

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ԱՏՈՒԱԾԱՐԵԱԼ ՔԱՂԱՔ
(ՆԵՐԿԱՐՆԵՐ ԱՏԱՓԱԶԱՐԷՆ)

ԳՐԵՑ՝ ՎԱՐԴԱՆ ԵՂԻՇԷԵԱՆ

Յառաջաբանի Յ. ՆԱՐԴՈՒՆԻ

Պատկերներ Ատափազարի կեանքէն եւ գաւառական խոնարհ գաւառակարգին ապրումներէն: Գրուած՝ երգիծական շունչով եւ հայրենաբաղձութեամբ: Իր գիւղը կամ քաղաքը կորսնցուցած ամէն տարագիր իր հոգիին խօսող կէտ մը պիտի գտնէ անպայման:

Ստուար հատոր մը 256 էջ: Գին 15 ֆրանք, արտասահման 20 ֆրանք, Ամերիկա՝ 75 սէնթ: Ստանալու համար դիմել՝ H. AGONAYAN

10, Sente des Economes, Romainville (Seine), France

ԹՂԹԱՏԱՐ

Հայ Կամ. եւ Մարտիկներու Միութիւնը կը հրաւիրէ Փարիզի զինակից ընկերները, փութով արձանագրել տալու իրենց ինքնութեան թուղթերու թիւերը՝ Սէն Միշէլ, 9 rue Thenard. Միութեան զրասենեակը եւ Պէլվիլ, 73 rue Julien la Croix, ընկեր Վահանին քով:

ԿԱՐԻՒՈՐ ՓՆՏՌՏՈՒՔ

ԼԻՈՆ, 24 Ապրիլ.— Բերկ Մարզուանցի Օհանեան Յակոբ 30 տարեկան հայ երիտասարդը Մարտ 18ին աղետալի արկածի մը հետեւանքով մեռաւ: Այս տարաբախտ երիտասարդը նախկին Լեգէոնի զօրանոցէն է եւ Լիոնի մէջ ո եւ իցէ ծանօթ կամ հեռաւոր ազգական չունի, որ իբրեւ դատախազ պահանջէ արդեան գինը ապահովագրական ընկերութենէն որ արդէն ճանչցած է իր յանցաւորութիւնը: Ազգ. վարչութիւնը կը սրբ խորհրդակցութիւնները մինչ ազգականի մը գտնուիլը: Կը խնդրենք բոլոր անոնցմէ որ կը ճանչնան յիշեալ տարաբախտ Յակոբը, բարի ըլլան վարչութեանս հասցէին ուղարկել անմիջապէս անոր ազգականաց անունները, անշուշտ հասցէներով: Արտասահմանեան բոլոր թերթերէն կը խնդրուի արտատպել այս փնտռտուքը: Union Nationale Arménienne, 69 rue Louis-Blanc Lyon (Rhône).

ԿԱՐԻ ԴԱՍԸՆԹԱՑՔ

Յ. Կ. Խաչի Փարիզի Մասնաճիւղի կարուձեւի դասընթացքը կը սկսի 22 Մայիս, ժամը 9ին, գիշերը: Հասցէ՝ 66 rue d'Hauteville, Paris 9· Տիկ Ունճեանի բնակարանը:

ՄՕՏԵՐԷՍ ԼՈՅՍ ԿԸ ՏԵՍՆԷ

"Bonjour au Moussadagh"

ԳՐԵՑ՝ PAUL DU VÉOU

(Հեղինակին համբորդութիւնը Ալէքսանտրէթի Սանճաքին մէջ Հերակուստական Գ. Gautherotի հետ, 1938 Ապրիլին, քարտէսներով եւ լուսանկարներով). Հրատարակութիւն Միջերկրականի Կոմիտէին, ճափ.- ...թուղթի վրայ (թիւ 1—5, առաջին երեքը բաժանորդագրուած) 100 Ֆր.

Հոլանտական թուղթի վրայ (թիւ 6—15, թիւ 6էն 10 բաժանորդագրուած) 76 Ֆր.

Ուրիշ ընտիր թուղթի մը վրայ տպագրուած թիւ 16—35 թիւ 16էն 19 բաժանորդագրուած) 35 Ֆր.

Սովորական տպագրութեան գինն է 15 Ֆր.:

Փոխարժէքը չէքով գրկել à l'ordre de Mademoiselle Andrée Gaudin 78, Av. des Champs Elysées, Paris (8e).

Շքեղ տպագրութիւնները պիտի ստորագրուին հեղինակին կողմէ: Առաքումները անմիջապէս պիտի կատարուին: Անուն, մականուն եւ հասցէ գրել յստակօրէն, գլխագիր:

Le Gerant : H. STEPHAN

Imprimerie A-DER (AGOPIAN) 17, Rue Damesme .. Paris (13)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 376.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e) (ԾՐԹԻՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

Téléphone : GOBelins 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ — ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	315 ֆրանք	110 ֆրանք	

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ 24 ՄԱՅԻՍ
MERCREDI 24 Mai 1939

ԺԵ ՏԱՐԻ — 15e Année No. 4048

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՐՈՐԴ ԽՕՍՔ

ՊՈՂՊԱՏ ԵՒ ԵՐԿԱԹ...

Պերլինի մէջ ստորագրուած զինակցութիւնը կը կոչուի «Պողպատեայ դաշինք»։ Եթէ միւս ճակատն ալ անուանենք երկաթեայ, կրնանք երեւակայել թէ ո՛ր պիտի յանգի ելքը, մօտաւոր կամ հեռաւոր ապագայի մը մէջ։

Արդարեւ, չափազանց պերճ են իտալեւգերման զինակցութեան պայմանները։ Բայց միեւնոյն ատեն՝ առաձգական։

Անոր տրամադրութեանց մեկնութիւնը կախում ունի երկու կողմերուն այեցողութենէն։ Միայն սա խօսքը,— «կենսական տարածութիւն», կրնայ բովանդակել համաձայն օրուան կացութեան կամ իրենց կարողութեան։

Դաշնագիրը դեռ կը պարունակէ ուրիշ երկդիմի բացատրութիւններ, որոնք ոչինչ ունին բարենշան։

Ուրեմն, Առանցքը արդէն վերածուած է անքակտելի զանգուածի մը, որ պիտի ձգտի «հանգոյցներ քակել», խաղաղութեամբ կամ պատերազմով։

Գերմանիոյ արտաքին նախարարը իր ճառին մէջ կը խօսի 300 միլիոն ազգային էակներու մասին։ Մուսոլինի յիշած էր միայն 150 միլիոն,— երկու երկիրներուն բնակչութեան թիւը։ Ուրեմն Ֆոն Ռիպպէնթրոփ ուրիշ զինակիցնե՞ր ալ նկատի ունի,— առաջին աոթիւ Ճափոնը եւ Սպանիան։

Ներկայ վիճակին մէջ, մասնագէտներ արդէն 25 միլիոն կը հաշուեն երկու պետութեանց մարտական ուժը։ Ցաւոք, կ'ըսեն թէ դաշնագիրը անչուշտ գաղտնի տրամադրութիւններ ալ կը պարունակէ։

Ամէն պարագայի մէջ, մարդկութիւնը կը գտնուի պողպատէ եւ երկաթէ ակռաներու առջեւ։

Առաջինը կազմուած է արդէն։ Երկրորդը դեռ չէ լրացած, բայց հաւանական է որ վերջնական ելքի մը յանգի, այս նոր զինակցութեան հետեւանքով։

Արդէն իսկ որոշ շղագրգռութիւն կը տիրէ Մոսկուայի, Լոնտոնի եւ Փարիզի մէջ, անգլեւխորհրդային համաձայնութեան ձգձգման առթիւ։ Կը թուի թէ Պ. Չէմպըրլէն չուզեր ամբողջովին անձնատուր ըլլալ զինակցութեանց քաղաքականութեան։ Երեսփ. ժողովի մէկ նիստին մէջ, երբ կը հարցապնդէին զինք, հաստատեց թէ «մինչեւ վերը խրելու միտք չունինք»։

Այս ձգձգումը որոշ ազդեցութիւն գործած է նաեւ Թուրքիոյ մէջ, որ հետզհետէ աւելի ուժգնօրէն կ'ենթարկուի գերմանական եւ իտալական մամուլի յարձակումներուն։ Հռոմի կիսապաշտօնական օրկանը, «Ճէօրնալէ Տ'Իթալիա»՝ Բաց. Ժուռնալ Տ'Իթալիա, «Ճէօրնալէ» կամ յարմար «Ռեփեքլիքի…»; իր կարգին քննադատելով Թուրքիոյ բռնած դիրքը, դիտել կուտար թէ անգլեւթուրք համաձայնութիւնը «կը խանգարէ արեւելեան Միջերկրականի հաւասարակշռութիւնը»։ Եւ կը հաստատէր թէ Թուրքիան է որ պիտի կրէ անոր հաւանական հետեւանքները։

Զարմանալի չէ որ Թուրք մամուլն ալ իր կարգին բռնկած՝ պայքար բացած է Ֆաշականութեան դէմ, աշխարհակալութիւն կոչելով զայն։ «Ամէն Թուրքի բնական եւ ազգային պարտականութիւնն է պայքարիլ Ֆաշականութեան դէմ»։

Զինակցութիւն, դաշինք, ուխտ, ճակատ,— բայց, խաղաղութի՞ւն թէ պատերազմ։ Երկաթ եւ պողպատ կամ կապա՞ր, թէ կլոր սեղան...

Բոլորն ալ այս հարցումին պատասխանն է որ կը փնտռեն, տարիներէ ի վեր, բայց մանաւանդ այսօր, երբ Ազգերու Դաշնակցութիւնն իսկ մնաել թաղելով զբաղած է. (Եթովպիա, Չեխոսլովաքիա, Ալպանիա) եւ կը դժկամակի խորշիլ անոնց բողոքագիրներն անգամ։

Շ.

ԹՈՒՐՔԻԱ ՎՍՏԱՀ Է ԻՐ ՈՅԺԻՆ ՎՐԱՅ

— ∞ —

ՄԷԿ ՄԻԼԻՈՆԷՆ ՄԻՆՉԵՒ 2,500,000 ԶԻՆՈՒՈՐ

Անգարայէն կը հեռագրեն «Տէյլի Թէլէկրաֆ»ի.—

Այստեղի ազդեցիկ շրջանակներու մէջ լիակատար վստահութիւն կը տիրէ Թուրքիոյ ռազմական ոյժին հանդէպ։ Կը հաստատեն, թէ Թուրքիա ի վիճակի է վայրկենապէս մէկ միլիոն զինուոր համախմբելու ճակատին վրայ, եթէ պէտքը պահանջէ։ Նոր պատրաստութիւններ եւս կը տեսնուին ապահով ըլլալու որ ստիպողական պարագային Թուրքիա ունենայ ազգային պաշտպանութեան համար 2,500,000 հոգի։

Նախագահ Իսմէթ Ինէօնիւ ցարդ խուսափած է ամէն ցուցարարութենէ, բայց վճռած է որ Թուրքիա որ եւ է վարանում ցոյց չտայ, եթէ խաղաղութեան ապահովութեան շահը պահանջէ։

Գերման մամուլի վերջէն ներշնչուած յարձակումները անգլեւթրքական դաշինքին դէմ բուռն հակայարձակումի կ'ենթարկուին այստեղ։ Թէեւ պաշտօնական շրջանակներ կը սպասէին թէ Պերլին չափով մը պիտի յուզուի խաղաղութեան ճակատի շահած այս կարեւոր յաղթանակէն, բայց չէին յուսար թէ մամուլը այսքան սանձարձակ ու անպատասխանատու մեկնութիւններու պիտի ենթարկէ Թուրքեւանգլիական դաշինքը։ Գերման սպառնալիքները որ և է մտահոգութիւն պատճառած չեն Անգորայի, ընդհակառակն, զայրոյթ առաջ բերած են։ Տիրող միաձայն կարծիքը այն է թէ անգլեւթրքական դաշինքը անհրաժեշտութիւն մըն էր եւ արդիւնք՝ երկու կողմերու ինքնակամ որոշման։ Գարզապէս ծիծաղ պատճառած է գերմանական այն պնդումը, թէ Անգլիա ճնշում բանեցուցած է եւ տակաւին կը բանեցնէ Պալքաններու վրայ, ոչնչացնելու համար Պալքանեան ուխտը, որ կազմուած է Թուրքիայէն, Յունաստանէն, Եուկոսլաւիայէն ու Ռումանիայէն։ Ընդհակառակն, Թուրք ղեկավարները, հաւատարիմ Աթաթիւրքի կտակին, ամէն ջանք կը թափեն, Անգլիոյ աջակցութեամբ, ուժեղացնելու Պալքանեան խմբակցութիւնը։ Եթէ այս նպատակին մէջ յաջողին, արդիւնքը պիտի ըլլայ զինուորական դաշնակցութիւն մը Պալքանեան պետութեանց միջեւ, ի հարկէ հակայարձակողական կերպով։

Թրքական մամուլը կը պատասխանէ գերման մամուլի յարձակումներուն, արժանաւորութեամբ եւ պաղարիւն փաստերով։ «Ենի Սապահ» կ'ըսէ թէ գերման մամուլը շղայնութեան պոռթկում մըն է։ «Եթէ մեծ պատերազմին Գերմանիա յաղթանակէր, Օսմ. կայսրութիւնը, որ Գերմանիոյ զինակիցն էր, այսօր վերածած պիտի ըլլար Գերմանիոյ մէկ գաղթավայրը։ Այս մասին կասկած չունինք այժմ. մենք Գերմաններու գերիները պիտի ըլլայինք»։

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԻՏԱԼԵՒԳԵՐՄԱՆ ԶԻՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ

»»» · «««

ԴԱՇԻՆՔԸ ԿՆՔՈՒԱԾ Է ՏԱՍԸ ՏԱՐՈՒԱՆ ՀԱՄԱՐ

Երէկ հաղորդեր էինք իտալեւգերման զինակցութեան ստորագրութիւնը, որ տեղի ունեցաւ երկուշաբթի առտու, Պերլինի մէջ։ Իտալիոյ լիազոր ներկայացուցիչն էր արտաքին նախարարը, Կոմս Չիանօ, Գերմանիոյ ներկայացուցիչը՝ նոյնպէս արտաքին նախարարը, Ֆոն Ռիպպէնթրոփ։ Արարողութեան ներկայ էին նաեւ Հիթլէր, երկու պետութեանց սպայակոյտներուն նախագահները, մարաջախտ Կէօրինկ եւ ուրիշ երեւելիներ։ Դաշնագիրը պատրաստուած էր չորս օրինակ, երկուքը իտալերէն, երկուքը գերմաներէն։ Այս առթիւ Հիթլէր Կոմս Չիանոյի յանձնեց ամենաբարձր պատուանշանը, Գերմանական Արծիւի ոսկի խաչը, իսկ Իտալիոյ արտաքին նախարարը իր գերման պաշտօնակցին յանձնեց իտալական ամենաբարձր պատուանշանը, Աւետման մանեակը, որ իրեն կուտայ Իտալիոյ Թագաւորին զարմիկի մը բոլոր առանձնաշնորհները

Ահաւասիկ դաշնագրին բովանդակութիւնը.

—«Գերմանիոյ վարչապետը եւ Իտալիոյ եւ Ալպանիոյ Թագաւորը, կայսր Եթովպիոյ, վայրկեանը եկած կը համարին հանդիսաւոր դաշինքով մը նուիրագործելու այն սերտ բարեկամութիւնը եւ համերաշխութիւնը որ կը տիրեն ազգային – ընկերվարական Գերմանիոյ եւ Ֆաշական Իտալիոյ միջեւ։

Հասարակաց սահմանագլուխով մը որ ի զօրու է բոլոր ժամանակներուն համար, Իտալիոյ եւ Գերմանիոյ միջեւ ամուր կամուրջ մը ձգելէ վերջ, ի խնդիր փոխադարձ օգնութեան եւ աջակցութեան, երկու կառավարութիւնները կրկին կը հաստատեն այն քաղաքականութիւնը որուն հիմերուն եւ նպատակներուն մասին համաձայնութիւն գոյացած է արդէն եւ որ իր յաջողութիւնը ապացուցած է թէ երկու երկիրներու շահերը պաշտպանելու եւ թէ Եւրոպայի խաղաղութիւնը ապահովելու համար։ Ամրապէս կապուած իրարու հետ՝ իրենց աշխարհահայեացքի ներքին կապերով եւ իրենց շահերու լայն համերաշխութեամբ, իտալացի ժողովուրդը եւ գերման ժողովուրդը վճռած են ապագային ալ սատարել նեցուկ կողք կողքի եւ իրենց միացեալ ուժերով, իրենց կենսական տարածութիւնը ապահովելու եւ խաղաղութիւնը պահպանելու համար։

Այս ճամբուն վրայ, զոր իրենց համար գծած է պատմութիւնը, Գերմանիա եւ Իտալիա խառնակ եւ կազմալոյծ աշխարհի մը մէջ, կ'ուզեն նուիրուիլ եւրոպական մշակոյթին հիմերը ապահովելու գործին։ Այդ սկզբունքները դաշնագրով մը սահմանելու համար, նշանակուած են լիազօրներ (այստեղ կը յիշէ երկու արտաքին նախարարներուն անունները) որոնք իրենց լիազօրագրերը փոխանակելէ վերջ, համաձայնած են հետեւեալ տրամադրութեանց վրայ.

ՅՕԴ. 1.— Դաշնադիր կողմերը շարունակ շփման մէջ պիտի ըլլան, համախորհուրդ գործելու համար այն բոլոր խնդիրներու մասին որ կա պաւնին իրենց հասարակաց շահերուն կամ Եւրոպայի ընդհանուր կացութեան հետ.

ՅՕԴ. 2.— Եթէ դաշնադիր կողմերուն հասարակաց շահերը վտանգուին որ եւ է միջազգային դէպքով, երկու կողմերը անմիջապէս խորհրդակցութիւններ պիտի կատարեն ձեռք առնուելիք միջոցներու մասին, պաշտպանելու համար իրենց շահերը։

Եթէ երկու կողմերէն մէկուն ապահովութիւնը կամ ուրիշ կենսական շահերը վտանգուին դուրսէն, միւս դաշնակիցը վտանգուած կողմին պիտի ընծայէ իր ամբողջ քաղաքական եւ դիւանագիտական աջակցութիւնը, փարատելու համար այդ վտանգը։

ՅՕԴ. 3.— Եթէ, հակառակ դաշնադիր կողմերու բաղձանքին եւ յոյսերուն, պատահի որ իրենցմէ մէկը ռազմական բարդութեանց բռնուի ուրիշ պետութեան մը կամ պետութեանց հետ, միւս կողմը պիտի միջամտէ անմիջապէս, իբրեւ զինակից եւ զայն պիտի պաշտպանէ իր բոլոր զինուորական ուժերով, ցամաքի թէ ծովու վրայ եւ օդին մէջ։

ՅՕԴ. 4.— Ի հարկին ապահովելու համար 3րդ յօդուածով պայմանաւորուած զինակցութեան պարտականութեանց արագ գործադրութիւնը, երկու կառավարութիւնները պիտի խորացնեն իրենց գործակցութիւնը զինուորական ասպարէզին եւ ռազմական տնտեսութեան մէջ։ Նոյնպէս, երկու կառավարութիւնները շարունակ պիտի խորհրդակցին ուրիշ անհրաժեշտ միջոցներու մասին, գործնապէս իրականացնելու համար ներկայ դաշինքին տրամադրութիւնները։

Երկու կառավարութիւնները այս յօդուածին 1 եւ 2 հատուածներով նշանակուած նպատակներուն համար պիտի կազմեն մնայուն յանձնաժողովներ, երկու արտաքին նախարարներուն ղեկավարութեամբ։

ՅՕԴ. 5.— Երկու կողմերը այժմէն յանձն կ'առնեն, միասնաբար մղուելիք պատերազմի մը պարագային, զինադադար կամ հաշտութիւն կնքել միայն փոխադարձ համաձայնութեամբ։

ՅՕԴ. 6.— Երկու կողմերը կ'ընդունին այն կարեւորութիւնը զոր կը ներկայացնեն իրենց հասարակաց յարաբերութիւնները բարեկամ պետութեանց հետ։ Անոնք վճռած են այսուհետեւ ալ պահպանել այդ յարաբերութիւնները եւ միասնաբար կազմակերպել զանոնք, համաձայն այն ներդաշնակ շահերուն որ զիրենք կը կապեն այդ պետութեանց հետ։

ՅՕԴ. 7.— Այս դաշինքը գործադրելի է ստորագրութեան թուականէն։ Երկու կողմերը համաձայնած են տասը տարի նշանակելու անոր վաւերականութեան առաջին շրջանը։ Պայմանաժամին լրանալէն առաջ, անոնք պիտի խորհրդակցին, դաշինքը երկարաձգելու համար։

»»» · «««

ՈՍՏԻԿԱՆԱԿԱՆ ՎԵՐԱՏԵՍՉՈՒԹԻՒՆԸ նկատի առնելով որ օտարականները կը հարկադրուին ժամերով սպասել, իրենց թուղթերուն կարգադրութեան համար, կը յանձնարարէ.— Դիմումները կատարել թուղթերու պայմանաժամը լրանալէն առ առաւելն չորս օր առաջ, հետեւեալ կարգով.— Առտուն, ժամը 8,30ին՝ A—C (ժականանի առաջին տառը) — ժամը 10ին՝ D—J. — Կէս օրէն վերջը (բացի շաբաթ օրէն) ժամը 14ին՝ K—P. ժամը 16ին Q—Z։

ՖՐԱՆՍԱ ՊԱՐՏԱՒՈ՞Ր Է ՑԱՆՁՆԵԼ ՍԱՆՃԱՔԸ

ԽՄԲ.— Ծերակուտական Պ. Կիւսթավ Կոթըռօ, անդամ Միջերկրականի կոմիտէին, որ վերջերս Ալեքսանտրէթի շրջանը գացած էր Պ. Փոլ տիւ Վէռիի հետ, հետեւեալ նամակը ուղղած է «Օրտր» թերթի տնօրէնին, պատճէնը ղրկելով «Յառաջ»ի.—

«Օրտրի մայիս 17 թիւով կը մեղադրէք զիս թէ պատճառ դարձած եմ «անգլեւֆրանքեւթրքական համաձայնութեան մը կնքումը յապաղեցնելու» յամառօրէն պահանջելով, «Սուրիոյ փոքրամասնութեանց պաշտպանութեան համար, Ալեքսանտրէթի Սանճաքը, որ անվիճելի պէտք է վերադարձուէր Թուրքիոյ, համաձայն Ֆրանքլէն Պույեոնի կողմէ ժամանակին կնքուած դաշնագիրներու»։ Դուք կ'աւելցնէք նաեւ որ, եթէ Մուսթաֆա Քէմալ յօժարեցաւ անմիջապէս Թուրքիոյ չկցել Սանճաքը, պատճառն այն էր որ համաձայնութիւն գոյացած էր թէ վիճելի հողամասը, որ Սուրիոյ փոխանցուած էր, պիտի կառավարուէր մասնաւոր վարչաձեւով մը, ճշդուած՝ թրքական կառավարութեան հետ համախորհուրդ։

Սանճաքին «սուրիական փոքրամասնութիւնը» գրելով կը թուի թէ կը հաւատաք որ գոյութիւն ունի թրքական մեծամասնութեան մը։ Արդ, ամէնէն յստակ եւ վստահելի վաւերաթուղթերը, մասնաւորաբար այն ցէկոյցը զոր խմբագրած է Ազգերու Դաշնակցութեան Յանձնախումբը, որու պաշտօն տրուած էր կազմակերպել եւ հսկել Սանճաքին առաջին ընտրութիւնները, այն եզրակացութեան կուգան թէ Սանճաքին փոքրամասնութիւնը Թուրքերն կազմուած է։ Այդ իրողութեան հետեւանքով էր, որ 1938ին Թուրքիա հրապարակ նետեց իր բռնավճիռը (diktat) ազատ ընտրութեանց տեղ։

Էնկիւրիի դաշինքը (20 հոկտ. 1921) Թուրքիո՞յ կուտար Սանճաքը։ Երբեք։ Միայն թէ պարտք կը դնէր մեր վրայ յարգել Թուրք տարրին իրաւունքները, ապահովել թրքական մշակոյթը։ Եւ մենք ամենայն խղճմտութեամբ կատարեցինք այդ պարտականութիւնը, թէեւ Թուրքիա իր սահմաններէն ներս ազգային փոքրամասնութեանց հանդէպ կը վարուէր ձեւով մը զոր անօգուտ է յիշեցնել։ Մնաց որ Ֆրանքլէն Պույեոնի ստորագրած դաշինքը յետագային պարզաբանուեցաւ, լրացուեցաւ կամ փոխարինուեցաւ բազմաթիւ այլ դաշինքներով, որոնք Սանճաքին վրայ գերիշխանութեան իրաւունք չեն տար երբեք Թուրքիոյ։ Այդ միջազգային դաշինքներուն ամենավերջինը (1938) Թուրքիոյ կուտայ միայն «ազատ գօտի» մը Ալեքսանտրէթի նաւահանգիստին մէջ, գօտի մը որու հակակշիռը պիտի կատարուէր Սանճաքին կառավարութեան կողմէ։

«Մասնաւոր վարչաձեւը», որ նախատեսուած էր 1921ին ապագայ Աթաթիւրքի կողմէ, հաստատուեցաւ 1938ի «հիմնական օրէնքներով»։ Բոլոր ատոնք Թուրքիա բռնաբարեց տարի մը առաջ, նախապէս ընդունելէ վերջ։ Սահմանադրութիւնը, որ կ'երաշխաւորէր Սանճաքին ինքնավարութիւնը՝ առանց որ եւ է տրամադրութեան, որ Թուրքիոյ կցուի, խափանուեցաւ թուրքեւֆրանսական «բարեկամական» դաշնագրով, քանի որ այդ դաշնագիրը կնքուած օրը (14 յուլիս 1938), ժորժ Պոնէ յայտարարեց մամուլին, ի ներկայութեան Սուատ Տավազի, դեսպան Թուրքիոյ, թէ Սանճաքին հարցը «հողային հարց» մը չէ Թուրքիոյ համար։

Այս պայմաններուն մէջ, իրաւունք չունի՞մ միթէ խորհելու որ Սանճաքին «անկլուսը» փաստ մըն է տկարութեան, որ մեր վարկը կը նուազեցնէ ոչ միայն Էնկիւրիի, այլ եւ Մերձ. Արեւելքի եւ ամբողջ Միջերկրականեան շրջանին մէջ։

Անշուշտ ցանկալի է թուրքեւֆրանսական ամուր դաշնակցութիւն մը, բայց մենք այդ դաշնակցութիւնը կրնանք ստանալ տարբեր միջոցներով, եւ ոչ թէ մեր պաշտպանեալները կողոպտելով եւ հարստահարելով, եթէ ոչ ջարդելով մեր հաւատարիմ բարեկամները,— ատիկա չեմ ուզեր ապացուցանել այստեղ, որովհետեւ այս քանի մը տողերը իսկ երկարեցան արդէն։

Երկու նախարարներուն յայտարարութիւնները

Իտալեւգերման դաշինքին ստորագրութենէն անմիջապէս վերջը, երկու նախարարները կարեւոր յայտարարութիւններ ուղղեցին մամուլին, բացատրելով անոր արժէքը։ Կոմս Չիանօ կարճ խօսեցաւ, 489 բառ, իսկ Ֆոն Ռիպպէնթրոփ աւելի երկար, 789 բառ։

Իտալիոյ արտաքին նախարարը յայտարարեց.

— «Եւրոպայի մէջ չկան խնդիրներ որոնք չլուծուին բարեկամեցողութեամբ եւ արդարութեամբ, ոչ ալ պատճառներ կան արդարացնելու պատերազմը, որ եւրոպականէն պիտի վերածուի համաշխարհային ընդհարումի մը։ Երկու երկիրները եւ ժողովուրդները այսուհետեւ կը կազմեն անկործանելի զանգուած մը, սերտօրէն շաղախուած իրենց ըմբռնումներու խնամութեամբ, հասարակաց սահմանագլուխով մը որ հաստատուած է ընդ միշտ, իրենց շահերուն համերաշխութեամբ եւ իրենց քաղաքականութեան կատարեալ ներդաշնակութեամբ։ Ինչպէս որ երկու երկիրները միացած են խաղաղութեան միեւնոյն բաղձանքով, նոյնպէս միեւնոյն միացեալ վճռականութեամբ պիտի պահանջեն քակել այն հանգոյցները որ տակաւին կը կաշկանդեն Եւրոպայի կեանքը։ Անոնք նոյնպէս միացած են վճռականօրէն համախմբելու իրենց ուժերը, իրենց կամքերը եւ ճակատագիրները, ընդդիմանալու համար, խաղաղութեան թէ պատերազմի ատեն, որ եւ է փորձի որ կը սպառնայ իրենց կենսական տարածութեան ապահովութեանց։

Ֆոն Ռիպպէնթրոփի ճառը աւելի մարտական հանգամանք ունէր։ Գերմանիոյ արտաքին նախարարը այս առթիւ խստօրէն ձաղկելով Վերսայլի դաշնագիրը, յայտարարեց.

— «Մինչ ժողովրդավար կառավարութեանց պաշարման քաղաքականութիւնը քօղարկեալ կամ յայտնապէս ուղղուած է Գերմանիոյ եւ Իտալիոյ դէմ, Պերլին – Հռոմ նոր դաշինքը ոչ ոքի կը սպառնայ։ Մինչ մեր հակառակորդներուն քաղաքականութիւնը ընդունայն կը խաղայ պատերազմին եւ խուճապին հետ զոր կը ծրագրէ իր սպառնալիքը, մինչ կը փորձեն, աւելի կամ նուազ յանդուգն խմբաւորումներով ամբողջ ցամաքամասեր հանել իրարու դէմ, նոր դաշինքը ճիշդ ու ճիշդ կը ձգտի ապահովել խաղաղութիւնը այդ կարգի վտանգաւոր սպառնալիքներու դէմ։ Այսուհետեւ ոչ ոք պիտի կրնայ կասկածիլ Մեծագոյն Գերմանիոյ եւ իտալական կայսրութեան նախասահմանուած անքակտելի համերաշխութեան մասին։ Ոչ ոք պիտի կրնայ վնասել անոր։ Որ եւ է ոտնձգութիւն Իտալիոյ եւ Գերմանիոյ շահերուն դէմ պիտի ընդհարի երկու երկիրներու միացեալ ուժերուն։ Գերմանական կամ իտալական իւրաքանչիւր

(Մնացեալ շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԴԱՏԻՆ ՈՒՐԻՇ ՄԷԿ ԷՋԸ

ՄՕՏԱՒՈՐ ԱՐԵՒԵԼՔԻ ԲԱԺԱՆՈՒՄԸ

Դ.

ԱՆԳԼԵՒՖՐԱՆՔԵՒՌՈՒՍԱԿԱՆ ՀԱՄԱՁԱՅՆՈՒԹԻՒՆ

(Փոքր Ասիոյ մասին, մարտ – ապրիլ 1916)

Պատերազմական գործողութիւնները ինչքան որ զարգանային, նոյնքան յառաջ կը տարուէր Թուրքիոյ բաժանման խնդիրը։ Անգլիացիները զբաղած էին արաբական երկիրներու կազմակերպութեան հարցով, իսկ միւս կողմէն ալ, Ժան. Կրէյը յարմար կը գտնէր, որ Փարիզի եւ Պետրոկրատի դահլիճները մօտաւոր համաձայնութեան մը գային Հայաստանի եւ Քիւրտիստանի սահմաններու հարցին շուրջ։

Հեղինակը կ'անդրադառնայ Ֆրանսայի եւ Ռուսիոյ միջեւ, այս խնդրին շուրջ կատարուած առաջին բանակցութեանց մանրամասնութիւններուն, բացի այն ակնարկութենէն զոր մենք տեսանք Ռուսիոյ արտաքին գործոց զեկոյցներուն մէջ Մերսինի շրջանին վերաբերեալ։ Սակայն աւելի յստակ գաղափար կազմելու համար ստորեւ տանք քանի մը կարեւոր փաստաթուղթեր։

17 Ապրիլ 1915ին, Ներաթով հետեւեալ հրահանգը կը հաղորդէ Փարիզի եւ Լոնտոնի ռուսական դեսպաններուն.—

Թիւ 1721.

— «Ռուսական հպատակ, հայազգի քաղաքական գործիչ, բժիշկ Զաւրիեւ, լաւ ճանչցուած ու յարգուած նախարարին (Սազոնով) կողմէ, մեկնեցաւ Անգլիա եւ Ֆրանսա, նոյն երկիրներու կառավարութեանց հանրային կարծիքները մշակելու, հայկական բաղձանքներու իրականացման համար։ Զաւրիեւ կը խնդրէ, որ իրեն դիւրութիւն տրուի մտնելու դիւանագիտական շրջանակներու մէջ, ու հովանաւորուի միաժամանակ»։

Մայիս 17ին, ուրեմն ճիշդ մէկ ամիս վերջ, Փարիզի դեսպան Իզվոլսկի հետեւեալը կը պատասխանէ հեռագրով.

Թիւ 318. Ստացուած է ձեր թիւ 1721ը։ Բժիշկ Զաւրիեւ յուշագիր մը յանձնեց ինծի, մեր նախարարութեան հետ ունեցած խօսակցութիւններու մասին։ Այս յուշագրին մէջ կ'ըսուի թէ Ռուսաստան մտադիր է առաջարկել կառավարութեանց, թրքական հողերու վրայ, թրքական վեհապետութեան տակ, ինքնավար Հայաստան մը ստեղծել, Եռեակ Համաձայնութեան հովանաւորութեամբ։ Հայաստանի այս սահմաններուն մէջ, որպէս թէ պիտի մտնէ նաեւ Կիլիկիան, Մերսին նաւահանգիստով։ Յուշագրով մեզ կ'ըսուի նաեւ, թէ հակառակ մեր նախարարութեան համաձայնութեան, հայկական պատգամաւորները պէտք չէ ցուցական կերպով արտայայտեն զայն, մանաւանդ երբ հարցը կը վերաբերի Կիլիկիոյ։ Ռուս դեսպանները պիտի միջամտեն այն ատեն միայն, երբ դժուարութիւններ ծագին, կամ երբ իրենք յարմար նկատեն։ Գիտեմ որ Զաւրիեւ եւ Պօղոս Նուպար, այս մտօք արտայայտուած են ֆրանսացի պաշտօնատարներուն քով։ Խնդրեմ հաղորդել ինծի, թէ իրօ՞ք այս ծրագիրը հաստատուած է նախարարութեան կողմէ եւ թէ ի՞նչ դիրք պէտք է բռնեմ։ Ամենափափուկ կէտը Կիլիկիան է, քանի որ Ֆրանսան յայտարարած է թէ, աչք ունի այս շրջանին վրայ»։

Յաջորդ օրը 18 Մայիսին, Սազոնով կը հեռագրէ Իզվոլսկիին.

— «Թիւ 2307.— Հայերու հետ ունեցած խօսակցութիւնները պարզապէս ակադեմական են։ Ոչ մէկ վերջնական ծրագիր տրուած է Զաւրիեւին։ Իր խնդրանքին— տեսնել Կիլիկիան ապագայ Հայաստանի սահմաններուն մէջ— իրեն պատասխանուեցաւ թէ մենք չենք կրնար այժմ տալ այս փափաքին, նկատի ունենալով ֆրանսական շահերու տիրապետութիւնը Կիլիկիոյ վրայ»։

Ամիս մը վերջը, 14 Յունիսին, Իզվոլսկի նոր հաղորդագրութիւն մը կ'ընէ Սազոնովին.

— «Բժիշկ Զաւրիեւ եւ Պօղոս Նուպար, որոնք Փարիզ կը գտնուին, միշտ, տեղեակ կը պահեն զիս, իրենց ամբողջ դիմումներուն եւ կատարած աշխատութիւններուն։ Իրենց կարծիքով բաւական ազդեցիկ ֆրանսացի անձնաւորութիւններ համամիտ են, Կիլիկիան Հայաստանին կցելու գաղափարին, Մերսին եւ Ատանա քաղաքներով միասին, առանց սակայն Ալէքսանտրէթի ծոցին եւ նաւահանգիստին, զոր Ֆրանսա իրեն կը վերապահէ։ Նուպար փաշա, այս հարցին շուրջ առանձին յուշագիր մը յանձնեց Տէլքասէին, բայց թէ ֆրանսական արժանապատուութիւնը բարձր պահելու մտօք, Ֆրանսան իսկ կրնայ այս շրջանը Հայերուն թողուլ, ամբողջ Կիլիկիան առնելէ վերջ։ Յուշագրին մէջ ինքնավար Քիւրտիստանին ալ ստեղծելու առաջարկ կայ։ Համաձայն ձեր 2307 Թիւ հեռագրին, կը քաշուիմ Զաւրիեւի եւ Նուպար փաշայի բաղձանքները հաստատել։ Խնդրեմ հաղորդել ինծ ձեր համաձայնութեան սահմանը, այն պարագային, երբ ընդունելութիւն գտնէ այս յուշագիրը»։

Յունիս 16ին Սազոնով կը պատասխանէ.

— «Կիլիկիա, Ատանայով եւ Մերսինով, ինքնավար Հայաստանի մը սահմաններէն դուրս ձգելու բուն պատճառը, Ֆրանսայի հանդէպ՝ մեր բարեկամութեան ապացոյցը տալու մէջ կը կայանայ։ Եթէ հայ պատգամաւորները յաջողին համոզել Փարիզի դահլիճը, Կիլիկիան միացնելով ապագայ Հայաստանին, կայսերական կառավարութիւնը աւելի քան համամիտ, անշուշտ պիտի նայի Թրքահայերու բաղձանքներուն իրականացման, որոնց միշտ ալ պաշտպան հանդիսացած է»։

Սակայն հետզհետէ կը հասուննայ Փոքր Ասիոյ բաժանման խնդիրը։ Նախապէս համաձայնութեան կուգան Ֆրանսան եւ Անգլիան, բայց շատ դժուարին բանակցութիւններէ վերջ միայն։ Այս բանակցութիւնները կը վարեն Ֆրանսայի կողմէ Պէյրութի հիւպատոս Ժորժ Փիքօ եւ Անգլիոյ կողմէ Մարք Սայքս, որ Մաք Մահոնի հետ վարած էր արաբական բանակցութիւնները։ Անգլիացիներու պնդումին վրայ արաբական իշխանութեան տակ պիտի մտնէին նաեւ Դամասկոս, Հալէպ, Համա, Հոմս։ Անգլիացիները պիտի ստանային Պաղեստինը եւ Հայֆա նաւահանգիստը։ Ֆրանսացիները պիտի ստանային Կիլիկիան եւ մինչեւ Մուսուլ–Քիւրտիստան։ Աւելի վար երկու պետութիւններ պիտի ունենային առանձին ազդեցութեան գօտիներ. Ռուսաստան պիտի ստանար Տրապիզոնը, Կարինը, Վանը եւ Բիթլիսը։ Անգլիացիները Մուսուլը Ֆրանսային ձգելով, ամէն ճիգ կը թափէին Ռուսաստանը հեռու պահել Միջագետքէն։

Մարտ 10ին Անգլիա եւ Ֆրանսա համաձայնած էին։ Կը մնար ստանալ նաեւ Ռուսաստանի համաձայնութիւնը, որ տեղի ունեցաւ Ապրիլ 26ին։ Այնուհետեւ տեղի կ'ունենայ քարտէսներու եւ ստորագրութիւններու փոխանակութիւնը։

Պէտք է մատնանշել հոս թէ երբ որ մեծ պետութիւններու միջեւ տեղի կ'ունենային այս բանակցութիւնները, Թուրք ոճրածին կառավարութիւնը ձեռնարկած էր իր գիտցած ձեւով եւ արմատապէս լուծել Հայկական Հարցը, աւերածութեան ենթարկելով Հայոց աշխարհը եւ բնաջնջելով Թուրքիոյ հայ ժողովուրդը։

Ուշագրաւ է այն պարագան, որ բոլոր այս խօսակցութեանց ընթացքին, ո՛չ մէկ խօսք, այդ երկիրներու ազգաբնակութեանց մասին։ Հայաստանը այդ կերպով կը բաժնուէր ուրեմն, Ֆրանսայի եւ Ռուսիոյ միջեւ։

1916ի ամրան, Սայքսի ներկայութեան, Ժորժ Փիքոյի եւ Պօղոս Նուպարի միջեւ, պայմանագրութիւն մը կը ստորագրուի, որով հայ կամաւորական զօրամասեր պիտի կազմուէին, Կիլիկիոյ մէջ Թուրք-գերմանական բանակներու դէմ կռուելու համար։ Այս կամաւորները կորիզը պիտի կազմէին հայկական բանակին, ապագայ այն փոքրիկ պետութեան, զոր Ֆրանսան պիտի կազմէր այդ շրջանին մէջ, հայկական բնիկներով։

Տ. ՊԱՂՏԱՍԱՐԵԱՆ

ԱՆՑԻՑ ԱՆՑԵԼՈՑ...

ԹՈՒՂԹԻ ՄԸ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ

Թորգոմ պատրիարքի մահուան առիթով, Գ. Վ. Թէքէեան, քիչ մը յանդէպս, կը քրքրէ բաւական ընդարձակօրէն հին միջադէպ մը, Գէորգ Ե.ի կաթողիկոսական ընտրութեան օրը պատահած «դժբախտ» միջադէպ մը, ա՛յնքան մանրամասնելով զայն եւ, մանաւանդ, ա՛յնքան կենդանացնելով անոր պարագաները, որ նոյն միջադէպին նոյնքան ականատես, նո՛յնքան հետաքրքրուող վերապրողի մը քաջ յուշերը կարծես հաստատած կ'ըլլայ պատմական անճշդութիւն մը։

Դժբախտ վերյիշումին հանդէպ անհրաժեշտ է այսքան ճապաղ յառաջաբան մը։

Բայց «կարեւոր» պատմութեան.— Դէպքը՝ որուն կ'ակնարկէ Գ. Թէքէեան, ա՛յն է որ 1911ի վերջերը (ոչ թէ 1910ի, ինչպէս կ'ըսէ Գ. Թէքէեան) Գէորգ Ե.ի ընտրութեան վերջնական պատգամաւորական քուէարկութեան միջոցին, Մայր Տաճարին մէջ, քուէհաւաքի գործողութեան ատեն՝ քուէատուփէն թղթիկ մը դուրս եկաւ, անճանաչ գիրով հետեւեալ բովանդակութեամբ.— Այս ընտրութիւնը Դաշնակցականներու ազդեցութեամբ տեղի կ'ունենայ, ուստի կը խնդրուի որ Վեհ. Ցարը չվաւերացնէ զայն։

Դիւրին է ըմբռնել մինչեւ իսկ այսօր, ա՛յսքան տարիներ եւ ահաւոր յուզումներ մեր գլխուն վրայէն անցնելէ վերջ, այո՛, դիւրին է ըմբռնել Մայր Տաճարին մէջ յանկարծ բովանդակ պատգամաւորութիւնը եւ հոգեւորական դասը չլմեցնող յուզումն ու ապաւորութիւնը, մանաւանդ որ գրեթէ կէս ժամ առաջ քանի՛ աւելի պատգամաւորներ,— հոգեւորական թէ աշխարհական,— բողոքի ցոյց ընելով եւ իրենց ներկայացուցիչը եղող Գարեգին Սրուանձ Արք.ի կողմէ ձանր եւ նոյնիսկ օրուան կացութեան համեմատական վտանգաւոր յառերով բողոքագիր մը կարդացուելէ վերջ, ի ներկայութեան Գրոկուրորին (հայազգի) եւ ցարական ներկայացուցիչ Երեւանի Նահանգապետին, թողուցին Տաճարը եւ մեկնեցան, ընտրութիւնը ընդհատելու, խափանելու յայտնի ու կանխորոշ դիտաւորութեամբ։

Գ. Թէքէեան մ'երկէց ուր, այս— ըսինք արդէն— դժբախտ միջադէպին անպատեհ գալարութիւն մը կուտայ, հանգուցեալ Գարեգին սուրբ կը ըլլալու առիթով, ա՛յն Գարեգինը, որ բնաւ համամիտ չէր Օրմանեանական խումբին ոեւէ արարքին, այլ, ընդհակառակն, մէկն էր անոնցմէ, որոնք խիզախօրէն կը բացատրէին բոլոր ժողովներուն մէջ Օրմ. Արք.ի ընտրութեան անպատեհութիւնները եւ կը ձաղկէին Խումբին մինչեւ իսկ սպառնալից կեցուածքը այն փափուկ օրերուն, կեցուածք մը՝ զոր գործադրեցին իսկ, լքելով Մայր Տաճարը, որպէսզի Նահանգապետը, առաջի կամ ի պաշտօնէ, դադրեցնէ ընտրութիւնը։ Կարելի է գուշակել այս կեցուածքին բոլոր անպատեհութիւններն ու վտանգները, եթէ Գրոկուրոր եւ Նահանգապետ (այս վերջինը բնիկ գերմանացի ազնիւ եւ խոհական անձնաւորութիւն մը), այս տեսակ մը դաւադրութեան ներքին շարժառիթը նկատի չառնէին, միջադէպը չեղեալ չհամարէին եւ չհրամայէին որ շարունակուի ընտրութիւնը։ Այս արխմար քուէթուղթին ալ բաց օրինի ընթերցումէն անմիջապէս վերջ ինքնաբերաբար ընդհատուեցաւ քուէհամարը։ Նախ «դողահար եղան» քուէահամարի քննիչները՝ որոնցմէ մին, եւ գլխաւորը, հանգուցեալ Գարեգին։ Բոլոր պատգամաւորները բաւական իրարու երես նայիլ, բուռն յուսախաբութեան մը մատնուած, թէ ընտրութեան շարունակութիւնը պիտի արգիլուի Նախագահող Նահանգապետին եւ Գրոկուրորին կողմէ, քանի որ Ցար մար իրար խառնուած էր։ Մեղաւորս ես, իմ ներկայացուցած քաղաքին անունին առաջին ատեանին ուժովը, նստած էի երկու ջոջերու միջեւ— որոնցմէ մին Թիֆլիզի քաղաքապետ Խատիսեան եւ միւսը Նախարար փաստաբան - իրաւագէտ, Թամկավար Սամսոն Յարութիւնեան, արդարեւ պատուական անձնաւորութիւն մը։ Ես այս երկու մեծղիներուն մէջտեղը եթէ ոչ ճզմուած, գոնէ... խուսուած էի, ինչպէս կ'ըսէի ընդհանրն։ Բայց Թողունք Գոդոգթան եւ դառնանք իրերու իրականութեան։

Խատիսեան եւ Յարութիւնեան, ընդհանուր յուզումը տեսնելով, եւ ապահովաբար իրենց ալ պատասխանատու դիրքին բերումով, կէս մը Հայերէն կէս մը ռուսերէն խորհրդակցեցան եւ ընտրութեան Նախագահ–Տեղակալին՝ նոյն ինքն Սուրէնեան Գէորգ Արք.ին (ապա Հայրապետ Հայոց) համաձայնութեամբ, մերձեցան երկու կառավարական ջոջերուն եւ սկսան բացատրել եւ բացատրուիլ։ Կ'ենաք խորհիլ, թէ պատգամաւորները Թապլէի ... քառորդ ժամ մը կ'անցընէին, շատ յուզի տրամադրութիւններու մէջ։ Երբ «շատ յուզի» կ'ըսեմ, դուք չա՛փ աւելին հասկցէք։ Որովհետեւ եթէ ձախողէր ընտրութիւնը, ոչ միայն նիւթական ահագին զոհողութիւններ պարապը գացած պիտի ըլլային, այլ վանքն ալ բարոյական սարսափելի հարուած մը պիտի կրէր, ժողովը պիտի ցրուէր, կասկածոտ ռուս կառավարութիւնը՝ աշխարհի զանազան կողմերէն Էջմիածին հաւաքուած բազմաթիւ անձերու ներկայութենէն ա՛լ աւելի պիտի կասկածէր այդ միջոցին, եւ, ինչո՞ւ ծածկել, արդէն այդ դաւադիր թուղթին հեղինակին միտքն ու նպատակն ալ ա՛յդ էր միայն— Դաշնակցական եւ ... Ցար!!։

Ա՛խ, ի՞նչ հարկ կար հիմա, սուգի մը առիթէն օգտուելով, չմեղանչի քաղաքականութիւն մը փորձել, երբ մեր արդի շրջապատին մէջ հազարին մէկ հարիւր ինչ ... այդ ու այդպիսի հարցեր միանգամընդմիշտ փակուած են, մեր ազգովին եղբայրական ներկայ կացութեան մէջ, մանաւանդ այդ 1911ի համեմատաբար բաղձալի վիճակին այնքան զարհուրելի կերպով հակառակ ժամանակակից պայմաններուն մէջ։

Այո, ճիշդ է, ոչ ոք աչքովը տեսաւ այդ թուղթը գրողին ձեռքը։ Ոչ ոք կրնայ իրբեւ «ականատես» պնդել։ Այլ ինչպէս միշտ կ'ըլլայ մարդկային իրողութիւններուն մեծագոյն մէկ մասին համար, աւելի կամ նուազ հաւանական պայմանները նկատի կ'առնուին յանցաւորը կամ պատասխանատուն ճշդելու համար։ Այս տեսութեամբ արդէն այդ թուղթին պատմութիւնը եղած լմնցած բան էր։ Գ. Թէքէեան այն միջոցներուն, տաքը տաքին, թէ բուն վայրին մէջ, թէ անկէց դուրս քանիցս անդրադարձած էր այդ կասկածին, եւ կը խորհէր, թէ լաւ–բաւները այլեւս վերջ պէտք է գտած ըլլային, այո, մանաւանդ մեր արդի իրականութեան մէջ։ Այնպէս որ Թորգոմ Ս.ի մահէն վերջ աւելի օգտակար պիտի ըլլար հայկական միութեան անհրաժեշտ հարկին վրայ Թէքէեանի պէս ողջամիտ մէկու մը յօդուածը քան այդ թուղթին հին դժբախտ յիշատակը քրքրելը։— Որովհետեւ Թէքէեան Օրմանեանական փառքին ամէնէն աչքառու սիւներէն մէկն էր, որովհետեւ բուն ընտրութենէն առաջ նախապատրաստական ժողովներու միջոցին անցած դարձած վիճաբանութիւնները շատ ջուր կը վերցնէին— հազար ներողութիւն— Գ. Թէքէեանի տրամադրութիւններուն մասին կասկածոտ ըլլալու համար, եւ որովհետեւ «հոգեբանական» վայրկեանին, բանակամ Օրմանեանականներէն ոչ ոք ներսը մնացած էր բաց ի... Գ. Թէքէեանէն, իրաւցնէ «մեր ամէնուս» շրջանակին մէջ այդ թուղթին հեղինակը, այդ «դիւանագիտական» գաղտամեա ձեռնարկին հասակը ինք համարուեցաւ։ Հոս, վերապրող մարդու նուիրական մէկ պարտականութիւնը կը նկատեմ ջրել այն ճիգը՝ զոր Գ. Թէքէեան ցոյց կուտայ կասկածի բոլոր թանձր ամպին տակ ծածկելու յիշատակը հանգուցեալ պատգամաւոր Միհրդատ Հայկազնի — ամպի մը՝ որ ինքնին գոյացաւ եւ հորիզոնը ծածկեց բոլոր տեսնողներուն աչքեւ։ Ռուսահայ վարդապետի մը մասին Գ. Թէքէեանի մէջ բերած վկայութիւնը կամ կասկածումը պարզապէս նոր կը լսեմ եւ զարմանալով կը զարմանամ իրր թէ Թորգոմ Ս.ի ալ այդ միտքով բռնած յայտարարութեան վրայ, մանաւանդ, ինչպէս ինք Գ. Թէքէեան ալ կ'ակնարկէ պատուաւոր համարձակախօսութեամբ մը, Թորգոմ Ս.ի եւ իր յարաբերութիւնները, այդ ընտրական անցուդարձերու պահուն, բաւականէն աւելի ցուրտ էին եւ, ափսոս, ինչ հարկ կար քքրել, կասկածողներուն ցանկը...։ Ոչ մէկ ատեն այդպիսի վարդապետի մը արարքին առապելեալ յանցի հոն, ոչ մէկուն ալ բերնէն, մինչեւ որ ահա հիմա, բարեբաստաբար, նախկին յաւիտենական հանգիստէն վերջ, այդ ձեւով յայտարարութիւն մը կ'ըլլայ։ Ոչ զինչ եւ իցէ։

Երբեք միտքէս չէր անցներ որ այս մասնաւոր դէպքը անգամ մըն ալ արեւուն լոյսը պիտի տեսնէր եւ, ան ալ, ցաւակցութեան կամ վիշտի արտայայտութեան մը առիթով։ Կը նշանակէ թէ Գ. Վ. Թէքէեան յանդգնած կամ, նոյնիսկ, յանդգնաբար, դէշ խօսք մը վրայ կոխած եղաւ։ Ու եթէ, ինչպէս բախ, քիչ շատ այս տեսակ մը յուսահատութիւնը չառած, ինքզինքս պարտաւոր կը զգամ։

Եւ ճիշդ այս պատճառով, ահա ուրիշ կարեւոր կէտ մըն ալ, նոյնիսկ առաջինէն չափ կարեւոր —

Գ. Թէքէեան կ'ըսէ թէ իր ընտրելին Կարապետ եպս. Տէր Մկրտիչեան էր։ Ու մինակ մնացած այդ ենթադրական ընտրելին կ'որակէ նաեւ ամբասիր։ Ինչ խորախորհուրդ յանաշխարհ ճշմարտ հաշիւներ մաքրելու ընդունարան գտնուած է Սիոն աշխարհ վիշտի մը բարեկամական արտայայտութեան ձեւին տակ։ Օ, բնաւ ամբասիր չէր ակնարկուած եպիսկոպոսը, գիտուն, հմուտ եւ ամէն բան կրնար ըլլալ, բայց ոչ... ամբասիր։ Գ. Թէքէեան պատմութիւնը [illegible] այդպէս գրելով, նոյն եպիսկոպոսին Իզմիրլեանի մասին բռնած կոչը, անհեթեթ եւ անհաշտ [illegible] կը նկատեմ Սիոնի նոր կոնդին մէջ մաքրութիւն ընելով։ Երբ պատգամաւորները էջմիածին ժամանեցին, առաջին անգամ բանը որ լսեցին հոն, երանելի նոյն Հայրապետին վաղաժամ մահուան մասին յայտնուած ցաւն էր, եւ բոլորին բերանն էր թէ նոյն եպիսկոպոսը յաջ անձամբ եւ դայրագուցիչ վիճակներու մէջ գտնուած է հանդէպ վեհին, որուն դէմ անոր (եպս.ին) բռնած վերջին մէկ վարմունքին առթիւ կաթողիկոսին սաստիկ սասանք վրդովեցուցած է վախճանը Ն. Ս. Օծութեան։ Ժամկոչն մինչեւ վերինը գիտէր այս պարագան։ Ճիշդ տեղն է ըսել — Դու միայն կաս յներուսաղէմ...։ Հետեւաբար, Օրմանեանականներուն փոքրաթիւ ծայրայեղներէն զատ, ամբողջ բոլոր պատգամաւորները շատ վէճ տրամադրուած էին Կարապետ եպիսկոպոսի դէմ, որ ինքն ալ նկատած էր արդէն եւ մէջտեղը չէր երեւնար։ Երբ — Գ. Թէքէեան չի՞ յիշեր արդեօք — երբ Իզմիրլեան Հայ...

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (98)

ԳԷՈՐԳ ՄԱՐԶՊԵՏՈՒՆԻ

(ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՎԷՊ)

Գրեց՝ ՄՈՒՐԱՑԱՆ

Իսկոյն ամէն մի մարդ իր տեղը բռնեց։

Սահակ եպիսկոպոսը հրամայել էր, որ ամրոցի հոգեւորականներից նրանք, որոնք զէնք չէին կրում, ժողովուեն եկեղեցի եւ հսկումն կատարեն։ Այդ հսկումը պիտի շարունակուէր բոլոր ժամանակ, քանի զորքը կռւում էր։ Կոչնակի ձայնին եկեղեցին աղօթողներով լցուեց։ Այդտեղ էին ինչպէս հսկումն կատարողները, նոյնպէս եւ այն կանայք ու ծերունիք, որոնք զորքին օգնական լինել չէին կարող։ Ինքը եպիսկոպոսը առաջնորդում էր աղօթողներին։

Թշնամու զորքը մօտենալուն պէս [illegible] թէ կաթողիկոսը ամրոցումն է եւ թէ վերջինս թափուր է պաշտպանութեան միջոցներից, որոշել էր յանկարծական յարձակումով վախեցնել կաթողիկոսին եւ ստիպել նրան ինքնակամ անձնատուր լինելու։ Գրգռ Հազարացին աւելորդ էր համարում մինչեւ անգամ բանակցութիւն սկսել նրա հետ։ Նա մտածում էր, թէ իրաւունք ունի յարձակուելու եւ կալանաւորելու նրան, ինչպէս իւր վերջին ծառային։ Ինչ հարկ կար քաղաքավարական ձեւեր գործ դնելու։

Բայց որքա՜ն մեծ եղաւ նրա զարմանքը, երբ տեսաւ որ Բիւրականում այնպէս չեն հանդիպում իրան, ինչպէս Այրիվանքում, որ ամրոցի պարիսպներից եւ աշտարակներից տեղում է իւր զորքի վրայ նետերի սաստիկ տարափ եւ նիզակաւոր սուսերներ ու զէնքեր օդի մէջ թռչելով՝ [illegible] էին յարձակողների կրծքերն ու թիկունքը։ Այս դեռ բոլորը չէր։ Բերդի դռան աշտարակից թափուեցաւ դուրս ջախջախել ձգող զորքի վրայ [illegible] կրակ, որ յառաջ [illegible]։

Ուրեմն մենք գործ ունենք ոչ թէ անպաշտպան կաթողիկոսի, այլ դիմադրել մի ամրոցի հետ, ասաց Բէշքէր իւր մերձաւորներին։ Յետ քաշուենք, բանակ դնենք եւ կանոնաւոր յարձակման պատրաստուենք։

Այս ասելով նա նահանջի փող հնչեցրեց եւ զորքերը պարիսպներից հեռացան։ Ամրոցականները ուրախութեան աղաղակ բարձրացրին եւ սկսան ծաղրել Հազարացիներին անուանելով նրանց «երկչոտ ու կնամարդի»։

Թշնամին ոչինչ չէր պատասխանում. Նա միայն կրճտում էր ատամները եւ վրէժխնդրութեան պատրաստւում։

Նոյն աւուր երեկոյեան Բիւրականի պարիսպների վրայ վառւեցան հարիւրաւոր կրակներ եւ զորքն ու ժողովուրդը սկսան ուրախութեան տօն կատարել։

Բայց թշնամու բանակում ուրիշ գործի վրայ էին։ Բազմաթիւ վարպետներ զբաղած էին բարաններ, աշտարակներ եւ ուրիշ պաշարական գործիքներ պատրաստելով։ Կառուցանում էին, մինչեւ անգամ, մի կրիայ եւ փայտէ շարժական աշտարակ։ Զօրքը պարապած էր կախարաններ եւ վերելակներ պատրաստելով, իսկ ինքը Բէշքէր անձամբ հսկում էր այդ աշխատութեանց վրայ։

Հետեւեալ առաւօտ ամրոցականները տեսան, որ թշնամին մի գիշերուայ մէջ բաւական գործ է կատարել եւ որ շարունակուող աշխատութիւնները հետզհետէ սպառնացող կերպարանք են առնում։ Բայց այդ բաներից նրանք չվախեցան, այլ իրանք էլ իրանց կողմից սկսան համապատասխան պատրաստութիւններ տեսնել։ Ամէնից առաջ աշխատեցին հրանիւթ պատրաստել եւ պարիսպների տակ պաշարողների անցքեր բանալով՝ երկաթ այրելու կամ աշտարակը կործանելու մասին հարկ եղածը հոգալ։ Դարբինները զբաղուած էին երկաթէ կարթեր կամ ջախջախող գործիքներ կռելով։ Կանայք հնոտիներից զնդակներ էին պատրաստում եւ խառնած ծծումբ կամ ձիւթի մէջ թաթախում։ Ջորին այդ ամէնը փոխադրում էր աշտարակները կամ աշտարակների վրայ։ Ամէն տեղ աշխատանքը եռում էր. ամէնքն էլ մասնակցում էին որոշ մի գործի։

Երեք օրից յետ վերջապէս թշնամին նորեն սկսաւ մօտենալ եւ առաջ վարել ռազմական գործերը։ Մի հարիւր հոգի զբաղած էին տախտակ ու յարմար կրիան գլանների վրայ գլորելով։ Մի հարիւրը առաջ էր վարում անիւների վրայ հաստատած երկարահան աշտարակը։ Մի խումբ բերում էր բարաններ ու խոյը, մի ուրիշը պատիշտրները, մի երրորդը՝ ջրով լի տիկերը, որոնցով պէտք է պարիսպներից թափուող կրակը հանգցնէին. իսկ զէնք շարժող զօրականներ սկսում էին ամրոցի շուրջը պատել։

Այդ միջոցին Բիւրականի եկեղեցում հանդիսաւոր պատարագ էր մատուցանում Սահակ եպիսկոպոսը։ Ժողովուրդի հետ միասին գտնւում էր եկեղեցում նաեւ զորքը։ Նա եկել էր, վերջին անգամ իւր սուրբ նախահայրերի հոգեհանգստի երգերը լսելու եւ Փրկչի կենարար մարմնին ու արեանը հաղորդուելու։

Բացակայ էին միայն պահնորդ զորքերը, որոնք հսկում էին ամրոցի դռներին եւ թշնամու շարժմանը։

Զօրքին հաղորդութիւն տալուց առաջ Սահակ եպիսկոպոսը խօսեց նրա հետ բեմի վրայից։

— «Զօրս հարիւր եօթանասուն տարի առաջ, ով իմ սիրելի զաւակներ, պատրաստուելով թշնամու հետ կռուելու Վարդանանց քաջերը, նրանք էլ ձեզ նման նախ Աստուծոյ օգնութեան եւ ապա իրանց բազկի զօրութեան դիմեցին։ Նրանք էլ աշխարհային փառքի կամ անձնական շահու համար չէին կռւում, այլ Հայրենիքի եւ Եկեղեցու ազատութեան համար։ Ինչպէս այսօր, այնպէս էլ այն ժամանակ, թշնամին կամենում էր այդ ազատութիւնը խլել, հայ ազգը ստրկացնել, բայց Վարդանանց քաջերը [illegible] «Աւելի լաւ է ազատ մեռնենք, քան ստրուկ ապրենք», ասացին նրանք եւ անվեհեր յարձակեցան թշնամու դէմ, որ կրկնապատիկ զօրաւոր էր իրանց։— «Զմխւնենաք [illegible]» [illegible] պսակից, որոնց [illegible] մեր [illegible] կը [illegible] նայ։

(Շար.)

5—39

...հոգեկոչային վրայ բացօթեայ ...ծարդ կը ժառուցանէր, եւ պա–...րդին էր նաձաստակուած Սմբատ ... Կարինի Առաջնորդը (ան ալ ...Օրմանեանական մը) չի՞ր յիշեր ...թէքեան, ներկայ էր նաեւ Կա–...կ, որ պարտաւորուեցաւ ...պատգամաւորներու շրջանա–...երին մասին գրեթէ բարձրա–...յագրութեան առջեւ: Եւ եթէ ...թէքեանի ընտրելին եղած է ան, ...բան թէ միաջէն միայն ան–...է Գ. Թէքէեան, կամ կարգ մը ...համախոհներու առջեւ, ...ժողովներու մէջ, որով–...համարձակութիւն պէտք ...համար, եւ վայրկեանը նը–...չէր: Թէ Օրմանեանական ...Միջուլեան... Բայց, միւս ...ծիւդ է որ Գ. Թէքէեան հան–...կեանքի մէջ միշտ toupet ունե–...է:

...կարենք այս պատմութիւննե–...նք տարօրինակ կերպով ա–...եան են եկ'երթան կրօնօրդներ, ...օձի պէս, կուսակցական ...մէջ: Հիմա ժամանակն է, ...իսկ է, որ քակուին այդ գա–...եւ ամէն Հայ, մանաւանդ ...Հայ, աշխատի միշտ գտնել ...մեր Ցեղին ճշմարիտ չա–...հանդէպ ճշմարիտ համակրո–...ցոյց տալու, Թօթափելով ...ութիւնները, մանաւանդ հրա–...հինը նորը զանազան հաշիւ–...իրար խառնելու մտայնութիւ–...այս տողերը բոլորովին աւելորդ ...նկատէի, եթէ Գ. Թէքէեան, ...ուր, այդ տեսակ մը յետ մա–...ծակագործած եւ անճիշդ յայտնու–...կը յիշէր Սիոնի բարձունքէն. ...խօսքը հոն ինկաւ, կը հա–...խնդրել նորընտիր պատ–...որ Երուսաղէմի Հայ Միա–...պաշտօնաթերթը իր ...վրայ պահուի, այսին–...նպատակին մէջ ամփոփուի, ...փաստերով հեռի հաշուակ–...կուսակցական հետապնդում–...որոնց կը թուի թէ կան ոմանք ...փափաքին Թառը հանդիսացնել ...ժամանակաւոր կիրքերու ազ–...թեան տակ: Կարելի է մեր լը–...եւ հրապարակագրական ...ասպարէզին վրայ բաւա–...գտնել սա կամ նա ձեւով ար–...կայելու կամ պատմութիւն ...համար: Ինչո՞ւ Սիոն գործիք ...իր նուիրական եւ բարի սահ–...ոտնակոխ ընել տալով, նոյն ...պատուակի տակ: Ե–...եւ Ցարութիւն Գառրիաքեան–...անդուլթիւններուն քաջահր–...արդի Գահակալը Սիոնի նպա–...եւ ուղղութեան մասին: Աւելի ...որ պաշտօնաթերթը յաճախ լուէ ...գործիք ծառայէ իր անմիջական ...գուրս եղող կիրքերու: ...փափաքէինք բնաւ Մանրամաս–...ներու մէջ մտնել, որոնց սա–...յօժարեցանք Սիոնի աննպատակ ...երկրայելի գիրքէն ազդուած, ...անարդարուած ճշմարտու–...մը վերահաստատելու համար:

ԵՏԱՆ

Կապոյտ Խաչի տօնը

ՄԱՐՍԷՅԼ. — Մայիս 14ին, կիրակի կէսօրէ ետք Սալոն Թուլիպէի սրահին մէջ, բազմամարդ եւ խանդավառ մթնոլորտի մը տակ տօնուեցաւ Մարսիլիոյ Հ. Կ. Խաչի քսանամեակը: Մարսիլիահայ հասարակութիւնը կարծուածին չափ անտարբեր չէ, մեր հանրային կեանքին մէջ գործող կազմակերպութիւններու հանդէպ եւ մանաւորապէս անոնց՝ որոնց իրական եւ շօշափելի գործը կը տեսնէ ամէն օր: Ապացոյց Հ. Կ. Խաչի ձեռնարկները, որոնք միշտ բազմամարդ, գնահատուած եւ արդիւնաւոր եղած են: Իսկապէս ալ Կապոյտ Խաչի տիկինները իրենց նպատակին եւ ձեռնարկներուն համապատասխան գիտակցութիւնն ու ձեռներէցութիւնը ունին եւ գիտեն համապատասխան հաւաքոյթներ կազմակերպել, ձեւով մէ բովանդակութեամբ, հաճելին եւ օգտակարը ներդաշնակելով

Տօնակատարութեան բացումը կատարեց Կ. Խաչի վարչութիւնը, ներկայացնելով Մարսիլիոյ Կ. Խաչի կազմութիւնը եւ երկարամեայ գործունէութիւնը: Տեղեկագրի պարզութիւնն իսկ ցուցն ապացոյց մըն էր որ՝ Կ. Խաչի վարչութիւնը շողշողուն բառերէն աւելի նախընտրած էր ներկայացնել հաստատուած թիւեր եւ փաստեր իրենց կենդանի եւ գնահատուած գործերէն: Տեղեկագիրը կը պարզէր որ Հայաստանի Հանրապետութեան օրով կազմուած այս բազմազուտ միութիւնը օժանդակած է Հայաստանի վերակազմութեան մեծ գործին, տաճնեակ հազարի արժէքով դեղօրայք եւ սերմնցու ղրկելով: Օգնած է նիւթապէս եւ բարոյապէս Հայաստան մեկնող կամաւորներուն եւ 1921—22ին հանդէս գաղթականութեան օրական երկու անգամ ճաշ բաժնելով: Օգնած է նաեւ կարօտ հիւանդներ եւ յղի կիներ տեղաւորելով Ֆրանսական հիւանդանոցներու մէջ եւ նիւթապէս նպաստած է ազգային վարժարանին: Այս նախանձախնդրական դերը կ'ընդհատուի 1924–25ին, աննպաստ պայմաններու բերումով:

Չորս հինգ տարուան կազմալոյծ վիճակէ մը վերջ, միութիւնը կը վերակազմուի նոր թափով մը 928 — 29ին, ծնունդ տալով նաեւ տասնեակ մը մասնաճիւղերու, Մարսէյլի արուարձաններու եւ Թրանսպայի հայաշատ քաղաքներու մէջ: Հայ կնոջ հանրային գործունէութիւնը նոր հանգրուան մը կը յայտնաբերէ, եւ բեղնաւոր աշխատանքի տարեշրջաններ կը բոլորուին, օգնութեան փութալով Շիրակի եւ Թիֆլիսի աղէտեալներուն 20,000 ֆրանքի գումարով մը:

1929ին, Ծրջ. վարչութիւնը կը փոխադրուի Փարիզ, բայց Մարսէյլը կը մնայ գլխաւոր եւ կարեւոր մասնաճիւղ մը, թուով եւ գործունէութեամբ: Քաղաքի երկու մեծ հիւանդանոցներուն, ուր բազմաթիւ հայ հիւանդներ կը խնամուին, Հ. Կ. Խաչի մասնաճիւղը, առ ի երախտագիտութիւն իր միջոցներով նուիրած է 10.000 ֆրանք: Տեղական երախանելու պաշտպան միութեան եւս տրամադրած է 500 ֆրանքի օժանդակութիւն մը: Մարսէյլի Կ. Խաչը իր մասնաճիւղերով, նիւթապէս եւ բժշկական ձրի խնամքով օգնած է բազմաթիւ կարօտ հիւանդներու, կրթական գործին, եւ չատ մը անկարող ընտանիքներու զաւակները օգտաւէտութեան ղրկած: Իբրեւ կենդանի եւ տեւական գործ այժմ կը պահեն առանձին դարմանատուն մը, ուր ամէն հինգշաբթի բազմաթիւ կարօտ հիւանդներ կը խնամուին: Կազմուած է արդէն ասնուհիններու Միութիւն մը 15 — 20 տարեկան օրիորդներու, որոնք կը հետեւին Կ. Խաչի նպատակին եւ գործին, սատարելով դաստիարակութեան, մարզանք, եւ գթութեան գործին ժեծութեան ճամբով:

Ահա այսքան բազմակողմանի գեանի մը վրայ տարուած է օգնութեան գործը, հաստատուած ապացոյցներով, որ վեր է ամէն գնահատանքէ:

Եւ ինչ կայ աւելի նուիրական գործ գիտակից հայ կնոջ համար, քան, Ա. Հայ մանուկներու եւ ծնողքին կենդանի պաշտպանութիւնը, Բ. Մեր չօջանի կարօտեալներուն առողջապահութեան եւ անոնց բժշկական կարիքներուն սատարելը, Գ. Հայ կիներու աշխատանքի պաշտպանութիւնը եւ Դ. Հայ մատաղ սերունդի հայեցի դաստիարակութիւնը, որ ամէն չըրջանի մէջ գործող Հ. Կ. Խաչերու նըպատակները կը կազմեն: Եւ ինչո՞ւ փոխան հարիւրներու, հազարաւոր, տասնեակ հազարաւոր հայ կիներ չնուիրուին այն փրկարար գործին:

Թող ներուի մեզ որ՝ հանդէսի մանրամասն նկարագրականէն աւելի, Մարսէյլի Կապոյտ Խաչի գործունէութեան անդրադարձանք, որ շատ աւելի կարեւոր կը նկատեմ, քան արտասանողներու եւ արուեստագէտներու մասնակցութեան բաժինն ալ տալ: Շատ պարզ է որ երբ հաւաքոյթ մը, հանդէս մը փայլուն կ'անցնի, անոր մասնակցողներէն իւրաքանչիւրը, իր առանձնայատուկ շնորհներով կը ճառագայթէ ձեռնարկը:

Օրուան բանախօսն էր Գ. Վ. Իշխանեան որ այս անգամ եւս ջերմ խանդավառութիւն յառաջ բերաւ, իր չինիչ եւ գեղեցիկ ճառով: Շնորհաւորութեան արժանի էին, հանդէսին իրենց մասնակցութիւնը բերողները բոլորն ալ:

Այլին Հայ Կ. Խաչի գեղեցիկ նըպատակներուն նուիրուած մեր քոյրերը, իրենց անհամար զոհաբերութեանց եւ կատարած փրկարար գործին համար: Եւ թող վստահ ըլլան թէ անկ կենդանի գործ՝ հարիւր ճառ ու յօդուած կ'արժէ: Ինչքան ուրախ պիտի ըլլայինք, եթէ անոնց օրինակը վարակիչ դառնար, Մարսիլիոյ ամտարբեր հայ կիներու մօտ եւ բազմանար ու կրկնապատկուէր, մեր կարօտեալներու օգնութեան նուիրական գործին ծառայողներու թիւը, ուրախութեան եւ հպարտանքի արիթներ տալով բոլորիս:

Ցաջողութիւն մաղթեմ Հ. Կ. Խաչի դարմանատան մասին:

ԱՍՈՒԹ

Լուրեր Գերմանիայէն

ԳԵՐՄԱՆԵՒԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ԱՌԵՒ–ՏՐԱԿԱՆ ՅԱՐԱԲԵՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ.— Խ. Միութիւնը եւ Գերմանիա առեւտրական լաւ յարաբերութիւն ունեցած են, վասնզի Ռուսիա գերմանական ճարտարարուեստական արտադրութեանց, իսկ Գերմանիա ռուսական հում նիւթերու գնորդ մըն է:

Այն համաձայնագիրը որ տարիներէ ի վեր գոյութիւն ունի երկու երկիրներուն միջեւ, ամէն տարի կ'երկարաձգուի եւ զետ քանի մը տարի առաջ Գերմանիա ռուսական արտածումին մէջ առաջին տեղը կը գրաւէր Միացեալ Նահանգներէն եւ Անգլիայէն ալ առաջ: Այսպէս՝ 1930ին Գերմանիա 435 միլիոն մարքի ապրանք գնած էր Ռուսիայէն, մինչ Ռուսիա 450 միլիոն մարքի ապրանք ներածած էր: 1931ին Ռուսիա գնած էր 760 միլիոնի եւ ծախած 300 միլիոնի: Այս մեծ գումարները 1938ին աննշան սահմանի մը իջած են, Ռուսիա գնած է 51 միլիոնի եւ ծախած 33 միլիոնի: Նուազագոյն փոխանակութեան այս վիճակը շատ դիւրաւ կրնայ բարւոքիլ, վասնզի նոյն տնտեսական պահանջները կան, բայց պէտք է սպասել թէ պայմանագրութեան նոր առաջելութիւնը փոփոխութիւններ պիտի բերէ՞:

ԳԵՐՄԱՆԻԱ ԵՒ ԹՈՒՐՔԻԱ. — Թուրքիոյ վարչապետին ճառը, որով կը յայտարարէր անգլեւթուրք դաշինքը Գերմանիոյ զարմանք եւ վրդովում պատճառեց, մանաւանդ որ վարչապետը բացորոշապէս կ'ասելցնէր թէ այս դաշինքով Թուրքիան ալ բնաւ չէզոք չէ: Պերլինի քաղաքական շրջանակներու մէջ այն կարծիքը կայ թէ Միջերկրականի անգլեւֆրանսական դաշինքը խախտած է: Ըսել թէ Թուրքիոյ կողմէ վաւերացուելով գերմանեւթուրք առեւտրական պայմանագրութիւնը Թուրքիոյ ազգ. մեծ ժողովին մէջ, կը խորհուի թէ փոփոխութիւն մը եղած է, այդ երկու դաշինքները կը գտնուին բոլորովին տարբեր գետնի վրայ:

Անգլեւթուրք դաշինքը Նեղուցները կը բանայ անգլիական նաւատորմին ուղիւ եւ Ցունաստանի վրայ ճնշում բանեցնելը կը դիւրացնէ:

Ֆօն Փափէն Պերլին վերադարձաւ, անձնապէս զեկուցանելու համար ամբողջ կացութեան մասին եւ սպասուելու պիտի վերադառնայ նոր ծրագրով մը, որ վերջնական պիտի ըլլայ գերմանեւթուրք յարաբերութիւններուն ճշդումին համար:

Քաղաքական շրջանակները լաւատեսութիւն կը պահեն, բայց տնտեսական եւ դրամատիրական շրջանակներու մէջ զարմանքով կը դիտեն Թուրքիոյ նոր ընթացքը: Հարիւր յիսուն միլիոնի վարկը եւ Իզմիրի ծովին զինուորական ամրացումը, ինչպէս եւ զանազան գործարաններու շինութիւնը մասնաւորապէս Թուրքիոյ զինական եւ պատերազմական ուժին օգուտ պիտի բերէին, մինչդեռ Թուրքիա ինքզինք ի սպառ զիջելով Առանցքին դէմ ծրագրուած քաղաքականութեան, գործնապէս երկուութիւն կը ստեղծէ: Նկատելով որ Գերմանիա մեծ գնորդ մըն է Թրքական հողագործական արտադրութիւններու, կը կարծուի թէ պիտի վտանգուին տնտեսական յարաբերութիւնները, եթէ նոր եւ արագ կարգադրութիւն մը չըլլայ:

Մինչեւ վերջին օրերը միջոցներ կը խորհէին փոխադրութիւնները աւելի կանոնաւորելու համար, որպէսզի ուղղակի կառքեր նոյնիսկ Թարմ պտուղ փոխադրէին Ատանայէն — Պերլին. բայց Թուրքիոյ քաղաքական ընթացքը կը թուի թէ պիտի ստեղծէ նոր կացութիւն մը:

ՌՈՒՄԱՆԻԱ ԵՒ ԳԵՐՄԱՆԻԱ.—Սովորական առեւտրական դաշնագիրներէն տարբեր էր այն պայմանագրութիւնը որ կնքուեցաւ քանի մը ամիս առաջ: Ցաականչական էր Ռումանիոյ արտաքին նախարար Գաֆէնցուի յայտարարութիւնը Պրիւքսէլի եւ Պերլինի մէջ ապրիլ 18ին Ռումանիոյ բնակչութեան հարիւրին 80 գիւղացի է, որով երկրագործական արտադրութիւններու կանոնաւորումով եւ զիւղացիութեան մեծ օգուտ կրնայ ապահովել թէ Գերմանիոյ եւ թէ Ռումանիոյ համար: Գերման փայտի ճարտարարուեստ յատուկ մեքենաներու ներածումով, Ռումանիա կը ծրագրէ քանի մը տարուան մէջ դառնալ արեւելեան Եւրոպայի փայտի տնտեսութեան ամենակարեւոր երկիրը:

Մայիսի կիսուն սկսան արդէն Ռումանիոյ համար կանոնաւոր առաքումներ պատրաստել անտառային եւ փայտատնտեսութեան յատուկ մեքենաներու եւ գործիքի, որոնց փոխարժէքը մեծ քանակութիւնով փայտ պիտի ղրկուի Գերմանիա:

Կ. ՖՐՈՒՆՃԵԱՆ

ՍԱՄՈՒԷԼ

ՀԱՅ ԳԻՐՔԸ

« Ցուսաբեր » հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (13 մայիս).

— « Մեր խօսքը անոնց մասին չէ, որոնց դէմ պէտք է պայքարիլ, ինչպէս կը պայքարինք ցեցերու դէմ. ինչպէս կը քննադատենք վնասակար ու թունաւոր խոտերը, որոնք արգելք կ'ըլլան ցորենի տունկին աճումին եւ ուռճացումին:

Մեր խօսքը արժէքաւոր գործերու մասին է, այն գիրքերուն՝ որոնք մեր հին կամ նոր գրողներու հոգիին մասունք մը կը կրեն իրենց էջերուն վրայ. որոնց ճառագայթ մը կը նետեն մեր մէջ հայ ոգիէն. լոյս մը՝ Հայոց պատմութենէն, գեղեցկութեան շողք մը հայ լեզուէն ու ոճէն:

Ձենք խօսիր հանդէսներու ու ամսագրերու ճակատագրէն. Հայրենիքէն, Վէմէն, Արեւագալէն (Անթէպ), Կեանք եւ Արուեստէն ու Ղաւարթնոցէն (Փարիզ) կամ Անահիտէն, Բազմավէպէն, Հանդէս Ամսօրեային ու Սիոնէն, որոնք մեծ զոհողութիւններով լոյս կը տեսնեն. խոր հաւատքով ու եռանդով, եւ բացի առաջիններէն ու, թերեւս վերջինէն, մեր գաղութին մէջ հազիւ քանի մը օրինակով կը սպառին: Ցաւելերով լոյս կը տեսնեն անոնք, ու մեր երջանիկ գաղութը կը լսէ միայն անոնց մասին, առանց զանոնք տեսնելու կամ ունենալու բաղձանքին ...

Բայց գի՞րքը, այն՝ որ պատահաբար լոյս կը տեսնէ, զարմանալի մեծ զոհաբերութեամբ, եւ կը խօսի մեր մեծ նահատակներէն, Զօհրապէն ու Զարդարեանէն, Հրանդէն ու Գեղամէն, Չէօքիւրեանէն կամ Ա. Ցարութիւնեանէն, իրենց իսկ բերանով: Կամ կը խօսի ողջերէն՝ Վեննաէն, Վիէննայի կամ Երուսաղէմի վանքերէն. կամ այլ գրողներէ, Թարմ ու նոր չունէնով: Ի՞նչ ճակատագիր ունի այս գիրքը: Քանի՞ օրինակ կը սպառի եւ քանի՞ հոգի կը կարդան արժէքաւոր հեղինակներու գործերը, անոնք կոչուին Զօհրապ թէ Զարդարեան, Օշական թէ Համաստեղ, Ահարոն թէ Նարդունի, քանի մը անուն միայն տալու համար: Ցուցակներ կան մեր ընդանին վրայ, որոնք ոչ միայն տրխուր, այլեւ ահաւոր պատկեր կը պարզեն, գոնէ մեր գաղութին համար:

« Նահատակ Գրագէտներու հրատարակութիւններէն սպառածներու թիւը 25—30էն իջած է հետզհետէ 8—10 հատի: Այս շարքէն վերջին թերը՝ Ա. Ցարութիւնեանի գիրքը՝ սպառած է միայն 5 օրինակ. իսկ վերջինը՝ երիտասարդ գրողներու գրութիւններէն կազմուած, հազիւ սաար օրինակ: Օշականի վերջին գործը («Սահմանները ծրագիր») քանի մը հատ. Իշխանի «Տուներու երգը» կամ Ահարոնի «Մագաղաթները», ամէնէն բախտաւորները, հազիւ 25 — 30 օրինակ, հետեւանք՝ մասնաւոր աշխատանքներու: Միջին հաշուով ուրեմն 10 — 15 օրինակ, կամ լաւագոյն պարագային՝ 25 — 30 օրինակ ընդամէնը, երբ հարկ էր որ մեր գաղութը գոնէ մէկ երկու հարիւր օրինակ բոպարէր, քանի որ խօսքը արժէքաւոր գործերու մասին է: Ձենք յիշեր այլ եւս բանասիրական ձեռնարկները, որոնք հազիւ 3 — 4 օրինակ կը սպառին, եթէ ալ մասնաւոր անձերու կողմէ:

Ըսել կ'ուզենք, որ մեր հասարակութիւնը անտարբեր կը մնայ հայ գիրքին հանդէպ, անիկա ըլլայ պատմութիւն, բանասիրութիւն, վէպ թէ բանաստեղծութիւն:

Հայ մարդը, այսինքն ղանդուածը, պէտք է տէր կանգնի հայ գիրքին. պէտք է պաշտպանէ զայն՝ իբրեւ հայ կենդանի միտքի ու սիրտը, իբրեւ հայ մշակոյթին մէկ բեկորը: Պէտք է սանէնայ զայն իրեն համար, իր ընտանիքին համար եւ վերջապէս հայ մշակոյթին համար, իբրեւ տուրք: Այո, իբրեւ ազգային տուրք, այն մտածումով որ իր վճարած փոխարժէքը, 10, 15 կամ 20 դահեկանը նպաստ մըն է հայ մտքին զարգացման համար, կաթիլ մը իւղ՝ Հայոց տարագիր ու աղքատիկ կանթեղին եւ կազդոյր մը հայ գրողին համար, որ գիշերը ցերեկին կը խառնէ, իր արտէն ու միտքէն բերել մը աւելի տալու համար իր ժողովուրդին:

Անշուշտ, մենք մեզ չենք բաղդատեր օտար ժողովուրդներու հետ, ոչ ալ հայ գիրքին քով կը դնենք օտար գիրքը: Բայց, իբրեւ գաղութ, ինչո՞ւ մեր թիւին ու զարգացումին համապատասխան չունենանք հայ գիրքի մեր սպառումը, որ չափանիշ մըն է, ո՛չ միայն մեր հետաքրքրութեան, այլեւ մեր ոգիին ու դաւանանքին՝ հայ գրականութեան ու մշակոյթին հանդէպ: Ինչո՞ւ հացին հետ միասնաբար չմտնեն հայ գիրն ու գիրքը, հայ թերթն ու հանդէսը, ինչու մեր խօսքերուն հետ՝ զոհողութիւններ չընենք մեր ազգային ոգին մշակման, հայ գրականութեան ծաղկումին ու ծաւալումին համար:

Ցաղնապի օրերուն կը մտածենք մեր պաշտպանութեան մասին. պատերազմին ու անոր արհաւիրքներուն մասին, որոնք անդարմանելի կորուստներ պատճառեցին մեզ եւ դեռ կրնան պատճառել, եթէ նորէն պայթին: Ու եթէ չըլլանք աչալուրջ: Ինչո՞ւ սակայն առօրեայ ու ժամանակաւոր այս տագնապին մասին մտածել միայն, անտեսելով այն միւսը, որ տեւական է, աննշմարելի եւ նոյնքան ու աւելի քայքայիչ: Այն տագնապը՝ որ հայ գրականութեան, հայ մտքին ու մշակոյթին տագնապը կը կոչուի եւ իր ստեղծած նուազուն վիճակովը ախտանիշը կը կազմէ մեր հոգեկան ու իմացական կեանքի հիւանդագին վիճակին:

Հայ գիրքը, Հայ մըն է. լուռ գործիչ մը՝ որ հայ տուներէն ներս հայ ցեղէն կը խօսի ու Հայուն անցեալը կը խառնէ ապագային, անոր հաւատքը վառելով: Չմոռնանք, որ Մեսրոպը հրաշք գործեց հայ գրին ու գիրքին իր ստեղծագործութեամբը »:

ՅԱՌԱՋԻ ԹԵՐԹՕՆԸ (28)

ԻՆՆՍՈՒՆ ԵՐԵՔ

...գրեց՝ ՎԻՔԹՈՐ ՀԻՒԿՕ Թարգմ. Ս. Զ.

...Թըլլիեռն ալ նոյնպէս հասարակ ...ապան է: Իմ կողմէս անոնց կ'ը–...ժամանակ է սկսելու միանգա–...ն երկու պատերազմ, մեծ եւ փո–...պատերազմ. առաջինը շատ ազ–...կ կը հանէ, երկրորդը շատ նեղու–...ն կը պատճառէ: Վանտէի մէջ ...պատերազմիլը լաւ է, բայց Շըվանը–...ի մէջ աւելի պէտք է. քաղաքային ...պատերազմի մէջ ամէնէն լաւը միշտ ...ամէնէն պէտքն է, պատերազմի լաւու–...թիւնը կը չափուի միշտ անոր հասցուցած դէշութեան քանակութեամբ: Այսպէս Թըրուենին նորէն ընդհատեց ...խօսքը:

— Հալմալօ, ես քեզ ըսի այն ամէն ինչ որ պէտք էր: Գուցէ չես հասկնար խօսքերուս առանձին իմաստը, ...ւոց կը հասկնաս թէ գործը ինչ է: ...ն ճարտարութիւնը, զոր ես տեսայ ...ու վրայ, ինծ վստահութիւն կը ներշնչէ: Դուն երկրաչափութիւն չես գիտեր, բայց ծովի վրայ զարմանալի չարժումներ կը կատարէիր քու մակոյկովդ: Նաւակի լաւ թիավարը աստամբութեան լաւ ղեկավար կարող է ըլլալ: Տեսնելով ծովի կամայականութիւններու դէմ քու ցոյց տուած ճարպիկութիւնդ, ես վստահ եմ որ դուն նոյն եղանակով կը կատարես իմ բոլոր յանձնարարութիւններս: Բայց զանոնք մեր խնդրին, ինչպէս ըսի քեզ, այնպէս կը յայտնես պետերուն, որչափ որ կրնաս. հոգ չէ թէ տեղ մը կը փոփոխես եւ քու բառերով կ'արտասանես, բայց աւելի լաւ է այնպէս ըսես. «Ես անտառներու կըռուիը կը նախապատուեմ դաշտայինէն: Ես երբեք չեմ ուզեր հարիւր հազար գիւղացիներ կարգով շարել կապոյտապգեստ զինուորներու զըն–դակներուն եւ պարոն Քարնոյի թնդանօթներու տարափին տակ:» Ես կ'ուզեմ որ ամիս մը չանցած հինգ հարիւր հազար պատերազմիկներ անտառներու մէջ դարան մտած ըլլան. այն ժամանակ հանրապետութեան բանակը որս մըն է մեր ձեռքին մէջ բռնուած: Գաղտագողի իր որսին հետամուտ ըլլալ, — այդպէս պիտի ըլլայ մեր պատերազմելու եղանակը. ես մացառներու պատերազմի ռազմագէտն եմ: Այդպէս ուրեմն... բայց դեռ խօսք մըն ալ, զոր դուն դժուար թէ հասկնաս, բայց միեւնոյնն է, դուն այսքան կը հասկնա՞ս: «Երբեք չխնայել, ամենուրեք թակարդ, ես աւելի կը սիրեմ չուանական քան թէ վանտէական պատերազմ. Չմոռնալ նոյնպէս, որ Անգլիացիները մեզի հետ են: Պէտք է հանրապետութիւնը երկու կրակի մէջ առնել: Եւրոպան մեզ կ'օգնէ»: ուրեմն մէկ անգամէն մաքրենք մեր հաշիւները այս յեղափոխութեան հետ: Թագաւորները՝ ամբողջ պետութիւններ պատերազմի հանած են անոնց դէմ. մենք ալ մեր կողմէն ծուխերը ոտքի հանենք, այսպէս կ'ըսես. այժմ հասկցա՞ր բոլորը:

— Այո՛, բոլորը պէտք է կրակով վառել եւ արիւնով ներկել:

— Ճիշդ այդպէս:

— Երբեք չխնայել:

— Ճիշդ այդպէս, ոչ ոքի:

— Ես պիտի երթամ ամէն կողմ:

— Եւ զգոյշ եղիր, այսպիսի երկրի մը մէջ յանկարծ գնդակահար գետին լինալը այնքան անսովորելի բան չէ:

— Մահը, — ես անոր համար չեմ մտածեր իսկ, քանի որ մեր ամէն քայլափոխն իր մէջ մահ կը պարունակէ:

— Դուն քաջ մարդ ես:

— Իսկ եթէ ինծի հարցնեն տիրոջս անո՞ւնը:

— Անիկա դեռ կարելի չէ յայտնել: Եթէ հարցնեն, դուն կը պատասխանես որ չգիտեմ, եւ ճշմարիտ բառած կ'ըլլաս:

— Ո՞ւր պիտի տեսնեմ նորէն իմ տէրս:

— Ո՞ւր որ ես գտնուիմ:

— Ո՞րտեղէն գիտնամ թէ տէրս ո՞ւր է:

— Բոլորը լուռով կը գիտնան ասիկա, ութ օր չանցած բոլորը պիտի խօսին իմ մասիս. ես խստութեան եւ անողոքելիութեան օրինակներ պիտի տամ, մեր թագաւորին եւ կրօնի վրէժը պիտի հանեմ, եւ դուն լուռով կը հասկնաս, որ այն մարդը, որու մասին այնքան կը խօսին, ես եմ:

— Հասկցայ:

— Ուրիշ ինչ չմոռնաս:

— Ասպահով եղէք:

— Այժմ մեկնէիր, թող Աստուած քեզի առաջնորդ ըլլայ, է՞հ, գնա՛:

— Ես պիտի կատարեմ այն բոլորը, ինչ որ այժմ ինծի ըսիք, պիտի երթամ, պիտի խօսիմ, պիտի հնազանդիմ, պիտի հրամայեմ:

— Շատ լաւ:

— Եւ եթէ յաջողութիւն ունենամ՞մ:

— Այն ժամանակ քեզ Սէն–Լուի ասպետ կ'անուանեմ:

— Ինչպէս անուանեցիք իմ եղբայրս. բայց եթէ յաջողութիւն չունենամ՝ գիս հրացանի՞ բռնել կուտաք:

— Ճիշդ այնպէս, ինչպէս քու եղբօրդ եղաւ:

— Այդպէս ուրեմն, կը հասկնամ, տէր իմ:

Ծերունին գլուխը խոնարհեցուց եւ կարծես ծանր երազի մը մէջ խորասուզուեցաւ: Երբ որ սթափեցաւ եւ աչքերը վեր վերցուց, ինք արդէն մինակ մնացած էր. Հալմալօ արդէն կէտ մը դարձած էր եւ կ'անյայտանար հորիզոնին եռեւը:

Արեւը մարը մտած էր:

Տարմոյրորները եւ ամարները դէպի իրենց բոյնը կը վերադառնային. ծովը հանդարտած էր, վերջալոյսի աղօտ աղմուկը կը հնչէր տարածութեան մէջ. մացառագորտերը կը կըռկռային, ջրաքաղաղները սուլելով կը թռչէին ճահիճներու վրայէն. մոշուներ, ջրագուռները, ճայերը, սեւաթոյրերը կը բարձրացնէին իրենց վերջալոյսի աղմուկը եւ ճռինչը, ծովեզերքի թռչուններու ձայները խառնած էին չորս կողմը:

(Շար.)

Թիզ հող այսուհետեւ պիտի պաշտպանուի հաւասարապէս, իտալացի եւ գերման զինուորներու կողմէ։ Գերմանիա եւ Իտալիա իրենց հաւատարիմ եւ հզօր բարեկամներով կը կազմեն ուժեղ եւ անպարտելի զանգուած մը 300 միլիոն մարդկային էակներու, արամադիր՝ բարեկամական ձեռք երկարելու ամէնուն, բայց նոյնքան վճռական՝ իրենց միացեալ ուժերով խորտակելու ո եւ է հակառակորդ, ով որ ալ ըլլայ»։

*** Իտալիոյ Թագաւորը եւ Հիթլէր շնորհաւորական հեռագիրներ փոխանակեցին, զինակցութեան դաշինքին ստորագրութեան առթիւ, շեշտելով նոյն տրամադրութիւնները։

*** Թուրքերէն «Թան» բուռն խմբագրական մը հրատարակեց ֆաշականութեան դէմ, զոր կը նշանակէ աշխարհակալութիւն։ Թուրքիա իր անկախութիւնը շահեցաւ կատաղի կռիւ մը մղելով աշխարհակալութեան դէմ։ Թուրքիա աչք չունի օտար հողերու վրայ, բայց չի կրնար հանդուրժել որ դպչին իր հողերուն։ Ահա թէ ինչու ամէն Թուրքի բնական պարտականութիւնն է կռուիլ ֆաշականութեան դէմ։ Ֆաշականութիւնը աշխարհակալութեան քաղաքականութիւն մը կը վարէ, իսկ Թուրքիա՝ խաղաղութեան, ահա թէ ինչու բոլոր անոնք որ կը փորձեն Եւրոպան եւ նոյնիսկ ամբողջ աշխարհը խրել պատերազմի մը մէջ, Թուրքիոյ բնական թշնամիներն են։ Թուրքիա չի կրնար միանալ այն պետութիւններուն որ կը բռնաբարեն դաշնագիրները եւ չեն ճանչնար փոքր ժողովուրդներուն ապրելու իրաւունքը։ Իտալիա եւ Գերմանիա կը սպառնան Թուրքիոյ։ Իր նպատակները իրագործելու համար, ֆաշականութիւնը լայն քարոզութիւն մը կը կատարէ նոյն իսկ Թուրքիոյ մէջ, մասնաւոր զեկուցումներ կը կազմակերպէ անթելով, իր գիրքերը առատօրէն կը բաժնէ դպրոցներու մէջ։ Ուրեմն ֆաշականութեան դէմ պայքարը ազգային պարտականութիւնն է ամէն Թուրքի»։

Իսկ անգլեւխորհրդային դաշի՞նքը…

Հակասական լուրեր կը շրջին անգլեւխորհրդային բանակցութեանց մասին, որոնք այժմ փոխադրուած են Ժընեւ։

Վերջին լուրերու համաձայն, Անգլիա եւ Ֆրանսա յուսալից են, իսկ Ռուսերը յոռետես, տասնի դէմ մէկ հաւանականութիւն տեսնելով համաձայնութեան համար։ Անոնց կարծիքով, նոր յառաջդիմութիւն մը կատարուած չէ, ընդունելու համար խորհրդային ծրագիրը։ Այժմ սեղանի վրայ է ֆրանսական միջին ծրագիրը, որ կը տրամադրէ — Առաջին՝ Անգլիա, Ֆրանսա եւ Խ. Միութիւնը դաշնագիր մը կը ստորագրեն փոխադարձ աջակցութեան համար, գործադրելի՝ այն պարագային երբ իրենցմէ մէկը յարձակման կ'ենթարկուի Գերմանիոյ կողմէ։ Այն ատեն զինուորական աջակցութիւնը պիտի դառնայ մեքենական։ Երկրորդ՝ եթէ Գերմանիա սպառնայ իրենցմէ մէկուն կենսական շահերուն, յարձակելով իրեն սահմանակից երկրի մը վրայ, դաշինքը նոյնպէս ի զօրու պիտի ըլլայ։ Բայց այս պարագային օգնութիւնը կախում պիտի ունենայ մասնաւոր խորհրդակցութիւններէ։

Ռուսերը չեն ընդունիր այս ծրագիրը, առարկելով թէ Լաթվիան եւ Էսթոնիան դուրս ձգուած են, որոնք նոյնքան կենսական են իրենց համար, ինչպէս Հոլանտան եւ Զուիցերիան Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի համար։ Երկրորդ կէտն ալ ապահովութիւն չի ներշնչեր Մոսկուայի։

Ընդհանուր կարծիքն այն է թէ վերջնական որոշումը պիտի տրուի այսօր, չորեքշաբթի, Լոնտոնի մէջ։ Անգլիոյ հանրային կարծիքը անհամբեր դառնալ սկսած է, եւ պահպանողական թերթերն անգամ կը գանգատին թէ կառավարութիւնը բիւզանդական միջոցներով կը զբաղի, տագնապալի պահու մը։

Խորհրդային զգաստութիւնը կը զարմէ

Խորհրդային մամուլը կը շարունակէ լռութիւն պահել արտաքին քաղաքականութեան վերաբերեալ հարցերու մասին։ Կացութեան մասին ժողովուրդը այնքան բան գիտէ, որքան Թէպլէթցիները՝ արեւմտեան Եւրոպայի գործերուն մասին։

Այս լռութեան պատճառով ալ ռուս ժողովուրդը տեղեակ չէ, թէ խորհրդային կառավարութիւնը նախապէս խոստացած էր Ժընեւ զրկել Պ. Փոթէմքինը, թէ յետոյ փոխեց այս որոշումը եւ սրու առիթով Պ. Զէյմպըլէն արտայայտուեցաւ խորհրդարանին մէջ։ Նոյնպէս գրաքննութիւն թոյլ տուած չէ, որ թերթերը հրատարակեն Չէյմպըլէնի յայտարարութիւնները անգլեւխորհրդային դաշինքի մասին։

10,000 Հրէուհիներու ցոյցը Պաղեստինի մէջ

Կացութիւնը միշտ խառնակ է Պաղեստինի մէջ, իբրեւ հետեւանք Մեծն Բրիտանիոյ նոր ծրագրին, որ ջուրը կը ձգէ Հրէական Տունի խնդիրը։

Երուսաղէմի մէջ հրեայ ուսանողները եւ ուսուցիչները հանդիսաւոր թափօր կազմեցին, բողոքելու համար անգլիական Սպիտակ Գիրքին դէմ։ Այս առթիւ անոր մէկ օրինակը այրեցին հրապարակի վրայ։ Հրէական Ազգային Խորհուրդը հետեւեալ պատուէրները տուաւ Պաղեստինի Հրեաներուն.— ա) Մերժել հրեայ երիտասարդութիւնը. բ) քաջալերել տեղական արտադրութիւնը, որպէսզի պակսի ներածումը եւ նուազի մաքսը. գ) չգործակցիլ կառավարական վարչական օրգաններու հետ. դ) չվճարել տուրքերը, եւ ե) չքաջալերել հանրային փոխադրութեանց միջոցները։

*** Տասը հազար հրեայ կիներ, որոնց գլուխը կը գտնուէր բարունապետին տիկինը, բողոքի ցոյց մը կազմակերպեցին երկուշաբթի օր, Երուսաղէմի մէջ։ Թափորով կառավարական պաշտօնատունը երթալէ վերջը, Հրէուհիները հետեւեալ հեռագիրը ուղղեցին Չէյմպըլէնի եւ Քէնթրպրիի արքեպիսկոպոսին.

— «Հրեայ մայրերը կը մերժեն ընդունիլ Պալֆուրի յայտարարութեան ջնջումը։ Անոնք պիտի շարունակեն իրենց կատաղի ընդդիմութիւնը ազգային հողի որ եւ է կրճատման դէմ, ապահովելու համար ապագան իրենց զաւակներուն եւ հարիւր հազարաւոր Հրեաներու որոնց աչքին Պաղեստինը կը ներկայացնէ վերջին եւ միակ յոյսը»։

*** Անգլիոյ երեսփ. ժողովին երկուշաբթի օրուան նիստին մէջ բուռն վիճաբանութիւններ կատարուեցան նոր ծրագրի մասին։ Գաղթային նախարարը ուժգնօրէն պաշտպանեց կառավարութեան ծրագիրը, իբրեւ միակ ելքը։

ՋԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

700 ՁԵՒ ՕԴԱՉՈՒՆԵՐ Գերմանիա տարուած են, որպէսզի մարզեն գերման օդաչուները։ Կ'ըսուի թէ Չեխիայէն գրաւուած 1600 օդանաւերը վարելու համար դժուարութիւններու հանդիպած են Գերմանները։ Այս պատճառով է որ չեխ օդաչուները կը տանին Գերմանիա, որպէսզի վարժեցնեն գերման օդաչուները։

ՍՊԱՆԻՈՅ գերման եւ իտալական զօրամասերը սկսան մեկնիլ։ Գերմանները նաւ պիտի նստին կիրակի օր Վիկոյի նաւահանգիստէն, իսկ իտալական լեգէոնները՝ Գատիքսէն, յունիս 5ին։ Զօր. Ֆրանքօ ճառ մը խօսելով բանակի սպաներուն, ըսաւ.— «Երբ մենք սպանիական կայսրութեան խօսքը կ'ընենք, լրջօրէն կայսրութիւն ըսել կ'ուզենք. կայսրութիւնը մեզի համար դատարկ բառ մը չէ։ Պիտի ունենանք զայն։ Եւ որպէսզի յաջողինք, պէտք է ըլլանք չարքաշ, սակաւապետ, զոհողութեանց ընդունակ եւ կարգապահ։ Մեր զինուորական յաղթանակին պէտք է յաջորդէ քաղաքական յաղթանակը»։

ԻՏԱԼԻՈՅ ՄԱՐԴԱՀԱՄԱՐԸ կը յայտնէ, թէ Իտալիոյ բնակչութեան թիւն է այժմ 44,207,000, հաշուելով նաեւ Լիբիոյ Իտալացիները։

ՆԻՒ ԵՈՐՔ ՄԱՐՍԷՅԼ ՕԴԱՅԻՆ ԹՂԹԱՏԱՐԸ, «Եանքի Քլիփըր», Ատլանտեանը կտրեց 29 ժամ 55 վայրկեանէն, առանց հաշուելու հանգրուանները, որով անցած կ'ըլլայ 45 ժամ 33 վայրկեան։ Ջրօդանաւը Նիւ Եորք պիտի վերադառնայ հինգշաբթի օր։ Մարսէյլի մէջ նամակներ կարելի է ձգել մինչեւ չորեքշաբթի կէսօր։ Փոխարժէքն է $2,25 + 10 = 12,25$ ֆրանք։

ՄԱՅԻՍ 28 ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

ՆԱԽԱԳԱՀՈՒԹԵԱՄԲ Հ. Հ. ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ

27 Մայիս, Շաբաթ երեկոյ, ժամը 8,30էն մինչեւ լոյս

Petit Journalի սրահին մէջ, 21, Rue Cadet, մեթրօ Cadet

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ Ա. ԽԱՏԻՍԵԱՆ

ԿԸ ԽՕՍԻՆ Ա. ՋԱՄԱԼԵԱ՛Ն, ԾԵՐԱԿՈՒՏԱԿԱՆ ԼԷՄԷՐ

(ՆԱԽԿԻՆ ՆԱԽԱՐԱՐ), ԾԵՐԱԿՈՒՏԱԿԱՆ ԿՈԹԼՈՅ ԵՒ

Պ. Ա. ՖԱՅԷ (Union Française)

Կը խօսին՝ Կովկասեան ժողովուրդներու ներկայացուցիչները

Ուղերձներ հայ միութիւններու կողմէ։ Կ'երգեն՝ Օր. Ա. ԱԼՊԱՆ եւ Պ. Գ. ՄԻՔԱՅԵԼԵԱՆ, խմբերգներ՝ ԿՈՄԻՏԱՍ-ԿԱՄԻՏԱՍ երգչախումբի կողմէ ղեկավարու թեամբ Գ. Ա. ՊԱՐՈՆԵԱՆԻ։ Հայկական պարեր բեմի վրայ։ Պարահանդէս մինչեւ առաւօտ։ Ընտիր ջազ. Յօմպոլա. պիւֆէ։ Մուտք 7,50 ֆր.։

ՇԱՎԻԼԻ ՄԷՋ, 28 ՄԱՅԻՍ, ԿԻՐԱԿԻ ՑՈՐԵԿԷՆ ՄԻՆՉԵՒ ԿԷՍ ԳԻՇԵՐ

ՍԱԼ ՏԷ ՖԷԹԻ ՍՐԱՀԻՆ ՄԷՋ

ԿԸ ԽՕՍԻ Պ. Վ. ՓԱՓԱԶԵԱ՛Ն

Գեղարուեստական բաժին՝ կը ներկայացուի «ԱՆՈՒՇ»էն երեք պատկեր եւ «ԵՐԿՈՒ ԾԱՅՐԱՑԵԱԼՆԵՐԸ» (զաւեշտ) տեղւոյն «Րաֆֆի» Թեղ. խումբի կողմէ։ Եւրոպական պարեր։

Մուտք 6 ֆրանք — Ցթօպիւսով իջնել Mairie

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՆ — Վ. ՆԱՒԱՍԱՐԴԵԱՆԻ

ԱՇԽԱՐՀԻ ՆՈՐ ԲԱԺԱՆՈՒՄԸ

(Միւթիխի ռահւով)

Ընտիր թուղթ, մաքուր տպագրութիւն, էջ 323 (չորս քարտէսներով) տպ. «Յուսաբեր» 1939։ Գին 30 ֆրանք։ Արդիւնքը պիտի յատկացուի Հ. Յ. Դ. Թանգարանին։ Փարիզի մէջ դիմել ընկեր Լ. Գեւոնեանի «Յառաջ»ի խմբագրատունը, զաւառներու մէջ տեղական մարմիններուն։

Salle Erard, 13, Rue du Mail, (métro : Sentier)

24, Մայիս, Չորեքշաբթի երեկոյեան ժամը 9ին

ՆՈՒԱԳԱՀԱՆԴԷՍ

ՋՈՒԹԱԿԻ ՀՌՉԱԿԱՒՈՐ ՎԻՐԹՈՒՈԶ

ՖԻԼԻՊ ԱՂԱՋԱՐԵԱՆԻ

Մուտք 25, 20, 15 եւ 10 ֆրանք

Տոմսեր կը ծախուին Salle Erard, Maison Eschig, 48, rue de Rome եւ Ֆ. Աղազարեանի մօտ՝ 11, rue Robert Planquette, Paris 18.

Salle Chopin, 8, Rue Daru (métro : Ternes)

25 Մայիս, Հինգշաբթի ժամը 21ին

ՆՈՒԱԳԱՀԱՆԴԷՍ

ՏԻԿՆՈՋ ՀԻ ԶԱՐԴԱՓԵԱՆԻ

Յայտագիրը կը բաղկանայ դասական, ռոմանթիք եւ ֆրանսական ու սպանիական նուագոյն երաժշտութենէ, (Mozart, Chopin, Fauré, Debussy, Nigot et Milhaud, Rodrigo, Albeniz).

Տոմսերու գիներ (taxe et timbres compris)՝ 11.75, 21.75, 26.75։ Տոմսակներու համար դիմել Տ. Զաքարեանի՝ 44, rue St. Placide, Paris 6.

ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ

Հայ Կամ. եւ Մարտիկներու Միութիւնը կը հրաւիրէ Փարիզի զինակից ընկերները, փութով արձանագրել տալու իրենց ինքնութեան թուղթերու թիւերը՝ Եէն Միշէլ, 9 rue Thenard. Միութեան զրասենեակը եւ Պէլվիլ 73 rue Julien la Croix, ընկեր Վահանին քով։

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Այրի Տիկին Գատեր Գովա ֆեան եւ զաւակները շնորհակալութիւն կը յայտնեն ամէն անոնց որոնք անձամբ, գրաւոր եւ ծաղկեպսակով ցաւակցութիւն յայտնեցին իրենց սիրելի ամուսնոյն եւ հօր՝ ԼԵՒՈՆ ԳԱՎԱՖԵԱՆի մահուան առթիւ։

ԿԱՐԻ ԴԱՍԸՆԹԱՑՔ

Տ. Կ. Խաչի Փարիզի Մասնաճիւղի կարուձեւի դասընթացքը կը սկսի 22 Մայիս, ժամը 9ին, գիշերը։ Հասցէ՝ 66 rue d'Hauteville, Paris 9. Տիկ. Ոսկեանի բնակարանը։

Le Gerant : H. STEPHAN

Imprimerie A-DER (AGOPIAN)

17, Rue Damesme . Paris (13)

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ՊԱՀԵՄԱԿԱՆՔ

(Քերթուածներ)

ԱՀԱՐՈՆ ՏԱՏՈՒՐԵԱՆ

Հեղինակին անտիպ քերթուածներուն եւ կորդ. եւ վերջին հատորը, գեղարուեստական տպագրութեամբ։

Գին՝ Ֆրանսա 20 Ֆր.
Արտասահման 25 Ֆր.

Նոյն հեղինակէն ՄԱԳԱՂԱԹՆԵՐ (սպառելու մօտ)

Գին՝ Ֆրանսա 40 Ֆր.
Արտասահման 50Ֆր.

Դիմել հեղինակին,

17, Rue Damesme, PARIS

ԲԱՐԵՐԱՐՆԵՐՈՒ ՀԱՆԴԷՍ

ՍԵՒՐԻ ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ, ՅՈՒՆԻՍ 4ին

Նկատի ունենալ այդ թուականը եւ չխաչաձեւել։

ՄՕՏԵՐՍ ԼՈՅՍ ԿԸ ՏԵՍՆԷ

"Bonjour au Moussadagh„

ԳՐԵՑ՝ PAUL DU VÉOU

(Հեղինակին համբորդութիւնը Աղէքսանտրէթ ։ Սանճաքին մէջ ճ երակուտական Դ. Gautherotի հետ, 1939 Ապրիլին, քարտէսներով եւ լուսանկարներով) Հրատարակութիւն Միջերկրականի Կոմիտէին, ճափոնական թուղթի վրայ (թիւ 1—5, առաջին երեքը բաժանորդագրուած) 100 ֆր.

Հոլանտական թուղթի վրայ (թիւ 6—15, թիւ 6էն 10 բաժանորդագրուած) 75 ֆր.։

Ուրիշ ընտիր թուղթի մը վրայ տպագրուած թիւ 16—35 թիւ 16էն 19 բաժանորդագրուած) 35 ֆր.։

Սովորական տպագրութեան գինն է 15 ֆր.։

Փոխարժէքը չէքով գրկել à l'ordre de Mademoiselle Andrée Gaudin, 78, Av. des Champs Elysées, Paris (8e).

Շքեղ տպագրութիւնները պիտի ստորագրուին հեղինակին կողմէ։

Առաքումները անմիջապէս պիտի կատարուին։ Անուն, մականուն եւ հասցէ գրել յստակօրէն, գլխագիր։

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 376.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : GOBelins 15-70
Chèque Postal Paris 1678-63
(ՆԵՐԲԵՆԵԿԻ ՀԱՄԱՐ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԳԻՆԵՐ —	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	205 ֆրանք	140 ֆրանք	
Այլ երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ 25 ՄԱՅԻՍ
JEUDI 25 Mai 1939

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

ԺԵ ՏԱՐԻ — 15e Année No. 4049

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԻՐԱՒՈՒՆՔ ԱՇԽԱՏԵԼՈՒ

Օտարականներու, մանաւանդ նպաստընկալ գործազուրկներու խնդիրը, որ պարբերաբար կ'արծարծուի տեղական մամուլին կողմէ, լուրջ մտահոգութիւն պատճառած է հայ աշխատաւորներուն :

Ընթերցողները կը յիշեն Վալանսի պատմութիւնը, զոր ամփոփեր էինք «Մաթէն»էն :

Աւելի առաջ հրատարակուեցաւ աշխատանքի նախարարին նոր շրջաբերականը՝ գործազրկութեան նպաստի մասին: Այս առթիւ հրատարակուած հրամանագիր - օրէնքին համաձայն, այսուհետեւ գործազրկութեան նպաստ պիտի ստանան միայն այն օտարականները որոնց պետութիւնը փոխադարձ պայմանագիր ունի Ֆրանսայի հետ :

Ինչպէս կը տեղեկանանք, այս օրէնքին գործադրութիւնը պիտի սկսի յունիս 1էն :

Ուրեմն, կը գտնուինք նոր տագնապի մը առջեւ,— աւելի խոր եւ ծաւալուն քան այն որ տեսանք Մարսէյլի մէջ, քանի մը տարի առաջ :

Այս տողերը գրած ատեն, տեղեկութիւն չունինք թէ որ եւ է քայլ կատարուա՞ծ է, հայ աշխատաւորները «սեւ ցանկ»էն դուրս ձգելու համար:

Անշուշտ օրէնքը խտրութիւն չի ճանչնար: Բայց օրուան իշխանութիւնը շատ լաւ գիտէ որ հայ տարագիրները «օրէնքէ դուրս» հասարակութիւն մը կը կազմեն, դժբախտաբար: Եւ հաւանաբար իրենց կամքին, քանի որ բուն իրաւասուն, Մոսկուան անտարբեր չի հետաքրքրուիր այսպիսի մանրամասնութիւններով :

Ամէն պարագայի մէջ, աւելի քան սրտցաւական է հաւաքական ձեռնարկ մը, գոնէ իբրեւ խղճի պարտք :

Եւ պայման չէ որ անպատճառ նպաստ ապահովեն հայ գործազուրկներուն : Թող աշխատանք ճարեն, դիւրացնեն աշխատանք, ճակտի քրտինքով հաց ճարելու տարրական իրաւունքը,— մնացեալը ինքնին կը լուծուի :

Հայ աշխատաւորը որ եւ է նպաստի աչք ունի՞ր, բնա եղա՞ծ է կառավարութեան կամ քաղաքապետութեան վրայ, տարիներ առաջ, մինչեւ 1927 — 30, երբ օտար բանուորներ կը փնտռուէին ամէն կողմ, նոյն իսկ պալքանեան երկիրներու մէջ:

Ինչո՞ւ այսօր աչքի փուշ ենք դարձեր, իբրեւ հետեւանք տնտեսական տագնապի մը ուր հայ աշխատաւորը երբեք արգելք չէ եղեր հացին: (Գործեր կան, սեւ, տաժանելի աշխատանքներ, ահա մը թիապարտութիւն, որոնց երբեք չեն մօտեցած ոչ տեղացին, ոչ ալ ուրիշ բազմաթիւ օտարականներ, իբրեւ վերի արտօնուածներ...):

Տեղացի վարիչ տարրեր, պաշտօնեայ, գործատէր կամ քաղաքացի մինչեւ հիմա միայն գովեստի խօսքեր ունեցած են հայ աշխատաւորներու հանդէպ: Միւս կողմէ, միշտ ալ շեշտած են թէ հայ տարագիրները բացառութիւն կը ներկայացնեն, իրենց կարգապահութեան հետեւանքով :

Արդ, այս իրողութիւնները եւ ուրիշ պարագաներ, մանաւանդ զինուորական ծառայութիւնը բաւական չե՞ն, հիմնովին լուծելու «հայկական հարցը» — հայ տարագիրներու աշխատանքի խնդիրը, որ կը քաշքշուի տարիներէ ի վեր :

Զօրք Օֆիսները տարրական պարտականութիւն մը կատարած պիտի ըլլային, մանրամասն յուշագիր մը ներկայացնելով եթէ որ անկ է :

Գիտենք, անոնց վարիչները պարբերաբար դիմումներ կը կատարեն, մէկ պաշտօնատունէն միւսը, միշտ յիշեցնելով զանազան կէտեր :

Հոգ չէ, թող անգամ մը եւս յոգնին, որչափ ալ աննպաստ ըլլան պարագաները :

Այս առթիւ, դիտողութիւն մը եւս, որոնց տուն կուտան դարձեալ հասած նամակներ :

Կը թուի թէ բախտի խնդիր է նամակ, պատասխան ստանալ Օֆիսէն, որ եւ է դիմումի առթիւ: Արդեօք անո՞ր համար որ շատ զբաղած են քարտուղարները, կամ պատասխանի արժանի չեն նկատեր եղած դիմումները :

Յաճախ տեղեկութիւններ կը հրատարակուին «Յառաջ»ի մէջ եւ այլուր: Տպուած գիրը մեծ արժէք ունի մասնաւորապէս շատերուն համար, որ՝ աչքէ հեռու ըլլալով, կը կարծէ թէ սրտէ ալ հեռու է :

Մարդիկ անհամբեր կը կարդան տեղեկութիւնները, եւ դիմումներ կը կատարեն, անոնց հիման վրայ: Եւ ահա նոր յուսախաբութիւն: Կա՛մ սխալ հասկցած կ'ըլլան, կամ լրացուցիչ տեղեկութենէ մը զրկուած, եւ կը վհատին, կը տառապին: Որո՞ւ դիմեն, ո՞ր քարին զարնեն իրենց գլուխը:

Տարիներով խօսեցանք բանուկ մեքենայի մը մասին: Ծախս կը կարօտի,— բայց չէ՞ որ տուրքեր կը գանձեն: Եւ յետոյ, ցաւալի պարագաներու մէջ, խնդրարկուները միշտ ալ պատրաստ են սատարելու անհրաժեշտ ծախքերը :

Մենք ստիպուած ենք հրապարակաւ ներկայացնել այս դիտողութիւնները, վստահօրէն համոզուած որ բարեացակամութիւն կը գտնենք մասնաւորապէս Հ. Հ. Օֆիսին մէջ, կարելի աջակցութիւնն ընծայելու համար :

Հայ աշխատաւորներու եւ գործազուրկներու նոր տագնապը այնպիսի խնդիր մըն է որ չի կրնար լուծուիլ սովորական մեթոտներով: Եւ հանրութիւնն ալ պարտաւոր է գիտնալ ամբողջ անցուդարձը, ի հարկին աջակցելու համար:

Նոյնիսկ հրապարակային զեկուցում մը կրնար օգտակար ըլլալ փարատելու համար շատ մը թիւրիմացութիւններ :

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

Ե՞ՐԲ ՊԻՏԻ ՍՏՈՐԱԳՐՈՒԻ ԱՆԳԼԵՒԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ԴԱՇԻՆՔԸ

ՖՐԱՆՍԱ ԵՒ ԹՈՒՐՔԻԱ ԿԸ ՃՆՇԵՆ

»»» · «««

Անգլիոյ արտաքին նախարարը, լորտ Հալիֆաքս, Լոնտոն վերադարձաւ Ժընեւէն, ուր գացած էր Ազգերու Դաշնակցութեան խորհուրդին գումարման առթիւ: Լորտը երէկ իսկ դահլիճին ներկայացուց իր զեկուցումը կատարուած խորհրդակցութեանց եւ մասնաւորապէս խորհրդային ներկայացուցիչին հետ ունեցած տեսակցութեանց մասին: Նախարարը անհրաժեշտ կը գտնէ որ անգլեւխորհրդային համաձայնութիւնը ստորագրուի օր առաջ, նկատի առնելով կացութեան պահանջները: Իր վրայ մեծապէս ազդած է խօսակցակիցին զինակցութեան առաջարկութիւնը: Այս դաշինքէն առաջ ալ լորտ Հալիֆաքս անհրաժեշտ կը գտնէր պաշտպանողական դաշինք մը՝ Անգլիոյ, Ֆրանսայի եւ Խ. Միութեան միջեւ: Ռուսերը միշտ կը պնդեն որ զինակցութիւնը կնքուի փոխադարձ աջակցութեան սկզբունքով եւ բացարձակ հաւասարութեան հիման վրայ: Խորհրդային գետինը մասնաւորապէս չեշտած է այս պարագան, եւ Ֆրանսական կառավարութիւնը նոյնպէս կը ճնշէ: Թուրքիա եւս առկախ ձգած է անգլեւթուրք դաշնագրին ստորագրութիւնը, սպասելով անգլեւխորհրդային բանակցութեանց ելքին :

Վերջին լուրերու համաձայն, գետինը հարթուած է արդէն եւ անգլեւխորհրդային համաձայնութեան կնքումը օրերու խնդիր կը համարուի: Կարգ մը թերթեր կը հաւաստեն թէ Անգլիա հաւանած է որ Լիթուանիան ալ ապահովութեան ցանցին մէջ, իսկ Էսթոնիոյ եւ Լեթոնիոյ մասին կը վարանի տակաւին: Եթէ այս երեք երկիրները եւս երաշխաւորութեան տակ առնուին, այն ատեն Խ. Միութիւնն ալ իր կարգին պիտի երաշխաւորէ Հոլանտայի, Պելժիոյ եւ Զուիցերիոյ հողային ամբողջութիւնը: Ֆրանսայի միջնորդութիւնը մեծ դեր կատարած է, կարգ մը դժուարութիւններ հարթելու համար: Ռումանական կառավարութիւնը Լոնտոն հաղորդեց իր տեսակէտը՝ Մոսկուայի աջակցութեան մասին: Պատասխանը նպաստաւոր է եւ կը կարծուի թէ Լեհաստան ալ այլեւս առարկութիւն պիտի չընէ :

ԱԶԳԱԺՈՂՈՎԸ ՓԱՏԼԵՑԱՒ ՃԱՌԵՐՈՎ

— · ·

Ա. Դ. Խորհուրդի նիստին մէջ լորտ Հալիֆաքս ճառ մը խօսելով պարզեց իր երկրին հետեւած քաղաքականութիւնը վերջին ամիսներու ընթացքին:

— Մեր ստանձնած բոլոր յանձնառութիւնները մէկ ընդհանուր սկզբունք ունին,— ընդդիմանալ բռնի լուծումներու որոնք եթէ չարունակուին, անխուսափելիօրէն եւ կործանումի պիտի առաջնորդեն քաղաքակրթութիւնը : Մեր կառավարութեան ձեռք առած մասնաւոր միջոցները Ազգաժողովին միջոցաւ չեղան. անկարելի էր այդպէս ընել: Բայց, ինչ որ ըրինք, տառապէս համաձայն է Ազգաժողովի ուխտին ոգիին: Բանակցութիւնները վերջացած չեն տակաւին: Երբ վերջանան, բրիտանական կառավարութիւնը արդիւնքը պիտի հաղորդէ Ա. Դ. Խորհուրդին: Այժմ ժամանակը չէ մանրամասն վիճաբանութիւններ կատարելու »:

Ֆրանսայի արտաքին նախարարն ալ ճառ մը խօսելով յայտարարեց.

— « Ինչպէս վերջերս կ'ըսէր Ֆրանսայի վարչապետը, ժողովուրդները այսօր ալ, ինչպէս քսան տարի առաջ կը գտնուին հետեւեալ երկընտրանքին առջեւ,— տիրապետութիւն կամ գործակցութիւն: Մենք, Ազգաժողովի անդամներս, ընտրած ենք գործակցութիւնը եւ համերաշխ ենք այն բոլոր փորձերուն առջեւ որ կը ձգտին յաղթական հանդիսացնել բռնութեան մեթոտը : Ֆրանսական կառավարութիւնը կը ցաւի որ ձախողեցան ապահովութեան երաշխիքները Ազգաժողովի ուխտին մէջ գտնելու բոլոր ջանքերը: Հաստատելով այդ ձախողանքը, ան կը կարծէ թէ ապահովութիւնը, գործակցութիւնը եւ խաղաղութիւնը պէտք է փնտռել ուրիշ մեթոտներով եւ տարբեր ծրագրի մը վրայ: Ահա թէ ինչո՛ւ մենք ալ շարք մը բանակցութիւններու ձեռնարկած ենք, պահպանելու համար խաղաղութիւնը: Այդ բանակցութիւնները չեն հակասեր Ազգաժողովի ուխտին :

Հիթլէր կը բանակցի՞ Մոսկուայի հետ

«Տէյլի Թէլէկրաֆ»ի Ժընեւի թղթակիցը, պարզելով անգլեւխորհրդային բանակցութեանց դժուարութիւնները, կը գրէ.

— « Հաւաստի տեղեկութիւններ կը հաստատեն թէ Գերմանիա, իր բանակի եւ ճարտարարուեստի վարիչներուն միջոցաւ եւ Հիթլէրի գիտակցութեամբ, եռանդուն ճիգ գործ կը դնէ համաձայնութեան մը գալու խորհրդային կառավարութեան հետ: Այս համաձայնութեան նպատակն է ապահովել Գերմանիոյ արեւելքէն յարձակումէ մը, եւ գրաւել արեւմտեան Լեհաստանի մեծ մասը, ինչ որ Գերմանիոյ ծրագիրն է: Այս ծրագիրը գործադրութեան պիտի դրուի օգոստոսի կէսերուն, ինչպէս կը կարծեն այստեղ: Մինչեւ այդ ժամանակ, հաւանական չէ որ Գերմանիա Եւրոպան մխրճէ պատերազմի մը աղէտին մէջ: Թուրքիոյ դիրքն ալ ուրիշ փաստ մըն է, որ իրաւունք պիտի տայ լորտ Հալիֆաքսին համոզելու Լոնտոնի դահլիճը որդեգրել ընդունիլ խորհրդային առաջարկը զինակցութեան մասին: Թուրքիա, երբ հաւանեցաւ անգլեւթրքական համաձայնութեան, աչքի առջեւ ունէր թէ անգլեւռուսական համաձայնութիւնը անխուսափելի իրողութիւն մըն է: Պէտք է յիշել այժմ, որ թուրքեւանգլիական դաշինքը տակաւին ստորագրուած չէ, եւ պատճառներ կան մտածելու թէ Թուրքիա կրնայ յետաձգել ստորագրումը, եթէ անգլեւխորհրդային դաշինքը ձախողի »:

»»» · «««

ԼԵՀԱԿԱՆ կառավարութիւնը հրամայեց որ Տանցիկի մօտիկ մաքսատան լեհ քննիչները վերադառնան ու մնան իրենց պաշտօնատեղին, ինչ որ ալ պատահի: Այս մաքսատունը քանդուեցաւ անցեալ շաբաթ օր, նացիական ամբոխի մը կողմէ :

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԱՆՄՐՑԵԼԻ «ՃԷՆԹԼՄԷՆԸ»

Քանի մը շաբաթ առաջ, Փարիզի սինէմաները վրայէ վրայ ներկայացուցին փառաբանական շարժանկար մը, յատկացուած Թուրքիոյ :

Մասնաւոր ազդարար մը տեղեկութիւններ կը հաղորդէր կատարուած յառաջդիմութեանց վրայ, բաղդատելով երէկուանը եւ այսօրուանը, եւ ուրախութեամբ կ'աւետէր թէ «աշխարհի ամենէն քաղաքակիրթ ժողովուրդներէն մէկն է Թուրքը»:

Ո՞վ կասկած ունէր այդ մասին :

Միայն թէ ազդարարը ըսմարտութեան մէկ մասնիկը յիշած, միւսը մոռցած է:

Թուրքը ոչ միայն աշխարհի «ամենէն քաղաքակիրթ» ժողովուրդներէն մէկն է, այլ բուն իսկ հիմնադի՛րը :

Ներելի չէ այս տարրական ճշմարտութիւնը չգիտնալ Լոյս - Քաղաքին մէջ .

Մանաւանդ հիմա երբ թղթակից, զրագէտ, երեսփոխան եւ նախարար մրցումի ելած են իրարու հետ, Թուրքիան տարափողելու, անոր յանկացին բարեկամութիւնը շահելու համար :

Կրնայի մէկ շաբթուան «Յառաջ»ը լեցնել, այս ճշմարտութիւնը ապացուցանելու համար : Բայց այսօր բաւական սեպեցէք երկու փոքր վկայութիւններ :

Թուրք հրապարակագիր - քննադատ Փէյամի Սէֆա կ'աղաղակէ, « Ա՛ս ի՞նչ վիճակ է» խորագրով քրոնիկի մը մէջ (Ճիւմհուրիյէթ).

— « Նախորդ օր, Թաքսիմի մարգարանին մէջ, երկու լիսէներուն տղաքը (Հայտար փաշա եւ «Ըլքը») իրարու հետ կռուեր, դասաւորին, իրենց մեծերուն, թերթի խմբագիրներուն եւ լուսանկարիչներուն վրայ յարձակեր, անոնցմէ ոմանց ապտակ, բռունցք, կից զարկեր, ոմանք ալ նողկալի հայհոյանքի տարափի մը ենթարկեր են :

Մեր սրբանի ուսանողական սերունդը, խօսքի մէջ «ճանհու» ըսելն իսկ ամօթ կը համարէր, մինչ այսօրուան ուսանողական սերունդը ամէն նախադասութեան սկիզբը կամ վերջը «ուլան», պէտ ըսելէ չի քաշուիր իսկ: Դեռ երէկ, խմբագրատուն եկած ատեն, ճամբան հանդիպած լիսէի մը տղաքներուն, պէտքամանը փողոց թափող մարդոց նման, ամէնէն տգեղ խօսքերը բարձր ձայնով ըսելը անգամ մը եւս լսեցի :

Տարօրինակն ալ սա է.— չէին կռուեր, ընկերաբար կը խօսէին : Հայհոյանքը, անոնց բերնին մէջ ոչ թէ մղիչային քինախնդրութեան ու թշնամութեան, այլեւ սիրոյ եւ համակրանքի ալ միակ արտայայտութեան միջոցը դարձած է »:

Ուրիշ հրապարակագիր մը, Ալի Նաճի Գարաճան, Թայմզի փառաբանած «Ճէնթլմէն Թուրք»ի վաւերական տիպարը, կը տրտնջայ թէ հայ հրեայ, յոյն «հայրենակից»ները դեռ կը շարունակեն խօսիլ իրենց « տնեցիի մայրենի լեզուն »:

Եւ կ'ազդարարէ, փրփուրը բերանին.

— « Ոչ միայն ազգային տեսակէտով, այլ գեղագիտական տեսակէտով ալ աշխարհի ամէնէն տգեղ եւ ամէնէն աններդաշնակ այդ լեզուները, ՍԱՆԱՒԱՆԴ ԱՑԴ ՀԱՅԵՐԷՆՆ ՈՒ ՀՐԷԵՐԷՆԸ ԲԱՑԱՐՁԱԿԱՊԷՍ ԱՐԳԻԼԵԼ եւ եթէ խօսողներուն ըմբռնումը չի բաւարարեր, գոնէ փոքրամասնութեանց փոքրիկներուն ոչ թէ պաշտպան անձնագիրներով, բայց ոգիով ու մսով Թուրք դառնալը ապահովել՝ անտեղի չի կրնար համարուիլ »

Արդարեւ, ի՞նչ համարձակութիւն յամառօրէն կառչիլ հայերէնի կամ յունարէնի պէս անճոռնի (մէնտէպուր) լեզուներու, երբ «մարդկային քաղաքակրթութեան հիմնադիրը» ձիր տրամադրութեան տակ դրած է այնքան բանկացին, Ոերդաշնա՛կ, ազնուակա՛ն եւ փափկանոյշ զոհարներ.

— Ուլան հայվան... պէ հէրիֆ... ...
... փէզ ... ...
..., ..., ...
Փէնեզլերան պալղասընա ...

Մե՞ղք որ Փարիզի մէջ ներկայացուած շարժանկարը թուրքերէն չէր :

ՎԱՀԷ

ԱՆԹԻԼԻԱՍԻ
ՆԱՀԱՏԱԿՆԵՐՈՒ ՅՈՒՇԱՏԱԿԻՆ

Մինաս Ալթունեան	25
Մայիս 17ի գումարը	3080
Ընդհ. գումար՝	3105

ԵՐԲ ՍԱՆՃԱՔՆ ԱԼ ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՑԱՆՁՆԵՆՔ...

—— ∞ ——

Արտաքին նախարար Ժ. Ժորժ Պոնէ շարք մը յայտարարութիւններ ըրած է « Փարի - Սուար »ի Ժընեւի թղթակցին, անգլեւխորհրդային բանակցութեանց եւ ուրիշ հարցերու մասին: Այդ յայտարարութեանց մէջ կը կարդանք հետեւեալ տողերը.

— « Գալով Թուրքիոյ, որ արդէն ուղղամիտ յարումով մը կապուած է մեր ապահովութեան համաձայնութեանց, պարտ ու պատշաճ եղանակով պիտի մտնէ մեր պաշտպանողական այս դրութեան մէջ եւ մեր ջերմ բաղձանքն է նախապէս, այսինքն այս օրերս կարգադրել Ալեքսանտրէթի խնդիրը: Մեր եւ Թուրքերու տեսակէտները նոյնացան բարեկամական խօսակցութիւններով: Մենք այդ համամտութիւնը պիտի նուիրագործենք դաշնագրով մը որ Անգարայի կառավարութեան յանձնելով այդ հողամասը, ուր Թուրքեր կը բնակին խիստ ստուար մեծամասնութեամբ, պիտի փարատէ վէճի ամենադոյզն կասկածն իսկ երկու բարեկամ ազգերուն միջեւ »:

Ափսո՛ս որ Միջերկրականի Կոմիտէն, զոր. Տիւֆիէօ, ծերակուտական Գոթըրօ եւ ուրիշ երեւելիներ տակաւին կը յամառին հակաճառել, պաշտպանելու համար Ֆրանսայի շահերը եւ տարրական արդարութիւնը ..

*** « Փարի - Սուար » նոյն թիւին մէջ հրատարակած է նամակ մը Անգարայի մասնաւոր թղթակցէն, որ նոյնպէս կը փառաբանէ Թուրքիոյ բարեկամութիւնը : «Թան»ի թղթակիցն ալ մանրամասնօրէն նկարագրելով անգլեւթուրք համաձայնութեան յայտարարութիւնը, կը տարփողէ « Հիւանդ Մարդուն յարութիւնը :

*** Պէյրութի «Ժուռ» թերթին Փարիզի թղթակիցը խօսելով անգլեւթուրք համաձայնութեան մասին, կը գրէ.

— « Անիկա չափ՝ Պալքաններն ալ կը շահագրգռէ անգլեւթուրք համաձայնութիւնը: Առաջուընէ գիտեմ թէ ի՛նչ պիտի առարկեն: Գիտեմ — անշո՛ւշտ — որ հոս խնդրոյ առարկայ կը դառնայ Ալեքսանտրէթի հարցը: Բայց ճիշդ Ալեքսանտրէթի հարցին պատճառով է որ տակաւին չէ նշանագրուած ֆրանսեւթուրք համաձայնութիւնը: Եւ սակայն, ներկայիս պէտք չէ կորսուինք մանրամասնութեանց մէջ : Անհերքելի է որ համաձայնութիւն մը մօտալուտ է Ֆրանսայի եւ Թուրքիոյ միջեւ: Երկու տարի առաջ, խաղաղութեան շրջանին, Ալեքսանտրէթը կարեւոր խնդիր մըն էր, որուն համար կառավարութիւնները տեղաւորած էին իրենց մարտկոցները: Ներկայ խռովեալ շրջանին, երբ զինակցութեանց շղթայ մը կը կազմուի համաշխարհային պետութեանց

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԴԱՏԻՆ ՈՒՐԻՇ ՄԷԿ ԷՋԸ

ՄՕՏԱՒՈՐ ԱՐԵՒԵԼՔԻ ԲԱԺԱՆՈՒՄԸ

Ե.

ԱՆԳԼԵՒՖՐԱՆՔԵՒԻՏԱԼԱԿԱՆ ԽՈՐՀՐԴԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Ինչպէս տեսանք, Ֆրանսան ու Անգլիան Իտալիայէն գաղտնի պահած էին իրենց ներքին համաձայնութիւնը, Փոքր Ասիոյ մասին: Թէեւ Իտալիան արդէն հոտը առած էր Անէկ-դատ, ռուսական յեղափոխութիւնը սկսեր է աւելի վախ ներշնչել Իտալիոյ, որ գաղտնի բանակցութիւններու ձեռնարկեց Թուրքիոյ հետ: Իսկ միւս կողմէ Փարիզին եւ Լոնտոնին կրկին յայտնեց իր միտումները Իզմիրի, Ատալիոյ եւ Մերսինի մասին:

Այդ առթիւ Անգլիոյ մէջ իշխանութեան գլուխը անցած էր Լոյտ Ճորճ որ յարմար նկատեց ժողով մը հրաւիրել եւ որոշ չափով գոհացնել Իտալիան:

1917 Ապրիլ 19ին Սէն Ժան տը Մօրիէնի մէջ ժողով գումարեցին Լոյտ Ճորճ (Անգլիա), Ռիպօ (Ֆրանսա) եւ Սոնինօ (Իտալիա):

Այս ժողովին մէջ Ֆրանսա եւ Անգլիա Իտալիոյ պարզեցին իրենց նախկին համաձայնագիրներու պարունակութիւնը: Ատոր փոխարէն Իտալիոյ տրուեցաւ հարուստ բաժին մը, Մերսինէն մինչեւ Միտիլլիի ծոցը, այսինքն Ատալիա, Իզմիր եւ մաս մըն ալ Այտընի եւ Գոնիայի վիլայէթներէն:

Փուանքարէ իր յուշերուն մէջ մանրամասնութիւններ կուտայ այս շատ յուզումնալից ժողովի մասին: Սոնինօ կը պահանջէ մինչեւ իսկ Մերսինը եւ Ատանան: «Մենք չենք յարգեր մեր պայմանը: Եթէ մենք մեր ուզած օրը չառնենք, պէտք է վարձատրուինք ուրիշ տեղ» Սոնինօ կ'ակնարկէր Թունուզի եւ Ճիպուտիի: Այսօր միեւնոյն պայքարը չէ՞ միթէ որ կը մղուի...

Փոքր Ասիոյ այս ձեւի բաժանումէն դժգոհ մնաց Մեծն Բրիտանիան, մասնաւորաբար Իզմիրի հարցին մէջ: Լորտ Րոպըրդ Սըսիլ և Գալֆըր միջոց կը փնտռեն չեղեալ համարել այս բաշխումը, որմէ շահաւոր չէր ելլեր Անգլիան:

Ցուշագիր մը ստորագրուեցաւ Սոնինոյի կողմէ, որ ընդունուեցաւ Ֆրանսայի եւ Անգլիոյ կողմէն 18 Օգոստոսին: Սակայն ռուսական յեղափոխութիւնը եկաւ տակն ու վրայ ընել նաեւ այս համաձայնագիրը:

ԱՄԵՐԻԿԵԱՆ ՄԻՋԱՄՏՈՒԹԵԱՆ ԳԻՆԸ

1916 Մարտ 8ին նախագահ Ուիլսըն ուզեց շօշափել բոլոր հակառակորդ կողմերուն պատերազմի նպատակը: Ցետոյ 1917 Յունուար 22ին պարզեց իր տեսակէտները հաշտութեան մասին, 14 նշանաւոր կէտեր, որոնց խարիսխը կը կազմէր «ազգերու ինքնորոշման սկզբունքը»:

Գերմանիա, Յունուար 31ին յայտարարեց սուզանաւային պատերազմ: Ամերիկա իր դիւանագիտական յարաբերութիւնները խզեց Գերմանիոյ հետ Փետրուար 3ին:

Ռուսական Յեղափոխութիւնը իր աւերը կը գործէր: Գերմանացիները իրենց ամբողջ ուժի ծանրութիւնը պիտի թափէին այլեւս արեւմուտքի վրայ: Ու Դաշնակիցները այդ սարսափին տակ համաձայնեցան հրաժարիլ իրենց կարգ մը երազներէն եւ «հաւասարակշիռ» եղան, ընդունելով Ուիլսընի նոր վարդապետութիւնը»:

Ու այնուհետեւ Դաշնակից խորհրդարաններու մէջ, վարչապետները պիտի կը դառնան, մէկը միւսէն աւելի սրտցաւ ու պերճախօս կերպով պաշտպանելու համար ճնշուած ժողովուրդներու ազատագրման գործը:

Ամերիկայի հրէական [illegible] դասը պակաս դեր չխաղաց, Ամերիկան պատերազմի մէջ քաշելու համար: Անոնք կը ձգտէին հրէական հարցը լուծել, ստեղծելով Հրէաստան մը: Ամէնէն շատ, այդ գաղափարը համակրանք կը գտնէ Անգլիոյ մէջ: Արդէն, երկու հրէական գումարտակներ մաս կը կազմէին Ալէնպիի բանակին

Ցաւօք Իտալիա եւ Ֆրանսա, իրենց պաշտօնական համաձայնութիւնը տուին Պալֆուրի ծրագրին:

Ամերիկեան միջամտութեան առթիւ, Ուիլսըն յայտարարեց թէ իրենք ոչ մէկ կերպով կ'ընդունին նախապէս կնքուած գաղտնի դաշնագիրները, որոնց մասին ժամանակին, արդէն գաղտնօրէն տեղեկացած էին, ու հիմա պաշտօնապէս պիտի հաղորդուէր բնականաբար:

Դաշնակիցները հետզհետէ պիտի հրաժարէին Թուրքիոյ բաժանման ծրագրէն ու անոր տեղ պիտի գրուէր նոր գրութիւն մը՝ Հոգատարութիւն (mandat)...

ՌՈՒՍԱԿԱՆ ՅԵՂԱՓՈԽՈՒԹԵԱՆ ՀԵՏԵՒԱՆՔՆԵՐԸ

Ամէն բանէ առաջ ռուսական յեղափոխութիւնը խախտեց Դաշնակիցներու բարոյական ու նիւթական հաւասարակշռութիւնը: Անգլիան, որ պատերազմի առաջին նեղ օրերուն, յանկարծ համաձայնած էր Նեղուցները Ռուսաստանին ձգելու, այժմ ուրախ էր որ այդ հիմնական սխալը կը դարմանուէր: Անգլիա այժմ ինքզինք Ռուսաստանի արդար ժառանգորդը կը համարէր այլեւս:

«Ցարին անկումով — կ'ըսէ Ժ. Փիշոն — Անգլիա ինքզինք ազատ կը զգար իր յանձնառութիւններէն: Լոնտոնի կառավարութիւնը միայն պիտի պատրաստէր այլեւս անգլեւսաքսոն հաշտութիւն մը... Ուիլսընեան տեսանութիւններուն եւ սիոնական խորհրդապաշտութեան վրայ հիմնուելով, ան Գաղեստինի միջազգայնացումը ջնջեց: Աւելի զատ, Սուրիոյ մէջ, Ֆրանսայի դէմ հանեց տեղական ազգայնականութիւնը, Սուրիացի, Արաբ, Լիբանանցի: Ու ամէն հնարաւորութենէ զրկեց մեզ, Մերձաւոր Արեւելքի մէջ տեղաւորուելու համար»:

Անգլիա ամէնէն առաջ կը փորձէր Ֆրանսան դուրս նետել Սուրիայէն: Այդ ուղղութեամբ մեծ յաւակնութիւններ կը ներշնչէր արաբական աշխարհին: Նշանաւոր գնդապետ Լօրընս ամէնէն եռանդուն աշխատանքը կը տանէր Ֆէյսալի եւ արաբական միւս ղեկավարներուն մօտ:

Անգլիա կը մտածէր այլեւս ձեռք գնել Մուսուլի քարիւղներուն, ու անոնց արտածման բնական ճամբուն վրայ — դէպի Միջերկրական: Անգլիական գաղթային միտքը սկսաւ երազել այլեւս նոր Ճիպրալթար մը — Նեղուցներով հսկել Սեւ եւ Կասպիական ծովերու վրայ, ու Տաւրոսէն մինչեւ Կովկաս, մինչեւ Փամիր, հսկայ պատնէշ մը կանգնել, ի խնդիր իր կայսրութեան պաշտպանութեան:

Տ. ԲԱՂԴԱՍԱՐԵԱՆ

ՕՐՈՒԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԻՆ ՀԵՏ

ԱՆԳԼԵՒԹՐՔԱԿԱՆ ԴԱՇԻՆՔԸ

Վերջերս յայտարարուած անգլեւթրքական դաշինքին բովանդակ կարեւորութիւնը ըմբռնել կարենալու համար, պէտք է յետադարձ ակնարկ մը նետել: 1911ի աշնան Իտալիա յարձակեցաւ Թրքական Տրիպոլսոյ հողամասին վրայ, որ այժմ կը կոչուի Լիբիա: Իտալական նաւատորմիղը ռմբակոծեց ծովեզերեայ քաղաքները եւ իտալական բանակ մը ցամաք ելաւ ու գրաւեց երկիրը:

Կ. Պոլսոյ մէջ իշխանութեան գլուխ կը գտնուէին Երիտասարդ Թուրքերը եւ ուզեցին կորովի դիմադրութիւն մը ցոյց տալ: Թրքական յեղափոխութեան հերոս Էնվէր փաշան անձամբ գնաց Եգիպտոսի ճամբով Լիբիա, տեղւոյն կազմակերպելու պաշտպանութիւն յարձակողներու դէմ եւ ազատելու արշաւանքի ենթարկուած հողամասը:

Այդ առթիւ ես ծովային նախարար էի, եւ Էնվէրի գործակից Ճավիտ բէյ ինծի դիմեց ու զինակցութիւն առաջարկեց, եթէ Անգլիա պաշտպանէր Թուրքիան՝ իտալական արշաւանքին դէմ: Եւրոպայի այն առթիւ կացութեան վտանգները թոյլ չէին տար իշխանութեան վրայ գտնուող ազատական կառավարութեան ընդունել այս առաջարկը: Այսպիսով Լիբիոյ ճակատագիրը կնքուեցաւ: Ատոր վրայ՝ Երիտասարդ Թուրքերը իրենց բախտը կապեցին Գերմանիոյ, ինչ որ խորապէս ազդեց մեծ պատերազմին եթէ ոչ արդիւնքին, գէթ ընթացքին վրայ:

Իտալիոյ յարձակումը Թուրքիոյ ափրիկեան հողամասերուն վրայ ճամբայ բացաւ շարք մը դէպքերու, որոնց հետեւանքը այն եղաւ որ Յունաստան, Սերպիա եւ Պուլկարիա միանաբար գրոհ տուին մեռնող Թրքական կայսրութեան վրայ. եւ Երիտասարդ Թուրքերը, որոնք ազգային վերազարթումի լուրջ բաղձանքով տարուած էին, Իտալիոյ վրայ նետեցին իրենց կրած բոլոր ձախորդութեանց պատասխանատուութիւնը

Այդ օրերէն մինչեւ այժմ առատ ջուրեր եւ արիւն հոսեցան. բայց Թուրքիա միշտ ալ Իտալիան նկատեց Միջերկրականի մէջ իր ամէնէն վտանգաւոր թշնամին: Եւ այժմ որ ռուսեւթրքական դարաւոր թշնամանքը վերջ գտած է, Թուրքիա դարձեալ կը շարունակէ իր գլխաւոր վտանգը տեսնել Իտալիոյ փառասիրութեանց մէջ:

Այն իրողութիւնը որ Պ. Չէմպըրլէն համաձայնութիւն կնքած է Թուրքիոյ հետ, ցոյց կուտայ թէ Անգլիա ինչքան աննպաստ աչքով կը նայի Իտալիոյ վարած քաղաքականութեան վրայ: Շնորհաւորելի նախատեսութեամբ մը՝ Պ. Չէմպըրլէն անցեալ տարի գիտցաւ ճամբայ հարթել այս համաձայնութեան՝ Թուրքիոյ շնորհելով 16 միլիոն ստեռլինի վարկ մը: Թուրքիա ջերմօրէն ընդունեց այս քայլը: Թուրքեւանգլիական համաձայնութիւնը բնական հետեւանքն է փոխադարձ բարեկամեցողութեան եւ աջակցութեան, եւ գործնական արտայայտութիւնը Անգլիոյ եւ Թուրքիոյ շահերու նոյնութեան՝ արեւելեան Միջերկրականի մէջ:

Մեծ պատերազմի ընթացքին Կ. Պոլիսը փրկուեցաւ գլխաւորաբար Թուրք նշանաւոր պատերազմիկին — Մուսթաֆա Քէմալի — զինուորական տաղանդին եւ կամքին շնորհիւ: Ան էր որ, իր երկրին պատմութեան ամէնէն մութ մէկ պահուն, երբ ամէն ինչ կորսուած կը թուէր, փրկեց իր հայրենիքը ստրկութենէ եւ անդամահատումէ: Ան էր որ, քաղաքագէտի մեծ յարատեւութեամբ, յաջողեցաւ վերակազմել Թրքական հայրենիքը, եւ, յանդուգն ու յեղափոխական բարենորոգումներու շարքով մը, արեւմտականացնել Թուրք ցեղին հաստատութիւնները եւ նոյնիսկ քաղաքակրթութիւնը:

Թուրքիոյ եւ Ռուսաստանի յարաբերութիւնները, ինչպէս Թուրքիոյ եւ Ռուսիոյ, այժմ ներդաշնակ են ու բարեկամական: Այն պատմական վէճերը, որոնք դարերով այս ժողովուրդներուն պատճառած են ահաւոր զրկանքներ, այժմ վերջ գտած են: Անգլեւթրքական դաշինքին արդիւնքը, որուն պիտի յաջորդէ անտարակոյս շատով Թուրքեւֆրանսական դաշինքը, հազիւ թէ չափազանցուած ըլլանք: Միջերկրականի մէջ ներզօր եւ ամբողջացող ուժ մը դեր խաղալու կոչուած է այժմ: Նացի թերթ մը, խօսելով այս դաշինքին մասին, կը գրէ, թէ Անգլիա «խաղաղութեան ատեն յաջողեցաւ շահիլ այն, ինչ որ չկրցաւ ձեռք ձգել Մեծ Պատերազմի ատեն, հակառակ իր բոլոր ջանքերուն»: Ճիշդ է այս. եւ պէտք է յուսալ որ այս իրողութիւնը զգաստացուցիչ ազդեցութիւն մը գործէ գերման Դիկտատորին վրայ:

Հին ազատ առեւտրականները ասոյթ մը ունին, որ կ'ըսէ. — «բոլոր օրինաւոր շահերը իրարու ներդաշնակ են»: Ասիկա առանձնապէս ճշմարիտ է Պալքաններու եւ արեւելեան Միջերկրականի համար: Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի խոստացած երաշխիքը Ռումանիոյ այն ատեն միայն գործադրելի կը դառնայ, երբ Թուրքիա թոյլ տայ, որ անգլիական մարտանաւերը, ինչպէս նաեւ անգլիական եւ ֆրանսական զօրքը, անցնին Սեւ ծով: Սեւ ծովու տիրապետութիւնը անգլիական, թրքական եւ ռուսական ձեռքերու մէջ, ինչպէս նաեւ դաշնակից պետութեանց ռազմանաւերու ազատ անցքը Նեղուցներէն համապատասխան են շահակից բոլոր պետութեանց շահերուն:

Թուրքիա պէտք ունի ազդու պաշտպանութեան եւ աջակցութեան, — անոր բանակները ուժեղ են եւ նշանաւոր՝ իրենց ռազմական յատկութեամբ — եւ այս աջակցութիւնը կրնան տալ Թուրքիոյ միայն արեւմտեան ժողովրդապետութիւնները: Իսկ Թուրքեւռուսէն սերտ յարաբերութիւնները ուրիշ ազդակ մըն են երկու երկիրներու ապահովութեան համար:

Արեւմտեան դաշնակիցներու շփումը Թուրքիոյ հետ — Նեղուցներու եւ Սեւ ծովու ճամբով — կենսական անհրաժեշտութիւն մըն է արեւելեան Եւրոպայի պաշտպանութեան համար այն պարագային, երբ պատերազմ ծագի գերմանական դրոհի մը դէմ: Հարաւային Ռուսիոյ ցորենը եւ առեւտուրը ազատօրէն կրնան հոսիլ դէպի աշխարհի շուկաները, որքան ատեն որ անգլեւֆրանսական ծովային ուժը կը տիրէ Միջերկրականին, եւ, փոխադարձաբար, ռազմամթերքի եւ զինուորումի համար անհրաժեշտ նախանիւթեր կրնան հոսիլ դէպի Ռուսիա՝ Սեւ ծովու նաւահանգիստներէն:

Թէ Թուրքիա եւ թէ Ռուսիա հաւասարապէս շահ ունին Ռումանիոյ անկախութեան եւ ամբողջականութեան պահպանման մէջ: Նացիական արշաւանք մը՝ Դանուբի հովիտէն Ռումանիոյ եւ Հունգարիոյ վրայէն՝ մահացու վտանգ մըն է թէ՛ Թուրքիոյ եւ թէ Ռուսիոյ համար: Եթէ Նացիները գրաւեն Դանուբի բերանը, արագութեամբ կրնան Սեւ ծով մտցնել, մաս առ մաս, բազմաթիւ սուզանաւեր: Եւ եթէ Ռուսիա ու Թուրքիա կորսնցնեն Սեւ ծովու տիրապետութիւնը, այն ատեն սեւծովեան իւրաքանչիւր նաւահանգիստ կրնայ վերածուիլ կայանի մը՝ «դէպի Արեւելք գրոհ»ին համար: Ոչ մէկ ատեն, արդարեւ, շահերու այսքան նոյնութիւն յառաջ չէր եկած սեւծովեան պետութեանց միջեւ: Եթէ անոնք միացած չըլլան, անտանելի զրկանքներու եւ տառապանքներու ենթակայ պիտի ըլլան:

Բայց կայ սեւծովեան պետութիւն մը, որուն մասին տակաւին չխօսեցայ, — Պուլկարիան, պալքանեան ընտանիքին դժբախտ զաւակը, որ տակաւին հեռու կը մնայ Արեւելքի դինեալ ազգախումբէն եւ Արեւմուտքի ազատական պետութիւններէն, ինչպէս նաեւ Ռուսիայէն, որուն դէմ կռուեցաւ մեծ պատերազմին, թէեւ անոր կը պարտէր իր անկախութիւնը: Պուլկարիա սխալ քայլ մը առաւ 1913-ին, երբ խիստ մեծ յոյս դրաւ իր քաջ բանակին ուժին վրայ, պալքանեան առաջին պատերազմին ատեն: Երկրորդ սխալ քայլ մը առաւ, աւելի ճակատագրական, երբ 1914ին Ֆէրտինանտ Թագաւորը զինքը առաջնորդեց կեդրոնական պետութեանց կողքին եւ պուլկար ժողովուրդի բախտը կապեց կործանող կողմին հետ:

Այժմ երրորդ պատեհութիւն մը կայ Պուլկարիոյ առջեւ, եւ մենք վստահ ենք թէ Ռումանիա եւ Թուրքիա իրապէս ու ջերմօրէն կը բաղձան անոր գործակցութիւնը: Անշուշտ հին վէճերու եւ կռիւներու դառն յիշատակները կենդանի են տակաւին. բայց ասիկա ճշմարիտ է արեւելեան Եւրոպայի բոլոր պետութեանց համար: Բոլորն ալ իրենց կարգին տուժած են, եւ պատերազմի չարիքները տառապած՝ մէկը միւսին:

Այժմ ժամանակն է նայելու դէպի յառաջ եւ անկեղծ կարգադրութիւններ ընելու, որպէսզի փրկուի խաղաղութիւնը արեւելեան Եւրոպայի մէջ: Ռումանիա, որ մեծ պատերազմէն այնքան շատ հողամաս շահեցաւ եւ որ այժմ մահացու վտանգի առջեւ է, պարտական է միանալու Թուրքիոյ եւ արեւմտեան պետութեանց ջանքերուն եւ սիրելու Պուլկարիան, պատուաւոր պայմաններով, խաղաղութեան ճակատին մէջ:

Տեղը չէ հոս գործնական առաջարկներ ընելու. կը բաւէ ըսել թէ Պուլկարիոյ միութիւնը իր դրացիներուն հետ վճռական ազդակ մըն է, եւ մղելու որ եւ է արշաւանք եւ փրկելու պատերազմի մը աւերէն այն երկիրներն ու ժողովուրդները որոնք արդէն շատ շատ տառապած են անցեալի մէջ:

ՈՒԻՆՍԹԸՆ ՉԸՐՉԻԼ

(Տէյլի Թէլէկրաֆ)

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ԾԱՅՐ. ԱՐԵՒԵԼՔԷՆ

Ցերեկոյթ Շանկայի մէջ

ՇԱՆԿԱՑ.— Ապրիլ 10ին տեղի ունեցաւ Հայ Մարզախմբի՝ «Արարատ» հրապարակի բացումը: Բացումը կատարուեցաւ Գ. Հ. Սարգսեանի բանախօսութեամբ, որուն նիւթն էր «Մարզանքի նշանակութիւնը, հայ երիտասարդաց համար»:

Բարեգործական միութեան ատենապետ Գ. Հայկ Աստուրեան, որ կը ղեկավարէ «Արարատ» խումբը հաստատեց անոր մեծ օգտակարութիւնը այս ասպարէզում: Իր ծրագրով կազմուած հրապարակը, ընկերակցութեամբ յայտնի մարզիչ Երուանդ Համամեանի, ներկայացնում է այդ արհեստագիտութեան վերջին խօսքը, բոլոր յարմարութիւններով:

Բանախօսութիւնից յետոյ, մարզական խումբը շատ գեղեցկական խաղեր ներկայացուց, ջերմապէս ծափահարուելով ներկայ Հայերի և հրաւիրեալ օտարազգիների կողմից

Նոյն օրը երեկոյեան նշանակուած էր « Հայոց Տան » սրահում, մեծ երեկոյթ, կազմակերպուած Հայ Երիտասարդաց յանձնախմբի կողմից ճոխ յայտագրով:

Ժամը 10ին Եր. Միութեան դահլիճը բերնէ բերան լցուած էր երկսեռ հայ եւ օտարազգի հիւրերի բազմութեամբ: Դահլիճը զարդարուած էր դրօշակներով եւ ծաղկեպսակներով, որոնց վերեւ կախուած է բարեգործական միութեան հիմնադիր Գ. Հայկ Աստուրեանի պատկերը: Դահլիճի պատերը զարդարուած էին Հայկ Նահապետի, Վարդան Մամիկոնեանի, Րաֆֆիի, Ալ. Խատիսեանի, Անդրանիկի եւ Կոմիտաս վրդ.ի պատկերներով:

Հայերը բոլորն ալ հաւաքուած էին « Հայոց Տան » կտուրին տակ, արտայայտելով եղբայրութիւն, միութիւն եւ յարգանք դէպի իր ազգային հաստատութիւնը:

Ջերմացուած հաւաքոյթ էր այդ երեկոյ, թէ քանակով, թէ որակով եւ թէ կիներու պէս պէս տարազներով Որի՞ն չէիր հանդիպեր այդտեղ, Գ. Գ. Հայկ Աստուրեան, Ն. Համամեան, Գ. Զաքարեան, Թ. Զաքարեան Կ. Զաքարեան, Մ. Թորոսեան, Եղիկեան, Ս. Ժամհարեան, եւայլն, եւն. իրենց տիկիններով եւ զաւակներով: Այսպիսի հայկական հաւաքոյթ առաջին անգամն էր Շանկայում

Այս միութիւնը եւ եղբայրութիւնը շարունակուեցաւ անցեալ յուլիս ամսից ի վեր, երբ սկիզբն դրուեցաւ Շանկայի Հայոց Բարեգործական Միութեան: Նախապէս այս մարդիկը ապրում էին իրենց անձնական, առանձնական կեանքով եւ Հայի ձայնը Շանկայում չէր լսուում, իսկ այսօր

ԳԷՈՐԳ ՄԱՐԶՊԵՏՈՒՆԻ.

(ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՎԷՊ)

Գրեց՝ ՄՈՒՐԱՑԱՆ

Բայց եթէ հասած է մեր մեռնելու ժամը, ապա աւելի լաւ է որ մեռնենք սուրբ կռուի մէջ եւ քաջութեան հետ վատութիւն չխառնենք...»: Եւ նրանք քաջաբար կռուեցին. բազմաթիւ թշնամիներ սատակեցին եւ իրանք էլ քաջութեամբ մեռան՝ սրերը ձեռներին, հարուածները կրծքի մէջ ... բայց նրանց անունը անմահ մնաց մինչեւ այսօր եւ անմահ պիտի մնայ յաւիտեա՛ն... Ո՞վ կ'իմանար աշխարհում թէ եղել են Վարդանանք, եթէ նրանք երկչոտութեամբ միայն իրանց անձն ազատեցնէին: Զէ՞ որ նրանցից առաջ եւ յետոյ ապրել եւ մեռել են միլիոնաւոր մարդիկ. ո՞վ է նրանց անունը յիշում: Իսկ Վարդանանց քաջերին չեն մոռանում, որովհետեւ նրանք կռուել ու մեռել են ամենասուրբ գործի՝ Հայրենիքի ազատութեան համար: Դուք էլ անհաւասար կամենում էք հաւասարուել Վարդանանց. դուք էլ նրանց նման պատրաստուել էք Եկեղեցու եւ Հայրենիքի ազատութիւնը պաշտպանելու, դուք էլ կամենում էք անմահ անուն ժառանգել ազգի մէջ... Սակայն մի վախենաք թշնամու զօրութիւնից, նրա ահաւոր պատրաստութիւնից: Ձեր դատն արդար է եւ կռիւն իրաւացի. իսկ Աստուած զօրաւիգն է լինում արդարութեան: Եթէ մինչեւ անգամ մահ հասնէ ձեզ այս կռւում, ուրախութեամբ ընդունեցէք նրան, զի դրա փոխարէն երկնքում անմահ կեանք, իսկ երկրում անմահ անուն պիտի ժառանգէք: Այս հանդիսաւոր ժամուն եւ Աստուծոյ սեղանի առաջ ես էլ կրկնում եմ սուրբ Ղեւոնդ երէցի այն խօսքերը, որ նա ուղղեց Վարդանանց քաջերին.

«Մի թուլութեամբ լքանիցեմք, եղբարք, այլ պնդութեամբ սրտիւ եւ հաստատուն հաւատով կամակար յարձակեսցուք ի վերայ թշնամեացն, որ յարուցեալ գան ի վերայ մեր: Մեր յոյս մեզ կրկին երեւի. եթէ մեռանիմք՝ կեամք, եւ եթէ մեռուցանեմք, մեզ նոյն կեանք առաջի կան...»:

«Մօտեցէք ուրեմն ճշմարտութեան եւ սուրբ իրաւանց համար մեռնող Փրկչի մարմնին ու արեանը. հաղորդուեցէք նրան. եւ այդ հաղորդութիւնը թող արիացնէ ձեր սրտերը, ուժ տայ ձեր բազկին եւ յաղթութիւն՝ ձեր սրտին...»:

Երբ պատարագիչ սրբազանը ս. հաղորդութեան սկիհը ձեռին խոնարհեց բեմի վրայ, զօրքերը կարգով առաջ եկան եւ հաղորդուեցան: Նրանց յետեւից ամբողջ ժողովուրդը՝ սկսած փոքրից մինչեւ մեծը, որովհետեւ ամենքն էլ պատրաստուում էին օրհասական կռուի:

Փոքր ժամանակից յետ զօրքերն արդէն պարսպի եւ մարտկոցների վերայ էին:

Արեւն արդէն բարձրացել էր, երբ թշնամու նախայարձակ գնդերն ամրոցի շուրջը պատեցին եւ սկսան նետաձիգ լինել դէպի պարսպի հայ զինուորները: Վերջիններս պատասխանեցին նրանց նոյն զէնքերով:

Ապա հետզհետէ մօտեցան կանոնաւոր խմբերը, որոնց մի մի շարքը տապարափակ անելով՝ ծածկում էր թէ՛ իրան եւ թէ հետեւող խմբերին: Վերջիններս այդպիսով պատսպարուած՝ նետաձիգ էին լինում անընդհատ: Այդ դէպքում պաշարեալներին պաշտպանում էին միայն պարսպի ատամները:

Մի առ ժամանակ հակառակորդները զբաղուած էին այս հանդիստ տուր եւ առով: Բայց ահա մօտեցրին պարսպին մի տապարագլուխ խոյ: Դա ոչ այլ ինչ էր, եթէ ոչ մի ահագին գերան, որ հաստ շղթաներով կախուած էր անիւների վրայ ամրացրած մի ծածկի առաստաղից եւ գլխին հագցրած մի հաստ ու սրածայր երկաթ: Այդ կախաղանաւոր գերանը պարսպին մօտեցնելով նրա ետեւից շուանով քաշում էին տասնեակ մարդիկ եւ յանկարծ բաց թողնելով՝ երկաթէ գլուխը զարնում պատին: Այդպիսով նրանք քարերը խախտելով աշխատում էին պարիսպը կործանել:

Ուրիշ կողմերից մօտենում էին բաբաններ ու պալիսարներ՝ լարած արջառի ամուր ջիղերով: Դրանց վրայ դնում էին ահագին քարեր եւ ուժգին թափով զարկում պարսպի շուրթերին:

Պարսպահար գործիների շուրջը վխտում էին բազմաթիւ զօրքեր: Նրանցից ոմանք գործիներն էին շարժում, ոմանք գործաւորներին պատսպարում եւ ոմանք գործիների դէմ խիզախող մարդիկները վանում:

Բայց հազիւ առաջին խոյը սկսել էր իր հարուածները եւ ահա պարսպի վրայ թափեցին նրա վրայ կրակուած կպրի հեղեղ եւ նաւթով թաթախուն խոտի խրձիկներ, որոնք խոյի տախտակէ ծածկը վառելով, ահագին հրդեհ առաջացրին: Չնայելով որ հրշէջները տկերը դատարկելով աշխատեցին հրդեհը հանգցնել, այնուամենայնիւ բոցը լափեց խոյի ծածկն ու կախաղանը եւ գործին անպիտանացած ընկաւ գետնի վրայ:

Ոչնչացած խոյին փոխարինեց մի ուրիշը, որի ծածկը պատած էր թրջած թաղիքով եւ տամկացած կաշիներով: Ամրոցականները նրա դէմ էլ սկսան մրցել համապատասխան հնարներով:

Իսկ քարեր արձակող պալիսարների դէմ միայն մի միջոց ունէին նրանք այն է՝ շուաններով կապում ու կախում էին պարսպից խոտի ահագին խուրձեր, որոնց դիպչելով պալիսարի ռումբը, կորցնում էր իւր թափի զօրութիւնը և այդպիսով անվնաս դառնում պարսպի համար: Բայց թշնամին իւր երկարաբուն ջահերով վառում էր այդ խուրձերը, որից յետոյ ամրոցականները շուանը կտրելով վայր էին ձգում հրդեհուած խոտը եւ ուրիշ խուրձեր փոխարինում նրանց

Մինչդեռ թշնամին մի կողմից իւր պարսպահար գործիներով աշխատում էր պարիսպներն ու պատնէշները փլցնել, միւս կողմից նրա աւելի խիզախ խմբերը սանդուխներ ու վերելակներ էին ամրացնում պարսպի ու աշտարակների վրայ եւ աշխատում էին դէպի վեր բարձրանալ: Նրանք վահանները գլխներին եւ սուրը ձեռներին բռնած մագլցում էին այդ սանդուղներով եւ զարմանալի արիութեամբ դէպի վեր սուրալով՝ աշխատում էին զօրով ներս թռչել դէպի ամրոցը.

(Շար.)

...այ ժողովուրդը արթնցաւ, բոլոր...նկան «Հայոց Տան» շուրջը որ զգացնէ, ցոյց է տալիս, որ մեռած չէ, ...ապրում է եւ կ'ուզէ հայ ժողովուրդի ամբողջ ժամանակից լինել։

...Վերջին նստած Գ. Ս. Ժամհարեան ...իր երիտասարդութիւնը մտաբերե...ց իր լսելով ծանօթ հին հայ երգով եւ ...քի տակ կրկնում էր եւ երգեր էր զանոնք, եւ շատ ուրախ էր, ...ում էր Հայերէն երգ եւ լեզու, ...շատ զուարթ էր եւ երջանիկ էր զգում ...ան — «Միթէ՞ այսչափ կարճ միջոցում կարողացաք, այսպիսի մեծ հայք պատրաստել, տեղւոյս Հայերի համար»...

Այս միութիւնը եւ համերաշխութիւնը կարող են հրաշքներ գործել.. Երեկոյթը բացուեցաւ «Մեր Հայրենիք»ով։ Երգուեցան մի շարք խմբերգներ եւ արտասանուեցաւ մի ոտանաւոր՝ «Բիչ մը զա....», արտասանուած երիտասարդ բանաստեղծ–Դրիշակէ՝ Գ. Ս. Ցակոբեանի կողմից։

Երաժշտական մասում Օր. Թազաճեան, իր ընկերուհի Օր. Ի. Պօլէժեանի հետ, շատ ձեռքով, իրենց պատրաստ մասների տակ դաշնակներից հնազանդեցրին եւ երաժշտական մեծ վայելք պատճառեցին, վարպետութեամբ անվերջ ծափահարութեամբ։

Գեղեցիկ եւ զգայուն էր նոյն Օր. Ջաքալեանի (դաշնակ) եւ Լ. Յովհաննէսեանի (փող) զուգերգը, Շուբերթի սերենաթը։ Դաշնակը կենդանացնում էր առանց մեր Թօզայի շնորհալի ձեռքերի տակ։

Առանձնապէս պիտի չեշտենք, երկու քոյրերի՝ Լիլա Եաղուպեանի «Հնած ծաղիկ» մեներգը եւ Լէնա Եաղուպեանի մեներգը «Հանգստացեր ոխուր....», իրենց ուժեղ եւ գեղեցիկ ձայնով եւ ձեռք բերած զարգացումով այս քոյրերը խոստանում են մեծ ապագայ։ Երգեցողութիւնները բուռն ծափերի արժանացան։

Ցայտագիրը վերջացաւ մեր անմահ բանաստեղծ Գամառ–Քաթիպայի «Մայր Արաքսի» խմբերգով։ Խումբը պատրաստուած էր երիտասարդ երաժիշտ Լեւոն Յովհաննէսեանի կողմից եւ մասնակցում էին երկսեռ երգիչներ, որոնք իրենց անուշ ձայնով եւ մեծ պատրաստականութեամբ շատերի մէջ արթնցուցին հայրենիքի անցեալ յիշատակները։

Այնուհետեւ նուագախումբը հնչեցուց պարերը։ Եւրոպական եւ հայկական պարերը իրար փոխանակում էին մինչեւ առաւօտեան ժամը 5։

Երեկոյթն անցաւ մեծ ոգեւորութեամբ։

Երեկոյթը, թէ՛ հոգեկան, թէ գեղարուեստական եւ թէ ազգային ինքնաճանաչութեան կենդանի վկան էր։

Հասարակութիւնը դժուարութեամբ բաժանուեցաւ «Հայոց Տան» մթնոլորտէն։

Լ. ՍԱՐԳՍԵԱՆ

Թուրքիա ինչո՞ւ միացաւ Անգլիոյ

Թուրք մամուլը կը շարունակէ պաշտպանել անգլօ-թուրք համաձայնութիւնը, մեղադրելով Իտալիան եւ Գերմանիան։ Մուհիտտին Պիրկէն կը գրէ «Սօն Փօսթա» թերթին մէջ (16 Մայիս).

— «Ըստ մեզ, Առանցքին քաղաքականութիւնը իրարու այնքան կապուած է որ, Իտալիոյ ամէն շարժումէն Գերմանիան, իսկ Գերմանիոյ ամէն շարժումէն ալ Իտալիան պատասխանատու նկատել բնական է։ Գերմանիա եւ Իտալիա, մեր բոլոր յորդորուն հակառակ, Պալքաններու մէջ լայն քաղաքական շարժման մը անցան եւ այս մասին Թուրքիան դոյզն կերպով տեղեակ պահելու պէտք իսկ չզգացին։ Ռումանիոյ հետ կատարուած տնտեսական համաձայնութեան եւ Ալպանիոյ Իտալիոյ կողմէ գրաւման նման դէպքերուն ուղղակի ներկայացուցած իմաստին կարեւորութիւնը ըմբռնել՝ անկարելի էր մեր կողմէ։ Երբ այս դէպքերը տեղի կ'ունենային, մէկ կողմ թողունք մեզի տեղեկութիւն տալը կամ մեր հաւանութիւնը առնելը, ընդհակառակն, Գերմանիա ամիսներով առանց դեսպանի թողած էր Անգարան։ Մինչդեռ, եթէ Գերմանիոյ եւ Իտալիոյ համար Պալքաններու մէջ տնտեսական կեանքի կապ մը կայ, Թուրքիոյ համար ալ ապահովութեան կապ կայ։

Առանցքին, Պալքաններու մէջ, Թուրքիան երբեք հաշուի չառնելով, ուզածին պէս շարժման անցնիլը՝ մեր բոլոր ակնկալութիւնները յուսախաբ ընող դէպք մը եղաւ եւ միջոցներ ձեռք առնելը այլեւս անհրաժեշտութիւն մը դարձաւ։

Եթէ Գերմանիա ուզէր, Թուրքիա կրնար Պալքաններու մէջ համաշխարհային քաղաքական պայքարներուն դէմ չէզոք եւ Գերմանիոյ համար լաւ պարէնի մթերանոց մը եւ նախանիւթի մարզ մը ապահովել։ Այսինքն, եթէ Առանցքը այս գործը Թուրքիոյ յանձնէր, ինքը ուղղակի Պալքաններէն իր ձեռքը քաշէր, քաղաքականապէս չէզոք Պալքանեան մարզի մը մէջ Գերմանիոյ տնտեսապէս բարեկամ Պալքանցիներու խմբակցութիւն մը հիմնել շատ դիւրին էր։ Առանցքը սակայն կամ չուզեց կամ չմտածեց եւ կամ չկրցաւ։

Ընդհակառակն, Իտալական չափազանցած մամուլը Եգէական իշխելու կամ Սեւ ծով ցատկելու նման ճարտարութիւններէ սկսաւ ճառել։ Ուղղակի կերման ժամուն ալ, Անգլիոյ պաշարողական քաղաքականութեան դէմ, Գերմանիոյ ալ քաղաքական, տնտեսական եւ զինուորական միջոցներ ձեռք առած ըլլալը ըսաւ։ Եթէ այս քաղաքական միջոցներուն ամէնէն գլուխը կը գտնուէր Թուրքիոյ Պալքաններուն դիրքը յարգելով անոր հետ համաձայնիլ ու իրեն կատարեալ ապահովութեան զգացում մը տալ, այս կէտը խորհող իսկ չգտնուեցաւ։ Այս կացութեան մէջ, Թուրքիա միջոցներ ձեռք առնելէ զատ ի՞նչ կրնար ընել։ Մենք մեր բոլոր պատմութեանը մէջ երբ «էֆէնտի» ապրած ազգ մըն ենք։ Դարձեալ ալ այդպէս կ'ուզենք ապրիլ։ Կարելի չէ ենթադրել թէ այս նպատակի սիրոյն պիտի ընկրկինք ո եւ է զոհողութեան առջեւ։ Այս պատճառաւ մենք մեզ մը վտանգի մէջ տեսանք եւ բոլոր պատասխանատուութիւններուն հաւանելով այս համաձայնութիւնը կնքեցինք։

Դժբախտաբար բացարձակ է որ, Առանցքը, մինչեւ այս համաձայնութեան դէպքը, Պալքաններու մէջ եւ Թուրքիոյ հանդէպ ծայրէ ի ծայր սխալ քաղաքականութեան մը հետեւեցաւ։ Եթէ այսօր այս սխալները ըմբռնելու ըլլան, ոչ Գերմանիոյ, ոչ ալ Իտալիոյ դէմ ոչ մէկ ընելիք կ'ունենանք։ Այս համաձայնութիւնը, խաղաղութեան մէջ ձեռք ձեռքի, բարեկամաբար ապրելու համար ոչ մէկ կերպով արգելք է։ Իսկ սխալները չըմբռնուած պարագային, խեռ ցանկալով հանդերձ, Թուրքիա, դէպի իրեն համար ճշդուած ապագան իր ամբողջ կորովովը պիտի շարունակէ ընթանալ եւ այս նպատակին համար ոչ մէկ զոհողութենէ ետ պիտի չմնայ»։

ԹՈՒՐՔԻԱ

Աս ի՞նչ վիճակ է

Այս խորագրին տակ, թուրք ծանօթ քննադատ գրող Պ. Փէյամի Սաֆա կը գրէ «Ճումհուրիյէթ»ի մէջ.

— «Նախորդ օր, Թաքսիմի մարզարանին մէջ, երկու լիսէներուն մաչը (Հայտար փաշա եւ «Լիսէ») իրարու հետ կռուեր, դատաւորին, իրենց մեծերուն, թերթի խմբագիրներուն եւ լուսանկարիչներուն վրայ յարձակեր, անոնցմէ ոմանց ապտակ, բռունցք, կից զարկեր, ոմանք ալ նողկալի հայհոյանքի տարափի մը ենթարկուեր են։ Թաքսիմի մարզարանը (Թաքսիմի մարզարանը անգամ) կռուի ու հայհոյանքի այս կատաղի տարափին առաջին անգամն է որ ականատես եղած է։

Մենք այս դէպքին մանրամասնութիւնները ոչ թէ զարմանքով, այլ տարիներէ ի վեր շարունակող վիշտով մը կարդացինք։ Այս կարգի դէպքերու ոչ ես, ոչ ալ թերթս երբեք չենք զարմանար։

Տարիներէ ի վեր, «Ճումհուրիյէթ», դպրոցներու մէջ կարգապահութեան — բայց իր նորագոյն իմաստով, այսինքն ազուն անհատականութիւնն ու կամեցողութիւնը շահող կարգապահութեան — չգոյութեանը դէմ իր ձայնը ամէնէն շատ բարձրացուցած թերթն է։ Իսկ ես, թէ այս նիւթի մասին խիստ շատ գրեցի, եւ թէ, այս ամենակին մէջ, առանց հայհոյանքի, մանաւանդ առանց «ծօռի» (ուլան) չխօսող աշակերտի բերնին աղտոտութեանը դէմ զզուանքս երբեք չծածկեցի։ Մէկ գրութեանս մէջ մատնանշեր էի թէ մեր շրջանի ուսանող սերունդը, խօսքի մէջ «հահուա» ըսելն իսկ ամօթ կը համարէր, մինչ այսօրուան ուսանողական սերունդը ամէն նախադասութեան սկիզբը կամ վերջը «ուլան, պէծ» ըսելէ չի քաշուիր իսկ։ Դեռ երէկ, խմբագրատուն եկած ատենս, ճամբան հանդիպած լիսէի մը տղաքներուն, պէտքաժանք (?) փողոց թափող մարդոց նման, ամէնէն տգեղ խօսքերը բարձր ձայնով ըսելը անգամ մը եւս լսեցի։

Տարօրինակն ալ աս է — Զէին կռուիր, ընկերաբար կը խօսէին։ Հայհոյանքը, անոնց բերնին մէջ ոչ թէ միմիայն քինախնդրութեան ու թշնամութեան, այլ սիրոյ եւ համակրանքին ալ միակ արտայայտութեան միջոցը դարձած է։

Մարզարանի դէպքը եւ տակաւ այլ ետ կը դրուին կարգապահութեան հարց մը ըլլալէ, եւ աշակերտին գլխէն մինչեւ սիրտը ամբողջ ուշիմութեան, գիտակցութեան, բարոյական, կենցաղագիտութեան մակարդակը հաւաքաբար մէջտեղ հանող բարդ մշակոյթի եւ դաստիարակութեան հարցի մը վիճակը կը ստանան։ Թաքսիմի մարզարանին մէջ կռուող աշակերտներուն այս թուած յանդգնութիւններէն իւրաքանչիւրին տալիք նիշս աս է։— Զէրօ։

Խորհեցէք թէ, այս աշակերտները իրր թէ լիսէի մակարդակին հասեր են, խորհեցէք որ այս լիսէները Իսթանպուլի նման երկրին ամէնէն ընտիր եւ մեծ քաղաքներէն մէկուն մէջ կը գտնուին եւ խորհեցէք որ այս մըրցումը ոչ թէ դպրոցի մը պարտէզին, այլ դպրոցի կողմէն օտար ժողովուրդի մը աչքին առջեւ տեղի ունեցած է։ Երբ պարզապէս մշակոյթի եւ դաստիարակութեան մը մակարդակը ճանչնալու համար մեր միտքը այս դէպքին վրայ կը դնենք, մենք մեզ չենք կրնար զսպել անպատասխանի մնալուն շատ լաւ համոզուած յաւիտենական հարցումը կրկնելէ.

— Աս ի՞նչ վիճակ է»։

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ՀԱՅ ԼԵԶՈՒՆ

ԼԻՈՆ — Հայ Երկս. Երիտ. Քրիստոնէական «Էմմանուէլ» միութիւնը սարքած էր թէյասեղան մը, հովանաւորութեամբ հոգեւոր հովիւ Փրոֆ. Խայիկեանի։ Բացման խօսքէն վերջ եղան զանազան արտասանութիւններ, երգեր եւ զուգերգեր, որոնք դժբախտաբար օտար լեզուով էին սկիզբէն։ Այս առթիւ մեր փրոֆէսօրը դիտողութիւն ընելով, թելադրեց երկսեռ երիտասարդութեան, ուր որ ալ ըլլան եւ ինչ դասի ու գոյնի ալ պատկանին, վառ պահել հայ լեզուն, գուրգուրալ անոր վրայ ինչպէս մեր նախնիքները, որ դարերով պայքարեցան։ Թելադրեց նաեւ հայ մայրերուն որ «մեծասքանչ լեզուն» սորվեցնեն իրենց զաւակներուն։ «Ցաւալի է ըսել թէ Աթաթիւրք իր փաթթոցաւոր մոլլաներուն ու հասաններուն կրցաւ արգիլել սա անճոռնի «շարքի»ները եւ անիմաստ խաղերը, բայց մեր երիտասարդները օրն ի բուն երգարանէ երգարան, թաղէ–թաղ կը փոխադրեն թուրքերէն խօսակցութիւնները»։

Գեղարուեստական բաժինը բացուեցաւ զուտ հայերէնով։ Օր. Գասպարեանի «Քուն եղիր բալաս» երգէն վերջ, արտասանեց Օր. Գառնիկեան «Հայրենի Տունը» Աւ. Իսահակեանի, ինչպէս նաեւ «Սօր մը կարօտը»։ Արտասանեց Ժաքլին Քիւչիւքեան։ Զուգերգեցին պզտիկ Մուրատեաններ, կրկնելով ժողովուրդին փափաքին վրայ։ Տիկին Քիւչիւքեան դաշնակի վրայ նուագեց մէկէ աւելի կտորներ, ինչպէս նաեւ Օր. Ալիս Թագւորեան եւ Օր. Թագուհի Մանուկեան։

Երեկոյթին գեղարուեստական մասը վերջացաւ Թումանեանի ընտանիքի խմբերգով, քառաձայն.

Ցեռոյ Սահակ – Մեսրոպի մեծադիր նկարը աճուրդի դրուելով կարճ ժամանակէն գոյացաւ 600 ֆրանքի մօտ գումար մը։ Շատերը մասնակցեցան եւ նկարը շահեցաւ Գ. Սարգիս Նիկողոսեան որ զայն նուիրեց Փրոֆ. Խայիկեանի։ Այս վերջինը իր կարգին համեստ գումարով մը զայն արժանի տեսաւ «Էմմանուէլ» միութեան։ Ժողովուրդը բաժնուեցաւ գոհ տպաւորութեամբ։

Վ. Շահպազեան

28 ՀՈԳԻ ԴԱՏԻ ՔԱՇՈՒԵՑԱՆ Ֆիլատելֆիայի մէջ (Մ. Նահանգներ), այն ամբաստանութեամբ թէ մօտ 100 հոգի զանազան ձեւերով ապահովագրած եւ յետոյ, անոնց ապահովագրութեան գումարները գանձելու եւ իւրացնելու համար սպաննած են։ Անոնցմէ 8 այրերու եւ 4 կիներու համար դատախազը մահուան պատիժ պահանջեց։

ՄԱՄՈՒԼ

ՕՏԱՐԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ԽՆԴԻՐԸ ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ ՄԷՋ

«Հայրենիք» ընդարձակ խմբագրականի մը մէջ կը պարզէ Ամերիկայի օտարականներուն խնդիրը, որ նորէն կ'արծարծուի վերջերս (13 Մայիս).

— «Երկրի ընդհանուր վերաբերումը օտարականներու հանդէպ այնքան ազատական ըլլալով հանդերձ, երբեմն երբեմն փորձեր կատարուած են կրճատելու օտարականներու իրաւունքները եւ սեղմելու անոնց առանձնաշնորհները։ Վերջին ժամանակներու փորձերը բացառիկ երեւոյթներ չեն։ Կը գտնենք զանոնք այս մեծ հանրապետութեան առաջին օրերուն իսկ։ 1798ին, մասնաւոր օրէնքով մը, Քոնկրէսը իրաւունք տուաւ Մ. Նահանգներու նախագահին վտարելու երկրէն ամէն օտարական, որու ներկայութիւնը վտանգաւոր էր երկրին։ Այդ ժամանակ Մեծն Բրիտանիա ու Ֆրանսա բռնուած էին ահաւոր պատերազմի մը, որ պիտի վճռէր մէկ կամ միւսի գերակայութիւնը։ Ամերիկայի մէջ սկսած էր շարժում մը, որուն նպատակն էր մղել Մ. Նահանգները Ֆրանսայի կողքին՝ ընդդէմ Բրիտանիոյ։ Այս շարժման թափ ու գոյն կուտային բաւական մեծ թիւով Ֆրանսացիներ։ Զսպելու համար զանոնք՝ ընդունուեցաւ վերոյիշեալ օրէնքը։

Ցետագայ բոլոր նման փորձերը, որոնք կատարուած են օտարականներու ազատութիւններն ու առանձնաշնորհները սեղմելու, կրճատելու համար, նմանապէս տեղի ունեցած են պատերազմական շրջաններու մէջ, երբ մէկ կողմէն արտաքին, իսկ միւս կողմէն ներքին օտար ուժեր կազմակերպուած կերպով ճգնած են ազդել այս երկրի արտաքին քաղաքականութեան վրայ եւ կամ երբ ներքին օտար տարրեր ուժ տուած են հակապետական յեղափոխական շարժումներու։

Աւանդականօրէն կը մնայ այն կասկածը թէ այս երկրի արմատական ընկերային շարժումները կը ղեկավարուին օտարներու կողմէ։ Հոգ չէ թէ ճիշդ է, կասկածը, որքան հիմնական է, ան զօրաւոր ազդակ մըն է այս ժողովուրդի մեծամասնութեան վերաբերումին՝ հանդէպ օտարականներու։

Այս կասկածելի վերաբերումը վերջին տարուան ընթացքին զօրաւոր թափ մը ստացաւ։ Ճիշդ հակառակ կողմէն, երբ Նացի շարժումը կազմակերպուած կերպով սկսաւ գործել այս երկրին մէջ, եւ եւրոպական միջազգային ու միջցեղային հակամարտութիւնները փոխադրուեցան այս երկրի ներքին կեանքին մէջ՝ այդպէսով ազդելու համար անոր արտաքին քաղաքականութեան։

Այսպիսի նպաստաւոր պայմաններու ներքեւ անբնական պիտի լինէր՝ եթէ այս մեծ հանրապետութեան մէջ յառաջ չի գար հակաօտարական շարժումը։ Կը նշենք իրողութիւնը միայն բացատրութեան համար։ Այս երեւոյթին դէմ խօսելու ոչ մէկ իրաւունք ունին անոնք, որոնց ջատագոված ռէժիմներուն ներքեւ ոչ միայն օտարականը, այլեւ քաղաքացին իսկ զրկուած է ամէն մարդկային իրաւունքէ։

Եւ նոյն պատճառով զարմանալի չէ այն իրողութիւնը, որ Քոնկրէսի երկու տուներու սեղաններու վրայ կան աւելի քան 32 օրինագիծեր, որոնք եթէ վաւերացուին, օտարականները մեծ չափերով պիտի կորսնցնեն իրենց մինչեւ այժմ վայելած մարդկային ազատութիւններն ու առանձնաշնորհները։

Թուելու համար անոնցմէ մէկ քանին՝ այս օրինագիծերը կը պահանջեն. ա) արձանագրել ոչ միայն օտարականները, այլեւ անոնց զաւակները, անոնց մատներու դրոշմով միասին. բ) ի մի հաւաքել բոլոր օտարականները. գ) վտարել այն օտարականները, որոնք նպաստ կը ստանան, կամ անբարոյ են, ոճրագործ են եւ կամ մէկ տարուան մէջ քաղաքացիութեան համար դիմում չեն կատարած, եւ վերջապէս անոնք որ կ'ուզեն այս երկիրը պատերազմի մէջ քշել յօգուտ այս կամ այն կռուող կողմին. դ) ձերբակալել օտարական մը առանց դատարանական արտօնագրի. ե) մերժել քաղաքացիութիւն ամէն այն օտարականներուն, որոնք համակիր են այս երկրի կառավարական ձեւի փոփոխութեան նոյնիսկ օրինական միջոցներով. զ) առանձնացնել այն օտարականները, որ պէտք է արտաքսուին բայց ներս չեն առնուիր իրենց սկզբնական երկիրներէն. է) ծանր տուրքեր դնել օտարականներու զբաղումներուն եւ առեւտրական արտօնութեանց վրայ. ը) կրճատել կամ բոլորովին դադրեցնել ներգաղթը եւն. եւն.»։

ԴԵՌԱՏԻ ՄԱՅՐԸ

Ինչպէս գրած էինք, Լիմայի մէջ (Փէրու) հինգ տարեկան Լինա Մէտինա անցեալ շաբթու զաւակ մը ծնած էր։ Ծննդաբերութիւնը տեղի ունեցած էր որովայնահատութեան գործողութեամբ (կեսարեան վիրահատութիւն)։ Թէ՛ այս դեռատի մայրը եւ թէ իր զաւակը այժմ հիւանդանոցն են եւ առողջ։

Ամերիկեան բազմաթիւ ընկերութիւններ առաջարկ ներկայացուցած են, որ այս դեռատի կինը եւ իր զաւակը ցուցադրուին թատրոններու մէջ, փոխարէնը խոստանալով մեծ գումարներ։ Փէրուի կառավարութիւնը որոշեց թոյլ չտալ այս ցուցադրութիւնը, եւ մայրն ու նորածինը առնել պետութեան խնամքին տակ։

ՅԱՌԱՋԻ ԹԵՐԹՕՆԸ (29)

ԻՆՆՍՈՒՆ ԵՐԵՔ

Հեղինակ՝ ՎԻԿՏՈՐ ՀԻՒԿՕ — Թարգմ. Ս. Զ.

Բայց չկար մարդու ձայն. միայնութիւնը կատարեալ էր. ծովախորշին մէջ ո՛չ մէկ առագաստ, դաշտին մէջ ո՛չ մէկ գիւղացի։ Աչքի չափած տարածութիւնը կատարեալ անապատ կը ներկայացնէր։ Աւազուտի վրայ բուսած չոր փուշերը կը խշխշէին եւ ամբողջ ծովափը ողողուած էր վերջալոյսի աժգոյն եւ սպիտակ լոյսով։ Քիչ մը հեռուն՝ մռայլած դաշտերու մէջէն ճահիճները կը նմանէին հսկայական տախտակներու, որոնք հորիզոնական դիրքով դրուած են գետնի վրայ։ Քամին կը փչէր ծովէն դէպի ցամաք։

ՉՈՐՐՈՐԴ ԳԻՐՔ

ՏԷԼՄԱՐՔ

Ա.

ԱՒԱԶԱԿՈՒԹԵԱՆ ԲԱՐՁՈՒՆՔԸ

Ծերունին սպասեց, մինչեւ որ Հալմալօ բոլորովին անյայտացաւ, յետոյ իր ծովային վերարկուին մէջ փաթթուեցաւ եւ սկսաւ քալել։

Ան դանդաղ քայլերով եւ մտածկոտ կ'երթար. ինքը կը դիմէր դէպի Հիւսիս, մինչդեռ Հալմալօ ուղղուած էր դէպի Պօվուար։

Անոր ետեւը կը բարձրանար Սէն–Միշէլ լերան մռայլած, եռանկիւնի հսկայական զանգուածը։ Մայր եկեղեցին, իբրեւ թագ, զարդարած էր անոր գլուխը, իսկ ամրութիւնները զրահի նման պատած էին անոր մէջքը։ Երկու աշտարակներ, մէկը կլոր, միւսը քառակուսի, որոնք կը բարձրանային արեւելեան կողմը, կարծես նեցուկներ ըլլան, որոնք կ'օգնեն լերան՝ իր ուսերուն վրայ առնելու եկեղեցիի եւ գիւղի ծանրութիւնը։ Սէն–Միշէլ լեռը նոյնն է Ովկիանոսի համար, ինչպէս Քէօփսի բուրգը՝ եգիպտական անապատին։

Սէն–Միշէլի ծովախորշի աւազները, անընդհատ շարժման մէջ ըլլալով, շարունակաբար կը փոխեն իրենց ձեւը։ Այդ ժամանակ Հիւրնի եւ Արտըվօնի մէջ շատ բարձր աւազակոյտ մը կար. այսօր անիկա անյայտացած է. արեւադարձային քամին սրբած տարած է զայն։ Այս աւազակոյտը առանձին ուշադրութեան արժանի էր անոր համար նախ՝ որ շատ հին էր եւ ապա անոր գագաթին վրայ կը գտնուէր քարէ կոթող մը, որ դրուած էր ԺԲ. դարուն, իբրեւ յիշատակ Ալրանշի մէջ կատարուած եկեղեցական ժողովին՝ Սուրբ Թովմաս Քէնթէրբըրիի սպանողները դատելու համար։ Աւազակոյտի բարձունքէն կը բացուէր ամբողջ երկիրը եւ կ'որոշուէին ամէն կողմերը։

Ծերունին քայլերը դէպի աւազակոյտը ուղղեց, անոր վրայ բարձրացաւ եւ երբ հասաւ կատարը, մէջքը կոթողին տուաւ, նստեցաւ անոր պատուանդանի չորս անկիւններէն մէկին վրայ եւ սկսաւ քննել այդ տեսակ մը աշխարհագրական քարտէսը, որ կը պարզուէր անոր ոտքերուն տակ. կարծես ճամբայ մը կ'որոնէր անիկա այդ երկրին մէջ, որ իրեն անծանօթ չէր։

Այս ընդարձակ դաշտանկարը, վերջալոյսի մութերու տակ, անորոշ գիծերու խառնուրդ կը ներկայացնէր։ Կ'որոշուէր միայն հորիզոնը՝ սեւ շղթայի նման փակուած սպիտակ երկինքին։

Բարձունքէն կ'երեւային տասնըմէկ աւաններու եւ գիւղերու տանիքները լարուած կոյտերը։ Ծովեզերեայ գծի վրայ, քանի մը մղոն տարածութեան մէջ, կ'որոշուէին բոլոր զանգակատուները, որոնք շատ բարձր չէին շինուած, որովհետեւ հարկաւոր բացին ծովուն վրայ գտնուող մարդոց համար անոնք իբր փարոս կը ծառայէին։

Ծերունին կը շարունակէր հետազօտել. քանի մը րոպէէն յետոյ կարծես անիկա իր փնտռածը գտաւ այս թանձրացող մթութեան մէջ։ Իր հայեացքը յառեց դէպի ծառերու, պատերու եւ կտուրներու շրջանակի մը վրայ, որ, զետեղուած դաշտի եւ անտառի մէջտեղը, հազիւ կը նշմարուէր. ագարակ մըն էր անիկա։ Եւ ուրախ արտայայտութեամբ ցնցեց իր գլուխը եւ ինքն իրեն ըսաւ. «Այդ է»։ Եւ սկսաւ տեսողութեամբ տարածութեան մէջ գծել այն ճամբան՝ մշակուած արտերու եւ ցանկապատերու մէջէն, ուր ինքը պիտի անցնէր։ Երբեմն երբեմն անիկա աչքերով կը զննէր անձեւ եւ անստոյգ առարկայ մը, որ կը շարժէր ագարակի ամենաբարձր տանիքին վրայ եւ ինքնաբերաբար կը հարցնէր իրեն. — արդեօք աս ի՞նչ կարող է ըլլալ։ Վերջալոյսի պատճառաւ կարելի չէր որոշել ոչ անոր գոյնը եւ ոչ տեսակը. միայն կարելի էր ըսել, որ անիկա տանիքի հողմացոյց չէր, քանի որ կը ծածանէր, բայց միեւնոյն ժամանակ, ոչ մի չկար ենթադրելու, որ անիկա կարող էր դրօշակ ըլլալ։

Ծերունին յոգնած էր եւ սիրով կը շարունակէր այդպէս նստած մնալ այդ քարին ծայրը. այժմ անիկա կը գտնուէր տեսակ մը անորոշ ինքնամոռացութեան մէջ, զոր սովորաբար կ'ունենան յոգնած մարդիկ հանգստի առաջին րոպէին։

Օրուան մէջ ժամ մը կայ, երբ կարելի էր ըսել, որ աղմուկը բոլորովին անյայտացած է. անիկա խաղաղութեան ժամն է, երեկոյեան ժամը։ Ծերունին այժմ այսպիսի խաղաղ ժամ մը կը վայելէր. կը նայէր, կը լսէր, ի՞նչ,— անշարժ հանդարտութիւնը։ Կատաղի գազանները մինչեւ անգամ ատեն կ'ըլլայ որ բոլորովին կը մեղմանան։

Ցանկարծ այս հանդարտութիւնը ոչ թէ խանգարուեցաւ. այլ աւելի սուր կերպարանք ստացաւ։ Լսուեցաւ անցնող կիներու ու երախաներու ձայներ։ Այսպիսի ծածկուած ձայներու ելեւէջները շատ անգամ իրենց մէջ կը պարունակեն անսպասելի ուրախութիւններ։ Մացառները կը ծածկէին այդ անցնող խումբը, որմէ կուգային ձայները, բայց հնչիւններու ուղղութիւնը ցոյց կուտար որ անոնք կ'անցնէին աւազակոյտի ստորոտէն եւ կը յառաջանային դէպի դաշտը ու այնտեղէն դէպի անտառը։ Այս թարմ ձայները, հնչելով խաղաղ տարածութեան մէջ, կը հասնէին մտածկոտ ծերունիին ականջներուն եւ այնքան մօտիկէն կուգային, որ ոչ մէկ բառ չէր կորսուէր։

(Շար.)

դէմ որոնք միայն արեւոտ աղէտի մը վրայ գրած են իրենց յոյսը, Թուրքիա անկասկած Թուրքերուն խորհուրդ տուած է չափաւորել իրենց պահանջները։

*** Անգլօ-Թրքական համաձայնութեան նուիրուած խմբագրականի մը մէջ, Դամասկոսի «Քրոնիկ»ը (17 մայիս) հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ՚ընէ.

— « Այս նոր զինակցութիւնը ի՞նչ հետեւանքներ կրնայ ունենալ Սուրիոյ համար։ Երկու տարի առաջ, գրեցինք թէ նախապէս գոյացած համաձայնութեամբ մըն է որ Սանճաքը տրուեցաւ Թուրքիոյ։ Այն ատեն չէշտեցինք թէ սուրիական նահանգը գիտակցաբար զոհուեցաւ ի նպաստ այն առաւելութեանց զոր Թուրքիա կը շնորհէ Անգլիոյ, ընդունելով որ, պատերազմի մը պարագային, բրիտանական նաւատորմը օգտագործէ թրքական նաւահանգիստները, մէջն ըլլալով նաեւ Ալէքսանտրէթի հրաշալի կայանը։

Աւա՜ղ, այսօր արդէն իրականութենէն աւելի բան մը դարձած է մեր այդ նախատեսութիւնը։

Այս անգամ Անգլիա ի՞նչ փոխարժէք խոստացած է Թուրքիոյ։ Նոր համաձայնութեան հետ կապ ունի՞ն այն զրոյցները որոնք վերջերս կատարեալ խուճապ մը առաջ բերին Հալէպի մէջ։ Հիւսիսային Սուրիոյ դրամագլուխի եւ բնակչութեան այս դանդաղ այլ անւական արտագաղթը դէպի ծովեզերք՝ արդեօք հետեւա՞նքն է այն հաւանականութեան թէ այդ շրջանը շուտով պիտի վճարէ համաձայնութեան գինը »։

Իտալիա եւ Գերմանիա ի՞նչպէս պիտի օգտուին նոր զինակցութենէն

Լոնտոնի թերթերը կը գրեն թէ իտալօ-գերման դաշինքը ժողովրդական համակրանք չի վայելեր Իտալիոյ մէջ, բայց կը ջանան համոզել թէ անհրաժեշտ էր։ Այս պատճառով է որ մամուլը յաճախ կ՚արծարծէ ժողովրդապետութեանց պաշարման քաղաքականութիւնը։

Այս դաշինքէն ետք՝ իտալական սպայակոյտը այլեւս ազատ է մարզիչներու պակասի հոգէն, որովհետեւ, Իտալիա, որ կրնայ ութ միլիոն զինուոր հանել, պիտի ունենայ գերման մարզիչներ եւ անոնցմով պիտի կրնայ զօրցել իր բանակը։ Բայց տակաւին Իտալացիները չեն կրնար ըմբռնել, թէ ինչու պիտի կռուին Տանցիկի համար, եթէ այդպիսի պատերազմի մը իրականութեան առջեւ դրուին ։ [redacted]

«Ճօրնալէ տ՚Իթալիա»յի մէջ Պ. Կայտա հետեւեալ եզրակացութիւնները կը հանէ գերմանօ-իտալական դաշինքէն ։

— Գերմանիա ունի մեծաթիւ զինուորական մարզիչներ, օդաչուներ եւ մասնագէտ մեքենավարներ։ Գերմանիա եւ Իտալիա միասին ունին հսկայական միթերք ։ 1940ին Իտալիա կրնայ չորս անգամ աճեցնել իր արտադրութիւնը, իսկ Չեխոսլովաքիոյ գրաւման շնորհիւ Գերմանիա ի վիճակի է պարենաւորելու 40 յաւելուածական զօրաբաժին։ Ինչ կը վերաբերի «կենսական տարածութեան», Գերմանիա խոստացած է յարգել Իտալիոյ շահերը հարաւարեւելեան Եւրոպայի՝ որ իտալական գօտի ճանչցուած է, եւ Ափրիկէի մէջ։ Իտալիա խոստացած է անվերապահ աջակցութիւն Գերմանիոյ շահերուն ։

Զինուորական խորհրդակցութիւններ Պերլինի մէջ

Հիթլէր երեքշաբթի օր ժողովի հրաւիրեց Գերմանիոյ զինուորական ամենաբարձր վարիչները, վարչապետարանին մէջ։ Ներկայ էին 25 զօրավարներ եւ ծովակալներ։ Ժողովը տեւեց չորսուկէս ժամ։ Արդիւնքը գաղտնի կը պահուի, բայց իրազեկներ կը հաւաստեն թէ օրակարգի խնդիրն էր Գերմանիոյ զինուորական վիճը՝ իտալօ-գերման զինակցութեան հետեւանքով։ Անշուշտ խօսուած է նաեւ անգլօ-խորհրդային բանակցութեանց մասին։

Գերմանական թերթերը խօսելով իտալօ-գերման զինակցութեան մասին, կը շեշտեն թէ անոր նպատակը խաղաղասիրական է, բայց եւ այնպէս, երկու պետերէն ոչ մէկը պիտի հրաժարի իր «կենսական տարածութեան» իրաւունքէն կարեւոր մասէ մը գինով իսկ ։

— « Նոր զինակցութիւնը սպառնալիք մը չէ ո եւ է մէկուն դէմ, որովհետեւ ուրիշ պահանջներ չի դներ բացի ամէնէն կենսական եւ անտրամադրելի իրաւունքներէն։ Բայց սպառնալիք մը պիտի դառնայ, զօրացած՝ աշխարհի ամէնէն հզօր զէնքերով, բոլոր անոնց դէմ որ կ՚ուզեն նուաղեցնել այդ իրաւունքները, եւ պիտի դառնայ ամէնէն վտանգաւոր զէնքը բոլոր անոնց դէմ որոնք հաստատուած գոյավիճակը պահպանելու համար կ՚ուզեն զէնք վերցնել երկու պետերու օրինաւոր կամքին դէմ »

Իտալական թերթերն ալ նոյն իմաստով հրատարակութիւններ կ՚ընեն, առանց ճշդելու «կենսական տարածութեան» բովանդակութիւնը։ «Մէսաճէրօ» կը գրէ — « Իտալօ-գերման դաշինքը այն զէնքն է որ Իտալիոյ եւ Գերմանիոյ պիտի ապահովէ իրենց պէտք ունեցած տարածութիւնը, տիրապետութիւն՝ համաձայն իրենց կարողութեան։ Եթէ Իտալիա եւ Գերմանիա հարկադրուին պաշտպանել իրենց իրաւունքները, իրենց կենսական տարածութեան նուաճման համար, երկու բանակներուն գործունէութիւնը պիտի զարգանայ բացարձակապէս միացեալ ճակատով, բոլոր ասպարէզներուն մէջ»։

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԼՐՏԵՍՈՒԹԵԱՆ դէմ ալ հրամանագիր – օրէնք մը հրատարակուեցաւ պաշտօնաթերթին մէջ, երեքշաբթի օր։ Պիտի պատժուին անոնք որ գաղտնիքներ դուրս կը հանեն գիտակցաբար կամ անուղղակի ։

ԱՆԳԼԻՈՅ մայր թագուհին, Մէրի, 72 տարեկան, ծանր արկած մը անցուց ասլի օր, ինքնաշարժը բեռնակառքի մը զարնուած ըլլալով։ Կառքը ջախջախուեցաւ, բայց թագուհին փրկուեցաւ թեթեւ սկրտուքներ ստանալով։

ԸՆԿԵՐՎԱՐԱԿԱՆ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԵԱՆ համագումարը կը բացուի շաբաթ օր, Նանթի մէջ։ Պայքարը սաստկացած է երկու գլխաւոր վարիչներուն, Լէոն Պլումի եւ Փօլ Ֆօրի միջեւ։ Նախկին վարչապետը ուժգնօրէն կը պաշտպանէ հաւաքական ապահովութեան քաղաքականութիւնը, հակաֆաշական պայքարը սաստկացնելու գնով, իսկ Փօլ Ֆօր կուսակից է աւելի չափաւոր քաղաքականութեան մը,— Ֆրանսա պէտք է պատերազմի միայն իր սահմանները պաշտպանելու համար։ Իր նշանախօսքն է,— « Որ եւ է համաձայնութիւն լաւագոյն է քան պատերազմը»։

ՌՈՒՄԱՆԻՈՅ մէջ Երկաթեայ Պահակի 55 անդամներ, որոնք տարուան մը բանտարկութեան վճիռ ստացած էին, երեք ամիս եւս բանտարկուած պիտի մնան։ Ասոնց մէջ է հայրը յայտնի Քոտրէանուի, որ գնդակահարուեցաւ ոստիկանութեան կողմէ, երբ կը փախչէր։ Տնոյն բանտարկութեան դատապարտուեցան նախկին նախարար մը եւ համալսարանի փրոֆեսէօր մը, որոնք Մոլտովիոյ գերմանասէրներ են ։

ՊՕՀԷՄԻԱ Մորավիոյ (Չեխիա) գործարաններուն ապսպրեց 200,000 կապարել գիմակներ ։

ՉԵԽՈՍԼՈՎԱՔԻՈՅ նախկին նախագահ Տոքթ. Պէնէշ հեռագրով բողոքեց Ազգերու Լիկային Գերմանիոյ եւ Հունգարիոյ դէմ, որոնք գրաւեցին Չեխոսլովաքիան, « հակառակ միջազգային օրէնքի հիմնական սկզբունքներուն » ։ Ազգերու Լիկան ընդհ. քարտուղարը չուզեց որ կարդացուի այս բողոքագիրը ։

ՊԱՂԵՍՏԻՆԻ նոր ծրագիրը քուէարկուեցաւ Անգլիոյ երեսփ. ժողովին եւ լորտերու ժողովին կողմէ, թէեւ ու դէմ վիճաբանութիւններէ վերջը։ Յուզումները կը շարունակուին Պաղեստինի մէջ։

ՉԵԽԱԿԱՆ ոսկեդրամի պահեստին հինգ միլիոն ոսկի յանձնուած է Գերմանիոյ։ Կառավարութիւնը հերքեց այս լուրը, բայց աշխատաւորական օրկանը եւ ուրիշ թերթեր կը պնդեն թէ ճիշդ է ։

ՏԱՆՑԻԿԻ մէջ կացութիւնը փափուկ է միշտ։ Վերջին լուրերու համաձայն, նոր դէպքեր պատահած են։ Լեհական կառավարութիւնը նորէն բողոքեց ։

ԱՂԱ ՕՂԼՈՒ ԱՀՄԷՏ, Բագուի հաշակաւոր Աղայեւը եւ կառաղի Թուրանականը, մեռաւ Պոլսոյ մէջ։ Ծնած էր Աղրպէյճան, 1869ին։ Օսմ. Սահմանադրութենէն յետոյ Թուրքիա գալով հոն հաստատուած էր։ Թէ իբր լրագրող («Թէրճիման Հաքիքաթ»ի խմբագրապետ) եւ թէ իբր հանրային գործիչ կարեւոր դեր մը ունեցած է երկրին ընկերային կեանքին մէջ։ Եղած է նաեւ դասախօս Իրաւաբանական համալսարանին մէջ ։

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

Տ. Կ. ՃԱՆԻ Իսի լէ Մուլինոյի Մասնաճիւղը ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր անդամ-անդամուհիները 20 Մայիս, Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8ին Եւրմեան սրահին մէջ։ Կարեւոր օրակարգ. ընտրութիւն նոր վարչութեան։

ԿԱՐԻՆ ԴԱՍԸՆԹԱՑՔ

Տ. Կ. Ճանի Փարիզի Մասնաճիւղի կարուձեւի դասընթացքը կը սկսի 22 Մայիս, ժամը 9ին, գիշերը՝ Հասցէ՝ 66 rue d'Hauteville, Paris 9. Տիկ Ոսկեանի ընկերութիւնը

Le Gerant : H. STEPHAN

Imprimerie A-DER (AGOPIAN)   17, Rue Damesme .. Paris (13)

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 376.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Dameane, PARIS (13e) (ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

Téléphone : GOBelins 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ — ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ՈՒՐԲԱԹ 26 ՄԱՅԻՍ VENDREDI 26 Mai 1939

ԺԵ ՏԱՐԻ — 15e Année No. 4050 Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ...

Տօնական օրեր են — Մայիս 28 — եւ բնագդաբար մեր աչքերը կ'ուղղուին դէպ ի «մեր հայրենիք», որ դժբախտաբար կը մնայ միշտ լուռ, չըսելու համար բերանակապ։

Երկու տարին շատոնց անցաւ, եւ սակայն ոչ մէկ լուր, ոչ մէկ յարաբերութիւն։ Ոչ իսկ փոխանակութիւն թերթի կամ գրքի։ Բաժնեգին վրկած ատեն ալ, հարկադրուած ես ամիսներով սպասել։ Եւ յետոյ, վստահ չես կրնար ըլլալ թէ անխափան պիտի ստանաս, օրինակ, «Խ. Հայաստան»ի բոլոր թիւերը...)։

Մարդիկ, հոսանքներ կան որոնք անբնական չեն գտներ այս սարսափելի այլանդակութիւնը,— յարաբերութեանց խզում հայրենիքին եւ Հայկական Արտասահմանի միջեւ։ «Ոչինչ, ժամանակաւոր բան է, կ'անցնի...»։

Ուրիշ դաս մըն ալ, աւելի բարեմիտ կամ բարեպաշտ, գո՛հ է որ գոնէ Էջմիածնի կապերը չեն խզուած, եւ կաթող. տեղապահը պարբերաբար նամակներ կը գրէ, կարգադրութիւններ կ'ընէ։ Փա՜ռք, փա՜ռք աստ ալ,— կը նշանակէ թէ էջմիածինը կանգուն է հակառակ «չարամիտ» գրոյցներու։

Փաստաթուղթ մը, այս առթիւ։

Վաղեմի հնչակեան մը, Պ. Տօնապետեան, որ 1932ին իբրեւ պատգամաւոր Երեւան գացած եւ վերադարձին յօդուածաշարք մըն ալ հրատարակած էր, չափազանց յոռետես, այս շաբթու երկու գրութիւններ հրատարակեց իրենց թերթին մէջ (Ամենայն Հայոց կաթողիկոսութեան խնդիրը)։

Այդ գրութիւններէն կ'իմանանք շարք մը «նորութիւններ», անշուշտ ոչ այնպէս «չարամիտ» ինչպէս Դաշնակցական թերթերու հրատարակութիւնները։

Յօդուածագիրը հաստատելէ վերջ թէ «մնացած քանի մը արքեպիսկոպոսները կառավարութեան հրամանով արգիլուած են այլ եւս եկեղեցական զգեստ հագնիլ, այլ հագնիլ միայն աշխարհական զգեստ», կը պատմէ.—

1. «Այս ցանկալի արգելքին հետեւանքով, կաթող. տեղակալ Գէորգ արքեպիսկոպոս շտապեց գրել Լոնտոն, հաղորդելով իր եւ Արսէն արք.ի չափերը եւ փափաքելով որ այդ համեմատութեամբ իր երկու ձեռք աշխարհականի զգեստներ եւ փալթօներ դրկէին՝ «Գէորգ Չէօրէքճեան» եւ «Արսէն Գլըճեան» անուններով, Էջմիածին։

2. Եկեղեցական հանգամանք, բայց ոչ երեւոյթ ունեցողներ միայն վեց հոգի անձեր կը մնան Խ. Հայաստանի մէջ։ Նոքա կարող են ապրիլ Էջմիածնի վանքի կամ Երեւանի մէջ եւ ոչ այլուր։ Յայտնի չէ թէ ամէնքն ալ ողջ են այժմ թէ ոչ։ (Կը յիշէ անունները)։ Նոցա անհետացումով պիտի անհետանայ հայ եկեղեցականութեան գոյութիւնը Էջմիածնի մէջ եւ Էջմիածնի վանքը բոլորովին այնուհետեւ վերածուի խորհրդային Հայաստանի անաստուածեան միւզէի։

3. Այսպիսի դրական, անհերքելի հանգամանքներու տակ, Գրիգոր Լուսաւորիչի 303 թուին հիմնուած Էջմիածնի Ամենայն Հայոց կաթողիկ. աթոռի պահպանումը, յարատեւութիւնը կամ ապագայ վերածնունդը պիտի համարել հրաշք, եթէ ոչ բացարձակ անհնարութիւն։

4. Ուստի, խորհրդային Հայաստանէն դուրս ապրող Հայութիւնը եւ նոցա հոգեւոր ներկայացուցիչները որ կը հաւատան եւ կը զգան համազօր կաթողիկոսական պաշտօնի գոյութեան պէտքը, անմիտ միամտութիւն պիտի լինի նոցա կողմէ տակաւին յառած պահել իրենց աչքերը դէպի Էջմիածին, սպասել եւ յուսալ անյուսալին՝ մեռնող մեռեալի վերակենդանութիւնը»։

«Հայաստանասիրական» աղբիւրէ հաստատուած այս իրականութիւնը արտատպեցինք ի պէտս բարեպաշտից, խորհրդածութիւններն ալ ձգելով իրենց։

Դառնանք բուն հարցին.— Հայաստան։

Իրապէս որքա՜ն մխիթարական պարագայ կը ներկայացնէ՞ յարաբերութեանց այս կտրուկ, աննախընթաց եւ անըմբռնելի խզումը։

Երբեք, բացի մէկ երկրորդէ.— Գիտենք որ Հայաստան մը ունինք հոծ բնակչութեամբ, եւ այդ երկիրը կը գտնուի ա՛յն ճակատին վրայ ուր համախմբուած են ժողովրդավար պետութիւնները, փրկելու համար խաղաղութիւնը։ Այդ ճակատին մաս կը կազմէ նաեւ «եղբայրական» Թուրքիան։

Ուրեմն, ապահովութեան խնդիրը առ այժմ կորսնցուցած է իր սուր հանգամանքը,— թէեւ յանդգնութիւն պիտի ըլլար վճռաբար գուշակել նոյնիսկ մօտաւոր ապագան, այս համատարած անստուգութեան մէջ։

Արդ, այս մխիթարութիւնը բաւակա՞ն է հանգստացնելու մեզ, բուն բառով՝ զրկելու մեզ եւ Երեւանը, փոխադարձ յարաբերութեան տարրական իրաւունքէն։ Իրաւունք մը զոր Գնչուներն անգամ բնական պիտի համարէին։

Հպատակութիւն եւ անցագիր չունինք։ Ներգաղթը դարձաւ երազ մը, կամ հին ազգաց պատմութիւն։ Հոգեպէս ներշնչուելու, նիւթապէս օգնելու բոլոր միջոցները խափանուեցան։ Ոչ մէկ տեղեկութիւն գացողներու, «նստած» կամ «պառկած» մօտաւորականներու կացութեան մասին։ Բարեգործականը սկսեր է ծախսել — լսելով թէ ինչ ըսել՝ վատնել — Հայաստանի յատկացուած գումարներ ու կտակներ։

Մէկ խօսքով՝ կացութիւն մը որ բարբարոսական է եւ ընդվզեցուցիչ։

Կ'ընդունինք. մեր ձեռքը չէ չտկել այս կացութիւնը։ Բայց, ինչո՞ւ մէկ ձայն չբարձրանար այս առթիւ, Հայկական Արտասահմանի մէջ։ Տրտունջք մը միաձայն, որպէսզի մարդիկ իմանային թէ բանաւոր հօտ մը չէ որ կ'արածի Արտասահմանի մէջ...

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՏԱՍԸ ՕՐԷՆ ՊԻՏԻ ԿՆՔՈՒԻ ԵՌՐԵԱԿ ԶԻՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ (ԱՆԳԼԻԱ, ՖՐԱՆՍԱ, Խ. ՄԻՈՒԹԻՒՆ)

ՉԷՅՄՊԸՐԼԷՆԻ ՊԱՇՏՕՆԱԿԱՆ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

Անգլիոյ նախարարական խորհուրդը չորեքշաբթի օր բացառիկ նիստ մը գումարելով, երկու ժամ խորհրդակցեցաւ եռեակ զինակցութեան ծրագրին վրայ եւ հաւանութիւն յայտնեց միաձայնութեամբ։ Ուրեմն «խաղաղութեան ճակատը» պիտի կազմուի շուտով, գլխաւորութեամբ Անգլիոյ, Ֆրանսայի եւ Խ. Միութեան, երբ լուսաբանուին կարգ մը մանրամասնութիւններ։ Մոսկուա մինչեւ վերջը պնդած ըլլալով բացարձակ զինակցութեան մասին, նախարարական խորհուրդը այլեւս մէկդի դրաւ կարգ մը վարանումներ։ Ժողովէն անմիջապէս վերջը Պ. Չէյմպըրլէն հետեւեալ յայտարարութիւնն ըրաւ երեսփ. ժողովին մէջ.

— «Ինչպէս գիտէք, լորտ Հըլիֆաքս խօսակցութիւններ ունեցաւ Ֆրանսայի նախարարներուն հետ, նախ Փարիզի, յետոյ Ժընեւի մէջ։ Այս վերջին քաղաքին մէջ կրցաւ շարունակել այն խօսակցութիւնները զոր սկսած էր Լոնտոնի մէջ, Պ. Մայսքիի հետ։ Իբրեւ հետեւանք այդ բանակցութեանց, բոլոր տեսակէտները լուսաբանուեցան եւ ամէն պատճառ ունիմ յուսալու թէ կառավարութեան կողմէ գլխաւոր հարցի մասին եղած նոր առաջարկները պիտի յանգին կատարեալ համաձայնութեան մը, մօտաւոր ապագայի մը մէջ։ Դեռ կարգ մը կէտեր լուսաբանութեան կը կարօտին, բայց չեմ կարծեր որ անոնք որ եւ է լուրջ դժուարութիւն պատճառեն»։

Աշխատաւորականներու վարիչը խնդրեց աւելի ճշգրիտ զեկուցում մը տալ, Հոգեգալուստի արձակուրդէն առաջ։ Պ. Չէյմպըրլէն պատասխանեց.

— «Եթէ կարելի ըլլայ, անշուշտ պիտի տրուի այդպիսի զեկուցում մը։ Բայց, ինչպէս ըսի, դեռ կարգ մը կէտեր կան որ լուսաբանութեան կը կարօտին եւ կը կարծեմ թէ հարկ պիտի ըլլայ սպասել ժողովին վերաբացման։ Այն ատեն կարելի պիտի ըլլայ կատարեալ յայտարարութիւն մը ընել համաձայնութեան մասին, որ կը յուսամ թէ կնքուած պիտի ըլլայ մինչեւ այդ օր»։

Ինչպէս կ'երեւայ այս պատասխանէն, դեռ տասը օր ալ պիտի անցնի, մինչեւ որ վերջնական յայտարարութիւն մը ըլլայ եռեակ զինակցութեան մասին։ Ընդդիմադիրները գոհ չմնացին այս յայտարարութենէն եւ նոր հարցումներ ուղղեցին։ Մէկը հարցուց.

— Նկատի առնելով միջազգային կացութեան վտանգները, կարելի չէ՞ վերջ տալ այս երկնակի ձգձգումներուն։

Վարչապետը չպատասխանեց ոչ այս, ոչ ալ ուրիշ հարցումներու։

⁂ Նախարարական խորհուրդը իր վերջնական որոշումը տուաւ լսելէ վերջ արտաքին նախարարին զեկուցումը, որ տեւեց 15 վայրկեան։ Ամէնէն թունդ պահպանողականներն ալ համակերպած էին նոր կացութեան։ Կը կարծուի թէ Մոսկուա անյաղթելի առարկութիւններ պիտի չներկայացնէ այս անգամ, քանի որ համաձայնութիւնը հիմնուած է Հըլիֆաքսի եւ Մայսքիի խօսակցութեան վրայ։ Մոսկուայի բրիտանական դեսպանին յանձնարարուեցաւ խորհրդային կառավարութեան ներկայացնել անգլիական նոր ծրագիրը, իբրեւ պատասխան վերջին առաջարկներու։

Իրազեկներու կարծիքով, Անգլիա այժմ ընդունած է Մոսկուայի ծրագիրը՝ կատարեալ զինակցութեան մը մասին, զինուորական բոլոր յանձնառութիւններով, մէջն ըլլալով սպայակոյտներու խօսակցութիւնները։ Կ'ըսուի թէ ծրագրուած զինակցութեամբ երեք զինակից պետութիւնները օգնութեան պիտի հասնին ո եւ է փոքր պետութեան որ յարձակման կ'ենթարկուի, պայմանաւ որ վտանգուած պետութիւնը ինք դիմադրէ իր սեփական ուժերով եւ օգնութիւն խնդրէ։ Ուրիշ գրոյցի մը համաձայն, Մոսկուա կ'ուզէ որ Լեհաստանն ալ մաս կազմէ զինակցութեան, իբրեւ չորրորդ անդամ, ուրիշ փոքր պետութեանց հետ։

⁂ Խորհրդային թերթերը կը շարունակեն լռութիւն պահել անգլօ-խորհրդային բանակցութեանց մասին։ Թէեւ անոնք հաղորդած են թէ դեսպան Մայսքի նախագահած է Ազգաց Ընկերութեան Խորհուրդի նիստին Ժընեւի մէջ, բայց ո եւ է բառ գրած չեն դեսպանին տեսակցութեանց մասին լորտ Հըլիֆաքսի հետ։ Խորհրդային մամուլը, քաղաքական կարեւոր անցքերու փոխարէն, կը գրաղի տեղեկագրելով ընդունելութիւնները այն օդաչու Վրուն, որոնք Ռուսիայէն Քանատա թռիչք կատարեցին եւ այժմ վերադարձած են Մոսկուա։

ԱՆԳԼԵՒԹՈՒՐՔ ԴԱՇԻՆՔԸ ԵՒ ԳԵՐՄԱՆԻԱ

«Թան ՚ի Թղթակիցը կը գրէ թէ Եուկոսլաւիոյ արտաքին նախարարը ծանուցագիր մը ուղղած է Ռումանիոյ, գիտել տալով թէ անգլեւթուրք համաձայնութիւնը կը հակասէ Պալքանեան Միութեան բունած դիրքին,— չէզոքութեան։ Իբրեւ թէ Ռումանիոյ արտաքին նախարարը պատասխանած է ներկայացնելով նոր ծրագիր մը, որով կը ձեւափոխուի պալքանեան միութիւնը, որպէսզի Պուլկարիան ալ կարենայ մասնակցիլ։

«Ֆօլքիշէր Պէօպախտէր», Պերլինի հիթլէրական պաշտօնաթերթը, այս լուրերէն կ'եզրակացնէ թէ Թուրքիա կրնայ դուրս ձգուիլ Պալքանեան Միութենէն։ Գերմանական թերթը կը կարծէ թէ Անգլիա ձախողած է իր կրկնակ նպատակներուն մէջ,— պալքանեան պետութիւնները իր կողմը քաշել Թուրքիոյ միջոցաւ եւ ձեռք առնել Տարտանէլի տիրապետութիւնը։ Անդարայի նոր քաղաքականութեան առջեւ, Եուկոսլաւիա, Պուլկարիա եւ Յունաստան կը սկսին թէ կը խորհին իրենց միջեւ բաժնել եւրոպական Թուրքիան... Այս հրատարակութիւններէն կը հետեւի թէ Գերմանիա կը սպառնայ դէպ ի Ասիա քշել Թուրքիան, օգտագործելով պալքանեան պետութիւնները։

⁂ Գերմանական եւ իտալական թերթերը կը շարունակեն ազդարարութիւններ ուղղել ժողովրդավար պետութեանց, որպէսզի գոհացում տան Իտալիոյ եւ Գերմանիոյ պահանջներուն։ Բոլորն ալ միաբերան կը չեշտեն թէ «պահպանողական եւ յետադիմական պետութիւնները պիտի զգան Հռոմ-Պերլին...

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

«ԱՍՏՈՒԱԾԱՐԵԱԼ ՔԱՂԱՔԸ»

Ի՞նչպէս «աստուածարեալ» չկոչել Աստափազարը, ուր հայ կիներն իսկ եպիսկոպոսական երէ ոչ ատոհնան, գէթ քալուածք ունէին, ու գիտէին Սողոմոն քաղել, նոյնիսկ «ժամ ըսել» իրենց տուներուն մէջ։

Մեր վարդապետ, Աստափազարի յաւերժացումին նուիրուած իր նոր գիրքով, շատ է քաջքէր Բիւթանիոյ հայութեան ամէնէն ձեռներէց այս բազմութիւնը, Աստափազարցիները, որոնք շուք ետուեցին Իզմիթի վրայ եւ քիչ մնաց՝ շուք պիտի նետէին Պոլսոյ վրայ, մշակութային, առեւտրական եւ ազգային եռուն կեանք մը ստեղծելով Սաքարիա գետին եզերքը։

Այդ էր պատճառը, որ Կոմիտաս վարդապետ, երբ օր մը Աստափազար այցելեց, եկեղեցիին մէջ յայտարարեց թէ Աստուծոյ երեշտակն անգամ պիտի չճանչնար այս քաղաքը, եթէ քիչ մը ուշ — ուշ կատարէր այցելութիւնը,— այնքան շուտ կը կերպարանափոխուէր Աստափազար։ Ես չեմ ճանչնար ուրիշ հայաքաղաք մը, որու բնակչութիւնը օժտուած ըլլայ այսքան կենսունակութեամբ, — գիտէ ստոյգ հոգեկան ամէն կլիմայի, ապրիլ ծառուտի պէս՝ երբ բաց է շուկան, ապրիլ աղքատի պէս՝ երբ գոց է շուկան։ Ուրախ՝ եթէ նոյնիսկ նստեցնէք Ցորի աղիւսին վրայ։ Շինարար՝ եթէ նոյնիսկ բնակեցնէք անապատի մէջ։ Իր առաջին շինութիւնը եթէ ժամ մը չէ, դպրոց մըն է, — իբրեւ բնակարան՝ իրեն բաւական է տամին կամ դպրոցին շուքը, եոց չէ թէ օրական ուտելիք ալ չունենայ. կը բաւէ իր ... անմահական դդումը, (որուն կարօտը ես ալ կը քաշեմ տակաւ 15 տարիէ ի վեր)։

Աստափազար, — լա՛ւ միտք պահեցէք այս անունը,— այն քաղաքն է, որ փոքրակի պէս երգեցիկ բաղային բազմաթիւ վարժարաններէ զատ, ունէր նաեւ մասնաւոր վարժարաններ եւ ի՛նչ լաւ կազմակերպուած էին, — եւ երիմնած էր եօթնամեայ վարժարան մըն ալ, ուր կուգային ուսանիլ նաեւ Յոյներ եւ ... Թուրքեր։ Աստափազարցին այն ուսումնասէր Հայն է, որ մասնաւոր ու զօրաւոր մարդիկ վարձած էր՝ փողոցները եւ դաշտերը մաղելով դպրոց տանելու համար ամէն պատանի, առանց խտրութեան։ Ասափազարցին քաղաքակրթութեան սիրահար այն Հայն է, որ բոլորէն աւելի սուղ կը վճարէր՝ ամէնէն մեծ մասնաւորականը տնօրէն կամ ուսուցիչ տանելու համար իր բարձրագոյն վարժարանին, որու վրայ կը գուրգուրար էօր պէս։

Աստափազարցին այն Հայն է, որ չի ձուլուիր երբեք, (վկա՛յ իր ասափազարցիները, զոր երգելով կը խօսի տակաւին գաղութներու մէջ), այլ կը ձուլէ՝ ինչպէս քիչ մնաց ձուլէր քաղաքին Թուրքերը, որոնք արդէն սորված էին հայերէն խօսիլ ոչ միայն գրական լեզուով, այլեւ մեր գաղտնի լեզուով։ Ու ես տակաւին կը յիշեմ այն ազնուական Թրքուհին, որ մեր ընկերոջ՝ Սարգիս Երզնեանի սիրահարած, «Դաշնակցական խումբ զինաք մտաք Սասուն» կ'երգէր իրենց պատուհանէն, ամէն անգամ որ մենք կը հաւաքուէինք Ս. Երզնեանց պարտէզին մէջ։

Կ'արժէր որ յաւերժանար Ասափազարը եւ «աստուածարեալը»։ Վարդան Եղիշէեան բերաւ իր սպասը։ Պէտք է, նոյնպէս, գրել այս քաղաքին պատմութիւնը, որ թերեւս առիթ դառնայ գրելու հայ քաղաքներուն պատմութիւնը։

ԱՐԱԶ

ՄԻՍԱՔ ՂԱԶԱՐԵԱՆ

Միսաքն ալ բաժնուեցաւ անդարձ.. Տարիներէ ի վեր մատնուած ջղային անբուժելի հիւանդութեան մը, կը քաշքշէր իր տժգոյն եւ թշուառ կեանքը, ի խնդիր պատառ մը հացի։ Վերջերս ա՛լ չէր երեւար ոչ «Յառաջ»ի խմբագրատան, ոչ ալ զանազան հանդէսներու մէջ։ Եւ ահա մահուան գոյժը, հեռաձայնով։

Բնիկ Պարտիզակցի, կանուխէն եկած է Եւրոպա։ Զուիցերիոյ մէջ աւարտելով բարձրագոյն կրթութիւնը, Միսաք Ղազարեան ստացած էր գիտութեանց պատկաւորի վկայական։ Յետոյ եկաւ Փարիզ, եւ, Հայաստանի հանրապետական իշխանութեան օրով, կը վարէր պատուիրակութեան հիւպատոսական բաժինը։ Վարչաձեւի փոփոխութենէն վերջ, զանազան գործեր փորձեց, սակայն իր առողջական վիճակը երթալով կը ծանրանար։ Յաճախ չէր կրնար խօսիլ, բառ մը կ'արտասանէր եւ տասը վայրկեան կանգ կ'առնէր։

Իր լաւագոյն օրերուն եռանդոտ ժամանակցած է նաեւ կուսակցական աշխատանքներու, իբրեւ անդամ Հ. Յ. Դ. Փարիզի կոմիտէին։ Ամէնուն համակրանքը շահած էր իր համեստ եւ բարեհամբոյր բնաւորութեամբ։

Մեր խորին վշտակցութիւնը իր տիկնոջ եւ պարագաներուն։

Եուկոսլաւիա չէզո՞ք պիտի մնայ

Յունիս 1ին Պերլին պիտի այցելէ Եուկոսլաւիոյ խնամակալ իշխան Փաւել, իր հետեւորդներով։ «Տէյլի Թէլէկրաֆ»ի թղթակիցը կ'ըսէ թէ Եուկոսլաւիոյ կառավարութիւնը ապահովցուցած է անպաշտօն կերպով Ֆրանսան թէ չէզոքութիւնը պիտի պահէ եւ պիտի չմիանայ Առանցքին։ Ֆրանսա վերջերս կը կասկածէր որ Պելկրատի կառավարութիւնը հարկադրուի մտնել Առանցքին մէջ, թէեւ եուկոսլաւ ժողովուրդը դէմ է թէ՛ Գերմաններուն եւ թէ՛ Իտալացիներուն։ Լոնտոնի մէջ այս կասկածը գոյութիւն չունէր. այնտեղ քաղաքական շրջանակներ կը մտածէին եւ տակաւին կը մտածեն, թէ Եուկոսլաւիա չի կրնար չէզոքութիւն չպահել։ Անպաշտօն շփումներ տեղի կ'ունենան այժմ Լոնտոնի ու Պելկրատի միջեւ, ճամբան հարթելու համար անգլեւ-եուկոսլաւ տնտեսական գործակցութեան մը։ Պալքանեան երկիրները, Չեխոսլովակիոյ զինագործարաններուն Գերմանիոյ ձեռք իյնալէն ետք, շատ պէտք ունին Անգլիոյ աջակցութեան, ուստի կը բաղձան իրենց յարաբերութիւնները բարելաւել Լոնտոնի հետ։ Պալքանեան Թերակղզիի ապագան մեծապէս կախում ունի Եուկոսլաւիոյ դիրքէն։ Եթէ ան յաջողի ամուր մնալ եւ չենթարկուիլ Պերլին-Հռոմի ազդեցութեան, անոր պիտի հետեւի նաեւ, կամայ ակամայ, Պուլկարիան։ Իսկ եթէ իյնայ առանցքին ազդեցութեան տակ, շատ շատ ծովեզերեայ շրջանները վտանգուած պիտի ըլլան, քանի որ պալքանեան ներքնամասը դարձեալ գերծ կը մնայ այդ ազդեցութենէն։

Թուրքեր պիտի մարզեն Հինդկի բանակը

Անգարայէն կը հեռագրեն.—

Սաուտի Արաբիոյ թագաւոր Իպն Սաուտ խնդրեց թրքական կառավարութենէն, որ զինուորական պատուիրակութիւն մը ղրկէ Հիճազ, կազմակերպելու եւ մարզելու համար արաբական բանակը։

Աֆղանիստան եւս խնդրած է, որ Թուրքիա իրեն տրամադրէ մասնագէտ սպաներ։

ՕՐՈՒԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԻՆ ՀԵՏ

ԻՆՉԵ՞Ր Կ'ՈՐՈՃԱՆ ՊԵՐԼԻՆ ԵՒ ՄՈՍԿՈՒԱ

Այս օրերս նորէն կը խօսուի Գերմանիոյ եւ Խ. Միութեան մերձեցման մասին: Տիկին Ժընէվիէվ Թապուի նոյն իսկ տեղեկութիւններ կը հաղորդէր Հիթլէրի ձեռնարկներու մասին, գրելով թէ գերման գործիչներ կը պահանջեն որ Խ. Միութիւնը չխառնուի Եւրոպայի գործերուն, եւ իբրեւ փոխարինութիւն՝ առանայ լեհական Ուկրայնան, ինչպէս եւ Պեսարաբիան (Ռումանիա)..

Իրապէս ո՞րքան հիմք ունի այս ենթադրութիւնը:

Առանց խորհրդածութիւններ փորձելու, թուենք, ուրեմն, իրողութիւններ ու փաստեր:

Այսպէս, նախ, Խ. Միութեան յարաբերութիւնը Անգլիոյ հետ, խորհրդային վարչաձեւին հաստատումէն ասդին լաւ եղած չէ: Տարիներ շարունակ Անգլիա եւ Խ. Ռուսիան յարափոփոխ յարաբերութիւններ ունեցան: Արգոսի (Լոնտոնի խորհրդային առեւտրական սպասարկութեան արտաքսումը քանի մը տարիներու պատմութիւն է: Ժընեւը եղաւ դիւանագիտաբար, որ, հաւաքական ապահովութեան ըմբռնումին շուրջ, քիչ մը իրարու մօտեցուց Անգլիան եւ Ռուսաստանը:

Ֆրանքեւռուս յարաբերութիւնները աւելի սերտ էին: Զինակցութեան այդ կապը կը շարունակուէր 1901էն ի վեր մանաւանդ, երբ Նիքոլա Բ. ցարը այցելեց Փարիզ (նախագահ Լուպէի օրով), Վիլհէլմի ծուղակին տակ: Անկէ վերջ, 1917էն ասդին, քանի մը տարուան ընդհատումով, Մոսկուա եւ Փարիզ կրկին մօտեցան իրարու: Եւ, սակայն, այս կապը եւս զինակցութեան նախկին ձեւը չառաւ: Ոչ պաշտօնական այցելութիւն, ոչ ալ սպայակոյտերու շփում, եթէ նկատի չունենանք Թուխաչեւսկիի պարագան, որ բացառութիւն մը մնաց:

Ընդհանրապէս վերապահ մնաց նաեւ Խ. Միութիւնը: Ոչ միայն Հռենոսի առեն, այլ նոյնիսկ Չեխոսլովաքիոյ անդամահատումի օրերուն, վճռական որեւէ քայլ չառաւ: Ու իր միջամտութիւնը պայմանաւորեց: Վերջին բանակցութիւններուն առթիւ իր հակառաջարկը եւս կը մատնէ նոյն վերապահութիւնը:

Միւս կողմէ, եթէ վերյիշենք կարգ մը իրողութիւններ, կը տեսնենք որ Պերլին ու Մոսկուա երբեք դադրեցուցած չեն իրենց կապը, թէեւ յաճախ վիճա՞ծ են իրարու դէմ: Իսկ այդ վիճոյն ալ եղած է որոշ «ճշդումներով»:

Այսպէս, Առանցքը աճապարած է ըսելու թէ ինք «հակակոմինթէրնեան» է, բայց ոչ թէ հակառուսական:

Երկու երկիրներուն միջեւ կապը կտրուեցաւ միայն, երբ Պրէսթ Լիթովսքի դաշնագիրը փաստօրէն անարժէք դարձաւ, ծնաւ Վերսայլը, եւ Գերմանիան անդամալուծուեցաւ: Բայց, 1922ին, հովուերգութիւնը վերսկսաւ եւ Ռափալլոյի մէջ, նոյն տարին կնքուեցաւ գերմանեւռուս դաշնագիրը՝ Չիչերինի ու Ռաթենաուի միջեւ: Անոր յաջորդեցին կարգ մը զինուորական համաձայնութիւններ, եւ բարեկամական ու տնտեսական դաշինքներ:

Թուենք զանոնք:

1925ին, Պերլինի մէջ, Լիթվինով-Շթրէզէման տեսակցութիւնը: Նոյն տարին գերմանեւռուս տնտեսական համաձայնութեան ստորագրութիւնը՝ Մոսկուայի մէջ: 1926ին՝ բարեկամական ուխտը՝ Պերլինի մէջ ստորագրուած: 1928—1929 լրացուցիչ համաձայնութիւններ՝ սպայակոյտերու միջեւ՝ ժամանակցութեամբ Համմէրշթայնի որ բազմաթիւ անգամներ Մոսկուա էր գացած: Այդ համաձայնութիւններէն մէկը երեք տարուան համար էր ու կը նախատեսէր տեղեկութեանց փոխանակում՝ սպայակոյտերու միջեւ: 1930ին «Թէֆլին» օդանաւը կ'այցելէր Մոսկուա: 1931ին Մոսկուայի համաձայնութիւնը կը ստորագրուէր՝ իբրեւ լրացում Պերլինի դաշնագրին. 1933ին Գերմանիա 200 միլիոն մարքի վարկ մը կը բանար Ռուսիոյ... Ռայխսթակի հրդեհէն անմիջապէս վերջ: 1933ին, Հիթլէրը իշխանութեան գլուխ էր եւ կը ստորագրէր Պերլինի դաշնագրին երկարաձգումը, թէեւ կը ճառէր Խ. Միութեան դէմ: 1933ին դարձեալ՝ Լայփցիկի դատարանը ազատ կ'արձակէր Տիմիթրովը: 1934ին գերմանեւռուս առեւտրական դաշնագիրը կը կնքուէր եւ նոյն տարուան համար Գերմանիան 500 միլիոն մարքի նոր վարկ մը կը բանար Ռուսիոյ (երբ արդէն Տիմիթրով, Փոփով եւ Թանէվ գերմանական օդանաւով մը Մոսկուա տարուած էին, 1934ին): 1936ին՝ 200 միլիոն մարքի երրորդ վարկ մը: Նոյն տարուան Ցունիսին՝ Գերմանիոյ եւ Ռուսիոյ սպայակոյտերուն միջեւ գաղտնի հանդիպում մը: Նոյն տարուան Սեպտեմբերին ռուս զօրավար Օրլով, իբրեւ հիւր, ներկայ կ'ըլլար բոլոր այն զինուորական հանդիսութիւններուն, որոնք տեղի կ'ունենային Նիւրէմպէրկի համաժողովի փակման առիթով (գումարուած հակաբոլշեւիկ նշանաբանին տակ): Եւ սիկնումի ճաշասեղանին զօրավարներ Ֆրիչ եւ ֆոն Պէք մեծ պատիւներ կ'ընէին իրեն:

1936էն ի վեր, յարաբերութիւնները արտաքին որեւէ ձեւէ զուրկ են եղած: Նոյն տարին, մէջտեղ դրուեցաւ հակակոմինթէրնեան նշանախօսքը: Բայց, ինչպէս ըսինք, «Պերլինէր Թակէպլաթ» հաւաստեց թէ Խորհրդային կառավարութեան չի վերաբերիր այս դաշինքը: 1937ին Հիթլէր զարմանք պատճառեց աշխարհի, երբ այնքան սիրալիր ընդունեց Խ. Ռուսիոյ դեսպանը՝ Մուրիէնէվը՝ Պէրխտեսկատէնի մէջ: Փոխանակուած ճառերը այնքան ջերմ էին որքան կ'ըլլան երկու բարեկամ երկիրներու միջեւ: Այս բոլորէն զատ, ծանօթ է որ Խ. Միութեան արդիւնաբերութեան հիմը դրաւ Գերմանիան: Գերման բանակը իր լաւագոյն սպաները տրամադրեց՝ խորհրդային բանակին վերակազմութեան համար: Ան էր դարձեալ որ Ռուսիոյ մէջ հիմը դրաւ օդային եւ տարրաբանական աշխատանոցներուն: Զէք, Համմէրշթայն, Պլոմպէրկ (Հիթլէրի պատերազմական նախարարը) եւ ուրիշ բազմաթիւ մեծ սպաներ անձամբ զբաղեցան խորհրդային բանակով:

1933ին Մոլոթով կը յայտարարէր Կեդր. Գործադիր Կոմիտէին առջեւ.

— «Խ. Միութեան եւ Գերմանիոյ յարաբերութիւնները միշտ մասնաւոր տեղ մը գրաւած են միջազգային կեանքին մէջ: Խ. Միութիւնը ոչ մէկ պատճառ ունի իր վերաբերումը փոխելու Գերմանիոյ հանդէպ»:

Նոյն ժողովին մէջ Լիթվինով կ'ըսէր.

— «Տասը տարիներ մենք կապուած մնացինք Գերմանիոյ սերտ կերպով: Մենք եղանք միակ մեծ պետութիւնը, որ չուզեցինք գլխանալ Վերսայլը: Գերմանիան առաջին տեղը գրաւեց մեր արտաքին առեւտուրին մէջ: Ու մեր օժանդակութեամբ կրցաւ ազատիլ Վերսայլի կարգ մը կաշկանդումներէն»:

Իսկ Սթալին, կուսակցութեան 17-րդ համագումարին (1934) կ'ըսէր.

— «Գերմանացի կարգ մը քաղաքական անձեր կ'ըսեն թէ Խ. Միութիւնը կը հակի դէպի Ֆրանսա եւ Լեհաստան: Թէ՝ Վերսայլի հակառակորդը հիմա անոր պաշտպանն է դարձած: Թէ՝ այս փոփոխումը կը բացատրուի Գերմանիոյ մէջ քաղաքական վարչաձեւի հաստատումով: Այս բոլորը սխալ են: Անշուշտ մենք հեռու ենք խանդավառուելէ նացի վարչաձեւով: Բայց ատիկա կարեւորութիւն չունի: Իտալիոյ ֆաշական վարչաձեւը երբեք արգելք չեղաւ որ Խ. Միութիւնը լաւագոյն յարաբերութիւններ ունենայ անոր հետ»:

Այդ կապը, ինչպէս տեսանք, միշտ շարունակուած է: Ո՛չ դեսպանները պակսած են, եւ ոչ ալ առեւտրական յարաբերութիւնները: Հիթլէր, անցեալ Ցունուարին, աւանդական ընդունելութեան առթին, խորհրդային դեսպան Մերեկալովը քաշեց մէկ կողմ ու մտերմօրէն տեսակցեցաւ՝ զարմանք պատճառելով ամէնուն: Իսկ «Ֆոլքիշէր Պէօպախթէր», Հիթլէրի օրկանը, կը գրէր Ապրիլ 11ին.

— «Ռուսական յեղափոխութիւնը, ինչպէս եւ նացիական ու ֆաշական յեղափոխութիւններէն ազգային երիտասարդ շարժում մը ծնած կ'ըլլար, եթէ Սթալին ու Լէնին երէկուան ալիքով ողողուած չըլլային... Բայց, այդպիսի շարժում մը թերեւս պիտի ծնի օր մը...»:

Իսկ ուրիշ առիթով մը, կ'ըսուէր իրաւամբ.— Սթալին երկու տարուան մէջ աւելի շատ հրեայ գնդակահարեց, քան Գերմանիան»:

Ուշագրաւ էին նաեւ 18րդ համագումարին մէջ խօսուած ճառերը: Սթալին ոչ միայն զգոյշ, այլեւ ուշադիր էր Գերմանիոյ մասին իր արտայայտութիւններուն մէջ: Ան կը մեղադրէր Ֆրանսան ու Անգլիան, որ Գերմանիան կը մղեն (?) «Խ. Միութեան հետ կռուի բռնուելու»: Հիթլէր, իր կարգին, բառ չարտասանեց Խ. Միութեան դէմ՝ Ապրիլ 28ի իր ճառին մէջ: Վիճակագրութիւն մը կ'ըսէ թէ վերջին տարիներու ընթացքին Խ. Միութիւնը Գերմանիոյ հայթայթած է տարեկան 240,000 թոն ժանկանէզ: Երկու երկիրներու միջեւ, 1938ի առեւտրական փոխանակութիւնը հասած է 50 միլիոն մարքի: Իսկ 1939ին պիտի բարձրանայ 150 միլիոն մարքի...: Եւ, վերջապէս, Իտալիոյ մէջ էր որ շինուեցաւ 35,000 թոննոց խորհրդային «Թաշքենտ» մարտանաւը:

Սխալ կ'ըլլար, անշուշտ, այս իրողութիւններէն հետեւցնել թէ իրապէս գաղտնի համաձայնութիւն մը կայ Պերլինի եւ Մոսկուայի միջեւ: Մենք թուեցինք զանոնք՝ իբրեւ հիմք հրապարակ դրուած ենթադրութեան: Միւս կողմէ, ծանօթ են նաեւ այն բոլոր դժուարութիւնները որ ծագեցան՝ Խ. Միութիւնը եւս խաղաղասիրական ճակատին մէջ առնելու ծրագրին առջեւ:

Ամէն պարագայի մէջ, Սթալին կը փորձէ, հնար եղած չափով, հեռու մնալ որեւէ բախումէ, ու մանաւանդ կապը չխզել Գերմանիոյ հետ: Կասկած չկայ, որ հակառակ զանազան կարծիքներու, ռուսական օդային ուժը կրնայ մեծ նպաստ բերել ժողովրդապետական ճակատին, գոնէ պատերազմի առաջին ամիսներուն: Իսկ Մոսկուա, եթէ նոյնիսկ հարկադրուի կռուին մասնակցելու, կողմնակից չըլլար այդքան կանուխ օգնելու, «դուք սկսէք, յետոյ ես կու գամ»: Ան լաւ ըլլալ կը թուի սպասողական քաղաքականութիւնը: Բայց՝ երբեք՝ յեղափոխական նշանաբանը: Հիթլէր, եթէ ճակատը պատին բախի, անհաւանական չէ որ լեզու գտնէ Ռուսիոյ հետ: Իսկ Ֆրանսա եւ Անգլիա պիտի նախընտրեն Խ. Միութեան գործակցութիւնը միայն այն ձեւով, ինչ ձեւով որ Ցարը կ'ըսէր՝ Փարիզ եկած ատեն,— «Ես ոչ միայն խորհրդային վարչաձեւին, այլ Ռուսիոյ ներկայացուցիչն եմ»: Կարմիր բանակը եւս ընդունելի կրնայ ըլլալ իբրեւ զինակից եթէ գայ ուզէ միմիայն իբրեւ Ռուսիոյ բանակը, եւ ոչ թէ խորհրդային: Իսկ Կրեմլինը կը նախընտրէ խորհրդայինը ուղարկել, եւ ոչ թէ ռուսականը...

Բարդութիւններ, որոնց մէջէն դըժուար է ճշգրիտ եզրակացութեան յանգիլ: Մանաւանդ ներկայիս, երբ դիւանագիտական ներքին ու գաղտնի խաղերը սկսած են գերազանցել նախապատերազմեան «գոց դիւանագիտութեան» գաւերը...

ՎԱՀՐԻՃ

ԸՍՄԷԹԻ ԹՈՒՐՔԻԱՆ ԵՒ ԵՒՐՈՊԱՅԻ ԱՊԱՀՈՎՈՒԹԻՒՆԸ

Պրիւքսէլի «Լը Սուար» թերթը, որուն աշխատակիցը անգամ մը ներկայացուցած էր «Աթաթուրքի Թուրքիան», այս անգամ կը ներկայացնէ «Ըսմէթի Թուրքիան», վերի խորագիրներուն տակ, երկու յօդուածով (17 եւ 18 Մայիս), որոնք գրուած են Եւրոպացիներու «ընկալեալ սովորութեամբ», — համակրանքով, բայց խորագէտ աչքով —

Ա.

Երկար եւ հատկեալ վարանումներէ վերջ, Թուրքիա յարեցաւ երաշխաւորութեանց դրութեան, որով Անգլիա եւ Ֆրանսա կը ջանան փրկել 1918ի յաղթանակին վերջին հետքերը եւ ինչ որ կը մնայ իրենց, նոյնպէս Առանցքին չյարած ազգերու անկախութիւնն եւ ապահովութիւնն:

Մենք քիչ վերջ պիտի քննենք Թուրքիոյ յարումը ինքն իր մէջ, պատճառները, որոնք զինք առաջնորդեցին այդ յարումին, եւ արժէքը, որ իրապէս մեծ է եւ իրեն յատուկ:

Եւ սակայն այս ուսումնասիրութիւնը սահմանափակ լոյս մը միայն կրնայ սփռել այն նոր իրողութեան վրայ, որ մեծ պատերազմի զինակիցներէն մէկը կը դնէ հակադիր ճակատին վրայ, եթէ չհիմնաւորուէինք ստորակայական ճանաչումով մը այն «ընդհանուր կացութեան» մասին, որ ցոյց կու տայ նոր Թուրքիան, իր ըստեղծողին (Աթաթիւրք) մահէն վերջ: Ահա թէ ինչո՛ւ հարկ կը համարինք տալ քանի մը էական գիծեր քաղաքական եւ տնտեսական այն փոփոխութիւններէն, որոնք տեղի ունեցան Թուրքիոյ մէջ, 1938 Նոյեմբերէն ասդին: Այդ մասով է որ մեր յօդուածաշարքին խորագիր կուտանք «Ըսմէթի Թուրքիան»

×

Լաւ զինուորագէտ եւ լաւ զօրավար, յարգելի, համեստ եւ աշխատասէր վարչագէտ, «լուրջ մարդ»,— ահա Ըսմէթի տիրական յատկանիշները: Քիչ բան չէ: Բայց եւ այնպէս այդքանը բաւական չէ, որ Պատմութիւնը իր նախորդին հաւասար մեծութեան վրայ դնէ զինք:

Աթաթիւրք հանճարեղ մարդ մըն էր,— խոր ներհայեցողութիւն, վիթխարի ծրագիրներ, անոնց անկարելիութեանը մէջ իսկ զանոնք իրականացնելու յանդգնութիւն, բնածին յեղափոխականութիւն մը, իր ամբողջ էութեան մէջ,— ահա իր յատկանիշները:

Սակայն, տարիներէ ի վեր, ան ուրիշ բան չէր, բայց եթէ իր շուքը: Եւ, բնականաբար, իր յառաջացող հիւանդութեան հետեւանք, իր վրայ պիտի նշմարուէին մեծերու ծերութեան յատուկ դասական նշանները: Խմբակ մը, նախ սահմանափակ, յետոյ ճիւղաւորուած հեղհեղէ, շրջապատած էր զինք, այդ սեւ խմբակին ձեռքերուն մէջ էին այլեւս բոլոր մեծ ձեռնարկները, պետութեան առեւտուրը, «Թուրքերու Հօր» գեղեցիկ գաղափարներուն իրագործումը: Այդ խմբակը կը սպառնար, անոր մահէն վերջ, տապալել պետութիւնը, ինչպէս եղաւ Իտալիոյ մէջ 1922ին, Գերմանիոյ մէջ 1933ին: Աթաթիւրքի յաջորդին ընտրութեան ամէնէն եղերական վայրկեանը եղաւ 17 Նոյեմբեր (1938), Էնկիւրիի մէջ:

Բարեբախտաբար թրքական բանակը անխախտ կը մնար, ինչպէս կաղնիին ծուծը, եւ կը հսկէր փոթորկի վտանգին վրայ: Թեկնածուներուն մէջ ամէնէն աչքառուն եւ ամէնէն ահարկուն, ներքին գործավար եւ Հալք կուսակցութեան ընդհ. քարտուղար Շիւքրիւ Քայա, մեկուսացուեցաւ: Թուրքիոյ Հանրապետութեան նոր նախագահը ընտրելու համար գումարուած Ազգ. Մեծ Ժողովին «միաձայն» քուէարկութենէն առաջ տեղի ունեցած էր գաղտնի ժողով մը, որ շատ ողբերգական անցաւ: Զինուորական [illegible]ութիւնները յաղթական դուրս գալով, իրերը առին ընթացք մը զոր կարելի է համարել կանոնաւոր, եւ որ, կէս-եւրոպական եւ կէս-ասիական երկրի մը համար, կարելի է ըսել թէ ամուր է, կայուն եւ շինարար:

Առաջին գործն եղաւ մաքրագործումը: Մեծագործ շահատակութիւններ կատարուած էին,— հանրապետական Սպանիոյ օդանաւ հայթայթել թրքական պաշտօնական ապրանքներու կեղծիքին տակ (էքրէմ Քէօնիկի պատմութիւնը), եւ դեռ մէկ օրէն միւսը կրնային կասեցուիլ ուրիշ նոր շահատակութիւններ (Տէնիզ Պանքի կողմէ Քրուփի գործարաններուն ապսպրել տրուած [illegible]ներ, կասկածելի ապրանքներու փոխարէն): Եւ դեռ ուրիշ ոչ նուազ շահագրգռական պատմութիւններ, ծանօթ՝ միայն վարժ մարդոց: Մեկուսացուեցան երեք գործավարներ,— հին սեղանաւոր եւ վարչապետ Ճէլալ Պայարը, ներքին գործավար Շիւքրիւ Քայան, որ ընտրելի երեսփոխաններու ցանկին մէջ իսկ չըզետեղուեցաւ, արտաքին գործավար Րիւշտիւ Արաս, որ ամէնէն բարեբաստիկ հանդիսացաւ՝ դեսպան նշանակուելով Լոնտոնի:

Երկրորդ կարգի գերակատարները որոնց մէջ քանի մը հռչակաւոր «մարդասպաններ», առանց աղմուկի հեռացուեցան պետական ու հանրային պաշտօններէ, զրկուեցան ամէն ազդեցութենէ: Միայն հանրօգուտ շինութեանց գործավար Ալի Չէթինքայան էր, որ կրցաւ պահել իր դիրքը:

Ու կազմուեցաւ դահլիճ մը,— վարչապետ ունենալով խաղաղասէր եւ անբասիր մարդ մը, Րէֆիք Սայտամ,— կազմուած այնպիսի դէմքերէ, որոնք եթէ բոլորն ալ [illegible] չէին, գէթ կարող անձեր էին եւ ուշադիր իրենց պաշտօնին

Անգլ. նաւատորմիղին ուժն ու դերը

Անգլիոյ ծովային ուժը այսօր ալ կը պահէ իր աւանդական դերը,— պահպանել հաւասարակշռութիւնը աշխարհի մէջ: Այս իրողութիւնը յաճախ կ'անտեսուի Եւրոպայի մէջ այն պատճառով, որ երեւան եկած են այժմ հսկայական ցամաքային բանակներ եւ հզօր օդատորմիղներ նոյնիսկ Անգլիոյ մէջ, ուր նաւատորմիղը կը նկատուի կենսական երակը կայսրութեան, հանրային ուշադրութիւնը աւելի շատ կեդրոնացած է պարտաւորիչ զինուորութեան վրայ.

Թէեւ այսօր Առանցքի պետութիւնները — Գերմանիա եւ Իտալիա փոքր առաջնութիւն մը ունին օդային ուժի տեսակէտէ արեւմտեան ժողովրդապետութեանց վրայ, բայց այս առաջնութիւնը աստիճանաբար կը նուազի, քանի որ Անգլիա եւ Ֆրանսա արագօրէն կը սպառազինուին օդի մէջ եւս:

Եթէ պատերազմ ծագի եւ Ռուսիա դառնայ Անգլիոյ ու Ֆրանսայի դաշնակիցը, այն ատեն ապահովաբար այս եռանկիւնին միացեալ ուժը անյաղթելի խոչընդոտ մը պիտի հանդիսանայ Գերմանիոյ եւ Իտալիոյ օդանաւերուն առջեւ: Իսկ Ռուսիոյ անսահման մարդկային ուժը պիտի կազմէ անսպառ աղբիւր մը, մանաւանդ արեւելեան Եւրոպայի սահմանամերձ պետութեանց համար

Մեծ պատերազմին փորձառութիւնը ցոյց տուաւ, թէ վտանգաւոր է նախատեսել եւրոպական ընդհանուր պատերազմի մը ելքը: Մարաշախտ Ֆոշ խոստովանեցաւ, թէ պատերազմին ընթացքին մոռցաւ ինչ որ սորված էր եւ ինչ որ ուսուցած էր 1914էն առաջ:

Բայց, հաւանական է որ յաջորդ պատերազմին՝ երկու կողմի ցամաքային ու օդային ուժերը հասնին կէտի մը, այսինքն՝ ոչ մէկը միւսին չկարենայ յաղթել: Այդ ատեն, ի՛նչ կը մնայ դուրսը, որ վճ-

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (100)

ԳԷՈՐԳ ՄԱՐԶՊԵՏՈՒՆԻ

(ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՎԷՊ)

Գրեց՝ ՄՈՒՐԱՑԱՆ

Բայց հայ զինուորները ժամանակ չէին տալիս այդ քաջերին: Երկաթէ ահագին ձողերով, սուրիններով ու նիզակներով շարունակ հարուածում, վայր էին գլորում նրանց, կամ երկաթէ ժանիքաւոր կարթերով նրանց գըլուխն ու մարմինը շամփրելով՝ դէպի վեր էին քաշում եւ չարաչար սպանում: Շատ տեղ էլ սանդուխները գըլորելով՝ գետին էին թափում վրան մագլցողներին:

Թշնամու յարձակումն անդադար շարունակւում էր: Թէ՛ դրսից եւ թէ ներսից կռւում էին կատաղութեամբ: Ոչ մի կողմը տեղի չէր տալիս միւսին: Նետերի տարափ էր, որ տեղում էր վերից վայր եւ հակառակը. սուրիններ ու պեղարդներ էին, որ շարունակ թռչում էին օդի մէջ. սանդուխներ էին, որ ջախջախւում, նիզակներ, որ փշրւում, վահաններ, որ ջարդւում էին:

Իսկ բոցն ու կրակը ինչպէս մի լայնածաւալ հրդեհ պատում էր պարիսպները, պատնէշները եւ աշտարակները:

Բէշիրը տեսնելով որ Բիւրականցիների ընդդիմութիւնը ահագին կոտորած է անում իւր զօրքի մէջ, հրամայեց նրան նահանջել այդ օրը: Պարիսպների տակ կուտակուած էին ահագին թուով դիակներ, որոնց թըշնամին ժողովելով հազիւ մինչեւ երեկոյ թաղել կարողացաւ մի ընդհանուր փոսի մէջ:

Այս հանգամանքը կատաղեցնում էր Բէշիր զօրավարին: Նա փրփրում եւ ատամները կրճտում էր: Բայց ի՞նչ կարող էր անել: Պաշարեալները իրանց պարիսպն էին [illegible] եւ պաշտպանում էին հերոսաբար:

Մի վայրկեան նա մտածեց թողնել Բիւրականին բռնութեամբ առնելու որոշումը եւ առաջարկել կաթողիկոսին անձնատուր լինել խաղաղութեամբ: Նա հաւատացած էր թէ կաթողիկոսը ամրոցումն է եւ թէ ինքը վերջ ի վերջոյ պիտի առնէ նրա դըղեակն եւ ձերբակալէ նրան: Բայց մէկ էլ մտածելով, որ պաշարեալները կարող են իւր առաջարկութիւնը մերժել, իրան էլ այդպիսով ծաղրել ու վիրաւորել, թողեց այդ որոշումը:

— «Զէնքի ուժով կ'առնեմ եւ կը յատակեմ այս ամրոցը», ասաց նա վերջապէս եւ հրաման տուաւ զօրքին՝ նոր եւ սաստկագոյն յարձակման պատրաստուելու:

Հետեւեալ առաւօտ, դեռ արեւը չծագած, Բէշիրը նորէն իւր զօրքերով դէպի բերդը դիմեց: Նորէն նետաձիգները ու պարսպահարները իրանց գործին սկսան: Բացի այդ, պաշարեալները երկիւղով տեսան որ փայտակերտ աշտարակն ու ահագին կրիան, որոնց նախընթաց օրը թողել էին պարիսպներից հեռու, (որովհետեւ յոյս ունէին աւելի թեթեւ գործիքներով պարիսպները քանդել), արդէն մօտեցնում են՝ առաջինը պարիսպին, իսկ երկրորդը՝ բուրգերից մէկին: Նրանց երկիւղը ոչ թէ աշտարակի ու կրիայի տալիք հարուածներից էր, այլ այն մըտավախութիւնից թէ՝ չլինի՞ այդ գործիքները չմօտեցնեն այն տեղերին, ո՛ր ցանկալի էր, այսինքն ուր որ դալան էին լարել իրանք: Այս պատճառով ինչպէս նախընթաց, նոյնպէս եւ այդ օրը, հայ զինուորները չմօտեցան պարսպի այն մասին, որ ամէնից թոյլն ու դիւրամատոյցն էր, կամենալով մոլորեցնել թշնամուն: Իսկ վերջինս, որ օր առաջ արդէն նկատել էր՝ ինչպէս այնտեղի յարմարութիւնը՝ աշտարակից կամուրջ ձգելու համար, նոյնպէս եւ այն, որ զօրքերը չեն պաշտպանում այդ մասը, եկել էր այն եզրակացութեան թէ՝ ներսից ուրեմն կռուան չունի պատուարը եւ այդ է պատճառը, որ զօրք չէ կանգնում այնտեղ: Ուստի չուշանալով եռայարկեան մարտկոցը, անիւների վրայ տատանելով սկսաւ մօտենալ պարսպի այդ մասին: Պաշարեալների ուրախութեանը չափ չկար: Որովհետեւ նա կանգ պիտի առնէր հէնց այնտեղի վրայ, ուր իրանք փորել էին ընդարձակ գետնափոր, որի վերին երեսը պահպանւում էր ներսից զարկած եւ յենարանների վրայ հաստատուած մի տախտակամածով: Այդ գետնափորի մէջ տեղ տեղ դարսուած էին նաւթով թաթախուած խռիւ ու խրձիկներ: Եթէ աշտարակը կանգնեցնէին գետնափորի վրայ, իրանք յենարաններ հանելով՝ տախտակամածը պիտի քանդէին: Այդպիսով հողի ծածկը աշտարակի ծանրութեան չդիմանալով՝ պիտի փլչէր, որով եւ մարտկոցը վայր պիտի կործանէր: Այնուհետեւ խռան ու խռիւը կրակելով՝ պիտի այրէին նաեւ աշտարակը:

Պաշարեալների ակնկալութիւնն ի դերեւ չելաւ: Փայտակերտ մարտկոցը կանգնեցրին պարսպի դիւրամատոյց տեղը մօտ, հէնց եւ հէնց գետնափորի վրայ: Հաղարացիների մարտիկները աշտարակը մտնելով իրանց գործին սկսան: Նրա ներքին յարկից սակրերով ու նիգերով փորփրում էին պարսպի հիմքը: Երկրորդ յարկից՝ փոքրիկ խոյերով խախտում էին նրա պրզունքի քարերը: Այդ երկու բաժանման աշխատաւորներին պաշտպանում էր պաշարեալների հարուածներից տամուկ կաշւով պատած հաստ տախտակամածը, որ երկրորդ յարկի յատակից բացուելով՝ կախւում էր պարսպին եւ այդպիսով ծածկում պարսպահարներին:

Հայ զօրքերի մի աստուար խումբ [illegible] կողմը ու սկսաւ կռիւ մղել նրա երրորդ յարկի մարտիկների դէմ, որոնք աշխատում էին երկաթապատ կամուրջը պարսպի վրայ իջեցնել:

Երկու կողմից էլ կատաղի կռիւ էր կատարւում: Նետերը տեղում էին աջ ու ձախ: Նիզակները ճօճւում ու հարուածում: Ժանիքաւոր սուրինները խփւում եւ մարմիններին կառչում, բայց կռւողներից ոչ մէկը տեղի չէր տալիս միւսին:

Յանկարծ երկաթէ ձողապատ կամուրջը աշտարակի բարձունքից [illegible] իջաւ պարսպի վրայ եւ [illegible] մարտիկները [illegible] նրա վրայով խուժել դէպի պարիսպը:

Այստեղ փրթեց յուսահատ կռիւ: Հերոսները դիմադրում էին հերոսաբար, դրսինները խիզախում էին [illegible]: Նիզակներ էին, որ ջախջախւում, վահաններ, որ [illegible], սրեր՝ որ շողում [illegible] էին աջ ու ձախ, եւ մարտիկներ, որոնք կամրջի ու պարսպի վրայից թօթափւում էին դէպի վայր:

(Շար.)

…ական դերը խաղայ: — Անգլիական նաւատորմիղը: Այս ենթադրութիւն հիմնուած է այն հաշիւին վրայ, որ ֆրանսական եւ իտալական նաւատորմիղները իրար հաւասարակշռեն եւ գերման նաւատորմիղը, բացի … փակուի Պալթիկի մէջ:

… օդանաւերու եւ սուզանաւերու վտանգը անգլիական նաւատորմիղին: Ընդունելով հանդերձ որ … զէնքերը զգալապէս փոխած են … ռազմագիտութիւնը, անգլիական ծովակալութիւնը տակաւին … թէ նաւատորմիղը պիտի կրնայ գլուխ ելլել այս վտանգներուն հետ եւ թէ Հռովմ … ռազմագիտութիւնը կը մնայ … ինչ որ էր առաջ:

Ասոր համար է որ եւրոպական խաղաղութեան վարչապետարանի մէջ … կ'առնեն … անգլիական նաւատորմիղին գոյութիւնը: Եթէ հրաշքով մը այս նաւատորմիղը չքանար աշխարհիս երեսէն, … անգլիական անցումը … պիտի փոխուէին եւ … պիտի սռանային: Նաւերը այնքան պիտի հակէր … Հիթլէր ու … պիտի չվարանէին անմիջապէս ռազմավարելու եւ … սահմաններէն դուրս:

Քաղաքավար Հօրացիօ Նէլսըն, որ … Նափոլէոնը … Մեծն Բրիտանիան, … է թէ «անգլիական դրահաւորները լաւագոյն բանակցողներն» են … կեանքի մէջ: Վերջերս Թուրք քաղաքագէտ մը յայտարարեց, թէ նոր պատերազմի մը պարագային Թուրքիա պիտի յուզէ Անգլիոյ … կողմը անցնիլ, քանի որ … ունի բրիտանական նաւատորմիղը:

Ուինսթըն Չըրչիլ գրած է, որ եթէ … պատերազմը ելլէ … մէջ, Դաշնակիցներուն պիտի … կառավարական ու վերջնական պարտութիւն ու կործանում:

Երբ պատերազմը սկսաւ 1914ին, … ֆրանսացիները … չէին … այն գերակայութեան, զոր Անգլիացիները ունէին ծովերու վրայ: Երբ 1914ին Թայմզի մէկ թղթակիցը գրեց, թէ անգլիական նաւատորմիղը հաւասար է ֆրանսական 500,000 զինուորի, զօրավարներ … ծաղրեցան:

Այսօր, պատերազմի փորձառութենէն ետք, ըմբռնումները ասոր … փոխուած են, եւ ամէն մարդ … թէ յաղթանակը գլխաւորաբար արդիւնք էր անգլիական … ռազմական պաշարումին: «Անձնատուութիւն պաշարման» … ա՛ն … թէ ինչը ծովային … կեդրոնական պետութեանց:

Անուրանալի է որ, առանց անգլիական աւրումին, Անգլիան պիտի … պիտի չկրնար … Ֆրանսայի օգնութեան, պիտի … մթերք ստանալ Նոր Աշխարհէն, եւ տեղի պիտի տար …:

Նաւատորմիղին դերը չեղեալ չէ … մեծ պատերազմի … ուրիշ զէնքերու եւ ազդակներու … Բայց իրողութիւն է որ այսօր ալ, ինչպէս 1914ին, … հակեցնողը նաւատորմիղն է:

…922ին Ուաշինկթընի գաշնադրով նաւային սպառազինման սահմանափակում որոշուեցաւ: Այս որոշումը խախտեցաւ երկու պատճառներով, առաջին՝ Հիթլէրի իշխանութեան գլուխ անցնիլը, եւ երկրորդ՝ Ճափոնի անսանձ ընթացքը Ծայր. Արեւելքի մէջ:

1936էն առաջ նաւային սպառազինման դադար էր: Անկէ ի վեր անընդհատ սպառազինման շրջան է, ժամանակ մը որ հակադիր ընտանիքը լծուած … Բայց այս մրցակցութիւնը զուր է, որովհետեւ անգլիական ուժը խիստ մեծ է եւ անհնարին է հասնիլ անոր: Կարելի է զինուորական օդային ուժ կառուցանել կարճ ժամանակի մէջ, ինչպէս յաջողեցաւ ընել Հիթլէր, բայց մէկ օրէն միւսը նաւատորմիղ չ'ըլլար, անկարելի է: Հիթլէր նաւակառուցման ձեռնարկեց միաժամանակ, երբ ցամաքային ու օդային սպառազինման սկսաւ: Բայց առաջինին մէջ նկատելի արդիւնք չէ հասած ցարդ, մինչ վերջին երկուքին մէջ յաջողած է: Ասոր համար է, որ երբ Հիթլէր խզեց յօդուածը Անգլիոյ հետ կնքած նաւային համաձայնութիւնը, ծովակալութիւնը … մտահոգութեան չմատնուեցաւ:

Ոչ օդային արագ սպառազինում, ոչ ցամաքային զինուորում, ոչ իսկ պարտադիր զինուորութիւնը Անգլիոյ մէջ չեն փոխած Անգլիոյ հիմնական ըմբռնումը, թէ պէտք է ամէն գնով պահել ու զօրացնել նաւատորմիղը, որուն մէջ է իր բուն ապահովութիւնը եւ պատերազմը շահելու երաշխիքը:

Երկու կէտի մէջ, սակայն, անգլիական գերակայութիւնը ծովերու վրայ աճեցաւ մրցակիցներ ունի: Առաջին՝ Ամերիկան, որ 1922ի գաշնագրով նաւային հաւասարութեան … է Մեծն Բրիտանիոյ հետ: Երկրորդ՝ Արեւելքի մէջ Ճափոն հզօր նաւատորմիղ մը ունի, թէեւ Անգլիա անոր ետեւէն չէ հաւասարութեան իրաւունքը: Արեւելքի մէջ բրիտանական նաւատորմիղը չի կրնար հաւասարակշռել ճափոնական նաւային ուժը, որ գերազանց է, քանի որ անգլիական 15 մեծ զրահաւորներ միշտ կը կազմեն Ատլանտեանի ու Միջերկրականի նաւախումբի մեծ մասը, եւ կարելի չէ զանոնք Արեւելք ղրկել, որովհետեւ Միացեալներու … կայ թագին: Անշուշտ իտալականին գիծը կայ ֆրանսականին նորմիզը, բայց պատերազմի մը պարագային բրիտանական ռազմանաւերու գլխաւոր ուժերը պիտի գործեն Միջերկրականի ու Ատլանտեանի ջուրերուն մէջ: Ասոր գիծը, սակայն, պէտք է հաշուի առնել որ կայ ամերիկեան հզօր նաւատորմիղը, որ չի կրնար անտարբեր մնալ Ճափոնական վտանգին հանդէպ, եւ վճռական դեր պիտի կատարէ Հարկին Ծայրագոյն Արեւելքի … գործին մէջ:

ՄԱՆԱԳԷՍ

ԿՐՆԱՍ ԱՌՑՈՒ ԻՐԻԿՈՒՆ ՕՏԱՐ ԽՆԻՐ ԱՌՆԵԼ, ԲԱՑԻ ԴԺՈՒԱՐ ԹԷ ԿԱՐԵՆԱՍ ԳՏՆԱԿՕՐԷՆ ՀԵՏԵՒԻԼ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԱՆՑՈՒԴԱՐՁԻՆ Ա-ՌԱՆՑ «ՅԱՌԱՋ»Ի, ՈՐ ՑԱՆՑԱԿՆ-ՐՈՎ ԹԵՐԹԵՐ ԿԸ ԳՐԳՅԷ ԱՄԷՆ ՕՐ:

ԹՈՒՐՔԻԱ

Նուէն ազատնայիք

ՀԱՅՐԵՆԱԿ'ՑԸ Ե՞ՐԲ ԹՈՒՐՔԵՐԷՆ ՊԻՏԻ ԽՕՍԻ

«Իգտամ» թերթին խմբագրապետ Ալի Նաճի Գարաճան, «առանց չու-րին օծանին դպչելու» սիւնակին մէջ հետեւեալը կը գրէ վերի խորագրին տակ.

— Մեր կարեւոր գործերէն մէկն ալ երբեմն յանձնարարել է հայերէնակցին որ Թուրքերէն խօսի: Բայց դուք ձեր ուզածին չափ յանձնարարեցէք, հայրենակիցը, ժամանակ հրեայ, յոյն, հայ հայրենակիցը, երբ թէ անգլիերէն, ֆրանսերէն եւ իտալերէն կը խօսի, շարժուձեւով ու հպարտութեամբ մը, իրենց այդ համբաւաւոր եւ անձոռնի (մէծոէ-պուր) մայրենի լեզուները խօսելէ երբեք չեն հրաժարիր:

Ձեր ուզածին չափ յորդորեցէք, ազդարարեցէք, անոնք գործով իրենց գիտցածէն չեն շեղիր: Ժամանակ մը կը ամչին, կը վախնան, երբ թէ Թուրքերէն խօսելու կը սկսին: Ցետոյ, երբ կը տեսնեն որ Թուրքեր են, դարձեալ «սաստիկ…» …ւու, «պան պիտի» սանձ ընելու, «Նօքարի չամաթաներու» կը սկսին: Այս պատճառաւ է որ տակաւին Իս-թանպուլը Թուրք — Իսթանպուլ չէ դարձած ըլլալ: Ու տակաւին Թաթավլան — Գուրթուլուշ ըլլալէ հեռու — թող ու է կերպով չէ կրցած փրկուիլ եւ Ցոյն մնացած է: Գուրչ-էշմէն Հրէայ է եւ Սամաթիան տակաւին Հայ ըլլալու համբաւը չէ կորսնցուցած:

Ոչ թէ միայն ազգային տեսակէտէ, այլ գեղագիտական տեսակէտով ալ աշխարհի ամէնէն տգեղ եւ ամէնէն աններդաշնակ այդ լեզուները, մանաւանդ այդ հայերէնն ու հրէէրէնը բացարձակապէս արգիլել եւ եթէ խօսողներուն ըմբռնումը չի բաւեր, գոնէ փոքրամասնութեանց փոքրիկներուն ոչ թէ պաշտպան ուղղագիրներով, բայց ոգիով ու մտքով Թուրք դառնալը ապահովել անտեղի չի կրնար համարուիլ:

Մնաց որ, ամէն օր մեր, հեռուէն այս կամ այն մարզին մէջ, լոգանքին, հանրակառքին, փողոցին, խանութին մէջ «փարադիթ ընելու» նման մեր ականջները անհանդուրժելի այս աններդաշնակ լեզուները ստիպողաբար լսելու հարկադրանքին յանձնուած ըլլանք իսկ, միւս կողմէ, ինչպէս կարելի կ'ըլլայ այսքան դարել Թուրք երկրին մէջ Թուրքերէնի հետ մրցելու նման իւրայատուկ ազգութիւններ առաջ բերելու ջանքերուն:

Օրինակ, Իսթանպուլ եկած եւ տարիներով հոս մնացած օտարներ, անգլիացիներ, գերմաններ, ֆրանսացիներ կը ճանչնանք եւ կրնանք ցոյց տալ որ անոնք, գիրենց ըլլալ … յաղթող նպարավաճառի, ծառայի եւ պատառաւորի նման տարրերու մեզմ … քանի ամենէն յաւ-երէն կը սորվին, հայերէն կը սորվին, բայց սա մեր Թուրքերէնը ոչ մէկ կերպով չեն կրնար սորվիլ: Անոնց համար «պէյն» չկայ, «էֆէնտի» կայ: «Թէրլիք» չկայ, «պանթոֆլ» կայ: «Ասպայի» չկայ, «սիկանի» կայ: «Փիլիճ» չկայ, «փուլէ…» կայ: Նոյնպէս Մեծ կղզին երթալ … Մի ջերկրականի մէջ Մետիւսի ըսած կը կարծէք:

Ամփոփելով, մեր հարազատ լեզուն չսիրողները եւ չսիրելու մասին յամառողները մեզի կապուած կարենալ համարելու համար, պէտք կ'ըլլայ բարեմտութեան սահմանը անցնիլ ու միամտութեան սահմանը մտնել:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՊԱՏԱՐԱԳ ՊՐՈՒՔՍԷԼԻ ՄԷՋ

ՊՐՈՒՔՍԷԼ, 21 Մայիս — Պելճիոյ հայ կաթոլիկ համայնքութեան հոգեւոր հովիւ Ց. վրդ. Նալպանտեան իր քահանայութեան քառասնամեակին առթիւ ձայնաւոր պատարագ մատոյց այսօր, Պրիւքսէլի Սէն Թ — Մառի եկեղեցիին մէջ, ի ներկայութեան բազմաթիւ Հայերու եւ Բելճիքահայ ուխտի … կաթոլիկ … հաւատացեալներու. Եկեղեցական երգեցողութիւնները եղան ծառամայն պելճահայ երգչային խումբին կողմէ, ղեկավարութեամբ Պ. Վարդան Սարգսեանի եւ ընկերակցութեամբ երգեհոնի:

Պատարագիչը աւուր պատշաճի քարոզ մըն ալ խօսեցաւ, վեր հանելով հայ կրօնական երգեցողութեան հնութիւնը եւ Հայը ներկայացնելով իբրեւ ամենահին Քրիստոնեայ ժողովուրդ մը, որ ունեցած է փառաւոր անցեալ մը եւ եղած ռահվիրան արեւելքի քաղաքակրթութեան:

Այս պատարագը խիստ նպաստաւոր տպաւորութիւն մը թողուց Պելճերու վրայ եւ առիթ ընծայեց Հայը անգամ մը եւս ծանօթացնելու օտարին:

Քանի մը ամիս առաջ, Նալպանտեան վրդ. միւսոին անունով միւսնոյն երգչախումբը, ղեկավարութեամբ Վ. Սարգսեանի, գնաց Հոլանտա, ու հոն Ամսթէրտամի խոշոր եկեղեցիի մը մէջ պատարագեց բազմահազար Հոլանտացիներու ներկայութեան:

Գովելի միւսնոյն առոն քաջալերութեան արժանի է քարոզութեան այս միջոցը, պայմանաւ որ Նալպանտեան վարդապետ ինքնագլուխ չգործէ, եւ ջանայ միշտ հայ եկեղեցական երգերը արժանավայել եղանակով մը ներկայացնել օտարին:

Հ. Տէրունի

ՃԱՊՈՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ՑԻՐ ՈՒ ՑԱՆ ՀԱՅԵՐ

ԿԱՏԱՆ, 20 Մայիս — Համբարձման տօնին առթիւ, հրաւէր կը ստանամ Միլի գարեգական հանդէսին ներկայ ըլլալու: Հինգշաբթի առաւօտ, նորանալ արշալոյսի գոյնզգոյն ցոլքերուն տակ հոգեկան ամէնէն քաղցր ու երջանիկ կեանքը կ'ապրիմ կարծես:

Ճամբուս վրայ կը նշմարեմ պարտիզպաններ, հողագործներ, որոնք, հակառակ տօնական օր ըլլալուն, բահով եւ բրիչով անընդհատ կը պայքարին հողին հետ, անկէ ապրուստ եւ ապրելու հացը հայթայթելով: Քիչ անդին, ծերուկ մը, աւանակով արտը կը հերկէ, խեղճ կենդանին հեւալով ու տքալով հազիւ կրնայ քաշել արօրը, որ հողին ընդերքը պատռելով օձի պէս յառաջ կը սողայ: Աւելի վերը, պատառ մը, անհոգը քթին, լրագիր կը կարդայ. Կ'երեւի այս խեղճուկին ալ կը հետեւի օրուան քաղաքական տաղնապալի անցուդարձերուն: Հէ՜յ աշխարհ …

Իսկ մեր ինքնաշարժը կը սուրայ, Միլի այնպէս կը թուի թէ ճամբու երկու կողմերուն ծառերն ու արտերը, տուներն ու մարդիկ դէպի ետ կը նահանջեն: Եւ ահա յանկարծ խիտ ծառերու մէջէն կը տեսնուի Միլի կղմինտրէ գործարանը իր բարձրաւոյց ծխնելոյզով:

Կը հասնինք Միլ, Հայկական թաղամասը, որ գործատիրոջ կողմէ տրամադրուած սենեակ մը ունին եւ, հին, նահապետական ոճով շինուած: Արեւի գեղեցիկ փայլը կը նուագի տակաւ առ տակաւ, երկնքի մէջ ամպերու յեղափոխութիւն մը յառաջ կուգայ: Եւ ահա արեւը անմիջապէս հարաւ մը պէս իր դէմքին մութ քօղեր առած, կարծես կը յամառի մեկնելու այս աշխարհէն: Եւրոպայի քաղաքական խառնակ կացութեան նման, բնութիւնն ալ իր պատկերը եւ գոյնը կը փոխէ օրուան մէջ քանի մը անգամ: Եւ ահա զորս դու պատուիրեցիր, տեղատարափ մը ճիշդ այն պահուն երբ դպրոցի փոքրիկ սրահէն ներս կը մտնէինք: Ահ մը երիտասարդներ, ամէն զոհողութիւն յանձն առնելով, իրենց համեստ աշխատանքով շինեց են այս պզտիկ շէնքը, որպէսզի կարենան դաստիարակել իրենց զաւակները:

Թաղեցիները կը հաւաքուին դպրոցը, խումբ մը աշխոյժ մանուկներ ուրախ զուարթ կը խայտան, նորեկներուն առջեւ իրենց տաղանդն ու կարողութիւնը ցոյց տալու միտումով: Փոքրիկ աղջնակ մը դրատախտակին վրայ ի զուր կը փորձէ իր անունը գրելու: Դպրոցի վարչութեան քարտուղարը, Ց. Սարգիսեան, հանդէսը կը բանայ, պարզելով իրենց նպատակը: Աշակերտները կ'երգեն «Թաղ նահատակը»: Ցետոյ խօսք կ'առնէ իրենց ուսուցիչը, Պ. Վահրամ Միտոնց, Պարտիզակցի, նախկին լեգէոնական մը, որ կռուած է ֆրանսական բանակի մէջ, Կիլիկիոյ ճակատին վրայ: Կը խօսի հանդարտ եւ բարձր ոճով մը: Կը թելադրէ ըլլալ ազգասէր, ուժ տալ կրթական գործին, չմոռնալ որ մատաղ սերունդը ուծանայ միջազգային խառնարանի մէջ: Խօսք կ'առնէ նաեւ Լեւոն Գեղունի, որ իր կարգին քաջալերելով ամ մը տալով գործը, եւ այն նիւթական ծանր զոհողութիւնները որոնց ենթարկուած են դպրոցի անդամները, կը խրախուսէ զանոնք, որպէսզի չյուսահատին: «Թէեւ անուն փոքր, բայց գործով մեծ ու օգտակար է ձեր կատարած աշխատանքը», կ'ըսէ տղաք: Շարունակեցէք ձեր կրթանուէր աշխատանքները, որով հետեւ այս օրուան ձեր զաւակները վաղուան ազատ Հայաստանի յոյսն ու ապագան պիտի կազմեն: Գիտցէք որ մանուկ մը կրթելը ազգ մը կրթել է: Մի թողուք որ մոխիրներու տակ թաղուած կայծերը մարին: Աշակերտները կ'երգեն «Համբարձում Եայլա»ն: Տեղի կ'ունենայ վիճակահանը: Շահեցան հետեւեալ թիւերը. 329, 43, 367, 200, 210: Ստանալու համար դիմել H. Sarkissian, Quartier Blancherie, les Milles, R. D. R.:

Գեղարուեստական բաժնէն վերջ տեղի ունեցաւ խնճոյքը: Եղան յեղափոխական երգեր, զանազան երգեր եւայլն:

Դաշնակցական

ՄԱՆՈՒԻ ՎՏԱՆԳՆԵՐԸ

Թէեւ վճռապէս կարելի չէ ըսել, թէ ծխելը յառաջ կը բերէ սրտի հիւանդութիւն, ստամոքսի քաղցկեղ եւ բերանի խլիրդ, բայց բժշկական պրպտումները ապացուցած են թէ արտակարգօրէն շատ ծխելը կրնայ այս մահացու հիւանդութեանց պատճառ դառնալ: Կեանքի ապահովագրութեան վիճակագրութիւնները ցոյց տուած են, թէ մահացութեան տոկոսը աւելի բարձր է մոլի ծխողներու՝ այսինքն օրական 30 — 50 գլանիկ ծխողներու մէջ: Այս մահացութեան բարձր տոկոսին ենթակայ են առաւելապէս 30 — 50 տարեկան անհատները: Ցիսուն տարեկանէն ետք մահացութեան տոկոսը կ'իջնէ: Ասիկա թերեւս արդիւնք է այն իրողութեան, որ մինչեւ յիսուն տարիքը ծխախոտին դիմացողի մը կազմը այնքան ամուր եւ առողջ է, որ այնուհետեւ դժուար կը պարտուի նիքոթինէն:

Վերոյիշեալները կարծիքն են Սթոքհոլմի նշանաւոր բժիշկներէն Տոքթ. Գերկսթրանտի, որ այս մասին դասախօսութիւն մը կարդաց Նիւ Եորքի մէջ: Ան յայտնեց թէ ստամոքսի քաղցկեղի եւ բերանի խլիրդի կարգ մը դէպքերը արդիւնք են ծխախոտի չափազանց գործածութեան: Ծխող բերանները աւելի շուտ ենթակայ են նաեւ վեներական (սիֆիլիս) վտանգին: Իսկ ծխամորճը ուղղակի շրթունքի խլիրդ յառաջ կը բերէ: Կայ նաեւ ծխախոտ ծամելու մոլութիւնը, որուն հետեւանքն է խռչափողի խլիրդը:

ԱՄԵՐԻԿԱՑԻ միլիոնատէրի մը զաւակը, որ երեք տարիէ ի վեր կ'ապրի պողպատէ թոքի մէջ տարափոխիկ անդամալուծութեամբ, եւ որ Չինաստանէն Ամերիկա փոխադրուեցաւ պողպատէ թոքի մէջ, անցեալ օր Նորմանտի նաւով հասաւ Հավր եւ անկէ ալ, չորս ինքնաշարժերու մէջ, այցելեց Լուրտ, բժշկուելու յոյսով: Այս ճամբորդութիւնը արժած է 15,000 թերլին:

ՆԱՑԻՆԵՐԸ այսուհետեւ պարտաւոր են իրար բարեւել իբրեւ ընկերներ: Բացառութիւն պիտի կազմէ միայն Հիթլէր, որ պէտք է միշտ կոչուի «Առաջնորդն իմ»:

ԱԼՊԱՆԻԱՅԻ ԳՐԱՒՈՒՄԸ եւ յաւելուածական սպառազինութիւններ 7,755,000,000 լիրէթի պիտի բարձրացնեն Իտալիոյ ելեւմուտքին բացը, համաձայն պաշտօնական տեղեկագրի մը: Կը կարծուի թէ նոր տուրքեր պիտի հաստատուին:

ՃԱՓՈՆԻ մէջ ֆաշական — նացիական կուսակցութիւն մը պիտի հիմնուի: Այս շարժումին գլուխը կանգնած է Պ. Նաքաօ, որ կը ջանայ իր շուրջ համախմբել բոլոր անոնք որ կը հիանան Հիթլէրին վրայ: Կառավարութիւնը որոշեց առայժմ կողմ չբռնել եւրոպական պատերազմի մը մէջ, մինչեւ որ մանրամասնութիւններ ամբողջովին պարզեն կացութիւնը:

ՅԱՌԱՋԻ ԹԵՐԹՕՆԸ (30)

ԻՆՆՍՈՒՆ ԵՐԵՔ

Հեղինակ՝ ՎԻԿԹՈՐ ՀԻՒԿՕ — Թարգմ. Ս. Ց.

Կանացի ձայն մը կ'ըսէր.

— Անապարենք, Ֆլէշար, այս կողմէն պէտք է երթալ:

— Ոչ, միւս կողմէն:

Խօսակցութիւնը կը շարունակուէր. ձայներէն մէկը բարձր էր, միւսը մեղմ եւ ցած:

— Դուք ի՞նչ անուն կուտաք այս ագարակին, ուր մենք այժմ կը բնակինք:

— Էրբ — Ան — Բէյ:

— Դեռ շա՞տ կ'ուզէ, որ մենք այնտեղ հասնինք:

— Շիրդ քառորդ ժամ մը:

— Անապարենք որ երկոյեան ապուրին հասնինք:

— Մենք քիչ մը ուշացեր ենք:

— Պէտք է վազել, բայց ձեր ձագուկները յոգնած են, մենք միայն երկու կին ենք, չենք կրնար երեք երախայ դրկել: Ֆլէշար, դուք արդէն անոնցմէ մէկը գրկած կը տանիք: Ո՜հ, ինչքան ծանր է, կարծես թէ կապար ըլլայ. այդ շատուկեր լաւ կուտը թէեւ ծծէն կտրած էք, բայց միշտ կը գրկէք: Լաւ չէ, մի՛ թողուք որ ինքը քալէ: Օ՜հ, այն ժամանակ աւելի դէշ, կ'ուշանանք եւ ապուրը կը պաղի:

— Ի՞նչ պատուական են այս կօշիկները, զոր դուք ինծի տուիք, կարծես յատուկ ինծի համար կարուած ըլլան:

— Ի հարկէ, այդ աւելի լաւ է քան թէ բոպիկ պտտիլ:

— Ա՜հ, անապարենք, Ռընէ Ժան:

— Այս անպիտանը մեզ ուշացուց. անիկա անպատճառ ճամբան պիտի խօսէր հանդիպած ամէն մէկ փոքրիկ գեղջկուհիի հետ. հիմակուընէ արդէն ցոյց կուտայ թէ ի՛նչ է:

— Ցինքն, անիկա հինգ տարու է հինգ տարուան մէջ:

— Հապա ուրեմն, Ռընէ Ժան, ինչո՞ւ խօսեցար գիւղին մէջ այդ փոքրիկ աղջկան հետ:

Մանկական ձայն մը, որ տղու ձայն էր, պատասխանեց.

— Որովհետեւ ես զայն կը ճանչնամ:

— Ի՞նչպէս, դուն զայն կը ճանչնա՞ս:

— Այո՛, պատասխանեց պզտիկ տղան, որովհետեւ այս առաւօտ անիկա ինծի կլոր հաց տուաւ:

— Ահա թէ ինչպիսի տղայ է, պատաց կինը, միայն երեք օր է որ կը գտնուինք այստեղ, բայց այս թզուկ պզտիկը իրեն համար սիրուհի գտեր է:

Ձայները հետզհետէ հեռացան եւ լռութիւնը կրկին թագաւորեց:

— o —

Բ.

ԱԿԱՆՋ ՈՒՆԻ, ԲԱՑՑ ՉԻ ԼՍԵՐ

— o —

Ծերունին մնացած էր անշարժ, այլեւս չէր մտածեր, հազիւ կը թափէր երազներու մէջ: Ձորս կողմը ամբողջ բնութիւնը հանդարտութիւն, խաղաղութիւն, վստահութիւն եւ միայնութիւն կը շնչէր: Աւազակոյտի կատարը դեռ լուսաւոր էր մնացած. բայց տափարակը արդէն կիսով չափ պատած էր մթութեամբ, իսկ անտառներու մէջ գիշերը կատարեալ էր: Արեւելքէն կը բարձրանար լուսինը: Քանի մը աստղեր կը փայլէին կապոյտ գմբէթի տժգոյն խորութեան մէջէն: Ծերունին, թէպէտ պաշարուած ծնչող հոգերով, բայց խորասուզուած էր անհունի վեհ եւ անբացատրելի պարզութեան մէջ: Ան կը զգար, որ իր մէջ կը ծագի այն աղօտ արշալոյսը զոր յոյս կը կոչեն, եթէ միայն կարելի է յայտնել այս քաղաքացիական կռիւներու ապառնին: Վայրկեանաբար կը կարծէր, որ բոլոր աղմուկները արդէն անյայտացած էին, քանի որ անգամ մը ցամաք ելած էր այդ ծովէն, որ այնքան անողորմ եղած էր դէպի ինքը: Ու ոչ չէր դիտեր իր անունը. մինակ էր ինքը. թշնամիին համար այլեւս կորսուած էր ասանց իր ետեւէն հետք ձգելու, որովհետեւ ծովի մակերեսին վրայ ոչ մէկ հետք չի մնար: Ու գիտէր, որ այսպէս պահուած, մոռցուած, ինքը այժմ դուրս է ամէն կասկածէ: Անբացատրելի վեհ անդորրութիւն մը սփռած էր անոր սրտին, քանի մը րոպէ եւ անիկա արդէն քնացած էր:

Լռութիւնը, որ պատած էր երկինք ու երկիրը այդ խաղաղական երեկոյեան ժամին, իր տարօրինակ հրապոյրներով զօրանչացուցած էր այդ մարդը, որ դուրսէն եւ ներսէն շրջապատուած էր այնքան յուզումներով:

Կը լսուէր միայն ծովէն փչող հովի ձայնը. բայց հովը անընդհատ բան մըն է եւ կարելի չէ զայն աղմուկ կոչել, այնքան սովորական է դարձած:

Ցանկարծ ան ոտքի ցատկեց:

Արտաքոյ կարգի երեւոյթ մը իր գրաւեց անոր ուշադրութիւնը: Իր հայեացքը ուղղեց դէպի հորիզոն: Առանձին յամառութեամբ կը դիտէր Քորմէրէի զանգակատունը, որ տափարակի կեդրոնին մէջ կը ցցուէր իր աչքերուն առաջ: Իսկապէս արտաքոյ կարգի բան մը տեղի կ'ունենար այդ զանգակատան մէջ:

Զանգակատան ուրուագիծը շատ որոշ կերպով կը ծրագրուէր, կ'երեւար անոր աշտարակը, որուն կատարը կը վերջանար բուրգի նման: Աշտարակի եւ բուրգի մէջ կ'երեւար զանգակի կախատեղը՝ շինուած քառակուսի ձեւով, անփեղկ պատուհաններով, այնպէս որ ամէն կողմէ բաց կը տեսնուէր: Գրքթաների մէջ զանգակատուները սովորաբար այսպէս շինուած են: Այժմ այդ զանգակի կախատունը հաւասար ընդմիջումներով յաջորդաբար կը բացուէր եւ կը գոցուէր: Իր երկայն եւ մեծ պատուհանը երբեմն կ'երեւար բոլորովին սպիտակ, երբեմն սեւ. երբեմն անոր մէջէն կ'երեւար երկինքը, երբեմն յանկարծ կը գոցուէր. լոյսին յանկարծ կը յաջորդէր խաւարը. այդ բացուիլը եւ գոցուիլը կը կատարուէին մէկ վայրկեան մը մէջ եւ այնպիսի կանոնաւորութեամբ, որ, կարծես, մուրճի հարուածներ ըլլային դարբնոցի սալին վրայ:

Քորմէրէի զանգակատունը մօտ երկու մղոն հեռու էր ծերունիի կեցած տեղէն: Ծերունիը դէպի աջ կողմը դարձաւ եւ դիտեց Պաէ-Բիգանի զանգակատունը, որ ուղղաձիգ կը բարձրանար հորիզոնին վրայ. առոր զանգակներու կախաղանն ալ՝ ինչպէս Քորմէրէինը, կը բացուէր եւ կը գոցուէր:

(Շար.)

լին ղալինքին անուկլի ծանրութիւնը, իբրեւ ռազմական գործիք, եթէ ուզեն ամէն գնով անվթար պահել իրենց անարդար շահերը եւ խափանել տարածու – թենէ եւ հարստութենէ զրկուած ժողովուրդներու կեանքը, զարգացումը եւ աշխատանքը »։

«Վայրկեանը հասած է»

Իտալօ-գերմանական խմբակցութիւնը կը պահանջէ Վերսայլի դրութեան վերաքննութիւնը։ Այսպէս կը գրէ Գ. Կայտա «Ժօրնալէ տ'Իթալիա»ի մէջ, իտալօ-գերման զինակցութեան կնքումէն անմիջապէս ետք։ Այս վերաքննու – թիւնը առանձնապէս կը շահագրգռէ Գերմանիան եւ Իտալիան մէկ կողմէ եւ Անգլիան ու Ֆրանսան միւս կողմէ. «Կենսական տարածութեան հարցը պաշտօնապէս դրուած է հրապարակի վրայ։ Այժմ վայրկեանը հասած է զայն լուծելու։ Գերմանօ-իտալական խմբակցութիւնը աւելի հզօր է քան «օղակող» խմբակցութիւնը»։ Ֆաշական օրկանին մէջ յօդուածագիր մը եւս կ'ըսէ, թէ ժամանակը կը մօտենայ, որ Ֆրանսա հաշիւ տայ. «Գ. Մուսոլինի այլեւս ո եւ է խօսք չարտասանէ. բայց իշխանութեան փոխանցում մը կը մօտենայ։ Ապագան մերն է»։

Նոր դէպքեր Տանցիկի մէջ

Նոր դէպքեր պատահեցան Տանցիկի սահմանին վրայ, թէեւ ոչ այնքան ծանր։ Միեւնոյն ատեն Տանցիկի ծերակոյտը ուժգին բողոքագիր մը ուղղեց լեհական պատուիրակին, պահանջելով որ լեհական կառավարութիւնը դադրեցնէ սահմանագլուխի «լեհ ջղագար պաշտօնեաներու անպատասխանատու գործունէութիւնը»։

Կ'ըսուի թէ լեհ սահմանապահները կրակ բացած են գերման կառավարի մը վրայ, երբ կառքէն դուրս ելած էր, մաքսային ձեւակերպութիւնները կատարելու համար։ Լեհերու պատմութեան համաձայն, կառավարը սահմանագլուխը անցած էր բաւական տեղ, եւ պահակները հարկադրուեցան հրացան պարպել օդին մէջ, իբրեւ ազդարարութիւն։ Ուրիշ գերմանական պատմութիւն մը կ'ըսէ թէ երկու լեհ զինուորներ իրենց հրացաններով Տանցիկի հողը մտած, բայց վտարուած են պահակներուն կողմէ, ձգելով իրենց հեծելանիւները։ Իսկ Լեհերը կը դանգատին թէ գերմանական չորս օդանաւեր թռիչք մը կատարած են լեհական հողին վրայ։ Այս օդանաւերէն մէկը, որ չեխական արտադրութիւն էր, վար առնուեցաւ, եւ օդաչուն ձերբակալուեցաւ։

Տանցիկի ծերակոյտը իր բողոքագրին մէջ կ'ըսէ թէ լեհական օդանաւեր սաւառնած են Տանցիկի հողին վրայ։ Բողոքագիրը ուրիշ դէպքեր ալ կը յիշէ։ Երկու կողմի թերթերը կը շարունակեն լրագրական ճակատամարտը, թանձրացնելով մթնոլորտը։

73 մեթր ծովուն տակ

Ամերիկեան սուզանաւ մը, որուն մէջ կը գտնուէին 62 հոգի, խրեցաւ Փորթսմութի մօտ (Անգլիա) 73 մեթր խորութեամբ։ Գերմարդկային ճիգերու շնորհիւ կարելի եղաւ փրկել 33 արկածեալներ, նախ 7, յետոյ 8, յետոյ 18 հոգի։ Կը կարծուի թէ միւսները խեղդուած են։ Բազմաթիւ կիներ լուացուցած էին գիշերը, անձկութեամբ սպասելով իրենց սիրելիներու վերադարձին։ Այս առթիւ առաջին անգամ ըլլալով փորձուեցաւ «ճրասոյզ զանգը», ազատելու համար արկածեալները։ Սուզակները գերմարդկային ճիգեր կը թափեն, մնացեալներն ալ փրկելու համար, ողջ կամ մեռած։

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՄԷՑԻ մէջ զինուորական դատարանը քանական տարուան բանտարկու – թեան դատապարտեց Ֆրանսացի սպայ մը եւ երկու Գերմաններ, լրտեսու – թեան համար։

ՆՈՐԻՆ ՆԱԽԱՐԱՐԸ հերքեց այն լուրը թէ որոշած է փոխել ոստիկանութեան վերատեսուչը, Գ. Լանժրոն։

ԱՆԳԼԻՈՅ Մայր Թագուհին վիրաբուժական քննութեան մը ենթարկուե – ցաւ, աչքը վիրաւորուած ըլլալով, իբրեւ հետեւանք ինքնաշարժի արկածին։ Վիճակը մտահոգութիւն չի պատճառեր։

ՍՈՒՐԻՈՅ երեսփ. ժողովը վերսկսաւ իր աշխատանքները, մէկ ամսուան դադարէ մը վերջը։ Ներկայ էին 53 երեսփոխաններ, 104ի վրայ։ Այս առթիւ քուէարկուեցան երկու բանաձեւեր, որոնց մէկը հաւատարմութիւն կը յայտնէ ժողովրդապետական սկզբունքներու, դատապարտելով տկար ազգերու դէմ կատարուած բռնութիւնները։ Երկրորդ բանաձեւը կը յայտնէ թէ Սուրիա կ'ուզէ պահել Ֆրանսայի բարեկամութիւնը 1936ի դաշնագրի սահմանին մէջ եւ ցաւ կը յայտնէ մարզպանին վերջին յայտարարութեան դէմ որ երբեք խօսք չըներ այս դաշնագրին վաւերացման մասին։

ՆՈՐԷՆ ՃԵՐՄԱԿ ՀԱՑ պիտի ծախուի Իտալիոյ մէջ, այսօրուընէ սկսեալ։ Նոր բերքը բաւարար ըլլալով, այլեւս անհրաժեշտ չի համարուիր եգիպտացորեն խառնել ալիւրին մէջ։

ՊԱՊԻՆ ԴԷՄ ճառ մը խօսեցաւ Գլըմինկէմի (Անգլիա) եպիսկոպոսը, դանգատելով թէ ան չպարսաւեց իտալիոյ վարած քաղաքականութիւնը Եթովպիոյ, Սպանիոյ եւ Ալպանիոյ մէջ։ Եկեղեցական համագումարը միաձայնութեամբ քուէարկեց այս բանաձեւը, որ ուղղուած է նաեւ հանգուցեալ Պապին դէմ։

ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ օդատորմիղին ընդհ. քննիչը, զօր. Միլք Հռոմ գնաց, խորհրդակցելու համար Իտալիոյ օդանաւային հրամանատարութեան հետ։

ՃԱՓՈՆ որոշեց պաշարել Չինաստանի ամբողջ ծովեզերքը։ Այն օտար նաւերը որ արտօնութիւն չեն առներ, գրաւման պիտի ենթարկուին։ Կ'ըսուի թէ Ճափոն ոսկիի եւ պղպատի նեղութիւն կը կրէ։

ՆՐԵՍՓ. ԺՈՂՈՎԻՆ արտաքին գործերու յանձնախումբը ժողով գումարելով, շատ մը ղեկուցումներու կարգին լսեց նաեւ նոր տեղեկութիւններ Ֆրանքօ-Թուրք բանակցութեանց մասին։

ՖՐԱՆՍԱՑԻ ՖԱՇԱԿԱՆ ՎԱՐԻՉԸ, Գ. Պիւքառ, դատական հետապնդումներու ենթարկուեցաւ, ամբաստանուած ըլլալով թէ հակաֆրանսական քարոզութիւններ կը կատարէ օտար դրամով։ Այս առթիւ խուզարկութիւններ կատարուեցան եւ շատ մը կարեւոր թուղթեր բռնուեցան։ Երկու անիշխանականներ ալ մէկ տարի եւ 15 օր բանտարկութեան դատապարտուեցան, «ուղղակի գործողութիւն եւ խափանարար ձեռնարկներ» յանձնարարած ըլլալով իրենց թերթին մէջ։

ԱԶԳԵՐՈՒ ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ Խորհուրդին 105րդ նստաշրջանը փակուեցաւ առանց չօշափելի գործ մը կատարելու։ Կ'ըսուի թէ ծրագիր մը կը մշակուի, օգնութեան հասնելու համար վտանգուած պետութեանց։

ՊՈՀԵՄԻՈՅ ԵՒ ՄՈՐԱՎԻՈՅ գրաւման առթիւ, Գ. Չէյմպըլէն հարցումի մը պատասխանելով յայտարարեց թէ չի կրնար հաւաստիք տալ թէ Անգլիա երբեք պիտի չճանչնայ այդ գրաւումը։ Ընդդիմադիրները դժգոհ մնացին այս պատասխանէն եւ նորէն պիտի հարցապնդեն։

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Նախկին պատերազմիկ Հայ Սոսյիթ Միութիւնը կը ծանուցանէ թէ 28 Մայիս, Կիրակի, Փարիզի Հայոց եկեղեցիին մէջ, 15 Ռիւ Ժան Կուժոն, պատարագէն վերջ տեղի պիտի ունենայ հոգեհանգիստ ի յիշատակ բոլոր հայ ռազմիկներու եւ մարտիկներու, որոնք ինկան հայ ժողովուրդի անկախութեան եւ ազատագրութեան համար, համաշխարհային պատերազմին զանազան ճակատներու վրայ եւ Հայաստանի Հանրապետութեան գծերին ներքեւ։

Կը հրաւիրուի հայրենասէր ժողովուրդը իր յարգանքի պարտականութիւնը կատարելու։

ՍԵՆՖՕՆԻՔ ՆՈՒԱԳԱՀԱՆԴԷՍ ԱՐԱ ՊԱՐԹԵՒԵԱՆԻ

17 Յունիս, Շաբաթ երեկոյ, **Salle Gaveau**ի մէջ

ԿԸ ՄԱՍՆԱԿՑԻՆ ՕՐ. Վ. ՃԻՆՃԵԱՆ (ԴԱՇՆԱԿ) 1[er] Grand Prix de la ville de Marseille

ԵՒ «ՍԻՓԱՆ-ԿՈՄԻՏԱՍ» ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲԸ, ՈՐ ՊԻՏԻ ԵՐԳԷ ՊԱՐԹԵՒԵԱՆԻ «ՆԱՀԱՏԱԿՆԵՐՈՒ ՊԱՏԱՐԱԳԸ»

ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲ ԵՒ ՆՈՒԱԳԱԽՈՒՄԲ 100 ՀՈԳԻ

Այրի Տիկին Նենի Ղազարեան եւ զաւակունք, Այրի Տիկին Մառի Վանհրամեան, Տէր եւ Տիկին Յովսէփ Ղազարեան (Պորտօսսան), Գ. Սեթիկ Ղազարեան (Միլան) ինչպէս նաեւ իր ազգականները սգոյ խորունկ կսկիծով կը ծանուցանեն իրենց սիրելի ամուսնոյն, հօր, եղբօր, փեսին եւ ազգականին

ՄԻՍԱՔ ՂԱԶԱՐԵԱՆԻ

զառնաղէտ մահը որ տեղի ունեցաւ Մայիս 24ին։ Յուղարկաւորութիւնը տեղի պիտի ունենայ 26 Մայիս, Ուրբաթ առաւօտ ժամը 11ին Փարիզի Հայոց եկեղեցիին մէջ, 15 Ռիւ Ժան Կուժոն։

Մահազդ դրկուած չըլլալով կը խնդրուի ներկայս իբր այն նկատել։

×

Տէր եւ Տիկին Ա. Այվազեան եւ զաւակունք. Տէր եւ Տիկին Տ. Թաքոյեան եւ զաւակունք. Տէր եւ Տիկին Գ. Ճորաեան եւ զաւակը. Տէր եւ Տիկին Կ. Ճարաեան եւ զաւակը. Գ. Ճարաեան (Մարսէյլ). Տիկին Լ. Շեյրերեան. Տէր եւ Տիկին Գեղամ Շեյրերեան (Նիս), Խարբերդցիեան ընտանիք (Ամերիկա-Փարիզ). Սամուէլեան ընտանիք (Ամերիկա). Գայսառեան ընտանիք (Հարաւային Ամերիկա) սրտի խորունկ կսկիծով կը ծանուցանեն իրենց սիրելի մօր, մեծ մօր, զոքանչին, մօրաքրոջ եւ ազգականին

ԱՅՐԻ ՏԻԿԻՆ ՄՐԲՈՒՀԻ ՍԱՄՈՒԷԼԵԱՆԻ

(ԾՆԵԱԼ ԽԱՐԲՈՒՐԹԼԵԱՆ ՔՂԻՆՑԻ)

զառնաղէտ մահը որ տեղի ունեցաւ Մայիս 21ին Մարսէյլի հիւանդանոցին մէջ 65 տարեկան հասակին։

Յուղարկաւորութիւնը տեղի ունեցաւ 22 Մայիս Երկուշաբթի կէսօրէ վերջ։

Այս առթիւ շնորհակալութիւն կը յայտնեն անէն անոնց որոնք անձամբ, գրաւոր կամ ծաղկեպսակով ցաւակցութիւն յայտնեցին։

ՄԱՅԻՍ 28 ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

ՆԱԽԱԳԱՀՈՒԹԵԱՄԲ Հ. Հ. ՊԱՏՈՒԻՐԱԿՈՒԹԵԱՆ

27 Մայիս, Շաբաթ երեկոյ, ժամը 8,30էն մինչեւ լոյս

Petit Journalի սրահին մէջ, 21, Rue Cadet, մէթրօ Cadet

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ **Ա. ԽԱՏԻՍԵԱՆ**

ԿԸ ԽՕՍԻՆ **Ս. ՎՐԱՑԵԱՆ, Mr. H. Lemery**

(Sénateur, Ancien Ministre), **Mr G. Gautherot** Sénateur)

Mr. A. Faillet (Secrétaire Générale de (Union Française)

ՆԵՐԿԱՅ Կ'ԸԼԼԱՅ **Mr Paul de Véou**

կը խօսին՝ Կովկասեան ժողովուրդներու ներկայացուցիչները

Ուղերձներ հայ միութիւններու կողմէ, կ'երգեն Օր. Ա. ԱԼԳԱՆ եւ Գ. Գ. ՄԷՃԹԵՐԵԱՆ, խմբերգներ՝ Ս ՓԱՆ ԿՈՄԻՏԱՍ երգչախումբի կողմէ ղեկավարութեամբ Գ. Ա. ՊԱՐՁԻԻԵԱՆԻ՝ Հայկական պարեր բեմի վրայ. Պարահանդէս մինչեւ առաւօտ ընտիր ճ. ք. թոմպօլա, պիւֆէ։ Մուտք 7,50 ֆր.

ՇԱՎԻԼԻ ՍԷՋ, 28 ՄԱՅԻՍ. ԿԻՐԱԿԻ ՅՈՐԵԿԷՆ ՄԻՆՉԵՒ ԿԷՍ ԳԻՇԵՐ

ՍԱԼ ՏԷ ՖԷԹԻ ՍՐԱՀԻՆ ՄԷՋ

ԿԸ ԽՕՍԻ **Գ. Վ. ՓՈՆՓՈՒՉԵԱՆ**

Գեղարուեստական բաժին՝ կը ներկայացուին «ԱՆՈՒՇ»էն երեք պատկեր եւ «ԵՐԿՈՒ ՇԱՅՐԱՑԵՂՆԵՐԸ» (զաւեշտ) անդուսյն «Բաֆֆի»։

Գեղ. խումբի կողմէ, Ներսական պարեր։

Մուտք 6 ֆրանք — Օթօպիւսով իջնել Mairie

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՆ — Վ. ՆԱԻԱՍԱՐԴԵԱՆԻ

ԱՇԽԱՐՀԻ ՆՈՐ ԲԱԺԱՆՈՒՄԸ

(Միւթիխի առիթով)

Ընտիր թուղթ, մաքուր տպագրութիւն, էջ 323 (չորս քարտէսներով) տպ. «Յուսաբեր» 1939։ Գին 30 ֆրանք։ Արդիւնքը պիտի յատկացուի Հ. Յ. Դ. Թանգարանին։ Փարիզի մէջ դիմել ընկեր Լ. Գեւոնեանի «Յառաջ»ի խմբագրատունը, զաւառներու մէջ տեղական մարմիններուն։

ՅԱԿՈԲ ՔԻՒՐՔՃԵԱՆ

ԼԻՈՆԷ ՄԻՒԶԻՔԱԼԻ ՋՈՒԹԱԿԻ ՈՒՍՈՒՑԻՉ, ԿԸ ԾԱՆՈՒՑԱՆԷ ԹԷ

27 ՄԱՅԻՍ, ՇԱԲԱԹ ԵՐԵԿՈՅ ԺԱՄԸ ՃԻՇԴ 8,45ԻՆ

ՍԱԼ ՄԱԶԸՆՈՅԻ ՇՔԵՂ ՍՐԱՀԻՆ ՄԷՋ, 89 Ռիւ տ'Օպանյ, Մարսէյլ

իր կազմակերպած

ՆՈՒԱԳԱՀԱՆԴԷՍ _ ՈՒՆԿՆԴՐՈՒԹԵԱՆ

Պիտի մասնակցի Մարսէյլի ֆրանսական շրջանակին ծանօթ դաշնակահարուհի եւ բոլոր քննադատներին խանդավառութեամբ ողջունուած ՀՐԱՇՔ-ՄԱՆՈՒԿԸ։

ՕՐ. ՆԻՔՈԼ ՔՈՒԼԱՆԺ (12 տարեկան)

Լիոնէ միւզիքալի բարձրագոյն կարգէն առաջին մրցանակաւոր

Անշուշտ Մարսէյլի մեր գեղարուեստասէր հայրենակիցները այս անգամ ալ բազմութեամբ պիտի փութան ՍԱԼ ՄԱԶԸՆՕ։

Մուտքը ազատ է։ Յայտագրի մը գնումը պարտաւորիչ է։ Գին 3,50ֆր. Տեղ գրաւել ժամը 8.30էն առաջ, նուագահանդէսը կը սկսի ծանուցուած ժամանակին։

Միջազգային փուրպոլի քառնուա

«ԲԱԺԱԿԻ ՄՐՑՈՒՄ» *Coupe Campari*

կազմակերպուած Փարիզի Իտալացիներու կողմէ, Կիրակի 28 եւ Երկուշաբթի 29 Մայիս «Stade Italia»ի մէջ ժամը 14ին

62 Bd. Carnot. Փարիզ (12[e])

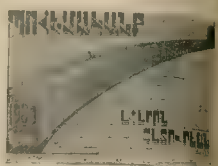
Մասնակցութեամբ Air-Franceի, Հ. Մ. Ը. Մ.ի, A. S. Russeի եւ U. S. Italienneի առաջին խումբերուն։

Մուտք 5 եւ 3 ֆր., զինուորներու 2 ֆրանք

Հաղորդակց. միջոց. — Metro Porte Dorée, Autobus PC. AU. AY

Վրացիներու ազգային տօնը

Մայիս 26ի Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8,30ին Salle de la Société d'Encouragement pour l'industrie nationaleի մէջ (44 rue de Rennes, Place St Germain de Près) պիտի տօնուի Վրաստանի անկախութեան 21րդ տարեդարձը։ Փափաքելի է որ հայ հայրենակիցները ներկայ գտնուին։

Le Gerant : H. STEPHAN
Imprimerie A-DER (AGOPIAN) 17, Rue Dameane .. Paris (13)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 376.285

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN — Téléphone : GOBelins 15 - 70

Rédaction et Administration — Chèque Postal Paris 1678 - 63

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Dameme, PARIS (13e) (ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ — ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

	Տարեկան	Վեցամսեայ	Եռամսեայ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ՇԱԲԱԹ 27 ՄԱՅԻՍ

SAMEDI 27 Mai 1939

ԺԵ ՏԱՐԻ — 15e Année No. 4051

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՐՈՐԴ ԽՕՍՔ

ՆԱԽ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԳԻԾ ՄԸ

Ազգային կեանքի մէջ եղած վատտակաւոր մը, որ տարիներով տեւած է «Յառաջ»ի եւ ուրիշ պաշտօնակիցներու հրատարակութեանց, դիտել կուտայ թէ ի զուր կը շարունակենք «միացեալ ճակատ»ի քարոզութիւնը, առանց գործնական, թանձրացեալ ծրագրի մը :

Օրինակ, մեր բարեկամը չի հաւատար թէ կարելի է առաջարկուած նպատակին հասնիլ, «միացեալ ճակատ»ը կազմելով Փարիզի մէջ: Իւրաքանչիւր գաղութ իրեն յատուկ պայմաններ ունի, միշտ ենթակայ՝ հովանաւոր պետութեան օրէնքներուն:

Ենթադրելով իսկ թէ կարելի է պատգամաւորական ժողով մը գումարել Փարիզի մէջ, դժուար է անոր տալիք որոշումները գործադրել ամէն տեղ: Չէ՞ որ Գաղթ. Ցանձնաժողովին հրաւիրած համագումարն իսկ ծաղրանկարի մը վերածուեցաւ, նիւթական եւ բարոյական պատճառներով :

Դեռ ուրիշ դիտողութիւններ ալ կը ներկայացնէ մեր բարեկամը, յանգելու համար յոռետես եզրակացութեան մը:

Ի՞նչ ընել, ուրեմն: Ձգել որ այսպէս շարունակուի՞ գաղթաշխարհի անկերպարան եւ անիշխան վիճակը: Համակերպի՞լ որ ամէն մէկը իր գլխուն ճամբը նայի, համաձայն իր հայեցողութեան եւ կարողութեան :

Միացեալ ճակատի, տեղական կամ ընդհանուր ղեկավարութեան խնդիրները շօշափած ատեն, մենք երբեք չենք անտեսած այն բազմազան դժուարութիւնները, որոնք յաճախ կը ջլատեն ամէն տրամադրութիւն :

Արդարեւ, ցրուած ըլլալով աշխարհի բոլոր ափերուն վրայ, չափազանց դժուար է կեդրոնական կազմակերպութիւն մը ստեղծել նախկին հասկացողութեամբ, ինչպէս Թուրքիոյ եւ Կովկասի մէջ :

Միւս կողմէ, իրականութիւն է որ շատ մը գաղութներու մէջ տեղական իշխանութիւնը հետզհետէ կը պրկէ օղակները: Մանաւանդ հիմա որ պետութիւնները զանազան ճակատներու կամ թեւերու բաժնուած են, իբրեւ հետեւանք ընդհանուր ալեկոծութեան:

Արդ, նոյն այս կացութիւնը չի՞ պարտադրեր նոյն իսկ անկարելին փորձել, միութեան գիծ մը հաստատելու համար, գաղութէ գաղութ :

Մեր կարծիքով, շատ մը դժուարութիւններ երեւութական են: Ամէն պարագայի մէջ, անոնք պատրուակ չեն կրնար ծառայել նշածով գոհանալու եւ մնացեալը բախտին ձգելու :

Ի՞նչ է մեր ուզածը, միացեալ ճակատի առթիւ :

Նախ՝ միութեան գիծ մը հաստատել իւրաքանչիւր գաղութի իրաւասու եւ պիտանի տարրերուն միջեւ: Տեսակ մը ուժերու համախմբում,— հասկնալու համար թէ ի՛նչ ունինք եւ ինչ կրնա՛նք ընել :

Այդ համախմբումը պիտի ծառայէ, անշուշտ, վերակազմելու մեր հանրային կեանքը: Թարմացնելու, աւելի աշխոյժ եւ արդիական ձեւի մը վերածելու ազգային կոչուած ղեկավարութիւնը :

Փաստ է որ ամէն գաղութ իրեն յատուկ պահանջներ ունի, որոնք արթուն միտք, տաք սիրտ եւ գործելու ընդունակ ձեռքեր կը պահանջեն :

Այսպէս, եթէ շատ մը գաղութներ իրենց ազգ. ժողովներն ու վարչութիւններն ունին, պետական կանոնագրով կամ ուրիշ դիւրութիւններով, այստեղ, Փարիզի մէջ, մենք չունինք այդպիսի կեդրոնական իշխանութիւն մը: Ուրեմն, ամէնէն առաջ Փարիզը կը կարօտի գլուխի մը, ամբողջ Ֆրանսայի համար, նոյնիսկ իր սփիւռքն չահերուն բերումով :

Արդարեւ, ո՞վ է որ կը տնօրինէ այս բազմամարդ գաղութին չարն ու բարին, եթէ չհաշուենք զանազան Ազգ. միութիւններ, հոգաբարձութիւններ եւ դրասենեակներ, մէկը միւսէն անտեղեակ: (Նախկին դրութեամբ Առաջնորդարան ունի միայն Մարսէյլի շրջանը):

Ուրիշ հոծ գաղութ մը, Ցունաստան, տարիներէ ի վեր խաղալիկ դարձած է տգէտ եւ անօգայ եկեղեցականի մը ձեռքը: Մակարոյծ մը, որուն դէմ քարերն անգամ լեզու ելած են:

Չենք ուզեր աւելի հեռուները երթալ: Այսքանը յիշեցինք, ապացուցանելու համար թէ կարգ մը գաղութներ նախ իրենք իրենց տունը կարգի դնելու ստիպողութեան առջեւ կը գտնուին: Եւ դժուար չէ գլուխ հանել այս տարրական աշխատանքը, հիմա որ ազգային մթնոլորտը նօսրացած է, եւ բարի տրամադրութիւնները կ'աճին աստիճանաբար :

Իւրաքանչիւր գաղութ ինքն իր մէջ կազմակերպուելով, ամբանալով, մեքենաբար կը ծագի երկրորդ հարցը,— միութեան գիծ մը՝ գաղութէ գաղութ: (Մեր հասկցած վերակազմութիւնը կը կոչուի Ազգ. Խորհուրդ, բացի այն վայրերէն ուր պետական օրէնքը ճշդած է փոքրամասնութեանց վարչական օրկանները):

Ի՞նչպէս հաստատել այդ գիծը: Եւ մանաւանդ, ի՞նչպէս գլուխ հանել անոր տրամաբանական ելքը,— կեդրոնական ղեկավարութիւն :

Իւրաքանչիւր գաղութի ազգ. ժողովը կամ իրաւասու իշխանութիւնը քննելով կացութեան պահանջները, բանաձեւ մը կը խմբագրէ եւ կը յանձնէ իր պատգամաւորին, ներկայացնելու համար համագումարի մը, որ կրնայ գումարուիլ Փարիզ կամ այլուր: Եթէ ի վիճակի չէ պատգամաւոր ղրկելու, կը նշանակէ տեղին վրայ, ինչպէս եղաւ 1919ին:

Չենք ժխտեր, փորձուած է եւ չէ յաջողած: Բայց, օրուան առաջնակն-անգամ կը հարկադրէ նորէն փորձել: Եւ քանի որ խնդիրը այնքան ալ պարզ չէ, շարունակենք մեր խորհրդածութիւնները:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԶԻՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ԾՐԱԳԻՐԸ ԿԸ ՔՆՆՈՒԻ ՓԱՐԻԶԻ ԵՒ ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ ՄԷՋ

Անգլիական կառավարութիւնը Փարիզ եւ Մոսկուա հաղորդեց իր նոր ծրագիրը, եռեակ զինակցութեան մասին: Այս առթիւ, Անգլիոյ արտաքին գործերու պաշտօնատան մէջ խորհրդակցութիւններ կատարուեցան հինգ նախարարներու միջեւ, քննելու համար ծրագրին գործնական հետեւանքները:

Նոր ծրագրին տրամադրութեամբ, երեք երկիրներու ապայակոյտները պարբերաբար խորհրդակցութիւններ պիտի կատարեն, խաղաղութեան ատեն իսկ, ինչպէս առաջարկած էր Մոսկուա: Կը թուի թէ անգլիական կառավարութիւնը այս առաջարկն ալ ընդունած է, այնպէս որ երեք երկիրներուն համաձայնութիւնը պիտի դառնայ կատարեալ զինակցութիւն մը: Դաշնագիրը պիտի ըլլայ պաշտպանողական, գործադրելի՝ միայն այն պարագային երբ յարձակում գործուի Անգլիոյ, Ֆրանսայի կամ Խ. Միութեան վրայ, երաշխաւորեալ երկրի մը օգնութեան հասած ատեն: Մոսկուա պիտի չերաշխաւորէ Թուրքիոյ, Ռումանիոյ եւ Լեհաստանի անկախութիւնը, ինչպէս Անգլիա եւ Ֆրանսա, բայց անմիջապէս օգնութեան պիտի հասնի վերջին երկու երկիրներուն, եթէ անոնք հարկ գտնեն միջամտել :

Ամէն պարագայի մէջ, վերջնական ելքը կախում ունի Մոսկուայի պատասխանէն: Գերագոյն Խորհուրդին Գ. Նստաշրջանը բացուեցաւ հինգշաբթի օր, եւ հաւանական է որ արտաքին գործավար Մոլոթով ճառ մը խօսի այս առթիւ, պարզելով կառավարութեան տեսակէտները: Գերագոյն Խորհուրդի եւ Ազգութեանց Խորհուրդի խառն նիստին մէջ, ելմտական գործավարը ներկայացնելով 1938 — 1939ի նախահաշիւը, պանծացուց կատարուած փառաւոր յաջողութիւնները ընկերային եւ տնտեսական կեանքի մէջ, առաջնորդութեամբ մեծն Սթալինի: Այս առթիւ յիշեց շողշողուն թուանշաններ, ապացուցանելու համար իր հաւաստիքները:

*** Չէյմպրլէնի յայտարարութիւնը մեծ արտնեղութիւն պատճառեց Հռոմի եւ Պերլինի մէջ: Թերթերը դիտել կուտան թէ ծրագրուած եռեակ զինակցութիւնը յարձակողական հանգամանք ունի: «Լոքալ Անցայկըր» կը գրէ .

— « Քանի որ արդէն զինուորական դաշինք մը գոյութիւն ունի Փարիզի եւ Մոսկուայի միջեւ եւ ուրիշ մըն ալ Փարիզի եւ Լոնտոնի միջեւ , եռեակ զինակցութիւնը պաշարողական դաշինք մըն է, կոշտ ու կոպիտ, ուղղուած՝ Գերմանիոյ դէմ »:

Իտալական թերթերն ալ նոյնիմաստ հրատարակութիւններ կ'ընեն, խոշոր խորագիրներով եւ արտատպելով գերմանական մամուլին կարծիքները.— « Պաշարում ամէն գնով,— Փարիզ եւ Լոնտոն որոշած են յուսահատական դաշինք մը կնքել Մոսկուայի հետ եւայլն:

Գերմանական կառավարութիւնը կիսապաշտօնական զեկոյց մը հրատարակեց, որ կ'ըսէ թէ Անգլիա եւ Ֆրանսա միտք չունին նպաստելու կացութեան մեղմացման եւ ընդհակառակն յառաջ կը տանին իրենց պաշարողական քաղաքականութիւնը: Այս հրատարակութեան առթիւ, Անգլիոյ պաշտօնական շրջանակները դիտել կուտան թէ բրիտանական կառավարութիւնը իր բոլոր յանձնառութիւնները պիտի գործադրէ միայն այն պարագային երբ յարձակում կատարուի անկախ երկրի մը դէմ: Եւ կը յիշեցնեն թէ Անգլիա միշտ պատրաստ է բանակցութիւններով լուծելու բոլոր վիճելի խնդիրները, Առանցքին պետութեանց հետ :

ԳԵՐՄԱՆԻԱ ԻՆՉԵ՞Ր ԿԸ ԽՈՍՏԱՆԱՅ ՊՈՒԼԿԱՐԻՈՅ

»»» · «««

Փարիզի արմատական օրկանին քաղաքական աշխատակիցը, Տիկին Ժընըվիէվ Թապուի, կը շարունակէ զարմանազան տեղեկութիւններ հաղորդել Գերմանիոյ քաղաքական գործունէութեան մասին: Տիկինը կ'ըսէ թէ վերջերս բաւական լուրջ տեղեկութիւններ հասած են Պուլկարիայէն: Սոֆիայի գերմանական դեսպանը խնդրած է Պուլկարիոյ թագաւորէն երկարաձգել դերմանեւպուլկար ընկերութեան նախագահին՝ Զօր. Մասովի բնակութիւնը, որովհետեւ յառաջիկայ շաբաթները կրնան տագնապալի ըլլալ: Զօրավարը Սոֆիա հասած է կիրակի օր, եւ սերտ յարաբերութիւն ունի Պուլկարիոյ զինուորական շրջանակներուն հետ: Հիթլէր հրամայած է նոր հրահանգներ հաղորդել Սոֆիայի գերմանական դեսպանին

Գերմանական կառավարութիւնը նկատի առնելով անգլեւթուրք համաձայնութեան հետեւանքները, կը ջանայ զօրացնել իր դիրքը Պալքաններուն մէջ, եւ իրեն կապել Պուլկարիան: Այս առթիւ Պերլինի մէջ կը խորհին նորէն ճնշել Եուկոսլավիոյ վրայ: Սոֆիայի գերմանական դեսպանը պիտի հասկցնէ եղեր Պուլկարիոյ թէ Առանցքը ի հարկին կրնայ հիւսիսային Ալպանիոյ ճամբով յառաջանալ դէպի Ցունաստան, մինչեւ Պոլիս, եւ թէ ամէն միջոց ձեռք առնուած է արդէն: Ուրեմն, Պուլկարիոյ ձեռքն է կամ չէզոք մնալ, եւ կամ զինակցիլ Առանցքին հետ: Այս վերջին պարագային պիտի ստանայ հետեւեալ փոխարինութիւնները,— բարեփոխում հիւսիսային սահմանագլուխի, ի վնաս Ռումանիոյ: Պուլկարիա հողամաս մը պիտի ստանայ Ալպանիոյ հիւսիսային — արեւելեան սահմանագլուխէն մինչեւ պուլկարեւռումանական սահմանագլուխին հիւսիսային կէտը: Ի նպաստ Պուլկարիոյ բարեփոխումներ պիտի կատարուին նաեւ Ցունաստանի կողմէն, մինչեւ Եգէական ծով: Եթէ համաձայնութիւն գոյանայ, Պուլկարիա պատրաստ է քաղաքական — զինուորական դաշինք մը կնքել, ստանալով իտալական բանակին աջակցութիւնը Ալպանիոյ եւ Եուկոսլավիոյ վրայէն, ինչպէս եւ գերմանական օդատորմիղին օժանդակութիւնը: Այս կերպով պուլկարական բանակը պիտի կրնայ յարձակողական մը ձեռնարկել թրքական եւ յունական դիրքերուն դէմ, Վարդարի եւ Տարտանէլի ուղղութեամբ :

Նոյն աղբիւրին համաձայն, Հիթլէր եւ Մուսոլինի համաձայնած են, Եուկոսլավիոյ թագաւորին ըլլալիք ընդունելութեան մասին եւ այդ առթիւ անոր պիտի ներկայացնեն իրենց զինուորական ծրագիրները :

Վերջապէս, կը հաստատուի թէ Հունգարիա ամբողջովին ենթարկուած է Գերմանիոյ եւ Իտալիոյ ազդեցութեան: Աշխատանքի ճակատին վարիչը վեր-

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

«ՊԵՏ»

« Յառաջ » ի զուր կը տրտնջայ թէ բան մը չէ փոխուած հայկական կեանքին մէջ, երբ յետին ժողովուրդը կը խլրտի, նորութիւններ կը ստեղծէ :

Ո՞ր ճակատին վրայ ետ ենք մնացեր :

« Բուհերի »նհրում ամէնէն կատաղիները Հայեր չե՞ն :

Եւ Հայեր չե՞ն համաշխարհային յեղափոխութեան յառաջապահները, ռահահորդները, հերոսները ու Թոփոսները, ի սփիւռս աշխարհի :

Ինչէ՞ք շուկայ: Ո՞ր «մարշէներ»ն պիտի կրնար մրցիլ մեր Միհրանին կամ Աւետիսին հետ :

Հապա քաղաքական կեանքի մէ՞ջ:

Իտալիան եւ Գերմանիան «Առաջնո՞րդ » ունին:

Մե՛նք ալ ունինք: «Պե՛տ» — իր պարբերաթերթով, «Ազգ», ուր միշտ կը փայլի «Պետի խօսքը»:

Կ'ուզէի՞ք լսել իր պատգամներէն մէկը.

— «Քաղաքական բոլոր կուսակցութիւնները պէ՛տք է վերանան եւ տեղի տան ՀԱՅ ԱԶԳԱՅՆԱԿԱՆ ՈՒԽՏԻՆ, որը մի ՊԵՏԻ ԱՌԱՋՆՈՐԴՈՒԹԵԱՄԲ, համախմբելով ազգի ընտրելագոյնմասը, կը կերտէ ազգը եւ կը տանէ նրան դէպի իր պատմական առաքելութեան կատարումը »:

« Պետ»ը նամբան հարթած ըլլալով «Ազգ»էն մինչեւ «Կովկաս», իր հետեւորդները դժուարութիւն չեն քաշե՛ր յայտարարելու, իրենց կարգին.

— « Հայ ազգայնական կուսակցութիւնը միակ գոյութիւն ունեցող կազմակերպութիւնն է »:

— Մենք բազմաթիւ անգամներ քննադատել ենք Դաշնակցականների Հայերին իրարից բաժանող եւ մեր գրազի ժողովուրդների հետ թշնամացնող Միացեալ Հայաստանի անըմբռնելի, անիրականանալի ու վտանգաւոր գաղափարը, եւ նշել ենք Մի Հայաստանի միակ հնարաւոր եւ բնական ըմբռնումը: Հայաստանի սահմանների խնդրում մենք հիմնուել ենք այն իրապաշտ սկզբունքի վրայ, որ մեր երկրի սահմանները համապատասխանում են երկիրների իրական ույժերի փոխյարաբերութեան »:

Այս այն խմբակն է որ «Ազգ»ը «Կովկաս»ի վերածելով, կը ներկայանէ «այժմ բացակայ Հայաստան»ը. Հայտար Պամատի շքախումբին մէջ :

— Բայց ընդամէնը չորսուկէս հոգի են առանք, նոյնիսկ տասը ձայն հաշուելով «Պետ»ին, որ կը ճգնի արդարացնել ամսական 3000 ֆրանքի պարգեւ մը :

— Չե՞ս իմացած թաթարական առածը.—«Պիլմ պիր քիչի դըրդ պին քիչիյէ գարշը տըր» ... Դեռ ուրիշ բանկագին առաւելութիւն մը, զորմէ զրկուած են միւս «Առաջնորդ»ները :

Չի՞ս նշմարած :

— Երեւի ուշադրութենէս վրիպած է :

— Մեր «պետ»ը մօրուք ունի, յատակապէս յարդարուած, խնամուած, առիւծի վայելուչ քան տէրտէր — վարդապետներուն :

— Տեսա՞ր որ այս ճակատին վրայ եւս յառաջ գացեր ենք, եւ կրնանք դաս տալ աշխարհի բոլոր «Պետ»երուն եւ «Առաջնորդ»ներուն:

ՎԱՀԷ

ՀԱԿԱՍԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՍԱՆՃԱՔԻ ՄԱՍԻՆ

Սուրիոյ թերթերը կը հրատարակեն Ֆրանսայի Միջերկրականեան կոմիտէին կողմէ ղրկուած հետեւեալ զեկոյցը .—

Միջերկրականեան կոմիտէի Սուրիոյ եւ Լիբանանի յանձնախումբը լսեց Ծերակուտական Կոթըրոյի եւ Պ. Փոլ տիւ Վէօռի զեկուցումը՝ Հիւսիսային Սուրիոյ մէջ իրենց կատարած քննական այցելութեան մասին:

Տեղեկանալէ վերջ Կոթըրոյի եւ Բօլանի կողմէ արտաքին նախարարութեան հետ կատարուած թղթակցութեանց, ինչպէս նաեւ այն խօսակցութեան զոր Մայիս 6ին Սանճաքի մասին ունեցան Բօլան եւ արտաքին նախարար Պօնէ, ժողովը վստահութիւն յայտնեց կառավարութեան՝ թէ Սանճաքի մէջ պիտի պահպանուին Սուրիոյ վեհապետական իրաւունքները, համաձայն Ֆրանսայի եւ Թուրքիոյ կողմէ ընդունուած եւ Ազգաժողովի կողմէ վաւերացուած կանոնագրութեան :

Միւս կողմէ, ժողովը վստահութիւն յայտնեց թէ մարզպան Պ. Փիւօ պիտի ապահովէ բոլոր Սուրիացիներու եւ Լիբանանցիներու հաւասարութիւնը օրէնքի առջեւ, պիտի պաշտպանէ կրօնական փոքրամասնութիւնները, վերջապէս արդար հատուցում մը պիտի ապահովէ ձէպէլ Մուսայի այն Հայերուն, որոնք վնասուեցան՝ Կոթըրոյի եւ Փոլ տիւ Վէօռի այցելութեան առթիւ իրենց համակրանքը յայտնած ըլլալով Ֆրանսայի :

*** Անտիոքի «Ենի Կիւն» թերթը, որ օրկանն է Սանճաքի թրքական իշխանութեան, Մայիս 17ի թիւին մէջ նոյնութեամբ արտատպած է Փոլ տիւ Վէօռի մէկ յօդուածը, երեք սիւնակի վրայ փռուած հետեւեալ խորագիրներով.— «Թուրքեւֆրանսական բարեկամութիւնը կացնահարողները » :— «Միջերկրականի կոմիտէի նախագահ տիւ Վէօռ ի՞նչ ընել կ'ուզէ» :— «Պէյրութի «Ժուռ»ի մէջ հրատարակուած այս բարբանջանքները կարելի՞ է միթէ հաշտեցնել Թուրքեւֆրանսական ներկայ բարեկամութեան հետ» :— «Այսպէ՞ս կ'ուզէն ծառայել Թուրքեւֆրանսական բարեկամութեան »:

Թարգմանութեան սկիզբն ալ հետեւեալ խորհրդածութիւնը կ'ընէ «Ենի Կիւն».— «Թուրքերու յայտնի թշնամի այս Ֆրանսացին կը ցաւի որ Իտալիա 18 տարի առաջ քաշուեցաւ Անատոլուէն: Օգտակար նկատեցինք թարգմանաբար մեր ընթերցողներուն ներկայացնել անոր յօդուածը, որ լեցուն է բարբանջանքներով : Կարելի չէ չզարմանալ թէ՝ Թուրքեւֆրանսական բարեկամութեան ամէնէն փայլուն շրջանի մը, Ֆրանսա ի՞նչպէս աչք կը գոցէ այս զառանցանքներուն առջեւ: Այս միջոցին, ի՞նչ իմաստ տալու է այս գրութեան, առիթ կը թողունք մեր ընթերցողներու գնահատութեան »:

*** Պէյրութի «Զարթօնք»ը (ռամկավար) կը գրէ.—

Հետզհետէ կը պարպուի Սանճաքը իր հայ բնակչութենէն: Հայ ընտանիքներ որոնք նեղ պայմաններու մէջ կ'ապրին, ամէն ճիգ կը թափեն հեռանալու միջոցներ գտնելու համար :

Սակայն Սանճաքէն գաղթող ընտանիքներն ալ խիստ նեղ կացութեան մատնուած են Հալէպի եւ շրջակայքի մէջ:

Իմ քաղած տեղեկութիւններուս համաձայն, մօտ 50 ինքնաշարժներու հայ տէրեր վերջնականապէս հեռացած են Սանճաքէն եւ որոշած են Սուրիա կամ Լիբանան հաստատուիլ: Այդ ինքնաշարժի տէրերէն կամ վարիչներէն միայն 15ը կրցած են իրենց ինքնաշարժերու թիւերը սուրիական թիւերու փոխել տալ, մնացեալ 35ը չեն յաջողած մինչեւ հիմա, հակառակ թափուած բոլոր աշխատանքներուն:

ԳԵՐՄԱՆԻԱ կը բանակցի Արժանթինի կառավարութեան հետ, 1,250,000 սթերլինի պահածոյ միս գնելու համար, փոխարժէքը տալով ճարտարարուեստական մեքենաներ :

1918Ի ՄԱՅԻՍ 28Ը

Ա.

Որքա՜ն տարբեր տրամադրութիւններ կան, այս թուականի հանդէպ, հայութեան տարբեր շրջաններում...

Ոմանց համար 1918ի Մայիս 28ը ոչինչ չասող մի թուական է, ոմանց համար՝ «աւագի եւ ոսկի» որ, ուրիշների համար՝ «վաղուց մեռած բարեկամի յիշատակ» եւ դարձեալ ուրիշների համար՝ անկրկնադարձ Հայոց Նոր պատմութեան եւ երաշխիք հայութեան լուսաւոր ապագայի

Ինչի՞ց է առաջանում վերաբերմունքի այս դանազանութիւնը միեւնոյն ժողովրդի զաւակների մէջ՝ դէպի իրենց ազգային պատմութեան այս բախտորոշ թուականը:

Մեծ մասամբ նրանից՝ որ շատերը, պատմական երեւոյթները գնահատելիս, չեն կարողանում ազատագրուել այն ենթակայական տրամադրութիւններից, որ ունին այդ երեւոյթների մէջ դեր կատարած անհատների կամ կազմակերպութիւնների հանդէպ. Նայած թէ նրանք համակիր են, հակակիր թէ անտարբեր դէպի այն գործօն ուժերը, որոնք արձանագրեցին Մայիս 28ը Հայոց պատմութեան էջերում՝ ըստ այնմ էլ գնահատում են այդ պատմական ակտը:

Զարմէ կանգ առնել այս կարգի գնահատումների վրայ: Կ'անցնի ժամանակը, կը դադրին կրքերն ու աղմուկները 1918ի դերակատարների շուրջը եւ նրանցով պայմանաւորուած հակասութիւնները Մայիս 28ի ակտի դէմ իրենք իրենց կը մարին:

Սակայն չի կարելի ասել թէ այս ակտի դէմ բացասական կամ անտարբեր դիրք բռնողները, ամէնքն էլ, զգացական եւ վաղանցիկ տրամադրութիւններով են առաջնորդւում: Ոչ, նրանց մէջ կան եւ այնպիսիները, որոնք առանց կանխակալ կարծիքների եւ սառը դատողութեամբ են յանգում այն եզրակացութեան թէ Հայ ժողովուրդը Մայիս 28ի ակտով ոգեւորուելու ոչ մի պատճառ չունի, հետեւաբար եւ անտեղի են այն հանդիսութիւնները եւ ցոյցերը, որ ամէն տարի կատարւում են սփիւռքի հայութեան մէջ: Այս կարգի սխալ եզրակացութիւնները մենք անտես չենք կարող, եթէ ցանկանում ենք որ հայութիւնը՝ դէթ իր անաչառ, խոհուն եւ հայրենասէր տարրերի մէջ՝ այսօր իսկ միատեսակ վերաբերմունք ունենայ դէպի Մայիս 28ը:

Ինչո՞ւմն է խնդիրը:

1918 Մայիս 28ին Արեւելահայոց Ազգային Խորհուրդը յայտարարեց Կովկասեան Հայաստանի պետական անկախութիւնը:

Ձեւականօրէն սա նշանակում էր կովկասեան հայութեան անջատումը Վրաստանից եւ Ազրբէջանից, որովհետեւ, Մայիս 28ից առաջ, այդ հայութիւնը, Վրաստանի եւ Ազրբէջանի հետ քաղաքական միութիւն կազմելով, արդէն անջատուել էր Ռուսաստանից: Սակայն թէ՛ հայ եւ թէ՛ օտար ազգերի կողմից Արեւելահայոց Ազգային Խորհրդի քայլը պիտի ըմբռնուէր եւ ըմբռնուեց իբրեւ Կովկասեան Հայաստանի անջատում Ռուսաստանից: Որովհետեւ, անկախ Անդրկովկասը այնքա՜ն անկայուն ու կարճատեւ կեանք ունեցաւ, որ նրա անկախ պետական գոյութիւնը մարդկանց մտքերի մէջ տեղաւորուել չէր կարող.

Արդ, 1918ի Մայիսին, հայութիւնն այն վիճակի մէջ չէր, որպէսզի ուէ խելքը գլուխը հայ մարդ կարենար հեշտ սրտով ցանկանալ Կովկասեան Հայաստանի անջատումը Ռուսաստանից: Սա ասել չէ թէ Հայերը մոռացել էին Ռուսաստանի հին եւ նոր զաւերը հայութեան դէմ եւ իմի առանձին խանդաղատանք ունէին դէպի նրա տիրապետութիւնը Կովկասեան Հայաստանում, այլ որ հայութեան վիճակը չա՜փ էր դարհուրելի այդ օրերին, որպէսզի մեզնից ուէ մէկը ժամանակը եկած համարէր Ռուսաստանի հետ հաշուեյարդար կատարելու:

Հայութեան վիճակի անհուսութիւնը այդ օրերին, բնորոշւում էր հետեւեալ անվիճելի փաստերով.—

ա. Թուրքերի կողմից վերանուաճուած Թրքահայաստանը գրեթէ ամբողջովին ամայացած եւ աւերուած էր:

բ. Թրքական ռազմադծերի յետեւ ընկած Արեւմտահայութիւնը «խոստում» բնաջնջուած էր: Առում ենք «խոստում», որովհետեւ այդ ժամանակ Կովկասեան Հայաստանում ոչ ոքի մտքով չէր անցնում թէ այդ հայութիւնից մի քանի հարիւր հազար հոգի հրաշքով պիտի ազատուած լինէին տարագրութեան եւ կոտորածի արհաւիրքներից:

գ. Թուրքերը գրաւել էին Կովկասեան Հայաստանի կէսից աւելին եւ իրենց ձեռքն անցած կովկասահայ ժողովուրդին բնաջնջում էին կազմակերպուած թալանով, տարագրութիւններով եւ սպանութիւններով:

դ. Ազրբէջանի ղեկավարները՝ խրախուսուած Թրքական ուժերի մերձաւորութիւնից՝ գրեթէ բացայայտօրէն անցել էին նրանց կողմը եւ ձգտում էին նրանց օգնութեամբ տիրանալ Կովկասեան Հայաստանի մնացած մասին: Նրանք չէին քաշւում ծրագրել էլ իրենց սեփականութիւնը յայտարարելու..

ե. Վրաստանը իր արեւմտեան գաւառները Թրքական ճնշման տակ լքելով յետոյ՝ կծկուել էր ինքն իր մէջ՝ դողալով իր մնացած հողերի պահպանութեան վրայ: Միամտութիւն կը լինէր, այս պայմաններում, որեւէ օգնութիւն սպասել նրանից:

զ. Դեռ եւս Թրքական ներխուժումից զերծ մնացած հայկական հողերի մահմեդական բնակչութիւնը թշնամական դիրք էր բռնել Հայերի հանդէպ՝ նպատակ ունենալով միանալ ցեղակից եւ կրօնակից Ազրբէջանին:

է. Ի լրումն այս ամէնի՝ սովը չարել էր ծուլկ ծուլկ եղած եւ չորս կողմից պաշարուած Կովկասեան Հայաստանի չէմքին եւ համաճարակ հիւանդութիւնները աւեր էին կատարում նրա մէջ:

Փաստերի այս շարանը կարելի է աւելի եւս երկարացնել: Բայց այսքանն էլ բաւական է հասկնալու համար որ, այս դժնդակ պայմանների մէջ տապկլող կովկասեան հայութիւնը, 1918ին, ամէն բանից քիչ Ռուսաստանից անջատուելու մասին կարող էր մտածել: Հետեւաբար, Մայիս 28ի անկախութեան ակտը, լաւագոյն դէպքում, իբրեւ մի դառը հարկադրանք կարող էր համարուել հայ ժողովրդի համար, բայց երբե՛ք նրա ազգային անկախութեան ձգտումի մի ինքնաբուխ պոռթկում:

Արդ, երբ այս է իրականութիւնը, ապա ի՞նչ միտք ունի Մայիս 28ը ազգային տօն դարձնել, նրա համար տարեդարձի հանդիսութիւններ կազմակերպել, նրա դրօշակի համար կոկորդ պատռել, թուղթ ու մելան սպառել եւն.— հարցնում են մեր բարեմիտ հայրենակիցներից շատերը:

Այս բնական, կողմնակի համակրութիւնների եւ հակակրութիւնների հետ առնչութիւն չունեցող հարցումը մենք պարտաւոր ենք ամենայն լրջութեամբ նկատի առնել՝ աչքի առաջ ունենալով այս կարգի հայրենակիցների դրական արժէքը մեր ազգային-հանրային գործերում:

Ա. ՋԱՄԱԼԵԱՆ

ԱՓՐԻԿԵԱՆ ԱՐԵՒԻՆ ՏԱԿ

Ց.— ՀԱՅԵՐԸ ՀԻՒՍ ԱՓՐԻԿԷԻ ՄԷՋ, ՑՆԻՑՔԷՆ ՄԻՆՉԵՒ ՄԵՐ ՕՐԵՐԸ Գ.)

Ցովհան Հայկազնի մահուան պարագան կասկած մը կ'արթնցնէ իմ մէջս: Այն առաւօտ, երբ Ցովհան Հայկազն կ'անցնէր գետակը եւ կը յարձակէր բարբարոսներու բանակին վրայ, Հոները որոնք մաս կը կազմէին բիւզանդական բանակին, կասկածելի դիրք մը բռնած էին.— Պրոկոպիոս կը պատմէ թէ Հոներուն նպատակն էր սպասել կռիւի ելքին, միջամտելու համար ի նպաստ այն կողմին որու յաղթանակը ապահով կը թուէր այլեւս: Ահա թէ ինչո՛ւ իրբեւ պահեստի ուժ՝ ուզեցին մնալ թեկունքի վրայ: Եւ սակայն Հոները, չափազանց հպարտ, կ'առարկէին թէ չէին ուզեր վայելել ուրիշին յաղթանակը, ոչ ալ կ'ուզէին ուրիշին տալ իրենց զէնքերուն փառքը: Արդարեւ, մինչ առանձին կը ճակատէին,— նոյնիսկ սովորութիւն ունէին, ճակատամարտէն առաջ, մենամարտով հատարել բացումը, մինչ ինչպէս Գողիաթը: Իրենց բանակէն կը ցատուէր յաղթանդամ սպայ մը, յառաջ կը խաղար եւ կը պոռար թշնամիին՝ մենամարտի հրաւիրելով զայն: Այսպէս ըլլալով հանդերձ, բարբարոսները քանիցս յարաբերութեան մէջ մտան Հոներուն հետ, դաւադրութեան մը ծրագիրն ալ կազմուեցաւ, բայց Ցովհան Հայկազնի յաղթանակը ջուրը ձգեց դաւադրութիւնը: Եւ երբ հայ զօրապետը սկսաւ հետապնդել թշնամին՝ առանց հանգիստ ձգելու իրեն ընկերացող զինուորները եւ բանակը, որ վայելեն յաղթանակը, Ուլիարիս նետաձգար կը սպաննէ զինք, իբր թէ արկածով: Եթէ Ուլիարիս գինով էր՝ աղեղն անգամ չիտակ չկարենալ բռնելու աստիճան, ինչո՞ւ չէր փախաւ եւ խիւղ ըրաւ ապաստանիլ եկեղեցիի մը մէջ: Հետապնդուող թշնամին չկայանա՞ց արդեօք այս բացման, որ «պարտութիւն» մըն ալ կրած էր բարբարոսներէն՝ Կարքեդոնի ոտքեւ, նահանջող բանակին մէջ նետելով իր թարմ ուժերը: Կամ գիշեր ցերեկ թշնամին հալածելէ յոգնած՝ չուզե՞ց արդեօք կասեցնել հետապնդումը, սպաննելով հրամանատարը:

Պրոկոպիոս լուռ է այս մասին, միայն կ'ողբայ հայ քաջ զօրապետին կորուստը. Շարլ Տիլ, որ մօտած է բիւզանդացի բոլոր մատենագիրները, չի յիշատակեր անգամ զայն, երբ էջերով կը խօսի Հերակլիոսի եւ Զօր. Սողոմոնի վրայ:

Շարլ Տիլի այդ աշխատութենէն իմացայ, որ Հայ է նաեւ Զօր. Սողոմոնը (L'Afrique byzantine, էջ 48): Մեծ բիւզանդագէտը նոյնիսկ կը յիշատակէ հայ զօրավարին ծննդավայրը, տալով բիւզանդացի մատենագիրներէն, թէեւ Պրոկոպիոս կը մոռնայ արձանագրել այդ պարագան:

Ետնոսկի կը գրէ թէ Բիւզանդիոնէն Ափրիկէ ղրկուած հրամանատարներուն մէջ ամէնէն տաղանդաւորը եւ հռչակ հանած զօրավարներէն մէկն էր Սողոմոն: Ու թերեւս ալ ամէնէն ողբալին: Խստապահանջ զինուորական, երբեք չէ փորձած սիրաշահել զինուորները զանազան առանձնաշնորհներ տալով, առատօրէն վարձատրելով, կամ անտարբեր ձեւանալով անոնց չարաշահութեանց: Խստիւ կը պատժէր ամէն զինուոր կամ սպայ, որ կ'աշխատէր հարստանալ ի վնաս կայսերական գանձին

Բայց հետեւինք իր գործունէութեան.—

Բելիսարի Ափրիկեան յաղթանակները նախանձ պատճառած էին շատերուն, այնպէս որ զանազան ամբաստանութիւններ կը հասցնէին Բիւզանդիոնի կայսեր ականջին: Ցուստինիանոս Ափրիկէ ղրկելով Զօր. Սողոմոնը, ետ կանչեց Բելիսարը:

Բելիսար ճամբայ ելաւ դէպի Բիւզանդիոն, Սիկիլիոյ վրայով:

Ամբողջ Ափրիկէն յանձնուած էր Զօր. Սողոմոնի: Հայ հրամանատարը շատ քիչ զինուոր ունէր իր տրամադրութեան տակ, ու թէեւ ժամանակ մը վերջ օգնական ուժ առաջաւ Բիւզանդիոնէն, բայց արդէն ապստամբած էին Մաւրիտանացիները եւ իրենց իշխանութիւնը հաստատած Բիւզակենէի մէջ:

Սողոմոն բանակն առաւ ու քալեց դէպի Բիւզակենէ ու ճակատեցաւ Մամմայի դաշտին մէջ: Մաւրիտանացիները 50.000նոց բանակով մը դիմադրեցին՝ բայց ջախջախուեցան (536 թուականին): Կարքեդոն ցնծութեան մէջ ինկաւ լսելով այս յաղթանակը: Սողոմոն վերադարձաւ Կարքեդոն, բայց դեռ յաղթութեան կանչերը չէին մարած՝ երբ լուր հասաւ թէ Մաւրիտանացիները, փոխանակ ընկճուելու իրենց ծանր պարտութենէն, աւելի կատղած, հսկայ բանակ մը կազմած՝ կ'ասպատակէին Բիւզակենէի մէջ: Սողոմոն դարձեալ գնաց զսպելու թշնամին: Բուրգաւոն լերան ստորոտը դէմ առ դէմ ճակատեցան երկու բանակները: Սողոմոն դարձեալ յաղթանակեց եւ այնպիսի ջարդ մը տուաւ Մաւրիտանացիներուն, որ, եթէ հաւատանք պատմիչին, 50,000 հոգի փռեց ռազմադաշտին վրայ, մնացեալը փախաւ Աւրասիոս լեռը, Եարգաս թագաւորին մօտ ապաստանելու:

Այս թագաւորը, իր անառիկ լեռներուն ապաւինած, երբեմն կ'իջնէր Նումիդիոյ դաշտերը եւ կը թալանէր բնակչութիւնը: Սողոմոն հրամայեց Ալթիասի, որ Հոներու զօրաբաժինը առած՝ դաւէ ասպատակող թշնամին: Ալթիաս կրցաւ փախուստի մատնել Եարգասը, բայց ի՞նչ օգուտ, քանի որ բարբարոսները կը բարձրանային Աւրասիոս լեռը՝ պատեհ առիթով մը դարձեալ վար իջնելու եւ սարսափ ձգելու համար քաղաքներու մէջ:

Սողոմոն որոշեց քանդել այդ բոյնը: Արշաւախումբին գլուխն անցած՝ բարձրացաւ ապառաժը լեռան ի վեր: Երեւէ դրական արդիւնք չունեցաւ, թէեւ զինուորական պատմութեան տեսակէտով՝ մինչեւ այսօր ուսումնասիրութեան նիւթ կը կազմէ Զօր. Սողոմոնի լեռնային այդ արշաւը, իբրեւ ռազմավարութեան յանդուգն ձեռնարկ մը:

Սողոմոն վերադարձաւ Կարքեդոն, բայց լուր առած ըլլալով որ խռովութիւն ծագած է Սարտենիոյ մէջ, մինչեւ ուր կը հասնէր իր իշխանութիւնը, անմիջապէս արշաւախումբ մը պատրաստեց՝ երթալ զսպելու համար ապստամբները: Իրեն կ'ընկերանար Պրոկոպիոս պատմիչն ալ: Բայց այս անգամ ապստամբութիւնը ծագեցաւ իր իսկ արշաւախումբին մէջ: Իր զինուորները, ձանձրացած այլեւս այդ պատերազմներէն, կ'ուզէին վայելել յաղթութեան պտուղները, այն հողերը, որոնք կը շահագործուէին իբրեւ կայսերական ագարակ, կ'ուզէին սեփականացնել: Զէ՞ որ, կ'ըսէին, գրաւուած են իրենց արիւնով: Միւս կողմէ, մաւր աղջիկները, որոնք կին առած էին իրենց, անդադար կը գրգռէին բիւզանդական տիրապետութեան դէմ: Եւ վերջապէս Արիոսի աղանդին հետեւող եպիսկոպոսները կը ջանային Ափրիկէն անջատել Եկեղեցէն:

Ըմբոստութիւնը այնքան ծանր հանգամանք ստացաւ, որ Սողոմոն հազիւ կրցաւ ազատել իր կեանքը: Իբրեւ խիստ մարդ, արդէն ժողովրդականութիւն ալ չունէր: Հրաշքով միայն կրցաւ փախչիլ եւ Պրոկոպիոսի հետ ապաստանիլ Սիկիլիա, ուր կը գտնուէր տակաւին Բելիսար:

Բելիսար անմիջապէս անցաւ Ափրիկէ: Կարքեդոն տակաւին հաւատարիմ կը մնար.— զօրացուց իր բանակը եւ քալեց ըմբոստներուն դէմ, որոնց գլուխն անցած էր Ստոցաս: Ըմբոստները պարտուեցան Մեմբրեսայի մօտ: Խաղաղութիւնը հաստատելէ վերջ, Բելիսար վերադարձաւ Սիկիլիա, բայց Ստոցաս գլուխ վերցուց նորէն: Ցուստինիանոս այս անգամ Ափրիկէ ղրկեց Գերմանիկոսը,— բարեհամբոյր այլ քաջ զօրավար մը, որ գիտցաւ քաղցրութեամբ վարուիլ, խոստումներ ընել եւ սիրաշահիլ ըմբոստները. Երբ այսպէս զօրացուց իր դիրքը, քալեց Ստոցասի վրայ, որ իշխանութիւն հաստատած էր Նումիդիոյ մէջ, կռնակը Մաւրիտանացիներուն տուած: Գերմանիկոս, զանազան խոստումներով, սիրաշահեցաւ Մաւրիտանացիներն ալ, որոնք կռիւին ամէնէն արիւնահեղ պահուն՝ անցան Գերմանիկոսի կողմը: Ստոցաս, պարտուած, փախաւ եւ իրեն խարեր ըմբոստներուն գլուխ անցաւ Մաքսիմինոս, բայց Գերմանիկոս, սաստ երդումներով եւ խոստումներով, զայն եւս խաբեց, բռնեց ու կախեց Կարքեդոնի դուռներուն առջեւ: Այսպէս մաքրելէ վերջ ըմբոստներուն պարագլուխները, բոլոր քաղցրութեամբ վարուիլ զինուորներուն հետ եւ երկու տարի խաղաղութեամբ կառավարեց Ափրիկէն:

539ին, Բիւզանդիոնի կայսրը դարձեալ Ափրիկէի իշխանութիւնը յանձնեց հայ զօրավարին: Գերմանիկոս վերադարձաւ Բիւզանդիոն եւ Սողոմոն՝ Կարքեդոն:

Սողոմոնի առաջին գործն եղաւ մաքրել Աւրասիոս լեռը, որ ապստամբներուն բոյնն էր: Նոր արշաւախումբով մը բարձրացաւ լեռը, գրաւեց բոլոր դիրքերը, մաքրեց ապստամբներէն, նոյնիսկ պահակներ հաստատեց, եւ այսպէս խաղաղեցնելէ վերջ Նումիդիան, անցաւ Սիտիփիսի (այժմ Սէթիֆ) շրջանը ապստամբներու երկրորդ բոյնը,— այս շրջանը եւս մաքրեց, անցաւ Կեսարիա (այժմ Շէրշէլ): Ամէն կողմ հուրով եւ սուրով հաստատելէ վերջ Բիւզանդիոնի կայսեր գերիշխանութիւնը վերադարձաւ Կարքեդոն:

Չորս տարիէ ի վեր խաղաղութիւն կը տիրէր Ափրիկէի մէջ, երբ Սողոմոնի ազգականները, իրենց նենգ եւ ... փարթամութիւնով, պատճառ դարձան ընդհանուր եւ նոր ապստամբութեան մը: Սողոմոնի ազգականներէն մէկը կ'իշխէր Տրիպոլիսի վրայ,— պատուոյ խօսք տալով՝ հրաւիրեց 80 մաւր ըմբոստներ, որ անձնատուր ըլլան: Եւ երբ Մաւրերը անձնատուր եղան, չյարգեց իր տուած խօսքը եւ սպաննեց բոլորն ալ: Կատղեցան Մաւրերը, զէնք առին դարձեալ եւ ապստամբութիւնը ծաւալեցաւ արագօրէն: Սողոմոնի ազգականները, Սերգիոս եւ Կիւրոս, ապաստանեցան Կարքեդոն, Սողոմոնի մօտ:

Սողոմոն բանակով մը քալեց Մաւրիտանացիներուն դէմ: Կատաղի ճակատամարտ մը սկսաւ Թեւեստայի մէջ: Բանակը սակայն բոլորովին հաւատարիմ չէր Սողոմոնի հետ, այնպէս որ Սողոմոն սպաննուեցաւ կռիւին մէջ:

Բիւզանդիոնի ընդհ. հրամանատարութիւնը յանձնեց Սողոմոնի ազգականին, Սերգիոսի (Սարգիս), որ թէեւ քաջ եւ ճարտար զինուորական մըն էր, բայց նենգ էր եւ յետոյ ինքն էր որ պատճառ դարձած էր ընդհ. ապստամբութեան: Բանակը մերժեց զայն ճանչնալ: Ժամանակ մը վերջ ... Բիւզանդիոն կանչեց զայն

Ափրիկէ, սակայն, այնուհետեւ երկար չմնաց բիւզանդական տիրապետութեան տակ: Արաբները եկան ու գրաւեցին

Արաբական տիրապետութեան շրջանին եւս ունեցանք հայ մեծ դէմքեր, բայց անոնք գործած են Եգիպտոսի մէջ: Հիւս. Ափրիկէի մէջ, Կարքեդոնէն մինչեւ Ալճերիոյ արեւմուտքը, Հայերը վերստին երեւցած են այլեւս միայն մեր օրերուն

Ճ. ՆԱՐԴՈՒՆԻ

*** Միայն կը գործէ ան, որ կին կ'առնէ իր հաճոյքին, անշահ քաջութի վերածած կ'ըլլայ լաւ գինի մը հին:

Սէրը լուսնի նման է, երբ որ չաճիր՝ կը պզտիկնայ:

Սիրոյ պատերազմին դաշտէն փախչողներն են որ կը ... յաղթեն:

Վստահէ նաեւ հովերուն բայց ոչ սիրող ադուոր կնկան, քանզի ծովան փրփրալից ալիքներէն մոլեկուն, շատ աւելի նենգաւոր են, աւելի բազմաձեւ անոնց՝ խոստումները կիներուն որոնց պէտք չէ հաւատանք:— Ալփասլան

*** Սիրուած կնոջ մը մասին պատրանքները կը նմանին յողացնի մարդ բոլորովին չի կրնար բուժուիլ անէկ:— Հանրի Պէկ

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (101)

ԳԷՈՐԳ ՄԱՐԶՊԵՏՈՒՆԻ

(ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՎԷՊ)

Գրեց՝ ՄՈՒՐԱՑԱՆ

Հազարացի ընկած զինուորներին շարունակ փոխարինում էին նորերը, որոնք ներքին յարկից վազում էին դէպի վեր դիւական ճարպկութեամբ. մինչդեռ հայ զօրաց թիւը նուազում էր Որովհետեւ միւս կողմերի վրայ կռուողներից ոչ-մանց օգնութեան հասնել չէին կարող. ամէն մի խումբ իւր դիմացը հակառակորդն ունէր. Բայց եւ այնպէս այդ սակաւաթիւ քաջերը կռւում էին յուսահատ կատաղութեամբ եւ միեւնոյն ժամանակ զարմանում կամ զայրանում, որ աշտարակը այդքան ժամանակ կանգուն է մնում իւր տեղը:

Փոքր մի եւս եւ հայ կտրիճները պիտի յաղթահարուէին, եւ աշտարակի զօրքերը վերջին հարուածը տալով նրանց՝ պիտի խուժէին պարսպից ներս: Բայց ահա յանկարծ լսուեց մի խմբիւն, ապա մի գոռոց, եւ փայտակերտ աշտարակը, ալիքների մէջ ընկղմող հսկայական նաւի նման ճօճալով ու տատանելով սկսաւ մի կողմից իջնել գետնի մէջ եւ միւս կողմից հակուելով՝ զարնել պարսպին: Կամուրջն ու ներքին տախտակամածը փշրուեցան, վերին յարկը միւս երկուսից բաժանուելով կործանուեցաւ, իսկ վերջիններին շրջապատեց մի սոսկալի հրդեհ, որ առաջացել էր գետնափորի մէջ նաւթով ողողած խուիների վառելուց:

Հազարացիները այդ տեսնելով յուսահատութեան աղաղակ բարձրացրին, մինչդեռ Հայերն ուրախութեան ու ցնծութեան ձայներ էին արձակում: Թէպէտ հրշէջների խումբը շրջապատեց իսկոյն վառուող աշտարակը եւ թափեց նրա վրայ իւր այծատակերի ջուրը, սակայն կրակը հանգցնել չկարողացաւ: Բոցեղէն լեզուները, որոնք գետնի միջից անընդհատ ծառանալով շրջապատել էին աշտարակը, գրեթէ կէս ժամում այրեցին ու մոխիր դարձրին նրան՝ իւր մէջ ունեցած զէնքերով ու զօրքերով:

Աշտարակից աւելի լաւ բաղդի չհանդիպեց կրիան, որ գլխաւոր բուրգին մօտեցնելով՝ կամենում էին նրա ներքին յարկը խրամատել: Կրիան մի քառակուսի եւ լայնադիր տախտակամած էր, մի քանի կանգուն բարձրութեամբ, հաստատուած ուռուցիկ անիւների վրայ եւ չորս կողմից պատած անեփ ու թաց կաշուով, որ նրան վերին կողմից ազատ էր պահում հրդեհից: Այդ ծանրաշարժ գործին առաջ էին մղում գլանների վրայ ձգած տախտակների վրայով: Բուրգին կամ պարսպին մօտեցնելուց յետ, նրա տակ մտնում էին մի քանի տասնեակ մարդիկ, որոնք եւ բրիչով ու նիզակով սկսում էին քանդել պատուարը, չվախենալով ամբոցական հարուածներից, որովհետեւ հաստատուն տախտակամածը պաշտպանում էր նրանց.

Սակայն Բիւրականցիք ուրիշ հնար էին մտածել նրան կրակելու համար: Հէնց որ Հազարացիք առաջին փոքրիկ խրամատը բացին, իրանք այդ անցքով սկսան թափել ահագին քանակութեամբ թեփախառն նաւթ: Հեղուկը հոսելով լճացաւ կրիայի տակ. ապա մի անակնկալում կրակեցին նրանք այդ հեղուկը հէնց խրամի բերանում: Բոցը ծաւալուելով մտաւ կրիայի մէջ: Պարսպահար զունդը ընկաւ փախչել. շատերն էլ կրակից բռնուեցան, իսկ կրիան մնաց բոցեղէն լեզուների մէջ: Այդ միջոցին լուսամի վերեւից սկսաւ տեղալ նետերի սաստիկ տարափ այն խիզախ խմբերի վրայ, որոնք կարթաւոր շուանները ձեռքերնին մօտենում էին կրիային՝ կրակների միջից նրան ազատելու համար: Այդ անել, ի հարկէ, թոյլ չտուին նրանց Հայերը, եւ կրիան հետզհետէ այրուելով դարձաւ մի մոխրակոյտ:

Զօրավարի կատաղութեանը չափ չկար: Արաբական եռանդը հեծած, ուսերամերկ եւ սրաչաւ նա դիմում էր մերթ այս ու մերթ այն կողմը, եւ ահեղ որոտալով՝ առաջ էր մղում սարտիկներին, ոմանց թշնամանում, ոմանց խրախուսում էր. հայ կտրիճներին օրինակ էր տալիս նրանց. վառում, բորբոքում էր պատերազմը: Բայց բոլորն ի զուր, բոլորն ապարդիւն: Հայոց նետերն ու կրակը ահագին կոտորած էին անում նրա զօրքի մէջ: Շատերը նրանցից ձգում, փախչում էին եւ զօրավարի հրամանն ու սպառնալիքը չէր վերադարձնում դասալիքներին.

Վերջապէս մի քանի ժամուայ կատաղի կռուից ու խիզախ յարձակումից յետ, Բէշիրը հրաման արաւ զօրքին նահանջ տալու եւ բանակատեղը դառնալու:

Այդպէս էլ կատարուեցաւ:

Իսկ Բիւրականցիք ուրախութեան աղաղակներով ծաղր ու ծանակ էին անում նրանց:

Այդ գիշեր թշնամու բանակը կարծես սուգի մէջ էր, մինչդեռ Բիւրականը ջահերով ու ղամբարներով լուսաւորուած յաղթութեան տօն էր կատարում:

Հետեւեալ երկու օրը թշնամին յարձակում չարաւ, որովհետեւ զբաղուած էր իւր վիրաւորները դարմանելու եւ նոր զօրախմբեր կազմելու հոգսերով:

Երրորդ եւ հետեւեալ օրերը նա շարունակ յարձակւում եւ մի քանի ժամ անյաջող կռիւ մղելուց ու հարիւրաւոր հոգիներ կորցնելուց յետ, վերադառնում էր բանակ:

Եօթ օր անցաւ այդպէս եւ սակայն Բէշիրը չկարողացաւ Բիւրականն առնել: Ութերորդին՝ նա պատրաստւում էր բանակը վերցնել եւ հեռանալ, երբ մի դժբաղդ ու անակնկալ դէպք Հայոց բաղդի անիւը դարձուց:

Թէոդորոս ճգնաւորի բերած զօրքերից երկու հոգի, որոնք պահնորդ խմբից էին, վէճի բռնուեցան կաթողիկոսարանի թիկնապահների հետ: Վէճը կռուի փոխուելով՝ Բիւրականցիները նորեկներին ծեծեցին: Վերջիններս առանց իրանց առաջնորդի խնդրին ու թախանձանքը ուշադիր լինելու՝ դիմեցին վեհարան կաթողիկոսին գանգատուելու: Սահակ կաթողիկոսը դիմաւորեց նրանց եւ իւր քաղցր խօսքերով ու յորդորներով աշխատեց զինուորների սիրտն ամոքել. բայց վերջիններս անդրդուելի մնացին. Նրանք կամենում էին կաթողիկոսին տեսնել:

(Շար.)

ԱՐԱՄԻ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

…թէ չեմ սխալիր, քսան տարուան …ւթեան, երկրորդ հրապարակա–…ձեռնարկն է որ կը նուիրուի Ա–…ի յիշատակին։ Առաջինը՝ 1920…ւարին, Երեւանի մէջ, կազմա–…ուած Հ. Յ. Դ. Երեւանի կոմի–…կողմէ։

…ուած՝ տարի մը առաջ, բայց իր …անի չունէր տիրական էր Հայաստ–…մայրաքաղաքին մէջ այդ օրե–…իրմով ոգեւորուող.իր կորովին, …ւթին եւ նուիրումին մեծ մասով …ական բազմութիւնը, առջի վը–…էր Հայաստանի խորհրդարանի …ին մէջ։ Գլխաւոր բանախօսը …Վ. Ն. էր, որ իրեն յատուկ …ութեամբ տուաւ իր լաւագոյն …րէն մէկը։ Լուռ էր ունկնդիր …ութիւնը։ Ընդհանուր յուզումը …ւնեցանքը ոչինչով կը խանգա–…մտերմութին վեհութիւնը։ Վիշ–…անմիջական այդ արտայայտու–…չէր ծածկեր սակայն ապրելու …ւած հաւատքը, որ նոյնպէս Հա–…անի ժողովուրդինն էր, ներշըն–…ած Արամներու գործէն։

…րբեր օրեր էին,— տարբեր շըր–…1920ին.

…թուականէն ասդին շատ բան է …ուեր ոչ միայն Երեւանի՝ Հա–…անի մայրաքաղաքին մէջ, այլեւ …ովին շրջուեր է հայ կեանքը՝ …ատէն մինչեւ ամենափոքր …թը։

…յաստանի Հանրապետութեան …արի – ժամանակակից մեծ …ու՝ Արամի անունը արգիլուած …այդ հանրապետութեան սահ–…րուն մէջ։ Գաղթաշխարհը իր …ուած հոգերուն տակ, երբեմն …ած, երբեմն յանցաւոր անտար–…թեամբ, «իմաստութիւն» կը …յուրեան մէջ թաղել բոլոր …ական արժէքները։

…պայմաններուն մէջ, շուրջ …ւնիր տարուան մոռացումէն …մեր Րաֆֆի խումբն է ահա, որ …րհի մեծարանքի հրապարակա–…ցոյց մը յիշել այն անձը, որ …տարի առաջ ճիշդ այն օրերուն …ման, ոգեւորութեան եւ դիւ–…ական խոյանքներու իրական …ղանիշն էր, Հայաստանի հողին …իր հայրենիքը պաշտպանող …ժողովուրդին։

…վիթխարի ընկերներէն Վ. Փա–…անին վիճակուած էր նախագա–…ուան հանդէսին։ «Մեր հայրե–…ին հող զոր երգեց Րաֆֆի …նախագահը քանի մը խօս–…ծանօթացնէ օրուան ձեռնար–…ներոյ կը հրաւիրէ մէկ վայր–…լռութեամբ յարգել Արամի յի–…ը Րաֆֆիի ներկայացուցիչը, …Համբարեան, յուզուած կը …խումբին ուղերձը։ Ցարգան–…ներոյ ջերմ զգացումներուն հետ, …խումբը չէր կը դնէ իր ան–…հաւատքին վրայ, քալելու ան–…Արամներու ճամբէն, հասնե–…մար հայրենիքի ազատութեան …յաջողման մեծ հանգրուանին։ …ւաւորով է, որ Րաֆֆին կը …այսպիսի ձեռնարկներով ոչ …յարգանքի տուրքը տալ, այլեւ …սանել ու ծանօթացնել մեր բո–…գործիչները։

…կը տրուի Շ. Միսաքեանի։ …Արամին հետ է, …մեր մանկութեան թշուառ ս–

րերէն, երբ դասագրքի գրած անգամ չունէր, եւ տետրակի մը մէջ կ'օրի–նակէր օրուան դասերը։ Դեռ այդ օրե–րէն իր հիմնական գիծը կը կազմէր ըմբոստութեան եւ պայքարի ոգին, որուն շնորհիւ կը դառնայ առաջին–ներէն Շուշիի նորագարթ երիտա–սարդութեան։ Դպրոցէն մինչեւ Բա–գու, Կարս եւ ապա Վասպուրական։ Ընկեր Միսաքեան, խանդավառու–թեամբ կ'ուրուագծէ Արամի ասպե–տանաբար զարգացումը, երբեւ տի–րական դէմք։ Դեռ Բագու եղած ա–տեն 1900—2, երիտասարդ Արամը կ'ըլլայ առաջիններէն մէկը որ ըմ–բոստացում եւ պայքար կը քարոզէ ցարական բռնութեանց դէմ։ Կարսի մէջ ան արդէն պատասխանատու գոր–ծիչ մըն է մինչեւ 1904, որու ընթաց–քին երեւան կը բերէ նաեւ իր կազմա–կերպչական անվիճելի կարողութիւ–նը։ Բագու եւ Կարսը չէին գոհացներ, սակայն, Արամը։ Ան կ'ուզէր անցնիլ դասհմանը։ «Սահմանը անցնիլը ար–դէն իսկ բովանդակ պատմութիւն մըն է զոր պէտք է սերտեն մեր բոլոր ե–րիտասարդները, ըմբռնելու եւ գնա–հատելու համար Արամներու իրական մեծութիւնը»։ Ընկերը յիշելով դր–ուագներ Արամի յուշերէն, իր համ–բորդութեան ընթացքին, ունկնդիր–ները առաջնորդեց այն բոլոր սիրելի վայրերը, ուր կազմակերպուեցան մեր բազմաթիւ ծանօթ եւ անծանօթ հե–րոսները, թրծուելով ժամանակին յատուկ հոգեկան եւ ֆիզիքական տա–ռապանքներու մէջ։

Շ. Միսաքեանի առանձնապէս եր–տասարդութեան համար կրթիչ ճա–ռէն ետք, բեմ հրաւիրուեցաւ Գեղ. Գ. Ա. Շահխաթունին, մէկը1917—19, Արամի անմիջական գործակիցներէն։ Գ. Շահխաթունին իրեն յատուկ եղա–նակով յիշեց բազմաթիւ դրուագներ 1918էն, կեանք եւ մահու պայքարի օրերէն։ «Ես որ եւ է քաղաքական հոսանքի չեմ պատկանած, Հայաս–տանի զինուոր մը եղած եմ եւ իբրեւ այսպէս է որ մօտեցած եմ Արամին ու անոր գործին։ Իր «ոչ», Երեւան պիտի չյանձնեմ» յայտարարութիւնը, էջ–միածինի ապաստանած թրքական յա–ռաջխաղացումի ճակատագրական պահուն, փրկեց կացութիւնը։ Առանց Արամին, ես կը յայտարարեմ, որ ա–մէն ինչ կորսուած էր 1918ին»։

Մէկիր միւսէն յուզիչ դրուագներով, Գ. Շահխաթունին կը վերջացնէր, զինուորական բարեւով «վերածնող Արամին, որ կը տեսնեմ ահա, հակա–ռակ որ կորսուած է այսօր իր հողա–թումբն անգամ»։

Ընկեր Փափազեանի խնդրանքով, բեմ հրաւիրուեցաւ ընկեր Ա. Գիւլ–խանդանեան, որ ընդհանուր ակնարկ մը նետեց Կովկասահայ իրականու–թեան վրայ 1900 թուականներէն ա–ռաջ, եւ պարզեց այն անմխիթար պայ–մանները, որոնց մէջ ստիպուած էր գործելու Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը։ Այս շրջանին է ահա, երբ դեռ Բա–գուի մեր կազմակերպութիւնը հազիւ փոքրիկ կորիզ մը կը ներկայացնէր, խմբուած նաւթային շրջանին մէջ, երեւան կուգայ երիտասարդ Արամը։ «Իր խօսելու, կազմակերպելու ըն–դունակութիւնը հետաւորութիւն կուտայ անոր մտնելու աշխատաւորա–կան լայն շրջանակներու մէջ, եւ տա–րին չանցած, մեր փոքրիկ խումբը արդէն կը դառնայ 200է աւելի ան–դամներով կազմակերպութիւն մը»։

Արամի համար նեղ կուգայ այլեւս Բագուն, կը վկայէ ընկեր Գիւլխան–դանեանը, Կարս կը մեկնի, այս ան–գամ աւելի պատասխանատու պար–տականութեամբ, բայց հոն եւս նեղ կուգայ։ Ի վերջոյ Հայաստան էր, սահմանէն անդին, որ կրնար բա–ւարարել զինքը։

Հետաքրքրական դէպք մը կը պատ–մէ ընկեր Գիւլխանդանեան Արամի Բագուէն մեկնումի առթիւ։ Ողջերթի գացող քանի մը ընկերները կատա–խումբը չարժած առեն բարձրաձայն կ'երգեն «Մեր հայրենիքէն» կտոր մը։ «Ձեզ գիտեր թէ, ասկէ առաջ այս երգը երգուա՞ծ էր, բայց ասկէ ետք ան նկատուեցաւ տեսակ մը պաշ–տօնական, բոլոր նման առիթներու մէջ։ Աւելցնենք թէ նոյն այդ «Մեր հայրենիքը», իբրեւ ազգային պաշ–տօնական երգ, Հայաստանի զինուո–րական նուագախումբը կը նուագէր մեզմօրէն, երբ Արամի դագաղը կը փոխադրուէր գերեզման։

Ընկեր Փափազեան, որուն անմի–ջական գործակիցն էր եղած Արամ, իր կարգին գեղեցիկ վերլուծումով մը տուաւ Արամի գիծերը։ Այդ շահե–կան վերլուծումէն կը յիշեմ քանի մը գիծեր միայն,— հաւատքը, նուի–րումն ու անսահման զոհաբերու–թիւնը, ժողովրդական լայն խաւերու մէջ թափանցումը, կազմա–կերպչական իր անվիճելի տաղանդը, եւ վերջապէս իր ժողովրդական հաւ–տորի ընդունակութիւնները, Արամի ամբողջական նկարագրին տարրերը կը կազմէին, շնորհիւ այս առաւելու–թիւններուն Արամին վիճակուած է կատարել մեծ գործեր եւ մեծ աշ–խատանքներ։ Ճիշդ է, Գ. Շահխա–թունիի յայտարարութիւնը, որ եթէ չըլլար Արամը, այլ կերպ կը վերջա–նար 1918։ Արդիւնաւ Արամի նը–կարագիրը եւ անոր առաւելութիւն–ները ունեցողները միայն կրնային առնդծել 1918ի յաղթանակը որու վը–րայ հիմնուեցաւ Հայաստանի Հանրապետութիւնը։

Ունկնդիրներու ծափերուն մէջ, որ կրկնուեցաւ իւրաքանչիւր ճառի ըն–թացքին, վերջացաւ այս կրթիչ, հանդէսի առաջին մասը։

Գեղարուեստական բաժնին իրենց մասնակցութիւնը բերած էին, մե–ներգներով, Օր. Աստղիկ Առաքել–եան եւ Գ. Մէհթէրեան։ Արտասա–նեցին Տիկին Ա. Սարգիսեան եւ Գ. Թ. Զարգարեան։ Բոլորն ալ յաջող եւ ներդաշնակ օրուան ձեռնարկին, ար–ժանացան խանդավառ ծափերու։

Իր ամբողջութեան մէջ արժանա–ւորեց այս երեկոն պատուաբեր էր Րաֆֆիի խումբին համար։ Ցանկալի է, որ շարունակական դառնան նման ձեռնարկները, որոնց կարեւորու–թիւնը անվիճելի է։

ՌՈՒՆԿՆԴԻՐ

Հ. Մ. Ը. Մ.Ի ՔՍԱՆԱՄԵԱԿԸ

Մորպոնի մեծ ամփիթատրոնը, մը–տական առնասրահը պատմական խո–ւոր թուականներուն, կիրակի օր ժա–մադրավայր դարձած էր հոծ բազմու–թեան մը, ի պատիւ Հ. Մ. Ը. Մ.ի որ շուրջ քառորդ դար դարձած էր հայ հոգին եւ մարմինը անապառելի կորո–վով մը։

Հանդէսը կէս ժամ ուշ կը բացուի։ Ամպիոնին կեդրոնը կը գրաւէ Գ. Ժը–վէն, իր շուրջն ունենալով Գ. Գ. Փ. տը Վէու, Ա. Ջօպանեան, Ա. Խատի–եան, Տօքթ. Վ. Թօրգոմեան, Հ. Մ. Ը. Մ.ի գործօն անդամները եւ զանա–զան միութեանց ներկայացուցիչնե–րը։

Դրօշ ի ձեռին՝ ամպիոնի աանդխա–մատերուն վրայ, Հ. Մ. Ը. Մ.ի արի–ներուն յարդալից ողջոյնի դիրքին մէջ, «Քնար» երգչախումբը կ'երգէ «Մարսէյեզը» ու «Յառաջ Նահա–տակ»ը։

Կրթական նախարար Գ. Ժան Զէ կը բացակայի բանաւոր պատճառով մը։ Իրեն կը փոխարինէ Գ. Ժըվէն, նախագահը Ֆրանս. գնդախաղի դաշ–նակցութեան։

Ցարգելի նախագահը խիստ հա–մակրալից ոճով մը կ'արտայայտուի Հայոց մասին, զանոնք կը նկատէ իր–րեւ իրենցմէ, «Փարիզէն», կը թուէ հայ մարզիկներուն յատկանշական դերը գնդախաղի մրցումներուն մէջ, ապա խօսքը կը վերջացնէ շեշտելով թէ՝ Հայերը մեծն Ֆրանսայի հիւրըն–կալ ափերուն վրայ իրենց գլխին վը–րայ տեղ ունին։

Իրեն կը յաջորդէ Գ. Ա. Ջօպան–եան, որ նախ կը կարդայ Ֆրանսացի բարձրաստիճան անձնաւորութեանց պատճառաբանեալ բացակայութեան գիրերը (Ջօր. Գրեմոն, Լ. Բոյէն, Ջօր. Տիւֆիէօ, Լուի Մառէն եւն.) եւ մասնաճիւղի մը ուղերձը։ Ետքոյ կը խօսի աւուր պատշաճի ճառ մը, ուր կը բացատրէ մարզանքին սկզբնական արտայայտութիւնները հին Հայոց մէջ, մէջբերումներ կ'ընէ Պ. Փարպե–ցիի այնծամի եւ Թաչունի որսորդու–թեան նկարագրութիւններէն, կը թը–ւէ մեր զօրականներուն կատարած դերը բիւզանդիոնի եւ ռուսական բա–նակներուն մէջ, ինչպէս եւ օտար լե–գէոնի հայ ռազմիկներուն քաջու–թիւնները ընդհ. պատերազմի ըն–թացքին։ Վառ գոյներով կը պատկե–րացնէ վայրավատին հայութեան վի–ճակը զինադադարի շրջանին, երբ ափ մը տղաք հիմը կը դնէին Հ. Մ. Ը. Մ.ին։ Կը յիշէ հայ մարզիկի մը խօս–քը, «Եթէ սկաուտիզմը գոյութիւն իսկ չունենար, պէտք է որ ստեղծէ–ինք»։ Ցարգելի գրագէտը չի մոռնար նաեւ յիշել Պոլսոյ Ֆրանս. մարզպա–նին գնահատութիւնը հայ արիներուն, յուլիս 14ի տօնակատարութեան, բայց մանաւանդ գնդ. Մաքսուէյինը. — «Սկաուտիզմը մենք հիմնեցինք, իսկ Հայերը կատարելագործեցին»։ Վերջապէս, վեր կ'առնէ այն իրողու–թիւնը թէ ֆրանսահայ զինուորնե–րուն մեծամասնութիւնը կը բաղկա–նայ Հ. Մ. Ը. Մ.ի անդամներէն, ա–րոնք բանակի պետերուն հիացումը գրաւած են իրենց կարգապահու–թեամբ եւ զինուորական վարժու–թեամբ։

Թուական օփերայի պարիթոնն–րէն Գ. Ս. Խաչակեան, ընկերակցու–թեամբ Օր. Մ. Մարգարեանի, իր բամբ եւ լեցուն ձայնով կը դոռացնէ հանդիսասրահը, երգելով «Մինակ ճամբորդ եմ» եւ «Արծիւ երազը» (Թ. Ղազարեան)։

Օր. Տ. Զառափեան դաշնակի վրայ ճարտարօրէն կը նուագէ երկու օտար կտոր.— Pastorale եւ Séguedillas, ինչ–պէս նաեւ Կոմիտաս վրդ.ի պարերգ–ներէն «Շորոր», «Էրենկի», «Շու–շիկ» ու Բարխուդարեանի «Նազ պա–րը»։

Մեր խոստմնալից ուժերէն Գ. Ն. Մարգարեան ոգեւոր շունչով մը կ'արտասանէ Ցարենցի «Ես իմ անուշ Հայաստանին», Ա. Ջօպանեանի «Ո՜վ մարդկային սիրտը» (ֆրանսե–րէն)։

Հերթը կրկին «Քնար» երգչա–խումբինն է, որ հեզահետ կ'երգէ «Մարը սարի նման չէ», «Սոնա եարըն ու «Հօ՞յ նարը»։

Հոս տասը վայրկեան դադար ահզի կ'ունենայ, որու ընթացքին միու–թեան անդամները եւ բարեկամները վաճառքի կը հանեն Հ. Մ. Ը. Մ.ի քսանամեայ գործունէութեան նուիր–ուած հատորը, ապահովելով 4—5000 ֆրանք։

Հանդէսին երկրորդ մասին բա–ցումը դարձեալ կը վիճակի «Քնար» երգչախումբին, որ այս անգամ կ'եր–գէ «Ո՜վ մեծասքանչը եւ «Տէր կե–ցո»։ Օր. Աստղիկի զմայլելի ձայնը մեղք կը փոխադրէ Կոմիտաս վրդ.ի այդ հզօր աղերսին խորհուրդներուն մէջ։

Եւ ահա խօսք կ'առնէ Գ. Վ. Իշ–խանեան, արտասանելու համար իր ո.երեցիկ ճառերէն մէկը։ Բանախօսը բացատրել նշանակութիւն մը կուտայ այս տօնակատարութեան, վճռական–օրէն կը մերժէ այն տեսակէտը թէ Հ. Մ. Ը. Մ.ը զուտ մարզական կազմա–կերպութիւն մըն է։Կը թուէ անոր հո–գեկան եւ բարոյական հզօր դերը հայկական կեանքին մէջ։ Զուգակշիռ մը կ'ընէ հեթանոսական հաւատքին եւ Հ. Մ. Ը. Մ.ի գաղափարին միջեւ։ Մեծ նախնիքին աւերակոյտերուն մէ–ջէն, այս կենսունակ կազմակերպու–թեան հիմնադրութիւնը, հոն ուր մեզ ջարդելու որոշում տրուած էր, հրա–շափառ յարութիւնը կը նկատէ հայ ժողովուրդին։ Ներբողը կ'ընէ աթե–նական իմաստութեան (առողջ միտք, առողջ մարմնի մէջ), կը թելադրէ մըտքը ծաղկեցնել հոգիներուն մէջ, իբրեւ կենսական ազդակ բարոյական վերակառուցման։ Բաղդատական կ'արտայայտուի այն կարծիքին թէ՝ այս պայմաններուն մէջ աւե–լորդ է Հ. Մ. Ը. Մ.ի գոյութիւնը։ Ընդհակառակն, կը ջատագովէ այն նախախնամական առաքելութիւնը որ վիճակած է այս միութեան, նոր ա–ւիշ ներարկելու համար գործարանի ճղասպառ հայորդիներուն։ Կը յիշէ «ափս»ներուն եւ ծուխերուն մէջ Հ. Մ. Ը. Մ.ի վճռական դերը, հայ–րենիքի գաղափարը ներմուծելու հա–մար։ Ինք եւս կ'անդրադառնայ պոլ–սահայ սկաուտներու յաղթանակին, վեց հարիւր տարուան գերութենէ մը եւ ասկորներու դէզերու մէջէն, զոր կը նկատէ Հայոց ապրելու կամքին արտայայտութիւնը։ Կը մաղթէ որ այս հանդէսը ոչ թէ վերջինը, այլ սկիզբն ըլլայ Հ. Մ. Ը. Մ.ի գործու–նէութեան, անվհատ կորովով շա–րունակելու համար իր ծրագրին ու ազգային իտէալներու իրագործումը։ Ետքոյ կը յիշատակէ լեհ մեծ հայրե–նասէրին՝ մարաջախտ Փիլսուտսքիի ոտքի վրայ թաղուելու վերջին կամ–քը, ու իր խօսքը կ'աւարտէ. «Եթէ նոյնիսկ Հ. Մ. Ը. Մ.ը մեռնելու բա–խտը ունենայ, թող Մովսէսի պէս դէմքը դարձած ըլլայ դէպի հայրենիք»։

«Միջերկրականի կոմիտէ»ի ան–դամներէն Գ. տը Վէու, հեղինակ «Ողջո՜յն առ Մուսա լեռ»ի, կը հրա–ւիրուի երկու խօսք ըսելու։ Ինչպէս ծանօթ է «Յառաջ»ի ընթերցողնե–րուն, մեր ազնիւ բարեկամը վերջերս գացած էր «Սեւ լեռ»ը, ծերակուտա–կան Կոթըրոյի հետ, որուն երակնե–րուն մէջ կը հոսի հին ասպետական արիւնը։ Յուզումէն հատկտուող ձայ–նով մը, համակրելի հեղինակը վերա–հաչեց Մուսա Լեռան փառայեղ անց–եալը, յիշեց Սուէտիոյ հայորդինե–րուն ընծայած ընդունելութիւնը, ար–ձարանի մը մէջ, մեծարանքի եւ ափ–րոյ ցոյցերը, մանաւանդ որ ինք ա–միսէ ի վեր ոչ մէկ Ֆրանսացիի երես տեսած էին, անոնց յոյսը, հաւատքը Ֆրանսայի դրօշին հանդէպ, այն Ֆը–րանսայի որ ասպետական ոգիով տէր եղած էր ճնշուած ժողովուրդներուն, բայց, աւա՜ղ, այժմ դէպքերու պար–տադրանքին տակ Ալեքսանտրէթը լը–քելու ճամբուն վրայ կը գտնուէր։

Ջութակահար Տիկին Լ. Տէմիր–ճեան, ընկերակցութեամբ դաշնա–կահար Օր. Ա. Քիեմանի, իր մօղա–կան արուեստին հմայքը կը պարզա–ցնէ մեր հոգիներուն մէջ, հեզահետ նուագելով — Lamants ecossais (Ի. Գարաբ), Pièce en forme de Tabanera (Մ. Թավել) եւ Menuet (Քրէյսլէր)։

Հերթը Օր. Հ. Թորոսեանինն է, որ գերդղալուն շունչով մը կ'երգէ «Կա–լին երգը» ընկերակցութեամբ Գ. Ճոշիէի սրինգին, ապա Թոսինիի «Սե–վիլլայի սափրիչը»։ Իսկ բուռն կրկ–նահրաւէրներու վրայ «Հօյ նարըն ու «Համբարձում եայլան»։

Դարձեալ տեսարանի վրայ կ'երեւի Գ. Ն. Մարգարեան, այս անգամ ար–տասանելու համար Ա. Իսահակեանի «Հայրենի օճախը» (ֆրանսերէն) եւ Դ. Վարուժանի «Վահագն»ը (հայե–րէն)։

«Քնար» երգչախումբը կը փակէ հանդէսը հեզահետ երգելով «Լուս–նակն անուշը», «Անձրեւ եկաւ»ը, «Կալի հորովէլ»ը, «Զիգ տուր քա–շիրն եւ «Քաղհան»ը։

Միութիւնը արուեստագիտահին–րը վարձատրեց գողտրիկ ծաղկե–փունջներով, բոլոր մասնակցողներն ալ ջերմօրէն ծափահարուեցան։ Երա–նի՜ թէ ժողովուրդը նոյնքան խանդա–վառութիւն ցոյց տար այս ժողովր–դական կազմակերպութեան միւս ձեռնարկներուն…

*** Կազմակերպութեան ժրաջան անդամներէն Հայկ Մերկերեան եւ խմբապետ Սերոբ Սերոբեան, միու–թեան քսանամեակին առթիւ, ստա–ցած են «Արարատեան Սկաուտ»ի աս–տիճան եւ Հ. Մ. Ը. Մ.ի ոսկի շքա–նշանը։

ԱՐԱՄ ՓԵՏՐՈՍԵԱՆ

*** Սիրահարի մը մտածումը օդէն արագ կը հալածէ իր անձկանքին ա–ռարկան, եթէ նոյնիսկ աշխարհի ծայ–րն եղած ըլլայ ան։

Սիրահարը իր մէջ կը կրէ երկրա–յին բոլոր գանձերը։ Իր բերանը տաք մըն է՝ յակինթներով ու գոհարներով լեցուն, որոնք կը փայլին իր աչքե–րուն մէջ։

Սիրահարական գգուանքներուն հեշ–տանքը աւելի խոր է քան ծովերը, ու մարդ իր սիրածին գրկին մէջ, կը կարծէ լողալ ովկիանոսներու երանու–թեանց վրայ։

Սէրը՝ Ալլահին ամէնէն հրաշալի ստեղծագործութիւնն է՝ երկրի վրայ։ Վայելքի իր ամէն մէկ բոպէն՝ թէեւ շատ կարճ՝ կը պարփակէ ամբողջ յա–ւիտենականութիւնը։

(Աֆղանիստանի առած)

*** Սէրը գարնանային բոյս մըն է, որ իր յոյսովը կը բուրումնաւէտէ ա–մէն ինչ, նոյնիսկ այն փլատակները որոնց կը կառչի։— Կ. Ֆլօպէռ

ԻՆՆՍՈՒՆ ԵՐԵՔ

…ակ՝ ՎԻՔԹՈՐ ՀիՒԿՕ Թարգմ. Ս. Զ.

…ի ձախ դարձաւ եւ դիտեց Դա–…զանգակատունը, միեւնոյն երե–…կը նկատուէր նաեւ այստեղ։ …ւեց հրէզանին վրայ կանգնած …զանգակատուններ, մէկը միւ–…ւսէն զննեց Բուրգիլի, Բրէ–…Բրոյոնի, Քրուա – Ավրանշէնի …զակատունները ձախակողմը, իսկ …սիէր – Բուէնոնի, Մուարբէի …զանգակատունները աջակողմը, …հակառակ կողմը Բոնգօբանի …տունը։ Այս բոլոր զանգա–…ներուն անձնակները կը դառ–…փոխակի մերթ սեւ, մերթ ըս–…։

…կրնար նշանակել այս։ …նշանակէր որ բոլոր զանգակները …ցնէին։ …ց երեւալն ու անյայտանալը …էր բացատրել միայն անով որ …ամենուրէ կը հնչէին։ Ի՞նչ կրնար ըլլալ այս։

Անկասկած սարսափի կոչնակին։

Սարսափի կոչնակին, կը հնչե–ցնէին, կը զանգահարէին կատաղա–բար եւ ամէն տեղ, բոլոր զանգակա–տուններու, բոլոր ծխամասերու եւ բոլոր գիւղերու մէջ, մինչդեռ ոչ մէկ ձայն չէր լսուեր։

Այդ բանին պատճառն էր հեռաւո–րութիւնը, որ ձայներուն այստեղ հասնիլը կ'արգիլէր, եւ ծովային քա–մին, որ կը փչէր հակառակ կողմէն և ցամաքէ կը տանէր հեռու, հորիզո–նէն անդին։

Չէր կարելի երեւակայել աւելի եւս չարագուշակ բան մը, քան այս բոլոր մոլեգնած զանգերը, որոնք կը կոչ–ուէին ամէն կողմերէն, եւ միաժամա–նակ թագաւորող լռութիւնը։ Ծերու–նին կը դիտէր եւ ականջ կը դնէր։

Անիկա չէր լսեր սարսափի սրաւի–ը, բայց կը տեսնէր։ Տեսնել ահա–զանգը, տարօրինակ զգացում է։ Ի՞նչ կ'ուզէին ըսել այս զանգերը, որո՞ւ դէմ կը հնչեցնէին իրենց ահազանգը։

— o —

Գ.

ԽՈՇՈՐ ԳԻՐԵՐՈՒՆ ՕԳՈՒՏԸ

— o —

Անկասկած մէկուն ետեւէն ինկած էին։ Բայց որո՞ւ։

Այս մարդը, որ պողպատէ շինուած էր, ցնցուեցաւ։

Այդ՝ ինքը չէր կարող ըլլալ։ Ան–մատութիւն կ'ըլլար կարծել, որ Քօ–փէնդի պատգամաւորները արդէն կա–րող էին իրազեկ եղած ըլլալ. չէ՞ որ տակաւին հիմա միայն ափ իջաւ. չէ՞ որ անկասկած էր, որ մարտանաւը խորտակուեցաւ եւ ոչ մէկ մարդ ան–կէ չփրկուեցաւ։ Ու մարտանաւի մէջ իսկ ոչ ոք չգիտէր անոր անունը, բա–ցի Պուաժրբրլօէն եւ Լա–Վիէօվիլ–էն։

Զանգակատունները կը շարունակէին իրենց կատաղի խաղը։ Ծերուկը մե–քենայօրէն կը համրէր զանգակնե–րու ճաճանչները, եւ անոր թաքնված երեւակայութիւնը մէկ ենթադրութե–նէն դէպի միւսը կը թռչէր։

Ան որ բոպէ մը առաջ ինքզինք կա–տարեալ ապահովութեան մէջ կը կարծէր, այժմ փոխուած առեղծ ա–նորոշ գրութեան մը, կը տարուբերէր անվճռականութեան մէջ։ Սակայն բոլոր ենթադրութիւններէ յետոյ մը–տածեց, որ ահազանգին ուրիշ շատ պատճառներ կրնան ըլլալ, եւ վերջը իրեն քիչ մը յոյս ներշնչեց իր մտքին մէջ կրկնելով՝ «ինչ որ ալ ըլլայ, մի–այն ոչ ոք չգիտէ ո՛չ իմ այստեղ հասնիլս եւ ո՛չ իմ անունս»։

Քանի մը բոպէէ ի վեր թեթեւ խըշ–խըշ մը կը լսուէր իր գլխի վրայէն եւ ետեւէն։ Այդ կը նմանէր ծառի տե–րեւներու սօսափիւնին։ Նախ ծերու–նին ուշադրութիւն չդարձուց անոր վրայ, բայց տեսնելով որ խշխշոցը յամառութեամբ կը շարունակուէր, երեսը այն կողմ դարձուց։ Արդարեւ թուղթի թերթ մըն էր, որ կ'արտա–ռէր այդ խշխշոցը։ Հովը սկսած էր շարժել իր գլխի վրայ գտնուած յայն յայտարարութիւնը, զոր փակցուցած էին քարէ կոթողին վրայ։ Այդ յայ–տարարութիւնը նոր փակցուցած էին, որովհետեւ դեռ չորցած չէր, եւ այդ էր պատճառը որ հովը յաջողած էր անոր մէջ մտնել եւ խաղալով անոր հետ կ'աշխատէր փրցնել։

Ծերունին հակառակ կողմէն բարձ–րացած էր դէպի աւազակոյտը եւ ա–նոր համար մինչեւ այժմ չէր նկա–տած միւս կողմը փակցուած յայտա–րարութիւնը։ Վեր ելաւ, կայնեցաւ կոթողի անկիւնաքարին վրայ, ուր ա–ռաջ նստած էր, ձեռքը դրաւ յայտա–րարութեան փրցուած եզրին վրայ, որ քամիէն վեր վեր կը բարձրանար։ Երկինքը պարզ էր, որովհետեւ Յու–նիսին վերջալոյսերը երկար կը տե–ւէին։ Աւազակոյտին ներքեւ մասը ծածկուած էր մթութեան մէջ, իսկ վերի մասը ընդհակառակը դեռ լու–սաւոր էր մնացած։ Յայտարարու–թեան մէկ մասը տպագրուած էր մեծ տառերով եւ դրան կարդալու չափ լոյս կար։ Ծերուկը կարդաց հետեւ–եալը.

«Ֆրանսական Հանրապետութիւն՝ մի եւ անբաժանելի.

«Մենք, Մարնի Բրիէօր ազգային ե–րեսփոխան, յատուկ յանձնարարու–թեամբ նշանակուած Քօդ – ար – Շէր–պուրկի բանակին մէջ, կը հրամա–յենք։— Նախկին մարքիզ Լանդընաք, վիկոմս Ֆօնդրնէի, Գրբթանիոյ ինք–նակոչ իշխանը, որ գաղտագողի Ֆը–րանսայի ցամաքն է ելած, օրէնքի պաշտպանութենէն դուրս հռչակուած է։— Անոր գլուխը աճուրդի հանուած է։ Ո՛վ որ զայն կենդանի կամ մեռած բերէ, կը ստանայ վաթսուն հազար ոսկի։ Այս գումարը պիտի վճարուի անոր ո՛չ թէ թղթադրամով, այլ հըն–չուն ոսկի դրամով։ Քօդ–ար–Շէր–պուրկի բանակէն վաշտ մը իսկոյն պիտի մեկնի խուզարկելու եւ փնտռե–լու նախկին մարքիզ Լանդընաքը։ Գիւղական համայնքները պարտաւոր են եռանդուն աջակցութիւն ցոյց տալ անոր։

«Գրուած Կրանվիլի Համայնական տան մէջ 1793 թուականի Յունիս 2ին.

«Ստորագրուած

«ՄԱՐՆԻ ԲՐԻԷՕՐ»

Այս անունին տակ կար նոյնպէս ու–րիշ ստորագրութիւն մը, որ գրուած էր շատ աւելի մանր տառերով, այն–պէս որ աղօտ լոյսին օգնութեամբ ան–կարելի էր կարդալ։

(Շար.)

ջերս ճառ մը խօսելով, յայտարարած է.— «Մենք 100 միլիոննոց ժողովուրդ մըն ենք, միասին հաշուելով այն բոլոր Գերմանները որ տակաւին մեր սահմանէն դուրս կը գտնուին։ Հունգարիա գրեթէ մեր ձեռքն է։ Գալով Չեխերուն, 9)10ով գերման են»։

Թուրքիոյ մասնակցութեան խնդիրը

Իտալական մամուլը ճեղքուածներ կը տեսնէ ժողովրդապետական ճակատին մէջ։ Թերթերը կը գրեն, թէ Թուրքիոյ մասնակցութիւնը այս ճակատին կախում ունի Ռուսիոյ մասնակցութենէն։ Կրնայ պատահիլ որ վերջին բոպէին Անգլիոյ մէջ Համրային կարծիքի ճնշումը ձախողեցնէ անգլեւխորհրդային համաձայնութեան մը կնքումը։ Եթէ այսպիսի բան մը պատահի, Ֆրանսայի յարաբերութիւնները պիտի աւրուին Անգլիոյ հետ։ Մէսաճէրօ կը գրէ — «Ֆրանսան է որ կը վճարէ Թուրքիոյ մասնակցութեան գինը՝ Թուրքերուն տալով Սանճաքը։ Անգլիա, որ միշտ շահաւոր կ՚ելլէ, կը վճարէ միայն դրամով, օգնելով եւ Մուսուլի քարիւղով։ Իտալական մամուլը, միւս կողմէ կը փառաբանէ իտալեւգերման զինակցութեան դաշինքը եւ կ՚անուանէ զայն «պողպատեայ ուխտ»։

*** Նոյն թերթերը կը գրեն թէ Անգլիա եւ Ֆրանսա մեծ գործունէութիւն կը ցուցնեն Յունաստանի մէջ։ Անգլիական դրամագլուխ կը ներմուծուի Յունաստան, կայաններ շինելու համար Քէֆալոնիոյ, Սիրայի, յոնիական կղզիներու, Թինեոսի եւ Սամոսի մէջ։ Յոյները Թումբեր կը շինեն Կորնթոսի ջրանցքին մէջ, Անգլիացիներու խորհուրդով։

Լեհաստան եւ Ռումանիա ցեղի կուտան

Ռումանիոյ արտաքին նախարարութեան մնայուն խորհրդական Գ. Փառաշիվէսքիւ Ժընեւի մէջ յայտարարեց, թէ Պուքրէշի կառավարութիւնը խորշելու պիտի չյարուցանէ անգլեւռուսական դաշինքի մը կնքումին առջեւ։ Կարող Թագաւորը, որ տեսակցութիւն ունեցաւ Գ. Փոթէմքինի հետ, երբ վերջինը այցելեց Պուքրէշ, հաւաստիք տուաւ թէ ի հարկին Ռումանիա թոյլ պիտի տայ, որ խորհրդային զօրք անցնի ռումանական հողերէն, առանցքի կողմէ յարձակումի մը պարագային։ Կ՚ըսուի թէ Լեհաստան եւս իր համաձայնութիւնը յայտնած է անգլեւխորհրդային համաձայնութեան։ Արտաքին նախարար Պէք շուտով պիտի այցելէ Փարիզ, ճշդելու համար անգլեւլեհական եւ ֆրանքեւլեհական դաշինքներու մանրամասնութիւնները։ Պալթեան պետութիւններն ալ ո եւ է առարկութիւն չեն յարուցաներ այժմ անգլեւխորհրդային դաշինքի դէմ, թէեւ Ֆինլանտա եւ Շուէտ կը բաղձան ամրացնել Ալանտ կղզիները եւ Ռուսաստան վերապահութիւն կը յայտնէ։

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԵԼՄՏԱԿԱՆ ՆԱԽԱՐԱՐԸ ծայնասփիւռ ճառ մը խօսելով, ըսաւ թէ ազգափոխանութեննէն գոյացած է 10 միլիառ ֆրանք։ Ֆրանսա այլեւս կարճատեւ պարտքեր չունի արտասահմանի մէջ։ Վճարուեցաւ թոշ ոսկի վերադարձած է երկիր, վերջին երկու օրերու ընթացքին։ Գործադրկութիւնը կը նուազի, արտադրութիւնը կ՚աճի։ Անցեալ տարի առաջին չորս ամիսներու ընթացքին ծախուած էին 57.100 կառքեր, այս տարի՝ 71.500։ Նախարարը միշտ լաւատես է ապագայի մասին։

ՊԵՐԼԻՆԻ քաղաքապետը հրամանագիր մը հրատարակեց, որով Հրեաներուն կ՚արգիլուի բնակիլ առաջնակարգ թաղերու մէջ։ Գայզէրիշէրվիլաց թաղը, ուր մեծ մասով Հրեաներ կը բնակին, պիտի պարպուի անմիջապէս։

ԸՆԿԵՐՎԱՐԱԿԱՆ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԵԱՆ համագումարը կը բացուի այսօր, շաբաթ, Նանթի մէջ։ Օրակարգի գլխաւոր հարցն է Լէոն Պլումի եւ Փօլ Ֆորի միջեւ ծագած վէճը։ Զափաւորները միջին բանաձեւ մը մշակած են, վէճը հարթելու եւ նոր պառակտումի մը առաջքը առնելու համար։

ՄՈՍԿՈՒԱՅԷՆ հասած լուրերու համաձայն, Խ. Միութիւնը կազմ եւ պատրաստ ունի 2 միլիոն զինուոր, 50,000 սպաներով։ Օդանաւային ուժը կը բաղկանայ 6 — 7000 օդանաւերէ, իսկ սուզանաւերը 200ի կը հասնին։

ՃԱՓՈՆԱԿԱՆ կառավարութիւնը կը շարունակէ գրաւել եւ խուզարկել օտար նաւեր, հակառակ Անգլիոյ եւ ուրիշ պետութեանց բողոքներուն։ Ճափոն կը սպառնայ նաեւ գրաւել Քուլանկսու կղզին, իբրեւ ռազմական գիրք։

ՏԱՆՑԻԿԻ նացիներուն առաջնորդը Պերլին երթալով, ունկնդրութեան ընդունուեցաւ Հիթլէր կողմէ։ Պայքարը կը շարունակուի ուժգնօրէն, Տանցիկի վերագրաւման համար։

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ելեկտրական ամէնէն երկար գիծը, Փարիզէն Հէնտէյ, 505 մղոն, Պորտոյի վրայով, բացուեցաւ առջի օր։ Այս գծին վրայ ճեպընթացը կ՚ընթանայ ժամը 69 մղոն արագութեամբ։ Եւրոպայի ամէնէն երկար ելեկտրական երկաթուղին կը գտնուի Պրէննէրի սահմանագլուխին եւ Քալապրիոյ միջեւ (Իտալիա), 620 մղոն։ Ֆրանսա ունի այժմ ընդամէնը 2000 մղոն երկարութեամբ ելեկտրական երկաթուղի, որ աւելի է քան Գերմանիոյ եւ Աւստրիոյ ունեցածները։ Անգլիա եւս ունի մօտ 2000 մղոն ելեկտրաքարշ երկաթուղի։

ՉԵԽԱԿԱՆ քարիւղի շտեմարանները, որոնք զետեղուած են գետնի տակ, անմատչելի են այժմ Գերմաններուն, որովհետեւ շինուած չեն սովորական դռնակներով ու անցքերով, այլ մասնաւոր բարդ դրութեամբ մը։ 42 բանտարկեալներ, մտած ըլլալով քարիւղի այս շտեմարաններէն ներս, այժմ չեն կրնար դուրս ելլել, որովհետեւ գոցուած դռնակները բանալու ծածկագիրը չունին։ Միւս կողմէ՝ Չեխերը կը մերժեն յայտնել ծածկագիրը, ըսելով թէ չեն գիտեր։ Շատեր բանտարկուած են, այս պատճառով։

ՀՌԵՆՈՍԻ ջուրերը ողողած են Զիկֆրիտի ամրութիւնները, 30 մղոն երկայնութեան մը վրայ։ Կը կարծուի թէ Գերմանները աճապարանքով եւ խիստ խորունկ փորած են Զիկֆրիտի ամրութիւնները։ Այժմ կը խորհին դէպի առաջ կառուցանել նոր ամրութիւններ, զերծ մնալու համար ողողումներէ։

ՊԱՂԵՍՏԻՆԻ մէջ դարձեալ բուռն բախումներ տեղի ունեցած են արաբ ըմբոստներու եւ անգլիական զինուորներու միջեւ, Թիւլքարէմի կողմը։ Արաբները ունեցած են 11 սպանեալ։

ՓՐԱԿԱՅԻ ՄԷՋ վերջերս անհետացած են 100 աղջիկներ, խորհրդաւոր պարագաներու տակ։ Կասկած կայ թէ այս անհետացումները քաղաքական շարժառիթով կատարուած են, քանի որ անհետացողներէն ոչ մէկը չեխ չէ, այլ բոլորն ալ Զուտէթեան Գերմաններ ու Սլովաքներ են։ Երկու աղջիկներու դիակները գտնուած են։

ԱՆԳԼԻԱԿԱՆ ձայնասփիւռի ընկերութեան հրաւէրով Անգորայի մէջ անգլեւթրքական յարաբերութեանց մասին ճառ մը պիտի խօսի Լոնտոնի նախկին Թրքական դեսպան Ֆէթհի Օքեար

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

HAYASTAN

ԱՄՍԱԳՐԻ ԲԱՑԱՌԻԿ ԹԻՒԸ (ԹԻՒ 5), ԱՄԲՈՂՋՈՎԻՆ ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ ՄԱՅԻՍ 28Ի, ՃՈԽ ԵՒ ՊԱՏԿԵՐԱԶԱՐԴ

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ.— Խմբ.՝ Հերոսական օրերու տարեդարձը, Զօր. Գ. Ղորղանեան՝ Սարտարապատի, Բաշ – Արարանի եւ Ղարաքիլիսէի կռիւները, Միացեալ եւ Անկախ Հայաստանի յայտարարութիւնը, Նուպար Նիկողոսեան՝ 28 Մայիս 1938, Խ. Սարտարապատ եւ Ղարաքիլիսէ, XX՝ Հայոց Ազգային Խորհուրդը, Արմէն՝ Հայերու դերը (1918) Կովկասի մէջ եւ անոնց բաժինը Դաշնակիցներու յաղթանակին մէջ. Ցովիկ Եղիազարեան՝ 1918 Մայիս՝ ամիս յաղթութեան. Հրանոյշ Գազազեան՝ Հայաստանի Հանրապետութիւնը, Պայքար՝ Նոր սերունդ։

ՄԱՅԻՍ 28 ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

ՆԱԽԱՁԵՌՆՈՒԹԵԱՄԲ Հ. Հ. ՊԱՏՈՒԻՐԱԿՈՒԹԵԱՆ

27 Մայիս, Շաբաթ երեկոյ, ժամը 8.30էն մինչեւ լոյս

Petit Journalի սրահին մէջ. 21, Rue Cadet, մեթրօ Cadet

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ Ս. ԽԱՏԻՍԵԱՆ

ԿԸ ԽՕՍԻՆ Ռ. ՏԷՐ ՄԻՆԱՍԵԱՆ, Mr. H. Lemery (Sénateur, Ancien Ministre), **Mr G. Gautherot** (Sénateur)

Mr. A. Faillet (Secrétaire Générale de l'Union Française)

ՆԵՐԿԱՅ Կ՚ԸԼԼԱՅ Mr Paul du Véou

Կը խօսին՝ Կովկասեան ժողովուրդներու ներկայացուցիչները

Ուղերձներ հայ միութիւններու կողմէ, կ՚երգեն՝ Օր. Ա. ԵԼԳԱՆ եւ Գ. Գ. ՊԷՇԹԵՐԵԱՆ, խմբերգներ՝ ՍԻՓԱՆ-ԿՈՄԻՏԱՍ երգչախումբի կողմէ ղեկավարութեամբ Գ. Ա. ԳԱՐԹԵՆԻ Ն/Ի։ Հայկական պարեր բեմի վրայ, Պարահանդէս մինչեւ առաւօտ ընտիր ձ գ. Թոմպօյի պիւֆէ, Մուտք 7,50 ֆր.։

ՇԱՎԻԼԻ ՄԷՋ, 28 ՄԱՅԻՍ, ԿԻՐԱԿԻ ՅԵՐԵԿԷՆ ՄԻՆՉԵՒ ԿԷՍ ԳԻՇԵՐ

ՍԱԼ ՏԷ ՖԷԹԻ ՍՐԱՀԻՆ ՄԷՋ

ԿԸ ԽՕՍԻ Գ. Վ. ՓՈՓՈԼՋԵԱՆ

Գեղարուեստական բաժին՝ կը ներկայացուին «ԱՆՈՒՇ»էն երեք պատկեր եւ «ԵՐԿՈՒ ԾԱՅՐԱՅԵՂՆԵՐԸ» (զաւեշտ) տեղւոյն «Րաֆֆի» Գեղ. խումբի կողմէ։ Եւրոպական պարեր։

Մուտք 6 ֆրանք — Օթօպիւսով իջնել Mairie

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Նախկին պատերազմիկ Հայ Սպայից Միութիւնը կը ծանուցանէ թէ 28 Մայիս, Կիրակի, Փարիզի Հայոց եկեղեցիին մէջ, 15 Ռիւ Ժան Կուժոն, պատարագէն վերջ տեղի պիտի ունենայ Հոգեհանգիստ ի յիշատակ բոլոր հայ ռազմիկներու եւ մարտիկներու, որոնք ինկան հայ ժողովուրդի անկախութեան եւ ազատագրութեան համար, համաշխարհային պատերազմին զանազան ճակատներու վրայ եւ Հայաստանի Հանրապետութեան դրօշին ներքեւ։

Կը հրաւիրուի հայրենասէր ժողովուրդը իր յարգանքի պարտականութիւնը կատարելու։

X

ՊԱՏԱՐԱԳ-ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Դպրոցասէր Տիկնանց Ընկերութեան հիմնադիրներէն Օրիորդ ... ... մահուան ... տարելիցին առթիւ 4 Յունիս, Կիրակի առաւօտ պատարագ եւ հոգեհանգստեան պաշտօն պիտի մատուցուի Փարիզի Հայոց եկեղեցիին մէջ. 15 Ռիւ Ժան Կուժոն, ի յիշատակ հանգուցեալ անդամուհիներուն։

Պատարագի երգեցողութիւնները պիտի կատարուին վարժարանին սաներուհիներուն կողմէ։

Կը հրաւիրուին բոլոր ազգակիցները եւ սանուհիներու ծնողները ...

ՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱՑ ՄԻՈՒԹԻՒՆ — ՓԱՐԻԶ

Ցաամփկայ դասախօսութիւնը 1 Յունիս, Հինգշաբթի երեկոյեան ժամը 9ին, 8 Ռիւ Գոտէ, Փարիզ։ Կը դասախօսէ՝ ԶԳՕՆ ՎՐԴ. ՏԷՐ ՅԱԿՈԲԵԱՆ, Նիւթ՝ «Հայ երաժշտութիւն»։

Ծանօթ.— Միութեան գրադարանը բաց է ամէն Հինգշաբթի եւ Շաբաթ երեկոները ժամ. 9—12։

ՅԱԿՈԲ ՔԻՒՐՔՃԵԱՆ

ԼԻՈՆԻ ՄԵԽՔԻԲԱԼԻ ՋՈՒԹԱԿԻ ՈՒՍՈՒՑԻՉ. ԿԸ ԾԱՆՈՒՑԱՆԷ ԹԷ

27 ՄԱՅԻՍ, ՇԱԲԱԹ ԵՐԵԿՈՅ ԺԱՄԸ ՃԻՇԴ 8.45ԻՆ

ՍԱԼ ՄԱԶԸՆՈՅԻ ՇՔԵՂ ՍՐԱՀԻՆ ՄԷՋ, 83 Ռիւ տ՚Օպանյը Մարսէյլ իր կազմակերպած

ՆՈՒԱԳԱՀԱՆԴԷՍ – ՌԵՍԻՏԱԼԸ

Պիտի մասնակցի Մարսէյլի ֆրանսական շրջանակին ծանօթ գաշնակահարուհի եւ բոլոր քննադատներէն խանդավառութեամբ ողջունուած ՀՐԱՆԻԿ-ՄԱՆՈՒԿԸ։

ՕՐ. ՆԻՔՈՒԼ ՔՈՒԼԱՆՃ (12 տարեկան)

Լիոնէ Միւզիքալի բարձրագոյն կարգէն առաջին մրցանակաւոր

Անցեալ Մարսէյլի մեր գեղարուեստասէր հայրենակիցները այս անգամ ալ բազմութեամբ պիտի փութան ՍԱԼ ՄԱԶԸՆՕ։

Մուտքը ազատ է։ Յայտագիր մը գնելը պարտաւորիչ է։ Գին 5 ֆր. Տեղ գրաւել ժամը 8.30էն առաջ։ Նուագահանդէսը կը սկսի ծանուցուած ժամանակին։

Le Gerant : H. STEPHAN

Imprimerie A-DER (AGOPIAN) 17 Rue Dameste Paris (13)

ՆՈՒԻՐԱՏՈՒՈՒԹԻՒՆ

Տէր եւ Տիկին Տ. Աբրահամեան կը նուիրեն 25 ֆրանք, Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչին, փոխան ծաղկեպսակի՝ փոքրիկն Արման Ամիրխանեանի մահուան առթիւ։

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ԲԱՑԱՌԻԿ ՑԵՐԵԿՈՅԹ

ԿԻՐԱԿԻ ՑԵՐԵԿ, 4 ՅՈՒՆԻՍ 1939, ԺԱՄԸ ՃԻՇԴ 2,45ԻՆ **Salle des Ingénieurs Civils**ի մէջ

19, Rue Blanche (métro : Trinité)

Փարիզահայ ամենասիրուած գերասաններ՝ ԳԱԲԷԹԵԱՆ, ՏԷՐՎԻՇԵԱՆ, Տիկիններ՝ ԱԶՆԱՒՈՐԵԱՆ Կ. ՍԷՏԷՖԵԱՆ եւայլն կը ներկայացնեն՝

ՍՆԱՆԿ ԵՒ Տ՚ԱՆԿ ԱԶԳԱՅԻՆ ՋՈՋԸ

Փարիզահայ խեղս ծիծաղաշարժ կատակերգութիւն երեք արար ԳՐԻԳՈՐ-ՎԱՀԱՆԻ

ԲԱՑԱՌԻԿ ԵՒ ՍԻՐԱՅՕԺԱՐ ՄԱՍՆԱԿՑՈՒԹԵԱՄԲ **ՔՆԱՐ ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲԻ**

Մուտք՝ 20, 15 եւ 10 ֆրանք։ Կեդրոնատեղի՝ գրատուն Հ. Սամուէլ, 51, rue Mr le Prince Paris 6°

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMÉNIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 376.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN

Rédaction et Administration

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e) (ԾՐԹԵԻԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

Téléphone : GOBelins 15 - 70

Chèque Postal Paris 1678 - 63

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ — ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Այլ երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ԿԻՐԱԿԻ 28 ՄԱՅԻՍ

DIMANCHE 28 Mai 1939

ԺԵ ՏԱՐԻ — 15e Année No. 4052

Խմբագիր՝ [illegible]

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔ

ՄԱՅԻՍ 28 – ԱՓ ՄԸ ՀՈՂ

Բոլոր տեսակէտներէն եւ վէճերէն վեր կը մնայ այս մէկ հասարակ ճշմարտութիւնը, — ափ մը հող։ Եւ մենք ունեցանք զայն շնորհիւ Մայիս 28ին, — իբրեւ ելք հերոսական ճակատամարտներու։

Իրապէս ափ մը հող էր ինչ որ ապահովեցինք 1918ին, հազիւ ... 000 քառ. քիլոմեթր տարածութեամբ։ Յետոյ «կենսական տարածութիւնը» գրեթէ եռապատկուեցաւ, ի վերջոյ նորէն կրճատուելու եւ յանգելու համար 28 – 30,000 քառ. քիլոմեթրի, ուր կը ապրին աւելի քան մէկ միլիոն քաղաքացիներ։

Քսանըմէկ տարեկան է արդէն մանուկ Հայաստանը, — հասակ նետած պատանի մը որ շատ աւելի առողջ եւ համարձակ դիմագիծ մը պիտի ունենար, անշուշտ, եթէ ինկած չըլլար դաժան խնամակալութեան մը տակ։

Եւ սակայն, պահ մը մոռնանք ժամանակաւորը, ծանրանալով մնայունին վրայ, — ափ մը հող։ Մնացեալը կրնայ շտկուիլ անխուսափելիօրէն, ներքին կամ արտաքին բարեփոխումներով։ Էականը, այսօրուան համար, այն է որ այդ հողին վրայ համախմբուած է բազմութիւն մը հայկական, — աննախընթաց պարագայ՝ ամբողջ դարերու ընթացքին։

Ինչպէս ունեցանք այդ «լուսապայծառ իրականութիւնը» — ... բառն է այս, իբրեւ համազօր «ափ մը հող»ի, որ կը ծաղկի ... այսօր երէկ, այնքան թեթեւօրէն ...

Պատմութիւն չէ որ պիտի պատմենք։ Դէպքերով գիրք եւ թերթ ... տպուեցաւ լման քանի տարի, եւ դեռ շարքը չէ վերջացած։

Մենք տրամադրութիւն չունինք, նաեւ, «լուսաբանելու» անոնք որ ուխտած են վեր ի վայր չըջել անվիճելի փաստեր, սփոփելու համար իրենց չիլ աչքերն ու ցամքած հոգիները։

Քսան տարուան պրպտումներն ու վերադնահատութիւնները ... կրցան հերքել արիւնազանգ իրականութիւնը, — ճակատագրական օրեր էին, «մահ կամ ազատութիւն»։ Երեւանի մէջ պաշարուած, ամէն օգնութենէ, նոյն իսկ հեռաւոր յոյսէ մը զրկուած ... վճռեցին ապարէզ նետուիլ յուսահատօրէն, ազատելու ... անդարձ կորսուելու համար։ Եւ ամբողջ ժողովուրդ մը ոտքի ... ելաւ, աջակցելու համար այս գերագոյն ճակատամարտին։

Պայքարին սաստկութիւնը, անոր հերոսական թափը յարգանք ներշնչեց նոյնիսկ թշնամին, որ մինչեւ այն ատեն վարժուած ... դիւրին յաղթանակներու։ Եւ նոյն ինքն «Հայաստանի յաղթականը», Գարա Պէքիր Քեազիմ փաշա, կը յայտարարէր Թաւրիզի ... առաջնորդին (Կարսի գրաւումէն շատ առաջ).

— «Հայերը քաջութեամբ կռուեցան Սարտարապատի եւ Ղարաքիլիսէի շրջանին մէջ։ Ղարաքիլիսէի մէջ մեր մէկ զօրաբաժինը ոչնչացուցին եւ արժանացան ինքնավարութեան։ Հայերը Կովկասի Պուլկարներն են»։

Թուրք զօրավարը կրնայ ուրիշ բաներ պատմել այսօր, «ներքին սպառման համար»։ Բայց պատմութիւնը կը մնայ վաւերական, հաստատուած ըլլալով ուրիշ թուրք ականատեսներու կողմէ, փաշա թէ այլ։

Մնաց որ, ուրիշ օտար վկաներ ալ չեն պակսիր, եթէ բաւական չեն հայկական աղբիւրները, մանաւանդ վկայութիւնները անոնց որ կռուի եւ արիւն տեսան։

Յարփխը ապահովելէ վերջ, հանրապետական Հայաստանի ... բնաւ իշխանութեան — 30 ամիս — գլխաւոր ճիգն եղաւ ոչ միայն ընդարձակել, այլ եւ իսկապէս «Հայնոց»ի վերածել ափ մը հողը։

Այդ ծրագրեալ աշխատանքին շնորհիւ էր որ հայկական համայնքը կազմեց ջախջախիչ մեծամասնութիւն, 80 – 90 առ հարիւր։ Եւ երբ հասան բոլշեւիկները, իրենց կռնակը տուած ռուսական ... ներուն, Արարատեան դաշտը իսկապէս Հայաստան էր դարձած։

Նորեկներուն կը մնար կառավարել զայն համաձայն նորագաղթ ժողովուրդի հիմնական շահերուն, որոնք երբեք չէին հակասեր իրենց նշանաբանքերուն եւ մանաւանդ հանդիսաւոր յայտարարութեանց։ Չէ՞ որ բառին բովանդակ առումով «պրոլետար» երկիր մըն էր Հայաստանը, ջախջախիչ մեծամասնութեամբ գիւղացի եւ ... ժողովուրդ մը, որ ուրիշ երազ չունէր եթէ ոչ հող եւ ... ազատութիւն, վարելու համար իր ճակատագիրը։

Յուսախաբութիւնը չուշացաւ։ Երբ, անասելի դառնութիւն ... համակեց անոնք որ երազներ հիւսեր էին նորեկներու խոստացած բարիքներու մասին։

Յետոյ եկան յաջորդեցին բարբարոսական, արիւնալի դէպքեր։ Զանգուածային հալածանք, — բանտարկութիւն, աքսոր, մինչեւ անգամ խմբական գնդակահարութիւններ։ Ոչ մէկը կրցաւ ... ճիշդ հաշիւը «նստած»ներու եւ «պառկած»ներու։ Չի գիտեր այսօր ալ։ Ամբողջ սերունդ մը — բուն իսկ այն որ ծաղկած էր ... բոլշեւիկեան անդաստանին մէջ — անճիտուեցաւ մաս-մաս։

Տակաւին չենք յիշեր յարաբերութեանց խզումը՝ հայրենիքին ... հայկական արտասահմանի միջեւ, — երեւոյթ մը նաեւ անօրինակ ... ըմբոստացուցիչ։

Ակամայ կը յիշենք այս պարագաները, Մայիս 28ի առթիւ, ... ստիպուած ենք մխիթարութիւն փնտռել առնականութիւն ... գրկուած՝ հայրենիքի ոչ միայն տեսքէն, հողէն եւ ջուրէն, ... բարեւագիրէն։

Ոչինչ։ Տարագիր բազմութիւնները այս անլուր դառնութիւնն ալ պիտի քամեն, այն հաստատ համոզումով թէ քանի որ ապահովեր ենք ափ մը հողը, ճամբուն կէսը կտրուած է արդէն։ Բոլորս մէկ ճակատ՝ մնացեալին եւ լաւագոյն օրերու համար։

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՎՈՐՈՇԻԼՈՎ ԼՈՆՏՈՆ ԿԸ ՀՐԱՒԻՐՈՒԻ

»»» · «««

ԱՆԳԼԻԱԿԱՆ ԾՐԱԳՐԻՆ ՔՆՆՈՒԹԻՒՆԸ

Մոսկուայի անգլիական դեսպանը խորհրդային կառավարութեան յանձնած ըլլալով զինակցութեան նոր ծրագիրը, կը սպասուի Մոսկուայի վերջնական պատասխանին։

Անգլիոյ պատերազմական նախարարը Լոնտոն հրաւիրեց իր ռուս պաշտօնակիցը, մարաջախտ Վորոշիլով, ներկայ ըլլալու համար անգլիական բանակի զօրավարժերուն, որ պիտի կատարուին յառաջիկայ սեպտեմբերին։ Վորոշիլով միեւնոյն ատեն Սթալինի մտերիմն ըլլալով, քաղաքական շրջանակներու մէջ մեծ կարեւորութիւն կ՚ընծայեն այս այցելութեան։ Կը նշանակէ թէ Անգլիա վճռած է անյապաղ գլուխ հանել երբեակ զինակցութիւնը, զինուորական գործակցութեան բոլոր յանձնառութիւններով։ Թէ անգլիական եւ թէ ֆրանսական շրջանակներու մէջ վստահ են թէ զինակցութիւնը պիտի կնքուի անվրէպ։ Անգլիական ծրագիրը կը բաղկանայ 400 բառէ, եւ Մոսկուա ղրկուելէ առաջ Փարիզի հաւանութեան ենթարկուած էր։ Պատասխանը հաւանաբար կը հասնի յառաջիկայ շաբթուան ընթացքին։ Ծրագրի բովանդակութեան մասին տեղեկութիւններ հաղորդուած են նաեւ Մ. Նահանգներու, Լեհաստանի, Ռումանիոյ եւ Թուրքիոյ։

Եթէ Վորոշիլով Լոնտոն այցելէ, Քաղաքական Բիւրոյի առաջին անդամն է որ Անգլիա հանդիպած պիտի ըլլայ։ Անշուշտ իրեն պիտի ընկերանան իր զինուորական խորհրդականները։ Անգլիական զօրավարժերուն առթիւ Լոնտոն կը սպասուի նաեւ Զօր. Կամլէն, Ֆրանսայի սպայակոյտին նախագահը, շատ մը բարձրաստիճան սպաներու հետ։ Ուրեմն այս առթիւ ռազմագիտական խորհրդակցութիւններ պիտի կատարուին երեք պետութեանց միջեւ։ Կը կարծուի թէ ֆրանսական կառավարութիւնն ալ իր կարգին Փարիզ պիտի հրաւիրէ Վորոշիլովը։

Քաղուած տեղեկութեանց համաձայն, անգլիական ծրագիրը կը տրամադրէ անմիջական գործողութիւն երեք զինակիցներու կողմէ, եթէ երրորդ անդամը յարձակման ենթարկուի ուղղակի կամ իբրեւ հետեւանք իր յանձնառութեանց գործադրութեան։ Ինչպէս յայտնի է, Անգլիա եւ Ֆրանսա իրենց երաշխաւորութիւնը խոստացած են Լեհաստանի, Ռումանիոյ, Թուրքիոյ եւ Յունաստանի։ Կը կարծուի թէ նոյն երաշխաւորութիւնները պիտի ընծայուին նաեւ Պալթեան պետութեանց։ Անգլիա միշտ կը պնդէ այն տեսակէտին վրայ թէ միջամտութիւն պէտք է կատարուի միայն այն ատեն երբ վտանգուած պետութիւնը դիմադրէ եւ օգնութիւն խնդրէ։

*** Յունիս 1ին լոյս կը տեսնէ Գ. Չէմպըրլէնի գիրքը, «Պայքար խաղաղութեան համար»։ Յառաջաբանին մէջ վարչապետը մանաւորապէս կը շեշտէ թէ Անգլիա թոյլ պիտի չտայ որ ո եւ է պետութիւն փորձէ տիրապետել ուրիշներու վրայ, բռնի ուժով։ Վարչապետը ճառ մը խօսելով անկլիքան եկեղեցւոյ համագումարին առթիւ, յայտարարեց.

— «Իմ ջանքերս կը ձգտին ջնջել պատերազմին եւ անապահովութեան պատճառները որ կը ճնշեն միլիոնաւոր մարդոց վրայ։ Մենք կ՚ընդունինք թէ այն խնդիրները որ դիզուած են մեր առջեւ չեն կրնար լուծուիլ վերազինումով եւ թէ անհրաժեշտ է աւելի յառաջ երթալ, վստահութիւն ներշնչելու համար աշխարհի»։

*** Հռոմի եւ Պերլինի թերթերը կը շարունակեն սպառնալիքներ ուղղել, անգլօ-ֆրանքօ-խորհրդային զինակցութեան ծրագրին առթիւ։ Անոնց կարծիքով, այդ զինակցութիւնը թուղթի վրայ պիտի մնայ, եւ Մոսկուա պիտի օգտուի առիթէն, բոլշեւիկեան քարոզութիւններ կատարելու համար։ Միւս կողմէ երկու միահեծան պետութիւնները միջոցներ կը խորհին, հակազդելու համար ծրագրուած զինակցութեան։ Կը կարծուի թէ իբրեւ առաջին քայլ պիտի խզուի անգլօ-իտալական համաձայնութիւնը։ Երկու պետութիւնները կը յուսան իրենց կապել նաեւ Սպանիան եւ Ճափոնը։ Այս վերջինը դեռ կը վարանի զինակցիլ, լուրջ անհամաձայնութիւններ ծագած ըլլալով դահլիճին մէջ։

Տոքթ. Կէօպէլս, Գերմանիոյ քարոզութեանց նախարարը, ճառ մը խօսելով, յայտարարեց թէ Գերմանիա եւ Իտալիա կը կազմեն քաղաքական – զինուորական միութիւն մը։ Նախարարը աւելցուց թէ Անգլիոյ ծրագրած պաշարումը չարիք չի կրնար պատճառել Գերմանիոյ։ «Մենք այդ ճակատի իւրաքանչիւր հարուածին պիտի պատասխանենք հարուածով մը որ պիտի ջլատէ – ցնէ»։

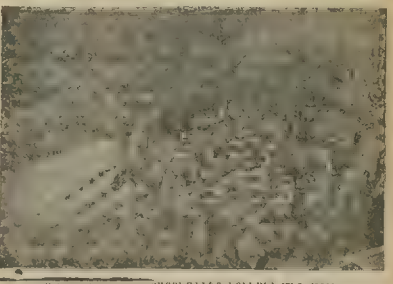
ԻՏԱԼԻՈՅ ԵՒ ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ ԾՐԱԳԻՐՆԵՐԸ ՊԱԼՔԱՆՆԵՐՈՒ, ՓՈՔՐ ԱՍԻՈՅ ԵՒ ՍԵՒ ԾՈՎՈՒ ՄԱՍԻՆ

Տիկին Ժընըվիէվ Թապուի կը շարունակէ շահեկան լուրեր հաղորդել Իտալիոյ եւ Գերմանիոյ գաղտնի ծրագիրներու մասին։

Այսպէս, Պերլինի օտար շրջանակներէն քաղուած տեղեկութեանց համաձայն, երկու պետութիւնները գաղտնի դաշինք մըն ալ կնքած են, որով Իտալիոյ կը յատկացուի հարաւային – արեւմտեան Եւրոպան, ինչպէս եւ Սպանիան, իբրեւ օժանդակ պետութիւն։ Յետոյ, իբրեւ թէ Գերմանիա հաւանած է Իտալիոյ ձգել Պալքաններու արեւմտեան մասը եւ Փոքր Ասիան, իբրեւ հովանաւորեալ երկիրներ, ինչպէս Ալպանիան եւ Եթովպիան։ Նոյնիմաստ խոստում մըն ալ տրուած է հիւսիսային Ափրիկէի մասին։

Գալով Գերմանիոյ, պիտի գոհանայ եղեր ռազմագիտական խարիսխներով — ծովային եւ օդանաւային — իր նախկին գաղթավայրերուն մէջ որոնց մէկ մասը պիտի տրուի Իտալիոյ։ Միեւնոյն ատեն Գերմանիա գերակշռութեան իրաւունք պիտի ստանայ Հունգարիոյ եւ Ռումանիոյ վրայ, իսկ յետագային ալ թեւարկութիւն պիտի հաստատէ Պուլկարիոյ վրայ, որ պէտք է միանայ Առանցքին, իբրեւ օժանդակ պետութիւն, տիրապետելու համար Սեւ ծովու եւ Տարտանէլի վրայ։ Վերջապէս, Գերմանիա պիտի նուաճէ ... մը պիտի ... արեւելեան ափին վրայ, ... պիտի առնէ այն բոլոր ...

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՄԱՅՐՈՒ ԶՈՐ ... ԺՈՂՈՎՐԴԱՊԵՏՈՒԹԻՒՆԸ ԻՐԻԻԱՆԻ ՄԷՋ (1919)

ՄԱՍԻՍ (ՀԱՏՈՒԱԾ)

Մասիս, ջան Մասիս,
Հայոց աշխարհի հսկայ նահապետ,
Քո ծոցում ծնած՝ մանուկ օրերից,
Ես երկվարի խրխինջն եմ լսում քո անդունդներից,
Շղթայի շռինդ, զնդանի տնքոց.
Ու ահա կեանքիս այս արեւմուտին,
Հոգիս վերստին դէպ քեզ է դարձած,
Որպէս լուսաբացի ծաղիկն արեւին,
Ցրի՛ր կատարից ամպերը մռայլ,
Ծակատիդ աստղէ պսակը շքեղ,
Նայիր Դրգուտին, Սիփան, Նեմրութին,
Սեւանայ լճից մինչեւ Վանայ ծով,
Հայկական Պարից մինչեւ մեր Տաւրոս,
Արաքսի ափերից, մինչ Տիգրիս, Եփրատ,
Վիթխարի հովիւ Հայոց Աշխարհի,
Զաւակներդ ո՞ւր են, ո՞ւր են հօտերդ.
Ձին է խրխնջում քո անդունդներում
Սեգ Արտաւազդի հուր երիվարը.
Վուլկանը Հայոց վաղուց է կերտել
Սուսերն ահեղ շանթերից ձուլուած.
Փշրի՛ր շղթաները ամեհի արքայի,
Քաջերդ ոտքի հա՛ն, աժդահարներդ,
Հուր ու բոց շնչող քո վիշապները.
Աշխարհի վրայ շպրտիր նրանց.
Վա՛ր քաշիր վերից հին Աստուածն անզօր,
Աստուածը Հայի,
Ու փակիր նրան քո անդունդներում,
Ու հազար տարի ու հազար տարի,
Կոտրիր եղմերիդ թումբերը քանդիր,
Արտաւազդը տուր մեզ, զէնք ու զրահով,
Ու թող աշխարհի հիմքերը դղրդան
Նրա փրկարար յաղթ հարուածներից։
Ա՜հ, մենք այնպէս կարօտ ենք ուժին,
Մասի՛ս, ջան Մասի՛ս։

Ա. ԱՀԱՐՈՆԵԱՆ

Սուրիա չորս մասի պիտի բաժնուի

Անգարայէն կը հեռագրեն Տէյլի Թէլէկրաֆի (մայիս 25) —

Դամասկոսէն հասած լուրերու համաձայն, Սուրիա շուտով պիտի բաժնուի չորս անկախ վարչական շրջաններու, որոնք պիտի կառավարուին սուրիացի նահանգապետներէ՝ ֆրանսացի խորհրդականներով։

Այսօր այստեղ հասաւ Հաթայի ֆրանսական զինուորական ուժերու հրամանատար զնդ. Քոլէ, Հալէպէն, Սուրիոյ մարզպան Գ. Փիւօյի հետ խորհրդակցութիւն մը ունենալէ ետք։

Խ. Միութեան զինուորական ծախսերը

Խ. Միութեան Գերագոյն Խորհուրդի (Խորհրդարան) Գ. նստաշրջանին բացման առթիւ, ելմտական գործավար Գ. Զվերեւ ներկայացուց տարեկան նախահաշիւը։ Ուշագրաւ են ազգային պաշտպանութեան յատկացուած գումարները. — 1938ին Խ. Միութիւնը սպառազինման համար ծախսած է 1,135,400,000 ռուբլի, 1939ին կը ծախսէ կէս միլիոն ռուբլի աւելի, այսինքն 1,635,400,000 ռուբլիի ահաւոր գումարը։

Գործավարին զեկոյցի այն մասերը որ կը վերաբերէին սպառազինման, ջերմ ու երկարատեւ ծափերու արժանացան։ Գործավարը ըսաւ.

— «Պաշտպանութեան վարկերը աւելցուցինք միջազգային կացութեան հարկադրանքին տակ, որովհետեւ բոլոր երկիրներն ալ, յատկապէս փաշականները, լծուած են խօլ զինարշաւի։ Մեր բանակն ու նաւատորմիղը պատրաստ են այժմ երեք հարուած տալու ռազմատենչներու մէկ հարուածին։ Կարմիր բանակը պիտի ջախջախէ ո եւ է մէկը, որ կը յանդգնի բռնաբարել մեր սահմանները։ Չկայ ուժ մը, զոր չի կրնար ջախջախել ռուս ժողովուրդը՝ առաջնորդութեամբ համայնավար կուսակցութեան ու Մեծն Սթալինի»։

Խ. Միութեան նախահաշիւը 1939ին կը նախատեսէ 6,234,000,000 ռուբլին մուտք եւ 6,198,000,000 ռուբլին ելք։ Մեծագոյն եկամուտը՝ 704 միլիոն ռուբլին պիտի ստացուի պետական ձեռնարկներու վրայ դրուած տուրքէ։ Նախկին արտաքին գործավար Լիթվինով եւս ներկայ էր Գերագոյն Խորհուրդի նիստին, բայց նստած էր ոչ թէ գործավարներու, այլ պատգամաւորներու կարգը։

1918ի ՄԱՅԻՍ 28ը

(Բ. եւ վերջին մաս)

Մայիս 28ի նշանակութիւնը պարզելու համար, մի վայրկեան հարցանք մեզ, թէ ի՛նչ վիճակի կարող էին մատնուել Կովկասեան Հայաստանն ու նրա մէջ խռնուած հայութիւնը, եթէ Արեւելահայ Ազգային Խորհուրդը՝ հակառակ հայկական շրջանակներում զգացուող տատանումների եւ նոյնիսկ չկամութիւնների՝ քաջութիւն չզգար իր մէջ Կովկասեան Հայաստանի անկախութիւնը հռչակելու:

Մենք տեսանք որ 1918ի Մայիսին, փաստական եւ իրաւական ո՛եւէ կապ չկար Ռուսաստանի եւ Հայաստանի միջեւ: Ռուսաստանը, Բրէստ Լիտովսկի չարաղէտ դաշնագիրը ստորագրելուց յետոյ, փաստօրէն լքել էր Հայաստանը իր ճակատագրին, իսկ Անդրկովկասեան Սէյմը որ ներկայացուցչական ժողովն էր հանդիսանում Կովկասեան Հայաստանի, Վրաստանի եւ Ադրբէջանի, հանդիսաւորապէս յայտարարել էր ի լուր աշխարհի թէ այս երկիրները, վերջնապէս անջատուելով Ռուսաստանից, կազմել են մի միացեալ եւ բոլոր ամենայնի անկախ Անդրկովկասեան Հանրապետութիւն.

Սակայն, այս նոր հանրապետութիւնը ընդամէնը երկու ամսուան կեանք ունեցաւ: Թրքական արշաւանքների երեսից այդ երկու ամիսներին էլ օր ու արեւ չտեսնելով՝ նա, 1918ի Մայիս 26—28ին, նա՛եւ մեռականապէս քայքայուեց, որովհետեւ Վրաստանն ու Ադրբէջանը, անկախ հանրապետութիւններ դառնալով, անջատուեցին նրանից:

Մէջտեղը մնացել էին դեռ եւս Թուրքերի կողմից չգրաւուած Կովկասեան Հայաստանի մի քանի գաւառները՝ զրկուած իրաւական պետութեան ո՛եւէ հանգամանքից եւ, բառիս բուն իմաստով, լքուած գոյքի վիճակում:

Ի՞նչ էր սպասում Հայաստանի այս խղճուկ մնացորդին, եթէ նա, յոյսը Ռուսաստանի կամ Դաշնակիցների վրայ դրած, շարունակէր լքուած գոյքի վիճակում մնալ:

Թուրքերը, որ, Ղարաքիլիսան, Ալէքսանդրապոլը եւ Իգտիրը գրաւելուց յետոյ, պահ մը կանգ էին առել Դիլիջանի, Էջմիածնի եւ Երեւանի առաջ, պիտի վերսկսէին իրենց արշաւանքը: Ճիշդ է, նրանք այդ ժամանակ խիստ ազդուած եւ մինչեւ իսկ շուարած էին այն հերոսական դիմադրութիւնից, որ Հայերը ցոյց տուեին Սարդարապատի, Ղարաքիլիսայի եւ Աբարանի կռիւներում: Ճիշդ է նաեւ որ նրանք, հարկադրուած լինելով օր առաջ հասնելու Բագու, կը գերադասէին առժամապէս խոյս տալ Հայերի հետ նոր կռիւներ ունենալուց, սակայն, եթէ այս բանը անկարելի դառնար՝ նրանք պիտի զէնքով ընկճէին Հայերի դիմադրութիւնը, որովհետեւ, վերոյիշեալ ճակատամարտերում, նրանց զինուորական ուժը մեծ կորուստներով միայն յետ էր մղուած եւ ոչ թէ վերջնապէս ոչնչացած:

Թրքական թնդանօթի առաջին իսկ որոտը Երեւանի տակ, ազդանշան պիտի հանդիսանար Զանգիբասարի, Վէդիբասարի, Դարալագեազի, Զանգեզուրի եւ Ղազախի մահմեդականութեան համար՝ յարձակելու տեղական Հայերի վրայ եւ գրեթէ անհնարին դարձնելու նրանց լուրջ դիմադրութիւնը արտաքին թշնամուն:

Այս ընդհանուր խառնակութիւնից անմիջապէս պիտի օգտուէին Ադրբէջանցիները, հաստատուելու համար իրենց ցանկացած հայկական հողերի վրայ՝ Ղարաբաղից սկսած մինչեւ Էջմիածին:

Մենք կասկած չունինք, անշուշտ, որ Սարդարապատի, Ղարաքիլիսայի եւ Աբարանի ճակատամարտներում վէհիր փառքի խիստ պատկառանք ազդած հայ կորիւնները մինչեւ վերջին հնարաւորութիւնը պիտի դիմադրէին Հայաստանի վերջին մնացորդները յօշոտելու գործին: Բայց չենք կարող նաեւ անգիտանալ որ այս դիմադրութիւնը, վերջ ի վերջոյ, պիտի խորտակուէր՝ տրուած լինելով թշնամական ուժերի անհամեմատ գերազանցութիւնը եւ հայ ժողովրդի քայքայուած, զինազուրկ եւ սովահար վիճակը:

Սակայն, հայ ժողովրդի աղէտը հայրենիքի վերջին մնացորդի կորուստով պիտի չսահմանափակուէր: Թուրքերը այս պատեհ առիթը պիտի օգտագործէին՝ իրականացնելու համար Թալաթ–Էնվէրեան յայտնի ծրագիրը, ըստ որի Արեւելահայութիւնն ալ պիտի ոչնչանար, որպէսզի Թուրանական ցեղերի միացման ճանապարհի վրայ այլեւս ո՛եւէ խոչընդոտ չմնար: Ով կասկած ունի այս մասին, ով կարծում է թէ Թուրքերը Կովկասեան Հայաստանում աւելի մարդավարի կը լինէին, քան եղան Թրքահայաստանում, թող յիշէն Կարսի, Արտահանի, Արդուինի եւ Արդանուշի հայութեան փճացումը, Ղարաքիլիսէի եւ Համամլուի կոտորածը, Շիրակի երիտասարդութեան [illegible]ութիւնը եւն., եւն.

Աւելորդ է ասել որ, այս մարզի մէջ, Թուրքերից յետ չէին մնալու Ադրբէջանցիները, որոնք Բագուի, Շամախու, Նուխուայ, Գողթանի եւ Շարուր–Նախիջեւանի կոտորածներով ապացուցել էին իրենց կատարեալ համամտութիւնը Թալաթ–Էնվէրեան ծրագրին.

Իսկ եթէ այս զարհուրանքը իրականութիւն դառնար, վստահօրէն կարելի է ասել որ այսօր քաղաքական քարտէսներից պիտի ջնջուած լինէր Կովկասեան Հայաստանը, ինչպէս որ ջնջուած է Թրքահայաստանը:

Եւ ո՞վ պէտք է լինէր հոգացողը որ աւերուած, հայ բնակչութիւնից ամայացած եւ Ադրբէջանի ու Թուրքիոյ կողմից գրաւուած Կովկասեան Հայաստանը իր տեղը պահէր քաղաքական քարտէսների մէջ: Յաղթական Դաշնակիցնե՞րը թէ՞ Խորհրդային Ռուսաստանը: Երկուսն էլ փորձուած են: Մենք գիտենք այսօր թէ նրանք ինչպէ՛ս վերահաստատեցին Թրքահայաստանի քարտէսը, գիտենք նաեւ թէ նրանք ի՛նչ վերաբերում ունեցան Կովկասեան Հայաստանից բռնագրաւուած հայկական գաւառները մայր հայրենիքին վերադարձնելու խնդրում...

Ահա ա՛յս էր լինելու Կովկասեան Հայաստանի եւ նրա մէջ գտնուած հայ ժողովրդի վիճակը, եթէ նա, 1918ի Մայիսից յետոյ եւս, շարունակէր մնալ լծուած գոյքի վիճակում: Մեր խօսքն անշուշտ հաւանականութեան մասին է. բայց այս հաւանականութիւնը ժառանգածին չէ, այլ հիմնուած է դէպքերի տրամաբանութեան եւ պատմական անհերքելի իրականութեան վրայ:

Արդ, եթէ այս զարհուրելի հաւանականութիւնը իրականութիւն չդարձաւ, դա մենք պարտական ենք, ամէն բանից առաջ, այն մեծ քաղաքական ակտին, որ կատարուեց 1918 Մայիս 28ին:

Այդ ակտը, քաղաքական մարզի մէջ, այն նշանակութիւնն ունեցաւ համայն հայութեան համար ինչ որ ունեցաւ, զէնքի մարզի մէջ, Վանի եւ Մուսա լերան ապստամբութիւնը՝ Վասպուրականի եւ Սուէտիոյ հայութեան համար:

Մայիս 28ին Կովկասեան Հայաստանը անկախ պետութիւն յայտարարելով եւ՝ իբրեւ օրինական տէր ու տիրական այդ երկրի՝ խաղաղութեան դաշն կռելով Թուրքերի հետ, Արեւելահայ Ազգային Խորհուրդը փրկեց վերջիններից, հոգ չէ թէ ժամանակաւորապէս, այդ Հայաստանը իբրեւ լքեալ գոյք իւրացնելու եւ ոչնչացնելու պատեհութիւնը:

Եւ, մի անգամ անկախութեան ճանապարհի վրայ կանգնելուց յետոյ, Հայոց նորակազմ պետութիւնը, այս «ժամանակաւորապէս»ը լիովին օգտագործելով՝ հնար եղածին չափ ամոքեց իր անձուկ սահմաններում կուտակուած հայ ժողովրդի արիւնահոս վէրքերը, վերակազմեց նրա քայքայուած ուժերը, եւ, այս ուժերին կռթնած, անմիջապէս ձեռնարկեց երկիրը հակապետական տարրերից մաքրելու եւ անուանական Հայաստանը իրական Հայաստան դարձնելու հոյակապ գործին:

Լաւ հասկանալով այս վերջինի նշանակութիւնը՝ Թալաթն ու Էնվէրը, 1918ի ամրանը, Հայաստանի կառավարութեան ներկայութեան վա՛յ տուին իրենց գլխին: Սակայն, այլեւս բանը բանից անցած էր: Շուտով միջազգային քաղաքական կացութիւնը պիտի փոխուէր, Հայաստանը, մասամբ զէնքի ուժով, մասամբ նոր կացութեան բերումով, իր սահմանները պիտի ընդարձակէր, նրա անկախ գոյութիւնը միջազգային վաւերագրերով պիտի հաստատուէր եւ նոյնիսկ Հայաստանի հանդէպ յաղթական քեմալական Թուրքիան եւ Խորհրդային Ռուսաստանը այլեւս պիտի չկարողանային ջնջել Հայաստանի անունը քաղաքական քարտէսների վրայից...

Ահա թէ ի՛նչ նշանակութիւն ունեցաւ Մայիս 28ը մեր նորագոյն ազգային պատմութեան համար, ահա թէ ինչո՛ւ հայրենասէր հայ ժողովուրդը ամենուրեք, այնքա՛ն խանդավառութեամբ, տօնում է Մայիս 28ը

Կարելի է այլեւայլ վերաբերումներ ունենալ դէպի Մայիս 28ի ակտի հեղինակներն ու դերակատարները, կարելի է անտարբեր լինել նրանց հանդէպ, կարելի է չսիրել եւ մինչեւ իսկ ատել նրանց. բայց անաչառ եւ սառը դատողութեան տէր ոչ եւ է հայ հայրենասէր չի կարող չխոստովանել որ Մայիս 28ը Հայոց Նորագոյն պատմութեան ամենամեծ Օրն է:

Ա. ՋԱՄԱԼԵԱՆ

ԿԱՐԴԱՑԷՔ ԵՒ ՏԱՐԱԾԵՑԷՔ «ՅԱՌԱՋ»Ը

«ՍԵՐՄՆ ՀԱՅԿԱՅ»

Որ զմահ արհամարհել ոչ գիտէ,
չէ նա սերմն Հայկայ:
Հ. Ա. ԲԱԳՐԱՏՈՒՆԻ

Հայոց ժամանակակից պատմութիւնը, ազատագրական շարժման պարտադրած արիւնոտ պայքարներու առթիւ, անմահական էջեր արձանագրած է: Հայ յեղափոխութեան հերոսներն ու նահատակները, սահմանի երկու կողմերուն վրայ ալ, շէնք ու անմոռանալի դրուագներ քանդակած են: Անոնք գիտցած են ըլլալ մեծ իրենց ազնիւ, արի՝ իրենց անձնուիրութեամբ, գաղափարապաշտ՝ իրենց տեսիլքով, բարի ու երկիւղած՝ իրենց հաւատքով դէպի սուրբ գործը, եւ մանաւանդ յօժար՝ մահը դիմագրաւելու աներկիւղ պատրաստակամութեամբ:

Հայկական դիւցազնամարտի տիպարները, մեծ ու խոնարհ, անուանի ու անանուն, հրամանատար ու զինուոր, խմբապետ ու պարզ ֆէտայի, ամէնքն ալ գիտցած են ըլլալ «սերմն Հայկայ», որ գիտէ արհամարհել զմահ»:

Ոչ մէկ ժողովուրդի ազատամարտը այնքան դաժան ու այնքան շքեղ չէ, որքան Հայկականը: Ոչ մէկ ազգի ապստամբներն ու հերոսները այնչափ դիւցազնական քաջութիւն ցուցադրած չեն, որքան հայ հերոսները շարք շարք: Ես կը մերժեմ ընդունիլ, իբրեւ քանակով փոքր բայց հոգիով մեծ ազգի մը մէկ խոնարհ զաւակը, թէ Վիրճինեացի Ուաշինկթընը, որ Ամերիկան ազատագրեց, կամ Փարիզը դղրդացնող յանդգնութեան առպետ Տանթոնը աւելի մեծ էին քան մեր բիւրաւոր Դումաններն ու Անդրանիկները, Քեռիներն ու Գէորգները:

Բայց հայ ազատատենչ մարդը դաժան կռուի մտաւ անհաւասար ու անկարեկիր թշնամիի մը դէմ, որ սուր ունէր, բայց հոգի չունէր.

Հայ մարտիկը ռազմի դաշտ իջաւ ընդհանուր, քիչ մը ամպամած յափշտակութեամբ — ազատագրութեան անորոշ նշանաբանին տակ,— «Մահ կամ ազատութիւն»: Հոյակապ, տենչապաշտ, սակայն քիչ մը մութ ու բովանդակութեամբ մանուածապատ նշանաբան:

Առաջին անգամ 1918ին էր, որ [illegible] «ազատութեան» պայքարը ստացաւ չօշափելի ձեւ ու բովանդակութիւն: Առաջին անգամ մեր նորագոյն պատմութեան մէջ Հայը պատերազմի մտաւ՝ իր պայքարին տալով իրապէս բացաճայտ միջուկ ու նպատակ: Առաջին անգամ 1918ին հայ ժողովուրդը կռուեցաւ մէկ մարդու նման հայ պետականութեան գաղափարին համար:

Եւ յաղթանակեց: Ղարաքիլիսէն, Սարտարապատն ու Բաշ–Աբարանը արիւնով մկրտեցին Հայոց հանրապետութեան ծնունդը: Հայոց պետական առաջին կառուցուածքը, Կիլիկիոյ գահին տապալումէն ասդին, առաջին անգամ ըլլալով Արարատեան դաշտի մէջ չօշափելի իրականութիւն դարձաւ: 1918ին Հայկայ «սերմեր» Հայաստանի հանրապետութիւնը տուին մեզ, իրական հայրենիք մը, որ պետութեան օրրան հանդիսացաւ: Որովհետեւ ո եւ է հայրենիք ամբողջական չէ, եթէ պետականութեան տարրը կը պակսի անոր:

Որ եւ է ազգային ընդհանրական ճիգ իր արդիւնքէն կարելի չէ դատել: Եթէ այսօր, պղտոր Ջուրերու հոսանքին տակ, Հայաստանի մեր պետական կառուցուածքը գոյութիւն չունի այնպէս ինչպէս հայութիւնը կ՚ուզէ, այլ կը մնայ միայն իբրեւ կորիզը ապագայ փարթամ տեսիլքին, այդ չի նշանակեր թէ 1918 Հայութեան ճիգը մեծ ու փառահեղ չեղաւ: Եթէ այդ ճիգին մեծութիւնը ուրացողներ կան տակաւին մեր մէջ, թշնամիին բերնէն թող լսեն դատաստանը: Թուրքն անգամ չկրցաւ ուրանալ հայ մարտիկին խոյանքը Արարատեան դաշտին մէջ, 1918ին

Եւ այդ ճիգն իսկ ինքնին կտակ մըն է մեզի, թէ այսուհետեւ հայ մարդը պէտք է բանայ իր երակը ու զոհէ իր Հայկեան արիւնը միմիայն հայկական պետականութեան ի խնդիր, որոշ, յստակ. պետականութիւն՝ որ եւ է քաղաքակիրթ ազգի իրաւունքն է, բնածին, անժխտելի իրաւունք. Ինչքան ալ ժամանակները վատթարացած, բարքերը ապականած, օրէնութիւնները արհամարհուած ըլլան այս անտառուած աշխարհին մէջ եւ ինչքա՛ն ալ մեծերը ու հզօրները ուզեն ու մերթ ընդ մերթ փորձեն ուրանալ այդ իրաւունքը կամ կոխկրտել զայն:

1918 մայիս 28 խօսուն, յաւերժական ապացոյցն է ատոր:

Մայիս 28 օրն է այն հայութեան, որ «գիտցաւ արհամարհել զմահ» որովհետեւ «նա էր սերմն Հայկայ»

Ա. ԿԵՍԱՐ

ԵՐԵՔ ԱՆԿԱԽՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Հայ քաղաքական ու նաեւ հանրային միտքը կը զբաղի միայն մէկ անկախութեամբ:

Ուրիշ խօսքով, «անկախութիւնը» կ՚ըմբռնենք բացառապէս իբրեւ հող ու վարչաձեւ:

Անշուշտ, թերի է այս ըմբռնումը: Եւ եթէ մեր ֆիզիքական անկախութիւնը դեռ լրիւ չէ, պատճառներէն մէկն ալ այն է որ ազգովին ունեցած չենք եւ չունինք անկախութիւններէն միւս երկուքը,— մտաւորն ու հոգեկանը:

Մտաւոր անկախութիւնը, որ, իրականին մէջ, անկախութեան ըմբռնումն է. մեր մէջ սկսած է «ազգիս հայոց ազատութիւն» մաղթանքով, եւ խեղդուած է սպանդէն փրկուելու մտածումէն: Մահիկին առթած սարսափին հետեւանքով՝ այդ երազուած փրկութիւնը կարծած՝ ու նոյնիսկ հաւատացած են տեսնել խաչին տակ: Եւ որովհետեւ «Հայաստանեայց եկեղեցին» անբաւարար եղած է իբրեւ ապաստարար հովանի, մեր ազատագրական ըմբռնումը ապաստանած է որ եւ է խաչակիր պետութեան մը կողմէ «ազատագրուելու» յոյսին:

Այդ է եղած պատճառը, որ, մեր մէջ, «հեռաւոր սուրբը» աւելի զօրեղ նկատուած է՝ քան սեփական ուժը: Վասնզի, հայ միտքը, ընդհանրապէս, ու երկար ատեն՝ անվտանգ ըլլալու տենչանքն է ունեցած՝ քան ինքնատէր ըլլալու: Արդէն իսկ ազատ տնտեսապէս, հայ զանգուածին մօտ ազատութեան ըմբռնումը ուրիշ բան եղած չէ, բայց եթէ տնտեսական այդ ազատութեան արդիւնքը ֆիզիքական կամ անհատական ազատութեան մը մէջ վայելել:

Օսմանեան սահմանադրութիւնը, իր ստեղծած արտակարգ խանդավառութեամբ, փաստական վկայութիւնն է այս իրողութեան:

Պատերազմը պիտի գար՝ իրեն հետ բերելով եղեռնն ու Սարտարապատի ու Ղարաքիլիսէի հարկադրանքը, որպէսզի օրհասական կռուով մը ստեղծուած փաստը — իբրեւ Հայաստանի հանրապետութիւն կամ ֆիզիքական անկախութիւն — մեզ դէմ առ դէմ դնէր հայկական տարածութեան մը [illegible], ու մեր քաղաքական մտածողութեան մէջ «ազատութիւնը» փոխարինուէր «անկախութեամբ»:

Պատմական Հայաստանը, իբրեւ տարածութիւն, անտարակոյս որ աւելի ընդարձակ էր՝ քան՝ 1918ի Հանրապետական Հայաստանը: Այսուհանդերձ, առաջինին նկարը, կախուած՝ տասնամեակներ շարունակ՝ մեր պատերուն վրայ, անկախութեան մեր ըմբռնումին երբեք նպաստած չէին, բայց, համեմատաբար փոքրիկ հանրապետութիւնը,— որ այլեւս պատմութիւն չէր, այլ՝ իրականութիւն — մեր մտքերուն մէջ իր հետ մարմին տուաւ անկախութեան ըմբռնումին:

Բայց, խոստովանինք, որ նոյնիսկ այդ օրերուն անկախութեան մասին մեր ըմբռնումը ամբողջական չէր

«Մանուածն», զոր այնքան մեծ ցանկութեամբ ակնկալեցինք, ինչպէս եւ այն իրողութիւնը որ «ծովէ ծով Հայաստանի» մը խակ բանաձեւը՝ իբրեւ կարելի ծրագիր մը որոշեց մեզ, ապացոյցներ են ատոր

— Մեր ուժերուն ու տարողութեան չափով հայրենիք մը,— ահա պետական առողջ ըմբռնումը: Հայրենիք մը, հետեւաբար, որ լրացնէ պետական պահանջները, ուր մենք՝ փաստօրէն՝ ըլլանք տէրը: Վասնզի, հայրենիքին միութեանը եւ անոր տիրացումին ու կարելիութիւններուն հաւասար կը համեմատի՝ անոր տէրն ըլլալու համեմատութիւնը: Բայց մանաւանդ, անոր տէրը մնալու կարելիութիւնը:

— «Երեւանի Հանրապետութիւն» — այս բացատրութիւնը, որ այն օրերուն, իր մէջ կը պարունակէր նաեւ անհերքելի հեգնանք մը, ցուցանակը կազմեց հայ մտքի քաղաքական [illegible] կամ բոլիկ ըմբռնումին.

Նոյն այդ անկատար ըմբռնումին արդիւնքն է, որ, ահա, տարիներէ ի վեր, մեր իրականութեան մէջ օրէ օր աւելի տեղաւորեց «խորհրդային»ներին ոչ թէ հարկադրանքը՝ այլ մտաւոր բաւարարութիւնը: — «Խ. Հայաստանը անկախ է»,— այս մտածումը ամբողջական պարզացումի մը համապատասխան չէ, համեմատելով 1908էն մինչեւ 1938, երեսուն տարուան ընթացքին մեր ապրած քաղաքական հոլովոյթին հետ:

Անշուշտ, անկախութեան մասին մեր այս տհաս ըմբռնումին պատճառներէն մէկն է նաեւ — թերեւս եւ գլխաւորը — անկախութեան մասին մեր հոգեւոր թերութիւնը:

Ըսել կ՚ուզեմ,— մեր մէջ թերի է նաեւ հոգեւոր անկախութիւնը:

Հայ հոգին դեռ ազատագրուած չէ ոչ — հայ տիրակալութեններէն:

Երէկ Թուրքն էր կանգնած հոն Ու կը ճնշէր: Ցաւէն թելադրուած՝ ուզեցինք ազատուիլ անկէ:

Բայց, մեր այդ ձգտումը թելա–

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (102)

ԳԷՈՐԳ ՄԱՐԶՊԵՏՈՒՆԻ

(ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՎԷՊ)

Գրեց՝ ՄՈՒՐԱՑԱՆ

Երբ վերջապէս եպիսկոպոսը յայտնեց թէ կաթողիկոսը Բիւրականում չէ, հետեւապէս նրան տեսնել չեն կարող, պահնորդ զինուորները կարծես սառեցան:

— «Ի՞նչ. ուրեմն մենք մեր կաթողիկոսի՞ն չէինք պաշտպանում. ուրեմն մեր անձը վտանգի էինք ենթարկել մի քանի թշուառ Բիւրականցիների համար...», ասացին նրանք եպիսկոպոսին եւ առանց այլեւս ուշադիր լինելու նրա խօսքերին իրանց տեղը վերադարձան.

Նոյն այն երեկոյեան սեւ խորհուրդ յղացան այդ երկու Հայերը, որոնք, դժբաղդաբար, պահնորդ լինելով՝ ոչ եկեղեցումն էին գտնուել, ոչ եպիսկոպոսի քարոզը լսել եւ ոչ Հաղորդութիւն առել: Նրանց սրտերը ոչինչով չէին փափկացել այդ օրհասական օրերում: Ընդհակառակն, դեռ աւելի խռովեցել ու անգթացել էին թէ՝ պատերազմի արեան գոլորշիներով եւ թէ կաթողիկոսարանի թիկնապահներից կրած վիրաւորանքով.

— Կաթողիկոսն ինքը փախել է Բագարան, իսկ իւր ժողովուրդը թողել թշնամու առաջ. օրինաւո՞ր բան է այս, հարցնում էր զինուորներից մինը միւսին:

— Ի հարկէ ոչ:

— Ինչո՞ւ ուրեմն մենք մեր գլուխը մահուն ենք տալիս: Բէշիրը, երբ էլ լինի, Բիւրականն առնելու եւ մեզ ամէնքիս սուր է քաշելու: Եթէ կաթողիկոսը, որ հայր ու խնամակալ է, թողնում է ամէնքին ու փախչում, մենք ինչո՞ւ չպիտի հետեւենք նրա օրինակին: Ո՞վ կը պահէ մեր կեանն ու դաւակները, եթէ մենք սպանուենք: Ի հարկէ ոչ ոք:

— Ի՞նչ անենք ուրեմն. փախչե՞նք այստեղից, հարցրեց ընկերը:

Առաջին զինուորը մի փոքր մտածեց եւ ապա շշնջալով ասաց.

— Մենք կարող ենք մինչեւ անգամ վրէժխնդիր լինել մեզ ծեծողներին:

— Ի՞նչպէս:

— Մինչեւ անգամ կարող ենք մեզ հարստացնել...

— Բայց ի՞նչ պիտի անենք:

— Բէշիրը հօ ամրոցը վերջ ի վերջոյ պիտի առնէ:

— Այո՛:

— Հօ բոլորին պիտի կոտորէ:

— Այո՛:

— Է՛, եթէ մենք կենդանի մնանք, Բիւրականցիներին ի՞նչ վնաս:

— Ի հարկէ ոչինչ:

— Ուրեմն ես կ'երթամ այս գիշեր Բէշիրի մօտ:

— Ինչո՞ւ:

— Կը խօսեմ նրա հետ: Եթէ նա կը համաձայնուի տալ մեզնից իւրաքանչիւրին հարիւրական ոսկի, այլ եւ Ոստանում հարիւր արտավար հող, մենք ամրոցը կը յանձնենք նրան...

Պահնորդ զինուորի աչքերն ուրախութիւնից փայլեցին: Ոչ խիղճը, ոչ եղբոր թշուառութիւնը չշարժեցին այդ վայրկեանին նրա սիրտը, որ հրճւում էր ապագայ հարստութեան ու երջանկութեան յոյսով:

— Գնա՛. իսկ ես կը բանամ աշտարակի փոքրիկ անցքը... Ամրոցում ո՛վ կարող է իմանալ թէ մենք առաջնորդեցինք Բէշիրին... չէ՞ որ շատ տեղերում կան անցքեր եւ պահնորդներ:

Ասացին եւ կատարեցին:

Կէս գիշերուայ մէջ Հագարացիների փողը հնչեց ամրոցում: Հայոց զօրքն ու ժողովուրդը, որ հանգիստ քնած էին, եւ չէին երազում թէ յաղթուած թշնամին կը համարձակի մտնել բերդին, սարսափահար վեր թռան տեղերից: Աղմուկն ու աղաղակը բռնեց ամէն տեղ. Հագարացիները կոտորել սկսան...: Չնայելով որ Հայոց զօրքը զէնքի դիմեց իսկոյն, չնայելով որ Թէոդորոս սպարապետն ու Սուլման ճգնաւորը սրերը ձեռքերնին զօրքի առաջն անցան, ահաւոր ձայնով խրախոյս կարդացին եւ սկսան կռուել ներս խուժողների դէմ. այսուամենայնիւ նրանց ընդդիմութիւնը չկարողացաւ ընկճել թշնամու զօրութիւնը, որ գնալով աճում եւ ամէն տեղ գրաւում էր, որովհետեւ ամրոցի մեծ դռները բացուած էին արդէն եւ Հագարացիք գունդագունդ ներս էին թափւում:

Անցան մի քանի ժամեր. օրհասական կռիւն ու յուսահատ ընդդիմութիւնը վերջացաւ... Ամրոցն ամբողջապէս ողողուեցաւ արիւնով. փողոցներն ու տները լցուեցան դիակներով. որքան զօրք ու ժողովուրդ կար ամրոցում, ամէնքը գրեթէ նահատակուեցան. բայց կրկին չափով Հագարացիներ ջնջուեցան, որովհետեւ ամէն մի հայ զինուոր՝ մեռնելուց առաջ՝ սատակում էր մի քանիսին:

Երբ արեան գոլորշիներից արբած հրոսակները ներս խուժեցին եկեղեցին, Սահակ եպիսկոպոսը հսկումն էր կատարում այնտեղ: Նրան շրջապատել էին ծերունի միաբանները, անկոր կանայք եւ զառամեալ ծերունիք: Աղօթք ու պաղատանք, լաց եւ կոծ իրար միախառնուած դղրդեցնում էին տաճարը: Յանկարծ շրջապատեցին նրանց սուսերամերկ զինուորները, ահարկու դէմքերով, արիւնոտ հայհոյանքներով եւ վայրենի աղաղակներով:

Սակայն ոչ սրերի շողալը եւ ոչ դահիճների սպառնալիքը չվախեցրին ալեզարդ նահատակներին. Կարծես թէ հէնց դրան էլ սպասում էին նրանք. ժողովրդի մի մասը դուրս փախաւ եկեղեցուց, մի մասը տեղն ու տեղը սրի ճարակ դարձաւ, իսկ եպիսկոպոսին ու միաբաններին դուրս քաշեցին եւ իրանք, կապած զինուորները, բերին կանգնեցրին Բէշիրի առաջ

— Ո՞ւր է ձեր կաթողիկոսը, հարցրեց նրանց զօրապետը:

— Գնաց Բագարան, պատասխանեցին նրան:

— Այս անգա՞մ էլ ուրեմն փախաւ նա իմ ձեռքից... գոչեց Բէշիրը կատաղութեամբ... եւ ապա ատամները կրճտելով մռմռաց,— հոգ չէ, մենք Բագարան էլ կ'երթանք... Այժմ դուք տուժեցէք:

Այս ասելով նա հրամայեց զինուորներին մերկացնել բոլորին եւ ծանր տանջանքներով ու անարգ [illegible]քով կոտորել նրանց:

Զինուորները կատարեցին իսկոյն զօրապետի հրամանը: Առաջին եւ դառնագոյն մահը հասաւ Սահակ եպիսկոպոսին, ապա միւս միաբաններին:

(Շար.)

ՄԵԾԱԳՈՅՆ ՏՕՆԸ

1918 Մայիս 28ին պատմական մի նոր գարաշրջան բացուեցաւ հայ ժողովուրդի համար։ Այդ պատմական խուականից սկսած համաշխարհային քարտէսի վրայ Հայաստանը նորից յիշատակուեց իր տեղը։ Թէեւ ոչ իր ողջ կազմով, բայց եւ այնպէս, մեզ համար պատմական եւ քաղաքական մեծ նշանակութիւն ունի բոլոր լեզուներով հրատարակուած անունը, «Արմենիա», համաշխարհային քարտէսների վրայ։

Հայաստան անունով առանձին երկրի վերակենդանացման փաստը մի անգամ կը բաւէ, որ 1918 Մայիս 28ը անենք համարենք մեր նորագոյն պատմութեան ամէնէն փառաւոր հանգրուանը, որտեղից մեր ներկայ եւ ապագայ սերունդների համար բացուեց քաղաքական լայն հորիզոններ...

Մայիս 28ի հանգրուանը նման է այն բարձր լեռան, ուր մեծ դժուարութիւններով հասնող յոգնատանջ եւ ճամբորդների առջեւը բացուում են հիանալի տեսարաններ, մոռցնելով իրենց կրած տանջանքներն ու յոգնութիւնը եւ նոր թափ ու եռանդ ներշնչելով։

Մայիս 28ի հանգրուանի գագաթին տեսնում է հայ նահատակների զոհաբերութեան ոգին՝ հայկական եռագոյնը, որի շուրջը հսկում են մեր զինուոր պահակները։

Մայիս 28ի հանգրուանի լուսաւոր գագաթը կառուցուած է վեց հարիւր հազարում տառապանքներից։ Այս է պատճառը, որ այդ փարոսի լոյսի ճառագայթները հասնում են երկրագունդի բոլոր այն մասերը, ուր գէթ մէկ հայ գոյութիւն ունի։ Նրա ընծայած լոյսին շնորհիւ է որ մենք մեր յամառութեամբ եւ տոկունութեամբ, որպէս ուխտաւորներ, յաղթահարում ենք գաղթաշխարհիկ խաւարապատ ծուռ ու մութ արահետներով։ Եւ պիտի քալենք այնքան ժամանակ, մինչեւ որ հասնենք լուսաւոր փարոսին։

Ամբողջ վեց դար շարունակ մենք ստրուկ էինք, բայց հէնց որ հասանք Մայիս 28ի հանգրուանին, մեր վրայից թոթափեցինք օտարի լուծը եւ դարձանք ինքնիշխան, ազատ քաղաքացիներ։ Այդ երանելի թուականից է որ մենք ունեցանք սեփական հայրենիք, կառավարութիւն եւ բանակ։

Այդ պատմական օրուանից է որ մեր մեծասքանչը նորից դարձաւ Հայոց աշխարհի պաշտօնական լեզուն, որով լոյս տեսան Հայաստանի հանրապետական կառավարութեան, խորհրդարանի եւ բանակի պաշտօնական որոշումներն ու հրահանգները։

Այդ երանելի թուականից է որ Հայաստանը երկար դարերի ընդհատումից յետոյ ունեցաւ իր նախարարներ, զօրականներն ու պաշտօնէութիւնը, իսկ օտար երկիրներում հայկական կառավարութեան դեսպաններն ու հիւպատոսները, որոնք պաշտպանում էին Հայաստանի հանրապետութեան եւ հայկական հպատակների շահերը։ Մինչեւ Մայիս 28ը եւ ուրկից վերջ, մենք շատ փայլուն հանգրուաններ ենք ունեցել որոնցմով գեղազարդուած է մեր հին ու նոր պատմութիւնը, սակայն Մայիս 28ը իր քաղաքական եւ ազգային արժէքով ու տարողութեամբ բոլորին կը գերազանցէ։ Մայիս 28ը մեծ Արարատն է հայկական բոլոր արժէքաւոր անների համեմատութեամբ եւ իր առողջ հեռանկարներով։

Մայիս 28ի շնորհիւ է որ կարելի եղաւ պատմական Հայաստանի մէկ մասում կեդրոնացնել մէկ միլիոն հայութիւն, միեւնոյն ժամանակ չնչին փոքրամասնութեան իջեցնելով օտար տարրերը։

1920 դեկտեմբեր 2ին բռնութեամբ եւ դաւադրաբար կատարուած զործողութիւնը մեր հայրենիքին դէմ, շատ ծանր հարուած եղաւ։

Դեկտեմբեր 2ը եկաւ կասեցնելու Մայիս 28ի շատ յաջող եւ փայլուն հեռանկարներով սկսուած գործը։

Որքան ալ ներկայ Հայաստանը կազմէ Ռուսաստանի մէկ մասը եւ որքան ալ դաժան լինի տիրող վարչաձեւը, բայց եւ այնպէս, մեր ազգային ձգտումների տեսակէտից, անբաղդատելի է անկրկնելի երէկուան եւ այսօրուան միջեւ։

Ցարական կառավարութեան օրով Հայաստան անունով երկիր գոյութիւն չունէր, այլ կային հայաբնակ ռուսական նահանգներ, ջախջախիչ մեծամասնութեամբ ռուս պաշտօնեաներով եւ ուր ընդհանրապէս հայութիւնը փոքրամասնութիւն էր կազմում։ Կրթական հիմնարկութիւններն ալ աննախանձելի վիճակ ունէին։

Թէեւ ներկայիս ալ ռուսական թաթի տակ է գտնուում մեր հայրենիքը, սակայն այն մեծ տարբերութեամբ, որ Հայաստան անունը մնացել է քարտէսի վրայ եւ որ Հայաստանի մէջ շարունակուում է խօսել մեր մեծասքանչը Մեսրոպեան տառերով, կրթական, մշակութային եւ մի շարք ազգային այլ մարզերում լայն աշխատանքներ կատարելով։ Անշուշտ բոլշեւիկեան Ռուսաստանի վարած դաժան քաղաքականութեան պատճառով է որ Հայկական Դատը այնքան տուժում է։ Ինչպէս նաեւ այդ հակահայկական քաղաքականութեան պատճառով է որ գաղթաշխարհի եւ խորհրդային երկիրներում ապրող մօտ մէկ ու կէս միլիոն հայութիւնը հնարաւորութիւն չունի իր հայրենիքը վերադառնալու։

Բայց եւ այնպէս, բոլշեւիկն ալ յաւիտենական չէ։

Ինչ քաղաքական վերիվայրումներ ալ տեղի ունենան մեր հայրենիքի մէջ եւ շուրջը, Մայիս 28ի ոգին պիտի շարունակէ սաւառնիլ Հայաստանի եւ Սփիւռքի հայութեան վրայ, մինչեւ որ մեր հայրենիքը ընդմիշտ ազատի օտար կաշկանդումներից եւ ամբողջ հայութիւնը հնարաւորութիւն ունենայ իր հայրենիքի մէջ տօնելու մեր մեծագոյն տօնը, Մայիս 28ը։

ԲԵՆՕ

պանք էր, առաւելապէս, մեր բըռնակալին, հայ ումերէն ամէնէն արդարը՝ բոլոր դարերու ընթացքին։

Եւ որովհետեւ այդ բնազդը համապատասխան է խորհրդային իշխանութեան «ընդունուածութեան» տակ, հայ հոգին տանջանք չունի։ Հանգարտ է նաեւ ինք։ Եւ իր հոգեկան անկախութիւնը գըտած... — «Խորհրդային իշխանութեան շնորհիւ՝ Թուրքի վտանգը հայոց — անհա հաղթահարութիւն մը, միանգամայն, մտայնութիւն մըն ալ կը բանաձեւէ որոշ զանգուածներու քաղաքական ըմբռնումը։

Ժողովուրդներու ֆիզիքական կամ ազգային անկախութիւնները ոչ կըրնան իրականանալ, եւ ոչ ալ, իրականանալէ վերջ, կրնան լրիւ ու ապահով դառնալ, եթէ չծագին մտքին ու հոգիին անկախ դառնալ։

— Մենք Մայիս 28ը չենք տօներ։
— Ինչո՞ւ։

— Որովհետեւ Հայաստանը խորհրդային վարչաձեւ ունի։

Ոչ որովհետեւ, հայ հոգիէն ներս՝ Խորհրդային չլլուրուած դահէն վերջ, կրած տեղաւորած ենք ուրիշ դահ մը, — երէկ ամերիկեանը (ժամանակ), ու այսօր՝ ռուսականը։

Հայ հոգին ու հայ միտքը, բայց հասունցած՝ հայ անկախութիւնը առաջ քանի առաջ կը կարօտին այս ազատագրութեան։

Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ

ՀԻՍԱՏՔԸ ԵՒ ՋԷՆՔԸ ՓՐԿԵՑԻՆ ՄԵԶ

Թուականներ կան, որոնց արժէքը կարծես թէ հետզհետէ աւելի կը բիւրեղանայ տարիներու ընթացքին։ Այդպէս է Մայիս 28ը հայութեան համար։

Բաւական թէ հակառակորդ կ'ըսէ — դունին այլեւս, որ առանց 1918ի Մայիսի հերոսական պայքարներուն, Թրքական գլանը հոգին հասարեցուցած կ'ըլլար նաեւ հայութեան մը — նացեալ կէսը՝ իր իսկ պատմական հողերուն վրայ։ Թշնամին դաղաղն անգամ պատրաստած էր պատմութեան գիրկը նետելու համար մեզ, եւ կը յաղթէր անպայման, եթէ տարի մը եւս ժամանակ ունենար իր առջեւ։

Մեծ պատերազմին, իրապէս մեր գլխուն վրայ կախուած էր ամենամեծ վտանգը, որուն հանդիպած ըլլանք մեր պատմութեան մէջ։

Հազարամեակներու ընթացքին չա՜տ են ոտնակոխ եղած այս ժողովուրդը եւ իր երկիրը։ Ոմանք՝ ճիւղերէն դատ բուներ եւս կտրած են, բայց չեն յաջողած մեզ չորցնել։ Չեն յաջողած, որովհետեւ միշտ ալ արմատը մնացած է մայր հողին մէջ։ Թուրքը ճարպիկ գեհավարութիւնը, անցեալի դասերէն խրատուած, գիտէր որ կրնար իր նպատակին հասնիլ միայն արմատախիլ ընելով մեզ։ Ձեռքին տակ եղած հայութեան հաշիւը մաքրած էր, բայց Ռուսահայաստանը կ'ապրէր, եւ օր մը կրնար իր ընձիւղները արձակել դէպի Թըրքահայաստանը։

Ուրեմն այդ մասը եւս արմատախիլ ընել, բայց չկրցաւ։

Չկրցաւ, որովհետեւ հասատքն ու դէնքը ունեցանք մեզի օգնական։

Վայրկեան մը վերապրինք այդ դըժոխային օրերը։

Հայութեան կէսը տապարահար։ Միւսը՝ օղակուած ամէն տեսակ թըշնամիներով։ Կարսն ու Ալեքսանդրապոլը Թուրքերուն ձեռքը։ Ղարաքիլիսան ու Զանգեզուրը աւելի հեռու Երեւանէն, որքան չէ ներկայիս Ֆրանսան Ամերիկայէն։ Հազարաւոր գաղթականութիւնը հետզհետէ խռնուած բուռ մը հողի վրայ՝ փաթթուած սովին եւ համաճարակներուն։ Բարձրացած սրտով դրայցիներ, որոնք դաշոյն կը խաղցնեն մեր կռնակին՝ իրենց խնամիական կապերը արժեցնելու համար։ Եւ այս ամէնուն վրայ, ռուս «Թեոդիւ»ին անհարկու բանակը յաառ՞ոց փոշիացած։

Ի՞նչ անհաւատալի պատահութիւն ցեղային թշնամիին «Հէկ քարով երկու թռչուն զարնելու»։ Ջնջել հայութիւնը, հասնիլ Բագուի քարիւղին եւ եղբայրներուն։

Գողգոթային լինելու պէտք էր ունենար մարդ, տոկալու եւ հասնելու համար բոլոր կարիքներուն։ Բարեբախտաբար, հոգեվարքի այդ ծգնաժամային պահուն, հայութիւնը կըրցաւ գտնել իր արժանաւոր զաւակները։

Ու, երբ Թուրք բանակը, քամբրճէկ ապրի առաջ, մայիսեան այս օրերուն, Բաթումի բանակցութիւններու առթիւ կնքուած զինադադարը խախտելով յարձակեցաւ երեք ուղղութեամբ, յանկարծ իր առջեւ գտաւ մնացած հայութիւնը մէկ մարդու պէս եւ միակամ՝ զէնքի ձեռին։

Արդիւնքը գիտենք։ Ցասնըմէկ հազար քառակուսի քիլոմեթր հող, առաժամաբար երաշխաւորուած Թուրքերէն։ Բայց առկա բաւական եղաւ որ ազատինք, որովհետեւ քանի մը ամիս վերջը կը կնքուէր մեծ զինադադարը։

Ի՞նչ կ'ըլլար մեր վիճակը, եթէ նահանջական — աղդիւական բառով՝ խրատակ՝ւն — ժառանգութիւնը յաղթէր այդ օրերուն։

Այն ատեն աւելի մեծ պատճառներ կային վհատելու։ Շատեր բարեմտութեամբ կամ թուլութեամբ կը մտածէին, թէ սփոխակային նման պայմաններու մէջ, անհնարին է միս մինակ պայքարիլ։ Փարիզի դռները հասած Գերմանիոյ զինակցին դէմ։ Մենք մեզ յանձնենք իրենց գթութեան, ինչ որ ազատինք՝ շահ է, եւն.։

Աւելի լաւ անձնասպանութիւն չէ — ր ինք կրնար գործել, որովհետեւ, այդ քանի մը ամիսը պիտի բաւէին բորենիին, վերջնականապէս սարպաղնելու համար մեզ։

Հաւաքական վհատութիւնը ժողովուրդներու մահն է։ Մենք հաւատացինք, որ կրնանք ապրիլ դեռ, ու այդ հաւատքով մինչեւ վերջը փարեցանք զէնքին՝ եւ ազատեցանք։

Ափսո՜ս, շատ անցան փայլուն օրերը, եւ դժբախտութեան հետ կըրկին բաղմացան բուերը հայ քաղաքական կեանքին մէջ։

Կարմիր խնամակալէն զատ, հողերուն մէջ նստած է, նախկինէն աւելի զօրաւոր Թուրքը՝ իր հարեւանոր օգնականով, բանակով։ Բարեբախտաբար այսօր քիչ մը նուազ՝ քան ինչ-տառը ամիս առաջ, որով հետեւ Եւրոպայի սրտին վրայ ապրող 15միլիոննոց երիտասարդ, ապառազինապետութիւն մը, յուսահատութեան վայրկեանի մը մէջ ակարանալով մորթուեցաւ առանց ճիչ մը արձակելու։ Որովհետեւ թերահաւատները տեսան, թէ ամէն ինչ յարաբերական է աշխարհի վրայ, եւ բաղդատմամբ մեզի «զօրաւոր» թշնամին, ինք եւս, իր կարգին ուժ չի ներկայացներ անմարդաբնակ հողերու վըրայ տիրապետելով նայող թեկայէ՛ն «տինամիք» պետութիւններու քով։

Մայիս 28երը, պէտք է իզ լեցնեն հայութեան հաւատքի կանթեղին մէջ, որպէսզի, երբ մեր կարծածէն աւելի շուտ դէմ յանդիման գտնուինք նոր Մայիս 28երու, պատրաստ ըլլանք՝ կէթ հոգեկէս։

Հ. ԱԿՈՆԱՑԵԱՆ

ՄԱՅԻՍ 28ԻՆ

Հեքեկաւոր արիւնի, դարաւոր տարկութեան խաւարակուռ ծոցէն, ահա կրկին կը բացուի մեծ եւ պայծառ օրը, ինչպէս ծիածան մը ժերկախծ երկնակամարին վրայ։

Ողջո՜յն, ողջո՜յն Հայոց պաշտելի տօնին։

Սարդարապատի եւ Ղարաքիլիսէի ահաւոր դիւցներու ընդերքէն, ձեր խիզախ եւ քաջարի եղբայրները կերտեցին ազատութեան արշալոյսը, հայորդինե՛ր, Հո՛ն, Երեւանի եւ էջմածնի դուռներուն առջեւ, անոնցմէ շատեր ինկան, զէն ի ձեռին, կռուելով եւ անհաւասար մարտնչումին մէջ, հեռոսի լուսապսակ իրենց ճակտին։ Անոնք մեռան, որպէսզի ապրիք դուք, «Մահ ոչ իմացեալ՝ մահ է, մահ իմացեալ՝ անմահութիւն»։

Դուք գրկուած էք այժմ այդ դըսակնակութենէն եւ կը թափառիք աշխարհի չորս ծագերուն վրայ։ Երջանիկ չէք եւ ինքը, մեր դարաւոր թշնամին, արիւնով եւ արցունքով պաշտպանուած հայրենի հողերուն վըրայ։ Ո՛չ իր շարադէտ անցեալը, ոչ Տէր-Զօրի եւ Կարսի պարիսպներուն տակ շաղած կարմիր պսակները, երբ եւ իցէ կարող են ապահովել իր անխռովարար խղճին անդորրութիւնը։ Իւրաքանչիւր քարի, իւրաքանչիւր թուփի տակ կը հանգչի նահատակ Հայորդի մը, որ իր արդար հոգիին հեծեծանքը կը յանձնէ իրիկնային հովերուն... Արիւնի եւ ծխարձակ սեւերակոյտերու մէջէն, օր մը փիւնիկի նման պիտի վերածնին այդ մարտիրոս հոգիները, վերստին տիրանալու համար իրենց ձեռքէն այնքան եղեռնականօրէն խլուած անկողնին իրաւունքին։

Հիւսիսի այդ յեղափոխական՝ն առաջնորդ խեղկատակ Կեսարներու կարմրաների ծիրանին իր ուսին, ըննականօրէն մարդկային հաւասարութիւն եւ եղջանկութիւն կը քարոզէ գժբախտ զանգուածներուն։ Ինչքան շնորհակալ ենք արդէն իր ընծայած արքու ծառայութենէն, հիմա աւելի քան երախտապարտ ենք...։ Անոնք որ հաւատացին իրեն, վաղուց քաշած են իրենց միամտութեան պատիժը, իր ոճրապարտ ճանկերուն մէջ։ Որանի՛ դարձի եկած բարեխիղճ հոգեներուն։ Իսկ Թուրք եւ մուր խառնածին-ներու խաժամուժին։

Գերութեան կապանքներուն տակ եղծուած հայ հոգին, այնքան չէր լըղճուած, որքան այդ ժանտ բռնաւորին կրունկներուն տակ։ Յեղափոխութեան սրբազան դրօշը երբեք այնքան չէր թաթաւած ցեխի մէջ։ Ազատութեան իմաստը չարափոխուած չնական լրբութեամբ, ցեղային դիմագիծը աղարտուած, ազգային արժէքներու գոյութիւնը վտանգուած արիւնախանձ սատիրներու կամայականութիւններէն։ Մինչեւ երկինք կը հասնի անարդարութեան աղաղակը։ Գըծուած դրօշը ձեռքին՝ կարմիր ցարը դեռ կը յամառի սակայն մոլար վարդապետութեան չափոքն հնչեցնել, յանուն մարդկային բարօրութեան...

Մի՛ մոռնաք եւ ձեր մաղձը ժայթքել զասած քաղքենիներուն, որոնք ձեր արդար դատը վաճառեցին Լենինի ամիկուն վրայ։

Բուական է։ Ո՛չ մէկ կնճիռ ձեր պայծառ ճակտին վրայ, ո՛չ մէկ վհատութիւն ձեր արժէնական հոգիին մէջ։ Դուք մասունք մը ունիք փառաչէն անցեալէն։ Օ՛, որքան խորհուրդ, լոյսի, յոյսի եւ երազի...

Գուեղազուանց, երբ այսօր երթաք լեցնել այդ մեծաքանչ տօնին նուիրուած սրահները, արձակեցէք ձեր դրօշները լայն ու ալեծածա՛ն։ Եւ — շեցէք բոլոր անոնք որ ձեզ ցրուեցին աշխարհի հօծը ցամաքներուն վրայ։ Ե՛ւ Թուրքը, ե՛ւ մոսկովը ե՛ւ քարթիւղի ճարպոտ կամարիլլաները։

Մի՛ հուսաւաք ոչ ոքի։ Վստահեցէք դուք ձեզի, վստահեցէք ձեր ալ բազուկին, վստահեցէք ձեր կամքին ու կորովին։ Եւ այն կաճառ դիցուհիին, որ կը ժպտի մայլ ամպրոպներու որոտին մէջէն։ Ա՛հ, չըլլայ թէ կրկին խուսափի ձեր ձեռքէն.. Ձեր երակներուն մէջ կ'եռեւեփի Հայկի, Տիգրանի եւ Վարդանի արիւնը։ Բալեցէք այն շաւիղէն, որ Սարդարապատի եւ Ղարաքիլիսէի հերոսներուն եղած է։

Յեղափոխական ռազմերգ մը ձեր շրթներուն, երբ ձեր կուռ եւ հպարտ քայլերն արձագանգեն ուխտի տաճարներուն կամարներուն տակ, բարձրաղաղակ հռչակեցէք ձեր ազա՜տ ապրելու կամքը։

Ջնջե՜լ հանդիսա ձեր անդորրակաբուռ օրերուն, առանցնայիրիի արեւոփառ աշխարհին։

Ջնջե՜լ ազգային կեանք, չկա՛յ խաղաղութիւն օտար պղղոտաներուն վըրայ բիւրեղ նախատուած ձեր հոգիներուն, առանց սեփական հայրենիքի։

Մահ՝ առանց պանծալի Արմենիոյ, սահ է։ Մահ՝ Աւետեաց երկրի արահետներուն վրայ, ճշմարիտ անմահութիւն է։

Արթուն եւ պատրաստ զալիքին, ահեղ եւ ճակատագրական բախումին, կարմիր, կապոյտ եւ նարնջագոյն դըրօշը ձեզի առաջնորդ։ Հանեցէք ձեր կիւսերները, տաջի՛, սաջի՛։ Ձեր սրտին մէջ, ձեր պլաւններուն վըրայ բարձրացուցէք սրբազան պատառը, մի՛ր։ Եւ բոլորդ մէկ, ձեր արժէնական հոգիներու խորքէն, գոռացէք ամէն տեղ։

— Ողջո՜յն, ողջո՜յն պատմական փառապանծ թուականին, — Մայիս 28ին

ԱՐԱՄ ՓԵՏՐՈՍԵԱՆ

*** ... Ո՛վ աւելի մեծ համարձակութեան, աւելի մեծ բարոյական իրաւունք կ'ունենար անձնուիրութեան հրաւիրել ժողովուրդի բոլոր կենսունակ տարրերին, քան ինք՝ առաջինը արեան դաշտը նետուող յեղափոխականը։

Որ ազգը, մի ժամանակ ըստրուկ եւ այսօր ազատ, չէ մոռցել իր կրած զարհուրելի կորուստները։ Մ'րր դրանցից այսօր կը փոխէր իր ազատութիւնը նախկին վիճակին եւ անցեալ կեանքի այնպիսի մի ընթացքին հետ. ուր ոչ մի տեսակ զոհ եւ աւերումներ տեղի չլինէին ունեցած։

Ցարատեւ կռիւ, յաճախ եւ երկար ժամանակ զուգէ անյաջող՝ ընայած երբեմն նոյնիսկ իր լայն ծաւալին, ահա ուր է մեր փրկութեան բանալին։

Գահգաննենք, շարունակենք կռիւը, որպէսզի նա լայնանայ, ընդարձակուի, եւ ընդարձակուելով յարատեւի — ահա դէպի մեր նպատակը տանող միակ ճանապարհը։

Քր. Միքայէլեան

ՅԱՌԱՋԻ ԹԵՐԹՕՆԸ (32)

ԻՆՆՍՈՒՆ ԵՐԵՔ

Հեղինակ՝ ՎԻՔԹՈՐ ՀԻՒԿՕ Թարգմ. Ս. Զ.

Ժերուէնին գդակը իջեցուց աչքերուն վրայ, մինչեւ ծնօտը ծածկուեցաւ վերարկուին մէջ եւ աշխարհից աւազակոյտէն վար իջնել։ Պէտք էր որ այդ լուսաւորուած բարձունքին վրայ կենալը լաւ բան մը չէր խոստանար։

Արդէն բաւական ժամանակ էր որ Լանթնաք նստած էր այնտեղ։ Ամբողջ ճանապարհին մէջ աւազակոյտին աստղը միակ կէտն էր, որ մթութեան մէջ կը նշմարուէր։

Ժերուէնը միայն այն ժամանակ իր ուղեւորը մեղմացուց, երբ աւազակոյտին ստորոտը հասաւ եւ մթութեան մէջ ծածկուեցաւ։ Այստեղ անիկա խնդիրը այն ճամբան, զոր առաջ իր ոտներով գնած էր դէպի ագարակը։ Քանի կողմը աւելի ապահով համարեկատարեալ առայութիւն կը տիրէր ամէն տեղ. գիշերային այսպիսի ուշ ժամուն ճամբորդներ չեն ըլլար։

Մացառի մը ետեւ ան կանգ առաւ, հանեց իր վերարկուն, իր բաճկոնակը դարձուց, մորթոտ երեսը դուրս հանեց, նորէն իր վիզը փաթթեց իր հին քրքրուած վերարկուն, պարանով կապեց մէջքին ու ճամբայ ինկաւ։

Լուսնակը կը լուսաւորէր։

Ժերուէնին հասաւ տեղ մը, ուր աղանկուած էր քարէ հին խաչ մը եւ ճամբան երկուքի կը ճիւղաւորուէր. խաչի պատուանդանին վրայ կ'ուրուագծուէր ալիտակ քառանկիւն մը, կ'երեւար որ ատիկա ալ միւսին պէս յայտարարութիւն մըն էր. Ծերուկը մօտեցաւ։

— Ո՞ւր կ'երթաք, դոչեց ձայն մը։ Ժերուէնին դարձաւ։

Հոն ցանկապատին մէջ մարդ մը կանգնած էր, իրեն պէս բարձրահասակ, իրեն պէս ծերուկ, իրեն պէս ալեւոր, միայն իրենէն աւելի պատառատուն ցնցոտիներու մէջ, կարծես իր զոյգը ըլլար, յենած էր երկար գաւազանի մը վրայ։

— Ես ձեզ կը հարցնեմ թէ, ո՞ւր կ'երթաք, կրկնեց ան։

— Իսկ դուք այն ըսէք, թէ ես ո՞ւր կը գտնուիմ այժմ, հարցուց իր կողմէն ծերուկին, մեղմ, բայց տեսակ մը իշխող ձայնով։

— Դուք կը գտնուիք Թանիսի կալուածներուն մէջ, պատասխանեց մարդը. Ես այստեղի մուրացկանն եմ, իսկ դուք տէրը։

— Ե՞ս։

— Այո՛, դուք, պարոն մարքիզ Լանդընաք։

—— o ——

Դ.

ՔԷՄԱՆ

—— o ——

Մարքիզ Լանդընաք, այսուհետեւ մենք զայն պիտի կոչենք իր իսկական անունով, ծանրութեամբ պատասխանեց.

— Թող այդպէս ըլլայ, ես Լանդընաքն եմ. բռնեցէք, յանձնեցէք զիս, ըսաւ մարքիզը։

— Մենք երկուքս ալ այստեղ կը գտնուինք մեր տանը. դուք ձեր դըղեակին մէջ. իսկ ես իմ թուփիս տակ։

— Էհ, վե՛րջ տանք. սկսեցէ՛ք. բռնեցէք, յանձնեցէք զիս, ըսաւ մարքիզը։

— Դուք կ'երթաք դէպի Էրպ-ան-Բոյ ագարակը, այնպէս չէ՞։

— Այո՛։

— Մի՛ երթաք, երբե՛ք։

— Ինչո՞ւ համար։

— Կապոյտները այնտեղ են։

— Քանի՞ օր է։

— Երեք օր։

— Եւ միթէ ագարակին ու գիւղին բնակիչները չդիմադրեցի՞ն։

— Ո՛չ. ընդհակառակն՝ բոլոր դուռները բացին անոնց առջեւ։

— Ա՜խ, հառաչեց մարքիզը։

Մուրացիկը մատով ցոյց տուաւ ագարակին տանիքը, որ բաւական հեռաւորութեամբ ծառերուն վրայէն կ'երեւար։

— Կը տեսնէ՞ք այդ կտուրը, պարոն մարքիզ։

— Այո։

— Իսկ անոր վրայ կը տեսնէ՞ք։

— Ինչ որ կը ծածանի՞։

— Այո՛։

— Ատիկա դրօշակ մըն է։

— Այո՛, եռագոյն դրօշակ, յարեց մուրացիկը։

Ատիկա այն առարկան էր, որ արդէն գրաւած էր մարքիզին ուշադրութիւնը դեռ այն ժամանակ, երբ կը գտնուէր աւազակոյտին բարձունքը։

— Կարծեմ ահազանգ կար, այնպէս չէ՞։

— Այո՛։

— Ինչո՞ւ համար։

— Պարզ է որ ձեզի համար։

— Բայց ես չեմ լսեր անոր ձայնը։

— Որովհետեւ քամին կը խանգարէ։

Մուրացիկը շարունակեց.

— Տեսա՞ծ էք ձեր յայտարարութիւնը։

— Այո՛։

— Ձեզ կը փնտռեն։

Մուրացիկը ակնարկ մը ձգեց ագարակին կողմը եւ շարունակեց.

— Այնտեղ կէս վաշտ զօրք կայ։

— Հանրապետականներո՞ւ։

— Փարիզցիներու։

— Լա՛ւ, ըսաւ մարքիզը. քալենք։

Եւ քայլերը ուղղեց դէպի ագարակը։

Մուրացիկը բռնեց անոր ձեռքէն։

— Մի՛ երթաք։

— Հապա ո՞ւր երթամ։

— Իմ տունս։

Մարքիզը նայեցաւ մուրացկանին։

— Լսեցէ՛ք, պարոն մարքիզ. իմ տունս չքեղ յարմարութիւն, բայց ապահովութիւն կայ։ Իմ խրճիթս նըկուղէ աւելի ցած է, ծովամամուռի անկողինը յատակի տեղ կը ծառայէ, իսկ ճիւղերէ եւ խոտերէ հիւսուած տանիքը առաստաղի տեղ կը բռնէ։ Եկէք, ագարակին մէջ ձեզ հրացանի կը բռնեն։ Դուք իմ տունս կը քնանաք, որովհետեւ դուք պէտք է շատ յոգնած ըլլաք։ Առտուն կանուխ կապոյտները կը մեկնին, եւ դուք կըրնաք այն ժամանակ ձեր ուզած տեղը երթալ։

Մարքիզը կը շարունակէր աչքերով զննել մուրացիկը։

— Դուք ո՞ր կուսակցութեան կը պատկանիք. հանրապետակա՞ն թէ աշխարհական։

— Ես աղքատ մըն եմ։

(Շար.)

ուանքները զօր ունէր 1914էն առաջ եւն.: Դեռ ուրիշ պատմութիւն մը, — Մուսոլինի խոստացած է Գերմանիոյ վերադարձնել հարաւային Թիրոլը, երբ Իտալիա վերստանայ Սավուան...

*** Կ'ըսուի թէ անգլիական կառավարութիւնը մտադիր խաղաղութեան խորհրդաժողովի մը պիտի հրաւիրէ բոլոր պետութիւնները, մէջն ըլլալով Իտալիան եւ Գերմանիան :

«Հրատապ խնդրագարութիւն»

Գ. Տիմօ Կրանտի, Լոնտոնի իտալական դեսպանը բուռն ճառ մը խօսեցաւ Լոնտոնի մէջ, իտալա-գերման զինակցութեան առթիւ: Փառաբանելէ վերջ «Պողպատեայ դաշինքը», դեսպանը յայտարարեց.

— «Եւրոպայի մէջ եւ Եւրոպայէն դուրս տակաւին կը տիրէ հրատապ խնդրագարութիւն մը, որ սանձակոտոր կ'արշաւէ, վաղեմի անարդարութիւն — ներ փրկելու համար նոր սխալներով եւ նոր բռնութիւններով: Այս օրերս ա — կանատես եղանք յիմար եւ ոճրապարտ պայքարի մը՝ ուղղուած Իտալիոյ եւ Գերմանիոյ դէմ, մանաւանդ Ֆրանսայի մէջ: Մենք չենք մոռնար թէ ամէն ուր որ պաշտպանելիք իտալական իրաւունք մը կար, Ֆաշական Իտալիան հանդիպեցաւ ֆրանսական կառավարութեան քաղաքական գործունէութեան»:

Դեսպանը եզրակացնելով, չեշտեց թէ Ֆաշական եւ ազգային — ընկերվարական յեղափոխութիւնները, որոնք մեծ մասով փլցուցին Վերսայլի տաճարին սիւները, «մնացեալներն ալ պիտի փլցնեն»:

ՋԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՄԵՐԱԿՈՒՏԱԿԱՆ Գ. ԿՈԹԸՌՕ «Յառաջ»ի գրկած է պատճէնը երկու նամակներու որոնք ուղղուած են Ֆրանսայի նախկին ռազմիկներու ազգ. միու — թեան համագումարին եւ կը բողոքեն Սանճաքին Թրքացման եւ Թուրքիոյ կցման դէմ: Մանրամասնութիւնները յաջորդով :

ՅՈՒԿՈՍԼԱՎԻՈՅ խնամակալ իշխանը եւ Օլկա իշխանուհին Պերլին պիտի երթան յունիս 1ին, արտաքին նախարարին հետ: Իշխանը պիտի խորհրդակցի Գերմանիոյ վարիչներուն հետ, երկու երկիրներու յարաբերութեանց մասին: Յունիս 2ին զօրահանդէս մը պիտի սարքուի, ի պատիւ արքայական հիւրին:

ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ օդանաւային հրամանատարին Հռոմ այցելութեան առթիւ, թերթերը կը գրեն թէ երկու երկիրներու ցամաքային եւ օդային ուժերու միացեալ հրամանատարը պիտի ըլլայ Գերմանացի մը, իսկ ծովային ուժերու հրամանատարը՝ Իտալացի մը: «Աթամփա» հրատարակած է քարտէս մը սա խորագրով՝ «Հանգոյցներ որ պէտք է քակուին»: Ցոյց տրուած հանգոյցներն են Նոր Կուինիա, Թանկանիքա, հարաւ — արեւմտեան Ափրիկէ, Թոկօ, Քա — մէրուն, Թունուզ, Սուէզ եւ Ճիպութի :

ԼԵՀԱԿԱՆ կառավարութիւնը որոշեց անտեսել Տանցիկի ծերակոյտին ծանուցագիրը :

ՆԻՒ ԵՈՐՔԻ ընդհ. դատախազին պահանջով ձերբակալուեցաւ գերման — ամերիկեան ընկերակցութեան ղեկավար Ֆրից Քուհն եւ դատարանին պիտի յանձնուի, իբրեւ զեղծարար ու գող :

ԱՆԳԼԻՈՅ գրամատան մէջ պահ դրուած չեխական ոսկեդրամէն մաս մը Գերմանիոյ յանձնուած ըլլալով, նոր հարցապնդումներ տեղի ունեցան: Լոյտ Ճորճ հարցուց թէ այդ գումարը տակաւին Անգլիա՞ կը գտնուի, իբրեւ չեխ ժողովուրդին սեփականութիւնը, թէ յանձնուած է Հիթլէրի, որպէս զի սպառազինութիւններ կատարէ: Ելմտական նախարարը խուսափողական պատասխաններ տալով, ըսաւ թէ ոչ արտօնութիւն խնդրուած է իրմէ, ոչ ալ տրուած եւ թէ կառավարութիւնը չի կրնար խառնուիլ այսպիսի փոխանցումներու :

ԸՆԿԵՐՎԱՐԱԿԱՆ կուսակցութեան համագումարը բացուեցաւ երէկ Շանտը—Մարսի պալատին մէջ (Նանթ), որ Ֆրանսայի ամենամեծ սրահը կը համարուի, ունենալով 135 մեթր երկայնութիւն եւ 50 մեթր լայնութիւն: Օրակարգին գլխաւոր նիւթերը կը կազմեն քաղաքական խնդիրներ, որոնց առթիւ սուր վէճ մը ծագած է Լէոն Պլումի եւ Փօլ Ֆօռի միջեւ, երկու հոսանքի բաժնելով կուսակցութիւնը :

ԱՇԽԱՐՀԱՀՌՉԱԿ ԴԱՇՆԱԿԱՀԱՐ Փատերեւսկի սրտի հիւանդութենէ բռնուած ըլլալով, բժիշկը արգիլեց որ եւ է նուագահանդէս տալ:

ՇՈԳԵԿԱՌՔԻ պաշտօնեայ մը, Ժօմէն Լիւնօ, որ կը հետապնդուէր երկար ատենէ ի վեր, ձերբակալուեցաւ առջի օր, ամբաստանուած ըլլալով թէ ուղեւորները կը թմրեցնէր քլորոֆորմով, յետոյ կը կողոպտէր :

ԱՆԹԷՆԻ պաշտօնեայ մը, Ըլնէ Փըթի, օրագրող, առջի օր գրասենեակէն դուրս ելած ատեն առեւանգուեցաւ երկու անծանօթներու կողմէ, որոնք ինքնաշարժի մը մէջ նետելով Պուա տը Պուլոնի քշեցին զինքը: Ճամբան ինքնաշարժը արկածի մը հանդիպեցաւ, որուն շնորհիւ պաշտօնեան յաջողեցաւ փախչիլ, բայց վիրաւորուեցաւ, ատրճանակ պարպուած ըլլալով: Կը կարծուի թէ ուրիշի մը հետ շփոթած են: Յարձակման ատեն զոհը խօսքեր լսած է Տալատիէի մէկ քարտուղարի մասին :

ՏԱՆՑԻԿԻ մէջ նոր դէպքեր պատահած ըլլալով, լեհական թերթերը ուժգնօրէն կը յարձակին Գերմանիոյ դէմ եւ կը պահանջեն վերջ տալ տիրող ա — նիշխանութեան: Շատ մը լեհական շէնքերու վրայ կը տեսնուին հետեւեալ արձանագրութիւնները, — «Կ'ուզենք Գերմանիոյ միանալ»:

ԻՏԱԼԻՈՅ յառաջիկայ ցուցահանդէսը աշխարհի ամենամեծ արուեստա — հանդէսը պիտի ըլլայ, կ'ըսեն իտալական թերթերը: Ընդհ. ծախքը պիտի ըլլայ 200 միլիոն տոլար :

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

HAYASTAN

ԱՄՍԱԳՐԻ ԲԱՑԱՌԻԿ ԹԻՒԸ (Թիւ 5), ԱՄԲՈՂՋՈՎԻՆ ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ ՄԱՅԻՍ 28Ի, ՃՈԽ ԵՒ ՊԱՏԿԵՐԱԶԱՐԴ

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ.— Խմբ.՝ Հերոսական օրերու տարեդարձը, Զօր Գ. Ղորղանեան՝ Սարդարապատի, Բաշ – Ապարանի եւ Ղարաքիլիսէի կռիւները, Միացեալ եւ Անկախ Հայաստանի յայտարարութիւնը, Նուպար Նիկողոսեան՝ 28 Մայիս 1938, X. Սարդարապատ եւ Ղարաքիլիսէ, XX՝ Հայոց Ազգային Խորհուրդը, Արմէն՝ Հայերու դերը (1918) Կովկասի մէջ եւ անոնց բաժինը Դաշնակիցներու յաղթանակին մէջ. Ռուբէն Տէր Մինասեան՝ 1918 Մայիս ամիս յաղթութեան. Հրանդ Գազազեան՝ Հայաստանի Հանրապետութիւնը, Պայքար՝ Նոր սերունդ :

Տարեկան բաժնեգին՝ Ֆրանսա եւ գաղութներ՝ 25 ֆրանք, Արտասահման 1 տոլար, ձեռքէ հատը 2.50 ֆրանք:

Գտնել բոլոր այն կրպակներուն մէջ, ուր ՅԱՌԱՋ կը ծախուի:

Խմբագրական հասցէ — Armik Dj mazian, 5, Villa Virginie, Paris (14e)

Վարչական հասցէ — H. Kenssèyan . 51, Rue du Caire, Paris (2e)

Ա Զ Դ

Հայ գաղթականներուն կը ծանուցուի թէ ինդրաբերութիւնը գաղթականներու Բարձր – Գոմիսարութեան (Նախկին Օֆիս Նանսէն) Փարիզի գրասենեակին, 38 Պուլվար Ռասփայլ, կրնան դիմել տառստեր միայն, ժամը 8.30— 12, բացի Կիրակի եւ տօն օրերէն:

ՓԱՐԻԶԻ Ֆ. Կ. Խաչի վիճակախաղէն չահած են հետեւեալ թիւերը՝

534, 109, 686, 443, 477, 206, 963, 59, 480, 383, 525, 952, 580, 218, 644, 646, 297, 74, 625, 425, 982, 959, 596, 43, 384, 354, 666, 369, 210, 680:

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Նախկին պատերազմիկ Հայ Սղայից Միութիւնը կը ծանուցանէ թէ 28 Մայիս, Կիրակի, Փարիզի Հայոց եկեղեցիին մէջ, 15 Ռիւ Ժան Կուժոն, պատարագէն վերջ տեղի պիտի ունենայ հոգեհանգիստ ի յիշատակ բոլոր հայ ռազմիկներու եւ մարտիկներու, որոնք ինկան հայ ժողովուրդի անկախութեան եւ ազատագրութեան համար, համաշխարհային պատերազմին զանազան ճակատներու վրայ եւ Հայաստանի Հանրապետութեան դրօշին ներքեւ:

Կը հրաւիրուի հայրենասէր ժողովուրդը իր յարգանքի պարտականութիւնը կատարելու:

×

ՊԱՏԱՐԱԳ-ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Դպրոցասէր Տիկնանց Ընկերութեան հիմնարկութեան 60րդ տարեդարձին առթիւ 4 Յունիս, Կիրակի տօնական պատարագ եւ հոգեհանգստեան պաշտօն պիտի մատուցուի Փարիզի Հայոց եկեղեցիին մէջ, 15 Ռիւ Ժան Կուժոն, ի յիշատակ հանգուցեալ անդամուհիներուն:

Պատարագի երգեցողութիւնները պիտի կատարուին վարժարանին սանուհիներուն կողմէ:

Կը հրաւիրուին բոլոր ազգակիցները եւ սանուհիները ներկայ ըլլալ:

ՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱՑ ԱԿՈՒՄԲ

Յառաջիկայ դասախօսութիւնը տեղի կ'ունենայ 31 Մայիս, Չորեքշաբթի իրիկուն ժամը ճիշդ 21ին, Միութեան կեդրոնը 8 Ռիւ Պաւիէ, Փարիզ: Կը դասախօսէ Գ. Ա. ԴԻՒԼԽԱՆԴԱՆԵԱՆ: Նիւթ՝ «Քաղաքի դէպքերը եւ անոնց ազդեցութիւնը Հայաստանի հանրապետութեան առնչման վրայ»:

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ՊՈՀԵՄԱԿԱՆՔ

(Քերթուածներ)

ԱՀԱՐՈՆ ՏԱՏՈՒՐԵԱՆ

Հեղինակին անտիպ քերթուածներուն երկրորդ եւ վերջին հատորը, գեղարուեստական տպագրութեամբ:

Գին Ֆրանսա 20 Ֆր.
Արտասահման 25 Ֆր.

Նոյն հեղինակէն ՄԱԳԱՂԱԹՆԵՐ (սպառելու մօտ)

Գին՝ Ֆրանսա 40 Ֆր.
Արտասահման 50 Ֆր.

Դիմել հեղինակին,

17, Rue Damesme, PARIS

Le Gérant : H. STEPHAN

Imprimerie A-DER (AGOPIAN) 17, Rue Damesme .. Paris (13)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 376.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : GOBelins 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ —	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ՆԵՐԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ 30 ՄԱՅԻՍ
MARDI 30 Mai 1939

ԺԵ ՏԱՐԻ — 15e Année No. 4053

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

«ՍԱՆՃԱՔ»Ն ԱԼ ՄԵՌԱՒ...

Շաբաթներով, ամիսներով «այո - ոչ» լսելէ վերջ, այսօր արդէն կը գտնուինք դառն իրականութեան առջեւ,— հոգատար իշխանութիւնը հարկ դատած է Թուրքիոյ ձգել Ալեքսանտրէթի շրջանը, ի սէր խաղաղութեան եւ զինակցութեան ։

Բոլոր աղբիւրներն ալ կը հաստատեն այս գժբախտութիւնը, աւելցնելով թէ առկախ կը մնան միայն քանի մը մանրամասնութիւններ — կարգ մը հայկական գիւղերու Թուրքիոյ կամ Սուրիոյ կցման խնդիրը, վարչական կարգադրութիւններ, փոքրամասնութեանց երաշխիքներ եւն.։ Համաձայնագրին հրատարակութեան կը սպասուի այսօր - վաղը։ Այդ առթիւ է որ պիտի որոշուի նաեւ յանձնումի թուականը։

Ուրեմն Թուրքիա թանկագին աւար մը եւս շահեցաւ, չափազանց սուղ ծախսելով իր գործակցութիւնը եւ զինակցութիւնը ։

Իրականին մէջ, նոր չէ որ Թուրքիոյ կը յանձնուի այս վիճելի եւ անբախտ շրջանը։

Սանճաքին ճակատագիրը որոշուած էր այն օրէն, երբ հոգատար իշխանութիւնը մէկդի դնելով Ազգերու Դաշնակցութեան միջամտութիւնը, հաւանեցաւ որ 2500 Թուրք զինուորներ մտնեն Անտիոք (1938 Յուլիս 5)։ Ֆրանսան ալ զինուորներ պիտի ղրկէր, հաւասար չափով ։

Այն ատեն կ՚ըսէին թէ այս տնօրինութիւնը պիտի տեւէ մինչեւ ինքնավար շրջանի խորհրդարանին բացումը եւ կառավարութեան կազմութիւնը ։

Ի՞նչ միամտութիւն։ Թուրքը ե՞րբ դուրս ելած է իր կոխած տեղէն։

Զինուորներու յաղթական մուտքէն վերջը, Սանճաքին կարգուսարքը հաստատուեցաւ ճիշդ այնպէս ինչպէս որ պահանջեր էին Թուրքերը։ Հակառակ Թուրք տարրին փոքրամասնութեան (80 հազար հոգի, 225-250,000 բնակիչներու մէջ), անոր երեւոյթը տրուեցաւ «ընտրելու» 22 երեսփոխաններ, 40ի վրայ։ Բոլորովին մէկդի դրուեցան Ազգաժողովի քննիչներուն եզրակացութիւնները, որոնք այնքան ըմբոստացուցիչ զեղծումներ կը պարունակէին։ Եւ խորհրդարան թէ կառավարութիւն անմիջապէս ձեռնարկեցին թրքացնելու ամբողջ շրջանը։ Իրարու ետեւէ, միշտ «միաձայնութեամբ» քուէարկուեցան եւ պարտադրուեցան Թուրքիոյ բոլոր օրէնքները, վարչական, տնտեսական, կրթական, մաքսային եւն.։ Մինչեւ անգամ պարտաւորիչ զինուորութիւն հաստատուեցաւ ։

Այստեղ, Փարիզի մէջ, քաջ եւ եռանդուն մարդիկ անկարելին փորձեցին, գոնէ վիճելի շրջանին կէսը փրկելու համար։ Նախկին ազմիկ մը, ծերակուտական Պ. Կիւսթավ Կոթըրօ պարտք սեպեց մինչեւ Սանճաք երթալ օդանաւով, տեղին վրայ ուսումնասիրելու համար ամէն բան, ընկերակցութեամբ Պ. Փօլ տիւ Վէուի։ Վերադարձին, երկու ներկայացուցիչները դուռ չմնաց որ չզարնէին, ամէն բանէ առաջ յիշեցնելով կայսրութեան շահերը եւ հոգատար իշխանութեան հանդիսաւոր յանձնառութիւնները ։

Ցակաւին անցեալ շաբթու, յարգելի ծերակուտականը Թախանձագին կոչ մը կ՚ուղղէր Ֆրանսայի ռազմիկներու Ազգ. Միութեան, անոր համագումարին առթիւ։ Քանի մը հատուածներ, գաղափար մը կազմելու համար.

— «Կիլիկիան եւ Տաւրոսի բնական սահմանագլուխները լքելէ վերջ, ահա կը կորսնցնենք Ալեքսանտրէթի Սանճաքը,— սուրիական ծնհանգ մը որ կը գտնուի Ֆրանսայի հոգատարութեան տակ։

Աշխարհագրութիւնը, դաշնագիրները, պատիւն իսկ կը պահանջեն որ հոն մնանք մենք։ Աշխարհագրութիւնը, որովհետեւ Սանճաքին լեռները կը կազմեն Սուրիոյ պաշտպանութեան վերջին գիծը։ Ալեքսանտրէթը, նաւահանգիստ Հալէպի (որ ունի 350.000 բնակիչ), ծովային առաջնակարգ դիրք մը կը գրաւէ. Սանճաքը արաբական աշխարհին ամրոցն է 1918էն ետ մղուած Թուրքերուն դէմ. միեւնոյն ատեն ան կը կազմէ քրիստոնեայ աշխարհին մէկ պատնէշը՝ Անտիոքի եւ Ճէպէլը Մուսայի հետ։ Դաշնագիրները կ՚երաշխաւորեն անոր անկախութիւնը։ Միայն երկու դրօշներ իրաւունք ունին ծածանելու այնտեղ,— ֆրանսականը եւ սուրիականը։

Միւս կողմէ, մեր պատիւը կ՚արգիլէ նոր ջարդերու ենթարկել բնակչութիւնը որուն մեծամասնութիւնը հակաթուրք է. մանաւանդ որպէս Հայերը որոնք այդ երկիրը համարելով անբռնաբարելի ապաստան մը, այնտեղ ապաստանած են մեր բացորոշ խոստումին վրայ։ Սանճաքը Թուրքերուն յանձնել՝ կը նշանակէ դաւաճանել մեր ամէնէն տարրական պարտականութեանց, մեր լաւագոյն բարեկամներուն եւ մեր ամենապարզ շահերուն. կը նշանակէ ոչ թէ Թուրքերուն բարեկամութիւնը, այլ արհամարհանքը շահիլ. կը նշանակէ վտանգել բոլոր հովանաւորեալ երկիրներուն ճակատագիրը եւ պատրաստել նոր անկումներ»։

Պ. Կոթըրօ յետոյ տեղեկութիւններ հաղորդելով իր այցելութեան առթիւ, դիտել կուտայ թէ «8000 Թուրք զինուորներ կը գտնուին Սանճաքին մէջ, 800 Ֆրանսացի զինուորներու դիմաց»։ Յետոյ կը պատմէ թէ ինչպէս ձերբակալուեցան եւ խոշտանգուեցան եօթը Հայեր, «Ֆրանսան ծափահարած եւ «Մարսէյեզ»ը հնչեցուցած ըլլալով»։ (Տարրական արդարութեան այս արի պաշտպանը յուզումէն կը դողար շարաթ գիշեր, երբ եկած էր բանախօսելու Մայիս 28ի առթիւ...)։

Քիչ անդին պիտի կարդաք Միջերկրականի կոմիտէին ուրիշ մէկ ձեռնարկը, ուղղակի վարչապետին ։

Եւ սակայն Սանճաքը կորած է արդէն, հակառակ ոչ միայն հոգատարութեան սկզբունքին, այլ եւ բուն իսկ Ֆրանսայի կենսական շահերուն։ Ճիշդ այնպէս ինչպէս կորսուեցաւ Կիլիկիան...

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՍԱՆՃԱՔԸ ԹՈՒՐՔԻՈՅ ԿԸ ՅԱՆՁՆՈՒԻ

ՎԵՐՋԻՆ ՓՈՐՁ ՄԸ՝ ՓՐԿԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ ԿԱՐԳ ՄԸ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԳԻՒՂԵՐ

Շաբաթ եւ կիրակի Փարիզի եւ Լոնտոնի թերթերը հրատարակեցին շարք մը տեղեկութիւններ, որոնք անգամ մը եւս կը հաստատեն թէ Ֆրանսա հաւանած է Թուրքիոյ յանձնել Ալեքսանտրէթի շրջանը (Սանճաք)։ Ստորեւ կ՚ամփոփենք այդ լուրերը.—

Նախարարական խորհուրդը երկար ատեն ընդդիմանալէ վերջ, շաբաթ օրուան նիստին մէջ սկզբունքով որոշեց Թուրքիոյ ձգել Սանճաքը, իբրեւ հիմ Ֆրանքօ-թրքական համաձայնութեան։ Այս առթիւ ներկայացուցած զեկուցման մէջ, արտաքին նախարար Պ. Պոնէ լաւատես յայտարարութիւններ ըրաւ անգլօ-ֆրանքօ-խորհրդային դաշինքի եւ Ֆրանքօ-թուրք համաձայնութեան մասին, որոնք պիտի ստորագրուին քանի մը օրէն։ Ֆրանքօ-թուրք համաձայնութիւնը հաւանաբար ստորագրուի այսօր, երեքշաբթի։ Անգարայի մէջ կատարուած բանակցութիւնները վերջանալու վրայ են։ Նախարարական խորհուրդէն վերջը իրաւասու անձնաւորութիւն մը յայտարարեց թէ այս շաբթուան ընթացքին հաւաքական յայտարարութիւն մը պիտի ըլլայ Ֆրանսայի, Անգլիոյ եւ Թուրքիոյ կողմէ, Պալքաններու, Սեւ ծովու եւ արեւելեան Միջերկրականի ապահովութեան մասին։ Քանի մը վարչական մանրամասնութիւններ միայն կը մնան, Սանճաքը Թուրքիոյ յանձնելու համար։ Կարգ մը հայկական սահմանամերձ փոքր գիւղեր հաւանաբար Սուրիոյ պիտի կցուին, բայց բուն վէճը՝ Ալեքսանտրէթի (Իսքէնտէրուն) ծոցին, նաւահանգիստին եւ քաղաքին յանձնումը վճռուած է արդէն ի նպաստ Թուրքիոյ։ Ֆրանսացիները հաւանած են նաեւ որ Թուրքիա ամրացնէ Սանճաքը եւ Ալեքսանտրէթի ծոցը գործածէ իբրեւ նաւակայան, որ պիտի օգտագործուի նաեւ ֆրանսական եւ անգլիական մարտանաւերուն կողմէ ։

Իբրեւ փոխարինութիւն այս զիջումին, Թուրքիա նեղուցները ազատ պիտի ձգէ ֆրանսական եւ անգլիական մարտանաւերուն առջեւ, ի հարկին օգնութեան հասնելու համար Ռումանիոյ։ Թուրքիա ինքն ալ պիտի օգնէ Պալքաններու, ինչպէս եւ Մօտաւոր Արեւելքի անգլիական եւ ֆրանսական ստացուածքներու պաշտպանութեան։

Նախարարական խորհուրդը լսելէ վերջ Պ. Պոնէի զեկուցումը, հաստատեց թէ անգլօ-թուրք եւ Ֆրանքօ-թուրք համաձայնութիւնները եւ Պալքանեան դաշինքը չեն հակասեր իրարու ։

*** Տէյլի Թէլէկրաֆ Փրիզի թղթակիցը կը հաղորդէ (մայիս 27).—

Ֆրանքօ-թրքական համաձայնութիւնը պիտի կնքուի յառաջիկայ շաբթուան սկիզբները։ Այս համաձայնութիւնը պիտի բաղկանայ երկու մասերէ — Առաջին՝ յայտարարութիւն մը յարեւմման անգլօ-թրքական համաձայնութեան։ Երկրորդ՝ անջատ դաշնագիր մը Հաթայի (Սանճաք) մասին, զոր Ֆրանսա պիտի յանձնէ Թուրքիոյ, տեղի տալով անոր պահանջին առջեւ։ Այժմ արդէն բանակցութիւն կը կատարեն Հաթայը երբ պարպելու, ինչպէս նաեւ կարգ մը գործնական մանրամասնութիւններու մասին, որոնց շուրջ կը կարծուի թէ արագ համաձայնութիւն մը պիտի գոյանայ ։

*** «Թայմզ» եւս կը հաստատէ թէ Հաթայի ֆրանսական զինուորական ուժերու հրամանատար գնդ. Քոլէ Անգարայի մէջ կը բանակցի Հաթայը յանձնելու մասին եւ թէ տակաւին ճշդուած չէ Սուրիոյ ու Հաթայի միջեւ գտնուող քանի մը հայկական գիւղերու Թուրքիոյ կցելու կամ չկցելու խնդիրը ։

ԿՈՎԿԱՍԻ ՌՈՒՍԱԿԱՆ ԵՒ ԹՐՔԱԿԱՆ ԶԻՆՈՒՈՐՆԵՐԸ ՊԻՏԻ ՔԱՇՈՒԻՆ

»»» · «««

Անգլիական կարեւոր թերթ մը, «Սընտէյ Տայմզ», հաստատելով Սանճաքին յանձնումը, հետեւեալ մանրամասնութիւնները կը հաղորդէ Խ. Միութեան եւ Թուրքիոյ հետ կատարուած բանակցութեանց մասին.—

Անգլիոյ, Ֆրանսայի եւ Խ. Միութեան միջեւ կնքուելիք զինակցութիւնը կը վերաբերի միայն Եւրոպայի, բայց եթէ ճափոն զինակցութեան վերածէ Գերմանիոյ եւ Իտալիոյ հետ կնքած հակաբոլշեւիկեան ուխտը, անգլիական եւ ֆրանսական կառավարութիւնները միջոցներ պիտի խորհին, իրենց զինակցութիւնը մինչեւ Ծայր. Արեւելք տարածելու համար ։

Համաձայնութեան ստորագրութենէն անմիջապէս վերջը, անգլիական եւ խորհրդային սպայակոյտերը խորհրդակցութիւններ պիտի կատարեն։ Զինակցութեան կնքումը գործադրելի պիտի դարձնէ անգլօ-թուրք, ֆրանքօ-թուրք եւ թուրքօ-խորհրդային համաձայնութիւնները։ Այսպէս պիտի կազմուի պաշտպանողական ընդարձակ պատնէշ մը նախայարձակման դէմ, հետեւեալ հիմերով.—

Անգլօ-թուրք դաշինքը, որ այժմ սահմանափակուած է բերանացի փոխադարձ յայտարարութիւններով, պիտի վերածուի երկարատեւ զինակցութեան մը. ընդգրկելով Պալքանները եւ Միջերկրականը։ Այս զինակցութեամբ Թուրքիա յանձն պիտի առնէ գործակցիլ Անգլիոյ, օդային, ցամաքային եւ ծովային ուժերով, Միջերկրականի եւ Եգէականի մէջ։ Իրազեկներ կը հաստատեն թէ Միջերկրականի շրջան ըսելով պէտք է հասկնալ նաեւ Պաղեստինը, Սուէզի ջրանցքը, արեւմտեան Եգիպտոսի սահմանը, ինչպէս եւ Սուտանի եւ Եթովպիոյ միջեւ եղած տարածութիւնը։ Իսկ Պալքաններու մէջ Թուրքիա պիտի գործակցի Յունաստանի եւ Ռումանիոյ պաշտպանութեան համար, եթէ յարձակման ենթարկուին ։

Անգլօ-ֆրանքօ-խորհրդային դաշինքին տրամադրութեամբ, Խ. Միութիւնը եւ Թուրքիա իրենց պահակազօրքերը պիտի քաշեն Կովկասէն, այնպէս տրամադրելի ունենալով ստուարաթիւ ուժեր, գործելու համար Պալքաններու մէջ։ Թուրքիա միեւնոյն ատեն խորհրդային տորմիղին պիտի յանձնէ Սեւ ծովու պահպանութիւնը, եւ Տարտանէլը պիտի բանայ Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի առջեւ, պատերազմի պարագային ։

Թուրքիա Իրանի կառավարութեան հաղորդած է այս համաձայնութեան պայմանները, քանի որ դաշինք մը ունի անոր հետ։ Կը հաւաստեն թէ Իրան հաւանութիւն յայտնած է ։

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՄԻՋԵՐԿՐԱԿԱՆԻ ԿՈՄԻՏԷԻՆ ՆՈՐ ՁԵՌՆԱՐԿԸ ՍԱՆՃԱՔԻ ՄԱՍԻՆ

—— •• ——

Միջերկրականի կոմիտէն հետեւեալ զեկոյցը կը հաղորդէ «Յառաջ»ի.—

Ծերակուտական Պ. Կիւսթավ Կոթըրոյի նախաձեռնութեամբ, հանրապետական դաշնակցութեան խորհրդարանական խմբակցութիւնը վարչապետ Պ. Տալատիէի մօտ ղրկեց մասնաւոր պատուիրակութիւն մը, նախագահութեամբ երեսփոխան եւ նախկին նախարար Պ. Լուի Մառէնի, որ բացարձակապէս յայտարարեց թէ իրենց կուսակցութիւնը կառավարութեան աջակցութիւն պիտի ընծայէ միայն այն բացորոշ պայմանով որ ոչինչ լքուի ո՛ եւ է մէկուն՝ մեր երաշխիքներէն կամ կայսրութեան ո՛ր եւ է մէկ մասէն,, մանաւանդ Ալեքսանտրէթի Սանճաքէն։ Այս շատ կարեւոր ձեռնարկը կը բխի Հանրապետ. Դաշնակցութեան տուած զանազան որոշումներէն, ինչպէս եւ Միջերկրականի կոմիտէին կողմէ յայտնուած բաղձանքներէն եւ կատարուած ստիպողական դիմումներէն ։

ՍԱՆՃԱՔԻՆ ԼՔՈՒՄԸ ԵՒ ԻՏԱԼԻԱ

Իտալական մամուլը ուշադրութեամբ կը հետեւի Ֆրանքօ-թուրք բանակցութեանց ելքին։ «Ճօրնալէ տ՚Իթալիա» խմբագրականով մը կը պարզէ Մօտաւոր Արեւելքի մէջ կատարուած նոր ձեռնարկները եւ մանաւանդ կը դատապարտէ Ֆրանսան, ամբաստանելով թէ կ՚ուզէ անդամահատել Սուրիան, համաձայնութիւն մը կնքելու համար Թուրքիոյ հետ։ Իր տեղեկութեանց համաձայն, Ֆրանսա որոշած է ամբողջովին Թուրքիոյ յանձնել Ալեքսանտրէթի Սանճաքը, նոյնիսկ գոհել Ալէվիներու շրջանը... Իտալական թերթը դիտել կուտայ թէ Ֆրանսա այս կերպով կը բռնաբարէ հոգատարութեան սկզբունքները, այնպէս ինչպէս նուիրագործուած են Ազգաժողովի ուխտին մէջ։

Նոյն աղբիւրին համաձայն, Ֆրանսայի ձեռք առած միջոցները կը ձգտին Սուրիոյ եւ Լիբանանի հոգատարութիւնը վերածել ճշմարիտ թեւարկութեան մը։ Մարզպանը պիտի դառնայ իրական կառավարիչը այդ երկիրներուն։ Այս կարգադրութիւնները մեծ յուզում պատճառած են արաբական աշխարհին մէջ, կ՚աւելցնէ թերթը, շեշտելով թէ Ֆրանսա Սուրիոյ մէջ կը հետապնդէ իր սեփական նպատակները,— ապահովել Թուրքիոյ բարեկամութիւնը, յետոյ զօրացնել իր հակիտալական եւ հակագերման քաղաքականութիւնը։

«Թան» ի թղթակիցը հաղորդելով այս տեղեկութիւնները, կ՚աւելցնէ թէ Իտալիոյ արտաքին նախարարութեան օրկանին գլխաւոր նպատակն է ազդել արաբական աշխարհին վրայ՝ Մօտաւոր Արեւելքի մէջ։ Այս առաջադրութեամբ կը շարունակուի նաեւ ձայնասփիւռ քարոզութիւնը, Ֆրանսան ներկայացնելով յանցաւոր՝ սուրիական գործերուն մէջ։

*** Տիկին Ժընըվիէվ Թապուի կը գրէ թէ Իտալիա եւ Գերմանիա նոր ձեռնարկներ կը կատարեն, Թուրքիոյ վրայ ճնշելու համար։ Իր քաղած տեղեկութեանց համաձայն, երկու պետութիւններն ալ այժմ իրենց ուշադրութիւնը կեդրոնացուցած են Մօտաւոր Արեւելքի վրայ եւ մանաւանդ կը յուզեն Սուրիոյ խնդիրը։ Կոմս Սէրաֆինօ Մածոլինի, որ վերջերս նշանաւոր հանդիսացած էր Պրազիլիոյ մէջ եւ յետոյ Իտալիա կանչուած, իր գերման պաշտօնակցին հետ կը վարէ ամբողջ իտալական քարոզութիւնը Մօտաւոր Արեւելքի իսլամական երկիրներուն մէջ։ Կ՚ըսուի թէ Իտալիա կը ջանայ խռովութիւններ յարուցանել այն երկիրներուն մէջ որոնց վրայ աչք ունի, վտանգաւոր գտնելով ուղղակի յարձակումը։

Այս առթիւ նորէն զրոյց կը շրջի թէ Իտալիա չեղեալ պիտի հռչակէ 1938ի անգլօ-իտալական համաձայնութիւնը, խանգարուած համարելով Միջերկրականի հաւասարակշռութիւնը ։

*** Զրոյցի մը համաձայն, Ռումանիոյ թագաւորը Պոլիս գացած է կամ պիտի երթայ, յանկարծ մեկնած ըլլալով Պուքրէշէն, կիրակի օր ։

ՆՈՐԷ՞Ն ԽԱՂԱՂՈՒԹԵԱՆ ԺՈՂՈՎ

Լոնտոնի քաղաքական շրջանակներուն մէջ կը հաւատեն թէ Պ. Չէմպըրլէն կը խորհի խորհրդաժողով մը հրաւիրել խաղաղութեան համար, երբ ստորագրուի անգլօ-խորհրդային զինակցութիւնը։ Ամէն պարագայի մէջ, ստոյգ է որ Անգլիոյ արտաքին նախարարութիւնը եւ ծովակալութիւնը նոր ծանուցագիր մը կը պատրաստեն, ներկայացնելու համար Գերմանիոյ, իբրեւ պատասխան Հիթլէրի ապրիլ 28ի ճառին։ Ծանուցագրին բովանդակութիւնը կախում պիտի ունենայ յառաջիկայ դէպքերէն, բայց պիտի շեշտուի թէ Անգլիա միշտ պատրաստ է ընդհանուր համաձայնութեան մը յանգելու, նոյնիսկ ոչ - յարձակման դաշինք մը առաջարկելով Գերմանիոյ։

Մինչ այս մինչ այն, շատ կարեւոր դէպքերու կը սպասուի այս շաբթու, իբրեւ հետեւանք անգլօ-խորհրդային եւ Ֆրանքօ-թուրք համաձայնութեանց, որոնց ստորագրութիւնը օրերու խնդիր է այլեւս ։

Լոնտոնի խորհրդային դեսպանը իր պաշտօնատեղին վերադարձաւ եւ կը կարծուի թէ այսօր - վաղը պիտի հաղորդէ իր կառավարութեան վերջնական պատասխանը։ Լորտ Հալիֆաքս այսօր տեսակցութիւն մը պիտի ունենայ լեհական դեսպանին հետ, որ կարեւոր հրահանգներ ստացած է իր կառավարութենէն ։

Տեղական թերթերն ալ կը հաստատեն թէ Պ. Պ. Տալատիէ եւ Չէմպըրլէն այս շաբթու պիտի ծանուցանեն անգլօ-ֆրանքօ-խորհրդային զինակցութիւնը։ Մօտերս նոր դաշինք մը պիտի ստորագրուի նաեւ Մոսկուայի եւ Անգարայի միջեւ։ Այս երկու պետութիւնները արդէն զանազան յանձնառութիւններ ունին կարգ մը պետութեանց հետ, բայց ո՛ր եւ է դաշնագիր ստորագրած չեն։

Մոսկուայի գործակալութիւնը կը հերքէ այն լուրը թէ թուրքօ-խորհրդային զինուորական համաձայնութիւն մը կնքուած է Մայիսի սկիզբը ։

Թուրքիա կը սպառնայ Պուլկարիոյ...

Լոնտոնի թերթերը կը գրեն թէ թրքական կառավարութիւնը այժմէն ազդարարած է Պուլկարիոյ թէ իրեն դէմ պիտի քալէ, եթէ յարձակի Յունաստանի կամ Ռումանիոյ վրայ ։

Միւս կողմէ, Թուրքիա կը ջանայ համոզել Ռումանիան որ Պուլկարիոյ վերադարձնէ Տոպրուճայի մէկ մասը, որպէսզի կարելի ըլլայ իրենց միացնել Պուլկարիան ։

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆԸ

Որեւէ ազգի ծնունդ ու յարատեւ պետութիւնները, անհրաժեշտ է միացում երեք հիմնական տարրերի — հողի, ժողովուրդի եւ գերիշխանութեան: Այս երրորդութեան ներքին կապերի կամ նրա անդամներից մէկի խուլութիւնն ու կորուստ անխուսափելի կերպով յառաջ է բերում պետութեան ճգնաժամն ու անկումը:

Դարերից ի վեր օտար բռնակալներ հրով ու սրով բաժանել էին հայ հայրենիքից ու ժողովրդից գերիշխանութեան իրաւունքն ու իրանց սեփականացրել:

Մայիս 28ը անարդարութեան ջնջումի, սուլթաններից ու ցարերից մեր արբազան գերիշխանութեան յետկոչումի ու հայկական ազատ պետութեան ստեղծումի օրն է:

Հողն ու ժողովուրդը նիւթական առեւալներն, գերիշխանութիւնը — վերացական եւ որեւէ իրական էութիւն՝ Թագաւոր, Նախագահ, դիկտատոր, քահանայապետ կամ խորհրդարան, պէտք է նրա ներկայացուցիչը հանդիսանայ: Հայկական պետութեան գերիշխանութիւնն առաջին անգամստանձնեց Հայոց Ազգային Խորհուրդը, որ անկախութեան յայտարարութեամբ «իրեն հռչակում է հայկական գաւառների գերագոյն եւ միակ իշխանութիւն»: Հայաստանի հանրապետութեան անդրանիկ կառավարութիւնը Յ. Քաջազնունու վարչապետութեամբ կեանքի կոչուեցաւ նրա կողմից: 1918 Օգոստոս 1ից Ազգային Խորհուրդն իր իրաւասութիւնները փոխանցեց հայ կուսակցութիւնների եւ Թուրք, ռուս ու եզիդի փոքրամասնութիւնների պատուիրակներից բաղկացած Հայաստանի Խորհրդին եւ դադարեց գոյութիւն ունենալուց:

Հայկական պետութեան ճակատագիրը տնօրինող այս երկու խորհուրդներն, իբրեւ այդպիսիներ, չեն ընտրուած ժողովրդից: Դէպքերի յախուռն ընթացքը միայն ստիպեց նրանց անհամեմատօրէն լայնացնել իրենց պատասխանատուութեան սահմաններն ու վերցնել մի դեր, որի միակ վարիչը կարող էր լինել քուէարկութեամբ ծնած ներկայացուցչական բարձր մարմինը:

Հայկական պետութիւնն ունեցաւ այն յանձին Հայաստանի Խորհրդարանի: Յունիս 21—23ին (1919), 365 հազար ընտրողներից 256 հազարի քուէներով մարմին առաւ գերիշխանութեան օրինական տէրը ու գործի լծուեցաւ նոյն թուի Օգոստոս 1ից:

Սա մեր պատմութեան լուսաւոր էջերից մէկն էր: Մի քանի կուսակցական առէլութիւնից կուրացած քննադատներ ալաքներ չպրտեցին այդ օրերին Հայաստանի Խորհրդարանի հասցէին, թէ նրա ընտրութիւնները կանոնաւոր չեղան, Դաշնակցութիւնը ճնշումներ բանեցրեց քուէարկութեան վրայ, Ժողովրդական կուսակցութեան ստիպեցին հրաժարել թեկնածուներ ներկայացնելուց եւայլն: Այդպիսի սուտերի լրջօրէն պատասխանելու միամտութիւնն ունենալ, նշանակում է ճճճղուկների վրայ թնդանօթից կրակ տեղալ: Հայաստանի կառավարութիւնն ամէն ճիգ թափեց ընտրութիւններն անթերի գլուխ բերելու համար, որովհետեւ դրա մէջ տեսնում էր Խորհրդարանի հեղինակութեան գրաւականը: Այնուամենայնիւ թոյլ տանք մեզ նկատել, որ աշխարհի շատ քիչ պետութիւններում խորհրդարանային ընտրութիւնները տեղի են ունենում իտէալական կատարելութեամբ: Տիրող դասակարգերը, կուսակցութիւնները, անձերն ու խմբակները միշտ ձգտել են ղեկավար մարմնի մէջ ունենալ մեծամասնութիւն: Դաշնակցութիւնն եւս բնականաբար պիտի ցանկանար ունենալ մի Խորհրդարան, որ հերոսական պայքարի շրջանում զօրավիգ դառնար յաղթանակի եւ ոչ խոչընդոտ: Ժողովուրդն ալ գիտակցում էր այդ ճշմարտութիւնը եւ նա 80 հոգուց բաղկացած Խորհրդարանում 72 տեղ տուեց Դաշնակցականներին:

Ովքե՞ր էին դաշնակցական պատգամաւորները: Նախ կուսակցութեան կարկառուն դէմքերը, մօտ 15 հոգի, սկսելով Ահարոնեանից, ապա Քաջազնունի, Համօ Օհանջանեան, Վրացեան, Իշխ. Արղութեան, Բժ. Տէր-Դաւթեան, Գիւլխանդանեան, Աւետիք Սահակեան, Շանթ, Դրօ, Խատիսեան, Վ. Փափազեան, Ա. Ջամալեան, Տիկին Կ. Բարսեղեան, Գ. Բալայեան, Հայկ Սարգսեան եւայլն: Ապա գալիս էին շարքային գործիչները, գրեթէ բոլորն ալ մտաւորականներ.

Հայաստանի Խորհրդարանն ապրեց 1919 Օգոստոս 1ից մինչեւ 1920 Նոյեմբեր 29ը: 16 ամիսների ընթացքում նա ոչ միայն կատարեց նոր ազգային պետութիւն կառուցանելու օլէնսդրական հսկայ աշխատանքը, այլ եւ բազմաթիւ առաջնորդութիւններով բոլոր հարկ եղած դէպքերում մասնակցեց ու յաճախ ղեկավարեց ռազմական, դիւանագիտական, վարչական, դատական, խնամատարական, մշակութային եւայլն ձեռնարկներ:

Պատգամաւորներից մի քանիսն ինկան փառաւոր մահով, իրենց պարտականութիւնները կատարելու համար դնացած վայրերում սպաննուելով կամ ձերբակալուելով: Վահան Խորէնի եւ Արշակ Շիրինեան խողխողուեցին Գորիսում բոլշեւիկ դահիճների ձեռքով: Սարգիս Մանասեան գերի տարուեց խորհրդայնացած Բաքու եւ գնդակահարուեց: Ներսէս Սւագեանին կարմիրները մորթեցին Իջեւանում: Բոնի մահի զոհ գնաց Արագածի պարսկական ափում նաեւ պատգամաւոր Ջաւաֆեան: Փետրուարեան ապստամբութեան ժամանակ Հայաստանում եղած բոլոր պատգամաւորները կամ Չեկայի բանտն էին, կամ կարմիր լուծը խորտակող գիւղացիական բանակի ղեկավարների մէջ: 18ի յեղափոխութեան օրը հերոսական մահով ինկաւ պատգամաւոր Տիգրան Ծամհուրը: 1921 Ապրիլի 2ին, երբ մեր հիւսիսային ճակատը ճեղքուեցաւ, ձախ թեւը մղոց սեղմուած բոլշեւիկեան բանակի ու Թուրք սահմանապահների միջեւ ու գերի ինկաւ իրեն հետ ունենալով Խորհրդարանի անդամներից մի քանիսին: Ի՞նչ եղան նրանք, ոչ ոք գիտէ:

Սփիւռքի մէջ գտնուող հայ պատգամաւորները ցրուած են աշխարհի չորս կողմ, բայց համեմատաբար մեծ թիւով նրանք կեդրոնացած են Ռումանիա—Սուրիա—Եգիպտոս: Այդտեղ են՝ Համօ Օհանջանեան, Ռ. Տէր-Մինասեան, Վ. Նաւասարդեան, Շանթ, Ն. Աղբալեան, Ա. Յովհաննիսեան, Կ. Սասունի, Դրօ, Գ. Ղազարեան, Մ Արարատեան, Ե. Սարգսեան, Ա. Չիլինգարեան, Մ. Վրացեան, Սեպուհ, Մալխաս եւն.: Իրանում են Հ. Տէրունեան, Բժ. Բաբալեան, Զ. Եօլեան, Վ. Բաբայեան, Ա. Մաքսապետեան, Ա. Օհանջանեան: Մարսէյլ է Խորհրդարանի պատուելի նախագահը, Ա. Ահարոնեան: Ա. Աբեղեան Բերլինում է: Փարիզում կան պատգամաւորներից 8 հոգի: Մեռել են բնական մահով Իշխան, Մ. Վարանդեան, Փաստրմաճեան, Լ. Թադէոսեան (Գալուշա) Գ. Վարշամեան, Գ. Քեալաշեան, Վ. Տէր Թորոսեան եւ այնքան մեծ սրտի տէր անմոռանալի Աւետիք Սահակեանը, Խորհրդարանի փառաւոր նախագահը:

Մենք պարտականութիւն ենք համարում վերյիշել պատմական դէպքերը կամ վաստակաւոր գործիչներին, բայց թւում է, թէ հաւաքական մարմիններն եւս իրանց տեղն ու արժանիքն ունին ազգերի պատմութեան մէջ: Եւ եթէ ունինք մէկը դրանցից, դա Հայաստանի գերիշխանութեան Խորհրդարանն է, հայկական ազատ ապագայի Կոնվանսիոնը:

Եւ Մայիս 28ն է նրա ոգեկոչելու օրը:

ՀԱՅԿ ՍԱՐԳՍԵԱՆ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԴԱՏԻՆ ՈՒՐԻՇ ՄԷԿ ԷՋԸ

ՄՕՏԱՒՈՐ ԱՐԵՒԵԼՔԻ ԲԱԺԱՆՈՒՄԸ

Զ.

ՄՈՒՏՐՈՍԻ ԶԻՆԱԴԱԴԱՐԸ

1918ի Սեպտեմբերին դաշնակից բոլոր ուժերը եռանդուն գործողութեան կը սկսին Մերձաւոր Արեւելքի մէջ, որ յաջողութեամբ կը պսակուի: Պուլկարական ճակատը ճեղքելէ վերջ, Ֆրանշէ տ'էսփրէ Հոկտեմ. 5ին կը դիմէ պատերազմական նախարարութեան պարզելով իր ծրագիրը, որ կը նախատեսէ մեծ յառաջխաղացում մը դէպի Վիէննա-Պերլին ուղղութեամբ: Միւս կողմէն ալ, քանի մը զօրաբաժիններով, Պուլկարիի կողմէն Պոլիս մտնել:

Այս խոշոր ծրագիրը մեծ յաջողութեամբ կը պսակուէր անշուշտ, սակայն Անգլիացիները արդէն թաքուն աշխատանք կը տանէին Թուրքերու հետ առանձին զինադադար մը կնքելու համար:

Անգլիացիները, իրենք զիրենք արդէն տէրը կը համարէին Մերձաւոր Արեւելքին, առանց նկատի ունենալու իրենց դաշնակից Ֆրանսան: Ալէնպին Հալէպ մտնելէն վերջ թոյլ տուաւ որ Ֆէյսալ ինքզինք յայտարարէ անկախ Սուրիոյ պետը: Միւս կողմէ հրաման կը տրուէր Պոլսոյ վրայ քալեցնել Մակեդոնիոյ բրիտանական զօրամասերը ու Թրակիոյ հրամանատարութիւնը յանձնել անգլիացի զօրավար Միլնի

Հոկտեմբեր 11ին, ծովակալ Քալթրոփ, Մուտրոս կը հասնի Մալթայէն: Խորհրդաւոր կերպով հոն կը հասնի նաեւ գերի ինկած Զօր. Թաունսէնտ: Այս երկուքը, Ֆրանսացիներէն ծածուկ, կը կազմակերպեն Թուրք բանագնացներու գալը, որոնց հետ զինադադար մը կը ստորագրեն Հոկտեմբեր 30ին ի բացակայութեան Ֆրանսացի Ծովակալ Ամէի:

13 Նոյեմբերին, դաշնակից նաւատորմիղը, գլխաւորութեամբ անգլիականին, Տարտանէլէն փառաւորապէս կը մտնէ Պոլիս: Իսկ ցամաքէն, Զօր. Միլն իր հերթին կը մտնէ Նոյ. 27ին:

Զօր. Ֆրանշէ տ'էսփրէ, որ կը մնար ընդհ. հրամանատար դաշնակից բանակին, իր բանակատեղը հաստատեց Պոլիս: Ծովակալ Քալթրոփ նշանակուեցաւ մարզպան եւ միաժամանակ հրամանատար դաշնակից նաւատորմին: Իսկ Փոքր Ասիոյ շրջանը յանձնուեցաւ Զօր. Միլնի իշխանութեան:

Այսպէս ուրեմն, իրականութեան մէջ բացարձակ անգլիական տիրապետութիւն էր Թրքական հողամասերու վրայ: Արդէն անգլիական զօրքերը տարածուեցան Պաղտատի երկաթուղիի վրայ, հասնելով մինչեւ Տաւրոս, իսկ միւս կողմէն Ալէնպին կը գրաւէր ամբողջ Սուրիան, Զօր. Մարշալ կը բարձրանար մինչեւ Մուսուլ ու Քիւրտիստան Այս բոլոր վայրերու մէջ մեծ գումարներ եւ միջոցներ կը օգտէին Անգլիացիները, տեղական ժողովուրդը իրենց կապելու եւ իրենց ազդեցութիւնը տարածելու համար:

Միւս կողմէ անգլիական զօրամասերը յառաջացան մինչեւ Սեւ ծովի երկերները, Պաթում, Թիֆլիս, Պաքու, նպատակ ունենալով իրենց ազդեցութիւնը տարածել նաեւ Կովկասեան փոքրիկ հանրապետութիւններու վրայ: Մինչդեռ Ֆրանսացիները կը նետէին դէպի Օտեսա եւ Սեւաստոպոլ, ռուսական ծովակին մէջ:

Այսպէս ուրեմն առաջաւոր Ասիոյ զինուորական գրաւումով, Անգլիան Մերձաւոր Արեւելքի վրայ, իրական գերակայութիւն մը կը վայելէր, ինչ որ ծանր պիտի կշռէր ի հարկէ հայութեան դաշնագիրներու վրայ:

Հակառակ Փուանքարէի պնդումներուն, Քլէմանսօ անվերջ տեղի կու տար Լոյտ Ճորճի առջեւ: Քլէմանսօն ւարուած էր ամբողջապէս միմիայն Հռենոսեան սահմաններով:

Մուտրոսի զինադադարի պայմանները, անբաւարար էին դաշնակիցներու յաջողութեան տեսակէտէն: Հետագային ստիպուած եղան կարգ մը յաւելումներ կատարել: Սակայն կարճ ժամանակ վերջ, Թուրքերը օգտուելով դաշնակիցներու ներքին անհամաձայնութիւններէն, գլուխ պիտի ցցէին

Դաշնակիցները կրնային շատ աւելի ծանր պայմաններ առաջարկել զինադադարի համար: Ամէն բանէ առաջ, կարելի էր կատարելապէս զինաթափ ընել Թուրքերը: Սակայն ոչ միայն այդ չեղաւ, այլեւ դաշնակիցները զլացան իրական ռազմական օժանդակութիւն հասցնել Կովկասեան հանրապետութիւններուն:

Ուր կը մնար «Ազգերու ինքնորոշման գաղափարը»:

ԹՐՔԱԿԱՆ ՀԱՐՑԸ ՀԱՇՏՈՒԹԵԱՆ ԺՈՂՈՎԻՆ ՄԷՋ

Այս գլուխին տակ, Ժ. Փիշոն սեղմ եւ պարզ կերպով կը պատկերացնէ զանազան երկիրներու դիրքը եւ միտումները հաշտութեան սեղանին առջեւ:

Նախագահ Ուիլսըն վաղուց յայտարարած էր ազգերու ինքնորոշման սկզբունքը, ու ինչպէս տեսանք, դէմ էր բոլոր այն գաղտնի դաշնագիրներուն, որոնք ստորագրուած էին ամերիկեան միջամտութենէն առաջ: Բայց ան արդէն կը մտածէր Ամերիկեան հսկողութեան տակ առնել Փոքր Ասիան եւ Սուրիան:

Անգլիան ինչպէս տեսանք, կը հետապնդէր աշխարհակալութեան մեծ ծրագիրներ: Լոնտոն կ'ուզէր առաջ հակառակ տալ պլանէլ Նեղուցներու միջազգայնացման եւ սա հասարակ Թրքական բոլոր գործերու մէջ: Համայնքն կարծիքը արդէն հակիւ կը հաստատէր Թրքական մանրանկար պետութեան մը: Դէմ չէին Անգլիոյ մէջ նաեւ ամերիկեան հոգատարութեան մը՝ Հայաստանի վրայ:

Ֆրանսան, սա հասարակ սրտանց համամիտ չէր Թուրքիոյ անդամահատման: Ան կողմնակից էր Պոլիսը ձգելու Թուրքերուն, ու նաեւ դէմ չէր ամերիկեան հոգատարութեան Հայաստանի վրայ: Քլէմանսոյի համար երկրորդական էին արեւելեան հարցերը: Ան տարուած էր բոլորովին Հռենոսի սահմանով, ու այդպիսով: Դեկտեմբեր 2ին Լոնտոն եղած առեն, Լոյտ Ջորճի տեղի տուաւ Մուսուլի եւ Պաղեստինի խնդիրներուն մէջ

Իտալիան դժգոհ էր որ ռուսական յեղափոխութիւնը արգելք եղած էր Սէն Ժան — տը — Մորիէնի համաձայնագրի վաւերացման եւ հաստատման:

Իտալիան կը պահանջէր Ատալիան, Իզմիրը, Երկոտասան կղզիները, ինչպէս եւ Հերակլիոյ երկաթը, ածուխը եւ քարիւղը: Ան պահանջներ ունէր նաեւ Եթովպիոյ սահմաններու վրայ:

Յունաստանը կը պահանջէր Պոլիսը եւ շրջակաները, Փոքր Ասիայէն կը պահանջէր Պրուսայի վիլայէթին մէկ մասը, եւ Այտընի ամբողջ վիլայէթը, նաեւ կղզիներու խումբը (Իմբրոս, Սամոս, Հիոս, Միտիլլի եւայլն

Յունաստանը կ'ուզէր նաեւ տեսնել մեծ Հայաստան մը, որ պիտի պաշտպանէր Տրապիզոնի շրջանի յոյն փոքրամասնութիւնը: Յունական պահանջները ամբողջութեամբ դէմ էին Իտալական բաղձանքներուն:

Առկէ զատ կային նաեւ Թուրքիոյ զանազան ազգութեանց պահանջներն ու բաղձանքները:

Տ. ԲԱՂՏԱՍԱՐԵԱՆ

Միրոյ պատերազմին ինչ համրապէս ուրերն յարձակողական դիրք կը բռնեն եւ կիները պաշտպանողական. յաղթողները միշտ յարձակողներն են:

Միրուիլ ուզող ծեր կիները, անանկութեան կամ ճամբորդութեան պատճառաւ իրենց գործերը մաքրելու ըզբաղած վաճառականներու պէս են, մեծ զոհողութիւններ կ'ընեն:

ՀԷՕՐԻԿ ՍԷՕԿԷՎԻչ

«Կին ու քնար ու գինի, տուր ինձ ափին դալարիկ՝ տուր ինձ կանխիկ երջանիկ այս ու դրախտը՝ քեզ ապառիկ:

Օմար Խայեամ

ԸՍՄԷԹԻ ԹՈՒՐՔԻԱՆ ԵՒ ԵՒՐՈՊԱՅԻ ԱՊԱՀՈՎՈՒԹԻՒՆԸ

Բ.

Նախկին Օսմ. Թուրքիան զօրաւոր եւ կենսունակ երկիր մը դարձնելու աշխատանքը, որ լաւ սկզբնաւորութեամբ մը կատարուեցաւ մօտ 15տարի Աթաթիւրքի ձեռքին տակ, այժմ ուժգնօրէն կը շարունակուի Ըսմէթ ուշադիր, խոհեմ եւ համեմատաբար խիստ հսկողութեան տակ ազգային գրասենեկային ու գիւղային գործունէութեան չափազանցութեամբ մը:

Ըսմէթ հանապազօրեայ աշխատանքի մարդ մըն է եւ ոչ թէ անակնկալներու: Ինքն ալ, իր կարգին, կը քննէ մ'թիւ անհամար թղթածրարներ: Ըօժարակամ, ուղղակի յարաբերութեան մէջ կը մտնէ աշխատաւորներուն հետ, կը հետաքրքրուի անոնց տրտունջներով որոնք յաճախ իրական պատճառներ ունին: Կ'ուսումնասիրէ հարցերը, եւ եթէ լուծելէ առաջ փոր կը խորհրդածէ, այնուամենայնիւ կը լուծէ ողջմտօրէն:

Բայց այսքանը բաւական չէ, յարգանքին պատ, վայելելու համար լայն ժողովրդականութիւն, — անհրաժեշտ է, մանաւանդ արեւելեան այս երկրին մէջ, շքեղ ու պերճ երեւնալ՝ փառք ապահովելու համար իրեն: Կ'ըսեն թէ շատ կը սատարէ այդ տեսակէտէն — ահա թէ ինչո՛ւ մամուլին ու օրէնսդրին մէջ, ամէն ինչ որ կը յիշեցնէ Աթաթիւրքը, կը արբուի, անկէն կը հեռացի Ասոնք ասկայն իրերու արդարի կողմերն են:

Ի մի բան, Ըսմէթ կ'ուզէ Թուրքիա մը, խաղաղ, բարգաւաճ, որ ապահոված ըլլայ դէպի տնտեսական յառաջդիմութիւն, եւ անշուշտ՝ հզօր

×

Ճակատագիրն ալ այդպէս կ'ուզէ. Արդարեւ Հիթլէրի Գերմանիան, ստուգելով իր գործունէութիւնը այնպիսի արագութեամբ մը որ ծանօթ է ամէնուն, ահա վտանգի կը մտնէ Թուրքիոյ վերանորոգչութիւնը, ինչպէս եւրոպական — նոյնիսկ համաշխարհային — բարգաւաճման, մշակոյթի, քաղաքակրթութեան ամէն այլ ձեռնարկ:

Ճիշդ է թէ Թուրքիա, իր բոլոր մտահոգութեանց եւ ծախքերուն մէջ առաջին տեղը տուած է միշտ բանակին, — ցեղին հոգին իսկ կ'ուզէր որ այդպէս ըլլար: Եւ սակայն, տեսաք իր ուժը, այնքան սուղ գնած իր անկախութեան այդ երաշխիքը, յանկարծ վտանգուեցաւ իբրեւ հետեւանք 1939ի եղերական զարհուր դէպքերուն առաջացած սարսափելի համեմատութեան, իբրեւ հետեւանք ուժերու հաւասարակշռութեան խանգարումին Եւ սակայն ոչ վարանում ցոյց տուաւ, ոչ վախ, ոչ ալ ուրիշ որ եւ է շարժում բրաւ: Ամէն բան անցաւ դաշնապահութեան զարմանալի սառնութեան մէջ, որով գաղտնի կը պահուին, Արեւելքի մէջ, պետական բոլոր գործերը:

Մարտ 16ին, Գերմանացիները հասած էին Փրակա: Անմիջապէս Նեղուցները դրուեցան պաշտպանութեան վիճակի մէջ, զօրաշարժ կատարուեցաւ պահանջին համեմատ

ԳԷՈՐԳ ՄԱՐԶՊԵՏՈՒՆԻ

(ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՎԷՊ)

Գրեց՝ ՄՈՒՐԱՑԱՆ

Այդ օրը, որ 924 Թուականի ապրիլ 17 էր, միաժամանակ նահատակուեցան այն բոլոր գլխաւորները, որոնք հակառակելով կաթողիկոսի հեռանալուն, իրանք մնացել էին Բիւրականում: Դրանց թւումն էին եւ Մովսէս վարդապետը, Դաւիթ եւ Մովսէս քահանաները, նրանց զինուորական Սահակ եղբայրը եւ Սոլոմոն ճգնաւորը:

Թէոդորոս սարկաւագը, որ վիրաւոր ինկած էր դիակների մէջ, մահուան հարուած ստացաւ մի սինլքոր զօրականից:

Բէշիրը Բիւրականն աւերելուց յետ, մեծ աւարով ու բազմաթիւ գերիներով վերադարձաւ Դուին:

Ներկայացնելով Ոստիկանին երկու հայ մանուկներին, զօրապետը խնդրեց Նըսըրին՝ վարձատրել նրանց:

Եւ Նըսըրը, արդարեւ, շատ արժանաւոր գնահատեց այդ թշուառականների մատուցած ծառայութիւնը:

— Ձեր վարձատրութիւնը կը լինի այն, ինչ որ ստանում են հասարակ բոլոր մատնիչները, ասաց նա դինուորներին — դուք, որ չկարողացաք հաւատարիմ մնալ ձեր տէրերին ու հաւատակիցներին, հարկաւ, մեզ աւելի եւս անհաւատարիմ կը լինէք:

Այս ասելով նա հրամայեց դահիճներին իսկոյն եւեթ գլխատել նրանց:

Ե.

ՀԵՐՈՍԻ ՈՐՈՇՈՒՄԸ

Մի քանի օր էր ինչ Գէորգ Մարզպետունին եւ Վահրամ Սեպուհը վերադարձել էին Գառնի: Նրանց առաքելութիւնը, ինչպէս իմացանք, ապարդիւն էր անցել: Ոչ Աբաս արքայեղբայրը, ոչ Աշոտ սպարապետը, ոչ Գագիկ Արծրունին չէին կամեցել միութեան մէջ մտնել: Աղձնեաց ու Մոգաց Տէրերն էլ՝ նրանց նայելով՝ մնացել էին ձեռնպահ:

Ի՞նչ պէտք էր անել այժմ:

Այդ մասին էր մտածում իշխան Մարզպետունին, երբ լուր հասաւ թէ՝ Բէշիրը Բիւրականն առել, աւերել եւ բնակիչներին սրի է անցրել:

Այդ լուրը ծանր ազդեցութիւն արաւ իշխանի վրայ:

— Ուրեմն աւերումն սկսաւ եւ մենք չկարողացանք դրա առաջն առնել... մտածեց նա եւ խորը հառաչեց:

Դղեակի լուռ եւ մենաւոր մի առանձնարանում ճեմում էր նա տրտուր եւ մտախոհ: Յիշում էր մի քանի ամսից ի վեր իւր գործ դրած ջանքերը, անխոնջ աշխատութիւնները՝ բաժանուած ու պառակտուած ուժերը միացնելու, երկիրը օտարի բռնութիւնից, իսկ գահը կործանումից ազատելու համար... յիշում էր նաեւ իւր կրած անյաջողութիւնները, եւ յուսահատութիւնը պաշարում էր նրան:

Բայց չէ՞ որ այդ զգացմունքն անծանօթ էր մինչեւ այդ Մարզպետունի իշխանին: Չէ՞ որ նա հաւատում էր Քրիստոսի այն խօսքին թէ՝ «եթէ հայցէք՝ գտանէք, որ բախէք՝ բացցի ձեզ...»: Իսկ ինքը շարունակ հայցեց եւ, սակայն, ոչինչ գտաւ. բոլորի դուռը բախեց եւ ոչ ոք բացաւ նրան...:

— «Ուրեմն Աստուած կամենում է, որ այս ազգը կորչի, որ նրա յիշատակը երկրի երեսից ջնջուի...: Այո՛, եւ այդ է պատճառը, որ նա իշխաններին սիրտը կարծրացրել, թագաւորին մոլորեցրել, թագուհուն վհատեցրել է...: Թողնենք ուրեմն ամէն ինչ բաղդի կամքին, հեռանանք, քաշուենք մենք էլ մի անկիւն, եւ տեսնենք թէ Աստուած ինչպէ՛ս է պատժում այս ապաբաղդ ու նահատակ ժողովրդին...»:

Այս յուսահատ մտքերի մէջ էր իշխանը, երբ Սեպուհը մտնելով՝ յայտնեց նրան մի ուրիշ նորութիւն:

— Սիւնիքից դարձող մի զինուոր տխուր լուր է բերել մեզ, ասաց նա Մարզպետունուն:

— Տարօրինակ կը լինէր, եթէ ուրախ լուր բերէր. որովհետեւ չենք սպասում նրան, նկատեց իշխանը տրտում ժպտալով. ի՞նչ է յայտնում զինուորը:

— Թագաւորը Կաքաւաբերդից հեռանալով՝ եկել, նստել է Սեւան...:

— Սեւա՞ն, զարմանալով հարցրեց Մարզպետունին:

— Այո՛, Սեւան. եւ որոշել է այլեւս չելնել այնտեղից:

— Իսկ թագուհի՞ն:

— Նա էլ թագաւորի հետ է:

Իշխանը, որ մինչեւ այն նստած էր աթոռի վրայ, վեր կացաւ տեղից եւ սկսաւ անցուդարձ անել սենեակի մէջ: Նա ոչինչ չէր խօսում, բայց դէմքն արտայայտում էր յուզում եւ վրդովմունք:

Երկար անխօս ճեմելուց յետ նա կանգ առաւ յանկարծ սենեակի մէջ եւ աչքերը Սեպուհի վրայ սեւեռելով հարցրեց.

— Վահրամ, ի՞նչ ես մտածում այժմ անելու:

Սեպուհը չպատասխանեց, նա միայն ուսերը շարժեց:

— Ի՞նչ ես մտածում անել... պատասխանի՛ր, կրկնեց իշխանը:

— Եթէ զօրք ունենայինք, եթէ իշխաններից գոնէ մի երկուսը միանային...

— Զօրք չունենք եւ իշխանները չեն միանում... այդ արդէն գիտենք. Ուրիշ ի՞նչ գիտես, այն ասա:

— Էլ ուրիշ ի՞նչ ասեմ. մենք միայնակ ենք. «մի ձեռը ծափ չի տալ, մի ծաղիկով գարուն չի գալ»:

Իշխանը մի քայլ առաջ անցաւ, ձեռքը տարաւ սրին եւ գլուխը վեր բարձրացնելով՝ նայեց Սեպուհի վրայ:

— Էլ ուրիշ ոչինչ չե՞ս կարող ասել, հարցրեց նա կրկին.

— Ոչինչ, պատասխանեց Սեպուհը:

— Իսկ ես կ'ասեմ՝ որ «մի ձեռը ծափ կը տայ եւ մի ծաղիկով գարուն կը գայ»:

Սեպուհը ժպտաց:

— Անկարելի է, Տէր Մարզպետունի:

— Հաստատուն կամքի եւ անձնուէր աշխատութեան առաջ անկարելի ոչինչ չկայ:

— Մենք ամէն բան արինք եւ սակայն չյաջողեցանք ոչինչ:

— Մենք երկուսս միասին, այո՛, ամէն բան արինք. բայց ես, Մարզպետունի իշխանս, ամէն բան չարի. ես դեռ ուրիշ պարտք ունիմ կատարելու:

(Շար.)

...ժամ, նաւային ուժերը, ռազմա- ...ներ թէ առեւտրական, հրաման առա- ...ն մեկնելու որոշուած վայրեր: ...դրամատուները իրենց պա- ...ները գանձը փոխադրեցին Էնկիւրի, ...դրամատան անօրէնն մը կ'ըսէր թէ ...րելի չէր այդ օրերուն ամբողջ ...ոս դրամատուներուն մէջ գտնել ...000 ոսկի:

Այսպէս նոր կացութիւնը կը բեւ- ...րամար առանց երկար սպասելու: Յաջորդ շաբաթներուն, ընդարձակ- ...ցան նախազօրաշարժային անօ- ...նութիւնները, որոնք ի զօրու են ...կաւին:

Այսպէս վերջ կը գտնէր Թուրքերու ...սայլ կեանքը, ինչպէս ուրիշ բազ- ...թիւ երկիրներու մէջ: Նոր հարց ...կը դրուէր հրապարակ՝ պետական ...որոց պարտադրելով խորհիլ, որո- ...թէ ինչ դիրք պիտի բռնեն, ինչ ...ոց ձեւը պիտի առնեն՝ որ ընդու- ...ի ըլլան հաւասարակշռելու այն ա- ...րախտ եւ ապշեցուցիչ անակնկալ- ...րը, որոնց հանդիատես կը դառ- ...ար աշխարհ յանկարծակի: Թուր- ...յ կը ձգտէր կատարել ընտրութիւն ...այն պահուն երբ իրեն փափաքելի ...պրիլ խաղաղութեան մէջ:

Ներքաղաքապար (?), Ըսմէթ արտա- ...ն գործակալութեան գլուխը դրած ... Տօքթ. Րիւշտիւ Արասի տեղ, մե- ...րմէկ եւ պայծառատես դէմք մը, ...ըրիւ Սարաճօղլու,— անոր հետ ...ախորհուրդ Ըսմէթ ուսումնասի- ...րուած անհրաժեշտութիւնները: ...Թրքական դրութիւնը հիմնուած էր, ...վերջին տարիներուն, երկու քա- ...ղաքական դաշինքներու վրայ,— ա- ...ամուտքէն՝ Պալքանեան դաշինք (Յունաստան, Ռումանիա, Թուրքիա, Յուկոսլաւիա), արեւելքէն՝ Ասիա- ...ն դաշինք կամ, այլ անունով, Սաատապատ դաշինք (Աֆղանիս- ...ն, Իրան, Իրաք, Թուրքիա):

Բնականաբար պիտի պահպանուէին ...ւ դաշինքները, որոնք կը հարկա- ...ին պարբերաբար խորհրդակցու- ...իւններ կատարել արտաքին նախա- ...րներու միջեւ, մէկ կամ միւս մայ- ...րաքաղաքին մէջ: Այդ խորհրդակցու- ...թեանց վերջինը կատարուեցաւ Թեհ- ...րանի մէջ, անցեալ Ապրիլ 30ին: Ա- ...ն իսկ կը մնայ ի զօրու ատենական ...վերջին տրամադրութեանց տեսա- ...ով:

Պալքանեան դաշինքին կողմէ, ձեւի ...երեւոյթը կը մնան անփոփոխ, ...այց ոչ ոք կրնայ ծածկել թէ նոր ...կացութեան մէջ, ուր Յուկոսլաւիա ...կանգնած է վտանգը իր սահմաններուն ...վրայ, ինչպէս Թուլութիւնը (?) որու ...ենթարկուած են իր վարիչները, այդ ...դաշինքը կը կորսնցնէ իր արժէքը: ...կողմէ, Պուլկարիա խռոված ...է մը ստացած է, այնքան որ են- ...իրի մէջ դժգոհ են պուլկար վար- ...չութենէն: Էնկիւրի կը կարծէ թէ ...Սոֆիա վերադառնա- ...Էնկիւրի գացած էր Մարտ 20- ...ցոյց չտուաւ այն դիրքը որ կը ...սպասուէր իրմէ: Այսպէս, այն պա- ...հուն երբ Պալքանեան դաշինքը պէտք ...ունէր իր ուժը հանդէպ այն վը- ...տանգին, որու համար խմբագրուած ...կը կորսնցնէ իր արժէքը, եթէ ոչ ...դաշնագիր անդամներուն հաւա- ...տարմութիւնը:

Պէտք է արձանագրել որ, երբ Իտա- ...լիա գրաւեց Ալպանիան (Ապրիլ 7), ...ուր յուզում պատճառեց Թուրք ...պետական կարծիքին եւ Թուրք քա- ...ղաքական վարիչներուն միաժամա-

...նակ, այնքան որքան Չեխոսլովաքիոյ գրաւումը:

Ուրեմն, Թուրքիա կը տեսնէր որ կը նուազի արժէքը այն ապահովութեանց, որոնց դիմած էր, թէեւ երբեք չհրաժարեցաւ այդ ապահովութիւնը վերանորոգելու, զօրացնելու ատեն մտածելէ:

Միւս կողմէ, Թուրքիոյ ապահովութեան, զօրութեան եւ անկախութեան հարցը, իբրեւ հետեւանք եւրոպական վերջին դէպքերուն, կը փոխադրուէր տեղ մը, որ շատ հեռու է 1937ի վերջին ամիսներու, նոյնիսկ 1938ի առաջին ամիսներու կացութենէն:

Հետեւաբար անհրաժեշտ էր ձեռք առնել ապահովութեան նոր միջոցներ, համապատասխան այն կացութեան, որ ոչ միայն նոր է, այլեւ աճապարանք կը պահանջէ:

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԴԱՍԱԳԻՐՔ ՀԱՅ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ

Այս խորագրին տակ, «Խորհ. Հայաստան» կը հրատարակէ հետեւեալ յօդուածը (16 Մայիս) —

Հայ գրականութիւնը աշխարհի հնագոյն գրականութիւններէն մէկն է: Նախ քան քրիստոնէական թուականին սկիզբը, գոյութիւն ունէր հայ ժողովրդական դիւցազներգութիւն մը, որ մեզի կը հասնի պատմիչներու միջոցով եւ հսկայական արժէք ունի համաշխարհային դիւցազներգութեան ուսումնասիրութեան համար: Բացառիկ կերպով մեծ է Ե. եւ Ժ. դարերու պատմական գրականութեան արժէքը այն երկիրներու պատմութիւնը ուսումնասիրելու համար, որոնց հետ այդ դարաշրջանին շփում ունեցած է Հայաստան (Իրան, Բիւզանդիոն, Վրաստան, եւայլն): Մարդկութեան մշակութային գանձարանին մէջ արժէքաւոր ժառանգ կը հանդիսանան միջնադարեան հայ քնարերգուները՝ Նարեկացի, Ֆրիկ, Երզնկացի, Աղթամարցի, Քուչակ, Սայաթ-Նովա եւ ուրիշներ՝ իրենց ստեղծագործութիւններով: Նորագոյն գրականութիւնը հրապարակ հանեց շարք մը ժողովրդավար գրողներ, ինչպէս Աբովեան, Նալբանդեան, Պարոնեան, Աղայեան, Պռօշեան, Սունդուկեան, Յովհ. Թումանեան եւ ուրիշներ, որոնց ստեղծագործութիւնը հաւասարապէս մօտիկ է Խորհ. Միութեան բոլոր ժողովուրդներուն: ԺԹ. դարու գրականութեան մէջ երեւան եկան հիանալի բանաստեղծներ՝ Պէշիկթաշլեան, Դուրեան, Յովհաննիսեան եւ ուրիշներ, վիպողներ՝ Ծերենց, Րաֆֆի, Մուրացան, Շիրվանզադէ, Նար-Դոս, եւ ուրիշներ, որոնք գեղարուեստական ձեւով ցոլացուցին հայ ժողովուրդին կեանքն ու պայքարը յանուն իր ազգային եւ ընկերային ազատագրութեան: 20րդ դարու սկիզբը հայ գրականութիւնը հարստացաւ բանաստեղծ Յ. Յակոբեանի, Կուրղինեանի, Իսահակեանի, Տէրեանի, Ծատուրեանի եւ ուրիշներու ստեղծագործութիւններով:

Հայաստանի գաղափարաբանական ճակատին վրայ գործող քաղքենի-ազգայնականներու ջախջախումէն վերջ միայն կարելի եղաւ իւրացնել այդ հարուստ ժառանգութիւնը:

Ժողովուրդին թշնամիները յատկապէս հեռացուած տուին դպրոցին, որ մինչեւ այժմ ալ չունի մայրենի գրականութեան դասագիրք: Ու հին դարերու գրականութիւնը մինչեւ այսօր ալ բոլորովին մտած չէ դըպրոցներէ ներս, իսկ միջին դարերու ուսումնասիրութիւնը կը կատարուի երկու-երեք հեղինակներու վրայ միայն:

Դարմանելու համար այդ վնասը, Հայաստանի կոմունիստ կուսակցութեան ղեկավարութիւնը եւ կառավարութիւնը յանձնարարեցին Գիտութեանց Ակադեմիային, որ մինչեւ յառաջիկայ ուսումնական տարեշրջանի սկիզբը պատրաստէ հայ գրականութեան պատմութեան դասագիրք մը միջնակարգ վարժարաններու բարձրագոյն դասարաններուն համար:

Դասագիրքը պիտի կազմէ գրականութեան եւ լեզուի ճեմարանին մասնաւոր յանձնախումբը:

Անցեալ վեց ամիսներու ընթացքին յանձնախումբը կատարած է արդէն բաւարար աշխատանք, օգտագործելով Երեւանի գրական թանգարանին եւ Վաղարշապատի մատենադարանին հարուստ աղբիւրները:

Դասագիրքը աշակերտներուն կը ծանօթացնէ մայրենի գրականութիւնը, սկիզբէն մինչեւ մեր օրերը: Այդ դասագրքին մէջ սպառիչ ձեւով ցոյց պիտի տրուին հայ գրականութեան զարգացման պատմական հանգրուանները, անոր կապը համաշխարհային մշակոյթին հետ, եւ գրական այդ էջերուն մէջէն՝ ժողովուրդին հերոսական պայքարը ընդդէմ օտար նուաճողներու:

Մեծ տեղ պիտի յատկացուի ժողովրդական բանաւոր ստեղծագործութեանց, մանաւանդ «Սասունցի Դաւիթ»ին, որու պիտի յատկացուի գըլուխ մը: Դասագիրքը պիտի ներկայացնէ նաեւ գրական զանազան դպրոցները եւ հոսանքները, Հայոց լեզուի զարգացման հանգրուանները, գրաբարէն մինչեւ ժամանակակից ժողովրդական գրական լեզուն: Նորագոյն գրականութիւնը, որ ազգայնական գիտութեան կողմէ (sic) ահատական (?) ձեւով կը բաժնուէր երկու մասի, արեւմտահայ եւ արեւելահայ, ցոյց պիտի տրուի իր յաջորդականութեամբ միասնական: Նորագոյն գրականութեան գլխին մէջ ցոյց պիտի տրուի նաեւ համաշխարհային գրականութեան եւ մանաւանդ ռուսական գրականութեան ազդեցութիւնը Հայաստանի 19րդ դարու եւ 20րդ դարու սկիզբի գրողներու եւ բանաստեղծներու ստեղծագործութեան վըրայ: Պիտի ներկայացուի նոյնպէս գիւղացիական բանաստեղծներու եւ աշուղներու ստեղծագործութիւնները:

Լայնօրէն պիտի ներկայացուի Խորհ. Հայաստանի գրողներուն ստեղծագործութիւնը, ինչպէս եւ ռուսական խորհրդային գրականութեան ազդեցութիւնը անոնց վրայ, ու մանաւանդ հայ ֆոլքլորը:

Դասագիրքը պիտի զարդարուի գըրողներու լուսանկարներով, ձեռագիր նմոյշներով, գիրքերու առաջին տպագրութեան կողքին ցուցադրութեամբ:

Դասագրքին խմբագրութիւնը յանձնուած է գրականութեան եւ լեզուի ճեմարանին տնօրէն Փրոֆ. Մելիք-եանի եւ գրագէտ Դէմիրճեանի: Յուլիսին գիրքը կը յանձնուի տպագրութեան, — պիտի ունենայ 35 պրակ:

Դասագիրքը հայերէն լեզուով տըպագրուելէ վերջ պիտի թարգմանուի ռուսերէնի: Պիտի տպագրուի 50 հազար օրինակ:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՊԱՐԸ

Ներկայիս տեղի կ'ունենայ Գրան Փալէ ընդարձակ շէնքին մէջ նկարչական եւ քանդակագործական տարեկան ցուցահանդէս մը, որ կը կոչուի «Լը Սալօն», այս շարքի ցուցահանդէսներուն կարեւորներէն մէկը, թէ շատ մը ցուցադրող արուեստագէտներու համբաւին եւ թէ այդ ցուցահանդէսին մէջ նոր երեւան եկած կարգ մը տաղանդներու շնորհիւ:

Մայիս 20ին, Ֆրանսացի Արուեստագէտներու Ընկերակցութիւնը, որ նախաձեռնողն է վերոյիշեալ ցուցահանդէսին, կազմակերպած էր բացառիկ հանդէս մը Գրան Փալէի մէջ, նուիրուած ազգային ժողովրդական պարերու: Բացի Ֆրանսայի զանազան նահանգներու ներկայացուցիչներէն, կը մասնակցէին նաեւ պարի օտար խումբեր:

Հանդէսը կը սկսի ժամը 4.30ին տողանցքով մը: Ներկաներու բազմութիւնը հետաքրքրութեամբ կը դիտէ պարուհիները եւ պարողները, երբ անոնք կ'անցնին խումբ առ խումբ:

Ահա Ֆրանսայի նահանգներու ներկայացուցիչները, — Քորսիքացիները խրոխտ եւ վճռական, գորշ տարազներ հագուած, Օվէրնի գիւղացիներու խումբը, Փրովանսի աշխուժ պարողները, Շուէտները, լուրջ ժպիտ մը շրթունքներուն, Հունգար պարուհիները գոյնզգոյն եւ կարճ զգեստներով, որոնց կ'ընկերանան փետրաւոր գլխարկներ եւ սպիտակ, լայն տափատներ կրող պարողներ:

Ահա... բայց այս ի՞նչ ազգի պատկանող խումբ է: Ո՞ր երկրէն եկած են այս գեղադէմ պարուհիները, աչքերը՝ գրաւիչ, շարժուձեւերը՝ համեստ, եւ որոնց մուգ մազերուն վըրայ կը փայլին ոսկեզարդ փոքր գըլխարկներ, հագած են մետաքսեայ երկար զգեստներ, ոսկիով բանուած եւ քարեղէններով զարդարուած:

Ներկաներուն կողմէ ծափահարութիւններ: Բերնէ բերան կը տարածուի՝ «Հայերն են, Հայերն են»:

Եւ իրօք ալ Փարիզի Հայ Ուսանողաց պարի խումբն է, որ իր մասնակցութիւնը կը բերէ այս հանդէսին: Այս խումբը անցեալ տարի եւս նոյն առթիւ բեմ ելլելով ջերմ գնահատութեան արժանացած էր: Այս տարի ալ ան յաջողութեամբ պարեց դափի եւ թառի ընկերակցութեամբ, յիշեցնելով բանաստեղծի տողը «Նայիրեան աղջիկների նազելաճեմ պարն եմ սիրում»:

Խումբի լաւագոյն ուժերը, Օր. Զարիկ Ժամհարեան եւ Օր. Աստղիկ Առաքելեան կը հրապուրեն ներկայ հասարակութիւնը, մին իր նուրբ եւ ճկուն պարով, միւսը իր քաղցրալուր երգերով:

Դարեր շարունակ, հակառակ իր բազմապիսի փորձերուն, օտար լուծը անզօր եղաւ մեր մշակոյթը կործանել, որ իր գոյութիւնը պահպանեց, զարգացաւ եւ հոխացաւ դժուարին պայմաններու տակ անգամ:

Ամէն ձեռնարկ, որ կը ձգտի տարածել եւ օտարին ճանչցնել հայկական մշակոյթը, որուն մաս կը կազմեն պարը եւ երգը, արժանի է մեր գնահատութեան, գուրգուրանքին եւ խրախուսանքին:

Փարիզի Հայ Ուսանողաց պարի խումբը, քանի մը տարիէ ի վեր իր համեստ ուժերով կը տանի այդպիսի աշխատանք մը, ստեղծելով հայկական պարի հանդէպ համակրութեան հոսանք մը օտար հասարակութեան մէջ:

Ան յունիսի ընթացքին հրաւիրուած է պարելու նաեւ Սէն Ժէրմէնի մէջ:

Յովիկ Եղիազարեան

ՍԱՄՈՒԼ

ԽԱՂԱՂ ՕՐԵՐՈՒ ՄԷՋ

«Յուսաբեր» հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (11 Մայիս).

—«Մենք օրերու մէջ ենք, եւ ապահովաբար, պիտի շուարինք վաղը, եթէ յանկարծ մութ անակնկալի մը առջեւ գտնուինք: Եւ այս՝ հակառակ մեր կրած փորձանքներուն ու մեր ունեցած փորձառութեան:

Ո՛վ հետեւեցաւ այս տարի Ապրիլ 24ի հանդիսութիւններուն՝ զանազան վայրերու մէջ եւ հոն խօսուած ճառերուն, չի կրնար չանդրադառնալ օրուան տագնապին եւ մեր տխուր կեցուածքին:

Ոչ սուգ, ո՛չ ողբ եւ ոչ ալ յուսահատական բացագանչութիւններ այլեւս: Ընդհակառակն, քաղաքական առողջադատութիւն մը գտնելու փորձ մեր կրած մեծ աղէտին մէջ: Ինչո՞ւ ենթարկուեցանք, եւ, միւս կողմէ, չէի՞նք կրնար առնուազն սահմանափակել աղէտը, տարբեր կեցուածքով մը, մեր կողմէ:

Շատեր ենթադրեցին արդարօրէն, թէ մեր ճակատագիրը տարբեր կ'ըլլար այսօր, եթէ դիմադրութիւն ցոյց տրուէր. եթէ կազմակերպուած կերպով դիմաւորուէր արիւնոտ ծրագիրը: Եթէ բազմութիւնները չհամակերպէին այնպէս ինչպէս գիտենք: Լուռ մեղադրանք մը, երբեմն, մինչեւ իսկ բացայայտ դատութեան խօսք անոնց համար, որոնք իրենց գերագոյնը ըրին, այս կամ այն ձեւով, աղէտէն խուսափելու համար, բայց դրա՞ն գացին: Ի՞նչ կ'ըլլար հետեւանքը, եթէ հայկական գաւառներուն մէջ կրկնուէր պատկերը Վասպուրականի, Ուրֆայի, Սուէտիայի, Շ. Գարահիսարի. եթէ համատարած, հզօր կազմակերպութեամբ մը, բազմութիւնները սուղ ծախէին իրենց կեանքը: Կասկած չկայ, որ եթէ ըլլար այդպէս, կը փոխուէր մեր ճակատագիրը, առնուազն՝ կը սահմանափակուէր մեր ազգային աղէտը, կամ, գոնէ շքեղ ու փառաւոր ճակատումի մը յիշատակը ընդմիշտ կը լուսաւորէր Հայոց պատմութիւնը, դարէ դար:

Կարելի՞ էր այս բոլորը, անշո՛ւշտ, եթէ մենք պատրաստ ըլլայինք. եթէ նախապէս աղէտէն առաջ կազմակերպուած ըլլայինք եւ արթուն:

Ոչ մէկ մեղադրանք անոնց յիշատակին, որ չկան այլեւս, որոնք ըրին իրենց հնարաւորը. խորհեցան, խոնարհեցան, համակերպեցան, կռուեցան, իրենց ու իրենց հարազատներու կեանքը փրկելու համար:

Հեռու ենք մենք դէպքերէն ու դիւրին է վերջին ժամուն, այս օրերուն, իմաստութեան խորհուրդներ տալ, տուեալ կամ նուազ իրական ու արդար:

Սակայն, անվիճելի է կէտ մը. ազգերը, ինչպէս անհատները, զերծ կը մնան չարիքի մը կամ աղէտի մը հետեւանքներէն, եթէ արթուն հսկեն, եթէ նախապէս պատրաստ ըլլան դիմագրաւելու եւ չսպասեն անպատճառ աղէտի մը էջքին, միջոցներ ձեռք առնելու համար:

Ազգերը պէտք է կազմակերպուին ամէն ժամանակ, անկախ աղէտներէն ու փորձութիւններէն: Բնազդով ու մանաւանդ գիտակցութեամբ. Ազգը ինքը արդէն կազմակերպութիւն մը չէ՞. իբրեւ պատմութիւն, իբրեւ հանրային կեանք, մշակոյթ:

Այսօր, տարբեր պայմաններու մէջ կ'ապրինք. ունինք ահագին փորձառութիւն, դառնութիւն, արիւնի ու սուգի հետքերով բեռնաւոր:

Բայց, եթէ կրկնուէին դէպքերը, որքանո՛վ շա՞տ բան պիտի փոխուէր մեր ճակատագրէն. Հետեւանքները շա՞տ տարբեր պիտի ըլլային իրենց ծաւալով ու եղերականութեամբը, քան եղան երէկ, երբ չունէինք այսօրուան արիւնոտ փորձառութիւնը:

Կը կարծենք, թէ պատկերը նոյնը պիտի ըլլար, նոյնքան չարաշուք ու տխուր, որքան երէկ, որովհետեւ մենք նոյնքան անպատրաստ ենք, նոյնքան զուրկ նախատեսութենէ ու կազմակերպութենէ, որքան երէկ էինք:

Կը մտածենք այսպէս, որովհետեւ արտակարգ, մինչեւ իսկ ուշագրաւ ոչինչ կ'ըլլայ, ոչի՛նչ, գոնէ անոնց համար որոնք նման աղէտներու նախօրեակին կը գտնուին: Ոչինչ՝ այն բոլոր արժէքներուն համար որոնք հայ կեանքը կենդանի կը պահեն եւ որոնց տկարացումով, կը տկարանայ հայը:

Քաղաքական տագնապ, մշակութային տագնապ, կրթական, ազգային, վարչական ու տնտեսական տագնապ, որոնց առջեւ մեծ բան մը չունինք, սպասելով որ խորանան անոնք եւ վերջին ժամուն արտասովոր ճիգերու լծուինք, եթէ ունենանք ժամանակ:

Չենք տեսներ վտանգը եւ չենք պատկերացներ թշնամին, որ թագուն է եւ չունի անպատճառ մարդկային կերպարանք»:

*** Կինը կ'ամուսնանայ աշխարհ մտնելու համար, մարդը՝ հոնկէ մեկնելու համար: — ԹԷՆ

** Կինը երեւակայութեան տիրուհի, երազի երփներանգ աստղ, ճաճանչոտ ծաղիկ, աւելին, շուքերու եւ լոյսերու թագուհին: Անոր մէկ շողը երազ մը կը վառէ, մէկ բոյլը սրտի մթին խորանը կը խնկարկէ:

Կանայք ստեղծեցին շղարշները, ժապաւէններն ու շպարները՝ ճիշդ այն պատճառաւ որ մարդիկ հնարեցին թնդանօթները: — Ճիւյեա

** Կինն հրեշտակի դեր պարտի կատարել, գիտունն՝ յայտնողի՝ բանաստեղծին ալ գործն է հռչակել բարւոյն ու ճշմարտին գեղեցկութիւնը, ու քարոզել ու գրկել տալ մօտքուն իսկ գեղեցիկն: —

Եղիա Տէմիրճիպաշեան

ՅԱՌԱՋԻ ԹԵՐԹՕՆԸ (33)

ԻՆՆՍՈՒՆ ԵՐԵՔ

Գրեց՝ ՎԻԿԹՈՐ ՀԻՒԿՕ — Թարգմ. Ս. Զ.

— Ոչ հանրապետական եւ ոչ արքայական:

— Իրօք չեմ գիտեր:

— Դուք թագաւորին կողմնակի՞ց թէ հակառակ էք:

— Ես ատոր համար ժամանակ չունիմ:

— Ի՞նչ է ձեր կարծիքը այս անցած ...րծած դէպքերու մասին:

— Իմ կարծիքս այն է, որ ես ապ- ...րելու միջոց չունիմ:

— Բայց չէ՞ որ դուք ինծի օգնու- ...թեան կը հասնիք:

— Ես տեսայ որ դուք օրէնքի ...պաշտպանութենէն դուրս էք հրատա- ...րակուած: Ի՞նչ բան է այս օրէնքը. ...կարելի՞ է արդեօք անկէ դուրս ըլ- ...լալ: Ատոնք ինծի համար իսկապէս ...անհասկնալի բաներ են: Պալով ինծի, ...ճիշդը. օրէնքէ դո՞ւրս թէ ...օրէնքի մէջ կը գտնուիմ. անօթութենէ կը մեռնիմ, միթէ ատիկա օրէնքի մէջ ըլլա՞լ կը նշանակէ:

— Ո՞ր ժամանակէն սկսած դուք անօթութենէ կը մեռնիք:

— Իմ ամբողջ կեանքիս մէջ:

— Եւ այդ վիճակով դեռ զիս ազատե՞լ կ'ուզէք:

— Այո՛:

— Ինչո՞ւ համար:

— Որովհետեւ ես մտածեցի եւ ըսի. «Ահա մարդ մը, որ ինծմէ աւելի թշուառ է. գոնէ ես օդ շնչելու իրաւունք ունիմ, իսկ ան ատ ալ չունի»:

— Ատիկա ճիշդ է, բայց դուք կ'ուզէ՞ք փրկել զիս:

— Անտարակոյս, տէր իմ. մենք այժմ վիճակակից եղբայրներ ենք. ես հաց կ'ուզեմ, դուք կեանք կ'ուզէք. երկուքս ալ մուրացկաններ ենք:

— Բայց գիտէ՞ք, որ իմ գլուխս աճուրդի հանուած է:

— Այո՛:

— Ուրտեղէն գիտէք:

— Յայտարարութիւնը կարդացած էի:

— Կարդալ գիտէ՞ք:

— Ոչ միայն կարդալ, գրել ալ գիտեմ, ամօթ չէ՞ անասունի նման տըգէտ ըլլալ:

— Արդ, դուք կարդալ գիտէք եւ կարդացած էք յայտարարութիւնը: Դուք գիտէք, ով որ զիս գտնէ ու յանձնէ, կը ստանայ վաթսուն հազար ֆրանք:

— Գիտեմ:

— Բայց ոչ թղթադրամ:

— Ոչ, գիտեմ, հնչուն ոսկեդրամով:

— Գիտէ՞ք որ վաթսուն հազար ֆրանքը՝ ամբողջ հարստութիւն մըն է:

— Այո՛:

— Գիտէ՞ք որ զիս գտնող — յանձնողը յանկարծ այդպէս հարուստ կը դառնայ:

— Լաւ, յետո՞յ:

— Յետոյ հարստութիւն:

— Ես ալ ճիշդ այդպէս կը մտածեմ: Երբ ձեզ տեսայ, մտքէս ըսի. «Երբ գիտեմ, որ այս մարդը գտնող յանձնողը վաթսուն հազար ֆրանք պիտի ստանայ եւ այդպէս հարուստ պիտի դառնայ, աճապարենք ուրեմն պահել զայն»:

Մարքիզը գնաց մուրացիկին ետեւէն:

Մտան մացառին մէջ, ուր կը գտնուէր մուրացիկին որջը: Տեսակ մը սենեակ էր, փորուած՝ կաղնի ծառի արմատներու տակ եւ պատուած անոր ճիւղերով: Ծառը պատսպարան էր դարձած թշուառին, թէեւ մութ, ցած, թաքնուած, անտեսանելի պատսպարան մը: Երկուքին համար տեղ կար:

— Ես նախատեսած էի, ըսաւ մուրացիկը, որ հիւրեր կարող են պատահիլ, ատոր համար ընդարձակ շինած եմ:

Այսպիսի գետնայարկ բնակարաններ, որոնք Պրըթանիի մէջ այնքան հազուագիւտ չեն, որչափ կը կարծուի, տեղական բարբառով կը կոչուին «քարնիշօ». այս անունով կը կոչուին նոյնպէս հաստ պատերու մէջ փորուած գաղտնի պահարանները:

Մուրացկանին բնակարանի կահկարասիքը կը կազմէին քանի մը ամաններ, մահճակալ՝ շինուած յարդէ կամ չորցած ծովային մամուռներէ, կոշտ կերպասէ կարուած մեծ վերմակ. հրացի (?) քանի մը պատրոյգներ եւ հրահան մը՝ կրակ հանելու համար եւ փունջ մը մարխ, որ լուցկիի տեղ կը ծառայէր:

Անոնք ծռեցան եւ քիչ մը սողալով մտան սենեակը, ուր ծառին մեծ արմատները զանազան այլանդակ բաժանումներ ըրած էին: Նստեցան ծովային մամուռի կոյտի մը վրայ, որ կը ծառայէր անկողնի տեղ: Աղօտ լոյս մը ներս կը թափանցէր երկու արմատներու մէջտեղ գտնուող մուտքէն, զոր դրան տեղ կը ծառայէր: Կատարեալ գիշեր էր արդէն, բայց տեսութիւնը միշտ կը յարմարի լոյսի քանակութեան, այնպէս որ մթութեան մէջ միշտ քիչ մը լոյս կը գտնուի առարկաները որոշելու համար: Լուսնի ճառագայթներու արտացոլումը անորոշ սպիտակութեան մը մէջ լուսաւորած էր մուտքը:

Սենեակին մէկ անկիւնը դրուած էին ջուրի սափորը, եւ ցորենէ պատրաստուած գալէթա եւ շագանակներ:

— Ընթրենք, ըսաւ մուրացկանը:

Շագանակները իրենց մէջ բաժնեցին. մարքիզն ալ իր կողմէ մակոյկէն բերած չորահացը դուրս հանեց. երկուքն ալ իրարու ետեւէ կրծեցին միեւնոյն կլորահացը, երկուքն ալ խմեցին միեւնոյն սափորէն:

Ընթրելէ յետոյ սկսան խօսակցիլ:

Մարքիզը սկսաւ հարցաքննել մուրացկանը:

Ուրեմն ինչ որ պատահի չպատահի՝ ձեզ համար միեւնո՞յն է:

— Գրեթէ միեւնոյն է. տէրերը դուք էք. ատիկա ձեզ՝ տէրերուդ կը վերաբերի:

— Բայց ի՞նչպէս. գիտէ՞ք թէ ինչեր կը կատարուին:

— Բայց ատոնք կը կատարուին այնտեղ, վերը. ըսաւ մուրացիկը շարունակելով. ատիկա դեռ բոլորը չէ. կան բաներ, որոնք կը կատարուին աւելի բարձր. օրինակ, արեւը՝ որ կը ծագի, լուսինը՝ որ կը մեծնայ կամ կը պզտիկնայ. ահա՛ ես ատոնցմով կը հետաքրքրուիմ:

Այստեղ սափորէն ումպ մը ջուր խմեց:

— Լաւ, պաղ ջուր է:

Յետոյ դառնալով մարքիզին.

— Իսկ դուք, տէր իմ, կը հաւնի՞ք այս ջուրին:

(Շար.)

Գալով Եուկոսլաւիոյ, ան տակաւին դուրս կը մնայ այս ճակատէն, բայց լաւատեղեակ աղբիւրէ կը հաղորդեն թէ յաջողած է խուսափիլ Իտալիոյ եւ Գերմանիոյ ճնշումէն։ Եուկոսլաւիոյ խնամակալ իշխանը վերջերս Հռոմ գտնուած ատեն, Մուսոլինի խնդրած է բարեացակամ չէզոքութիւն պահել, միեւնոյն ատեն զանազան նիւթեր ճարելով։ Կ՚ըսուի թէ իշխանը բացատրած է թէ իր երկիրը կը նախընտրէ չէզոքութիւն պահել։ Իշխանը Պերլին պիտի երթայ այս հինգշաբթի, եւ այս առթիւ աւելի զօրաւոր ճնշումի մը պիտի են - թարկուի, բայց շատ հաւանական չի նկատուիր որ տեղի տայ։

70,000 Իտալուհիներու զօրահանդէսը

Կիրակի օր 70,000 իտալացի կիներ եւ աղջիկներ երկրին ամէն կողմերէն հաւաքուեցան Հռոմ, զօրահանդէս մը կատարելու համար, առաջին անգամ ըլլալով։

Առաջին կանուխ Մուսոլինի աչքէ անցուց այս կիներէն եւ աղջիկներէն 15 հազար հոգի, որոնք զինուորական մարզանքներ կատարեցին առաջնորդութեամբ նուագախումբի, դաւառական տարազներով կամ ֆաշական համազգեստով։ Շատ մը խումբեր հրացաններ ունէին իրենց ուսերուն վրայ։ Զօրահանդէսէն վերջը, ցոյց մը տեղի ունեցաւ ի պատիւ Մուսոլինիի, որ Վենետիկի պալատին պատշգամը բարձրանալով խրախուսական խօսքեր ուղղեց։

*** Անգլիական մամուլը ուժգնօրէն կը բողոքէ Լոնտոնի իտալական դեսպանին ճառին դէմ, որ բուռն հանգամանք ունէր եւ ուղղուած էր Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի դէմ։ Կ՚ըսուի թէ կառավարութիւնը բողոքած է այս բանախօսութեան դէմ, գրգռիչ գտնելով զայն։

Ընկերվարական համագումարը

Ցուցումնալից տեսարաններ պարզուեցան Ֆրանսայի ընկերվարական կուսակցութեան համագումարին մէջ, որ բացուեցաւ շաբաթ օր, Նանթի մէջ։ Պ. Լէօն Պլում ծանր ձախողանք մը կրեց առաջին նիստին մէջ, երբ համագումարը 1116ի դէմ 3302 ձայնով արտօնեց որ կարդացուի ընդհ. քարտուղարին՝ Փոլ Ֆոռի բարոյական տեղեկագիրը։ Այս որոշման արժէքը հասկնալու համար, ըսենք թէ անցեալ ապրիլին կուսակցութեան վարիչ մարմինը մերժած էր Փոլ Ֆոռի տեղեկագիրը, վախնալով որ պառակտում կը ծագի կուսակցութեան մէջ։ Այս որոշման վրայ Փոլ Ֆոռ մասնաճիւղերուն ղրկեց իր զեկուցումը, բայց պարսաւանք ստացաւ վարիչ մարմինէն։

Ընդհ. քարտուղարը կ՚ամբաստանէր Լէօն Պլումը թէ շեղած է միջազգային ընկերվարութեան աւանդական խաղաղասիրութենէն, կուսակցութիւնը խառնելով ֆրանքօ-անգլիական հակայարձակման ճակատին հետ։ Զեկուցումին ընթերցումէն առաջ, Լէօն Պլում իրաւախոհութիւն առաջարկեց, բայց Փոլ Ֆոռ մերժեց եւ ժողովը քուէարկեց ի նպաստ իրեն։

Փոլ Ֆոռ ոչ միայն հակառակ է նախկին վարչապետին վարած քաղաքականութեան, այլեւ կը մերժէ ամէն գործակցութիւն պոլշեւիկներուն հետ, որոնց բարեկամ է Լէօն Պլում։

Կիրակի օրուան նիստին մէջ ուրիշ միջադէպ մըն ալ պատահեցաւ, երբ ընդդիմադիրները ծանր մեղադրանքներ ուղղեցին կուսակցութեան պաշտօնաթերթին՝ «Լը Փօփիւլէռ»ի դէմ։ Պատգամաւոր մը դիտել տուաւ թէ «թերթը կը մեռնի յամրաբար, բայց ապահով»։ «Թերթին վարչական խորհուրդը այլեւս չի կրնար շարունակել իր կրաւորական դիրքը։ Պէտք է ընդլայնել իր իրաւասութիւնները, աւելի ազդու դարձնելու համար հսկողութիւնը»։

Լէօն Պլում, որ թերթին բուն վարիչն է, զայրանալով պատասխանեց թէ պատնէշագրէն ի վեր այսպիսի ճառ լսուած չէ որ եւ է համագումարի մէջ։ «Դուք լսեցիք վարչական խորհուրդին անդամներէն մէկուն ճառը որ կ՚ըսէ թէ կուսակցութեան թերթը, առաջին տողէն մինչեւ վերջինը, չի պարունակեր որ եւ է տարր որ օգտակար ըլլայ հանրութեան։ Լսեցիք որ ըսաւ թէ արտաքին լուրերը խարդախուած են»։ Եզրակացնելով, Պ. Պլում ազդարարեց թէ պիտի հրաժարի, եթէ այս բանաձեւը ընդունուի։

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱՄԵՐԻԿԱՑԻՆԵՐՈՒ «Ցեւշատակի Օրուան» առթիւ, Պ. Ցալատիէ ճառ մը խօսելով ազդարարեց թէ Ֆրանսա չի կրնար հանդուրժել որ վտանգուի այն ինչ որ աւելի թանկագին է քան կեանքն իսկ»։ Ամերիկեան դեսպանն ալ շեշտեց թէ իր երկիրը այն ազգերուն հետ է «որ կը նախընտրեն կռուիլ ազատութեան համար քան խոնարհիլ աշխարհակալի մը կրունկին տակ»։

Ա. ՄԻՈՒԹԵԱՆ Ազգութեանց խորհուրդի մայիս 28ի նիստին մէջ, Հայաստանի, Վրաստանի եւ Ազրպէյճանի պատգամաւորները ներկայացուցին իրենց երկիրներուն ելմտացոյցը։ Ազրպէյճանի պատգամաւորը պահանջեց աւելցնել իրենց վարկը, ելեկտրական կայան մը հաստատելու համար բամպակ արտադրող շրջաններուն մէջ։ Առաջարկեց նաեւ նոր գումարներ տրամադրել ճամբաներու շինութեան համար։

ԿԱԶԱՐԳԵԼ ԴԻՄԱԿՆԵՐՈՒ գին որոշուեցաւ 70 ֆրանք, ժամանոր հրամանագրով մը։ Անոնք որ արդէն ստացած են, պարտաւոր են գինը վճարել յունիս 10էն առաջ, այլապէս պիտի դատապարտուին 30 ֆրանք աւելի վճարելու։ Վճարումները կարելի է յանձնել ծխավաճառներու խանութները։ Ձրի դիմակ պիտի ստանան միայն անոնք որ հանրային նպաստ կը ստանան կամ 18 տարեկանէն վար են։ Անոնք որ բացառութիւն կը խնդրեն անհիմն պատճառաբանութիւններով, պիտի վճարեն կրկնապատիկը։

ԱՆԳԱՐԱՑԷՆ կը հեռագրեն թէ դատական գործերու եւ մենաշնորհներու նախարարները հրաժարեցան։ Դատական նախարար նշանակուեցաւ Լոնտոնի նախորդ դեսպանը, Ֆէթհի Օքեար։

ԶՕՐ. ՖՐԱՆՔՕՅԻ կառավարութեան կազմը արմատական փոփոխութիւններու պիտի ենթարկուի։ Իշխանութեան գլուխ պիտի անցնին գերմանասէր ու ֆաշական տարրեր, դուրս ձգելով անոնք որ արքայական են։ Զօր. Ֆրանքօ պաշտօնապէս պիտի կրէ «Կոտիլլօ» (զօրապետ) եւ սպարապետ տիտղոսը։ Վարչապետ պիտի նշանակուի Սէրանօ Սունըր, Ֆրանքօյի աներձագը, որ յայտնի է իր բուռն գերմանասիրութեամբ։ Հանգստեան պիտի կոչուի Զօր. Եորտանա, արտաքին նախարարը, որ միապետական հակումներ ունի։ Նոր դահլիճին մէջ պիտի մտնեն երեք զօրավարներ։

ՀԱԿԱՀՐԵԱԿԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԸ կ՚աճի Պոհեմիոյ եւ Մորավիոյ մէջ։ Թապորի մէջ Հրեաներուն արգիլուած է դուրս ելլել տօն օրերուն։ Տէօյչպրոտի մէջ հաստատուած է կեդրոնացման կայան մը։ Օսթրաւի մէջ ձերբակալուեցան 84 Հրեաներ, երբ կը փորձէին Լեհաստան փախչիլ։

ԳԵՐՄԱՆԱԿԱՆ օդանաւային սպասարկութիւնը, որ մինչեւ Սոֆիա կը բանէր, յունիս 1էն սկսեալ պիտի գործէ մինչեւ Սթամպուլ։

ՊԻՐԷՆԷԱՆ շրջանի ֆրանսական գիւղերը լեցուած են բազմաթիւ սպիտակ արջերով, որոնք լեռներէն վար կ՚իջնեն ձիւնհալի պատճառով։ Գիւղացիները կազմակերպած են համայնական որսորդութիւն։

ՏԱՆՑԻԿԻ կցումը ժամանակի խնդիր է միայն, կը գրեն գերման թերթերը։ Լեհական ընդդիմութիւնը կրնայ տեւել երկու տարի կամ պակաս, բայց Տանցիկ մերն է»։ Տանցիկի Նացի առաջնորդը վերադարձաւ իր պաշտօնատեղին, նոր հրահանգներ ստանալով Հիթլէրէն։

ԵՐԿՈՒ ԾԱՆՐ արկածներ պատահեցան կիրակի օր։ Կին մը մեռաւ, 15 ուղեւորներ ալ վիրաւորուեցան, երկու կառախումբեր իրարու զարնուած ըլլալով Մոնփարնասի կայարանին մէջ։ Իսկ Ֆիյլ տիւ Քալվէրի հրապարակին վրայ, երկու հոգի մեռան եւ 7 հոգի վիրաւորուեցան, իբրեւ հետեւանք բեռնակառքի մը եւ հանրակառքի մը ընդհարման։

ՇԱՀՄՈՒՐԱՏԵԱՆԻ ՀԱՄԱՐ

Ա. Շահմուրատեանի յոբ. հանգանակի կարգադիր յանձնախումբը մեզի կը տեղեկացնէ թէ, Մայիս 7ի հանդէսէն եւ նուիրատուութիւններէ զուտ շահ գոյացած է երկու հազար վեց հարիւր (2600) ֆրանք, եւ այս գումարը յանձնուած է Տիկ. Շահմուրատեանին՝ մեր ազգային երգիչին ընթացիկ ծախսերուն մէկ մասը հոգալու համար։

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ԲԱՑԱՌԻԿ ՑԵՐԵԿՈՅԹ

ԿԻՐԱԿԻ ՑԵՐԵԿ, 4 ՅՈՒՆԻՍ 1939, ԺԱՄԸ ՃԻՇԴ 2,45ԻՆ **Salle des Ingénieurs Civils**ի ՄԷՋ

19, Rue Blanche (métro : Trinité)

Փարիզահայ ամենասիրուած գեղասացներ՝ ԳՄԲԷԹԵԱՆ, ՏԷՐ-ՎԻՇԵԱՆ, Տիկիններ՝ ԱԶՆԱՒՈՐԵԱՆ Ն. ՍԷՖԷՖԵԱՆ եւայլն կը ներկայացնեն

ՍՆԱՆԿ ԵՒ ՏՆԱՆԿ ԱԶԳԱՅԻՆ ՋՈՋԸ

Փարիզահայ եւ ֆրանսացի ծիծաղաշարժ կատակերգութիւն երեք արար ԳՐԻԳՈՐ-ՎԱՀԱՆԻ

ԲԱՑԱՌԻԿ ԵՒ ՍԻՐԱՅՕԺԱՐ ՄԱՍՆԱԿՑՈՒԹԵԱՄԲ **ՔՆԱՐ ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲԻ**

Մուտք՝ 20, 15 եւ 10 ֆրանք։ Կեդրոնատեղի՝ գրատուն Հ. Սամուէլ, 51, rue Mr le Prince, Paris 6.

ՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱՑ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ

Յառաջիկայ դասախօսութիւնը տեղի կ՚ունենայ 31 Մայիս, Չորեքշաբթի իրիկուն ժամը ճիշդ 21ին, Միութեան կեդրոնը 8 Ռիւ Գոտիւէ, Փարիզ։ Կը դասախօսէ Պ. Ա. ԴԻԻԼԽԱՆԴԱՆԵԱՆ։ Նիւթ՝ «Բագուի դէպքերը եւ անոնց ազդեցութիւնը Հայաստանի Հանրապետութեան առնեղծման վրայ»։

Կատուածեւր ծրի դարմերայց

Ֆ. Կ. Խաչի Փարիզի Մասնաճիւղի կարուածեւր գաւողութեար տեղի կ՚ունենայ ամէն երկուշաբթի գիշեր ժամը 9էն, 66 Rue d'Hauteville, Paris (10). Տիկ. Ռուբենեանի բնակարանը։ Կը հրաւիրուին քոյր մասնաճիւղերու փափաքող անդամուհիները։ Մասնաւոր մասնակցութիւն ֆր. ամսական։

ՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱՑ ՄԻՈՒԹԻՒՆ - ՓԱՐԻԶ

Յառաջիկայ դասախօսութիւնը 1 Յունիս, Հինգշաբթի երեկոյեան ժամը 9ին, 8 Ռիւ Գոտիւէ, Փարիզ։ Կը դասախօսէ՝ ՋԻՕՆ ՎՐԴ ՏԷՐ ՅԱԿՈԲԵԱՆ։ Նիւթ «Հայ Եւրապաղէմը»։

Ծանօթ.— Միութեան գրադարանը բաց է ամէն Հինգշաբթի եւ Շաբաթ երեկոները ժամը 9—12։

Ֆ. Կ. ԽԱՉԻ ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ Մ ՃԻՒՂԸ (1929-1939)

ԿԸ ՏՕՆԷ ԻՐ ՏԱՍՆԱՄԵԱԿԸ ՑԵՐԵԿՈՅԹ-ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍՈՎ

11 ՅՈՒՆԻՍ, ԿԻՐԱԿԻ ԿԷՍՕՐԷ ՎԵՐՋ ԺԱՄԸ 3-12

167 bis Rue Jean-Jaurès, Maison Alfortի շքեղ պարասրահին մէջ

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ **ՏԻԿ. ԷԼԼԷՆ ԲՈՒԶԱՆԴ**

ՇՐՋ. ՎԱՐՉՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ ԿԸ ԽՕՍԻ **ՕՐ. ՖԼՕՐԱ-ՌԱՄՀԻՏ**

Գեղարուեստական բաժին՝ կազմուած Խաչի Սանուց Միութիւններու կողմէ, ղեկավարութեամբ Պ. Ս. ՑՈՎՀԱՆՆԷՍԵԱՆԻ

Կը նուագէ Թաքսիտ ԳԱՐԵԳԻՆ | Ընտիր ճաշ. ճոխ պիւֆէ

Մուտք 6 ֆրանք

Գաւաթիլէն առնել Թիւ 81 սթօպհօսը եւ իջնել Maison Alfortի վերջաւոր ռանելի։

ՍՐԳԱՀԱՆԴԷՍ

ԻՐԻՍ ՊԻԼՊԻԼԵԱՆԻ

3 ՅՈՒՆԻՍ, ՇԱԲԱԹ ԵՐԵԿՈՅ ԺԱՄԸ 8,30ԻՆ

Salle Chopin, 8, Rue Daru, ՄԷԹՐՕ **Ternes**

Մասնակցութեամբ **Paul Derenne**ի եւ Պ. Գ. ՊԱԼԷՄՇԱՀԻ

Դաշնակով կ՚ընկերակցի **Irène Aitoff**

Գիները՝ 25, 20, 15 եւ 10 ֆրանք։ Տոմսերը կը ծախուին Հրանտ Սամուէլ գրատուն, Ցաշական ֆլօրիա, 51 rue Mr. le Prince, գրատուն Մ. Պարսամեան, 46 rue Richer եւ Salle Chopin

---

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ՅՈՒՇԱՐՁԱՆ Հ.Մ.Ը.Մ.Ի ՔՍԱՆԱՄԵԱԿԻ

Մեծադիր հատոր մը, աւելի քան 300 էջերէ եւ 100է աւելի նկարներէ բաղկացած։

Մարզանքը Հայոց մէջ՝ հին դարերէն մինչեւ մեր օրերը։ Հայ մարզական նոր շարժման ամբողջական պատկերը, ու Հ. Մ. Ը. Մ.ի 20 ամեայ կեանքը։

Ստանալու համար դիմել «Յառաջ» եւ «Ապագայ» թերթերուն, ինչպէս նաեւ Հ. Սամուէլ եւ Մ. Պարսամեան գրատուները։ Դեղեցիկ տպագրութիւն։ Գին 40 ֆրանք, Արտասահման՝ 50 ֆրանք։

ԱԶԴ

Հայ գաղթականներուն կը ծանուցուի թէ խնդրարկուները գաղթականներու Բարձր - Գործակալութեան (Նախկին Օֆիս Նանսէն) Փարիզի գրասենեակին, 38 Պուլվար Ռասփայլ, կրնան դիմել առաւօտները միայն, ժամը 8.30— 12, բացի Կիրակի եւ տօն օրերէն։

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

Կը փնտռուի Օրթագիւղցի (Պրուսայի շրջան) Հայրենիքեան Թօքատեան, ամուսնոյն անունը՝ Առաքել, հօր անունը՝ Փիլիպոս Կազազեան (կօշկակար), մօր անունը՝ Կէօր Սօնիկեան, (որ կը գրուէր Ֆրանկֆուրթի բժշկութեամբ)։ Հայրենիքեանի պահանութեան շրջանին կը գտնուէր ծեր Զօրի կողմերը։ Իր մասին լուր ունեցողներէն կը խնդրուի իմացնել իր քրոջ՝ Տիկին Մարգրուհի Բերլեանի, Grand Isga, Fréjus (Var), France։ Սուրիահայ թերթերէն կը խնդրուի արտատպել։

Le Gerant : H. STEPHAN

Imprimerie A-DER (AGOPIAN)

17 Rue Damesme Paris (13)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 376.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : GOBelins 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ — ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Այլ երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ 31 ՄԱՅԻՍ
MERCREDI 31 Mai 1939

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

ԺԵ ՏԱՐԻ — 15e Année No. 4054 — Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ — ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՔԱՆԻ ԾՈՒԻՍ Կ'ԱՐԺԱՄԱՐԺԵՆ

Սանճաքի հարցին այնքան տխուր ելքը անգամ մը եւս կ'ապացուցանէ թէ ոչինչ փոխուած է Թուրքիոյ ներքին քաղաքականութեան մէջ: Ոչ միայն Հայերու, այլեւ առ հասարակ բոլոր փոքրամասնութեանց հանդէպ:

Երբ ճամբուեցան Ազգաժողովին քննիչները, փոխուեցաւ հոգատար իշխանութեան ուղեգիծը, եւ պարտադրուեցաւ նոր խորհրդարանը, Թրքական զօրամասի մը հանդիսաւոր մուտքով, Ալեքսանտրէթի շրջանին 30 — 35,000 Հայերու ներկայացուցիչներն ալ ստիպուեցան նոր ծրագիրներ որոճալ: Անոնք որ վտանգուած էին կամ յոռետես, նախընտրեցին հեռանալ: Մնացեալները — մեծամասնութիւնը — յարմար դատեցին մնալ, մանաւանդ որ հոգատար իշխանութիւնն ալ ներկայ էր, իր մասնաւոր պատուիրակով եւ զօրքով:

Այս առթիւ, գործօն դեր կատարեցին առաջնորդը, Թադ. եպիսկոպոս եւ ազգային երեւելիները: Նոյն իսկ մասնաւոր պատուիրակութիւն մը ղրկեցին, դիմաւորելու համար Թրքական զօրամասը:

Թուրքերը սիրաշահելու, ստեղծուած կացութեան յարմարելու այս նոր քաղաքականութեան համաձայն կ'երեւային ռամկավարներն ալ, որոնց քանի մը անդամներուն պաշտօններ տրուեցան: Եւ երբ Լիբանանի «Ազդակ»ը վրդովիչ տեղեկութիւններ կը հաղորդէր, հարեւան «Զարթօնք»ը (ռամկավար) կը ճգնէր հերքել կամ չափաւորել զանազան չարաշուք դէպքեր եւ երեւոյթներ: Ամէն պարագայի մէջ, կ'ուզէր սովորական հանգամանք տալ անխուսափելի բռնութեանց իբրեւ փոխանցման շրջան:

Այս առթիւ սուր մենամարտ մըն ալ ծագեցաւ երկու թերթերուն միջեւ:

Արդ, յետագայ դէպքերը բոլորովին ի դերեւ հանեցին ամէնէն չափաւոր յոյսերն իսկ: Այն աստիճան որ, «իրատես»ները իրենք հարկադրուեցան օրը օրին արձանագրել այլապէս վրդովիչ դէպքեր: Եւ խմբագրականներ ալ հրատարակեցին, հաստատելու համար թէ իսկապէս ոչինչ փոխուած է...

Այս պարագան կը յիշենք պարզապէս պատմութեան համար:

Ըսելու համար թէ, յամի շնորհաց 1938 թուականին, չորս հովերուն յանձնուած Հայերն ալ քար դնելով իրենց սրտին վրայ, ուզեցին բան չահիլ, գոնէ տանելի կեանք մը ապահովել համբերութեամբ, համակերպութեամբ, համերաշխութեամբ,— այն ինչ որ կը կոչուի համակեցութիւն: Փորձեցին, բայց յուսախաբ եղան անգամ մը եւս: Ցուցախարութիւն մը շատ աւելի դառն, քանի որ այս փորձը կը կատարուէր հոգատար իշխանութեան օրով, անոր պաշտօնեաներուն եւ զինուորներուն աչքին առջեւ...

Պ. Պ. Կոթրոս եւ Փօլ տիւ Վէու, որոնք իրենց կայսրութեան յաջողութեան համար հարկ դատեր էին Սանճաք երթալ բոլորովին ինքնաբերաբար, տեղին վրայ ուսումնասիրելու համար կացութիւնը, վերադարձին կը պատմէին թէ Մուսա լերան մէջ Ֆրանսայի երեւցած չէ ինը ամիսէ ի վեր: Իրենց ընդունելութիւնը կատարուած էր Թուրք ոստիկան - զինուորներու առջեւ: Գիւղացիները «Մարսէյյէզ»ը երգեր էին քաջալերուելով իրենց ներկայութենէն: Բայց, հիւրերը հազիւ հեռացած, Թուրք ոստիկանութիւնը կը հաւաքէր «յանցաւորները», եւ կը քշէր դէպի բանտ, չարաչար խոշտանգելու համար, ամբողջ գիշերներ:

Ուրիշ պարագայ մը եւս, ամբողջացնելու համար պատկերը:

Սանճաքին «խորհրդարան»ը կազմուած ատեն, Անգարա բարեհաճեցաւ հինգ աթոռ ալ շնորհել Հայերու: Թերեւս այդ աթոռները շատ աւելի բան գիտէին հայկական պատմութեան մասին եւ շատ աւելի խելք ու խիղճ ունէին քան անոնց վրայ նստողները:

Ամէն պարագայի մէջ «երեսփոխան» կը համարուէին անոնք,— ներկայացուցիչները հայրենակից, բախտակից, մինչեւ անգամ ցեղակի՜ց ժողովուրդի մը — ինչպէս յայտարարեցին:

Արդ, այս հինգ երեւելիները հազար կտոր եղան, Թուրքը սիրաշահելու, շոյելու - շողոմելու համար: Անոնք շողիքոտ ճառեր խօսեցան խորհրդարանին մէջ, փառաբանելով Աթաթիւրքն ու իր ստեղծած Թուրքիան, իրենց կարգին ցեղակից հռչակելով Հայն ու Թուրքը: Մէկ - երկուքը մինչեւ Անգարա եւ Պոլիս գացին, կոտրելով լոբձնաչուրթն փառաբանութեան համաշխարհային մրցանիշը:

Արդի՞ւնքը,— Սանճաքին Թրքական իշխանութիւնը չարունակեց հետապնդել, հալածել, հարուածել, անպատուել «ցեղակից» ժողովուրդին մնացորդները: Եւ անոնք որ մնացեր էին, իրենց կարգին բռն. կապեցին, թօթուելու համար Թրքացած Սանճաքի փոշին:

Դեռ մէկ ամիս առաջ, տասը հազար կը հաշուէին փախած Հայերու թիւը: Անկէ ի վեր արտագաղթը կը շարունակուի անընդհատ, իսկ այս օրերս ապահովաբար վերածուած է խուճապի, քանի որ հոգատար իշխանութիւնը հաւանութիւն յայտներ է Թուրքիոյ ձգելու վիճելի շրջանը, իբրեւ վերջին մասնակը Կիլիկիոյ:

Ուրեմն, այս նորօրինակ Թրքական «օրիէնտացիա»ն ալ ջուրն ինկաւ ինքնին: Շատ աւելի կանուխ քան կը սպասէին բարեմիտներն ու միամիտները:

Փորձառաբար գիտէինք որ Թուրքը ուժին առջեւ միայն տեղի կուտայ, արհամարհելով տկարը, քծնողը կամ սողացողը: Սանճաքի պարագան ալ ահա կուգայ լրացնել Պոլսոյ պատմութիւնը եւ ուրիշ լեռնակուտակ փաստեր:

Ցաւակցութիւն չունինք դաս տալու ո եւ է մէկուն: Միայն պիտի ուզէինք որ գոնէ կարգ մը թերթեր արգահատանք չշարժէին, խմաստութեան մարզանքներ կատարելով, մեռասաներորդ ժամուն:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԻՍՄԷԹ ԻՆԷՕՆԻԻ ԿԸ ՀԱՍՏԱՏԷ ՖՐԱՆՔՕ-ԹՈՒՐՔ ՀԱՄԱՁԱՅՆՈՒԹԻՒՆԸ

ԹՈՒՐՔԻԱՆ ՊԱՇՏՊԱՆ ՓՈՔՐ ԱԶԳԵՐՈՒ...

Անգարայէն կը հեռագրեն մայիս 29 թուականով.—

Այսօր, «Հալքէի» համագումարին բացման առթիւ, կուսակցութեան եւ հանրապետութեան նախագահ Իսմէթ Ինէօնիւ ճառ մը խօսելով յիշեց Ալեքսանտրէթի Սանճաքին խնդիրը: Նախագահը բացատրեց թէ միայն այս խնդիրն էր որ առկախ կը մնար Ֆրանսայի եւ Թուրքիոյ միջեւ եւ թէ կարելի է զայն կարգադրուած նկատել սկզբունքի համաձայնութեամբ: Ետոյ շարունակեց.

— «Ոչ մէկ ուժ պիտի կրնայ խախտել Ֆրանքօ-Թուրք մերձեցումը, այնքան նոյնացած ըլլալով երկու երկիրներուն շահերը: Եթէ պատերազմ ծագի, Թուրքիա պիտի կանգնի Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի կողքին: Թուրքիա վճռած է Մեծն Բրիտանիոյ միանալ, պաշտպանելու համար փոքր ազգերու իրաւունքները»:

*** Անգարայի Ֆրանսական դեսպանը տեսակցութիւն մը ունեցաւ Թուրքիոյ արտաքին նախարարին հետ, Իսմէթ Ինէօնիւի ճառէն վերջը:

Դեսպանը հեռեւեալ յայտարարութիւնն ըրաւ այս տեսակցութենէն վերջը.

— Առ այժմ աւելցնելիք բան մը չունիմ նախագահ Իսմէթ Ինէօնիւի այնքան յստակ ճառին վրայ:

*** «Սօն Փոստա» կը գրէ թէ զինուորական պատուիրակութիւն մը Լոնտոն պիտի երթայ մօտերս, նախագահութեամբ Զօր. Քեազիմ Օրպալի, խորհրդակցելու համար Անգլիոյ զինուորական շրջանակներուն հետ:

*** Լաւատեղեակ աղբիւրէ կը հաղորդեն թէ Թուրքիոյ արտաքին նախարարը Մոսկուա պիտի երթայ մօտերս, իբրեւ փոխադարձ այցելութիւն Պ. Փոթէմքինի:

*** Թայմզի դիւանագիտական թղթակիցը կը գրէ (մայիս 29).—

Եթէ ամէն ինչ յաջող ընթանայ, երկու միջազգային համաձայնութիւններ պիտի կնքուին միաժամանակ,— անգլօ-ֆրանքօ-ռուսական դաշինքը եւ ֆրանքօ-թրքական դաշինքը: Երկու երկիրներն ալ — Ֆրանսա եւ Թուրքիա — կը բաղձան արագօրէն համաձայնիլ, իբրեւ առաջնորդ ունենալով անգլօ-թուրք փոխադարձ պաշտպանութեան դաշինքը: Երկու երկիրներն ալ երկու երեք շաբաթներէ ի վեր համաձայնած էին գլխաւոր խնդիրներու մասին, բայց անսպասելի դժուարութիւն մը ծագեցաւ Հաթայի (Ալեքսանտրէթի Սանճաք) շուրջ:

Ֆրանսացիները համաձայնած էին Սանճաքը յանձնելու Թուրքերուն, այս տարուան վերջը: Բայց, անգլօ-թրքական համաձայնութեան յայտարարութենէն քիչ առաջ Թուրքերը պնդեցին որ յանձնումը տեղի ունենայ անմիջապէս: Այս պահանջը կը հիմնաւորէին այն պատճառաբանութեամբ թէ Աւանդը քարոզութիւն կը մղէ, ըսելով որ Թուրք ժողովուրդը կը ստիպեն կռուիլ յօգուտ Ֆրանսական հողատարութեան Թրքական հողամասի մը վրայ, զոր 1923ի հաշտութեան դաշնագիրը կոչած էր Թուրքերէն, եւ թէ այժմ Թուրքիոյ հանրային կարծիքը կը նախընտրէ Թոլոնը ձեռքին մէջ ունենալ, ո եւ է յանձնառութեան տակ մտնելէ առաջ: Այս եւ ուրիշ պատճառաբանութիւններով՝ Թուրքերը պահանջեցին Հաթայի անմիջական յանձնումը:

Այսուհանդերձ, այս յանձնումը կարելի չէր կատարել այդքան արագ կերպով: Ֆրանսացիները կ'ըսէին թէ դաշնագրի կնքումին համար պէտք եղած զոհողութիւնը ըրած են, խոստանալով Հաթայի յանձնումը ապագային եւ չեն կրնար այդ հողամասը տալ այսպէս մէկ վայրկեանի մէջ: Այժմ այս տարակարծութիւնը հարթուած է: Ֆրանսայի նախարարական խորհուրդը, լսելէ ետք արտաքին նախարար Պոնէի լուսաբանութիւնները, որոշեց գոհացնել Թուրքիան եւ Հաթայը յանձնել անյապաղ:

ՓՈԽԱԴԱՐՁ ԽՍՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԹՈՒՐՔԻՈՅ ԵՒ ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ ՄԻՋԵՒ

»»» · «««

Պոլսէն հասած հեռագիրներու համաձայն, դրոյց կը շրջի թէ կառավարութիւնը կը խորհի փոխադարձաբար միջոցներ ձեռք առնել Գերմանիոյ դէմ, նկատելով որ Թուրք հպատակները նեղութեանց կ'ենթարկուին, անգլօ-թուրք համաձայնութեան յայտարարութենէն ի վեր: Թուրքերէն «Թան» բազմաթիւ նամակներ կը հրատարակէ, որոնց հեղինակները կը գանգատին թէ խստութեանց ենթարկուած են Գերմանիոյ մէջ:

*** Պերլինի քաղաքական շրջանակներուն մէջ կը կարծեն թէ Գերմանիա չեղեալ պիտի հռչակէ Թուրքիոյ հետ կնքած առեւտրական համաձայնութիւնը, ինչպէս եւ 150 միլիոն մարքի վարկը: Կ'ըսուի թէ Անգարայի գերման դեսպանը, Ֆոն Փափէն, Գերմանիա պիտի մնայ առ այժմ:

*** Իտալական թերթերը կը գրեն թէ Հիթլեր ճառ մը պիտի խօսի յառաջիկայ շաբթու, նոր ազդարարութիւն մը ուղղելու համար ժողովրդավար պետութեանց:

ԱՆԳԼՕ-ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ԴԱՇԻՆՔԸ ԵՒ ՄՕՏԱՒՈՐ ԱՐԵՒԵԼՔԻ ԽՆԴԻՐԸ

Խորհրդային կառավարութիւնը այժմ կը քննէ այն առաջարկները, զորս անգլիական դեսպանը եւ ֆրանսական դեսպանատան գործակատարը ներկայացուցին արտաքին գործավար Մոլոթովին: Ունկնդրութիւնը տեւեց մէկ ժամ: Թարգմանի դերը կը կատարէր փոխ - գործավար Փոթէմքին: Պ. Մոլոթով քանի մը հարցումներ ուղղեց առաջարկներու կարգ մը կէտերու մասին եւ Անգլիոյ ու Ֆրանսայի ներկայացուցիչները լուսաբանութիւններ տուին:

Խորհրդային մամուլը լռութիւն կը պահէ այս առաջարկներու մասին, այնպէս որ կարելի չէ ըսել, թէ ինչ է Մոսկուայի պաշտօնական շրջանակնե-

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՄԱՐՍԷ՞ՅԼՆ ԱԼ ՏԵՐԱՑԱՒ

Այս տարի Ապրիլ Տասնըմէկը չտօնուեցաւ Մարսէյլ քաղաքին մէջ:

Ինչո՞ւ:

— Ուր որ Զ. Ռ. Մ. չկայ, չի տօնուիր:

— Ուրեմն Զ. Ռ. Մ.ն ալ ծերացած է, գոնէ Մարսէյլի մէջ:

— Տղաքը տուն - տեղ եղան, մասնաճիւղ չմնաց:

Եզրակացութիւն,— Քանի որ Զ. Ռ. Մ. չէ մնացեր, Մարսէյլի մէջ, նախաձեռնութիւնստանձնելու եւ յիշատակի հանդէս մը սարքելու համար, թող այս տարի ալ չտօնուի...

Արդէն, քանի մը տարիէ ի վեր, տեսակ մը վրայ - ձգօց բան դարձած էր այս տօնակատարութիւնը, այդ բազմահայ կեդրոնին մէջ, ուր ունինք Առաջնորդարան, ազգ. վարչութիւն, եւայլն, եւայլն:

Առաջ այսպէս չէր Մարսէյլը,— այն քաղաքը ուրենհայրենակցականներ եւ նոյնքան ալ տարբեր միութիւններ իրար կը հրմշտկէին:

Միայն այս Միութեանց անդամներ — բոլորն ալ «մնացորդաց» — կրնային լեցնել ամէնէն մեծ սրահը, յարգելու համար մէկ միլիոն զոհերու յիշատակը:

— Իսկ նախաձեռնութի՞ւնը:

— Ներելի՞ է անտերկիլ այդքան տարրական բանի մը համար: Զ. Ռ. Մ. չկայ, թող Ծ. Ռ. Մ.ը, Հ. Ռ. Մ.ը, Մ. Ռ. Մ.ը ստանձնեն (կարդա, — Ծերացած, Հարստացած, Մեղկացած, ոչ թէ անպատճառ արբ): Կամ փանաքան կազմակերպութիւններէ բաղկացած մարմին մը: Եւ կամ, բուն իսկ Ազգ. Առաջնորդարանը: Եթէ մէկը մոռցած էր, միւսը պարտաւոր է յիշեցնել:

— Իսկ արտօնութեան խնդի՞րը... ընկերակցութեանց օրէնք եւայլն:

— Եղբա՛յր պատուական, ո՞վ ձեզի ներշնչեց այդ մտավախութիւնը: Մի՛ մոռնաք որ Ֆրանսա կը գտնուինք: Ձեր յիշած օրէնքը հեռաւոր կապ անգամ չունի այս հարցին հետ: Ո եւ է ունեւոր կրնայ հանդէս կազմակերպել, ի հարկին տեղեկութիւն տալով ոստիկան իշխանութեան: Մնաց որ, սրահին տէրը ինք արդէն կը տեղեկացնէ առ որ անկ է:

— Ըսել կ'ուզէք թէ Մարսէյլը երբեք չի կրնար արդարանալ, ապրիլ-եան սգահանդէսը լքած ըլլալուն համար:

— Այո՛, այո՛, մանաւանդ երբ աչքի առջեւ կը բերենք աւելի համեստ, հեռաւոր գաղութներ,— Լիբանան, Սուրիա եւն.: Չկարդացի՞ք Պէյրութի տօնակատարութիւնը,— երեք յանձնաժողովութիւններ զատ զատ, ազգ. իշխանութիւններով, եպիսկոպոսավարդապետներով, կաթողիկոսներով, հազարաւոր բազմութիւններով եւ ձայնասփիւռ գործիքներով: Այս ո՞րքան շատ ծերացաւ Մարսէյլը...

ՎԱՀԷ

ԱՆԹԻԼԻԱՍԻ ՆԱՀԱՏԱԿՆԵՐՈՒ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

Ազնիւէֆի բուժարանին հիւանդներէն (Լիբանան)	100
Գ. Անտրիկեան եւ Ա. Քէօսէեան, Տիկին Սամուէլեանի մահուան առթիւ (Մարսէյլ)	80
Տիկին Մագթաղինէ Գաբրիէլեան, Սէնթ Էթիէն	40
Գումար՝	220
Մայիս 25ի գումարը	3105
Ընդհ. գումար՝	3325

ԸՆԿԵՐՎԱՐԱԿԱՆ ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐԻՆ ԲԱՆԱՁԵՒԸ ՊՈԼՇԵՒԻԿԵԱՆ ԳՈՐԾԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ԴԷՄ

— oo —

Ընկերվարական համագումարին առջի օրուան նիստին մէջ, Լէոն Պլումի հոսանքը երկրորդ պարտութիւն մը կրեց: Ժողովը մերժեց ընկերվարականներուն անդամակցութիւնը այն հակաֆաշ. կազմակերպութեանց որոնք պոլշեւիկեան հակումներ ունին: Այս բանաձեւը ներկայացուցած էր Լուարի շրջանը, ուրիշ խօսքով՝ ընդհ. քարտուղար Փօլ Ֆօռի հոսանքը՝ Լէոն Պլումի հոսանքին դէմ: Նախկին վարչապետը հիւանդ ըլլալով, իր տեսակէտը պաշտպանեցին իր բարեկամները, մասնաւորապէս նախկին նախարարներ Տորմուա, Վէնսան Օրիօլ եւն.: Անոնք նախ փորձեցին բանաձեւերու յանձնախումբին յղել խնդիրը: Այս առաջարկը մերժուեցաւ 3299ի դէմ 4054 ձայնով, հակառակ Պ. Տորմուայի սպառնալիքին: Իսկ բուն բանաձեւը մերժուեցաւ 1771ի դէմ 5490 ձայնով: Ձեռնպահ մնացին 264 հոգի: Բանաձեւը հաստատելով նախկին որոշումը, որ կուսակցութեան անդամներուն կ'արգիլէ մասնակցիլ ուրիշ ո եւ է քաղաքական խմբակցութեան, կ'աւելցնէ.

— «Այս արգելքը կը վերաբերի նաեւ այն խմբակցութեանց, միութեանց կամ ընկերակցութեանց որոնք իբրապէս քաղաքական հանգամանք ունենալով ուղղակի կամ անուղղակի կը բխին քաղաքական կուսակցութենէ մը,— արհեստական կամ համայնավար խմբակցութիւններ — կամ կը գտնուին քաղաքական կուսակցութեան մը ազդեցութեան տակ,— Ժողովրդական օգնութիւն, Խաղաղութիւն եւ Ազատութիւն, Զուեւսրներու միակ կուսակցութիւն, Կիներու Միութիւն պատերազմի եւ ֆաշականութեան դէմ, Ֆրանսայի Երիտասարդուհիներու Միութիւն, Խ. Միութեան Բարեկամներու միութիւն եւն.»:

Շատեր կը կարծեն թէ այս որոշումը պառակտում յառաջ պիտի բերէ կուսակցութեան մէջ: Բայց աւելի իրազեկներ լաւատես են, քանի որ այսպիսի տագնապներ միշտ ալ անուշի կը կապուին, վերջին պահուն:

Համագումարը երէկ սկսաւ ընդհ. քաղաքականութեան քննութիւնը: Այս առթիւ ալ դէմ դիմաց կանգնած են երկու վարիչները,— Լէոն Պլում, որ կուսակից է ի հարկին հակաֆաշական պատերազմ հռչակելու եւ Փօլ Ֆոռ, որ կը ջատագովէ աւանդական խաղաղասիրութեան մեթոտները:

Մինչեւ հիմա քուէարկուած բանաձեւերը այլեւս անկարելի կը դարձնեն որ եւ է ժողովրդական ճակատ ընկերվարականներու եւ պոլշեւիկներու միջեւ:

*** Պաշտօնական ընկերվարութենէն բաժնուած խմբակցութիւնը, Ընկերվարական հանրապետական կուսակցութիւն, վերջացուց իր համագումարը Անկուլէմի մէջ: Այս առթիւ Պ. Մարքէլ Տէա ճառ մը խօսելով, գիտել տուաւ թէ պոլշեւիկեան կուսակցութիւնը պիտի օգտուի անգլօ-ֆրանքօ-խորհրդային զինակցութենէն, ազատ ասպարէզ գտնելու համար իր կազմալուծիչ գործունէութեան:

ԹՈՒՐՔԻՈՅ կառավարական կուսակցութիւնը, Հալք, որոշեց իր անդամներէն 21 հոգի ազատ ձգել անկախ հատուած մը կազմելու: Այս խմբակցութիւնը կուսակցութեան մէջ մնալով հանդերձ, պիտի չենթարկուի կարգապահութեան եւ ազատ պիտի ըլլայ քննադատելու կառավարութիւնը, նոյն իսկ անոր դէմ քուէարկելու: Կառավարութիւնը այս հանճարե՛ղ միջոցը հնարած է, որպէսզի աւելի ազատ վիճաբանութիւններ կատարուին:

ՄԱՅԻՍ 28Ի ԱՌԻԹՈՎ

1915ի աշխարհասասան աղէտէն վերջ, որու ընթացքին կորսնցուցինք շուրջ մէկ միլիոն մեր թիւէն, 1918ը եկաւ նոյնքան ապառնալից ձգտելով մաքրել կովկասեան Հայաստանի մէջ ձողոպրած մասը։

«Մահու եւ կենաց» ծանր հարցականն էր դրուած օրուան վարիչներու առջեւ։ Պէտք էր պատասխանել յըստակօրէն եւ վճռական արտայայտութեամբ։

Տարբեր ժամանակներու մէջ այս տիպի հարցի տեսական լուծումը չէր, որ կրնար պարզել կացութիւնը։ Պատերազմի ընդհանուր տագնապալից շրջանին, օգտուած նեղ եւ անպաշտպանելի հայրենի հողաշերտի մը վրայ, սուրի եւ հուրի դժոխքին մէջ էր, որ պէտք էր լուծել խնդիրը։

«Մահ կամ ազատութիւն» նշանաբանին տակ հայութեան պատասխանը, հրաշք կատարեց Արարատեան դաշտին մէջ։

Արամի եւ իր գործակիցներու կոչերը նոյն ուղղութեամբ Ղարաքիլիսայի, Սարդարապատի եւ Ապարանի ռազմաճակատներու վրայ իրենց գործնական արձագանգը գտան։

Պատմութիւնը, որ անառարկելի վկայականն է այս իրողութիւններուն, կը հաստատէ նոյնպէս թէ հայութեան այս ամուր կեցուածքէն ետքը շատ բան փոխուեցաւ մեր դժոխային իրականութեան մէջ։

Տեսականօրէն հայկ. սահմաններէն դուրս, Հայոց Ազգային Խորհուրդի կողմէն՝ Հայաստանի անկախութեան յայտարարութիւնը, փաստօրէն նոր էր որ իմաստ կը ստանար, մեր ակնարկած ճակատագրական պայքարներէն վերջ։

Սարտարապատի հայկական յաղթանակին յաջորդող զինադադարը, (Թուրքեւհայ) կը նուիրագործէր Հայոց ապրելու պահանջը, նոյն ինքն Թուրք կառավարութեան կողմէն։

Ապրիլ ազգի մը համար, մանաւանդ մեր պայմաններուն մէջ, եւ այդ օրերու ըմբռնումով, ոչ այլ ինչ էր, եթէ ոչ ազգային անկախութեամբ՝ ազգային սահմաններուն մէջ։

Դարերէն իվեր, մեր բոլոր տառապանքներէն եւ զոհաբերութիւններէն ետք, այսպէս ուրեմն հիմք կը դրուէր մէկ նոր շրջանի, որ պիտի մնայ անջնջելի մեր պատմութեան ընթացքին։

1918ի տագնապը առնելով մեր հրդեհուած հայրենիքի մէկ անկիւնին մէջ, ազատ եւ անկախ Հայաստանը, Մայիս 28ը նշանակելով այս պատմական իրողութեան անջնջելի թուականը։

Եւ հիմա, 1939 մայիս 28ին, երբ գրի կ'առնեմ այս տողերը, կը չափեմ տարածութիւնը որ կը բաժնէ այս երկու թուականներուն։ Ազգերու պատմութեան համար ոչ երկար այս ժամանակամիջոցին, որքա՜ն բան փոխուած է մեր երկրին, եւ բովանդակ աշխարհին մէջ։

Մեզմէ աւելի մեծ, աւելի զօրաւոր, աւելի պաշտպանուած եւ հարուստ շատ ազգեր ու երկիրներ կորսնցուցին իրենց ազգային անկախութիւնը, իրենց երկիրն ու ազգային հարստութիւնները։ Հայաստանը շատ բան կորսնցնելով իր 1918—20ի իրական բովանդակութենէն, կը պահէ տակաւին իր փառաւոր գոյութիւնը։

Այսօրուան համար յստակ այս իրականութիւնը սակայն նորէն ծանր հարցականի առջեւ է դրած բովանդակ աշխարհը։

Ուրիշ խօսքով, եթէ 1917—18 թուականներէն ետքը, վտանգուած ազգերը կը հաւատային աշխարհի արդարութեան ձայնին, այսօր, բոլորովին հակառակ իրականութիւնն է որ կը ճնշէ բոլորը։

Իրականութիւնը իր պարզ մեկնութեամբ խուճապի մատներ է աշխարհը, մեծերն ու փոքրերը։

Ինչո՞ւ եւ ի՞նչպէս չհարցնենք այսօր, այլ ընդունինք իրականութիւնը նոյնպէս, ինչպէս որ կայ։ Մէկ պայման սակայն, չմոռնանք 1918ի Մայիս 28ի օրերը, չմոռնանք մանաւանդ, այդ թուականին յաջորդող դէպքերու շարքը։

Դնելով այս պայմանը, կը տեսնեմ արդէն, մարդիկ որ կը կրկնեն տեւականօրէն,— «Ներկայ պայմաններուն մէջ, իմաստութիւնը կը թելադրէ չխօսիլ Մայիս 28ի մասին, վրայ չտալու համար եղածը»։ «Խոհեմ, իմաստուն եւ ծանրախոհ» մարդոց միակ մտահոգութիւնը միշտ նոյն է, Մայիս 28ը կրնայ խրտչեցնել մեր ազգային դատի զոյգ հակառակորդները, Թուրքն ու Ռուսը»։

Սխալ գնահատութիւն, սխալ վերաբեր։ Այսօր անվարան կարելի է ըսել, որ հայութիւնը իր ամբողջութեան մէջ, այս կամ այն ձեւով մայիս 28, կամ աւելի ճիշդը Մայիս 28ի գաղափարը կ'ընդունի մեր ազգային գոյութեան պահպանման հիմքը։

Տարբերութիւնը այս կամ կողմին հետեւանք է հարցի միակողմանի քննութեան։ Եւ ճիշդ ատոր համար ալ, պէտք չէ անտեսել 1918ը, ներկան քննած ատեն։

1918ի հետ համեմատելով մեր կացութիւնը, մոլեկա չանցնիր ամէն ինչ աւելի սեւ տեսնել այսօր։ Ճիշդ է, որ ուժեր ու նոր դասաւորումներ կան ու պիտի ըլլան, որոնք կրնան աւելի ծանր ցնցումներու առջեւ դնել բովանդակ աշխարհը։ Այս դասաւորումներու եւ դիրքերու մէջ, մենք եւ մեր նմանները մեծերու հանդէպ կը նմանինք մանկական խաղալիկներու։ Մեծերը կրնան խաղցնել մեզ այնպէս, ինչպէս որ կը թելադրէ իրենց կամքը, առանց հարցնելու մեր կամքը։

Որքան տխուր, նոյնքան եւ յուսադրիչ է նոյնիսկ այս իրականութիւնը։ Էականը այն է, որ ճշգօրէն ըմբռնենք մեր կացութիւնը, առանց գերագնահատելու կամ ստորագնահատելու մեր տեղն ու դերը այս ընդհանուր խառնիճաղանճին մէջ։

Էականը այն է, որ ի վերջոյ ըմբռնենք թէ ինչ որ ալ ըլլանք, ինչ ալ որ արժենք մենք մեզի համար, ոչ ոք, մեր դասական նկատուած բարեկամներէն, եւ ոչ մէկը մեր թշնամիներէն, չեն նայիր մեզի մեր ակնոցներով։ Բոլորին համար մենք եւ կանք եւ չկանք, եւ լաւ ենք, արժէք ենք, եւ ոչինչ ենք եւ անարժէք ենք։ Ոչ բարեկամ ունինք յաւիտենապէս, միշտ կապուած մեր ազգային կառքին, ոչ ալ յաւիտենական թշնամի, միշտ խոչընդոտ մեր յառաջխաղացումին։

Դերերն ու դիրքերը կը փոխուին արագօրէն, անհաւատալի կերպով։ Այս փոփոխութիւններու հետ ալ կը փոխուին մեզի նման ազգերու արժէքն ու գնահատութիւնը։

1918ին հնար չէր խօսիլ այսպէս, այն ատեն կային անվիճելի բարեկամներ եւ թշնամիներ։ Այսպէս կը մտածէր գոնէ հայութիւնը եւ չէր կրնար կամ չէր ուզեր ուրիշ կերպ դիտել աշխարհը։

1939ին սակայն, ազգովին ազատած ենք թմրեցնող սխալ գնահատութիւններէն։

Այս առաւելութեան հետ, եթէ փոխադրուինք պահ մը մեր հայրենի աշխարհը, ու վերապրինք 1918ի Մայիսեան օրերուն տիրական դարձող յարոյական մթնոլորտին մէջ, անկասկած պիտի տեսնենք ուրիշ իրողութիւններ ալ։

Բազմաթիւ արտայայտութիւններ ունին ասոնք եւ բազմաթիւ կողմեր։ Սակայն իրենց ամբողջութեանը մէջ, ասոնք կ'արտայայտեն հայու անխորտակելի կամքը, ապրիլ իբրեւ անկախ ազգ, իր անկախ հայրենիքին մէջ։ Այս կամքը 1918ին հրաշք գործեց, այս կամքը հրաշք կրնայ գործել եւ այսօր։ Անհրաժեշտ է, եւ գլխաւոր նախապայմանը, վառ պահել հայութեան այս հաւատքը, նոր պայմաններուն, նոր իրողութիւններու լոյսին շրջանակին մէջ։ Եւ այս արդէն գործն է բոլոր անոնց որ պատասխանատու կը նկատեն իրենք զիրենք վարելու հայ քաղաքական դատը։

Մեզի, որ կը կապուինք Մայիս 28ի գաղափարին, պատմութիւնը կը պարտադրէ չվհատիլ երբեք։ Այսօր աւելի քան անհրաժեշտ է քալել անվհատ եւ համարձակ, այն ճամբէն որ բացուեցաւ 1918ին։ Կրնանք ըլլալ խաղալիկ մեզմէ հզօրներու ձեռքը։ Տեսնենք եւ ըմբռնենք այս իրողութիւնը։ Եւ սակայն մեզմէ կախուած է մեր արժէքն ու տոկունութիւնը։ Պատրաստենք մեզ այնպէս որ ոչ մէկ ձեռքի մէջ չխորտակուինք առաջին փորձին, եւ պատրաստենք այնպէս, որ սահմանուած չըլլանք նախօրօք ԱՍՈՐ կամ ԱՆՈՐ։

Այս գիտակցութեամբ միայն իրաւունք պիտի ունենանք խանդավառուելու մայիս 28ով, իբրեւ մեկնակէտ մեր գոյութեան պայքարին։

Ս. ՏԷՐ ԹՈՎՄԱՍԵԱՆ

ՕՐՈՒԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԻՆ ՀԵՏ

ՖՐԱՆՍԱ ՎԵՐԱԿԱՆԳՆՈՒՄԻ ՃԱՄԲՈՒՆ ՎՐԱՅ

Հոկտեմբերէն ասդին, Միւնիխի համաձայնագրէն անմիջապէս վերջը, Հիթլէրի գործ դրած ազդեցութիւնը Ֆրանսայի վրայ— կամ աւելի ճիշդը՝ Ֆրանսայի գործ դրած ճիգը ինքն իր վրայ Հիթլէրի մղումով— կը բնորոշուի Ֆրանսերէն մէկ բառով՝ redressement։ Այս բառին ճիշդ համանիշը չկայ անգլերէն լեզուի մէջ. ան կը նշանակէ՝ վերագտնել արժանապատուութիւնը, կամ ինքզինքը հաւաքել ու մէջքը շտկել, ինչ որ տեղի կ'ունենայ այժմ Ֆրանսայի մէջ։

Վերականգնումը կը կատարուի միաժամանակ զանազան մարզերու մէջ, եւ, ինչպէս Ֆրանսացի գրողները կը նկարագրեն յաճախ, գոյութիւն ունին այժմ հոգեկան զարթում, բարոյական վերանորոգում, ազգային վերածնունդ, քաղաքական զարթօնք, հիմնական բարենորոգում եւ ընկերային նոր թափով ճիգեր։

Ուէ ազգ, եթէ գտնուի արտաքին վտանգի առջեւ, առաւել կամ նուազ չափով կը ճգնի հրաժարիլ իր ներքին վէճերէն։ Համոզել որ Ֆրանսացին այդպէս վարուի՝ սկիզբը շատ դժուար է, որովհետեւ ան ունի արտակարգ անհատապաշտ նկարագիր եւ մտքի առանձնայատկութիւն, ինչպէս նաեւ ունէ գաղափարի մը բացարձակ արժէք ընծայելու ունակութիւն մը։

Ասոր համար է, որ քաղաքական ամէն տեսութիւն կամ հոսանք ունի իր կուսակցութիւնը, եւ Ֆրանսական զանգուածներու մօտ կը պակսի այն չեզոքի կարգապահութիւնը, որ կը վարէ քաղաքականապէս նուազ զարգացած բայց աւելի հլու Գերմանները։ Ինքնակարգապահութիւնն է որ բարձրօրէն զարգացած է Ֆրանսայի մէջ. բայց տակաւին անհատը իրեն կը վերապահէ իր ուզածին պէս մտածելու իրաւունքը, մինչեւ որ իրական վտանգ մը ծագի, որ սորվէ զինք ժամանակաւորապէս միախառնելու իր մտածումները հաւաքականութեան մտածողութեան հետ։

Այս կէտին Ֆրանսացին առհասարակ ուշ կը հասնի քան ուրիշ ազգի անհատ մը. բայց հասնելէն ետք աւելի շուտ ու աւելի շատ զոհող է, մանաւանդ որ հայրենիք խօսքը այնպիսի հզօր հրաւէր մըն է, զոր ոչ մէկ Ֆրանսացի կը համարձակի մերժել։ Երբ կաճի հրաւիրուի, Ֆրանսացին կը զգայ թէ կը կռուի Եւրոպայի ամէնէն գեղեցիկ ու հարուստ երկրին համար։ Ասոր համար հրաշալի զինուոր է ան։

Այսպիսի առաւելներու հետ է որ Ֆրանսական պետական ղեկավարութիւնը գործ ունի։ Այս առաւելներու սոսկալութիւնները կամ թերութիւնները իրենցն ալ են. եւ այժմեան ճիգին հիմնակէտը եղած է կեդրոնացնել ուժերով մղել որ երկիրը ինքզինքը հաւաքէ, եւ, ի գին բազմաթիւ զոհողութիւններու, երաշխաւորել ազգային միութիւնն ու հզօրութիւնը։ ... Տալատիէի կառավարութիւնը յաջողած է, հոգեվերլուծական բացատրութեամբ, լոյս աշխարհ հանել Ֆրանսական ժողովուրդի «ենթագիտակցութիւնը» այն աստիճան որ յաւելեալ տուրքերն իսկ վճարելու յօժարութիւն գոյանայ։

Վերջին 20 տարիներուն՝ Ֆրանսայի պատմութիւնը այնքան ալ երջանիկ եղած չէ, եւ ճոճանակը յաճախ կատաղօրէն շարժած է մէկ կողմէն միւսը. տեղի ունեցած են քաղաքական սուր կիրքեր, որոնք կը յատկանշեն յաճախ Ֆրանսացիին հանրային կեանքը։ Ծագած են ըմբոստութիւններ ու գայթակղութիւններ. գործադուլները դարձած են համաճարակային եւ կառավարութիւններ տապալուած են տարափազդու արագութեամբ։

Միւնիխի ժամանակ եւ նոյնիսկ անկէ վերջ, պարտուողականութիւնը տիրական էր։ Այն տեսակէտը, թէ Ֆրանսա պէտք է համակերպի դառնալու երկրորդ կարգի պետութիւն մը ի տես նացիական ու ֆաշական դինամիզմին, ընդհանուր էր բարեկեցիկ դասի, նոյնիսկ զինուորական աւանդութիւններով հարուստ ընտանիքներու անդամներուն մօտ։ Մտաւորականներու մօտ եւս նկատելի էր խաղաղասիրական ոգի մը, թէեւ գաղափարական շարժառիթներէ ծնած։

Պլումի ներմուծած ընկերային բարեփոխութիւնները եկած էին յանկարծակի եւ շատ հեռուն գացած էին։ Ժամանակը հասունցած չէր տակաւին այդ փոփոխմանց համար եւ վարչական մեքենան ընդհանուր կերպով չէր համապատասխաներ անոնց։

Ութը գործօն, թէեւ ոչ գիտակցաբար անհայրենասէր, համայնավար տարր մը իրեն քաշած էր աշխատաւորական հոծ զանգուածներ եւ պատճառ դարձած՝ որ զարհուրելով Ֆրանքը փախի երկրէն։ Ի տես անիմաստ գործադուլներու, գործատէրերէն շատեր կը պատրաստուէին փակել իրենց գործարանները եւ երթալ հաստատուիլ արտասահման։ Ֆրանքը, որ 1936ին կ'արժէր 75ը մէկ սթերլին, արագօրէն ինկաւ եւ 1938ին հասաւ 179 ֆրանքը 1 սթերլինի։ Այն օգուտը, որ դրամին արժեզրկումը պիտի բերէր ճարտարարուեստին, կը չէզոքանար աշխատաւորական սեղմ օրէնքներու եւ ընկերային դրդութիւններու պատճառով, որոնք կը վնասէին արտածումի առեւտուրին։

Հակառակ այն իրողութեան, որ համայնավարութիւնը Ֆրանսայի մէջ կրնայ շատ փոքրաթիւ ուժեր համախմբել իր շուրջ, տակաւին Ֆրանսան այն երկիրն է, ուր պոլշեւիզմի վտանգը իրական տարողութիւն մը ունի։ Այս պատճառով էր որ Ֆրանսա չկրցաւ միակամ քաղաքականութիւն մը վարել Սպանիոյ հանդէպ, ինչպէս նաեւ դիւանագիտական պարտութիւններ կրեց այլուր։ Ճարտարարուեստական տերերու մօտ առաջ եկաւ գաղտագողի համակրանք մը նացի կամ ֆաշական վարդապետութեանց հանդէպ մանաւանդ այն օրէն, երբ Հիթլէր կը պնդէր, թէ նացիականութիւնը արտածումի ապրանք չէ։ Երբ Չեխոսլովաքիան գրաւեց եւ սանձ դրուեցաւ իր ծաւալական՝ իրական նպատակները, այն ատեն միայն նացիականութեան համակրող տարրերը տեսան իրենց սխալը եւ մեծ մասամբ խոստովանեցան զայն։

Ճարտարարուեստական հիւսիսի մէջ գործատէր դասին մտայնութիւնը տակաւին ճիշդ այնպէս է ինչպէս Անգլիոյ մէջ 50 տարի առաջ. այսինքն՝ կասկածոտ՝ աշխատաւորական միութեանց եւ աշխատաւորին հանդէպ, որ ի հարկէ կը զայրանայ իրեն վրայ տիրութիւն ընելու ձգտումէն։ Կառավարութեան քայլը՝ բարելաւել աշխատաւորին կեանքը իբրեւ իր իրաւունքը եւ ոչ թէ իբրեւ շնորհ մը, ընդդիմութեան հանդիպեցաւ այս գործատէր դասի կողմէ, որովհետեւ այսպիսի բարեփոխում մը խիստ արմատական էր ու յանկարծական։ Վճարովի արձակուրդի դրութիւնը դժգոհութիւն պատճառեց, որովհետեւ 4 առ հարիւր աւելցուց աշխատավարձը։

Այս էր Ֆրանսայի ճարտարարուեստական շրջանակի հոգեբանական պատկերը։ Այս պարագան պէտք է ի մտի ունենալ, որովհետեւ եթէ պակսի իմաստուն պետական ղեկավարութիւնը եւ արտաքին վտանգը փարատի, կրնայ այս պատկերը դարձեալ հիւսել գալ եւ դարձեալ հրապարակ բերել նախկին հակամարտութեանց շրջագծին կրկնութիւնը։

Ներկայիս սակայն, կայ համերաշխութեան ու միութեան «զարմանալի ոգի» մը։ Գործադուլներ տեղի չեն ունենար, եւ շատ քիչ է տրտունջողներու թիւը։ Հայրենասէր Ֆրանսացիները կը մտածեն, թէ երկու կողմերը փոխադարձ զիջումներով պէտք է հաշտ կացութեան մը յանգին։ Միացեալ ճակատի ընկերային օրէնքները, զորս յաջողած է ձեռք ձգել աշխատաւորը, պէտք չէ անհետանան։ Արդէն շատերը չքացած են. պէ՞տք է վերստին կեանքի կոչուին անոնք։ Միւս կողմէ՝ աւելի երկար ժամերով աշխատելու յօժարութիւնը անհրաժեշտ է Գերմանիոյ հետ կարենալ մրցելու համար։ Այժմ աշխատաւորական միութեանց համագործակցականը պարկեշտօրէն կ'աջակցի կառավարութեան ու գործատէրերին։

Թէեւ Ֆրանսացին ունի առանձնայատուկ չկամութիւն մը վճարելու ուղղակի տուրքեր, բայց գործատէրը սիրայօժար ընդունած են այն բոլոր յաւելուածական տուրքերը, զորս դրած է իշխանութիւնը։ Նաեւ մարդ գլուխ արտադրութիւնը սկսած է աճիլ, մինչ պատկերը տարբեր հակառակն է Գերմանիոյ մէջ։ Լիլ-Թուրքուէն-Ռուպէի շրջանին մէջ վարպետ մեքենագործները բոլորն ալ տեղաւորուած են ճարտարարուեստի մէջ։

Ֆրանսան ամբողջութեամբ նկատի առած, կարելի է ըսել որ ժողովուրդը աւելի շատ կը խնայէ ապագային համար քան կը ծախսէ օրը օրին։ 1939ի առաջին եռամսեային հանքածուխի արտադրութիւնը աճած է 3 առ հարիւր. նոյնքան պակսած է նաւթածումը, պողպատի արդիւնաբերութիւնը աճած է 5 առ հարիւր. նաւաշինութեան մէջ միայն յառաջդիմութիւն չէ կատարուած։

Ներմուծուած են ելմտական, արտածական ու ընկերային օրէնքներ։ Անոնք ընդհանուր առումով չորս կէտեր կը պարունակեն,— 40 ժամուան աշխատանքը փոխարինել աւելի երկար ժամերով, ձեռնարկել հանրօգուտ շինութիւններու, որոնք ուղղակի ազգային պաշտպանութեան հետ կապ չունենան. ելմտական մեքենականութիւնը լարել այնպէս, որ հսկայական եկամուտ գոյանայ տուրքերէն. բարելաւել վարչական մեքենան եւ ղեկավարութիւնը կեդրոնացնել սակաւաթիւ ձեռքերու մէջ։

Հետեւեալ թիւերը քաղուած են ելմտական նախարար Պ. Ռէնոյի վիճակագրութիւններէն։ Արտադրութիւնը աւելցած է Նոյեմբերէն Ապրիլ 11.2 առ հարիւր, [illegible] աճած են շաբաթական 39էն 40ի. շաբաթական 40 ժամէն աւելի գործողներու տոկոսն է 20 առ հարիւր։ Նոյեմբերէն ասդին 150 միլիոն սթերլինի ոսկի ետ եկած է Ֆրանսա. իսկ Սակարանի հաւասարեցման ֆոնտը ունի 83 միլիոն սթերլինի պահեստի գումար մը։

Ֆրանսական առածը կ'ըսէ. «Quand le bâtiment va bien, tout va bien». Շինութեանց ճարտարարուեստը աճած է 23 առ հարիւր։ Դրամատուններուն մէջ կան հսկայական չարժուն գումարներ, որոնք կը սպասեն որ շահագործուին նոր ձեռնարկներու մէջ։

Ասոնցմէ կարելի է եզրակացնել, թէ ելմտապէս այնպիսի մեծ բարելաւում մը կատարուած է, որ, եթէ պատերազմի վտանգը խափանուի, հնարաւոր է ելմտական ու ճարտարարուեստական աննախընթաց վերելք մը։ Պ. Ռէնոյի յաջորդած

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (104)

ԳԷՈՐԳ ՄԱՐԶՊԵՏՈՒՆԻ

(ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՎԷՊ)

Գրեց՝ ՄՈՒՐԱՑԱՆ

— Ի՞նչ է մնում ձեզ այլեւս անելու։

— Այդ մասին կը յայտնեմ ես վաղը, հրապարակաւ, բոլոր ամբոխական զօրքերի եւ Գառնիին ապաստանող իշխանազունների առաջ։

Սեպուհը ճանչնալով իշխանին բընաւորութիւնը, հետամուտ չեղաւ աւելի հարցափորձելու. բայց հետաքրքրութեամբ սպասում էր նրա վաղուայ յայտարարութեան։

Հետեւեալ առաւօտ, իշխանի հրամանով, ժողովուեցան Տրդատայ հովանոցի առաջ Գառնիում գտնուող բոլոր զօրքերը իրանց պետերով ու առաջնորդներով։ Այդտեղ հաւաքուեցաւ եւ Գառնոյ ժողովուրդը իւր հոգեւորականներով։ Եկան եւ բազմեցին Հովանոցում նաեւ դղեակի իշխանազուն տիկնայք եւ երիտասարդները։ Միով բանիւ, Գառնին ամբողջապէս ամփոփուեցաւ արքայական Հովանոցի առաջ գտնուող հրապարակում, իսկ դղեակը՝ Հովանոցի մէջ։

Մարզպետունի Գէորգ իշխանը հագած էր այդ օրը տօնական զգեստ եւ սպառազինուած ամբողջապէս։ Նա ծածկած էր պողպատեայ, արծաթազարդ սաղաւարտ, ոսկիազօծ ցցունքով եւ նախարարական զինանշանով. հագած էր պողպատեայ վերտ, պղնձեայ, փայլուն լանջապանակով եւ նոյնպիսի բազպաններով. սրունքներին ամրացրած երկաթահիւս զանկապաններ եւ ոտքերին կարմիր, երկաթազամ կօշիկ։ Ծանր, ոսկեպատ սուրը, որ քարշ էր ընկած նրա կողքից, լրացնում էր իշխանի զինուորական զարդարանքը։ Եւ այդ ամէնի մէջ նրա բարձր ու թիկնաւէտ հասակը՝ գեղեցիկ եւ պատկառելի դէմքով, իմաստուն եւ թափանցող հայեացքով, հպարտ եւ շնորհալի շարժուածքով երեւում էր աւելի հրապուրիչ՝ քան ուրիշ օրերն առհասարակ։

Երբ ամէնքը իրանց տեղերը բռնեցին, իշխանն առաջացաւ դէպի Հովանոցի սիւնաշարքը եւ աստիճաններից վերնագոյնի վրայ կանգնելով, բարձր ու խրոխտ ձայնով խօսեց.

— «Ազնիւ իշխաններ եւ իշխանուհիք, սիրելի զինակիցներ եւ ժողովուրդ։ Անցան ահա մի քանի ամիսներ, յորմէ հետէ Թագաւորը բացակայ է Ոստանից։ Ապստամբ իշխաններին նուաճելու համար նա հեռացաւ այստեղից. բայց որովհետեւ անյաջողութեան հանդիպեց, ուստի քաշուեցաւ Կաքաւաբերդ եւ սպասում էր իշխանների օգնութեան։ Ոչ ոք տեղից չշարժուեցաւ. ոչ ոք իւր թագաւորին չյիշեց։ Ինձ թւում էր թէ՝ եթէ մենք մեզանից յանձն առնենք միջնորդի պաշտօն եւ յորդորենք բաժանուած իշխաններին միանալու, անշուշտ նրանք Արքայի շուրջը կը ժողովուէին։ Եւ ահա այդ պաշտօնը յանձն առանք ես եւ ազնիւ Սեպուհ Վահրամը։ Երկար ճանապարհորդեցինք. ամբողջ Շիրակը, Աղձնիքը, Մոգաց աշխարհը եւ Վասպուրականը շրջեցինք. բոլոր իշխաններին այցելեցինք. ամէնքին խնդրեցինք, յորդորեցինք՝ որ միանան եւ թեւ ու թիկունք լինեն Արքային, պաշտպան՝ Հայրենիքին ու Գահին. բայց ոչ ոք մեզ լսեց եւ ոչ ոք մեր խնդիրը յարգեց։ Ամէն մի իշխան իւր զօրքերով ու պաշարով ամրացած է մի անառիկ բերդի մէջ. ամէն ոք այդտեղ ապահով ապրում է իւր համար։ Բայց եթէ երկրի ժողովուրդը մնացել է անխնամ ու անպաշտպան, թէ գահը մնացել է թափուր եւ Արքան դարձել տարաբախտական, այդ մասին ոչ ոք չէ մտածում։ Նոյնիսկ կաթողիկոսը միայն իւր փրկութեան համար հոգալով, շարունակ մի ամրոցից դէպի միւսն է փախչում։ Նա էլ զլանում է հասարակաց օգտի համար հոգալու։ Եւ այս ամէնի արդիւնքը լինում է այն, որ Ոստիկանը գրաւում է մայրաքաղաքը, որ Բէշիրը քանդում ու աւերում է Այրիվանքը, գրաւում է Բիւրականը, կոտորում ժողովուրդը, նախատակում է հոգեւորականներին, եւ այնուհետեւ էլ գնալով աւելի պիտի ընդարձակէ իւր աւերումների շրջանը։

«Այս ամէնը տեսնելով Թագաւորը, աւելի եւս յուսահատուում եւ Կաքաւաբերդից քաշւում է Սեւան։ Այն կղզեակը, որ մի օր թշնամու ահն ու սարսափն էր, որ չէր ընկճուում ոչ մի զօրութեան առաջ, որ չէր խուսափում ոչ մի վտանգից, այժմ ապաստան է որոնում հոգեւոր հայրերի խուցերում, որովհետեւ այլեւս յոյս չէ տածում իւր զինակիցների վըրայ...։ Ամօ՜թ մեզ, Հայեր, ամօ՜թ, ո՛վ զինակիցներ...»

— Ի՞նչ անենք մենք, ի՞նչ կարող ենք անել... ձայն տուին այս ու այն կողմից։

— Ի՞նչ կարող էք անել... լաւ հարց է. լսեցէք, ես պիտի պատասխանեմ։ Մեր արքի դրութիւնը յայտնի է ձեզ բոլորիդ։ Հայրենիքը, ժողովուրդը, արքայական եւ կաթողիկոսական գահերը վտանգի մէջ են. այդ գիտէք։ Գիտէք եւ այն, որ ես մեր բոլորի կողմից, ողջ հայութեան կողմից դիմեցի կարող իշխաններին օգնութեան, աղաչեցի, պաղատեցի նրանց սպառնացող վտանգի առաջն առնել եւ ոչ ոք ինձ լսեց, ոչ ոք ինձ ընկերացաւ։ Դատապարտո՞ւմ էք այդ մարդկանց թէ ոչ։

— Այո՛, այո՛, դատապարտում ենք, ձայն տուին այս ու այն կողմից։

— Բարի։ Այժմ ուրեմն դառնում եմ դէպի ձեզ, ով Գառնոյ զինուորք եւ ժողովուրդ. դառնում եմ նոյն խնդիրքով ու առաջարկութեամբ, որ մեր իշխանները մերժեցին. այդ իմ վերջին պարտքն է, որ կատարում եմ. լսեցէք։

« Գառնին ամուր է եւ անառիկ. թշնամին նրան վնասել չէ կարող, եթէ միայն մատնիչները չզաւաճանեն, եւ եթէ պաշարը չսպառի։ Մատնիչներ չեմ ճանաչում այստեղ, իսկ պաշար շատ ունինք։ Թողնենք ուրեմն Գառնոյ մէջ միայն մի հարիւր պահակ. Մուշեղը նրանցով կարող է շատանալ։ Իսկ մնացեալ զինուորներին, պետերին ու առաջնորդներին առաջարկում եմ հէնց վաղուանից ընկերանալ ինձ եւ դաշտն իջնել։ Ես ձեզ բոլորիդ խմբերի կը բաժանեմ, առաջնորդներ կը կարգեմ, հրամանատարներ կը տամ։ Բէշիրը հրոսակների խմբեր է պատրաստում արքայական աւանները աւերելու համար. մենք դրանց կը հանդիպենք եւ զառ զառ կը ջարդենք։

(Շար.)

Տանըմարքայի ձուկերը

...դութեամբ: Իրազեկներ կը կարծեն թէ Գերմանիոյ Առաջնորդը այժմ պատճառներ ունի այս արկածախնդրութեան մէջ չնետուելու:

Տանըմարքան կ'ապրի մեծ մասով գիւղատնտեսական առեւտուրով: Գերմանիան իրեն ապահոված է առաջնակարգ դիրք մը:

Սակայն Գերմանիան հոն ալ ունի եղկիր մը իր ազդեցութեան տակ: Անկէ կը գնէ ինչ որ այժմ եւ միշտ պէտք ունի,— Ուտեստեղէն, կարագ, խոզ, խոզաճարպ, ազնիւ ցորեն: Բայց շատ մը առաջնակարգ պիտոյքներ անհրաժեշտ են այս արտադրութիւններուն համար,— անասուններու ուտելիք, սերմնացու եւայլն, որ կը ծախուին Անգլիացիներու կողմէ: Գերմանիան ուրեմն Տանըմարքայի համար տնտեսական դուռ մըն է՝ որ կրնայ միշտ իր առջեւ բաց մնալ ծովու վրայ եւ շատ լաւ կը ծառայէ պայքարման մը ժամանակ: Տանըմարքայի սկզբունքն է ծախել միշտ եւ ամէն մարդու, մանաւանդ որ Գերմանիան ճնշում պիտի բանեցնէ սահմանէն: Ու այս կէտին մէջ շատ նմանութիւն կայ Հոլանտայի եւ Տանըմարքայի կացութեան միջեւ: Գերմանիա փորձեց ապահովել Տանըմարքայի արտադրութեան մենաշնորհը, եւ ըսաւ անոր.— «Ճիշդ է թէ Անգլիան մեզմէ աւելի ձուկ եւ ճարպ կը գնէ ձեզմէ, հաւանական է նաեւ որ անիկա մեր առաջին յաճախորդն է, բայց ես...

...պէս մեծցուցած է Տալաաթէի ...կցութիւնը, եւ գոհունակութեամբ կը նկատուի թէ գերման մամուլը այժմ յարգանքով կը խօսի Տանըմարքայի նոր ուժին հանդէպ: Տրամադրութեամբ ոչ ոքէ չի վախնար, որովհետեւ հողեպէս պատրաստ է:

(Տէյլի Թէլէկրաֆ)

...դառնալու համար, վաճառականութիւն ընել խաղաղօրէն եւ «ջնանալ», ամփոփուելով իրենց պատեանին մէջ:

ՀՐԱՆՈՅՇ ԳԱԶԱԶԵԱՆ

ԿԱՐԴԱՑԷՔ ԵՒ ՏԱՐԱԾԵՑԷՔ «ՅԱՌԱՋ»Ը

Երեկոյթ մը Լոնտոնի մէջ

Լոնտոնէն կը գրեն մեզի.—

Բարեգործականի մասնաճիւղը յերեկոյթ-թէյասեղան մը սարքած էր վերջերս, ներկայացնելու համար իր քառամեայ գործունէութեան տեղեկագիրը: Ներկայ էր ութսուն հոգինոց բազմութիւն մը՝ թէեւ մեր գաղութը կը հաշուէ առնուազն հինգ հարիւր անձ՝ միայն հաշուելով չափահասներն ու մանուկները: 1935ին ընտրուած վարչութենէն միայն մէկ հոգի, Գ. Աբրահամ Թոռունեան հաւատարմօրէն կապ պահած է մասնաճիւղին գործերուն հետ, մինչդեռ կը խոստովանի իրենց ատենադպիրը, իսկ մնացեալ անդամները անձնական կամ այլ պատճառներով չեն կրցած լուրջ աշխատանքի նուիրուիլ: Կը լսեմ թէ չորս տարուան մէջ չորս ժողով ալ չեն ունեցած, ու հետեւանքը եղած է այն որ 1935էն մինչեւ 1938ի վերջը հասոյթ ունեցած են միայն 210 ոսկի (1935ին 65, 1936ին 62, 1937ին 42, 1938ին 41): Բաղդատաբար նախընթաց տարիներու իրենց գործունէութիւնը եղած է աւելի «փայլուն», որպէս 1930ին հաւաքած են 115 ոսկի, 1931ին 128, 1932ին 65, 1933ին 44 եւ 1934ին 40: Պատկերը այնքան պերճախօս է որ մեկնութեան չի կարօտիր: Ու բսել որ կեդրոնը Լոնտոնէն կը սպասէ տարեկան նուազագոյն հինգ հարիւր ոսկի, ինչպէս կը խոստովանին:

Վերջերս վարչութիւնը վերակազմուած է երիտասարդական նոր ուժերով եւ նախագահութեամբ Գ. Սուրէն Ծիծիկեանի, որ եռանդով փարած է գործի: Եթէ Լոնտոնի մասնաճիւղը բացառիկ ճիգ մը թափելով հաւաքէ ամէն տարի խոստացուած գումարին գոնէ կէսը եւ յաջողի տալ վայրկենական կազմակերպութեան մը ձեռնարկներու որոնց անհրաժեշտօրէն պէտք ունին աւելի անբախտ գաղութներ, Պալքաններէն մինչեւ Սուրիա, այն ատեն կատարած կ'ըլլայ իր տարրական պարտքը:

Վարչութիւնը կարդ մը տեղեկութիւններ տուաւ Բարեգործականի մասին: Միութիւնը ունի մօտ 900 հազար ոսկիի հիմնադրամ մը, որուն 553 հազարը Մելքոնեանի նուէրն է, իսկ մնացեալը բաղկացած է զանազան կտակներէ: Տարեկան հասոյթն է յիսուն հազար ոսկի, որուն 22 հազարը յատկացուած է կրթական ձեռնարկներու: Ունին 11,000 անդամներ՝ 186 մասնաճիւղերով: Եգիպտոսի շրջանը կը հաշուէ 4359 անդամ, Ամերիկան 3900, իսկ Եւրոպան 2700:

*** Երեկոյթին գեղարուեստական բաժնին իրենց մասնակցութիւնը բերած էին Օր. Զօրեան, տաղանդաւոր ջութակահարուհին որուն խանդավառ ողջը նուիրեց վերջերս անգլիական մամուլը, ինչպէս նաեւ Գ. Արամ Ասլանեան (երգ) եւ Գ. Հայկ Ոսկեան (դաշնակ): Հանդէսին ներկայ էր Գայա Փունարի (Սուրիա) վարժարանին գերմանացի տնօրէնը, Գ. Շնայտէր, որ մաքուր եւ յստակ առոգանութեամբ խօսեցաւ հայերէն ճառ մը: Գ. Շնայտէր մէկն է այն օտար բարեկամներէն որոնք անկեղծօրէն համոզուած են թէ «հայ ազգը պիտի չմեռնի երբեք, որովհետեւ ապրելու հաւատքն ու վճռականութիւնը ունի»:

Բանախօսեց Գ. Արշակ Սաֆրաստեան: Իր նպատակն էր յանձնարարել հայ երիտասարդութեան որ «Հայ ապրին» եւ սիրեն իրենց ժողովուրդին պատմութիւնն ու մշակոյթը: Բայց անզգալաբար շեղեցաւ իր նիւթէն՝ աւելի պատշաճի բանախօսութիւն մը դասախօսութեան վերածելով: Մեր պատմութեան կարգ մը դրուագները վերագնահատման ենթարկել անհրաժեշտ է երբեմն. սակայն բացասական դեր մը կատարած կ'ըլլան մեր բանգէտները, եթէ յանկարծ զամբիւղը նետեն պատմական այնպիսի փաստեր որոնք չափազանց լուրջ ուսումնասիրութեան կը կարօտին: Չեմ կարծեր թէ յանձնարարելի է բամբասել ու քուրջի վերածել հռոմէական կամ յունական քաղաքակրթութիւնները — եւ այն ալ թեյասեղանի մը շուրջը — կամ «բացարձակօրէն սուտ» հռչակել Մեծն Տիգրանի պարտութիւնը Լուկուլլոսի բանակներէն:

Երեկոյթին հասոյթը եղած է մօտ քսաներուն ոսկի, որուն քանը գոյացաւ վիճակախաղէ եւ աճուրդով: Վիճակախաղէն արժէքաւոր մուշտակ մը շահած էր Գ. Ժ. Միքաէլեան, որ պայն նուիրեց մասնաճիւղին:

Ջրասոյզ զանգակը

Բորթսմութի (Մ. Նահանգներ, Փոռ[f]ընէն հիւսիս) մօտ, ծովուն բացերը ամերիկեան սուզանաւ մը, 1450 թոն տարողութեամբ, ըստ երեւոյթին կափարիչի մը գոցուած չըլլալուն պատճառով, սուզած եւ, այլեւս չկրնալով բարձրանալ, խրած է 240 ոտք խորութեան մէջ: Սուզանաւին վրայ կը գտնուէին 59 մարդիկ: Անոնցմէ 26 հոգին կը թուի թէ անմիջապէս խեղդամահ եղած են կափարիչէն ներս խուժող ջուրերու մէջ, ամէնքը միաւին սուզման պահուն գտնուելով թորփիլի սենեակին մէջ:

Պատահած աղէտին վրայ ամերիկեան ծովակալութիւնը ամէն ջանք ու մարդկայնօրէն հնարաւոր ճիգ գործ դրաւ ազատելու աղէտեալները, որոնք փակուած մնացին 32 ժամ սուզանաւի մէջ, ծովու խոր մթութեան, անդիմադրելի ցուրտին եւ մանաւանդ թթուածինի աղատումի պատճառով դանդաղ մահացութեան վտանգին առջեւ:

Ծովակալութիւնը նախ փորձեց փոքրատու սուզակներ իջեցնելով գոցել բաց մնացած կափարիչը եւ սուզանաւը հանել ջուրին երես: Հեռաձայնի հաղորդակցութիւն հաստատուեցաւ սուզանաւի հրամանատարին հետ. ան կը կարծէր թէ կափարիչը եթէ դուրսէն հնարաւոր ըլլայ փակել, սուզանաւը վեր կը բարձրանայ բնականոն կերպով: Սուզակները, քննելէ ետք ջուրին մէջ խրած սուզանաւի դիրքը, անկարելի գտան փակել կափարիչը: Ասոր վրայ ծովակալութիւնը հրամայեց, առաջին անգամ ըլլալով, գործածել ջրասոյզ զանգը եւ անոր միջոցաւ փրկել աղէտեալները:

Ջրասոյզ զանգը գործիք մըն է, որ հնարուած է ամերիկեան ծովակալութեան մասնագէտներու կողմէ եւ առաջին անգամն է որ այսպիսի մեծ աղէտի մը առեն կը փորձուի: Ան շինուած է պողպատէ, կը կշռէ 10 թոն, ունի տանձի ձեւ, բարձրութիւնն է 10 ոտք եւ տրամագիծը մօտ 3 մէթր: Կը բաղկանայ երեք յարկաբաժիններէ, վերին սենեակ, ստորին սենեակ եւ երրորդ սենեակ մը, ուր կարելի է լեցնել խտացած օդ կամ ջուր, ըստ պահանջքի: Զանգին յատակը աւելցուած է քաուչուէ պարկ մը, մօտ 2 մէթր տրամագծով:

Երկաթէ պարաններով զանգը կ'իջեցնեն ծովուն խորը, քաուչուէ պարկը կը կպչի սուզանաւի դռնակին, սուզակները կ'ամրացնեն զայն մասնաւոր պտուտակով սուզանաւին, որպէսզի անշարժ մնայ: Յետոյ երրորդ սենեակէն օդի ճնշումով ջուրը դուրս կը վանեն քաուչուէ մասէն, որ փակած է դռնակին: Այսպէսով կը գոյանայ պարապութիւն մը: Դռնակը ներսէն աղէտեալները կը բանան եւ կը մտնեն առաջին սենեակը, յետոյ երկրորդը: Այնուհետեւ զանգը կ'արձակեն սուզանաւէն պտուտակները հանելով եւ կամաց կամաց երկաթէ պարանները կը քաշեն վեր ւայս աշխարհ հանելու մարդիկը:

Բորթսմութհի մէջ այս զանգը փորձուեցաւ եւ արդիւնքը գոհացուցիչ գտնուեցաւ: Չորս անգամ սուզելով սուզանաւի ողջ մնացած մարդիկը դուրս բերաւ մաս առ մաս, ընդամէնը 33 հոգի: Իւրաքանչիւր գործողութիւն կը տեւէր 2 ժամ: Կարելի չեղաւ աւելի արագ կատարել, որովհետեւ ջուրի ճնշումը, օդի պահեստը, մարդոց շնչառութիւնը եւն. եւ պէտք վեր աստիճանաբար բարձրանալու անհրաժեշտութիւնը թոյլ չտուին աւելի արագ գործել:

Այսպէսով ջրասոյզ զանգակը փրկեց ծովուն յատակը սուզանաւի մէջ մնացած 33 մարդկային էակներ:

Ամերիկեան կառավարութիւնը, այս գործիքին յաջող կիրարկումէն ետք, պատրաստակամութիւն յայտնած է զայն տրամադրելու օ եւ է պետութեան, որ կը բաղձայ ունենալ իր նաւատորմին համար:

ԽԱՐԻՋ ԵՒ ԱՐՈՒԱՐՁԱՆՆԵՐ

ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ

ԱՐՆՈՒՎԻԼ.— Հ. Ե. Ե. Միութիւնը այս տարի տուաւ երկու հանդէս — ներկայացում, երկուքն ալ յաջող: Մանաւանդ վերջինը (Սեւ օրեր), որ ներկայացուեցաւ 21 մայիս կիրակի կէսօրէ վերջ Սալ Կալմանի մէջ եւ ըմբռնահաճոյք արժանացաւ բոլոր ներկաներէն:

Հանդէսը բացուեցաւ «Ով մեծասքանչդ» ով երգուեցաւ միութեան երգչախումբի կողմէ, որ յաջողած է լաւ խումբ մը կազմել, ղեկավարութեամբ Գ. Վ. Էլմաճեանի, երգուեցաւ ուրիշ երկու ազգ. երգեր ալ, քառաձայն:

Ներկայացման յաջողութեան եւ բեմին կարգադրութեան մէջ գնահատելի է Գ. Ս. Նիկողոսեանի գեղարուեստական ճաշակը եւ անխոնջ աշխատանքը:

Գլխաւոր դերակատարները, Օրիորդներ Ա. Փափազեան, Հ. Փափազեան, Լ. Նիկողոսեան, Ա. Մարտիրոսեան եւ Բալըսեան, Գ. Գ. Մ. Շիշմանեան, Տ. Թորոսեան, Յ. Թոսղալեան, Ա. Տիլանեան, Օ. Գասւեան, Կ. Եկէնեան, Յ. Երկանեան եւ Մ. Եսայեան, բոլորն ալ գնահատանքի արժանի են: Մեր նորահաս սերունդը այժմ այն չէ ինչ որ էր, քանի մը տարի առաջ, ան այլեւս կը գիտակցի թէ պէտք է տէր կանգնիլ այն բոլոր սրբութիւններուն որոնք ազգը պահելու սահմանուած են, լեզու, գիր եւ գրականութիւն:

Յարատեւութիւն միութեան, եւ յաջողութիւն իր նպատակին:

Յ. Ճ.

ԳԼԽԱՐԿՈ՞Վ ԹԷ ԱՌԱՆՑ ԳԼԽԱՐԿԻ

Անգլիոյ մէջ օրուան հրատապ հարց դարձած է թէ կիները դատարանի մէջ գլխարկ պէ՞տք է կրեն թէ ոչ: Դատաւորները իրենք ալ շուարած են եւ յաճախ իրարու հակառակ որոշումներ կուտան:

Ֆէլթհէմի մէջ դատաւոր մը առանց գլխարկի կնոջ մը հրամայեց, որ գլխարկ դնէ եւ հաւկցուց թէ «առանց գլխարկի ներկայանալը յարգանքի պակաս» է դատարանին հանդէպ:

Հէնտընի մէջ դատաւոր մը գլխարկը հանած կնոջ մը ըսաւ, թէ «իրաւունք ունի իր ուզած ձեւով հագուելու, պայմանով որ յարգանքի պակաս ցոյց չտայ դատարանին հանդէպ»:

Ուաթֆըրտի մէջ դատաւոր մը երկու առանց գլխարկի կիներու դատը յետաձգեց «մինչեւ որ բան մը գտնեն իրենց գլուխը ծածկելու»: 1931ին իսկ Հէմի մէջ դատաւոր մը առանց գլխարկի մանկամարդ աղջկան մը ըսաւ.— «Երկու վայրեր կան, ուր կիները պարտաւոր են գլխարկ դնել.— դատարանը եւ եկեղեցին»:

Գերմանիոյ ներքին դժուարութիւնները

Ճարտարարուեստական Հետախուզութեանց Կաճառի հրատարակած մէկ տեղեկագիրը Պերլինի մէջ կ'ըսէ, թէ Գերմանիոյ գործ դրած ահարկու ճիգերը ինքնաբաւ դառնալու՝ դժուարութեանց կը բախին երկու պատճառներով,— աշխատաւորներու նուազութիւն եւ նախանիւթերու պակաս:

1938ի գարնան Գերմանիոյ մէջ կ'աշխատէին մօտ 20 միլիոն հոգի — Աւստրիան չհաշուելով: Այս թիւը 1,300,000 աւելի էր 1937ին աշխատողներու թիւէն, բայց աշխատաւոր ձեռքերու սակաւութիւնը տակաւին զգալի է: Աւստրիոյ եւ Չեխոսլովաքիոյ գրաւումը դարմանած չէ այս պակասը:

Գերմանիոյ ընդհանուր արտադրութիւնը 1932ին համաշխարհային արտադրութեան 8,3 տոկոսը կը կազմէր. 1938ին այս տոկոսը բարձրացած է 13,3ի: Երկաթի արդիւնաբերութիւնը աճած է երկու երրորդով, իսկ զինկի արտադրութիւնը բաւարար է երկրին պահանջներուն: Անցեալ տարի արտադրուած է 160,000 թոն ալիւմինիոմ, մինչ 1932ին արտադրուած էր միայն 19,000 թոն: Անցեալ տարուան առատ հունձքը ցորենի պահեստը բարձրացուցած է 4 միլիոն թոնի: 1938ին երաշտ էր եւ ցորենի արտադրութիւնը չէր բաւեր, բայց 1939ի հունձքը այս բացը գոցեց: Ուրիշ նախանիւթերու պակասը, ինչպէս նաեւ կանխիկ դրամով զանոնք արտաքին շուկաներէն գնելու անկարելիութիւնը մեծ դժուարութիւններ կը պատճառեն Գերմանիոյ:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (34)

ԻՆՆՍՈՒՆ ԵՐԵՔ

Գրեց՝ ՎԻՔԹՈՐ ՀԻՒԿՕ

Թարգմ. Ս. Զ.

— Ինչպէս է ձեր անունը, հարցուց...

...ըը, իսկ ես արդէն սկսած եմ քալելու...

միայն այսքանը գիտեմ, թէ պարտաւոր կան եւ թէ պէտք է անցատճառ վճարել, ուրիշ ոչինչ: Ես շատ աւելի ուրախ կ'ըլլայի, եթէ չգայաննէի թագաւորը, բայց եթէ հարցնէին՝ «ինչո՞ւ համար», դժուար պիտի կարենայի պատասխանել անոր: Բայց ասոր փոխարէն ինծի կը պատասխանեն. չէ՞ որ առաջ, առանց պատճառի, մարդիկը կախաղան կը բարձրա...

...կ ութիւնները. նոյնպէս գիտեմ բոյ...

թէ գիտեմ եմ: Մուրացիկը եւ ան...

— Այո՛, ես կը փրկեմ, տէր իմ:

րուն տպաւորութիւնը։ Կը կարծուի սակայն, թէ Խ. կառավարութիւնը դրական պատասխան պիտի տայ այս առաջարկներուն։

*** «Տէյլի Մէյլ» կը գրէ թէ Գերմանիա նոր խաղեր կը փորձէ, խափանելու համար Թուրքիոյ եւ Խ. Միութեան միացումը արեւմտեան պետութեանց զինակցութեան։ Կ՚ըսուի թէ Գերմանիա լայն վարկեր առաջարկած է Մոսկուայի, ամէն տեսակ ապրանքներ ճարելու համար, բայց խորհրդային կառավարութիւնը մերժած է։

Լոնտոնի մէջ անհամբեր կը սպասեն Մոսկուայի վերջնական պատասխանին։

*** Տիկին Ժընըվիէվ Թապուի քաղած տեղեկութեանց համաձայն, Հիթլեր տհաճութիւն յայտնած է Ֆոն Փափէնի ձախողութեան համար, իսկ այս վերջինը պատասխանած է թէ իր պաշտօնը դժուարացած էր, որովհետեւ սպայակոյտին եւ գաղտնի ոստիկանութեան (Կէսթափօ) գործակալները ծախսեր քարոզութիւններ կատարած էին Պոլսոյ եւ Անգարայի մէջ, իր ժամանումէն առաջ։ Թուրքիոյ վարիչ շրջանակներուն ուշադրութիւնը գրաւած էր գերման զինուորական մարզիչներու տարօրինակ աշխատանքը։ Միւս կողմէ, Անգարա մինչ աչքի առջեւ ունէր իտալական սպառնալիքը դէպ ի Փոքր Ասիա, Ցունաստանի ճամբով եւ Տրկոտասան կղզիներէն։

Իտալական մամուլը կը շարունակէ ոյժեր ուղղել Թուրքիոյ եւ Ֆրանսայի դէմ, ծրագրուած համաձայնութեան եւ Սանճաքի հարցին առթիւ։ Այս առթիւ կ՚ազդարարեն թէ Առանցքը իր կարգին միջոցներ ձեռք պիտի առնէ, երբ ստորագրուի անգլօ-խորհրդային համաձայնութիւնը։

Նոյն աղբիւրին համաձայն, Իտալիա եւ Գերմանիա կը շարունակեն ճնշել Եուկոսլաւիոյ եւ Պուլկարիոյ վրայ։ Կոմս Չիանօ խոստացեր է Պուլկարիոյ միացնել ոչ միայն հարաւային Տոպրուճան, այլ եւ սերպիական եւ յունական Մակեդոնիոյ մէկ մեծ մասը, ինչպէս եւ դէպ ի ծով ելք՝ Տէտէ Աղաճով։

*** Փ. Վ. Կայտա, Մուսոլինիի թարգմանը, շօշափելով «կենսական տարածութեան» խնդիրը, կ՚ազդարարէ.

— «Նոր տարածութեանց խնդիրը կենսական է Իտալիոյ եւ Գերմանիոյ համար։ Ահա թէ ինչո՛ւ անոնք դարձած են այն ազգերուն դէմ որոնք արդէն ունին ոչ միայն կենսական, այլ եւ աւելորդ տարածութիւններ։ Անգլիա եւ Ֆրանսա մերժելով գործակցութիւնը, կ՚ուզեն յարուցանել պատերազմ մը որ պատմութեան մէջ պիտի կոչուի ճակատագրական պայթումը ազգերու դասակարգային պայքարին»։

Եզրակացութիւն,— ժողովրդավար պետութիւնները պէտք է Իտալիոյ եւ Գերմանիոյ տան «աւելորդը»։

Ճափոնական սպառնալիք մը

Ճափոնական կարեւոր թերթ մը իր վերջին խմբագրականով կ՚ազդարարէ թէ Ճափոն փոխադարձաբար միջոցներ ձեռք պիտի առնէ Անգլիոյ եւ Խ. Միութեան դէմ, եթէ ծրագրուած անգլօ-խորհրդային դաշինքը վնասէ ճափոնական շահերուն, Ծայր. Արեւելքի մէջ։ Կը նշանակէ թէ Ճափոն ի հարկին պիտի միանայ իտալօ-գերման զինակցութեան։

*** Չինական ինը նաւահանգիստներ փակուեցան օտար նաւերու առջեւ, ճափոնական իշխանութեանց կողմէ։

*** Պաշտօնական տեղեկագրի մը համաձայն, պատերազմին սկիզբէն մինչեւ ապրիլ սպաննուած են 936,345 Չինացիներ։ Երկու միլիոն 300 հազար Չինացիներ կուսելու անկարողութեան մատնուած են։ Ճափոն գրաւած է 1,562,938 քառ. քիլոմեթր տարածութիւն, այսինքն ճափոնական կայսրութեան երկնապատիկը, բուն Չինաստանի 50 առ հարիւրը, իսկ բովանդակ Չինաստանի 16 առ հարիւրը։ Ճափոն գրաւած է նաեւ 215,000 հրացան, 8360 թնթեւ եւ 3346 ծանր գնդացիր, 815 դաշտային թնդանօթ եւն.։

ՉԱՆԱՉԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԼԵՀԱՍՏԱՆ որոշեց 50 առ հարիւր պակսեցնել իր արտածումները դէպի Գերմանիա, յառաջիկայ երեք ամիսներու ընթացքին։ Մինչեւ հիմա արտածումներու գումարը կը հասնէր ամսական մէկ միլիոն ոսկիի։ Այս որոշումն ալ հետեւանք է Տանցիկի վէճին։ Լեհաստան հարկադրուած է խստօրէն կրճատել հանքածուխի, ուտելիքի եւն. արտածումները։ Գերմանիան ալ իր կարգին գրեթէ դադրեցուցած է ամիսներ առաջ ապսպրուած մեքենաներու եւ սպառազինութեանց յանձնումը. այնպէս որ Լեհաստան ստիպուած է ապսպրանք տալ Անգլիոյ, Ֆրանսայի եւ Պելճիոյ մէջ։

ԱՄՆԱՏԱՆՔԻ Դաշնակցութեան ընդհ. քարտուղար Լէոն Ժուհօ խոստովանեցաւ թէ 1936էն ի վեր անդամներու թիւը պակսած է 20 առ հարիւր համեմատութեամբ,— մէկ միլիոն հոգի։

ՊԱՂԵՍՏԻՆԻ անգլ. զօրքն ու ոստիկանութիւնը ոչնչացուցին արաբական հրոսախումբ մը, Թուլկարէմի մէջ։ Սպաննուեցան երեք հոգի։

ՄՈՒՍՈԼԻՆԻ ունկնդրութեան ընդունեց Գերմանիոյ օդային պատուիրակութեան նախագահը, որ այժմ Հռոմ կը գտնուի։ Իտալական շրջանակներու մէջ կ՚ըսուի, թէ այս այցելութեան նպատակն է մշակել գործակցութեան այնպիսի ծրագիր մը, որով հնարաւոր ըլլայ միացեալ հրամանատարութեամբ արագ հարուածներ իջեցնել թշնամիին, եթէ պատերազմ ծագի։

ՍՊԱՆԻՈՅ իտալացի զինուորները կը շարունակեն մեկնիլ Սպանիայէն։ Սպանիական կառավարութիւնը զէնքի տակ կանչեց 29 տարեկան զինուորցուները, ընդամէնը 300,000 հոգի։ Սպանիական բանակի թիւը այժմ 700,000 է։

ՓՐՈՖ. ԱԵՆՇԹԱՅՆ Նիւ-Եորքի մէջ ձայնասփիւռ ճառ մը խօսելով, յորդորեց որ Հրեաները համբերատար ըլլան եւ Անգլիոյ դէմ թշնամական քայլեր չառնեն։ «Մինչդեռ թէ Անգլիոյ թշնամիները մեր ալ ոխերիմ թշնամիներն են։ Հակառակ բոլոր յուսախաբութեանց՝ մեզի համար կենսական է որ պահպանուին Անգլիոյ դիրքը եւ ազդեցութիւնը»։

ՀՈԼԱՆՏԱԿԱՆ կառավարութիւնը օրինագիծ մը ներկայացուց խորհրդարանին, որով կ՚առաջարկէ շինել 3—4 մեծ մարտանաւ, 25—30,000 թոն տարողութեամբ։

ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԷՆ կը հեռագրեն թէ երկու ռումբեր պայթեցան սինէմայի մը մէջ, սպաննելով չորս հոգի եւ վիրաւորելով բազմաթիւ հանդիսականներ։ Զոհերը մեծ մասով Արաբներ են։ Խուզարկութեան ատեն երրորդ ռումբ մըն ալ գտնուեցաւ։ Հայֆայի մօտ սպաննուեցան գիւղացի մը եւ չորս կիներ։ Ուրիշ չորս կիներ եւ տղայ մըն ալ վիրաւորուեցան։

ԲՈԼՈՐՈՎԻՆ ՄԵՐԿ մարդ մը առջի օր Քոլէժ Սթանիսլասի մէկ դասարանը մտնելով, ամպիոն բարձրացաւ եւ սկսաւ դաս տալ... պարապ նստարաններուն եւ զինուորական եղանակներ երգել։ Ծառաները ձայնէն արթննալով, անմիջապէս դասարան մտան եւ ափ ի բերան մնացին։ Ոստիկանները հազան միասին բռնելով ծածկոց մը, եւ ուղղակի պահականոց առաջնորդեցին այս նորօրինակ Ադամը, որ խմած — խմած եւ քաղաքը ծախած էր, Հոգեգալուստի առթիւ։

ԾԵՐԱՒՈՒՏԱԿԱՆ ԺԻՒՍԹԷՆ ԿՈՏԱՌ Պոլիս հասած ըլլալով, հրաւիրուեցաւ կարգ մը դասախօսութիւններ կատարել համալսարանին մէջ, Իլիրդէի մասին։

Կարմիր Խաչի Աւրորա ընկերային Մ. Ֆինի ...

Le Gerant : H. STEPHAN

Imprimerie A-DER (AGOPIAN) 17, Rue Damesme . . Paris (13)